This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

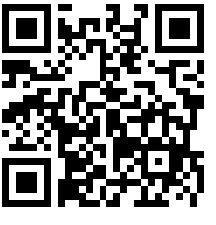

KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
105.175-B
Neu-

Digitized by Google

F. 8° 399.

Digitized by Google

105175-B.

Österreichische Nationalbibliothek
+Z225869804

Digitized by Google

Digitized by Google

Br. 1. U ZAGREBU, 1. SIEČNJA 1874. **Tečaj XV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Drugovom učiteljem.

Novim ljetom bolja kob nam budi,
Svakom srdce budnije u grudi,
Svakom ruke latile se rada,
I sazdale kule naših nada!

Kudgod oko rodoljubno krene,
Sve nam kraje guste kriju sjene;
Luči treba, dà svjetla nam treba,
Jer najradje dušman u noć vreba.

Susjedni nam narodi već davno
Za prosvjete luč se bore slavno;
Napred i mi zato, dok je doba,
Uzkrsnimo veličjem iz groba!

Svak oružaj srdce jakom voljom,
I oplodi um svoj sjetvom boljom;
Jer gdje ovo dvoje se sjedini,
Mora sreća procvast domovini.

U redove zato braćo draga,
Gon'mo neman od domaćeg praga!
Iz praha se dižmo kao ljudi,
A „Napredak“ drag nam vodja budi!

J. E. Tomić.

Digitized by Google

Kako da uzgaja škola slobodnu volju u mladeži.

I.

Dandanas zahtieva se silesia od škole, što da ima sve na uzgojnom polju polučiti, pa i učitelji sami tovare si sijaset toga na vrat, što će riešiti, a mnogomu nije ni na kraj pameti, da se zapita: kakove sam dužnosti preuzeo, što mi je činit, a što sam kadar učiniti u svom položaju? Pročitajmo samo sve krasne definicije o tom, što ima biti uzgoj, pa staviv ruku na srdce, pitajmo se: jesmo li u stanju to izvest? Koji su nam načini na ruku, koji putevi vode do toga? Što se u obće hoće od nas?

Školu zovu uzgojnim zavodom. Istina. A što će reći uzgajati? Iz sijaset definicija razabrati ćeš napokom, da ti valja naukon i navikom usaditi u djetetu načela, kako da se vlada, uciepiti mu motive za volju. Radi se dakle tuj o tom, kakov da bude gojenčetu smjer volje, kako da sâmo sobom vladati nauči, kako da navikne na poslušnost, a priuči se vršiti dužnosti, štovati zakon, u kratko, radi se tuj o uzgoju volje. A što je volja? Je li čovjek kadar, da sobom vlada? Ima li u obće slobodne volje? Tuj smo ga nagrajsali. Velika bo stranka odlučno niječe, da ima slobodne volje. Kako da učitelj nešto uzgoji, česa neima? Možemo li dakle u obće koga uzgajati, ili nije li uzgajanje drugo nego navika, dresura na demoralizaciju i licemjerstvo? Hajde da to pitanje pobliže razmotrimo!

Neda se tajiti, da ima volje, makar to mnogi i kako nijekali, doklegod smatramo čine i krete izrazom volje, ali opet nije nam ni na kraj pameti, da držimo volju za posebnu duševnu moć, koja da onako po svom ćefu samostalno djeluje bez drugih duševnih sila. Volja je jako zamršen proces, što će svatko dokučiti, koj se samo iole odvaži, da dublje razmotri, kako ona postaje i kako djeluje. Ta za čudo je već to, kako da djeluje misao, odluka — na mišice tako, da se kreću. Mi smo dakako tako već na to vikli, da svaki kret mišica pripisujemo posebnoj volji, te i istoj životinji kažemo, da voljom radi, makar to i nebilo ino, nego odrazni kreti nagona i životnoga puda. Pošto pako volja, koja se porodila uslied koje namisli, odluke ili namjere, djeluje tako na mišice, da se stegnu ili raztegnu, djeluju dakle na tvar ili materiju, to mora i ona sama biti tvarne naravi. Ako to priznamo, priznat nam je i tu, da je i misao morala niknuti iz neke tvari, ma da nije drugo nego lučbeno — munjevna struja. Tako ključe toli razvikani materijaliste. Nu nije nam do toga, da se u prepirke materijalista i njihovih protivnika pačamo, nego ćemo nastojati, da razjasnimo, kako volja postaje, jer samo onda smo kadri uspješno na volju djelovati, ako znademo, kako se radja.

Ponajprije nam je spomenuti, da je slobodnoj volji polje jako ograničeno, te da nas na množinu čina prisilila sama narav bez našega hotomičnoga sudjelovanja. Mi smo navikli svaki kret mišice držati izrazom volje, te neznamo, kako da si tako zvani nagon protumačimo. Ako koga iznenadce probudimo a on trznuv se iz sna skoči iz postelje, držimo da je to učinio svojom voljom, prem da

Digitized by Google

je tomu samo odrazni kret mišica uzrokom bio. Tako i većina čina životinjskih nisu ino nego odrazni kreti, koji u hrbtenjači ničn. Pa ipak velimo, da ima životinja volju. Stavimo li pred kukca, što uprav pred nami bježi, svoju nogu, to će zakrenuti mimo nje, ali ne možda zato, što zna, da je pred njim čovječja noga, nego jer vidi, pipa i njuši, da je pred njim neki predmet, na koji se nemože uzpeti. Pa zato se na nogu ni neuzpinje, nego zakrene kraj noge. Da li se kod toga što u njem porodilo, što mi voljom zovemo, neznamo, ali vidimo samo, da hrli nekamo stanovitim smjerom, kao da ima namjeru nekamo poći ili nešto naći. U malene djece, koja još neznaju govoriti, opažamo često, kako se trzaju rukama i nogama, a to nije drugo nego odrazni kret, koj je nastao uslied podraženja kojega živca.

To je dakle samo neki izliev nutarnjega osjeta; osjetila naime djeluju na moždjane, a od ovih se odrazuje taj utisak na mišice, koje se uslied toga stegnu ili raztegnu; mišicami je dakle nutrnja podražica izašla napolje. Ćuti i osjeti ubili bi nas, jer odviše moždane podražuju, a ovi se opet tim odviše troše, da neprolaze ti podražaji na mišice.

Ako uzmemo, koliko svaki čovjek čini, ma bio koje dobe, kojega zvanja i pripadao kojemu mu drago narodu, bud iz navike, običaja, bud pod silu ili iz kakova obzira, bud od lienosti ili neznanstva, bud u strasti ili od silnoga puda, to preostaje jako malo, o čem bi se moglo reći: učinio je to namjerom, od slobodne volje. Fiziolozi prepiru se sada o tom, da li nije samoubojstvo samo posljedak bolesti, koja je nastala uslied odviše silnoga doticanja krvi u moždjane, prem da bi se mnogo puta moglo zaključiti iz toga, kako se takav nesretnik na taj grozan čin pripravlja, da sbilja od slobodne volje ili s-namjerom radi. Pače toga se pitanja latila i statistika, nu u koliko će valjati njezini rezultati, neda se još kazati. Pa i sudci zovu često lječnika u pomoć, prije nego osudu izreknu, da ovaj iztraži, u koliko si je bio okrivljenik svjestan, kad je zloči počinio. A učitelj je često u sličnom položaju, te je i njemu najprije iztražit uzroke i povode, koji su učenika na prestupak nagnali, prije nego li kaznu izrekne. Često ćeš poukom, opomenom, poticanjem na čuvstvo poštenja više postići, nego li kaznom, koja učenika još većma razdraži, osobito onda, ako misli, da je nepravedno kažnjen.

Ako hoćemo djecu uzgajati, t. j. ravnat joj volju, to nam je najprije iztražiti, što je volja, te u koliko čovjek po slobodnoj volji može i smije raditi. Ta toliko je toga još žalibože na svietu, što nam se brani činit pod živu glavu, a opet nas pamet uči, da je dobro! Gdje je tuj mjesta slobodnoj volji, koja jedina čine plemeni. Zamislimo se malo u tu stvar, te razmrsimo, u koliko moguće taj čvor, makar se posljedak baš i neslagao na vlas s-naukom dosadanjih pedagogija.

(Dalje.)

*

Digitized by Google

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Piše Davorin Trstenjak.

Da se slavnomu gradu Karlovcu najtoplije zahvalim i odužim, što me je na bečku svjetsku izložbu na svoje troškove slao; i da oni naši sudrugovi, koji neimadjahu prilike rečenu izložbu posjetiti, od nje kakovu korist crpiti mogu, nakanih sve što vidih i što u našu učiteljsku struku zasieca, obielodaniti.

Švedska škola. Kad sam stupio u prostorije izložbe, želja mi zaokupi srdce, da što prije vidim švedsku školu, o kojoj se je mnogo zanimiva i poučna čulo. Ali kad dodjem do sgrade, nemogoh u nju, jer bijahu vrata zaključana. Zaviriv kroz prozor u pokrajnu sobu, opazih ženu kako pod pere. Na moj upit: da li mogu unutar, odgovori mi, da upravo sada nemogu, jer da se pod pere. Pošto nemogoh u nutra, odlučih sgradu barem izvana razgledati. Ali kad sam došao na onu stranu sgrade, s-koje mogoh vidjeti u školsku sobu, opazih tri učitelja gdje mirno sjede, te zadubljeni čas bilježe, čas se pomno obaziru. Namah mi se činilo, da mi se krivica učinila, što me nehtjede težakinja u školu pustiti. Zamolim jednoga od te dvojice, da mi kaže kako je uz zabranjen ulaz unišao. On mi odgovori, da je doduše ulaz zabranjen, ali da je težakinju podmitio. Kad začujem ove posliednje rieči, padnu mi migom na um protivnici našega učiteljstva, koji vele, da učitelj narodu u istinu jako malo daje, i da ga s-toga nije vriedno bolje plaćati. Ganut opet vidih, da učitelj želi sve dobro, t. j. naobraženje, koje je mati sreće i slobode; koja vodi k-boljoj budućnosti. I dovesti će učiteljstvo narod do bolje budućnosti, ako bude imalo sredstva, kao što ima volje, i ako ga nebude u toj težnji nitko smetao. Podmitih i ja težakinju, koja me pustila k-spomenutoj a za svoj narod gorućoj braći. Stupiv u školsku sobu, opazih na čelu stiene pred učiteljevim stolom u sried stiene učvršćenu školsku ploću, na kojoj se odozgo vide najjednostavniji potezi početnih pismena. U drugom su redu pismena: u, o, ŏ, a, ă itd. pisana, a pod njimi ista štampana. Za tim sliedi veliki pisani alfabet, a uz svako pisano pisme namah štampano. Nad ovom je pločom ura a oko nje slike raznih po švedski narod i po čovječanstvo zaslužnih muževa. Kô što je potreban zemljovid za poviest, tako su potrebne slike zaslužnih muževa onom prigodom, kojom se njihov životopis i sjajna djela učenikom predočavaju. Kad staneš svojim učenikom pripoviedati o kom našem dičnom mužu, obećaj im, da ćeš im i sliku istoga pokazati, ako budu pazljivi, pa će ti rieč tim vatrenije i gladje iz uzhićena srca teći; jer ćeš vidjeti kako im oči sjaju i koli te pazljivo slušaju. Pokaži im sad sliku, svi će ime onoga, koga ona predstavlja n. pr. Zrinskoga, Frankopana, Gundulića, Palmotića itd., nekim štovanjem i nekim nježnim glasom izgovarati. Učenici će si tako zapamtiti sve, što si im pripoviedao, a slika će im toga muža u životu pred očima lebditi i pokazivati im onaj put, kojim je taj muž stupao. Takove su slike za svaku školu neobhodno potrebite; i dao bože, riesile one stiene i naših škola, kao što u Švedskoj riese. Ove su slike dosta velike i jako vjerno i krasno izvedene.

Digitized by Google

Na istoj su stieni dvie ploče, jedna za kajde, a druga za računanje i ostalu porabu. Sprava za zemljovide jako je praktična, pa takove nigdje nevidjeh. Ta je sprava po prilici jednu stopu visoka, a četiri duga. (Visina i dužina ravna se po broju i širini zemljovida.) U njoj su zemljovidi jedan nad drugim oko vitla omotani, te se dadu kroz prorez spreda izvući i opet smotati poput zastora. Ta je sprava već s-toga praktična, što se u njoj čuvaju zemljovidi od prašine i svega što bi ih pokvariti moglo, a nezauzimlju mnogo prostora. Poradi svoje jednostavnosti nestoje mnogo takove sprave. Zemljovidi Švedske i Norvežke, kao što i ostali jesu jasnimi i živimi bojami označeni, i za narodne škole vrlo praktični. Njihov je pogled dobar, jer nisu prenapunjeni gradovi, riekami i gorami. Predstavljaju bo samo ono, što spada u narodnu školu. Na stieni s-desne strane, kad si licem na prijašnju okrenut, jesu slike škandinavskih ptica i riba. Ove se slike odlikuju nesamo tim, što su krasno izvedene, već i zato, što je na svakoj pojedinoj karti naslikana samo jedna ptica i to skoro u pravoj veličini. Nepotriebno mi se čini te slike više hvaliti i preporučivati, što je svaka na posebnoj karti; zato samo velim, da su od „Wright & Früs"-a, a mogu se dobiti kod tvrdke: F. Sandberg, Björgundsgatan. Stockholm. Na lievoj strani uz prozore stoje puške s-bodeži, bubnji i trublje za porabu učenikom za razne tjelesne vježbe. Otraga školske sobe nalaze se učeničke radnje i to: razno poljsko orudje, kolovrati, postelje, stolovi, ormari, jednostavne ure itd. Sve je to veoma pomno izradjeno. Ovdje se dakle već u školi uči, kako se ima najbolje i najsavršenije poljsko orudje itd. praviti. Znam, da to neće biti našemu učiteljstvu ništa nova, jer to i mnogi naši učitelji po selih rade, te upućuju naš seoski mladi naraštaj, kako će si svoje gospodarsko orudje usavršiti, a ne „graditi kotac, ko što otac". — Svake je hvale vriedna liepa i bogata sbirka razna drva. Drvo je dužinom razkoljeno; s-jedne je strane liepo ugladjeno i olašteno, a s-druge ima koru. Takova se sbirka preporuča svakoj školi, a osobito gradskoj, da se upoznaju raznovrstnim drvom osobito oni učenici, koji će stupiti u zanate, gdje će od drveta praviti razne stvari, kao što to prave rezbari, tokari, stolari i drugi. Velike je takodjer hvale vriedna sbirka ruda, sjemenja i bilja. Ne samo, da je ovdje biljnik krasno razredjen i bogat, nego su i pojedine biline jako krasno osušene, i tako na posebnih kartah namještene, da za obuku najbolje služiti mogu. Krasno bi bilo, da naši sudrugovi po selih i gradovih sabiru bilje, osuše ga i izpitaju od naroda, kako on ovu ili onu bilinu zove i da li ju za liek ili kakvu drugu porabu upotrebljuje, pa da ga s tumačenjem u biljnik slože i šalju našim prirodopiscem, koji bi po tom saznali kako narod ovu ili onu bilinu zove, pa bi se tim riešili tudjega mulja. Nadalje, biljnikom olahkotio bi si učitelj obuku bilinstva, učinio ju zanimivom i ugodnom, a probudio bi u mladeži volju i ljubav do ove krasne nauke. Sabiruć bilje, mogli bi sabirati i kukce, puže, rude i razne životinje i iz svega toga složiti na najjeftiniji način mali muzej, koji je za svaku narodnu školu neobhodno potrebit.

U ovoj školi nalazi se veoma praktičan zemljovid, predstavljajući Švedsku i Norvežku na crnoj drvenoj ploči. Buduć učenika, u toj struci početnika, za-

Digitized by Google

nima samo Škandinavski poluotok, to je sve izvan crvene medje crno. Rieke su modre, na mjestu, gdje su gradovi, jesu željezni klinčići bez svakoga imena. Na ove se klince natiču drvca palac duga, na kojih su zabilježena imena gradova. Ova imena t. j. drvca mora učenik skidati i naticati na one klinčiće, na kojih se mjestih nalazi koji grad. To je vrlo dobar način, da si učenici zapamte na kom je mjestu koji grad. Jedno je, čemu se na ovom zemljovidu prigovoriti mora, a to je, što je gradovi i manjimi mjesti prepunjen, da učenik u narodnoj školi nemože na mnogih mjestih pogoditi, na koji klinčić ide koje ime grada. Osim navedenih učila ima liepa sbirka fizikalnih sprava i mnogo takovih učevnih sredstva, koja su našemu učiteljstvu poznata; zato ih neću ovdje nabrajati.

Prodjimo sada k-školskim klupam i k-samoj sgradi. Klupe su načinjene za jednoga učenika. Daska, na kojoj se piše, dade se prema potrebi učeniku približiti ili udaljiti, čim se odvraćaju mnoge bolesti n. pr. izkrivljenje hrbtenice i kratkovidnost. Dvie trećine daske, na kojoj se piše, dadu se poput pokrova na škrinji podići (otvoriti), a pod njom je prostor za knjige. Sve su klupe iz tvrda drva; krasno su izgladjene i olaštene, a još bi bolje bile, da se može daska, na kojoj se sjedi, podići i spustiti. Klupe su u redovih tako ponamještene, da je izmedju svakoga reda toliko prostora, da može učitelj do svakoga učenika i sa svake strane doći, što je neobhodno potrebno kod risanja, pisanja i računstva; zatim kad učenici izlaze, nesmetaju jedan drugomu, dočim se to dogadja, kad su klupe za više učenika. Takove su klupe uviek čišće, jer svaki učenik po naravi svojoj na svoju klup bolje pazi, nego bi pazio na klup za više učenika. I one dvie klupe, što bijahu na hodniku izložene, odgovaraju podpuno svojoj svrsi; jer se može sjedalo i pod, kao podnožnik podići i spustiti. Ove su klupe u zdravstvenom obziru skroz valjane i svake preporuke vriedne.

Školska je soba tako okrenuta, da svjetlo dolazi sa dvijuh strana, i to s-lieve i otraga. A jer je po oko jako škodljivo, ako svjetlo pada na klupu s-više strana, s-toga morali bi prozori biti samo od lieve strane; jerbo onda sunčana svjetlost tako pada, da učeniku kod pisanja nesmeta i oku neškodi. — U obće može se reći, da su učevna sredstva u švedskoj školi jako praktična i liepo zastupana. Nebi se čovjek nadao, da će se Švedska, iz koje riedko kad što čujemo, na bečkoj svjetskoj izložbi tako krasno odlikovati

Austrijska škola*. Stupimo najprije u školsku sobu, da vidimo, kojimi se ondje učili služe. — Na prvoj stieni iza katedre učvršćen je stalak s-pomičnom običnom školskom pločom, na koju svaki učenik može dobro vidjeti. U naših su školah ploče obično s-preda u jednom ili drugom kutu, s-česa sliedi, da učenici sjedeći otraga i na istoj strani sobe, na kojoj je tabla, nemogu na nju dobro vidjeti; dakle je najbolje, kad se tabla smesti na sredinu pročeljne stiene, jer onda mogu svi učenici na nju najbolje vidjeti. Na istu ploču vješa se

* Premda smo već u prošlom tečaju priobćili opis austrijske škole, to obielodanjujemo i ovaj s-one poznate: Više očiju više vidi. Pa toga ćemo se i kod drugih opisa držati.
Ured.

Digitized by Google

za vrieme pjevanja platnena ploča s-linijami za kajde. U mnogih naših školah nejma niti valjane obične table, a kamo li pomenute za kajde, premda je pjevanje za ugodni odmor i oplemenjivanje srdca isto tako važno, kao ostali predmeti za naobraženje duha. — Confucij veli: „Hoćete li znati, da li se kojim narodom dobro upravlja i da li je valjan i ćudoredan, slušajte mu glasbu. Kô što valja tjelesne i duševne sile djeteta odgojivati, ako hoćemo odgojiti zdrava i mudra čovjeka, isto tako valja uz razum i srdce t. j. čuvstvo skladno odgojivati. A neima boljega, lagljega i ljepšega sredstva za odgojivanje i oplemenjivanje čuvstva, nego što je glasba. — Kad čovjek stupi u hram božji, gdje se služba božja obavlja uz skladnu glasbu, koja godi uhu i srdcu, uznese se mišlju i srdcem, te laglje dokučuje stvorčevu svemožnost. I ista služba božja, prem bijaše dosta duga, čini mu se kratka, te bi jošte želio, da dulje traje. Kad naprotiv neima glasbe, neosjeća se čovjek take sretan i smjeran, jer mu se srdce nije toli uzdiglo.

Kad se dakle dade čuvstvo glasbom iz čamila podignuti i uzdignuti, mora da škola kao odgojiteljica upotriebi i ovo sredstvo, da srdca mladeži oplemeni. Kad će škola oplemeniti mladeži srdce, popeti će se ona znatno na veći stepen naobraženja, nestati će okrutrosti i razbojničtva. Badava je mudra glava, ako je srdce divlje. Najmudriji je čovjek okrutnik i bezdušnjak, ako mu je srdce tupo. Čim više koji narod glasbu goji, tim je i naobraženiji.

Tim sam htio reći, od kolike je važnosti glasba za školu, i da se mora istom njegom njegovati, kojom materinski jezik i ostali predmeti. Tu važnost shvatile su sve napredne škole: švedska, amerikanska i austrijska. U tih se školah nalaze osim rečenih ploča za kajde i kajde za početnu obuku u pjevanju, gusle i švedske male orgulje. Da su to najbolja pomagala za obuku u pjevanju, netreba dokazivati.

Slovinski je narod već od starine bio ljubitelj glasbe; nije bilo svetčanosti bez glasbe. Pa i naša grana toga velikoga stabla, Hrvati, ljube glasbu; neima skoro svatbe bez glasbe. Buduć ima naš narod toliko volje a i sposobnosti, to mu se mora prilika pružiti, da ju nauči. A kako i tko će mu tu priliku pružiti? Tko drugi nego škola; od nje narod sve očekuje. Zato je od velike potrebe, da i mi hrvatski učitelji znamo gudalom kretati, pa da zreliju i sposobnu djecu i glasbi priučavamo. — Prvih bi se godina učenici već i radi sama pjevanja naučili poznavati kajde i njihovo razdieljenje, a kašnje bi se bez velikoga truga naučili guslam. Na taj bi način dobio narod dovoljno svirača, razumije se, da odgojenih slavenskom glasbom, koji bi pomogli izrinuti tudju, za naš značaj pogibelnu „klasičku“ glasbu. Kako se na bečkoj svjetskoj izložbi vidi, goji najbolje pjevanje i glasbu narodnu amerikanska škola.

Što se prirodopisnih slika tiče, nisu baš praktične, a to zato, jer je mnogo životinja, jedna preblizu druge na jednoj slici, što diete raztresuje. Sbirka fizikalnih sprava i nekojih nadjevenih ptica prilična je. Ostala su učila takova, kakovih ima i u naših boljih školah.

Digitized by Google

Školska soba i sgrada. Školska je soba 29 stopa duga, 21 i pol stope široka i 12 stopa visoka. Ta je soba za 60 učenika odredjena; ima 30 klupa po sistemu Kunzeovom, koje su za dva učenika načinjene. Sjedaća je daska s-naslonom izdubljena, što čini, da diete laglje i ravnije sjedi. Žaliti je samo, što se sjedalo s-naslonom neda prema potrebi pomicati. Klupe stoje jedna tik druge tako, da se može samo sredinom sobe prolaziti, što nije upravo hvale vriedno.

Svjetlo dolazi, kao što to sa zdravstvenih obzira biti mora, s-lieve strane na 4 velika prozora. Otraga su dva prozora, koja su prvo zato suvišna, jer svjetlost od raznih strana dolazeća oku škodi, a drugo, što kroz ona 4 široka i visoka prozora dovoljno svjetla u školu dolazi. Zastori su iz debela nebieljena platna, koji se odozdo gore podižu, jer je svjetlo, koje ozdo dolazi očima veoma škodljivo. — Graditelj ove škole pobrinuo se za čisti zrak nesamo u školskoj sobi, već i u svoj sgradi. Zato je ovdje ventilacija. Iz vrta kroz zid vode dvie drvene cievi, od kojih jedna u zimi a druga ljeti — svieži i čisti zrak dovadja. Ventilacija, koja dovadja ljeti čisti zrak, dovadja ga izpod katedre; a ona koja ga dovadja u zimi, čini to na podnožju peći. Nečisti i škodljivi zrak odilazi otvorom na stropu i zatim jednostavnom drvenom cievi do dimnjaka. Pod je vrućim uljem napušten; učenici moraju si na ulazu sgrade kao i pred vrati školske sobe noge od blata očistiti, da nečine u školi prašine. U školi neima nikakvih klinčanica; zato su sa strane sobice s-klinčanicami, u kojih ostavljaju učenici svoje gornje haljine, da u školi mokre (osobito zimi) izparivajuć se nekvare zraka. Da iz njih ništa neizgine, drže se pod zatvorom.

Vriedno je spomenuti i izreke, koje su napisane na ulazu škole, u predsoblju, nad vrati školske sobe i u školi. Na ulazu sgrade: Lernet, strebet, wachset, blühet!“ U predsoblju: Geh' nicht gedankenlos hier aus und ein, halt' offen Aug' und Ohr, und deine Seele rein“! Nad vrati školske sobe: „O liebe Schule, wie gut ich dir bin! Mein Glück geht hier auf, mein Herz und mein Sinn“. U školi: An's Vaterland, an's theure schliess dich an, Das halte fest mit deinem ganzen Herzen! — Spare, lerne, leiste was, So hast du, kannst du, giltst du was. — Ein froher Sinn das Allerbest', hast du ihn schon, so halt ihn fest. — Hast treu du deine Plicht gethan, Blickt dich die Freude segnend an. — Eines muss in's and're greifen, Eins durch's and're blüh'n und reifen. — Streb' nur zum Guten,, Schönen Wahren, So wird sich Gott dir offenbaren“. Otraga na školskoj sgradi: (Neben „Fleiss und Lohn“.) Arbeit ist des Bürgers Zierde, Segen ist der Mühe Preis“. (Dalje.)

Staro doba naše književnosti*

(Udešeno za predavanje u VIII. razredu višje djev. škole u Zagrebu.).

I. Stari slovenski jezik.

Historija književnosti svakoga naroda skopčana je uzko sa historijom njegova jezika. Zato nam nebi ni bilo podpuno razumljivim prvo doba historije knji-

* Postavši učiteljem višje djevojačke škole, predavat mi je bilo historiju naše književnosti; nu počem u nas žalibože za to sgodne knjige neima, neostane mi drugo, nego sam preradji-

Digitized by Google

ževnosti hrvatsko-srbske, ako se najprije neobazremo na stari slovenski jezik i na odnošaje, u kojih su prama njemu hrvatsko-srbski i ostali slavenski jezici.

Svi jezici na svietu podieljeni su na porodice, a sve porodice članovi su pojedinih plemena. Kao što pleme može imati više porodica, tako i porodica može imati više članova.

Hrvatsko-srbski jezik član je slavenske porodice jezika. Slavensko narodno pleme razdieljeno je danas na više naroda, a svi su nekada — u pradavno neko doba — morali živiti u zajednici, pa su imali i jedan jezik, iz kojega su se tečajem dugih vremena razvili svi sadašnji slavenski jezici. Ali dan danas neznamo ništa o tome najstarijem slavenskom jeziku, on se je posve izgubio. Ele izmedju slavenskih jezika sačuvao se je jedan, na kojem se lasno može opaziti, da je najsrodniji i najbliži tomu prvomu zajedničkomu slavenskomu jeziku; to je stari slovenski jezik.

Nu ni taj jezik negovori se danas nigdje, nego se sačuvao samo u crkvenih knjigah i u ostalih književnih spomenicih. Narod slovenski, koji je govorio tim jezikom, živio je u Panoniji, koja je obuhvaćala veliki dio sadanje Ugarske, do alpijskih planina na zapad; a plemena istoga naroda živila su sve niz Dunavo, tja do crnoga mora, u sadašnjoj Bugarskoj. To je onaj slavenski jezik, na koji su preveli sveto pismo apoštoli slavenski Ciril i Metod, i kojim se radom odpočimlje historija književnosti slavenske u obće, pa napose i književnosti hrvatsko-srbske.

Kad su okolo konca IX. vieka došli Magjari u sadanje svoje sjedište, potisnu Slovene iz njihovih stanova, i na koliko se nisu pretvorili u Magjare, razidju se po okolnih zemljah, osobito u zemlje sadašnjih Slovenaca, a na istoku u zemlje sadašnjih Bugara. Zato su Slovenci i Bugari po jeziku upravo potomci toga staroga slovenskoga naroda.

Ime „Bugarin“ nije ime slavensko, nego dolazi od jednog tursko-tatarskog plemena, koje je pod tim imenom u drugoj polovini sedmoga vieka (675.) iz južne Rusije provalilo preko Dunava, te se ovdje stanujućim Slavenom za gospodare nametnulo i osnovalo bugarsku državu. To se je tatarsko pleme poslie doduše posve u Slovene pretopilo; nu ime mu ipak ostade, jer ga tamošnji Sloveni i sami poprimiše, te se i dan danas Bugari zovu.

Danas se dakle nezna za zajednički prastari slavenski jezik, nego samo za jedan od najstarijih njegovih potomaka, koji se zove staro-slovenski, i kojemu su potomci sadanji slovenski i bugarski jezik. Ostali slavenski jezici: hrvatsko-srbski, ruski, češki i poljski itd. nisu postali od toga staroga slovenskoga jezika, nego su zajedno s-njim postali od onog prvog zajedničkog prastarog slavenskog jezika, što se je posve izgubio. Svi su dakle sadašnji slavenski jezici braća ovomu sada tako zvanomu staro-slovenskomu jeziku.

---

vati, što na tom polju imamo, pa po tome onda predavati. Tako sam na brzu ruku — držeći se spisa Novakovićeva i Jagićeva — ovo sastavio, i priobćujem — izpustiv Uvod — samo zato, da se tim možebit i drugi koji brat budi djevojačke ili gradjanske škole za nevolju posluži. A kad cielu poviest književnosti tako prodjem, onda ću nastojati, da ju i u cielosti izdam; al dakako izpraviv, popuniv i zaokruživ sve bolje, nego li je sada ovaj letimički rad. I. F.

Digitized by Google

II. Daljna sudbina staro-slovenskoga jezika.

Taj stari slovenski jezik, o kojem ovdje govorimo, nije onaj jezik, kojim se sada u pravoslavnoj crkvi, i u obće kod Srba, služba božja obavlja, i koj se obično staro-slovenskim nazivlje. Pravi staro-slovenski ili takodjer staro-bugarski jest onaj, kojim su kako je već rečeno Ciril i Metod preveli sveto pismo i još nekoje crkvene knjige oko g. 863., te su ga u službu božju uveli najprije u Bugarskoj, a zatim u Moravskoj i Panoniji. Odavle su ga primili i Hrvati oko 866 — 870., poslie Srbi, a napokon i Rusi. Svi ti slavenski narodi prigrliše radostno taj staro-slovenski jezik, počem se je tada kud i kamo manje razlikovao od njihova jezika, nego li sada, te potrebe ni nebijaše, da se Ćirilova i Metodova crkvena djela na novo prevode na tadanji moravski, hrvatski ili ruski jezik. —

Tako bijaše u prvom začetku kršćanskoga života spomenutih slavenskih naroda; nu to doba staro-slovenskoga jezika u crkvenih knjigah trajaše u Moravskoj i Panoniji samo do god. 900., u Bugarskoj do smrti cara Simeona 927., a u Hrvatskoj donekle u X. stoljeću. Počem naime taj staro-slovenski jezik, ako i veoma srodan, ali ipak ponešto različan bijaše od spomenutih jezika; to se on malo po malo promieni i kod Hrvata i kod Srba i kod Rusa, te postane ponešta pohrvaćenim, posrbljenim i porušenim, pa su sve kasnije crkvene knjige pisane kod Hrvata i Srba — počmav od XI. vieka — ne onim starim slovenskim jezikom, nego onim ponešta pohrvaćenim ili posrbljenim. U književnosti zove se taj jezik hrvatsko-slovenskim, srbsko-slovenskim ili rusko-slovenskim, kako već u koji razred knjiga spada. Knjige medjutim, koje se danas rabe u pravoslavnih crkvah, nisu pisane ni srbsko ni hrvatsko-slovenskim, nego rusko-slovenskim jezikom. Konačnom naime propašću srbsko-slovenske crkvene književnosti koncem XVII. vieka započeše se radi podpune nestašice domaćih crkvenih knjiga iz Rusije uvadjati rusko-slovenske crkvene knjige, pa se one tako još i dan danas uvode i rabe.

III. Prvo pismo i prvi rad slavenskih apoštola.

Progovoriv o starom jeziku mora se još nešta reći i o pismenih starih Slovena. Stari je slovenski jezik i gramatikalnimi formami i obiljem rieči tako bogat, da se jedva uzeti može, da bi sve to istom bilo djelo Ćirila i Metoda i i njegova vremena, i da Sloveni u predkršćansko doba nikakova pisma neimadjahu, ako i neima za to pismenih dokaza. To nam svjedoči i starobugarski ljetopisac Hrabar, koji jasno veli, da su Sloveni crtami i rezami čitali i gatali, dok su bili krivobožci.

Iz tih crta i reza razvila se je po svoj prilici glagoljica, za koju je dokazano, da je starija od ćirilice, i koja svojimi oblici — osobito hrvatska — na crte i reze (Ⰰ a, Ⰱ b, Ⰲ v, Ⰳ g itd.) spominje, te je valjda i prije Cirila uobičajenim pismom kod južnih Slovena bila. Ćiril i Metod — na grčku obrazovani — po glasu spomenutog ljetopisca, sastaviše po uzoru grčkih pismena i lakše i jednostavnije pismo za slovenski jezik, i prevedoše njim svoje Slovenom

Digitized by Google

namienjene knjige. To njihovo pismo — poslje ćirilicom prozvano — vremenom se je mienjalo i prekrajalo, dok ga nije napokon Petar veliki, car ruski, po latinici onako prekrojio, kao što se i dan danas u svakdanjem životu i u svjetskoj književnosti upotriebljava ne samo kod Rusa, nego i u nas Srba i Hrvata.

Neimamo doduše nijednoga rukopisa iz dobe samoga Ćirila i Metoda, nego tek mnogo kasnijih priepisa; nu zato se ipak po starih svjedočanstvih za stalno zna, što su ta dva brata radila. Tako se zna, da je Ćiril na svom pohodu u Rim sobom ponio u slovenskom jeziku sgotovljene knjige i to: Evangjelje, udešeno za crkveno čitanje; Apoštol, djela i poslanice apoštolske; Psaltir i službu, u kojoj su bile molitve i pjesme, što se čitaju na jutrnje časove, objednju, večernju, pavečernicu, na tajnu službu i na krštenje.

Po smrti Ćirilovoj nastavio je književni rad Metod s-učenici, te njegov životopisac pripovieda, da je on dovršio prievod sv. pisma staroga zavjeta, izuzam Makabeja. Nadalje se spominje za Metoda, da je slovenski iztumačio: Nomokanon, sbornik crkvenoga prava, kako se je do njegova doba razvilo u bizantinskoj crkvi; zatim Paterik, sbirku životopisa sv. otaca. Napokon je preveo neke govore svoga brata Ćirila, što ih je držao za obranu kršćanske vjere medju mohamedanskimi i židovskimi učitelji kod Kozara.

To je bio staro-slovenski književni râd slavenskih apoštola. Po njihovoj smrti preseliše se učenici njihovi iz Panonije i Moravske stranom u Hrvatsku, stranom u Bugarsku.

IV. Slovenština kod Hrvatâ i Srbâ.

Da je književna radnja slavenskih apoštola i prvih njihovih učenika u Hrvatskoj nastavljena, nezna se ništa; čini se dapače, da su se Hrvati zadovoljavali onim, što je gotovo k-njima doneseno, i da su samo to prepisivali i razširivali na koliko im je trebalo. A počem su svi u Hrvatskoj nadjeni i sabrani rukopisi stare crkvene književnosti pisani glagoljicom, to se osnovano zaključuje, da su se Hrvati a valjda i Srbi — u početku kršćanstva služili tim pismom. Najstariji književni spomenik iz toga vremena u Hrvatskoj bio bi onaj psaltir, što ga je o svom trošku — valjda prepisati dao solinsko-spljetski nadbiskup Teodor izmedju god. 880. — 890., da se nije nesrećom toj starini trag zameo. Za nju se znalo još u XIII. vieku, tad bo ju je iznova prepisao rabski klerik Nikola g. 1222.; ali žalibože i taj je prepis propao, te o tome nemože biti daljnjega govora.

Nu ako i nisu Hrvati sami nastavili započeti rad oko crkvene knjige, barem neimamo tomu dokaza, to su oni ipak shvativ znamenitost i domašaj kulturnu i narodnu slavenske liturgije živom dušom uz nju pristali, ma da je i bila iztočnog obreda. Oni su joj bili tako odlučni pobornici, da su uz sve navale, uz sva progonstva rimsko-talijanske hierarchije, pa i svojih domaćih kraljeva, rimske pape (Ivan VIII. 880., Inocenc IV. 1252.) napokon ipak prinuždeni bili, te su slavensku liturgiju priznali i odobrili, samo da Hrvate odvrate od istočnoga obreda, uz koji su sa slavenskom liturgijom pristali bili. To je doduše za rukom pošlo, nu tim se je ujedno obavilo takodjer kulturno i književno razdvojenje našega hr-

Digitized by Google

vatsko-srbskoga naroda, koje žalibože još i dan danas traje na veliku štetu narodnjega napredka. Srbi naime živući tada pod uplivom bizantinskim iza izvedenog crkvenog razkola mjesto prije i Hrvatom i Srbom zajedničke glagoljice prihvatiše svi ćirilicu; a Hrvati su sa zapadnim obredom opet ostali donekle kod stare glagoljice, dok ju poslie i oni zamienili nisu sa okruglijom i ugladjenijom latinicom.

A kao što se nezna da je u Hrvatskoj nastavljen književni rad Ćirila i Metoda; tako se isto nezna, da je šta na tom polju radjeno medju Srblji. Njihovi su državni odnošaji bili tada još neuredjeniji nego li u Hrvatskoj; oni su se dakle još prije nego li Hrvati mogli zadovoljiti onim, što su dobili od Ćirila i Metoda i njihovih učenika, i što im je bližnja Bugarska pružala. (Dalje.)

Dopis.

Iz kotara Velikogoričkoga. I opet nam prodje jedna godina u more vječnosti. — Da vidimo dakle, koliko nam se željâ i nadâ izpunilo! —

G. 1873. bila za hrvatsko narodno učiteljstvo nade puna, jer nam saborisao sabor; bili na okupu narodni poslanici, otci domovine.

Učiteljstvo mišljaše: doći će ipak ove godine stvar naša u pretres. Mišljasmo svikolici: doteć će možda otcem domovine i za nas vremena. — Nu to bila pusta naša želja, jer nebilo osnove, da ju vlada predloži saboru, a vrieme bilo vrlo kratko, da nereknem na vlas odmjereno.

Sabor ipak zaključi: pozvati vladu, da ova uznastoji pribaviti jednom potvrdjenu osnovu, te ju predložiti saboru; uvidjelo bo se, da to duh vremena, duh napredka zahtieva.

Što je već širom Austrijsko-ugarske države učinjeno, to valja i kod nas jednom provesti. Učiteljstvo hrvatsko dakle još većom nadom očekuje sretno vrieme god. 1874., gdje će se otci domovine opet sabrati u skup, i pitanje „pučkoga školstva“ riešiti; dodajem na korist i zadovoljstvo i naroda i učiteljstva. G. 1873. viećalo se u županijskih skupštinah: o povećanju učiteljske plate gledom na skupoću živeža i svega ostalog. Tako zaključi zagrebačka: preporučiti občinam, da svojim učiteljem plate od 315 na 400 stot., dakle za kukavnih 85 stot. povećaju.

Preporuka bje pročitana u občinskih sjednicah; nu našla slaba odziva, nebila joj sudjena dobra sreća, kako naši vele. — Neke se tomu radostno odazvale, jer županija pogodila njihovu želju i misao; nu broj im je neznatan. Neke im dale i više; tako Bistranska odmjerila svomu učitelju 550 stot. — Učinila više i nepozvana, premda joj dohodak nije onako sjajan, kako možda mnogi misle. Učinila sebi i rodu glas; postala vriednom družicom u nizu ove županije.

Našlo se občinâ, gdje domoljubi predlagali, nu drugi nehtjeli čuti, oglušili se pozivu; a stvar osta, gdje i prije bila.

Bilo občinâ, gdje kaputaši izrekoše ovu nevjerojatnu: „učitelji naši dobro živu, mi im nemožemo povećati plaće“, a seljaci odbornici u surini i darovcu izrekli — čuj de učitelju! protivno: „treba dati“, i tako nadglasali inteligentne pokazavši više sućuti za učitelja, nego li oni!*

* Čuli smo i drugu, koja baš seljaka tako nediči, ali niti kaputaša, inače naobraženoga i uglednoga gospodina. Kad se naime viećalo u občinskom odboru, gdje i taj gospodin odbornikom bio, na predlog sudčev. da se plata učiteljem poveća, šute kaputaši mramorkome, a kad se napokon neki odbornik seljak osokolio, te ju mudro rekao: Netreba učiteljem plate povisovat, ta i ovo je, što imadu, odviše, zapljesne pomenuti ugledni gospodin kaputaš uzkliknuv: Tak je starče, tako valja! — Bilo mu za dušu! Ured.

Digitized by Google

Nu što bilo, to evo prodje; a novom godinom, pa bilo sriedinom, makar i koncem izpuniti će ipak jednom sabor našu želju a još veću potrebu zakonom, a svjetla kruna podieliti potvrdu.

To vrieme ipak nije tako daleko, kako je dosad bilo, a mi ćemo ako bog da i sreća junačka, to sretno doba dočekati, jer je kako već rekoh, stvar dozriela.

Pod konac želim pučkomu učiteljstvu u novoj godini: postojanu volju u promicanju pučkoga naobraženja, zdravlje kao najveći dar i bogatstvo, sreću, a daj bože ostalo bilo svakomu po njegovoj želji!

A ti mili „Napredče“ ostaj mi s-bogom! K--i.

Iz Petrinje. Mili „Napredče“! Sa svih strana mile nam domovine naše dopiru ti ugodni i neugodni glasovi kao svomu zatočniku, samo evo iz ovoga grada već odavna ništa, kao da ovdje učevnih zavoda neima, kao da se ništa nemienja. — Što se k-tebi utičemo, to je sasvim naravno, jer se na ovoj našoj poznatoj: „Kud će suza itd.“ osniva.

Ti rado bilježiš vesele viesti, pa zato ti i ovu priobćujem. Ovogradsko mjestno školsko vieće predloži u Srpnju m. g. gradskomu poglavarstvu, da su 4 sobe sa isto toliko učiteljica za ovaj grad neobhodno potriebite. Poglavarstvo prihvatilo je ovaj predlog, pa su sada 3 učiteljice u 3 sobe smješćene, a 4. sobe za sad nije, zato ni učiteljice. Gradsko poglavarstvo obratilo se je na vis. vojn. zapovjedničtvo radi prostorije u preostavših erarnih sgradah, pa se zaufano nada, da će mu visoka vlada pravednu molbu uslišiti, te će i 4. učiteljica mahom namješćena biti.

Ovo je postupanje hvale vriedno; — ali po mojih i svih svjestnih gradjana nazorih — nije sa 4 razreda i 4 učiteljice gradu zadovoljeno. Ovaj grad potrebuje višju djevojačku učionu.

Razloge, koji za ovu govore, navesti ću u kratko. Sadašnju djevojačku učionu polaze 174 djevojčice, a da ima dovoljno prostora i učiteljica, mogle bi ju 274 polaziti. Od onih 174 polaze 34 četvrti razred. Pitam ja: „Kuda će ove po dovršenom četvrtom razredu?“ Možda opetovat isti razred? Pa i to je dobro; — al kuda onda? Djevojče je tekar 11—13 godina staro.

Pomislimo sada, da će se sa učionom oprostit, majci kod kuće pomagat, seku čuvat i t. d. nije li oto kuću gradit, pa ju po dovršenom temelju bez krova i neumazanu ostavit. A gdje će naučiti ono, što je sbilja dobroj majki potriebno. Neka mi naše štovane gradjanke oproste, što ću reći, da one nisu u stanju djevojčici dati onu naobrazbu, što se od posljednje, kao buduće majke, punim pravom zahtieva, a kamo li, da si sama svoj kruh zaslužiti može. Djevojčica će za 2 — 6 godina skoro sve zaboraviti, što je u školi naučila, a kao što rekoh, od daljnje naobrazbe ni govora.

Mi doduše, imamo ovdje malu realku, pa i sbilja polazi prvi razred 12, drugi 3, a treći 1 djevojčica. Ove su od 11 pa do 20 godina stare. Odgovara li oto svrhi? Što se realnih predmeta tiče, tu velim „čast“; nu gdje je glavno? Gdje je ono, što i je život dobre majke? Što se morala tiče, to sudi ti štovani čitatelju. Svakomu je §. 40. točka 1. iz školskoga propisa o nastavi u pučkih učionah vojne krajine poznat, u kojem se naredjuje, da se u gradj. učionah razstavljaju dječaci od djevojaka počam od 5. razreda. Ako je tomu tako, da li je realka što drugo u pogledu ženske naobrazbe i morala nego ona? A zar naobrazba djevojaka ide istim smjerom kao i ona dječaka. Moraju li one za dječake potrebite predmete učit, a svoje zanemarivati? Dječaci nepolaze djevojačke učione, a u ovih se uči plesti i vezti. Bili oto svrhi odgovaralo? Kao što oto nebi tako ni ovo, jer se ovim putem k-žudjenoj svrhi doći nemože. Djevojčica, koja realku polaziti hoće, ima školarinu i upisninu platiti. — To je takodjer uzrok, zašto

Digitized by Google

sve djevojčice po dovršenom 4. razredu u realku preći nemogu, jer siromašni roditelji nisu kadri otu globu pa i skupe knjige platiti; a osim toga mora djevojčica kao lutka obučena biti, da šali mladih gospodičića izvržena nebude. U djevojačkoj učioni stvari su sasvim drugačije, jer je i siromašnoj obitelji sgoda pružena svoje djevojče naobraziti dati.

Kako bi djevojačka učiona već buduće školske godine u život stupiti mogla, progovorit ću drugi put.

Kada već o školi govorim, nemogu mimoići, da još nešto nespomenem. Koncem prošle školske godine dobi nekoliko učenika četvrtoga razreda ovdašnje vježbaonice radi svoje nemarnosti 2. napredni red, te bi isti razred opetovati imali. Nu početkom ove godine primiše ih u realku, pa i dva iz trećega razreda, bez da je itko za svjedočbu pitao.

Oni su pravili prijamni izpit, a kako su isti napravili, to neka Bog sudi. Glavna pogreška pako pri otom postupanju jest ta, da marljivi učenici za napredkom volju gube, kada nevaljanci skupa s-njimi u višje razrede prelaze, a u ostavšoj se mladeži takodjer volja za napredkom guši, jer unapred zna, da će svakako u realku primljena biti. To je moj kratki sud, a hoće li visoka oblast otaj postupak odobriti — neznam: — i —

Raznice.

— Interpelacija u hrv. saboru radi učiteljišta za učiteljice. U XXIV. sjednici hrv. sabora, dne 27. Prosinca, upravio je valpovački zastupnik dr. Napoleon Špun-Strižić na zem. vladu sliedeću interpelaciju: 1. da li je vlada naumila predložiti saboru zakonsku osnovu, da se u Zagrebu podigne državno učiteljište za učiteljice; 2. misli li vlada isti zavod dovesti u sklad sa višjom djevojačkom učionom u Zagrebu. Istu je interpelaciju uveo sa vrlo krasnom obrazložbom. Predstojnik vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, dr. P. Muhić, odgovorio je odmah na tu interpelaciju, da ima u zakonskoj osnovi za pučke učione posebno poglavje o ustrojstvu učiteljišta tako za učitelje kao i za učiteljice, a upliv vlade na te zavode, da je dostatno obezbiedjen u dotičnih ustanovah osnove. U toj osnovi da je odredjen i trogodišnji preparandijalni tečaj. Za učenice višje djevojačke škole urediti će se učevni tečaj tako, da će se kad svrše dobrim uspjehom osmi razred, moći u kratko usavršiti za učiteljice. Glede dosadanjega učiteljišta za učiteljice u samostanu milosrdnica izjavio je g. predstojnik, da stoji pod nadzorom državnim, te da je javan zavod, uredjen na temelju ministarskoga razpisa, prosliedila povodom previšnjega riešenja. Napokon je još uvjerio sabor, da je zemaljska vlada jednako brižna za uredjenje valjanih preparandijalnih zavoda, kao i za valjano uredjenje pučkoga školstva, čim je bez onih uredjenje ovoga nemoguće. Interpelant kao i sabor zadovoljiše se s-odgovorom

— Imenovanja. Na koprivničkoj gl. učioni imenovani su definitivnimi učitelji, dotično učiteljicami: tamošnji privr. učitelj Josip Kirar, privr. učiteljica Ljubica Juranovićeva i učiteljica na pučkoj učioni u Bregih Ludmila Švindlerova. Gdjica Veronika Čehulićeva imenovana je definitivnom učiteljicom na novoustrojenoj djevojačkoj učioni u Pitomači.

— Povišenje plate. Zastupstvo občine kapelske, županije belovarske, povisilo je platu učiteljem u Kapeli, Topolovcu, Mostih i Gornjoj Srediei počam od 1. Listopada p. g. od 180 na 300 f.

— Štipendiji za učitelje. Dolnjoaustrijski sabor primio je izvješće o potrošenih 2500 f. na učitelje da su mogli posjetiti bečku izložbu, a osim toga zaključio, da se svake godine 2400 f. podieli na štipendije učiteljem pučkih, gradjanskih i učiteljskih škola, da mogu putovati u svrhu svoga dalnjega obrazovanja. Ujedno je još zaključio, da se zemaljski odbor obrati na ministarstvo nastave, da podigne što više državnih obrazovnih zavoda za učitelje.

— Austrijski nastavni proračun za g. 1874. iznosi 13·046.388 f., a rubrika izvanrednih troškova 3.268.409, dakle ukupno 16.314,797 f.: ovogodišnji proračun bio je za 2.472089 for. manji. —

— Učiteljske plate u Lipskom. Lipsko gradsko vieće ustanovilo je svojemu učiteljstvu pučkih škola sliedeće plate: 18 učitelja dobivat će po 1000 tal., 28 učitelja po 900 tal., 28 uč. po 800 tal., 28 uč. po 700 tal., 28 uč. po 600 tal. i 30 uč. po 500 tal. plate uračunav u to 15 postotaka stanarine. „Allg. deutsche Schulz." nato primiećuje, da te plaće ni s-daleka još nisu dovoljne, da bi se dalo od njih živjeti, te zato upozornje vanjske učitelje, da si prije dobro promisle, nego li će za učiteljske službe u Lipskom moliti. Mi bismo mogli

Digitized by Google

punim pravom i našim vanjskim sudrugom isto savjetovati, jer uz sadanju skupljinu, koja je zavladala u glavnom gradu, živjeti s-obitelju od same plaće (a ine zaslužbe spale su na 0) sbilja je umjetnost.

— Sud o školskih izložbah u Beču. „Schwed. Lehrerz.“ kaže o školskih izložbah pojedinih država u kratko sliedeće: U Njemačkoj državi najviše nas je zanimala Saksonska. Izvrstna učila saksonska dokazuju, da je školstvo ote zemlje na visokom stepenu. Saksonska izložba pruža ti počam od najnižje pučke škole pa do visokih škola podpunu sistematičnu cjelinu. Učila za zornu obuku, zemljokazi, globi, aparati, preparati itd. izvrstni su. Osobito je bogata ta izložba na učilih za prvu početnu obuku, u čem se nijedna država sa Saksonskom nemože takmiti. Glavno je pako u tom, da su saksonske škole sbilja dobre i što se izložena učila ondje i sbilja rabe, što se upravo o svih inih nemože kazati. . . . . — Pruska kao i mnoge ine njemačke države, a i Austro-ugarska izložile su manje iz pučkoga školstva, već najviše iz višjih škola. Tuj nadjosmo za realne predmete vrlo dobrih nazornih učila, te zemljokaza, aparata, strojeva, modela i preparata, iz česa se vidi, du je prusko višje školstvo veoma napredno. . . . — Bavarska se razlikuje svojom školskom izložbom tim, što je u njoj zastupana najviše srednja a manje pučka i visoka škola. Za sekundarne i nastavne obrtne škole izložila je Bavarska nekoliko sgodnih učila, nu zato ipak nije prvenstva tim stekla. . . . — Virtemberžka je izložila ponajviše učeničke radnje sekundarnih i nastavnih škola i to: iz računstva, knjigovodstva, mjerstva i risanja. Ote škole uzdržaju uzajemno obćine i država. Premda je marljivost, kojom su to poduzeće izveli, svake hvale vriedna, ipak nisu te radnje od osobite cjene, nit su jezgra svega, što virtemberžke srednje škole pružat mogu, jerbo se na većem dielu tih radnja opažaju odviše traci pripomaganja, a tim dakako i znatna šablonaža.

Književnost.

— Prvi broj II. teč. „Smilja“ ugledao je već sviet. Kao što je lani naša omladina po svoj domovini od Kotora pa do Drave radostno prigrlila taj časopis, nadamo se, da će ga još više sada obljubit, gdjeno je nakićeno umotvori čuvenih naših pjesnika I. Trnskoga, Jos. Marića i drugih naših književnih vrstnika, a uz to još ukrašeno vrlo liepimi slikami. Nu kako je i bilo „Smilje“ dosele razširenо, ipak su mu bila vrata zatvorena u polovice naroda samo zato, što je žalibože još uviek naš narod duševno razdvojen. Da nam pako s-ote nesreće netrpi bar mladji naraštaj, pa i s-toga, što sličnoga lista neima za srbsku mladost, odlučio je hrv. pedageg.-knjiž. Sbor, da izdaje „Smilje“ i ćirilicom. Tim nemisli Sbor tjerati možda kakove propagande, nego želi, da poučava svu mladež naroda svoga u tom, kako da ljubi i štuje sve što je sveto i Hrvatu i Srbinu. Pa i treba da učitelji budu promicatelji ne narodnje razcjepkanosti i opiraze, nego narodnje ljubavi i narodnjega jedinstva. Neka dakle mladež srbska prigrli taj list, kao što ga je prigrlila hrvatska, te neka dokaže, da je i njojzi do bratskoga sbliženja stalo. Da se odpremanje lista olakša, umoljavamo, da se predplata od 62 novč. čim prije pošalje: Upravi „Smilja“ (Pivarska ulica br. 90).

— Ovih dana imali smo prilike vidjeti novi zemljovid Hrvatske i Slavonije, što ga je dala revna naša knjižara Albrechta i Fiedlera naertati u c. k. vojnom geografskom institutu u Beču. Kad bismo već imali i više zemljovida naše domovine, morali bismo veseljem pozdraviti takov krasni rad, kao što je ovaj, a kamo li kad neimamo ni jednoga, koj bi za školsku obuku odgovarao. Moraš se sbilja diviti toli točnosti, kojom je taj zemljovid izveden, koli krasoti, kojom je izradjen. Tuj ti se tako plastički uzdiže gorje iz dolina i ravnina, kao da ga vidiš u naravi, te tuj istom vidiš, kako nam je krasna domovina. Ako se samo tiskom taj zemljovid onako liepo izvede, kao što je narisan, dostasmo se sbilja krasnoga učila. Želit je samo da ga spomenuta knjižara, koja nije velikih žrtva štedila za naert. dade takodjer čim prije i dogotoviti, jerbo je sbilja velika nuždа. Javljamo ujedno, da je vis. kr. zem. vladni odjel za bogoštovje i nastavu odpisom svojim od 1. Pros. 1873., br. 5197 dozvolio, da se Handkeovi zemljovidi Palestine i obijuh polutka, što no ih je izdala knjižara Albrechta i Fiedlera, mogu upotrebljavati kao učila u pučkih učionah.

— U zvaničnom dielu „Lista za narodne učitelje“, što no ga izdaje kr. ugarsko ministarstvo bogočasti i javne obuke, čitamo doslovce ovo: „Strukovnjaci ugarskoga zem. nastavnoga savjeta pronašli su, da hrvatskim jezikom pisane narodno-školske knjige „Kratak sveobći zemljopis“ od Vjenceslava Maříka u Zagrebu 1873., i „Povjestnica hrvatskoga naroda“ od Sime Balenovića, u Zagrebu 1870., ne samo što sadržaju krive i protuustavne nauke, nego i inače ni jedna neima svojstva dobre školske knjige: s-toga se ovim strogo zabranjuje njihova školska poraba“.

Kako su spomenute knjige došle do te časti, da budu u Ugarskoj zabranjene, neznamo, mi smo ih rabeć u školi već više puta prošli, te nismo našli ni traga krivim i protuustavnim naukom, a da su ugarski strukovnjaci našli, da baš nijedna neima svojstva dobre školske knjige i tomu se čudimo. Naše zem. oblasti, naime obstojavše kr. namj. vieće i c. k. vojno zapovjedničtvo u Zagrebu dale su n. p. pregledati Maříkov zemljopis i pronašle ga vriednim preporuke,

Digitized by Google

a tako je i Balenovićeva poviest poznata kao vrlo dobra knjiga. Neznamo dakle drugčije tu zabranu si tumačiti, van kao ilustraciju k-reviziji nagode. Javljamo ujedno, da se uput štampa šesto izdanje Maříkova zemljopisa.

Knjižara „Fr. A. Urbanka“ u Pragu izdaje cieli niz pedag. knjiga, kojih se nekoje već tiskaju, druge pako spremaju za tisak. Tako je izašla 1. „Zakladové paedagogiky a didaktiky“ za učitelje, odgojitelje i roditelje. Napisao P. J. Šulc. Ciena joj 1 for. Ovoj je sadržaj: A. Njegovanje tiela. B. Sile duševne i njegovanje istih. C. Obća didaktika. Č. Osebna didaktika. Za tisak su priredjeni ovi spisi: 1. Škodina kateketika (3. izdanje). 2. Fr. Mošnera Pèstounka. 3. Svobodina Školka, s-nova priredjena. 4. Nauka o skladbě. 5. Kaklovo tělosloví (uz slike). 6. Salzmanova Račinka. 6. Spisy J. A. Komenského (rediguje Zoubek). Ista knjižara izdala je ženski koledar za god. 1874. pod imenom: „Tetin“, uredjen V. Lužičkom. Ciena mu 60 nč. Osim liepoga sadržaja, namienjena osvješćivanju ženskoga spola, osobitim nekim miljem, (a misleć na se i: tugom) čitamo pokraj knjižice i „Seznam ženských jednot“ (družtva) u Českoj, Moravskoj i Ugarskoj, s-koga razabiremo, da nam Čehinje danas imaju 52 uredjena i krasno djelujuća družtva. A koliko jih imamo mi? Ta toga nam niti netreba; jer se u nas zna, da je pogibelno motriti polovinu naroda valjano, nabožno-moralno uzgojenu, pak ojačanu, okriepljenu raznim znanjem i umienjem.

Natječaji.

— Za podučitelja na pučkoj učioni u Zlataru. Plata 300 for.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 15. Siečnja 1874. škol. kot. nadzorniku i župniku Tomi Capeku u Orehovici (Mihovljan).

— Za učitelja i orguljaša u Šarengradu, sriemske županije. Plata: 315 for. 5 hv. drva, slobodan stan i vrt.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 1. Veljače 1874. preč. g. Matiću, predstavniku i škol. kot. nadzorniku u Tovarniku.

Poziv na predplatu.

Današnjim brojem nastupio je „Napredak“ petnajesti tečaj, pa zato pozivamo p. n. čitateljstvo, da čim prije pošalje predplatu, jer tko se nepredplati ili se barem neprijavi da želi držat i nadalje list, neće mu se dostavljati.

Ciena je listu:

Za Zagreb	3	for.	50 nč.
„ vanjske u Austro-ugarskoj državi	4	„	— „
„ strane države	4	„	50 „

Predplata se neka šalje: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica br. 90), rukopisi pako kao i dosele: Uredničtvu „Napredka“ (Tesarska ulica br. 493.)

Opomena našim dužnikom.

Godina se svršila, a podpisani je Sbor udovoljio svojoj dužnosti te izdao 36 brojeva „Napredka“, kao što je bio obrekao. Premda nije nikomu lista šiljao, tko ga nije naročito naručio, to se ipak pri zaključku računa izkazalo, da „Napredku“ duguju predbrojnici 450 for. Pošto se trošak za tisak i artiju odmah namiriti mora, to umoljavamo opetovano sve dužnike, da nam dug prvom poštom namire. Hrv. ped.-književni Sbor povećao je list i mnogo se oko njega trudio, ali većih žrtva doprinositi nemože. Uzda se dakle u rodo- i pravdoljublje p. n. gg. predbrojnika, da će i oni svojoj dužnosti udovoljiti i da ga neće siliti, da čini druge korake.

Hrv. ped.-knjiž. Sbor.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 2. U Zagrebu, 10. siečnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Kako da uzgaja škola slobodnu volju u mladeži.

II.

U učiteljištih tumače se još danas po starom običaju razne duševne moći i sile, i to zovu dušoslovjem ili psihologijom. Fiziologi i na lječničku naobraženi psiholozi protuslove toj sistematici, te dokazuju, da se ta nauka preživjela, što im opet nevjeruju filozofi od zanata. Po fiziologijskih iztraživanjih ima se ta stvar po prilici ovako tumačiti. U prirodi kao što i medju ljudstvom vlada zakon, da se radnja dieli. U čovječjem tielu imaju živci spajati tielo sa vanjskim svietom. Svakoj je vrsti živaca opredieljeno, što ima zamjećivati, te zaoto i razlikujemo obćenito pet osjećala, premda ih u istinu ima barem šest. Svako opet osjećalo ima svoju uredjenu djelaonicu, te je svakomu skupu živaca, pače možda i svakomu živčanomu vlakancu točno opredieljeno, što ima činit. Krajni vrški očnih živaca zamjećuju samo svjetlo, drugi opet krase ili boje i to svaki skûp posebnu boju. U slušnom osjećalu razabire svaki skup živaca samo jedan glas, a u živaca opipa isto je tako, te jedni osjećaju samo toplinu, drugi pritisak, težu itd.

Od takovih podražica na živce stvaramo si predstave i sude o vanjskom svietu. Oti se živci stiču ponajprije u hrbtenjači, gdje se osjetni i kretni živci križaju, te nekim načinom jedni s-drugimi obće, i to tako, da se s-podražice osjetnoga živca podraži kretni živac, čim postaju tako zvani odrazni kreti (Reflexbewegungen), koji dakle nisu ino, nego sgoljni mekanički kreti, koje je potaknula drugim smjerom svedena munjevna struja. Obično drže, da ti odrazni kreti nastaju uslied naše volje, ili da bivaju našom voljom, premda si o njih često ni najmanje nismo svjestni. Ako spavajućega čovjeka malo po tabanu poškakljaš, trznuti će mekanički nogom, a poškakljaš li ga na nosu, uzdignut će ruku, da škakljača odćera. Ali zato će mirno dalje spavati, a kad se probudi, neće znati što je u snu radio. U običnom životu drže to izrazom volje isto tako, kano što kad skidamo pozdravljajuć koga šešir s-glave. Čovjek ni nemisli što čini, ali s-navade maši se rukom za šešir. Fiziologi pru se o tom, da li neima

Digitized by Google

u živčanih uzlova hrbtenjače takodjer nekakov tračak svjestnosti, neka pamet, koja valjda ono prouzrokuje, što no obično zovemo nagonom, te koja djeluje i na bilo, dah, glas i od koje se u stanovitih slučajevih zacrvenimo ili probliedimo, pa to obično pripisujemo djelatnosti duše, premda su to samo posljedci mekaničkih podražica. Živac bo sućutnik (Nervus sympathicus) i živac obilaznik (Nervus vagus) podražuju srdce, da brže ili laganije bije i da krv po tielu brže ili laganije kola, a to biva opet sasvim mekaničkim načinom, čim na nje kakva podražica s-vana djeluje.

Hrbtenjača (Rückenmark) je na gornjem svojem kraju produžena, te prodire u moždjane, gdje se sastaje sa živci moždjana, i tim svaka podražica ćutnih živaca dolazi ća u prednje moždjane, gdje se od nje na dosele nedokučivi način radjaju predstave, sudi, ali uz koje ujedno uviek jače ili slabije nešto ćutimo. Nu ta podražica prostruji i do srednjih moždjana, gdje se istom radja pravo čuvstvo, koje je u ženskinja jače, pošto imaju žene mnogo bolje razvijene srednje moždjane, nego li mužkarci.

Prednji i srednji moždjani u medjusobnom su savezu, te tako radjaju nam se predstave od čuvstva, ali i predstave pretoče se često u čuvstva ili ih barem ojačaju. Takovu čuvstvenu predstavu zovemo podražicom ćudi, koja se može pretvoriti u žudnju, pud, da i u strast, kako već predstave jače ili slabije na ćud djeluju. U slavohlepnika uzbuja predstava o poštenju i časti toli silno, da nadjača druge predstave i sasvim zavlada ustroji, kojimi mislimo, a kroz ove opet podražuje ćuvstvene organe, čim upravo častohlepje i slavohlepje nastane, t. j. sve mu se predstave u jedno stiču, kako bi samo postigo veću čast i slavu. Osjećaj, da nas hvale i slave, djeluje ugodno na ćud, ali uz jaku podražicu ćudi nastaju krive predstave o časti i slavi t. j. u toliko krive, što ju držimo za najveće blago, a zato nam onda i godi ćudi samo čast i slava, jer radja u nas neku razkoš.

Kao što vidimo u cieloj prirodi neko kolanje, isto je tako s-munjevnom strujom živčanih podražica. Da kod svake takove podražice sbilja takova struja postaje, dokazano je mnogimi pokusi. Ali ta struja neostaje u živcih, nit u moždjanih, jerbo bi ih odviše razdražila, dà ubila, ko što i sbilja žestoko razdraženje ćudi, prevelika radost, strah itd. može čovjeka ubiti. Nu nemože te struje ni nestati, već ona može samo primiti drugi oblik, dočim naime postaje od nje u prednjih moždjanih predstava, a u zadnjih čuvstvo. Čuvstveni su pako organi u savezu sa pokretnimi organi, i to tako, da svaka podražica ćudi prelazi na te pokretne organe, t. j. mišice, a kroz nje napolje izvan tiela. Pa odtud i dolazi, da se svaka podražica ćudi očituje pogledom, izrazom lica, dahom, glasom, držanjem i kretnjom tiela itd., te da nam je vrlo težko oteti se tim izražajem naših čuvstva, pa makar nam i kako neprilični bili. U srditosti izlanu mnogomu rieči, koje su mu doduše već dugo na srdcu bile, ali bi ih iz opreznosti ili straha uviek mudro sakrivao, nu gnjev otvorio im vrata, makar to baš i nije hotio. Obično kasnije niti nezna, što je sve rekao, nezna kako su mu razdražena govorila radila, oko mu se kriesilo, kako je rukama mahao i šakami

Digitized by Google

se grozio. To sve nije hotio, ali je učinio, jerbo je podražica ćudi prošla na kretne mišice. Zato i škodi, ako se tko potajno grize, dà pritajen gnjev može čovjeka i ubiti, jer sva podražica ostane u nježnih organih moždjana, uslied česa priteče u moždjane odviše krvi, te ih tako prenapuni, da se razpucaju.

Razmotriv čitavi taj postupak, kako ga fiziologija anatomički dokazuje, a o kojem se upravo radi toga sumnjat nemože, makar to dosadanjoj psihologiji i kako protuslovilo, uvidjeti će svatko, da je volja vrlo kompliciran proces, jer predpostavlja vanjski ili nutarnji povod kolanju, te započev predstavom, pretvori se u čuvstvo a svršuje kretnjom mišica. Iztražimo li tu stvar u pojedinostih pobliže, to ćemo se točnim opažanjem osvjedočiti, da same predstave nisu još kadre niti činâ prouzročit, niti ih zapriečit. Tko dugo promišlja, sve moguće slučajeve prosudjuje itd., taj neće tako brzo do čina doći.

Koliko nas često stoji borbe, dok se samo nečemu odlučimo, t. j. sve predstave u jednu (odluku) sastavimo, pa ipak koliko ima odluka, koje nisu izvedene! A zašto? Jerbo su one samo proizvodi uma i razuma, ali nemogahu proći ili prelit se u kretne živce.

Um nam ima čine rukovodit, ima im cienu, svrhu i cielj ustanovit, ima i razloge tomu naći, ali uza sve to izvest ih nećemo, ako te predstave nedjeluju na čuvstvo. Usuprot pako, iz podražene ćudi radja se u čas čin, prije još nego li je um promislio, što da se čini. Opaziš li čovjeka ležati u velikoj boli bez pomoći, to ti nehotice brizne suzica na oko. Pogled, glas prosjaka može nas tako ganuti, da se nehotice mašimo u djep i milostinju mu udielimo. Mnogi pijanac rado bi se oteo svojoj strasti, um mu bo dokazuje, da će se pijanstvom upropastit, al uzprkos tomu tjera ga neki pud u krčmu. Koliko jih ima, koji bi se rado ostavili pušenja, jer da pušit nije drugo, nego novce u tutanj bacat, pa opet koliko ih je za uviek lulu i smotku bacilo. Isti um, koj je smogao toliko razloga proti pušenju, naći će ih još više za pušenje, čim se samo pud za pušenjem pojavi, a to zato, jerbo i njega nekim načinom pud goni, da za pušenje što više razloga nadje. Svi znameniti čini, što nam ih poviest nabraja, izvedeni su u razdraženosti ćudi, ali nijedna u hladnu razboru. Slavohlepje, pohlepa za vladom, domoljublje, slobodoumlje, osveta, ljubav itd. to su motivi premnogim činom. Um odabire samo načine i vrieme, ali svrha je, da si ugodiš podražici ćudi.

(Dalje.)

Staro doba naše književnosti.

(Udešeno za predavanje u VIII. razredu višje djev. škole u Zagrebu.).

V. Slovenština u Bugarskoj.

Naproti veoma se je bujno razvio knjiž. život u samoj Bugarskoj iza kako su onamo prebjegli najplemenitiji učenici i književnici, uzgojeni Ćirilom i Metodom, naime: Kliment, Naum, Angjelar, Sava i Gorazd. „Na njih sedmorici“ (sa dvama apoštolima), veli jedna grčka knjiga „osnovao je Bog kao na sedam stupova cr-

*

Digitized by Google

kvu Bugara i Dalmatinaca"; a mi možemo pridodati i svu staro-slovensku književnost.

Najodličniji medju ovimi narodnimi prosvjetitelji bio je Kliment, koji je izvanrednu radinost razvijao nesamo kano vjerovjestnik, nego i kano učitelj i kano književnik. On je imao 3000 učenika na svih krajevih Bugarske, pa je s-njimi složno i neumorno radio oko prosvjete svoga naroda. Postavši biskupom veličkim, sastavio je besjede za sve praznike preko godine, ali tako prosto i razgovetno, da ih i najprostiji Bugarin dokučuje; zatim upute svetih otaca i njihovo življenje i život svetoga Ćirila, učitelja slavenskoga jezika. Što se pako tiče samoga pravca njegove književne radnje, to se može reći, da je u njoj vladala razborita samostalnost i težnja za emancipacijom od tada na istoku vladajućega bizantinizma.

Od ostalih suradnika Klimentovih nespominju se nikakova književna djela; nu odatle nesliedi, da ništa ni pisali nisu, nego samo da njihova radnja do nas nije doprla. Samo o Gorazdu hoće neki, da je pisao život sv. Metoda; ali to nije još na čisto izvedeno.

Medju mladjim naraštajem ovih prosvjetitelja odlikuju se opet: biskup Konstantin, pop Grigorije, eksarh Ivan, črnorizac Hrabar i Teodor; a napokon i sam bugarski vladalac Simeon, oko kojega se sva ta radnja kretala, kao oko svoga sunca. Tada je bila književnost Bugarska tako uzbujala, dakako crkvenonabožna, da se je uzporediti mogla sa obie najbogatije književnosti tadanjega vremena: s-grčkom i latinskom. Šteta je samo, što se je sva ta radnja mladjahnoga slovenskoga duha oslanjala o ta dva već iznemogla starca, u kojih je davno nestalo bilo svake originalnosti, i da se nije osoviti znala na vlastite svoje noge. Ta nesamostalnost, pa i nesrodnost sa narodnim duhom, bijaše onaj pogubni crv, koji joj je naskoro podgrizao njezinu životnu snagu, pa ju naskoro i posve upropastio.

Od mladjih ovih prosvjetitelja napisa Konstantin tumačenja sv. Evangjelja na nedjeljne dane i prevede knjige Atanasije Aleksandrinskoga († 373.) proti Arijanom.

Ivan, eksarh bugarski, spada svojimi radnjami medju prve književne radnike vieka Simeonova. On je preveo Dogmatiku Ivana Damascenskoga; zatim je u družtvu sa više književnika sastavio veliki sbornik pod imenom Šestodnev, u kom se nalazi izvadaka iz množine grčkih kršćanskih pisaca, pa i iz Aristotolove historije o životinjah. Ovo je djelo znamenito osobito radi bogatstva jezičnoga. Napokon se misli, da je od njega prievod Dialektike istoga Ivana Damascenskoga; a za stalno se zna, da je sastavio još i nekoliko poučnih besjeda.

Osim tih znamenitijih muževa iz ote dobe spominje se još napomenuti pop Grigorije, koji nam je sačuvao nekoliko imena predkršćanskih slavenskih bogova (Svarog, Daždbog, Perun); a bilo je i množina književnika, kojih se imena neznaju, počem ima sila rukopisa, od kojih se nezna, tko ih je pisao. Medju znamenitije takove rukopise ide jedan veliki sbornik filozofsko-moralnih,

Digitized by Google

dramatskih i školastičkih članaka. To je djelo čitava enciklopedija tadašnje bizantinsko-kršćanske obrazovanosti, a sastavljeno je bilo po nalogu i i podporom bugarskoga cara Simeona, koji se je i sam knjigom bavio i za kojega vladanja staro-slovenska književnost svoje zlatno doba življaše. Sva ova djela razširila su se u prepisih nesamo medju Bugari, nego i medju Srbi, dapače i medju Rusi, te od njih i danas ima dosta prepisa u svih znamenitijih knjižnicah.

Poslie Simeona dodjoše crni dani za bugarsku državu, a s-njimi i za staroslovensku književnost, koja se poslie nikada više nije podigla do onoga razvoja, u kojem bijaše za Simeonova doba.

VI. Hrvatsko-slovenska književnost.

S-jedne strane upravo heroično iztrajanje uz staroslavensku liturgiju, a s-druge opet konačni crkveni razkol medju iztočnom i zapadnom crkvom (g. 1054), prinukala je napokon višje svećenstvo — tadanje jedine znatnije faktore kulture i obrazovanosti — nesamo na priznanje liturgije, nego i na djelomično njegovanje staroslovenske crkvene književnosti u Hrvatskoj. Kao što je spomenuto u IV. članku, nalazi se tragova toj radnji već u IX. stoljeću sa spomenutim tamo psaltirom; a od toga vremena množe se sve više takovi književni spomenici.

Sa slavenskom liturgijom, ako i obreda zapadnoga, zadržao se i staroslovenski jezik u crkvi i u knjigi; nu i odmah počelo je u članku II. napomenuto prilagodjivanje staro-slovenskoga jezika narodnomu jeziku i izgovoru; a tim se je razvila po malo čitava staroslovenska književnost razreda (roda, redakcije) hrvatskoga, ili hrvatsko-slovenska, staro-hrvatska književnost.

Medju znamenitije spomenike staro-hrvatske književnosti ide: Časoslov žakana Kirina, priepis od g. 1356; Časoslov rimski od god. 1379.; Misal rimski od g. 1387.; Časoslov vrbnički od g. 1391.; Evangelistar rimski od g. 1395.; Časoslov Vida Omišljanina od g. 1396.; a osobito je znamenit Misal Novaka, kneza Krbavskoga, pisan god. 1368., sada u dvorskoj knjižnici bečkoj.

Osim tih strogo crkvenih knjiga bilo je i nešto teologijsko-moralnih knjiga, a sačuvalo se je i nekoliko manastirskih ustava.

Iz svjetskoga života ima mnogo manje književnih spomenika, što je žalostnim dokazom, kako je tada malo tko o narodnom napredku šta pomišljao. Medju timi riedkimi spomenici zaslužuju osobite spomene nekoje grčko-iztočne priče, koje su najprije Bugari izprevodili, kako se tvrdi već u X. vieku, a od njih su se onda kašnje jako razširile takodjer i medju Srbi i medju Hrvati. Takove su bile pripoviedke s-historijskim osnovom dvie, naime: O trojanskom ratu, i o Aleksandru velikom; zatim arapska priča o Linagripu i bizantinska Život Devgenija, roman o Barlaamu i Josafatu i pripoviedka iz indijske Pančatantre: Stefanit i Ichnilat. Sve te priče i pripoviedke čitane su jako mnogo cieloga srednjega vieka, pa su jako uplivale na razvitak narod-

Digitized by Google

noga života i na način narodnoga mišljenja; zato su mnogi motivi iz njih prešli u narodne bajke, priče i pripoviedke, te se mnoge medju njimi i dandanas nalaze, koje ništa drugo nisu, nego li samo oponašanja i varijacije tih starih grčko-istočnih priča.

Uz ove književne spomenike starohrvatske naše književnosti, spomenuti nam je još i razne listine, koje stranom imamo, a stranom se samo spominju već od XI. stoljeća počmav, kanoti: ugovori različiti, darovnice, razvodi, u kojih se ustanovljuju medje zemalja, štatuti i zakoni.

Te stare listine neimamo smatrati kanoti književna kakova djela, niti ih s-toga gledišta ocjenjivati; ali one su svakako od neizkazane znamenitosti za proučanje naših kulturnih i socijalnih odnošaja iz toga doba, osobito pako za proučanje historije našega jezika i tadanjega našega javnoga i privatnoga prava. Takovih starih listina izdana je i protumačena prilična množina u raznih povremenih listovih, a osobito u spisih historičkoga družtva, matice i jugoslavenske akademije. Najznamenitiji takov stari spis jest: Zakon vinodolski, u pismo stavljen g. 1260., a izdan Antunom Mažuranićem g. 1843. u III. knjizi „Kola“.

Vriedni su, da se još spomenu: štatut otoka Krka od g. 1388. izdan u II. knjizi „Arkiva“, i štatut poljički od g. 1400. Od razvodâ znamenitiji je razvod istrijanski od g. 1325. i razvod medjâ od Mošćenica i Kožlaka od g. 1395. Sve su te stare listine pisane hrvatskim jezikom pismom glagoljskim, a štatut poljički novijom čakavštinom, kakovom je pisan i život Aleksandra velikog u rudničkom prepisu. Ovo je dokazom, da se je već tada započeo narodni jezik boriti za naravno svoje pravo, koje mu je u književnosti preoteo bio staroslovenski.

VII. Srbsko-slovenska književnost prije sv. Save.

Državni odnošaji kod Srba prije i poslie crkvenoga razkola bijahu još crniji i gorji nego li kod Hrvata. Oni se ustališe tek koncem XII. vieka, kad je Stjepanu Nemanji (1159.—1695.) za rukom pošlo, da je u jedinstvenu i veću državu stopio sve male srbske državice i oblasti, koje su živile u vječnom medjusobnom razdoru. Toga radi nemogaše se ni kod njih razviti omašniji književni rad, nego se odpočimlje tek arhiepiskopom sv. Savom, sinom Nemanjinim, koji je u državi svoga otca uredio crkvene odnošaje, biskupije i samostane; a uz to je i vlastitimi svojimi književnimi djeli ustanovio pravac za potlašnji književni râd u srbskoj državi.

Ali u spisih sv. Save i njegovih nasljednika nalazi se već podpuno razvijen srbsko-slovenski jezik; a to nam očito dokazuje, da se je već i prije Save na književnom polju raditi moralo. Tomu je sigurno povoda dalo nesamo bliže susjedstvo na književnom polju radenih Bugara, nego i poslie Simeonova dobe u Bugarskoj porodivša se vjerska sljedba Bogomilâ, koja je nesamo glede vjere, nego i glede ukupnoga tada vladajućega asketičkoga bizantinskoga kulturnoga pravca u očitu oprjeku stupila. Ta je sljedba bila jako razširena i u našem narodu, i djelovala je u svoje vrieme odlučno na njegovu kulturu i sudbinu; a za

Digitized by Google

Kulina bana slavila je u Bosni zlatno svoje doba, kojega se i danas narod naš spominje, te je prešlo i u njegove pjesme i u njegove poslovice. Nu nesgodami tadanjega vremena utamanjene su skoro sve neposredne uspomene bogomilske književnosti, i mi samo iz indeksa zabranjenih a posve uništenih knjiga zaključiti možemo, da je ne neznatna bila.

Nu uza sve nesgode sačuvale su nam se ipak barem nekoje uspomene iz toga doba, koje prije navedene tvrdnje zasvjedočuju. Medju timi uspomenami dodje do nas latinska kronika (ljetopis) popa Dukljanskoga, koju je on u XII. stoljeću preveo sa slavenskoga jezika; ali to je žalibože i jedina uspomena sbiljam književnoga rada iz predsavina doba. Tim obilatijih viesti imamo o starih listinah i listinah samih iz tog doba; a te su se ponajviše sačuvale u arkivih bivše dubrovačke republike, a bilo bi ih i više, da požar grada Dubrovnika g. 1023. uništio nije veću čest starih pisama. Najstarija takova listina spominje se od g. 831., naime ugovor mira medju Dubrovnikom i banom travunjskim; zatim listina od stratiga srbskog i zahumskog Latovita od g. 1030.—1040.; listina velikoga župana zahumskoga Hranka od g. 1044.; dvie listine župana dukljanskoga i zahumskoga Deše od g. 1151., i dvie listine banova Slavogosta i Barića od g. 1152. i 1160. Te su se sve listine sačuvale doduše samo u latinskom tekstu, dočim se je srbski izgubio; ali se osnovano misli, da je morao biti i srbski, budući se je tada običavalo javne izprave sastavljati u oba ta jezika. Tako je i listina Kulina bana, velikoga bogomilca, od g. 1189. pisana i latinski i srbski i to ne srbsko-slovenski nego upravo narodnim srbskim jezikom; i ona nam sad svojim savršenim jezikom i pravopisom svjedoči, da su se onuda za cielo već davno prije svježbali našim jezikom pisati knjige. U obće i iz ono malo pismenih ostataka, što ih od Bogomila imamo, vidimo, da su oni odlučno njegovali narodni, a ne staroslovenski jezik, narodnu a ne staroslovensku knjigu.

VIII. Djelovanje sv. Save.

Sam Nemanja, ujedinitelj srbskoga naroda, nomogaše mnogo učiniti za njegov kulturni napredak, jer je imao pune ruke posla sa samim stvaranjem srbske države. Uz to je radio i o vjerskom ujedinjenju naroda, te je što žešće proganjao tadanje krivovjerske sljedbe, a osobito bogomilsku, kojoj je bio žestok protivnik. Za njega se dakle nije ni misliti moglo, da se osbiljno i sustavno razvija kakov kulturni napredak. Toga se poprimiše tek njegovi sinovi kralj Stjepan prvovjenčani i sveti Sava, prvi srbski arhiepiskop. Što su Ćiril i Metod bili cielomu slavenskomu narodu, to je sv. Sava bio srbskomu, naime osnovatelj njegove crkve i njegove narodne prosvjete. On je udario temelj, na kom se je narodna obrazovanost, ako i u nekih granicah, ali ipak bujno razvijala sve do propasti srbskoga carstva, pa o koje plodovih on se je doduše prehranjivao iza najcrnjih svojih dana sve do novijih vremena.

Sv. Sava, najmladji Nemanjin sin (Rastko), rodj. 1169., odhranjen bivši po strogih otčevih vjerskih nazorih, pobjegne u 17. svojoj godini u sv. Goru, grčki Athos zvanu, i tu se godine 1186. zakaludjeri. Kao kaludjer sagradi tu

Digitized by Google

darežljivošću svojega otca samostan Hilandar, a oko njega podigne 14 samostana, koji su svi bili u jednu zadrugu složeni, i obćim imenom Hilandar prozvani. Hilandar je postao ne samo najbogatiji manastir svete Gore, nego i glava svih srbskih manastira. Za doba grčkoga carstva i obstanka srbske države življaše u Hilandaru uviek po više stotina srbskih kaludjera, koji su se uz duhovne poslove bavili još i pisanjem knjiga, te je Hilandar bio najveća tvornica starosrbskih knjiga. Najljepše, najdragocjenije književne starine starosrbske literature bješe ovdje sastavljene ili prevedene, ovdje pisane ili prepisane, odavle razturene i razvučene po svoj Evropi. Kolika je ogromna književna radnja u tom svetištu našega naroda vladala, vidi se najbolje odatle, što iza tolikog nesretnog vremena još i danas u glavnoj hilandarskoj knjižnici ima preko 300 rukopisa srbske recenzije, a do 150 u jednoj maloj ćeliji; a kad se uzmu i ostali svetogorski manastiri, to će broj starih srbskih književnih spomenika narasti i na više hiljada, koji su većinom još posve nepoznati.

Oko g. 1203. dodje sv. Sava u Srbiju natrag, da zavladavše smutnje medju braćom, naime kraljem Stjepanom i knezom Vukanom poravna, što mu i za rukom podje; a zatim je kao arhimandrit studenički apoštolovao po cieloj Srbiji, te gradio crkve i manastire, i bio je u najplemenitijem smislu crkveni učitelj i prosvjetitelj svoga naroda.

Da uz državnu samostalnost pribavi svomu narodu i crkvenu, izposluje u tadanjega grčkoga cara, te je zapovjedio carigradskomu patriarku, da srbskoj zemlji dade duhovnu glavu, arhiepiskoga, i to u osobi samoga Save g. 1121. Postavši arhiepiskopom osnovao je deset biskupija, uredio hierarhičke odnošaje i dao stroge uredbe za izpodizane samostane. A napokon, da podpuno svoj narod od svake premoći bizantinske emancipuje, stupi u dogovore sa rimskim papom, i zamoli u njega za brata si kraljevsku krunu, Papa mu sbiljam izpuni tu želju, te je g. 1222. Stjepan i okrunjen bio u Žiči kraljem srbskim, odakle i dobi pridjevak „prvovjenčani kralj“.

I tako se izpuniše sve Savine patriotičke želje, te je svojima očima gledao liepe plodove svoga neumornoga nastojanja. Nu uza sve te neprocjenjive zasluge za svoj narod, ima on još i tu, da je takodjer bio i prvi književnik njim stvorene hilandarske škole. Odmah iza otčeve smrti (1200) napisao je Tipik t. j. ustav za manastir hilandarski. U uvodu pripovieda sv. Sava na kratko historiju toga manastira; a zatim se u 43 poglavlja potanko ustanovljuje, kako kaludjeri živiti imaju. God. 1866. naštampan je, ali vrlo nepouzdano, taj tipik u „Glasniku“ srbskog učenog družtva. Prije hilandarskoga ustava g. 1199. napisao je „Ustavac karejski“ za samoga sebe i nakon sebe za jednoga ili dvojicu kaludjera, koji bi htjeli živjeti u ćeliji, u kojoj se sv. Sava živio; a poslie o prvoj otčevoj godišnjici 1201. „Kanone, stihire i čudotvorenja“ otca svoga, svetim proglašenoga Simeona. Kao iguman pako u Studenici, prekrasnoj Nemanjinoj zadužbini, napisao je medju 1203. i 1215. g. tipik za Studenicu: „Obraznik svetago Savi srbskago“ i „Žiće sv. Simeona, otca svojega, u kom iztiče osobito njegove zasluge za vjeru i crkvu, na čem se osnivala sva tadanja obrazovanost.

Digitized by Google

To je samostalna književna radnja Savina, za koju naime znamo; medjutim on je uz to još i sam prepisao mnoge knjige. A kraj svega toga neumornoga, državnoga, crkvenoga i književnoga rada dospjelo mu je još vremena i za putovanje. Po smrti bratovoj naime odputovao je on g. 1228. u istok, da posjeti sv. mjesta, i da narodu svomu koristi svakovrstnim novim izkustvom i naukom; kao što je to i nastojao, vrativši se natrag u domovinu. Ali napokon mu ipak dotešća čast arhiepiskopska, i on se je odreče, te se zatim po drugi put u istok uputi; nu žalibože više se nevrati u svoju domovinu. Vraćajuć se kući iz daleka puta snadje ga smrt u bugarskoj priestolnici Trnovu dana 14. Siečnja 1237. Savu pokopaše svečano u Trnovu; nu poslie bi prenešen u Srbiju i položen u manastir Mileševi u (Hrcegovini), odakle ga napokon divlji Sinan-paša g. 1595. diže i na Vračaru pred Biogradom spali. I grčka i rimska crkva slave uspomenu Savi nu svake godine 14. Siečnja.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Piše Davorin Trstenjak.

Švicarska škola. Stupi li prijatelj prosvjete i napredka na prag švicarske škole, začudjen nebude znao što da prije razgleda; jedna će mu se učila od drugih bolja i savršenija činiti, te neće znati kojim mu redom razgledavati valja; neće znati, da li mu je sve predmete najprije obići i razgledati ili da mu je najprije kod svakoga tako dugo ostati, dok ga neprouči i u svoj bilježnik nežabilježi. Zvjedjivac nemože tako dugo kod pojedinih predmeta ostati, da razgledav ih i pobilježi, već najprije sve razgleda, vrati se opet k-prvomu, da si ga zabilježi i opiše. — Razgledav i ja ponajprije sve predmete, vratih se k-prvim, k-prirodoslovnoj struci. Neću da opisujem prekrasne prirodopisne slike za sva četiri carstva, nego ću u kratko spomenuti, da su krasne, točno i jasno izvedene, te svake hvale vriedne. Nitko pametan netaji, da dobre, kolorirane slike životinja, bilina i ruda prirodopisnu obuku jako olakoćuju i čine ju ugodnom i zanimivom; ali jošte se veći uspjeh postigne, ako uz ovo imamo i nadjevenih životinja, okostnica, izsušena i iztlačena bilja i rudâ iz naravi.

Napredni je Švicar to dobro shvatio, pa se i u istinu za to pobrinuo. Zato se u švicarskoj školi rabe nadjevene životinje, komadići njihovih koža s-dlakom: zrdava, zeca, kunića, psa, svinje, ovce, ježa i t. d. Kad se ove kože učenikom zorno pokazuju, to oni vide boju i razliku dlake; nauče se poznavati, što je smedje, suro, ridje i t. d. Nauče se zatim, da je tielo ovce pokrito vunom, tielo psa dlakom, svinje štetinâmi, a ježa bodljikami. Uz navedene kože, ima gotovih stvari, što se od dlake, vune, štetina ili bodljika prave. Tu ima izpredene vune u raznih bojah i za raznu porabu, razna vunena latka za odielo; ima štetinâ i sve što se od njih pravi n. p. šćetke, kistovi, metlice i t. d. Od iste su vriednosti i lubanje: lubanja domaće mačke, psa, šišmiša, krta i nekih preživača. Pa čemu djeci te lubanje? Kad učitelj govori n. p. o glodavcih, protumačiv učenikom zašto se tako zovu, neka im pokaže lubanju zeca, vjeverice, puha, miša ili još od

Digitized by Google

kojega drugoga glodavca, i opozori ih, da motre kakovi su im zubi i koliko ih ima, pa će im glavna karakteristika glodavaca za uvieke u pameti ostati. Da učenici saznadu, zašto miš pokućtvo i druge tvrde stvari glodje, premda se njimi nehrani, neka stavi miša u gladku staklenu posudu i neka ga hrani takovom hranom, kojom se zubi netroše — brašnom, pa će mu narasti, da neće više moći jesti, te će s-toga poginuti. Lubanja, naročito zubi takova miša, kažu se učenikom, da vide kako ponarastu, ako se netroše. Buduć se po zubih poznadu životinje čim se hrane, zato se i prigodom obučavanja lubanje zorno kazivati imadu. U švicarskoj školi ima povrh lubanja slonovih i ribjih kostij, kao i cielih okostnica riba, žaba i t. d. Ima tu rakâ, pikaca ili vrtnih puževa, koralja, bisernica, spužva, raznih rogova, kutija, ptičjih krila, noga od ptica: plivačica, grabilica i puzavica, napokon leptira, gusjenica i kukaca. I u švicarskoj je školi liepa sbirka koristna drveća. S-jedne je strane izgladjeno, a s-druge je kora, grančice i lišće. U toj sbirci ima triešnjevine, kruškovine, jabučine, lipovine, mahagonovine, ebanine, jasenine, hrastovine, biele i crvene bukovine. jalševine, topolovine, šimširovine, biele i crvene jelovine, borovine, arišević, tisovine i t. d. Izsušenih biljka ima mnogo. Sve su pomno iztlačene, osušene i stavljene u okvir pod staklo, da se na stienu objesiti mogu. Od iste je vriednosti i bogata sbirka razna sjemenja i bilinskih plodova. Od ovih ću samo nekoje napomenuti, a to su: razni pasulj, grašak, leća, djeteljino sjeme, sladko drvce, razno sjemenje koštićava voća, lipin cviet, pamučnjak, čaj kinezki, bučine koštice, gorušica, mak, repa, sladki januš, kumin, jogodino sjeme, gutaperča, oliva, kava, bukvica od crvene i biele bukve, orasi, kostanj, masline, kaučuk, cimet, kafra, papar, paprika, datulje, sjemenje raznih trava, pšenica, raž, ječam, zob, riža i t d. Razmotriv sbirku ruda, osvjedočih se, da tu ima svega, što za ovu obuku u narodnoj školi treba. Tuj ti je grafita, sumpora, bielutka, ahata, kamenite soli, alabastra, sadre, prozirca, stive, asbesta, plovučca, granata, magnetovca, kositra, asfalta, jantara, granita, porfira, lave, čedića, žesa, vapnenca iz Alpah i Jure, sige, biela mramora i mnogih drugih znamenitih i koristnih ruda. Da nenabrajam prirodoslovnih sprava, reći mi je, da ih ima u izobilju; pače bi se skoro usudio reći, ima jih više i ljepših, nego ih ima koja naša mala gimnazija.

Atlasi i zemljovidi jesu prekrasni, da si boljih željeti nemožemo. Atlas: „H. Weltstein's Schul-Atlas in zwölf Blättern, bearbeitet von J. Randegger. Obligatorisches Lehrmittel für die allgemeine Volksschule des Kantons Zürich“. Tu su: 1. Die Regionen der Schweiz. 2. Gebirgsbau der Schweiz. 3. Bevölkerungsdichtigkeit und Sprachen der Schweiz. Sve je praktično i točno izvedeno. Dao bože, dočekale skoro naše škole ono doba, kad će naši gradovi i občine shvatiti i biti voljni dati školi, što mora imati i bez česa napredovati nemože!

Klupe su dosta praktične, jer se daska, na kojoj se piše, dade po volji podići i spustiti, a sjedalo je izdubljeno. Da učenici udobnije sjedjeti mogu, imadu klupe podnožnik, koji se dade učeniku pzimaknuti ili udaljiti; a da se podnožnik neprevaljuje i tim nečini štropota, sastoji se od jake grede, koja se dade dobro učvrstiti. Kad će imati naše škole sva sredstva, što ih švicarske imadu, i kad

Digitized by Google

se neće našim naprednim učiteljem bezboštvo podmitati, kad zavire u Ameriku ili Njemačku i kad žele podići pučku prosvjetu: onda se je nadati, da će nam narodu ljepša zarumeniti zora.

Francuzka škola. Od svih školskih sredstva, što ih ima u francuzkom praviljonu, najbolja su sredstva za zemljopisnu nauku. Zemljovidi su, da ih neopisujem, jasni i nisu prenapunjeni; jer su na njih naznačeni samo glavni i znamenitiji gradovi, gore, rieke i putevi. Razmjerje je izmedju većih i manjih gora dobro. Da se more bolje od kopna razpoznati može, to je more modro a kopno sivo. Da budu zemljovidi za početnike pregledniji, zato se nenalaze gore, rieke i gradovi na jednoj te istoj karti, nego prva karta predstavlja nam, što se i najprije uči: medje i gore, zatim druga gore i rieke s-glavnimi gradovi. Osim napomenutih zemljovida ima i plastičkih (Reliefkarten) iz liepenke. Bolje i zornije nemože se zemlja predstaviti, nego se tim načinom predstavlja. A buduć si nemože svaka škola takovih skupoće radi nabaviti, to su dosjetlivi Francuzi počeli plastičke zemljovide fotografisati, kojih su fotografije liepo i jasno izveli, te su takodjer jako praktične, a dosta jeftine. Nebi čovjek mislio, kako se gore i nizine na tih slikah jasno vide. Ima i crnih zomljovida, gdje su medje, gradovi i more označeni bielom, a kopno crnom bojom. Zemljovidi namataju se na vitla, koja su na stieni učvršćena poput onih u švedskoj školi, samo što nisu u spremi, nego su izložene prahu. Da se risanje zemljovida učenikom olahkoti, rabe se u tu svrhu tablice; na jednoj je strani crveno označena Francuzka s-razdieljenjem i gradovi, a na drugoj strani jesu gore, rieke i znameniti gradovi. Timi medjami vuku učenici pisaljkom učeć se risati Francuzku.

Slike: „Images à l' usage des salles a' asile animaux" za prirodopisnu obuku jesu krasne i već s-toga svake preporuke vriedne. A slike za zornu obuku već se tim same hvale i preporučaju, što pokazuju kako se koja stvar redom i postepeno razvija. Napomenuti ću ove slike: 1. slika: orač, 2. sijač i vlačar, 3. žeteoci, 4. mlatci, 5. mlin, 6. krušna peć i pekari. Ima doduše i ovdje slika, koje predstavljaju po dvie životinje, a to takove, koje u isti razred ili red spadaju, te u zajednici ili u blizini živu, n. p. lasta i vrebac na krovu, raca i guska, kokot i kokoš, zmija i kornjača, žaba i gušter, sova i razvaline.

Što se klupa tiče, te su tako nepraktične, da nepraktičnije već nemogu biti: da u kratko kažem, takove su, ko što su obično u naših školah.

(Dalje.)

Voda naprám toplini.

I.

Voda i zrak uz toplinu tri su možna druga, koji su se reć bi zakleli, da nebude na zemaljskoj našoj kruglji mira, nego da bude na njoj vječno komešanje, vječno raztvaranje i stvaranje. Oni su uzrokom nesamo da se neorganička priroda neprestance mienja, nego su i u organičkoj glavni radnici, koji poput crva nemiruju, nego neprestano vrtaju, rade; jedne organizme raztvaraju, druge stva-

Digitized by Google

raju, a i sam tobožnji gospodar svieta: čovjek, koli je kukavan rob trijuh tih silnika. Ta oni su mu glavni uvjet života; jedan samo neka mu se iznevjeri, pa mu je već kucnuo posljednji čas. Nu nećemo se za sad dalje i potanko upuštati u njihovo sveukupno djelovanje, nego će nam biti predmet razmatranja samo voda, njezina svojstva, te njeno vladanje napram toplini.

Voda je i zato već znamenit faktor na zemaljskoj kruglji, što je ima na njoj u ogromnoj množini, ta veći dio zemaljske kruglje ($2^2/_3 : 1$) njom je pokriven. Da je zato već od nekoč bila u veliku ugledu, dokazuje, što su ju brojili medju glavna počela ili elemente, od kojih da vasmir sastoji, naime: od zemlje, zraka, vode i vatre.

Ako je već davno lučba sbacila vodu a i drugove joj s-visokoga jim prieстolja, te dokazala, da nisu počela, nego tek slučenine od počelâ, ali zato opet nijedan od svoje ciene nimalo negubi. Voda prem tekućina, kažu lučbari, slučenina je od dvajuh plinova, koje zovemo **kisik** i **vodik**. Na prvi mah za čudo se to činilo, ali što ćeš, s-lučbari nije šale, što kažu, to ti i dokažu. Oni nesamo da vodu raztvoriše u ta dva plina, nego se uzdrznuše, da će tvoriti vodu, pa i sbilja, na očigled sastaviše od dva plina pravu pravcatu vodu tekućicu. Kad je tomu tako, neima više prigovora, a s-aristokratičkim preimućtvom vode, da je naime jedan od temeljnih kamena svega stvorstva, ide tako, kao i drugim aristokratom ovoga svieta: sjećaju se svoje slave i svoga sjaja! Nu kanimo se starih preimućtva i staroga sjaja, te računajmo s-obstojećimi faktori. Pa voda i sbilja imade takova svojstva, da nećemo požalit truda, ako ju uzmemo malko na sito i rešeto, da vidimo, što je i kako li je s-njom. Voda je tekućina, te bez svakih drugih primjesa čista je i bez boje, a metneš li ju na jezik, negodi ti upravo, te ćeš reći: nesladi mi, neima teka. Nu s-drugimi primjesami može imati tek, kakov hoćeš; može biti: sladka, slana, gorka, opora, kisela itd. itd. I voda vrelica, ma i kako bistra bila, sladi nam samo svojimi rudnimi primjesami. Rekosmo, da je voda bistra i bez boje; dà, takova je, kad ju motrimo u čistoj čaši ili boci, ali kad ju ugledaš u silnoj množini bud u rieci, bud u moru, vidi ti se modrikasto-zelena, što no vele sinja. A to dolazi, što ona crvene trake sunčanoga svjetla najviše upija, a ostale odbija, pa od tuda ta boja.

To su joj dakle svojstva, koja zamietiš onako u prvi mah, ali kad ti dodje u doticaj s-toplinom, imaš za čudo što gledati. Neima tiela na svietu, koje bi bilo napram toplini proti svim prirodnim zakonom tako svoje glave, kao što je voda. Svako se tielo toplinom širi, razteže. Tomu zakonu sliedi i voda, ali donjekle samo, a u stanovitih slučajih zna biti uzprkos prirodnomu zakonu svoje glave. Ajde da vidimo, što li je u stvari. Uzmimo si okruglu staklenu bočicu, na kojoj je vrat dugačka ciev. Nalijmo u nju vode, kojoj je toplota upravo = 0^0, te ugrijmo polagacko tu vodu. Zar ne, da će se povećanom toplinom raztegnuti? — nedaj bože — steže ti se, i kad se otopila do na 4^0, sgustnula se najviše, t. j. slegla se u cievi najnižje. Ugriješ li ju dalje, gle čuda, razteže se opet, te kad si ju ugrijao do na 8^0, popela se opet do prijašnje visine, te ako ju sve više ugrijavaš, raztezati će se sve više i više. Voda se dakle kod 4^0 to-

Digitized by Google

plote najviše stegnula i zauzela najmanji prostor, jest dakle najgušća. Litar vode od 4° toplote za $^1/_{10}$ grama težji je od litre vode sa 0°. Voda se dakle razhladjujuć i steže ili sgušćuje, te biva sve težja, dok se neohladi do + 4°, kod kojega je stupnja postigla i najveći stepen gustoće; razhladjuje li se još i dalje, to se onda opet počima raztezati, te biva sve laglja.

To je onaj znameniti pojav kod vode, kojim se ona luči od svih drugih tjelesa. Tomu čudnovatomu pojavu samo imademo zahvaliti, da nam se vode, jezera i rieke. nesmrznu do dna. Vrlo je zanimivo, kako tumače prirodoslovci smrzavanje vode. Zimi, kažu, ohladi ponajprije gornji sloj vode, uzmimo kakova jezera, i to jedno što toplina iz njega izsieva i što se dotiče sa hladnim zrakom. Dokle se taj sloj nije razhladio do 4°, te postigao najveću gustoću, pada neprestance razhladjena voda kao težja prema dnu, a dolnja se toplija uzdiže. To izmjenjivanje traje sve dotle, dokle se nije sva voda razhladila do + 4°. Nu razhladi li se sad gornji sloj vode još više, t. j. spadne li toplota vode izpod + 4°, to postane onda lagljom, te nemože više padati na dno, pošto je dolnji sloj vode sa 4° toplote težji od nje. Pošto nemože doli, mora ostati na površini, te se razhladjuje sve to više, dok joj nespadne toplina na 0°, kod koje se počima pretvarati u led. Čim se zahvatila na vodi korica od leda, to se nemože više voda izpod nje tako naglo razhladjivati, i tako polagacko samo biva led deblji. U dubljini ostaje voda uviek topla 4°, te tako je samo moguće, da mogu u njoj živjeti ribe i druge povodne životinje. Da se voda poput drugih tekućina razhladjivanjem neprestance sve to više steže ili sgušćuje, to bi se morala voda, što će svatko uvidjeti, smrzavati odozdo gore, te bi se tako barem kod manjih voda morala sva pretvoriti u led. Poveća i duboka jezera nesmrnu se pače ni na površini, jerbo treba mnogo vremena, dokle se sva voda do dna razhladi do 4°, a za toga nastaje i toplije vrieme, te se nije mogao led zahvatiti. Na dnu velikih i dubokih jezera imade voda obično ljeti i zimi 4° toplote. Sad svatko uvidja, od kolikoga je zamašaja ta svojeglavost vode, da se samo do 4° steže, a izpod 4. stepena opet razteže i pretvara u led. Jedne zime samo neka se nedrži voda toga zakona, pa nam je nestalo na milijarde organizma, što no oživljuju vodu. Nemoraš li se diviti toj iznimki u predivnom skladu u prirodi!

Kad se voda kod 0° topline smrzne, raztegne se veoma naglo; jedan litar (kubični centimetar) vode, raztegne se, kad se smrzne, tako, da treba za 90 kubičnih centimetara više prostora. To je raztezanje tako snažno, da raztrga i najčvršće posude. To možemo opaziti u posudah, u kojih se voda smrzla, ali kolika je snaga raztezajuće se vode, dokaz nam je, što pećine i najtvrdje klisure lomi i mrvi. Evo kako to biva. U pukotinu kakovu ili prosjelinu nateče nešto vode, a kad se ta smrzne, raztegne se i pukotina bude veća; ali sad se nakupi u veću pukotinu i više vode, a kad se ova smrzne, ima opet i više snage i tako to ide sve dalje, dok se od pećine neodlomi i najveći balvan. Tako voda lama pećine i kamenje mrvi u sitniž i napokon u zemlju oraću.

Zar dakle voda nepreobrazuje neprestance površinu naše zemlje, a što je prema tomu snaga ljudska!

Digitized by Google

Tako se smrzava voda u u jezerih i stajaćih vodah, pa i u potocih i riekah, u kojih voda lagano teče, samo što u njih voda započme mrznuti uz obale, koje se dakako najprije razhlade, te mrzne sve dalje, dok napokon led nezatvori čitavu rieku. Nu inače biva u riekah, u kojih voda jako brzo struji; tu se nemože tako lasno zahvatiti led, jer se neprestano razhladjena voda gornjega sloja mieša sa toplijom vodom dolnjih slojeva, te se tako nemože gornji sloj tako razhladiti, da bi se mogao smrznuti. Tako se postupice sve to više razhladjuju svi slojevi vode, dok se napokon neohlade do 0°, a tad se počima voda smrzavati, ali ne na površini, već na dnu se tvori tako zvana krija ili srieš (Grud-Eis). U vedrih noćih izsieva zemlja na dnu rieke tople trake kroz vodu i zrak u hladniji svjetski prostor, tim se naravno oduzimlje toplina obližjim kapljicam, te se uslied toga smrznu u sitne iglice i listiće i prihvate se ponajprije pieska, kamenja i drugih stvarih na dnu rieke. Nu s-vremenom narastu te iglice i listići do krupnijih komada, te pošto je led laglji od vode, dižu se ti komadi na površinu i plove dalje riekom, čemu onda vele: „ide krija riekom, ili rieka se srieši". Uzdižući se srieš diže sa sobom i piesak, šljunjak, kad kada i kamenje, dà dogodilo se, da je uzdigo i najtežja sidra velikih brodova. Ako rieka duže vremena tako srieši, začima se sve više komada srieši smrzavati, dok se napokon od te srieši neuhvati na površini vode hrapava, neravna kora. Rieka se dakle u toku sustavila, smrzla. Čim se pako tako led na površini zahvatio, prestane se na dnu tvoriti srieš, jer nemože više iz dna izsijati toplina ko prije. Sve što dosele navedosmo, valja samo za sladku vodu u riekah i jezerih. Slana morska voda smrzava se inače. Čim ima u njoj više soli, kasnije mrzne, a smrzne se obično uz toplotu od $2^1/_2$ do 5° izpod 0, a nije ko što sladka voda, prije nego li se smrzla, najgušća. Kad se gornji sloj vode razhladio do prije pomenute toplote, postaje naravski nešto težjim nego li je dolnji topliji sloj vode, te uslied toga teži prama dnu; ali to padanje nemože biti tako naglo, da se nebi mogle načiniti sitne iglice ili srieš, koje poput kaše plivaju u vodi. S-vremenom smrzne se i taj srieš u oveće ploče, koje kroz talasanje udaraju jedna o drugu, te na srhovih sve više odebljaju. Često su polarna mora na daleko puna takovih komada plivajućega leda. Kad se nakupi mnogo takovih ledenih santa, to nastanu čitavi plivajući otoci od leda, koji su brodovom jako pogibelni.

U zatonih i dragah, u kojih neima talasanja kao na pučini, smrzne se kad kada površina i to najprije uz obalu, pa onda sve dalje i dalje.

Okopne li morski led, to dobijemo sladku vodu. Iz smrzavajuće se naime morske vode izluči se čisti led, a slana tekućina preostane. Na temelju toga izkustva i grade na sjeveru sol smrzavanjem morske vode. (Dalje.)

Raznice.

— U školski odbor zagrebačkoga gradskoga zastupstva izabrana bi gg.: dr. Franjo Rački, Slavoljub Vrbančić, Mirko Božurić, Ivan Tkalčić, Eduardo Suhin, dr. Stjepan Andrijević, Ferdo Šaj, Ferdo Vinkler, Nikola Badovinac, Gjuro Sviglin i Siebenschein. Isti si odbor izabra predsjednikom dr. Račkoga. Radujemo se, da su u taj važni odbor iza-

Digitized by Google

brana toli vriedna lica, a dao Bog, da im za koju godinu uzmognemo u slavu pisati, da je pod njihovim odborovanjem zagrebačko školstvo procvalo.

— Povišenje plata. Občina Kostrena kod sv. Lucije u riečkoj županiji povisila je svojemu učitelju platu od 372 fr. na 437 fr.. a občina stubička od 315 fr. na 400 fr. Ako i nije to povišenje baš osobito, ali ipak dokazuje barem neki mar za procvat njihovih škola.

— Iz štajerskoga sabora. Nakon trodnevne debate dokinuo je dne 21. Prosinca m. g. štajerski sabor školarinu na svih javnih pučkih školah u Štajerskoj, a ujedno povisio učiteljem plaće za 100 fr. u svih občinah. Tako će sada od 1. Svibnja o. g. dobivati plate učitelji gradački 900 for., učitelji u občinah 1. razreda 800 fr., 2 razreda 700 fr. 3. razreda 600 fr. a 4. razreda 550 fr (Predlog, da se plata občina 4. razreda dokine, nije sabor prihvatio). Privremeni učitelji bez učiteljskoga usposobljenja dobivat će 60—70 postotaka plate redovitih učitelja kano renumeraciju. Podučitelji bez usposobljenja dobivat će 60 postotaka renumeracije od učiteljske plate. Ravnatelji i nadučitelji dobivat će službene doplate u Gradcu i u občinah 1. i 2. razreda 100 fr., u občinah pako 3. i 4. raz. 50 fr. Uza to dobivaju svi učitelji 10 postotaka od plate kao petogodišnji doplatak, a nadučitelji i ravnatelji još i stan.

Tako će sad plaćati Štajerska najbolje svoje učitelje na jugu Cislajtanije; u Koruškoj bo, te u Kranjskoj i u Gorici ostati će plate po 600, 500 i 400 fr., a na gradjanskih školah po 700 i 600 fr. Učiteljice dobivat će 80 postotaka učiteljske plate. Okrom toga dozvolio je koruški sabor 10.000 fr. za renumeracije učiteljem.

A mi Hrvati? — ostasmo za Kranjskom i Koruškom, a o Štajerskoj neima ni govora. Ta u belovarskoj županiji pjevaju učitelji pjesme zahvalnice svojim sudcem i občinarom, ako im povise platu na 300 for.

— „Slovenski učitelj“, pedagogijski list, kojega je izdavao J. Lapajne, nadučitelj u Ljutomeru, prestao je novom godinom izlaziti. Žalimo, što su Slovenci izgubili tako dobar školski list.

— Konfesionalne ili komunalne škole. U Ugarskoj se od neko doba vodi velika borba radi konfesionalnih i komunalnih škola, te čim nadvlada antiklerikalna stranka u občini, proglase školu komunalnom, nadvlada li klerikalna, proglase ju opet konfesionalnom. Da se tomu neredu kraj učini, odredilo je ugarsko ministarstvo za bogoštovje i nastavu, da čim se je kojoj školi po zakonitih njezinih vlastnicih zakonitim putem karakter ustanovio, da se ima taj karakter stalno pridržati.

— XXI. obća njemačka učiteljska skupština držat će se ove godine o duhovih u Vratislavi u pruskoj Šlezkoj. „Schles. Schulz.“ veseli se, što je glavnomu gradu pruske Šlezije ta sreća u dio pala, te se nada, da će to za školstvo ote provincije biti od velike koristi. Ako se je i počelo, veli nadalje, iza skupštine bečke i hamburžke prigovarati njem. učit. skupštinam, da neodgovaraju tobože svrsi, da su se preživjele, to se mora priznati, da su one i uz neke mane, koje su se u posliednje doba u nje uvukle, ipak najbolje sredstvo, kojim se može djelovati na učitelje i neučitelje, da se njimi ideje Pestalozzia i Diesterwega uviek iznovice pobudjuju i oživljuju, a u učiteljstvu budi samosviest i težnja za naprednimi i slobodnimi školskimi inštitucijami, kako no ih vrieme, znanost i razborita pedagogija zahtieva.

— Budget pruskoga ministarstva za bogoštovje i nastavu iznosi za g. 1874. u svem 14,510.813 tal. Medju inim opredieljeno je 2,542.284 tal. za doplatke pučkim učiteljem, 631,230 tal. za učiteljske seminare, 30.757 tal. za preparandije i 90.000 tal. za doplatke izsluženikom.

— Učitelji u pruskom saboru. U pruskoj zastupničkoj kući ima 11 školskih strukovnjaka i to: 3 gimn. ravnatelja, 1 školski savjetnik, 4 nadučitelja, 1 seminarni učitelj i 2 konrektora.

— Prirodopisne slike dr. L. Egera stekoše prigodom bečke svjetske izložbe veliko priznanje, jer nesamo mnogi naučni zavodi u Austriji i Njemačkoj, nego i talijanska vlada, grad Napulj, pače i japanska vlada učinila je kod rečene tvrdke velike naručbine. Podjedno je dru. Egeru povjereno, da opremi muzej u Jeddu i obrtničku školu u Jokahami. (Pisarnica je ote tvrdke u Beču, Gizelina ulica br. 1.; cjenik pošilja bezplatno.)

— Školski odbori u Englezkoj, što no su u najnovije vrieme ustrojeni, bit će od velikoga zamašaja za tamošnje školstvo. Tim je odborom isto radit, što i onim u Cislajtaniji i u našoj krajini, ali im je vlast, a osobito što se samouprave tiče, mnogo veća. Takav školski odbor može u svom kotaru odrediti porez za školske svrhe, može pače dozvoliti ili zabraniti, da se u školah uči vjeronuka. Tako zvana radikalna stranka radi iz svih sila, da se uvede sveobće pravo glasovanja, te da i ženskinje mogu i glasovati i izabrane biti.

— G. Petru Bilki, vlastniku čuvenoga uzgojilišta u Beču, zahvaljuje se 16 moravskih učitelja u „Učiteljskih listih“, što je za nje predplatio taj škol. list. Okrom toga čini on svake godine mnogo za škole u Moravskoj, gdje se rodio. Tako se g. Bilka odužuje svomu narodu, iz kojega je nikao; Bože daj — sjetili se tako mnogi i premnogi, kojim se sreća nasmijala, naroda svoga!

Digitized by Google

— Broj škola i učitelja u Českoj. God. 1872. bilo je u Ceskoj gradj. škola 24 sa 1,723 učenika i učenica, a pučkih učiona 4.166 sa 243.424 učenika i 338.606 učenica. Na tih je škola službovao 81 ravnatelj, 1.142 ravn. učitelja, 3.311 učitelja, 1971 podučitelj i 314 učiteljka.

— Učiteljeva kći postala poštarom. Gdčna Tomaševa, načinila je u Pardubicah s-veoma dobrim uspjehom poštarski izpit i postala u Kameni poštarom.

— Skupština slavjanskih učiteljâ u Beču. Volksschule, najbolji pedagogijski list u Beču, donaša, doduše kasno, na čelu svoga 36. broja ocjenu skupštine slavjanskih učitelja u Beču, pokazujuć prama njoj priličnu simpatiju. Označiv važnost te skupštine, njezin razvitak i priprave za nju, dodaje: »Premda nije odbor posvuda našao velike pomoći, ipak se je ta pomisao u Beču dosta hitro izvela. Prigovor glede pomoći netiče se podnipošto bečkih Slavenâ, buduć da su isti, osobito pako g. Bilka, vlastnik glasovitoga zavoda za odgojivanje, stekli si velikih zaslugâ za oživotvorenje te skupštine. Častno bijaše i to, što je c. k. akademija znanosti i umjetnosti »zelenu dvoranu« odstupila skupštini. Usuprot pako nemožemo da nespomenemo, kako ni vlada ni ministar prosvjete nije našao za vriedno, da kakovu važnost dade ovoj skupštini odličnih slavenskih muževa, pače ministar prosvjete nije pronašao shodnim, da i na trenutak pohodi skupštinu«. Iza toga opisuje »Volksschule« tečaj razpravâ u skupštini. Mi lahko shvaćamo, zašto se čudi uredničtvo »Volksschule«, koje, nestojeć na stanovištu jezuitičkoga liberalizma, negrdi i neuništuje svu težnju za napredkom na polju slavjanskoga školarstva u Austriji, nego izlazeć s-gledišta čovjekoljubja i ravnopravnosti, hvali i veseli se svakomu napredku školstva budi koje mu drago narodnosti. Mi pako, koji smo već odavna priučeni samo kontroli sa strane vlade, nije ova nemarnost ni najmanje zatekla, pače mi smo se veselili, što vlada nije tu skupštinu zabranila. Mnogi, koji su se u to doba bavili u Beču, bojali su se doći u skupštinu službeno dozvoljenu, bojeći se, da će izgubiti milost svojih poglavarâ. U isto doba bilo je u Beču i nekoliko c. k. kotarskih školskih nadzornika iz Češke, koji nisu izuzam jednoga jedincatoga skupštini ni u blizinu došli; usuprot pako posjetili su skupštinu kraljevski nadzornici slavenskih krajevâ „iz druge polovice« države. Tako piše »Posel z Budče«, a mi dodajemo, da se i u našoj »polovici« ukazalo dosta neosnovane bojazljivosti.

Natječaji.

— Za učiteljicu u Novom vinodolskom. Plata: 350 f., za stanbinu 60. f., za pisarske potrebštine 15. f. i drva za ogriev.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 20. Siečnja 1874 preč. g. Vincenciju Mrzljaku, stol. kap. modruškoga velikomu predstavniku, kapitularnoga skupa novljanskoga kanoniku i okružnomu učiona nadzorniku u Novi.

Listovnica.

G. F. U. u K. Ovako nemogosmo primiti. To bi valjalo preraditi, a zato neimamo vremena. G. A. M. u T. Upotriebit ćemo, ali nešto kasnije. Ako pošaljete i više od ote struke, primit ćemo rado.

Opomena našim dužnikom.

Godina se svršila, a podpisani je Sbor udovoljio svojoj dužnosti te izdao 36 brojeva „Napredka“, kao što je bio obrekao. Premda nije nikomu lista šiljao, tko ga nije naročito naručio, to se ipak pri zaključku računa izkazalo, da „Napredku“ duguju predbrojnici 450 for. Pošto se trošak za tisak i artiju odmah namiriti mora, to umoljavamo opetovano sve dužnike, da nam dug prvom poštom namire. Hrv. ped.-književni Sbor povećao je list i mnogo se oko njega trudio, ali većih žrtva doprinositi nemože. Uzda se dakle u rodo- i pravdoljublje p. n. gg. predbrojnika, da će i oni svojoj dužnosti udovoljiti i da ga neće siliti, da čini druge korake.

Hrv. ped.-knjiž. Sbor.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 3. U Zagrebu, 20. siečnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane uržave 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Kako da uzgaja škola slobodnu volju u mladeži.

III.

Prije nego li se volja za nešto odluči, zametne se često žestoka borba izmedju uma i čuvstva, pa mnogo i mnogo puta učinimo onako što naprečac, samo da se toj dosadnoj borbi kraj učini, te da se umirimo. Obično održi čuvstvo pobjedu. Na čuvstvo pako djeluje mnogo toga, tako n. p. od velikoga je upliva to, kako smo razpoloženi, na kakovu smo mjestu i u kakovu družtvu, zatim djeluje nanj i uzgoj i družtveni položaj i razni drugi odnošaji, dà i godišnje dobe i vrieme. U razdraženosti nije si čovjek svjestan, nit gospodar svojim čuvstvom i mislim, te u svom nerazboru počini često čin, za koj se kasnije, kad se umirio, ljuto kaje. A kako je tuj s-voljom? Uzgoj si odabrao zaoto tri sredstva, da na volju gojenca djeluje, sili ga na posluh, uči ga vladat samim sobom i slušat savjest; ali tuj je na krivu putu, što jednostrano djeluje na um, te nastoji samo kaznom ili nagradom djelovati na čuvstvo, prem da bi mu upravo protivnim putem udariti valjalo.

Um sudi, t. j. stvara si po nekom mekanizmu, na koji je navikao, misli o sućtvu i vriednosti stvarij. Ako nije taj mekanizam dovoljno razvijen, t. j. ako nije mladež uvježbana, da dobro shvaća stvari, odnošaje i čine, što no oko nje bivaju, tad si nezna pomoći, kad joj se šta izvanredna dogodi. Tad ona sliepo sliedi čuvstvo, kao što to svaki nenaobraženjak čini. Ali može biti, da ako i mislit umije, opet krivo misli, da stvari krivo shvaća i prosudjuje, tad nastaju predsude i kriva mnienja, a uslied toga budu i motivi činom krivi i ubitačni.

Tko dakle hoće u koga volju obrazovat, mora ga najprije učiti mislit, pa zato se i punim pravom kaže: obučavajuć uviek ti je i uzgajat. Ali kako da to polučimo? Tuj ga šute savjetnici. Ajde da pokušamo, nebi li i tomu načina i sredstva našli.

Prije svega imat nam je na umu, da obukom moramo poticati mladež, da svemu traži uzrok i posljedice. Zašto pada kiša? Zašto mogu ribe živjeti samo u vodi, zašto mogu ptice letjeti? Zašto plovi brod na vodi? Čitanke nam pru-

Digitized by Google

žaju dosta sgode i prilike, da djecu naučimo valjano sudit, kad bismo se samo okanili suhoparnoga analizovanja. Ta pripoviedke sile nas upravo na to, da prosudjujemo motive raznim činom, te njihove posljedice, pa da si tako izkustva i načela za svoje čine sakupljamo. A osobito pako nesmijemo se kod obuke u poviesti time zadovoljiti, da si djeca napune pamet samo brojevi, imeni i dogodjaji, nego poviešću imaju se djeci predočivati slike iz života, moral u primjerih, a učitelj ima djecu upućivat tako, da budu kadra iz njih crpiti načela za svoje čine, da si nadju u poviesti uzore, koje će moći slieditи. Sjećam se, da sam samo jedanput imao učitelja, koji je poviest tako tumačio; ali je zato i znao pobuditi u nas najveće oduševljenje. Tako Rimljani ni u najvećoj nesreći nesklapahu mira. To mi se duboko u srdce usadilo, te sam si preduzeo nikad popuštati kad sam u pravu, makar mi i najhrdjavije išlo. Milcijada, Temistokla, Aristida, Perikla i dr. nagradiše grdnom nezahvalnošću. Pa da se ja čudim, kad bi mene šta takova snašlo? Ali oni uza sve to ostadoše patriote i nesnivahu o osveti, pa zato ih i sviet slavi kao značajnike. Čitanjem epskih i dramatskih djela dodje mladić i sam do prosudjivanja moralnih načela, pa ako mu ih pjesnik ozbiljno i oduševljeno predstavi, zar da mu neuzplamte mladjahne grudi? Poezija pruža učitelju toliko i toliko sgode, da pobudi u mladeži oduševljenje za svim što je viečno, uzvišeno i istinito, te da ju nekim načinom sklone, da se za timi uzori povede, dočim će joj opet prostotu, kukavštinu i nepostojanost pokazati u svoj golotinji i ništavosti. Tako se nakuplja u gojencu sve više suda, od kojih se napokon stvore načela, jer nekako prodju u ćud, te budu motivi na nove čine.

Premda bi imala nauka vjere najviše djelovati na moralno obrazovanje, ali žalibože, što se ta nauka većinom tako predaje, da se njom u tom smislu malo, oli nimalo polučuje.

I prirodnimi znanostmi može se podpomagati moralno obrazovanje, ako se neupustimo u pojedinosti i puku sistematiku, već nastojimo da učenik te predmete shvaća više u obćenitosti, te ga uputimo na vječne, nepromjenljive zakone, po kojih ima svemu i svačemu razlog, da mora upravo onako biti, kako jest, a ne inako; da je uviek jedno drugomu uvjetom, te da sve, što biva, ima uviek i svoje neizbježive posljedice. A kada bismo htjeli izbjeć posljedicam, morali bismo ponajprije i uzroke jim odstraniti. U prirodi kao i u ljudskom životu sve je u nekom savezu, te ništa nemože obstojati samo zasebice. ništa nije na svietu samo sebe radi, već svaki i sliednji stvor mora služiti za uzdržanje cjelosti. Što pako biva u prirodi silom i potrebom, to je čovjeku činit iz slobodne volje, iz vlastitoga nagona a iz nutarnje spoznaje. Prirodoznanstvo ne samo da oštri um, nego ono uči i štovat moralne zakone, koji su potriebni za uzdržanje svega, te koji postaju tim pravi svjetski zakoni.

Valja dakle mladež vježbati, da nauči pravo suditi, da navikne iz pojedinih pojava izvoditi obćenite zakone, a nje da drži za onaj princip, kojim se sve uzdržaje, koj sve ravna, i kojemu se sve pokoravati mora. Zakon bo smlavi svakoga, tko mu se opre; valja mu se dakle pokorit. Ali nije još dovoljno samo naobraženje uma, da se njim samo rukovodi volja, nego treba djelovati i na ćud,

Digitized by Google

treba dakle da se obukom potiče i utanjuje ćud, čemu se dakako hoće od učitelja posebne priprave, svrsi shodne razdjelbe gradiva, te nada sve umiljna načina govora. A osobito pako ovisi sav uspjeh o disciplini, koja mora biti tako udešena, da djeluje na ćud.

Da bi so morao čovjek za sve, što čini, tek dugo promišljati, to nebi od sama promišljanja došao do čina. Zato se i kod svojih čina najviše povadjamo za običajem i navadom ili se pokoravamo zakonu. Škola ima ponajprije u djeci pobuditi i učvrstiti čuvstvo za zakon. U mladje djeçe biti će motiv, koj će ju nukat, da se podvrgava zakonu, ponajviše volja ili autoritet učiteljev, ali stariji učenici moraju već i sami uvidjati, da su zakoni ne samo shodni, nego upravo potriebni, jer se samo njimi može uzdržati poredak, a to ih ima jačati u poslušnosti sve dotle, dok ju budu napokon vršili od slobodne volje, koja jedina čine plemeni.

Učitelj si ima steći ugled tako, da bude njegova volja učenikom najvišji zakon. A da to polući, ima biti okretan i savjestan učitelj, djeca moraju nekom čeznjom slušat mu nauke, ter uvidjati, kako se za nju žrtvuje i do nje spušta, samo da ju k-sebi uzdigne. Mladež ga mora štovat i ljubit tako, da ju ljuto zaboli, kad bi ga uvriedila. Učitelj je tužiteljem i sudcem ujedno, zato mora biti pravedan, a uz to i ljubit svoje učenike, te nikada nesmije zaboraviti, da kada štogodj i počine u svojoj budalištini, da ima sa sangvinici posla. Napokon mora biti i dosljedan, te strogo se držati onoga, što je jedanput rekao ili čim je zaprietio. Nu zato opet nemislimo, da mora odmah kazniti oštrimi kaznami, jer ima i drugih sredstva, koja će učeniku više na žao učiniti i popraviti ga, nego li reštovanje i šibanje. Ako uživa učitelj ugled i povjerenje svojih učenika, to će boljeti čitavi razred, čim on samo izjavi, da je s-učenici nezadovoljan, da ih nemože više ljubit. Pa ako već mora, neka kazni samo pojedince, a to će učiniti veliki utisak, jer će uvidjeti, da su oni jedini, koji su kazan zaslužili, držati će se uslied toga osamljenimi i postidjenimi, pa će se poboljšati.

Rieč dakle i volja učiteljeva imaju biti nepromjenljivim zakonom, on bo drži u školi red, u njem je nekim načinom personifikovan zakon i školski poredak. Nekazav ni zašto, zahtieva posluh; mladež bo, buduć neizkusna, nemože još slieditи svoje volje, nego joj je slušat zapovjedi izkusna i učena im učitelja. A njemu je opet znati, zašto nešto hoće upravo ovako, a ne inako.

Školski se dakle uzgoj začima silom, pod moraš, ali se mora nastojati, da posluh zadobije i neku moralnu vriednost; uzgojem se dakle mora u obće pobudjivati u mladeži čuvstvo o zakonu, te razvijati u njoj načela i značajnost, i tako sve polagacko ustupljivati sve više mjesta slobodnu razvitku individua, odvraćajuć ju dakako uviek od krupnijih prestupaka. Jer ako oduzmeš čovjeku slobodu i nedaš mu slobodne volje, tad si mu i činom, koje samo prisiljeno čini, oduzeo svaku moralnu vriednost.

(Dalje.)

*

Digitized by Google

Staro doba naše književnosti.

(Udešeno za predavanje u VIII. razredu više djev. škole u Zagrebu.).

IX. Prvi učenici i nasljednici sv. Save.

Kratki nacrt života i rada Savina pokazuje nam svietlimi potezi veliku njegovu znamenitost kako u književnom, tako i u kulturnom životu našega naroda. Šteta je samo, da je iza prvih Nemanića odmah padati počela srbska državna snaga radi pomanjkanja osjećanja narodne i državne pripadnosti (suvislosti) u srbskoj vlasteli i srbskih velikaših, i da se Savini nasljednici nisu znali uzdržati na visini njegovih idea! Kako je medjutim divno njegov primjer djelovao, vidi se najbolje odatle, što se je i isti kralj Stjepan prvovjenčani latio pera, pa je napisao život svoga otca Nemanje. Ovaj je doduše život, kao i onaj Savin, pred očima imao samo kaludjera Simeona i njegove zadužbine, a ne velikoga župana i kralja Nemanju; ali uza sve to, nemože mu se ipak zanijekati svaka znamenitost. Za Savom i njegovim okrunjenim bratom povedu se još mnogi drugi, i tako se odgoji čitava škola starosrbskih književnika, ponajviše kaludjera, koja je kud i kamo preživila i isti obstanak državne samostalnosti srbskoga naroda.

Malo nam je doduše toga preostalo iz samoga Savina (XIII.) vieka, premda se je za njega i najviše i najvrstnijih stvarij na sviet iznielo; ali tomu je uzrokom nesgoda i duljina vremena. Jedan izmedju najvrstnijih radnika bijaše Domentijan, učenik sv. Save i svetogorski kaludjer. U samoj ćeliji sv. Save napisa on oko g. 1243. žitije sv. Save po onom, što je sam o njem znao i vidio, i što su mu drugi pripoviedali; a oko g. 1264. život sv. Simeona, otca Savina. Obadva ova životopisa izdao je Gjuro Daničić u Biogradu g. 1865.; a je li Domentijan osim toga još što pisao, to se nezna; nu svakako je ovo što imamo najdragocjeniji plod originalne radnje u starosrbskoj književnosti.

Nastojanjem i pripomaganjem istoga Domentijana prepisao je sa bugarskog u redakciju srbsku gramatik Teodor g. 1263. „Šestodnev Ivana eksarha“. Znamenit je iz iste dobe „Nomokanon“ pisan u Ilovici g. 1262. po nekakovu Bogdanu, a nalazi se sada u Zagrebu u sbirkah jugoslavenske akademije. Još su spomena vriedna „poučenja sv. Ivana zlatoustoga“ od g. 1286. i jedan „sbornik homilija“, komu se pravo za godinu nezna, ali svakako u XIII. viek spada. U Petrogradskoj carskoj knjižnici nalazi se nekakov srbski tipik; nu on nije još izbliže poznan.

Od knjiga strogo za crkvenu službu sačuva nam se iz XIII. vieka: „evangjelje starca Simeona,“ pisano knezu Vukanu, kako se čini još prije 1200. godine; evangjelje u manastiru hilandarskom, napisano dijakom Gligorijem za kneza Miroslava, sina Zavidina, brata Nemanjina, i evangjelje, pisano Kostandinom u Svrljigu g. 1273. U XIII. viek stavlja se i evangjelje pećsko, nadjeno u Peći, i evangjelje prizrensko; a ima ih još nekoliko u srbskog učenog družtva i u sbirci Mihanovićevoj, nu oni takodjer nisu još izbliže poznati. A napokon nam se je sačuvao još i jedan triod i više prologa.

Digitized by Google

X. Srbsko-slovenska književnost u XIV. vieku.

Viek XIV. bijaše mnogo plodniji književnom radnjom, te nam se je iz njega i više sačuvalo spomenika, nego li iz XIII. vieka; ali opet je sva ta radnja puno slabija nutrnjom svojom cienom i vriednošću od radnje prošloga vieka. U svih tih spomenicih zrcali se sve to jače padanje narodne moralne snage pod pritiskom sve više rastućega socijalnoga raztrojstva. Ni isto sjajno doba Dušanovo nemogaše da književnost oživi jedrijom snagom, jer se i ono osnivaše samo na vanjskom sjaju i vanjskoj sili, kojoj naskoro traga nestade, čim nestade njezina veleumna tvorca. Ele ima ipak toga prilično, što zaslužuje, da se sa priznanjem napomene, a medju tim je svakako najznamenitije djelo arhiepiskopa Danila: „Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih". Ti su životi vrlo jednostrano pisani, po njih naliče svi ti kraljevi više kaludjerom, nego li vladaocem srbskim, jer Danilo nepripovieda o njih ništa drugo, nego kako su gradili zadužbine i sebe trapili; ali uza sve te mane, koje se više vremenu, nego li njemu u grieh pisati mogu, ipak je njegovo djelo velike historičke, kulturne i jezične vriednosti za poznavanje tadanjega doba. Cielo djelo nije pisao sam Danilo, nego su ga i drugi poslie njega nastavljali; nu što je on pisao, pisao je do g. 1325., a ukupno djelo izdao je Gj. Daničić u Zagrebu g. 1866. Osim tih žitija imamo ih još nekoliko iz XIV. vieka; nu sva su još manje vriednosti; pa i imena njihovih pisaca nisu nam se sačuvala.

Iza Danila zaslužuje najviše priznanja svojim književnim radom Grigorije Camblak. Kao iguman dečanski napisao je g. 1379. „Žitije kralja dečanskoga, ujedno sa službom, izdano u XI. knjigi Glasnika. Od njega imamo takodjer besjedu o prienosu sv. Petke u Srbiju i nekoje pohvale. Poslie je otišao Camblak iza g. 1406. u južnu Rusiju, te si je tamo kao kievski mitropolit stekao neumrlih zasluga za kulturu i književnost rusku, i postao je najznamenitijim tadanjim ruskim piscem, napisav množinu većinom bogoslovnih djela, koja se još i danas visoko ciene.

Medju knjigami za crkvenu porabu ide prvo mjesto: Tipik sv. Save jerusalemskoga, preveden arhiepiskopom Nikodimom godine 1319. Po nalogu istoga Nikodima pisa g. 1324. crnorizac Damnjan rukopis: Apoštol šišatovački u Peći u gradu Zdrielu, a štampan je u Beču g. 1853. Veoma je znatno takodjer: evangjelje nikoljsko, štampano u Biogradu 1864.; evangjelje karejsko od g. 1316.; evangjelje Pavlova manastira od god. 1329.; evangjelja hilandarska od god. 1337. i od g. 1356.; apoštol hilandarski od g. 1372. Tekstova pako staroga zavjeta nalazi se tek iz XV. i XVI. vieka; a medju timi bi mogao najznamenitijim biti Grigorovićev u Rusiji, pisan g. 1544.; nu žalibože nije do sada još književnomu svietu pobliže ni poznat.

Ima takodjer sila liturgijskih knjiga iz tog vieka, nu mnogim se nezna ni za ime pisca, a od onih za koje se zna, spomenut ćemo: „Oktoih norovski, pisao ga grješnik Metodije negdje izmedju 1275–1321.; triod si-

Digitized by Google

najski pisan god. 1374.; triod karejski od g. 1359. Medju prolozi XIV. vieka znatan je prolog biogradski; Radoslavov prolog od g. 1370.; minej srbski ili oliverski od g. 1332., a poznato je još i nekoliko mineja i paterika iz XIV.—XV. vieka, medju kojimi je osobito znamenit minej rilski od gramatika Vladislava, pisan g. 1479. U tih minejih za nas su važni osobito životi slavenskih svetaca.

Sačuvalo se je i dosta bogoslovnih djela iz toga vieka, n. p. djela Efraima sirskoga, Izaaka sirskoga, Antiohove pandekte, Damascenova teologija i jedan velik sbornik homilija: nu rukopisi tih djela većinom su kasniji prepisi, a za starije tekstove neznamo, niti su nam poznati njihovi prevodioci.

U XIV. vieku položen je takodjer temelj posebnoj književnoj radnji, poznatoj pod imenom srbski ljetopisi, koji su nastavljani u XV. a najvećma cvali u XVI. i XVII. vieku. Početak tomu bješe učinjen prevodom četirijuh grčkih ljetopisaca: Ivana Malala, Georgije hamartolosa (grješnika), Ivana Zonara i Konstantina Manasije. Najviše prevoda imamo od teksta Georgije hamartolos-a, a pisani su izmedju 1376.—1389. godine; nu ima ih i iz kasnijih vjekova. Na tome osnovu odpoče radnja srbskih ljetopisaca; a do sada se našlo 25 raznih rukopisa, u kojih ima što duljih što kraćih ljetopisa. Najstariji bit će tako zvani koprivnički ljetopis, koji dopire do smrti kralja Vukašina g. 1371. Njemu vrlo naliči ljetopis pećski, koji dopire do god. 1391. Svi ostali dopiru preko konca XIV. vieka, a nekoji čak do XVI., dapače i do XVIII. vieka; većina ih je pako u najnovije vrieme već i naštampana. Svi se ti ljetopisi neodlikuju medjutim nikakovimi vrlinami, malo nam što više priobćuju do golih imena, a to što priobćuju, posve je jednostrano i nepouzdano.

Znameniti su vrlo iz te dobe Sbornici, neka osobita vrst enciklopedija, u kojih su posabirani članci raznovrstnoga sadržaja. Takovih sbornika ima za čudo mnogo, pa su većinom još i neproučeni; a u njih se nalazi traga svemu, što igda bijaše kod staro-srbskih književnika predmetom čitanja, pisanja i izučavanja; i ni u čem nevidi se tako razgovjetno karakter staro-srbske književnosti, kao upravo u tih enciklopedijah. Kako su rano započeli sastavljati takove sbornike, vidi se odatle, što ih ima već iz XIV. i XV. vieka. Iz XIV. vieka poznat je pobliže sbornik karlovački, u kojem su većinom članci dogmatički, tičući se ponajviše razlikâ medju iztočnom i zapadnom crkvom; zatim sbornik Šafařikov, sada pražkoga muzeja, pisan medju 1370. i 1408. godinom, u kojem ima 21 razni članak, većinom opet svjetovnoga sadržaja. Iz takovih sbornika imamo i najdragocjeniji spomenik te dobe naime Dušanov zakonik.

Otaj zakonik proglasio je silni car Dušan na državnom saboru 21. Svibnja, na spasovo 1349. Nema spomenika, iz koga bi se tako liepo viditi moglo, kako je u Srbiji izgledalo za cara Dušana, kao iz toga zakonika, a blagost zakonika u mnogih ustanovah, kad se uzporedi sa suvremenimi zakonici drugih naroda, svagda će nam biti na diku. Ima mnogo stvari, kao što je n. p. o bezbiednosti

Digitized by Google

trgovačkoj*, o valjanosti zakona**, koja se postavlja jača i od volje carske, i karakterišu srbsku državu onoga vremena kao obrazovanu i razvitu. Našlo se je više rukopisa toga zakonika, ali žalibože nije nijedan podpun; nu ono što imamo, najpodpunije sastavljeno, sustavno poredano i liepo protumačeno, izdao je Stojan Novaković u Biogradu g. 1870.

Osim zakonika Dušanova nemogu se mukom mimoići još ni stare listine iz toga vieka, kanoti: diplome, povelje i hrisovulje (chrysobullon = carska pisma sa zlatnim pečatom) starih vladaoca. Ta pisma nemaju doduše vriednosti književne; nu ona su često ponajbistriji izvor za historiju, a osobito za rodoslovje kraljeva srbskih, za stari mjestopis, i za utvrdjenje historijske hronologije. U njih ima vrlo znamenitih podataka za historiju prava i pravnih odnošaja u tih naših zemljah. A znatna su i za poznavanje starog jezika i za historiju njegovu; premda ni glede štila ni glede načina pisanja nemaju onih vrlina narodnoga pripoviedanja, kojimi se odlikuju istodobne listine hrvatske i štatuti. Takovih starih pisama izdano je i protumačeno već sila u naših listovih, pa ima i cielih sbornika, medju kojimi je najznamenitiji Miklošićev, izdan u Beču g. 1858. i Pucićev, izdan u Biogradu g. 1859. i 1862.

Završujuć tim staro doba naše knjige, dodajemo još u kratko, da sav njezin pravac, izuzam uzaludna nastojanja nekih pojedinih muževa, nikakove samostalnosti nepokazuje. Sve što se je radilo, radilo se je samo po grčkih ili po rimskih uzorih; a načinu pisanja bijaše skrozimice proniknut duhom crkvenim i religioznim. A budući je tim književnost i objemom svojim i pravcem stišnjena bila na vrlo uzan krug, koji je tim užji bio, što se je još razvijala i jezikom narodu većinom nepoznatim, na staroj slovenštini; to nemogaše ona ni da postane obćim narodnim kulturnim promicalom.

Nu bolje nebijaše tada ni drugdje; to je u obće bio glavni značaj cieloga srednjeg vieka. Naši stari, primajući svoju prosvjetu i kulturu ili od Grka ili od Latina, nemogahu takodjer drugčijimi biti, nego li su bili i njihovi učitelji. Za pravu narodnu književnost trebalo je posve drugih uvjeta, kojih staro doba nije imalo, a koje ćemo vidjeti, kako se razvijati počimlju tek za srednjega doba književnosti naše***. I. F.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Piše Davorin Trstenjak.

Kolektivna izložba austrijska. Navratimo se i ovamo, da najprije modele školskih sgrada razgledamo, pa ih onda prispodobimo s fotografijami

* Tako veli Dušanov zakonik po Novakoviću izdanju u §. 130.: „I svaki gost i trgovac i latinin da prihodi k prvim stražam s vsem što ima i nosi, da ga straža straže predava s vsem. Ako li se zgodi tere što izgoubi, da jest porota verovani človeci, što reku doušom er su izgoubili s onemazi porotnici, tozi da im plati ćefalije i straže".

** Kako se visoko zakon postavlja i nad istu carsku volju, to najbolje svjedoče §. 5. i 6., gdje se govori o carskih pismih; §. 7., gdje se veli, da ni sam car ni kralj nikomu na silu oduzeti, kupiti ni zamieniti nemože njegove baštine; zatim 23. i 28., gdje se ustanovljuje, da se suditi ima samo po zakonu, a ne po strahu od cara ili drugih obzirih itd.

*** Drugom kojom sgodom priobćit ćemo srednje doba.

Digitized by Google

amerikanskih škola. Takova su modela samo dva; prvi je od dr. A. Russa, model naime dvorazredne škole u Senpriznu u Českoj. Ova je sgrada dvokatna, velika i krasna. Sgrada je ogradjena, u kojoj se ogradi nalazi gombalište, vrt s-cviećem i voćnjakom, gredice za povrće i napokon zdenac. Ovdje uče učenici zorno, kako se goji cviće, voćke i povrće. U školskoj sobi razvijaju i kriepe si duh a u gombalištu tielo. Čuditi se čovjek mora, zašto nisu i u prvom razredu klupe za jednoga učenika, kao što su u drugom razredu. Drugi je model školske sgrade u Charvatcu u Českoj takodjer krasan, kakovih si i mi želimo. Ako i jesu spomenuti modeli svake hvale vriedni, te odgovaraju svim zahtievom današnjega vremena, to još ipak nisu premci amerikanskim školam. Nacrtâ za školske sgrade i pokućtvo ima dosta od raznih strukovnjaka.

Premda je zorna obuka za narodnu školu od najveće važnosti, što nas svaki priznaje, to su ipak ovdje zorovi premalo zastupani. Nu nisam tim rekao, da neima ničesa, nego hoću, da kažem, da bi Austrija, kojoj bijaše izložba kod kuće, morala bila tih sredstva mnogo više izložiti. Pojedine inozemne škole imadu više učila. Najbolje odlikova se Isidor Grimme, učitelj u Badenu kod Beča. Za štivo „ovca“ ima on: 1. ovčji sir, 2. žicu, 3. učinjenu kožu, 4. nogu s-papci, 5. kelj, 6. pergamen, 7. rog u naravi i izgladjen, 8. vunu u naravi, priredjenu i bojadisanu, a napokon latak za odielo. Za štivo „svilena buba“ bijaše tuj: 1. gusjenica na listu dudovom, 2. čahura, 3. leptir, 4. svila na vretenu, 5. svileni konac, 6. svileni latak u raznih bojah. Za lan ima: 1. sjeme, 2. biljku, 3. lan pod trlicom, 4. na grebenu, 5. na kolovratu, 6. na vretenu i na mahalu. Gospodarsko orudje: plug, kosu, slamorezu, grablje, vile, valjak, lopatu, ciepe, kladivo i branu. Za štivo „pčela“: saće, pčele, med, pčelinjak, košnicu i vosak. Da toliko toga nenabrajam, spominjem još, da ima i množinu alata za raznovrstne zanatlije. Grimme izložio je takodjer sbirku ruda i zareznika. Za tu obuku ima i slika, ali ne u velikoj množini.

Izmedju sredstva za prirodopisnu obuku zastupano je bilinstvo najviše. Ivan Maissl, nadučitelj u Beču, izložio je 6 slika sa izsušenimi bilinami s-naputkom, kako se imaju biline sabirati, sušiti i čuvati. Krasne biljnike izložili su: Ivan Nagel, učitelj u Retzu, Tereza Kollimann, učiteljica u Lincu (biljnik za narodne škole; biljke su razdieljene, kako cvatu, po mjesecih· Loos, učitelj u Reitendorfu u Moravskoj, Franjo Zavřel, evangelička škola u Gradcu (biljnike nekih učenika). Životinjstvo i rudstvo dosta je slabo zastupano, a isto tako i prirodoslovne sprave. Risanje i krasopis bolje je od prijašnjega zastupano.

Njemački učevni odjel. Stupi li čovjek težeći za znanošću u taj odjel, poćuti se sretnim, jer vidi mnogo knjiga i časopisa, za koje nije niti čuo, iz kojih se crpi znanost, majka sreće i slobode. Tu se vide modeli raznih životinja, gljiva i kojekakovih prekrasnih stvarij i učeničkih radnja, i to: veoma mnogo risarija i zemljovida, zatim biljnika. Tu ima silu božju slika za zornu i prirodopisnu obuku. Veliku pozornost metritelja na se obraća plastički zemljovid Saske. Buduć su željeznice providjene mjedenom žicom a gradovi mjedenimi točkami, zato se jako točno ceste od željeznica razpoznavaju, te se vide već iz daleka, što je za školu od velike vriednosti.

Digitized by Google

Napomenuti valja još paviljon „maloga djeteta“. Kad u nutra stupiš, vidiš u sredini paviljona ono, što djecu neizmjerno veseli — vidiš veliko božićno drvo, na kom vise takove stvari, kojih dietetu u prvoj dobi najviše treba: pelenice, kapice, košuljice, jastučići i napokon koljevku. Po stranah paviljona smještene su onakove igračke, kojimi se diete igra i duh razvija; tako n. p. kad hodati počima: konji, sviralice, vojnici i množina drugih. Za diete, koje je nešto ponaraslo, ima ovdje: knjiga početnica sa slikami, raznih modela, pera, crnilnica, olovka, risarija i svačesa, što je za početnu obuku djeteta potrebno.

Nemogu, da nenapomenem kipova, koji su za svakoga roditelja, učitelja i prijatelja mladeži od velike vriednosti, a to su štatue iz sadre po dru. pl. Weilu i profesoru Tassari. Prva predstavlja, kako mora diete u klupi sjediti, da se neizkrivi, te da nepravilno neizraste. Buduć je malo težko djecu u prvom razredu namah valjano naučiti sjediti, to bi dobro bilo, da svaki, barem prvi razred, taj kip ima, koji neprestance učenikom pokazuje, kako imadu sjediti. Mogao bi tko reći, da to isto i sam učitelj može, pače i mora djeci pokazati. Istina je; ali sam uvjeren, da bi malu djecu mali dječarac iz sadre više zanimao, te bi ga i radje sliedila. Drugi kip predstavlja ženu, koja nosi malo diete. Diete sjedi tako na rukuh žene, da mu je lice k-licu žene okrenuto. Treći kip predstavlja kako mora diete ležati. Maleno diete leži na ledjih pruženo. Noge su mu skupa, ruke uz tielo pružene, a glava mu stoji malo više od tiela. Četvrti predstavlja, kako se mora diete voditi, kad počima hodati. Dvojica vode diete za ruke, a ono liepo i lagano stupa, a tielo drži upravno. Napokon ima još i takovih kipova, koji predstavljaju krivo ležeće, sjedeće i krivo nošeno diete.

Premda je naloženo, da mora škola nesamo duh, već i tielo razvijati, to su ipak, u obće rečeno, sredstva za razvijanje i jačanje tiela razmjerno dosta slabo zastupana. Gdjegdje naći je po nekoliko sprava za gombanje, ali sustavno poredanih i valjano zastupanih neima nigdje. Najviše ih ima u gombalištu austrijskom, premda i ovdje ne u dovoljnoj mjeri. Osim jednostavnih i običnih sprava nalazi se i stolarska klupa, tokarski stroj i sav stolarski alat, kojim se mladež služi, čim se postizava dvostruka svrha: 1. vježbaju si djeca mišice, a 2. uče se praviti razne stvari, koje će im biti u budućem životu potrebne i koristne. Istina je, da si mladež tom radnjom samo jednostrano tielo vježba t. j. samo nekoje mišice. Ali si zato ostale mišice, koje se nisu radnjom vježbale, vježbaju i jačaju drugimi spravami. Pa što da rade mala djeca? Ovdje rade: liestve, gajbice, stole, stolčiće, tačke, kola, kolesa mlinska, žlice, kuhače, šćetke, vrata, okvire, škatulje, izrezavaju iz drva razno lišće s-plodom, n. p. žir, grozdje. Vještiji dječaci izpiljuju iz daščica: krave, koze, konje, ptice, leptire, zareznike itd. Na takovoj daski iz tvrda drva nariše se slika, pa se onda tankom pilicom pili, dok se sva slika neobidje i dok se od daske neodluči. Takovo je gombalište vrlo shodno, jer se nesamo tielo i duh vježba, nego se mladić za život pripravlja. Kad dječak iz škole, koja ima takvo gombalište, u zanat stupi, lahko će sve shvaćati i dobro napredovati, a koji neide u zanat, kao što to kod mno-

Digitized by Google

gih seljaka biva, nego ostane kod kuće, taj će si opet sam znati pokućtvo i potrebito orudje načiniti. Da imadu naši Zagorci takove škole, to bi sigurno krasno napredovali, jer su nadareni liepimi sposobnostmi.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

O odkriću novih tvarij.

Dokazav što je u bitnosti novija poljodjelstvena lučba, sjegurni smo, da neće nitko sumnjati o koristi, koju imamo s-njegovanja organičke lučbe, pa za to ajde da upoznamo i druge dvie glavne zadaće organičke lučbe, te uvidimo od kolikoga su zamašaja

Napomenuli smo već, da je druga glavna zadaća organičkoj lučbi odkrivati izmedju sijaset biljevnih i životinjskih toli različitih tvarij nove lučbene tvari, koje onda umjeća i znanost da koristnimi učini čovječanstvu.

Skoro da je nemoguće naznačiti broj svim onim tvarim, koje su u novo doba odkrivene; jer da budemo htjeli samo imena jim pobilježiti, dotjerali bismo skoro na tisuće. Stavimo, da se bude našao koj lučbar, te da zapusti znanost svoju za desetak samo godina i s-njom se nebavi, a da se za tim opet poprimi te struke, taj bi poslie svoga odmora naišao na toliku množ nova gradiva, da bi u toj struci novak bio.

Jednom smo rekli jur, da je broj novih tvarij toli ogroman, da jim jezik nemože nasmagati dosta nazivlja, te da treba smišljati svakojake načine, kojim i smo kadri razlikovati samo tvari slične vrsti.

Za oto ima premnogo primjera, nu budi nam dosta samo ovaj jedan. Poznat je u nas kameno-ugljeni katran (Steinkohlentheer), koj se dobiva u plinarnicah kao nuzgredni proizvod, to kojim se mažu krovovi i drvo za obranu proti mokroći. Od ovoga katrana dobiva se neko ulje, a preostaje tvar, koju zovu umjetnim asfaltom (gorskom smolom), te njom ceste taracaju. Od toga katrana pako dobivaju se još posve druge tvari, kojih po imenu neće mnogi poznati. Od njega dobiva se kyanol, pyrrol, leukol, karbolova kiselina, brunolova kiselina, naftalin i mnogo još drugih tvarij. Od ovih je n. p. naftalin tielo naličnо kafri, a od njega opeta postaje množina novih tvarij. Djelovanjem naime salitrene kiseline zadobiva se od naftalina mnogo novih tvarij, koje su po djelovanju i naravi svojoj vrlo različite. Slučen pako neftalin sa solikom čini opet množinu novih tvarij, od kojih svaka napose može biti opet maticom nebrojenim tvarim.

Isto je tako i s-drugimi proizvodi, što no se dobivaju od katrana. Od svakoga dobiva se svojim načinom množina novih tvarij. Tako ti se dobiva od kyanola, koga zovu i anilinom, množina različitih tvarij, kao: rosanilin, krysanilin, violanilin i t. d.

Digitized by Google

Iz toga vidimo, da na tom polju neima granica, te de će na skoro manjkati jeziku riečij za svaku novu tvar, koju će još u budućnosti odkriti. Ova mnogoličnost vlada samo u organičkoj naravi, premda se većinom sastoji samo od četiri počela, naime: od kisika, dušika, vodika i ugljika.

Mogao bi dakako pitati tko: a od koje su nam koristi ote nove tvari? A mogao bi i reći: Što je nam od toga, ako lučbari dubkom napune svoje laboratorije svakojakimi bocami i tvarmi, ako od toga nikomu nikakove koristi?

Na ova pitanja odgovara, ter jih i pobija primjer, što smo ga malo prije naveli, jer upravo one tvari, koje dobivamo od katrana, postadoše u novije doba toli znamenite, da ih ne samo prave u velikih tvornicah, nego su one u obće i veliki dio sveobće obrtnosti posve promienile.

Pošto su naime lučbari Hofman i Perkin god. 1857 i 1858. lučbenim putem iz anilina proizveli neku liepu crvenu tvar po imenu anilinovu skrlet, prihvatila je obrtnost ovo novo odkriće, ter našla načina kako anilinom bojadiše svilu, vunu i t. d. Daljnjimi iztraživanji pako došlo se do toga, da se od anilina dan danas nedobiva samo crvena boja, nego i modra, zelena, žuta, dá skoro i sve druge boje možeš proizvest od crna katrana. Sve ove boje odlikuju se osobitom svjetlošću tako, da su danas nadkrilile sve druge boje, što no su ih do sele rabili.

Znanstveno iztraživanje novih tvarij polučilo je dakle izvanredan uspjeh; tvari bo, koje su nekoč samo u znanostih nešto vriedile, postadoše danas glavnimi proizvodi ogromnih tvornica, u kojih radi na stotine ljudij i od kojih ti mnoga i mnoga sirotinja dobiva svoj svakdanji krušac.

Još nam tu služi za primjer drugi jedan lučbeni proizvod, koji danas rabi svjetlopiscem (fotografom). Kad no su prije dvadesetak godina izumili fotografiju, nisi mogao dosta čuvati slike od svjetlosti, te si jih mogao motrit samo noćju pri svieći. Ali gle, i tu nam lučba pritekla u pomoć, odkrivena bo je jedna vrst soli i to vrst polugotove Glauberove soli, naime sumporo-kiseli sodik, koji čuva slike proti uplivu sunca. Ovom solju zanimahu se prije samo lučbari strukovnjaci, ter je te soli lot stojao do dva talira; a sada, kad se ta sol rabi u veliko, proizvadja se takodjer na veliko, ter sada dobiješ cielu funtu samo za šest grošića.

Promjene u bilinskih tvarih.

Zanimiva je zadaća organičke lučbe, o kojoj nam još mnogo toga reći valja, i promatranje promjena, koje nam se osobito ukazuju onda u bilinskih tvarih, kada su izvržene različitim uplivom.

Da to razjasnimo, treba nam spomenuti, da ima mnogo plodova, koji se mienjaju, ako jih pustimo na miru. Mnoge vrsti jabuka i krušaka postaju stoprv onda valjane, kada su po dva do tri mjeseca obležale. Mnogi nebi niti pomislio, da i u tom ima lučba posla, nu ipak je tako. Repa, ako dugo stoji, postaje rubena, a isto se tako i korun mienja. Ajde da ovo mienjanje pobliže promotrimo, da vidimo, od kolikoga li je zamašaja.

Digitized by Google

U korunu je glavna sastojina škrob, od koga i ima korun svoju pravu vriednost; nu u korunu nije u svako doba jednaka količina škroba. U 100 fnt. koruna ima u Kolovozu 10 fnt. škroba, u Rujnu ima ga 14 fnt., u Listopadu 15 fnt., u Studenu 16 fnt., u Prosincu 17 fnt., u Siečnju 17 fnt., u Veljači 16 fnt., u Ožujku 15 fnt., u Travnju 13. fnt., u Svibnju 10. fnt., dočim u Lipnju i Srpnju postaje korun mekan, ter dobiva oslastan tek, a ponajviše počima puštati klice. —

Sve su to lučbene promjene, sve je to lučbeno djelovanje, i zato držimo, da će svaki uvidjeti, da u bilinskih tvarih biva nešto osobita baš i onda, ako jih nitko netiče, ako mirno stoje.

Promatrat ove promjene zanimiva je zadaća lučbarom; nu zanimivost tu daleko još nadmašuje njezina korist.

Ne samo da lučbar raztvara svaku bilinu, te nas tim nauča, od česa da je narav koju sagradila, nego ti on iztražuje i slučenine, koje se radjaju bud u bilini, bud u plodu njezinu ili njezinih pojedinih dielovih i to ili u mirnom stanju, na vlagi, na svjetlu ili u tmini, pak i onda kada dolazi s-drugimi tvarmi u doticaj. Jednom riečju: lučbar promatra marljivo dugi red naravskih i umjetnih promjena, koje se radjaju u bilinskoj tvari od onoga trenutka, odkad si ju od korjena odrezao, sve do onoga časa, kad se sasvim razpadne, ter se povrati u svoja prvobitna počela, od kojih ju narav bijaše sagradila.

Sve što se obično zove: gorenje palitba, ugljenjenje, gnjijenje, trulenje, razpadanje, vrienje, kisanje, bielenje i t. d., sve su ti to promjene organičkih tvarij za nas od velike ciene; jerbo si timi stranom naravnimi, stranom umjetno izvedenimi promjenami bilinskih tvarij može steći čovječanstvo veliku korist.

Da pokažemo znamenitost ovih promjena uzeti nam je za primjer i opet korun, ter u kratko pokazati, kako se može na temelju tih promjena proizvesti od koruna mûka, od te mûke teklina (gumi); od tekline opet škrobovina (dekstrin), od škrobovine slador, od sladora žesta, a od žeste ocat.

Iz ovoga uviditi će naši čitatelji, koliko ljudij i koliko u obće tvornica ima zahvaliti svoj postanak i obstanak samo lučbi. (Dalje.)

Izvještaj o prihodu i razhodu učiteljske „Zadruge“ god. 1873.

a) Utemeljitelji položili su: Albrecht Drag. 10 fr., Guteša Ilija 50 fr., Lugarić Franjo 22 fr., Rubin Stj. 50 fr. Šuflaj A. 50 fr., Vukasović Ž. 10 fr.; ukupno 192 for. *b)* Redoviti članovi platiše: Arnold A. 12 fr., Arlov Gj. 3 fr., Alber J. 3 fr., Bakliža M. 6 fr., Baruškin A. 3 fr., Bartolec Gjuro 3 fr., Bezuk M. 3 fr. Bota J. 3 fr. Benković J. 3 fr., Crnolatac Stj. 3 fr., Cenčić Vid 3 fr., Dobrovoj Stj. 4 fr. 50 nč., Dugački Stj. 3 fr., Florijan P. 1 fr. 50 nč., Filjak P. 3 fr., Gregorić P. 12 fr., Horvat D. 3 fr. Hudec Stj. 1 fr. 50 nč., Hržić Fr. 3 fr., Irgolić A. 3 fr., Ivkanec T. 3 fr., Jergović I. 3 fr., Jambrešić J. 3 fr., Kobali M. 1 fr. 50 nč., Klobučar J. 3 fr., Koričić A. 3 fr., Kesser J. 6 fr., Korbar Fr. 3 fr., Kovačić I. 3 fr., Klaić Fr. 3 fr., Ljubić D. 3 fr.,

Digitized by Google

Lepić A. 3 fr, Laksar I. 2 fr., Lončarić I. 3 fr., Lisinski G. 3 fr., Modec Lj. 3 fr., Osbold P. 12 fr., Paulić Grga 3 fr., Posavec J. 3 fr., Popović Gj. 3 fr., Pomper M. 3 fr., Pravica N. 3 fr., Peček Stj. 3 fr., Petak M. 3 fr., Rančić I. 3 fr., Sajko Gj. 3 fr., Šah I. 3 fr., Šuveljak Marko 6 fr., Šlogar F. 6 fr.. Šrabec Oto 1 fr. 50 nč., Tepeš V. 3 fr., Vidačić Kvirin 18 fr. Vlašić V. 3 fr.; ukupno 207 fr. 50 nč. *c)* Prinesci podupirateljâ: Cverger Vjekoslav 50 nč.. Hadžić Adela 4 fr., Herak M. 1 fr., Horvat V. 50 nč., Kneisl J. 8 fr., Radiček A. 1 fr., Tomić P. 50 nč.; ukupno 15 fr. 50 nč. *d)* Prihod od zabava: Tombola u Zagrebu 220 fr., koncert u Zagrebu 75 fr., tombola i ples u Karlovcu 307 for., zabava u Kraljevici 200 fr., koncert u Križevcih 46 fr. 40 n., prigodom skupštine Sbora 1 fr. 41 nč., veselo družtvo u Lokvi 13 for.; ukupno: 862 fr. 95 nč. *e)* Kamate: 969 fr. 56 nč. Prenos od prošle godine u gotovu 17 fr. 35 nč. i 20.697 fr. 93 1/3 nč. ukamaćenih. Prinos utemeljitelja tečajem m. g. 192 fr., prinos redovitih članova 207 fr. 50 nč., prinos podupiratelja 15 fr. 50 nč., iznos zabava 862 fr. 95 nč., iznos kamata 969 fr. 56 nč., za Liljan 3 fr.; svota 2.267 fr. 86 nč.

Upravne god. 1873. izdalo se:

a) Za podpore sirotčadi: Dukarićkinoj kroz 13 mjesecij po 13 for., 169 for.; Gjurašinkinoj kroz 13 mj. po 13 fr., 169 for.; Golubkovićkinoj kroz 12 mj. po 4 fr., 48 fr.; Habjanićkinoj kroz 12 mj. po 7 fr., 84 fr.; Hehtlovoj kroz 8 mj. po 9 fr., 72 fr., istoj kroz 6 mj. po 7 fr., 42 for. skupa 114 fr.; Ježekovoj kroz 4 mj. po 12 fr., 48 fr.; Kolarićevoj kroz 12 mj. po 7 fr. 84 fr.; Kovačevoj kroz 3 mj. po 4 fr., 12 fr.; Mackinoj kroz 13 mj. po 7 fr., 91 for.; Miškovićevoj kroz 4 mj. po 4 fr., 16 for.; Pavičićevoj kroz 12 mj. po 7 fr., 84 fr.; Rubinovoj kroz 8 mj. po 4 for., 32 for.; Somodjijevoj kroz 3 mj. po 7 for., 21 for; Sivoševoj kroz 13 mj. po 11 fr., 143 for.; Lepićevoj kroz 2 mj. po 12 for., 24 for. istoj u ime pogrebnih troškova 20 for. skupa 44 for. Ukupno 1159 for. *b)* Razni izdatci: Listonoši prigodom novoga ljeta 3 fr., novčane naputnice 3 for. 75 novč., dopisnice 1 for. 92 novč. Poštarina 3 for. 90 novč. Brzojavna viest 40 nč. Kamate od založene hrv. slav. razt. 3 for. 50 nč. Prolongacija 1 fr. 67 nč., Albrechtu tiskarski troškovi 18 fr. 60 nč., troškovi prigodom priredj. zabava 97 fr. 70 nč., biljegovina 1 fr. 08 nč., dimnjičaru 3 fr., družtvenomu podvorniku 18 fr. Pisarski i upravni troškovi 9 fr. 18 nč. Ukupno 166 fr. 20 nč.

Pregled računa.

Prihod. Imutak koncem upravne godine 1872—1873. 20.715 for 28 1/3 nč. God. 1873.—1874, u blagajnu unišlo: Utemeljitelji položiše 192 fr., redoviti članovi uplatiše 207 fr. 50 nč., podupiratelji 15 fr. 50 nč., zabavami unišlo 862 fr. 95 nč., kamate 969 fr. 56 nč., Liljan 3 fr. Tečajem ove god. unišlo 2.250 fr. 51 nč. Svota 22.965 fr. 79 1/3 nč. Od prinesaka redovitih članova 207 fr. 50 nč., od prinesaka podupiratelja 15 fr. 50 nč. i zabava 862 fr. 95 nč., što čini 1085 fr. 95 nč., od koje je svote po smislu pravila polovica razpoloživa

Digitized by Google

za podporu sirotčadi sliedeće godine; dakle 542 for. 97½; k-tomu pripadaju i kamate 969 fr. 56 nč. Razpoloživa svota za g. 1874. iznosi: 1512 fr. 53½ nč.

Razhod. God. 1873.—1874. izdano: Za podporu sirotčadi 1.159 fr. Razni izdatci 166 fr. 20 nč. Ukupno 1.325 fr. 20 nč. Preostaje dakle čista imetka: U hrv.-slav. razteretnicah 18.570 fr., u glavnicah na hipotekah 1.811 fr. 93⅓ nč. dvie srećke od god. 1860. 200 fr., državna obveznica 50 fr. dionica nar. doma 25 fr., dionica nar. kazališta 25 fr., uloženo u štedionici 912 fr. 85 nč., na dugu 45 for. 81 nč. Ukupni imetak koncem g. 1873.: 21.640 fr. 59⅓ nč.

U Zagrebu, 31. Prosinca 1873. Ante Irgolić,
blagajnik.

Pregledano i u redu pronadjeno u Zagrebu 8. Siečnja 1874.

Janko Benković. Stevo Dobrovoj. Gjuro Popović.

Dopisi.

Osnova čitanke za produžne seoske učione.

U 30. broju „Napredka“ pr. g. nalazi se osnova za seoske produžne učione, koju sam više puta najpazljivije pročitao, i kojoj želim nešto dodati. Nadam se pako, da će mi i št. uredničtvo u tu svrhu nešto mjesta ustupiti, držeć se one zlatne: više očiû više vidi, i opet: svi smo pozvani, da reknemo svoju, kad se radi o dobru i napredku miloga našega naroda.

Poslie 14. točke: praznovjerje, dodao bih točku o pirovanju, zapitcih i karminah. Kad roditelji udaju kćer ili žene sina, slave taj korak i čin, kao prelaz u stalež ozbiljan, stalež pun puncat dužnostîj, gostbom. — Nu valja naš narod odvratiti od toga, da takovom sgodom po više danâ jedu i piju, trošeć upravo razsipno i nepromišljeno. Tu neima razlike izmedju bogata i siromaka. — Mnogi prodao je volove, slaveći pir sina ili kćeri kroz više danâ, a proljećem nije imao čim preorati oranicâ svojih. — Prigodom zavjere ili zarukâ, što mjestimice i zapitkom zovu, potroše koliko i oko svadbâ i pirovanja. Moći je to obaviti s-manjim ili baš bez svakog troška, kako je to u gradovih običajno. Karmine takojer stoje narod mnogo. To bi se moglo takodjer manjim troškom obaviti. Čodjek treba čovjeka; nitko nemože biti ovako sam bez pomoći ljudske. Osobito vreba susjed susjeda, pa se s-toga preporuča sloga i ljubav medju njima. Ako tsusjed susjedu pomaže danas, a ovaj će njega opet drugom sgodom trebati. Što je jednomu danas, to može drugomu sutra biti. U obće su karmine čudnovat običaj po mom mnienju, s-kojim se nikako sprijateljiti nemogu. Istina je i to: da pir, zaruci spadaju medju narodne običaje, a kao takovi medju obilježja, kojimi se narod od naroda razlikuje. Kao takovi su i meni svetinja, te neželim u nje dirati, nu kao što već prije rekoh, valja narod liepim načinom odvratiti od toli ogromna i nopotrebita troška. Privreda slaba, a trošak velik uz silnu skupoću, obara narod u siromaštvo. Istina je i to: da su takove sgode svečane, pa da roditelji i rodjaci sve moguće čine, da ih veselo obave; nu to je moći učiniti na koliko kesa dopušta. I premda je osnovu glavna skupština hrv. ped.-književ. Sbora s-nekimi promjenami prihvatila, po mom mnienju mogla bi se u nju ova točka uvrstiti. A o samoj osnovi valja mi kazati, da je po mom mnienju i mnienju većine učiteljâ vješto i praktično sastavljena. Da pako gosp. sastavitelj osnove za teže stvari razgovore, a za laglje pripoviedke predlaže, to je vrlo praktično; puko, suhoparno navadjanje nezanima puk, a boga mi niti nas mnogo puta. Iz

Digitized by Google

knjige polag tê osnove izradjene uvidit i naučit će budući gospodari, da im je sve blago, sreća i blagostanje u zemlji sahranjeno, kako ju nedavno liepo „Gospodarski list“ reče. Knjiga po navedenoj osnovi valjano napisana, bit će budućim našim gospodarom ogledalom i kažiputom. A obće muienje vlada, da će g. sastavitelj osnove i htjeti i znati po njoj i knjigu tû onako lahkim i shvatljivim jezikom napisati, u čem će ga svatko rado podupirati. K—i.

R a z n i c e.

— Družtvo sv. Cirila i Metoda. Nedavno je u Zagrebu osnovano a već i potvrdjeno družtvo sv. Cirila i Metoda, koje si uzelo uzvišenu zadaću podizanjem škola probudjivati jadnu našu braću u Bosni i Hercegovini iz dubokoga mrtvila. Ono će graditi i bolnice, te u obće svagdje, gdje nevolja zavlada, po mogućnosti pružati pomoćnicu ruku. Članom družtva može postati svatko bez razlike spola i to: utemeljiteljem biva svaki, koj jedan put za uviek ili u 10 mjesečnih obrocih položi 30 fr. Članom I. reda postaje svatko, koj 1 fr. na godinu prinaša. Članovi II. reda prinašaju 40 nč., a oni III. reda po 20 nč. na godinu. Nu družtvo prima i druge darove, kao: školske knjige i učila, crkveno ruho itd. Predstojnikom je družtvu g. Vjekoslav Boroša, prof. nauka vjere na velikoj realci. Pošto ima to družtvo toli plemenitu svrhu, preporučamo ga što toplije našemu štovanomu čitateljstvu.

— Povišenje plate. Obćina brdovačka i novočićka povisile su plaću svojim učiteljem od 315 na 400 f.

— Imenovanje. U Lepoglavi izabran je učiteljem Mirko Zdešić.

— List za narodne učitelje, što ga je izdavalo ugarsko ministarstvo za bogoštovje i nastavu u 7 jezika, a svaki učitelj dobivao bezplatno, izlazit će od nove godine samo u magjarskom jeziku i to zato, jer je ugarski sabor dozvolio ove godine za izdavanje toga lista samo 10.000 f., dočim se je prije zanj 30.000 f. trošilo. Uredničtvo toga lista žali, što tim propada jedna od najljepših zamislij pok. bar. J. Eötvösa, da bude naime taj list bratinskom svezom izmedju ugarskih učitelja razne narodnosti i vjeroizpoviesti, a s-druge strane da širi za život sposobne stečevine pedagogijske teorije i prakse.

I sbilja je žalit, da je do toga došlo, jer ne samo da se sad čini nepravda drugim narodnostim, koje ipak kao državljani jednake terete nose, nego će se nekim načinom tjerat i magjarizacija, jer se kaže, da sad mogu učitelji i drugih narodnostij dobivati magjarski list, a kad se učinilo to, može se lahko učinit i drugi korak, te reći, morate ga držat i čitat.

— Teodor Hoffmann, ravnatelj realke u Hamburgu, a poznat na daleko kao mnogogodišnji predsjednik njem. učit. skupština, postao je školskim savjetnikom u gradu Hamburgu. Sretan grad, koj ima takova pedagoga-vrstnika na čelu svojega školstva.

— Novi način, kojim se mogu učitelji dočepati boljih plata. U N. d. Schulz. piše o tom K. Jürgens ovako: Učitelja plaća obćina, u tom je dakle obziru obćinski činovnik. Nu obćinari, izuzam nekoliko inteligentnijih, nesebičnih, te za obće dobro samo za uzetih članova, nisu upravo skloni tomu, da se učitelju plata povisi, i to tim manje, što uz povećanje plata sliedi i povećanje obćinskoga nameta. Usuprot velika većina obćinara smatra obično školu kao trgovački posao, koj se vodi na njihov račun, a učitelja kao robu, kojoj ciena raste ili pada, kako se već za nju više ili manje pita. Pa zato, ako mogu dobiti prilično samo vješta i naobražena učitelja za manji novac, neće sigurno davati mu više. Kao što dakle ciena svakoj robi poskoči, čim se za nju više pita, isto je tako s-učiteljem. Da u novije doba tuj i tamo učiteljem povisuju plate, imade se samo tomu pripisati, što je nužda za učitelji; ali i tuj se drže najnižjega mjerila, te udare cienu učitelju samo takovu, uz koju se može naći čovjek iole samo sposoban za službu. I tim smo ga evo našli na sigurno sredstvo, kojim bi se dalo tmasto obzorje učiteljsko malko barem razbistriti; a to je: nužda za učitelji ukida učiteljsku nuždu! Hoćemo li dakle, da cilj polučimo, da što učinimo za poboljšanje materijalnoga stanja učitelja, to moramo iz svih sila raditi, da bude učitelja sve to manje i manje, a to možemo polučiti na više načina. Prvi je način taj, da svaki mladji učitelj, čim mu se samo sgoda pruži, da može svoj stališ zamjenit boljim, to neka učini neodvlačno i bez svakoga oklevanja; nadalje, da nijedan učitelj nenagovara mladih ljudij, da se posvete učiteljstvu, nego neka ih dapače u koliko moguće od njega odgovara. Zato i nesmije pod živu glavu govoriti o tako zvanoj krasoti i uzvišenosti učiteljskoga zvanja, čim bi mogao mlada i neizkusna čovjeka zavesti, da učini korak, kojeg bi kasnije žaliti morao. Ako doduše i veseli učitelja, kad si učenika tako odgoji, da i sam uzželi biti učiteljem, ali zato nesmijemo podnipošto ugadjajuć svojoj taštini nukati ga na korake, koje bi možda kasnije morao žaliti. Usuprot je u interesu i djaka i učiteljstva, da ako je možebit našao u djeteta naklonost za to zvanje, da tu naklonost nepodpiruje i nejača, nego pače da sve upotriebi, da ju uništi..

Digitized by Google

Tako „N. d. Schulz.“, a mi dodajemo, da je žalostno, što se takovi nepatriotični savjeti učiteljem podieljuju, nu ako baš učiteljem od nikuda pomoći nebude, tko će im smjeti zamjeriti, ako će si pomagati, kako će znati.

— Škola, kojoj netreba učila! Učiteljstvo u Slapih u Českoj htjelo je, da k-božićnoj svetkovini predstavlja školska mladež igru: „Mladi pastir u Betlemu“, i da se od čistoga prihoda nabavi u tu svrhu za školu metrični sustav. Nu to je c. kr. okružni školski odbor smihovski zabranio s-razloga, što škola nije komedija, a školska djeca nisu komedijanti, te pošto škola nikakovih učila netreba, pa ako bi ih trebala, da znade, na koga se obratit ima!

— Dr. A. Fischer, min. savjetnik u austrijskom ministarstvu javne nastave, veoma zaslužan muž na polju nastave, imenovan je predsjednikom srednjega statističkoga povjerenstva. Bečki listovi veoma žale njegov odlazak.

— U Budapešti je ugarska zemaljska zadruga za štićenje malenih otvorila u smislu svojih osnovnih pravila dne 1. Prosinca m. g. svoje obrazovalište za zabavilje. „List za nar. učitelje“ saobćuje sliedeće o zavodu i primanju u isti: 1. U zavod se primaju takove ženske zdrava tiela, koje su navršile 15. godinu svojega života, te su svršile osnovnu školu, ili u pomanjkanju svjedočba polože prijamni izpit. 2. Učevni tečaj (s dva razreda) traje dvie godine. 3. One, koje svrše prvogodišnji tečaj, ako žele izstupiti, dobivaju svjedočbu kao bonne, a one, koje s-uspjehom dovrše 2. godinu, dobivaju diplomu. 4. U 2. godinu primaju se iznimice i one, koje su s-dobrim uspjehom svršile gradjanske, ili višje narodne škole, ili su već prije u jednakom obrazovalištu učile, te to dokažu. O primanju izvanrednih i privatnih učenica odlučuje od slučaja do slučaja pedag. strukovni odjel — kao upravno vieće. 5. Učenice neplaćaju naukovine.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša na pučkoj učioni u Šarengradu u sriemskoj županiji. Plata: 315 f., 5. hv. drva, te slobodan stan i vrt.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 1. Veljače 1874 preč. gosp. Antunu Matiću, župniku u Tovarniku.

— Za učitelja i orguljaša u Ravnu u križevačkoj županiji. Plata: 400 f., paušala 30. f., za drva 67 f. 50 nč., uzato slobodan stan i bašča.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do konca Siečnja 1874. veleč. g. Miji Smetišku, podarhidjakonu i župniku u Gradcu (Vrbovec).

— Za učitelja i orguljaša na pučkoj učioni u Šišincu, političkoj občini pokupskoj, razpisuje se na novo natječaj, pošto je prijašnji bezuspješan ostao. Plata: 315 f., 6 hv. drva za učitelja, udoban stan, ¾ rali bašče i 1¼ rali dobra zemljišta.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 30. Siečnja 1874. veleč. gosp. Stjepanu Harabajsi, podarhidjakonu i župniku u Šišincu (Pisarovina).

Listovnica.

Gg. D. H. u L. Hvala Vam; primit ćemo drage volje i ostalo. — Gj. R. u P. Primismo; oglasite nam se što češće.

Pouzdanica hrv. ped.-knjiž. Sboru.

Kad smo već završili ovaj broj, stiže nam sliedeća brzojavka, koju s-toga na ovom mjestu priobćujemo:

Gorica, 23. Siečnja. Gosp. I. Filipoviću, predsjedniku pedagogijsko-književnoga Sbora. Svikolici učitelji kotara veliko-goričkoga, sabrani u Vel. Gorici, izraziše svoje pouzdanje sl. ped.-knjiž. Sboru. — Napredujte kako začeste, — branite odvažno i muževno zaključke prve hrv. učiteljske skupštine! Svi članovi. **Ivan Opat.**

☛ Upozorujemo svu gg. predplatnike, da se u slučaju ako im koj broj u pravo vrieme stigao nebi, namah kod pošte upitaju, jer se odavle svim predplatnikom list šalje; ako bi se ipak list izgubio, to neka namah reklamiraju, a ne istom nakon pol ili ciele godine.

Odpravničtvo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 4. U Zagrebu, 1. veljače. 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se uredničtvu „Napredka“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

U čem se splohomice ponajviše grieši u školi?

Čitao u 1. glavnoj skupštini hrv. pedagog.-književ. Sbora Skender Fabković.

„Današnja je narodnja škola živo i vjerno zrcalo razumnoj i sdušnoj obitelskoj kući; današnja je škola mjesto otvorenih dverij; ona prima vesela lica i objeručke svoju gojenčad, negledeć na krv i rod, nemareć na imanje dotičnih roditelja“. Ovako sam ju izrekao u 7. broju „Napredka“ od g. 1872; ova ista načela biti će mi stalnim temeljem u razvijanju mislij, objetih u načelnom pitanju. Začinjem.

Još je i danas pretežnija većina učitelja, koja lahkoumnije prihvaća znamenitost umienja pedagogije; još i danas imamo nesamo mi, već i mnogi drugi narodi jedva 2% školskih poglavara, koji shvaćaju, da je pedagogija duša uzgoju, da se bez nje niti pomisliti nemože niti domaće ni školsko to obučavanje, to uzgajanje mladeži. Pedagogija danas je svetčano priznana nesamo znanost, već ujedno i najuzvišenije, najtežje umienje; ona jedina danas ruši moćnim svojim nevidljivim mačem i topuzinom svu staru krpež, sve stare zapušne ropotarije, gradeć novlji, čiliji, bogu sličniji sviet. Ovo umienje ima više uza se pomagača, kojih, ako mu se samo jedan iznevjeri, ono samo slabi, mlohavi. S-toga upravo stalna je i dokazana istina, da uspješnije obučava i uzgaja učitelj, ako je pravi pedagog, a lošje, ako je samo prinjušio umienju ovomu. Dva medjaša posiju si pšenicu u istovrstno tlo; pak se neuk sviet čudi, što je jednomu žetva bujna i obilata, drugomu pako jalova i neizdašna. To se opaža i kod odhranjivanja, a sviet se čudi očiglednoj razlikosti.

Red je duša svemu; ljubavju i nagnućem uz predmet, postizuju se često i prava čudesa.

Učitelj treba da ljubi svoju mladež većma i razumnije, nego ju sami roditelji; nu toga nije kadar, ako neima pri tom nikakove koristi. Što, da nemože ljubiti mladeži si bez koristi? Velim: podnipošto; jer se u obće nemože niti pomisliti korak čovječji, namienjen dobru drugoga, bez bud koje koristi onomu, koj to dobro vrši. Ali ova nagrada nemora da bude uviek mrtva gruda srebra

Digitized by Google

oli zlata; ona umiruje i usrećuje plemenita dobrotvorca u srdcu, u duši blagim čuvstvom, s-kojega se prečesto radjaju i suze radostnice. A to je najmilija nagrada.

Pravi učitelj čistom ljubavi obučava mladež, jer u ovoj vidi ljepše potomstvo naroda svoga, jer je uvjeren, da čim bolje uzgoji mladež, tim će u kratko doba ista mladež svjestnije i mudrije upravljat občinami, županijami, cielom domovinom, za koje što veće uzveličanje uzgajamo si mladež. Svaki učitelj nije kadar iskreno ljubiti povjerene si mladeži bez razlike staleža roditelja njezinih; s-toga upravo neima dandanas nijedan narod mnogo učitelja, kojim bi se stužilo s-pokvarenosti, sa slabijega napredka povjerene si mladeži občine svoje, koji bi kadri bili milotno prosuziti sa splošnoga, obćega napredka iste mladeži.

Iskrena ljubav, praćena i ravnana razumom, ruši sva zla a gradi sva dobra. A da je to istina, eno nam živa dokaza u djelovanju Spasiteljevu, kojega sva slava, sve mu djelovanje prekrasno se vazda i uviek „*propliću i začinjaju ljubavju, te ljubavju.*“ Al je zato Spasitelju lebdio pred očima obći spas cieloga čovječanstva, niti se je brinuo samo za jedan spol, oli ti za pojedine razrede koljena ljudskoga. Tečajem viekova iznevjerilo se i samo kršćanstvo svetomu, stožernomu njegovomu načelu, jer eno mnogi krojači pravde, glasatelji istine i luči božanske, širitelji raznih znanja i umienja nediele svojih vještina narodu zaźmirce, već, nataknuv si prije razna stakla povećala na nos, pitaju one, koji potrebuju hrane duševne i okrjepe: „*a tko si ti, čiji li si, sinko ili kćerko?*“ — A tuj ti je zamet neredu i nepravdi, tuj ti temelj, na kom se nemože graditi kuća stalna, u kojoj neima pouzdana zaklonka i zaštite zabludjelim i pomoći potriebnim. Stupimo sada u školu!

Odstupi samo za dlaku od stalnih načela pedagogijskih, osebice didaktičnih: eno te na krivudici, koja te pelja ne u cvatuću livadicu, već u bodljikavo šikarje, gdje domuje gmaz i plaz, u šikarje, prepleteno samim paučinjem. Ako te nevodi putem tvojim svjetiljka iskrene ljubavi: propao si s-naumom svojim. Gdjegod spaja učitelja čista ljubav s-mladežju, tamo je u školi pravi red, tamo se nešiba i netuče; tamo je obći napredak; protiva tomu i sama se kaže.

U premnogih školah vlada u istinu takov nered, takov neposluh, da prečesto učitelj sdvaja, neznajuć si uza sve svoje umovanje pomoći. U takovoj neurednoj školi zaisto mora učitelj da žrtvuje i polovinu časa na samo opominjanje i kažnjenje, a lasno se sada proračuna, koliko mu preostaje časa za obučavanje. Mnogi u tom grieše hotice, premnogi nehotice, sa zla običaja. Jedni pako i drugi grieše jedino s-toga, što nisu uvjereni o tom: da je danas škola javno učilište, da ona prima vesela lica i objeručke svoju gojenčad, negledeć na krv i rod, nemareć na imanje dotičnih roditelja. Što dakle biva u tih javnih učilištih?

Svako čeljade neuzsvojeno, manje više je ovisno; svako takovo svakim časkom treba pripomoći moćnije ruke. Takovo čeljade, ako je učitelj ili u obće narodnji službenik, nesliedi načela, štono mu jih ulilo pripomoćno njegovo znanje i umienje, već sliedi migove pojedinaca na mahomičnu korist ovih, a na očitu

Digitized by Google

štetu većine. Gdje se tako vrši služba, tamo se neslužì narodu u obće, već pojedincem; gdje pako biva to, tamo vlada nered, nepravda, tamo se strahotno grieši.

Evo, što je u stvari. Stupi u premnoge seoske učione, ujdi u mnoge varoške mužke oli ženske, pak zapitaj učitelja: čija li djeca sjede u prvoj i drugoj klupi? ja kriv, ako neuzčuješ da bogatáša, višjih službenika, inštrukcijaši, u obće djeca onih roditelja, od kojih dolazi učitelju stalna koja jabuka, ili pako onih, koji bi mogli učitelju stanovitimi prigodicami bud čim nahuditi, ako jim tobož neodlikuju djeteta u školi. Dočim tako zauzmu polovinu prvih klupa djeca blago- i visokorodjenih roditelja, pak onih uglednijih, uplivnijih i bogatijih, naravna je, da u zadnjih klupah sjede osamljene nište i uboge, kukavice i sirotice, koje doma tuče sve zlo s-neznanja i neimanja roditélja a u školi prati jih hladno srdce i očuvsko oko učitelja. Da tako u istinu biva i u nas i drugdje, ruku na srdce, pak si recimo: i jest, i biva tako!

Ali u tom još nebi bilo tolika zla, jer se besjeda učiteljeva čuje i u zadnju klup, da se opet na temelju ove već nepravedne pristranosti nemora griešiti i dalje. Bilo što mu drago; zdrav um zaključuje s-ovoga već ovako.

Čim si se tako snizio kano učitelj-odgojitelj, te odlikuješ djecu pojedinaca bližjimi sebi sjedali, naravno se iz ovoga razmata, da ćeš uviek i uviek pozornijim okom pratiti svoje štićenike, da ćeš uviek što sbiljnije, ohotnije i češće pitati takove, da ćeš uviek u bližjem savezu stajati s-roditelji ovih svojih milića, a to sve na očit uštrb, možebit na očitu propast ostalih osamljenih sirotica, kojim si istim tim činom i samo njihovo naravno čustvo uvriedio. A nije li to strašan grieh?

Ničim se slabušan čovjek toliko nekvari, što neumjestnim hvalisanjem, uzdizanjem i precjenjivanjem vlastitostij njegovih. Uzdiži tako diete u kući svojoj; dopusti, da se to čini s-njim javno u obćinskoj školi, u kojoj sjede dotičnih obćinara djeca, ne pako gotovi već staleši i redovi: to znaj, da si tim uzgajaš buduće naprčenče, buduće nadimalo i hvastalo, koje kada se samo malo òperi, i uzsvoji, niti će štovat želja i zapoviedij božjih, ni roditeljskih, niti obćinarskih, niti državnih, jer će mu se uviek pričinjati, da njega nevežu obći zakoni, već tobože samo nižju v.st obćinara, vrst, koju evo i sam učitelj odhranitelj, i sama višja poglavarstva očevidno zametavaju, istodobno gladeć i uzdižuć izabrane miliće svoje, kojim je tobože i samo božanstvo u majčinoj već utrobi namienilo sve buduće i slasti i vlasti ovoga svieta.

Čist dakle i zdrav um, pak k-tomu i pravednost zahtievaju, da škola u nikojem gojencu svojem neima motriti nikoga drugoga, van svoga učenika, čedo sugradjana obćine svoje. Prihvatimo li pak uza to i one žalostne posljedice, da se tim pristranim odlikovanjem kvare i kuže nesamo isti milići, već ujedno i znatna većina, skoro reći prezrene pepeljuge, to se nemože sa svega toga izvući druga, ako ne ova: „javno, obćinsko učilište uzgaja samo djecu, mladež, negledeć joj na krv, na stališ roditelja.“

Rekoh li „negledeć na krv i stališ roditelja“, tim se samo misli, da se poradi razlike roditelja, bavećih se u družtvu ovim ili onim poslom, nerazlikuju njihova

*

Digitized by Google

djeca, koja su jedino djeca i ništa više. Ali pedagogija zahtieva i drugo, a to ti je opet: učitelj ipak treba da zna, „tko i što je roditelj, skrbnik dotičnoga pojedinca učenika?“ Zašto pak to? Nije li tu sakrivena koja probit učiteljeva? Možda je ova zvjedljivost licumjerske naravi?

Veli se: „kakov otac, takov sin; kakova mati, takova kći.“ To treba da znade učitelj, da znade, što je po prilici donielo diete u školu; jer je stalno, da je u djetinjem srdašcu, u njegovoj dušici, u svih mu živcih jedino ono, što mu se usadilo u kući roditeljskoj, što se unj prenielo s-blizine njegove. A s-iskustva se znade, čim i kako po prilici pripravi nadničarski, čim i kako seljački dom svoje čedo za školu, čim kuća gradjana obrtnika, javnoga službenika gradjanskoga, svećeničkoga ili vojničkoga, čim li i kako dvorovi nižje i višje vlastele. S-toga dakle raznoga domaćega odhranjenja mladeži nalaže vještina pedagožka učitelju i raznu porabu postupanja s-dotičnom mladežju; ali ovo proučanje razne naravi i raznih sposobnostij povjerene mu mladeži, podnipošto nedopušća štetonosne, po obći uzgoj cvieta narodnjega, pristranosti, kojom se hotomice — na trošak občinski osebito pojedinci odlikuju, većina pako zametava.

Koraknimo malo i dalje. Rekao sam: red je duša svemu. Ovdje mi nije na umu didaktično razredjenje predmeta, već razredjenje mladeži po klupah, u koliko to zahtieva bolji pregled i laglja stega mladeži. U tom obziru griešе premnogi učitelji ne hotimice, sa zle nakane možda, već s-nerazbora, sa zle navade, koju, takoreć, namre učitelj učitelju. Zavirimo i u to!

I samo se kaže, da u školi, brojećoj stotinu i više djece, ima iste svakojake i ćudi i sposobnosti. Neposlušnu djecu, prkošljivu, razuzdanu treba svakako bud kojim načinom stegnuti, navrnuti na bolju cestu, da bude bolje po nju samu, pak da nesmetaju ostaloj mirnoj, poslušnoj i željnoj duševne hrane.

Većina učitelja pomaže si u tih slučajih neumjestnim, ne pedagožkim sredstvom, jer navadno baca sve gorje, sve nemirnjake bez razlike u zadnje klupe kao za kaznu. A što se s-toga radja? Ništa drugo, van ovo najveće zlo, da učitelj kao i zaboravlja na zadnje dvie, tri klupe, preriedko pita preriedko pristupa k-njoj, da se uvjeri, kako pišu, rišu, kako li sjede itd; s-čega opet mora da naravnim načinom sliedi upravo ono, što si učitelj neželi, a to je ovo: jer preriedko učiteljevo oko pazi rečenu živahniju, razuzdaniju itd. djecu; jer ova znadu da su kao sama sebi ostavljena, to upravo râde što nebi smjela, to su upravo zato nemirna na očitu štetu cieloj školi, na očitu muku i dotičnoga učitelja.

To spada u rubriku odgojivanja. Zamislimo li se pako u to, kako si svaki seljan, svaki zanatnik uzgaja omladinu svoju, to ćemo se mahomice uvjeriti o tom, da svaki gospodar ili gospodarica kod radnje svoje uviek stoji uz čeljadce manje okretno, manje voljno na râd, onomu pako, koje netreba tolike prigledbe, kojega nemora poždinjati na râd, mirne duše povjeri i sbiljniji posao, u podpunu uvjerenju, da će ga ipak, ako i ne najbolje, ovršiti. Bacimo se u radionicu obrtničku. Nevidimo li, da oko majstorovo neprestance prati djetića nemarnijega i nevještijega, da djetić svakim časkom podvikuje učeniku ljenijemu, nemarnijemu; na-

Digitized by Google

protiv; da se i djetići i učenici, voljniji i ohotniji na râd, samostalnije okreću u radionici. Izriče se slovom: razum i srdce uviek i svagdje što brižnije, što nježnije i svjestnije prate i biljku, i životinjicu, i čovjeka, dà i samu rukotvorinu, ako su iste stvari potriebne što veće pristrege i prigledbe, ako bud u koliko boluju; ovim protivne stvari redje se pregledaju, jer smo unapried uvjereni, da su zdrave, da vrše zadatak svoj.

Što dakle sklânja učitelja, da zametava, da manje bljudi i pazi upravo onu djecu, koju treba što svjestnije i umnije liečiti? Zar nije takovim učiteljem poznato premudro načelo Spasitelja našega: „bolestan treba lieka ne pako zdrav".

Sklânja ga na to, mislim, nebrižnost, sklanja ga nesvjestnost i neproučanje naravi ljudske, duha ljudskoga. Drugimi riečmi: treba da se temeljito bacimo na učenje pedagogije u obće, da objeručke prigrlimo svoga Amosa „Didaktiku", koja je najvjerniji priskok učitelju i roditelju u svih nesgodicah, i koju je „hrv. pedagogijski književni Sbor" trudom svojim izdao zato, da nas Amos uči i vjerno voda najnježnijom, najškakljivijom, ali ujedno najzanimivijom cestom, vodećom k-usrećenju koljena ljudskoga.

Do godine 1848. gospodova u svem plemić. Čuda li dakle, kad bi bila zaonda škola u istinu i odlikovala djecu krvi plemićke. Ali, što se znade i o tom? Na čast i slavu staroj onoj školi izriče se, da je do g. 1848. škola bila jedino mjesto, u kom se je očito podvikivalo: grof sim, grof tam: ako nebudeš poslušan, dobit ćeš jih 15 tako liepo, košto i svaki drugi.

Današnje varoške škole, naročito djevojačke, velike su griešnice. Na žalost se opažaju velike zloporabe, medju koje spadaju n. p. i ove.

Slabije obučene djevojčice, pak bile i najbolje, bud se nepušćaju na javne izpite, bud se pako ponamjeste kamo u kut, samo da nepadnu gostom u oči, samo da se što većma prikažu skupocjene i prelišne oprave bogatije djece, pak da se onda uzmogne izreći: „to je nobl škola."

Djeca, naročito djevojčice, priprostije obučene, osobito pako djeca seljanska, riedko sjede pomiešana s-drugom djecom bogatijih roditelja, već se ponamješćuju u klupe zadnje, u klupe strančice.

A što je najžalostnije, ista siromašna djeca nisu tako sretna, da učestvuju prigodom javnih spravoda i obhoda, jer joj se bud očito zabranjuje stupit u red s-drugimi, ili pako liepim načinom veli poimence: vi nemorate sutra dojti na procesiju, već, ako hoćete, možete dojti sa svojimi roditelji ili starijom braćom.

Da tako biva, to znademo svi, nu da i tu nije uviek kriv učitelj ili učiteljica, i to se znade. Jer se znade, da se je ne jedna majka, ne jedan otac nezadovoljnim glasom pritužio učitelju ovimi riečmi: ali g. učitelju! zaboga, kako možete dopustiti, da ide moj sin, moja gospodična kćerka s-onom siroticom, s-onim seljančetom? Dà, ove se je godine potužio i meni neki kralj. pisar na učitelja, rekav, da ga boli, kada si vidi sina u družtvu djeteta surkaša, a isti taj gospodin već je zaboravio, da je i sam čedo pluga i motike.

Digitized by Google

Ako nam je dakle u istinu uzgajati narod, ne pako pojedine kaste, to onda treba da si uzgajamo mladež na temelju čisto čovječnih načela, na temelju načela čistoga kršćanstva, koje uči narode, sviet negledeć i nepitajuć: tko i što su ti roditelji? Krojitelj pravde, pak sijač znanja i svih dobrinja treba da vrše dužnosti svoje zaklopljenih očiju. Znadem uza to vrlo dobro, da i u tom učitelja sapinju mnogi i mnogi obziri, nu svi ti obziri izčeznu, ako je učitelj svoj, ako je toliko snažan te u brk sbiljno i muževno dokaže dotičnim napastnikom, da: ako jim u tom zadovolji, nesamo da grieši proti zakonom umienja svoga, već istim tim činom da mu upravo i kvari isto njegovo ljubimče. To nam budi pouzdanom lučju: puklo kam puklo!

Evo dakle svega u jednom viencu.

1. Javna škola uzgaja i obučava mladež negledeć na krv oli imanje roditelja.

2. Djecu slabiju, zanemareniju, djecu u obće gorju neodaljuj od sebe, već naprotiv, nastoj da ti budu što bližje, jer upravo ista trebaju tvoje češće i priskočnije pripomoći.

3. Pravilom ti budi, da sjede manja djeca s-prieda, većja s-traga, ali i tu nepazi, čija su djeca.

4. Dokazuj mladeži, da bolje odjevena djeca nemoraju zato biti bolja; da prečesto darovčena surka osramoti i cifrasto i pisano odielo.

5. Neozledjuj nježna čustva djece siromašnije ničim, najmanje pako tim, ako joj nepriušćiš pokazati se obćinstvu prigodom sprovôda, obhoda ili drugih svetčanostij.

6. Koliko si putij na razkršću, neznajuć, kojom bi udario, toliko putij maši se najpouzdanijega svoga orudja: načéla pedagogijsko-didatičnih, načela dušoslovnih, bez kojih nikamo i nikuda.

Napokon treba znati i to, da školarstvo neobnavljaju, neunapredjuju novlji samo zakoni, novlje, makar i šk. osnove, već da je prava duša školam i školarstvu učitelj, koj je kadar i uz lošje školsko uredjenje prekrasno razvijati sve sile povjerene si mladeži.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Od Mijata Stojanovića.

Posjetio sam u Beču svjetsku izložbu mjeseca Rujna m. g. i naravno da su me zanimale sve hrpe i svi odsjeci raznih izložaka, bilo to prirodnina ili umjetnina, sakupljenih po svem svietu. Nu izmedju svega ponajviše zanimahu mene školski predmeti, stvari odnoseće se na uzgoj i obuku ponajprije u pučkoj učionici. Netreba mi spominjati, da mi vrieme od 14 dana, što sam ga ondje probavio, nije ni iz daleka dovoljno bilo, da proučim svu ogromnu izložbu; današnji bo dan, kako je znanost razgranjena i razširena, treba, da se svatko dade na pojedinu struku, i da ovu prouča u izložbi. Imao sam priliku čuti iz ustiju

Digitized by Google

strukovnjaka, nekojih učitelja: „Što da kažem o izložbi? koga da zanimaju knjižnice, sbirke, risarije, pisanke, klupe, školske table i druga učila!“ U tom obziru ja sam sasvim protivnoga mnenja. Mene je sve to zanimalo, a to i mora zanimati svakoga učitelja kao odgojitelja; sve, štogod se odnosi na uzgoj i obuku mladeži, njemu je važno. Kao što radena pčela leti od cvietka do cvietka i izpija sladki sok i pobira cvietni prašak na korist svoje trnke, tako i učitelj pregledajuć izložena učila pobira izkustvo, bilježi vidjeno i nosi u svoju djelaonicu, u školu, pak će radom i nastojanjem okoristiti se. Razna, mnogostručna i mnoga učila izložena su na bečkoj izložbi; ali se nalaze razpršena skoro po cielom izložbenom prostoru, a to je velik nedostatak, velika mana, što su učila i školski predmeti, koji bi imali sačinjavati jednu cjelost, onako jako razkomadani, da ih čovjek težko može pregledati.

Neima dvojbe, da je svrha izložbe upoznati nas sa resultati ili posljedci ljudske radnje i ljudskoga iztraživanja od najstarije dobe na polju: obrta, trgovine, gospodarstva, znanosti i umjetnosti, na polju školstva itd.; ili drugimi riečmi rekavši, ako nam ima predstaviti izložbu kao u zrcalu kulturni život pojedinih naroda napose, a cieloga svieta u obće, onda bi izložba sigurno najprije mogla odgovoriti svojoj zadaći, kad bi nam uz sadanju obrazovanost ili kulturu ujedno mogla predstaviti jednu sliku prošle kulture. Jerbo upoznavši razlike, mogli bi laglje prosuditi i napredak. Nu toga nije, u tom je i bečka izložba ostala krnja. Što se napose tiče učevnih pamoćnih sredstva, školskih knjiga, zemljovida, relifnih karta, globa, sprema, modela, raznih sbirka i drugih na uzgoj i obuku školsku odnosećih se predmeta, bijahu u glavnoj izložbenoj sgradi po raznih galerijah i po zakutcih kojekuda razasute, a tako i po posebnih školskih gradah, ali nigdje nebijaše predsta vljeno oku posjetitelja cjelokupna slika, kako se je od nekada pa do sada razvijalo pučko školstvo i praktična pedagogija. Od starih učevnih pomoćnih sredstva nigdje ni traga, sve novo i najnovije, izim pogdješto naidje čovjek u kojoj sbirki školskih i pedagogijskih knjiga na staro djelo, stari zemljovid itd. Proučavati nam je povjestnicu pedagogije i to sveobće, da si uzmognemo predstaviti, kako su se uzgoj i obuka postupno razvijali, dok su došli do današnjega stepena, i tako ćemo jamačno postići svoju svrhu i okoristiti se izložbom bečkom i oni, koji su ju posjetili i oni, koji nisu imali priliku posjetit ju. Škola si sama mora ukupnim radom i nastojanjem pojedinih faktorâ uzgoja i obuke izvojevati korist, a medju ove faktore računam ne samo školu ili učitelje, nego i dom ili roditelje i njihove zastupnike odgojitelje i odhranitelje mladeži, crkvu, školske vlasti, državne vlasti i gradjansko družtvo. Od cjelokupne i složne radnje, cjelokupnog, složnog nastojanja svijuh spomenutih faktorâ zavisi pravi uspjeh, koji se drugim načinom nikada i nikako postizati nemože.

I. Amerikanska učionica. Stupivši u izložbeni prostor sa zapadnoga, ulaza, našao sam taki u triemu (galeriji) I B zanimive predmete iz sjeverne Amerike. Više gradova izložilo je ondje školskih stvarij, gdje se vidi liepa sbirka prirodninâ, knjige, zemljovidi, mjestovidi, (jedan rudoznanstveni zemljovid, iz kojega je naučiti se, koliko se malo toga zna o sastavu zemaljsku kore), predložci,

Digitized by Google

praktični računski stroj. U amerikanskoj učioni klupe su prikovane za pod, pojedina su sjedala za svakoga učenika sa pokretnim ili gibivim stolnim laptom, kako je kad potrebito za čitanje, pisanje ili risanje. U školi je veliki, razgovetan globus, praktičan računski stroj za jedinice s-jedne, a desetice s-druge strane, sastojeći se iz nanizanih staklenih okrupnih zrna na odebeloj žici, a ova udešena u okvir na štapiće sa rukačom, a u sredini dasčica. Razna su zrna; manja predstavljaju jedinice, veća desetice; za rukačku privezan je konop sa drvenim ravnalcem, kojim se razdjeljuju zrnca. Zemljovidi su oveliki i razgovetni kao što valja; i to: United States, Europa, Sout Amerika. Liepe i shodne slike za nazornu obuku: planiglob valjan; čitanke u englez. jeziku, novi zavjet, male knjižice odebele. Našao sam ondje i drugi računski strojak za nazornu računsku obuku sa valjčići: 1—2 3—4 5—6 7—8 9—10 na jednoj žici, 12 do 24 na 12 poprieènih žica. U školi su i male orguljice; za mjerničku obuku povezane platnenimi vrpcami razne kocke za razklapanje i sklapanje. Za sjedalom učiteljevim vratašca su, kroz koja ulazi učitelj u mali kabinet, gdje sprema učitelj svoju odjeću i druge svoje stvari. Pri ulazku nalaze se željezne kuke, na koje vješaju učenici svoje ogrtače; prozori se dižu, i spušćaju gore i dole, i tako se otvaraju i zatvaraju, a providjeni su zavjesami, koje se dadu podizati i spušćati kao i prozori. I sjedala od klupa gibiva su, možeš ih sklopiti i razklopiti.

Puno je praktičnih predmeta u ovoj školi, nu jerbo su onakove stvari skupocjene, premda dugotrajne i valjane, ostati će za nas još podugo puste želje, dok ih dobiju i naše pučke učionice. Težko Marku u zlu dobra čekajuć.

II. Brazilijanska učionica. Klupe se sastoje iz pojedinih sjedala, a prikovane su za pod, tako isto i stolice. U ovoj učionici našao sam u preobilju učevnih sredstva i liepu knjižnicu bogatu i ukusno smješćenu i uredjenu; računske su tablice za učenike kamenite, a okviri jim drveni oširoki, na okviru s-jedne strane propis pismenâ, s-druge geometričke sličice; globus velik i valjan sa živinskimi slikami polag pojasa na zemaljskoj kruglji; tablice se spremaju u sprate ormarske; ondje sam našao, i ormar pun fizikalnih aparata i veliku knjižnicu u otvorenom kabinetu tik školske sobe i krasne učeničke rukopise. Na svakom odličnom učeničkom rukopisu nalazi se svjetlopisna slika dotičnoga učenika, a to je znak odlikovanja.

Pomislio sam i u ovoj učionici kao i u prvašnjoj. Ako nije možebit ova škola ovakova samo na svjetskoj izložbi, jer ako su jim njihove narodne ili pučke škole sbilja ovakove po gradovih i po selih njihovih, onda je sve dobro, liepo i krasno, onda se reći mora, da su ono napredni, jako napredni i jako srećni narodi, u koje se i nam valja dobro ugledati, te povući i potegnuti, skočiti i pokročiti, probuditi se i požuriti, nebi li ih barem za pol stoljeća u koliko toliko sustigli. Nego bi mi mnogo milije bilo, kad bi mogao dobiti priliku viditi jim njihove škole ne samo na svjetskoj izložbi, gdje je puno svjetske velike vrtoglavice (Schwindel im Grossen), nego prošavši i njihove zemlje po njihovih gradovih, trgovištih i selih, pak bi onda mogao pouzdano suditi o stanju njihova pučkoga školstva. Nije sve zlato, što je žuto i sjajno.

Digitized by Google

Možebit i kod njih tamo u Ameriki i u Braziliji ima puno selâ, koja živo žele imati onakove pučke škole, kakve su predstavljene na svjetskoj izložbi u Beču. Zavirio sam malko još prvašnjih godinâ i u novije vrieme u pučke škole po Beču, po Gradcu, po Ugarskoj i po doljnoj Austriji, pak sam se osvjedočio, da netreba nositi prevelik kuzol u prehvaljene jagode. Možebit je tako i po Ameriki i po Braziliji. Nu svakako služe nam ove izložene škole kao uzor, za kojim valja težiti, da se i naše pučke škole s-vremenom onako urede i svačim potrebitim i koristnim provide. Dao Bog i godine donele! (Dalje.)

Ledena doba zemlje (glacialna perioda).

Da je Evropa imala nekoč tropijsku faunu i floru, poznato nam je s-okaminâ tropijskoga bilja i životinja. Tako se nadjoše ostanci koričnjaka (Zimmtbaum), lovorike, čimprese i myrthe u Švicarskoj, koja je sad puna ledenjakâ; ostanci krokodila, tapira, mastodanta, nosorožca i mamuta po ostalih stranah Evrope; ostanci kaktusâ u Englezkoj itd. Za te dobe napunjivali su evropske rieke krokodili, kaljužili se u njih tapiri, pasao po evropskih pašnjacih nosorog i mamut. Svaki znade, da od ovih životinjâ nijedna sada u Evropi neživi, već da se prema potrebi povukoše u toplije krajeve. Koli ogromne razlike za onda i sada u Evropi.

Tropijske faune i flore nestalo je, jer se poslie ove dobe primicala druga, koja skoro svu Evropu prikrila sniegom i ledom; sad se pojavila arktijska fauna i flora te nastala doba, koju zovemo ledenom ili znanstvenim imenom glacialnom. Prije 50 godinâ nije se ni mislilo na ledenu, ili glacialnu periodu, ona je mladi plod opažajućega zemljoslovja (geologije). Što je pako dalo povoda zemljoslovcem na tu novu misao? Povod tomu dadoše im ogromni balvani kamenja, koje bi Hrvat nazvao dovaljine (Irrblöcke, Findlinge, Wanderblöcke). Dovaljina naći je na vrhuncih, kao i na obroncih i podnožju brdinâ i gorâ, a i na ravnicah; oblika su pako i veličine veoma različne. Pomisli si čitatelju, da dodješ na ravninu, na kojoj leži takova dovaljina. Ako si iole zviedljiv, uzbudit će ti se misao, da saznaš što pobliže o njoj, naime: kako je ovamo došla, gdje li joj domovina. Tvoja zviedljivost postat će i većom, kad ravninom prodješ, sve pregledaš, a nigdje drugomu kamenju ni traga nenadješ, do onoga starca, koj mirno na ravnini sigurno vjekove leži, i na kojem ptice svoje sastanke drže. Nitko se zanj nebrini, nitko zanj nepita; nu da mu je progovorit, eto ti zemljoslovca boljeg od Ingleza Lyella i svih drugih. Postati ćeš još zviedljiviji, kad na kamenje naidješ, koje nije s-onim starcem istovrstno, jer onakovu, kao što je on, na milje nije druga. Švicar, kojemu se roditi, živjeti i umrieti medju brdinami, sniežnici i ledenjaci, opazio je prvi, da se ledenjaci pomiču, a da ujedno sobom i takove dovaljine nose. Ledenjaci, koji su ostanci i pravi svjedoci ledene periode, te koje vlaga i zrak sve većma troši, dovaljaše takove dovaljine na milje daleko.

Na Juri ima takovih dovaljinâ, kojim je domovina sv. Bernhard, Mont Cervin, Monte Rosa, Simplon, Djevica itd. Ove dovaljine provališe pomoćju le-

Digitized by Google

denjakâ put od 20—30 milja. Picre á Bot zove se dovaljina kod Neufchatela, kojoj se usebina na 40.000 kockavih stopa cieni. U južnih Alpah dovalilo se takova kamenja sve do jezera Como i Leco.

Takovih dovaljina imade mnogo na velikoj rusko-njemačkoj ravnini, a domovina im je gorje skandinavsko. Da je sbilja tako, svjedoči sam sastav tih dovaljina, a to potvrdjuju i lišaji kojimi su obrasle, jer ti pripadaju samo skandinavskoj flori.

Ruska carica Katarina II. dala je takovu dovaljinu u Petrograd dopremiti, koja ima u obsegu 60, a u visinu 7 stopa. Dovaljinâ ima i po ostalih stranah svieta. Sjevernim dielom s Amerike protežu se sve do 37 stepena širine. Ima jih i na Himalaji, Kavkazu, Novoj Selandiji, a Darwin našao ih i u južnoj Americi. U zaljevu sv. Sebastijana na Feuerlandiji ima jedna dovaljina od 47 stopa u obsegu, a štrči na 4 stope iz pieska. Po ovih znakovih sudeći, dopirahu ledenjaci u Evropi za glacialne periode daleko u italsku ravnicu (po prilici do Turina). Schwarzwald, srednja francezka visočina, Vogesi, Libanon i gorje Aleghani u sjev. Americi bijaše ledenjaci pokrito, gdje ih dandanas radi blagoga neba (klime) neima.

Za glacialne periode snizila se je temperatura na sjevernom polu na toliko, da se sve ledom pokrilo. Nemisli nitko, da je glacialne periode sa kruglje zemaljske nestalo; nije — ona još vlada; nu gdje, — na južnom polu; u koliko se godj na sjevernom polu umanjila, u toliko se na južnom povisuje. Za uztvrditi navedeno prizovimo si u pomoć globus. Tuj ćemo opaziti na sjevernoj polutki pretežniju čest kopna, a na južnoj pretežniju čest vode, s-toga ovdje mnogo veća zima vlada, ledi se većma i led sve više raste.

Još jednu; na sjevernom polu nisu nikada plivajuće sante tako ogromne, kao na južnom. James Roos navadja za primjer ledenu santu od 120—180 stopa visine i četvrt milje obsega.

Za ledene dobe pasli su se u Italiji, gdje sada nebrojeni stablici i voćnjaci citrunâ, narančâ, limunâ i smokavâ oko putnika nasladjuju i žedju gase, sobovi, polarne lisice i zecovi. Po fosilnih ostancih izkopanih u Švicarskoj, Njemačkoj i Francezkoj zaključiše Lartet, Milne-Edwards i drugi učenjaci, da su te životinje u ledenoj dobi za 15—20 stepena južnije stanovale. Sob, polarna lisica, polarni zec i vol mošačar (koj više u Evropi neživi), življahu u toj dobi po cieloj srednjoj Evropi, dočim sada neprekoračuju granice sjevernoga ledenoga kolobara. Mnogi krajevi imadu od glacialne perioće još danas preostatakâ u svojoj flori i fauni.

Arktički ili stoženi značaj ove dobe zrcali se i u jurskih cretištih (Torfmoor). Tako piše prirodopisac Martins, da kad je god. 1859. došao na veliko cretište des Ponts, koje 1000 stopa nad morem leži, pričini mu se, kao da je u Laplandiji, gdje no je prije 20 godinâ boravio.

Nesamo dublje, već i zelenje bijaše istovjetno s-onim sjevera. Isto opazio je Martins i po ostalih jurskih cretištih. Od 179 vrstij biljkâ, što ih tuj sabrao, pripadaju 73 vrsti k-sjevernoj flori a ostalih 106 vrstij pripada Švedskoj;

Digitized by Google

a protežu se na sjeveru Skandinavije. Za sve drži Martins, da su ostanci ledene periode. Istu reče i Englez Forbes, kad je u škotskom gorju našao zastupnike flore skandinavske, a god. 1846. u Englezkoj 124 vrsti moluska izumrlih i fauni sjevernoj spadajućih. Ovih representanta flore polarne za sigurno će nestati vremenom, ili će se prema mjestnim okolnostim promieniti. A u istinu već je i jedne vrsti šaša, Carex mycrostahya nestalo, a Carex chordorrhiza i vrst vrbe Salix myrtilloides primiću se izumrću.

Ledenom periodom protumačen je jedan od najtežjih chorologijskih problema, naime srodnost mnogih drugih biljka i životinja u srednjoj Evropi s-onimi polarnih zemalja. A upravo taj doista težki problem gori smo razvili. Kad su životinje i biljke pred zimom bjegale, to je medju timi nadošlimi i onimi s-kojimi se sastadoše, morala nastati velika borba za bivstvo koja bijaše sigurno najžešća onda, kad je ledena perioda svoj najviši stupanj postigla. Za ove dobe bijaše kopno evropsko drugčije podieljeno nego sada. Iztočno more bijaše u savezu s-bielim i karskim. Veliki ledenjaci, koji se tvore na sjev. azijatskoj obali, mogoše doplivati u srednju Evropu i tuj se smjestiti.

Savez Inglezke s-Francezkom dao je i zatonskoj struji drugi pravac. Sahara bijaše dno morsko, što i velika množina pieska dokazuje, s-toga nije bilo vrućih vjetrovâ. Zanimivo je znati uzrok glacialne periode.

O tom mnogo se prepiralo i napisale ciele knjižurine. Prvi je nauk o njoj razvijao Dragutin Schimper; Francez Charpentier nastavio je Schimpera u nauki, a najvećih zasluga stekao si je za nju Vjekoslav Agazis (ili Agašić. jer kažu, da bijaše rodom Slovenac), koj nedavno preminu u Americi.

Koj je dakle uzrok glacijalnoj periodi? Mnogi misle na pomaknuće zemaljske osi, a neki uzimlju, da je i sunce u studeniji prediel stupiti moralo. Niti je jedno, niti drugo, već je pravi nauk Franceza Adhemara, koj uzimlje za uzrok zasrednost (excentricität) zemaljske kruglje.

Predaleko bi me odvelo cielu Adhemarovu teoriju tuj razvijati, a niti to prostor ovoga cienjenoga lista nedopušća, a drugo: jer ju vještije opisalo pero našega geologa dra. Gjure Pilara, pristava kod zemaljskoga muzeja. Koj želi potanje proučiti nauk o glacijalnoj periodi, toga upućujem na djelce: „Die Excentricität der Erdbahn als Ursache der Eiszeit“, koje je izašlo u Zagrebu tiskom dioničke tiskarne 1872. Dragutin Hirc.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Juraj Križanić Nebljuški. Poznaj sama sebe, nevjeruj inorodnikom. To bijaše poslovica Križanićeva. Svakomu pravomu Hrvatu diže se grud nehotice od ponosa i radosti, što je liepa zemlja hrvatska porodila jur prije dvie sto godina muža, koji je bolje poznavao mahne i potrebe naroda slovinskoga nego ikoji do njega pisac toga najvećega naroda evropskoga. Više je ćutio Kri-

Digitized by Google

žanić za taj svoj veliki ali nesretni narod, nego ikoje srdce slovinsko; podučavao je dapače narod svoj u koječem bolje i umnije, nego svi njegovi učitelji prvašnji i kasniji. On nepostiže žalibože, kao reformatori drugih sretnijih naroda, konca svoje umne namisli i svoje goruće želje. Prevari se u vladarih i narodu; nestade dapače kao sjajna munja iznenada sa pozorišta svieta, bez traga i glasa i bez priznanja njegovih književnih zasluga; ali istiniti njegovi i poučljivi nauci drmati će umom i čuvstvom još dugo, dok bude ijednoga čovjeka, u kom bije čisto slovinsko srdce.

Porodica Križanića spada medju stare i najodličnije obitelji hrvatskoga roda. Križanići su se već za kralja Andrije II., (koj je umro 1235.), tako odlikovali, da im je podkralj i vojvoda hrvatski, potonji kralj Bela IV. podielio plemstvo g. 1224. S-toga se pisahu predikatom i starinom od Klokoča. Klokočki se Križanići kašnje razdieliše na četiri grane i to na: Križaniće Klokočke, Nebljuške, Hresnovske i Mraclinske. Klokoč se nahodi u slunjskom puku ili regimenti, a Nebljuha u otočkom, Mraclin u Turovu polju, a nekadanji grad Hresnov u Turskoj Hrvatskoj. Klokočko i Hresnovsko koljeno izumre jur u 16. vieku te grad Hresnov dodje g. 1547. po Katarini Križanićevoj u vlastničtvo porodice Šubića Peranskih. Ova Hresnovska grana sazidala tako zvani Križanićev turanj pokraj Karlovca. Mraclinska je grana cvala još u 17. stoljeću, t. j. u vieku našega Jurja, nu nebijaše s-Nebljuškom granom Jurjevom u nikakovu savezu ili odnošaju.

Od Nebljuških Križanića, grane našega Jurja, spominju se već g. 1447. sudac Dragiša i brat mu Dragjen, t. j. za vladanja Hunjada iliti Sibinjanin — Janka, otca kralja Matije Korvina, kad su Turci veoma silni bili i doskora srušili grčko bizantinsko carstvo zauzev Carigrad. Nadalje se zna, da su Ivan i Nikola Križanići g. 1504. kupili imanje ili dobro Zamršje kod Rečice, dakle opet u blizini i susjedstvu karlovačkom. Taj isti Ivan Križanić imaše i grad Komogovinu, kojega je kašnje prodao knezovom Zrinskim. Djeca i nasljednici ovih Križanića, medju kojimi se spominje Gašpar, dodjoše g. 1535. u posjed imanja Podotočja, Lučivnice, Odre i još nekojih drugih. God. 1496. za vrieme Kolumbova odkrivanja novoga svieta — Amerike, spominje historija opet dva vriedna i zaslužna člana porodice Križanića, a to su Gavro i Gašpar. Gavra uhvatiše Turci kod obsjedanja grada Kliša, ali se sretno izbavi iz robskoga sužanjstva. Gašpar pako slavno potuče Turke kod Dubice i Kostajnice. Nu na povratku ga smaknuše rodjena braća; jer kad se htjede kod zdenca ili bunara vode napiti, bude iz busije – zasjede ubijen od Srba Martolosa zvanih, kako pišu hrv. i ugarski povjestnici.

Sinovi ovoga Gašpara bijahu: Gavrilo, Gjuro i Vuk. Vuk se proslavi u turskih ratovih s-banom Jurjem Zrinskim tako, da su mu suvremenici u slavu latinske i hrvatske pjesme pjevali. Gjuro se dade na gospodarstvo te pokupi i u zalog primi od grofa Jurja Zrinskoga više imanja oko Ozlja i Ribnika, medju kojimi bijahu: Banšćina, Oberh gornji, Ribnik, Jankov vrh i Jurovo u Hrvatskoj, a Grundlhof u Kranjskoj itd. Po nesreći umre naš Gjuro za rana, dok mu je je-

Digitized by Google

dini sin Gašpar III. bio još maloljetnim dječakom. Zato ga ostavi pod skrbničtvom zeta si Jurja Dovolića, supruga si Jelene, liepe kćeri, a sestre mladjahnoga Gašpara. Dovolić slabo je skrbio za povjerenoga si rodjaka. Nego dapače nastojaše Dovolić, premda mu je Jelena polovinu imanja doniela, da se okoristi, kao tutor imanji Križanićevimi tako, da je bilo došlo ća do procesa i suda pred Jurjem Katzianerom u Ljubljani 1612. Nu dobri Gašpar oprosti hrdjavu rodjaku, a još hrdjavijemu tutoru i šurjaku Dovoliću, ter se pismeno obveza, da neće više nikakovih računa od njega tražiti. S-toga mu iste god. 1612. izdade Gašpar pismo, da pošto je punoljetan, tutora više netreba.

Rečene se još godine oženi Gašpar Križanić sa Suzanom Oršićevom, kćerju kapetana Matije Oršića Slavetićkoga, kojega supruga Suzana Dorotićka bijaše takodjer od porodice Križanića, po svojoj materi Barbari Križanićevoj. Ova se Barbara prvi put bila udala za Dorotića, a drugi krat za Jurja Katzianera (1632).

Iz ovoga braka porodi se Gašparu Križaniću god. 1617. naš Juraj ili Jurko i to ili u navedenom dvoru Obrhu ili u drugom kojem dvorcu ribničkoga imanja nu svakako u župi ili parohiji lipničkoj.

U 16. godini t. j. 1633. umre Jurju otac Gašpar. Pohlepni mu šurjak, Juraj Šandrić, suprug sestre Barbare, razgrabi mnoga nepokretna imanja po Gašparovoj smrti. S-toga bje mladjahni i maloljetni Juraj Križanić prisiljen protest i tužbu podići proti nepravdi i samovolji šurjaka Šandrića kod tadanjega bana Žigmunda ili Šišmana Bakač-Erdödija. Skrbnikom t. j. tutorom Jurju Križaniću bijaše Burkhard Hicing, dvorski savjetnik i tajnik kranjsko-zemaljski. Malo zatim po otčevoj smrti posveti se Juraj svećeničkomu stališu. Zato ga posla tadanji biskup zagrebački Benko Vinković u bečko-hrvatski kolegij, g. 1638. u višje teologičke ili bogoslovne nauke. Kašnje pošalju Križanića u Taliju, glasoviti grad Bolognu, da se tamo u juridičkih znanostih usavrši, osobito pako u kanoničkom i crkvenom pravu. Talijanski su universiteti bili već u srednjem vieku najglasovitiji, a medju njimi zauzimaše Bologna prvo mjesto. Tada su bili profesori i djaci po narodnostih razdieljeni. A svaka je narodnost imala posebna prava, a uz to i kolegija, kuće iliti konvikte ili seminare za svoje otačbenike. Takov zavod kao što u Beču, bijaše i u Bologni za Hrvate. U tom zavodu bijaše Križanić g. 1639 i 1640., kad je zagrebački kanonik, Ivan Burić, rodom iz Jaske upravljao bolognińskim zavodom hrvatskim. Tu je Križanić nastavio svoje bogoslovne i juridičke nauke, a naučio dobro i talijanski, kao što je u Beču njemački. — Nu pod konac god. 1640. ostavi bez znanja i dopuščenja biskupa i kaptola zagrebačkoga Bolognu i ode u Rim s-tvrdom željom, da stupi u tamošnji kolegij grčki sv. Anastazija. Taj kolegij utemelji papa Grgur XIII. g. 1557. za unijate iliti one sljedbenike grčkoga zakona, koji su se sjedinili s-rimskom crkvom.

Križanić proživi četiri mjeseca u Rimu, nu nemogaše postići svoje namjere kao Hrvat i svećenik rimo-katolički. Rimljani dokazivahu, da ima neka papinska bula iliti povelja, pismo, koja dopušta samo onomu da bude članom zavoda, ako je sljedbenik grčke crkve. Križanić stane na to moliti, neka bi ga barem kao

Digitized by Google

konviktora u zavod primili, ako ga nemogu ili neće kao pravoga člana ili pitomca. To mu napokon podje za rukom, pošto je svoja načela i namjere glede unije potanko razložio.

U ovom indi zavodu rimskom nastavi svoje bogoslovne nauke; a u izvanrednih satih učaše se grčki jezik i bavljaše prepornimi pitanji sljedbenikâ grčkoga zakona, akoprem je već prije bio proučio skoro polovicu grčke književnosti.

Što je Križanića na taj korak potaknulo, razlaže sam u pismu biskupu Vinkoviću iz Rima dne 3. Travnja 1641. veleć: „na to me je od prvoga početka nukao onaj razlog, da u samom grčkom izvoru obilnije potražim svekolike stvari Grkâ, na koje se naši sljedbenici grčke vjere (Vlasi, Valachi) vazda pozivlju, ter da tako postanem sposobniji za službu, ako bi gdi biskup zagreb. obnašao za dobro poslužiti se mojim trudom, koju jedinu stvar je vazda izključivo želim. Toga radi su i sve ostale nauke moje vazda za tim težile, da uzmognem bit koristan općem dobru domovine svoje — hrvatske". Križanić je indi išao za tim da se pripravi i osposobi za svećenika grčkoga obreda u hrvatskoj svojoj otačbini, a drugo: da u toj časti sa znanjem čitavoga grčkoga obreda i točnim i temeljnim poznavanjem svih prepornih pitanja uzmogne laglje raditi za svoju glavnu idejn crkvene unije. Tko pako hoće uspješno raditi za koju ideju ili misao, mora imati mogućnost, a nesamo petrebita svojstva, planove, te dobru volju. Zato, da s-vremenom laglje postigne svoju svrhu, te da se za tim laglje povrati u Hrvatsku, zamoli po običaju veće strane talijansko-hrvatskih bogoslova onoga vremena biskupa zagrebačkoga, da mu podieli koje izpražnjeno mjesto kanonika u kaptolu zagreb., s-čim je onda kao i danas bio skopčan dobar i siguran dohodak. Križanić je morao dosta dugo čekati, dok mu se i ta želja izpunila. U isto se vrieme Križanić uz studije bogoslovne i grčkoga jezika bavljaše veoma mnogo narodnim jezikom hrvatskim i ostalimi slavenskimi jezici. „Vidi bo, prečastno gospodstvo vaše, veli u pismu na zagreb. biskupa, da je naš hrv. jezik tako potlačen, da u njem do sad neima ni jednoga uzvišenoga sastavka iliti spisa, koliko ja znam. Obično se dapače ljudi stide tim jezikom govoriti, i čut je mnogih, da su već odavna zaboravili slovinski jezik (linguae slovinae). Uzrok te nedostojne stvari i preveliku štetu odatle proizlazeću često razmišljajuć, dodjoh na tu misao da, za nadvladat tolike nakaze neznanstva, hoće se Herkulove snage i truda, i spoznah odmah, da golemomu tomu poslu snaga moja nije vrstna odoljeti." (Dalje).

Raznice.

— Kako dnevne novine javljaju, povraćena je zakonska osnova o ustrojstvu učiteljišta i narodnih učiona, koju je bila prijašnja vlada podniela Nj. Vel. čanstvu za odobrenje, opet svietlomu banu i to, kako „Obzor" kaže, s-razloga, što se nemože zahtievati, da sadanja odgovorna vlada zastupa i odgovara za predloge prijašnje vlade. Kako nas svi dnevnici uvjeravaju, da će školsko pitanje već za prvoga budućega zasjedanja ipak doći na dnevni red, to se nadamo, da će sadašnja vis. vlada što prije sve učiniti, da se te viesti obistine. Dao Bog, neizjalovila nam se nada!

— U Osieku vodila se nedavno žestoka debata u gradskom zastupstvu rad toga, da li se ima udovoljiti nalogu vis. zem. vlade, koja je uslied rekurza jedne tamošnje učiteljice zastupstvo pozvala, da joj dopita desetgodišnju doplatu. Jedni držahu, da se ima držati zastup-

Digitized by Google

stvo prijašnjega zaključka, te ju opet odbiti, jer da grad nije konkurzom na doplatak obvezan, drugi opet zagovarahu, da joj se dopita doplata. Samo jedan jedini glas podigao se za to, da se doplatci učiteljica sravnaju s-doplatci učitelja. I premda se sam gradonačelnik Živanović krjepko zauzeo za učiteljice, te branio načelo: da kod jednakih dužnostij pripada i jednaka plata, to se ipak samo manjina (9 glasova) odlučila za pravednu stvar, a većina da će remonstrovati kod vis. vlade. Istina je, većim dielom Evrope nedrže još ženskinje ni sposobnimi, da budu učiteljice literarnih predmeta, a osobito pako u Njemačkoj namještaju skoro splohomice učitelje na djevojačkih školah, nu iz toga još nesliedi, da učiteljice nisu sposobne za učiteljevanje, a za to imamo dovoljno dokaza u našoj domovini. Ako smo dakle Hrvati toleraniniji napram ženskomu spolu i u tom napredniji od Niemaca, budimo i pravedni, te negledajmo, koliko Niemac ili ma tko drugi učiteljicam plaća, nego recimo: Za isti posao dajmo istu platu. Morali bismo i onda tako kazati, te pravedni biti, kad bi i valjali oni razlozi, kojimi se obično brani sadanji običaj, da učiteljicam pripada manja plata, a što istom onda, kad tim razlogom pogledaš u oči, te vidiš da su pušljivi. Na stran dakle s-predsudami i zastarjelimi običaji, te dajmo i učiteljici sva beriva, koja uživaju učitelji!

— † Juraj Krasnik, učitelj klokovački, zamienio je 14. o. m. u 32. god. života svoga ovaj sviet boljim. Plaču za njim supruga i kćerka, a žale svi mu drugovi. Lahka mu zemljica!

— Grob Amosa Komenskoga. Kako pražki „Posel z Budče“ javlja, dokazano je sada za izvjestno, gdje naš slavni pedagog počiva. Kao što je obće već poznato, proživio je on posljednje svoje dane u Amsterdamu, pak se zato držalo, da je ondje i umro, te pokopan. Učiteljsko družtvo „Pražka Budeč“ želeći g. 1871. proslaviti dviestogodišnjicu slavnoga muža, obratilo se uslied toga na vieće grada Amsterdama s-dopisom, koj se završuje ovimi riečmi: „Primi slavni grade vruću našu hvalu radi prijateljstva i gostoljubivosti, što si ju uzračio ponuditi u užasnih onih vremenih bludećemu starešini narodnjega učiteljstva, pak budi, molimo te iskreno, ko što si bio do sada, i nadalje vjernim stražarom kostim njegovim“. Taj dopis „Pražke Budče“ milo se kosnuo grada Amsterdama, što potvrdjuje njegov odgovor od 25. Rujna 1871.: „Velikom zanimivošću uzeli smo u znanje Vaš naum u nadi, da Vam ob učenom ovom mužu, koj je prije dvie sto godina medju nami živio, uzmognemo podati nekoje viesti, osobito u koliko se tiču njegove smrti i mjesta, gdje ga pokopalo. I zato progledasmo sve svoje arkive, pak nam je žao, da se nismo mogli podpuno zadovoljiti u tom. Što se mjesta tiče, gdje bi imao počivati pepel njegov, evo Vam ploda iztraživanja našega: Veoma se sumnja, da bi Komenski imao umrieti u Amsterdamu, barem nenalazimo njegova imena u zapisnicih od godina 1669., 1670. i 1671. Naproti našli smo, da je sva prilika, ako ne istina, da je zemljaka Vašega pokopalo u jednoj crkvi grada Naardena blizu Amsterdama. Prem naše iztraživanje neima velika ploda, to smo Vam ipak dali dokaz, da nas je Vaš list, poslan nam mjeseca Svibnja, nada sve zanimao.“ Dopis „Pražke Budče“, poslan u Amsterdam i bivši oglašen u novinah ondješnjih, ponovio je nesamo ondje već i u cieloj okolini i cieloj Nizozemskoj veliku pozornost na Komenskoga i na štovanje uspomene njegove. Podpredsjednik odbora u financijalnom ministarstvu u Haagu, g. Hetzweld, pisao je „Pražkoj Budči“ a ujedno poslao i knjižicu, pisanu jezikom flamskim, u kojoj tumači misao svu, da je bio Komenski utemeljitelj učenju slobodnih zidara. Prof. Marin Diderik de Bruyn u Utrechtu poslao je istoj Budči latinski list, u kojem medju ostalim ovako o Komenskom piše: „Veoma mi godi duši, da izvrstnu ovu knjigu (Opera didactica omnia) od neko već doba tako znadem, pa pisca njezina srčano ljubiti neprestajem. Koliko putij Komenskoga djelo čitam, toliko se putij divim sakrivenoj i skromnoj učenosti uznešenoga toga muža, ne manje bogatstvu duha njegova, poznavanju jezika latinskoga i svih dobrih nauka, kano i herkulanskim djelom, što ih je posatvorio. Koli vruća volja vodjaše ga po cieli njegov život, kojom je mladjahne misli za njegovanje znanostij i pravu nabožnost već od nježnoga vieka umio pripravljati. Koli tvrdo bijaše osvjedočen, da su sva znanja i umienja, smjerajuća na oplemenenje čovječanstva u najužjem i najtjesnijem skladu! Ali uza sve to cienim i štujem istim načinom i pošten njegov karakter, pak čistu, stalnu, u istinu kršćansku i divnu čistoću njegovih mislij, koje no se cakle u svih njegovih spisih. I upravo zato zahvalno sam shvatio viest, da Vaše družtvo u pravoj domovini Komenskoga kani proslaviti svetu njegovu spomen onoga dana, kojim mu bijaše prije dvie sto godina duša prhnula u nebeske dvorove“.

Ali što je bilo tih dopisa, najznamenitiji je onaj naardenskoga bilježnika g. Koepera, koj pražkoj „Budči“ javlja, da je po temeljitu pregledavanju našao upravo i mjesto, gdje počiva tielo velikoga toga muža i veli: „Smjelo vam mogu reći, da sam ovdje ja jedina osoba, koja može pokazati i dokazati istinitost njegova počivališta“.

List, što ga je dobio evang. crkv. savjetnik u Beču g. H. s Tarde od amsterdamskoga trgovca Breunisa, posjednika u Naardenu, očito naznačuje i mjesto, gdje se grob Komenskoga nalazi, t. j. u bivšoj crkvi francezkoj, što no si ju nekoč sagradili francezki bjegunci. Nu ova sgrada promienila se sada u nekakovu vojničku školu, radi čega odstraniše i kamen Komenskoga, ali ipak do sada još posve je sahranjen, pak živi i čovjek, koji ga je bio premjestio.

Digitized by Google

Medjutim „Pražka Budeč“ pozvala je družtvo „Svatobor“, neka bi isto što prije poslalo kojega učenjaka strukovnjaka u Naarden. „Svatobor“ prihvatio je najohotnije istu ponuku i poslao tamo g. dra. Golla, koji uvjeriv se podpunoma o svih okolnostih mjesta očito veli, da su svi dokazi o istinitosti groba Komenskoga u istinu stanoviti, o čem kani obširnije prosboriti u družtvu „Pražke Budči“.

— Dobar odgovor. U ovelikom nekom družtvu uzračilo se nekomu gospodinu psovati i ružiti učiteljski stališ, a kao osobito mudru je naglasio, da učitelji za tako lahak posao reć bi igrajuć beru toliku platu, pa da su uza sve to još i nezadovoljni, te viču neprestance na premalenu platu. Dugo ga je družtvo slušalo, ali kad nebi tomu brbljanju kraja ni konca, upita ga jedan od prisutnih: a što ste vi gospodine, čim se vi zanimate? „Ja sam upravitelj dobara pl. N., odgovori bahato mudrakoviće. Ejvala gospodine, nastavi prvi, vi berete kao upravitelj dobara sigurno dvie do tri tisuće fr., a zašto? Zato, što uzgajate teliće i kozliće! Pa učitelju zavidite kukavnu platu, koju za to dobiva, što uzgaja malu benavu djecu, da budu od nje budući gradjani i valjani otci? Sram vas bilo!! — Na to udare svi prisutni u smieh, a gospodina nadrimudričinu prošla volja, da dalje mudruje, već on liepo jezik za zube.

— Galičko Školstvo. U Galiciji ima 2639 javnih škola, a medju njimi ima ih 256, koje su s-nedostatka učitelja zatvorene. Izmedju školskih sgrada jedva jedna trećina odgovara svojoj svrsi, a ostale su pako puke seljačke koljebe. Plata učiteljska iznosi poprieko 203 f. premda je 300 f. zakonom ustanovljeno. Školu polazi 165.146 djece, što čini 35 postotaka školskih sposobnjaka. Učila i školske knjižnice slabo odgovaraju svrsi. Učiteljišta ima u Galiciji 6 mužkih sa 263 slušatelja i 3 ženska s 271 slušateljicom.

— Plaća učiteljâ u Moravskoj. Moravski sabor razdielio je sve narodne učione u 4 razreda, te je učiteljem na učionah I. razreda opredielio plaću od 800 for., II. razreda 700 fr., III. razreda 600 for. i IV. razreda 500 for. U I. razred spadaju učione u mjestih, koja imaju više od 7000 stanovnika; u II. razred mjesta sa 2500—700, a u III. i IV. razred idu sve ostale učione.

Učitelji na gradskih učionah imaju za 100 for. više. Svi pako učitelji bez razlike imaju 50 for. petgodišnjega doplatka. — Ravnatelji gradjanskih učiona dobivaju 300 for., a ravnajući učitelji na učionah I. razreda 200 for., II. razreda 150 for., III. razreda 100 for. i IV. razreda 50 for. godišnje nagrade.

Podučiteljem opredieljena je plaća u I. razredu 600 for., u II. razredu 500 for., u III. razredu 450 for. a u IV razredu 400 for.

Učiteljice i podučiteljice imaju samo 80% one plaće, koju dobivaju učitelji istoga razreda.

Iz ovoga se vidi, koli brižljivo nastoje drugi narodi o boljku i napredku svojih učionâ! A kod nas?!!....

— Školstvo u Draždjanih. Učione u Draždjanih razdieljene su u 3 razreda, naime: na gradjanske (4), na kotarske (10), i na obćinske (5). Na gradjanskih učionah podučavalo je prošle godine 58 učiteljâ i 5 učiteljicâ u 64 razreda, na kotarskih učionah bio je 171 razred sa 127 učitelja i 2 učiteljice, a na obćinskih učionah podučavalo je 55 učiteljâ u 79 razreda. Svaka od ovih 19 učionâ ima svoga posebnoga ravnatelja, a sve pako podredjene su vrhovnomu gradskomu nadziratelistvu, sastojećemu se iz superintendenta i gradskoga vieća, koje ima pravo imenovati učitelje. Na svih učionah ima 19 ravnatelja i 252 učitelja i učiteljice. Ravnatelji dobivaju godišnje plaće 1130 — 1330 talirâ. Učitelji pako imaju sliedeće plaće: 53 pomoćna učitelja po 352 talira. 32 učit. po 450 tal. 32 po 580 tal. 32 po 640 tal. 32 po 710 tal. i 17 učitelja po 830 talirâ. Ove su plaće tim znatnije, jer se živi u Draždjanih gotovo jeftinije, nego li kod nas.

— Škola poput one austrijske na svjetskoj izložbi u Beču gradit će se na proljeće u Schönfeldu kod Hribskoga. P. A. Weigel darovao je u tu svrhu veoma prikladno mjesto, a R. Tschinkl svu potriebnu gradju. Tako javlja Pos. z Budče. Nebi li se odvažila koja hrvatska obćina, ili koj rodoljub, pa da nam sagradi takovu uzor-školu, to bi sjegurno djelovalo i na druge obćine, te se nebi više gradile kao što dosele za skupe novce sgrade, koje bi bile prikladne prije za sve drugo, nego li za školu.

Natječaji.

— Za učiteljicu na djevojačkoj učioni u Ludini. Plata: 300 f., tri hvata drva i slobodan stan.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 15. Veljače 1874 veleč. g. Ladislavu Tanhoferu, školskomu nadzorniku i župniku u Ludini (Popovača).

— Za mjesto četvrtoga učitelja na četverorazrednoj izraelitskoj glavnoj učioni u Varaždinu. Plata 500 f a. v.

Molitelji moraju biti podpunoma vješti hrvatskomu i njemačkomu jeziku. Molbenice se šalju do konca Veljače t. g. predstojničtvu izraelitske bogoštovne obćine u Varaždinu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 5. U Zagrebu, 10. veljače 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieua god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Spomenik Ivanu Perkovcu.

Medju muževe, koji radi žarkoga svoga rodoljubja i neumornoga nastojanja oko promicanja narodnih naših interesa zaslužuju, da jih narod proslavi i ovjekovječi, spada bez svake dvojbe i naš Ivan Perkovac. Žarom plemenite svoje duše ljubio je on svoj narod, bistroumnošću sjajnoga duha branio njegova prava, a oštrinom zlatnoga pera poticao ga na rad, privadjao k-slobodi, prosvjeti i napredku; jednom riečju svim svojim djelovanjem i nastojanjem stekao si je ne mrlih zaslnga, te zavriedio, da mu slavno ime u povjesti našega kulturnoga i političkoga razvitka ubilježeno bude najdostojnijim i najsjajnijim načinom.

Shvatilo se to odmah iza smrti pokojnikove, i neki odličniji rodoljubi pozvaše savkoliki narod na dobrovoljne prinose za spomenik, koji bi se imao postaviti na njegovu grobu, kao znak vječne ljubavi zahvalnih Hrvata. —

Cienimo duboko koli samu pomisao, toli i trud spomenutih rodoljuba, nu ipak mislimo, da grobni spomenik neće biti dovoljan znak naše zahvalnosti, da neće biti dostatna nagrada za odlučnu i muževnu borbu, za postojano rodoljubje, za odlične i riedke njegove sposobnosti i vrline. — Mrtvim spomenikom od tvrda kamena ili kova, to jest pustom materijom mogu se odlikovati junaci ili državnici, koji si kakovim slučajnim činom, osobitom srećom i izvanrednim položajem steku zasluga za materijalno, — vremenito dobro naroda, — muževe pako, koji sve svoje djelovanje, sav svoj život, svu budućnost i sreću svoju posvetiše jedino slobodnomu napredku i razvitku svoga naroda, koji sami po sebi neku ideju zastupaju i predstavljaju, možemo jedino onda dostojno proslaviti, ako nastojimo, da se blagoslov i upliv njihova nastojanja i djelovanja nastavlja, da se glavne i životne njihove ideje štuju i po mogućnosti u život privadjaju. —

I naš bi Ivan Perkovac, kao uzor prava, značajna i poštena rodoljuba zaslužio, da mu hrvatski narod pokraj grobna osnuje i živi spomenik, te tim poda najdostojniji izraz svoje zahvalnosti za neumrle njegove zasluge, za neumornu njegovu radnju na polju narodne prosvjete.

Digitized by Google

Prije nego li predjemo na sam predlog glede takova spomenika, razmotrit nam je u kratko radnju i nastojanja Perkovčeva, da uzmognemo prema tomu označiti svrhu i značaj spomenutomu spomeniku.

Kao muž plemenit i svestrano naobražen bio je Perkovac zauzet za sve, što je liepo, istinito i dobro, — nu najuzvišeniji njegov ideal, najmilija njegova želja bijaše: „putem sveobće narodne prosvjete, putem valjana i svrsishodna uzgoja svoj narod privesti k-slobodi i blagostanju. Više nego li ikoj drugi hrvatski politik zanimao se je on pedagogijskom literaturom, — više nego li ikoj drugi shvaćao je pravac novovjekoga civilizatornoga nastojanja i bio čvrsto uvjeren o tom, da se sloboda i blagostanje naše domovine može postići jedino reformom narodnoga uzgoja. Tko je makar površno pratio njegov rad, osobito u posljednje vrieme njegova života, nemože — nesmije toga zanijekati. Svi njegovi članci u „Viencu“ priobćeni jamče nam za to. U 13. broju toga lista od god. 1869. veli izrično: „Većina dosadašnjih socijalnih mana i nevolja neće se dokinuti bez korjenite reforme uzgoja; — a volja koga govoriti, da ni sam uzgoj nije vrstan krenuti narod iz pravca, u koj ga odtisnu neumoljiva sudbina; volja ga jadikovati, koliko mu drago, — ja se s-takovimi drviši nepravdam; u uredba bo družtvenih tolika je sila i moć, da se o njih krše svi napori, koji nedopiru družtvu do korjena, do najtanjih mu žilica.“ —

Reforma, dakle narodnoga uzgoja bijaše njegova najmilija ideja, — s-njom se je najviše i najradje bavio, jer je bio čvrsto uvjeren, da će se popravkom uzgoja pospješiti ne samo kulturno, — već i materijalno stanje naše domovine. „Istina je“ veli on „da ni uzgoj sam po sebi neće pokrenuti zakona o privredi i potrošku, al se o tom i neradi. Mane današnjega svieta nisu nastale s-prevelikoga bogatstva, već s-neosnovanoga čeznuća za bogatstvom, sa želje uživati i ono, čega zaslužiti nemožeš. Ubitačnim zahtjevom preobilnoga užitka otimljemo se samo onda, kad umijemo obćenitu kulturu navratiti na svoju ćud, to jest, kad smo na toliko prosvjećeni i naobraženi, da se znamo zadovoljiti onimi posljedci kulture, koji se stiču osebnom vrlinom i posebnom nam radnjom duhovnom.“

Pri reformi uzgoja u obće mora se najveći obzir uzeti na popravak uzgoja ženskoga, — jer dokle se uzgoj žena neuredi bolje i svrsishodnije, — nemože biti ni govora o kakovu uspjehu. Žene, ako i nisu jedini, a to su svakako najglavniji uzgojni faktor. U njihovih je rukuh prvo i najvažnije uzgojno doba mladeži, — na temelju, što ga one polože, mora kašnje škola, crkva i javni život graditi. — Znao je to dobro naš pokojnik, pa s-toga je poput ostalih velikih pedagoga uztvrdio: „Valjala uzgoja nejma bez vrlih matera.“ —

Koliko je bio uvjeren o velikoj važnosti žena kao matera, toliko je bio nezadovoljan s-načinom i resultati dosadanjega njihova uzgoja. Stoga je oštro i nesmiljeno, a ipak pravedno i bez svakoga prećerivanja osudio naše djevojačke zavode, veleć: „Današnja obuka djevojaka je na svaku ruku krnjava i nedostatna. Ništa u njoj nije životu namienjeno, — a i tako zvana višja djevojačka obuka nije van tašta gizda.“

Digitized by Google

Tko bi po tom sudio Perkovca, mogao bi lako pomisliti, da je bio protivnik emancipaciji žena, te njihovo naobraženje nastojao ograničiti na puke potrebe njihova budućega zanimanja, — nu jako bi se prevario, jer na drugom mjestu veli posve jasno: „Uzalud je doista govoriti i pisati, ženska je stvorena samo za dom, za obitelj, kad se tomu goropadnim načinom protivi savkoliki socijalno-gospodarski organizam današnjega družtva. Obitelj jest i ostaje najnaravnijom inštitucijom, ljudskoga družtva; u njoj uspjeva najljepše kriepost i uljudnost; zato će ona uviek biti uzorom ćudorednoga savršenstva. Ali žalibože današnja je organizacija radnje i gospodarske privrede takova, da s-mnogih strana neodoljivom silom ograničuje i osakaćuje obiteljski život.“

Nije dakle Perkovac spadao medju one konservativne elemente, koji boreć se proti svim težnjam i nazorom nove dobe ex principio napadaju i na emancipaciju žena, što više on je bio najveći i najoduševljeniji pobornik te ideje, nu on je tu emancipaciju kao razborit i uvidjavan muž zagovarao jedino s-privrednoga gledišta, u koliko naime promienjeni družtveni odnošaji pojedine ženske sile, da se moraju odreći obitelji, te podati kakovoj samostalnoj zaslužbi. — U posve normalnih odnošajih smatrao je, da je glavna zadaća žene biti valjalom materom i brižnom kućankom, samo je kako smo gori vidjeli žalio, — što je u tom pogledu naš uzgoj i obuka djevojaka nepodpuna, — malo životu namienjena i donekle taštom gizdom, — što se kod nas nitko nebrine, da se žene dostojno priprave za prevažnu svoju funkciju u obitelji i domu, jer kako veli: „kod nas se još ni nemisli na to, da i žene uče nauku ob uzgoju.“

Taj nedostatak ćuti se svestrano, te su ga osim Perkovca izjavili i mnogi drugi veoma znameniti pedagogi, zahtjevajuć positivno, **da se osnova djevojačkih** učiona popuni još jednom neobhodno potrebnom i po buduće zvanje **žena kao** matera velevažnom disciplinom, — naime naukom ob uzgoju. — Neima dvojbe, da će s-vremenom zakonarstvo toj pravednoj želji zadovoljiti, — jer ako je potrebno, da se dječaci naukom o stočarstvu i voćarstvu upućuju o tom, kako valja njegovati stoku i voćku, — to je kud i kamo potrebnije, da i djevojke uče, kako će jednom kao majke ili pjestinje uzgajati i njegovati svoju dječicu, — najmilije i najveće blago, — nadu i budućnost naroda svoga; — nu mi mislimo, da se samim uvedenjem uzgojne nauke u djevojačke škole neće polučiti prava svrha, — jer puste teorije bez praktičkoga izkustva zaborave se mnogo laglje, nego li se nauče. — Pa stoga, kao što su pokraj dječačkih škola na učvršćenje obuke u voćarstvu uvedeni voćnjaci, — tako će se morati i pokraj djevojačkih učiona ustrojiti zavodi, u kojih će se djevojke praktičnim načinom upućivati u uzgojnoj nauci, i gdje će jim se ono, što su u školi teoretički učile, zornim načinom razjasnjivati i nadopunjivati.

Takovi zavodi obstoje jur odavna, te su poznati pod imenom „Frōbelovih zabavišta.“ — O njih se je već dovoljno pisalo, tako da bi bilo posve suvišno u njihovu preporuku u uzkom okviru ovoga člančića mnogo riečij trošiti. Dosta budi rečeno, da neima grada u civilizovanoj Evropi, — gdje nebi po 2-3 takova zavoda obstojala. — Njihovu se napredku i razvitku raduje svaki naobražen čovjek,

Digitized by Google

svaki prijatelj stvari, — komu je do boljega uzgoja budućega naraštaja, a tim do sreće i napredka čovječanstva. —

Kao što je dobro poznato i naš se je Perkovac veoma zanimao s-idejom zabavišta, te jih, poznavajuć njihov izvanredni zamašaj, veoma toplo preporučao, napisav o njih u „Viencu“ više liepih i zanimivih članaka. — Po tom i po onom, što smo progovorili o njegovoj životnoj težnji, kao i o njegovih osnovah, — mislimo, da bi veoma ugodili njegovoj miloj uspomeni, kad bi u ime predložena u uvodu spomenika putem dobrovoljnih prinosa stvorili njegovo ime noseću zakladu, iz koje bi se pokraj višje djevojačke škole osnovalo uzorno zabavište sa učevnim tečajem o phisičkom i psihičkom uzgoju djece za sveukupne učenice višje djevojačke učione, naročito pako za one, koje bi se htjele posvetiti zvanju uzgojiteljka u zabavištih.

Nemožemo se ovdje upuštati u obširnije opisivanje nutarnjega uredjenja takova zavoda, — bude li od potrebe pripravni smo prirediti potanku osnovu o tom predmetu, kao i pravila za predloženu zakladu; — samo nam je u kratko još jednom naglasiti blagoslovni upliv, koji bi taj zavod kao jedini u našoj domovini vršiti mogao. Ponajprije bi se njim promicalo nastojanje oko širenja zabavišta, dotično budilo bi se općenito zanimanje za tu stvar, zatim bi nam isti podavao sposobnih zabavilja za zabavišta, koja će se prije ili poslie razprostranjivati širom ciele naše domovine, — napokon uzgajao bi nam bolje majke, koje bi bile vrstne uzgoj naše mladeži pokrenuti boljim i naprednijim smjerom, a tim bi se sreća i blagostanje naše domovine u svakom pogledu uzdigla i pospješila. —

Nastojmo dakle, da utemeljenjem takova zavoda promaknemo korist naroda, — našemu pako Perkovcu, kao mužu universalna naobraženja, kao mužu, koji je za uzgoj svoga naroda bio neizmjerno zauzet i koga toga radi iskreno štujemo, postavimo dostojan spomenik, — spomenik, koga je u istinu zaslužio, te koji odgovara njegovoj želji i njegovim osnovam, — spomenik, koji je u stanju promicati i u život privadjati one uzvišene ideje, za koje se je on neodoljivom snagom svoga govora i pera borio i trudio. * *Stjepan Basariček.*

Kako da uzgaja škola slobodnu volju u mladeži.

IV.

A kako da pobudimo u mladeži stalnu neku moralnu ćud? Ponajprije tim, da uzgajamo svako diete prema njegovoj individualnosti. Kao što se ljudi razlikuju obrazom, uzrastom i t. d., upravo se tako, pače i još više razlikuju u duševnosti. Svaki i sliednji misli i čuvstvuje na svoj način, a to je i uzrok, da se ljudi nerazumiju, jer ju svaki na svoju shvaća. Tko dakle uzgaja gojenca obće-

* Stavljamo na srdce ove redke svim našim domoljubom i javnim glasilom. Kad se već počele u domovini podizati visoke i svake ruke strukovne škole, mnijemo da je doba, da se sjetimo i malenih. Što se sama predloga tiče, progovorit ćemo kasnije i mi koju o njem. Ured.

Digitized by Google

nito, po šabloni, taj mu lje nije u srdce proniknuo. Takav se gojenac ili pokorava šabloni ili ostane svojeglav, a onda ga kazne, ali tim se mnogo nepostigne, jerbo mu se sva narav takovoj šablonaži protivi. Tuj dakle nepomažu pouke, a najmanje kazni, nego tuj valja proniknuti do srdca, do ćudi, te nju proučit i preokrenut.

Težko je čovjeka proučit i izpitati kako misli i čuvstvuje. A opet kao uzgojitelj nisi upravo ništa postigao, ako neumiješ djelovati na ćud gojenca. A što je ćud? To tumače na razni način. Nu sva tumačenja sudaraju se u tom, da sve misli i sudi, koji no se pretvaraju u čuvstva, t. j. pobudjuju u nas simpatiju ili antipatiju, jesu ono, što zovemo obično ćud, srdce. Predstave se pretvorile u čuvstvo, ali time postale su i pokretnom, podražujućom silom, a kao takovim težko im je doći haka.

Ako želimo ćud obrazovati, to nemožemo tomu opredieliti posebnih satij, nego to mora proizticati iz cieloga organizma škole, te iz sklada cieloga učiteljskoga tiela. Gdje nije ravnatelj kadar učiteljstvo svoje dovesti u takav sklad, gdje se neradi po jednoj osnovi i u jednom duhu, tuj će ostati škola do vieka samo obučan zavod, kao što to sbilja i obično biva, i zato samo privatna uzgajališta mogu sbilja uzgajati, gdje no vlada jedan duh, a nije učiteljstvo sastavljeno poput mozaika od samih protivnih elemenata.* U većine javnih zavoda uzgoj je samo neka dresura ili policajni nadzor, a kad djeca kasnije prodju iz srednjih škola u višje ili iz nižjih u život, tad se istom opaža, kako je slabo škola svojim uzgojem uspjela.

Ako kažemo, da treba djelovati na ćud, to opet nemislimo, da bi učitelj morao pred djecom deklamovati, te ju svojimi govori na plać tjerati, ne, to bi ga učinilo smiešnim, već treba da on stupi pred djecu kao stalan karakter, te da odrješito kaže: tako ja sudim, pa tako hoću da bude! To djeci imponira, pa se lako i brzo podlože odlučnoj volji takova karaktera. Čuje li pako učenik, da isto tako misle i sude svi učitelji, to će iste nazore i on poprimiti i suditi, kao što mu učitelji sude, te odlučno držati jedno dobrim, a drugo kuditi kao zlo. Sva se obuka i uzgoj ima sticati u jedno, da se učenik navikne suditi po moralnih načelih, a ti sudi da mu proniknu sasvim u ćud, koja će mu ravnat čine. Svaki sud, što ga učenik čuo bud kod obuke jezikoslovne, bud kod zemljopisa, poviesti, prirodoslovja, računstva i t. d. zapamti si dobro. Pa ako ima povjerenje u učitelja, to će ga držati i istinom; a tečajem vremena stvorit će si od pojedinih sudova obćenite nazore, koje će i slieditи tako dugo, dok se možda nenauči inače sam sudit. Valjan učitelj djeluje za sav život na učenika, kako to čitamo u mnogih biografijah. Na ćud se može dakle samo ondje djelovati, gdje može učitelj kao karakter slobodno svoja načela razvijati. Jer to djeluje na učenike, kad vide pred sobom uzor od karaktera, to jih zamami sasvim za njim, te će ga sliepo slieditи. Mladež oštro motri i brzo opazi i vrline i slaboće učiteljeve,

* Neslažemo se na vlas s tom tvrdnjom. Nije sve zlato u privatnih uzgajalištih, nit mora biti učiteljstvo svagdje sastavljeno od protivnih elemenata. Žalibože dakako, da ipak mnogo i mnogo javnih školâ s-toga nesklada trpi. Ured.

Digitized by Google

te zato je bit učitelju uviek na oprezu i nikad se nezapustit. Postigne li učitelj svojom vrstnoćom i pravednošću povjerenje svojih učenika, tad je goso. On može i kadkada pošalit se; kad pedanti kazne, dovoljna je učitelju, kojega djeca ciene i dosjetka ili šala. Nu može i učitelj pogriešiti ili zabunit se, ali tad mu je otvoreno reći: prevario sam se, zabunio sam se, jer će ga tad mladež još više cieniti, kad uvidi, da učitelj i sama sebe neštedi. Tako sam više puta rekao: K-u ili M-u krivo sam učinio sudeć ga na prvi mah po ovom ili onom; kasnije sam više toga doznao, te zato opozivljem svoju rieč. Tim sam postigao još veće povjerenje, te su mi učenici uviek kazali otvoreno istinu u brk, znajući bo, da jim neću krivo učinit, te ako mi potanko istinu kažu, da ću tim pravedniji biti. Na takav način usadiš i uzgojiš u djeci moralno čuvstvo i pravdoljubje, a to je korjen ćudi. Oprostiš li pokorniku, koj se pokaje, ganut će ga, te će ti biti zahvalan. On će osjetiti blagost, kojom si mu za krivnju odmjerio, te će to tako nanj djelovati, da će se popraviti. Vješt učitelj mnogo može učiniti za uzgajanje ćudi, a kroz nju djelovati na volju i kod tumačenja pjesama, historičkih pripovjedaka, da i kod prirodopisne obuke i istih fizikalnih pokusa, jer svaka riečca, što ju učitelj izusti, usadi se duboko u djetetu, a sve mu napokon proniknu u ćud, koja je će biti opet poticalom i regulatorom svim njegovim djelom.

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Od Mijata Stojanovića.

III. Francezka učionica. U dvorištnom prigradku 4. B. i u dvorištu 5. B. bijaše smještena izložba francezkih učila i grada Pariza.

Tu sam našao izložene liepe i shodne klupe i sva moguća učila i pisanke učeće se mladeži za krasopis, risanje, račun i t. d., nadalje: modele, preparate, slike za zornu obuku upravo izvrstne, sbirke rudâ, pomoćne knjige za učitelje, novce, mjere i vage, tablice za risanje, učevne knjige za škole, relifne zemljovide. Grad Pariz izložio školsku sgradu u malom sa svim potrebitim školskim pokućtvom i učevnimi sredstvi. Ondje sam našao i računski tako zvani ruski stroj, na kojem su brojke izsječene napose, tako i pojedina pismena na način Prausekov; pomoćna učila tu su za metričku mjeru svake vrsti u naravnoj veličini, relifi, modeli, pisanke, zemljovidi, računski stroj za miliune — miliarde. U svakoj školi razpelo. U malom predstavljena škola za risanje i kipotvorstvo, sve izvrstno i valjano s-obzirom na sve, što je potrebito, koristno i udobno. Sve je u Franceza savršeno i učila i sbirke i modeli, novci, mjera i vaga za nazorno računanje s dužinom, na plohe, za graditeljstvenu obuku; pomoćna sredstva za obuku u čitanju uz pisanje, gibljiva tabla za tipke ili note, sve kao što samo može biti. Srećna Francezka, ako njezine sve pučke škole imadu onakovo pokućtvo i onakova pomoćna učila, i mi bi srećni i napredni bili. kad bi naše pučke škole sve ono stekle

Digitized by Google

IV. Švajcarska škola. Triem 5. A. Tu se nalazi desno u dvorištu švajcarski paviljon, gdje je u prvom katu vrlo sgodno spremljena izložba učila švicarskih. U ovoj izložbi učilâ sviklo mi se najviše to, što su sva pomoćna učila za nazornu obuku uzeta iz naravi i to iz sva tri prirodna carstva. To su najsavršenija pomoćna učila, sbirke krasno i shodno uredjene; ondje su modeli iz sadre; novci, mjera i vaga za nazorno obučavanje u računu glede dužine, na plohe i t. d. sve naravno; za graditeljstvenu obuku liepa pomoćna učila i t. d. Sve u svemu rekavši, na ništa se nije zaboravilo, sva su pomoćna učila u izobilju izložena. Naše pučke škole neimaju ni iz daleka onako krasnih i savršenih učevnih pomoćnih sredstva, i kad ih budu dobile naše pučke učionice, dakako zamašnije će se moći napredovati, samo za onakova poučna sredstva treba da naše škole dobiju i dovoljno naobražene učiteljske sile, jerbo ako i jest prava, živa istina, da bez halata neima zanata, kao ni bez pluga oranja, tako je isto živa istina, da uz najbolji halat bez vješta zanatnika neima zanata, kao što i uz najbolji plug nemože biti oranja bez umna i vješta orača ili ratara; zahman su i najbolja i najsavršenija učevna pomoćna sredstva, ako neima valjanih učiteljskih silâ.

V. Švedska učionica. U ovoj su školi pojedini mali stolovi za učenike jako shodni; školsko pokućtvo odlično, učila krasna, knjižnica znatna i ugledna, sve preliepo i bez mane. Za gombanje i puške su ondje i doboš, dakle preduzimaju se vojničke vježbe; za nazornu obuku skrbljeno je ondje u svakom obziru najbolje, tako i glede obuke u zemljopisu, u prirodoslovju, u siloslovju, i t. d. Ondje sam našao računske strojeve svake vrsti, upravo sve uzorno. Nad dviema tablama, koje su smještene sjedne i sdruge strane učiteljeva sjedala na uzvišenom pročelju, vise zemljovidi svijeni u koture ili trubice, pa kad treba izvlači učitelj potrebitu kartu, i po tom ju opet savije i za tili čas je spremljena u svoj sprat. Kad li će naše pučke škole imati sva onakova učevna sredstva, pomislio sam u sebi; a moguće je da i tamo po Švedskoj nije u svakoj školi sve ovako liepo, krasno i savršeno, kao što je ovdje izloženo. Ovdje je na svjetskoj izložbi sve u odgodnjoj odori, sve umiveno, očešljano, sknadjeno, nakićeno, ugladjeno. Da mi je viditi, kako je po švedskih učionicah po svaki dan radenjak, sumnjam, da je sve ovako djedjerno; možebit. Daj Bože i nam tako.

VI. Portugalska učionica. Klupice imadu po dva sjedala, gornji lapat podiže se, a izpod njega je sprat. U toj sam školi našao jako liepe pisanke sa svjetlopisnimi slikami dotičnih učenika; pisma su učenička prekrasna. Noge od klupa i stolčića željezne su, tako i tintarice, sve po jedna za dva učenika. Učevna sredstva našao sam dosta oskudna a poslovi ženske djece prilični. U švedskoj školi tek poslie pregladao sam rukotvorine ženske mladeži i našao ih prekrasnimi i u velikoj množini svake vrsti: Šav, vezivo pletivo, mrežanje, bilježenje, zapetljavanje, krpanje, vez vuneni, svileni, biserni, krojenje odjeće i t. d. sve je zastupano, a tako isto izložen sav material, od kojega se stvari prave i sve orudje, koje se pri poslu upotrebljava. U portugalskoj učionici kupio sam od prisutnoga učitelja njim ponudjen dva držalca za pisanje i dva kovna pera.

Digitized by Google

Držalice su načinjene iz plute ili šuvora, te se lako drže pišuć i takvom se držaljkom neužulje prsti.

VII. Belgijanska učionica. U njoj sam našao pomoćnih učila svake vrsti u velikom broju; relifi su krasni; ženske radnje malo zastupane, nu izvrstne, pomoćne knjige u velikom broju, tako i zemljovidi, modeli iz žice i drveta, ruski računski stroj, table, sbirke za nazornu obuku. Sve liepo i krasno, a meni najtežje, što i naše pučke škole barem ponešto toga i takovoga neimaju. Upravo smo još bogci, daleko zaostali iza drugih naroda, ako je i sbilja u njih onako posvuda kod kuće, kako su izložili na svjetskoj izložbi. Sve ono gledajući obzelo me nekakvo bolno čuvstvo tuge i žalosti; al sam se utješio pomislivši na našu narodnu pjesmu.

„Majka šalje Andru na uglede,
„Da izprosi ljepotu djevojku.
„Pak je majka Andru svjetovala
„Negledaj joj vezene rukave,
„Nit joj gledaj zlaćane ječerme,
„Niti djerdan izpod grla biela,
„Ni ušnjake, burme, narukvice,
„Sve kovano iz srebra i zlata,
„Već joj gledaj stasa i obraza,
„Kako hodi i kako govori.
„Rukave su vezilje navezle,
„A ječermu trzije pravile,
„Kulundjije slili narukvice,
„A kinčari djerdan nanizali.
„Gledaj s-kim ćeš viek vjekovati.

I mi kad bi se složili, izložili bi puno toga, kao što je to hrvatsko učiteljstvo pučko već zasvjedočilo na svojoj prvoj skupštini hrvatskih učitelja u Zagrebu god. 1871. izložbom učila. Dakle iz ove izložbe i iz one svjetske u Beču crpimo taj nauk, da

„Kad se bratska srca slože,
„I olovo plivat može

pak nastojmo svatko sa svoje strane, da nam se podigne i unapredi naše pučko školstvo, učimo se jedan od drugoga i od cieloga svieta napredovati, pak ćemo se tako najbolje okoristiti onim, što smo na izložbi vidili i izkusili. (Dalje.)

Hrvatski pisci.

priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

„Uslobodih se ništa nemanje, misleć da mi nemože bit zakraćeno, svom silom svojom barem pokušati, dokud bi se dalo doprieti. I tako s-pomoći božjom, u toliko mi prilično posao podje za rukom, da, štogod se odnosi na svukoliku struku gramatike i aritmetike, sve to običnim ilirskim t. j. hrvatskim jezikom izrazih, neumetnuvši ni jedne slovke latinski ili inoga kojega jezika".

„Pobrinuh se, da napravim i one rieči, koje dosad manjkahu našemu jeziku, ter snesoh nekoliko stotina takovih riečij, koje će svekolike, na prvi po-

Digitized by Google

gled svakomu bit razumljive, premda jih dosad nitko nije čuo.“ „Tako isto skupih nekoliko stotina poslovica naših, i nastojah kadkada prevesti u naš jezik drugu koju talijansku knjižicu, i to samo vježbanja i pokusa radi u ure izvanredne“.

„Pazih kadkada, kad bijaše sgoda i na pjevanje, u čem stekoh prilično znanja, tako, da sam u stanju sadržaj lakših kompozicija izpjevati“.

Kad je tako neumorno učeći se i radeći proživio Križanić 4 godine u Italiji, htjede se povratiti u domovinu. Akoprem još nije bio primio svetih redova za svećenika, kako to u pismu na biskupa Vinkovića spominje, naimenova ga ipak taj vladika na opetovanu molbu g. 1642. kanonikom zagrebačkim, kako je to već prije bio obećao velezaslužnomu Jaskancu Levakoviću. g. 1641. — Dne 1. Veljače 1642. zahvali se Križanić pismeno biskupu na podieljenoj mu časti, a ujedno zamoli, da ga neka u buduće biskupov sekretar na listovih s-vana netitulira kanonikom, jer se onda u Italiji svuda više traži, „a meni nije moguće pored uboge kese u razkošnoj Italiji nositi naslov onako, kako bi zahtievala čast hrv. naroda i domovine“. Zatim obreče u istom pismu, da će se povratiti još pod konac tekućega ljeta 1642. u Hrvatsku, samo kad se nauči dovoljno liturgiju grčku i rusku, i kad dobije dozvolu služiti službu božju obredom iztočnim, što se inače veoma težko dozvoljava. „Nove ili mlade mise nisam dosad rekao, nego ću, ako Bog da, prvih praznika iduće godine“ (a bilo mu je već onda 25 godina.) Za ostale poslove netreba mi više grada Rima, samo kad se obskrbim potrebitimi za to knjigami“, veli pod konac pisma. — Dne 26. Ožujka 1642. reče mladu misu, nu nedozvoliše mu jošte grčkim obredom. Jaskanac Rafael Levaković javi to odmah biskupu Vinkoviću, ter se zajedno čudi Križaniću, što da namjerava tim postići i učiniti; nu Križanić je kako znamo, već prije bio biskupu razjasnio, zašto bi to dobro i koristno bilo. Iste je god. 1642. dne 2. Decembra umro biskup Vinković. S-toga ostade Križanić u Rimu, jer je već prije učio uz grčku naposeb rusku liturgiju i jer se u Rimu upoznao s-ruskimi svećenici grčkoga obreda: s-Isakovićem, Borovičkim i drugimi. No da li se i kad kašnje povratio u Hrvatsku, nemože se dokazati. Zatim punih deset godina t. j. od 1642. do 1652. neznamo gdje se i čim zabavljao, da li samo u Rimu, ili izvan Rima po misijah. Od g. 1652. ima u bilježniku ili zapisniku sbora sv. Jerolima u Rimu zabilježeno, da je na dan 10, Novembra 1652. g. na preporuku kanonika Nikole Filipovića primljen za člana istoga sbora. Tu ga htio sbor izabrati za nadziratelja računâ. Kad se zatim razpravljalo pitanje: iz kojih se ilirskih t. j. slavenskih zemalja imadu primati članovi i prihodnici u gostionik sv. Jerolima, te da li se stanovnici Kranjske imaju takodjer razumievati pod imenom Ilira t. j. Slovenaca? Zapitani o tom sami Krajnci, odgovoriše službeno u ime Krajnske dežele: da se Krajnski narod ima razumievati pod njemačkim narodom — jer — tako rekoše ti mudraci, sa zapadnoga juga slavenskoga da Krajnci nepripadaju narodu slovenskomu iliti ilirskomu, nego njemačkomu. Krajnska zemlja pripada svetoj državi njemačkoj: dem heiligen römischen reiche der deutschen nation. A članovi se iz Slovenije moraju

Digitized by Google

primati u „kolegij germanski“. Nu našlo se medju članovi samoga sbora u Rimu, koji su proti tomu absurdumu krjepko branili Slovence i slovenski narod, što no i danas žive po Krajnskoj, Štajerskoj i Istri. Medju timi branitelji bijaše dakako prvi i najodličniji Juraj Križanić Nebljuški, starinom Otočanin, a rodom iz Lipnika u županiji zagrebačkoj. Nu Križanić osta u manjini proti neznalicam i strastvenikom dalmatinskim i njemačkim plemićem iz Kranjske. I tako izagnaše prave Slovence kao bajage Niemce t. j. Krajnce iz sbora ilirskoga svetca Jerolima. S-toga se od 24. Travnja 1656. imaju pod imenom Slovinaca ili Ilira. t. j. Hrvata razumievati i primati jedino izključivo žitelji iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i Bosne t. j. iz zemalja hrvatske krune — Zvonimirove.“

Križanić je u Rimu napisao djelo: Bibliotheca Schismaticorum universa, omnes Schismaticorum libros, hactenus, duobus Tomis Comprehendus. Primum, quidem a duoedecim auctoribus tribus linguis, graece antique, graece moderne, et Moconiticae composita, et in pluribus condicibus impressa. Tomi prioris pars prior. Georgio Crisanio interprete. Romae. Julii 31. 1656. s-poslovicom: od sad neće biti dva naroda (duae gentes), nit će se dieliti na dvie države (regna), nego će biti jedan pastir i jedan tor (ovčarnica).“ Ovo se djelo i sada čuva u Rimu kod Dominikanaca u manastiru Santa Maria sopra Minerva, a iznosi u folio 781 stranu. Ima i drugo djelo, koje se u istom kloštru rimskom čuva, a govor je tu o Nilu, tako se zvao razkolnički nadbiskup u Solunu. Godina je 1656. posljednja, za koju se dosad zna, da je Križanić jošt bio u Rimu. Buduć da se je ove iste godine bila u Rimu kuga pojavila, te se svi sastanci i sva družtva zabranila, za što su inostranci morali Rim ostaviti, to je vjerojatno, da je i naš Križanić ostavio Rim, pa se dao na daleki put. Na tom je putu posjetio Grčku i Carigrad, zatim je preko Jugoslavije i Ugarske prošao, u Njemačku, a odanle u Poljsku i Rusiju njegdje oko g. 1657—58.

Svakomu se sad ovdje namiće pitanje: A zašto se odvažio Jurko Križanić na toli mučan i pogibeljan, te neizvjestan i bezuspješan put u daleke sjeverne krajeve i zemlje, gdje nije imao znanca niti rodbine? pa još k-tomu u državu, Evropi tada malo još poznatu, te k-narodu ruskomu, koj s-njegovim samo u krvnoj i jezičnoj svezi bijaše bez ikakva ina odnošaja. Dodajte k-tomu, da je on bio katolički pop rimske crkve, te da u Rusiji iza više jalovih pokušaja glede crkvene unije od strane Rima i Poljaka ništa tako mrzili nisu, kao uniju i rimokatoličke svećenike, osobito ako su imali očitu namjeru misije t. j praviti propagande; ili da se modernim izrazom poslužimo — nagodu — ausgleich. Tomu su tri ponajglavnija razloga: prvi je u onom vieku velikih ideja i velikih muževa, suvremenika Križanićevih; drugi u Hrvata u obće, treći u veleumu i riedkom znanju Križanića naposeb. Ovdje nam a valja spomenuti, da su jur prije Križanića putovala u Rusiji, dva Hrvata kao misionara i to: Aleksander Komulović god. 1593. i 1596., nadalje: Rafael Levaković oko god. 1625. Kasnije bio je i Sebastijan Glavinić u Rusiji, te je napisao: „Izviestje o moskovskih stvarih.“ Sve to sabrav u jedno mogaše Križanić u djelu: „o providnosti božjoj“ reći: „mnogi mi rekoše, što sam stranac, da sam

Digitized by Google

skitalica, protuha i zabludjenik.“ „Nu ja dojdoh k-jednomu kralju moga naroda i jezika, dojdoh k-momu narodu u vlastitu domovinu, dojdoh napokon na ono mjesto, gdje jedino porabe i ploda od mojih djela biti može.“ „Nigdje se drugdje na svem širokom svietu nemogoh nadati, da bi se mogli moji trudi s-kakvom blagodarnosti primiti.“ —

„Volio bih biti u kojoj god drugoj strani svieta skitalica i tudjinac, negol u ovom carstvu.“ Immerito quidam me appellarunt Erorem, Vagum, Volokitum. . . .

Osim truda mnogih godina: kanoti je slovnica, rječnjak i raznovrstnih prevoda iz tudjih jezika donese Križanić u Rusiju takvo hrvatsko i slavensko srdce, kakvo do onda još u svemkolikom slavenstvu kucalo nije, a uz to i mislij, kakovih nitko od Slavenâ do njega izjavio nije; a to opet sve za to, jer je Rusiju držao za glavu — za glavni dio — svega slavenstva . . . . . i obće domovine slovinske. Budući da je ime Srb onda bilo Rusom više poznato, radi pravoslavja i povoljnije nego ime: Hrvat, stade se Križanić nazivati Srbljaninom. A inače je kao dobar Hrvat vazda izticao ime hrvatsko, ter ga posvuda pokraj bugarskoga i srbskoga metao i spominjao. Kao dobar Hrvat nezaboravi nikad kod sastavljanja jezika na svoj rod, jer je preporučao i miešao s-ruskim jezikom one hrvatske rieči, kojih neima niti pravo razumije Srbin, a još manje Bugarin ili Rus; rieči, koje se u zavičaju Križanićeve otačbine okolo Karlovca i Ribnika najviše govore. U Križanića bijaše, može se reći, veće čuvstvo za narodnost, nego za vjerozakon, akoprem je i jedno i drugo držao za neobhodno nuždno napredku Slavena.

Da vidimo, kakovo bijaše stanje u Rusiji pri dolazku Križanićevu. Car Aleksij Mihajlović, koj je vladao god. 1645—76, izda god. 1649. zakon, u kom se medju inim i ovo nahodi: „Žena, koja bi samo pokušala ubiti svoga muža, ima se živa do prsijuh zakopati u zemlju i to svezanima rukama nahrb tu. Uvažanje duhana ili pušenje kaštigovalo se handžukom, torturom, razrezanjem nozdrvica ili odrezanjem istoga nosa. Musulman ili Tatarin, koj bi pokušao Rusa navraćati na svoj zakon, ima se živ izpaliti.“ — To isto valja i za ostale heretike — a medju te spadahu i rimokatolici u obće, a njihovi popovi naposeb. Ovi drakonički zakoni pokazuju dovoljno kulturno stanje Rusije prije dviesto godina za vrieme dohoda u Rusiju našega Križanića. Spomenimo i stanje tadašnje ruske književnosti.

Poznato je, da se pravo vrelo stare ruske književnosti samo kod južnih Slovinaca tražiti mora. Kao što su Rusi u devetom stoljeću kršćansku vjeru ne od Grka, nego posredno od južnih Slovina primili: tako su književnost i umjetnost presadili onamo prvi južni Slovini, navlastito: Bugari i Srbi. Ruska stara književnost imala je ponajviše: dogmatičke i poučne spise, kasnije chronografije, ljetopise i životopise, a zatim razna historička skazanja i basne, a tu vrst literature dobiše od našega juga. Literarni jezik u Rusiji kao i u Bugarskoj i Srbiji bijaše: staro-slovinski, samo u riedkih slučajevih pomiešan narodnim jezikom, ili rusizmi. Religiozni interes stojaše kod Rusa, kao i kod pravoslavnih južnih Slovina, na prvom mjestu, te u tom konzervativno-vjerozakonskom duhu nena-

Digitized by Google

predova Ruska književnost sve do 17. vieka t. j. do došašća našega Križanića. U neku vrst narodne pismenosti stavljaju istinabog neki tako zvane: „lažne i otrečenne knjige," koje su sa svojimi fanatičkimi idejami u nekom smislu formalno protivile se običnim dogmatičko-crkvenim spisom i pravilom, ali sadržaj tih čitavih sbornika, ako i u duhu razkolnika i praznovjerja pisanih, pripadao je takodjer predmetom iz staroga ili novoga zakona uzetim, a bješe isto tako presadjen iz literature južnih Slovina. Ova vrst književnosti stojala je u nekom tiesnom savezu s-narodnimi pjesmami i tako zvanom poezijom: „Duhovnih stihova," kojih sadržaj bijaše duhovno-kršćanski. (Dalje.)

Rieči — pomoćnice.

Kad si pozorno pratio u govoru čovjeka, bilo to ovoga ili onoga stališa, mogao si zamietiti, kako mnogi rabi neku riečcu, kojom si pomaže, reć bi, da sakrije nesjegurno znanje, ili kojom hoće da se neopaze pauze, koje bi nastale bez njih dotle, dok mu se nove misli namaknu; a mnogi ju rabi iz puste navade. To je naravo u običnom razgovoru već neumjestno i smiešno, a još gorje stoji čovjeku, učitelju, predavajućemu ili razlažućemu koju stvar malenoj dječici.

Da vidimo, jeli tako; a ja ću u kratko ovdje nastojati predočiti neshodnu porabu nekih samo takovih riečij pomoćnica.

Tako nadje jedan pomoć u riečci „reko". A što će si djeca misliti i kako stvar shvatiti, kad po prilici ovako počme:

Djeco! Čitali smo „rekò", da sve što iz zemlje raste „rekò" bilje se zove. Zato vidite li kakovo drvo „rekò," krušku, šljivu ili jabuku, „rekò" ili koj grm ili koj cviet „reko," koju travicu, to sve raste, „rekò" iz zemlje i imenuje se jedno kao i drugo bilje „rekò."

Drugi običaje umiešati „za sigurno". N. pr.

Jučer sam vam kazao „za sigurno", da onaj koji roditelje svoje neštuje „za sigurno", nestiče si ljubavi „za sigurno" ni kod Boga, ni kod ljudij „za sigurno".

Ili, kako se pomaže više putâ smiešno s-riečcom „onaj"! Čujmo primjer.

Čujete djeco! Kad su „onaj" naši pradjedovi odciepili se „onaj" od svoje dalmatinske braće, a onda su „onaj" posjeli predjel medju Dravom i Savom „onaj" i ustrojili si posebnu državu „onaj".

A kako zvoni „onoga" kod pitanja?

Ej Ivane! Koji se „onoga" grad u Hrvatskoj zove „onoga" glavni grad? Pa „onoga" koliko stanovnika broji „onoga" ovaj grad?

Uzmimo sada, kako je s-onim „ipak".

Djeco! Kazao sam vam „ipak", da nevalja odmah „ipak" cielo štivo pročitati „ipak" ako želite dobro „ipak" znati, o čem se govori u njem „ipak".

A „dakle"? N. pr. Koji mi je „dakle" donio onu zadaću „dakle", koju sam vam ju čer zadao „dakle"?

Digitized by Google

A jeste li čuli već, kako ide ono „i tak dalje“?

Rekao sam vam dječice, da ono, što čovjek ima „i t. d.“ da je to njegova imovina „i t. d.“ Ako se ta imovina ili imetak „i t. d.“ može s-jednoga mjesta na drugo krenuti „i t. d., zove se gibivi imetak „i t. d.“

Još nešto.

Petre! Kad si ti komu dužan „valjda“ koju svotu novaca „valjda,“ takmu se moraš „valjda“ obvezati, kad ćeš mu ju vratiti „valjda“. A kad mu se tako obvezuješ pismeno „valjda“, zove se takovo pismo obveznica ili zadužnica „valjda“.

A razmotrimo i ovu:

Josipe! Što smo jučer čitali „onda,“ kakovih škola sve imade „onda“? Pa kako zovemo „onda“ ove škole, koje „onda“ vi na selih polazite?

Pa jeste li čuli kada „i sve skup“? N. pr.

Lujo! Kako zovemo djecu, koja liepo na putu „i sve skup“ čovjeka pozdrave, šešir skinu „i sve skup“?

A „dà“!

Kažite mi sada, koja pčela se zove matica „dà, koje trutovi „dà“, a koje radilice „dà“?

Pod konac evo „na priliku“ još i ovu priliku:

Kad u proljeće začme gora listati „na priliku,“ te kad se polja i sjenokoše ozelene „na priliku,“ onda je čuti opet i skladno pjevanje „n. pr. ptičica pjevica „n. pr“. i t. d.

Još imamo: „ovo pak ono“, — „indi“ — „sim tam“ — „kaže“ — „ovdjekar“ i mnogo drugih.

Za sada bilo ovim dosta. Reći će mi možebit tko, da prećerivam; ali pazite, slušajte i motrite, pa ćete se osvjedočiti, da se ovakove rieči i većma još opetuju u govoru, jer su ušle u običaj, kojega se je težko otresti moći.

„Nauka je jedna muka, a oduka jih ima stotinu“, nu odučimo se i čuvajmo se osobito mi prosvjetitelji naroda ovih mana, radi kojih nas samo još manje ciene, a više preziru. Pa naravno nastojmo i kod djece, gdje jim u trag udjemo, zadobno ih izkoreniti.

Toliko htjedoh o tom reći „bez namjere koga posjeći.“ (Gj. R.)

Dopis.

Iz kotara Velikogoričkoga. Na naš siromašni narod srušile se reć bi sve nevolje: nerodica, nesretna tuča, mraz; govedja kuga, taj nemio gost, mori goveda nemilice, uzimajuć gospodaru vrelo, iz kojega nekako smaže uz nerodicu porez, i namiće ostale mnogobrojne potrebe.

Nu pitati će morda tko: što je narodnoj školi do govedje kuge? — Zlatna bi bila tvoja, koj tako pitaš, da joj ništa nesmeta. — A da narodnoj školi čini i stavlja velike zapreke, razabrat ćeš dragoviću iz moga dopisa. — Uvidit ćeš, da ima velik upliv na napredak i polazak škole. — Pa na koliko to u ovaj list spada, na toliko ću o tom i govoriti.

Digitized by Google

Kako rekoh, mori govedja kuga širom mile naše Hrvatske goveda već od prošle godine upravo nemilice, a od nikuda pomoći; neima pomoći, neima joj lieka, jer ga dosad nitko neizumi. — Mori širom domovine, a haraći i u ovom kotaru. — Gdje zavlada, tamo se zatvaraju sela, prestaje svako obćenje, a zatvaraju se vajme! i narodne škole. — Dveri njihove ostaju zatvorene, a žamor i šaputanje nevine djećice zamieni praznina — mrtva tišina! —

Učitelj taj tihi radnik, taj dobro tvor naroda našega, šeće selom zamišljen. — Vrieme mu dugo bez njegovih milićâ.

Škole se zatvaraju; vrieme brza, a djećica željna nauke zaostaju. — A tko zaostaje, tâj nenapreduje. — Strašne li rieči za naš narod, komu će svaka ura, svaki čas dobro doći, što ga u nauku sprovede.

U ovom kotaru odredi poglavarstvo prošle godine zatvoriti s toga neke učione, a to trajalo više mjesecij, pa nebilo ni izpitâ. I sada ima učionâ, gdje djeca iz nekih selâ nepolaze.

Neima sajmovâ: zapela trgovina, a time opet trpi obćinska blagajna. — Najamnici obćinske dohodarine mjestimice neredovito plaćaju obćinam, a to opet najviše osjeća učitelj, živući lih od svoje kukavne plaće.

Manji prihod prieći rodoljubive obćinske zastupnike, da nemogu činiti za škole svoje, koliko bi htjeli, i koliko bi mogli.

Znam obćinâ, gdje su učenici badava dobivali školske knjige, troškom obćinskim, da tako narodu omili učiona; uz manji prihod, ograničili to do bolje sgode na siromašne.

A upitaš li učenika oli učenicu iz takova mjesta, zašto neima potrebitih stvarij, odgovorit će ti: jer neima otac ili majka novacâ; a neimaju ih, jer niti mogu, niti imadu što prodati! — Kamo ćeš dakle veće zlo, veće nevolje?! —

I tako vidiš dragoviću, da taj nepozvani gost u veliko prieči narodnu školu, što nisi morda početkom moga dopisa vjerovao.

Tebi ju doglasih mili Napredče! kao svoj svomu. Tužaljka je, a ne radostnica; nu primi ju, da tebi i meni odlane. Tebe se prima i radostnica i tužaljka. — Ona te veseli, a ova raztuži. — Svoj svomu većma vjeruje, pa mu stoga i odlane.

A dao bog, da ću ti što prije moći onako upravo radostnu doglasiti! — Dotle s-bogom! K—i.

Raznice.

— Pozor! Upozorili su nas nekoji naši prijatelji, da se je od nekoga vremena sa više strana upravo sistematički javno i tajno svakojakimi potvorami huškati započelo na pučko učiteljstvo; pa da se i sbilja gdješto protiva njemu zlovolje pokazuje. Premda smo posvema uvjereni, poćem neživimo u Turskoj, nego u civilizovanoj kršćanskoj državi, da se nikomu bez temeljita razloga nikakova zla dogoditi neće, pa da će se osvadjenomu učitelju uviek toliko prava dati, koliko se i najgorjemu zločincu daje, da se naime i on sasluša, prije nego se odsudi; ali svakako nemožemo ipak propustiti, da sudrugove svoje na tu okolnost osbiljno neupozorimo, i da im što toplije nepreporučimo što veću opreznost u svakom govoru, u svakom činu, al i što veću točnost i savjestnost u vršenju svojih dužnostij. Ako to tendenciozno huškanje u slučaju neosnovanosti i neće i nemože uroditi pogubnimi posljedicami po udes pojedinca; nu ono je svakako kadro pobuditi neko nepouzdanje i zlovolju u obćinstvu i u odlučujućih krugovih protiva učiteljskomu stališu u obće, i to tim više, čim više možebit učiteljstvo samo osnovana povoda davalo bude za takove osvade; a to bi onda svakako znatno otežćati, pa možebit i zapriečiti moglo povoljno uredjenje učiteljskih odnošaja prigodom stvaranja novoga školskoga zakona, što se možebit tim huškanjem i postići namjerava. Mi smo od patriotizma hrvatskoga učiteljstva osvjedočeni, da toga nijedan hotomice neželi; pa toga radi ga i još jednoč na tu okolnost i njezine moguće posljedice upozoravamo! Nu upozoravajući na to svoje sudrugove, mislimo da nećemo pogriešiti, ako ujedno reknemo, da upravo to huškanje s-druge srane opet svakoga misaonoga rodoljuba osvjedočiti može, kako je sbiljam već skrajna potreba,

Digitized by Google

da se učiteljski odnošaji urede prema zahtjevom sadašnjosti, ako se hoće, da učiteljstvo mirnom i spokojnom dušom živi svomu uzvišenomu zvanju. — A dao Bog, da do toga skoro dodje! —

— Zabave priredjene u korist učiteljske Zadruge uspjele su u Karlovcu u Zagrebu upravo sjajno, te doniele zadružnoj blagajni najmanje 550 f. U Zagrebu bijahu sve prostorije kao obično dubkom pune, a udostojala su prisustvovati toj zabavi i mnoga otmjena lica, medju inimi i predstojnici školskih odsjeka kod kr. zem. vlade i kod c. k. zem. vojnoga zapovjedničtva. Ako uzmemo na um, da je Karlovac i Zagreb svake godine najmanje toliko Zadruzi žrtvovao, to im pripada bez sumnje slava i dika kao pravim rodoljubnim gradovom. Pak i stari Križevci skoro su svake godine koju svoticu pridonieli, dá i mala Stubica obradova jedne godine biednu učiteljsku sirotčad liepim darom. Slava i njim! Ali pitat će mnogi, a gdje su drugi gradovi i druga veća mjesta; gdje je Varaždin, Koprivnica, a najpače glavni grad Slavonije: Osiek? Mi nevjerujemo, da bi ondješnje občinstvo manje prema učiteljstvu osjećalo ljubavi i štovanja, nego li u prije pomenutih gradovih, kad bi se samo od strane učiteljstva učinilo sve, što treba činiti. Čudimo se toj mlitavosti i nehajanju za vlastite interese! Ta tko će se za nas brinit, ako se sami nebrinemo, sami za se neskrbimo. Trznite se dakle braćo iz driemeža, pa osvjetlajte lice sebi i gradovom, u kojih učiteljujete!

— Budim-peštanske obrtničke škole, koje je podiglo ugarsko zemaljsko obrtničko družtvo, obstoje već četiri godine, a uredjenje njihovo vidi se iz sliedećih točaka njihova sustava:

a) Svrha je obrtničkim školam, da se nauče u njih čitat, pisat i računat oni šegrti i kalfe, koji nisu nikada škole polazili, oni pako koji su početne škole izučili, a nisu viših tečaja slušali, da se u njih dalje za svoje zvanje naobraze. *b*) Obrtničke škole imaju tri razreda. U pripravni (I.) razred primaju se oni šegrti, koji nisu nikad u školi bili, ili barem jako malo u njoj naučili. Nastavni (II). razred polaze oni, koji su pučku školu s-dobrim uspjehom svršili. U strukovni (III) razred primaju se oni, koji imaju kakovih predtečnih znanja, ili su pako svršili s-dobrim uspjehom II. razred koje ondašnje obrtničke škole. Učiteljski sbor obrtničke škole ima odlučit, u koj da se razred koji učenik primi. *c*) U obrtničkoj školi podučavaju se šegrti i kalfe bez razlike vjere i narodnosti. *d*) Prima se u školu i obučava bezplatno. Nu svaki šegrt i kalfa mora se kod primanja izkazati, da u nekoj djelaonici u gradu radi. Sva učila i pisaće i risaće sprave osim artije i olovke dobiva svaki učenik za svoju porabu bezplatno. Ostale pojedinosti naznačene su u posebnom statutu. Prošle godine bilo je u Budim-Pešti šest takovih škola, a polazilo ih 1510 učenika, i to: I. razred 726, II. 583, a III. 201 učenik. — A gdje smo mi?!

— Kitajska je vlada izabrala sto i četrdesetero djece od najboljih obitelji, i naumila ih poslat u sjevero-amerikanske savezne države, da se ondje naobraze. Šestdesetero ih je već u Ameriku stiglo.

— Revizija osnova za gradjanske škole i učiteljišta. Cislajtansko ministarstvo za prosvjetu sazvalo je anketnu komisiju, koja ima revidirati osnove za gradjanske škole i učiteljišta.

— Prva javna risarna za djevojke i gospodje u Beču. Cislajtansko ministarstvo otvorilo je 26. Siečnja u sgradi bečkoga pedagogija prvu javnu risarnu za djevojke i gospodje, čim je bez svake sumnje učinjen velik napredak. Koliko imade ženskinja, koje imadu mnogo dara za tu umjetnost, te bi se njom i okoristit mogle, a neimaju sgode, da joj se nauče. Razumieva se, da tu školu mogu polaziti samo one djevojke, koje nisu više obvezane polaziti svakdanju školu. Obučava se na tom zavodu svaki dan osim četvrtka od 3 — 5 satij popodne.

Književnost.

— „Slavjan“ ime je listu, koj izlazi u Cjelovcu 10 putij na godinu, a ciena mu je 3 f. Svrhu mu čitamo, kako si ju sam na čelo stavio ovako: „Časnik slovstven i uzajemenza Slavjane književne i prosvětljene“. Izdaje i uredjuje ga poznati slovenski pisac Matija Majar. Taj čestiti rodoljub nastoji iz svih sila, da se unapriedi uzajemnost medju svimi Slaveni; a da se ponajprije sporazume bar svi oni, koji su prosvietljeni, te se knjigom bave, izdaje ovaj list na jeziku, kojega je sam po raznih slavenskih narječjih prikrojio, te za koji drži, da će ga svaki prosvietljen Slaven razumjeti. Da li će tim putem uspjeti, neznamo, ali želimo njemu kao i svakomu takovu nastojanju najbolju sreću.

— Uput nam je došao ruku: „Slavjanski pedagog“, časopis za slavensko učiteljstvo i prijatelje školstva. Uredjuje ga i izdaje J. L. Mašek u Pragu. Prva je skupština slavenskih pedagoga u Beču, kao što smo već javili, priznala jednodušno neobhodnom potrebom, da ima za promicanje svojih ciljeva svoj vlastiti sveslavenski list, kojim bi se zagovarala i razživarila načela i zaključci skupštinom prihvaćeni. Pa evo nam sada takova lista, oko kojeg se neumorni i od nijedne zapreke nezastrašivi mu urednik trudio, da ga što bolje nakiti, što se najbolje vidi iz sliedećega mu sadržaja: Slavenskomu učiteljstvu. (Poziv) O úkolu (zadaći) „Slovanského pedagoga“ od redaktora. O vyučování řeči matřské ve

Digitized by Google

školách obecných. (O naučanju materinskoga jezika u obćih pučkih školah). Zašćo ne napredva našija narod? Od Bugarina T. H. Stančeva. Podobnost'a odchylky (razlike) jazikŭ slovanskych. Darvinizam i škola. Od M. S. Dnešnoto s'stojanije na blgarskitě učiliśća v Ruščjuk. Od T. H. Stančeva. Věstnik školský a líterární. Knjigi dlja (za) dětei. Russkie pedagogičeskie žurnali na 1874 god. Pedagogičeskie knjigi. Pedagogické časopisy slovanské na r. 1874. Slovanské spisy pro (za) učitele a pro mládež r. 1873 tiskem vydané (izdane.) Russkija gimnaziji. Ruské ženské ústavy (zavodi). Hrob Komenského (Grob Komenskoga).

Glavna načela za zakon o osnovnoj srpskoj narodnoj školi. Nauka o písemnostech (pismenih sastavcih) pro školy obecné. občanské (gradjanske) i průmyslové (obrtničke). Kritika. Učitelské sjezdy (skupštine) r. 1874. Hlasy (glasi) o sjezdu Slovanských pedagogů ve Vídni (u Beču). Žádost (molba) přátelům Slovanské vzájemnosti. Živnostenské (obrtnički) museum. Priposlano od Dr. Karla Ottokara Čecha, docenta na kr. českoj politehnici. Účet (račun) z příjmů a vydání (o primitku i izdatku) na sjezd Slovanských pedagogů ve Vídni r. 1873. Dar za slavenske pedagogijske knjižnice.

Iz svega se vidi, koli je bogat sadržaj toga časopisa. Preporučamo ga dakle najtoplije svakomu hrvatskomu učitelju, kojemu je iole stalo do slavenske uzajamnosti, a mora nam bit do toga, jer ako komu, to je učitelju upoznat se svojom slavenskom braćom i pedagogijskom književnošću njihovom.

Javno se priznaje, da je njemačko učiteljstvo i njemačka škola ujedinila njemački narod, pa zašto nebi i slavenski učitelji približili slavenske grane ma samo i na književnom polju.

„Slavjanski pedagog“ izlazit će 8 puta na godinu u šestnedjeljnih rokovih, a u svezcih sve po tri arka velike osmine. Godišnja predplata iznosi 3 f. 50 n., na pol godine 1 f. 80 novč. Novci šalju se najbolje poštovnom naputnicom neposredno: Uredničtvu „Slavjanskoga pedagoga“ na Smichovu. Prag br. 339.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u župi sveta Marija u Medjumurju. Plata 315 fr., 8 jutara izvrstnoga zemljišta, 6 hv. drva, veoma udoban stan, krasan vrt, i ini pripadci štolarni. Molitelji treba da dokažu u svojih molbenicah, da izim hrvatskoga jezika razumiju Madjarski. Molbenice imadu se predati velečastnomu gospodinu podarhidjakonu Stjepanu Molnáru, župniku u Sobotici do konca Ožujka o. g

— Za izpražnjeno mjesto podučitelja u istoj župi sgodišnjom platom 220 fr., u ime nagrade za opetovnu učionu 30 fr., slobodan stan i 2 hvata drva. Molitelji imadu svoje molbenice predati kotarskomu podarhidjakonu Stjepanu Molnaru do konca Ožujka ove godine.

— Za učitelja na jednorazrednoj pučkoj učioni u Slabinji. Plata: 300 fr., paušala 6 fr., 6 hv. drva, stan u naravi ili 100 fr. stanarine i pravo na mirovinu u smislu propisanih normalija.

Molbenice šalju se do 2. Ožujka t. g. kotarskoj upravnoj oblasti u Dubici.

— Za drugog učitelja na dvorazrednoj učioni u Topuskom. Plata: 300 fr., paušala 6 fr., 6 hv. drva. stan u naravi ili 100 fr. stanarine i pravo na mirovinu u smislu propisanih normalija.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 2. Ožujka t. g. kotarskoj upravnoj oblasti u Vrginmostu.

Poziv. Pjevačko družtvo „Vienac“ duhovne mladeži zagrebačke izdaje litografovane kvartete po prilici od sto (komada) pjesama za svaki glas u posebnom svežčiću. Četiri ta svežčića stojat će samo 1 for. Pjesme su same odabrane, neke starije ali obljubljene, ko što n. p. „U boj“ od Iv. pl. Zajca, druge opet novije n. p. „Živila Hrvatska“ od Iv. pl. Zajca. Preporučuju ih pako narodu već sama imena skladatelja n. p. Lisinski, Zajc, Koch i t. d. Ova dvojica uz to hvalevrieduo pomažu družtvu u tom poduzeću savjetom i vještinom. —

Da se ove pjesme po domovini ore, to je družtvu jedini cilj, zato ovim pozivlje svakoga ljubitelja glasba napose gospodu učitelje, koji se još nisu u privatnom pozivu predbrojili, da se prijave družtvu kratkim putem kao predbrojnici, ali najkasnije do 10. Ožujka. U slučaju, da ih se dosta predbroji, moći će se tiskati, a ciena bi mogla poskočiti za 20 novč. više.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 6. U Zagrebu, 20. veljače 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieua god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Djelovanje Ivana Perkovca na polju pedagogije*.

Čitao u glav. skupštini hrv. ped.-književnoga Sbora 22. Rujna 1872. član Stjepan Basariček.

U lanjskom godišnjaku „Vienca“ priobći nam vješto pero g. J. M. liepu crticu o životu miloga pokojnika.

Osjećam dobro, da sam i preslab nadopunjivat životopisca i nevriedan dostojno ocienjivat premnoge zasluge pokojnikove, pa ipak se smatram prinukanim, s-nekoliko riečij razsvjetliti onu stranu njegova djelovanja, na koju je g. životopisac po svoj prilici i nehotice zaboravio. Spominjuć naime kako je pokojnik manuv se politike svu pozornost svratio narodnomu gospodarstvu i pitanju o emancipaciji žena, propušća iztaknuti njegovo nagnuće i zanimanje za pedagogiju i narodno školstvo; prem posljednji njegovi u raznih brojevih „Vienca“ razštrkani članci dovoljno dokazuju, da ga je pitanje ob uzgoju narodnom, osobito pako ženskom skroz obuzimalo, te neima skoro članka zabavnoga, kamo li poučnoga, u kojem nebi bio makar samo s-daleka dirnuo u omiljeli taj predmet.

I.

Pitanje pedagogijsko postalo je pitanjem vremena, te je uslied svoje zamašnosti i uslied nastavših okolnosti) zadobilo toliku važnost, da se njim nezanimaju samo učitelji i strukovnjaci, već i najumniji državnici, u obće svi, kojim je ikoliko stalo do razvitka i napredka čovječanstva. Nije s-toga ni najmanje čudo, ako je bistroumni, te za napredak i sreću domovine zauzeti pokojnik svim žarom svoga ljubećega srdca ogrlio znanost pedagogijsku; znanost, koja je toli važna i odlučna, da bi se u nju mogao i morao zamisliti svaki, koji se ikoliko bavi s-odnošaji narodnoga života.

O Perkovcu se nemože reći, da je bio pedagog, što no se veli „od zanata“. On se je pedagogijom bavio tek nekoliko posljednjih godina svoga života, te u tom vremenu napisao više kratkih članaka o njoj. Nu ipak je njegov mali trud

* Priobćujemo i ovaj stariji, nu obširniji članak g. pisca, da se njim tim bolje razasni i motivira predlog, što ga je stavio u prošlom broju „Napredka“. Ured.

Digitized by Google

u mnogom pogledu veoma dragocjeni amanet cielomu hrvatskomu pedagogijskomu svietu; — jerbo iz njega izvire iskrena ljubav i prava nesebična privrženost, izvire zdrav i nepomućen sud, kao što i čista te u svakom slučaju dosljedna značajnost.

Prije nego što predjemo na specijelno razmatranje njegova pedagogijskoga djelovanja, potrebno je, da se svrnemo na život i značaj, kao što i položaj, što ga je zauzimao u našem narodu.

Perkovac bijaše već od naravi obdaren osobitimi duševnimi sposobnostmi. K-tomu je nesamo u školah, već kroz sav svoj život neumornim trudom i požrtvovanjem nastojao jedino oko svoga usavršenja, i tim dotjerao do najvišega stepena naobraženja. Malo ima Hrvata, koji bi se mogli pohvaliti, da su ga dodostigli, a kamo li nadkrilili. Pretekli su ga doduše mnogi strukovnom učenošću, nu veoma riedki su ga stizali razboritošću, bistroumnošću i obsežnošću znanja, nijedan pako smjelošću, odvažnošću i hrabrošću u obrani prisvojenih već načela. U tom pogledu znao bi neuplašivo i bezobzirno obarati sve, što bi se protivilo njegovim nastojanjem, koja su se sredotočila vazda jedino oko sreće i napredka domovine i čovječanstva. Kao protivnik bijaše strašan. Oduševljen za istinu i pravdu znao je nesmiljenom i dostojanstvenom oštrinom satirati protivničke razloge. Blag napram početnika, nu iskreno i dobromislećih spisatelja, bio je tim oštriji i neobzirniji spram laskatelja i intriguana, kojim je, zavijali se u bog zna koje odore, umio zaviriti ća do dna pokvarene im duše.

Sa znanjem spajala se u njem značajnost, koja podaje čovjeku istom pravu etičnu vriednost. Istinu, bolje reći nutarnje svoje osvjedočenje, jer prava je istina samo u Boga, nebi bio žrtvovao nikomu za ljubav. U borbi za svoje osvjedočenje nije se mario zamjeriti nikomu na svietu, niti najboljim svojim prijateljem, pače ni istim dobročiniteljem, od kojih je ipak osobito u posljednje vrieme najvećim dielom zavisila njegova materijalna eksistencija. S-te strane veli o njem životopisac J. M.: „Na neodvislost karaktera pazio je više nego na oko u glavi, a jer materijalni mu odnošaji nisu toga osiguravali, običavao je hladno postupati upravo s-onimi, koji su ga najviše pomagali.“

Kao što se iz života pojedinoga čovjeka može upoznati njegov značaj, koj je izim mogućih vanjskih odnošaja rektor i kreator onoga, tako se upravo i po načelih i nastojanjih pojedinca može rasaznati njegovo pedagogijsko osvjedočenje, što je posve naravno; — svaki bo želi, da se idejam i načelom, koje spasonosnimi smatra, i koja njega i njegovu dušu oduševljuju, osigura budućnost uzgojem mladeži, i tako opredieljuju i izvadjaju životna načela, ideju pedagogije.

Po tom može se punim pravom uztvrditi, da se je značajnost Perkovčeva zrcalila u njegovom pedagogijskom djelovanju. S-toga, tko pozna život i značaj njegov, pozna i njegovo pedagogijsko osvjedočenje. Muž, kao što bijaše on, ostaje vazda i u svakom slučaju svojim principom vjeran i dosljedan. Težeć za slobodom i samostalnošću, nije pripoznavao okrutna oportuniteta ni u politici, kamo li u pedagogiji, koja ima svoje vječne nepokolebive zakone. Liberalan u politici, ostao si je dosljedan, ter bio liberalan i u pedagogiji, a kao što ga je u svem,

Digitized by Google

tako ga je i u tom vodilo jedino nutarnje njegovo osvjedočenje, ne pako volja njegovih prijatelja i zaštitnika. Žalibože nebiva tako kod svih političara. Na mnoge uplivaju više nemilostive vanjske okolnosti, pa s-toga su u politici sasvim radikalni, a kad se predje na pitanja socijalna i pedagogijska, povlače se u nazadak, te zastupaju načela, koja su pravoj čistoj i iskrenoj liberalnosti skroz protivna. Po načelih, što ih tko zastupa u pedagogiji, može se najbolje prosuditi njegova značajnost, jer ili govori iskreno, kako misli, ili se prema uplivu vanjskih odnošaja pretvara, svakako izdaje svoju nutarnjost. Upravo je radi toga poučno razmatrati s-toga gledišta razne ljude i stranke. — Čovjek dobiva sgodu upoznati svake vrsti velikih, malih, samostalnih i odvisnih, slobodnih i robskih duhova. I dočim se tim načinom uči cieniti plemenitu značajnost i dosljednost, mora prezirati i odbijati prevrtljivost mnogih od kojih se nebi nadao, koji su na glasu s-liberalnosti, i koji bi dosljedno ostalomu svomu postupanju imali nastojati ob oživotvorenju onih principa, koji su jedini u stanju napredak i razvitak naše mile domovine pospješiti i osigurati.

U takovih je okolnostih uspomena Perkovčeva podvostručene vriednosti. Što se u tom pogledu od njega naučiti može, spomenuli smo već prigodom razmatranja njegova života, u kom su, kako rekosmo, sakrivene klice njegovih mislij ob uzgoju čovječanstva. Šteta, što ih nije sabrao u jednovitu kiticu; — bile bi po našu narodnu pedagogiju neprocienive vriednosti. Ovako se moramo zadovoljiti onim, što nam je u raznovrstnih člancih po „Viencu“ razštrkano. Nu i to je veoma velike ciene, osobito u ovo po narodno školstvo toli važno i odlučno vrieme.

II.

Perkovac je bio tvrdo uvjeren, da će socijalne okolnosti u našoj domovini jedino onda boljom stazom krenuti, kad se preobrazi naš narodni uzgoj. „Preobraženju družtvenomu nadati se je jedino popravkom uzgoja, bez kojega nema napredka narodnoga, uredba bo družtvenih odnošaja tolika je sila i moć, da se o njih krše svi napori, koji nedopiru družtvu do korjena, do najtanjih mu žilica. Volja koga govoriti, da ni sam uzgoj nije vrstan krenuti narod iz pravca, u koj ga odtisnu neumaljiva sudbina; volja ga jadikovati nad tom sudbinom, koliko mu drago, ja se s takovimi drviši nepravdam. Dosta mi je uztvrditi, da se većina današnjih socijalnih mahna i nevolja neće dokinuti bez korjenite reforme uzgoja“. Koliko je bio zauzet za bolji uzgoj mladeži u obće, toliko se je osobito zauzimao za popravak uzgoja ženskoga. Istina je živa, da nam nema dobra nikakova bez nova naraštaja: novu pako naraštaju, da se hoće posebna uzgoja, nu valjala uzgoja neima bez vrlih matera*“. S-toga se je, kao što je i g. životopisac opazio, osobitom revnošću bavio pitanjem ženskim.

Moguće, da ga je na to ponukala i briga za obskrbu kćeri, nu ja toga nebi mogao uztvrditi, jer sam uvjeren, da na velike i značajne duhove nedjeluju tako silno vanjske okolnosti. Perkovac je za to pitanje uzplamtio ponajviše s-toga,

* „Vienac“ br. 13. god. I. „Uz put ob uzgoju“.

Digitized by Google

jer je znao, da će se jedino valjanim riešenjem istoga promaknuti dobrobit domovine i čovječanstva.

Žensko pitanje smatrao je Perkovac ne samo pitanjem pravnim, već ujedno pitanjem gospodarskim i pedagogijskim. Posljednjemu posvećivao je najveću važnost. Bio je bo uvjeren, da se jedino svrsi shodnijim uzgojem žena može poboljšati tako njihov družtveni položaj, kako i gospodarstveni ili privremeni odnošaji.

Što se tiče svrhe ženskoga uzgoja nije se slagao s-onimi, koji tvrde, da se žene imaju uzgajati jedino za d o m t. j. za svoju obitelj. On je i u ženi smatrao čovjeka, koji kao takav ima i može zahtievati, da mu se sposobnosti razvijaju „smjerom svekolikoga čovječanstva". Nu prem je osobito štovanje izkazivao duševnim sposobnostim žena, te češće naglasivao „da njihova duhovna snaga nije manja od mužkaračke, to je ipak zahtievao, da se uzgoj obazire i na njihovu narav". S-toga gledišta smatrao je osobito pogrješnimi one pedagogijske teorije, koje „ili za sve razrede pučanstva jedna te ista pravila grade, ili opet zanemaruju veći dio naroda brineć se samo za one djevojke, koje se imaju nadati gospodarskomu životu*".

Uslied toga zahtievao je, da se seljanke uzgajaju drugim načinom, nego li gradjanke. — Naziruć, da seoske djevojke mogu jedino u seljačkom organizmu napredovati i uzdignuti se, osudio je oštro naše školske knjige, školsku osnovu i cielu školsku organizaciju, jer se tako malo obazire na posebnosti seoskoga života. Dokazao je nadalje, da upravo oni isti pedagogi, koji toliko vojuju za tako zvani uzgoj „ad hoc", koji toliko naglašuju, da se djevojke imadu uzgajati za „dom"; — najmanje mare za to, da seljanke, kojim je osigurana dom i obitelj, budu uzgojene za „valjane gospodarice, vjerne žene i dobre matere".

Da je u tom pravo imao može se svaki uvjeriti, tko ima volju proučiti naše školske osnove, koje su pripomagali stvarati upravo oni ljudi, kojih se pedagogijsko osvjedočenje temelji na najograničenijem stanovištu, te koji neprestaju podvikivati, da se mladež ima uzgajati „za dom, crkvu i državu". Po njihovih osnovah imadu se djeca svačim više mučiti, nego li onim, što bi jim u budućem obiteljskom životu koristno bilo. Vriedno je ponoviti, što o tom sam pokojnik veli: „Što će seljankam vašim pripoviedke o kraljevih posvema nepoznatih imena, ili o dogadjajih, koji se u obće hrvatskoga naroda samo mimogred tiču, ili samo slučajno unj zapinju, a u svem životu seljačkom neimaju nigdje nikakove analogije ili uporabe. Ta zar neznate, da su vaše čitanke izradjene u ono doba, kad se je ponajjače nakanjivalo hrvatski narod pretvoriti u nekakovo novo biće? što će jim vaši pojmovi geografički, koji iz duše djetinje moraju izčeznuti prije nego i najlaglji san? Al da! Nesmije jih minuti ni diplomacija, pa jih zato mučite velikim naslovom cara austrijskoga! Mogu li one napokon iz škole prenesti u život vaša slovnička pravila i stostruke razredbe?"

„Tko seljačke djevojke hoće da odgoji za dom, neka jim vježba ruke za posao, kojemu još nisu vješte, niti jih kod kuće ima tko u njem izvježbati. Ovdje se opet pokazuje čudna oprieka izmedju gradskih i seoskih učiona. Gradske go-

* „Vienac" br. 21 god. I. „Nagovieštanje ob uzgoju".

Digitized by Google

spodične poučavaju se i suviše u ručnom djelu, pa rade stvari, kojih im u životu ili netreba nikako, ili se iz njih nemože izvaditi dovoljna korist; seljanke pako, kojim je svekoliko zvanje posao i rad, neobučavaju se u ručnom djelu ni malo, premda je očevidno, da bi jim premnogo prudilo, kad bi umjele bolje presti, plesti, vezti i šiti, nego što od majke mogu naučiti. Trebalo bi jih poučiti u svem kućanstvu i gospodarstvu! Ta kakovo jim je više puti kuhilo a kakovo vrtljarstvo? Obiteljskomu životu vične su dakako same po sebi, al zato nebi nipošto suvišno bilo, da so návade i vježbaju u kriepostih, bez kojih neima pravoga mira i blagoslova u nijednoj kući. Jesu li sastavljači naših čitanka ikada pomislili na posebni organizam hrvatske obitelji? Je li jim ikada na um palo, da se neobrazuju sve ljudske duše na jedan način, i da se tisuć-godišnji život naroda, koji uviek jednim pravcem teče, zrcali i u duši pojedinih ljudij?"

„Sve u jedno: Današnja je obuka seljačkih djevojaka dosta kukavna; a to se može izpričati dosadašnjimi naredbami, koje na djevojke smieraju samo nuzgredice." (Dalje).

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Od Mijata Stojanovića.

(Svršetak.)

Würtemberžka učionica. U popriečnom paviljonu 7 *B* izmedju „Rotunde" i „Maschinenhalle" naišao sam na „Unterrichtspavillon des deutschen Reiches", gdje sam se podulje zabavio, a odtud sam prošao vilinske dvore novoga vremena, čudovište graditeljske vještine: „Rotundu" i prošavši ovu naprama carevom paviljonu išao u „paviljon maloga djeteta". Nu ostat ću pri svomu predmetu, inače nikad kraja ni konca u onom moru izložaka, u onoj bezbrojnoj množini ljepotâ i krasotâ izloženih. Da, u paviljonu njemačke države naišao sam na odjel Würtemberžki. Ondje sam se najduže zadržao kod knjiga za produžne ili nastavne škole. Vriedno ih je poimence spomenuti, koje su mi se ponajviše svikle: 1. Volkswirtschaft für Jedermann. Ein Volksbuch von J. J. Rapet. Fünfte Auflage, Berlin, Verlag von Leonhard Simion. 1873. 2. Grundriss der Phisik und Mechanik für gewerbliche Fortbildungsschulen von Dr. Ludwig Blum, Stuttgart 1869. 3. Gewerbliches Fragebuch von Dr. Carl Karmasch, Stuttgart, Verlag von Gustav Weise 1867. 4. Die gewerbliche Buchführung und die Lehre von den Wechseln von J. C. Wünsch, Stuttgart, Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung 1862. 5. Rechenbuch für Gewerbsleute von Präzeptor Abel, Stuttgart, Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung 1860. 6. Sammlung von Aufgaben aus der theoretischen Mechanik von Dr. P. Zech, Stuttgart, Verlag der J. B. Metzler'schen Buchhandlung 1864. 7. Industrie und Schule. Mittheilungen aus England von Alfred Tylor, von Dr. Bernhard von Gugler, Stuttgart 1865. 8. Auszüge aus den Reiseberichten von Geschäftsleuten und Arbeitern, Stuttgart 1857. 9. Der praktische Maschinenrechner. Eine Auswahl einfacher Formeln und leicht lösbarer Aufgaben aus dem Gebiete der Me-

Digitized by Google

chanik und des Maschinenwesens. Zum Gebrauche in Fortbildungs-Handwerker- und Abendschulen, sowie zum Selbstunterrichte von Carl Heinrich Schmidt, Berlin, Verlag von Leonhard Simion. 10. Decimales Rechnen und metrisches Messen. Eine Sammlung von Aufgaben von August Pleibel, Stuttgart 1869. 11. Der Obstbaum auf dem Lande von Dr· Eduard Lucas, Stuttgart 1868. 12. Lesebuch für landwirtschaftliche Fortbildungsschulen von Heinrich Erzinger, Landwirt, Stuttgart 1871. 13. Die Obstbenützung; eine gemeinschaftliche Anleitung zur wirtschaftlichen Verwendung des Obstes von Dr. Eduard Lucas, Ravensburg 1872. 14. Anfangsgründe der Pflanzenkunde von J. Hang, Ravensburg 1869. 15. Die wichtigsten Veredlungsarten; theoretisch-praktische Anleitung zur Veredlung unserer Obstbäume. Von Dr. Eduard Lucas, Ravensburg 1871. 16. Praktisches Lehrbuch für Schäfer oder kurzgefasste Anleitung zur Zucht und Pflege der Schafe, sowie zur Kenntnis und Behandlung der Wolle von P. Fritz, Stuttgart, Verlag Seubert 1866. 17. Die gemeinnützigsten Anwendungen von Naturkräften von C. Bopp, Ravensburg, Verlag Ulmer 1872.

To su sve knjige, kakve i mi nuždno trebamo za naše nastavne učionice, i kakve ćemo za iste morat prevoditi i preradjivati, ako želimo uspješno napredovati. Samo sam u svaku od ovih popisanih knjižica zavirio, ali valja ih pozorno čitati i proučavati, a dakako najprije barem za učiteljske knjižnice nabaviti, zato sam jim i popisao podpune njihove naslove, i svaka mi se jako dopala ı glede svoga sadržaja i svoga obsega. Nijedna pako nije velika, te sudim iz toga, da neće biti ni skupe.

U saksonskom odjelu vidio sam klupe spretne i udobne sa po dva sjedala; učila su krasna, sve po izbor, ženski poslovi odlični, izložci sve birane stvari, sve kitnjasto i odgodnje, strojevi „Veranschaulichungs-Apparate für matematische Geografie, construirt von F. A. Puschmann, Seminarlehrer“ i mnoge druge liepe stvari, koje sve nebi mogo čovjek samo površno popisati, da nenapiše veliku knjižurinu.

U pruskom odjelu pao mi je u oči izmedju ostalih stvarij stroj za obuku u računu „Rechenmaschine von Johannes Neubert“. Pruski je odjel svačega prepun, što se tiče učevnih sredstva i sve su vrsti učionicâ zastupane od pučke škole počam pak sve dok se prodje u sveučilište.

IX. Sa iztočne strane rotunde u poprečnoj galeriji 13 *B* naišao sam na ugarsku izložbu učila. I tu nadjoh puno izložaka, koje sam sve površno kroz staklo vidio i ondje dobio bezplatno popis svijuh izložaka u magjarskom i njemačkom jeziku, ciela knjiga. I Ugarska liepo je zastupana svačim na svjetskoj izložbi, samo su hrvatski izložci nespretno u zakutak smješćeni, što me je jako razžalostilo, kao da me je nešto za srdce ujelo, pak sam bio zlovoljan i raztrešen prolazeć onim prostorom.

Tik ove galerije dvorište je 14 *B*, u kom je smješćena izložba austrijanskih učila, a opet u bližnjoj poprečnoj galeriji 14 *B* ruska. Dobio sam popis izložaka i od ove zadnje bezplatno u ruskom jeziku. Ruska izložba učila pred-

Digitized by Google

stavi mi se kao jako praktična, neima u njoj preobilnosti, sjaja i suviška, ali su izložci birani s-obzirom na praktičnost i ukusno uredjeni i smješćeni.

X. Posebne školske sgrade na svjetskoj izložbi u Beču 1873. evo ove su: 1. Amerikanska učionica. 2. Portugijska učionica. 3. Švajcarska učionica. 4. Austrijanska učionica. Sve četiri sam dobro pregledao, i kad bi imao dati razlog o svem, što sam u njih vidio, moram priznati, da je sve u obće napose liepo, krasno i svrhi shodno kao uzor na svjetskoj izložbi. Da napose progovorim koju o austrijskoj učionici. Kudgod čovjek u njoj progleda, u školi i oko nje, u dvorištu, nevidi se nigdje sjaja, ali sve zadiše duhom reda i čistoće, i sve probudjuje čuvstvo za ljepotu, za djecu bo je samo ono dobro, što je najbolje.

I za dječje zdravlje postaralo se. Namjera je pokazati vrlomu i uz dobro pristajućemu ladanjskomu puku ovom školom kao primjerom, kako se umjerenimi sredstvi nabavlja zdrava i udobna kuća i prijazna okolina. Odrastli imadu u stanu učiteljevom obrazac i primjer jednostavna a ipak pri svoj čednosti pristojna, prostrana, dobro uredjena kućanstva, a diete ondje rado bi stanovalo. A tko bi htjeo tajiti, da oplemenjen ukus, postavši obćim dobrom, u valjana sposobna naroda može proizvesti najspasonosnije učinke na polju materijalnoga i duševno-ćudorednoga napredka. U onakovoj bi učionici i naša seoska djeca priučila se na skupocjeno, za svaki posao i rad neobhodno potrebito dobro: svježost i vedrinu duševnu za cieli svoj život. U onakovoj bi se učionici uzgojila djeca za imućtvo, blagostanje i umjetnost, a što najbolje za ćudorednost; ondje bi se u onako uredjenoj učionici trajno otvorilo dječje srdce za ljepotu domaće prirode; u onako snabdjevenoj učionici omogućilo bi se napokon skladno razvijanje svijuh dječjih sposobnostij. Strogi školski zapt činjaše dosad po učionicah iz reda i čistoće omraženi moraš; uzgojivajuć za ljepotu u onakovoj učionici učinilo bi se to sve dragovoljnom, veselom navadom.

U onoj je učionici austrijanskoj u bečkomu Prateru dakle izražena i dokazana ciela novovječna uzgojna misao, te da bi se dala i po seoskih učionicah po Austriji i kod nas valjanim učiteljem provesti i oživotvoriti. Neimaju ni Austrijanci po selih još onakovih uzor-školâ a kamo li mi. Da li je pako moguće gledajuć na novčane sile seoskih obćinâ doviti se do onakovih školâ? — Najbolji odgovor na to pitanje ovo je, što su već u ovaj čas dvie učionice točno po obrazcu one škole u Prateru sagradjene, a druge će se doskora graditi. Štajerska, Moravska i dolnja Austrija zemlje su, u kojih je uspješno djelovalo domoljubno djelo komitea školskih prijatelja, što su sagradili onu austrijansku učionicu za svjetsku izložbu. Obćine, koje su se ugledale u izloženu učionicu ove su: Rothwein kod Maribora u Štajerskoj, Ulmerfeld i Hausmanning u dolnjoj Austriji, Reitendorf, Petersdorf i Weikersdorf u Moravskoj. I to nisu valja najimućnija sela po onih stranah, koja se prva ugledala u dobar primjer, te osokoliv se svojoj omladini krasne škole posagradila. Da, onakovi seljaci kao što su po spomenutih selih, razumjevaju zlatnu rieč pokojnoga duhovitog cara Josipa, da naime zlato, izdato punimi rukami obilno na škole, obilne nosi kamate, jerbo se ondje,

Digitized by Google

gdje su dobro uredjene učionice, doskora umanjavaju troškovi na sirotišta, tamnice i bolnice.

Bilo bi mi jako milo, kad bi mogao iz svake naših občina odvesti po nekoliko občinskih zastupnikâ u bečki Prater i pokazat jim redom gore spomenute 4 školske sgrade; čudili bi se, nu znam što bi rekli: „E gospodine! to je za gospodsku djecu, nije za našu; to košta mnogo novaca, a odkuda nam siromakom toga? Lako bi jih potukao i glede onog prvog, što su tobože onakove škole samo za gospodsku djecu, a da kako su iz naših dosadanjih sirotinjskih krajiških učionica izišli toliki veći i manji častnici, svećenici, činovnici, lječnici učitelji, književnici i pisci, trgovci, zanatlije i vještaci, što bi tek onda bilo, kad bi se našoj toli oštroumnoj i talentiranoj mladeži pružila bila prilika, uzgojivati se i obučavati u onakovoj shodno i dobro uredjenoj učionici: sve bi se stotinili umni i odlični ljudi u našem narodu, te bi domalo i naš sad siromašni narod podkrvio se, te imućnim i čuvenim postao u kiti ostalih naprednih, prosvietljenih naroda.

Na prigovor, odkud nam siromakom toga? odgovorio bih: Junački sinovi! da malo promozgamo, da se malko porazgovorimo i dogovorimo; dogovor bratski kuću drži! Mi imamo po važnijih mjestih u našoj domovini štedionice, a poznata je stvar, da občina može dobiti iz štedionice za gradjenje škole novaca, koliko treba uz uništivanje i za 20 najviše 30 godinâ lahkim trudom, tako rekavši, da ni neosjeti izplati glavnicu i kamate; a i to je poznata stvar, da troškovi u občinah, gdje su občinari složni, lako se smažu i smagati mogu; dakle nikako nestoji nijedan prigovor, samo treba nam dobre volje i prave uvidljivosti. Zacielo za jedno stoljeće povesti će se stotine i stotine občina za onim primjerom u bečkomu Prateru i sagraditi onakove školske sgrade i svako će se selo ponositi onako liepom, udobno i shodno obskrbljenom učionicom. Školom pučkom, izvorom sve ljudske sreće, svega ljudskoga pravoga napredka naš će se narod preporoditi ćudoredno i u političkom obziru. Bože daj, brže daj!

Kako da uzgaja škola slobodnu volju u mladeži.

V.

Kao što smo jur spomenuli, ovisi to, kako će gojenac naučiti mislit, sudit i čuvstvovat o tom, kakov vlada u školi poredak i kako se u njoj obučava, jer jednim i drugim ucjepljuju se u mladeži nazori i načela, koja će se kašnje u životu nadopunjivati, izpravljati i usavršivati. Kazali smo i to, kako možno je kadra djelovat osobnost učiteljeva na gojenčad, a osobito ondje, gdje je više učitelja, te sklad medju njimi vlada. Nu i osobnost, individualnost gojenčeta važan je tu faktor, te i druge okolovštine kadre su mnogo djelovati. Dokazasmo, da pošto su čuvstva motivi činom, treba ponajviše na nje djelovati. Razjasnimo sada tu stvar s-drugoga gledišta, t. j. u koliko se tiče same osobnosti gojenca. Čuvstvo je u obće ili ugodno ili neugodno, te nam bude uslied toga koja stvar

Digitized by Google

mila ili pako mrzka. Hoćemo li dakle školskim uzgojem nešto polučiti, to nam je ponajprije sve učinit, da škola sama gojencu omili. Sve, i školske prostorije i školski poredak, jednom riečju sav školski život mora mu omiljet, i tek onda utrosmo si put do srdca njegova. A to nije upravo tako težko polučiti, jer su djeca i onako od naravi rada u družtvu, te će se brzo priljubit i školi, gdje joj i osobnost učiteljeva i sudrugovi, obuka i raznovrstna učila pružaju toliko novostij, da se školom mladeži otvara tako rekuć novi sviet, u kojem će se tim laglje udomiti, pošto je već u čovjeku usadjena neka udružnost, što je već davno i Aristotel izrekao, nazvavši čovjeka udružnom životinjom. Djeci godi osobito to, ako učitelj pokazuje neki interes za nju samu i za njene odnošaje, pa ako znade još svoj nauk liepo, shvatljivo razvijat te ga u obće zanimivim učinit, to je polučio svoju ciel. Tuj je dakle učitelju poseći u život, te u koliko moguće uplitati interes učenika s-predmetom, koj predaje, a osobito mu je nastojati, da predstavi naukovni predmet u koliko moguće s-poetičke mu strane, jer ta najviše prija djetinjoj ćudi. Treba da znade probudit i zabavit fantaziju u mladeži, a sve to da mu teče iz ustijuh umiljno, ali zato ipak muževno i odlučno. Učitelju je pokazat, kako ga obuka veseli, pokazat mu je, kakovim interesom sve radi, pak će i u gojencu pobuditi interes i ljubav k-nauci. Uz takov nauk pako usadit će se duboko u mladjahnoj grudi i sva ona zrnca, koja onako prigodno učitelj baci, da djeluju na ćud, na srdce. Rekosmo, prigodno samo sije se sjeme, iz kojega imaju niknuti moralna načela, onda kad se kojom sgodom i učitelju i učenikom grud razgrijala, dà, onda je sgoda za takvu sjetvu, zrnje će bo pasti u dobro tlo, te zahvatiti i koren, koj se neće tako lasno više dati izčupati. Navlaš pako držat moralne prodike ne samo da neprudi, jer samo rieči prozuje kroz uši, a riedko koja prodre do srdca, nego više puta upravo i škodi, a osobito onda, ako se učitelj učini čim god smiešnim. Kao što godj će čuvstvena ali značajna, muževna učitelja mladež štovat i obljubit, tako će se moralizatoru, na kojem sámu pogriešaka opazi, porugljivo smijat, a onoga tvrda srdca a glave pune hira i mušica upravo prezirati.

Nu ako rekosmo, da se sveukupnom obukom ima djelovati na ćud gojenaca, to se neima razumievati, da se mora uviek kod svakoga predmeta i svakoga sliednjega sata djelovati na čuvstvo. Niti je svaki predmet ili svako poglavje predmeta za oto prikladno, nit može biti učitelj uviek za to disponiran. Obrazovanje ćudi pada najviše na čitanku, zato mora i tomu svojim sadržajem odgovarati, a učitelj ju znati kako valja tumačiti, nu i povjestnom, prirodopisnom i prirodoslovnom obukom dade se mnogo polučiti, ako nije učitelj puki suhoparni sistematik, nego ako svim žarom ljubi prirodu.

Iz svega se vidi, koliko se hoće za valjano uzgajanje s-jedne strane od učitelja osobnih vrlina i koliko uzgojiteljske vještine, a s-druge strane kolika požrtvovanja i vremena, da se žudjena svrha polući. Pa je li u sbiljnosti sve tako, kako bi trebalo? Žalibože da velikim dielom nije, i to zato: što je u pučku školu natovarilo toliko učevnoga gradiva, da za uzgajanje preostaje jako malo vremena, a drugo što se budućim učiteljem u pripravilištih malo prilike

Digitized by Google

pruža za psihologička študija i malo sgode, da se vježbaju u shvaćanju raznih naravij, temperamenata i karaktera. Trebalo bi dakle ponajprije skrbit za bolji uzgoj budućih učitelja, ako se hoće, da nam se narodni uzgoj unapriedi.

Ali nije ni škola jedini uzgojni faktor, i kuća tuj možno upliva; ona može školski uzgoj prekrasno podpomagati, ali može i sve nastojanje škole zapriečivati, pače sve, što škola sagradi, opet srušiti.

Nu pošto smo si preduzeli razpravljati samo ob uzgoju školskom, to se nećemo upušćat u potankosti glede domaćega uzgoja, jer je i onako o potrebi sklada izmedju domaćega i školskoga uzgoja toliko jur pisano.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Pretvorba koruna u muku i u škrob.

Da se uzmognemo upoznati s-pretvorbami, koje može lučbena umjeća proizvesti svojim načinom, treba nam samo promotriti pretvorbe danas toli važnoga nam za život koruna, od kojega se skoro sve dade načiniti. Ajde da izvedemo nekoliko pokusa s-korunom! —

Izreži nekoliko obieljenih koruna na tanke pločice, te jih polij vodom, u koju si metnuo nešto sumporne kiseline, i to po prilici tako, da na svaki lot vode dodju po četiri kapljice sumporne kiseline. Pustiš li korun u tako priredjenoj vodi 24 ure, to ti se s-njim dogodila lučbena pretvorba, koju ćemo odmah upoznati. Odlij sada vodu, ter izpiraj korun dotle čistom vodom, dok sasvim nestane kiseline. Ako sada osušiš polagano korun, to ćeš ga moći ribati, i tako ti postaje od njega poznata korunova múka.

Ovako se pretvara korun u muku, što se dakako u velikom neizplati, ali u malom ipak dosta donosi koristi. Pretvorba ova sbiva se pako ovako: bilinski bjelanjak i vlaknina, te neka vrst boje, što no je u korunu bilo, raztopilo se sve u okiseljenoj vodi, a pošto smo tu vodu odciedili, preostaje čista škrobovina, najvriednija naime sastojina korunova.

Korunova muka razlikuje se od pšenične tim, što ima u pšeničnoj muki još mnogo ljepiva (Kleber) t. j. neke ljepive a jako hranive tvari, koja je po svom sastavu mnogo bjelankovini nalik; zato se i pšenična muka gruda, dočim se korunova siplje poput praha.

Svojim načinom pravi se od korunova brašna opet škrob ili korivo (štirka), koje se rabi za ljepilo (Kleister), a osim toga u veliko ga rabe naše pralje. Navlaži taj škrob, ter ga uz primjerenu toplinu miešaj, pak ćeš od njega dobiti male zavijene komadiće, koji se zovu sago, jerbo jako naliče onomu sagu, koj no se pravi od škroba, nahodećeg se u srčiki nekog drveća u Indiji.

Da se od škroba pravi ljepilo, znade svaka domaćica. Polije li se škrob vrućom vodom, tad se pojedina zrnca nabubre; nu nije možda svakoj domaćici

Digitized by Google

poznato, da i riža i jagljice s-istoga razloga kuhajuć se nabubre, jerbo ima u njih dosta škrobovine.

Ako ljepilo duže vremena stoji na toplini, to se lučbeno znatno promieni, t. j. postaje sve redje te redje, te napokon okisne svejedno kao i mlieko, pa zato i zovu tu kiselinu, što se u njem stvorila, mliečnom kiselinom. Lučbenim putem dade se ta kiselina izlučiti, pa ako ju pomiešaš s-drugimi tvarmi, možeš proizvesti množinu novih lučbenih sastavina.

Nu i sam škrob dade se pretvoriti u drugu tvar i to u teklinu ili gumu. Ako naime ugriješ malo škroba na žlici, a uz to ga uviek miešaš, da neprigori, to će se za kratko vrieme pretvoriti u teklinu, što no ju takodjer za ljepljenje rabimo. Da je od škroba postala sbilja nova tvar, dokaz je tomu najbolji taj, što sada ima posve druga svojstva. Doćim se škrob nije dao u vodi raztopiti, raztopi se teklina sasvim; a odtud vidimo, kako puka toplina može svojstva kojega tiela tako promieniti, da od njega postane sasvim nova tvar.

Ove smo pretvorbe naveli samo zato, da se vidi, u što se sve nemože pretvoriti škrob, glavna ta sastojina korunova; a sad da vidimo, kako se škrob pretvara u slador.

Pretvorba koruna u slador.

Koli je godj pretvorba korunova škroba u slador zanimiva, toli je i poučna, pak i vrlo lasno izvediva. Pokušajmo to:

Uzmi do pet po prilici lota vode, ulij u tu vodu 20 lota sumporne kiseline, ter sve pusti, da dobro kuha, zatim uspi, dok voda vrije, do dva lota škroba u nju, koj si prije u malo vode smješao na kašu. Sipat pako tu kašu u vodu moraš tako, da kiselina neprestane vrieti. Kad si svu ovu kašu u vrelu vodu (kiselinu) usipao, pusti, da još nekoliko časaka prokuha. Makni ju onda od vatre, ter sipaj po malo nutar krede sve dotle, dok nestane traga kiselini.

Kad kiseline nestane, prociedi smjesu, ter iznova kuhaj bistru sad tekućinu dotle, dok čvrsto izhlapi, dok naime opaziš, da je od nje postao sirup.

Shodnim postupanjem, koje se neda u malom tako dobro izvesti, moći je taj sirup pretvoriti u svake ruke slador, kako se to u velikih tvornicah sladornicah u veliko i pravi, gdje je zabavljeno na stotine ljudij, koji bi inače ostali bez posla i kruha gladni.

Ima pri tom i poučna stran:

Ako slador pobliže promotrimo, osvjedočiti ćemo se, da u njem neima više niti sumporne kiseline, niti krede. Obe ove tvari ostadoše kod prociedjivanja na cjedilu. Obe učiniše svoju službu, ter neimaju sada više sa sirupom i sladorom nikakova posla. Pita se sada, a čemu je u obće trebalo tih tvarij; a nam je ovako odgovoriti:

Škrob i slador organičke su tvari, koje imaju jedne te iste sastojine. Škrob se sastoji od kisika, vodika i ugljika, a i slader se sastoji od kisika, vodika i ugljika. Nu ne samo da su škrob i slador od istih sastojina, nego su ti u jednom i drugom sastojine u istoj mjeri, u istoj množini. Koliko godj ima kisika,

Digitized by Google

vodika i ugljika u jednoj funti sladora, upravo toliko kisika, vodika i ugljika nalazi se u jednoj funti škroba.

A zašto iste tvari u jednakoj množini u jednom slučaju tvore škrob, a u drugom opet slador?

To se neda tumačiti drugčije, nego ako uzmemo, da su ove tvari u škrobu drugačije poredane, nego u sladoru. U škrobu n. pr. stoji jedan atom vodika medju atomom kisika i ugljika, dočim u sladoru uviek atom kisika oli ugljika stoji medju ostalima dviema tvarima. Razlika ova, kako su naime atomi jedan do drugoga poredani, pravi i razliku u stvarih. U jednom načinu poredanja dobiva slučenina sve biljege i svojstva škrobova, a u drugom opet sve biljege i svojstva sladorova.

Nije doduše moći niti najjačim sitnozorom opaziti toga poredanja atoma ili samih atoma; nu mnogo ima razloga za stalno držati, da je upravo ovo različito poredanje atoma u obće uzrokom, da od istih sastojina mogu biti sasvim razna tjelesa, jer barem je tim putem rješeno mnogo i mnogo lučbenih zagonetka.

Uslied toga možemo reći: Škrob i slador jedna je te ista tvar, samo što su u škrobu sastojine drugčije poredane, nego u sladoru.

Ako je pako tomu tako, — a za to govori množina razloga, — to si možemo raztumačiti upliv sumporne kiseline na škrob tako, da je u nje svojstvo, uslied kojega se sastojine u škrobu drugčije redaju, kroz koje poredanje postaje slador.

Dakako da se ovo tumačenje osniva samo na iskustvu; znanost bo rado priznaje, da još nezna, što se u škrobu sbiva, kad unj uliezne sumporna kiselina. Znanost vidi samo i rabi djelovanje; a nije do sada još pronikla u tajnu njegovu. Stalno je ipak to, da je sumporna kiselina ona tvar, koja škrob pretvara u slador, te da je škrob postao sladorom, čim si kiselinu nanj ulio, dakle prije nego li si još nanj nasipao krede. (Dalje.)

Hrvatski pisci.

priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

U XVII. vieku, s-uvedenjem štampe u Rusiji, poče istina bog i ruska književnost, što se broja djela tiče, širiti sve to većma svoja krila, ali duh njezin bijaše još uviek izključno crkveno-iztočni, kojega glavni karakter bijaše nepodnosljivost inih vjeroizpovjedanja i ine kulture, osim tada jur zakopane bizantinske i izključivo ruske, pomiešane s-tatarskom.

Tadašnji Rusi, odciepljeni od zapada kroz Poljake i Tatare, a neprijatelji zapadne civilizacije, koju ni poznavali nisu, upiliše sebi jednu jedinu misao u glavu, naime: da su poslie pada Carigrada pozvani braniti jedinu istinitu vjeru bizantinsku i na toj osnovi gradeći svoju veličinu, mišljahu, da stoje na višjem

Digitized by Google

stupnju, nego li ikoj drugi narod.*) Njihova nepodnosljivost protezala se je dakako ponajviše na ina vjeroizpoviedanja, te iz toga bijaše njim rimski katolik toliko: koliko poganin. U toj misli bijahu složni svi razredi i staleži naroda s-malom iznimkom.

Iz toga uzroka prezirahu oni jednako inorodnike i slovinske katolike, te iznimahu u svom narodnom preziranju jedine južne Slovince-iztočnoga vjerozakona, navlastito: Srbe i Bugare, koje često u svoj krug primahu. Ali pošto su ovi pod tursko barbarstvo pali, neimadoše Rusi od njih više one duševne koristi, koju su dobivali u staro doba. Jedina dakle vrata do zapadne kulture i doticaja sa prosvećenimi narodi evropskimi bijaše Poljska s-bielom i malom Rusijom, koje stojahu već tada u duševnom savezu sa zapadom, osobito s Italijom, te za vrieme poljskoga gospodstva usisaše tolerantnije ideje i privrženost k-svestranomu napredku. S-toga poče književnost u velikoj Rusiji stoprv onda bujnije se razvijati, kada Kijev sa zapadnimi poljsko-ruskimi pokrajinami pod Moskvu spade, te se od onuda i književnici i bolji duh književnoga napredka premjestio u Moskvu. Nu ovaj duh napredka pokrči sebi put posvema stoprv za vrieme Petra velikoga, jer još za njegova otca Aleksija vladao je toliki religiozni i književni konservatizam i intolerantizam, da su Rusi istoga svoga patriarhu Nikona, kada htjede popraviti crkvene knjige i tako popravljene s-nova štampati, proglasili za Antihrista, a njegove koristne namjere za opasno razkolničtvo. Takovo bijaše dakle državno i književno stanje Rusije, kada naš hrvatski putnik Križanić, pod sakrivenim, ali Rusom bolje poznatim imenom: Srba, dodje preko Poljske u Rusiju, stupiv odmah u prvi red onih riedkih ruskih književnika, koji počeše misliti o dubljoj kritici ruskoga života i stanja, o pravilnom popravljanju jezika, o ustrojenju akademijâ, te koji se stadoše nagibati kulturi zapadne Evrope. Medju ovimi književnici bijahu ponajglavniji Rtičev, boljar Matvjejev, knez Kurbski, Kotošihin, Polocki, Slavinecki itd.

Grigorij Kotošihin, prognanik ruski u Švedskoj, opisav: „carstvovanje Aleksija Mihajlovića (1645—76), veli: „Ruski ljudi neimaju u ničem izkustva ni znanja, jer u svojoj domovini nedobivaju nikakova podučavanja, niti ga hoće da primu. Boljari, sjedeći u savjetu carskom i gladeći svoje brade, neznaju ni odgovarati na pitanja careva, nego muče, jer nisu sposobni da podavaju komu budi kakav savjet, pošto mnogi ni čitati ni pisati neznadu. Isto je tako neuk i ženski spol.“ Tomu veli, kao i svemu drugomu zlu, treba koren tražiti u pomanjkanju nauka i u neznanju, a jedino je sredstvo, da se to izkoreni, širenje nauka i znanostij.

Križaniću prvom i najprećom brigom bijaše, da u Rusâ probudi narodnu samosviest i da razširi poznavanje slavenske narodnosti. Križanić htjede Ruse upoznati s-jednoplemenici, koji su tudjincem podčinjeni robovi i sluge, te im dokazati uzvišenu i plemenitu zadaću osloboditejja i sajedinitelja raztresenih plemena slavjanskih, osobito zato, jer je Rusija već onda bila dobila mnoge krajeve, koji su prije bili pod Poljskom, koja je već onda trunula s nereda i pokvarenosti.

(Dalje.)

*) Pipin i Spasović „Obzor istorij slavjanskih literatur.“ S. Petersburg 1865. str. 181.

Digitized by Google

Dopis.

Tjelesna kazan u ženskom učiteljištu.

Zdravo mila starino naša, čuvaru naš i branitelju svjestni „Napredče“! Mnogo bo si sjeme u plodonosno tlo naše domovine zasijao, mnogu dobru pomisao uzbudio, a i mnoge na koristan rad za sveobće dobro ponukao; pa s-toga nemogu ni ja, da se k-tebi neutečem molbom, da ovo nekoliko riečij dragotno u krilo svoje primiš, da potakneš stvar, koja je od velikoga domašaja ne samo za učiteljstvo, već i za cieli hrvatski narod. Dopusti dakle, da ti zajadikujem!

Začudit će se mnogi kad noći naslov toga člančića, neznajuć u prvi mah svrhe mu. Pomislit će, da želim tjelesnu kazan u učiteljište uvesti, dočim se oko toga radi, da se ista iz pučkih škola odstrani. Nemoj mili čitatelju odveć naglo suditi, već čuj! Kao grom iz vedra neba zateče mene, a zateći će i tebe viest, da se u ženskom učiteljištu dieli kazan, — kazan **„tjelesna“**. Grozne li istine! Već sam prošle godine iz sasma izvjestna izvora dočula, da je jedna pripravnica prošle godine, mjeseca Siečnja u prisutnosti svijuh tako zvane „packe“ dobila. Borila sam se dugo, bi li il nebi taj čin javnosti predala? Odlučih šutit, jer sam se stidila kao učiteljica na javnost iznieti postupanje pram budućim učiteljicam, — obrazovateljicam naroda.

Medjutim sam predstojnika toga zavoda o tom slučaju obaviestila, nadajuć se, da se takova šta više dogoditi neće. Al se ljuto prevarih! Evo mi stigne ruku pisamce jedne pripravnice, gdje mi javlja, da su nedavno dvie pripravnice klečale, jedna stajala, a dvie više od 8 dana na podu jesti morale. Dotično je pismo ovako zaključila: „Gospodično! vjerujte, da mnoge pripravnice plaču i uzdišu, te mole, da taj zavod dodje iz ruku milosrdnica, jer inače moradu podleći čameć u tom težkom jarmu“. „Neznam, što ću uraditi, ako ću morati dvie godine pod tim tužnim jarmom trpiti; prije ću život izgubiti, nego izučiti.“ Komu da suza nepoteče niz lice čitajuć taj izljev srdca? Neka se govori koliko mu drago o duhu XIX. vieka i o njegovoj trublji, koja je poput Eolove harfe svojimi zvuci razrujala sve narode i osvjestila; al žalibože k nam kao da nedopiru ti zvuci, ili barem ima ih, koji se ogradili visokimi zidovi, samo da ih nečuju.

Neće li uz takav zapt otvrdit mâ još tako nježno srdašce djevojke, koja je prisiljena polaziti taj zavod? Neće li se svaka bolja ćut uništiti? Pa takove djevojke neka nam uzgajaju buduće majke? Jadne li ti budućnosti, narode moj, ako tuj nepomogneš. Pomozi dakle djevojkam, pak si i sebi pomogao! Ustroji zavod za učiteljice, pak ćeš položiti temelj boljoj si budućnosti! Uživotvori li se taj čin, tada dignimo svi ruke pram nebu, pa šaljimo za naš narod vruće molitve pred prestolje onoga bića, koje sreću i nesreću dieli. Vas gospodo narodni zastupnici upozoravam na taj zavod, te molim, da pomognete nama, sebi i narodu, koga zastupate. Visoku vladu molim, da pozornim okom prati čine učiteljskoga osoblja toga zavoda. Vas hrvatske učiteljice molim, da podignete svoj glas, sad je hora, sada treba, da izadju na vidjelo dobri i zli čini. Nastojmo, da pomognemo svojim sestricam, koje jadikuju i plaću rad svoje sudbine.

Ja sam evo svoju rekla, al reći ću još koju u pogledu toga zavoda, samo dok mi vrieme dopusti. Kad sam već jednom pošla tom stazom, neću i nemogu natrag, pa pretrpila ma još toliko progonstva. I ja kličem sa Cezarom: „Kocak je pala“.* U Beču. Marija Jambrišakova.

---

* Kad bi nam tko drugi to pripoviedao bio, nebismo toga vjerovali, ali pošto nam pisateljica za svoje tvrdnje svojim podpisom jamči, držimo za nuždno, da tu jadikovku javnosti predademo. Ured.

Digitized by Google

Raznice.

— Izbor učitelja za kaptolsku glavnu učionu u Zagrebu. Gradsko je zastupstvo u svojoj sjednici, držanoj 19. Veljače, saslušav predlog školskoga odbora, kandidiralo za prvo učiteljsko mjesto gg.: Jurišu, Kapetanića i Poljaka, a za drugo mjesto: Kapetanića, Poljaka i Prusca. U istoj je sjednici izabran mjestnim školskim nadzornikom za sve škole g. E. Suhin.

— Učiteljskoj Zadruzi pristupili su kao utemeljitelji gg. Jawand, trgovac i g. Jelinek, ljekarnik u laškoj ulici, a ovaj potonji se još uzato obvezao, da će svim redovitim članovom učit. Zadruge u slučaju bolesti davati potriebne liekove uz $^1/_3$ popusta od obične ciene.

— Povišenje plata. Kako Nar. Nov. javljaju, povisilo je novoizabrano zastupstvo trgovišta Samobora platu tamošnjim učiteljem od 350 na 600 f., a učiteljicam od 200 na 400 for.

— Disciplinarni propis za pučke učione u hrvatsko-slavonskoj Krajini. C. k. glavno zapovjedničtvo u Zagrebu kao zemaljska upravna oblast za hrvatsko-slavonsku vojničku Krajinu, saslušav zemaljsko škol. vieće, izdalo je prošloga mjeseca „Disciplinarni propis za pučke učione u hrv.-slav. Krajini“, koji je razdieljen na sliedećih pet poglavja: I. Ponašanje učenika prije učione. II. Ponašanje učenika u učioni. III. Ponašanje učenika u crkvi. IV. Ponašanje učenika izvan učione i crkve. V. Ukori i kazne. Ovaj disciplinarni propis udešen je prema načelom sadašnjega pedagogije i prema duhu današnjega vremena. Tjelesne kazne nedozvoljuje ovaj propis. Moralo bi se željeti, kažu Nar. Nov., da se jednakim načinom preinači i disciplinarni propis za pučke učione u Hrvatskoj i Slavoniji, koji potječe valjda još iz Metternichova vremena. A mi na to dodajemo: Amin.

— Zahvalni učenici. Zaslužnomu uzornomu učitelju u Plani u Českoj I. Wiedemanu, obće štovanomu 78 godišnjemu starcu, stiže nedavno pismo iz Amerike, u kojem mu se nekadanji njegovi učenici najtoplije zahvaljuju na otčinskoj njegovoj brizi i uzgoju. U listu tom bijahu vlastoručno podpisana i djeca bivših učenika i učenica Wiedemanovih.

— Novi mirovinski zakon za učitelje u Srbiji potvrdjen je nedavno, te glasi ovako: „Ako sbog starosti, duševnih i tjelesnih slabostij postanu učitelji nesposobni za dalnje učiteljevanje, imaju pravo na izdržanje (mirovinu) po ovoj odredbi: Kad navrše desetu godinu službe, dobivaju 40 postotaka svoje učiteljske plate, i svakom dalnjom godinom službe raste mirovina sa dva i dvie petine postotka, tako, da onaj, koji je navršio 35-tu godinu učiteljevanja dobiva cielu platu kao mirovinu.

— Novo pismo. H. Leerhof Willems iz Leera (u nekadanjoj Hanoveranskoj) obreo je novo veoma pregledno pismo, kojim se može vrlo brzo pisat, a naučit lako bez svakoga aparata. To se pismo djelomice osniva na znakovih Gabelsbergovih. Razprava Willemsova o tom pismu izašla je nedavno u Leeru kod V. Deichmanna.

— Ravnopravnost! U Istri i na otocih ima medju 254.000 žitelja 180.000 Hrvata i Slovenaca, a ostali su Talijani i Niemci. Nu gle čuda, za dvie trećine slavenskoga žiteljstva neuzdržaje država nijedne srednje škole, a za 74,000 Talijana i Niemaca uzdržaje ih se 5.

— Pruska i cislajtanska učiteljišta. U pruskoj državi ima 93 učiteljska seminara i 16 pripravilišta, i to: u Pruskoj 13 seminara i 1 pripravilište; u Brandenburgu 7 sem.; u Pomoranskoj 8 seminara i 1 pripr.; u Poznanjskoj 6 sem. i 2 pripr.; u Slezkoj 15 sem. i 5 pripr.; u Saksoniji 10 sem.; u Slezvigu i Holsteinu 3 sem. i 1 pripr.; u Hanoveranskoj 9 sem. i 1. pripr.; u Westfalskoj 8 sem. (medju timi 1 židovski); u Hessen-Nasovskoj 6 sem. i pripr. a napokon u Poznanjskoj 8 sem. i 1 učiteljište za učiteljice. U Cislajtaniji pako ima mužkih i ženskih učiteljišta svega skupa 59, i to: u Českoj 12 (u Pragu 4, a u Kutnoj Gori, Soběslavi, Jičinu, Kraljevom Gradcu, Budějovicah, Hebu, Litoměržicah i Trutnovu svagdje po jedno); u Moravskoj 6 (u Brnu 4, u Olomucu 2 (1 sukromno); u Slezkoj 3 (u Opavi 2, u Těšinu 1); u Galiciji 9 (u Lavovu i Krakovu po 2, u Nov. Sandcu, Rzešovu, Tarnopolu, Stanislavovu i Premislu po 1); u Bukovini 2 (u Černovicah); u Dol. Austriji 5 (u Beču 2, u Korneuburgu, Kremzu i Bečkom Novom Mjestu po 1); u Gor. Austriji 2 (u Lincu); u Salcburgu 1; u Štajerskoj 3 (u Gradcu 2, u Mariboru 1); u Koruškoj 2 (u Cjelovcu); u Kranjskoj 2 (u Ljubljani); u Primorju 4 (u Gorici 2, u Trstu i Kopru po 1); u Tirolskoj 5 (u Insbruku i u Tridentu po 2, u Bocenu 1): u Vorarlbergu 1 (u Bregencu); u Dalmaciji 2.

— Kakove sve imademo braće. U Dobroj Vodi kod Budějovicah podučiteljem je židarski šegrt, koj ljeti zidje, a zimi podučava, a okrom toga pomaže nedjeljom i svetkom kao konobar u nekoj tamošnjoj gostilnici; u Zlatnoj Koruni učiteljuje neki mesar, na školi dobřiškoj

Digitized by Google

jedan vrtlarski pomoćnik, a u tahovskom okružju trideset i tri kaprala. Prije nekoliko godina, piše „Pos. z Bud." odpuštali su još sve učitelje, koji se nisu mogli izkazati učit. svjedočbom za glavne škole, a sada dobri su i ovakovi! — A kako je u nas, — zar neimamo i mi brijača, pak i liepu svitu kaprala po raznih školah? Ako će se tako s učiteljstvom postupati, bit će ih i više!

— Srednje škole u Pruskoj. U Pruskoj ima sada 431 srednje učilište, i to 243 gimnazija i 188 realka i višjih gradjanskih škola, za koje država ukupno troši 1.054.471 talir; iz fondova troši se na te zavode 94.740 tal., a od svoga vlastitoga prihoda troše 3.703.628 tal., ukupno preko 3,700000 talira. Na pojedine provincije padaju ti zavodi ovako: Provincija Pruska ima: 26 gimnazija i 14 realka i inih višjih zavoda; Brandenburg: 28 gim. i 27 real.; Pomorje: 17 gim. i 10 real.; Poznanj: 15 gim. 3 real.; Slezija: 33 gim. i 12 real.; Saska 21 gim. i 17 real.; Slezvig-Holštajn: 10 gim. i 9 real.; Haroveranska 17 gim. i 29 real.; Westfalska: 23 gim. i 13 real.; Hesen-Nasovska: 13 gim. i 24 real. i napokon Poranjska s Hohenzollernskimi zemljami 40 gim. i 28 realka.

— Učiteljište za obrazovanje učitelja gradjanskih škola otvoreno je nedavno u Pešti i to za učitelje i učiteljice. Na prvom se javili 24, a na drugom 21 kandidat. U taj zavod primat će se izpitani učitelji i učiteljice narodnih škola, kao što i oni, koji su učiteljište za narodne škole dobrim uspjehom svršili. Učevni je tečaj razdieljen po strukah i to: a) na jezikoslovno-historijsku struku (za magjarski jezik, stilistiku i literaturu 3 sata, za njemački jezik 3 sata, za zemljopis 2 sata, i poviest 3 sata), b) na matematičko-prirodoznanstvenu struku (za algebru 4 sata, praktično računstvo 4 sata, mjerstvo 3 sata, knjigovodstvo 2 sata, prirodopis 6 satij, siloslovje i lučbu, te teknologiju i gospodarstvo 5 satij) i c) umjetničku struku (crtanje, krasopis, glasba tielovježba i mačevanje). Za sve su obligatni predmeti: gojitba i metodika (2 sata), praktične vježbe (3 sata).

Kada će se u nas otvoriti takov zavod?

— Povišenje učiteljskih plata u Saksonskoj. Saksonska je vlada povisila opet ove godine plate i to: 1. Najmanja plata mora iznositi 280 talira, a u mjestih, koja broje preko 10.000 duša najmanje 300 tal. 2. Ravnatelji dobivaju krom slobodna stana u mjestih do 5000 duša 600 tal., u mjestih sa 5000—10000 duš. 750 tal., a u mjestih gdje ima više nego 10.000 duš. 900 tal. 3. Svaki učitelj pomoćnik dobivat će osim slobodna stana 180 tal. 4. Učitelji na višerazrednih školah dobivat će u mjestih od 5000—1000 duš. 330, 430, 480 i 530 tal. a u mjestih sa preko 10.000 duš. 370, 420, 470, 520 i 570 talira. Kako su zasebice gradovi Lipsko i Draždjani ustanovili plate svojemu učiteljstvu, javismo nedavno.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Kuli. Plaća 295 for. uza to 1 jutro i 191 kvadr. hvat oranice, 3 jutra 719□ hv. livade, 12 hv. drva, slobodan stan s vrtom od 1486□ hv.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca Veljače o. g. preč. g Josipu Kraljeviću, podarhidjakonu i župniku u Kutjevu.

— Za učiteljicu na djevojačkoj učioni u Virju. Plata: 300 f., stan u naravi ili 100 f., u ime stanarine i 6 hv. drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca Veljače o. g. veleč. g, Ignjatu Klemenčiću podarhidjakonu i župniku u Novom gradu (Virje).

— Kod pučkih učionah u Glogovini, Zadubravju, Kute, Klakar, Gornjoj Bebrini, Dolnjoj Vrbi, Klokočeviku, Svilaju, Novom Topolju, Starom Topolju, Čajkovcih, Perkovcih, Andrievcih, Kupini, Prnjavoru i Novomgradu c. kr. Garčinskog; u Podgradju, Novomselu, Gjeletovcih, Banovcih, Oroliču, Jankovcih, Lazah i Slakovcih c. kr. Vinkovačkog; u Račinovcih i Šamcu c. kr. Županjskog kotara — imaju se popuniti mjesta učitelja; a kod djevojačke učione u Vinkovcih istoimenog c. k. kotara mjesto učiteljke, za koja se ovim oglašuje natječaj do 15. Ožujka t. g. —

Svakim ovim mjestom skopčana je godišnja plata od 300 fr., 10% petgodišnji doplatak stan ili 100 fr. na godinu stanarine, 6 hv. drva, uživanje vrta i obskrba mirovinska.

Molbenice neka se šalju putem nadležne oblasti onoj c. kr. kotarskoj oblasti, u koje je području mjesto izpražnjeno.

Dodati ima ova c. kr. okružna oblast, da će se po višjoj dozvoli uzeti obzir i na izpitane učiteljke za svako mjesto bez razlike, bila učiona djevojačka ili mješovita. Natjecatelji dotično natjecateljice imali bi se naročito izjaviti, da će primiti, osim u molbenici navedenoga mjesta svako drugo u slučaju, ako nebi žudjeno postići mogli. Putni se troškovi neplaćaju.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 7. U Zagrebu, 1. ožujka 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Djelovanje Ivana Perkovca na polju pedagogije.

Čitao u glav. skupštini hrv. ped.-književnoga Sbora 22. Rujna 1872. član Stjepan Basariček.

(Dalje.)

To su misli Perkovčeve o školskom uzgoju seoskih djevojaka. Smatrajuć njihovu existenciju posve osiguranom i zajamčenom, mislio je posve pravo, da se na njih sve posljedice tako zvane emancipacije žena nemogu protegnuti; — bolje da je za njih ta emancipacija, u koliko se ima smatrati s privrednoga gledišta, posve izlišna, buduć su i dosele bez svake zaprieke i zamjere svoje muževe u poštenoj zasluzi podupirale i podupirati mogle. Sasvim druge okolnosti su kod gradskih djevojaka: „One koliko bi htjele, nemogu živjeti po starom načinu, već se moraju prije svega brinuti, kako će si bez sramote kruh služiti“. — Emancipaciju žena smatrao je Perkovac u tom, da se učine slobodnimi u poštenoj zasluzi,“ ne pako u razkalašenosti i dangubi“. — Kod gradskih se je djevojaka morati više, nego li kod seoskih. bojati, „da će ikad tako sretne biti, te uz dragoga si supruga postati kraljicami uzorne obitelji.“ Kolikogod je udaja vjerojatna, toliko je samovanje moguće, — s toga nebi bilo razborito poradi vjerojatnosti udaje zanemariti sve potrebe za što sretnije samovanje.“ Po tom se vidi, da je pokojnik ponajprije i ponajviše zagovarao gospodarsku emancipaciju, te da nije pristajao uz one, koji misle, da se iz žene moraju stvarati mudraci. I on je cienio znanje kao duševno preimućtvo, koje treba i ženskomu stališu, nu bio je isto tako uvjeren, da i znanje može biti opasnim, jer uz njega, ako nije oplemenjeno, može rasti i nemoral. Uzvisimo li djevojke makar na koj stepen znanja, pa jim neusadimo u srdce prave ženske finoće, to s njih možemo stvoriti neke znanstvene makine, nu pravo obrazovane i uzgojene ženske podnipošto ne. S toga reče Perkovac: „Neka ostanu žene i nadalje: krotke, čedne, nježne, nabožne, ali neka uz to nauče samostalno i poštenim načinom kruh služiti“. — Uzgojimo li pako takove djevojačke naraštaje, da se nebude trebalo bojati nevolja, s kojih one danas bez svoje krivnje često stradaju, pripravimo li jim budućnost zajam-

Digitized by Google

čenu vlastitom njihovom snagom, dokučit će se svrha djevojačkoga uzgoja, kao sama po sebi.

Moglo bi se po tom zaključiti, da je Perkovac zastupao pusti materijalizam, nu tomu nije tako, kao što nam svjedoči i njegov članak: „O rodoljublju i zvanju žena.“ — Kolikogod i u tom članku zagovara težnju, po kojoj se ima za tim smjerati, da žene postanu sposobne same sebe obskrbljivati, toliko nedopušta, „da se stegnu samo na svakdašnje skrbi; dapače misli, da bi jim zvanje i odviše stegnuto bilo, kad bi se osim toga „ograničile ma i na plemenite zadaće, kojim imadu zadovoljiti kao supruge i matere“. On zahtieva, da žene budu rodoljubke — „na diku i korist svomu narodu“, pobija predsude nekih, koji misle, da je rodoljubje preimućtvo mužkaraca“, dokazuje historijom svih vremena i svih naroda, da su žene svakim mogućim načinom podupirale svoje muževe u borbi za slobodu domovine.

Uz sve to nedopušta, da se žene aktivno politikom bave, „jer politika je ljuta, strastna, a često i nepoštena borba, gdje se medjusobno pobijaju ili različita i jasna i tamna, i prava i kriva mnienja o državnih uredbah, ili se s jedne strane nastoji, ponajviše dakako pod kojekakvom izlikom, ob osobnoj koristi, a s druge se strane odupire takovim sebičnim namjeram, što medjutim neprieči, da ti odpornici u sgodnom času nepodju stazom svojih protivnika. Za takovu su borbu žene po svom organizmu, po blagosti i milinju srdca sasvim nesposobne. — Tim je Perkovac, prem je spočetka bio strastan politik, jasno dokazao, da se i bez politiziranja dade pomisliti rodoljubje, te da neimaju pravo oni političari, koji isto jedino sebi vindiciraju.

Osobito je žalio Perkovac, što naše hrvatske djevojačke škole, naime pako zagrebačke ni najmanje nenjeguju rodoljubja. U članku „hrvaština u zagrebačkih djevojačkih školah“ dokazao je, da su iste škole „ili od male samo koristi po hvatsku narodnost, ili su upravo sjemeništa njemštine i obće tudjinstva“. Najvećma je pako krivio opatičke škole veleć: „Zar će se zavodi, kojim je predstojnik i predstojnica i množtvo pomoćnica pusti Niemac, preko noći, za koju godinu, ili ikad pretvoriti u prave hrvatske učione? Zar će ona pobožna ženska čeljad, koja p o r e d zvanja svoga pozna hrvaštinu samo iz ono nekoliko školskih knjiga uzgojiti hrvatske djevojke“?* Glede uzgoja u opatičkih školah reče napose: „Već je i dosadno koliko se toga govori i piše o tom, da je uzgoj djevojaka namienjen domu i obiteljskomu životu i da se one imadu tako uzgajati, kako će danas sutra biti dobre matere: a ono se opet predlaže, ustanovljuje i zapovjeda, da se povjere i izruče ženskoj čeljadi, koja se je svakoga doma za sve vieke odrekla, te nesmije ob obitelji ništa ni znati“. Ta i sami pedagogi razpravljaju često pitanje, može li uzgoj u „zavodu“ biti onakav, kakav u obitelji; pa kao što se s jedne strane nastoji o dokazu, da predstojnice zavoda mogu gdješto biti zamjenice materam, budući imadu i same djecu, a i sva im je kuća po domaću uredjena: to se opet s druge strane posve razložno tvrdi, da se obitelj bez otca

* Vienac br. 16. god. I. „Nagovještanja ob uzgoju“.

Digitized by Google

nemože ni pomisliti, a pravoga otca da nemože nitko zastupati. Golemo je dakle protuslovje, kad upravo oni ljudi, koji vele, da mnogo drže do doma i obitelji, zagovaraju, dapače izrikom propisuju uzgoj u zavodih, u kojih ne samo da neima otca, al neima ni pootčima".*

To su u kratko i sustavno poredane ideje pokojnika ob uzgoju žena. Nemože se doduše reći, da je sa svih strana razsvjetlio taj predmet, nu nije ni čudo, ako se uvaži, da su se tom zadaćom mučili i mnogi drugi učenjaci, pa da uzprkos tomu nije sve do danas nikomu pošlo za rukom ustanoviti stalna načela. — Nu vriedni naš pokojnik pokazao nam je ipak pravac, koj sigurno k svrsi vodi. Na nami ostaje, da na temelju, što ga je utvrdio, dalje gradimo, te ozbiljno nastojimo o savršenijem i shodnijem naobraženju onoga spola, koga tako rado krasnim nazivljemo.

Upravo u ono doba, kad se je Perkovac počeo ozbiljno baviti pitanjem ženskim i obrazovnim, radilo se je i ob organizaciji školstva, te su izašle dvie školske osnove i predane bile tadašnjemu saboru na uvaženje. Prvu je sastavilo učiteljstvo zagrebačko na osnovu slobodnom i naprednom, drugu neko tajno družtvo pod okriljem pokojnoga kanonika Vukovića u duhu skroz natražnom i sriedovječnom. Pokojnik, komu je bilo mnogo do toga, da se u našoj domovini širi sloboda i napredak, ne pako mračnjačtvo i natražnjačtvo, nije se mogao sustegnuti, da nesvrati svoje pozornosti tomu toli važnomu predmetu. O posljednjoj t. j. Vukovićevoj osnovi izreče veoma oštar sud, te naročito iztaknu,** da bi, kad bi u nesreći zakonom postala, sav uzgoj u nazadak turila. „Tko bi imao vremena, a nežaliv truda, te toliku po svoj prilici jalovu osnovu pročitao, uvjerio bi se, da su u njoj sva pravila zakonarske umjeće zanemarena". O njoj da bi se dala navesti Benthamova izreka: „Kakove rieči, takov zakon", jer da su starovjerne misli zaodjenute tobož cifrastim, nu u istinu nesgrapnim jezikom.

Perkovac je želio, da uzgoj bude udešen prema svrham „narodnim i čovječanstvenim", ne pako da se stegne u dosta uzke i nenaravne granice državnoga života, te se je upravo s toga gledišta najviše protivio Vukovićevoj osnovi, u kojoj se je zahtievalo, da učiona bude živo i pristalo udo u organizmu „crkvenom i državnom". Takovom definicijom školskoga zadatka, da se dieli svekoliko čovječanstvo na dvoje, u izvršitelje državne vlasti i u pokorne i poslušne podanike". Što se je državi dodala crkva, to je smatrao „nenaravnim kompromisom", jer čovječanstvo da se nemože zadovoljiti ni državnimi ni crkvenimi institucijami, buduć ima osim toga zadataka, kojim se mora zadovoljiti posebnim načinom.

Ob odnošaju škole spram države izrazio se je potanje*** povodom pitanja

* Vienac br. 21. god. I. „Nagovještanje ob uzgoju. Za razjasnjenje spominjemo da je pokojnik ovo napisao povodom Vukovićeve osnove, u kojoj se zahtievalo, da se uz žensku preparandiju osnuje konvikt za preparandice, u kom bi bezplatno ili za malu plaću dobivale stan, hranu i druge potrebe. Ta mudrija potekla je iz glave onih pedagoga, koji su se toliko borili za tako zvane internate, u kojih bi po svoj prilici i oni dobili Kost, Quartier und andere Bedürfnisse.

** Vienac br. 21. god. I. Nagovještenje ob uzgoju.

*** Vienac br. 4. god. II. „Teboge i zahtjevi pučkoga učiteljstva".

Digitized by Google

„Školskoga prijatelja“. Svako podnzeće u tom smjeru nazvao je „lahkoumnom igrom“, kojom bi se rado oboriti autonomne obćine i svaka samouprava, što je tim veća žalost, jer se to dogadja u našoj od starine ustavnoj zemlji, dočim da sam Prus Gneist predlaže, da se u njegovoj domovini uvedu institucije poput naših županija. (Da ih je Gneist poznavao, nebi mu to nikad na pamet palo. Ur.)

„Ako išta spada u područje obćine, to jamačno spada pučka škola, ako je itko pozvan biti odličnim članom obćinske zadruge, to je jamačno pozvan pučki učitelj. Područje je pučkoga školstva takovo, da se zanj prije svega ima brinuti obćina; njezin bo je zadatak nastojati o tom, da joj se svaki član uzmogne naobraziti za pravoga čovjeka. Ako se učiteljstvo odkine od obćine, neće ono nikada upravljati učionom, a uz birokratičku upravu nestat će mu samostalnosti i prvobitnoga zadatka, te će postati orudjem političkih spletaka.“

Kao što je bio odlučni protivnik državne svemogućnosti, tako nije bio ni zauzet za crkveno nadmoćje, kao što nam dovoljno svjedoči sama osuda Vukovićeve osnove, koja je tamo smjerala, da se uz državnu pripomoć uzdrži i učvrsti hegemonija crkve nad pučkom školom. Nepozoran čitatelj dao bi se u tom pogledu zavesti pripoviedkami: „Župnikova sestra“.* U istoj pripoviedci predstavljen je župnik, kao osobit zaštitnik i podupiratelj škole i učitelja. Po mom mnienju nedadu se iz toga izvadjati nikakove posljedice, jer prvo dotični župnik bijaše pusti ideal Perkovčev, komu bi se veoma težko našao ravan premac u javnom životu, a drugo vodili su ga u djelovanju jedino razlozi rodoljubni, ni najmanje crkveni. Tko bi htio na temelju toga štogod izvadjati, taj bi morao dokazati prvo to, da je samo „lih“ rodoljubje dovoljno za rukovodjenje i upravljanje tako važne stvari, kao što je narodno školstvo, zatim, da je svećenstvo, kao takovo uviek i bez iznimke rodoljubivo, i napokon, da će takovim ostati u svakom slučaju i položaju. Da o tom nije ni sam Perkovac, koj je inače naše svećenstvo neizmjerno štovao, osvjedočen bio, svjedoči druga njegova pripoviedka pod naslovom: „Stankovačka učiteljica.“ ** U istoj nam predstavlja nekoga kapetana Granošu i kneza Šavorića, kao zaštitnike školske i prijatelje učiteljičine, dočim župnika, kao veoma indoletna i nemarna, kapelana pako kao prpošna i zlobna čovjeka opisuje. (Dalje.)

Hrvatski pisci.

priobćuje Janko Tomić.

(Dalje).

Odkle Križaniću te ideje? Iz čitanja talijanskih pjesnika i književnika, zatim pomisli na prekovelebitske Hrvate, koji su se poslie nesretnoga razkomadanja svoje velike — stare Hrvatske — domovine i razora svoga naroda od vajkada tješili idejom kao poetičkim idejalom u svojih književnih proizvodih, akoprem nisu znali dati svojoj ideji one realne slike ili podobe, u kojoj ju Križanić prvi pokaza

* Vjenac br. 47, 48. i 49. god. I.
** Vienae br. 1—5. god. III.

Digitized by Google

svomu hrvatskomu narodu i svim Slavjanom. Tko staru hrvatsku književnost i malo pozna, znat će: da je ideja slovinske narodnosti uprav kod Hrvata u sva vremena bujno cvala. Spomenimo neka imena onih Hrvata, koji su živili u ideji zajednice ili uzajamnosti slavenske, kao n. p. Faust Vrančić iz Šibenika, Lukarić, Ivan Gundulić, Jakov Palmotić, Gradić i Rosa iz Dubrovnika, Baraković iz Zadra, Kavanjin iz Spljeta, Kanavelić iz Korčule, Glavinić iz Istre, Levaković iz Jastrebarske, Vitezović iz Senja, Karaman iz Poljica, a nada sve Mavro Orbin, koj je god. 1600 dapače i sveslovinsku poviest izdao pod imenom: „Il Regno degli Slavi", t. j. carstvo Slavjana."

Što je Križenić radio u Rusiji? To se ne samo dade slutiti, nego i sa sigurnošću tvrditi: da je revno i neumorno posvuda širio i svakomu, osobito svećenikom, državnikom i učenim svoje ideje i misli, kako da se pociepani narod sjedini ne samo u vjeri, zakonu, nego i u jeziku.

Kad je tako kao prvi i najnapredniji novoga vieka apostol slavenski jedva jednu ili dvie godine proživio u Rusiji, odsudiše ga i odvedoše u Sibiriju g. 1660. kao heretika, krivobožca, a to je po ondašnjem mišljenju i nazorih Rusâ bio svaki katolik, osobito pako svećenik. S Križanićem bje i više Rusa prognano, medju kojimi se spominje poddjakon Teodor. Križanića i drugove zapadne grad Tobolsk u zapadnoj Sibiriji, na sutoku rieka: Tobola i Irtiša, daleko od Petrograda 445 milja. Moskva leži pod 56° s. šir., a Tobolsk pod 58°, dakle za 2° više. Tobolsk bijaše za Križanića glavnim gradom ciele ruske Sibirije, a sada je samo glavni grad gubernije Tobolske. Križanić proživi u ledenoj Sibiriji do dvadeset godina i nastavi svoja književna djela, što jih u Moskvi započeo, a u Tobolsku na toliko dovršio, na koliko su dopustila ondješnja veoma oskudna književna sredstva.

Sva djela Križanićeva diele se na troje: a) na političnо-socijalna; b) na bogoslovno-politična i c) na jezikoslovna. Najznamenitije njegovo djelo jest tako zvano: „Ruskoe gosudarstvo v polovinje XVII. vieka." Pomenuti naslov dade Bezsonov. Da je Križaniću bilo sudjeno to djelo tiskom izdati, nebi mu bio nadenuo ime: „Ruskoe gosudarstvo", jer isto djelo negovori samo o gosudarstvu (carstvu) ruskom, nego o mnogih inih stvarih — potrebitih svakoj državi. Kad govori o mahnah ruske zemlje i ruskoga naroda, govori uviek takodjer i o griesih svih Slovina itd. Ovo bi se djelo moglo prije nazvati: „Misli o slovenstvu i njegovu napredku", nego li: „Ruskoe gosudarstvo", koje je odviš tiesno za široko polje, na kom je Križanić osnovao svoje djelo. Što je za nas Hrvate zanimivo, premda ne toliko važno, kako braća naša iztočna misle, pisao je Križanić svoja ruska ili rusko-hrvatska djela, latinicom, ne pako kirilicom, jedinim pismom Rusa od najstarijih vremena.

Glavno djelo Križanićevo: „Ruskoe gosudarstvo", započeto u Sibiriji dne 3. Travnja 1663. dieli se na tri diela, a svaki dio na više razdiela. Prvi dio govori: „o narodnom i državnom blagu i bogatstvu", a razdieli: o blagu u obće, rukotvorstvu, težačtvu i rudah. Drugi dio: „o sili državnoj." Razdieli: o sili u obće, o tvrdjah, ob strojeh vojevnih, vojakeh itd. Treći dio „o mudrosti držav-

Digitized by Google

noj". Razdiela ima šestdeset. Pisac se je služio stranom svojim skovanim obće slovinskim jezikom, ponajviše hrvatsko-ruskim, stranom pako latinskim, u kojem je mnogo laglje pisao i mislio. Bezsonov objelodani to djelo najprije u »Ruskoj Besjedi" g. 1859. I., a zatim napose u Moskvi g. 1859—1860. vel. 8. u dvie knjige I. str. 438, II. 392. — Križanić je napisao za ovo svoje djelo dva predgovora: jedan stoji na čelu svega djela, drugi pod razdielom 37., kao ujedno posveta caru Aleksiji Mihajloviću.

Mi ćemo samo mimogred koju spomenuti, jer nam prostor nedopušta, da sadržaj svih razdiela napišemo. Križanić uči: s kojimi zemljami i narodi trebali bi Rusi u trgovački savez stupiti; koja mora i rieke, da napune brodovi; kako može Sibirija postati koristna za trgovinu itd. U drugom razdielu preporuča djevojačke škole i bolje podučavanje žena, a kori preranu ženitbu itd. Govori obširno, kako bi trebalo unapredit gospodarstvo. O težačtvu veli: „svemu narodnomu bogatstvu je težačtvo koren; težak bo hrani i bogati i sebe i remestnika, trgovca, boljara i kralja. — Najznamenitiji i najobširniji je treći dio, u kom Križanić govori „o mudresti". Nagovara Ruse, da se dadu na nauke i da uče knjige, jer najbolji mislitelji i najmudriji i najvjerniji prijatelji jesu knjige. Pripovieda kako mudrost ili znanosti prehode od naroda k narodu, kako primiše nauke od Egipćana Židovi i Grci, od ovih Rimljani, a od njih Niemci, Francezi i Vlahi (Talijani). Govori o novih izumih itd. Veoma umno govori o tom, kako treba da politik pozna sam sebe, t. j. svoju državu i svoj narod.— Pisac je veliki neprijatelj tudjih naseljenika i dokazuje, kolike su nesreće tudji gosti donieli našemu narodu i svakoj slovinskoj državi, jer veli: „nejednakimi volmi zlo sje orjet njiva" itd. Dviesto godina počivao je Križanićev rukopis nečitan i neupotrebljivan, može bit već i radi toga, što bješe pisan latinicom. Nu za nas je kao i sve Slovince jedina to utjeha: što je duh napredka, kojega on u Rusiji zasadi, skoro zatim u vrieme Petra Velikoga svoja krila silno razširio, kao što se namišljena i prvi krat po njem živom riečju izjavljena ideja, sve to više kriepi. Toliko u kratko o najobširnijem Križanićevu djelu, a sad mi je reći koju u kratko i o drugom, koje takodjer ruski pisac Bezsonov g. 1860. u Moskvi tiskom izdao, ali žalibože samo u izvadcih.

Ovo drugo Križanićevo djelo nosi naslov: „De Proudentia Dei, sine de Causis Victoriarum et Claudium. Hoc est, de prospero et infelici statu Reipublicae: Ob božjem smotrjeniju ili ob pričinah ratnoga odoljenija, i ob suprotivnih pričinah zgublenija ili neščastija. Se est: Ob dobrom i ob zlom"*. (Dalje).

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Što je kadra učiniti sumporna kiselina i slad.

Što li je učinila kreda u pomenutom pokusu, brzo ćeš se domisliti, ako se sjetiš njezinih sastojina, koje no smo već u prijašnjem jednom odsjeku spomenuli.

* Ko d ovoga sastavka služila mi je krasna Kukuljevićeva razprava štampana u Arkivu. Pis.

Digitized by Google

Kako jur kazasmo, pretvara se voda vapnenjača u vodu kredaču već onda, čim puhneš u nju zraka. Ugljična kiselina, koju izdišemo, slučuje se rado s vapnom, te čini ugljikokiselo vapno. Kreda pako nije ništa drugo, van ugljikokiselo vapno. Nu još se radje slučuje vapno se sumpornom kiselinom te zato, ako na ugljikokiselo vapno, naime na kredu, naliješ nešto sumporne kiseline, to protjera sumporna kiselina ugljičnu kiselinu iz krede, te stupa na njezino mjesto. — Da se o tom osvjedočiš, treba ti samo komadić krede bacit u čaša vode, u kojoj ima sumporne kiseline, pak ćeš opaziti, kako na jednom kreda zavrije. A što se sbiva kod to? Ništa drugo, nego da tim izilazi iz krede ugljična kiselina, dočim na njezino mjesto stupa sumporna kiselina, te se tim stvara nova tvar, koju zovu učenjaci sumporokiselim vapnom, a inače ju zovemo obično u životu sadrom.

Kada smo dakle u tekućinu, u predjašnjem odsjeku spomenutu, metnuli kredu, nebijaše nam druga namjera, van da sumpornu kiselinu, koja je svoju jur učinila, prisilimo na slučivanje sa vapnom, t. j. da načini sadru, koja se taloži na dno, pak dočim smo pomenutu tekućinu prociedili, te od sadre očistili, mogli smo tek odstraniti sumpornu kiselinu.

Najtočnije iztraživanje može nas osvjedočiti, da u zadobivenom sirupu neima traga niti kredi niti sumpornoj kiselini, te s toga možemo uztvrditi, da se je škrob pretvorio u slador, a da unj nije dospjela nijedna nova tvar. Slador dakle nije ništa drugo, nego pretvoreni škrob.

Domala ćemo pokazati, da se slador dade još i dalje pretvarati, te da od njega možeš načiniti žestu (spirit, alkohol), koja ipak nije ni najmanje nalik sladoru. Čaša sladorom osladjene vode nikomu još nije naškodila; nu čašice rakije mnogoga su već upropastile, a ipak je svaka rakija izprva bila sladorom, svaka je rakija postala od sladora.

Prije nego da kažemo, kako to postaje i što pri tom biva, svrnuti nam valja na jednu samo.

Kazasmo već, kako sumporna kiselina može pretvoriti škrob u slador; a sada nam valja reći, da ima još i druga tvar, koja je kadra isto načinit, pače je još bolja i prikladnija u tom poslu. A koja je ta tvar? To ti je svako klicajuće žito, što no se zove slad, a imenito ječmov slad.

Oblij ječam vodom, ter ga pusti na toplu mjestu, pak vidi onda, kako počima klicati i rasti. Svako zrno dobiva klicu i maljušan koren, upravo kao da si ga usadio u zemlju. Osuši u takovu stanju ječam, pak eto ti obična pivarskoga slada. Razdrobi osušeni taj slad, pak ga oblij iznovice toplom vodvm, to će voda izvući iz njega neku tvar, koja se zove diastasa, ter koja djeluje isto tako, kao i sumporna kiselina, jer i ona pretvara škrob u slador. — I tuj se neda stvar inače tumačiti, nego onako, kako smo ju tumačili kod sumporne kiseline, da naime diastasa djeluje na škrob tako, da se u njem drugačije poredaju atomi, naime onako, kako su poredani u sladoru, te tako od škroba postaje slador.

Digitized by Google

Po ovom ne samo da si možemo protumačiti, kako se pivo vari, koje naime postaje sladko, premda pivar nemeće unj sladora, nego nam je i moguće, pobliže pogledati u promjene, koje se pojavljuju u rastu bilja.

Zrno ječmenovo nije ništa drugo, nego kako jur spomenusmo, mlieko budućemu ječmenovu vlatu, pak, kako godj u mlieku majčinu ima mnogo sladora, jerbo ga čedo njezino mnogo treba, upravo tako, kako narav krv majčinu u sisah pretvara u sladko mlieko za čedo; isto tako skrbi narav i za mladu biljku. Zrno se pretvara u zemlji u slad. Vlaga ga pretvara u diastasu, koja u zrncu pretvara škrob u vodi raztopivljivi slador, i tako mlada biljka dobiva za hranu sladka mlieka poput djeteta povojčeta. S toga i ima u mladih žitnih vlatih, osobito u ječma, onaj oslastni tek.

Što se u tvornicah radi na veliko, to ti narav u majčinih sisah i zrnju sjemenju takodjer tvori. Samo što narav tvori to u malom, nu vendar tako, kako to nije kadra učiniti nijedna čovječja ruka.

Bi li se i od drva dao načiniti slador?

Prije nego pokažemo, kako se dade pretveriti slador u žestu, razmotrit nam je još jednu, koja nije doduše još zasada od nikakove praktične vriednosti, ali nas ipak može uputiti, čemu se imamo nadati još od lučbe, ako ovako uznapreduje.

Vidjeli smo kako se škrob pretvara u slador, pa znademo i to, da to biva pomoćju sumporne kiseline ili pako one tvari, što no ju dobivamo od slada, naime diastasom. Sad nam je još i tu spomenuti, da n. p. jabuke, a osobito korun postaje sladji, kad se smrzne. A tomu je uzrokom nedvojbeno to, što se sastojine škroba, naime kisik, vodik i ugljik kroz studen inače poredale, te se od njih načinio slador.

Pitat ćeš sada: a zar neima i drugih tvarij, koje imaju iste sastojine, kano slador. Zar je jedini škrob, koj se sastoji od kisika, ugljika i vodika? Pa ako takovih tvarij ima, zar se nebi i od njih dao načiniti slador?

Netreba nam dugo tražiti, pak eto ti odmah takove tvari.

Iztražujući množinu kisika, vodika i ugljika, koja se nalazi u sladoru i škrobu, našlo se, da i drvo, pače svako drvo sadržaje u sebi istu množinu tih tvarij, pače i u istom razmjerju. Jedna funta drva ima upravo toliko kisika, vodika i ugljika, koliko ga ima u funti sladora i škroba.

Ako je tomu tako, zar nebi i od drva mogli tvoriti slador?

Ovo se pitanje čini dakako na prvi mah smiešnim, nu znanost preduzela si ozbiljna da ga rieši, ma i kako zakučeno bilo.

Pa je li ga riešila? — Da uzmognemo na to odgovorit, napomenuti nam je najprije, čim se na znanostvenu smatra drvo. Svako i sliednje drvo sastoji od manje ili više stanica, o kojih smo već jednom govorili. Odstraniš li sav sok iz tih stanica, to preostanu njihove stiene, a to je ono, što lučba smatra drvom.

Uslied toga nije podpuno izsušeno drvo drugo, nego izsušene stiene stanica bivšega bilja, ter premda će to malo tko vjerovati, ipak je istina, da su mnoge stvari, kojim nebi nitko rekao da su drvo, ipak pravo pravcato drvo.

Digitized by Google

Mi nosimo obično košulje od platna. A odkuda nam platno? Da kažemo od drva, svatko bi se na to nasmijao, — pa ipak je tako. — Platno dobivamo od lanenoga lika, t. j. od dugoljastih stanica, koje kad su otrte, ogrebene i i omikane liepo se predu, tku itd. A što je pamuk? Ništa drugo nego šuplje niti, u koje je zamotano sjeme, a te niti nisu opet ino, nego dugoljaste stanice. A i slama, papir nisu drugo, nego same takove stanice. Jednom rieči drvo t. j. bilinske stanice igraju u svietu mnogo veću ulogu, nego što bi čovjek u prvi mah pomislio.

Pak sve ove stvari, koje nisu ništa ino van drvo, a znanstveno se nazivlju biljevno vlakno (Cellulose), sastavljene su od iste množine kisika, vodika i ugljika, kao što i škrob i slador.

A je li se već dotjeralo dotle, da se i od tih tvarij može načiniti slador? Znanost nije propustila, a da i to nepokuša, pak je djelomice i polučila svrhu, dočim se može i od drva i sbilja načiniti neka vrst sladora.

Treba naime znati, da pretvorba škroba u slador nebiva neposredno i to odmah, nego da prodje dosta vremena, dok se škrob pretvori u slador. Škrob nepostane odmah sladorom, već postane od njega prije neka druga tvar, koja se zove destrin, a od dekstrina tek postaje slador.

Isto tako, kako je moći pretvoriti škrob u dekstrin, moći je takodjer i platno i papir, dakle u pravom smislu rieči moći je i drvo pretvoriti u dektrin, i to takodjer sumpornom kiselinom. Daljim postupanjem pošlo je za rukom, od toga dekstrina proizvesti neku vrst sirupa i sladora i to uz taj čudnovati pojav, da se po težini dobiva više sirupa, nego li je k tomu uzeto platna ili papira.

Ovaj slučaj spomenusmo samo zato, da pokažemo, koja je velika zadaća lučbi, ter da se uvidi, da to nije stvar smiešna, ako ti tko bude reći, da će s vremenom lučba od kupa drva proizvesti čovjeku znatnu količinu sladjahne hrane. Naša će djeca već možda slador od drva smatrati isto tako naravskim, kao što danas već u octu od drva nenalazimo nikakove čarobije. (Dalje).

Učiteljska skupština banskoga okružja u Petrinji g. 1873.

Priobćuje Tomislav Jozičić.

Predskupština 24. Rujna.

U 5 satij popodne sakupi se učiteljstvo bivše 2. banske pukovnije, zatim grada Petrinje i Kostajnice u učiteljištu, gdje ga predsjednik g. Dragutin Dürr kratkim al jezgrovitim govorom pozdravi, zadaću i svrhu skupštine razloži, a zatim si izabra zamjenikom g. Josipa Glasera, profesora na učiteljištu u Petrinji, kojega skupština srdačno pozdravi. G. Glaser zahvali se na izkazanom povjerenju i zauze mjesto podpredsjednika. G. predsjednik umoli g. Glasera, da bi ovaj dvojicu za perovodje skupštini predložio. Predloženi bješe g. Matija Valić, ravnatelj gradj. učione u Kostajnici i g. Tomislav Jozičić, učitelj na vježbaonici

Digitized by Google

u Petrinji, koje skupština jednoglasno primi. Perovodje zahvališe se i zauzeše svoja mjesta.

Buduć je perovodja stalnoga odbora odsutan bio, pozove predsjednik perovodju Jozičića, da pitanja po stalnom odboru za viećanje odobrena, skupštini pročita. Jozičić čita pitanja, i to:

1. „Zašto nam novi školski zakoni nenalaze pravoga odziva ni kod seoskoga, ni kod gradskoga pučanstva, a niti kod učiteljstva, i kako bi se tomu zlu doskočiti moglo?“

2. „Odgovara li današnje mjestno školsko vieće i mjestni školski nadzornik svojoj svrsi? Ako ne, što bi se u tom pogledu učiniti moralo?

3. „Odgovaraju li današnje opetovnice svojoj svrsi? Ako ne, kako bi jih trebalo preustrojiti?“

4. „Kojim načinom možemo narodnu učionu pisaćimi i risaćimi stvarmi i potrebštinami za žensko ručno djelo obskrbiti?“

5. „Koji su najpoglavitiji uzroci manjkavu napredku u nauci i kako bi se odstraniti mogli?“

6. „Treba li tielovježbu u ženske učione kano predmet uvesti?“ Sva pitanja bi od skupštine primljena i to 1. i 2. za prvu, 3. i 6. za drugu, a 4. i 5. za treću sjednicu. Predsjednik naznači red, kojega se govornici pri viećanju držati imadu, zatim zaključi sjednicu i ureče prvu redovitu za sutra u 9 satij.

Prva sjednica 25. Rujna.

Predsjednik otvori sjednicu u 9 satij prije podne, te pozva perovodju Valića da zapisnik predskupštine pročita, koji bje u svem odobren. Zatim se predje na dnevni red i to na 1. pitanje, koje glasi: „Zašto nam novi školski zakoni nenalaze i t. d. Na ovo je pitanje imao izvješćivat g. Glaser, kojega predsjednik pozva, da svoje izvješće skupštini saobći

Izvjestitelj naglašuje u svom poduljem govoru, da su novi školski zakoni u krajiškom školarstvu veliki napredni pokret učinili, nu da su ipak kao što sve novo na mnoge neprijatelje naišli. Medju neprijatelje novih školskih zakona broji:

1. „Bivšu militarsku upravu i to zato, što su častnici na sliepu pokornost naučeni bili, koju im učiteljstvo izkazivat nehotijaše.

2. „Svećenstvo“, jer se ovo mieša u školske stvari. Učitelj se nemieša u crkvene stvari, zato neka se svećenstvo u školske nepača. Naglasuje, da množina svećenstva nepostupa po Isusovu primjeru, koj je učio djecu da se medjusobno ljube, nego sije razdor, osobito medju katolici i pravoslavnimi; pa ima i takovih, koji mjesto vjeronauk da predaju, djecu izpitkuju, što im otac, majka i t. d. rade i što se sve kod kuće sgadja. Vjeronauk nek se učitelju preda a svećenstvo svako svoje konfesije neka uči konfesionalni nauk, kad diete školu ostavi.

3. „Nenaobraženost našega naroda, koji korist naobrazbe neuvidja, svojih prava nepozna, nego se u stranputice zavadjati dade.“

Medju nepovoljne okolnosti, u kojih su novi školski zakoni svjetlo ugledali, broji:

Digitized by Google

a) bivši glavne, trivijalne i občinske škole;
b) pomanjkavost dobrih učiteljskih sila;
c) nedovoljan broj pripravnika, a napokon
d) što zakon mora pa i dopušća, „da odlaze bolje učiteljske sile na gradjanske učione.“

Glavne i trivijalne učione nisu dobre bile, jer se u njih mnogo njemštarilo, pa opet nije svaki officirom postao, a občinske, jer su na njih sami frajti i kaprali namješćeni bili, a i sami nisu što razumjeli. Naglasuje manjkavosti sama zakona, tako n. pr. u propisu o nadzoru učiona u § 23. veli se, da je generalkomandi pridodano zemaljsko školsko vieće. — A tko je u otom? — Učitelji srednjih škola i popovi. Takodjer i jedan pučki učitelj, ali samo kao povjerenik zemalj. školskoga nadzornika. Kakova je to pravda? —

§§. 3. 13 i 23. istoga zakona propisuje, da svećenik spada u sva školska vieća, dakle po istom zakonu § 11. može biti i mjestnim školskim nadzornikom. Ova prava svećenstvo u Krajini nikad imalo nije, a sada eto svadja i zavada medju učiteljstvom i svećenstvom. To mora prestati, jer kao što se učitelj u svećeničke stvari nemieša, tako ni mi njih netrebamo.

Takodjer § 63. o nastavi u pučkih školah veli, da samo pukovnička (sada okružna) oblast ima pravo dosuditi kazne radi nemarnoga polazka učione.

Dok oto ide od Poncija do Pilata, prodje pol godine i više, a diete je kod kuće. Napokon izvjestitelj napominje, da je uredjenje odsjeka za nastavu kod vojnoga zapovjedničtva u Zagrebu učiteljstvo jako uznemirilo, jer se većinom bolja i važnija mjesta nestrukovnjakom povjeravaju, kao da u učiteljstvu sposobnih neima.

Zatim predlaže skupštini sliedeće razolucije, da ih odobri i usvoji;

1. Gospoda častnici, koji su u Krajini u novoj eri upravljati stupili, uljudno se umoljavaju, da bi se s nami složili i solidarno o uživotvorenju novih školskih zakona uz nas stojali i nas podupirali.

2. „Neka se svećenstvu zabrani omraživati nove školske zakone kod puka.“

3. „Neka se vjeronauk u školi predade učitelju. Taj neka sveobći moral i ćudorednost ponajviše njeguje. Konfesionalni vjeronauk neka ostane za ono vrieme, kada diete iz škole izstupi i svećeniku svoje konfesije pripadne. Tim će velike mržnje medju pravoslavnimi i katolici nestati, jer će učitelj po Isusovu načelu nastojati, da se oni medju sobom ljube, a ne obratno, kao što to sada biva.“

4. Neka učitelj svoje občinare o njihovih pravih i dužnostih poučava i neka iz svih sila nastoji, da buduća generacija bolja i mudrija bude, nego li sadanja.

5. Novci, što nam od prodaje naših šuma pripadaju, neka se za gradjenje škola i za izobraženje više učiteljskih sila upotrebe. Za škole neka se takodjer upotrebe častnički stanovi, kojih sada toliko praznih imade.

6. „Dohodci od šuma neka se upotriebe za pomnoženje štipendija, te za osnovanje po zakonu propisane žensko preparandije, u kojoj bi se ženske takodjer za čuvališta, zabavišta i za obrtne učiteljice pripravljati imale.“ —

7. „Učiteljem, koji današnjim zahtjevom dorasli nisu, neka se dvaput na

Digitized by Google

godinu pruži prilika, svoje znanje razširit i to barem svaki put 6 nedjelja u svojem okružju. — Nadzornici neka ih podučavaju, jer oni najbolje znadu, gdje manjka.“ —

8. „Da nam bolje sile neodlaze uviek na gradjanske učione, a loše ostanu na seoskih, neka se za buduće izrekne, da za sve obstoji jedan izpit, jednaka plata i to od 600 fr. sa 5 godišnjom doplatom od 100 fr., uz to stan ili stanarina od 150 fr. vrt i drva.“

Pripravnici, koji su svršili preparandiju i položili izpit zrelosti, mogu biti namješteni kao podučitelji sa 400 fr. godišnje plate nuz stan ili 100fr. stanarine.

9. „U zemaljsko školsko vieće moraju doći najmanje 4 pučka ili gradjanska učitelja, koji se budu u zemaljskoj konferenciji birali. — Takodjer 1 zastupnik preparandije, kojega si učiteljski sbor izabrati ima.“

10. „Ako se vjeronauk učitelju predade, onda kateketa ili pop neima mjesta u mjestnom, okružnom ni u zemaljskom školskom vieću. — Škola hoće takodjer biti jedanput samostalna, dakle netreba nikakova tutorstva“.

11. „Osnova za naše gradjanske škole mora se priduesiti tako, da postignu isti cilj, kao i male realke, te da se izrekne: djeca svršivši gradjansku učionu mogu stupiti u veliku realku.“

12. „Medju malom realkom i gradjanskom učionom neima razlike, osim da ova sve predmete dovrši, što ona u gdje kojih predmetih neučini.“

13. „Djeca se moraju siliti, da školu polaze i to strogo bez svake milosti. Da bude put kraći, mora se § 63. zakona o nastavi pučkih škola promieniti, te pravo utjerivanja novčane globe da se preda mjestnomu načelničtvu, a ovo ima o tom okružnu oblast samo kontrole radi izvješćivati.“

Genèralna debata.

Predsjednik podieli rieč Valiću.

Valić. Slaže se s izvjestiteljem glede vjeronauka i nadzorničtva škole, ne pako glede nastavnoga tečaja i jednakih plata. Što se tečaja tiče veli, da troška i vremena nije, a kada bi plate jednake bile, nebi bilo natjecanja.

Muždeka. Tvrdi, da je svećenstvo prijatelj škole, pa da ono ostane u školskih viećih.*

Goricki. Djeca polaze 5—6 godina učionu (na papiru) a neznaju čitati. Uzrok je tomu mnogo izostajanje nehajstvo občinskoga poglavarstva, pa i sami lječnici. — Hoće više učiteljskih sastanaka.

Jozičić. U Krajini imadu 2 velike gimnazije, 1 velika i 4 male realke, pa su za ove 2 zastupnika u zemlj. školskom vieću; a pučkih, mužkih i ženskih škola ima 500, pa sve ove imadu 1 zastupnika. — Niti se sa ovim, ni sa izvjestiteljem neslaže, nego predlaže, da bude iz svakoga okružja barem 1 učitelj obće pučke ili gradjanske učione, — dakle za cielo krajiško pučko učiteljstvo 6 zastupnika. — Učiteljstvo se može samo onomu povjeriti, koga pozna i tko se za pučko učiteljstvo interesira, pa ako ih bude i 6, — u razmjeru prije

* Svršio je bogosloviju, te će bit koj dan djakonom.

Digitized by Google

navedenom, još je uviek premalo. — Školski mjestni nadzornik nek je izključivo učitelj; jer kako može netko nešto nadzirati, što nerazumije, pa dosta put i na uštrb napredka radi. Razlaže, da su male realke samo zapreka razvitku gradjanskih učiona, te je zato, da se prve dokinu.

Štromar. Tuži se na postupak pri izpisivanju, nu to nespada na stvar. Hoće da učitelji idu na svećeničke konferencije, kad se svećenici za učiteljske stvari otimlju (Nemir, — nećemo).

Gruić. Govori proti predlogu, da načelnik globu utjeruje, ali je zato, da je izključivo učitelj mjestnim školskim nadzornikom, a svećenik samo vjeroučitelj.

Šarutan. Govori proti predlogu Gorickoga. Veli da opetovnica i orguljanje, podvoz i trošak nedopušta više puta sastajati se. Slaže se sa Jozičićem radi nadzora, samo je zato, da 1 učitelj nadzornikom jedne učione bude, — Pita za podvoz.

Mohr. Neslaže se s Glaserom radi vjeronauke, izključenja svećenika iz školskih vieća i radi plata. Slaže se s Jozičićem radi dokinuća malih realka.

Buduć se nitko više za genalnu debatu prijavio nije, podieli predsjednik posljednju rieč izvjestitelju.

Dočim je izvjestitelj vidio, da se većina govornika s njim skoro slaže, spomenu samo one točke, u kojih se slagali nisu. Brani svoj predlog, što se nastavnoga predloga tiče; veli, ako vlada hoće valjanih učitelja, neka na nje i žrtvuje. Što se jednakih plata tiče, opravdava svoj predlog tim, što će se više vremena za obći nauk prištediti, a ne samo trošiti na priprave za izpite gradjanskih škola. — Slaže se s Gorickiem, da bude više sastanaka, a odobrava i predlog Jozičića glede 6 poslanika u zemaljsko školsko vieće. Neslaže se s Jozičićem radi dokinuća malih realka, pa ni u tom, da bude mjestnim školskim nadzornikom izključivo učitelj, a s Gruićem što veli, da se utjerivanje globe nepovjeri načelniku. — Pošto je izvjestitelj svoje konačne opazke generalne debate dovršio bio, prošlo se je na specijalnu.

Predsjednik čita 1. rezoluciju i pita, da li želi tko govoriti. — Nitko se neprijavi.

1. rezolucija bi jednoglasno primljena. — 2. isto tako.

Predsjednik čita 3. rezoluciju.

Moždeka veli, možebit ima nesposobnih učitelja za predavanje vjeronauke. — Velko pobija predgovornika i opominje ga na crkveno povjerenstvo, sastavljeno za vjeronauk kod izpita. — Glaser dodaje još k ovomu, da ima u školi djece razne vjere, dakle imali bi pravo po vlastitoj knjigi isti moral učit. Spominje doktora Dittesa i njegove rieči o raznih vjera.

3. rezolucija bi takodjer bez preinake većinom glasova primljena.

Predsjednik čita 4. rezoluciju.

Peičić je proti predlogu, jer veli, da narod nehaje na učiteljeve rieči (žalostan učitelj). — Glaser brani svoj predlog, a žali predgovornika, što narod za njegove rieči nehaje.

Digitized by Google

4. rezolucija u redakciji primljena.

Predsjednik čita 5. rezoluciju.

Valić se slaže s rezolucijom, samo da se rekne mjesto „naših“ — „krajiških“ šuma.

5. rezolucija sa preinakom „krajiških“ primljena.

6. rezolucija jednoglasno primljena.

Predsjednik čita 7. rezoluciju.

Jozičić predlaže, da se nastavni tečaj jedan put u godini i to preko cielih praznika obdržava. — Velko dodaje, da je dobra podpora potrebita. — Glaser se slaže s Velkom, ali ne s Jozičićem.

Predsjednik pita, da li se 7. rezolucija prima u izvoru redakcije ili po predlogu Jozičića. — Skupština se izjavi za predlog Jozičića i formulirana rezolucija glasi: „Današnji, svomu zvanju nedorasli učitelji, neka kroz ciele praznike polaze nastavni tečaj, a medju naobrazujućimi učitelji neka je i okružni školski nazornik, koji sve manjkavosti najbolje znade. Iz školske blagajne moraju se učitelju troškovi nadoknaditi i to unapried.

8. bi rezolucija jednoglcsno primljena.

Predsjednik čita 9. rezoluciju.

Valić se poziva na Jozičića i slaže se s njim glede 6 poslanika u zemlj. škol. vieće, samo dodaje, da okružne sjednice iz svoje sredine takove biraju, a ne zemlj. škol. vieće. — Velko nije za taj predlog. — Glaser je za predlog Jozičića i Valića.

Predsjednik pita, da li se predložena rezolucija ili preinačena od skupštine prima. — Skupština se izjavi za predlog Jozičića i Valića.

9. rezolucija dakle glasi: „U zemaljsko školsko vieće mora doći 6 pučkih ili gradjanskih učitelja, koje okružne učiteljske skupštine iz svoje sredine biraju i 1 zastupnik preparandije, kojega bira učiteljski sbor istoga zavoda.

10. bi rezolucija jndnoglasno primljena.

Predsjednik čita 11. rezoluciju.

Jozičić predlaže, pošto „mala realka“ i „gradjanska učiona“ obstoji, da se jedna ukine; nu ipak je za obstatak gradjanske škole. — Glaser brani svoj predlog.

11. rezolucija bez preinake s većinom glasova primljena.

12. rezolucija jednoglasno primljena.

Predsjednik čita 13. rezoluciju.

Lehrlinger nije zato, da mjestno školsko vieće odmjeri globu, nego kotarska oblast. — Gruić pobija predlog predgovornika, te je zato, da kotarska oblast naloži načelniku, da što brže globu utjera. — Glaser čita §§. u pogledu globe.

13. rezolucija većinom glasova primljena.

Gosp. predsjednik izjavi skupštini, da je prvo pitanje riešeno, a buduć je vrieme izteklo, da se u razglabanje 2. na dnevnom redu nalazećega se pitanja upustiti nemože.

Digitized by Google

Zatim obznani skupštini, da će gosp. Glaser držati u 4 sata po podne predavanje o tieloslovju i umoli skupštinare, da bi u što većem broju tomu važnomu predavanju prisustvovali, te zaključi sjednicu u ¼ 1 ure po podne, a ureče drugu redovitu sjednicu za sutra u 9 satij prije podne. (Dalje.)

Raznice.

— O novih naših čitankah. Kr. zem. vladni odiel za bogoštovje i nastavu sazvao je u sporazumku sa c. kr. vojnim zapovjedničtvom komisiju vještaka, koja će imati izpitati osnove za nove čitanke, što no ih je izradio hrv. pedagog. književni Sbor.

— Obća skupština austrijskih učiteljah držat će se ipak, premda je bečko ministarstvo razpustilo stalni skupštinski odbor. Nekoliko se naime bečkih učitelja privatno dogovorilo, te sve korake učinilo, da se skupština drži na temelju obstojećih ondje zakona, i to u Beču.

— Prvi proseminar u Austriji. Početkom ove školske godine otvoren je u Novom Mjestu kod Beča proseminar, t. j. zavod, u kojem se imadu mladići, svršivši podpunu pučku učionu, pripravljati za učiteljište. Drži se naime, da mladić n gimnazijah i realkah mnogo izgubi vremena raznimi predmeti, koji mu kao učitelju nisu upravo potriebni, a opet se dovoljno nepripravi za učiteljište. U tom pako proseminaru učiti će se mladići samo takove predmete, koji će im služiti i za obćenito njihovo naobraženje, a opet im u prvom redu trebati kao učiteljem. Tako će se temeljito učiti osobito materinski jezik i njegova književnost, zatim domaći i obći zemljopis i poviest, prirodopis i prirodoslovje, računstvo, mjerstvo, risanje itd. Tu će se osobito nastojati, da im se svi ti predmeti tumače metodički, da se tako zarana priuče valjanoj metodi kod obučavanja. Neima sumnje, da će se tim zavodom promaknuti obrazovanje učitelja u Doljnjoj Austriji. U nas se dakako o takovih zavodih ni nesniva, pa bi to i lasno još pregoreli, samo kad bi nam se barem učiteljišta onako uredila, kako su u svih naprednih zemljah uredjena.

— † Dr. Bock preminuo. Dok se u Beču slavila pedesetgodišnjica glasovitoga dr. Rokitanskoga, izpustio dušu jedan od najglasovitijih mu učenika, dr. Bock u Lipskom. Bock si stekao svojimi znanstvenimi djeli znamenito ime u učenom svietu, nu još više slovio je sa svojih popularnih djela, kao: „Das Buch vom gesunden und kranken Menschen", te sa svojih medicinskih članaka u najrazširenijem njemačkom časopisu: „Gartenlaube." Nu i za pedagogiju stekao si je zasluga, jer ne samo da je neprestano u novinah prodikao, da se imade u školah osobito nastojati oko tjelesnoga uzgoja mladeži, nego je i napisao popularnu antropologiju za učitelje i zdravstvoslovje za učenike. Djelce: „Ueber die Pflege der körperlichen und geistigen Gesundheit des Schulkindes. Eine Mahnung an Eltern, Lehrer und Schulbehörden" dao je štampati u 20.000 iztisaka, te ga je bezplatno razdielio medju njemačko učiteljstvo. Pa i na hrvatske učitelje nije zaboravio; prigodom naime prve naše obće učiteljske skupštine poslao je hrvatskim učiteljem na dar 200 iztisaka toga djelca. Veliku si je zaslugu stekao još i tim, što je dao po svojih naputcih prirediti od sadre antropologijsku sbirku raznih anatomijskih preparata, koja je sbirka riesila i našu izložbu učîla. Slava takovu mužu!

— Učiteljskih seminara u Svicarskoj imade 25 i to 18 mužkih, 6 ženskih i jedan mješoviti. Od tih pripada na kanton bernski 6, vališki 4, curiški, švicski, graubündski po 2, na lucernski, zugski, seloturnski, sv. havelski, freiburški, argauski, thurgauski, tesinski i vaadski po 1. Po narodnosti ih je 18 njemačkih, 6 francezkih i 1 talijanski.

— Redovnici izključeni iz narodne škole. U velikoj vojvodini Hesenskoj prihvatila je i prva komora predlog druge komore, da se redovnikom zabrani obučavati na narodnih školah.

— Kako se plaćaju učitelji. Neki englezki državnik da je rekao: Mi najbolje plaćamo one, koji nas ubijaju, naime generale; zatim one, koji nas varaju, političare i novinare; onda one, koji nam vrieme krate: pjevače, plesače, svirače i glumce; najgorje pako one, koji nas trudom i mukom uzgajaju i obučavaju.

— Ukaz cara ruskoga o pučkih školah. Na prvi dan božića (po ruskom kol.) posla car Aleksander na svoga ministra prosvjete, grofa D. A. Tolstoga, ukaz sliedećega sadržaja: „Grofe Dimitrije Andrijeviću! U neprekidnoj brizi svojoj o sreći naroda svoga, ja obraćam svoju osobitu pažnju na narodnju prosvjetu, počem u njoj vidim pokretnu silu za

Digitized by Google

svaki napredak i utvrdjenje onih moralnih temelja, na kojih se dižu države. Da bih podpomogao samostalno i životvorno razvijanje narodnje prosvjete u Rusiji, potvrdio sam g. 1871 i 1872 sastavljena u tom smislu uredjenja srednjih učilišta u povjerenom vama krugu, koji će zavedi davati sasvim temeljito obće obrazovanje omladini, koja se sprema za slušanje viših nauka. Brinući se tako isto, da se svjetlo blage prosvjete razlije u sve slojeve naroda, ja sam zapovjedio, da se urede i otvore učiteljišta i učiteljski seminari, da se na njih naobraze učitelji za seoske i gradske škole; a ujedno i same one škole valja da dobiju pravilno uredjenje i razvitak prema potrebi vremena i prema svudašnjoj težnji naroda u mojoj carevini. — Nadam se, da će očekivano uslied ovoga umnoženje narodnih škola razširiti po narodu zajedno s čitanjem i pisanjem i jasno razumevanje božanskih istina Hristove nauke sa živim i radnim osjećanjem moralne i gradjanske dužnosti. — Ali dostignuće tako važne cieli valja pažljivo obezbrižiti još izranije. Ono, što bi po mojoj želji imalo da bude prava prosvjeta mladoga naraštaja, može se u nestašici nadzora izvrgnuti u orudje moralnoga narodnoga kvara, od čega su i opaženi već neki okušaji, i otrgnuti ga od onih vjerovanja, pod sjenkom kojih se kroz toliko vjekova sbirala, snažila i uveličavala Rusija.

Kao čovjek, kojega je moje povjerenje pozvalo, da ostvarava moje težnje u oblasti narodnje prosvjete, vi ćete udvojiti revnost, kojom ste se svakad dosad odlikovali, da postavljena u temelj narodnjemu uzgoju načela vjere, morala, gradjanskih dužnostij i osnovnost učenja budu obezbiedjeni od svakoga potresanja. Suglasno stim ja stavljam u neizbježivu dužnost svim drugim vlastim, da vam u tom pomažu, koliko god koja može.

Narodno uzgajanje u duhu vjere i morala rad je tako velik i svet, da njega treba u tom pravcu da podupiru ne samo duhovničtvo, nego i svi najprosvećeniji ljudi u otačbini. Ruskomu plemstvu, koje se svakad odlikovalo primjeri odličaja i predanosti gradjanskoj dužnosti, ponajprije pripada, da se o tom postara. Ja prizivam svoje revno dvorjanstvo, da bude stražar narodnoj školi. Neka ono pomogne vladi budnim nadzorom na mjestu, da se škola sačuva od pogubnih i kvarnih uticaja.

Polažući na njega i u ovom poslu sve svoje uzdanje, ja vam zapoviedam, da se u dogovoru s ministrom unutarnjih djela obratite mjestnim vodjam dvorjanstva, te da oni, kao staraoci osnovnih škola u svojih gubernijah i srezovih, a na osnovu prava, koja će im se o tom odielito dati, pomažu najbližjim svojim učešćem, da se obezbiedi tim školam moralni pravac, a tako isto da se one sve bolje uredjuju i da se množe."

Rusko se plemstvo, kako su novine javile, odazvalo tomu pozivu i u posebnoj adresi cara uvjerilo, da je svoju zadaću shvatilo, i da će sve učiniti za naobrazbu puka.

Književnost

Upravo je izašlo tiskom i nakladom „Primorske tiskare" u Kraljevici prekrasno djelo pod naslovom: „Dobro i zlo, knjiga za svakoga". Talijanski napisao Dr. Pavao Montegazza, učitelj na velikih školah u Paviji, a hrvatski priredio Ivan Fiamin. Velika 8-na. Strana 97. Ciena 35 novč. Ko što je to djelo svojim sadržajem krasno, kojim poučava čovjeka o svih njegovih okolnostih, odnošajih i dužnostih, to će Hrvatu tim više goditi, što ti sbori čistim i milim jezikom, kako no Fiamin sborit znade. Preporučamo to djelo što toplije svakomu.

Nakladom braće Jovanovića u Pančevu izašla je: Zoologija od Augusta Lübena. Preveo ju: Despotović, učitelj na učiteljištu pakračkom. Ime Lübenovo, kao prvoga metodika i praktika medju njemačkim učiteljstvom jamči za vrstnost djela. Svakomu će učitelju dobro doći.

Natječaji.

Za učitelja na područnoj učioni župe našičke u Klokočevcu. Plata 315 f. uza to udoban stan, prostran vrt i 10 hv. drva za porabu učitelja. Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. Ožujka 1874 veleč. g. Jos. Kršnjavomu, podarhidjakonu i župnik u Feričancih.

— Za učitelja i orguljaša u Šišincu, polit. občini pokupskoj. Plata 300 f., 12 hv. drva za učitelja, a 6 za učionu, zatim 3 jutra oranice i 1 jutro sjenokoše, udoban stan i vrt. Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. Ožujka 1874 veleč. g. Stjepanu Harabajsi, podarhidjakonu i župniku u Šišincu. (Pisarovina).

— Za podučitelja na pučkoj učioni u Dolnjoj Dubravi u Medjumurju. Plata 250 f. uzato 2½ hv. drva. i pristojna jedna soba s potrebitim pokućtvom. Osim toga može računati na 50 f. privatnoga dohodka. Natjecatelj mora biti vješt hrvatskomu jeziku, a koji bi vješt bio hrvatskomu i magjarskomu jeziku u govoru i pismu, imat će prednost Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Ožujka 1874 predsjedničtvu dolnjo dubravskoga školskoga odbora.

— Za učiteljicu na gradskoj glavnoj djevojačkoj učioni u Karlovcu. Plata 500f., u ime stanarine 10% rečene plate, te pravo na petogodišnje doplatke po 50 f. na godinu. Molbenice s dokaznicami imadu se upraviti na kr. zem. vladni odiel za bogoštovje i nastavu, a poslati do 31. Ožujka t. g. veleč. g. Ivanu Mašeku, kotar. učiona nadzorn. i žup. u Dubovcu (Karlovac).

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 8. U ZAGREBU, 10. OŽUJKA 1874. **Tečaj XV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Novi zakon za pučke škole.

Jedva se utaložila politička bura, jedva je hrvatski narod zadobio povoljnu vladu, već se uvidja na svakom, noročito pako na prosvjetnom polju veoma znamenit napredak. Čemu se prije nekoga vremena nitko nadao nije, što su uslied nepovoljnih i žalostnih okolnostij i najrodoljubiviji muževi s-uma smetnuli, to nam je podala nova naša vlada zakonom ob ostrojenju i otvorenju sveučilišta u Zagrębu.

Tim zakonom zasnovana je duševna budućnost našega naroda, njim su otvorena vrata onomu našemu svetilištu, u kom će prvi umnici slavenskoga roda u duše darovite i nadobudne hrvatske omladine prelievati plodove znanja i umienja, njim su Hrvati dokazali, da teže nesamo za političkom, već i za kulturnom samostalnošću svoje domovine.

Nego samim otvorenjem sveučilišta nesmije se završiti nastojanje hrvatskoga naroda oko njegovanja i promicanja narodne prosvjete. Istina doduše, hrvatsko će sveučilište već samo po sebi mnogo doprinašati k-tomu, da se višja obrazovanost i narodna literatura uzdigne na što višji stepen, nu mi nesmijemo tim zadovoljni biti, mi moramo nastojati takodjer i o tom, da se obći prosvjetni interesi našega naroda promaknu, da znanost i umjetnost zahvati čvrsto korjenje u cielom narodu, da se glavni dio, t. j. jezgra naroda oplemeni te iz svoje dosadanje materijalne i duševne biede i nevolje pridigne. Dokle toga nebude, nećemo se moći uslied današnjega družtvenoga i državnoga uredjenja nadati nikakovu napredku, nećemo se moći pribrojiti medju naobražene i napredne narode evropske.

Svestranu narodnu prosvjetu mogu jedino pučke škole uzdići i unaprediti, jer jedino pučke škole mogu, kao što je to i naš učeni Ante Mažuranić naglasio*, djelovati na neposredno naobraženje naroda. Alï da uzmognu pučke škole odgovoriti svojoj zadaći, moraju biti valjano i svrsishodno uredjene. Od današ-

* Vidi program zagrebačke gimnazije od g. 1852. „Kratak pregled povjestnice gimnazije zagrebačke“.

Digitized by Google

njih naših nepodpunih i neuredjenih škola uzalud je svako očekivanje u tom pogledu: one neće nikada privesti našega naroda k-žudjenoj svrsi. S-toga bi nova naša vlada okrunila svoje djelovanje na prosvjetnom polju, te si općenito priznanje naroda stekla, kad bi uznastojala o tom, da se i preustrojenje pučkih škola što prije preduzme.

Priznajemo rado, da joj u oči predstojećega saborskoga zasjedanja i mnogo drugih važnih poslova prinadleži, naročito na polju nutarnje administracije. U dosadanjih nepovoljnih i nemilih okolnostih zaostali smo u svem. Silne potrebe iziskuju dakle, da se što prije namire i uklone, ako hoćemo, da nam se naš državni i družtveni život što bolje i bržje razvija, — nu uz sve to nadamo se, da će prešnost školskoga pitanja sve te zaprieke nadvladati, te da će se naša vlada u prvom redu pobrinuti za to, da sveobćom pučkom prosvjetom osigura svoje i narodne političke stečevine, svoju i narodnu samostalnost.

Bez razvite pučke prosvjete nemože se u naše doba ni pomisliti napredna država. Stanje pučke prosvjete jest mjerilo, o koje se mjeri napredak i snaga pojedine države i pojedinoga naroda. Uslied toga i nastoje svi svjestniji narodi u prvom redu oko promicanja pučke nastave, kao što nam svjedoči Cislajtanija i Ugarska, gdje su se pučke škole reformirale prije nego li išto drugo.

Nadamo se dakle čvrsto, da će se i naša vlada ugledati u njihov primjer, te svu svoju briižljivost posvetiti tomu predmetu, i tim svomu narodu podati ono, što najviše treba, i što je u današnje doba općega napredka najvrednije, te što može najsigurnijim načinom osigurati i objelodaniti slobodu i samostalnost naše mile domovine. Ako itko, a to je ona ojačana vjernom saborskom većinom, te neograničenim pouzdanjem naroda kadra ovo nesnosno i konfusno stanje ukloniti i oživotvoriti nov, blagoslovan nasad na polju pučkoga školstva.

Stj. Basariček.

Kako da uzgaja škola slobodnu volju u mladeži.

VI.

Tko je voljan uzgajati u mladeži slobodnu volju, tomu je i dati mladeži što više slobode. U obće ima se nastojati, da od gojenaca postanu radini, pošteni i odlučni muževi, koji će biti pripravni sve žrtvovati za dobro domovine, te iz svih sila raditi za napredak i obći boljak, a odlučno i hrabro braniti sve, što je pravo i zakonito. U kratko, treba je dati mladeži sgode i prilike, da se uzgoje od nje karakteri. Nećemo da pobliže tumačimo preznamenitu ovu rieč, već svrnimo samo malo okom na prirodne zakone. U svakoga i sliednjega čeljadeta ima nekih osebina u tjelesnom u obće, a napose pako u živčanom sastavu, a od toga opet ovisi mu temperamenat. Uza to djeluje na svakoga obitelj, družtvo i druge okolovštine tako, da svako nauči na svoj način shvaćati, misliti, osjećati i žudjeti, što sve jednom rieči zovemo njegovim karakterom. Ovaj opet kao glavno poticalo volje, potiče čine i ravna njimi. Pa upravo zato, što je svaki

Digitized by Google

karakter u naravi osnovan, moramo pustiti, da se naravno i razvije, a zaprečivati, samo da nepodje po zlu ili da se krivo nerazvije. Narav svakoga individua pokazuje se već zarana više ili manje, a u mnogih probija upravo žestoko, te upravo više razvijeni karakteri posrnu najprije i povriedjuju ponajviše školski zapt. Tuj valja postupati veoma oprezno i s-najvećim humanitetom, te tražiti uzroke i povode činom. Nevalja karakter gojenca vriedjati, već ga o boljem uputiti i na pravac svesti.

Izkusni i praktični psiholozi i lječnici u ludnicah tvrde, da sve što čovjek čini, mora da tako čini, jer da su ga na to sklonuli uplivi i okolovštine, koje nije mogao predvidjeti, niti ih ukloniti. U istih će okolnostih isto čeljade uviek isto raditi. Kod ludjaka neovise većim dielom te okolnosti o njegovoj volji, pa zato ga ni nemože za njegove čine nitko odgovornim učiniti. Zato valja i kod zdrave čeljadi uklanjati u koliko moguće sve zle uplive i okolovštine, krive nazore o poštenju, uživanju i zadaći ljudskoga života. Čin, koj si već učinio, nemožeš više učinit neučinjenim, ali ako si zarana naučio samim sobom vladat, kadar si boriti se sa svimi uplivi i okolovštinami, i sve svladati.

Treba dakle dati mladeži već zadobce sgode za individualni razvoj; s-vremenom će se uzki krug, što si joj ga opredielio, sve više razširivati, čim su samo neka načela u njoj ojačala; uza to ima se mladež upućivati, kako da sama sebe svlada, da tako u njoj ćudoredna slobodna volja koren uhvati. Ako kad kada ovaj ili onaj i posrne i zaluta, zato neizgubimo volje ni uztrpljivosti. Göthe ju bo reče: Čovjek bludi, dokle živi! A kako da neizkusna mladež najvećma nebludi! Ako je u učitelja i ravnatelja dobre volje i opreza, lasno će mnogo zabludjelo čeljade svesti na pravi put, jer i koliko bilo nestašnosti u mladeži, mora se ipak priznati, da su takovi učenici, koji bi iz puke zlobe zakone prekršivali, ipak samo iznimkom. Nepromišljenost, nerazbor, lakoumnost, pr-pošnost itd. povodom su većini prestupaka školskih zakona, a to se dade izkoreniti i blagimi i čovječnimi sredstvi.

Da odvratimo učenika od mnogih zabluda, valja pobuditi u njem i gojiti volju za plemenitim, dobrim i liepim. Osobito valja mladež podupirati, ako se više nje složi na zajednički nauk, na zajednički kakov koristan i plemenit rad. Uzgojitelju valja zarana u gojenčadi pobudjivati duh i volju za udruživanjem. Mnogi nalaze u tom neku pogibelj, nu ako škola, kao što se razumieva, sve nadzire, to proiztiče iz toga udruživanja ta korist, što je učitelj kadar bolje pojedince prosuditi, te saznati za njihova nagnuća i njihove navike, pa će doskora moći razabrati, koj učenik u školi na druge najviše upliva, kojega najviše ciene i kojemu li se drugi pokoravaju. Po tom se pako može lako prosuditi i duh, koj u školi vlada, pa prema tomu će i učitelj zadobce svoje učiniti.

Veći učenici mogu si i posebna pravila osnivati, predstavnike si birati, te sami svojimi družtvanci upravljati. Tako će naučiti, kako se svagdje moramo nekomu pokoravati, kako su potriebni zakoni, ako se hoće, da se zajednička svrha polući. Može se dozvoliti, da si učenici prirede kad kada i male sveča-

Digitized by Google

nosti, da podju zajedno šetat u krasnu prirodu, tako će naučiti u družtvu se zabavljati, a opet će uza to i dosta naučiti. Ako i učitelj s-njimi podje, tim bolje, ali tad da nebude strogim nadzornikom, već kao gost, kojega će kao takova tim više cieniti i sve mu učiniti za volju, samo da mu ugode. Tad si neka učitelj ovu predoči: Da si veseo medju veselimi, a školski prah streso sa sebe!

Pokoravajuć se školskim zakonom, pa i svojim vlastitim pravilom, naviknuti će mladež sama sobom ravnati, a pojedinci će sami sebe svladati, ma da se samo pred sudruzi neosramote. Ta obće je poznata, da se mladež u družtvu medjusobno obćeć skoro više uzgaja, nego li u školi samoj. Prpošnjaka, brbljavca, svadljivca ili pako lienčinu izsmijavati će i dražiti sudrugovi tako dugo, dok se tim manam neoduči. Valjanost i vrlinu priznati će rado svi, te joj se domala dragovoljno sami podvrći, a tako postaje poredak sam po sebi. Udruživanje koristi napokon još i tim, što pojedine članove tako za družtvo zanese, da će sve prosto vrieme posvetiti samo družtvenim interesom, te neće ni imati kada misliti na ludorije, koje bi mogle inače mnogomu na um pasti.

U višjih razredih gradjanske škole ili u drugih srednjih učilištih može se još i dalje poći, te dozvoliti takovim družtvom, da izradjuju izradke iz raznih učevnih struka, pa da se ti izradci, pošto bi ih strukovni učitelj progledao, onda javno čitaju, a zatim da se o njih javno govori i kritikuje. Ako je učitelj dokolan i voljan i sam kadkada napose o kojem predmetu razpravljati, to će ga učenici tim više uzljubiti, a njemu će se tim sgoda pružati, da mnogu stvar potanje i podublje razpravi, nego li mu je to u samih učevnih satih moguće. Mnoge je to učenike potaknulo i privelo s-vremenom književnomu radu, a odvratilo ih od bezposlice i stranputice.

Ima i drugi način, kojim se mogu učenici potaknuti na čitanje i na koristan rad, a to je ako učitelj kad je što protumačio, učenike naputi, gdje mogu o tom što pobliže čitati, pa ako ih i uputi, kako valja u obće čitati, naime olovkom u ruci, te si sve bitnije stvari zabilježiti, jer samo tako se može steći pregled o dotičnom predmetu. Kad bi tako koj učenik ovaj ili onaj predmet proučio, onda da o njem javno prosbori pred cielim razredom.

Ako učitelj tako postupa, to će lako doskora proučiti ćud većine svojih učenika, te će mu samo nekolicina ih jošte preostati, na koje će morati bditi oštrijim okom. Preporučaju neki pače, da si učenici sastave od najstarijih i najboljih učenika porotu, koja ima da razne disciplinarne prestupke prosudjuje. Tim će se učenici zadobce priučati na samoupravu. Učenik pako, koj je pogriešio, podvrći se voljnije kazni, koja mu se opredielila voljom čitavoga zavoda, pa će ujedno i uvidjeti, kako je potrieban zakon i poredak, i kako mu se svatko pokoravati mora.

Ako smo kazali, da treba mladeži dati što više slobode, to nemislismo drugo, nego da se mladež priuča sama sobom vladati, uzpregnuti se od prestupaka i onda, kad bi ih mogla učiniti nebojeć se kazne. Učeniku valja pružiti priliku, da u stanovitih granicah sam po svojoj volji nešto čini, da si u pomenutih zadrugah sam odabere zadatak, kojega će riešiti, te o njem javno razprav-

Digitized by Google

ljati. Ako se koj razred osobito odlikuje bud kakovim radom, bud uzornim ponašanjem, tad neka mu se dozvoli, da si izprosi kakov praznik, na primjer da može koj popodne zajedno poći šetat ili zabavljat se. Tim će se u mladeži pobuditi zadružni duh, koj svojom snagom i pojedinca uzdiže, a školu mu i sav rad učini ugodnim. Nikada pako nevalja odviše zabranjivati, jer to upravo mladež nuka na potajne prestupke, a s-druge strane neka izkazuje učitelj što više povjerenja napram učenikom, ako mu što obećaju, da se tako uvjeri, da li će rieč održati. Da protivno učitelj radi i onako nebi uspjeo, jer će učenici uviek naći sijaset izgovora, kad svoje dužnosti ovršili nebi, a gdje će učitelj svaki put tomu u trag doći, da li je izprika osnovana ili nije. Nevalja podnipošto iz puke samo sumnje odmah kazniti, shodnije će biti, ako se učitelj zadovolji, da mu učenik obreče, da neće više česa učiniti, ili da će, što je zanemario, naknadno izpraviti. Učenik će obvezav se zadanom rieči i sjegurno ju držati; on će se svladati, pa se tako sam zakonu podvrći. U tom smo bo upravo slobodni, ako se od svoje volje pokoravamo zakonu, ako dužnosti svoje svjestno izpunjujemo, ako sami odlučimo što učinit ili neučinit i to sve od drage volje za obću svrhu. K-takovoj da slobodi škola dovodi! Nečini bo onaj, koj je slobodan u pravom smislu, ono, što mu se svidi, nego će se slobodno odlučiti za ono, što mora činiti, što mu je dužnost.

Iz svega što dosele navedosmo, vidi se, da uzgojitelju ponajprije treba znati, što je volja i kako postaje, pa onda da prema tomu odabire sredstva, kojim će ju rukovoditi i ravnati. Koja da se sredstva odaberu, ovisi o sobstvenom našem uvjerenju, te o mjestnih okolnostih, pa zato je težko izreći o tom obćenita pravila. Najviše se pako grieši s-toga, što se često krivo shvaća sloboda, da se drži sloboda razuzdanošću i samovoljom. A to je težko mnogim izbiti iz glave, a osobito lako zavadja to našu mladež. Samo ozbiljnom i trieznom naukom može škola te mladenačke tlapnje raztjerati, a učitelj mora svaku sgodu upotriebiti, da gojenčad uputi o pravoj slobodi, da ju osvjedoči, da se samo dobro i kriepost može uzdržati, pa da će napokon uviek svladati pa makar i koliko borbe bilo. Što je pravo i Bogu je drago, kaže naša poslovica, pa i jest tako, jer u pravici moramo smatrati djelovanje vječnih božjih zakona. Bog je bo istina, Bog je pravo, Bog upravlja po vječnih i nepromjenljivih svojih zakonih fizičkim i moralnim svietom.

Tim osvjedočenjem, pak ojačanom voljom neka podje gojenčad iz škole u sviet. Ako u njem nenadje slobode po svom ćefu, to će zato morati i trpljeti. U školi bo joj se kazalo, da je u svietu tako, da gradjanski zakon nemilice svakomu sudi, gdje je jošte školski pomilovao. Nu ako je škola sve učinila, ako je gojenčad naučila uzprezati se i sobom vladati, ako je u njoj pobudila zadružan duh, te uzgojila odlučnu volju za obće dobro, to će od nje biti sjegurno valjani državljani i odlučni muževi, kojim će sve sveto biti, što je pravo, istinito, liepo i plemenito. Takovih nam muževa Bože daj! Po spisu F. Kõrnera x+y.

Digitized by Google

Djelovanje Ivana Perkovca na polju pedagogije.

Čitao u glav. skupštini hrv. ped.-književnoga Sbora 22. Rujna 1872. član Stjepan Basariček.

(Konac.)

Iz svega toga dade se zaključiti ovo: Perkovac je pučku školu smatrao izključivom svojinom naroda, a ne posjedom pojedinih privilegiranih stališa ili instituta. Dosljedno tomu nastojao je, da se preda u ruke narodu, te u savez s-realnim i konkretnim životom dovede, i napokon da ju neravnaju vanjski uplivi, već jedino korist naroda i zahtjevi znanosti pedagogijske.

Smatrajuć školu narodnim zavodom, ne samo da je dopuščao, već je upravo zahtievao, da se za njezinu korist i napredak brine svaki član naroda, bez obzira na njegov položaj i stališ. U tom pogledu redao je u jednu vrst „podvinjskoga župnika“ s-kapetanom Granošom i knezom Šavorićem. I dočim župnika podvinjskoga radi njegovih zasluga za školu i narodnu prosvjetu uzvisuje, želi neka bi se i ostali za njegovim primjerom poveli, a tu želju izražuje preko ustiju Stjepanićevih ovako: Moralo bi se smatrati najvećom srećom za svu domovinu, dapače pravim blagoslovom za čovječanstvo, da na svakoj župi ima župnik, kakav je moj, koji je podpunoma proniknuo ćud naroda i dokučio sve njegove potrebe. — Kad sva Hrvatska bude nakićena ovakovimi (valjano uredjenimi) učionami, i liepa joj brda njome kao načičkana, kad u tih učionah bude plamtila živa luč prosvjete, da joj se u sjaju razazna istina od laži, prijatelj od neprijatelja, da se njezinom svjetlosti razsvieti svaka tmina i razprši svaka glupost; splesti će narod iz same zahvalnosti na grobu prvih začetnika pučke obuke vienac svetosti, koj će se ondje sjati dok bude svieta i vieka.

Ciela školska organizacija vrti se oko učitelja. Uzalud sve reforme, ako učitelj nije na svom mjestu, ako on nepojmi svoje zadaće. Bio je o tom uvjeren i Perkovac, pa zato je učiteljsko zvanje osobito počitovao. Podvinjski učitelj Stjepanić bijaše mu uz župnika prvi najugledniji, najodličniji i najkoristniji član podvinjske občine. Bez njegova se upliva nije ništa činilo, ni poduzimalo. Kod biranja u županijsku skupštinu i sabor bijaše on prvi i najodlučniji, ali ujedno i najslobodoumniji faktor, te je u tom preticao i samoga župnika. U njegovu djelovanju nije ga vodila strast, strančarenje, slavičnost, ili kakovi posebni probitci, već jedino korist i napredak naroda i domovine. On je bio uvjeren, da neima svetije dužnosti, nego što je „pomaganje“ neuke i ugnjetene sirotinje“; te je u tom pravcu i djelovao na korist svoje občine, dok nije napokon zaglavio uslied mnogovrstnih agitacija. —

Istina, u uvažavanju učiteljskoga zvanja nije si Perkovac ostao u toliko dosljedan, na koliko bi se to od njegove izkušene značajnosti očekivati moglo. Nu tko se može pohvaliti, da u svom životu nije nikad pogriešio? On je naime vojevao proti materijalnoj poboljšici učiteljskoga stanja, dokazujuć, da bi isto moglo „za nevolju“ i uz dosadanji dohodak obstojati*. Tim je nemilo povriedio čuvstvo sva-

* „Vienac“ br. 4. god. II. Tegobe i zahtjevi pučkoga učiteljstva.

Digitized by Google

koga pučkoga učitelja, jer tko onako liepo opisuje učitelja, kao što Perkovac opisuje podvinjskoga učitelja Stjepanića, tko mu onako uzvišenu i duboko sižuću ulogu namienjuje, taj bi morao nastojati, da mu se osigura nezavisla existencija, i tim pruži mogućnost, da može zadovoljiti preogromnoj svojoj zadaći. Dok bude učitelj zavisio od tudje milosti, dok bude za volju svoga svakdanjega krušca prinuždden svakomu u volju ulaziti, dotle nema ni govora o tom, da bi mogao samostalno i neodvisno vršiti svoja prava i svoje dužnosti. — Uvidio je to napokon i sam Perkovac, pa kano da se je pokajao za prenagle svoje rieči, jer je proti svomu običaju zašutio onim, koje je spomenutim svojim člankom izazvao i koji su punim pravom njegove razloge veoma pobijali. — Za godinu dana nastojao je svoju pogrješku izpraviti tim, što je u pripoviedci „Stankovačka učiteljica“ učiteljičin položaj predstavio tako kukavnim, da češće nije smagala ni toliko, koliko treba za odpremu lista prijateljici. — Koliko poznamo poštenje Perkovčevo, toliko možemo uztvrditi, da bi on prvi, kad bi sjedio u današnjem saboru, podviknuo: Uvažite gospodo učiteljeve duševne i tjelesne potrebe, pa mu podajte ono, česa mu ponajprije treba, — naime svagdanjega hljeba. — Hljeba, hljeba gospodaru! — to je obća i goruća molba sveukupnoga učiteljstva.

IV.

Dočim smo većom stranom prošli sve znamenitije i oveće pedagogijske članke pokojnikove, prelazimo na posliednji i to o zabavištih. — Što se je pokojnik i u to pitanje zamislio nije ni najmanje čudo, već posve naravska posljedica, stojeća u veoma uzkom savezu s-cielim njegovim nastojanjem i djelovanjem. On je bio osvjedočen, da sav napredak čovječanstva zavisi od uzgoja. Pa upravo najvažniju uzgojnu periodu t. j. dobu do 6. godine s-veće strane zanemaruju naši roditelji. Različiti su tomu uzroci, jedne matere nemogu se djecom vazdan baviti radi posla, a druge radi zabave, kojoj jim se kadšto neda oteti ni uz najbolju volju. Poznato je, da i onakove matere, o kojih se nemože sumnjati, da si porod ljube, imadu u pomoć različitu žensku čeljad, da jim na djecu pazi; svakdanje izkustvo uči nas, da ona ista služavka, koja kuhinjsko posudje pere, ide i s-djecom na šetnju. Treba promenadom proći, da vidiš i da se čudiš metodi pestinja, kojom su žalibože često povjerena liepa i gospodska djeca, a tko običaje hodati po nekojih samotnijih šetnja n. p. po biskupskom vrtu, opazio je bez sumnje, u kakvom se družtvu nalaze „zamjenice matera!“ A svi ti mnogovrstni uplivi djeluju i nehotice na uzgoj, na meku jim ćud i na živu fantaziju*. Da se tomu doskoči, treba zavoda, u kojih se mogu i djeca svrsi shodnije uzgajati, i odrasle djevojke, kao buduće majke, praktičnim načinom upućivati u svojoj najuzvišenijoj zadaći.

S-još jednoga gledišta zanimalo je zabavište Perkovca. Kako je poznato, bavio se je on pitanjem nationalno-ekonomičkim. Uvedenjem zabavišta pomoglo bi se riešenju i toga pitanja posve radikalnim načinom. Kako? Na to odgovara

* Vienac br. 42. god. I. „Zabavište“ I.

Digitized by Google

sam Perkevac ovako: Po Fröblovoj ideji djetinska je radnja vrlo znamenit faktor svakoga uzgoja. Zametak svoj ljudskoj radinosti nalazi se i u najmanjem djetetu; ono se igra, gradi i stvara u najnježnijoj si dobi; zato ga treba već u toj dobi oploditi za buduću poslenost, radinost i marljivost. Tko se s-djetetom bavi treba da taj nagon razvija i dotjeruje, bez takvoga nastojanja bilo bi diete nalik sjemenu, koje se baci u zemlju tvrdu i hladnu, bilo bi nalik cvietu, koje raste i cvate u hladu, gdje nemogu do njega doprieti sunčane zrake. Prama toj želji udesio je on svoje zabavište*. Djeca hoće vazda da rade nešto, a gdje nemogu ili neumiju raditi štogod liepa, dobra ili koristna, laćaju se i nevaljala posla; za njih je dakle bezposlena danguba upravo ubitačna. — „U djece je mnogo nagona graditi i stvarati. Ako jim se tu u pomoć nepriskoči, nestane u njih dobre volje, a to nevalja. Zabavište daje djetetu množinu gradje u ruku, da radi s-njom što zna, a pomaže ga tek onda, kada bi samo po sebi zapelo, te bi mu sav posao mogao zamrznuti. U zabavištu netreba djecu suviše pomagati u takovu poslu s-toga, što se ondje njih poviše u skupu zabavlja, pa jedno drugo i nehotice pomaže i svojim primjerom upućuje, kako mu raditi valja. Onoga ubitačnoga pomaganja uz koje u djetetu nestaje samostalnosti i samosvojne radinosti, nema u zabavištu nimalo; a tko nije vidio bar po koj put svojim poslom zabavljenu majku, kad joj diete dolazi s-igračkom, gdje ga ona nimalo neupućuje, što bi s-njom raditi imalo, već odmah učini sama?**“

U dalnje navadjanje i ocienivanje Perkovčevih mislij o zabavištih nećemo se upuštati. On nije imao sgode toga zavoda osobno proučiti, s-toga mu i članci, što jih je o njih napisao, nisu sasvim izvorni. Služio se je u tom Köhlerovom knjigom: „Der Kindergarten in seinem Wesen dargestellt“, nu ipak tako samostalno, da će to i pozoran čitatelj u prvi mah težko razpoznati. Knjigu od 12 araka velike osmine izcrpio je skoro posve u nekoliko kratkih članaka, jasno i podpuno.

I ja sam o važnosti zabavišta tvrdo uvjeren, makar jih i nesmatram jedinim sredstvom svega spasa. Nu izkustvo, što su ga već svi drugi narodi u tom učinili, moglo bi ipak i nas potaknuti, da se za oživotvorenje tih zavoda što skorije i ozbiljnije pobrinemo. — Zaključci, što jih je u tom pogledu stvorila lanjska učiteljska skupština, ostali su većim dielom neuvaženi, i njihov slabi glas jedva je prodro zidine skupštinske dvorane.

Stavljam još jednoč obljubljenu ideju Perkovčevu svim rodoljubom, osobito učiteljem i majkam na srdce. Neka svojim možnim uplivom nastoje, da hrvatsko naše obćinstvo predobiju za to obće koristno poduzeće. — Uspjeh jih neće sigurno prevariti, jer Hrvati su iz vlastitoga ponukavanja oživotvorili već mnogi po narodnu našu prosvjetu koristan zavod, neće valjda zanemariti ni te toli važne i čovjekoljubive stvari.

Prigodom obće hrv. učit. skupštine razgovarao sam o Perkovcu s-jednim od mladjih naših književnika, koji je s-njim dulje vremena radio, i koji je imao

* „Vienac“ br. 43. god. I. „Zabavište V.“
** „Vienac“ br. 49, god. I. „Zabavište V.“

Digitized by Google

najljepšu sgodu da prouči njegova načela i nastojanja. Medju ostalim reče, da bi se o Perkovcu i njegovih djelih dale napisati ciele knjižurine, a još da se nebi izcrpile duboke ideje, koje su u istih sakrivene. To je istina, i iskreno govoreć težko, da je Perkovca itko u našoj domovini skroz proučio i dokučio. — Upravo radi toga mislim, da će mi se oprostiti, što slabašnom ovom razpravicom nisam zadovoljio svojoj zadaći onako, kako bi dolikovalo važnosti samoga predmeta i časti imena pokojnikova. Pojedine u pedagogiju zasiecajuće misli nastojao sam razsvjetliti. Tko hoće potanje upute, neka nastoji proučiti načela, što jih je zastupao i branio cieloga svoga života. Cilj njegovih nastojanja bijaše napredak domovine i sreća čovječanstva. Pošto je to takodjer cilj čiste i prave pedagogije, to bi se moglo uztvrditi, da je Perkovčev život bio praktična pedagogija.

U borbi za samostalnost i slobodu domovine i čovječanstva podnio je dosta nevolja. Neprijatelji su ga zapostavljali i proganjali, nu sa staze pravde nisu ga mogli ničim krenuti. On je u svojoj borbi uztrajao, dok nije umro slavno i pošteno.

On je umro, a s-njim je potamnila jedna sjajna zviezda na obzorju našem. Ona je potamnila, nu nije ugasla, jer uspomena na nju živi u srdcu svakoga vriednoga i za sveobćom slobodom težećega sina domovine.

Učiteljska skupština banskoga okružja u Petrinji g. 1873.

Priobćuje Tomislav Jozičić.

(Dalje.)

Druga redovita sjednica 26. Rujna.

Gosp. predsjednik otvori sjednicu točno u 9 satij u jutro i pozva perovodju Jozičića, da pročita zapisnik prve redovite sjednice. Zapisnik bi bez preinake odobren, te se zatim prešlo na dnevni red, na kojem bijaše sliedeće pitanje: „Odgovaraju li današnje opetovnice svojoj svrsi, ako ne, kako bi jih trebalo preustrojiti? — Izvjestitelj je ovoga pitanja ravnatelj Valić, koga predsjednik pozva, da svoje izvješće skupštini priobći.

Valić odgovori na prvi dio pitanja u kratko, da današnje opetovnice svojoj svrsi neodgovaraju. Zatim navadja uzroke s-kojih neodgovaraju, kao n. pr. kratko i slabo pohadjanje svakdanje škole, oslobodjenje neke djece od ove, nemarnost roditelja za školu i dječji napredak, odgovaranje djece od škole, prerano izpisivanje djece iz nje, pomanjkanje potrebitih knjiga, nepovoljno doba dana, u koju se taj nauk preduzima, nemarnost mnoge gg. učitelja i napokon slabi uspjeh svakdanje škole.

Na drugi dio pitanja odgovara izvjestitelj, da su druge knjige neobhodno potriebite, koje bi morale tako udešene biti, da uzmognu za praktični život sbilja služiti. Učitelj nesmije misliti, da samo ono opetuje, što su djeca u školi već

Digitized by Google

učila, a niti to, da nije dužan opetovničare podučavati, ako svi prisutni nisu. Njemu se je strogo držati zakona, te iz svih sila nastojati, da svako diete bez obzira na kuma i prijatelja 6 godina svakdanju nčionu polazi, pa ako bi se koj protivnik našao, neka se svako zanemarenje, kako svakdanje, tako isto i opetovne učione novčanom globom kazni.

Izvjestitelj naglašuje, da su druge knjige potriebne i to dvovrstne: jedne za gradske, a druge za seoske, opetovnice. Gradjani se bave zanatom, ponešto obrtom i trgovinom, a seljaci obradjivanjem polja i gojenjem stoke.

Čitanke za seoske opetovne škole, morale bi sadržavati obširniji nauk o izvorih seljačkoga blagostanja i o dobrom i valjanom gospodarenju. U knjige gradskih nastavnih učiona imao bi se uvrstiti dovoljan izvadak poviesti ob obrtu i trgovini, o medjusobnih odnošajih ljudskih te o kulturi, koju su mnogi narodi ovimi strukami polučili. U poduljem svom izvješću naglasi takodjer, da seljačka djeca ljeti nedjeljom dolaze ranije u školu, da uzmognu opet roditeljem čuvati blago. U zimi može se taj nauk preduzimati u svako doba, jer su djeca kod kuće. U gradovih neka se preduzme taj nauk 2 put na nedjelju i to u one dane, kad su svakdanji učenici prosti, te navadja, zašto poslenim danom, a ne svetcem. Glavni je uzrok tomu, što su u gradovih opetovničari većinom šegrti, koji su svetcem najviše zapriečeni u trgovini, na sajmu itd. Vrieme za nauk opredieljuje od 6—8 satij po podne.

Pošto je izvjestitelj ovim pravcem naveo mane opetovnice, a zatim nacrtao put, kojim bi se žudjenoj svrsi doći moglo, preporuči skupštini sliedeće rezolucije:

1. Da se za opetovnice što prije druge knjige sastave, koje će dovoljan nauk ob onom sadržavati, što je za praktičan život, naime gospodarstvo, obrt i trgovinu potrebito, i to posebne za gradove, a posebne za sela.

2. Da se ovaj nauk na selih što ranije moguće svetcem, a po gradovih dva put na nedjelju u one dane od 6—8 satij popodne preduzima, u koje su svakdanji učenici po podne prosti.

3. Da se gg. učiteljem vruće preporuča, da i ovaj nauk savjestno drže.

Sada otvori predsjednik generalnu debatu i podieli rieč Jozičiću koji se je prvi najavio bio.

Jozičić naglašuje u svom govoru, da drugi činovnici imaju samo jednu službu, pa kada su prosti, da i nezavire u svoje pisarne; — samo učitelj nije nikada slobodan, on ima još neke izvanredne dužnosti, dapače nedjeljom i svetcem 3 službe. Koje su te tri službe, svaki nas znade. — Neslaže se sa izvjestiteljem, da se nauk u gradovih drži u one dane, kada su svakdanji učenici prosti, pa ni za to, da se drži dva put na nedjelju, nego poslenim ali školskim danom poslie dovršena nauka, po odmoru 1 ili 2 sata. Učitelj da na praznik druge službe neima. — Takodjer se neslaže, da budu knjige gradskih nastavnih učiona sasvim drugačije, nego li na selih; — ta i naši gradjani oru i stoku goje, a i seljak treba da trgovat znade, dakako svojim proizvodom. — Osobito naglašuje, da se učitelju za otaj nauk podieli primjerena nagrada; inače neima

Digitized by Google

od njega ploda. — U ostalom se slaže sa izvjestiteljem, samo još jednu manu dodaje, a to je „pomanjkanje pisaćih i drugih stvarij za otaj nauk.

Velko priznaje nabrojene mane naših opetovnica, nu veli, da su glavnim uzrokom istih u gradovih sami zanatnici. Osobito preporuča, da potrebite stvari nabavljaju občine, a u gradovih zadruge za svoje šegrte. Slaže se sa Jozičićem glede polazka opetovne učione, samo se boji, da bi i tu bilo zaprieka. Naglasuje, neka se to zakonom odredi. Slaže se glede nagrade.

Glaser navadja zakon Švicarske, Njemačke itd o nastavnih školah, zatim napominje predmete naših opetovnih učiona po zakonu, te je za to, da se i poslovni listovi uvrste.

Slaže se sa izvjestiteljem glede polazka učione, nu samo zimi, a ne ljeti u ono doba.

Valić se slaže sa Jozičićem, da opetovničari polaze školu jedan put nedjeljom, pa i glede nagrade za taj nauk, samo neka se to izvjestno izrekne. S-Glaserom se slaže glede poslovnih listova, ali ne da se sve u jednu knjigu uvrsti.

Predsjednik uze rieč i kaza, da je generalna debata dovršena, te se prelazi na specijalnu, zatim čita prvu rezoluciju.

Glaser preporuča, da samo jedna knjiga bude.

Valić brani svoj predlog.

1. rezolucija redakcije primljena bi većinom glasova. Predsjednik čita drugu rezoluciju.

Jozičić nije za to, da se drži nastavni nauk praznikom od 6—8 satij, nego koji drugi školski dan.

Gruić se neslaže sa predgovornici, da se nastavni nauk drži poslenim danom, nego svetcem.

Goricki se sjeća opetovnice samo po imenu, ali da se u takovoj ništa neradi. (Nemir, nespada na stvar).

Glaser brani svoj predlog, da se taj nauk radnim danom predaje.

Peičić govori iz izkustva (?) te se slaže s-Gruićem.

Štromar govori za predlog Jozičićev.

Jozičić čita formulovanu 2. rezoluciju, koja glasi: „Nastavni nauk neka se drži na selu nedjeljom a u gradovih poslenim danom, i to po okolnostih".

2. rezolucija po formulaciji Jozičićevoj bi primljena.

3. bi rezolucija redakcije takodjer jednoglasno primljena.

Zatim bi na razne predldge formulovane po izvjestitelju još 2 rezolucije te od skupštine prihvaćene, a te glase:

4. Neka se nastavne učione provide sa svimi potrebitimi sredstvi u podpunoj mjeri, i to na selih po občinah, a u gradovih po cehovih".

5. Neka se učitelji, koji nastavni nauk predaju, dovoljno nagrade, i to najmanje sa 50—100 for. iz občinske, odnosno gradske blagajne.

Predsjednik izjavi, da je prvo pitanje riešeno, te se može preći na riešavanje drugoga pitanja, koje glasi: „Treba li tjelovježbu u žensku školu kao predmet

Digitized by Google

uvrstiti?“ Izvjestiteljica je ovoga pitanja gospodična Marija Krstenić, učiteljica u Petrinji.

Predsjednik pozove učiteljicu, da bi svoje izvješće skupštini priobćila.

Izvjestiteljica vruće preporuča tjelovježbu skopčanu s-raznimi igrami za žensku mladež, jer su djevojčice i onako slabije. nego dječaci, pa su prisiljene dulje sjediti, osobito kod ženskoga posla. — Naglašuje, da je u zdravom tielu zdrava duša, a u jakom tielu jaka duša, pa da djevojčice izvan škole osobito u gradovih neimaju takove sgode, kao dječaci za jačanje tiela, zato predlaže skupštini sliedeće rezolucije:

1. „Djevojčice su od naravi slabije nego dječaci, treba dakle nastojati, da steku potrebitu snagu i jakost; jer kada stupe iz učione, prinuždene su pri ručnom djelu sjediti, a neimaju dosta prilike, onoliko gibati se, koliko im je potrebno“.

2, „U novije doba um se sve više i više bistri i puni znanjem, zato se mora obzir uzeti i na jakost i sposobnost tiela, a to se tjelovježbom samo dade polučiti.

Predsjednik otvori generalnu debatu.

Valić hvali izvjestiteljicu te dodaje, da se djevojčice u skakanju i penjanju vježbaju.

Trkulja, učitelj na vježbaonici u Petrinji, je za to, da djevojčice uče sve vježbe, koje i dječaci, te navadja naputak, kojim bi se te vježbe s pjevanjem preduzeti mogle.

Velko. Naš narod zazire od toga, nu mi moramo zdravu djecu odgajati, pa kad je tjelovježba za mužku djecu potrebita, to tim prije za žensku. Majka mora biti jaka i zdrava, pa će biti i diete, a u takovih vježbah neima ništa zazornoga proti moralu. — Podupire predlog izvjestiteljičin.

Martinović, učitelj u Crkvenomboku, misli, da se gombanje sa ženskom djecom preduzme samo u gradovih, na selu pako izostavi.

Velko odgovara predgovorniku, da su sva djeca jednako sposobna, gradska kao i seoska, a da i na ladanju trebamo zdravih majka kao i u gradovih, zato neka najprije dječaci, a zatim djevojčice gombaju.

Glaser brani predlog izvjestiteljičin, te za razlog navadja, da strani ljudi pripoviedaju, da su nam mužkarci ljepši nego li ženske. Od ženskinja zavisi budućnost, a to su naše majke. Za primjer navadja Athenu i Špartu. — Predlaže, neka djevojčice imaju drugi princip i drugu vrst gombanja, nego dječaci, pa kada to na selih nebi moguće bilo, što je takodjer potrebito, a ono svakako u gradovih.

Izvjestiteljica se neslaže s-Trkuljom, da djevojčice onako i onoliko uče, kao dječaci; — naglašuje, da na selih nebi toga trebalo, jer se seljačke djevojke poljskim poslom dosta bave. što gradske nečine.

Po dovršenoj glavnoj debati prošlo se na specijelnu.

Predsjednik čita 1. rezoluciju.

Šarutan veli, da se doda: a osobito gradske djevojke.

Digitized by Google

Izvjestiteljica pristaje na taj predlog.

Glaser čita svoje sastavljene rezolucije, koje glase:

1 „Gombanje je za žensku mladež osobito u gradovih neobhodno potrebito. — Ovo gombanje mora biti za djevojke posebno, zato na seoskih učionah zamjenice sa dječaci".

2. „Vježbanje u gombanju ženske mladeži mogu rukovoditi učitelji bez ikakva uštrba na moral. — Po gradovih, gdje bi učitelj rukovodio gombanje, neka je i učiteljica prisutna".

Jozičić dodaje, da se u 2. rezoluciji izrekne: učiteljica „ima" tomu nauku prisustvovati.

S-ovim izpravkom primljene bi jednoglasno sve stavljene rezolucije. Pošto su oba pitanja dnevnoga reda riešena, ureče gosp. predsjednik dojduću sjednicu na sutra u 9 satij prije podne, a zaključi današnju u 12 satij. Ujedno pozva gg. učitelje, da bi se poslie podne u 4 sata opet u sbornici sakupili, gdje će držati g. učitelj Jozičić predavanje o novoj metričkoj mjeri. Svršetak.

Dopisi.

Iz Samobora. Mili „Napredče"! Više je godina prošlo, što se u Tebi baš ni riečca nečita iz svim dobro poznatoga nam mjestanca Samobora; moram Ti s-toga, kad Ti se već javljam reći, kako se u nas odulje radilo za duševni napredak Samoboraca, te kako su oni, kojim je povjerena bila uprava občine, nastojali, da promaknu boljak uzgoja i obuke mladeži naše i njezinih učitelja. Jedna od najvećih sgrada ovoga trgovišta u istinu je sgrada školska, koju sagradi prije više godina za onda upravljajuće občinsko poglavarstvo, koje ujedno odredi, da se zemljište na okolo te sgrade dade za uživanje učiteljem. Nu godine 1868 pade uprava občina u druge ruke i to takove, koje su prvim već danom iste školske vrtove oduzele učiteljem, te ih iznajmile. S-toga prvoga njihova čina moglo se je slutiti, kakovom će se ti ljudi brigom brinuti za ondješnju školu; — u ovoj se slutnji neprevarismo. Te je ljude sve do danas morila briga, kako da se rieše škole i učiteljâ; jednom rieči, škola im bila trn u oku! Da ju pako nisu njegovali, vidi se odatle, što osim dva do tri zemljovida u cieloj školi nevidiš baš nikakova već učila; zemaljsko oblo, koje još jedino bilo, i to je nesrećom uništeno a znade se, da je prošle godine kroz cieli Svibanj ovdješnja školska sgrada pretvorena bila u vojarnu, u kojoj se bubnjalo i pucalo, dočim učiteljstvo sa mladežju praznovalo. Badava bilo učiteljstvu moliti, višjoj oblasti preporučivati, sve u zalud, jer smo morali slušati ove: što će nam škola — što li ti učitelji? odpustimo je — netrebamo jih!! Pod takovom upravom samo se kaže, kako je učiteljstvo ovdješnje životarilo, s-kakovimi li se sve nepogodami imalo boriti. Plaća mu bila nit za živjeti, nit za umrieti — od koje nisi mogao, da bi samo novčić oduzeo, da ga žrtvuješ za knjigu, bez koje učitelj, hoće li da bude učiteljem, nesmije da bude!

Nu nada nas u bolju budućnost ipak neprevari. 15. bo Veljače ove godine riešismo se tih svojih očuha; tim je danom oduzeta uprava ljudem, neprijateljem istini i napredku, a predana po svjestnih Samoborcih u ruke ljudem zdrava uma a to takovim, koji su osvjedočeni, da se samo napredkom može doći do žudjenoga cilja. S-toga vidimo svoje novoizabrano zastupstvo, gdjeno mahom iza izbora

Digitized by Google

podvikuje u glavu velemožnomu g. Raizneru, kano predsjedniku obnove ovu: „školu su nam naši predšastnici zapustili, učiteljstvo nam došlo u najnepovoljnije stanje, treba dakle, da to sve popravimo, da nastojimo oko duševnoga napredka našega mjesta“, a tim časom oprediele učiteljem godišnju plaću na 600 for.

Tim činom nemožemo drugo, van podviknuti sl. zastupstvu i poglavarstvu: nastojte gospodo ići dalje po stazi, kojom ste krenuli, po stazi napredka, pak budite uvjereni, da vam bude i kasno potomstvo zahvalno. Živili!! —k.

Slavno uredničtvo!

Pošto je slavno uredničtvo primilo dopis gospodične Marije Jambrišak, naperen proti djevojačkomu učiteljištu, nada se podpisano ravnateljstvo, da će slavno uredničtvo uvrstiti i nazočni izpravak:

Dokle se je gospodična Marija Jambrišak proti djevojačkomu učiteljištu sestarah-milosrdnicah jasno izticala samo obćimi opazkami, koje potiču iz posebnih nazorah ob uzgajanju ženske mladeži, mislilo je podpisano ravnateljstvo, da nije od potrebe odgovarati joj, jerbo nije hotielo svoje nazore glede uzgajanja i učione drugim silom narivati i jerbo su dotične oblasti s-obrazovanjem pripravnicah u ovom učiteljištu vazda bile zadovoljne. Nu pošto se u 6. broju Vašega cienjenoga lista gospodična Jambrišak, ovdješnje učiteljište emfatično kudeć, oslanja na dogadjaje, o kojih joj je, kako spominje, pisala jedna pripravnica; misli podpisano ravnateljstvo, da je od potrebe, izpraviti po njoj navedene dogadjaje, pa dosljedno i zaključak, što ga ona ob ovom učiteljištu na temelju pomenutih dogadjajah osniva.

Nije istina, da su budi učitelji, budi učiteljice, budi ravnateljstvo ovdješnjega učiteljišta učenice kano takove kaznili onakovimi ili sličnimi tjelesnimi kaznami. Gospodična Jambrišak neće valjda hotieti učiteljište pomiešati sa gojištem*; pa što se je u ime roditelja u gojištu ne pako u učioni jedan put, nu ne ove godine, nešto onakova dogodilo, učiniti će najbolje gospodična Jambrišak, ako je sbilja prijateljica pripravnicah, da ob onom mukom muči ne zavodu, nego dotičnoj pripravnici za volju.

U ostalom ovomu će se ravnateljstvu upravo izpuniti želja, ako gospodična Jambrišak izhodi, da nalježne oblasti povedu iztragu glede postupanja s-pripravnicami u ovom učiteljištu. Svakako bi gospodična Jambrišak bila veću mudrost pedagogičku pokazala, da je već prije tim putem bila udarila, nego što joj se je pohtjelo, zavod javno žigosati. A i gledeć na značaj svoje izvjestiteljice, koj joj je jamačno bio poznat, imala je gospodična Jambrišak razloga dvojiti ob istinitosti onih navodah**.

U Zagrebu, dne 7. Ožujka 1874. Ravn. djev. učiteljišta.

Raznice.

— Krajiški učitelji zabrinuti za svoj školski sustav. Kako smo ubavješteni iz dobra izvora, to je učiteljska skupština okružja petrovaradinskoga izmedju ostaloga umolila visoko zemaljsko zapovjedničtvo, neka bi se ono kod predstojećega civilizovanja Krajine

---

* Imade li i pripravnica u gojištu, ili su ondje samo učenice djevojačkih škola? Ur.

** Priobćujemo ovaj odgovor pravednosti radi, nu pošto se iz njega vidi, da su se u samostanskom zavodu ipak nekakove tjelesne kazne rabile, a i po gradu se s raznih strana različiti glasovi raznieli, sbilja je za željeti već u interesu sama zavoda, da nadležne oblasti strogu iztragu povedu. Ured.

Digitized by Google

postaralo, da se krajiškomu školstvu osiguraju najnovije stečevine njegove. Zemaljsko školsko vieće preporučilo je visokomu zapovjedničtvu, da tu molbu blagohotno uvaži. — Nebi doista škodilo, da i ostale okružne skupštine dok je za vremena na to pomišljaju! —

— Djevojčice mogu polaziti gradjanske škole. Krajiško zapovjedničtvo dozvolilo je, da krajiške gradjanske škole s mužkom mladežju polaziti može i ženska mladež. Mi tu dozvolu visoke te oblasti s podpunim odobrenjem spominjemo, pa mislimo, da bi prema njoj sasma dosljedno i shodno bilo, da se obnovi i ona prije bivša dozvola, po kojoj su i pripravnice polaziti mogle petrinjsko učiteljište. Pa mi i sumnjamo, da bi se to uzkratilo, kad bi peticionirale za to okružne skupštine. A razloga k tomu nemanjka doista! —

— Povišenje plata u Krajini. Gradsko vieće u Petrovaradinu povisilo je plate ondješnjim učiteljem Zelinki i Grnčeviću za 100 fr. priznavajuć njihove zasluge.

U Zemunu normirane su shodno plate svim učiteljem, a u Franzensthalu ustrojeno je novo učiteljsko mjesto.

Gradsko vieće u Karlovcih povisilo je svim učiteljem i učiteljicam platu za 100 fr., a ujedno su dobila 4 učitelja nagrade po 60 fr. za podieljivanje nastavne obuke. Učitelj Rajković dobio je još na dar četiri cekina.

I obćina Rogulje u gradiškom školskom kotaru povisila je svojim učiteljem platu za 100 fr. — Ovo je dokaz, kako uspješno djeluju kotarska školska vieća ne samo u gradovih, već i u seoskih obćinah u Krajini.

— I učiteljicam da bude plata kao i učiteljem. Zemaljsko školsko vieće u Moravskoj preporučilo je izmedju ostaloga zemaljskomu odboru, neka saboru preporuči, da se plaće učiteljica posve izjednače s plaćami učitelja. I mi smo sasvim za to, ali mislimo, da bi pravedno bilo, da se učiteljice i onoliko naobražuju, kao što se naobražuju budući učitelji. Al tad bi prvo bilo, da se u učiteljišta primaju samo one pripravnice, koje su svršile ili višju osmorazrednu djevojačku ili pako gradjansku školu, a ne samo glavnu školu ili čak trivijalku, kao što sada ne riedko biva. S tim bi dakako odmah opet u savezu bila i potreba valjane zemaljske preparandije, koja bi tako naobražene djevojke za učiteljice pripravljati mogla! —

— Učiteljske pripravnice da se obučavaju zajedno s pripravnici. Nadzorna komisija učiteljišta curiškoga zaključila je, da se u učiteljište imaju primati i djevojke. Obuka ima biti zajednička obojima spolovima; samo se nesmiju djevojke na stan i obskrbu primati u učiteljište, nego moraju izvan njega stanovati.

— Ženskinje nadzornice škola. U državi Jovi u Ameriki izabrali su najnovijega vremena u četiri kotara gospodje za nadzornice pučkih škola!

— Koliko Berlin troši na školske sgrade. Grad Berlin potrošio je na gradjevine svojih gradskih škola 1872. god. 545.000 tal., 1873. god. 715.000 tal. a god. 1874. potrošiti će 826.540. talira. Dolazi dakle odsjekom na svaku dušu po 1 talir. A koliko troši u istu svrhu glavni grad Hrvatske? To bi nam najbolje znala kazati njegova kaptolska glavna škola.

— Učitelji zastupnici u Berlinu. Berlinsko učiteljstvo zastupa stranom u crkvenom, stranom u gradskom zastupstvu 70 osoba njegova stališa. Od tih njegovih zastupnika ima ih 8 ravnatelja, 18 učitelja višjih škola, 13 glav. učitelja, 12 predst. školskih a 19 pučkih učitelja. Glede načela njihovih spada njih 66 medju liberalce a 4 medju starovjerske mračnjake.

— Učitelji strajkuju. Učiteljstvo u vojvodovini Lipi zaključilo je, da više neće pitomaca pripravljati za učiteljište, a mladje učitelje da će nagovarati, neka službu ostavljaju, i djugdje obskrbe traže. Uslied toga su već mnogi od učiteljstva otišli. U to bi se trebalo i drugdje ugledati, dok se učiteljem nedade dostojniji položaj, te sigurna i dovoljna eksistencija.

— Razmjerna plata. U pokrajini Saksonskoj ima 12 propovjednika (svećenika) 23.373 talira plaće, a 22 učitelja samo 5111 talira.

— Povišenje učit. plata u Njemačkoj. U Osnabrücku povišuju se plaće pučkih i gradjanskih učitelja sve iza dvie po dvie godine i to ovako: od 1.—3. god. 400 talira, od 4—6. god. 450 tal., od 7—9. god. 500 tal., od 10—12. god. 550 tal., od 13—15. god. 600 tal., od 16—18. god. 660 tal., od 19—21. god. 720 tal., od 22—24. god. 780 tal., od 25—27. god. 840 tal. a od 28. god. 900 talira.

Natječaji.

— Za ravnajućega učitelja u Vrginmostu, u području banskoga okružja. Plata: 300 fr. u ime paušala 6 fr., 6 hv. drva, stan u naravi, te pravo na mirovinu u smislu postojećih za to normalija.

Digitized by Google

Putni trošak neće se odštetiti.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 28. Ožujka t. g. kotarskoj upravnoj oblasti u Vrginmostu.

— Za treću učiteljicu, koja bi bila ujedno ravnateljicom na djevojačkoj učioni u Ogulinu. Plata: 300 fr., službovni doplatak 100 fr., u ime stanarine 100 fr., za paušal 6 fr., 6 hv. drva, a uza to pravo na petogodišnji doplatak od 10% uredne plaće i pravo na mirovinu.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca mjeseca Travnja t. g. kotarskomu uredu u Ogulin. Na one moliteljice, koje će moći dokazati, da su podulje učiteljujuć stekle si dovoljno praktičnoga pedagogijskoga znanja, uzeti će se osobiti obzir. Ako se nebi našla nijedna učiteljica, koja podulje službuje i dovoljno praktično osposobljenje ima, to će se podieliti mjesto i inoj, nu bez službovnoga doplatka, jer onda nebude ujedno ravnateljicom.

— Za podučitelja na pučkoj učioni u sv. Križu kod Začretja. Plata: 300 fr. i slobodan stan.

Molbenice s dokaznicami neka se čim prije pošalju poglavarstvu upravne obćine svetokrižke kod Začretja.

O g l a s i.

Ravnateljstvo c. kr. izpitnoga povjerenstva za obće pučke i gradjanske učione u Petrinji.

Na temelju propisa ob izpitu za usposobljenje učitelja za obće pučke i gradjanske učione proglašuje se ovim, da će se dotični izpiti ove godine počam od 3. Kolovoza obdržavati.

Sva gg. učitelji, koji bi se jednomu od ovih izpita podvrći htjeli, neka svoje molbenice putem predstojećeg poglavarstva najduže do konca Lipnja o. g. na ravnateljstvo izpitnoga povjerenstva poslati izvole.

U smislu §. 7. rečenih zakona ima se molbenici sliedeće priložiti:

1. Kratak životopis s-obzirom na dovršene nauke.

2. Svjedočba zrelosti, stečena na učiteljištu. (Odnosno svjedočba za pučkoga učitelja ili podučitelja.)

3. Dokaz, da je dotičnik najmanje dvie godine učiteljevao.

Nadalje neka svaki molitelj očitovati izvoli, kojemu se izpitu podvrći želi. Kod izpita za gradjanske učione ima se po §. 6. istih zakona i skupina naznačiti i takodjer, da li si je dotičnik osim svoje skupine još jedan ili više predmeta odabrao.

Petrinja, dne 26. Veljače 1874.

J. Velko, m. p.
ravnatelj c. kr. izpit. povj.

Traži se nastavnik pedagog.

Za predavanje pedagogijskih predmeta na učiteljskoj školi u Kragujevcu potreban je jedan nastavnik. Prama podnesenim dokumentima plaća će mu se odrediti ili suplentska (350 talira), ili profesorska (550 talira) godišnje.

Tko ima za to po zakonu kvalifikacije, neka se s-potrebitimi svjedočbami obrati do 1. Aprila o. g. ministarstvu prosvjete i crkvenih djela.

Iz kancelarije ministarstva prosvjete i crkvenih djela, 15. Februara 1874. br. 829. u Beogradu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 9. U Zagrebu, 20. ožujka 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieua god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Kako valja uzgajati tielo za dušu.

Čitao u svečanoj sjednici hrv. ped.-knjiž. Sbora u Zagrebu dne 22. Rujna 1872. M. Stojanović.

Štovani Sbore! Braćo i drugovi!

Mi smo i učitelji i odgojitelji mladeži, te nam je kao takovim zadaća koliko častna, toliko i težka — nastojati odgojivat tielo za dušu. Bez toga nam neima i nemože biti napredna uspjeha niti u odgojivanju, niti u obučavanju.

Kakogod što se jačaju i kriepe mišice vježbajuć ih, tako se vježbanjem kriepi i mozak. Vježbanjem ili upražnjavanjem pojedinih obavakâ razvijaju se i usavršivaju pojedini shodni dielovi mozga, i tako je moguće razvijajuć ih, vježbajuć ih i usavršivajuć stanovite duševne djelatnosti s-polja pobuditi, spotaknuti.

Braćo i štovani sudrugovi! Nam je podpuno moguće svrnuti i uputiti mekano srdce, mekanu ćud, da sanja i bulazni, ili se nujno, sjetno i neveselo skunji, a to je, kad veli naš puk o kom: turoban je, kao da su mu galije potonule ili kao da je koze pogubio; a uputiti možemo samostalan duh, da se ponese, pogordi, pooholi, te prpošnim i vidovitim postane. U tom je sva sila uzgoja. Ali mi odgojitelji nemožemo izkoreniti prirodjene sposobnosti ili darove duha, i mora se čovjek nasmijati upravo u brk onim odgojiteljem i učiteljem, koji se prpošno hvališu, kao da bi mogli pripitomiti i kurjačad, a to je uliti djeci u grudi plemenite pomisli, plemenita osjećanja, ako manjka djeci zato svaki podanak, podlog ili podina, i to, vele hvalisavci, u stanju su dapače učiniti — valjda — za ono nekoliko ura svakdanje školske obuke; e valjda misle to postići pišuć i čitajuć, glaskujuć i računajuć itd.

Ja vjerujem u božja čudesa u prirodi, što ih gledam i slušam, i ona počinjena počamši od Morije, Ararata, Horeba, Sinaja do Golgate i gore Maslinske; ali nipošto nevjerujem onomu, što mi reče prije nekoliko godina neki drug iz Sriema, koji se je prpošno hvalisao govoreć: Freund: ich, ich wirke Wunder in meiner Schule! — — —

Digitized by Google

Pravo ima Pistor, što je rekao: U školstvu vlada još mnoga ludorija, mnogi nerazbor. Djetetu se hoće, da se zabavlja, da se obuči, ono je ljubopitno i zvjedljivo, ali ljubopitnost i zvjedljivost dječju nepodražuju jezični oblici niti slovnička pravila, nego predmeti spoljašnjega svieta, predmeti prirode ili naravi, djelovanja osobâ, što okružavaju djecu. Svaki utisak, što ga prima diete u svoju dušu, gledajuć, čujuć, mirišuć, kušajuć i osjećajuć rado bi izpitalo, jasno, razgovetno ponjalo; rado bi izpitalo uzrok svakomu utisku, rado bi, da mu se obrazloži svaki takov utisak, da se o svem točno izviesti. A mi odgojitelji i učitelji i moramo polag svoje dnžnosti obavješćivati, obučavati djecu o svem tom, moramo joj sve što treba obrazloživati, tumačiti, razjasnjivati.

Gospodo i braćo! Nam je misleć proučavati životoslovje ili fiziologiju, pak eto nam pomoći, kako ćemo pravo prosudjivati ljude, jerbo samo životoslovje pomaže nam svoditi duševna pojavljenja na njihove uzroke i tumačiti ih. Tko ništa nezna o životoslovju, nije u stanju prosudjivati ljude. Napoleon I. reče u svom zatočenju na sv. Jelini: „Promatrali mi čovjeka s-kojega mu drago gledišta, on je svakako proizvod isto tako svoje fizične i moralne okoline, kao svoga ustrojstva“.

Nevodi čovjeka samo siromaštvo do zločinstvâ, nego i potrebština, i to, kad se čovjek nauči uživati ovo i ono, bez čega bi se liepo dalo i proći i biti. Predsude i nepovjerenje moralno ruše siromaka u prah, pognuravaju ga u glib; bogatliju, velikoga gospodina, dostojanstvenika štuje i štima svatko barem na očigled, nesrećnoga siromaka nasuprot smatra svatko, da je hrdjav, zločest, nevaljal, opak čovjek, a to siromaka moralno ponizuje. Ako je uz to siromak u nuždi i nevješa, neznalica, neuk i neuputan, lako postaje zločincem. Pravo veli naša pučka poslovica: „Siroma čovjek gotov djavo!“ Siromak je i bedak!“ kao i što se veli: „Prazna kesa, gotova groznica!“ „Novci govore, usta sprdaju!“ Nu do toga dovodi kukavca siromaka ista ona družtvena uredba, koja ga kazni za ono, što je sama skrivila.

Silno, naporno djelujuć glavom (mozgom) kao i pobudjujuć srdce i ćud, prouzrokuje se to, da udara krv k-mozgu, te se smeta uredno probavljanje i priugotovljivanje krvi, zapriečiva san, draže živci i čovjek postaje žusto, žestoko, plahirasto razpoloženim. Učitelju valja dakle ostati uviek mirnim, spokojnim, da može vazda i neprestano podpuno vladati nad sobom; ali nevalja mu ni dražiti svojih učenika, niti ih pretovarivati poslom, da nebi škodio njihovu zdravlju.

Lien čovjek mlitav je tielom i dušom, upravo reći bolestan; jednolično djelujuć naobrazi se čovjek jednostrano, pa eto ga sjetno neveselo razpoloženim, jerbo pokadšto osjeti, kako mu manjka ovo i ono. Prenaglo mienjati posao, to raztresuje, i kad se u tom pretjera, može čovjek duševno oboljeti; isto tako radeć preko srdca, silom natjeran, pod moraš, čovjek se ojadi, uzlovolji, malakše, zastranči, zaluta, zabasa na stranputice.

Djeca obedaste, kad joj se jednostrano naobražava pamet. Početak je mudrosti strah gospodnji, ali početak i temelj i postanak svega uzgoja svega naobraženja valjalo bi, da su prirodoslovna znanja, buduć su ona jedini put, kojim se može doći do toga, poznati sama sebe i spoljašnji sviet.

Digitized by Google

Nu buduć čovjek izvržen žestokim pobudam srdca i ćudi, mora se tako uzgojiti, kako će moći ovim odoljivati i opirati jim se. Najbolje sredstvo krepka je i jaka volja, vodjena bistrim razumom, zaoto nemože se nikada dosta rano započeti naobrazovanje uma. Mladež treba zarana priviknuti, odricati se što česa, zauzdavati se i vladati nad sobom, da joj se nebi raznježila i razmazila volja, nego krepko uvježbala; neka se privikne podnositi napore, prinositi žrtve, sama sebe ograničavati i sama sebe pobjedjivati; dà tomu se svemu mora priučiti, zato nemojmo htjeti predavati joj sve sigrajuć i udobno, kao što to zahtievaju pokadšto odlična gospoda za svoju razmaženu djecu, nego moramo svestrano i svakim dopuštenim sredstvom uzgojivati i naobražavati ćudorednu moć.

Da postane mogućim skladno naobraziti čovjeka i probuditi u njem oživljujuće čuvstvo ćudoredne sile, valja mu razum, srdce, ćud i volju podjednako, ravnovjesno i razmjerno razvijati, kako će utjecati jedno u drugo, djelovati jedno na drugo, to se valja postarati, kako će djeca smatrati život shodno i nepreuzetno, a to će se postići poznavajuć, da u duševnom kao i u tvarnom svietu vladaju po božjoj volji zakoni, koji se nemienjaju. Osobito navada silno djeluje pri uzgoju, jerbo kao često opetovano, ponovljeno draženje djeluje, kojemu napokon opirati se može samo još jaka, krepka, odlučna volja.

Uzgojem i obukom ima se razvijati i vježbati razum i razsudjenje kao i sve duševne sposobnosti, jerbo život mnogostrano pobudjuje puno toga, zašto valja da je čovjek sposoban, da ga se to prima, što život ponudja. Odgojivajuć stupajmo korak za korakom napred, upoznavajuć diete sa onim, što se dade viditi i latiti, t. j. s-prirodom; vježbajmo diete, kako će o tom promišljati i svašto svestrano promatrati, pak onda tek obućavajmo u prirodoslovnoj znanosti, u jeziku, u zemljopisu, poviesti itd., a zvanićnom strukom znanja zaključuje se i okončaje. Naopačke je, vježbati djecu učeć ju abstrakcije, nerazumljene vrsti vjere. Gospodo i braćo! to spada medju abstrakcije ili odlučbe, pa tim mjesto da se unapredjiva pravo suditi i praktićno umjeti, tim se kao i svakom drugom abstrakcijom trati vrieme i mlati prazna slama. Uče se obićno gole puke rieči, pri čem i um i srdce ostaju i gladni i žedni.

U školi valja nam svaki dan upotrebiti samo nekoliko urâ na duševni rad, da tielo i tjelesnu snagu neugnjetavamo. Čim je nauka težja i napornija, tim više valja paziti na mjeru i ciel. Neprestano a jednostrano napirati se škodi isto tako duhu, kao što škodi istovjetno jelo želudcu; mnogostrano i mnogostručno zanimati se, pak eto ti pretovaren duševni želudac, eto ti duševne vrtoglavice, t. j. eto ti se poburkaju i pobrkaju pojmovi i lati čovjeka nesvjestica mišljenja.

Čovjek jeduć neguta samo kao hala, nego jede žvačuć da probavlja, a tako je i glede na duh. Osobito valja štediti i duh i tielo u prelazno vrieme dobe razvitka. Poslie napora valja pustiti neka se mladež odmori i razveseli, neka se zabavi ćitajuć poučno-zabavne spise i neka se raztovirkava i kriepi tjelovježbom ili gombanjem.

Čovjek je stvoren, da radi kao i ptica da leti, i riba da pliva; čovjek je ustrojen za poslovan život i opredieljen raditi, poslovati, djelovati, tvoriti, u tom

*

Digitized by Google

je živalj kao ptici zrak a ribi voda i ta je djelatnost bitni uvjet ili uslov čovječjega zdravlja. Od posla zavisi zdravlje, od zravlja sreća i blago, polučnost života. Samo prirodno i shodno vježbajuć ustroje tjelesne i duševne, život se budi, snaga mišicâ i cieli ustroj uzdržaje u ravnovjesju. Radeć i poslujuć mora se čovjek i odmarati, svaki organ mora se vježbati polag svoje osobitosti, mora se sa svakim postupati, kako mu osobina zahtieva; niti valja tielo satirati, niti ostavljati duh na ugaru neobdjelavajuć ga, nego valja obodvoje zanimati pri svakoj radnji. Šetati se nemisleć ništa nemože čovjeka razvedriti, nego to ostaje puko mekaničko gibanje mišicâ. Za to valja da ima svaka škola svoje gombalište za tjelovježbe. Braćo! naše školstvo boluje sa duboko u život zasiecajućih pomanjkanja, to se neda tajiti.

Najbitnija pomanjkanja, da se poslužim riečmi Schreberovimi, imadu svoj obćeniti koren u tom, što nisu osnovani školski zakoni, školske uredbe na zakoniku prirode, te je još manje pojedini učitelj učiteljujuć upio taj zakonik naravi i primio u sebe kao vrhovno pravilo. Učitelj mora prije svega temeljito poznavati uredbe, sile i zakone čovječjega ustrojstva, što mu ga valja naobražavati; mora temeljito proučavati razudbu ili anatomiju i životoslovje dječjega ustrojstva i na tom temelju dječje dušoslovje po svojih raznih stepenih razvijanja. Jerbo zakoni dječjega duševnoga života imadu svoj koren u ustrojnih uvjetih i zakonih. Neizvire samo iz knjiga, ne iz odlučenih, abstraktnih mudroslovina hrana toga poučavanja, nego ponajviše izvire ona iz velike knjige majke prirode, iz umna, misaona promatranja i sravnjivanja osebnosti dječjega života, iz toga, ako učitelj pronikne u izvorni sastav toga života, pak odtud točno, brižljivo, skrbno izvodi zaključak. Samo tako može se još uzgoj i obučavanje izkobeljati, izpentrati, izvući iz empirije, koja se neda održati kao ni nezrelo voće, te je zato i pogibelna, pak će se uzdići do dovoljno izpravnoga, točnoga, pomnjivoga uzgojnoga znanja, do uzgojne znanosti, kojom se ljudski život neprestano zaista poljepšava, usavršava i blagoslovljeno razvija poput zelena bora stojećega uz vrutak hladjane vode.

(Dalje.)

Školstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

Švajcarska.

Velika i neprekidna borba za prvenstvom moralnim i materijalnim, koja se jur tako dugo vodi medju romanskim i germanskim plemenom, ponovila se je i na onom velikom borilištu, na kom su se sastali svi narodi, da si izvojuju priznanje i nagradu za svoj duševni rad na svjetskoj izložbi u Beču.

Nijedna struka na svjetskoj izložbi zastupana nemože težnju i napredak pojedinoga naroda tako jasno predstaviti, kao struka nastavna i uzgojna. Jer ako nam izložci umjetnosti i obrtnosti i pokazuju resultate čovječjega uma i rada, to nam izložci nastave i uzgoja pokazuju puteve i načine, kojimi pojedini narodi, pripravljajuć svoju omladinu za veliku njihovu zadaću na polju umjetnosti i obrtnosti, nastoje osigurati budućnost svojim stečevinam i svomu dalnjemu nastojanju i napredovanju.

Digitized by Google

Promatrajuć s-te strane borbu izmedju Romanstva i Germanstva mora čovjek i nehotice podati prednost i prvenstvo Germanom, jer i bečka svjetska izložba dokazala nam je s-nova ono, što smo već i bez toga znali, da su najme romanski narodi, prem u mnogom drugom obziru ostale narode pretiču, u školstvu za Germani zaostali.

Ogromni napredak Germana na polju pučke nastave pripisuju neki posebnoj u tom smjeru izraženoj njihovoj individualnosti, naročito pako žilavosti značaja, te velikoj, odlučnoj i bezobzirnoj volji, kojom se u istinu svaki German odlikuje. Neću da odlučujem, koliko je u tom istine, samo mislim, da se nazadovanje Romana u pogledu pučkoga uzgoja nemože pripisati jedino pomanjkanju odlučne i ozbiljne volje, već posebnim njihovim socijalnim okolnostim i onoj nesretnoj hierarhičko-aristokratičko-absolutističkoj politici, koja je sve donekle tako u Francezkoj, kako i u Španjolskoj i Italiji svu prosvjetu navraćala jedino u višje krugove, a jezgru i najodličniji dio naroda zapuščala u tami i neznanstvu.

U tom uvjerenju utvrdjuje me ponajviše Švajcarska, koja u pogledu školskom pretiče istu Njemačku, prem u njoj stanuju ne samo Germani, već i Romani. Nezavisi dakle napredak školstva jedino o individualnoj težnji pojedinoga naroda, već takodjer i o socijalno-političkih okolnostih, u kojih se nalazi, i koje na njega uplivaju. Republikansko-demokratički smjer švajcarskoga ustava doprineo je ponajviše k-tomu, da je u Švajcarskoj svaki sloj naroda proniknut i osvjedočen o blagodati i važnosti obće prosvjete, uslied česa tamo i nepostoje oni bezkrajno mnogi stupnjevi narodnoga života, kojimi se naši socijalni odnošaji toli odlikuju, već se tako rekuć sav narod u obće uzamši nalazi na jednakoj visini naobraženja tako, da u nekih osobito naprednijih kantonih skoro sve pučanstvo spada u red gradjanstva, ako ne po zanimanju, a to po naobraženju.

Svoj napredak u školstvu pokazala je Švajcarska takodjer i na izložbi. Istinabog nije ona izložila onoliko mnogobrojnih stvarij, koliko Švedska, Amerika, Njemačka ili Austrija, nu ono što je izložila, odgovara podpuno svojoj svrsi, kao što i praktičnoj porabi škole, a što je najglavnije, neima humbuka ni charlatanstva, nejma kopije ni imitacije, već prava realnost i originalnost, koja podpuno odgovara dostojanstvu one zemlje, u kojoj su toli blagoslovno djelovali pater Girard i otac Pestalozzi.

Švajcarska nije imala svoje posebne škole kao Amerika, Švedska, Austrija ili Portugalska*, već je u kući, u kojoj su osim toga u dolnjem spratu bili izloženi krasni sadreni modeli i rezbarije, kolektivno izložila učeničke radnje i učila svojih škola Medju ostalimi učili odlikovahu se osobito učila za zemljopisnu i povjestnu struku; pa nije ni čudo, ako narod, koji je svoju slobodu izvojevao jedino junačtvom i izvanrednim rodoljubljem, ponajviše nastoji oko onih predmeta, kojimi se najsgodnije pobudjuje domoljubna ćut. U tom pogledu osobitu pozornost zaslužuje u drugoj sobi izložena povjestnica za mladež i puk. (Historisches Bilderbuch für die schweizerische Jugend). Ta u velikoj četvorini

* U tom smislu želio bih, da se izpravi i moj članak u českom pedagogijskom listu: „Posel z Budče“, koji ga je priobćio pod naslovom: „Švýcarska škola“. S. B.

Digitized by Google

i liepimi ilustracijami providjena knjiga može biti neprocjenive vriednosti za obuku narodne poviesti, te je tako rekuć prva svoje vrsti u pedagogijskoj književnosti. Do sada su se i kod nas, a stranom i kod Niemaca pisale poviesti za mladež veoma neshodno. Izvadila se naime jezgra suhoparnih dogadjaja puna raznovrstnih imena kraljeva i vojvoda, pak se je mislilo, da je to za djecu dovoljno i dobro.

Rečena knjiga podieljena je na dvie česti. U prvoj je u kratko i kronologijski poredana ciela Švajcarska poviest, a u drugoj su predstavljene ponajglavnije osobe i sgode veoma jasno i shvatljivo, te u jeziku pučkom-prostonarodnom poput biblije, tako, da ju i najslabije diete lako razumjeti može. Hoćemo li, da nam povjestna obuka urodi dobrim plodom, to nastojmo, da se zadobavimo valjanih i prema tomu načelu izradjenih povjestnica.

Zemljopisna učila švajcarske izložbe stoje takodjer na vršku znanstvenih zahtieva. Naročito se odlikuju zemljovidi „en relief", teluriji i jedan model, kojim se predstavlja geologička narav prosječenoga nekoga prokopa.

Što se tiče prirodopisnih sbirka i učila, u tom tako rekuć Švajcarska praktičnošću, valjanim izborom i shodnim razredjenjem sve ostale zemlje nadkriljuje. Sva tri prirodna carstva su obilato zastupana i to nesamo školskimi, već i učeničkimi sbirkami. Što se tiče učeničkih sbirka, to su one važne s-mnogoga gledišta. Sabiranje bo prirodnina djeluje veoma dobrotvorno na zdravstveno i moralno naobraženje mladeži, a osim toga popunjuje predavanje učitelja. Što hasni, ako diete znade, u koji razred Linneova sistema spada koja biljka, te da li se ima k-monokotyledonom ili dikotyledonom pribrojiti, a nezna kako izgleda, kako se zove, čim i čemu koristi. Slike nemogu takodjer nadomjestiti stvari, pa s-toga su najsgodnije same sbirke, a opet sbirke u toliko vriednije, u koliko jih sastavljaju sama djeca. U Švajcarskoj je sabiranje prirodnina posebnom instrukcijom uredjeno. Pod vodstvom učitelja poduzimlju djeca šetnje u okolici, pa i u susjedne kantone, pri čem se neuzimlje obzir samo na sabiranje prirodnina, već se takodjer polaze znamenita i historička mjesta, čim se domoljubno čuvstvo oživljuje, a uspomena na slavne sgode Švajcarske pobudjuje. To je u istinu vriedno nasliedovanja.

Životinjsko prirodno carstvo zastupano je nekimi lubanjami, kožami, krili i nogami, čim bi se imale zorne slike nadopunjavati. Premda ima i to svoju vriednost, to se mora ipak o tom nastojati, da se u koliko samo moguće predstave cieli predmeti. Prirodopisne slike za stiene odlikuju se osobitom jednostavnošću, pa se s-toga jako preporučuju.

Napokon valja nam pozornost obratiti na jedan predmet, koji se takodjer i u ruskoj galeriji vidja, naime na sbirku prirodnina u stadijih njihova izradjivanja, počam od surova lana i konoplje, vune i čahure, pa sve do platna, sukna i svile. Da je takova sbirka u svih, osobito pako u onih krajevih, gdje se tako rekuć živi od industrije, neizmjerno važna, netreba dokazivati.

Cielim urednjem švajcarske izložbe vije duh slobode i napredka.

Stj. Basariček.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje).

Gjuro Baraković rodi se god. 1548. u kotaru zadarskom od plemenite kuće. Umre u Rimu 1628 god. Prvo njegovo djelo jest: Vila slovinska, u četiri vrsti pjetja složena, tiskana u Mljetcih 1682. Drugo djelo: Gjarula urešena cvietom od šest vikov svita, tiskana u Mljetcih 1720. Još nam je ostavio Baraković kratku pripoviest pod naslovom: Draga Rabska pastirica (u rukopisu kod Gjorgja Zudenika, popa).

Vitaljić Andrija, rodio se u Komižu na otoku Visu god. 1642. Dovršiv nauke u Spljetu, postane župnikom u zavičaju, gdje i umre god. 1725. Kako je duboko poznavao sveto pismo i hrvatski jezik, o tom nam svjedoče njegova djela. No ipak do danas ovaj izvanredni um malo je u narodu poznat, te slabo ocienjen bio. Andrija je mnogo napisao i u rukopisih ostavio i u prozi i u stihovih. Dosad su poznata samo ova dva djela: *a*) Istumačenje pisnih Davidovih, u spivanja slovinska složeno, s-prigovorom i s-nadodanjem svàrh svake pisni, i najposlie jedan razgovor meu Isukàrstom na križu i meu kàrstjaninom, u pisni slovinske prinešen na veću slavu božju, i na duhovnu korist virnih kàrstjana, u Mljetcih 1703. i 1713. g. Ovaj prevod daleko ostavlja za sobom sve druge jednake prije i poslie njega po hrv. piscih obavljene, i to ne samo što se tiče pravilnosti i nježnosti jezika, kao i sloga i stiha, nego je on kao izvrstan bogoslovac bolje udesio misli nego ikoji. Glavno njegovo djelo jest: Ostan božje ljubavi, ili uzbudjenje i ljubeznivo poticanje k-ljubavi božjoj u slovinske pisni sastavljeno; za kim nasliduje nadodanje, u kom se uzdarže razlike pisni duhovne u razlik način skupljene, u Mljetcih 1712. Ova je pjesan podpuni epos, i pravo ju nazvati možeš Kristijadom. Njom je pjesnik namjeravao užgati sve većma kršćane u ljubavi božjoj. Ostan je razdieljen na deset pjevanja. Opisuje se život Isukrstov, a uz svaki čin njegov za pouku pridodana su premudra i preduboka razmišljanja. Uči čovjeka, kakve mu treba ljubavi prama Bogu, opieva božju ljubav osobitom pjesmom. U drugom se pjevanju odkrivaju božja prečudna djela. Kaže, kako je Bog žrtvovao svoga sina za nas; kako nam ostavi u angjelskom kruhu sama sebe, da nas do vieka kriepi. Tuj se uzgredno pripovieda život Isusov od poroda tja do njegove muke. U trećem pozvav najprije Isusa na pomoć, da ga na izkazanje te muke okriepi, opisuje istu od ulaza u vrt do izdajstva Judina, te žalost presvete mu majke. U četvrtom pjevanju napreduje poviešću do zatajenja Petrova. U petom ide dalje do suda Pilatova, koji pušta Isusa u nemile ruke zatravljene svjetine. U šestom Isus putuje iz Kalvarije, a mati dohodi na susret. U sedmom eto ga na križu propeta. U osmom i devetom slave se predsmrtni Isusovi čini i tuge materine; a u desetom sama Isusova smrt i smućenje naravi, koje ju sliedilo.

Ako ovo djelo Andrijino potanko promotrimo, uvidjeti ćemo, da se punim pravom može nazvati: junačkim podpunim eposom. Skazani čin po Aristotelu

Digitized by Google

mora da bude jedan, cjelokupan i golem, a tako je jamačno onaj Andrijine pjesni, koja počimlje s-ulazkom Isusovim u vrt, da pomisli na muku, koju je do mala morao trpiti, a nepočimlje s-njegovim porodom, što se samo ondje uzgredno primjećuje. Tako su radili: Omir, Virgil i Milton, da sačuvaju jedinstvo čina. U pjesmi se Andrijinoj naravno svezuje početak, sredina i konac. Bog-čovjek iz neizmjerne ljubavi prama ljudem odlučuje se žrtvovati na spasenje svieta; uhvaćen je; sudac ga predaje nedužna u ruke zlobnika. Tako u Virgila Enea kroz nesreće napokon se srećno dohvaća latinskih obala; tako u Miltonu čin se snuje u paklu, ovršuje na zemlji, a na nebu je kažnjen; tako se u Omira postupice razvija Akilova srdjba. U Vitaljića imaš i veličinu predmeta. Akilova srdjba razvadi grčke vojvode, skrši azijatsku silu, i same olimpičke bogove strese; dohod Eneov u Italiju uživotvori rimsko carstvo; grieh Evin upropasti čovječanstvo, dočim ga Isusova smrt spasila. Glede opisanih značaja i dotično mislij i običaja u Andrijinoj pjesni neima a niti nemože biti prigovora, pošto se tvrdo držao sv. pisma i na njem svoju osnovu razvijao. Sve je tu naravno i veličanstveno, sve nježno i čarobno tako, da je naš pjesnik s-te strane i Omira i Virgila i Miltona jamačno nadkrilio. Jezik je uviek pravilan, bistar i uzvišen.

Gjorgjić Ignjat rodio se u Dubrovniku 13. Veljače 1675. od otca Bernarda i Franje Zlatarićeve. Bio jedinac u roditelja i dobi na krstu ime Nikola. Izučiv kod Jezuitâ gramatiku i retoriku, filozofiju kod Luke Kordića Mostavca, takodjer Jezuite, dade se na grčko književtvo, da odatle pribavi gladji i krasniji uzor svojim latinskim i slovenskim pjesmam, koje su mu već za mlada omiljele. Iz prva prionù uz ljubovne i satiričke pjesme. Satiričkimi pjesmami izgrizè ljude tako, da se je silnomu svietu zamjerio, a ljubovne pjesme nenadju odziva kod djevojke, u koju se zagledao, jer ime njezino svemu puku odkrivahu. I tako u 22. godini stupi u Rimu u družbu Jezuitâ pod imenom: Nikola Maria. Kašnje poslaše ga u Askoli i tu postane učiteljem retorike. Medju Jezuiti sprovede sedam godina. Nu budući mu poglavari nebili na ruku, vrati se pod izlikom slaba zdravlja u Dubrovnik i tuj življaše u svjetovnoj opravi, no po pravilih reda do god. 1706. Pomenute godine 22. Svibnja stupi u red Benediktinski na otoku Mljetu blizu Dubrovnika. Tu dotjera najprije do predsjednika a poslie postane opatom te napiše knjigu: „Il novizzo benedittino istruito". Dubrovnik ga sam naimenova savjetnikom i bogoslovcem republike rad njegovih velikih zasluga o njegovu knjigu, a akademija: „degli ociosi" (zaludnih) izabra ga za upravljatelja. Ime mu se je slavilo po cieloj Italiji; Gjorgjić je s-učenjaci talijanskimi svoga vremena dopisivao, a da se s-njimi i pobliže upozna, ode na neko vreme stanovat u Padovu, gdje je sa preslavnim Jakobom Facciolatom u prijazni živio. Tuj se baveći izdade: Uzdahe i Saltier god. 1728., a god. 1730. izadje kod Zane u Mljetcih na svietlo latinsko djelo: „Inspectiones anticriticae in adriaticum D. Pauli naufragium", gdje velikom učenošću dokazuje, da sveti Pavao nije pretrpio, kao što se dosad tvrdjaše brodolomlje na Malti, nego na otoku Mljetu, gdje njegova opatija stajaše.

Kašnje se porodi neka razpra izmedju dubrovačkih i mljetačkih svećenika,

Digitized by Google

koja dade povod, da su Gjorgjića prognali, jer je branio prava crkve proti državi. On ode u Apuliju u prognanstvo. Nu i u prognanstvu živio je knjizi, a kada se dozvolom rims. pape opet vratio, primiše ga Dubrovčani slavno, te osta medju njimi do smrti svoje. Umre pako od kapi u noći 31. Siečnja 1737. u kući svoga prijatelja: Sigismunda Tudisija dubrovačkoga biskupa. Gjorgjića pokopaše u crkvi sv. Jakoba.

Gjorgjić je pisao na slovinskom, latinskom i talijanskom jeziku. Njegova su najznamenitija djela sliedeća: 1. Pjesni razlike, što ih spisa prije, nego li se zakaludjerio. 2. Uzdasi Mandaljene pokornice. 3. Saltjer slovinski. 4. Slobodni prevod prve knjige Eneide Virgilove i heroide o Leandru. 5. Judita, tragedija, ali nesvršena. 6. Marunko i Pavica itd. Znamenito je djelo njegovo: „Život sv. opata Benedikta", u kom on u krasnoj prozi cieli duh onoga vieka po Evropi i kršćanstvu opisuje, kad je Benedikt utemeljio prvi zapadni kaludjerski red. — Od njegovih latinskih djela mu je najvažnije: „Rerum illyricarum seu Illyrici historia", od kojega je dva diela dogotovio. U svojih pjesničkih djelih služio se je ponajviše osmercem; nu upotrebljavao je takodjer sva ostala mjerila, u kojih se dade na hrv. jeziku pjevati. Šafařik veli o Gjorgjiću: „Unter den Dichtern dürfte ihm der einzige Ivan Gundulić an Schwung der Phantasie, Fülle der Gedanken und Bilder und an Kraft der Diction, wiewohl in geringer Ferne, überlegen sein; in kühner Handhabung der von ihm bis in ihre geheimsten Falten und Tiefen gründlich studierten und schöpferisch beherrschten Sprache scheint er sogar diesen grossen Meister zu übertreffen. Eben so trefflich ist seine gediegene Prosa und seine Werke sind deshalb von allen Nationalen als classische Muster der Sprachbildung anerkannt". (Paul Jos. Šafařik's Geschichte der kroat. Literatur. Str. 56).

Gjorgjić bijaše posljednja jasna zviezda na nebu dubrovačkoga pjesničtva. Pjesničtvo dubrovačko, koje je do sada sve nižje padalo, uzdigne opet Gjorgjić na prvašnji stepen. Osobito se je odlikovao nježnom ćutljivošću, kojom se taknù sa vriednim mu takmacem Ivom Gundulićem. I to bijaše posljednja zraka sunca, koja se poslie burna dana na zapadu zablišti, pa okolicom jošte jednom zasvietli. S-njim se izcrpi nekim načinom Dubrovnik, koj je kroz toliko vjekova toli učenih i umnih ljudij rodio. Podiglo se poslie njega takodjer pjesnika dosta dobrih, nu ona sila, koja bi imala cielo pjesničtvo opet dići i narodni duh probuditi, u Dubrovniku izumrla.

Gjorgjićev elemenat jest ljubav. Sada ljubi Boga, sada narod slovinski, a sad ljepote djevojke. Čujmo njegovu o hrv. jeziku: . . . najprostranii medju iniem od adrianskieh do ledenoga mora u duljinu, a u širinu od niemačkieh granicah tja do càrnieh žalah prostire se.

Hrvatska literatura, kojom je Gundulić krenuo, primi u sebe mnogo zla i našemu duhu protivna, pa dočim se je on jošte održao sa Gjorgjićem na razkršću slavenštine i talijanštine, propadoše pjesnici, što se poslie Gjorgjića u Dubrovniku pojavili, sve više na stranu talijanštine. — Pjesnici oni, koji su živjeli u ono doba, dok je literatura cvala, prevadjali su; nu uz prevod im osta

Digitized by Google

svakako ipak glavna stvar skladati izvorna djela, dočim pjesnici 18. vieka skoro svi oko prevoda svoje sile troše, a izvornoga napisahu sasma malo. Tako su oba Betondića Josip († 1767) i Jakob prevadjali Ovidove Heroide, što ih izda godine 1850. Martekini u Dubrovniku. Prvi prevede takodjer Davidove Psalme i spisa: „Razgovor pastirski za Božića". Ivan Sorkočević i senator Maroje Tudižević prevadjali su Moliérove comedije. (Dalje.)

Učiteljska skupština banskoga okružja u Petrinji g. 1873.

Priobćuje Tomislav Jozičić.

Svršetak.

Treća redovita sjednica 26. Rujna.

Gosp. predsjednik otvori sjednicu točno u 9 satij u jutro i pozva perovodju Valića, da pročita zapisnik druge redovite sjednice. Zapisnik bi odobren, te se zatim prošlo na dnevni red i to na dva pitanja od kojih 1. glasi: „Kojim načinom možemo narodnu učionu pisaćimi i risaćimi stvarmi i potrebštinami za žensko ručno djelo obskrbiti?"

Izvjestitelj je ovoga pitanja pučki učitelj Martinović, kojega predsjednik pozva, da svoje izvješće skupštini priobći.

Izvjestitelj naglašuje, da su ote stvari do sada na razni način nabavljane pa je spored toga dosta oskudice bilo, a još i dandanas, da je ima. Učitelju je bilo dosta nepovoljnih časova s-toga pretrpiti, što su djeca mogućnijih roditelja imala potrebite stvari, a siromašnija nisu; ako pako občina nabavlja, tada te stvari dobiva učiona tekar nakon 2 ili 3 mjeseca i to samo s-velikim moljakanjem i to obično nepodpuno. Imadu li se novci kupiti od pojedinih gospodara, tad jao si ga učitelju, kao da u njegov žep idu! Po primjeru ovoga splete izvjestitelj ovelik vienčić samih jeremijada.

Da se toj biedi jedanput kraj učini, trebalo bi sve potrebštine nabavljati iz obće školske zaklade tako, da svaka učiona sve potrebno u vrieme dobije.

Oto nabavljanje tvarij moglo bi se povjeriti učitelju, te mu na njegovu plaću 100 for. dati. Ako pako skupština ovim zadovoljna nije, onda neka bi okružni školski nadzornik oto nabavljenje za sve učione preuzeo.

Zato predlaše i preporuča sliedeće rezolucije:

1. „Za pisaće i risaće stvari i potrebovštine za žensko ručno djelo imade se uzeti novac iz občinske blagajne".

2. „Učitelji i učiteljice neka prije početka školske godine izkaz o svih potrebitih pisaćih i risaćih stvarih i potrebštinah za žensko ručno djelo predlože okružnoj oblasti".

3. „Okružna oblast neka bi za sve škole naznačene stvari nabavila i dotičnim učionam poslala".

4. „Učitelji i učiteljice polažu račun o dobivenih stvarih občinskomu uredu a ovaj od dotičnih roditelja utjera novce i u občinsku blagajnu nadomjesti".

Digitized by Google

Sada otvori predsjednik generalnu debatu i podieli rieč obrtnoj učiteljici g. Abramovićki.

Abramovićka kazuje, da u njenoj učioni djeca klipići pletu, dakle neka se stvari nabave, ma iz koje blagajne.

Gruić kaže, da je i njegova supruga obrtna učiteljica, pa da takodjer neima dovoljna sredstva. Predlaže, da se učiteljici preda svota novaca, a ona sama neka stvari kupuje.

Valić nije zato, da se za sve škole jednak paušal odmjeri, nego po broju djece.

Štromar se pozivlje na marljive i nemarne učenike, zato neka se novci naprvo dadu, a učitelj neka račun vodi.

Gruić se slaže sa Štromarom, ali ne, što nejednako rade.

Puškarić naglasuje, da je u višjih razredih nauk širji, zato neka bi djeca razmjerno plaćala i to 1. razred 80 novč. 2. razred 1 for., 3. i 4. razred 1 for. 20 nč.

Peičić hvali predgovornika, samo pita, iz koje blagajne? Neima vjere u občinsku, nego predlaže okružnu.

Jozičić se neslaže s-predgovornici, nego predlaže, da učitelj predloži svaki četvrt godine izkaz o potrebitih stvarih občinskomu uredu, a ovaj da ga pregleda i odobri sa naputkom na jednu trgovinu. Učitelj da stvari iz trgovine nabavi, a občina plati.

Šarutan nije za Jozičićev predlog, te veli, da naše občine neimaju kredita.

Predsjednik poziva izvjestitelja na zadnju rieč.

Izvjestitelj se slaže s-time, da se na svako diete stanovit broj odmjeri, a učitelj da stvari kupuje.

Predje se na specijalnu debatu.

Glaser čita 1. resoluciju.

1. bi rezolucija većinom glasova primljena,

Predsjednik čita 2. rezoluciju.

Peičić dodaje, da učitelju nije moguće točno naznačiti, što treba.

Glaser preporuča 2. rezoluciju, a Peičića pobija, te mu veli, da sam nerazumije što hoće.

Peičić govori proti Glaseru te naglašuje, da su mu občinske stvari bolje poznate.

Valić nedaje pravo Peičiću što veli, da se prva rezolucija s-drugom neslaže.

Goricki pristaje uz Peičića i pozivlje se na stara vremena.

Jozičić se čudi Peičiću, da je toliko godina kod učiteljstva, pa ipak tako govori, te da nije izkusio, što će to reći, od djece ili u ime djece novce kupiti. Podupire svoj prijašnji predlog, a učitelj s-tudjim novcem nek nebarata.

Štromar predlaže, da članovi školskoga vieća i občina te stvari nabavlja.

Digitized by Google

Goricki je proti Jozičićevu predlogu, nego hoće da se učitelju novci uruče.

Velko pozivlje se na rieči Engleza, koji vele: „vrieme je novac“. — Pobija predgovornika, što je za stare naredbe, t. j. za pobiranje novaca, te se pozivlje na zakon, koji baš nalaže, da se občine za to brine. Neslaše se s-Peičićem i Gorickijem, što tvrde, da nije moguće unapried sve nadati. (Živio!)

Dočim se nitko više za rieč javio nije, ima izvjestitelj rieč.

Izvjestitelj se slaže sa g. Velkom, Glaserom i Jozičićem.

2. bi rezolucija većinom glasova primljena.

Predsjednik čita treću rezoluciju.

Štunić veli, učitelji se boje občinskoga ureda, neka se stvari neposredno školi pošalju.

Martinović preporuča svoju rezoluciju.

3. bi rezolucija primljena.

Isto bi tako i 4. resolucija jednoglasno primljena.

Glaser dodaje, da se ova izvješća svake četvrt godine podnašaju.

Skupština toga neprimi.

Pošto bi sve rezolucije primljene, izjavi predsjednik, da je prvo pitanje riešeno i po odmoru od 10 časova pozva skupštinu na rješavanje drugoga pitanja, koje glasi; „Koji su najpoglavitiji uzroci manjkavu napredku u nauci i kako bi se odstraniti mogli?

Ob ovom je pitanju imao izvješćivat pučki učitelj Šarutan, kojega predsjednik pozva, da svoje izvješće skupštini podnese.

Zauzev Šarutan mjesto izvjestitelja, navede sliedeće uzroke manjkavu napredku i to: *a*) što dotične oblasti kasno ubaviešćuju roditelje dotične djece, koja školu polaziti imadu; *b*) što se kasno u jesen (u Listopadu) popravljaju školske sgrade; *c*) što se kasno dovoze drva za ogriev; *d*) što kasno dospievaju školske knjige; *e*) što učenici neimadu potrebitih učevnih sredstva; *f*) što su roditelji siromašni; *g*) što su školski poslužitelji slabo plaćeni; *h*) što djeca samovoljno i rad bolesti iz škole izostaju.

Počem je izvjestitelj uzroke naveo, koji napredku prieče, navede takodjer razne načine, kojimi bi se tomu zlu doskočiti moglo i preporuči skupštini sliedeće rezolucije:

1. „Imenik za dotičnu godinu na pohod obvezane školske mladeži imao bi se tečajem druge polovice mjeseca Rujna uručiti občinskoj oblasti, a ova bi imala isti poimence u pojedinih občinah javno proglasiti.“

2. „Do polovice Rujna imali bi svi učitelji javiti neposredno okružnoj oblasti, da li su njihove škole obieljene, podovi oprani, drva pribavljeua itd.

3. „Za loženje i čišćenje škole imao bi se odrediti veći paušal, nego li je dosadašnji“.

4. „Ako bi koje diete radi bolesti od škole ostalo, imaju to dotični roditelji prijaviti samu učitelju, koja bi prijava bez lječničke svjedočbe imala vriediti samo 8 dana.

Digitized by Google

Predsjednik otvori generalnu debatu.

Goricki je za to, da je i učitelj prisutan, kada lječnik svjedočbu daje.

Gruić se slaže s-predgovornikom, samo neka bi to školsko vieće činilo, da učitelj spletaka neima.

Štromar veli, da je paušal od 18 for. malen, nego da se još nešto k-tomu doda, pa neka se učitelj za sve brini. Bolestna djeca nek se glavaru jave, a ovaj da se osvjedoči o njihovoj bolesti. Govori o globi.

Glaser opominje, što se globe tiče, da je riešeno.

Goricki napominje, da lječnici svu djecu u kotaru nepoznaju, pa da roditelji drugo bolestno tudje diete lječniku dovedu, a svoje zdravo kod kuće ostave. On je za to, da se i učitelj o tom ubaviesti.

Peičić pozivlje se na rieči Štromara, pa nije za to, da se učitelj za to brini.

Jozićić Sa učiteljem u sporazumljenju neka se za to občina brine.

Gruić slaže se s-predgovornikom.

Puškarić. Slaže se sasvim sa Jozičićem, te navadja, da slugu uviek dobit nemože, te djeca moraju često sama drva ciepati.

Glaser izjavljuje, da se po zimi ima držati poslužitelj, a ljeti da djeca sama čiste, pa da se paušal odmjeri.

Jugović se neslaže s-Puškarićem; hoće sam da peć loži, jer se boji kradje.

Srdić se slaže sa Glaserom, samo je za to, da paušal od 80 for. manji bude.

Šarutan. Neslaže se sa Gorickiem i Gruićem, a pobija predlog Štromara i Peičića.

Specijalna debata.

Predsjednik čita 1. rezoluciju.

1. bi rezolucija jednoglasno primljena; 2. isto tako:

Predsjednik čita 3. rezoluciju.

Trlaba je za to, da se učitelju povjeri.

Jozičić. Neka se odmjeri paušal od 36 for. a občina da se za stalnoga poslužnika skrbi".

4. bi rezolucija s-većinom glasova primljena.

Nakon dovršenoga dnevnoga reda pročita g. predsjednik naredbu vis. vojnog zapovjedničtva, kojom se dokidaju dosadanja kotarska školska vieća, a okružna stupaju u život, te naglasi, da si učitelji izaberu iz svoje sredine zastupnika u okružno školsko vieće, i kojega se reda pri tom držati imadu.

Dočim je za bivšu 1. bansku pukovniju 1 zastupnik izabran, tako imade i učiteljstvo bivše 2. banske pukovnije jednoga zastupnika iz svoje sredine izabrati. Sada se pošlo na tajno glasovanje, te bi većinom glasova izabran g. Mijat Martinović, pučki učitelj u Crkvonomboku, za zastupnika učiona u kotaru bivše 2. banske pukovnije.

Digitized by Google

Buduć je dnevni red ovogodišnje učiteljske skupštine dovršen bio, zaključi g. predsjednik treću i zadnju sjednicu kratkim, poučnim govorom, stavljajuć učiteljstvu osobito na srdce, da svoje dužnosti što savjestnije izpunjuje i želeć, da bi râd ove učiteljske skupštine liepim plodom urodio. — U to ime Bog nam pomozi!

Pitanje o disciplini na zagrebačkih gradskih učionah.

Učiteljski sborovi zagrebačkih gradskih gl. učiona sastaše se nakon minulih prvopoljetnih izpita u izvanrednoj sjednici, u kojoj se povodom nekih opazaka mjestnoga nadzornika, veleč. gosp. Ed. Suhina, viećalo o tom, da se pronadju uzroci, što disciplina medju mladežju nije upravo onakova, kako bi za željeti bilo, a ujedno, da se naznače načini i ljekovi, kojimi bi se tomu nedostatku doskočilo. U tu svrhu bi zaključeno, da se izabere poseban odbor, koj bi imao u tom smislu sastaviti predloge. U taj odbor bi izabrani gg.: Ivan Filipović, Ivan Šah, Gjuro Šimončić, Ljudevit Modec, Cvj. Rubetić, Marija Fabkovićka, Anka Kovačićka, Vjenceslav Mařík, Ljudevit Tomšić, Tomislav Ivkanec. Isti je odbor izradio obširniji elaborat, a ujedno priklopio tri osnove, i to: osnovu disciplinarnoga propisa za školsku mladež. naputak za školske podvornike i naputak za učitelje kod uporabe kazni. Elaborat je i rečene osnove prihvatila većina sveukupnoga učiteljstva s-neznatnimi promjenami, te odboru još povjerila, da izradi naputak za roditelje, kako da imadu s-djecom postupati u pogledu škole. Elaborat odborov glasi ovako:

Odbor, koga je sjednica ukupnoga ovogradskoga učiteljstva gl. učiona izabrala, da potraži uzroke i ljekove razpadajućoj se školskoj disciplini, konstituirao se je u svojoj prvoj sjednici, izabrav si za predsjednika gosp. Ivana Filipovića, a za izvjestitelja C. Rubetića.

Ovako konštituiran odbor uzeo si je za zadaću: *a)* potražiti sve uzroke, s-kojih školska disciplina na ovogradskih glavnih učionah propada, kao i naći shodna sredstva, kojimi bi se ona mogla uzpostaviti i uzdržati; *b)* uzeo je u pretres školski disciplinarni zakon za vojnu krajinu, te ga uz neke preinake prihvatio kao valjana i za škole u provincijalnoj Hrvatskoj i i Slavoniji; *c)* sastavio je „službovnik“ t. j. naputak za školske podvornike, koga jošte do sada kod naših škola nije bilo, a nuždan je za točan red pa i samu disciplinu školsku; *d)* izradio je napokon i „uputak“ za učitelje i ravnatelja glede porabe dopuštenih kazna.

Svi se ovi izradci ovdje prilažu pod *b)*, *c)* i *d)*.

O disciplini ovogradskih gl. učiona.

Razpadu discipline ovi su uzroci, to vanjski to nutarnji:

1. Većina djece dodje u školu ili bez ikakova traga odgojenja ili posve s-krivim odgojenjem, osobito ona iz boljih kuća. Netreba dokazivati, koli je mučno razmaženo diete u točnom redu držati, oli ono, koje je već kod kuće izkvareno, posve popraviti;

2. roditelji su mnogi — žalibože — tako bezćutni. da se ni najmanje nebrinu za svoju djecu. Niti im pribavljaju dovoljno potrebne hrane, niti odiela, niti ih drže čiste, a i po cio dan prodje, da si djece svoje ni neprigledju. Da te djece nemože sam učitelj u ono 4—5 satij na dan, što su ona u školi, dobro i dostatno uzgojiti, kad roditelji, kojim su djeca 19 satij u rukuh, s-njim nesudjeluju, i na nju nikakove brige i pazke nevode, to je jasno;

3. ima roditelja, koji žive medjusobno razvratno i po djecu sablažnjivo, a opet i djece, koju ni roditelji uz najbolju volju u stegi držati nemogu, pa gradsko redarstvo nevodi nad takovimi nikakova nadzora;

4. škola nestoji u nikakovu savezu s-kućom, tako da učitelj nikada nemože roditeljem saobćiti, ako štogod ima glede koga djeteta;

5. našimi ulicami potuca se sila božja bezposlene klateži, koja zavadja školsku djecu na zlo a takove nitko netjera na rad, prem je to sbor učiteljski opetovno molio sl. gradsko poglavarstvo, a i u javnih domaćih listovih bilo je o tom govora;

6. ugled učitelja podkapa se to po roditeljih samih, koji često nemilo grde i ruže učitelja pred samom djecom, to po oblastih i drugih ljudih a da to nepodiže školske discipline, već da ju ruši, netreba mudru dokaza;

7. hvatanje, ubijanje i prodavanje ptica, što počinja bezposlena klatež, zavodi i školsku djecu na lienčarenje i hodanje za tim; a tim se nikako neplemeni dječje srdce i ćut, već baš protivno krutni i divlja;

8. mnogo narušuje red i stegu školsku i to, što školske sgrade, školske sobe i njihovo posoblje neodgovara školskim zahtjevom, pa i nečistoća je velika u njih;

9. razredi su malo ne svi prepunjeni djecom tako, da se jedno diete nemože ni maknuti, a da nedirne i negurne drugoga;

Digitized by Google

10. učitelju su svakomu pojedince ruke vezane, neimajuć upravo nikakova naputka ni zakona glede ukora i kazne, pa tako nemogu ni učitelji zajednički ništa učiniti;

11. jedno ravnateljstvo za tolike zavode nemože uz najbolju volju prilježito raditi i ravnati svaki zavod;

12. dužnosti školskih podvornika nisu normirane; a oni bi bez dvojbe mnogo mogli doprinieti k-redu djece u školskoj sgradi te na hodnicih i dvorištih;

13. djeca, osobito ženska sjede odviše dugo u školi — po 3—4 sata uzastopce.

Ovo bi bili uzroci narušavanju discipline; prodjimo sada na sredstva i ljekove, kojimi bi se tomu zlu doskočilo.

1. Valjalo bi o tom nastojati, da se bolji roditelji udruže s-prostijimi na medjusobno poučavanje, a u takovih zadrugah držati bi se imala popularna predavanja o dobru uzgoju djece.

Ako obstoje družtva za mnogo manje važne svrhe (n. pr. za zabavu, za vrtlarstvo, za obranu životinja), zašto da se nebi udružili ljudi u tako plemenitu, dà svetu svrhu, kao što je uljudba djece?

2. Širiti se imadu dobre poučne popularne knjige ob uzgoju, pa i o drugih naucih medju neukije roditelje.

3. Gradsko poglavarstvo neka bi one siromašne roditelje, koji svoju djecu dobro paze, odgajaju i uredno u školu šalju, nagradjivalo i kakvom svotom u tom podpomagalo; a to bi mogla činiti i u 1. točki spomenuta zadruga. Ako se nagradjuje onaj, koj ljepše kljuse, ljepšu pčelu oli svilca uzgoji, zašto da se nenagradi onaj, koj čovjeka dobro uzgoji?

Neka bi se u crkvi puk češće poučao, kako mu valja djecu uzgajati, a na takove pouke imao bi ga svaki pojedinac a osobito nadležno mu gradsko oli občinsko poglavarstvo poticati, da ih ide slušat.

5. Gradsko redarstvo imalo bi točno nadzirati one roditelje, koji nemare za svoju djecu; tjerati ih, da djeci sve potrebe po mogućnosti namire; živu li na sablazan i očitu propast djeteta, valja da im se diete — ako je moguće na njihov trošak — predade u tudje, bolje ruke. Ako u drugih državah obstoje kazne proti mučiteljem životinje, čemu da nebi bilo zakona i kazne za upropastitelja djece? Isto tako treba, da gradsko poglavarstvo svu djecu, što mu učiteljstvo svakoga ćedna kao nemarnu u polazku škole prijavlja, silom tjera u školu.

6. Grad bi trebao, da ima za uzgojni nadzor i pažnju to roditelja, to uškolane djece posebna referenta, koj se ničim drugim nebi bavio, van izključivo školskimi stvarmi.

7. Roditelji ili skrbnici imadu svakako početkom godine svoje diete k-učitelju dovesti, da se uzmogne učitelj s-njimi o djetetu porazgovoriti; a to se imade roditeljem dotično skrbnikom dojaviti po ravnateljstvu putem novina i poglavarstvom gradskim posebice naložiti; isto tako treba, da svaki put sami roditelji ili koja druga pouzdana osoba die'e, koje je izostalo koj dan iz škole, pa bilo to baš i bolesti radi, u školu dovedu, te tako učitelja ob uzroku izostaje ubavieste.

8. Pozove li učitelj roditelje koga djeteta k-sebi, to oni moraju doći. Mora li svaki, kad je pozvan, pred svaku drugu oblast doći, to neka moraju i roditelji doći k-učitelju, kad ih on zove za dobro njihova djeteta. Nebi li htjeli doći, tad valja, da ih gradsko poglavarstvo na to prisili. Nije baš liepa prispodoba, al je istina, da bi mnogi roditelji češće prigledali k-svomu blažčetu, koje bi drugomu u hranu dali, nego što prigledju diete svoje u školi.

9. Kad bi bilo moguće, dobro bi bilo, da svaki roditelj svoje diete dnevice u školu vodi; ali jer je to tegotno, to bi valjalo, da bar iz odaljenih krajeva grada tkogod djecu svaki dan u školu doprati; tim bi se to postiglo, da bi djeca u pravo vrieme u školu dolazila, da nebi išla u tepovo mjesto u školu, i mogao bi tada učitelj dotičnike o napredku i ponašanju djece ubaviestiti.

10. Školski disciplinarni zakoni neka se utlače u čitankah, da ih djeca svedjer pred očmi imadu; a za roditelje dati bi jih posebice tiskati, te im jih kod upisivanja djeteta u školu uručiti, neka znadu, koje dužnosti uškolano im diete imade, a i koje oni sami.

11. Nadju li redarstvenici za školskoga doba koje djače na ulici, imali bi ga liepo — ne surovo i naprasito — opomenuti, da ide u školu, pa ga i u nju dopratiti.

12. Tako i treba, da redarstveni organi svu izkvarenu klatež, što se ulicami bezposleno i na spačku školske djece skita, na rad tjeraju. Jesu li takovići skroz pokvareni, valja ih smjestiti u popravilnicu (Correctionshaus). Isto tako neka bi oni učenici, koji su posve pokvareni, te drugu djecu zlu priučaju i navraćaju, išli u popravljajuće odgojilište (Correctionsschule).

Nemože li ovakih zavoda, koji bi bili vrlo nuždni a i vrlo spasonosni, sam gl. grad Zagreb podići, neka bi ih podiglo nekoliko gradova zajednički, n. p. Zagreb, Karlovac, Varaždin, Križevci itd.

Ovaj odbor pripravan je služiti i sa štatuti za ovaj posliednji zavod.

13. Neka se sagrade školske sgrade prostrane, zračne i svjetle i to na sgodnom mjestu; klupe neka se ponačine nove i onakve, kakve su za najshodnije pronadjene; neima bo dvojbe,

Digitized by Google

da klupe ovako razklimane ili ovakovimi stolcevi vrlo smetaju školski red i mir, osobito kad se imadu djeca ustajati ili van izaći. Isto tako neka se školske sobe svaki dan metu, da bude manje praha u njih; jer ako se metu privatni stanovi dnevice, gdje obitava obitelj od dvie tri osobe, to je to tim potrebitije u učioni, gdje sjedi 60ero i više djece. Nijedna školska soba nebi smjela biti prepunjena, kako je to sada, već bi bilo dosta 40—50 učenika u jednoj sobi; djeca bo ovako, kako su sada stišnjena, nemogu se micati, nemogu ni dobro pisati, risati, a ni ručna posla obavljati. U obće valjalo bi, da se u školi budi i razvija u djece i estetična ćud, čemu treba velike čistoće i ukusna i uredna posoblja.

14. Nebi smjela djeca, osobito ženska po 3—4 sata uzastopce sjediti u školi; jer osim što im je to škodljivo njihovu tjelesnu razvoju, nemogu tako dugo ostati mirna, a i kod kuće bi se imala osobito ženska priučati domaćoj poslugi.

Pa i osnova dosadanja školska preobsežna je u obće za djecu pučkih škola, a za žensku poseb, te bi ju valjalo drugom zamieniti, pa kod stvaranja nove neka bi se za žensku djecu drugčije sastavila nego za dječake, a zato bi trebalo i učiteljice za savjet pitati.

15. Mnoga siromašnija ženska djeca neimaju tvari za ručni posao, te su tako prinuždena bezposlena sjediti, dok druga rade; neka bi jim u to ime dao grad kakvu podporu.

16. Kao što se školskim paušalom nabavljaju „razsudnice“, tako bi se imale nabaviti „pohvalnice“, koje bi učitelji naprednijoj djeci dielili; a tako neka bi i u svakom razredu bila posebna knjiga za dobre učenike, a opet jedna, u koju bi se unašali zli učenici i njihove kazne. Nema dvojbe, da je ovo dobro sredstvo za djecu.

17. Svaki zavod neka bi imao svoga ravnajućega učitelja, koj bi u neprestanom savezu bio s-učitelji, i s-njimi skupa radio.

18. Poglavarstvo gradsko neka nebi nikada tužbe primalo ni presude izricalo proti učitelju prije, dok se on nesasluša. A to se imade zato učiniti, da netrpi po tom ugled učitelja, da nesaznadu o tom ni roditelji ni djeca njihova, pa makar bio učitelj i kriv. Znade bo li diete, da je njegova tužba — makar i temeljita — proti učitelju uspjela, izgubit će štovanje prama učitelju i sve će prkosnije postajati. Tomu bijaše do sada više primjera.

Ovo bi bili u kratko ljekovi, kojimi bi se mogla školska disciplina uzpostaviti i uzdržati.

Zagreb, 11. Ožujka 1874.

Ivan Filipović,
predsjednik.

Cvj. Rubetić,
izvjestitelj.

Raznice.

— Kako plaćaju Englezi učitelje za velikaše. Rektor učenjačke škole u Etonu u Englezkoj ima godišnjega dohodka 38.400 talira, a prvi učitelj 18.600 talira; nadalje rektor u Vinchesteru 20.000, a njegov prvi učitelj 10.000 talira. Tako plaća bogata Englezka učitelje za odlične bogataške krugove; a pučko školstvo — to je razmjerno gorje, nego li možebit u nas!

Natječaji.

Na jednorazrednoj učioni u Čremušnjaku kao i u Drljači, u području banskog okružja, ima se popuniti mjesto ravnajućega učitelja, svako s-godišnjom plaćom od 300 fr., paušalom od 6 for. za pisaće troškove, 6 hv. drva za ogriev, stanom u naravi i s-pravom na mirovinu u smislu postojećih za to normalija. Putni troškovi neće se odštetiti.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do zadnjega Ožujka t. g. kotarskoj oblasti u Petrinji.

Traži se nastavnik pedagog.

Za predavanje pedagogijskih predmeta na učiteljskoj školi u Kragujevcu potreban je jedan nastavnik. Prama podnesenim dokumentima plaća će mu se odrediti ili suplentska (350 talira), ili profesorska (550 talira) godišnje.

Tko ima za to po zakonu kvalifikacije, neka se s-potrebitimi svjedočbami obrati do 1. Aprila o. g. ministarstvu prosvjete i crkvenih djela.

Iz kancelarije ministarstva prosvjete i crkvenih djela, 15. Februara 1874. br. 829. u Beogradu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 10. U Zagrebu, 1. travnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Hrvatskomu učiteljstvu.

Braćo i sudrugovi!

Visoko c. kr. vojno zapovjedničtvo kao upravna oblast u krajini dozvolilo je, da se tečajem dojdućih velikih školskih praznika za razpravljanje obćih pedagogijskih pitanja u Petrinji držati može II. obća hrvatska učiteljska skupština. Ujedno je izjavila ista visoka oblast, da će cent. odbor materijalno podupirati u svih skupštinskih pripravah, a poglavarstvo slavnoga grada Petrinje zajamčilo je opet, da će ju gostoljubivo primiti i da će se što bolje pobrinuti za udobnost njezinih članova. Počem je tim osiguran sastanak skupštine, zadovoljio je ovaj odbor njemu povjerenoj zadaći, i izpunjena je jedna želja, koju je hrvatsko učiteljstvo od nekoga vremena s-velikim neustrpljenjem gledalo.

Tako ćemo se dakle za koji mjesec opet sastati na bratinskom ročištu, gdje ćemo muževno i iskreno pred svietom i narodom svojim kazati moći, kako bi škola narodnu prosvjetu što bolje promicati mogla, i koji jadi ponajviše nas prokrčitelje narodnje prosvjete tište. A kao što je ovaj odbor osvjedočen, da će se sve moguće od nadležnih strana učiniti, da se skupština što dostojnije i svečanije obavi; tako se isto nada, da će takodjer i hrvatsko učiteljstvo sdušno o tom nastojati, da nam II. naša skupština trieznom razpravom i naprednimi zaključci za prvom ne samo nezaostane, nego ju po mogućnosti još i nadkrili. Tako ćemo samo zadovoljiti svojoj patriotičkoj dužnosti, ukazat ćemo se kao stališ

Digitized by Google

poštovanja i samostalnosti vriedan i pribavit ćemo si takodjer ljubav sudrugova svojih drugih kulturnih naroda. koji će pozorno naš rad pratiti.

Toga radi pozivljemo sve one drugove, koji žele, da kakovo pitanje na skupštini razpravljaju, neka ista pitanja najkašnje do 15. Lipnja t g. ovomu odboru priobće, al ujedno neka dodadu i sve one rezolucije, koje nakanjuju na koncu svoga izvješća skupštini predložiti, da ih usvoji. — Iz svih tako prijavljenih pitanja sastavit će onda odbor predbježni razpravni program i priobćiti će ga za vremena putem pedagogijskih listova, a iz toga predbježnoga programa izabrat će si napokon predskupština sama ona pitanja, koja će se na skupštini razpravljati. Ujedno se mole i ona gospoda, koja bi željela, da kod skupštine prirede kakovo javno predavanje, neka i to u istom roku ovomu odboru prijave, pa i o svom predavanju potanji program podnesu.

Dani, kad će se skupština držati, obznanit će se odmah, čim se centralni odbor sporazumio bude sa mjestnim odborom, a za vremena će se onda i ostale potrebne ubaviesti dati.

Izručujuć II obću hrvatsku učiteljsku skupštinu ljubavi svega učiteljstva naše domovine bez razlike škole i vjere, kličemo svim oduševljeno: Na rad braćo za napredak svoga zvanja i stališa!

U Zagrebu, 26. Ožujka 1874.

Cent. odbor II. obće hrv. učit. skupštine.

Kako valja uzgajati tielo za dušu.

Čitao u svečanoj sjednici hrv. ped.-knjiž. Sbora u Zagrebu dne 22. Rujna 1872. M. Stojanović.

Svršetak.

Ako se hoće čovjek uzdržati duševno svježim, čilim i bodrim, to se mora, kako savjetuju izkusni pedagogi, osjećati i tjelesno krepkim i jakim, jerbo kad se osjeća tako blagopolučnim, u sebi skladnim, to mu upliva i na dušu i djeluje osobito na uzgoj ćudi i srdca. Valjano vježbajuć tielo, postane čovjek snažan, krepak, bodar i jak, pouzda se u sebe, neostavlja ga prisutnost duha, sam vlada nad sobom, te je razborit, obziran, radi smišljeno, u praktičnom je životu vješt, okretan i umješan, pak mu i život sladi.

Obazrimo se na stare Grke samo kratkim pogledom. Bijahu velikani, a na prednostih svoga duševnoga ustrojstva imadu se zahvaliti stranom i svojoj gim-

Digitized by Google

nastici. Ovdje nije mjesto, a neimamo ni kada pobrojiti blagodati gombanja ili tjelovježbe, te dokazati, kako se tim oživljuje kolanje krvi i potenje kože, kako se pospješuje tvarna izmjena, kako se kriepe kosti, pluća, utroba itd. snažnim gibanjem; kako se tim jača i čeliči cieli tjelesni ustroj, samo ćemo svrnuti pozornost na to, kako je važna gimnastika glede obražavanja ćudi i srdca. Prava gimnastika valja da prije svega oživotvori veliku misao, da tjelovježbe bitno doprinose k-tomu, da se uzgoji i naobrazi ćudoredni, djelotvorno jaki značaj, u zdravu, jaku tieluz—drava, jaka duša. Gimnastika ima dvostruku zadaću, da naime učbenim vježbanjem tjelesnih udâ i pojačenim nagonom ćudnih pobudjenja oživi i zadahne mladež svojim pravim životnim načelom i tako neposredno doprinosi k-tomu, da se čovjek uzgoji ćudoredno, a tako i cielo čovječanstvo sastojeće se iz pojedinaca. Tjelovježbom na gombalištu osposobi se mladež za zreliji život, dočim se uzgoji i naobrazi i gledeć na ćud i srdce kao i gledeć na tielo, pak se odpušća oružanim tielom i oružanom dušom.

Dječak pravo reći neima pred očima kakove stanovite svrhe; on se sigra sa životom. Znam iz svoga djetinstva, kako sam, rekli su onda svi — iz nestašluka preskakivao preskakaljke i ograde, šamce i jame, penjao se kao vjeverica na dudove, višnje, trešnje, kruške, jabuke i na drugo drveće za voćem i vranjskimi i golubljimi gnjezdi, kako se utrkivao, plivao, jašio konje, zimi sgrtao snieg i pravio kule, sigrao se kotačem čvare, čvore i firiza, jaćao se sa drugovi, tko će koga nadjačati i srušiti na zemlju, hodio na hodačah itd. To mi je bila gimnastika, a tako sam vježbao kao dječak svoje sile, jerbo me na to vuklo srdce, nagon, da ih vježbam, makar sam kadšto izvukò i batinâ po staroj navadi i doma od roditeljâ i u školi od učitelja. Na to vježbanje nagoni dječaka priroda, koja teži da razvije sile, pa odtud i dolazi, što su dječaci nestašni, a škola ih kazni zato šibom i zatvorom, mjesto da nastoji uzgojiti i naobraziti taj prirodni nagon. Dječaci su u tom obziru sad srećniji, nego bijahu za moga djetinstva. Gospodo i braćo! onaj nagon dječakâ, što u školi zadaje i sad mnogomu učitelju mnogo jada, to je nužda duboko osjećana, koju treba podmiriti tjelesnim valjanim vježbanjem, te ju naobraziti i tako spremiti kao vrlu glavnicu za zrelu, muževnu dobu, u kojoj muž u neprestanoj borbi života, u sveudiljnoj oprjeci sukobijućih se interesa prije svega mora sačuvati značaj čvrst, jak, nepokolebiv, ako je rada iz vlastitoga nagona izpuniti svoju zadaću života slobodnim, prostim, odlučnim samoopredieljenjem polag jasno, razgovetno poznatih, nuždnih svrha. Za ovo neka pripravlja gimnastika. Svaki bi dječak rada odlikovati se, dakle mora napirati sve svoje sile, da pobjedi i nadmaši druge natjećući se. Pri tom postaju pravna odnošenja, prodrzljivcu ili preuzetniku kucaju po rogu i po pandjah, da neprekoračuje ogradu; svaki se mora povinovati ustanovljenomu redu, čim se pobudjuje zajedinstvo. Zar to onda nije škola i priprava za život?

Jako poučno sudi i propisuje Ideler o uzgoju i obradjivanju mozga, pri čem često gorko jadikuje i tuži se na ludorije i bedačije onih pedagogâ, koji ništa nerazumievaju o čovječjoj naravi i njezinih zakonih, nasuprot zlostavljaju i nagrdjuju narav polag pedantičkih praviła kakvog poput kvočke na jajih zasjé-

Digitized by Google

djela bogoslovca ili namrgodjena jezikoslovca. Dječak nalazi se na stepenu čuvstvenih nazorâ i proizvodećega pametovanja, i ovo obodvoje djeluje prebujno i svestrano u njem. Svakim trudom, kojim se nastoji privesti dječaka na višji stepen uporabe svoga razuma, škodi se mozgu, dapače razorava se ovaj, narav bo se osvjećuje svakomu, tko povredjuje njezine zakone. Dječak još nemože shvaćati odlučene ili abstraktne pojmove, on si prisvaja samo čuvstvena predstavljanja i pamti ih. I Rostan naziva prerana abstraktna vježbanja razuma barbarstvom i bezumljem, jerbo se učitelji mnogi nimalo nestaraju za zakone ustrojstva. Narav ili priroda, gospodo, sama nam naznačuje i pokazuje put, kojim valja da udarimo. Našimi čuvstvi stičemo znanja: vidom, sluhom, vonjem, kusom i osjećanjem, odtud i dolazi, da su djeca ljubopitna, zvjedljiva i popašna uvstveno opažati; prisluškuju, mnogi predmet znadu laznuti, opipati, omirisati itd., u kratko rekavši, paze na svašto i svašto izpitivaju. Dakle nastojmo pribavljati djeci dovoljno tvarnoga gradiva, kako bi djeca imala šta opažati, ali nepočimajmo reflektirati o pojmovih i o korenodubstvu riečij, nego pribavimo najprije čuvstveno gradivo za nazor, da dobiju djeca priliku promatrati ga i sravnjivati, tako će se razvijati čuvstveno mišljenje i samosviest i od sebe u djeci. Za svako abstraktno mišljenje dječji je mozak preslab, ali čuvstvenim opažanjem razvija se, jača i kriepi sve pomalo.

Diete zahtieva učine i dogadjaje, rada je promatrati, te tako skuplja gradivo u pamet; dakle je bedasto i ludo mučiti djecu prerano tudjimi jezici, matematikom i drugimi abstrakcijami; jezici uče se laglje porabom, nego li iz slovnice, a mrtve jezike: grčki, latinski, staroslavenski neka uči odrasla mladež, koju vuče srdce za tim. Učini i dogadjaji vježba se diete suditi, dočim ih sravnjuje i dovodi u medjusobno odnošenje, i tada je doba vježbati mozak u toj djelatnosti. Neka dakle učitelj izbire shodno gradivo učinâ i dogadjajâ, te napućuje djecu, ove misleć promatrati i sravnjivati; tek poslie prirodi shodne su abstrakcije, matematika itd. Pitajmo i misaone i izkusne lječnike, pak će nam to isto savjetovati.

Tek mladić priklanja na to i nalazi veselje u tom, da abstraktno misli, jerbo ga nezadovoljavaju pojedinosti, kako si predstavlja dječak ovo ili ono, i razkomadano dječačko znanje, dapače mladić to prezira i pravi sî, sklepesava radje sustave, kako bi svezao, skupio i pribrao svoje znanje; mladić misli formalno, i tim mu se povećaje snaga mozga, mišica i živaca, te može podnositi veće napore, a samo zreo muž smije bez pogibelji uztrajno napirati mozak, zanimajuć se znanstvenim mišljenjem, znanstvenim iztraživanjem i izpitivanjem.

Ovdje mi je učiniti opazku. I to ubija duh, kad se tko sigra samo šupljimi, praznimi frazami, kao što to čine često mudroslovci i slovničari, koji se zanimaju mjesto živimi pojmovi samo šemami i formulami bez svakoga jezgrovita sadržaja, kad n. pr. muče i pate učenike, koji već odavno govore kojim jezikom, i to muče ih kroz godine analizovanjem razčlenivajuć i razglabajuć stavne oblike, dok otupe djecu takovimi praznimi obličnimi sigračkami, te mladež pobedasti i otupi.

Digitized by Google

Pri koncu dopustite mi, štovani drugovi! samo još nekoliko važnih opazaka. — Prirodi ili naravi shodno odgojenje mora se ravnati po naravnom značaju raznih doba života učeće se mladeži. U djeteta n. pr. prevaguje postajući život, ono treba, da se često hrani i da dugo spava; treba da izmjenito radi i počiva, na to nagoni diete sama narav. Diete zazira od napora, jerbo je slabo, nasuprot voli kao duševnu gimnastiku sigrati se po svojoj volji, nu sanjajuće mu duševne sile nesposobne su za uredjenu porabu razuma. Ostavimo diete vlastitomu nagonu usavršivanja i naobrazbe, jerbo duša sama sve će iznieti napolje iz sebe, štogod ima u sebi, niti manje niti više; odgojivajuć možemo samo rukovoditi, upravljati, ravnati i štititi suglasje i razvijati ono, što je narav komu izvorno dala. U dječaka je nagon nekako neslagati se ta istinom prirode, zato ga treba izpravljati refleksijom proizlazećom iz izkustva i uzgojem i obukom. U dječaku razvijaju se sve sposobnosti, sve priklonosti i sile, po kojih danas sutra dobiva mladić i muž stanovit značaj. Sad je sve stalo do toga, dati mu valjan smjer. Dječaka treba mnogostrano pobudjivati, kako bi se razvio duševno; i glava i srdce zahtievaju hranu, svakdanji kruh, hljeb nasuštni.

Gibljiva je dječja duša, svašto se je prima, ali snaga volje kao i snaga tjelesna malena je i slaba, zato se djeca boje napora. Zadaća dječačke dobe smiera na to, da pripravi dječaka za umjetni sviet ljudskih odnošenjâ, te pobudi momčuljka, da bere pamet, skuplja znanje i razvija svoj duh.

Dječak je od naravi gibak poput žive, koleba se, leti sa svakim vjetrom, ali nije iztrajan, nego voli promjenu polak svoje sangviničke ćudi; natjerati ga, da neprestano radi, eto jada, uslied toga malakše, poplaši se i ogorči; voli više trčati, skakati, povlačiti i potezati, žestoko se gibati, nego li učiti i sjediti s-mirom; razpoložen je sad ovako sad onako, nemožeš ga uhvatiti u tom pogledu što se veli ni za glavu ni za pete, ali je svakako veseljak, i zaboravlja brzo najneugodnije i najnepovoljnije stvari.

Dječak raste tjelesno, dakle nemojmo mu pretjerivati ni duševna razvitka; poimence čuvajmo se nagoniti djecu, da abstraktno misle; jerbo dječja narav zahtieva čuvstveni nazor i dječje tielo još uviek nadmašuje dušu i nad njom vlada.

Neupušćajmo se u bezumje, da dječaka obučavamo ob onom, i tražimo da ga ono zanima, što će mu tek nekada kao mužu zrelu trebati. Mnogi pedagogi predavaju i pružaju upravo dječakom najodlučenije, najabstraktnije stvari, tako nazvane početke nauke, koji se sastoje iz kakva bezumna šematizma, iz odlučenih definicija, razredba, iz umjetnih izraza i drugih praznih formula.

Zemljopisac n. p. odpočima sa sunčanim sustavom, o kom često i sàm neima jasna pojma, odpočima sa stupnji i kruzi velikih po nekoliko tisućah miljâ, dakle govori djeci o nedohvatnoj veličini, o stranah svieta, o gorah, kojih si obseg i sliku nemože predstaviti diete, a najmanje pojmiti sve to iz krajobraza, sa karte višeće osovljeno na stieni, koju si dječak mora ipak predstavljati razo razprostrtu ili pravo reći svijenu okruglo itd. Sve je to nenaravno, ali po preparandijah uči se to i predaje kao pedagogijska mudrost i premudrost. Sve u svoje

Digitized by Google

vrieme i na pravom mjestu. Toga nam se načela valja držati, inače postupamo nenaravno.

Mladić teži za uzorom, odvraća se od tvarnosti znanja i traži vječne zakone, no buduć niti poznaje svieta, niti ima pregled znanosti, a ćud mu i srdce prebujavaju, prelievaju se čuvstvom i nagonom na djelovanje, eto ti ga lako postane vidovitim, postane sanjarom zanešenjm, jednostranim puntarom, svjetoborom i popraviteljem svjetskoga reda, želeć izbaviti i spasiti sviet. Netrebamo se poradi toga plašiti, to je prividan bauk; oj hoj! kako će liepo proći bura, oluja kao mutna voda, prestati rintanje, kad se iz kipećih, vrijućih živalja duševnih težnja i nastojanja razbistri postavši značaj, kao iz mošta kad prevrije što postane vino, te se obrati duševna sila k-čvrstu cilju, k-stanovitoj svrsi.

Upravo mladjani kipeći duh treba učionicu, u kojoj će dublje pronicati u ozbiljno proučavanje učevnih predmeta. Preobilnost mladjana nastojanja treba ravnati, upravljati i rukovoditi smišljeno i umjereno; mnogostrano pobudjivanje i probudjivanje valja svoditi u kolotečinu stanovita smjera, u kom djeluje i tvori samo zreo muž.

Pjesničke, žestoke strasti netraju dugo, prohuje brzo kao ljetna oluja i razbiju se kao vali bujice o stienu praktičnoga razuma; ćud i srdce izkobeljaju se iz vreve do jasne bistrine vele nade, liepa ufanja i pouzdanja; jednostrano nastojanje ohladni neuspjehom i stečenimi izkustvi svake vrsti, te čovjek opekavši se nekoliko puta opameti se, dozove se, pukne mu izmedju očiju, mrena spadne s-vida, postane opreznim, obzirnim; srnjajući korak mladićev, koji kroči poput bure i vijavice, zamori se i tjelesna i duševna snaga malakše.

Strogo izpitivati, odjelotvorivati velike pomisli, to je posao iztrajne snage zrela muža, u mladića toga neima. Mladićevu ćud izpunjuje neodoljiv nagon, nešto ga napred goni, tiska, čemu nemože opirati se, da uči, da se naobražava, da radi, tvori, djeluje, buduć sve dosele što je naučio, u čem se uvježbao u slučajnoj svojoj raztrešenosti, sve mu je to kao nešto tudje, strano, vidi mu se sve neznatno.

Mladić, to mi zreli muževi znamo iz vlastitoga izkustva, hrva se i bori, kako bi se dovio temeljne misli, dokopao se do jedinstva u svom znanju i nastojanju, izmišlja si teorije, polag kojih rado bi slio sviet u drugi kalup; srećan je, blažen i blagopolučan u samosviesti, da si je našo zviezdu predhodnicu, te misli: stoji na visini vremena, pak je gospodar svoje samosviesti, svoga života i svojih odnošenja. Malo pomalo nastanu dvojbe, kao da bi bile nepogrešive njegove teorije, pak napokon neima druge pomoći, nego kad se nemože, kako bi se htjelo i miljelo, okrene se na ono, kako se može, kako se dade, pak se liepo prilagode teorije sbiljnosti, a sanjke razprše se kao magle pred suncem. Ovim, što sam pročitao, dosta je natuknuto, dosta je u tom naputka, dosta opomena za svakoga misaonoga učitelja, da može iz toga domisliti se, kako mu valja obučavajuć i uzgojivajuć držati se prirodi shodnih zakona, i po tom se ravnati. Samo je žalostno, što mnogi, tobože učeni pedagogi, profesori pedagogijske znanosti nimalo nedrže do toga, postarati se za životoslovje, nego radje traže po svojih

Digitized by Google

debelih knjižurinah opazke i primjetbe kako bi saznali, šta i kako je ovaj ili onaj glasoviti učenjak mislio o pedagogiji, makar bila to samo kakva učenjačka mušica, kakva muha ili učenjački zrikavac, šturak, kriva dosljednost kriva načela, a nipošto prirodna istina, koju bi trebalo nad sve cieniti i uvažavati. Životoslovje i priroda budi nam lozinka; dalje kuća abstrakciji!

Najposlje gospodo i braćo! koji smo se kao članovi ovoga Sbora sakupili, da položimo čvrst temelj obstanku i uspjehu ovoga našega pedagogijsko-književnoga Sbora; dopustite mi samo još nekoliko riečij prosboriti. Liepa je, krasna, uzvišena, ali i težka zadaća našega Sbora. Mi se danas nalazimo upravo u onom položenju, u kom se nalazi sijač, koji je svoje dobro sjeme povjerio zemlji i uzda se, Bog će mu oploditi usjev obasivajuć ga blagotvornimi zrakami žarka sunca, natapajuć rosom i kišom u pravo vrieme; mi smo braćo! u položaju graditelja, koji je položio prvi temeljni kamen, na kom se ima sagraditi velik i udoban dom, u kom će stanovati nosioci zastave pučkoga školstva, koje valja da postane najjačom polugom sveobće pučke naobraženosti i prosvjete. Od uspješne djelatnosti ovoga Sbora zavisiti će shodno naobraženje naših pučkih učitelja, bez čega nam neima nade, da bi se mogla postići sveobća pučka naobraženost, od koje u prvom redu zavisi sreća i napredak tjelesni i duševni našega naroda. Kad budu dovoljno naobraženi i prosvietljeni, pak uslied toga kriepostni ili dobrodjetelni svi učitelji naroda, svi vodje i poglavari njegovi, onda će se i narod naobraziti, ćudorednim, kriepostnim i srećnim postati, onda nam je i našemu narodu osigurana bolja, srećnija budućnost.

Mi imamo najbolju volju i namjeru, ali uspjeh je u božjoj ruci, zato gospodo i braćo završujem ovo svoje predavanje riečmi našega neumrloga, najvećega pedagoga Jana Amosa Komenskoga: „Tvoje je Gospode veličanstvo i sila i slava i vječnost i čast i sve, što je na nebu i na zemlji; tvoje je, Gospode, carstvo, i ti si uzvišen vrh svega poglavar; bogatstvo i slava od tebe je i ti vladaš svim i u tvojoj je ruci moć i sila i u tvojoj je ruci uzvisiti i ukriepiti sve. Jer tko smo mi, da ti uzmognemo dobrovoljno žrtve doprinašati? I ovdje ruka tvoja dieli. Mi smo došljaci pred tobom i gosti kao svi otci naši; dani su naši na zemlji kao sjena, koja bježi zemljom bez prestanka. Bože naš, blagoslovi naše poduzeće ovo, što smo ga pripravili za gradjenje hrama imenu tvojemu svetomu, iz tvoje je ruke i sve je tvoje. Podaj nam srdce iskreno, da vršimo volju tvoju gradeć tebi kuću onu, za koju žrtve svoje doprinašamo i potrebam svojim pomoć izčekujemo. Utvrdi Bože ovo, što si učinio za nas. Neka se pokaže na slugah tvojih djelo tvoje, i slava tvoja na poduzeću našem. Ohotnost i volja Gospoda Boga našega budi s-nami, pak potvrdi djelo rukû naših. U tebi nam nada, u tebi pouzdanje; nedaj da se zarumenimo poradi milosrdja tvoga!

I tako braćo! moleć se Bogu radit ćemo, pak ćemo napredovati u svom obće koristnom poduzeću.

Bog nam u pomoć!

Digitized by Google

Mane našega narodnoga školstva i kako bi jih valjalo izpraviti.

Ostavio otac svomu sinu silno bogatstvo, ali si potomka nije kako valja uzgojio, uzam tu stvar s-lahke ruke, žaleć trošit mu na uzgoj i naobrazbu, da si jedincu samo nagomila što više blaga. — Otac umre, a silna baština sa neukosti i nevaljalosti sinove za kratko vrieme propade, i bogati baštinik spade na prosjački štap.

Kako sviet stoji, nije se to jedan put dogodilo.

Poznato je, da je život i razvoj duševni u naroda na vlas u velikom, što je život i duševni razvitak pojedinaca u malom. Pribavite narodu podpunu slobodu i nezavisnost, sve ustavne blagodati do jedne, ali mu zanemarite uzgoj i naobrazbu, ništa mu neučiniste za trajnu njegovu sreću (Vidi Španjolsku).

Počem je našemu narodu vještinom i patriotizmom vriednoga mu zastupstva izvojštena i osjegurana samostalnost u domaćem ustrojstvu, smatram za prvu dužnost našega narodnoga zastupstva pobrinuti se o tom, kako da se narod oplemeni i naobrazi, da si uzmogne dosadanje stečevine sačuvati, i svedj jih novimi nadopunjivati, primičuć se tako sve to više materijalnomu blagostanju i konačnoj svrsi čovječanstva, moralnomu savršenstvu.

Sredstvo, kojim se narod oplemenjuje i naobražava, narodna je škola.

Naši rodoljubivi zastupnici nisu tu svoju dužnost pregledali i preustrojstvo naše narodne škole nije već daleko.

Svakoga rodoljuba, koj se tim predmetom zanima, smatram s-toga obvezanim, da o tom predmetu u to vrieme pred javnosti izrekne svoje mnienje, kako bi se pojmovi što većma razbistrili i stvar što temeljitije proučila.

Ovoj sam patriotskoj dužnosti namjeran ovimi redci zadovoljiti, u koliko mi to sile dopuštale budu.

Naša je narodna škola bolestno čedo, komu treba podpune regeneracije, iza koje tek može slieditи zdrav razvitak. Govoreć o njenih manjkavostih i kako bi ju valjalo popraviti, želim biti strogo objektivan; neću imati pred očima ničije osobne ni stališke pogodnosti, niti da li će to, što napišem, biti komu poćudno ili ne. Samo ovakvim postupkom, mislim, da se stvar može izvesti na čistac.

Glavna je bolest našega školstva nepristala mu odjeća, koju je već odraslo, te koja mu danas steže uda i prieči razvitak. To je ustav, po kojem nam je naša narodna škola prije dva desetljeća uredjena. Po tom ustavu upravljaju školstvom narodnim ljudi, koji školu ni nepoznadu, koji se nigda nisu zanimali s-djecom, ni s-dječjim razvijanjem i uzgajanjem. Čim se čovjek obično nebavi, to ga u pravilu i nezanima. (Ima iznimaka, ali se po iznimkah neustanovljuju pravila.) Odtud je lako dokučiv onaj polovični mar i ona mlakost, koja se u obće kod školske uprave opaža u narodu oko škole. Pitam samo, što se je učinilo od absolutizma pa do danas za promak naše škole?

Digitized by Google

Malo ili ništa; razpisivali se natječaji, preporučala ova ili ona knjiga kao pomoćna učiteljem ili za nagradu djeci. Pa ako se štogodj učinilo i za unapredjivanje obuke ili školskoga polazka, nabave učila ili naobrazbe učitelja, to bi sve tako udešeno, da je urodilo slabim plodom.

Kotarski školski nadziratelji, koliko mi je poznato, dosta točno podnašaju koncem svake godine naredbom ustanovljena izvješća o školah u svom kotaru, o stanju školskih sgrada i vrtova, koji su sve do danas riedko gdje zavedeni, te o radu i neradu političkih faktora.

Nu u koju svrhu? Nije mi poznato, da je visoka vlada do sada igdje još poprimila uslied takvih izvještaja odlučne mjere, da dotične občinske i kotarske oblasti prisili na vršenje svojih dužnostij prama školi, ili da se u obće u izvješću označene mane i nedostatci odstrane. A da se to čini, borme bi se mnogomu zlu doskočilo. Čemu onda ta izvješća? Nebi li valjalo misliti na kvar, koj se uzrokuje zaludnim trošenjem artije i vremena. Ali nemožemo kriviti ni vladu samu. Prvo, neima kod vlade nijedan pedagogijski strukovnjak, koj bi bio kadar sve potrebe narodne škole upoznati, a drugo, neima vlada podčinjenih strukovnih organa, od kojih bi dobivala pouzdane strukovne izvještaje i shodne predloge

Duhovni stolovi nit nisu, niti nemogu drugo biti, van posrednici medju nižimi oblastmi i vladom, odpremajući dopise i odpise, te kontrola glede obučavanja u religiji i glede kršćanskoga duha u školskoj gojitbi. Najbliži i neposredni nadzor vrše nad narodnom školom dekan kao kotarski nadziratelj, i župnik kao ravnatelj. U pravilu riedko kada vidiš jednoga i drugoga u školi, obojicu obično samo pri izpitih. Tu se obično sudi uspjeh školske mladeži po tom, kako katekizam znade na pamet. — A nebi li bilo i nespretno od njih zahtievati, da o napredku u ostalih predmetih, o učiteljevu radu i taktu izriču strukovan sud?

Nije li tu šarlatanstvu od strane učitelja otvoreno široko polje? Čim je uz takvu upravu zajamčen narodu valjan uzgoj njegove omladine?

Druga je bolest materijalni i moralni položaj našega pučkoga učiteljstva.

Učitelji, kojim je povjereno rukovodjenje narodnje omladine, budućega hrvatskoga naroda, vrlo su često ljudi, koji su ili težkom mukom svršili 4 gimnazijalna ili tri realna razreda, pa neusudjujuć se polaziti višjih razreda odoše u preparandiju; ili su otišli u preparandiju, jer jim materijalna sredstva nedopuštiše nastaviti nauka te valjade nastojati, kako ćeš prije do kruha. Ta već si je preparandija stekla častno ime: refugium peccatorum.

Slavno se je uredničtvo „Obzora“ pokazalo vrlo optimističnim, kad je onomadne izreklo, da je ljubav k-zvanju, koja mladiće mami u preparandiju. Izmedju stotine neznam da li bi se našla tri takva eksemplara. Što nasuprot tomu kod hrvatskoga učiteljstva ipak opažamo većinom veliku oduševljenost za sveto si zvanje, zasluga je krasnoga toga zvanja sama, koje jih je poslie, kad se njim stadoše zanimati, osvojilo.

Digitized by Google

U preparandiji svaki probavi dvie godine. Što se za to vrieme nauči? Nekakve površne pojmove o pedagogiji i didaktiki, nekoliko didaktičnih handgrifa, pa sada hajd u sviet, savršen si učitelj. Robskom i dječinskom disciplinom kakva nam vlada po preparandijah, još nam se kvare mladići, tudje se svietu, prieče se u prisvajanju fina i dostojna ponašanja, uče se licumjerju i prostačlukom.

Manjkavost naobrazbe u preparandiji priznaju obično i sami preparandijalni učitelji, pak svjetuju mladoga učitelja, neka neprestane cieloga si života nastavljati duševno usavršenje čitanjem knjiga; ali odakle mu knjiga? Hoće li od svojih 315 for., s-kojom svotom mora obično prehraniti ženu si i kakvih dvoje troje nejačadi još i toli skupe knjige nabavljati? Da to nije možno, neuvidjaju obično samo ljudi, kojim godišnji dohodak iznosi jednu, dvie do tri hiljade.

Biedni materijalni položaj, komu se dosta puta pridružuje i manjkava obrazovanost, uzrokom je, te učitelja puk obično slabo cieni, i on je navadno posliednji ili bar jedan od posliednjih u občini. Te ga zlosretne okolnosti upućuju na metanisanje. Hoćeš li, da do čega dodješ, i da imaš miran život, a ti metaniši popu, metaniši glavarom, metaniši natarušu a osobito kasiru, pa kadšto i samu zvonaru. Pa se je sviet na to metanisanje učiteljevo već tako navikao, da te odmah priekim okom gledju, pokažeš li se samostalnim značajem, i staneš li se ponašati kao drugi nezavisni ljudi. To si odmah naprasit, neotesan, drzovit, i što ti ja znam što sve ne. Pa ovako materijalno i moralno snabdjeven čovjek ima odgajati narodnu omladinu, budući hrvatski narod! Pedagogijska je istina: kakvim duhom diše učitelj, da takav zadahne i njegove učenike. Pomislite sada još učitelja zabrinuta, kako da si uz kukavne dohodke spasi obitelji obstanak; zlovoljna sa nepravde, koje mu se često dan na dan sa svih strana nanašaju; kakav upliv mora takav učitelj vršiti na omladinu svoga naroda? Ljudi božji, kuda će nam narod tim načinom dospjeti?

Učitelje po većih mjestih upućuje sviet a i njihov kukavni materijalni položaj na privatno podučavanje. Sa četiri sto forintij plate i 100 for. stanarine naravski neda se živiti, pa uz to udovoljavati potrebam inteligentna čovjeka. Takvi učitelji osim redovitoga javnoga obučavanja, koje traje pet satij na dan, obučavaju još po 3, 4—5 satij na dan privatno.

Pa radeć tako devet do deset satij na dan, ipak jedva skuca kakvih 7 do 800 for. godinom. Dobro, taj si je materijalni položaj popravio u toliko, da sebe i obitelj može pristojno zaodjenuti, pak si, naravno u tiesnom obsegu, ušćiti i neke udobnosti, koje drugi inteligentni sviet takvimi ni nesmatra; on si može nabaviti i koju knjigu; ali kada će da ju uči? Kada će da se za obučavanje pripravlja? — Tu moram još koju više reći. Riedki su žalibog danas, i to medju inteligencijom, koji shvaćaju, što će to reći biti narodnim učiteljem. Njihov je pojam o učiteljevanju taj: Učitelj odsjedi svojih 5 satij u školi, tumači, zadaje i izpituje lekcije, a ostalo je vrieme njegovo, tu za narod neradi, neka si dakle traži privatne zaslužbe.

Ali ljudi božji, zar ono vrieme, kada učitelj 50—60 i više dječjih zadaća svake nedjelje mora pročitati i poizpravljati neradi za školu? Ako vas božji dan

Digitized by Google

mora da sprovede privatnim obučavanjem, pitam, kada će razporediti, prirediti i proučiti učevno gradivo, što ga kani preduzeti?

Mislite li, da je učitelju činovnikovati kao natarušu, pisaru, jurasoru ili ovomu ili onomu činovniku, koj za toliko i onoliko satij toliko i onoliko svoga posla dovrši, pa sutra nastavi, gdje je jučer svršio?

Netraži li se od njega, da stoji na visini vremena, i da mladež uzgaja prema duhu vremena? Nenastaje li odtud ponj potreba i dužnost, da svagdanje dogadjaje u svietu, koji sačinjavaju razvoj čovječanstva i prosvjete, pozornim okom prati i neprestano uči? Pa nije li vrieme dok toj dužnosti udovoljava, posvećeno školi, posvećeno narodu? Ali pitam sada, gdje je taj, koj će sve svoje vrieme posvetit školskomu radu, a uz to gledati, gdje mu obitelj strada? Tko to smije zahtievati? Smije li to od svojih učitelja zahtievati onaj narod, koj jih tako plaća, da imadu odviše za smrt a premalo za život?

Ne. Doduše niti netraži. Učitelj neka nauča po šabloni, koju je naučio u preparandiji, neka mu je glavna briga, da mu učenici bud milom bud silom nauče zadanu lekciju, a čim izadje iz škole, hajd na sat, a iza sata sav utrudjen na objed. Poslie objeda trči opet odmah na sat, poslie sata hajde utrudjen i zlovoljan u školu, poslie škole opet na sat, dok nenastupi crna noćca. Sada dodji kući, iznemogao, promukao, žuri se u postelju, odmori utrudjeno si tielo, da sutra uzmogneš i opet snašati svakdanje muke. Dodje izpit. Djeca neka znadu katekizam na izust, neka prilično pišu, neka toliko i toliko štiva znadu na pamet, neka znadu na zemljovidu taj i taj grad, tu i tu rieku pokazati, neka znadu sve primjere iz napametnoga i brojčanoga računstva, što jih učitelj zada, izračunati, da se ovaj ili onaj gost uzmogne čuditi, kako ta djeca znadu stvarij, koje on nije znao ni u šestoj latinskoj, pa dobro. Uspjeh je veoma dobar. Župnik ravnatelj dobije pohvalu od više oblasti, a ni učitelja kadšto nemine zasluženo priznanje.

Ali nastaje sade pitanje, jesu li toj djeci sposobnosti postepeno razvijane? Je li u toj djeci razvito čuvstvo nabožno i domoljubno? Je li u toj djeci uzgojen značaj, ljubav za red, i ostale gradjanske krieposti? Je li znanje u te djece temeljito, a ne možda samo površno i prividno? Je li u toj djeci uzbudjena ljubav k-nauci? Je li učitelj u obće imao vremena, da se za sve to pobrine kako valja? Koliko će ta djeca od svega toga, što naučiše, zapamtiti? Hoće li djeca od toga, što su u školi u moralnom i intelektualnom obziru stekla, imati u praktičnom životu kakve koristi?

Tko da na sva ta pitanja odgovori po onom, što je čuo i vidio na izpitu?

Pa ipak se nesmije zanijekati, da je hrvatsko učiteljstvo zadnjega vremena pokazalo vrlo mnogo odlučne volje za napredan i duhu vremena prilagodjen rad oko škole. Ono je silom trgalo spone, kojim ga sapinje zastarjeli školski sustav, zatim njegov moralni i materijalni položaj, i u svom se revnovanju nije dalo smesti hladnoćom, na koju je pri tom naišlo kod naroda, pa i kod same oblasti. Tako bivše namjestničko vieće nije htjelo dati dozvolu zatraženu za obdržavanje učiteljske skupštine.

A vidjeste li ono živo učešće, ono živo svestrano zanimanje za plemenitu stvar, što ju pokaza hrvatsko učiteljstvo, kad ono vlada 1871. godine dozvoli

Digitized by Google

skupštinu? Nevidite li dva radena učiteljska družtva? A što znači „Smilje“ i njegovo do sada u Hrvatskoj nevidjeno razprostranjivanje?

Hrvatski učitelji imadu i volje i snage za rad, ali jih narod sam, ili bolje da reknem narodna inteligencija smeta u uzgajanju narodne omladine.

Kakvo si steče od inozemstva slavljena I. obća hrvatska učiteljska skupština priznanje u vlastitom domu?

Odlični ju narodni listovi obasuše pogrdami i sumnjičenjem. Rezolucije te skupštine popratiše prezirom, a nitko jih živ neuzmognu oprovrgnuti

Učiteljstvo svega svieta, a napose hrvatsko može punim pravom reći, da dieli udes svoga prvaka i vodje, božanskoga spatitelja, koj za svoj trud oko boljka ljudskoga svuda naidje na porugu i prezir.

Ali kuda zadjoh? — Vratimo se k-bolestim narodnje škole, tim najopasnijim bolestim hrvatskoga naroda. (Konac).

Biljka, životinja i čovjek.

Sravnimo li bolje biljku sa životinjom ili obratno, to ćemo naći množinu biljega, po kojih se biljezih jedna od druge razlikuje.

Životinja osjeća, giblje se svojevoljno s-jednoga mjesta na drugo, prima hranu ustima, a odtud sažvakana dolazi u probavila; osim svega toga ima množinu ustrojâ, od kojih svaki svoju funkciju obavlja.

Bilina usuprot neosjeća, nemože se svojevoljno gibati, hranu prima sitnimi brandusi, a tielo joj sastoji se iz nutra sploh od jedne te iste tvari.

Veoma se razlikuju i dihanjem, jer dočim životinja udiše kisik, a izdiše ugljikovu kiselinu; to biljka udiše ugljikovu kiselinu a izdiše kisik.

Tim velikim i velevažnim procesom osjegurava se život biljke, životinje i čovjeka. Ovim svim označio sam razliku medj bolje ustrojenom biljkom i životinjom.

Lako nam je razlikovati ribu od ruže ili mačku od kruške; nu prigledajmo malo u niže razrede životinja i biljka, to ćemo opaziti, da tuj vlada velika zamršenost, i da je težko označiti izmedju jednih i drugih granice. Ćim niže stupamo, tim nam navedene oznake više izčezavaju, neredko je prirodoslovac u neprilici bi li dotični stvor uvrstio medju životinje ili bilje.

Vozeć se kolima ili parovozom prekoračimo većkrat granicu naše domovine, ali granicu kruglje zemaljske nismo kadri prekoračiti, jer je ona neima. Kao što zemlja neima granice, isto je tako neima med biljkom i životinjom. Lučbari, siloslovci, razsudbari i životoslovci mnogo žrtvovahu i truda i vremena, da označe tu granicu, nu upravo kad su mislili, da su joj u tragu, nova ju iztraživanja srušiše, Dugo se je vremena mislilo, da se samo životinje mogu gibati, nu poznato nam je sada, da ima mnogo resinâ (alga), koje se giblju, a i mnoge biljevne stanice. Ima i životinjâ, koje svojega stanovišta promjeniti nemogu kao što i biljke n. pr. koraljnici, spužve, crvi cievnjaci, ostrige itd. Zaisto veoma je čudnovata i osjetljivost kod nekih biljka. Osobito se odlikuje rod mimosâ

Digitized by Google

(Mimosa pudica, viva i sensitiva), koje u obratničkih stranah uspjevaju. Medju takove spada i sladkovina (Hydisarum gyrands), koje listići neprestance lepršu, bila ona u prostoj naravi ili u sobi pod staklom.

Sve te nadkriljuje naša domaća vrtica ili uvijuša (Vallisneria spiralis), kod koje je gibanje rek bi silovito. Uvijuša liepimi svojimi žutimi cvietci mjeseca Srpnja i Kolovoza Lonjsko polje krasi. Biljka je dvodoma, t. j. mužki su cvietci odieljeni od ženskih, kao kod naših vrba, jablana itd.

Ženski cvietci sjede na dugačkih vitićasto uvijenih stabkah na dnu vode. Kad prispije vrieme cvatnje, odvije se stabka i dodje na površaj vode. Mužki pako cvietci sjede na 3—4 palca dugačkoj stabki, koja nije uvijena. Iz toga se se vidi, da bi do oplodbe težko došlo; nu gle čuda, ženski se svietci silom odtrgnu i dodju na površaj vode i tako dugo okružujuć ženske cvietke plivaju, dok im se na toliko približe, da se oplode. Čim oplodba mine, biljka se uvije opet, i kad sjeme dozrije, izsiplje ga na dno vode. Tko da nenazove što takova gibanjem?

Kao što neimaju rastline živčevlja, isto ga tako neimaju i nizko stojeće životinje. Dosadanja tvrdnja, da samo životinje imadu dušik, nije takodjer više istinita, jer nam je poznato biljka, kod kojih je dušik glavna sastavina n. pr. gljive. Mislim, da je tim dovoljno dokazano, da još dandanas neima granice medju životinjom i biljkom, a i uzaludni bi bio napor duha čovječjega tražiti ju, jer je u istinu neima. Životinja prelazi u biljku, a biljka u životinju. Najsavršenija biljka najvećma se razlikuje od životinje.

Sada pako svrnimo okom ka čovjeku i spoznat ćemo, da se u njem zrcali i život životinje i život biljke. Nastavljajuć râd priobćit ću misli o životu čovjeka po slavnom i neumornom Bichatu*.

„U bilinskom svietu obstoji čovjek sam za sebe, a u animalnom dolazi u doticaj s-drugimi.

Funkcije prvoga su nutarnje, a drugoga vanjske. Njegov organički život obavlja dvostruki proces; proces stvaranja i proces raztvaranja. K-prvomu spada hranitba, probava i obtok krvi, drugomu pripada izdihavanje, znojenje itd.

Po posljednjem procesu čovjek je jednak biljkam i u svom naravnom položaju neima o djelovanju istoga sviesti. Za životinjski si je život svjestan, giblje se, ćuti, sudove, pojmove, i zaključke stvara. Prvim procesom vegitira, a pristupom animalnoga približuje se životinji. Ako pako promatramo organe, po kojih oba života svoje funkcije obavljaju, naći ćemo, da su isti kod života bilinskoga nesimetrički, a kod života animalnoga simetrički.

Vegetativni život čovjeka leži u želudcu, drobu i žliezdah, a svi su ti iregularni, pokazuju naime veliku razliku u formi i razvitku; ali zato ništa ih ne-

* Bichad je muž, koj je životinjski ustroj najbolje proučio, izuzam možda jedinoga Aristotela. Ali medju Bichatom i Aristotelom neima srednjaka veli Buckle. Godinu pred smrću (1801) napisa svoju znamenitu raudbu (anatomiju). Bichat bijaše neutrudiv i neumoran Pinel veli o njem, da je u jednoj zimi 600 lješina parao. Toli strašan posao, napor i okužen zrak skončaše mu život u 31. godini. Vidi »Sir Henry Buckle Civilisation in England von Arnold Ruge 1: II. str. 356. S-toga djela vadim i gornje o životu čovjeka. D. H.

Digitized by Google

prieči u njihovih obavcih. Nu u životu animalnom su ti organi tako simetrični, da i najmanja promjena bud u kojem njihovo djelovanje prieči. Nesamo moždjani, već i osjećala su simetrička i dvojaka, kao i ostali organi života animalnoga, ruke, noge, od svake strane tiela po jedno. Oba su ùda u uzkom savezu i čine sklâd, što je usuprot kod života vegetativnoga nepoznato, jer su jednostavni, kao želudac, jetra, trbušna žliezda i slezena. Iz ovih temeljnih raznolikostij organâ postale su i mnoge druge zanimive razlike.

Buduć da je naš animalni život dvostruk, to je i njegovim organom moguće neko vrieme mirovati; ali u drugom životu znači mirovati — umrieti. Proces, kojim može tielo neke substancije primati, a druge izlučivati, neda se ničim prekinuti, on je neprekidan.

Drugi naš život možemo ojačati nesamo bdijenjem — radnjom, već i spavanjem. Tako možemo organe gibanja trošiti, rabiti, dočim organi mišljenja miruju, a to samo zato, što je naš animalni život dvojak, te možemo na kratko vrieme, ako je jedan dio trudan, drugi upotriebiti n. pr. ako se utrudi jedna ruka, rabi mi druga. Pa pošto je život animalni takav, sposoban je za razvitak.

Funkcije života vegetativnoga djeluju neprestance (želudac probavlja, krv kola itd.) i njihovo djelovanje medjusobno se izravna. Funkcije nam života animalnoga, mišljenje, govor, vid, gibanje nemogu bez počinka djelovati, buduć se utrude, a tim im se djelovanje prekine, nu tim se opet poboljšaju i oporave. Ali naš život vegetativni, koj je jednak životu bilinskomu, nepodnaša prekinuća, a dosljedno ni nikakova razvitka. Njegove funkcije, hranitba itd. obstoje u čovjeku više mjesecij prije poroda, prije začetka animalnoga života, te im je nemoguće sravnati se. Akoprem se biljevni organi povećavaju kad tielo raste, to se ipak nemože tvrditi, da se njihove funkcije tim do česa višega razvijaju, jer čine svoje istotako pravilno i podpuno u dobi djetinstva kao i u srednjoj dobi života.

D. Hirc.

Raznice.

— Centralni odbor II. obće hrv. učit. skupštine odpočeo je 26. p. m. svoj rad. G. Ivan Filipović pozdraviv sabrane odbornike i navedši uzroke, s kojih se dosele nije mogla sazvati II. obća učit. skupština, sjeti se zahvalnošću preuzv. g. c. k. gjenerala topničtva baruna Mollinary-a, kojemu se hrvatsko učiteljstvo zahvaliti ima, da će se ipak moći ove godine držati skupština; isto tako zahvalno napomenu veliku pripravnost, koju je izkazao za ovo poduzeće načelnik školskoga odsjeka kod vojnoga zapovjedničtva, pogl. g. c. k. major Spillauer. Obojici se odazvao odbor sa srdačnim: živio! Isto tako pozdravi predsjednik i nove članove centr. odbora, gg. škol. nadzornike Andriju Kneževića i Franju Dürra. Pošto bi pročitan odpis vis. vojnoga zapovjedničtva od 14. p. m., br. 471., kojim se dozvoljava skupština, zahvali se dosadanji predsjednik odbora na časti, buduć mu je tim mandat od I. obće učit. skupštine iztekao, nu odbor ga na novo odabra predsjednikom, a g. Andriju Kneževića podpredsjednikom. Zatim bi stvoreni sliedeći zaključci: Centralni odbor da se čim prije sporazumije sa učitelji petrinjskimi, da se ondje osnuje mjestni odbor za skupštinu; rok za prijavu razpravnih pitanja razpisati će se do 15. Lipnja, a onda svi zagrebački učitelji pozvati, da zajednički ustanove program za skupštinu. Dao Bog te uspjeo i ovaj podhvat hrvatskoga učiteljstva na ûhar i čast hrvatskoga naroda!

— Izvod zapisnika hrv. ped.-knjiž. Sbora. I. i II. sjednica. 1. Privremeni predsjednik g. Ivan Filipović ustupa predsjedničtvo g. Sk. Fabkoviću, koj mu se usrdno zahvali na trudu i pregnuću, kojim je za njegova odsuća predsjedničke poslove obavljao.

Digitized by Google

2. Riešeni su nekoji administrativni poslovi.

3. Pročitani su dopisi garčinskoga učitelja g. Jakova Kalajdžića i občinskoga ureda čazmanskoga, koiimi se Sboru do znanja stavlja, da su učione u Garčinu i u Čazmi postale utemeljiteljem Sbora.

4. Ravnateljstvo učiteljišta u Arbanasih javlja, da je sa zahvalnošću primilo Sborom darovane knjige, te ih trojici najboljih pripravnika darovalo.

5. G. Dimitrija Matić, tajnik školskoga vieća u Biogradu i Mita Petrović, glavni učitelj učiteljske škole u Somboru zahvaljuju se Sboru, što ih je za svoje članove imanovao.

6. Učitelj rogoljski, g. Luka Grozdić moli, da mu se razjasni §. 18. družtvenih pravila. U smislu §. 18. neka mu se odgovori, da utemeljit. članovi nedobivaju bezplatno „Napredka", „Smilja" i „Metričnoga sustava", pošto ped. knjiž. Sbor pomenute spise izdaje predplatninom, a ne družtvenim novcem. Pogled u lučbu dobit će u svoje vrieme svi utemeljiteljni članovi.

7. Srbskomu prosvjetnomu ministarstvu u Biogradu, koje je Sboru na razpolaganje poslalo svoju nakladninu, neka se zahvali, te ujedno javi, da nisu sve knjige prispjele, koje je ono u dopisu označilo.

8. Po zaključku II. gl. skupštine uzeti će u pretres upravljajući odbor pitanje o školskom zaptu, te kako da pripomogne škol. redu kuća i občinstvo, pa će onda svoje mnienje o tom pitanju visokoj vladi na uvaženje podnieti.

9. Pošto se nije dovoljan broj predbrojnika za „Smilje" ćirilicom tiskano, prijavio, s-toga se neće nadalje ćirilicom štampati; a predbrojnikom ponudit će se latinicom tiskano ili će im se povratit novci.

10. G. Filipović javlja, da je za odsuća g. Fabkovića umolio upravničtvo lista „Obzor", da ga Sboru uz zamjenu za listove „Napredak" i „Smilje" daje, nu dosele Sbor nije dobio „Smilje", nikakova odgovora.

III. sjednica, držana 5. Ožujka 1874. 1. Pročitan i odobren je zapisnik II. sjednice.

2. G. Mařik zahvaljuje se na uredničtvu „Smilja". Urednikom bi izabran družtveni tajnik g. Tomislav Ivkanec.

3. G. Miličević zahvaljuje se Sboru, što ga je imenovao svojim začastnim članom.

4. Riešeni su neki gospodarstveni poslovi.

5. Pitanje o školskom zaptu, o kom je Sbor počeo razpravljati, predat će se odboru ad hoc, koj je i onako pozvan, da o tom pitanju svoje mnienje izreče. —

6. Sbor će dati za centralnu slaven. pedagogijsku knjižnicu u Pragu po 1. primjerak od svoje nakladnine. Ujedno će davati Smilje uz zamjenu za „Slavenski pedagog."

7. Visoke vlade umolit će se, da odrede nekoliko nagrada za najbolje pripravnike na zagrebačkom, petrinjskom i djakovačkom učiteljištu. Za te nagrade, koje bi se učiteljskim sborovom uručiti imale, kupilo bi se preparandom, svršivšim učiteljski tečaj, knjiga, kojimi bi se dalje naobrazivati mogli.

8. Sbor će si naručiti za svoju knjižnicu Diesterwegovo djelo: Der Wegweiser.

9. Pošto Sbor namjerava izdati učiteljski koledar s učiteljskim šematizmom, to će u tu svrhu razaslati na sve škole arke, u kojih će učitelje umoliti, da na neka pitanja odgovore.

10. Bugarin Dobrinov, učiteljski pripravnik na zagrebač. učiteljištu, komu je Sbor namaknuo svotu, da uzmogne na bečku svjetsku izložbu putovati, podnio je Sboru izvješće o svom putovanju u Beč, tiskano u bugarskih novinah. — J—c.

— Oldenburžka učiteljska konferencija razpravljala je pitanje: „Da li je probitačno po moral i obuku, da se spolovi odieljeno uzgajaju i obučavaju? pa su ovo izrekli: Dielenje po spolovih umjestno je samo ondje, gdje se mladež pripravlja za stanovito zvanje, gdje to pako nije, ondje je nenaravno i nije probitačno po čudorednu naobrazbu.

— Učitelj-vrag. Kako Laib. Schlz. priobćuje, razširuje se u Cislajtaniji medju svjetinom pogrdan spis „Der Teufel als Schulmeister", da ju razdraže protiva novim školskim uredbam. I kod nas se je od nekoga vremena počelo pisati i vikati na bezvjerstvo učitelja, nu dakako ne da se sviet razdraži protiva sadanjim školskim uredbam, nego da ga odvrati od mogućih možebit reforma na polju školstva. Na našu nije iztraživati, da li će to huškanje konačno i sbiljam u prilog doći stvari, koju stanoviti ljudi tim lažnim klevetanjem promaći misle: ali to znamo da upravo oni, koji najviše učiteljstvo bezvjerjem hule, najmanje kršćanske ljubavi imaju, i da bi oni, koji krokodilske suze nad njegovim bezbožtvom liju, upravo najviše izpred sebe i svoje kuće mesti imali. —

— Opet pómanjkanje učitelja. U Českoj i to samo u njemačkih krajevih manjka preko 1000 učitelja, u Moravskoj 1762; u kotaru Hohenstadtu samom moradoše nedavno za-

Digitized by Google

tvoriti 12 škola, jer nisu mogli dobiti učitelja. A ta nevolja danomice raste, pa će i rasti, doklem god se učitelji tako neobskrbe, da uz mučno i nezahvalno svoje zvanje barem bezbrižno živiti mogu. Koji ni toga nenalazi, nebi lje pametan bio, da si za vremena u sadanjem prometnom vieku drugdje netraži zahvalnijega i izdašnijega zvanja! —

Književnost

— U Beču se sastavio odbor na tamošnjih visokih školah učeće se hrvatske omladine, koji si preduzeo krasan zadatak, da izda naime zabavno poučnu knjigu pod imenom: „Velebit" zabavnik hrvatske omladine. Bit će u njem: pjesama, novela, humoreska, životopisa, literarnih studija, historičkih crta i popularno pisanih poučnih članaka, — sve izvoran rad mladih hrvatskih sila sa svih strana naše domovine a i izvan nje. Ako se odazove dovoljan broj predplatnika, obećaje odbor, da će „Velebit" uz dosad još nigdje neštampane životopise dvajuh naših nedavno umrvših, malo poznatih al umnih pjesnika i njihove slike donieti. Knjiga će zapremiti 20 tiskanih tabaka, a ciena joj je putem predplate samo 1 for.

Tko pošalje na adresu: „Odboru za izdanje Zabavnika hrv. omladine, Wien. V. Wehrgase 1. 1. Stock, Thür 3" do konca mjeseca Svibnja t. g. 1 f., dobit će knjigu poštom, čim izadje. Preporučamo što toplije štovanomu obćinstvu, da predplatom podupre tako liepo nastojanje naše hrvatske omladine.

— Uput je izašla nakladom knjižare braće Jovanovića u Pančevu: Botanika od Augusta Lübena. Preveo ju kao i zoologiju, što no smo ju nedavno oglasili, P. Despotović, učitelj na učiteljištu pakračkom. Str. 40, ciena 18 novč. Ova je knjiga štampana ćirilicom, a namienjena učenikom pučkih škola.

Svakomu će učitelju biti od koristi, da se upozna s metodom, kojom je udario čuveni Lüben kod prirodopisne obuke.

Natječaji.

Na pučkoj učioni u Dvoru, u području banskoga okružja, imade se popuniti učiteljsko mjesto s godišnjom plaćom od 300 for., paušalom od 6 for. u ime pisaćih troškova, 6 hv. drva za ogriev, stanom u naravi i pravom na mirovinu u smislu postojećih za to normalija. Putni troškovi neće se odštetiti.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 18. Travnja 1874. kot. upravnoj oblasti u Dvoru.

Javna zahvala.

Presvietli gosp. barun Gustav Hilleprand pl. Prandau, vlastelin valpovačko-doljno miholjački, kojega promicanje narodnog napredka uviek duboko na srdcu leži, blagoizvolio je darovati ovomjestnoj učioni svotu od 48 for. 20 nč. za prosvjetne svrhe, dotično za nabavu potrebitih slika za prirodopis i zornu obuku. Smatram si za dužnost na tom plemenitom daru dubokom se naklonošću najiskrenije zahvaliti.

Nadalje je ovdašnji posjednik gosp. Josip Radotić dao iz blage naklonosti nabaviti i pokloniti ovoj nar. školi ruski računski aparat u vriednosti od 12 for. — na kojem daru mu se takodjer liepo zahvaljujem.

U Moslavini, 16. Ožujka 1874.

Davorin Horvath,
nar. učitelj.

Listovnica uredničtva.

G. L. D. u R. Kako vidite, uvrstismo. Glede ostaloga, što da Vam reknemo? Dušu u se, pak budite pravedni. Sto drugim predbaciste, možda i na Vas sama pada. —

Na ubaviest.

K-oglasu priobćenomu u br. 8. ovoga lista dodajemo po uputi ravnateljstva c. kr. izpitnoga povjerenstva za obće pučke i gradjanske škole u Petrinji, da se neće izpiti za uzposobljenje učiteljsko ove godine započeti u Petrinji 3. već 10. Kolovoza.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor"**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 11. U Zagrebu, 10. travnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Mane našega narodnoga školstva i kako bi jih valjalo izpraviti.

(Svršetak.)

Treća je bolest krajnji nemar u polazku škole. Po §. 11. privremene naredbe zemaljske školske oblasti od god. 1853. br. 25, II. razdiel ima učitelj župniku ravnatelju koncem svake nedjelje dati ustmeno izvješće o učenicih, koji su toga ćedna nemarno polazili školu. Koncem svakoga mjeseca ima učitelj župniku predati pismeno izvješće, koje ovaj odmah ima uručiti mjestnomu školskomu nadziratelju, da ovaj roditelje i skrbnike takove djece češće opominje. Isto čini i župnik svakoga mjeseca (neznam doduše u kojem kutu domovine) u prisućtvu glavara i mjest. škol. nadziratelja.

Tek koncem četvrti školske godine ima se izvješće o djeci, koja su školu nemarno polazila, predati kotarskomu sudcu, koj krivce roditelje ima kazniti tek poslie pol godine sa dvie forinte u srebru.

Ova je ustanova neshodna, jer je kasno diete tek poslie pol godine pritjerivati u školu. Diete je godinu svakako izgubilo radi krivnje roditelja.

Ova je ustanova i nedostatna. Opomene bez kazne obično su se u svakom slučaju i u svakoj formi pokazale bezuspješnimi. Osvjedočio sam se o tom na mjestih, gdje je župnik sa prodikaonice, i občinski glavar putem bubnja opominjao roditelje, da djecu marljivo šalju u školu. Ali se je isto tako u velikoj većini slučajeva bezuspješnom pokazala i ova naredbom zemaljske oblasti ustanovljena kazna. Ima roditelja, i to vrlo mnogo, koji će rado 2—5 for. i više platiti, samo da si mogu djecu kod kućnoga posla zadržati, ili ju poslati za marhom. Nu da se bar ta ustanova drži. Ali kako rade naše sudije? Jedni prime izvješća, pak jih jednostavno metnu ad acta. Drugi marljivo prima izvješća, pa eto ti ga istom mjeseca Lipnja, da roditelje, kojih djeca sve do onda, dakle osam mjesecij nisu polazila školu, kazni globom od 2 for.; — ne, to je još mnogo, nego znam slučajeva, gdje su roditelji tek u Srpnju kažnjeni globom od 50 nč., što djece tečajem devet mjesecij nisu slali u školu.

Digitized by Google

Što sliedi? Roditelji se rugaju učitelju i njegovim izvještajem, pa još nemarnije šalju djecu.

Deder uzporedimo eneržiju, kojom se provadja prisilan polazak škole sa eneržijom, kojom država provadja dužnosti vojnikovanja i plaćanja poreza. Ta zar je škola, ta gojiteljica narodnje prosvjete manje važna, nego li vojska i porez? Zar nebi država istom eneržijom, kojom državljane sili na vršenje njihovih dužnostij naprama njoj, imala štititi i njihova prava? Nije li svako diete malodoban državljanin? Napripada li mu uslied toga pravo, uživati javno obučavanje? Nesmetaju li ga roditelji, koji ga nepuste u školu, u vršenju njegova prava?

Je li onda čudo, ako narod sve nesposobnijim biva zadovoljiti dužnostim, kojimi ga država od dana do dana sve većma obterećuje?

Budi mi uzput dopušteno spomenuti i §. 12. prije navedene naredbe, kojom se ustanovljuje, da se globom pobrani novac ima uz namiru predati školskomu ravnatelju, a ovaj da ga ima upotriebiti na nabavu učila. Neznam, da li se to gdjegod čini, ali znam mnogo mjesta, gdje se to nečini. Kamo ti novci?

Čuo sam tu i tamo govorkati o sudcu, bilježniku, diurnah, nu izvjestna neznam ništa.

Samo znam, da niti neidu novci ravnatelju u šake, niti računi od njega — po smislu §. 12. — „ovamo“, a niti se „odavde“ za te račune nepita.

Četvrta je bolest preveliki i dovoljno nestegnuti upliv roditelja na školsku mladež.

Svojom disciplinom vrši škola uzgojni upliv na mladež; disciplina je školska poglavito pedagogijski dio školske radnje. U školi se diete ima privikivati redu, štovanju zakona i oblasti.

Učitelj ondje reprezentira zakon i oblast. Ali kako će se diete učiti cieniti vlast, kada vršenje učiteljevih naloga vrlo često zavisi od privole roditelja. Po obstojećih zakonskih propisih n. p. učitelj ima nalagati djeci polazak u crkvu po nedjeljah i po svetcih.

Treba ići u crkvu, ali djece ni polak, dà, dogodi se, da jih učitelj na večernju vodi jedno ili dvoje. Sutra pozoveš učenika na red, pa dobiješ odgovor: roditelji me nisu pustili. Kuda će tu učiteljev ugled? Kakve tu diete mora dobiti pojmove o zakonu i o oblastih? Zadadeš mu zadatak. Ono dodje u školu, pa ga nezna.

Zašto nisi naučio zadatka? „Otac mi nije dao, morao sam ovo ili ono raditi u kući“; ili „moj otac kaže, da meni toga predmeta netreba učiti“. U ovom ćeš potonjem slučaju dakako kazniti diete, što je poslušalo hrdjav savjet otčev, ali ded razmisli, je li to pravično, i tko tu upravo zaslužuje kaznu? Takovih sitnih i krupnih slučajeva budne sijaset u školi, gdje učitelj mora popustiti roditeljem na štetu djece.

Posljedica je toga malouvažavanje učitelja i obilazenje njegovih naloga od strane djece.

Peta je bolest nutarnji ustroj škole Kod nas je u četiri razreda nagomilano gradivo, koje se drugdje svršava kroz 5—6 razreda. Uzmi još k-tomu

Digitized by Google

loše i neshodne, niti dobi dječjoj, niti okolnostim naše domovine neprilagodjene školske knjige, dodaj nemarni polazak škole i neumjestno uticanje roditelja, pak ćeš si po prilici stvoriti nekakav pojam o potežkoćah, s-kojimi je skopčano obučavanje u narodnoj školi. O preustrojstvu se čitanaka medjutim već radi, ali o preustrojstvu najvažnije knjige neradi se ništa, akoprem je ova najnespretnije udešena od svih. Iz katekizma, ksko je danas udešen, nenauče djeca gotovo ništa, nego joj se samo još zatiru umne sile, dočim moraju napamet učiti abstraktne definicije, koje nerazumiju, te koje joj često nije ni moći raztumačiti. Namjesto da vjera djeci omili, mora joj uz tegobe, s-kojimi je učenje katekizma skopčano, upravo omrznuti. Pa se onda sviet čudi, odakle obćenita hladnoća i nehajstvo za religiju.

Ja sam ovdje u kratko nastojao u kratkih obrisih nacrtati žalostno doduše, ali istinito stanje našega školstva. Dakako, da to nije sve. Dogadja se još silesija iznimnih slučajeva na uštrb školi, kojim je svim uzrokom neshodan sustav i mlaka uprava.

Gdje su bolesti, tu treba lieka.

Evo ljekova, koje za normalan i zdrav razvoj naše narodne škole držim najshodnijimi:

1. Narodnu školu valja staviti sasvim pod strukovnu upravu, i samo strukovnjaci imadu rukovoditi i nadzirati nutarnje poslove škole. Strukovnjakom nemože se smatrati nitko drugi, van koj je već sam bio narodnim učiteljem.

2. Preparandiju valja razširiti na četiri tečaja, da se budući učitelji i teoretično i praktično uzmognu posve usposobiti za odabrano si zvanje. Kada su za juridičku, za filozofičku i za svaku drugu znanost nuždne četiri godine, neznam, po čem za pedagogijsku mogu biti dostatne dvie ili tri godine, gdje još preparand manje predtečna znanja donosi u preparandiju nego li jurista, filozof itd. na sveučilište.

Uz predmete, koje treba da svaki inteligentan čovjek zna, valja da se u preparandiji pedagogija temeljito i obsežno uči, navlastito pako da se preparandi s-pedagogijskimi klasici potanje upoznaju. Praktične vježbe da se nepreduzimlju samo u didaktičnoj, već i u izključivo pedagogijskoj struci. Dobro bi bilo, prije nego li se stane graditi osnova za ustroj preparandije, proučiti ustroj bečkoga pedagogija ili gothajskoga seminara.

Učiteljske plaće imadu se tako urediti, da učitelj uzmogne stališu si primjereno živjeti, te da i po svom spoljašnjem obliku pristaje medju inteligentnu klasu. On neka nebude samo učitelj malenih, već u obće prijatelj i savjetnik puka; a zato mu treba ugleda, koj si malom plaćom, koja ga sili kuburiti, nemože uzdržati med neukim pukom.

Nuždna mu je znatnija plaća i da uzmogne vlastito si usavršavanje nastavljati, kako mu škola nebi zaostala za duhom vremena.

Nije tu dosta povećati mu plaću za kakvih 50—100 for. Tako radeć obćina si nameće veći teret, a učitelju ipak nije pomoženo. Novac uložen u školu, obilno će se izplatiti. Nevaljaju tu kojekakvi izgovori: narod je siromašan, neima

Digitized by Google

odkuda i slični. Spominjao se je taj izgovor i kada se je radilo o drugih daćah, pak se je znalo preko njega preći na dnevi red, neznam zašto se to nebi učinilo napose baš kod škole. Ima siromašnih, vrlo siromašnih občina. Ove neka podupire država. Glavno načelo mora biti ovo: **Narodnja prosvjeta nesmije zapinjati, ma koje to žrtve stojalo.** Pa ako nedadnete danas, što se išće, dat ćete poslie nekoliko godina, kad vam jedni od učitelja odu u željezničke i brzojavne činovnike, a drugi se nebudu htjeli posvećivati tomu zvanju, koje težke poslove mršavo nagradjuje.

Plodove neumjestne štednje osjećat će u tom slučaju narod. Nerazumijem, kako se je moglo u 16. br. o. g. „Obzora“ reći, da je Senyey uztvrdio, da dobre škole nikakav novac nestvara, nego dobar učit. materijal, koj ovisi o dobrih preparandijah, kad se odmah na drugoj strani navadjaju vlastite Senyeyeve rieči: „ U budgetu za nastavu nisu moguće redukcije“.

Nije li tu taj sbilja veliki državnik priznao, da štednji neima mjesta, gdje se radi o prosvjeti naroda.

Znaj svatko: Doklegod se budu hrvatski učitelji tužili na nedostatnu plaću, dotle neće u Hrvatskoj valjati narodne škole, jer niti se neće talenti posvećivati tomu zvanju, niti će učitelji sve vrieme moći posvetiti školskomu radu.

Valjalo bi još jednoj vrlo čestoj anomaliji odmoći. Ta je, da učitelji u mnogih mjestih nemogu dobiti nikada plaće na vrieme. Odmoglo bi se tomu po mom mnienju ustanovom, da porezni uredi izplaćuju učitelje svagda na vrieme, pak da poslie taj novac od občine utjeraju. Neznam samo, da li je moć stvarati takvu ustanovu u obsegu kompetencije našega sabora.

3. Prisilan polazak škole valja svom eneržijom provadjati. Konkretne mjere koje bi toj svrsi imale služiti, mogle bi biti ove:

a) Učitelj ima odmah osmi dan iza započete školske godine (a ne koncem mjeseca ili polugodišta) predati izvješće o mladeži, koja školu nemarno polazi, dotičnoj oblasti.

Ova ima bezodvlačno prizvati roditelje ili skrbnike, i strogo jih opomenuti, da djecu uredno u školu šalju, a opomenu podkriepiti prietnjom, da će se, ako iza osam dana opet budu prijavljeni, kazniti.

b) Poslie osam dana imadu se opetovano prijavljeni roditelji kazniti globom i to po 50 novč. od svakoga izostatka, ili u slučaju siromaštva primjerenim zatvorom. Izvješće o nemarnom polazku ima se za tim predavati svakoga mjeseca, a prestupnici kazniti svaki put pomenutom globom.

Od velike bi koristi bila zabrana šiljati djecu za marhom, gdje se samo kvare, a nasuprot odrediti, da marhu cieloga mjesta imadu pasti občinski pastiri na odredjenih za to pašnjacih. Samo uslied takova postupka bit će korist od naših škola obća i bit će moguće, da se naš narod skorim uzporedi s-ostalimi prosvjećenimi narodi.

4. Roditeljem neka nebude u nikojem slučaju slobodno priečiti vršenje naloga učiteljevih. Prestupnici neka se uslied prijave učiteljeve svaki put strogo kazne.

Digitized by Google

5. Izradbu svih školskih knjiga kao i u obće cielo nutarnje ustrojstvo valja povjeriti strukovnjakom. Kod izradbe vjeroučnih knjiga neka duhovne oblasti samo ustanovljuju gradivo, dočim gradivo metodički razporediti i način obučavanja udesiti imadu strukovnjaci.

Pri udešavanju novoga školskoga zakona neka nebudu mjerodavni školski sustavi u ovoj ili onoj zemlji, nego ustanove pedagogijske znanosti i rezolucije učiteljskih skupština.

Da naša domovina bude imala uzorno uredjeno školstvo, stoji do našega sabora i do vlade. Zapreke bi se sve dale odstraniti.

Stvori li naše zakonodavno tielo uzoran školski zakon, bit će to od svih njegovih liepih radnja najljepša, od svih mu velikih zasluga najveća.

U Rumi mjeseca veljače 1874. Ljuboje Dlustuš.

Može li se učitelj baviti i pčelarstvom bez uštrba za napredak škole.

Prije nego li se upustim u rješavanje ovoga pitanja, neka mi bude dozvoljeno, da napomenem nekoja o pčelarstvu počam od najstarije dobe, pa sve do danas u malom pregledu.

Već u prastaro vrieme, dokle samo dosiže poviest, dà, dokle dosižu samo predavanja, zanimao je čovjeka maleni, sam po sebi nesjetni zareznik — pčela. U prvom početku dakako samo u toliko, što je pčelam živućim u šupljem drveću uzimao med i vosak, da mu rabi koje za domaće potrebe, koje pako za žrtve, koje je žrtvovao domaćim bogovom. Nu nebijaše dugo, da uzeše pčele i kod kuće uzgajati, dok ih napokon iz njihove pradomovine Babilona, gdje je vazda nebo vedro i zimi podneblje blago, neprenesoše Rimljani i u sjevernije krajeve.

Kao što se divlja zvjerad u blizini čovječjoj kroti, jer neima sumnje, da su bili praotci naših domaćih životinja u davnoj davnini takodjer prava pravcata divljad, tako je i pčela postala kulturom krotkija, te danas svoj neugodni žalac u mnogo manjoj mjeri upotrebljuje, nego li nekoč. Tako se pčelarstvo razvijalo polagacko, dok ga u srednjem vieku, osobito nirnberžka zadruga pčelara nepodigne do velike visine. Nu kašnje, kad no alhimiste tražeć zlato u svojih retortah obreše znanost više nego li zlata vriednu, naime lučbu, počelo je i pčelarstvo padati, jerbo je lučba našla zamjenika medu i vosku. Voštenicu zamienila svieća stearinka, a med bilinski sokovi i proizvodi od njih, naime pako liepi bieli slador.

Pčelarstvo se sve više zanemarilo, a u mnogih je pokrajinah sasvim propalo. Tuj i tamo samo našao se prijatelj prirode, koj i pčelam u svom vrtiću mjestanca neuzkrati. A to je bio sjegurno nazadak u narodnom gospodarstvu. Jer i koliko nadomjestaka za med i vosak lučba pronašla, neće opet proizvesti niti kapi meda ni voska; pa ma i proizvela medu i vosku sasma slične tvari čemu jih tek umjetno tvorit, što svakako skupe novce stoji, kad nam marljiva

Digitized by Google

pčelica oboje badava donaša? Ali ipak se pčelarstvo polovinom ovoga stoljeća okrenulo opet na bolje, a najveće si zasluge zanj stekoše: glasoviti Dzierzon, rimokat. župnik u Karlsmarktu u Šlezkoj, profesor Sibold u Monakovu, barun Berlepsch i mnogi drugi. Ovi proučavajuć neumorno narav pčele usavršiše pčelarstvo tako, da uz malen i neznatan trud, te nezanemarivši drugoga posla opet možeš njim steći svake godine liep dobitak. Pa tako može i učitelj bavit se pčelarstvom i to ne samo zato, da može uputiti o tom predmetu djecu, nego ga može upravo tjerati i u veliko, te si krozanj steći liep dohodak, a opet da kroza to nezanemari ni najmanje školske obuke. Ali dakako, to se dade samo izvesti, ako se tjera pčelarstvo na racijonalni način, kako nas uče spomenuti glasoviti pčelari.

Baveć se i sam više godina pčelarstvom osvjedočio sam se sasvim o tom, pa upravo zato nakanio sam ovim člančićem upozorit svoju braću sudrugove na to, kako se može shodnim postupanjem mnogo postići a opet da se za oto potrati čim manje vremena. Tuj je pako u prvom redu rojenje, koje je tako reći najbitnija stvar u svem pčelarstvu. Zato sam nakan o tom koju reći i to s-obzirom na razne trnke, koje se u pčelarstvu rabe.

Kako je poznato, pčelari rabe ili proste trnke, spletene od slame, rogoza, pruća i loze ili pako tako zvane mobilne trnke.

Kako se dakle kod rojenja racionalno postupa s-prostimi trnkami?

Svaki, koj se pčelarstvom iole bavio, znati će, koliko se vremena potrati, čekajuć na rojeve. Više puta, osobito u godinah rojenju neprikladnih, treba silnoga vremena, da se roj uvrieba, a opet se često nikakav roj nedobije. Racijonalan će pčelar ili dzierzonovac znati dakako svemu tomu na put stati. On će naime, kad vidi, da se po svrhi proljeća pčelac razvio i matičnjake gradit započeo, jutrom ili još bolje večerom oko 6—7 ura, kad no pčele umorne s-posla dolaze, uputit se praznom trnkom sa jednim pomoćnikom u pčelinjak. Tamo će pčelca, u kojem je opazio, da se dvostruko ili trostruko pomnožao, s-glavom ili ko što kod nas u Sriemu kažu s-batakom dolje okrenuti, te puhnuv unj nešto dima pokriti ga praznom trnkom. Zatim će sve otvore i oduške dobro zatvoriti, te onda dva do tri put — ali ne jako — trnkami o tlo lupiti, te pomoćniku dati, da ih pridrži. Onda će uzeti dvie palice, te s-jedne i druge strane odzdol počam sve nekoliko časaka postajuć do gore dotle lupkati, dok se napokon sav pčelac skupa s-maticom neuvuče u praznu košnicu. Uho će pčelara osvjedočit, da li se sav roj povukao u praznu košnicu, a onda će skinuti gornju trnku, te još ono malo pčela, koje bi možebiti u dolnjoj trnki preostale, izgrabiti žlicom ili izmesti peruškom. Taj iztjerani ili bolje rekuć izbubnjani roj metne se na prijašnje mjesto, trnka pako iz koje taj roj dobismo, te u kojoj ima jaja i ličinka u raznom štadiju razvitka, ali nijedne žive pčele, zamieni se kojim drugim dobrim pčelcem, pa će dati pčelaru za 16 dana opet novi ogromni roj. Primjećujem, da takav iztjerani roj negradi tako brzo saća, ko što naravni, jer je poznato, da se naravni roj na dane, dà i na tjedne za ovaj naravni prizor obskrbi medom i peludom, iztjerani pako roj neima naravski mnogo vremena na med i pelud

Digitized by Google

napasti i s-ovim se do grla obskrbiti. Uzmemo li pako u obzir, da možemo već 15. Svibnja zadobiti ovakav iztjerani roj, a naravni bismo dobili tekar koncem Lipnja, pak ako još uvažimo, da nismo uviek sigurni, da ćemo ga uvriebati, to ćemo već te sigurnosti radi dati prvomu načinu prvenstvo.

A sad da vidimo, kako se postupa sa mobilnimi ili dzierzonovimi trnkami. U dzierzonovih trnkah, osobito ako su usavršene sa okvirići po barunu Berlepschu, dadu se izvesti sve pčelarske operacije na najsavršeniji način, te nam je pčela tako rekuć sasvim u rukuh. Ako su takove trnke od stolara s-najvećom točnosti sgotovljene, a okvirići jednako dugi i široki, tad možemo u opredieljeno vrieme ne samo razne rojeve praviti, slaba pčelca ojačati, u svako doba u pčelca zaviriti i rane mu izvidati, već možemo i u svako doba izvaditi suvišak meda neozlediv ni najmanje pčelca ni njegove sgrade. Uzmimo samo kako je ovaj posliednji posao jednostavan, pa opet probitačan; ne samo da smo izbjegli tim ubitačnomu dušenju pčela, nego smo jim i posao za budući rad olakšali. Pčele si naime u svaki okvirić sagrade sasvim pravilno sloj saća; kad dakle mislimo, da bi se moglo pčelcu meda uzeti, izvadimo jednostavno takav okvirić sa saćem, a na njem sjedeće pčele ometemo u trnku. Takav okvirić sa saćem metne se tad u poseban stroj, štono ga Niemci zovu Centrifugal-Honigmaschine, te se u njem za kratak čas izvadi sav med, a prazno saće metnemo opet u prvašnju trnku. Pčele će sada u gotovo saće mahomice nositi med, a neće trebati saća tek na novo graditi.

Da je to za pčelara veoma probitačno, vidi se iz toga, što po Berlepschu trebaju pčele da sagrade 1 funtu voska toliko vremena, koliko da nakupe 18 fnt. meda; a svakako će pčelar voliti 18 fnt. meda, nego li 1 fnt. voska. Zato i racijonalni pčelari čuvaju prazno saće kao oko u glavi, te ga umeću u košnice kod mladih rojeva, da se netrebaju pčele mučiti gradjenjem novoga saća, nego da mu umah med nose.

Kako će dakle pčelar s-ovimi trnkami svoj pčelinjak umnožiti ili bolje rekuć: kako će proizvadjati umjetne rojeve? Medju ostalim mi je pripomenuti, da ima dvie vrsti mobilnih trnka, i to: stojećih (Ständer) i ležećih (Lagerstöcke). Akoprem se pčelac u prvoj vrsti trnka radi veće razvijajuće se u njem topline, koja je naravno glavni živalj pčele, bolje umnaža, dakle i bolje roji, to su ipak trnke druge vrsti shodnije, jerbo u njih imamo posla sa manje okvira, a u jeseni možemo dobiti više meda, te napokon jerbo su takove trnke i cjenije. Kod sliedećih dakle operacija, koje ću opisati, imati ćemo posla s-ležećimi trnkami.

Uzmimo, da ima trnka, iz koje smo nakanili načiniti umjetni roj, 12 saćem napunjenih okvira. U stanicah toga saća bit će u naših krajevih mjeseca Lipnja i Svibnja, a u dobrom slučaju već i mjeseca Travnja mladih u raznom štadiju razvijenih pčela. Iz te dakle trnke uzmimo šest okvira sa saćem i stavimo ih sa svimi pčelami, što na saću sjede, u novu praznu trnku. Dobro će biti, da se onda takav roj odnese na kakovo tamno mjesto, n. p. podrum, i ostavi ondje 48 satij, da se pčele umire, a onda da se prenese na mjesto po prilici pol ure od pčelinjaka udaljeno. Trnka, iz koje se roj izvadio, neima doduše matice, ali si ju pčele za šest dana same uzgoje, jerbo je poznato, da mogu pčele

Digitized by Google

iz svakoga jajeta i iz svakoga crvića proizvesti maticu, ako se samo radilična stanica poput žira razširi, i crviću se obilna matična hrana daje. U tom se slučaju ima ota trnka bez matice šesti dan pregledati, okvir za okvirom izvaditi i svi sagradjeni matičnjaci do jednoga razoriti, jerbo bi se u protivnom slučaju moglo dogoditi, da bi ista trnka još jedan roj dala, koj dakako mnogo vriedio nebi. Taj način rojenja zove se prestavljanje (Ablegen) ili umjetno rojenje. Umni pčelari, koji pčelarstvo u veliko tjeraju, naročito pako oni, koji talijanskom pčelom (apis ligustica) u veliko trguju, imaju za odgajanje matice posebne matične trnčice (Königinzuchtstöcklein), u kojih se odgajaju izključivo same matice od početka proljeća pa sve do kasne jeseni, pa gdje često i prezimljuju. Da takove rezervirane matice (dakako oplodjene) kod pravljenja umjetnih rojeva dobro dodju, može samo onaj znati cienit, koj zna, što je ekonomija s-pčelami i kako bujno roj uspieva i napreduje, kad mu se umetne takova oplodjena matica.

Drugi je manje vriedan način, da se pčele iz raznih trnka sakupljaju. Takov roj zove se sakupljeni. Prije nege li se takovi rojevi sastavljaju, mora imati pčelar dosta oplodjenih matica, zatim trnkâ sa umetnutim prostim saćem. Najprije se dakle uzme prazna trnka, u koju se umetne 5—6 okvirića sa praznim saćem i jednim okvirićem sa saćem punim meda. Kada se trnka na ovaj način obskrbila, stupa se na večer na sakupljanje roja i to tako, da pčelar otvori na 5, 6 ili više trnka vrata i namaže jih medom, pa opet zatvori. U tom slučaju navale pčele na vratih namazan med, a pčelar skida jedna vrata za drugimi i gore sjedeće pčele u pripravljenu trnku dotle mete, dok nevidi, da je pčelac, dotično roj dosta velik. Taj se roj ima takodjer metnuti na 48 satij u kakovo tamno mjesto, a istom kad se je umirio, pridodati mu valja maticu i prenieti ga na kakovo pol ure od pčelinjaka udaljeno mjesto. Ovim načinom iz raznih trnka sakupljeni rojevi, ako su samo u pravo vrieme načinjeni, mogu više koristi donieti, nego li ikoji kasniji roj-prvenac.

Osim ova dva navedena načina umjetnoga rojenja ima i drugih, osobito pako, ako treba ojačati male rojeve, koji sami po sebi nebi mogli obstajati. Ovim se jednostavno iz koje dobre trnke pridodadu dva ili tri okvirića s-mladim leglom, ali u kojih neima nijedne žive pčele. Takovim načinom možemo iz slaba pčelca dobiti za kratko vrieme najjači roj.

Uvaživ sve, što sam dosele naveō o umjetnom rojenju, uvjerit će se svatko, da je umjetno pčelarenje u obće koristnije; i to s-razloga: 1. što se za vriebanje na naravne rojeve potroši sila vremena, pa se često ipak nedobiju nikakovi rojevi; 2. što umjetni rojevi mogu unieti dva do tri puta više meda, nego li naravni, osobito ako se suvišan med izvadi, a prazno saće opet u trnku umetne; 3. što racijonalno pčelareć imademo pčelca tako rekuć u ruci, a nezavisimo od njegove volje; 4. što na ovaj način možemo izvaditi najljepši i najtečniji rani med od bagrema, lipe itd., kojega bi inače pčele upotriebile za hranjenje mladoga legla.

Nu od osobite je znamenitosti taj način pčelarenja za učitelja, jer ga može tjerati i u veliko, a nemora zanemariti niti jednoga sata, već je dovoljno,

Digitized by Google

da mu posveti samo svoje prosto vrieme, a s-didaktičnoga gledišta ima još i tu prednost, što može učitelj potanko djecu upoznati sa životom koristnoga toga zareznika, i sve što treba zorno joj pokazati

Preporučam zato braći sudrugovom, da se late te zanemarene u nas struke, naći će bo u njoj mnogo ugodne zabave, a uz to će i sebi koristiti, a u mladeži i narodu pobuditi volju i ljubav k-naprednomu pčelarenju.

Visoka pako naša zemaljska vlada mnogo bi učinila za promak ote gospodarstvene struke, kad bi dala izraditi na našem jeziku djelo, koje bi odgovaralo onomu stupnju pčelarske teorije i prakse, u kojem se ono danas nalazi, a opet prilagodjeno bilo našoj cvjetani i našemu podneblju. Takovo bi se djelo imalo uvesti u učiteljišta, a i učiteljem bi dobro došlo. Ako se škola ozbiljno te struke poprimi, a vlada svoje podpore neuzkrati, podignuti će se i u našem narodu racijonalno pčelarstvo, te neće tisuće centij meda i voska ostati bezkoristna u našem toli bogatom biljarskom svietu, a neće tada ni ogromne svote za med i vosak putovati u inozemstvo, nego ostati u zemlji.

Bude li napokon sirova meda i voska u obilju u prometu, to će sjegurno napredna i nikad nemirujuća teknička lučba znati od njega proizvesti nove tvari, o kojih porabi sad ni nesanjamo.

S-toga držim, da je vriedno iz svih sila raditi za unapredjenje pčelarstva, a osobito da se nastoji oko toga, da se iztriebe predsude, koje još u našem pčelarstvu vladaju, a onda da i tuj asociacija, ta lozinka 19. vieka, pokaže svoju silu i moć.

A. Matoš,
učitelj u Tovarniku.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje).

Gundulić Ivan Šiškov, rodjen 1677. u Dubrovniku od otca Šiška, kneza dubrovačkoga. Poslie strašnoga potresa dubrovačkoga (1667), kojim bi prekinuta nit krepkoga duhovnoga života, bijaše on medju prvimi, koji su nastojali o tom, da opet probude vile umjetnice.

Od Gundulića nam preosta: 1. Suze i tužbe Radmilove, pjesma u 10 pjevanja. 2. Sunčanica, igrokaz. 3. Oton, tragedija. Osim toga spisao je mnogo različitih pjesama, od kojih nam dosada žalibože ništa ruku nedodje. On umre 23. Prosinca 1721. god.

Iz Sunčanice pamti si ovo: Prolog: Noć pripovieda, kako je sudbinom odredjeno, da Sunčanica bude vjerenica vojevode Janka. Akt prvi. Scena 1. Strašimir Tatarski jadi se, što nemože naći Janka, da ga pogubi, ništa nemanje misli svakako danas oženiti Sunčanicu. — Scena druga: Krunoslava, boemska kraljica pripovieda Koraljki san, u kom joj je Janko vojevoda doveo Vladimira sina, kojega su joj Gusari kao diete odnieli, i to bi ju moglo smiriti, što joj je Vladimir ubio drugoga sina Lauša. — Scena treća: Janko pripovieda Vladi-

Digitized by Google

miru, kojega je od gusara oslobodio, kako je nekoč došao Lauš k-njegovu otcu, ugarskomu kralju Bojnislavu, da vidi Zoru, njegovu bratučedu, pa kako je isti Lauš u vojničkih igrah nanj navalio, a on ga nesrećom ubio. Zato se krije na ovom dvoru pod tudjim imenom Gradislava, budući smrtno zaljubljen u Sunčanicu. — Scena četvrta: Sunčanica pripovieda dvorkinjici svojoj, kako ju je nekoč Gradislav izbavio od gusara, pa se od toga časa u nj smrtno zaljubila. Nije joj vitez drugo htio reći, nego da se zove Gradislav, jer da drugo o sebi nezna, pošto ga gusari kao diete oteše, a brat joj Vladimir nije, zašto neima na prsijuh zviezde. — Scena peta: Dvorkinjice dolaze i pjevaju u slavu Sunčanici. Kor: Nepravo je, ako kraljevi čine ino, nego pravednimi djeli stiču nove prijatelje, s-toga je krivo, što je kraljica jedna na Janka, pošto nije hotice ubio Lauša. Akt drugi, scena prva: Vladimir pita Janka, zašto nije Sunčanici odkrio svoju ljubav, kad joj već nesmije svoga imena, na koje mrzi, jerbo joj je ubio brata? Hoće joj danas ljubav odkriti, ali se veoma plaši, da je nebi tim razsrčio. — Scena druga: Dvorkinja Sunčaničina zove Janka k-Sunčanici. — Scena treća: Vladimir sam: ah i ja ljubim Jankovu bratučedu Zoru u Budimu. — Scena četvrta; Sunčanica odgovara dvorkinjici, da je ona doduše upoznala, da ju Janko ljubi, ali koja korist, kad se zavjetovala samo onoga uzeti za muža, koji bi ubojicu njenoga brata Janka ubio. E a ti pitaj tu službu od Gradislava. — Scena peta: Kraljica kaže vojevodi svomu, da su došli u zemlju gusari, neka podje odmah s-vojskom na nje. — Scena šesta: Janko veli Sunčanici, da je zato smućen, što ona želi toliko zlo njegovu najvećemu prijatelju. — Ko je taj? — U svem je meni sličan, nu nepitaj, jer bi te sigurno rasrčio. Odlaze, jer dolazi Strašimir. — Scena sedma: Strašimir se strašno ljuti, što je Sunčanica obljubila neznanoga Gradislava i odlučuje, da će ga danas pogubiti. Scena osma: Arab, učitelj Strašimirov veli ovomu, da su zviezde protivne tomu, da bi on uzeo Sunčanicu, i neka se spomene svoje Perseji zavjetovane ljubavi, nu Strašimir neće da zna ni za zviezde ni za Perseju, jer mu se baš hoće Sunčanice. Kor: Sumnja (Eifersucht) najveće je zlo na svietu. — Akt treći: Scena prva: Originalna scena. Hadum veli dvorkinjam neka svaka kaže, od kakva cvieća je ubrala vienac, on će suditi, koji je najljepši. Dvorkinje govore redom, Hadum veli, da će im dosuditi, ako mu prvo svaka da po jedan cjelov. Djevojke govore, kako bi mi mi ovako liepe djevojke ljubile grdna crnca? — E kad nećete, a vi se kupite u grad natrag. — Scena druga: Arab: to je zahvala za moje odgojenje od Strašimira. Scena treća: Persea dolazi i doznaje od Araba za nevjeru Strašimirovu. — Scena četvrta: Gradislav odkriva Sunčanici, da je onaj prijatelj njegov Janko, te ga je poslao, da od nje zanj izprosi proštenje i da ga uzme za vjerenika. A bi li ti podnio, da ja Janka uzmem? To je moja jedina želja. — Hà vidim, da si doslje samo hinio meni ljubav, mora da drugu ljubiš, i ja ću te izčupati iz moga srca. Ode. — Scena peta: Janku nepreostaje, nego da umre, pošto je rasrčio svoju dragu. Kor: Kriepost je najljepša i najjača stvar pod nebom. — Akt četvrti: Scena prva: Poklisari ugarski prose od kraljice mir i Sunčanicu za Janka. Nu kraljica im to nemože dati, zašto joj je još udilj na

Digitized by Google

pameti, kako je pogubio njena sina. — Scena druga: Strašimir traži Gradislava, te mu u boju pokaže, da Sunčanica nije zanj. — Scena treća: Koraljka pripovieda Tratorki, kako je Gradislav (Janko) otišao iz grada, nerekavši ništa, nego neka Sunčanici poruči, da će se doskora uvjeriti, kako on njezine zapoviedi štuje. — Scena četvrta: Persea najprije kune, poslie jer ga do smrti ljubi, odlučuje, da će poć Strašimira pozvat na megdan, neka od njegove ruke pade. — Scena peta: Sunčanica poznaje, da je Gradislav samo hinio ljubav. Proklinje ga — ne ipak je on moj život. — Scena šesta: Hadum javlja, da je Strašimir pun ljutosti došao pred kraljicu ištući Gradislava, da se s-njim pobije i da, nenašavši ga, zove cieli grad na boj. — Scena sedma: Vladimir se sprema, da za svoga prijatelja dočeka Strašimira. — Scena osma: Kraljica dozivlje u tolikoj pogibelji, gdje si Gradislave. — Scena deveta: Dvorkinjica donosi utjehu kraljici, da se nekakav neznatni vitez spremio na Strašimira. — Scena deseta. Glasnik javlja kraljici, kako su Gusari bili svu vojsku obkolili, ali im došao u pomoć nekakvi vitez, koji ih oslobodio pa i Harnauta njihova ulovio. Da će taj vitez sada doći i da je poručio Sunčanici, neka mu spremа slavlje, zašto joj nosi glavu Jankovu. Kor: Kraljevi kadkada trpe, da naredi velike nevolje pate samo da oni kakovu svoju zadanu rieč održe. Akt peti: Scena prva: Vladimir se sprema na osvete proti tomu vitezu, koji nosi Jankovu glavu. — Scena druga: Sunčanica se skončava, jer sada mora ostaviti Gradislava, pošto se našao vitez, koji je ubio Janka. — Scena treća: Persea bije se sa Strašimirom i na jednom mu se odkrije; ovaj svladan ljubavi, prosi od nje proštenja i odlaze u Persiju. — Scena četvrta: Dolazi Janko sa robljem gusarskim, naime Harnautom. Vladimir ga zove na megdan (razumije se, da je Janko pod vezirom nevidjen). Janko veli: odmah, samo ću Sunčanici odniet Jankovu glavu. Harnaut, opazivši Vladimira, upozna odmah, da je to onaj kraljičin sin, kojega je kao dieto oteo iz grada. — Scena peta: „Odi ishodi iz kaza Janko i Harnaut, a kraljica ulazi na pristolje, Sunčanica, Vladimir i ugarski poklisari“. Harnaut pripovieda, kako je Vladimira, koji eto tu stoji, nekoć iz grada oteo. Dozna se, da ga Janko oslobodio, i Janko dobije Sunčanicu, a Vladimir Zoru za ženu.

Radmio je prevod Tassove Aminte, koji je još toliko slobodniji od običnih dubrovačkih prievoda, da u kompoziciji koješta mienja i izpušta.

Otan, tragedija, prikazana od družine sjedinjene u Orsanu god. 1707. Akt prvi. Scena prva: Vladimir veli svomu prijatelju Enriku, da će ostaviti dvor cara Otona, za što vidi, da ga kraljica mrzi i zamke mu stavlja, a i kralj je zlovoljan, jer je izgubio sina, koga je imao prije nego je uzeo sadašnju ženu Sunčanicu, od koje ga je sakrio u Rim, gdje je izginuo. Samo će prve oženiti Ljubicu. — Scena druga: Ovdje Ljubica očituje Vladimiru svoju ljubav, istim načinom od prilike kako Gradimir Captislavi, samo ovdje obratno ona njemu. Vladimir joj zaprisiže vječnu ljubav i da će je od cara Otona izprositi (nezna se u cieloj drami, što je Ljubica Otonu; kći mu nije). — Scena treća: Car navješta Vladimiru i Enriku i svomu dvoru, da su svi neprijatelji svladani i kazuje vječnu zahvalnost Vladimiru najkrepčoj svojoj podpori. Scena četvrta: Kra-

Digitized by Google

ljica Sunčanica očituje dvorkinjici Ireni, da ljubi Vladimira; sva je smućena. Scena peta: Kralj našavši tako smućenu ženu, pita, šta je, da će joj se sve učiniti, što zapovieda. — Odpravi s-mjesta Vladimira. — Scena šesta: Oton obećaje Laušu, otcu Vladimirovu, da Vladimiru, buduć mu nezna krivine, neće podnipošto uzeti časti, koje mu je za zasluge njegove dao, niti ga od dvora odpraviti. — Scena sedma: Vladimir fantazira za Ljubicom. — Scena osma: Ljubica i Enriko ga dolaze svjetovati, da podje kraljicu prosit, neka mu oprosti, ako ju je čim uvriedio. — Scena deveta: Sunčanica se bori medj carskom časti i ljubavi, koju ćuti prema Vladimiru. — Scena deseta: Irena ju dolazi svjetovat, neka se Vladimiru očituje. Scena jedanaesta: Vladimir dolazi Sunčanicu molit; ona mu očituje ljubav, ovaj ju ostavlja govoreći neizvjestno: „idem vajmeh, nu smetene moje misli ovdi ostaju i nesreće necienjene svud me tužna susretaju".

Akt drugi. Scena prva: Oton veli Vladimiru, neka u slavu stečenih novih pobjeda priredi bojne igre. — Scena druga: Ljubica fantazira za Vladimirom, polazi ga iskat. — Scena treća: Sunčanica jaduje nad tvrdoćom Vladimira; Irena ju tješi, da će se već umekšati. Ali eto Vladimira s Ljubicom. Sakriju se, da ih prisluškuju. — Scena četvrta: Oni gledju, kako si zaljubljenici očituju ljubav. Vladimir odlazi igre priredjivat. — Scena peta: Sunčanica se skončava, Irena ju svjetuje, da ljubovnike dade razstaviti. — Ah to nekoristi. — A ti se neplaši, nego mu se još bolje očituj; dub nepada s prvog udarca. — To će učiniti. — Scena šesta: Kralj upita Vladimira, je li igre pripravio. Jesam. — A ti Enriko podj po kraljicu. — Scena sedma: Gledju svi skupa igre i kraljica obećaje kralju, da će svoju mržnju proti Vladimiru, a kod tako liepo priredjenih igara obratiti u ljubav. — Scena osma: Sunčanica se Vladimiru još jasnije očituje, ovaj nemogući ju odgovoriti od takova izdajstva, hoće da se ubije, nu kraljica mu iztrgne mač, da ona to sebi učini, a Vladimir utekne. — Scena deveta: Sunčanica zasramljena jaduje pred Irenom i sprema se, da će se ubiti. — Scena deseta: Oton nadodje još u vrieme. — Što je Sunčanice? Ova utekne, veleći neka mu Irena pripovieda. Irena veli, da je Vladimir napastovao kraljicu, nu ona se sretno obranila, nego se od srama htjela ubiti. Kralj daje Enriku zapovied, da Vladimira odmah zatvori i ubije. — Scena jedanaesta: Vladimir Ljubici pod kletvom da neće ni pisnuti, očituje, što mu se dogodilo; bolje da on umre, nego da se obezčasti njegov car i kraljica. — Scena dvanaesta: Enriko aretira svoga prijatelja Vladimira, zašto to njegov kralj zapovieda.

Akt treći. Scena prva: Ljubica izprosi od Enrika, da još jednom može svoga nedužnoga Vladimira viditi. — Scena druga: Tu se vide. Vladimir joj se kune, da ju je uviek i da će ju uviek ljubiti, ona prizivlje smrt, kad se odielio. — Scena treća: Irena pripovieda Sunčanici, da je Vladimir svoju neljubav platio krvi, nu kraljica ju na takovoj viesti kune, da bi ju pakao, i tjera ju od sebe. — Scena četvrta: Ljubica dolazi pred tamnicu pitat Enrika, kako joj je dragi poginuo. Enriko joj odgovara u presensu, da svedj za njom nariče i izdiše, što ova uzimlje, da je već izdahnuo i moli boga, da bi joj se sva krv obratila nad tolikom nepravdom u suze. — Scena peta: Sunčanica u „tmastim gajevima"

Digitized by Google

izpija čašu otrova. — Scena šesta: Kralj obkružen od dvora na priestolju čini sud. — Scena sedma: Ljubica u crnoj odjeći dolazi i krivi kraljicu, da je kriva a njen dragi bio nedužan. Kralj zapovjedi, da Ljubica na „vatri“ dokaže, je li lagala ili istinu rekla. Ljubica ostaje zbilja neozledjena od vatre, koju je u ruke uzela. Kralj zapovjedi, da se kraljica javno kazni. — Scena osma: Lauš dolazi javljati, da se Irena utopila. On nebi žalio za Vladimirom, kad bi bio kriv, zašto mu i onako nije sin, nego ga je u Rimu dobio, nu sad ga žali kaó sina. — Scena deveta: Sunčanica otrovana dolazi i pripovieda u zdvojnosti, da je osim Vladimirove krvi kriva i smrti kraljeva sina, zašto ga je dala u vatru baciti, odkud ga dvorkinja izbavila ožežena na vratu i ramenu, kralj ga odpravio u Rim, ali ga ni tamo sudbina nije minula, zašto je izginuo, kad su neprijatelji Rim oplienili. Kraljica umrie. — Scena deseta: Lauš pripovieda na zahtjev kraljev, da je Vladimira dobio u Rimu od jednoga svećenika, neka ga čuva. Kralj upozna, da je svoga sina na smrt osudio. — Scena jedanaesta: Enriko dolazi, kralj ga brže pita, je li već smaknuo Vladimira. Ovaj stane pripoviedati, kako je Vladimir odgalio vrat, da mu je ugledao od ognja ranu na njem. Kralj je na to posvema siguran, da mu je Vladimir sin, i neda u svojoj zdvojnosti Enriku dalje govoriti, nego ga kletvom šalje ća. — Scena dvanaesta: Ljubica dolazi u kralja pitati svoga Vladimira. Kralj ju pita svoga sina. Na to hoće jadnici jedan i drugi da je krivac, i jedan i drugi hoće da se ubiju. — Scena trinaesta: Enriko vodi živa Vladimira, i uzmu se Ljubica i on. Ivan Gundulić Šiškov umre g. 1721. (Dalje.)

Dopisi.

Iz gornje Krajine. Samostalnost škole. Javna glasila su se u najnovije vrieme bavila sa pitanjem pod gornjim naslovom. – Pozorno prateć svaki dopis, naišao sam nedavno na redke: „Nesmije se dopustiti da pučka učiona bude samostalna.“ — Čudne li dosjetke u toga g. pisca. Neznam, nebi li smio uztvrditi, da taj dopis potiče iz pera takova gospodina, koj se je pobojao, da mu se nadgledanje škole kod predstojeće organizacije pučkih učiona neoduzme, — ili smiera na oto, da i u buduće nad učionom gospoduje. —

Bilo kako mu drago, pretresti ću to u koliko moje slabe duševne sile dopuštaju.

Još prije jednoga stoljeća nebijaše za pučke učione izpitanih učitelja, već se je obučavanjem mladeži bavio većinom po jedan svećenik bez ikakova nadzora.

Kasnije preuzimahu tako uzvišenu službu zvonari i crkveni podvornici, vješti čitanju i pisanju, s nikakovim a najmanje pedagogijskim naobraženjem. *)

Samo se po sebi razumije, da je takav nazovi-učitelj trebao nadzora ili tutora, a jerbo za onda bijaše crkva i škola — mati i malodobna kći — to je već po naravi nadziranje dotičnomu župniku pripadalo. —

Jeli danas tako? Nije. Kći je postala punoljetnom te hoće da samostalno svoj uzvišeni zadatak rješava, a ne da ju neprestance poput nejaka djeteta vo-

*) Pa i danas se neustručavaju pisati javna glasila, da su naobraženi učitelji preskupi, te da su za tu službu dosta dobri i seljački dječaci, ako samo dobro čitat znadu. Zar to nije napredak? — Ured.

Digitized by Google

daju, te joj za postignuće njene svrhe više prieče nego li pomažu. Danas definitivnim učiteljem, usljed najnovijih propisa nemože biti nitko imenovan, koj nije ped. didak. naobražen — t. j. sa svjedočbom se učiteljskom neizkaže, a kad to dokazati može, zašto da mu se i samostalno upravljanje mladeži nepovjeri. —

Kaže pomenuti dopisnik: Dobra i revna učitelja nevriedja nadzornik* a za službu nemarna potiče na rad. Ova se izreka dade i obratno umjestiti. Dobar i revan učitelj netreba nadzornika, a nezauzetoga za svoje zvanje ni najbolji bez pedag. znanja neuzplamti. Ta imademo okružne škol. nadzornike, kojim je zadaća osvjedočit se svake školske godine najmanje dva puta o uspješnu ili protivnu rádu učiteljevu. —

Pogledajmo nadalje druge stališe, uvjerit ćemo se, da nijedan toliko kontrole neimade, koliko upravo učiteljstvo. Lugar, (bivši frait ili kapural u vojsci) komu je gora od milijun stot. u vriednosti povjerena, neimade drugoga nadziratelja, već svoga okružnoga šumara; popa, lječnika itd. nenadzire nitko, van njegov okružni dekan, lječnik itd., pa da se upravo učiteljstvu pučkomu odreče sposobnost za ravnanje učione, za koju se je usposobilo, bud na zagrebačkom bud na petrinjskom učiteljištu, koje si je potonje u kratko vrieme dosta steklo priznanja. —

Učitelj imade više nadzornika, nego stotinjaka na godinu, jer i duhom najsiromašniji obć. viećnik, hoće da nekakovo gospodstvo nad učiteljem pokazuje. Dokle god učitelj nije samostalan u školi, kao što pop u crkvi, šumar u šumi, nemože oduševljeno za svoje sveto zvanje raditi, jer se boji prigovora i od onakovih, koji su još u primitivnom stanju duševna naobraženja, a najpače pedagogičkoga. Ta svi glasoviti učitelji samostalni su bili u svojih zavodih, kao Franke u svojih, koji su od god. 1657—1727. evropski glas stekli; štetonosno bi indi bilo, da se bacimo iz novoga smjesta u sriednji viek. Nezavidim nikomu samostalnosti njegove, al zašto bi oni, koji ju sladko uživaju, proti školskoj radili?

Nekaže Niemac badava: „Gleiche Brüder, gleiche Kappen“ — pa i ja uz to rado pristajem, služiti bo u ovom ili onom zvanju jest ravno — ali će mi svatko dopustiti, da svi skupa jednomu milomu narodu služimo, zaoto i učiteljstvo u sladkoj nadi živi, — da će ga riešiti nadzornika nestrukovnjaka, ma oni bili kojega stališa, pak da nebude pepeljuga drugih stališa, nego da uživa ona prava i onaj ugled, koj mu po njegovu zvanju pripada. Samostalnost učione može naprednо djelovati i prosvjetom pokročiti, nesamostalnost radi na štetu vlastita joj ugleda, kao i ugleda ukupnoga učiteljstva. Da je na moju, ovako bi ju skovao: Manje nadzornika, više učila; bolji dohodak i samostalnu školu, pa ćete se za kratak zeman osvjedočiti i uvjeriti, da su kadre samostalne učione bolje postići svoju uzvišenu svrhu — nego li pod krinkom zvanično nenaobraženih ljudij. — *M. P.*

Raznice.

— Za korak smo bliže toli žudjenu preustrojenju naših narodnih škola. Preuzv. g. ban Mažuranić sazvao je povjerenstvo, koje ima pretresti zakonsku osnovu o ustrojstvu narodnih učiona. Povjerenstvu predsjeda Njegova preuzvišenost sam ban, a sudjeluju u njem sliedeća gg.: načelnik škol. odsjeka dr. P. Muhić, školski nadzornik Janko Jurković kao izvjestitelj, škol. nadzornik za srednje škole u voj. krajini Živko Vukasović, škol. nadzornik narod. učiona u krajini Andrija Knežević, ravnatelj zagr. vel. gim. Franjo Petračić, realni

* Misli se tuj samo mjestni škol. nadzornik. O. p.

Digitized by Google

prof. Ivan Stožir, diec. nadzor. nar. učion. kanonik A. Veber, ravnat. Franjo Klaić i učit. Ivan Filipović. Bio sretan uspjeh rada toga povjerenstva, a onda da se sastane naskoro naš sabor, da se dočepa hrv. učiteljstvo jednom onoga, što izčekiva kao ozebao sunce!

— II. obća hrv. učit. skupština. Raduje nas, što možemo obznaniti, da je učiteljstvo petrinjsko i to toli preparandije, koli realke i glavne škole radostno se odazvalo pozivu cent. odbora, te se konštituiralo kao mjestni odbor. Predsjednikom si odabralo ravnatelja Velka, podpredsjednikom prof. Vinkovića, tajnikom preparand. učit. Pechana, a blagajnikom prepar. učitelja Stipetića. U 1. svojoj sjednici zaključi petrinjski mjestni odbor sliedeće:

1. Mjestni odbor radit će u sporazumljenju sa centr. odborom.
2. Obratit će se na glavno vojno zapovjedničtvo, da se ove godine nedrže niti kotarske skupštine niti nastavni tečaji, da se učiteljstvo tim bolje za obću skupštinu uzmogne pripraviti.
3. Za skupštinu se predbježno ustanovljuje zadnja nedjelja Kolovoza, i to 24. za predskupštinu, a 25., 26. i 27. za skupštinu.
4. Mjestni će odbor razašiljati proglase i pristupnice za skupštinu.
5. Obratit će se na parobrodarska i željeznička družtva za obaljenje vozarine.
6. Svim domaćim uredničtvom priposlati će pristupnice.
7. Za pristupnicu plaćati će se 1 for.
8. Nabavit će se poseban pečat.
9. Pozvati će sve knjižare u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, da, ako izvole, mogu svoje nakladnine ondje izložiti. Prostorije će im se u tu svrhu priskrbiti.
10. Izložbe biti neće, već će se izložit učila učiteljišta i realke, i u koliko sbirke nebi bile podpune, obratit će se odbor na glavno zapovjedničtvo, da se sbirke nadopune.
11. Obratit će se na hrv. ped. knjiž. Sbor, da mu dostavi izkaz svojih sbirka, da si mjestni odbor uzmogne popuniti svoje sbirke sa sbirkami Sbora.
12. Brinuti će se za stanove, svečanosti, podvoz od Siska i natrag i za skupštinske prostorije.
13. Postupati će po svojem najboljem uvjerenju i u svih okolnostih tako, kako to znamenitosti skupštine dolikuje.

— XXI. obća njemačka učiteljska skupština držat će se ove godine u Vratislavi, i to predskupština biti će 26., a redovita skupština 27., 28. i 29. Svibnja. Sa skupštinom bit će spojena i izložba učila, koja će trajati od 24. pa do 31. Svibnja. Za skupštinu prijavljeno je već dosta razprava, tako n. p. „Historički razvitak obćih njem. učiteljskih skupština“ od Kiesela, seminar. učit. u Kreutzburgu; 2. „Izvještaj o zaključcih odborske sjednice u Kasselu“ od A. Berthelta u Draždjanih; 3. „Kako da si učitelji sami pomognu“, od dr. Schnella; 4. „O stanovištu njem. učiteljstva napram njem. narodnoj književnosti“ od E. Wolfa u Hamburgu; 5. „Koji su uvjeti nuždni za budući sretni razvitak njemačkoga narodnoga školstva“ od Teod. Hoffmanna, škol. savjetnika u Hamburgu. Za odsječne sjednice najavljene su razprave: *a*) „Ob ustrojstvu nastavnih i obrtnih škola“ od O. Jessena, ravnatelja obće obrt. škole u Hamburgu; *b*) Ob obuki u risanju u nastavnih i obrtnih školah za djevojke“ od dr. Stuhlmanna u Hamburgu. Napokon je najavljeno, da će se držati tom sgodom i sastanak urednika pedagogijskih i drugih poučnih pučkih časopisa.

— Što je uzrok, da nam mladež biva sve to više razuzdanija? Na to je pitanje odgovorio, kako piše Schl. Schulztg. u vratislavskom pedagog. družtvu učitelj J. Hübner po prilici ovako: Škola je skoro sasvim prestala biti uzgojnim zavodom. Ona prima djecu često već pokvarenu t. j. svojeglavu, tvrdokornu, nesnosljivu iz kuće roditeljske, pa opet joj stavljaju često svakojake zaprieke jedno neznanje i glupost roditelja a drugo pretjerani humanitet, kad ona hoće da mladež navikne posluhu i čudoredju. K tomu dolazi još i ta mana, što je škola pretovarena učevnim gradivom, a pojedini razredi prenatrpani s-učenici, te što nije ni polazak zabavišta ni nastavnih škola obligatoran, a djeca uslied toga prekratko vrieme polaze školu. A napokon skrbilo se za naobraženje narodnih učitelja tako slabo, a plaća im je još uviek tako kukavna, da uslied toga neuživaju onoga ugleda, koj bi morali kao uzgojitelji i obrazovatelji mladeži uživati, ako se hoće da im urodi rad dobrim plodom. Naobrazujte dakle bolje učitelje, pak platite ih pristojno, to mole i zahtievaju učitelji — ali zato još nisu socijalni demokrati.

— Kamo novci evropskih država? Na to odgovara berlin. pedag. Zeitg. ovako: „God. 1872—73. iznosi ordinarij vojničkoga budgeta u Rusiji 144 milijuna talira, u Francezkoj 117 mil., u Englezkoj 106 mil., u Njemačkoj 91 mil., u Austro-Ugarskoj 60 mil., u Italiji 44 mil. Ote se svote naravski svake godine povećavaju, a za naobrazbu puka preostaje dakako samo — milostinja.

— Nadzornici za vjeroučitelje. Kardinal i nadbiskup bečki, imenovao je za svaki bečki škol. kotar posebne nadzornike, koji imaju nadzirati vjeroučitelje na bečkih komunalnih školah, da li svoje dužnosti točno vrše. Bez svake sumnje, da su nadzornici imenovani svećenici, a ne možda ljećnici, advokati ili možda čak učitelji. —

Digitized by Google

— Kako je s-naobrazbom u Italiji. Po najnovijih podatcih nezna od 100 žitelja ote krasne zemlje 80 ni čitat ni pisat. Živi dakle tuj 21 milijun ljudij bez školske naobrazbe. Pa što sliedi iz toga. — Lupeži i hajduci povlače se po gorah raja toga zemaljskoga, a nejaka mladež, što bi za školu bila, prosjači po svietu, pa je to već dotle dospjelo, da je ministar pravde bio prisiljen učiniti u saboru predlog, kako da se tomu zlu na put stane. E kako! manje samostana a više škola: naobrazujte, uljudjujte narod, pa se riešiste hajduka. Ali dakako, to govore samo — bezvjerci!

Književnost.

— Početkom god. 1876. uvesti će se i kod nas nova metrička mjera i utez. Potrebno je dakle da se osobito ona mladež, koja će svršetkom ove godine izstupiti iz učione, već sada vježba u računstvu na temelju metričke mjere i uteza. U tu svrhu dao je ovdješnji učitelj V. Z. Mařík tiskati djelce: „Brojčano računstvo na temelju nove mjere i uteza.“ U toj će se knjizi razlagati desetični sustav, tumačiti nova mjera i utez, zatim će se ista rabiti u raznih računstvenih zadaćah i primjerih, a napokon pretvarati će se dosadanja mjera i utez u novi.

Ova će knjiga svakomu učitelju dobro doći, a osobito u onih školah, koje imaju metrični sustav (naslikan), što no ga je izdao hrv. pedagog. književni Sbor. Preporučamo dakle to djelce našim školam što toplije. Knjiga će imati 5—6 tabaka sa 13 drvoreza, te će stajati samo 40 novč. Izaći će još koncem ovoga mjeseca.

Naručbine prima tiskarna Drag. Albrechta u Zagrebu. Na 10 iztisaka dobiva se jedenaesti badava.

— Ovieh dana izašlo je poznato u njemačkom svietu djelce dr. E. Schwaba i u hrvatskom prevodu pod naslovom: „Radna učiona kao organička sastojina narodne učione.“ Ponašio i našim okolnostim prilagodio ravnatelj Franjo Klaić. Mala 8na, str. 87., ciena 50 novč. Dobiva se u knjižari Hartmánovoj, kod blagajnika družtva „Narodne škole“ i kod sama prevoditelja. To je djelce pobudilo u njemačkom učiteljstvu obću pozornost, pa i nam se je hrvatskim učiteljem zamisliti, kako da se preustroje naše narodne škole, da nebudu samo učilišta, nego i uzgajališta za praktični život u podpunom smislu rieči. Zato i preporučamo, da se misli i nazori dr. Schwaba i kod nas što više pretresu, pa da se u koliko su izvedive i uvaže, kad se budu novi školski zakoni krojili. U tu će svrhu ovo djelce u prevodu svakomu dobro doći. G. prevodilcu pako hvalimo, što je uložio toliko truda, te i tim čedom moderne t. j. napredne narodne škole upoznao naše učiteljstvo.

— Na ubaviest. Priobćujem ovim, da sam na temelju svojih predavanja, kano učitelj na petrinjskom učiteljištu, poetiku sastavio i g. Hartmánu u tisak predao. Knjiga će imati do šest tiskanih araka srednje osmine, biti će do svršetka Svibnja t. g. dotiskana i stojat će 60 nč.

U njoj se nalazi u jezgri ono, što je svakomu potrebno, da s-koriščenu literaturu učiti može. Ona govori najprije u kratko o glavnih načelih sloga, zatim o pjesničtvu u tri odsjeka. U prvom su odsjeku sve važne pjesničke slike u primjerih raztumačene. Drugi razpravlja o stihotvorstvu (stopice, stihovi, slik ili srok i kitice). I ovaj je odsjek razložen primjeri iz našega pjesničtva. Treći odsjek govori o vrstih pjesničtva. Razne vrsti epskih, lirskih i dramatskih pjesama razložio sam točno i kratko.

Kano dodatak sliede primjeri lirskih i epskih pjesama. Primjeri ovi kao i oni u gornjih odsjecih uzeti su iz naših najboljih pjesnika svijuh vremena.

Tko si knjigu kupiti želi, neka se neposredno na me obrati, i to što prije, da mu se knjiga odmah iz tiskarne poslati može. Knjigu ovu o svom trošku izdajem i najpače svojim učenikom za ljubav; s-toga jih molim, da bi mi što više predplatnika sakupili, da barem tiskarski trošak namiriti mogu. Tko deset komada naruči, dobije jedanaesti na dar.

Pechan Ante,
učitelj na petrinjskom učiteljištu.

Natječaji.

Na djevojačkoj učioni u Sibinju kotara Oriovačkoga ima se popuniti mjesto učiteljice a na obćoj pučkoj učioni u Stupniku istoga kotara mjesto učitelja.

Sa svakim ovim mjestom spojena je godišnja plata od 300 for. stan u naravi — odnosno stanarina od 100 for.. 6 hvati drva, petgodišnji doplatci i obskrba polag obstojećih školskih propisa.

Natjecateljice — dotično natjecatelji imali bi svoje molbenice, podkriepljene potrebitimi svjedočbami. ako već učiteljuju putem svoje predpostavljene oblasti, a inače neposredno priposlati c. kr. kotarskom uredu u Oriovac najdulje do 20. Travnja o. g.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 12. U Zagrebu, 20. travnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Život i djelovanje njemačkoga pedagoga Türka.

Osobitomu i znamenitomu napredku, što su ga Niemci u najnovije vrieme postigli u svakoj, naročito pako u školskoj struci, divi se skoro cieli sviet; nu kad se taj napredak pobliže promotri, kad se u obzir uzmu svi oni faktori, koji su ga složno podpomagali, kad se uvaži prekoredna revnost njemačkih vlada, pa i pojedinih znamenitih i uglednih muževa u promicanju školskih interesa, to se ciela stvar pričini drugčijom, manje čudnovatom, pače sasvim naravskom i jasnom.

Već u prvom početku preporodjenja Njemačke, naročito pako iza napoleonskih vojna zavladalo je tamo obće mnenje o tom, da se narodni i socijalni život jedino reformom narodnoga uzgoja može popraviti. Pa dočim su sa strane vlade u tom pogledu najshodnije mjere poduzete, našlo se, kako već spomenusmo, pojedinih velikih i veoma učenih muževa, koji su za ljubav i korist svoje domovine prezreli časti i udobnosti ovoga života, pa i izgled u sjajnu budućnost, te se posvetili pučkoj školi i zvanju učiteljskomu, koje mnogo požrtvovanja i truda, a malo nagrade i priznanja pruža.

Jedan izmedju takovih muževa bijaše Türk. Što je on u interesu pučkoga školstva činio, koliko se je za obljubljenu ideju žrtvovao, viditi će se najbolje iz nacrta njegova života, koga ovim po njegovu vlastitu opisu podajemo našemu čitateljstvu.

O vremenu i mjestu svoga poroda nespominje Türk ništa, samo veli, da svoje naobraženje nije crpio u javnoj školi, već si isto pribavio veoma manjkavim poučavanjem kućnoga učitelja, nekoga kandidata teologije i to u Hildburghausenu.

Godine 1794. stupi u službu vojvode meklenburg-streličkoga kao auditor sudbene kancelarije i kao dvorski plemić. Sedam godina vršio je tu službu vjerno i na obće zadovoljstvo, nu u to bude njegov sudrug Kamptz (kašnje pruski ministar pravosudja) imenovan tribunalnim savjetnikom u Güstrowu, uslied toga

Digitized by Google

morade on preuzeti njegovo mjesto i njegov referat. S-istim pako bijaše u savezu i nadzorničtvo škola. Ministar Dewitz priobći mu odmah njegovo promaknuće, te ga umoli, neka i nuzgredno svoje zanimanje sa školstvom savjestno i vjerno vrši.

Kao čedan i pošten čovjek uzprotivio se je Türk tomu svom snagom, navadjajuć, da se u školstvo ni najmanje nerazumije, nu badava, volja ministra bijaše odrješita i sveta, a valjda su i onda mislili, da je svatko, tko je početne škole svršio eo ipso školski strukovnjak.

Kad već nije bilo inače, htjede Türk, da bar vidi, što u školah biva, pa s-toga posjeti ponajprije mjestnu gradsku školu i to prvi početni razred. Tu nadje do 100 djece, koja po tadašnjem običaju šlabekovahu. Učitelj je težkom mukom uzdržao poredak, i dočim je savjetnika Türka do stuba spreveo, reče mu isti: „Moj gospodine, na taj način kako vi postupate, slabo ćete uspjeti“.

„Priznajem rado“ reče na to sasvim prostodušno učitelj, „da neimam prave metode, pa zato molim gospodine savjetniče, nebi li mi hotjeli bolju pokazati“.

Nu toga nije mogao gospodin savjetnik, pa s-toga je mudro šutio, te si čvrsto preduzeo promišljati o boljoj i svrsishodnijoj metodi.

Upravo u to vrieme izadju i Pestalozzijeva djela „Linhard i Gertruda“ i „Kako Gertruda svoju djecu uči“. Türk je ta djela pomno čitao, te se uvjerio o njihovoj osobitoj pedagogijskoj vriednosti. Osim Pestalozzija bijahu tada u pedagogijskom svietu na glasu te veoma štovani Lahman u Braunšveigu, Ollivier i Tillich u Saksonskoj, Švarc u Heidelbergu i Pöllman u Erlangenu.

Türk zaključi s-toga poduzeti pedagogijsko putovanje, sve te muževe posjetiti, njihove nazore proučiti, naročito pako Pestalozziju i njegovoj metodi najveću pozornost svratiti.

U Svibnju god. 1804. nastupi putovanje praćen od nekoga Šmidta, koga mu je preporučio prijatelj vlastelin Salingre, želeć da bude kašnje na njegovu dobru Rostinu kod Soldina učiteljem.

Dodje u Burgdorf upravo u vrieme, kad je Pestalozzi svoj zavod selio u München-Buchsee, nekadašnji samostan, što mu ga je bernska vlada odstupila. Pestalozzi, starac od 60 godina putovao je pješke, a Türk dotle sudbeni savjetnik pratio ga uztrpljivo na njegovu putovanju.

U Pestalozzijevu zavodu bijahu tada Niederer, Krüsi, Tobler i Buss učitelji; Schmidt i Ramser pako za tada još učenici. Sa svojimi učitelji i učenici življaše Pestalozzi posve familiarno. Metoda mu bijaše u ono vrieme još u povojih, o matematici ni govora, a iz računstva uzimale se tek četiri glavne vrsti; pa ipak sve što se je učilo, temeljilo se je na zorovih, a to se je Türku osobito mililo. S-toga je on Pestalozzijevu metodu marljivo učio, pa i sam više predavanja držao. Resultat svoga posjeta opisao je u svojih „listovih iz München-Buchsee-a, Lipsko god. 1806.

Početkom Studena dodje natrag u Strelitz, i nagovori nekoliko prijatelja i poznanaca, da k-njemu kroz dva sata na dan šalju svoje sinove, koje još nikakove škole polazili nisu. Bijaše ih ukupno 12. On jih podučavaše po načinu Pestalozzijevu tako uspješno, da su se svi divili.

Digitized by Google

Sa Pestalozzijevimi učevnimi knjigami, naročito s-„knjigom matere“* nije bio posve sporazuman, osobito pako ne sa izborom prvoga stupnja obuke, koji počima sa zrienjem čovjeka. U mjesto toga odabrao je on okoliš djeteta u kući i naravi, česa se još i danas većina pedagoga drži.

Da se nova metoda razprostrani i medju učiteljstvom, pozove k-svojim predavanjem dvie učiteljice i gradskoga učitelja Ekardta, koga je iz Gote dopremio. Ali tim si je naprtio veoma velike dužnosti, jer je osim toga kao sudbeni savjetnik i školski referent mnogo posla imao, naročito pako morao se je kao dvorski plemić baviti skoro svaki večer na kneževu dvoru. Radostno s-toga primi ponudjeno mu mjesto tribunalnoga savjetnika u Oldenburgu.

U novoj svojoj službi imao je s-početka veoma malo posla. Poprimi se dakle tim revnije obučavanja mladeži. Na skoro skupi oko sebe do 50 djece, što mužke, što ženske, te jih podučavaše u kući svoga prijatelja konsistorijalnoga savjetnika Krusea. Čim se je o tom po okolici raznio glas, — začelo je sa svijuh strana k-njemu hrliti, naročito su pako dolazili učitelji i učiteljice i to iz Bremena, Hamburga, Lübeka (prof. Saubediesen) i Detmolda. S-vremenom izvježbao je nekoliko oldenburžkih učitelja na toliko, te su ga mogli podupirati u obučavanju, isto ga tako podpomagaše i prijatelj Ladomus, bivši kašnje ravnateljem politehničkoga zavoda u Karlsruhu.

U jesen g. 1806. zamole ga dva ugledna trgovca, da primi k-sebi njihove sinove, te da sav njihov uzgoj rukovodi. Težkom mukom odluči se na to, bojeć se toli ogromne odgovornosti, nu s-vremenom obljubi jako i pitomce i novo svoje uzgojiteljsko zvanje. I tako postade dvorski plemić i tribunalni savjetnik informatorom, ne kraljevske, carske ili kneževske, već proste gradjanske djece, ne za volju bogate nagrade i časti, već jedino iz ljubavi prema mladeži i uzgojiteljskom zvanju. Medjutim umru dva njegova u službi starija sudruga, i on bude promaknut, ali tim narastu njegovi poslovi u toliko, da je i sam uvidjao, da će se morati odreći ili svoga nuzgrednoga zanimanja ili pako službe i mastne plaće.

Stojalo ga to velike borbe. Uzgoj mladeži zanimao ga više, nego li išta na svietu, a u kolegiju opet bijaše na veoma visokom stepenu časti tako, da mu je prvim promaknućem mjesto tribunalnoga podpredsjednika posve osigurano bilo; napokon odluči se ipak za uzgojiteljstvo uvjeren, da će na tom polju najviše svojoj domovini koristiti moći. Položi dakle o uskrsu g. 1808. svoju čast i ode skupa sa svojimi pitomci iz Bremena u Iferten k-Pestalozziju.

U Ifertenu predavaše u zavodu Pestalozzijevu prirodopis po dva sata na dan, nuz to pohadjaše predavanja ostalih učitelja, naročito predavanja Josipa Šmidta iz matematike i napametnoga računstva.

U dvojem se nije Türk slagao s-Pestalozzijem. Pestalozzi je naime donekle bar odobravao Bell-Lancastrovu metodu, tvrdeć, da dječak višjega razreda može

* Kašnje se doznalo, da ta knjiga nepotiče neposredno od Pestalozzija, već od njegova učenika Šmidta.

Digitized by Google

u obučavanju pripomagati dječaku nižjega razreda. Türk se je tomu protivio, jer da onaj, koji hoće drugoga k-stanovitoj svrsi privesti, mora biti poznat sa cielim putem k-istoj svrsi vodećim, a ne samo s-nekim dielom istoga.

Zatim je Pestalozzi zaveden Niedererom hotio, da učitelj bude u svom razredu posve slobodan i nezavisan od učitelja drugih razreda, a s-tim se Türk takodjer nije slagao, veleć, da učitelj u koliko treba, da u porabi metode u obće bude neograničen i slobodan, u toliko nesmije u svom razredu raditi posve na svoju ruku, jer se mora obazirati na to, da svoju obuku udešava prema onomu, što su učenici jur učili, i što će u buduće učiti, dakle na predidući i sliedeći razred.

Godine 1811. porodi se razdor u zavodu, uslied koga morade odstupiti Pestalozzijev ljubimac Šmidt, koji je imao najvećih zasluga za zavod i za usavršenje metode. U takovih okolnostih odluči i Türk, predvidjajuć posvemašnji razpad zavoda, isti ostaviti, te svoj vlastiti u Vevey-u osnovati.

Upravo u to doba stajaše Napoleon I. na najvišjem vrhuncu svoje moći i slave. Njemačka bijaše pod njegovima nogama, ista slobodna Švajcarska morade mu svake godine po 3000 svojih junaka podavati za nadopunjenje njegove vojske u Španiji. U takovih okolnostih težko je bilo djelovati u pogledu reforme školske, jer se je sve politikom i ratom bavilo i zanimalo. Türk se je doduše tješio, da će i to prestati, nu okolnosti bijahu sveudilj žalostne, pa s-toga odluči preći u Englezku, i već zače učiti englezki jezik; kad nadodje g. 1812. i s-njom dogodjaji, koji su oslobodili od Napoleonova despotizma cielu Evropu. — Odustane dakle od svoje prve namjere, te se u proljeću god. 1814. prijavi kod ministra Schukmana radi namještenja u školskoj struci. Njegova molba bude povoljno riešena, nu povratak Napolena sa otoka Elbe pokvari mu sve račune, i tako dobije istom u ljetu g. 1815. formalnu postavnicu za mjesto školskoga savjetnika u Frankfurtu na Odri.

Nastupiv novo svoje službovanje zače razvijati neobičnu revnost. Ponajprije posjeti nekoliko seoskih škola, medju inimi lossowsku, koju su osobito hvalili. Tu nadje dosta manjkavosti. Obuka u obće naročito u računstvu bijaše posve mekanična. Pozove s-toga dotičnoga učitelja Menzela sa još nekoliko učitelja iz grada i okolice, da svake sriede i subote popodne k-njemu u Frankfurt dodju. Sbilja dolažahu oni veoma revno, pa i po najgorjem vremenu, a on jim držaše predavanje o pedagogiji i specijalnoj metodici tako jasno i lako, da ga je i najslabiji shvatiti mogao.

Prigodom izpita i službena pregledavanja škola osvjedočio se je, da je Pestalozzijeva metoda u obće slabo poznata i razširena, pa s-toga predloži kod ministarstva, neka bi se otvorio poseban učevni kurs o spomenutoj metodi za sve učitelje i svećenike, koji su ujedno ravnatelji ili školski nadzornici. Predlog taj bude prihvaćen, te do 60 osoba svakoga stališa pozvano, da tomu kursu uz odštetu troškova prisustvuje.

Svojim ljubeznim nastojanjem i krasnim predavanjem stekao si je Türk medju učiteljstvom svoga okružja obću ljubav i povjerenje, te mu je tim laglje

Digitized by Google

bilo vršiti svoje nadzorničko zvanje, nu u to ga zadesi i premještenje u centralno okružje Potsdamsko, kamo spada i glavni grad Berlin.

Tu nadje nekakovo crkovnjačko sjemenište u Berlinu. Pregledav isto osvjedoči se, da je šteta za novce, koji se na nj troše, pa s-toga nastojaše, da se dokine, i na mjesto njega pravo učiteljsko sjemenište podigne u Potsdamu. To mu podje za rukom, i on pribavi novopodignutomu zavodu veoma vrstne sile, naime Klödena i Rungea, oba privrženika Pestalozzijeve metode.

Najmilija Pestalozzijeva osnova bijaše, kako je poznato, da osnuje zavod, u koj bi se primale uboge sirote, te se uzgajale i pripravljale za valjane učitelje, nu kako je bio nesretan u svakom svom poduzeću, tako mu nije ni ta osnova pošla za rukom. Nego što nije njemu uspjelo, to su ponajvećim dielom izveli njegovi učenici, pa tako se i Türku pridesila sgoda, te je mogao izvesti spomenutu osnovu Pestalozzijevu.

Proljećem god. 1820. nadje u nekoj seoskoj školi medju ostalom djecom sinove svoga poznanca, netom preminuvšega pastora Kohla, u veoma nevoljnu stanju. To se kosnulo njegova srdca i on odluči podići zavod, gdje bi takova djeca našla sigurno i stalno utočište.

Pomoćju vlade i darežljiva naroda podje mu za rukom, te je mogao taj zavod naskoro podići. Isti je tako napredovao, da je za kratko vrieme morao podići još jedan samo lih za sirotčad pučkih nčitelja.

To je bilo posliednje, nu najljepše njegovo djelo. Njim se je medju njemačkim učiteljstvom osnovao vječnu uspomenu. Daj bože, da se i medju Hrvati pojavi kakav Türk, čemu se pouzdano nadati možemo; jer ako se i dogadja, da većina velikoga občinstva, zabavljena političkimi pitanji malouvažava pučku školu i pučkoga učitelja, to se ipak nalazi i medju Hrvati učenih i odličnih muževa, koji shvaćaju veliki zamašaj pučke prosvjete, pa se nestide stupiti medju pučke učitelje, te jih svojimi mudrimi savjeti bodriti na složno i zajedničko djelovanje. Neka uztraju na tom putu jednakom revnošću i oduševljenjem, budućnost će njihov trud i nastojanje obilnim plodom nagraditi, hrvatsko pako učiteljstvo ogrliti će jih onom ljubavju, kojom i njemačko grli svoga nezaboravnoga Türka.

Stj. Basariček.

Praznovjerje u našega naroda i kako da ga pučka škola izkoreni.

Tko je imao priliku češće s- našim pukom obćiti, mogao je opaziti, da u njega ima još mnogo praznovjerja. Isto se osobito opažava, kad je govor o djetinjih raznih bolestih i o nepovoljnom vremenu, kao uztegloj kiši, vjetrovih, tuči itd. Da se ovo sa prosvjetom puka neslaže, već da je povodom raznim predsudam, pače da može osobito kod djetinjih bolestij i veoma štetonosnim biti, o tom je svaki naobraženi čovjek jur podpuno osvjedočen. Narodnoj školi dužnost je dakle svom ozbiljnošću nastojati, da se ova mana korenom izčupa.

Digitized by Google

Ovo pako neda se postići nikakvim moralnim pripovjedanjem o protivnom, mladež bo više vjeruje pučkim tradicijam, nego li školi, već neoborivimi prirodopisnimi i prirodoslovnimi dokazi.

Izkusio sam bo i sam, da govoreći o tuči s-odraslimi i razboritimi muževi, nehtjedoše mi vjerovati, da nebi bio kadar klerik, svećenik, a osobito župnik tuče načiniti.

Jedno je dakle sredstvo u tom pogledu to, da djeca na temelju prirodnih zakona točno i jasno uvide, što je i što nije moguće nit pojedinim ljudem niti cielim narodom proizvesti fizičkimi silami.

Premda znam, da u tom pogledu svaki od vrednih mi sudrugova svojski nastoji, nu buduć nam je list „Napredak“ glasilom, kojim si svoja mnienja, način obučavanja i odgajanja, kao i stečena izkustva medjusobno priobćujemo, s-toga se usudjujem malo obširniju razpravu u gori navedenu svrhu putem ovoga lista obielodaniti, u nadi, da će gdjekojemu barem ponešto biti u prilog. Predmet je namienjen zrelijoj mladeži 3. i 4. razreda narodne škole i opetovnjakom, a predaje se najshodnije sokratičkim načinom; nu ja ću se manjega prostora radi poslužiti pripoviedajućim načinom, buduć će si na temelju tako izcrpljenoga predmeta moći svaki prema cielosti i shvaćanju svoje mladeži veoma lako odabrati način i sgodno vrieme. A sada prodjimo na stvar.

O gibanju zraka ili vjetru.

Našu zemlju okružava neka riedka tvar, koju mi zovemo zrakom, bez koje tvari nebi ni ljudi ni životinje disati, dakle ni živjeti mogle. Dà, zrak je tako riedka tvar, da ju našima očima u blizini ni vidjeti nemožemo, već ju ćutimo, kad se jače giblje, čemu velimo: vjetrić piri, vjetar puše, duva, lama drveće itd. Medju nami i odaljenoj kojoj gori nalazi se množina zraka, zato nam se čini gora modra ili plava. Isto tako je medju nami, mjesecom i zviezdami velika množina zraka, zato se nam krug nad našim obzorom po liepom danu i u jasnoj, vedroj noći čini modrim ili plavim. Taj dakle plavi svod nije ništa drugo nego zrak. Kroz zrak može se vidjeti, jer je proziran ili prozračan. Zrak se dade stisnuti u bazgove puške, u mieh, u lopte itd.

Kad se zrak naglo prosieče, čuje se zvuk, tako n. pr. kad pucamo bičem, ili opalimo pušku oli top, kad munja proleti zrakom, prosieca se naglo zrak, pa odtuda pucketanje biča, gruvanje topa i grmljavina.

Ali ako našu zemlju odasvud okružava zrak, to neima kamo bi težio ili tekao, morao bi dakle uviek biti u miru. Pa je li u istinu tako? Nije, zrak se uviek giblje, teče, a tu težnju ili gibanje zraka prouzrokuje toplina, koja je na raznih stranah naše zemlje različita, te ona često prekida ravnovjesje zraka; a buduć je zrak neka tekućina, to teži ili teče kao voda sve dotle, dok se ravnovesje neuzpostavi.

Mi znamo iz izkustva, da toplina i vrućina sve predmete razteže. Na velikoj ljetnoj žegi popucaju daske. Voda u loncu kod vatre počima kipiti, pa bi se razpuknuo i željezni lonac, da je posve začepljen.

Digitized by Google

Kod mnogih sgoda moramo pozorni biti na to, da toplina stvari razteže, kao kod napunjivanja staklenica vrućimi tekućinami. Iz toga uzroka nesmiju se ni šinje na željeznici na krajevih doticati, jer inače bi mogao cieli vlak iz kolotečine izaći, te se prevaliti. Isto tako razteže toplina i zrak, a uslied toga postaje lagljim, te se diže u vis poput ulja, kad se na nj natoči vode. Voda će doći na dno, a ulje dići će se, pošto je laglje, nad vodu. Mrzao je zrak težji, te teži doli, a topao se diže u vis. O tom se možemo osvjedočiti, ako po zimi otvorimo vrata tople sobe, te stavimo goreću svieću medju vrata; ozdol će mrzao zrak puhat u sobu, dočim će odozgor topao van plamen okrenuti. Ljeti u šumi neprestano šušti, a to s-toga, što se zrak tik zemlje neprestano grije, te uslied toga razteže i lagljim postaje, pa pošto hladan doli teži, topao pako gori se diže, to se tim i lišće giblje i šušti. Hladan zrak teži i kroz pukotine na starih vratih i razbijenih prozorih. Prozori niz pod se većma smrzavaju, nego li u visini. Metnemo li toplomjer na raznih mjestih u sobi, to će u visini imati više stupnjeva topline, nego li kod prozora, a na podu je često za 6 stupnjeva hladnije, nego li u visini. Od tla teži zrak neprestance k-toploj peći, gdje postaje toplim, te se diže gori, odanle prama prozorom, a tad opet na pod, pa tako se zrak u ugrijanoj sobi neprestano poput kola okreće. O tom se možemo osvjedočiti, ako željeznu peć naglo razbielimo, te metnuv na istu komadić papira, njušit ćemo vonj od pržena papira na najhladnijem mjestu, dakle kod prozora.

Isto se dogadja, dakako u većem razmjerju u naravi. Sunčani traci ogrievaju zemlju, nu ipak nije toplina na cielom zemaljskom površju jednaka. Osim mnogih inih uzroka ima položaj i pojas velik upliv na toplinu. Ali u jednoj te istoj okolici ima na raznih predmetih, kojih še sunčani traci dotiču, razne toplote.

Svatko znade, da se drvo može na jednoj strani rukom držati ako i na protivnoj strani gori, dočim to kod kovnih žica nije moguće, s-toga kažemo, da je drvo loš, a kov dobar toplovod. Iz toga imamo u praktičnom životu raznu korist.

Želimo li koj prostor brzo ugrijati, to se poslužimo željeznom pećju, dočim ako hoćemo, da nam soba dulje toplom ostane, to rabimo glinene peći.

Isto se opaža i u prirodi; dopri toplovodi ugriju se brzo ali brzo i ohlade; lošiji pako primaju toplinu laganije, ali ju i dulje drže. Nu još i druge okolnosti imadu upliv na toplinu kojega mjesta.

U sjeni je hladnije, nego na prostom polju, a blizu stiena pećina, najveća je žega. Tako je na vlažnih sjenokošah, u šumi i na vodi takodjer hladnije, buduć se toplina izhlapljivanjem vode troši, nego li na suhom, osobito na kamenitom tlu. Svakomu je poznato, kako se gvoždene žice, zidovi, obli krovi sunčanimi traci razžežu. Uzroka dakle dosta, da se i zrak u raznom stupnju ugrije te uslied toga da nastane strujanje u zraku.

(Dalje.)

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje).

Znamenitim satirikom i dramatikom bijaše Antun Gledjević, rodjen u Dubrovniku. Njegovih pjesmotvora ima dosta mnogo; nu svi bijahu u maloj cieni kod njegovih zemljaka, budući im se zamjerio sa satira, sbog kojih je i dostao se uze. Svoje satire spali skoro sve prije svoje smrti, te nam ostaše samo dvie. Njegova djela su: 1. Porodjenje Isusovo, pastirski igrokaz; ima 1512 osmeraca, podieljenih u 12 govora. Pastiri počivaju u travi, čuju jedni ovdje, drugi ondje, kako angjeo naviešta, da se je Isus narodio. U jutro si sakupljeni taj glas pripoviedaju, dok ih opet angjeo iz neba pozove u Betlehem, gdje daruju Isukrsta i Mariju, a ova ih blagoslivlje. Čin je izveden kao i kod Marina Držića, a idilični je ton govora bolje ovdje pogodjen nego kod Držića. Drugo djelo jest Antuna Gledjevića: Zorislava, igrokaz u tri čina. Poslie silne bure dolazi Irida govoreći Dubrovčanom, da će vidjeti, kako Krešimir sa Zorislavom ima mnogo jada, nu poslie veselja i zabluda. Tako će i Dubrovčanom biti poslie sadašnje nevolje.

Akt prvi. Scena prva: Zorislava moli Krešimira (koji se taji pod imenom Dagomira), da joj kaže svoje biće, pošto su već tako daleko došli, da imaju diete; nu ovaj nemože veće kazati, nego da je od kraljevskoga roda (jer je sin bosanskoga kralja Miroslava, a ovaj živi s-otcem Zore, Hvalimirom, kraljem ugarskim, u strašnom neprijateljstvu). Scena druga: Zora moli staroga svjetnika Dobroslava, da joj za čas donese diete njeno, čemu ovaj jedva privoli, jer ako ga kralj vidi?! Scena treća: Zorislava sama, boji se smećâ, što joj se Dragomir oteže posvema očitovati. Scena četvrta: Kralj gleda vojsku, koja polazi u boj proti Bosni. Scena peta: Njegov vojvoda Tvrdoslav dovodi mu zarobljenu Cvjetoslavu, kćer vojvode bosanske vojske Tugemira. Nju je ljubio sin bosanskoga kralja Krešimir, koji je najednoč iz Bosne izginuo, pa je sada prosi ban hrvatski Zelimir. Kralj se namah u nju zaljubi, što čini mnogo smeća na strani govoreću Tvrdoslavu, zašto se on već prije u nju zaljubio. Scena šesta: Kralj drži smotru i naredjuje Tvrdoslavu, da priredi za danas lov. Sc. sedma: Tvrdoslav sam govori, da će robstvovati Cvjetislavi. Sc. osma: U sali istoj sastanu se Zorislava, Captislava i Krešimir. Čim se ovo dvoje ugleda, prozebu. Cvjetislava odlazi. Scena deveta: Dobroslav donosi onim diete Ljubmira, kojega cjeluju, al eto ti Krešimira. Čije je to diete? Dobroslav u zabuni nezna spretnije laži, nego veli, da je Cvjetislavino, i da je ista molila, da se nebi nikomu kazalo, da ga ima. To zaljubljena kralja veoma uznemiri i odmah da dozvati Cvjetislavu. Scena deseta: Kralj predaje Cvjetislavi diete; ona pita, čije je, da ga zna tim bolje čuvati? Kralj misli da hini i tjera ju od svoje djevičanske kćeri, kao griešnicu, koja još svoj grieh taji, što Cvjetislavu veoma boli. Kralj ode. Scena jedanaesta: Razjarena Cvjetislava veli pred Zorislavom Krešimiru, da je sve on tomu kriv,

Digitized by Google

jer on ju je ljubio u Biogradu, pa se najednom izgubio, i jer se sada opet zaljubio, mrzi ju i progoni. Scena dvanaesta: Zorislava najprije tjera s-lica izdavnoga Krešimira, nu čim ovaj hoće da ode, opet ga natrag zove, opet ga tjera, i opet zove, dok joj napokon Krešimir dokaže, da je radi nje ostavio Bosnu i da će ju vječno ljubiti; pri čem se pomire. Scena trinaesta: Ban Zelimir čuvši, da su Cvjetislavu zarobili, pošao je, da ju otme i odaljio se od Biograda, nezna kamo. Scena četernaesta: Dragilo, sluga Cvjetislave, takodjer zarobljen, vodi ugarskoga kralja na lov. Čim ga spazi Zelimir, veseli se sa strane, jer se nada, da će uz njega i njegova gospoja biti. Scena petnaesta: Dragilo javlja Tvrdoslavu, da je sve u lovu priredio; ovaj ga pita, šta će sad raditi Cvjetislava, a sve to sluša Zelimir sa strane. Scena šestnaesta: Kralj Hvalimir opazi po haljini Zelimirovoj, da je njegov neprijatelj i zapovjedi, da ga uhite. Zelimir uhićen, veli tko je i što tuj radi. Kralj mu odgovara, a samo dodji s-nami, vidjet ćeš svoju Cvjetislavu i njeno diete. To diete mnogo smuti Zelimira, i rado polazi robom u Budim, da se osvjedoči Scena sedamnaesta: Zelimir sam ne može vjerovati, da bi Cvjetislava imala diete i veseli se vidjeti ga.

Akt drugi. Scena prva: Dobroslav, Zorislav i Krešimir pripoviedaju najprije kako se zaljubiše i kako ju poslie mole, da diete uzme na se, na što ova pristaje, jer im je podložna, ali Krešimiru zavjetuje vječnu mržnju. Scena treća: Cvjetana se igra s-djetetom a nadolazi Hvalimir, Zelimir i Dragilo. Zelimir stoji tako, da ga Cvjetislava nevidi i nevjeruje svojima očima, da je to sbilja njezino diete. Kralj pita Cvjetislavu čije je, a ona pripovieda, da ga ima od Zelimira. Bi li ti htjela vidjeti toga Zelimira? — Bi. — Tako ju kralj dalje izpituje, a tad se ukaže Zelimir. Cvjetislava nemože rieči progovoriti, jer je rieč zadala Zorislavi, i tako čine kralj i Zelimir od nje rug, najprije ju izpsovao bludnicom a zatim tražeći cjelove i krilo. Dragilo videći, da neda cjelova ni jednomu ni drugomu, veli, ha ta će biti za mene!!! Scena peta: Cvjetislava sama tura od sebe diete, nu opet ga prima i ljubi, jer ruke prema njoj stere; opet ga ostavlja i kori se, što ga je poljubila, pošto ima sliku Krešimirovu, toga izdajnika njene ljubavi, koga je Bog kaznio takovom ljubcom, koja mu se prije vremena podala, koga će vječno zaboraviti. Scena šesta i sedma: Dragilo javlja Hvalimiru poklisare Bosanske. Poklisar veli, da Miroslav Bosanski predlaže, neka se ustave vojske i biju sa svake strane tri junaka. Ako panu bosanski, neka mu bude Bosna i Cvjetislava. Kralj prima ponudu stavljajući isto tako svoju kraljevinu. Scena osma: Baš dolazećemu Krešimiru veli kralj, da će on biti jedan od te trojice. Scena deveta: Krešimir se bori, hoće li izdati domovinu ili Zorislavu. Scena deseta: Cvjetislava govori Zelinom, da je diete njezino, jer tako mora reći, ali da je djevica, koja još nepozna cjelova. Zelimir toga nerazumije i ostavlja ju. Taj dialog sprovodi sa strane Dragilo jako nespretnom šalom. Scena jedanaesta. Trdoslav očituje fino ljubav Cvjetislavi, nu Dragilo ga sa strane puti, da se ta svakomu daje, našto Trdoslav bezstidno na nju napada, nu ona ga odbije. Scena dvanaesta: Kralj vatreno ište od Cvjetislave cjelov, nu ona se postojano brani. Na to kralj dovede diete i veli, da će ga pred njom ubiti, ako mu neda cjelova. Cvjetislava

Digitized by Google

malko hini, ali napokon veli, ubij ga, nemarim, i ode. Scena trinaesta: Zorislava videći, gdje kralj hoće diete ubiti, misli, da je doznao čije jest, pa se baca pred noge, prosti momu djetetu, svomu unuku. Kralj biesni. Scena četernaesta: Neda na smrt osudjenoj Zorislavi ni pogledati više djeteta i zapovieda pridošlomu Dobroslavu, neka pronadje otca, da i on bude strieljan. Kralj ode i diete odvedu. Scena petnaesta: Zorislava strašno jaduje, videći u pameti, kako otac diete kolje. Scena šestnaesta: Dobroslav sam govori, valjda je Cvjetislava sve pripoviedala. Kako se grieh neda zatajiti!! Kako sa slašću dolazi nevolja i tuga!

Akt treći, Scena prva: Krešimir se neda nikako na boj, dok nepadoše njegova dva druga; sad istom kad sva tri Bošnjaka na nj navališe, udari i smlati svu trojicu. Scena druga: Krešimir moli od kralja za svoju zaslugu milost, da može jednu Ugrinku uzeti za ženu. Koju ti drago, samo podji prije samnom, da u tamnici izčupamo iz srdca bludne Zorislave njenoga hotima. veli kralj. Krešimir velikom mukom sluša tu zapovied. Scena treća: Tvrdoslav čeka na Cvjetoslavu, da ju poljubi, ako ju tim razgnjevi, ubit će se. Scena četvrta: Dragilo pripovieda Zelimiru, da ono diete nije Cvjetino nego Zorislave, i ode, na što se ovaj veseli, ali eto gdje na jad njegov Cvjetislavu vodi za ruku Tvrdoslav. Scena peta: Cvjetoslava hini Tvrdoslavu, da ga ljubi, samo da ju izbavi. Scena šesta: Zelimir poče grditi Cvietu, što ju je slušao, kako je ljubav očitovala Tvrdoslavu; ova se na to razljuti i poče mu za kaznu hiniti, da sbilja ljubi Tvrdoslava. Zelimir uze na to plakati, ali govori i hineći, da mu nije stalo baš ništa do nje. Cvjetislava mu odkriva s-očiju obrusić i ruga mu se zašto plače, napokon mu raztumači, da je samo hinila a i on njoj, pa se pomire. Scena sedma; Zelimir sam govori, kako ljubovnike uviek sumnja muči. Scena osma: Zorislava u tamnici u verigah nariče o svojoj nesreći. Scena deveta: Kralj stojeći sa strane šalje Krešimira pa pita Zorislavu za hotima. Ova trne ali mora. Pita ju dakle, a Zorislava mu govori: Krešimire, sunce moje, došao li si od mene rug tvoriti. Kralj pod smrt zaprieti Krešimiru, da mu toga Krešimira ima odkriti (on se zove u dvoru Dragomir) i ode. Krešimir veli Zorislavi, da se ide kralju pošto poto kazati, kako je. Scena deseta: Nadolazi Dobroslav i Krešimir i Zorislava se inate, nepuštajući mu ova da se očituje, nu on ipak ode u toj odluci. Scena jedanaesta: Dobroslav tješi Zorislavu neka bude jaka, jer ako i pogine, spjevaoci slovinski glasit će joj slavu neumrlu, osobito Dubrovkinje i ode. Zorislava je na taj govor jaka i na sve spremna. Scena dvanaesta: Kralj sam zdvaja radi svoje kćeri hotimice i grozi se Krešimiru smrću, ako mu toga Krešimira neodkrije. Scena trinaesta: Dolazi ga Cvjetislava molit za svoga otca, veleći mu, neka nepazi na to, što mu je ljubav odbila, to je činila, jer ju za njim nije ljubav ranila, pa hiniti ljubav nije htjela. Scena četernaesta: Dolaze Tvrdoslav i Zelimir svaki proseći, da mu kralj da Cvjetoslavu za ženu. Kralj nemože da odluči, jer eto dolazi Dragomir, (to je Krešimir) s-kojim ima govoriti. Scena petnaesta: Krešimir (Dragomir) veli, da je doznao za toga Krešimira, nu neka se izvede prije ovamo Zorislava, i da će ga onda pred njom ubiti. Scena šestnaesta. Zorislavu dovedu i Krešimir pita kralja prije milost, da

Digitized by Google

Zorislavu pusti na životu, onda će ubiti Krešimira. Kralj obeća i Krešimir veli, ja sam Krešimir, te hoće da se ubije, nu kralj mu iztrgne mač i daje mu Zorislavu za ženu, a Zelimiru Cvjetislavu.

* * *

Prodje li jednom doba klasiciteta, nadolazi doba manire, pa tako u Gledjevića imademo glavnoga zastupnika te dobe. Već u Zorislavi jasno opažamo njegovu jagmu za efektom u ljubavno pikantnih scenah, a još većma se isto opaža u osvećenoj Olimpiji, koja je u toliko od prve bolja, što je barem prema tomu i čitav čin do posljednjega kraja komičan.

Kraljević Zelandski, Bireno, mladić veoma žestoke krvi, koji bi svoje srdce mogao na sto ljubâ podieliti, pa bi ga još uviek dosta ostalo, čim kod jedne postigne, što je želio, odmah drugu na juriš obožava. Taj Bireno dakle znao je kletvami izmamiti princesu vlandezku Olimpiju, da s-njim bježi. Putem stanu na nekom otoku i noće, a jutrom ostavi ju Bireno sa svojim slugom na obali uspavanu, sit njezinih cjelova i krila, i odlazi, da si drugu ljubu nadje. Jadnu Olimpiju nadje tu samu gusar Grubiša i odvede ju kao robinju na dvor Ibernije, kralju Dorimiru, koji se namah u nju zaljubi i uzme ju u dvor. U tom dvoru boravi i škotski kraljević Osimir, zaljubljen u Dorimirovu sestru Ljubislavu, koja neće nikako da mu ljubav vrati. Slučajno dodju u istu Iberniju i Bireno sa Slavojem i čim Bireno zapazi Ljubislavu, počne ju bombardirati obožavanjem, a i Ljubislava se u nj duboko zagleda. To je dakako odmah spazila Olimpija, nu znala se pred tom dvojicom zatajiti, da nije Olimpija nego neka Ersilija od uboge iberske kuće, da samo čim oštriju osvetu uzmogne vremenom nad hotimom izvesti. Do toga čini Bireno pokuse osvojiti ljubav Ljubislave. Slavoje mu ima služiti za postillon d' amour, na što se ovaj težko sprema, upućujući gospodičića, da je mnogo bolje živjeti kako on, kojemu je sve jedno, bila stara ili mlada, samo ako je blaga, nu ipak napokon prestane, te na trgovačku preobučen, nosi Ljubislavi od Birena pismo, sakriveno u preciozah, koje će poći u dvor prodavati. Ljubislavi to pismo i zbilja dodje do ruku, i kad je iz njega doznala, da je Bireno kraljević, još se žešće u nj zaljubi, ali ipak ne posvema odlučno. Do toga se sbivaju mnoge pikantne scene medju ljubećim kraljem i Olimpijom i medju prosećim Osmirom i odbijajućim Ljubislavom, dok napokon Olimpija nije osvetu svoju zasnovala. Po predlogu Slavojevu naime, da se uviek ima gledati podkupiti služkinje svojih ljubovaca i sve preko njih činiti, činio je Bireno i sbilja tako preko Olimpije, koja ni u dvoru nije poznata, nego kao Ersilija, koja o svom rodu ništa nezna. Olimpija dakle pripovieda Birenu, da je u Ljuboslavu zaljubljen Osmir i veli mu, kad ga je vidjela nad svem biesna, neka na večer dodje u njenu sobu, pa će od tuda moći ubiti Osimira, što ovaj veseljem i zahvalnošću prihvaća. Do toga je i kralj Dorimir šturmirav Olimpiju za jedan cjelov, nu ova mu rekla, neka dodje večeras k-njoj, bit će svega, a i Ljubislava će doći k-Olimpiji, da tu nadje Birena, kojega bi joj imala Olimpija imala dobaviti. Prvi dodju Bireno i Slavoje, i Olimpija ih, dok Ljuboslava dodje,

Digitized by Google

časti vinom, u koje je metnula san budeći prašak. Čim su ona dva usnuli, hoće Olimpija da Birena ubije, nu u taj čas dodje Ljubislava i zaustavi ju, a nadodje i kralj, koj zapovjedi, da se obojica odvedu u šumu, jer je od Olimpije dočuo, što je Bireno sve od svoje princese učinio. Kralj moli Olimpiju i dobi ju za ženu, pa tako i Osimir Ljuboslavu, koja zaboravlja na Birena, videći kakov je. Bireno i Slavoje se u velikom čudu nadju o dub svezani i dodju im se svi mještani rugat. Kralj hoće, da se u more strmoglave, nu na predlog Olimpijin ima jih stići ista kazna, koju su na njoj učinili, t. j. Grubiša, gusar će ih odvesti u Afriku i ondje ih pustiti same.

Recimo koju o djelu: „Darimira smirena“. Egipatski kralj Kreonte ljubi Filidu, a da ju može bolje uživati, preda svoju ženu Damiru, neka ju otruju. Vozeći tomu odredjeni ljudi Damiru na taj posao preko Nila, udari bura; drugi se utope a Damiru iznesu valovi, gdje ju stari pastir Silo izbavi i iznese svojoj ženi Lerindi, koja ju, neimajući poroda, uzme za svoju kćer, pod imenom Fidalbe, kako im se Damira sama imenovala, kažući, da je od siromašnih roditelja i da je pala u Nil. Jednom kralj lovljaše u predjelu Silovu i veoma ožedni. Silo se se slučajno tu desio i dao kralju piti, za što mu ovaj udielio milost, da sa svojom ženom i kćerju dodje na njegov dvor. U dvoru žive Filida u potaji zaljubljena u viteza Nerina, a i Brenu hini ljubav, zašto joj je prije bio ljubovnik, pak ga sada treba tim ušutkati. Oba ta ljubovnika nose jednom pismo svojoj dragoj i pru se čija je ljepša, te pod zadanom vjerom mučanja kazuju jedan drugomu adresu svoga pisma, pa tako jedan na čudo drugomu čita adresu Filidi. U to čitanje bane kralj Kreonte i zapovjedi im, da za 24 sata imaju ostaviti njegovo carstvo. Prije nego se biednici pokore toj zapoviedi, odlučiše doznati od Filide u vrtu, kojega većma ljubi. Filida se do toga znala kralju olagati, da nemože biti mirna, dok ju neučini kraljicom; na što ovaj pristane, pa tako Filida na večer došlomu Nerinu najprije raztumači, da samo njega ljubi a prema Brenu ljubav hiniti mora, napokon da se neplaši kraljeve zapoviedi, zašto će ona večeras postati kraljica. pa tu zapovied ukinuti. Do toga Damira sa Silom i Lerindom došla u dvor i Damira baš naidje gdje kralj daje Filidi ruku, da će ju uzeti. Razsrčena žena veli, da će se prije nebo i zemlja srušiti, nego se to sbude, jer to nesmije biti, pošto mu žena njegova žive. Kralj doduše vidi, da je Damira doista mnogo slična Damiri, ali misleći, da se sigurno u Nilu utopila, nevjeruje, da je ona to, pa drži, da je sirota pomahnitala, ipak veoma smućen ostavi Filidu, pošto je već kad je prvi put obećavao da će ju uzeti, Damirina slika sa zida bila pala. Damiru drže svi mahnitu. Kralj smeten u vrtu govori sam sobom, kako ga sjena Damirina svuda sliedi i govori, ako ti je Damira poginula ima i Filida poginuti. Ove posliednje rieči čuje Filida, pa misleći, da je to kraljeva osuda, snuje, da će prije ona kralja ubiti, nego on nju. Za taj posao baš dolazi sgodno Breno i on ga njoj za ljubav preuzme. Našavši kralja sama, hoće da ga ubije, nu Nerino to zapazi, zavikne na nj, Breno utekne, kralj se probudi, i zaman se Nerinu opravdavati, kralj misli, da ga on htio ubiti, pa marš s-njim u tamnicu. Filida dobije viest, da je Ne-

Digitized by Google

rino u tamnici, pa se maskira i dodje k-njemu, pak ga prisili, da obuče njezine haljine i ode u njezinu sobu, ona će odmah već za njim doći. Medjutim dodje prije toga kralj u sobu Filide i čuje na svoje čudo, da je Filida maskirana iz sobe otišla. Al eto ti Nerina u Filidinoj odjeći maskirana. Sumorna ga obori san. Nadodje Damira i videći ju snivati, hoće da ju probode; nu kralj ju smete. Sad se Damira očituje kralju kao Damira i kralja svlada ljubav, pa ju uzimlje za ženu. Na to se osvjedoče, da pred njima nije Filida nego Nerino; Filida dodje iz tamnice i pripovieda kralju, da je ona Nerina izbavila i da je on nevin, zašto je ono bio Breno, koji ga je htio ubiti, i to po njenoj zapoviedi, pa što je čula, gdje je kralj u vrtu odlučio, da će nju smaći. Kralj oprosti Nerinu a Brenu za kaznu daje Filidu Nerinu.

Osim toga pisao je Ante Gledjević neke heroide. On umre g. 1728.

(Dalje.)

D o p i s i.

Slav. ravnateljstvu djev. učiteljišta u Zagrebu.

Svakomu svoje!

Neka mi sl. ravnateljstvo dopusti, da na dopis od 7. t. m. koju odvratim. Prije svega moram reći, da slav. ravnateljstvo svojim dopisom nije nimalo ono postiglo, što mu bje namjerom; nije ni iz daleka dokazalo, da je moj dopis osnovan na sasma lažljivom temelju. Veoma je to lako uztvrditi, da je ovo il ono lažljivo; al nije uviek lako dokazati. Sasvim otvoreno moram reći, da se u učiteljištu ma bio internat ili externat tjelesna kazan dieliti neima, nesmije. Slavno to ravnateljstvo pako priznaje eno i samo svojim očitovanjem, da se je kazan dielila, ali privoljenjem roditelja, ono dakle tim nije moje tvrdnje nimalo pobilo, i samo upravo dokazuje, da se ona neosniva na lažljivu temelju.

U svakom zavodu, gdje se sporazumno radi, ima ravnateljstvo o svakom većem dogodjaju upućeno biti, i učiteljstvo nesmije nikada samovoljno šta raditi (tako se bar od nas zahtieva). Dogodjaj pako, iza kojega se tjelesna kazan u obće rabiti ima, od velikoga mora da je zaista zamašaja, i ovdje treba doista medjusobnoga promozganja, treba privoljenja ravnateljstva. Kad sam pako ja tečajem prošlih praznika slav. ravnateljstvo učiteljišta glede toga upitala, nije ono ništa znalo, ili barem znati htjelo; dapače izjavilo se je prama meni, da će si pribaviti izvjestnost u toj stvari, te će me onda u slučaju neistinitosti na račun pozvati, što do danas učinilo nije — dakle? — Ravnateljstvo se tu nemože izpričati osim na papiru.

Ali uzmimo — što mi nikako nevjerujemo — da su i sbilja roditelji dotičnice umolili, da se kazni, to tim ipak čin taj nije nimalo opravdan. U tom slučaju mogla se je kazan podieliti* u nazočnosti učiteljica i roditelja a ne na očigled svijuh pripravnica, koje su u internatu. Tim načinom nije se znala razlučiti kazan školska kao sredstvo uzgoja, kojim se želi postići poboljšanje krivca, od kazne u obće, kojom se čovjek reć bi moralno uništuje. Što drži sl. ravnateljstvo o takovoj kazni? Djevojka odrasla 16 ili više godina, pa kažnjena pred

* Mi u nijednom slučaju nemožemo dopustiti, da bi se tjelesna kazan rabila prama pripravnicam, prama budućim učiteljicam. Ako u toj već dobi ništa, drugo do tjelesne kazne djelovati nemože na pitomicu, to je ova i nedostojna učiteljskoga zvanja, te se ima jednostavno izključiti, a ne nedostojnim načinom iz nje praviti nedostojni član učiteljstva. Il se možebit misli, da je sve za učiteljstvo dobro!? Ured.

Digitized by Google

svimi? S-kojega se god gledišta stvar uzela, neda se nikako izpričati. Učiteljica, koja je taj čin valjda samovoljno izvela, nije pokazala mnogo pedagogijske mudrosti, već jedino dosta strasti — a to je grob pedagogije. Medjutim mogu sl. ravnateljstvu za umirenje reći, da su se i za moga boravljenja kazne dielile; dvie pripravnice (u externatu) klečale su cieli sat. Hvala Bogu žive su i zdrave, te mogu moje rieči potvrditi.

Slavno ravnateljstvo poziva se doduše na gojilište, al je upravo tim činom dokazano, da je to gojilište sve drugo, samo ne gojilište; jer to nije put uzgoja, nego put, kojim se značaj, čuvstvo i poštenje ubija, ne pako razvija. Spominjem još: Pripravnica, koja mi je pisala, nije meni ni lično ni osobno poznata, te se nebi na njezin list ni malo bila obazrela, da neimam drugih posve vjerodostojnih vrela. A napokon neradi se tuj o tom, tko je to meni priobćio, nego, da li je ono istina. Počem je pako tu istinu potvrdilo samo ravnateljstvo svojim dopisom, onda je potvrdjena i osnovanost onoga, što mi iz toga čina izvodimo, da je krajno vrieme, da uzgoj budućih učiteljica u druge ruke dodje, i da bi to bila prava narodna nesreća, ako ni ovakova sablazan, kao što se je i opet nedavno medju posvećenimi timi zidinami sbila, nebi oči otvorila u odlučujućih krugovih.

Marija Jambrišak.

Iz Kraljevice. Juraj Krasnik, učitelj klokočevački zamienio je 14. Siečnja u 32. godini života svoga ovaj sviet s-boljim itd. Ovako čitam u „Napredku“ br. 4. t. g.

Dopusti mili „Napredče“! da ja koju o pokojniku u kojem zakutku tvoga cienjenoga lista prosborim. Nenamjeravam se izticati iz ovih strana, kano da kotar našički neima vrstnih učitelja, koji bi mogli koju o našem Jurju pisati, ne, već s-jedne, što to do sada još nitko učinio nije, a s-druge strane, što nisam još posve ohladnio za mile svoje krajeve, a da me nebi koja ugodna ili žalobna viest zanimala, a ponajpače, što mi je pokojnik bio jedan od dobrih prijatelja i drugova, te zato odlučih o njem štogod na spomen iznieti.

Naš Juraj (tako ga u kotaru nazvasmo) rodjen je osječanin, gdjeno svršiv mali gimnazij polazio je onda djakovačku preparandiju 1863. i 1864. god., te bude odobren za podučitelja. Kao takav je došao u Orahovicu, gdje si je znao privrženost starešinstva i cielog občinstva tako priskrbiti, da je još i danas ondje u ugodnoj uspomeni ostao. God. 1865. položio izpit za trivialnoga učitelja u Zagrebu i bude kao takav namješten u Klokočevcu, župe našičke i tuj službovao sve do dana svoje smrti — pače više bugario i nevoljom se borio.

Žalibože nije bio bez slabostij, ali su ove izčezavale u dobroćudnosti i vještini, kojom si je znao omladinu prikupiti i koristno na nju djelovati, samo kad bi imao sgode. Nered pako, koji je zavladao u cielom kotaru, nehajstvo prama školi u obće, a napose glede materijalnoga stanja učitelja, pobudilo je u njem zlovolju i crv nezadovoljstva uvukao se u dobroćudno mu srdce, koje mu ga je do svrhe i raztočilo, te je pao žrtvom nevolje. Ubogi on nije mogao preživjeti gojenu nadu, da se makne i svoj stališ boljim zamieni. Borio se je jadnik, kao što se i drugi borahu, a i još bore proti samovolji nekojih osoba za svoju krvavo zasluženu nadnicu. Bugario i jadikovao je višekrat: brate zlo! neda se živjeti! Čestokrat ga iste suze oblile, ali tješeć ga, da će bolje biti, sudbinu je podnašao, dok evo okom svih nada i jada neskonča. Ja mu dovikujem s-kršovitih klisura primorskih; „Jurje Bog! Lahka ti zemljica bila, a duša raj dopala!“

Š. Vudy.

Digitized by Google

Raznice.

— O II. obć. hrv. učit. skupštini. Centralni odbor odaslao je iz svoje sredine deputaciju, da se pokloni visokim našim zemaljskim dostojanstvenikom i predstojnikom školskih odsjeka, te da se koje zahvali na dosadanjoj i obećanoj u buduće podpori, a koje da za skupštinu dalnju pripomoć jedne i druge zemaljske oblasti zamoli. Preuzv. g. gjeneral topničtva bar. Mollinary primio je deputaciju vrlo milostivo i obećao svaku dalnju podporu, izrekav ujedno i nadu, da će skupština svojim trieznim razpravljanjem na diku biti našoj domovini, a Njeg. preuzvišenost g. ban Mažuranić primio je deputaciju isto tako milostivo, te uvjeren o velikoj koristi takovih skupština obreče i centr. odboru i skupštini svaku moguću pripomoć od strane vis. zem. vlade. I predstojnici škol. odsjeka u jedne i druge oblasti uvjeriše deputaciju o svojoj prijazni i blagohotnosti.

— Imenovanja. Vis. kr. zem. vlada imenovala je učitelji na kapt. gl. učioni u Zagrebu gg. Aleksandra Kapetanića i Drag. Jurišu, a dosadanjega vjeroučitelja iste škole gosp. Cvjetka Rubetića vjeroučiteljem na kr. zagr. velikoj realci, dočim je na njegovo mjesto postavljen namjestnim učiteljem g. J. Jeeman.

— Odbor za uredjenje učevnih osnova za učiteljišta. Poznato je, da su u Cislajtaniji od g. 1871. za učiteljišta učevne osnove samo privremene, koje se dakako moraju zamieniti sa stalnimi. Zato si je ministar obuke dao predložiti mnienja svih zemaljskih školskih vieća o tom, kako bi se u buduće imale preparandije urediti. A kad su se sva mnienja sakupila bila, naložilo je ministarstvo ravnatelju opavske preparandije, g. Riedlu, koj je ujedno i zemaljski školski savjetnik, neka bi na temelju svih prispjelih mu mnienja izradio predlog, po kojem bi onda posebni odbor sastavio zakon ob uredjenju učiteljištâ.

Ovaj se je odbor sastao u Beču dana 9. Ožujka t. g. a posljedak njegova dosadanjega viećanja jest ovaj:

1. Učiteljski tečaj trajati će četiri godine.

2. Uz učiteljište ima biti i pripravnička škola, koja da bude nesamo sponom medju učiteljištem i školom narodnjom, već joj je ujedno i novih sila pripravljati za učiteljište, nu ova pripravna škola nemora biti uviek spojena s-učiteljištem, već odbor misli, da bi valjalo istu pripojiti takodjer i drugim školam i zavodom.

3. Glede učevne osnove odbor razlikuje obće naobraženje od zvanja i vještine učiteljske, s-toga će se u buduće osobito uvažavati didaktično pedagogijsku vještinu kandidata. To se postigne tim, ako se budu formalna logika i empirično dušoslovje osebito predavati i tumačiti kao samostalni predmeti kandidatom; tim će se podati svemu dalnjemu naobrazivanju i odgojivanju kandidata čvrst temelj, čim će izčeznuti i samo sobom svako površno zvanje u stvarih pedagogijskih, s-kojim se žalibože toli gusto susrićemo.

4. Što se pako tiče praktične vježbe kandidata, za nju će se brinuti jednako cieli učiteljski sbor, što će morati svaki učitelj osebice, počam od trećega već tečaja, skrbiti za praktičnu vježbu svaki u svom predmetu.

5. Što se praktične naobrazbe kandidata tiče, to će se smanjiti teorija tako, da bude učevni materijal s-pojedinih predmeta manji, ali ipak neprestane se obazirati na to, da kandidatidati postignu obće znanje i umienje svih potriebnih nauka.

6. Što se tiče načina obučavanja, to će se odstupiti u buduće od svih zastarelih načina iz dobe polu-prošle; zabaciti će se na uviek duh umarajuće učenje na izust; ali zato će se svimi načini brinuti za to, kako bi se raznimi pripomagali pamet jačala i kako bi kandidat što lagljе shvaćao te si tim materijal učevni vlastitom radinošću prisvojio.

7. Pozorište praktičnoga vježbanja kandidata jest škola vježbaonica, zato treba, da bude ova s-učiteljištem uzko spojena. To se postigne ponajviše tim, kada se prije i poslie svakoga praktičnoga učevnoga pokusa drže konferencije svih zvaničnih činitelja, naime ravnatelja, glavnih učitelja, učitelja vježbaonice i kandidata.

8. Za teoretičnim naukom u jezicih i u stavnih predmetih sliediti će vježba u okretnostih i vještinah; medju ovu broje se muzika, risanje, tjelovježba i ženski poslovi. Muzika će se najvećom pozornošću i savjestnošću njegovati, jer je ona naročito u učiteljištih i dandanas našla svoje najstalnije utočišće. Za muziku i tjelovježbu namjestit će se stalni učitelji s-plaćom i pravom učitelja škole vježbaonice.

9. Obučavanje u pojedinih predmetih nebudi tako obširno; neka se više pazi na obćenitost. Tako n. p. iz matematike neće se u buduće učiti logaritmi, jer se u životu riedko kada rabe. Gospodarstvo ima se njegovati kao poseban predmet a kandidatice pako upućivati će se, kako da će ustrojivati čuvališta i zabavišta.

10. Ravnatelji na učiteljištih moraju obučavati na tjedan po 10 satij, glavni učitelji 20 a učitelji u vježbaonici po 25 satij.

11. Da se kandidati uvježbaju u priredjivanju raznih učila, zato će se prirediti posebne radionice.

Digitized by Google

12. Svjedočbe davati će se i u polovini godine. Koncem svake godine biti će izpiti za svaki tečaj po cieli dan. Ravnatelj predsjeda izpitom. Izpit zrelosti u 4. tečaju neukida se.

— Školstvo u Perziji osnovano je još uviek po starom kalupu. Bogataši si uzimlju obično za diete od 6 godina u kuću domaćega učitelja, za siromake pako ima obćih škola, ali takove može otvoriti svatko, tko samo pisati umije. U novije doba primaju u škole djelomice i djevojke, ali i to zavisi samo od volje roditelja. Pa ni zahtjevi, što se na obražena Perzijanca stavljaju, nisu upravo veliki; ako znade i površno arabštinu, te je prilično vješt u slogu, i razumije se u domaće pjesničtvo i domaću poviest, taj je već dovoljno naobražen. Tek u najnovije doba čuje se, da vlada namjerava sveukupno školstvo preustrojiti.

— Škola za sirotinju u Napulju. U prošlom smo broju iztaknuli žalostno stanje pučke naobrazbe u Italiji; nu danas nam je nadovezati i jednu radostnu, jer ma koja zemlja i kako zaostala u narodnoj naobrazbi, ako se samo u nekih znamenitijih krugovih ukaže ozbiljna volja za napredkom, put je utrt, pa ima nade, da će se s-vremenom sve na bolje okrenuti. Primjerom nam zato budi crtica, koju piše neki H. Lungwitz u A. d. Lehrerztg. ob ustrojstvu škole za najkukavniju sirotinju inače prekrasna grada Napulja. Da vidimo što piše: »Skoro u sried staroga grada napuljskoga stoji ovelika hrpa kuća, koju obično zovu San Domenico magiore. Bijaše tuj samostan častnih otaca Dominikanaca; nu za vlade Muratove oduzelo te sgrade redovnikom i namienilo ih drugim koristnim svrham. Od godine pako 1869. smjestilo je u jednom krilu ote sgrade najglasovitiju školu za sirotinju grada Napulja. G. Alfonso di Casanova, koj si mnogo stekao zasluga za ustrojenje čuvališta malene djece, nije štedio ni vremena ni novca, samo da to humano djelo oživotvori; pa i poslie smrti svoje, god. 1872. ostavi za uzdržavanje toga zavoda liepu svotu. Ostali se troškovi namiruju dobrovoljnimi prinesci, pa i grad i država neuzkraćuju svoje pripomoći.

Program je toj školi označio sam utemeljitelj ovako: Izaberimo si svakoga Studenoga u raznih čuvalištih malene djece 60 najsiromašnijih a najdarovitijih dječaka, te ih sakupljajmo u ovoj kući kroz 8 godina svakoga dana ukljuciv i blagdane i praznike. Prve dvie godine neka budu samo kao nastavak čuvališta. Od devete godine podielimo vrieme tako, da će se gojenci obučavati u elementarnih predmetih a ujedno učiti koj zanat; od jedanaeste godine neka gojenci rade čitav dan u naših radionicah, a tjednom neka četiri puta polaze večernju školu; trinaestom godinom mogu čitav dan baviti se i raditi izvan zavoda, samo dva put na tjedan da dodju u večernju školu, tako, da ih petnaestom godinom uzmognemo pustit iz zavoda kao vješte radnike i dobre gradjane. To je u jezgri sve, što si preduzesmo, kad ovaj zavod otvaramo.

Stupimo sad malo u taj zavod i razgledajmo se u njem. G. Caterini, podravnatelj u zavodu, bit će nam prijaznim ciceronom. Medju učili opažamo mnogo starih poznanaca, kao Schnorovu slikovanu bibliju sa francezkim tekstom, Fiedlerove anatomičke table, Ruprechtov prirodopisni atlas, mnogo zemljovida, jednu malu prirodopisnu sbirku, sbirku geom. tjelesa itd.

Učenici su podieljeni na razrede. Dnevni je red u zavodu sliedeći: Jutrom u 8½ satij dodju djeca u školu, u 9 sat. počima nauk, u 12¼ zajutrak, u 1 nauk, u 2 odmor, od 2½ risanje po Fröbelu, a u 4 sata podju djeca opet kući. Treći razred, koj je radi velikoga broja učenika razdieljen u dva odjela, ima sliedeće razredjenje satij: U 7 satij dolaze u radionicu, u 11½ zajutrak, u 2 odmor, od 2½ ornamentalno risanje, a u 4½ svršetak. Četvrti razred: U 7 satij pristup u radionicu, u 1½ odmor, od 2½ risanje, u 4½ nauk, u 6½ svršetak. Peti razred: u 7 satij pristup u radionicu, u 12½ odmor, u 2½ risanje, u 4 opet radnja u radionici, u 6 nauk u školi, a u 8½ svršetak. Dosad ima u zavodu 5 razreda. U gornjem su spratu kuće školske sobe, sve dosta prostrane i providjene dobrom ventilacijom; u prizemlju ima dosele 10 radionica, i to: 1 stolarska radionica sa 6, 1 za umjetnu stolariju sa 12, 1 rad. za rezbariju sa 10, još jedna za umjet. stolariju, osobito za pokućtvo sa 4, 1 postolarnica sa 9, jedna tiskara sa 12, jedna knjigoveznica sa 7, jedna ljevaonica sa 7, jedna mekanička radionica sa 7 i jedna srebrnarska kovačnica sa 5 pitomaca. Mladji od njih pomažu dakako samo kao šegrti, a stariji rade kao kalfe. Osobitom obzirnosti izabiru majstore za svaku radionicu. Njim ustupi zavod potriebne prostorije, a za oto moraju pitomce zavoda izučiti zanat.

S-pitomci ima se humano postupati; kod većih prekršaja odredjuje kazan ravnatelj zavoda. Osobito mi se dopala tiskara u zavodu; s-veseljem sam gledao, malene te radnike, kako u modrih košuljcih marljivo kod pismenika rade. Svaki, pa i šegrt dobiva malu platu na tjedan; nu zavod je liepo to udesio, da si mogu zasluženi novac ulagati u štedionici za kasnija vremena.

Uz zavod je prostran vrt, u kojem se pitomci odmaraju, a četvrtkom i nedjeljom se ovdje pod navodom vješta strukovnjaka jačaju. Nedjeljom idu svi učenici u crkvu. Manji učenici uče četvrtkom i nedjeljom vjeronauk i koralno pjevanje.

Na čelu je zavoda odbor, a pojedini odbornici nadziru zavod u razno doba dana. Sa djecom iz najnižjih i najsiromašnijih krugova postupaju i majstori i nadzornici velikom prijaznosti, i pošto u kući kod roditelja riedko vide prijazna lica, to im zavod tim više omili.

Do sada polazilo je zavod 250 pitomaca. Jedino je još za željeti, da se naskoro podigne čim više takovih krasnih zavoda«.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 13. U Zagrebu, 1. svibnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieni god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Ob ustrojstvu uprave s-gledišta narodno-uzgojnoga.

Ovaj se par političko naše novinstvo ničim toliko nebavi, koliko pitanjem o preustrojstvu javne uprave, i to punim pravom, jer od valjane i shodne, brze i točne uprave zavise mnogi moralni i materijalni probitci našega naroda, a opet sretnijemu i povoljnijemu riešenju toga pitanja mogu ponajviše doprinieti javne razprave političkih naših glasila.

Hoćemo li, da naumljeno preustrojstvo naše uprave urodi dobrim plodom, te svim zahtjevom i potrebam našega naroda zadovolji, to moramo nastojati o tom, da se svestrano, t. j. sa svakoga mogućega gledišta i stanovišta razpravi i pretrese.

Politički dnevnici iztaknuli su u dosadašnjih svojih člancih više administrativno političku stran toga pitanja, mi ćemo pako prema zvanju i zanimanju svomu nastojati, da ga razmotrimo s-drugoga ne manje važnoga gledišta, s-gledišta narodno-uzgojnoga.

Uzgojna važnost zakonodavstva i javne uprave priznaje se jur od vajkada, te su se i najstariji zakonodavci smatrali nesamo kao politički reformatori, već i kao uzgojitelji svoga naroda. Vidi se to jasno kod Konfucija, Zoroastra, Mojsije, Likurga, Platona itd. Osobito je ovaj posliednji veoma veliku pozornost svraćao uzgoju svoga naroda tako, te je Rousseau njegovu knjigu „o republici“ prozvao više pedagogijskim, nego li političkim djelom.

Ako igdje, a to je kod nas neobhodno potrebno, da se svakom mogućom sgodom pazi na pospješenje kulturnih interesa, jer naš je narod u tom pogledu veoma zaostao. Dosadanjimi nepovoljnimi okolnostmi, naročito absolutizmom i feudalizmom uništena je u njem svaka klica gradjanske samosviesti i samostalnosti tako, te je upravo moralno poražen i prema svemu, što se njegove neposredne koristi netiče, manje više nemaran i indiferentan. Dokazalo se je to najbolje posliednjimi saborskimi izbori, dokazuje se još i danas zlom i naopakom upravom naših općina, koje sve to većma propadaju u biedu i nevolju.

Digitized by Google

Mnogi od naših rodoljuba nadaju se posvemašnoj duševnoj regeneraciji našega naroda jedino od valjanih i dobro uredjenih škola. Da se u tom jako varaju, dokazao je dovoljno „Vienac“ u svom članku „Skrajnje je vrieme“*, pa i pokojni Perkovac veleć: „Prosvjeta naroda nevisi samo o školskom obrazovanju. Duhovni život naroda stere se na šire, a hrani se iz tisuću vrela, koja su sva podaleko od učiona“**.

Obrazovni je upliv škole veoma moćan i snažan, to se neda poreći, nu on nije izključiv u nijednom pogledu, najmanje pako obzirom na političko naobraženje naroda. Sve što škola u tom podati može, puka je teorija, koja bez praktične podloge nevriedi mnogo, te je u stanju umovanje naroda pokrenuti bezkoristnim, pače pogibeljnim smjerom pustih sanjarija. Izmedju znanja, koje nam se podaje gotovo i mrtvo, i znanja do koga dolazimo naravskim i postepenim razvitkom velika je razlika, jer čovjek može samo ono, što jasno i čisto vidi, podpuno i valjano znati; samo ono, što valjano zna, može pravo i iskreno obljubiti, i samo ono, što je pravo obljubio, želi postići i ostvariti.

Za političko naobraženje naroda javni je državni život najbolja i najshodnija škola. S-toga je razloga posve pravo uztvrdio neki pisac „Nar. Nov.“***, da onaj, koj želi naučiti plivati, mora ići u vodu. — Ali da državni život bude pravom školom gradjanskih krieposti i vrlina, mora biti uredjen na temelju ustavnom, jer samo ustavno uredjenje države pruža svakomu pojedinomu članu državne zajednice sgodu, da može učestvovati u vršenju javnih posala, i tim načinom svoju moralnu i duševnu snagu kriepiti i plemeniti.

Blagotvorni upliv ustavnosti vidja se najbolje kod onih naroda, koji su od vajkada ustavnim načinom uredjeni. Navodimo ovdje samo Engleze. Taj je narod postao naobraženim i političko-zrielim upravo kroz svoje slobodoumne zakone i uredbe. Imajuć ustav, upravlja sam domovinom svojom, pa kao što mu je svaka druga svojina, tako mu je i domovina postala neizmjerno dragom i milom; i zato baš i jest u njega toliki ponos narodni, tolika ljubav nesamo prama domovini, već i prama ustavu samom, da se može punim pravom kazati, da kolikogod ima duša englezkih, toliko ima i branitelja Englezke i englezkoga ustava.

Od neko doba počelo se je kod nas jako mnogo govoriti proti ustavnosti. Mnogi inače čestiti i vrli rodoljubi naglašuju potrebu absolutizma, razlažuć, kako bi isti prema našim današnjim okolnostim i pokraj rodoljubive naše vlade bio najshodniji i najprobitačniji upravni sistem. Koliko imadu pravo s-gledišta administrativno-političkoga, nije naše odlučivati, nu s-gledišta uzgojnoga moramo se tomu odlučno uzprotiviti. Oslanjati se na vladu, pa bila ona najbrižnija i najobzirnija, nije umjestno ni razborito, jer vlada sama o sebi, a bez složne i samosvjestne pomoći cielokupnoga naroda, nemože podnipošto izvršiti sve ono, što od nje mnogi naši ljudi očekuju. Ona nemože ni uz najbolju volju svekolike

* Vidi 7. i 8. br. o. g.
** „Vienac“ teč. II. br. 50.
*** Vidi br. 48. o. g.

Digitized by Google

naše odnošaje navalice razvratiti, najmanje pako može u jedan mah u naš toli zapuščeni puk preliti svu mudrost, obzirnost i kriepost svoju. Moguće da bi, kad bi joj se predala neograničena i absolutna moć, poznatom brižljivošću svojom u kratko vrieme nevaljalu našu upravu popravila, moguće da bi i materijalnu snagu domovine naše uzdigla, nu pokraj svega toga mogao bi naš narod ostati u starom stanju, što više jamačno je, da bi pao u još veći nemar i letargiju. Upravo pravedan i obziran absolutizam je najpogibelniji; tiranski i despotički neškodi nikad toliko, jer pokraj njega ostaje ipak sviest narodna budna i jaka, ako ne inače, a to bar u obliku nezadovoljstva i odpora, kao što nam to svjedoči novija naša poviest. Najpravedniji je absolutizam najgorji. Narod bo oslanjajuć se jedino na višje vlasti nemari za ništa, neradi ništa, nemisli ništa, već sve očekuje odozgor. Tim se ubija svaka klica napredka i razvitka, pa dokle je vlada pravedna i slobodoumna, dotle dobro, nu čim to prestane, čim se ona izmieni na gorje, nastaje najveća smutnja i sablazan, koja se veoma često, pače skoro redovito svršuje obćim narodnim prevratom.

Zagovornici absolutističke sisteme izpričavaju svoje nastojanje neznanstvom puka. Ako itko, a to smo mi kao učitelji pripravni podpuno ocieniti važnost i potrebu pučke prosvjete; ako itko, a to smo mi tvrdo osvjedočeni o tom, da je moralno i umno naobraženje naroda za osiguranje i učvršćenje ustavne slobode veoma potrebno, nu uz sve to nemožemo se složiti s-tim, da se narodu radi toga, što je krivnjom i nemarom svojih skrbnika kroz vjekove uzdržavan u napredovanju, oduzmu sva politička prava. Otimati ustavna prava narodu samo zato, što nije upućen u sve potankosti ustava, značilo bi po našem mnenju skoro toliko, koliko otimati djetetu hranu dotle, dok se neupozna sa svimi lučbenimi sastojinami hrane i cielim procesom hranitbe i probave.

Zagovarajuć ustav, netražimo ipak, da se puku poda izključiv i neograničen upliv u svih javnih poslovih. Znamo mi dobro, kako je u nas u mnogih, naročito u prosvjetnih i školskih poslovih posredovanje višje oblasti čestoput strogo i neobhodno potrebno. Naš je narod istom zaplovio strujom ustavnom, njega u mnogom pogledu rukovode strasti i nerazbor. Da se tomu doskoči, treba mu podati dobrih vodja i učitelja, koji bi ga, kako ono posve dobro primieti „Obzor“* s-dobrom voljom i blagom namjerom prigrlili i upregnuli uza se, te ga izvježbali i izučili misliti o vlastitu njegovu interesu.

Da se medju timi vodjami i puč. učit. u 1. redu razumjevati može i mora, netreba na ovom mjestu pobliže razjašnjivati. Žalostno je ipak, što se je tomu stališu sve dosele kratio i na sve moguće načine priečio upliv na javne poslove domovine i obćine, a ipak je stalno, da nitko nemože prednosti i mane našega puka tako dobro poznavati, kao upravo učitelj. Nadajmo se, da će se tomu u buduće pravednijim i shodnijim zakonom doskočiti.

Toliko imadosmo o toj velevažnoj stvari prosboriti s-našega narodno-uzgojnoga gledišta. Neka oni častni muževi, kojih se to u prvom redu tiče, i koji u tom pogledu imadu posliednju rieč, blagohotno uvaže skromno, nu iskreno i rodoljubivo naše mnenje.

Stj. Basariček.

* Vidi br. 75. o. g.

*

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje).

U pomenuto vrieme stupiše u kolo pjesnika takodjer dvie žene: Anica Boškovićeva i Lucija Bogišinovićeva († 1800). Anica Boškovićeva rodi se g. 1714., a umre 1804. u 90. godini. Od nje imamo: 1. „Razgovor pastirski vàrhu porodjenja gospodinova“ tisk. 1758. u Mletcih i u Dubrovniku 1852.; 2. „Osam pjesama složenih na čast sàrca Isusova, uz Sàrce prisveto Iv. Mar. Mateia tiskano u Mletcih 1783.; 3. „Razgovor o Isukàrstu na križu propetu“, u Mletcih; 4. „Kćerama Mate Pozze o izbranju sv. reda“. . Pobožne i ćudoredne pjesni. — Bogašinovićeva opjevà: „Život Tobije i njegova sina“ i spisa dramu: „Posluh Abrama patriarke“.

Luka Mihaljević Bunić, senator dubrovački prevede četiri Horacieve satire, četvrtu knjigu Eneide i neke pjesme iz talijanskoga i španjolskoga jezika. Izvorno njegovo djelo je Artus, metamorfose Arionove. Umre 1778.

Sorkočević (Vinko Petrović) preveo je iz talijanskoga „Dimitria“ od Metastazia; „Merope“ od Mafea i „Psihe“ iz francezkoga od Moliéra.

Petar Knežević iz Knina, fratar, umre 18. Lipnja 1768. g. Napisao je: „Muku gospodina našega Isukrsta i plač matere njegove“ (tisk. 1753., 1804. u Vičenci, 1845. u Spljetu i 1851. u Zadru); „Pisme duhovne i osmina redovnička duhovne zabave“, (tisk. 176 .)

Kao skladatelja duhovnih pjesama treba navesti jošte dr. M. Ciulića, kanonika spljetskoga, što je 1785. u Mletcih izdao: Različne pisme duhovne“.

Vuletić, rodom Kasteljanin, spisao je: „Josip pravedni“ u četiri pjevanja“ (tisk. 1843. u Spljetu a 1851. u Zadru).

Marko Bruère Dérivaux rodom iz Bambina u Francezkoj, dodje oko god. 1774. mladićem u Dubrovnik te obljubi tako hrvatski jezik, da se ga je naučio i u njem pjesme skladao. Osim prevodâ iz Katula Propercija, Fibula, Ovida i Marciala spisao je mnogo izvornih satira; dvie su izdane u Dubrovniku od Kaznačića pod naslovom: „Čupe i spravljenice“; ostale pjesme izdane su u III. svezku Dubrovnika od M. Pucića. Osim toga ima još veselu igru: „Vjera nenadana“. Umre u Cipru god. 1827.

Gjuro Ferić (Gvozdenica) Dubrovčanin (1739.—1820.) bio kanonikom dubrovačkim, slavan latinski pjesnik. U hrvatskom jeziku je takodjer napisao više pjesama, nu tiskanoga neima ništa do: „Fedra Augustova odsužnjika pričice Ezopove u pjesni slovinske prenešene“, u Dubrovniku 1813. i „Uzetje Očakova“ u „Kolu“ g. 1842.

Marin Zlatarić prevadjao je Gesnerove seljanke.

Posljednji Dubrovčanin iz ove dobe jest Gjuro Hidja, rodjen u Dubrovniku 7. Veljače 1752. Svršivši nauke u rodnom gradu poslaše ga Dubrovčani u Italiju, da uči ljekarstvo. Prošao u tu svrhu sve glavnije gradove talijanske, vrati se učen u Dubrovnik te prionu uz domaće pjesničtvo. Prevede Horaca

Digitized by Google

(tisk. g. 1849. u 4 knjige u Dubr,). Poče i Virgila priredjivati, kad ga ali smrt iznenada stigne 27. List. 1833. u Zatonu na dobru, gdje je ljeti običavao stanovati.

Kod mora velebitskoga proslavi se župnik dubovički: Vid Došen: „Jekom planine“ (Zagreb, g. 1737.) i „Aždajom sedmoglavom“ (Zagreb 1768).

Dočim je tako pjesničtvo u Dubrovniku od g. 1737. propadalo a na posljedku i propalo, digao se je u sjevernoj Dalmaciji muž, koj je knjigu dubrovačku zabacio, te se primio zdrava i čila temelja mjesto usahla korena: narodne je pjesme sliedio mjesto našemu narodu protivnih uzora talijanskih.

Andrija Kačić. Godine 1690. rodio se u selu Bristu blizu Makarske u Dalmaciji od koljena knezovâ Kačića Makaranina Andrija Kačić Miošić. Jur za vrieme hrvatskih kraljeva bijaše na glasu ime njegova plemena. Prvi od njegove porodice spominje se kao knez izmedju onih dvanaest muževa, što jih bijahu Hrvati poslali ugarskomu kralju Kolomanu, da mu predadu krunu hrvatsku. Kašnje proslaviše se Kačići kao junaci i četovodje na kopnu i vodi, kao svećenici u visokih častih i u najmanjih redovih, kao književnici hrvatski, latinski i talijanski.

Rad oštre pameti, koju već za mlada pokaza Andrija Kačić, uze ga njegov ujak fratar Luka Tomašević u stari samostan zaostružki na nauke. Tuj se je vrlo odlikovao. Kad je navršio šestnaestu godinu, odkri svojim roditeljem želju, da bi rado redovnikom postao. Roditelji privoliše na njegovu želju, te ga metnuše u samostan na kušnju. Zadovoljiv zakonom kušnje, pošalju ga njegovi starješine u Budim, da nauči tamo nauke: bogoslovne i mudroznanske. Ali Andriji puhnu nešto u glavu, te iznenada ostavi samostan i Ugarsku i pobježe natrag u Dalmaciju i to u svoj zavičaj. Ujak ga potjera opet u Budim, gdje je nauke vrlo dobrim uspjehom dovršio. Vrativ se obsipan hvalami u domovinu, postà učiteljem mudroznanstva u samostanu makarskom i tu složi knjigu; „Elementa peripatetica juxta mentem subtilissimi doctoris Joannis Duns Scoti“. Iz Makarske premjeste Andriju u Šibenik, gdje postane učiteljem bogoslovja i tuj bi okrunjen kao nadučitelj i službe oprošten. Sada iztumači hrvatski pet knjiga Mojsijevih i nekoliko proročanstvâ iz sv. pisma, te ih izda u knjizi pod imenom: „Korabljica“.

Kašnje apoštolskim poslanikom iz Rima odabran, putovaše Andrija po Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. On je čista duša i ugled kako valja živiti. Čovjek velike učenosti, kud god bi pohadjao, knjigu bi za šetnje uviek uza se imao, te je i za svoj narod pisao. Kao poslanik apoštolski morao je često putovati Dalmacijom, Bosnom i Hercegovinom i susjednih pokrajinah, te je tom prilikom sabirao velikim trudom nesamo iz tiskanih knjiga, nego takodjer iz pučkih pjesama i predavanja, nadalje iz starih listina i rukopisa važne podatke za historiju južnih Slavena. Andrija je u pjesme stavio i opjevao prošlost, osobito turske ratove naroda hrvatskoga; a to mu je preliepa zasluga, što je radio upoznat sa svojom poviešću narod svoj hrvatski, slavan i možan, nu nesretnimi obstojnostmi i susjedskom zlobom potlačivan; jer ako narod poviest svoju pozna, neće nikad

Digitized by Google

zatajiti sama sebe i pod tudji jaram glavu skučiti Hrvatska Kačiću zahvaljuje, što talijanština nije dalje prodrla po Dalmaciji. Kao plemić dalmatinski mogao bi se bio Kačić za ostalimi plemići pjesnici povesti, te prigrliti način njihova pjevanja, nù uvidiv, na kakovu je temelju ta književnost sagradjena i koliku korist puk od nje ima, a znajuć opet, da se nijedna književnost nediže samo za pojedine ljude učenjake, preduze si udariti drugim putem, putem težim, nu koristnijim. Kačić je upoznao puk hrvatski svojom poviešću načinom takvim, da si je sgode i nesgode, u pjesmah čitane, lako zapamtiti mogao i u pameti premitati, te se junaćtvu i slobodi djedova svojih diviti i ponosom spominjati. A pjesme ove njegove složene su u jednoj sbirci pod imenom: „Razgovor ugodni naroda slovinskoga", a narod ju zove: „Kačićeva pjesmarica", koja se čita duž cieloga hrvatskoga mora, i mornar dalmatinski, odtišćući se od obale, da zaplovi po dalekom moru, Kačića Andrije „Razgovor ugodni" sobom ima. U dalekom svietu on se s-poštenim ovim patrom razgovara, a kod kuće ga čita i na pamet uči. Pjesmarica iliti „Razgovor ugodni" je ona knjiga, kojom je Andrija Kačić najveću uslugu hrvatskomu narodu učinio; u njoj je pogodio duh naroda svoga te dopao slave neumrle, što je prvi, pa tako sretno pokušao pjevati za puk. On je uveo u svoje pjesme junački deseterac. Kačić je bio i svećenikom i pjesnikom i učiteljem naroda, pa ga poznavao, kao što svaki pučki pjesnik to mora. U Kačićevoj pjesmarici živi cieli narod naš, te se čini, da on to pripovieda na usta Kačićeva. Hrvatski narod ćuti silu njegove pjesme, nosi ju sa sobom pa ju ljubi čedom od svog srdca. Ništa mu nije u njoj nepoznano; svaka rieč nikla je u narodu prostu, stara mu je poznanka. Kačić ljubi i mrzi što i narod, veseli se i tuguje s-narodom rad sreće i nesreće njegove. Kad narod tu pjesmaricu čita ili pjeva, sa milja i suze roni. Nije se dakle čuditi, da naš junački narod, koji inače za knjigu u obće mari, Kačićevo djelo toliko obljubi, koliko nijedno drugo. Ovim djelom (premda i „Korabljicom"), koje je od god. 1756. jošte dvanaest puta, stranom u Mletcih, Jakinu, Dubrovniku i Zadru, stranom u Beču i Zagrebu izašlo, postao je Kačić pjesnikom ljubimcem hrvatskoga naroda. U latinski jezik preveo je to djelo Mirko Pavić iz Požege i dade ga na svjetlo u Budimu god. 1764. pod naslovom: „Descriptio soluta et rytmica Regum, Banorum, ceterorumque Heroum Slavinorum seu Illyricorum".

Pod svoju starost postade Kačić upravnikom iliti gvardijanom. Upravljao je više samostana po Dalmaciji. Na otoku Braču, na mjestu zvanom: „Sv. Martin" osnova novi samostan, kojemu je i sam doprinašao na ramenih kamenje i opeke.

Godine 1860. minulo sto godina, što su se neki siromasi iz gornjega primorja izpod Neretve, imenom: Jure Lovrić te Ivan i Šimun Rabušić, vozeći po zlu vremenu u svojoj ladjici nešto sirka, što ga izprosiše u Neretvi, navrnuli pod tanku puntu kod Baćine. Tom prigodom t. j. g. 1760. potone ladja zajedno sa Šimunom Rabušićem, dočim njegova dva druga sretno izplivaše. Čuvši za ovu nesreću pater Andrija Kačić, dozva rečenu dvojicu k-sebi, ter ode s-njimi u Neretvu, da prosi sám za nesretnike hranu. Dobra mu sreća posluži, te on

Digitized by Google

izprosi za svoje milovnike obilati dar, jer starca Milovana, kako on sam sebe u Pjesmarici prozvà, poznalo i ljubilo je staro i mlado po svoj Dalmaciji. Veselim se licem vrati Andrija iz Neretve, te uz put pohodi i samostan: Zaostrug, gdje je nekoč nevinu svoju mladost proživio. Njegovi suputnici vratiše se kući morem. Podiže se opet silna bura i potopi nje i njihovo blago. Ovaj nesretni slučaj kosnù se milosrnoga srdca Andrijina tako, da je od dušne boli za nekoliko dana u Zaostrugu g. 1760. umro, proživiv upravo sedamdeset godina. Tugujući njegovi drugovi zakopaše mu pokojno tielo u samostanskoj crkvi, dočim duh njegov i danas u narodu živi. Ugliedajmo se i mi u Kačića, sliedimo njegov primjer i radimo za narod, koliko najviše možemo, pa će nam domovina napredovati.

(Dalje.)

Praznovjerje u našega naroda i kako da ga pučka škola izkoreni.

(Dalje.)

Mjestne okolnosti na mnogih su krajevih povodom vjetru, osobito u uzkih dolinah, okruženih velikimi pećinami, te zato u gradovih, koji se nalaze u takovih dolinah, duše skoro neprestance jaki vjetar.

Najveću važnost pako ovakovi lokalni uzroci gibanju zraka imaju na obalah morskih. Danju se naime kopno prije razgrije nego voda, čemu je posljedicom, da se ugrijani zrak sa kopna diže, dočim hladniji zrak preko vode na kopno teži. I čim je veća razlika u temperaturi medju kopnom i vodom, tim jače zrak na kopno teži, te oko tri sata poslie podne najjače vjetar duva od mora. Nu od toga vremena biva protivno. Kopno gubi toplinu brže nego voda, te na neko vreme postane posve mirno vrieme, a poslie toga počima sa kopna zrak strujati opet prama moru, a u noći biva to strujanje sve to jače, u jutro pako oko sunčanoga izhoda nastaje opet mir i tišina. Ovo gibanje zraka možemo si predstaviti kao kakvim kolom, koje se neko vrieme postupnom brzinom napried, a poslie stanovitoga roka istim načinom opet natrag okreće.

Ova igra zrakom opetuje se svakim danom, nu u nas u umjerenom pojasu opažava se silnije samo tečajem vrućih ljetnih mjesecij. U južnih pokrajinah traje pako ovakvo gibanje zraka godinu za godinom, što je za mornare osobito važno.

Tomu slično gibanje zraka opažava se uredno i na visokih gorah. Redoviti večernji i jutrnji vjetrovi dakako bivaju na onih mjestih jači, gdje imade dubokih dolina, prokopa, tako kao i voda silnije teče, čim je korito rieke užje. Na nekojih mjestih u Švajcarskoj imaju ovi vjetrovi i posebna imena. Tako se noćni vjetar zove „Vauderon“, a danju duvajući „Rebas“. Ovakvo redovito gibanje, što se može nazvati plimom i osekom (Fluth und Ebbe) zraka, poznato je goranom jur od prastarih vremena.

Digitized by Google

Čim je sunce izašlo i zemlju dovoljno ogrijalo, počme se zrak dizati pa znade odnieti leptire do na vrhunac Montblanka. Po sunčanom zapadu počme opet težiti sa gora u doline i to najjačom silom. U urednih ravnih dolinah su i ovi vjetrovi redovitiji. Nu u raznih gorskih dolinah ima na ove vjetrove i dnevna i godišnja doba veliki upliv. Sad su danju, sad opet noćju jači. Često prija zima sa padanjem sniega noćnim vjetrovom, često opet ljeto danju duvajućim. Velik upliv na ovo gibanje zraka imaju i šume. Proti danju duvajućem vjetru providjeno je drveće gustim lišćem, dočim je proti noćnim golo; zato je drveće u takovih gorskih dolinah s-jedne strane puno lišća, dočim ga na protivnoj strani neima.

Nu kraj svega toga nismo kadri uviek kazati uzrok vjetru ni u našoj najbližjoj okolici, te se može smjelo tvrditi: doduše čujemo šum vjetrova, ali neznamo pravo odakle i kamo pušu. Nu mi ćemo se obazrieti malo dalje od nas, te svrnuti na polutnik (ekvator) i na stožerine naše zemlje, pa ćemo vidjeti, da na zemlji tako rekuć gospoduju samo dva prava vjetra, naime težnja mrzloga zraka od stožerina prema polutniku, a naravno prema tomu i strujanje zraka toploga od polutnika (vrućega pojasa) prema stožerinam.

Da si to zorno predstavimo, stavimo se u toplu sobu, kraj koje se na desnoj i lievoj strani nalaze hladne sobe. Otvorimo li vrata obadvijuh hladnih soba, to će hladan zrak iz svake sobe ulaziti ozdol u sobu, a odozgor izlaziti topli napolje, u sredini će se pako topao zrak dizati ravno u vis. Što ovdje biva u malenom, to se dogadja u naravi u veliko. Mislimo si sada u sredini sobe klup, i to da je vrući zemaljski pojas, a obadvoja na protivnih mrzlih soba nalazeća se vrata jedna kao sjeverna a druga kao južna stožerina naše zemlje. Što i kako se onda zrakom dogadja, to će sada svatko lako shvatiti.

Uzak pojas na svakoj strani polutnika je s-toga tako vruć, buduć se sunce nikad tako neodalji, da bi zemlja mogla ohladniti. Tu se dakle zrak najvećma ugrije, te se digne sasvim ravno daleko u visinu, odakle prema obadviema stožerinama teži. Nu da nebude uslied toga tuj prazna prostora, teži naravski opet hladni zrak od stožera k-vrućemu pojasu, i tako nastaju mornarom dobro poznati vjetrovi pasati.

U sred vrućega pojasa se uslied jake žege samo iztočni vjetar i to posve malo opažava, te ga često posve nestane, a za malo se odmah strašnim vihrom i lomljenjem povraća. Tuj se pojavlja malo ne svakim danom strašna bura i oluja i to takova, da se svaki mornar krsti, čim samo ime toga mjesta čuje, gdje je stotina brodova propalo, i gdje je strahovita žega sunca; zato se ima paziti na shodnu godišnju dobu. Najpogodnijim vjetrom približava se oholo čvrsti brod tomu pojasu, ali naskoro dodje u tu nepovoljnu igru. Čim bliže tomu mjestu užasa, tim slabiji vjetrić, a najednom je na miru. Više dana, da često i više tjedana stoji brod na istom mjestu, a mornari imaju podnašati najžešću vrućinu. Vjetriću kakovu ni traga; dokle im oko dosiže, more im je poput zrcala razprostrto, te i najsmjeliji drhće, što će im budućnost dosuditi. Brižno se ogledavaju po obzoru, nije li za opaziti kakov znak sigurne

Digitized by Google

oluje. Daleko na iztoku uz diže se crni i užasni oblak, za malo čuje se zviždanje strahovita vihra, koji morske valove a s-njimi i najveći brod poput pera u zrak diže. Sad nastane najveća tmina, te počima sjevanje munja, grozovita grmljavina i zviždanje vjetra. Ali kako je oluja nastala, tako je i prešla, a mornarom je opet malo pomoženo. Brod stoji opet na miru, nemičući se ni s-mjesta, te se prije opisana oluja opet povraća, dok se brod neotisne u pojas redovitih p a s a t a.

Zrak se u vrućem pojasu diže tako visoko, da još nijedan putnik, popevši se u tom pojasu na najviše gore, nije opazio, da bi prema stožerinam duvao vjetar. Nu ipak opažava se ovo gibanje toploga zraka prema stožerinam na malom svjetlom oblačiću, koji gdje gdje na obzorju onamo plovi. U tu svrhu služe nam i drugi dokazi, da se topao zrak u visini prema protivnim stranam kreće. Stanovnici otoka Barbodos veoma se začudiše, kad je 1. Svibnja god 1812. silni pepeo poput kiše padao, tako, da se je isto drveće pod onom težinom lamalo, buduć je dolje duvao posve protivan vjetar. Kako je to moguće bilo, o tom su se istom poslie osvjedočili, kad su doznali, da je Vulkan Mona Garou na otoku St. Vincentu počeo vatru rigati. Najbolje se pako to dokazalo godine 1835. dne 20. Siečnja sipanjem vulkana Consiguina na južnoj strani Guatimale, odakle je padao pepeo prema sjevero iztočnoj strani sve do Meksikanskoga zaljeva. Nu pepeo je padao i na Jamajku, prem je tuj posve protivan vjetar duvao. Tuj je i brod na morskoj pučini, odaljen 240 zemljopisnih milja od vatrurigajuće gore, sav pepelom posipalo.

Malo po malo ohladni zrak u visini, te opet na protivnoj strani doli teži. Već na medji vrućega pojasa mogu se ova dva protivna vjetra opaziti; pripovie-daju bo svi putnici, keji su se na brdo Teneriff popeli, da goré puše upravo protivan vjetar onomu, što doli duva. Čim dalje vjetar prema stožerinam do-spjeva, tim se većma zemlji približuje, dakako ljeti u većoj širini, nego li zimi.

(Dalje.)

Djedova aritmetika*.

(Iz francezkoga prevela M a r i j a F a b k o v i ć k a.)

Diete mora lako i rado učiti, mora uz nauku prionuti, ako mu ima biti hasnovitom; ovo je načelo svimi misaonimi pedagogi prijeto. Nu nauka je težka, mnogomu u svoj ozbiljnotti suhoparna, za diete dakle, koje jošte neumije shvaćati njezine potrebe, ciene, krasote i zamašaja, dosta je puta i dosadna.

Visi tu mnogo, dapače sve od načina, kojim učitelj s-djecom postupa, kojim mu tu ili onu znanost predaje, tumači. Ako već kod svake obuke treba više manje potežkoća svladati, mnijem (a u tom će se većina učiteljstva s-menom složiti), da jih ima kod obuke u računstvu najviše.

Kod ovoga se je predmeta takodjer najviše griešilo u tom, što se je splo-homice podavao posve mekanički, gdje bi se djeca morala jošte s-pameti učiti svakojaka abstraktna pravila.

* Ovaj članak nemogosmo lani nastaviti, jer neimadosmo pri ruci drvoreza, kojih mu treba. Nastavljamo ga dakle sada, nu da nebude za nove predbrojnike djelo krnjavo, preštampasmo početak iznovice iz lanjskoga tečaja. Ured.

Digitized by Google

Posljedice takova postupanja svim su nam dovoljno poznate: „djeca računaju nerado, zlo, nemisleć kod toga na ino, nego kako će svršiti, kako će se ga brže bolje riešiti "

Ovoj nevolji podpomaže glasoviti francezki pisac Jean Macè „Djedovom aritmetikom", podavajuć svojim upravo divnim načinom ključ, kojim se lako otvaraju ta težka, gvozdena vrata, vodeća na sigurnu stazu, po kojoj će diete neznajućke, igrom, nu neodoljivo biti privabljeno u naručaj ozbiljne znanosti, u krilo matematike, koj problem djedova aritmetika sbiljam igrajućke rješava.

Začarana krasotom toga djela, podavati ću ga štovanomu našemu čitateljstvu, da se njim nasladi, a prisvojivši si divni način predavanja piščeva, sebi i mladeži da olakoti mučan posao.

Došao djed.

A što vam je dječice, te ste tako nujna? Zar vas je tko karao?

— Ah, djede mili! moramo sbrajat — ili adirat; a to je u istinu strašno dugočasno.

Što, da je strašno dugočasno? Nipošto. Da vidimo! Reci mi ti mali debeljko: što je sbrajanje?

— Sbrajanje je operacija, kojom se — — kojom se — —.

Povuci samo! operacija kojom — —?

— Evo, gledji samo djede, kako se to radi! Napišu se brojevi pod brojeve; jedinice pod jedinice, desetice pod desetice a stotice pod stotice — —.

— Ta, ta, ta, ta, kako dobro znamo ovaj naš broj na izust!

A što dalje?

— Dalje? Onda se to sbraja. To nije zabavno; ne, podnipošto.

— Zaisto nije se dobro zamislio onaj, koj je izumio tu aritmetiku!

Gledjider samo tu djevojčicu, kako se vara! On je imao prekrasnu misao, pak ako mi obećaš, da budeš čedna, to ću ti o tom nešto pripoviedati, što će tvoje mnienje o toj stvari možda čvrsto promieniti.

— Što li! zar pripoviedku o aritmetici? Zar i takovih ima!

Dakako. Evo ti jedne, da nenapominjem drugih, koje bi ti se mogle pripoviedati, kad bi se htjelo.

— A kako se zove ta tvoja pripoviedka?

Zove se „Dogodovština dvajuh jabučara", — a brzo ćeš uvidjeti, kako su bili sretni, kada jim se pokazala aritmetika.

— Ah, dragi djede, velike li štete, što nemožemo toga slušati! Jer onda nebismo tegnuli načiniti svojih adicija prije nego dodje učitelj.

Za danas bilo vam prosto prekrstiti ote svoje adicije, mali moji reveži, danas sam vam ja učiteljem. Dobro pazite, te si zapamtite dogodovštinu dvajuh malih jabučara.

I. Numeracija.

Tako vam jednom življahu mala dva dječarca, koji su trgovali jabukami. Njihova kumica, koju bi sve držalo za vilu, dala im je ovelik vrt, u kom bijahu

Digitized by Google

posadjene jabuke najkrasnije, što ih je ikad bilo na svietu. Svake godine radjale bi sve upravo obilato, a sve su si bile slične, kao da su jednoga ciepa. Tu vam nije bila slika tržišća, gdje su pomiešane velike s-malimi, gdjeno znaju seljaci one veće i ljepše pometati odozgor u košari, samo da si privabe više kupaca. One tamo jabuke bijahu si sve splohomice tako slične, da jih nije trebalo izabirati. Mogao si jih uviek kupiti od oka, poprieko.

A sada vam je lako pogoditi, jesu li se naši dječaci morali mnogo brinuti, da svoju robu prodaju. Čim bi djeca ovu dvojicu opazila, eto ti sve djece iz susjedstva k-majkam svojim; trgovina se uviek brzo sklapala, jer se pouzdano vadile jabuke iz košare.

Ova dakle naša dva dječaka zasluživahu si i namirivahu sve svoje potrebоće ovim najudodnijim načinom, i da se nisu morali poradi neke trajne stvarice neprestano prepirkivati, eno jih podpunoma sretnih uviek.

Stariji brat, inače pravi trcljo i debeljko, uza to vatrena oka i smjela pogleda, rumena lišca, čvrstih i širokih ruku, bijaše uviek najsretniji, kad je mogao sve jabuke sabrati i sgrnuti u jednu veliku hrpu Gdjegod bi jih znao najti, migom bi priskoknuo k-njim, pak jih pobrao i bržebolje odneso na gomilu. On se je ćutio samo onda bogat, kad je vidio, da mu je sve njegovo blago i bogatstvo nagomilano u jednoj jedincatoj hrpetini. A s-toga upravo nadjenuo mu brat ime: Gomiljko. Evo i mladjega!

Taj bijaše malena i blieda lica, s-kojega mu virilo nepouzdanje i lukavost; ruke su mu bile tanahne i nježnih prstića, stasa pako bijaše malena, slabahna i vitka poput konopljice. Evo mu i naravi. Tomu su uviek bile u glavi raznovite neprilike, sve moguće i nemoguće nesgode i nevolje, a tako se dugo nije znao umiriti, doklegod nije poraznosio i posakrio po svih mogućih kutovih sve svoje imanje. Onda se je osjećao podpunoma zadovoljnim, kad bi u svakom kutku nahadjao nešto od svojega imanja. Čim bi se brat samo časkom okrenuo, eno ti ga migom, gdje se šulja iza gomile jabuka, te u nju svojimi tanahnimi prstići, kojimi grabi lakomo jabuke. A kamo će s-njimi? Bježi bržebolje, pak jih posakrivaj u sva poznata mu skrovišta!

Čuda li sada, ako mu je brat Gomiljko nadjenuo neliepo ime Dielković, jer se bio nanj ljuto razsrdio, povrativ se neke večeri kući, što nije našao baš ništa od velike svoje gomile, koju si je bio jutrom tako liepo složio.

Moram vam i to reći, da u ono doba nije jošte bilo aritmetike, a posve je naravno, da obadva brata nisu o njoj znali ni riečice.

Znali su brojiti na prste do deset; nu dalje od deset nisu već ništa vidjeli. Pak upravo to je bila ona kvačica, radi koje bi se znali toli živahno keckati. Kada bi Gomiljko poizpraznio sva skrovišta svojega brata da načini liepu gomilu, ovaj mu je uviek dokazivao, da nije podpun broj. A kada bi Dielković razorio veliku hrpu, da iz nje ponačini male, onda je stariji dozivao sve svoje bogove za svjedoke, da mu je brat putem izgubio jabuka, a nijedan njih nemogaše uspjeti u tom, da prebroji na vlas jabuke bud velike hrpe i male, jer su obadvojica već posve izgubili glave.

Digitized by Google

Nu srećom po nje, pohodi jih neke večeri njihova sestra imenom Bistra, koja je živila kod dobre vile, njihove naime kumice, i koja je bila već i sama živa skoro slika vile, a uza to jošte nježna i skladna te kao stvorena upravo za to, da svakoga začara svojom milinom. Bistra nije trgovala jabukami, jer nije dobila nikakova vrta; ali u zamjenu vila ju bijaše nagradila tolikom duhovitošću, da se je mahomice u svih prilikah i okolnostih umjela dosjetiti, što i kako joj je što činiti, ma se to mnogim ljudem pričinjalo i kako zamršeno.

I tako našla je jednom obadva si brata, gdje su se inatili pred hrpom jabuka, koje su preko polovine napunile sobu.

— Ta velim ti jošte jednom, da ih ovdje manjka.

Imao sam jih mnogo više prije, nego jih je tu sada.

Na to će drugi: ja ti pako velim, da su ovdje sve.

Idi dakle sam, pak zaviri svakamo, nebi li ti koja bud gdje zaostala.

I tako bi se pravdali bez kraja i konca; svaki je neprestance ponavljao, jednu te istu stvar.

Lako vas je úmiriti, — podviknu u to Bistra. Treba samo da se jabuke prebroje.

Pa u tom je upravo ta pogrješka, što jih prije nismo prebrojili, rekne mladji brat.

A to i jest ono zlo, što neznamo brojiti nego samo do deset, — odzovnu se stariji.

Što li, da neznate brojiti nego samo do deset?!

Neka vas! i zato ćemo najti način, kojim se može izajti iz neprilike.

Hoću da vam pokažem, kako ćete si prebrojiti sve jabuke, a da neprekoračite deset.

O, mila sestrice, što je krasotâ na tebi, ova će biti najljepša! uzklikne rumeni debeljko od radosti poskakujuć, pak ju stao cjelivati u obadva lišca.

Al kako ćeš to pogoditi? mnijaše na to onaj bliedko, motreć si sestru pogledom nepouzdanja.

Tu vam, nebojte se, neima nikakova zla. Potražite mi svoje vrećice, škatulje, pak i velike košare! (Dalje.)

D`o p i s i.

Iz kotara Veliko-goričkoga. Viest o držanju II. obće hrvatske učit. skupštine primljena je ovdje oduševljeno, dà djetinjom radosti, a svi kličemo vis. voj. zapovjedničtvu kao upravnoj zemaljskoj oblasti naše Krajine, koja je nesamo dozvolila, da se II. skupština drži, već i materijalnu pomoć obećala, na koliko to od potrebe bude, oduševljeni: Slava!

Čitamo u njemačkih škol. listovih, kako u Njemačkoj podupiru slične skupštine, tamo se upravo natječu gradovi i njihova zastupstva, kako će što ljepše i dostojnije počastiti i primiti skupštinare. Tamo si drže upravo za čast gradovi, kadno dodje na kojega red, te se u njem drži skupština njemačkih učitelja. Podupiru dakle skupštine gradovi, občine i njihova zastupstva, pa i najvišje zemalj-

Digitized by Google

ske oblasti, s-toga se pouzdano nadamo, da nećemo niti mi kao Hrvati u tom zaostati. Hrvati se odlikovahu kroz vjekove junačtvom, neće dakle niti na prosvjetnom polju biti zadnji. S-veseljem čitamo i onu viest, da je Njeg. preuzvišenost svietli ban primiv deputaciju centralnoga odbora, odobrio i pohvalio slične sastanke, te pozvavši cent. odbor, da se pismeno obrati na zemaljsku vladu, obećao sve učiniti. Tako isto da obećaše i ostala na to pozvana gg. dostojanstvenici.

Pa mi ni nedvojimo, da već preporuka svietloga bana i vis. zem. vlade neće naći odziva u naroda, te da će ovaj i sada kao što je i prigodom I. učit. skupštine, podupirati narodne učitelje, da se što mnogobrojnije sastanu.

Grad Zagreb učinio je sve, da nam spomen na I. učit. skupštinu bude mila i što dugotrajnija, pa nedvojimo ni malo, da će nas i grad Petrinja takodjer gostoljubivo i srdačno primiti. Ta Hrvate na daleko slave sa svoje gostoljubivosti.

Počem dakle neima dvojbe, da će svi na to pozvani faktori sve učiniti, da se II. obća učit skupština što bolje i dostojnije obavi, to stoji dakle na učiteljstvu, da se što bolje pripravi i što brojnije sakupi.

Sazov sabora a s-njimi preustrojstvo narodnih učionâ eto nam je pred vrati, a neima dvojbe, da će se i naš sabor poput drugih barma koliko toliko obazreti na izjave i mnienja učit. skupštinâ; pa upravo zato nam je muževno i odvažno odkriti sve rane, s-kojih boluje narodno školstvo, i kako bi valjalo unaprediti narodnu obrazovanost.

Prigodom I. skupštine brojismo se na stotine, pokažimo dakle i sada, da smo vriedni narodne podpore, te da je opravdana nada, što ju u nas narod stavlja, kao vodiće i prosvjetitelje naše omladine, na kojoj sviet ostaje.

Negledajmo na to, kako ćemo tamo živjeti, dobili ili nedobili podpore; na koliko je to svakomu sliednjemu moguće, saberimo se pod zastavu, pod koju nas centralni odbor i vlastiti napredak pozivlje. Pokažimo narodu i svietu, da znademo i po koj stotinjak žrtvovati, kad se radi o našem dobru i napredku

Slamnjača, tvrd krevet bio nam sladak i mio, suh krušac i hladnu vodicu zamienilo i osladilo nam oduševljenje, sveti plam i goruća ljubav za svetu stvar čovječanstva.

Sakupili se mnogobrojno, bilo nas kao lišća na drvetu; sabrali se složni kao braća, bili jedne misli i jedne volje. Naše pregnuće, naše nastojanje pribaviti će nam sigurno štovanje i podporu u naroda našega.

S-toga mozgajmo i promišljajmo o pitanjih, koja će nam se u svoje vrieme javiti za razpravljanje, a kad kucne čas, pohrlimo u junačku Petrinju na bratski sastanak oduševljeni i ohrabreni lozinkom 19. vieka: jedan za sve a svi za jednoga". Bila nam vazda u pameti i ova zlatna: gdje sloga uzvlada, tamo i olovo pliva".

Prije pako nego svršim, sliedeć primjer centralnoga odbora, kličem i ja, a kličimo svi jedan drugomu oduševljeno: Na rad braćo za napredak svoga zvanja i stališa! K—i.

Iz hrv. Krajine. (Hrvatske školske reforme i bansko školsko povjerenstvo). Svaki iskreni i prosvetljeni prijatelj hrv. naroda, njegova napredka i nar. prosvjete željno očekuje, kakvi budu zaključci i posljedci onim školskim viećanjem, što no se sad obdržavaju u Zagrebu u prisutnosti svietloga bana. Još većma i teže očekuje svaki učitelj, jer se njegove eksistencije tiče, ili barem bolje budućnosti, što će biti i kakov uspjeh svemu tomu, te što će napokon sabor odrediti i kako. Bili pregovori i dogovori kakvi mu drago, navadjali se razlozi i proturazlozi s-kojega god gledišta, nešto se mora i to neke važne

Digitized by Google

preinake učiniti, ako ozbiljno i iskreno želi i hoće narodna većina, da se školstvo, t. j. narodna prosvjeta okrene na bolje. Ja akoprem nisam član, niti znam, kakvi se zaključci stvaraju, želio bih, da u javnost čim prije dopru svi pro- i kontrarazlozi, da se javno mnenje razbistri, popravi, a saboraši da se upute o onom, što je najbolje, jer oni odlučuju. Mi, koji smo izvan povjerenstva i glav. grada, čvrsto se nadamo, da svakomu moraju biti ove neoborive istine jasne, te da se o njih nitko ni neprepire: 1. narodu nijednomu u Evropi danas neima obstanka ni slobode bez moderne prosvjete, civilizacije 19. stoljeća; 2. prosvjete neima bez škole; 3. škola je = učitelj; 4. učitelj narodu toliko barem ako ne i više dan danas vriedi, koliko mnogi članovi drugih stališa; to narod mora uvidjeti, te prema tomu i učitelja uzporediti onim, koji su mu od jednake ili manje koristi; 5. učitelj mora prema tomu za se i za svoju obitelj kao treći stališnik doći do materijalne ravnopravnosti, t. j. do one mogućnosti i položaja u socijalnom životu, što vabi bolje sile drugamo, ter će i k-učiteljstvu i što mu ugled pribavlja. Mi smo za to, neglededć na sve narode i zemlje ovoga svieta, da se učitelju mora u nas poboljšati materijalno blagostanje, a to se može ovim načinom. Plata pravomu učitelju na selu danas nemože biti manja izpod 600 f. (50 for, na mjesec) s-petgod. doplatom od 60 fr. uz platu i potrebito zemljište. Zemljište mora imati učitelj, ma i koliko tko tomu prigovarao, radi svoje bolje i sigurne eksistencije, da može u svih okolnostih imati ono, što mu je najnuždnije, ter što u gradu možeš kupiti na trgu, a u selu ne. Zato mora občina svakoj školi prikupiti zemljište s-vrtom, livadom, a po okolnostih i vinograd i šumicu. Učitelj mora postati mali posjednik. Naravno da opet to zemljište nesmije biti tako veliko, da bi obradjivajuć ga zanemario školu, a u Primorju i gornjoj Krajini dakako moglo bi se to izvesti po okolnostih. Sve je to tim nuždnije, što se moraju školski zakoni za seoske škole preustrojiti, a uz čitanje, pisanje i računanje uvesti na prvo mjesto gospodarstvo. Učitelj mora u tu svrhu u preparandiji teoretički i praktički izučiti gospodarstvo, da bude uzornim gospodarom i teoretičnim i praktičnim učiteljem puka i mladeži. Nesmije se zaboraviti ni časak, što se je kroz vjekove griešno ignorovalo, da je Hrvatska velikom većinom zemlja agrarna, poljodjelstvena. Dan danas se vrednota novcu vanredno naglo, skoro svake godine mienja, a posjed ti zemlje uviek daje hrane, ako si marljiv i pametan te izobražen. Zato bi od puke plate brzo učitelj opet ostao raja medju drugimi stališi, pa ma da mu se danas dopita baš ono, što na primjer pristav ima. Beriva u naravi tim odpadaju, pa i sve ono, što je s-tim skopčano, a učiteljevu ugledu škodi kod puka*. 6. Učiteljski kandidati moraju dobiti sve one polakšice, koje imaju glede vojničtva klerici, a učitelji definitivni sve ono, što imaju župnici i redovnici (kaludjeri). Ta jednakost leži u interesu naroda i države. Sabori moraju tako dugo opetovati taj gravamen, dok se neudovolji interesu naroda. 7. Da učitelj mora penziju dobiti kao i vojnik i činovnik, razumije se po sebi. 8. Porez i takse učiteljstvo po krivom ključu plaća. Zato i tu treba preinake na bolje. 9. Da se u provinc. Hrvatskoj na ruglo svemu svietu, a na neizmjernu štetu i naroda hrv. i njegove prosvjete nemogu postaviti za ravnatelje i nadzornike škola oni, koji neimaju za to: *a*) ni sposobnosti, *b*) ni zvanja, *c*) ni časa, jer imaju previše svojim zvanjem posla, to se sve samo po sebi razumije, jer bi sva Krajina i Dalmacija ustala proti tomu. To se razvojačenje mora izvesti u Hrvatskoj čim prije. Dopisi vas reakcionarni u nekih novinah proti novim školskim zakonom u Kra-

* Mi se jako bojimo, da neće moći u svih i to siromašnih občinah davati plaću od 600 fr.; nedati pako dovoljne plate, a dokinuti beriva, značilo bi učiteljstvu odmoći mjesto pomoći. Ured.

Digitized by Google

jini i Dalmaciji neka ni čas neplaše i neuznemiruju, jer onim neće drveće do neba rasti, koji grade babilonski toranj na novinskom papiru, ter bi rado komandovali i bez sablje izpod — reverende. 10. Akoprem država mora doplaćivati kod svih občina, koje nemogu same namirivati svojih potreba, ter akoprem svaki izkusnik zna, da većina naših gradova nezaslužuje autonomije, osobito ne glede školstva, jer joj još nisu dorasli naši gradjani, što sa žalošću moramo priznati, te akoprem imamo autonomiju, samostalnost ministarstva za narod. prosvjetu; ipak nisam zato, da budu pučki učitelji državni činovnici, jerbo i dok god nije Hrvatska u posjedu dovoljne i stalne autonomije. Da ima Hrvatska kraljevina onu državnu samostalnost, koju n. pr. kneževina Srbska, ili Crna gora, ili San Marino, ili Saska, ili Virtemberžka, ja bih bio prvi za to, da učitelji pri nezrelosti našega puka i što smo zaostali budu državnimi činovnici. I tu željno očekuje svaki patriot, što će sabor odrediti. 11. Učitelju se mora nezavisnost naproti svakomu i roditeljem onako zakonom osigurati, kako je osigurana i drugim zvaničnikom u izvršivanju njihovih dužnostij. Da sudcu ili vojniku političke oblasti i konzistorije onako prepisuju i smetaju djelokrug, kako učiteljem, bi li oni mogli uz takovu dvostruko „gebundene maršrutu“ činiti, što se od njih traži i očekuje?! Zato budimo pravedni! Zato dobar i naobražen učitelj mora prije svega imati dovoljno svakdanjega hljeba (= zemljište i platu) i zraka (= t. j. slobode, neodvisnosti), da može nesamo dihati, nego i raditi i napredovati; a gladan i sputan toga lje nemože! 12. Učitelj kao posjednik i odličnik seoske inteligencije mora u občini i svuda imati barem ono pravo, koje ima župnik i drugi činovnici sa seljaci, jer ako seljak ima pravo birati u (županije i) sabor, gdje je logika, koja bi to učitelju mogla kratiti, a da joj obraz od stida nepocrveni?! 13. Učiteljstvo i školstvo mora biti zastupano na saboru. U nas jako mnogo škodi prosvjeti, što učiteljstvo nije na saboru zastupano. To se lani eklatantno dokazalo krupnimi čini. Hoće li povjerenstvo i sabor glede toga doći do zaključka, kada toliki biskupi i svećenici sjede u saboru?! ter zastupaju obilato samostalnu, neovisnu i imućnu inače crkvu. Još će gore biti, ako učitelji, profesori kao kr. činovnici nebudu u buduće više mogli ni po starom običaju doći u sabor! Izvan učiteljstva neimamo još dovoljno inteligencije! — a školske još manje. Nastavom se i prosvjetnimi pitanji u nas slabo tko osobljno pobliže zanima. Za sve se više brinemo i zanimamo, nego li za prvo i najodličnije ovo narodno pitanje. 14. Ako na čelu vojnikom stoji vojnik, na čelu svećenikom (konsistorija, koncilja) svećenik, a na čelu juristom jurist, vere dignum et justum est, da na čelu učiteljstva i školstva stoji i bude takodjer strukovnik, koji nesamo iz teorije, nego i iz prakse pozna struku i strukovnike, kojim je načelnikom. Zato nesamo školskim nadzornikom i ravnateljem na selu i u gradu, nego i školskim načelnikom odsjeka za nar. prosvjetu i nastavu smije samo strukovnik školski biti. Ni za to neimamo još nikakova zakona! S-toga to nesamo banskomu povjerenstvu, nego i II. hrv. učiteljskoj skupštini preporučamo kao zaključak i prvi postulat samostalne i strukovne nastave hrvatske. To su ponajglavniji zahtjevi školstva i nastave u kulturnoj i pravnoj državi, gdje jednakost, pravda, sposobnosti i strukovno izobraženje ima vladati, a ne privilegije i papiri.

Hrv. krajišnik.

Raznice.

— II. obća hrv. učit. skupština. U 3. sjednici central. odbora držanoj 22. t. m. pročitan je dopis visokoga vojn. zapovjedničtva, kojim mu se doznačuje 300 for. na račun podpore za skupštinske predradnje, a ujedno izvješćen je predsjednik, da su ti novci dignuti i blagajniku predani.

Digitized by Google

Mjestni odbor obznanjuje, da se je obratio visokomu vojn. zapovjedničtvu radi skupštinskih prostorija, i prilaže istu predstavku; nadalje obriče, da će skorim priobćiti kratku kulturno-historijsku sliku o gradu Petrinji u hrvatskih, srbskih i njemačkih novinah. Na to je odlučeno zaiskati od mjestnoga odbora nacrt petrinjskoga pedagogiuma, da se dade napraviti drvorez, pa da se doda istomu članku, kako u naših, tako i u inostranih listovih. Petrinjski je pedagogium palača, koja bi sred bečkog Ringa, sred berlinskoga »Unter den Linden« dično stajati mogla; takova slika mogla bi pobuditi povoljnije mnienje o kulturnom stanju našega naroda u inostranstvu, jer gdje se grade takove palače za pučku prosvjetu, takov narod ne može ipak divljačan biti, kao što se to obično u dalekom svietu o Hrvatih sudi.

Počem su vis. poglavari zemlje obrekli, da će skupštinski rad svojski podpomagati, pa su izjavili, da im se u tom pogledu potrebni predlozi podnesu, to se ima vis zem. vlada zamoliti, neka blagohotno: 1. preko županija i kotara preporuči občinam, da učiteljem po mogućnosti doznače novčanih podpora, kako bi im omogućeno bilo u što većem broju na skupštinu doći; 2. da vis. vlada sama opredieli stanovitu podporu za putne štipendije učiteljem siromašnijih i udaljenijih občina; 3. neka bi se učinile potrebne odredbe, da učitelji nebi od posjeta skupštine zapriečeni bili nikakovimi niti crkvenimi niti školskimi poslovi; napokon 4. neka dozvoli svim glavnim školam, sazvati konferenciju učiteljstva iste škole i njezine okolice u tu svrhu, da se posavjetuju o pitanjih, koja bi se na općoj skupštini razpravljati mogla, pa da se ujedno sporazumiju glede predložit se imajućih rezolucija, kao i glede izvjestitelja.

Podnieti se ima predstavka vis. c. kr. namjestničtvu dalmatinskomu, neka ono svojim putem obznani dalmatinskomu učiteljstvu, da će se II. obća hrv. učit. skupština držati, a občinam neka što toplije preporuči, neka učiteljem dadu podporâ za putovanje na skupštinu, da dalmatinsko učiteljstvo što više zastupano bude.

U istom smislu imaju se predstavke što prije podnieti i crkveno-školskomu vieću u Karlovcih, zemaljskomu školskomu vieću u Ljubljani, ministarstvu prosvjete u Biogradu i vladi crnogorskoj. U obće ima cent. odbor sve moguće učiniti, da što više zanimanja prama skupštini probudi nesamo u zemlji, nego i izvan nje.

— Treća skupština česko-slavenskoga učiteljstva viećati će ove godine o velikih praznicih u Pragu. Odbor, odabran u tu svrhu na II. skupštini god. 1871. u Prerovi na Moravi, razaslao je već proglas na česko-slavensko učiteljstvo i na sve prijatelje školstva. Kličemo u to ime braći českoj srdačni: Na zdar!

— Školstvo u Bavarskoj. Prošle godine imala Bavarska 7333 škole sa 8351 učiteljem i 819 učiteljica; učenika je bilo svakdanjih 633.127, a opetovnjaka 204214; školskih sgrada pako 6973.

— Napredak u školstvu egipatskom. Egipatska je vlada u svrhu da podigne svoje narodno školstvo odlučila podignuti u Kairu učiteljski seminar. Ravnatelj će toga seminara imati godišnje plate 3200 talira, a glavni učitelj 2400 tal. Od obojice se hoće, da budu izkusni pedagogi, ali prosti od svakoga pedantstva, nadalje da budu tolerantni glede vjeroizpoviesti, a na svaki način vješti francezkomu jeziku.

Književnost.

— Nedavno nam je prispio i 2. svežčić »Slavenskoga pedagoga«. Evo mu sadržaja: Srbske narodne škole u Ugarskoj u najnovije doba. — Ruské školy počátečné (početne) piše Jos. Fuksa. Podobnost a odchylky (razlike) jazikú slovanských. (Nastavak.) Pisownia polska w obec czejskiéj. (Pravopis poljski naproti českomu.) Narodne škole u kneževini crnogorskoj. O vyučování řeči mateřské ve školách obecnich. (Ob obučavgnju u materinskom jeziku u pučkih školah.) Jak se germanisovala Vojenská hranice. (Kako se germanizovala Vojnička krajina.) Napisao B. Peška, magistratski savjetnik i referent za školske stvari u Pragu. Věstník literární. Sprawy szkolné w Wielkopolsce. Slovanský obzor. Slavným jednotám (družtvom) a sborů učiteljským v Čechach, na Moravě a ve Slezsku. — Preporučamo opetovno krasni taj list našemu učiteljstvu.

— »Preodnica« ime je književnomu listu, što no ga izdaje i uredjuje Petar Perinović u Beogradu. Izlazi 5., 15. i 25. svakoga mjeseca, a ciena mu je na god. 5 for. a. v. Pošto je to jedini list u braće Srba, to mu je za željeti, da uhvati što bolje koren u narodu.

Natječaji.

— Za izpražnjeno mjesto orguljaša u Semeljcih razpisuje se natječaj do 1. Svibnja t. g. Plata: 315 for. a. vr. 6 hvatij drva za ogriev, slobodan stan i vrt. U ime orguljanja 12 fr. 50 nč., od svakoga pokopa kojemu je učitelj pozvan 1 fr. a. vr. Molbenice imaju se upraviti na veleč. g. Gjuru Streita, podarhidjakona i župnika u Djakovu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 14. U Zagrebu, 10. svibnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naša borba.

Ima tomu već desetak godina, što se zapodjelo u nas školsko pitanje i to tim, što učitelji zagrebačkih glavnih učiona uvidiv veliku manjkavost današnjih školskih uredba, uslied kojih narodna škola nije ni iz daleka našemu do zlaboga zapuštenomu narodu ono, što bi imala biti, podnesoše hrv. saboru školsku osnovu pod imenom „Ustav pučke škole. Bijaše to još onda, kad se ni sanjalo nije, da će se austrijska monarkija razdvojiti, pa da će se u svakoj polovini stvarati napose školski zakoni. Ta bi osnova priobćena i u javnih glasilih, te je za onda u koliko se sjećamo dosta prijazno primljena bila, pa i saborski škol. odbor, u kojem je bilo i više svećenika, a predsjedao mu visoki crkveni dostojanstvenik, prorešetav tu osnovu, nije našao u njoj ništa pogibeljna ni po crkvu ni po državu, te ju većim dielom odobrio i prisvojio. A nije bilo ni razloga, da bude proti njoj, ili da ju zabaci. U njoj se bo predlagalo: da se u svakoj občini podigne dovoljan broj škola, učevno gradivo da se prema zahtjevom današnjega vremena razširi, a u tu svrhu da se shodne školske knjige sastave; glavne škole da se razšire na pet razreda, da se u njih mladež, koja neće polaziti srednjih škola, uzmogne bolje pripraviti za praktičan život; da se naobrazi dosta valjanih učitelja, a napokon da školami upravljaju pedagogijsko naobraženi strukovnjaci. Što da je u tom pogibeljna? Ta to je svaki iole naobražen rodoljub iz svega srdca želio, u tom su smislu i sva javna glasila složno pisala, a i u svih se javnih skupštinah jednodušno tako govorilo. Nu nesretni tadašnji politički odnošaji nedadoše, da ta osnova dodje u saborsku razpravu; sabor bo razpustiše. Na to dodje prusko-austrijski rat, država bi razpolovljena, a Hrvatsku i nepitav ju privališe iztočnoj polovini. S-toga opet u nas novih političkih borba. Dok se jedna i druga polovica žurila, da se čim prije po novom ustrojstvu uredi, a osobito da si valjan temelj čitavoj državnoj sgradi položi, t. j. da si zakon stvori glede naobrazbe puka, u nas prošle su opet godine u bezuspješnoj političkoj borbi. U jednoj i drugoj polovici države izadjoše novi škol. zakoni, u kojih se ono isto ustanovljivalo, što su u „Ustavu pučke škole" hrvatski učitelji

Digitized by Google

davno već prije izrekli, samo što se u novih zakonih, osobito cislajtanskih mnogo dalje pošlo.

Hrvatski učitelji mišljahu dakle, evo vode na naš mlin, naše misli se u jednom i drugom dielu monarkije ostvaruju, pače i više se čini, nego što smo mi mislili, i što bismo mi za našu domovinu u sadašnjih okolnostih zahtievali. Kad se dakle to u cieloj monarkiji izvelo, pa i u samoj Krajini, u toj ogromnoj vojari, podpirio liepo vjetrić naprednoj školi, neće valjda ni kod nas biti inače, neće se valjda sada prenieti stara krajišnička na Hrvatsku, te se kazati: „Mit Ausnahme von Civil-Kroatien“. Ali se ljuto prevariše; odkuda se nadahu suncu, začeo ih tući led. Za čiste svoje namjere, koje no učiteljstvo otvoreno već prije izreklo, pačašćeno bi svakojakimi potvorami, kao n. p. učitelji hrvatski povadjaju se za švabskimi, prevadjaju doslovce švabske školske zakone, hoće se odkinuti od crkve, da i samu vjeru hoće da iztjeraju iz škole.

U takovu položaju bilo je od prieke nužde, da se školsko pitanje, koje se od neke strane hotimice sve više zamrsivalo, na čistac izvede. U tu svrhu sazvana bi 1. obća hrv. učit. skupština, da naime ukupno hrv. učiteljstvo izrazi svoje nazore o školskom pitanju kao i tegobe i želje svoje. Jedna i druga zemaljska naša oblast podupirala je taj podhvat, a da se učiteljstvu i prilika pruži i čim više u svojoj se struci poučit, priredjena bi izložba učila. Bijaše toj skupštini i ta svrha, da se hrv. učiteljstvo medjusobom upozna, da se sporazumije i nauči osjećati kao jedno tielo, kao stališ, kojemu je povjerena ogromna zadaća u kulturnom razvijanju hrvatskoga naroda. S-druge pako strane valjalo je i tudjemu svietu, koj nas je držao ake ne za ljudoždere, a ono bar za poludivljake, dokazati javno, da hrvatsko učiteljstvo, ako i nije na onom stupnju, kao možda koje drugo, ali barem da ima u njem i sposobnosti i volje za svaki napredak. Pak je i steklo simpatija nesamo u slavenske braće svoje, nego i neprijateljni nam inače Niemci priznaše i odobriše napredan rad hrvatskih učitelja. I narod je hrvatski a osobito grad Zagreb s-oduševljenjem pozdravio svoje učiteljstvo i pratio mu rad.

Nu i iza toga krasnoga jutra, koje osvanulo hrvatskomu učiteljstvu, eto burna dana, striele i gromovi oboriše se nanj odasvud. Pak što li je sagriešilo? Dosad sputano uviek u uzka puta zastarjeloga sredovječnoga sustava, gdje no nikada nemogaše slobodno izraziti svojih nazora i svoga uvjerenja, odlučilo se jednom jadno, da poput drugih stališa samo svoju izrekne, kako mu je na srdcu, da samo sbori o zanatu i alatu svom, a do naroda, t. j. sabora je, da sasluša i prihvati, što bude dobro, a zabaci, što nevalja. Hrvatsko je učiteljstvo viećalo o školi i o svojem stališu i odnošajih njegovih, ali se nije upuščalo dalje iz svoga kruga, nit se pačalo u odnošaje i prava drugih faktora. Ako se tuj i tamo koja neumjestna ili nerazborna podkrala, tko će to zamjeriti, osobito ako se u obzir uzme, da je tuj hrvatsko učiteljstvo prvi put u ovećem broju sborovalo; pa u kojem se parlamentu što takova nedogodi? Ali nije se učiteljstvu toga radi toliko prigovaralo, nego se podigla graja proti njemu, što je izreklo ona načela, koja je 1865. godine već odobrio i prihvatio bio prije po-

Digitized by Google

menuti saborski odbor. Nu jer u tom ipak nije dovoljno razloga bilo, trebalo je novih tražiti, te potvarati učiteljstvo onim, što mu nikada namjera nebijaše. Nasta dakle čarkanje po novinah, te svaki čas bi sviet usrećen kojom novom utvarom, koja da kršćanskomu svietu od učiteljstva prieti. A osobito jao si ga vanjskim učiteljem, koji okusiše sve slasti svoga stališa u obilnoj mjeri. Danas ih tužilo, da odviše djecu uče, da hoće od škole načiniti sveučilište, sutra opet da ništa nerazumiju i kruha da nezasluže. Bio li koj u svojem zvanju revan, te znajući da je svojoj dužnosti udovoljio, nije dao kao parija po sebi gaziti, eto ti oholice, naprčice, bezvjernika, i bog ti znao, što se sve nebi bilo nanj nabacilo; ako bi pako popustio, sama sebe zatajivao, onda još gorje po njega. Priznajemo, svakojakih nas imade, ima revnika, dostojnih svoga zvanja, ali ima i slabiša i nevriednika. Ali pokažite der nam stališ, u kojem takovih neima. Pa ako je učiteljstvo slabo naobraženo, te neodgovara svojoj zadaći, tko je tomu kriv? Zašto se nije nitko pobrinuo za bolju naobrazbu, zašto se nepopravi materijalni i socijalni položaj učitelja, da se posvete tomu zvanju i bolje sile. Pak jesu li te obtužbe uviek i pravedne bile? Da spomenemo samo, koliko se tuj vikalo i viče na učitelje, da hoće vjeru iz škole izagnati, da hoće odgajati same bezvjernike, petrolerce. Pa što je u tom istine? Izrekla ju neka frakcija njemačkih pedagoga, da bi valjalo vjerouku sasvim predati u ruke učitelju, pak bi tuj i tamo i koj hrvatski učitelj to zagovarao, eto ti proglasiše sve učitelje bezvjernici, premda velika većina hrvatskoga učiteljstva nikada toga nije izrekla. A kako stoji sbiljam sada s-vjeroukom u naših pučkih školah; tko danas obučava mladež u vjerouci? Većinom učitelji, pak nitko na to nije vikao, niti neviče, da je vjera tobože u pogibelji. Dušu dakle u se, pak ruku na srdce, te priznajte, da većina hrvatskih učitelja netjera svećenstva iz škole, nego da želi, da i ono svoje breme nosi, kao što ga oni nose.

Isto tako je nepravedna bila graja na učiteljstvo, što se usudilo zamoliti u sabora bolje plate. Težaku, radniku, činovniku, vojniku i svećeniku povećale se i povećavaju se plate prema potrebam današnjega vremena, samo se na učitelja zaboravilo, pa kad se neki pisac usmjelio to javno spomenuti, te upozoriti, da je učiteljev rad barem od tolike koristi po narod, ko što i onaj drugih stališa, i što je tuj spomenuo rad i beriva svećenstva, eto ti strašne oluje na učiteljstvo. Pa i jest to strašan grieh, što se paria učitelj usmjelio ma i s-daleka s-vojnikom i svećenikom samo sravniti.

Predbacuje se nadalje neprestano učiteljstvu, a osobito zagrebačkomu, da je ono krivo razdoru izmedju učiteljstva i svećenstva hrvatskoga. Istina, rekla se tuj i tamo i napisala koja žešća, možda i nepromišljena, ali i to skoro uviek samo obrane radi. Nu je li zagrebačko učiteljstvo krivo, da se vanjski učitelji i svećenici, danas najbolji prijatelji i braća, a sutra s-bog zna kakove trice i mušice koje osobe do zlaboga posvade i tuže? Dokažite, da je ikada koj zagrebački učitelj ikoga nagovarao na odpor ili koga huškao na svadju; ali sijaset dokaza može zagrebačko učiteljstvo navesti, da je osobito mladje učitelje nagovaralo i zaklinjalo ih, da budu s-jedne strane, što revniji u svom zvanju, a

*

Digitized by Google

s-druge, da budu što snosljiviji i da izbjegavaju što više moguće svim zadjevicam. Mnoge jadikovke i tužaljke, koje bi priposlane zagrebačkim učiteljem, da ih objelodane u javnih glasilih, bi zabašurene, a dotičnici napućeni, da se kane prepiranja. Ali gdje je trebalo obrane proti nanešenoj nepravdi, tu se moralo iznieti na vidik i ono, što nije bilo svakomu poćudno; nu tko će pravedan uzkratiti obranu proti nepravdi. A što se radi s-protivne strane? Iznose se na javnost o učiteljstvu članci, puni jeda i čemera, te odišući svim, samo ne kršćanskom ljubavi.

Tako je dakle s-učiteljstvom i borbom njegovom. Nebore se učitelji proti svećenstvu morda iz kakove mržnje, a najmanje za to, da pomažu izkorenjivati kršćansku vjeru, nego se bore za bolje materijalno stanje i takov položaj, koj im prema sadanjemu vieku dolikuje. Ako se uvede zakonom, da će školami upravljati samo strukovnici, ako se u školskih viećih i učitelju uz svećenika i druge občinare dade mjesto i glas, ako se poboljša učiteljem plata, da budu za svoj rad razmjerno barem tako plaćeni, kao drugi činovnici i radnici, učitelji će biti zadovoljni te sretni ako će moći u slozi i prijateljstvu živjeti s-onimi, s-kojimi imaju zajednički raditi za jednu svrhu, za naobrazbu puka, za sreću i blagostanje naroda. Ako će se pako i bolje skrbiti za naobraženje budućih učitelja, to će tim i sve više nestati i onih zadjevica, kojimi radja nedovoljno naobraženje. Zato i mislimo, tko je pravi rodoljub, da neće samo na sva usta govoriti i ponositi se svojim rodoljubljem, nego uhvatiti se u kolo te iz svih sila raditi za naobrazbu svoga narodá, a to se dade polučiti samo školom narodnjom, jer je ona, makar i koliko se to nijekalo, ipak prvi vrutak, iz kojega kultura i civilizacija ističe. Neće pako svakojakimi neosnovanimi sumnjami i potvorami javno mnienje glede škole zavadjati i školsko pitanje još više zamrsivati, nego sam ponajprije stvar s-temelja proučiti, pa onda i druge o tom poučivati. Ako se to sbude, onda za sjegurno riešismo sretno to pitanje, a narod će nam biti zahvalnim. Iskrenosti dakle i pravednosti više, pa sporazumak nefali. Sapienti sat! Lj. M.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Mal da vam nisam zaboravio reći, da je otac ovoj braći bio vrtljarom, a pokojna jim majka, da je za života si hodala po selih prodavat seljakinjam razne robice, košto su vrbce, vezice, konci, igle, naprstnjaci itd. A sada se i samo kaže, da jim nije ni u taj čas manjkalo vrećica, pak da je tu bila i ciela četa malih, liepih, četvorastih škatuljica, u koje se moglo umetati svega i svačesa povolje. A odakle jim košare? Ovih su si dali navlaš načiniti šest ogromnih, pak bi jih znali sve po dvie pune jabuka natovariti na osle, da jih nose na tržišće.

Digitized by Google

Kad su bili sve snesli na kup, onda će Bistra Gomiljku: Uzmi sada jednu vrećicu; nabroj si deset jabuka, metni jih u vrećicu, pak ju onda čvrsto sveži.

I netom se to svršilo.

Sada predaj istu vrećicu bratu si.

Uzmi sada drugu vrećicu, pak to isto ponavljaj tako dugo, dok bude jabuka.

Ako mi je samo to učiniti, uzkliknu stariji sav radostan i blažen, to sam onda sadahna svršio posao.

I začeo je puniti vrećice, da je na očigled ponestajalo jabuka. Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, devet, deset: to vam je išlo kano živa striela.

I tako je imao mladji brat za nedugo deset vrećica u rukuh.

Pak će mu na to sestra: metni sada ovo svojih deset vrećica u škatulju; podaj mi ju sada, a to učini uviek tako dugo, dok budeš imao po deset vrećica ujedno.

A kada je imala Bistra deset škatulja, ove je pozorno slagala u košaru; i tako jim je posao veselo napredovao. Stariji podavaše uviek vrećice, mladji škatulje, a sestra ih je poredjivala u košare, dok nije iznenadce podviknuo Gomiljko:

Nemogu više da napunim vrećice; evo na, preostalo mi je još samo šest jabuka.

A ja, reče Dielković, nemogu da napunim škatulju, jer imam samo tri vrećice.

Ja pako podvikne Bistra, neimam nego samo sedam škatulja; sada je kraj košaram: sada pako brojmo!

Bistra je uzporedala najprije jabuke, onda vrećice, onda škatulje, pak onda košare.

Duhovita djevojčica sve se sjala od veselja; ali dječaci nisu shvatili, kamo ona smjera, već su ju zapanjeni samo motrili.

Evo, reče, što smo svršili: Svaka vrećica ima deset jabuka; svaka škatulja deset vrećica, a svaka košara deset škatulja. A sada možete mirne duše brojiti, koliko ste imali jabuka u svojoj hrpi, ali ne preko deset.

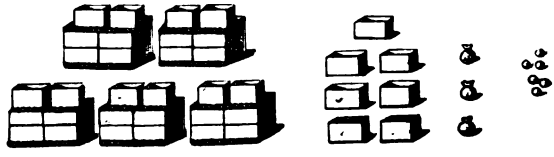

Ponajprije imali ste šest jabuka: evo jih! posle tri vrećice, u kojih je svakoj po deset jabuka; onda sedam škatulja, kojih svaka ima deset vrećica; konačno pet košara, kojih svaka valja deset škatulja. A sada vam nije ništa tako lako, što je sve ovo izračunati, samo ako vam se to uzrači.

Gomiljko se baš nije s-toga uzhitio, nu Dielković je to dalje izpitkivao.

A što da smo imali deset košara, primjeti na to porugljivim glasom?

Digitized by Google

Ej, metnusmo jih liepo u kola.

A da budemo imali desetora kola?

To jih ukrcasmo u velik brod.

A da budemo nabrojiti deset velikih brodova?

Ti već i dosadjuješ. Projti će mnogo vremena, mila moja benice, prije nego ćeš uztrebati deset velikih brodova, da jih napuniš jabukami.

Al mali taj dosadljivac nije ipak priznao, da je tim potučen.

A što, da smo imali brojiti konje? To ipak nebismo bili mogli metnuti 10 konja u vrećicu, deset vrećica u škatulju, i deset škatulja u košaru?

Pravo veliš. Treba izumiti način, da se može brojiti sve istim načinom, košto smo sada brojili jabuke. Evo što mi pade na um.

Šest ovih jabuka, to je šestkrat po jedna jabuka, zovimo jih šest jedinica.

Naših trijuh vrećica ovdje svaka ima deset jabuka; zovimo jih tri desetice.

Deset desetica zovimo: stotinu.

Sedam naših škatulja postalo je sedam stotina.

Deset stotina krstimo: tisućom.

Naših pet košara činiti će pet tisuća.

Imati ćemo dakle pet tisuća, sedam stotina, tri desetice i šest jedinica, koje će predstavljati uviek isti broj, sve jednako, budu li to jabuke, konji, psi, mačke itd.

Sada je Gomiljko morao priznati, da je savladan.

Istinabog, reče, ovim načinom može se brojiti sve. Hvala ti zato, Bistro; ti si sada načinila veoma koristne stvari.

Na to će Gomiljko: mila moja sestrice, veoma mi je drago, što mogu ovako mahomice pogledati, koliko imamo kod kuće jabuka. Nu ja se poznam: čim nebudem više vidio vrećica, škatulja, košara, migom ću zaboraviti, koliko je tamo bilo jabuka.

Zar ti, koja si toli duhovita, nebi mogla izmisliti način, kojim bismo se uviek sjetili brojeva, štono smo jih ovdje napravili?

A što kada bismo napravili znamenke na papiru? reče mu mladji.

Aoh! to bi jih trebalo sila božja.

Pomisli samo malo sve te različite vrsti, što bi jih čovjek mogao imati.

Umirite se, odvrati im na to Bistra. Izvući ću vas iz te smetnje, ako li me posluhnete.

Uzevši na to komad ugljena, naznačila je na podu devet onih brojaka, koje mi poznamo, te koje jim ona izmislila:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

U slučaju, kada bi vam preostala jedna jabuka, to zamienite jabuku prvom brojkom. Ako vam ostanu dvie, primetnite drugu, i tako redom sve do devet. Ovaj put ostalo nam je šest jabuka: metnite šestu brojku. Ovako: 6. Izpod trih

Digitized by Google

vrećica metnite treću brojku: 3. Pod sedam škatulja naznačite sedmu: 7; pak izpod pet košara metnite petu brojku: 5.

A to bi se vidjelo ovako: 5736.

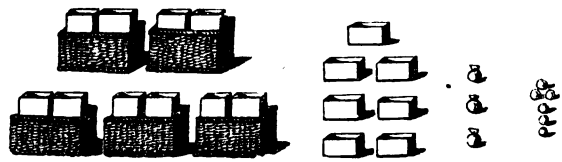

Znadete, da prva brojka na desno predstavlja jabuke, ili — ako vam je to milije, jedinice; druga iduć prama lievoj strani, vrećice ili desetice, treća brojka predstavlja škatulje ili stotine; četvrta pako košare ili tisuće. Napišite to na komad papira: red, što ga zauzimlju, dovoljno će vam kazati, što predstavljaju; pak samo devetimi brojkami možete naznačiti na papiru sve brojeve, koji god bi vam se pokazali, ma i koje vrsti. Pak da imate kola, brodova, i ono, što sve nadvisuje, sve to bi vam bila uviek jedna te ista stvar.

A kada bi bila više od devet reda? klikne Dielković, koji je uviek rado prigovarao.

To je nemoguće. Čim smo dospjeli dalje od devet, to je deset; pak deset jabuka, deset vreća, deset škatulja, to čini jednu vreću, jednu škatulju, jednu košaru.

Ovo, tà da! to mi već ide u dušu, nastavi taj vjekoviti prigovaralac. Nu dopustimo, da nam jedan red manjka, da neima n. p. vreća ili škatulja, što i kako bi to načinili, da saznamo, da brojka košaricâ predstavlja četvrti red?

— Ako ti ništa drugoga nesmeta, to ću ti lahko zadovoljiti.

Sada je opet uzela svoj ugljen, pak narisala liepu krugljicu:

0

Vidiš li mali taj okružić? I to je brojka. Velimo joj n i š t i c a. Ona znači, da u njezinu redu ili na njezinu mjestu neima ničesa.

Ti ćeš ju metnuti u red vrećica

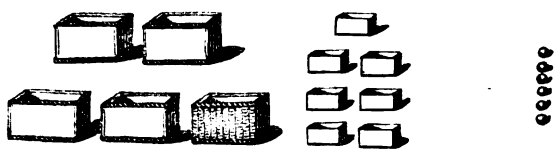

ili u red škatulja,

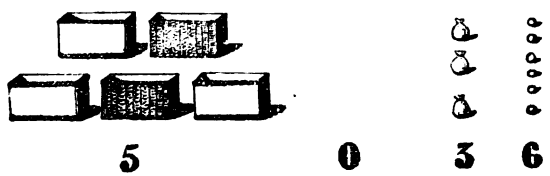

5 0 3 6

Digitized by Google

ako su to vrećice ili škatulje, koje manjkaju, pa će ostati brojka košara uviek četvrta u redu. Sada bi n. p. imao:

5706

ili

5036

Ta to je tako jasno, da nemože bolje.

Gomiljko, koji nije običavao na jednom tako puno razmišljavati, stao se je skoro već dugočasiti. Nije se ipak ufao odazvati, jer je dobro ćutio u koliko sve to bijaše zanj važno; nu konačno, nemogav više odoljeti, odluči se progovoriti:

Draga moja Bistrice! zahvaljujem ti iz svega srdca, što si se s-nami toli trudila; nego čini mi se, da je toga već dosta. Siromašna moja glava sva mi se puši.

Bistra se je na to skoro i razljutila.

A ja, reče, mislite li, da se ja nisam umorila, dok sam vam evo sve ono našla i ovako posakupila, što trebate, da si možete napraviti račune? Treba da se umori, dragane moj, komu se hoće u nečem uspjeti. Kada nebi bilo na svietu drugoga posla nego igre, to bi se dakako lienčine isto tako prikazivali svietu, kao i drugi. Konačno kad ti je već toga dosta, to neće ni meni škoditi, da se malo odmorim. Sutra ću vas opet pohoditi, pa ćemo ovo dovršiti.

Ovako se je skončao prvi pohod Bistre. Naučila je malu svoju braću brojenje.

Poglavje II.

Nastavak brojenja.

Sutradan, zorom, čim se Bistra naručala, požuri se, da pohodi svoju braću. Bijaše krasno jutro. Ptičice su pjevale po dubih i grmovlju a milodušno cviećе svake vrsti cvalo je uzduž puta te se sjalo u sunčanih tracih. Nu vriedna djevojčica nije slušala pjevanje ptičica, niti je vidjela krasnoga cvieća. Iduć, zadubila se je sva u način, kako da bi sve to laglje i razumljivije podala braći, što je sinoć za nju izmislila, pak veselje, što ga je imala s-toga, da jim je bila koristnom, nije joj dopuščalo, da se zabavlja inimi stvarmi.

Kad se je bila izpela na vrhunac brežuljka, odkuda se je mogao vidjeti vrt i kuća, digne glavu, te opazi braću si, koja su ju čekala na cesti. Čim su ju opazili, uzmu trčati prama njoj što su bolje mogli, kladeć se, tko da će prvi k-njoj. Gomiljko, od naravi već živahniji i bržji, naskoro je prestigao svoga brata, a samo još nekoliko koraka odaljen od sestre, već je sav zasopljen podviknuo:

— Bistrice! draga moja Bistrice! hoću da te zaprosim veliku neku stvar.

— Ne, njemu ne, začni ti radje sa mnom! sîpljao je Dielković, dotrčav k-njoj sav bez daha. Začni samo s-menom liepo te prosim!

Tko prije dodje, prije melje, odgovori Bistra; nu ponajprije valja da dovršim, što smo jučer bili započeli.

Digitized by Google

Uzev svakoga za ruku, vodila jih je polagacko kući. — Pak će onda: razmišljah o tom. Dielković imao je pravo: moglo bi biti brojeva mnogo većih, nego su oni naših jabuka. Da se napišu, to baš nebi bilo uviek težko; netreba drugo, nego sve to dalje metati brojke. Ali izgovoriti jih, osobito pako razpoznati se medju njimi, tu treba da se nešto uredi.

Pet, sedam, tri, šest, što smo jih izgovarali jučer, to nekaže ništa. Pet tisuća, sedam stotina, tri desetice, šest jedinica, to je predugo, kada bi trebalo naći uviek za svaki novi red i novo ime, to bi vas možda konačno zlo zamrsilo, da jih imate mnogo. Nebi bilo baš uviek lako razpoznati redove na prvi pogled.

Evo što izmislih u to ime: Metnuti ćemo brojke hrpimice uviek po tri reda stotine, desetine, jedinice, pa ova tri reda postati će uviek ta ista.

Mjesto stotine reći ćemo sto, da budemo kraći, pa će se kazati; jedno sto, dvie sto, tri sto itd. Isto tako biti će s-jedinicami.

Što se pako tiče desetica, da bude mala promjena, svakoj sam dala svoje ime.

Prva će se zvati deset, što se i samo kaže.

Druga će se zvati dvadeset. Treća trideset. Četvrta četrdeset. Peta petdeset. Šesta šestdeset. Sedma sedamdeset. Osma osamdeset. Deveta devetdeset.

Mislim, da to sve dobro razumijete, zar ne?

— Oh! podpunoma, uzklikne Gomiljko.

— A da se projde od jedne desetice k-drugoj? reče Dielković, uviek spreman da nadje potežkoća.

Od jedne desetice k-drugoj; uzeti ćemo iznovice: jedan, dva, tri, četiri itd.

Jedan, koji je prvi, imade pravo da se odlikuje. Da bude odlikovan, metnuti će se predanj „i“: dvadeset i jedan, trideset i jedan, četrdeset i jedan itd.; nu da se kraće govori, možemo taj „i“ takodjer spušćati.

Ostali bi dolazili mirno ovako na red: dvadeset, dvadeset-tri, dvadeset-četiri itd.

Konačno htjela sam takodjer odlikovati brojeve, koji sliede za prvom deseticom.

Mjesto da se reče: deset-jedan, deset-dva, deset-tri, deset-četiri, deset-pet, deset-šest, reklo bi se sgodnije ovak:

Jedanaest, dvanaest, trinaest, četrnaest, petnaest, šestnaest. A to su vam skraćene rieči od: jedan na deset, dva na deset itd.

— Oh to nas veoma zanima, reče Gomiljko, taruć si ruke od radosti. Vjeruj mi, da bih već želio imati pred sobom sve hrpe brojaka, da se vježbam.

I tako dodjoše i do kuće. Bistra uzme svoj štapić, liepi to prutić od slonovine sav urešen zlatom, što joj ga poklonila njezina kumica, načini u piesku dugi red brojaka; evo jih:

324.549.672.815

— Gledjite, kamo biste to dospjeli, kada bi vam trebalo reći: tri, dva, četiri i uviek tako sve do kraja; kada bi svaka tih dvanaest brojaka imala

Digitized by Google

ime posebnoga reda! Mjesto toga zadovoljimo se tim, da damo posebno ime onim, koje završuju hrpu.

Prvoj je ime, u tom smo složni: jedinica.

Drugoj tisuća.

Trećoj milijun.

Četvrtoj bilijun.

I ovako ćemo izgovoriti cieli taj golemi niz brojaka, tim najlagljim načinom, začinjajuć uviek najvišjim redom. Njim treba uviek započeti.

Tri sto, dvadesetčetiri bilijuna.

Pet sto, četrdeset-devet milijuna.

Šest sto, sedam-deset i dvie tisuće.

Osam sto i petnaest jedinica.

A iza bilijuna, kako bi se izgovaralo: upita Dielković, ovaj put malo zabezeknut, jer mu se počela glava malo vrtiti.

Ah! to baš nije stvar upravo jako koristna za te: za one tam brojeve nebrini se dalje. Nu konačno, bojiš li se, da bi jih uzmanjkalo, to jih možeš dobiti, koliko te volja: trilion, kvatrilion, kvintilion, sekstilion, septilion, oktilion, nonilion, decilion. Imaš jih već dosta? Shvaćaš li dobro, šta je to decilion?

Dielković se zadumao; i tako svi šuteć udjoše u kuću. A bila je već i hora, da se to prekine, jer u prkos što je ljubio velike brojeve, ipak se je bio sav snuždio samo kod pomisli na te kvintilione i nonillione. Ali, čim bi stupio u svoje kućište, ončas je ućutio, kako mu sve one misli, što su ga bile silile jutros, da trči u susret Bistri, upravo hrpimice navaljuju u njegovu glavu a brojevi, kojih se je sgražao, najednom mu izčeznuše.

Pak je začeo mahom pripoviedati dugu pričicu, nu poput malene djece, koja hoće brzo pripoviedati, uplitaše mnogo ovako, silu onda i potle, da ga je njegova sestrica samo mučno mogla razumjeti. Da vam prištedim tu neugodnost, radje ću vam sam priobćiti tu dogodovštinu.

Evo dakle, što se je dogodilo.

Moj Gomiljko, ponosit poput kralja s-toga, što zna računati, odmah zorom skoči iz postelje, pa da se pokuša u novoj svojoj znanosti, potrči bržebolje u voćnjak s-cielim teretom praznih vreća i škatulja, koje bijaše napunio jabukami sve to po pravilu, a nije se uza to niti jednom spleo.

Nu čim je začeo snašati novo svoje blago u hrpu, sav začaran sam sa sebe i sav pobjedonosan, snuždi se iznenada i namrgodi lice kao žalostna godina.

Dielković, koji je uviek spavao samo na pol oka, ustao se je iza svoga brata pak bježi do gomile jabuka, i dok se je stariji medjutim žurio u voćnjak, eno ga, gdjeno mu robi cielu jednu košaru, te raznese i posakrije radi veće sigurnosti sve škatulje na četiri različita mjesta. Potle odišav do škatulja, rieši dvie od njihovih vrećica, te odtrči, da jih pridoda sadržaju košare. I ovako, služeć se svojim načinom nauke od sinoć, otvori tri od onih vrećica, što jih je raznio bio u skrovišta, te je porazdielio jabuke tako, da popuni svoja četiri broja. Stotine, desetine, jedinice, ničesa nije manjkalo.

Digitized by Google

Možete si pomisliti, kako je graknuo Gomiljko, čim je to liepo djelo bio opazio. Sav posao Bistre bijaše osujećen, a najgorje kod toga bijaše, što nije znao kako će tu nesgodu popraviti. U ostalom nije bilo baš toli mučno da popravi tu lakrdiju svojega brata. Trebalo mu je samo, da jabuke pokupi, pak da jih metne na hrpu, kojoj su bile oduzete. On je medjutim izgubio glavu u tih svojih vrećah i škatuljah, te u sdvojenju nije znao, kud i kamo će sada? Da se nebude savladao, čini mi se, to bi si bio brata tukao. Nu bijaše vam to valjan dečko, koji bi se bio sramio, da zlouporabi svoju snagu, pak je znao, da starija braća neimaju drugoga prava nad mladjom, osim onoga, da ju štite i brane u neprilici.

Ali Dielković, videć, da je u toli osbiljnoj pogibelji ono, što je zvao svojim pravom, ta stajao je upravo sdvajati. To mu se nije činilo baš nekom jamčevinom, što mu je uredilo njegove jabuke u vreće, škatulje i košare. Tim nije mogao zabraniti tatom, da jih neuzmu; pak onda, krasna li ti probitka, znadeš li makar i na vlas, koliko ti se je uzelo! Pak. to već bijaše jednom njegova navada, da to svoje blago prenaša i raznaša u sve kutove. To je bilo jedino njegovo veselje, bez njega neima zanj života. S-toga je proglasio odlučno, dočim stvari sada ovako stoje, da on hoće u buduće imati svoj posebni diel od svega, da s-njim može činiti što ga je volja.

U to ime odoše obadvojica, da svaki sa svoje strane zamoli Bistru za pripomoć, a dobričina djevojče, za to, što jim je prvikrat pomogla iz nužde, dobila ih je iznovice na brigu. Tako se to često dogadja; nu poštenim dušam nesmeta to nikada. Veoma dobro ćute, da je čovjek dužan dovršiti ono, što je započeo. (Dalje.)

Poviest naših voćakâ.

Zamisao, nebi li ugodio kojemu od svojih sudrugova, prinukala me na to, da saberem crtice poviestne naših voćaka. Početi ću pako vinskom lozom, koja je glavni prirod u našoj domovini, a osebito u nekih stranah.

Svatko od nas pozna vinsku lozu kao samoniklu povijušu po grmovih i dublju. Ona je našom domovinom toli razprostranjena, da bi se o njoj punim pravom moglo reći, da se pohrvatila, da je postala Hrvaticom; nu nije joj domovina Hrvatska ni Evropa, već je k-nam došla s-iztoka. Težko je sigurnošću označit domovine vinske loze, nu imamo ju tražiti u Mingreliji, Kavkaziji u okolicah Ararata i Taura. Po botaničkih putopisih pune su je šume u ovih krajevih. Kultura vinske loze je prastara i u istoj Evropi. Germani dobili su vinsku lozu od Rimljana, a ovi od Grka. Odakle su ju primili Grci, nije nam poznato. Priča nam priča, da ju je bog Bacho iz Indije donio. Bacho bijaše daritelj i razprostranitelj vinske loze kod Grka, Dyonisos kod Rimljana, a Osiris kod Egipćana. Da je vinska loza u drevnoj davnini u M. Aziji i oko egejskoga mora poznata bila, poznato je iz nekih kitica Homerovih pjesama. Na štitu Aeschillovom naslikana je berba, a nadjena je slika iste i na mnogih starih grčkih grobnicah. Plinij nam piše, da je vino kod Rim-

Digitized by Google

ljanâ riedko bilo i da je Ramul bogovom mjesto žrtve vina, prikazao žrtvu mlieka. Osobito je staro vinogradarstvo u južnoj Francezkoj. Feničani dogradiv Marselj donesoše ovamo vinsku lozu 600 godina pr. Isusa. Livius i Plinius tvrde, da je upravo vino namamilo Gale, da provaljuju u Italiju, a isto se tvrdi i za Cimbre. Za vladanja cara Domicijana, bijaše jedne godine žetva slaba, a vina u obiju. To ga toli razsrdi, da je zakonom zabranio saditi vinsku lozu, što više, da se u rimskih pokrajinah veći dio trsa uništiti ima. Nebilo za dugo, eto ti na prestolju carskom Proba, koj obilato zasadi vinskom lozom naš krasni Sriem, Ugarsku i predjele ranjske. On je dopustio, da se trs slobodno i u Englezkoj sadi, a i u Danskoj; nu ovdje nije uspjevao sbog preoštra podnebja. Evropljani presadiše vinsku lozu na Madeiru i Teneriffu, koji su otoci glasoviti s-vina. Vinska loza veoma plodi, tako nam pripovieda Audibert o trsu u Francezkoj, koj daje na godinu do 350 vrča vina. U Kopenhagenu ima trs u nekom vrtu, koj do 419 grozda daje, najteži su od $2^3/_4$ fnt. Nu čujte i više „$3^1/_2$ milje od sv. Barbare u Španiji ima trs, kojega je promjer 4' i 4", a daje na godinu 100—120 centij groždja. Grozdovi od 2—6 fnt. nisu riedkost. Najizvrstnija vina imaju: Francezka, Italija, Grčka i Španija; nu obična vina nisu im od velike ciene.

Naša domovina može se ponositi vinom, osobito su na glasu vina kalnička, moslavačka i okićka. Nijedna kulturna biljka nepodivlja tako lako kao trs, a kao podivljan neostaje na opredeljenom si mjestu, već traži živicu ili grm ili gustu šumu, gdje se svojimi posestrinami ovija i starodavno dubje grli.

Nijedna pako biljka neda se tako lako oplemeniti kao trs, a ima ih sama Evropa do 1000 oplemenjenih vrstij, a svakim danom se broj sve većma množi. Imade ih i u našoj domovini mnogo, a i plemenitih, nu s-neznanja mnogoga gospodara propadaju.

Tako nam je poznata: biela ranina, bieli plavac ili deklino groždje, prava ili obična bjelina, debela lipovina, zelenika, crvena kraljevina, bieli muškat, prava crnina, crni kleščec, modri vrbanšćak, modra kadarka itd. Mislim, ako se nevaram ima ih svih skupa do 54 vrstij. Upoznav se vinskom lozom, preći nam je sada ostalim voćkam.

Jabuka (Pyrus Malus) potiče iz šumah kavkazkih, gdje se još i danas u podpuno divljem stanju nalazi. Oko Balkana sačinjavaju ciele šume, a i u naših šumah naći ćeš ju kao podivljalu. Za prvobitnost jabuke su biljari još sada u dvojbi, naime je li se osim Parus Malus, još i P. acrba i P. precox ili P. paradisiaca kao divlje smatrati imaju. Dobro su nam poznate razlike pojedinih promjenakâ po rastu, lišću, cvietu; a osebito po plodu. Plod mnogih obložen je vošćenom kožicom kao kod šljive, osebito kod nekih ruskih vrstij. Ruska biela astrahanka kada dozrije prozirna je poput prozirca; a poznate su nam i skroz crne jabuke. Poznata nam je jedna vrst, gdje su jabuke uviek blizanci. Velika je razlika i u rastu, nekoje trebaju i po više godina dok cvatu, druge opet prije cvatu, a onda se zelene ili obratno.

Gdje je kultura jabuke počela, nije poznato; no toliko nam je ipak znano, da joj je kultura prastara.

Digitized by Google

Kruški (Pyrus communis) ista je domovina, koja i jabuki. Ona podivljala, kao i upitomljena veoma varira. Kultura kruške starija je, nego li jabuke. Već Tyrinčanom bijaše poznata, što nam dokazuje kip boginje Here od kruškovine u Tyrini. I stari Židovi su kruške sadili, a poznato je, da su se i Rimljani sadjenjem i gojenjem krušaka bavili.

Teophrast poznavao je 3 vrsti krušaka a dvie vrsti jabuka. Katon poznavao je od prvih 6, a od drugih 7 vrstij. Plinij pako već više, naime 41 vrst krušaka, a 36 vrstij jabuka. Sada pako poznato je 150 felâ kultiviranih krušakâ, a svakom se godinom broj istih sve više množi.

Tunji ili dunji (Cydonia vulgaris) domovina je južni Kavkaz, premda se tvrdi, da se ih našlo na Krimu i evropskoj Turskoj podivljalih. I kod nas ima podivljalih tunjâ kraj puteva i živica. Grci i Rimljani poznavali su više vrstij tunjâ, medju kojimi se osebito odlikovala ona u Cydonu na otoku Kreti, odkud joj i ime.

U vrst zrnastoga voća spada mušmula (Mespilus vulgaris). Kod nas u Primorju raste samonikom, akoprem se sudi, da joj je domovina Prsija. Mušmula bijaše već i Grkom poznata, a u Italiju je došla za maćedonskih ratova.

Oškoruš (Sorbus domestica) manje je važan i nije u veliko razprostranjen.

Buča (Curcubita Pepo), lubenica (Cucumis Citrullus), dinja (Cucumis melo) i krastavac spadaju takodjer k-zrnatomu voću. Kultura im je drevna, osobito lubenici, s-kojom su se stari Židovi upoznali za sužanjstva egipatskoga. Rimljani i Grci poznavali su buče i krastavce. (Dalje).

Dopisi.

Jedan narodni učitelj „Jednomu ladanjskomu kapelanu".

U oku brata svoga vidi trun,
a u svom nevidi brvna. Luk. VI. 36—42.

Gospodine uredniče! Nadam se od Vašega pravdoljublja, da ćete ovim redkom u cienjenom svom listu ustupiti mjesta, pošto i „Katolički list" tu uslugu čini kapelanom, i to tim više, što neću da kojega svećenika denunciram, nego samo da odgovorim piscu članka: „Pisanica gospodični Mariji Jambrišakovoj".

U 16. broju t. g. „Kat. lista„ napisao je „Jedan ladanjski kapelan" dopunjak Dr. Riegera članku u 14. br. istoga lista o Mariji Jambrišakovoj tiskanom, te navadja fakta, da ne samo sestre milosrdnice tjelesno kazne, već da to isto čine i ladanjski učitelji imenito „Napredkovići", pak za primjer navadja učitelja, s-kojim nekoliko mjesecij službuje. Pošto sam ja prije znao za otaj članak i njegov sadržaj, nego je tiskan bio, ali opet ni slutio nisam, da će imati toli sjajan lik, kao što ga ima, to svomu protivniku odgovaram po slabačkih svojih silah.

Kad bi prvi put taj „Jedan kapelan" u učionu došao, upita me, da li čitam „Napredak"; ja mu odvratim, ne samo „Napredak" nego i druge pedagogijske listove i u obće sve, što je poučno i što u moju struku zasjeca i neza-

Digitized by Google

sjeca. „E moj gospodine, budete li se vi s-načeli „Napredka“ slagali, nećemo se zajedno slagati; jer je „Napredak“ neprijatelj svećenstvu“.

Tako vidite „Jedan kapelan“ od prvoga dana našega sastanka nastao mi je potonji glavni neprijatelj samo zato, što s-njim u jednu tikvu nepušem.

Po njegovoj logiki bili bi svi učitelji neprijatelji svećenstvu, koji čitaju „Napredak“ i koji idu njegovim smjerom; — protivno moglo bi se tvrditi i o svećenstvu, koje čita i stupa za „Kat. listom“, što nikako nestoji. Učitelji su ovoga kotara, neka znade „Jedan kapelan“, sploh „Napredkovići“, pak zato ipak žive sa svojim svećenstvom u dosta velikom skladu i slogi, što jednim i drugim doista na čast služi. A sada na samu stvar.

Učenik K., opetovnjak, ukrao je u dućanu V. 8 bića i dokazalo se u istinu, da je on taj krivac. Prijavio sam cielu stvar ravnatelju po istom kapelanu, koj mi donese jedne subote ravnateljevu odsudu: „Krivac ima biti tjelesno kažnjen i to u tri subote po 12 šiba, tim više, što mu je ciela kuća toj nesreći podvržena“. Opetovnjak dobije u istinu u tri subote šibje u prisutnosti „Jednoga kapelana“, koj je zastupao ravnatelja, nu za 6 manje, nego je odsuda glasila.

Nekoliko dana zatim doćuo sam, da ravnatelj nije nikakove odsude izrekao i da on neuzima na se odgovornosti.

Bilo je to jedne nedjelje, kad sam se vozio s-„Jednim kapelanom“ na sprovod u Ž. i upitav ga, kako mi je mogao ravnateljevu odsudu priobćiti, koje on, kako sam doćuo, nije nikad izrekao. „Čujete, ja sam značajan čovjek; to je uvrieda za me, ako vi mislite, da sam lažac; ja mogu svagdje posvjedočiti, da je baš tako odsuda izrečena“, odvrati mi. Bude li ovdje trebalo prisege?

A gle sada kako javno piše, da sam ja dao krivca kazniti, pa još bez suglasja ravnateljeva. Ako ikomu, to zaisto svećeniku nedolikuje izvraćati istinu. Glede tjelesne kazni ženske djece, neka mi kapelan dokaže za njegova boravljenja ovdje, da li sam ju upotriebio; pa ako sam kada to i učinio, bilo je većinom poradi kradje, i to izvan šk. sobe po drugoj djevojčici proizvedeno.

Što se moje kćeri tiče, nije istina, pa kad bi ju ja i dao kazniti, što bi to spadalo na „Jednoga kapelana“, blažijega angjelka od svih učitelja.

„Mi potanko znamo, tko je taj učitelj u službi tako za vjerozakon kao za ostale predmete, u što li se mieša, što je zakonom zabranjeno i učitelju i svećeniku“, rieči su „Jednoga kapelana“.

Kakav sam u svom zvanju, jasno Vam, moj g. kapelane, pokazuje visoko priznanje polit. oblastij i preč. duh. stola. U 13godišnjem službovanju stekoh: 5 pohvala, 2 nagrade i dvie diplome na izložbah*. Da ljetos nije bio sjajan izpit sam priznajem; nu uzme li se na um, da je bila $^2/_3$ djece bolestna u kozicah i škrletu, zatim da je bilo najveće selo poradi marvinske kuge do Veljače zatvoreno; nije se s-tih razloga dalo ono polučiti, što je bila moja vruća želja; dapače djeca su i ono zaboravila, što su lani znala.

U što se miešam? — Moji župljani imadu toliko u me povjerenja, da mi nose novac u sahranu, te da ga u štedionica ulažem, napokon daju mi pisati listove, račune, namire, obveznice, ugovore, itd. Pitam svakoga misaona čovjeka, bi li bilo liepo, svomu župljanu molbu odbiti, nepomoći mu, kad pomoći ište. Svaki učitelj mora nastojati, da si ljubav i popularnost u puka steće, od kojega živi. U kojem je zakonu zabranjeno ovakovimi stvarmi se baviti; dakako kad to nije na uštrb školi. U svom članku predbacuje mi „Jedan kapelan“, da mi nije molba za povišenje plate u obć. vieću, premda bi dvaputa predložena, uspjela s-razloga: 1. Jer s-djecom nepostupam, kako bi morao, 2. jer u pivnici imadem 300 vedara dobra vinca i 3. jer si zaslužujem novce još jednim načinom.

* Posljednja pohvala mi stiže ove godine od kr. zem. vlade. Pohvale i nagrade podieliše mi samo velike oblasti, a ne občina; diplome pako doznačiše mi porote naših domaćih izložba g. 1864. i 1871. za učeničke radnje.

Digitized by Google

A sada mu odgovaram na 1. Kako s-djecom postupam, znadu moji predpostavljenici, pa me preporučivahu vis. vladi i konsistoriju za nagrade i pohvale. 2. U pivnici imam u istinu 300 vedara vina; a kako „Jedan kapelan“ zna, da je dobro? (jer ga je dosta putij pio). Nu to sam si vino pribavio neumornim radom. 3. Novac si zaslužujem pisarijom, koju u noćno doba i u praznicih obavljam, a nipošto nije sramotno, što za svoja veliku obitelj poštenim načinom skrbim.

Sada da vidimo, kako je s-povišenjem plate?

U sjednici političk. odbora, držanoj dne 31. Prosinca 1873., poslie kako bi riešeni predlozi pojedinih zastupnika, zasjecajući najviše u administraciju občine, mjestni bilježnik, kako je već bio zapisnik zaključen, natuknu obć. vieću o povišenju plaće svih trijuh učitelja, služećih u istoj občini; neki zastupnici odoše van, a neki opeta izjaviše, da nemogu poradi siromaštva ostalih občinara na to pristati i tako ni u drugoj sjednici (tobožnjoj) nije se došlo do povišenja plaće*. Po tom sudite, je li „Jedan kapelan“ istinu ili neistinu u sviet turio?

Čuvajte se onih, koji k-vam dolaze u odielu ovčjem, a unutri su grabežljivi vuci, veli naš spasitelj Isukrst. (Mat. VII. 15—21).

Poslie izpita, dne 7. Travnja t. g. pozva mene moj župnik k-svomu gostoljubivomu stolu, a kad podjoh kući, sprovede me „Jedan kapelan“ do obć. kuće, gdje mi već supruga javit došla posjet susjednoga kolege. Kapelan ponudi mi se vizitom, a ja ju dragovoljno primih. Putem mi se oda, kako me je u „Kat. listu“ prošibao, samo da se Mariji Jambrišakovoj osveti, nu da mi imena nije spomenuo, jer nebi rado mojoj šesteroj djeci naškoditi.

Molim Vas, gosp. uredniče, sudite po tom, kakav je taj svećenik pokazao značaj i kako on shvaća ljubav bližnjega.

Na koliko me moj župnik brani, komu nije „Jedan kapelan“ vriedan remenja sa obutelji skinuti, i kako sam nevin, neka vam svjedoče njegove rieči: „Ja svomu učitelju nisam prijatelj ni neprijatelj, i zauzimam se samo onda zanj, kad se radi o pravednoj stvari“; na čem sam mu zahvalan kao sdušnu svećeniku i poštenu čovjeku.

Nemogu prošutiti, a da još neodgovorim na zadnju stavku „Jednoga kapelana“. Dva seljaka po naputu neke osobe, koju neću ovdje iztaknuti, najviše pako, da im se djeca škole oslobode u istinu me tužiše, da sam im djecu zlostavio.

Prva instancija bi jim kod vriednoga kot. podarcidjakona, i pošto ovdje, na koliko je meni znano, ništa neopraviše, odputiše se kot. sudu. Slučajno imadoh svoga osebnoga posla kod suda, kad dodje prvi tužbom, da sam mu djetetu kosu izčupao; pošto mu tužba nije bila istinita, (jer kosa nemože za tri dana narasti) odpravljen bi kući.

Za nekoliko dana opet se potrudi drugi, navodeć, da sam njegovo diete zlostavio. Isto bi lječnički pregledano i konštatirano, da sam nevin. Pozvan nisam bio nijedan put. Sad si predstavite, kako sam po nosu dobio.

Evo g. ladanjski kapelane, koliko je istine u redcih, koje iz same kršćanske ljubavi i rad sloge medju učiteljstvom i svećenstvom meni namieniste. A što da Vam ja vratim čast u zajam, te potanko opišem, kako Vi milokrvniče blago postupate u crkvi prigodom izpoviedi, kod večernica, pače i onda, kad je izloženo samo presveto otajstvo. Napisao sam već bio liepu čitulju, s-koje si baš nebi slave stekli, nu nevičan denuncirati, bacih pero iz ruke, da se nekaljam takovim poslom.

Zato moj g. kapelane, dušu u se a ruku na srdce, a ja Vam za sve opraštam: u buduće pako da ste mi zdrav, pa da složno radimo oko boljka biednoga nam naroda!

Jedan učitelj.

---

* Ovaj navod potvrdjuje autentičan prepis zapisnika ote sjednice, koj stoji kod nas svakomu na ugled. Ured.

Digitized by Google

Raznice.

— Viećanja, koja se držala o školskom zakonu kod svietloga bana, dovršena su, te u koliko možemo učiteljstvo o tom ubaviestiti, možemo reći samo to, da se pravednim zahtjevom učiteljstva prilično udovoljilo.

— Isto je tako odbor, koji je imao viećati o osnovah za nove čitanke, dovršio svoj posao, te bi osnove za »Početnicu« i za »Čitanku za II. razred« primljene bez svake promjene onako, kako ih je pedagog. Sbor predložio, a osnove čitanaka za III. i IV. razred, te one za produžne seoske škole primljene bi s-malimi preinakami. Za produžne gradske škole, zaključeno bi, da se nesastavlja za sada nova čitanka, jerbo nije tolika za nju nuždа, već da se dosadanja nešto izpravi te i nadalje rabi. S-osnovami smo dakle na čistu, a sada će trebati prema osnovam i stvarati; zato će doskora ped. Sbor pozvati sve hrvatsko učiteljstvo, da mu sborom i tvorom bude na ruku, da svaki, koj je kakovo zrnce našao, ili ga naći znade, ovamo ga prinese, jer samo tako moći će si »Sbor« i hrv. učiteljstvo osvjetlati lice i stvoriti si za škole valjane škol. knjige.

— II. obća hrv. učit. skupština. Iz IV. sjednice cent. odbora 25. Travnja t. g.: Da se kako domaći tako i vanjski sviet što više upozori na predstojeću skupštinu, umolit će se posebnim dopisom sve domaće novine, pa i nekoje vanjske, naročito slavenske i njemačke, da bi iz hrvatskih pedagogijskih listova primali viesti o svih na istu skupštinu odnosećih se pripremah, — u koju će im se svrhu i dostavljati, na koliko ih u zamjenu već neprimaju. — Ravnateljstvo c. kr. učiteljišta u Zadru ima se umoliti, da sporazumno sa svojim kao i ostalim zadarskim učiteljstvom sastavi u Zadru posebni »dalmatinski učiteljski odbor«, komu bi zadaćom bilo, da sporazumno s-centralnim odborom radi za skupštinu u obće a napose da nastoji, kako da dalmatinsko učiteljstvo zastupano bude na II. obć. učit. skupštini. Zadarsko je učiteljstvo dično sudjelovalo oko I. obće hrv. učiteljske skupštine i osvjetlalo je obraz svemu dalmatinskomu učiteljstvu; nadati se je dakle, da ni sada neće manje revno pripomagati oko rada, kojemu je zadaća, da u zajedničko kolo dovede cielo hrvatsko učiteljstvo, da prenosi uznositu sviest jedinstva hrvatskoga u učiteljstvo, a preko njega i u mladež hrvatsku. — Pozvati se imaju svi učiteljski sborovi srednjih škola u Hrvatskoj i Slavoniji, da se neizključuju od sudjelovanja na II. općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini. Ako je djelovanje obćih hrv. učit. skupština poglavito i namienjeno probitku pučkoga školstva i pučkoga učiteljstva, to ipak leži i treba da leži i u interesu učiteljstva srednjih škola, da se pučko školstvo i pučko učiteljstvo što ljepše i što uglednije razvije, jer neima sumnje, da što razvijenija i što uglednija bude pučka škola, da će tim naprednija biti i srednja škola. Pripomažući pučkoj školi do samostalnijega i uglednijega položaja, promicati će učiteljstvo srednjih škola i svoje vlastite interese; jer će i po njega dičnije biti, kad se osovljivalo bude na viteških ramenih svjestna i slobodna, ne pako potištena i nedotupavna pučkoga učiteljstva.

Iz V. sjednice cent. odbora 6. Svibnja: Mjestni odbor u Petrinji dostavlja nacrt pročelja i temelja pedagogija petrinjskoga, koji se ima dati rezati u drvo, te priložiti očekivanoj kulturno-povjestnoj razpravi o gradu Petrinji. — Pročitan je dopis upravitelja g. Nikole Vukićevića, kojim priobćuje svoje mnenje, kako bi se djelovati moglo na srbsko učiteljstvo, da u što većem broju dodje na II. obću hrv. učit. skupštinu. Odbor će u svoje vrieme i prema svojim okolnostim uvažiti saobšćene mu puteve i načine. — Gospodična Marija Žitkovićeva, učiteljica u Liesingu u Austriji, izjavljuje, da želi prigodom naše II. obće skupštine izložiti kolekciju Fröblovih učila i poslova zabavištnih; nu budući da će istodobno izložiti takovu kolekciju i u Beču prigodom VI. obće austrijske učit. skupštine, pa će ju to i materijalne žrtve podosta stati, pita, nebi li joj se možebit od zemlje kakova podpora pružiti mogla, pod uvjetom, da onda ista kolekcija odboru na razpolaganje ostane. Odbor radostno prihvaća tu namjeru i u tudjinstvu rodoljubive Hrvatice, te će istu pozvati, da odboru potanje označi količinu potrebne podpore, kao i to: neka nastoji, da kolekcija što podpunijom bude, pa da prigodom skupštine takodjer u posebnih predavanjih hrvatskim učiteljicam razloži rukovanje s-timi učili. Glede potlanjega pako vlastničtva želi odbor, da sve te stvari sačuvane budu budućemu zemaljskomu ženskomu učiteljištu. Budući da iz naše zemlje novijega vremena dosta novaca odlazi za razna školska učila, a napose za tako zvane male muzeje; to će odbor dati sastaviti za naše škole i našim odnošajem i potrebam prikladan muzej domaćih prirodnina i teknologičkih najpotrebnijih tvarij, te će isti muzej na skupštini izložiti i postarati se, da se učiteljem razloži i pokaže, kako oni sami takove muzeje s-neznatnim troškom sastavljati mogu, pa tako mnogi novac prištediti svojim obćinam i svojoj zemlji. Napokon se ima od centralnoga odbora odaslati telegrafičkim putem simpatičan pozdrav XXII. općoj njemačkoj učiteljskoj skupštini, koja će ove godine 27.—29. Svibnja sborovati u Vratislavi; pa isto tako pozdraviti i istodobnu svečanost prigodom odkrića spomenika, koji se pedagogijskomu velikanu Diesterwegu podiže u Steinhalli na Kaisersbergu u Westfaliji.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 15. U Zagrebu, 20. svibnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Biljka kao pomagalo kod uzgajanja i obrazovanja mladeži.

„Nepoznavati prirode, reći će nepoznavati majke svoje, reći će nebiti čovjekom“, rekao je starina-pedagog Diesterweg; a te rieči dovoljno dokazuju, kako je cienio poznavanje prirode i koli znamenito mjesto je dosudio prirodoznanstvu u osnovi školskoj. Pa i drugi najznamenitiji pedagogi uvidjeli su i priznali, da je izmedju razvijanja u prirodi i razvijanja čovjeka velika skladnost, pa tako se svedj napredujuća pedagogijska znanost popela do na stupanj filozofičkoga prirodoznanstva. Jer i čovjek je proizvod prirodni, ter se i njemu razvijati po istih nepromienljivih zakonih, koji nam se u svoj prirodi tisuć i tisuć puta ukazuju. Prirodoznanstvo ima biti osnovom znanosti uzgojnoj, jer se sve što znademo ob uzgoju neosniva na šupljih frazah i dubokoumnih kalkulacijah, nego na principih, koji se postizavaju pozornom empirikom i zdravom abstrakcijom.

Iz svega toga sliedi, da prirodoznanstvo u zajedničkom i sveobćem uzgajalištu, u školi narodnoj, zaslužuje što veću pozornost. Ima doduše ljudij, koji zaziru od te znanosti, te kažu, čemu to u pučkoj školi; ali mi jim opet odgovaramo s-Diesterwegom: Neima boljega uzgajala do prirodoznanstva; bez njega neima naravnomu uzgoju prirodnoga temelja. Pa zato i naglašuje novija pedagogija što više može važnost toga predmeta, i to nesamo radi materijalne, nego prije svega radi formalne njegove vriednosti, jerbo o toj najviše zavisi vriednost svakoga učevnoga predmeta. Mnogo se toga već govorilo i pisalo o prirodoznanstvu kao učevnom predmetu, nu svi se pedagogi u tom slažu, ma se i kako u nazorih svojih razilazili: z o r je prvi i temeljni princip kod te obuke, zor — lozinka ta Komenskoga, Montaigne-ova, Locke-ova i Pestalezzijeva, jedini je pravi put do spoznaje, pa već zato zaslužilo bi prirodoznanstvo, da se uzme nanj obzir u narodnoj školi. Iz toga dakle principa, što zorovi u djetinju dušu sviet ulazi, nadalje osobito i s-razloga, što se u pučkoj školi djetinji duh tek u raz-

Digitized by Google

voju nalazi, ima se u narodnoj školi njegovati osobito ona grana prirodoznanstva, koja razmatra i opisuje prirodnine, a to je prirodopis. Nekažemo time, da se ostale grane imaju zaoto izbaciti, nego samo da ga tuj prvo mjesto ide. Obično je pako najviše zanemaren jedan dio prirodopisa, a to je biljarstvo, premda možda bolje odgovara za formalno obrazovanje mladeži, nego li ikoja druga grana prirodnih znanostij. Dà biljka prolazi najviše kao pepeljuga kod prirodopisne obuke. Tuj ti se djeci pripovieda o tigru i slonu, o kondoru i noju i drugih životinjskih strašilih iz najdaljih krajeva naše zemlje — a bilje, koje ti je pred nosom zrieti i o njem djeci sboriti, drži se obično za suvišno. Ima žalibože škola, gdje djeca znaju o svem samo ne o bilju štogodj kazati. Pa nije ni čudo, ako je djeci i hrast i lipa samo kus liesa, što no bačvaru oli stolaru rabi, a sve što nije zelje ili repa, da zovu naprosto korovom ili travom, a opet koliko i koliko ima u bilinskom svietu gradiva, kojim se vješt uzgojitelj poslužiti može kod uzgajanja i obrazovanja gojenčadi svoje.

Izvedimo diete kad se proljeće probudi iz pušljive sobe u krasnu budeću se prirodu! Na što će ponajprije baciti okom? Zar ne na krasnu zelen narešenu sa tisuće cvietaka. Cvieće je djetinjemu srdcu najbliže; kojim veseljem odskače u grmlje i livadu, da si nabere liepu kiticu, pa ju donese radostnim licem miloj si majci, da joj pokaže, kako je već krasno u polju i lugu. Pa zar nam to nekaže jasno, kako da tom naukom započmemo? „Od pojedinoga k-obćenitomu, od konkretnoga k-abstraktnomu, od bližjega k-daljemu“ glasi znamenito načelo u elementarnoj obuci, pa toga se valja osobito držati i kod obuke u prirodoznanstvu. Vodi diete u bližnji mu okoliš i tuj ga upoznavaj s-onim, što ga okružuje, što mu je najbliže, a to je sjegurno bilinstvo. Ništa nam nije bliže, do bilinskoga svieta, koj nas svagdje okružuje i svoje nam dražesti pruža, koj nam iz tisuć ustiju govori, ako ga samo razumjet hoćemo, koj nas sa sijaset cvietnih očiju u svoje krilo mami. A k-tomu uzmimo još i to, da je bilje uz zemlju priraslo, da nam nemože uteći, izgubit nam se iz vida, kao životinja. Kukac, leptir odleti, kad ga hoćeš uhvatiti, biljka pako ostaje i mirno te čeka, da ju ubereš i promatraš. Ona ti je živa slika skromnosti i krotkosti. Životinju ti valja lovit, a tomu treba napora; k-tomu naporu pridruži se još i strast, a k-strasti neka bezdušnost, koja se osobito ukazuje onda, kad ti životinju ubiti valja. Pa da tim djeluješ na nježno srdce djeteta, da tim probudiš u njem ljubav prama stvorovom božjim? Ne, sigurno ne. Nikada se neće zoologijom pobuditi i gojiti u djetinjih grudaščih klica plemenite ljubavi i umiljatosti onako, kao što upoznavanjem bilja. Pa nam i poviest zaoto dokaza pruža. Narodi, koji u borbi za svoj obstanak moradoše životinje ubijati, bijahu odvažni i hrabri, ali često i okrutni i krvoločni, te nepristupni i kulturi u današnjem smislu. Oni pako narodi, koji sadeć si bilje, zemlji blago otimahu, koji se ponajviše zanimahu bilinstvom, a životinjami u toliko samo, u koliko to poljodjelstvo zahtieva, bijahu umiljne, golubinje ćudi, odani svakomu napredku i kulturi.

U skupu svjetskom, a osobito u prirodnom i to u bilinstvu dva ćeš naći elementa, naime elemenat znanstveni i elemenat estetični. Dočim se stara pri-

Digitized by Google

rodna znanost zadovoljila samo elementom znanstvenim, udario je neumrli Humbold u svojih djelih („Ansichten der Natur“, „Kosmos“) novom putanjom, i nastojao da odkrije i što više obradi obadva elementa, a poslie njega mnogi su pokušali sliedit ga u tom radu. I učitelju valja oba ta momenta u opisivanju prirode prigrliti, te osobito nesmije zapustiti estetični elemenat, i to tim manje, što se u narodnoj školi neradi toliko o znanstvenom naobraženju, koliko o tom, da diete zadobije obćeniti pregled o životu, o silah i jedinstvu u prirodi. Neprijatelji prirodoznanstva, mračnjaci i natražnjaci, predbacuju mu često, da podupire materijalizam, da se njim podiže realizam a ubija idealizam; a škola, koja ima u mladeži pobudjivati i gojiti ideje o svem, što je istinito, dobro i liepo, da se nebi smjela mnogo baviti sa prirodoznanstvom.

A mi na to odgovaramo, da osim nauka o vjeri neima nijednoga učevnoga predmeta, kojim bi se više moglo djelovati na estetično i moralno naobraženje, nego li prirodopisom, samo ako učitelj s-njim postupati umije onako kako valja. Prirodopis je predmet, u kojem će duh i ćud naći dovoljno hrane; pa je pravo kazao Rückert: „Graditeljica priroda čini se, da najviše samo za sebe gradi, a na posljedku gradi ipak sve za duh“. Nas pako učitelje neka prigovor neprijatelja još više potakne na to, da tomu predmetu posvetimo što više pažnje, te da nam uviek bude pred očima i estetični i moralni elemenat u prirodi. Ništa pako nije kadro spoznaju i osjećanje, narav i ćud, realizam i idealizam tako uzko spojiti, kao upravo biljka.

Biljka pokazuje svoj estetični učinak već svojom spoljašnošću. Krasno mu zelenilo lišća, živahni šar cvieća, ugodan miris, sve nas to privlači, te tako nam bude biljka milom prijateljicom. Pa i koliko bili različni pojedini joj dielovi, ma i kako raznoliko bili ustrojeni pojedini organi, nikad nas neće uvrieditи kao rugota. Premda se u prirodi nemože ni govoriti o rugoti; jer i ono, što nam se čini ružnim, doprinosi k-tomu, da nam se ukaže priroda kao neka cjelina ljepote, to se ipak neda tajiti, da nam je biljka, ma kakova bila, prema mnogim oblikom životinjskim (pacov, pauk, gusjenica) ipak uviek milija. Što nam pako ugadja svojom ljepotom, to nam plemeni i ćud. Pa zato i nije utisak, što ga učini bilinstvo na diete tek kakova afektacija vanjskih ćutila, nego sbilja čuvstvo idealne naravi; utisak o vanjskoj ljepoti, ubavosti i čistoći čini i djetinju dušu liepom i čistom i uzdiže ju iz prašine zemaljske u uzvišeni sviet mislij i čuvstva.

Nu još veća je vriednost upoznavanju s-biljem, ako pomislimo na to u kako uzkom savezu je ljudska ćud s-biljem. Neda se tajiti, da je u čovjeka osobiti neki neutišivi pud, koji ga goni, da duševni sviet sa fizičnim u neki savez svâdja. Uslied toga puda traži osobito u bilinstvu sliku svoju. Tražeć pako lik svoj, dao se nehotice na promatranje prirodnina, te našav u njih mnogo toga liepa i krasna, omili mu čitava priroda. Na najvišji pako stepen popeo se onda, kad u mašti svojoj zaroni ća u čaške cvietaka, te u njih traži odsjev svojih vlastitih mislij i osjećaja. Radost i žalost, ljubav i mržnju, sumnju i nadu, sve ti on nalazi izraženo u cvieću, a za pjesnika nikad ljepše sgode kako da materijalnost sa idejalnošću sdruži. Eno djeca se već igrajuć na zelenoj livadi riese

*

Digitized by Google

vienci od cvieća, a u kitici, što ju dieva daruje dragomu, zar nije sakriveno sve, što joj krije ljubavju razžarena grud? Žeteoci upliću u vience uz pšenične klase i modri različak i crveni turčinak te daruju njim sretna gospodara. Kada vjerenica stupa pred žrtvenik i učini prvi korak u novi život, i kad nemila smrt pokosi ju kosom, uviek — te uviek biljka ju prati; ona ti je znakom i ljubavi i vjernosti, nade i neumrlosti. Iz tih raznolikih odnošaja bilinstva napram ljudskim čuvstvom postao je i posebni jezik, kojemu su izrazi raznolika ali stalna svojstva pojedinih biljka.

U istinu dakle: U bilinstvu najiskreniji su nam prijatelji, u družtvu s-njim najmilija nam zabava, milija, nego li nam ikoja druga struka prirodoznanstva pružati može; nad njim lebdi prijatni angjeo, koj no izlieva mir i djetinju radost u duh čovječji. Pa i J. Rousseau ju izreče, da mu je botanika najumiljnija od svih znanostij, te da si je u bilinstvu našao najbolje prijatelje. (Konac.)

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje III.

Sbrajanje.

Dragi moj Gomiljko, reče Bistra, kada je diete svršilo svoje dogodjaje, čim je bila o tom malo razmišljala, ti hoćeš da ti načinim jedan jedini broj od svih tih, o kojih si mi govorio. Budi uvjeren, to ti je najjednostavnija stvar na svietu.

Da vidimo ponajprije, što ostaje od našega jučerašnjega broja. Uzmi ugljen pa piši na pod:

Od pet košara jedna se oduzela — to preostaju četiri. Piši . . 4
Sedam škatulja pomanjeno za dvie — to čini pet. Piši 5
Trijuh vrećica nitko se nije dotaknuo. Piši 3
I ono šest jabuka ostalo je u miru. Piši 6

Kako si daleko dospjeo:

Osam škatulja i sedam vreća bilo je pomiešano u kutu; postavilo jih u red izpod velike provizije, škatulje pod škatulje, vreće pod vreće, a Gomiljko piše 87.

Ej! što si načinio? Gdje je red jedinica? Zaboravi ga!

Tà neima ga.

Pa čemu nam je ništica?

Ta sbilja!

Pridoda ništicu, pak je bilo: 870.

Ovo valja. Sada mi potražite hrpe Dielkovićeve jednu po jednu, pak ćemo jih urediti istim načinom.

Digitized by Google

U prvoj su bile tri škatulje, osam vreća i deset jabuka. Pišu 389.

Druga je imala dvie škatulje, četiri vrećice i osam jabuka. Pisalo se: 248.

U trećoj hrpi bila je jedna škatulja, tri vrećice i sedam jabuka. Naznačilo se: 137.

Četvrta je pako imala četiri škatulje, dvie vrećice i šest jabuka. Pišu: 426.

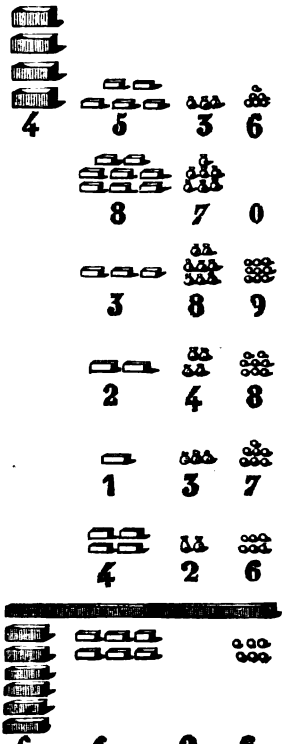

Bistra umjestivši se potle s-Gomiljkom medju brojke i redove jabuka, reče: Sada me pozorno sliedi i sve, štogodj uvidiš da radim s-jabukami, to čini s-brojkami. Uzè daščicu, te ju podmetne popriečke izpod jabuka, da tako odjeli gotove već brojeve od onih, koje je htjela stopram načiniti, a dječak povuče priečku izpod 426, da ju oponaša. 4.536 870

Sada brojmo jabuke, reče Bistra: Šest i devet je petnaest; i osam jesu dvadeset i tri; i sedam, trideset; i šest je trideset i šest. 389

Trideset i šest jabuka! 248

Podaj mi tri vrećice; imam jih sada čim napuniti.

Napuni sve tri vrećice i metne za daščice šest preostalih jabuka. 137

Gomiljko piše šest pod svoje jedinice. 426

Imamo tri vrećice suvišne. Brojimo jih s-drugimi.

Tri i tri, šest; i sedam, je trinaest; i osam, čini dvadeset i jedan; i četiri, je dvadesetpet; i tri dvadeset-osam; i dva trideset. 6.606

Nikada bolje! Upravo možemo napuniti tri škatulje, pak nećemo više imati vrećica.

Napuni tri škatulje, te nije imala što bi metnula za daščičku. Gomiljko je pisao 0 izpod svoje desetice.

Projdimo sada k-škatuljam.

Evo nam jih već tri, koje imamo od vrećica.

Tri i pet je osam; i osam je šestnaest; i tri je devetnaest; i dva dvadeset i jedan; i jedan jesu dvadeset i dva; i četiri, je dvadeset i šest.

Dvadeset škatulja ušlo je u dvie košare, i šest preostalih metnula je za daščićke.

Gomiljko metnu: 6 pod svoje stotice.

Dvie košare i četiri košare čini šest košara.

Digitized by Google

Piši brže šest u red tisuća, dragi moj Gomiljko, pa mi pomozi nositi te košare s-druge strane daščice.

Što imamo sada?

Šest košara, šest škatulja, ništa vreća i šest jabuka.

Da vidimo tvoj broj! — 6.606. Nikada bolje.

Evo svršismo, a sada vidiš, da to nije baš tako zlo, kako si mislio.

Kako bismo mogli nazvati ovaj posao?

Recimo mu sbrajanje, pak u buduće, kada budeš htio spojiti brojeve, da iz njih načiniš jedan jedini, to možeš reći, da ćeš sbrajati.

A veliki broj, što ću ga imati na koncu, kako ću ga zvati?

Njegovo ime biti će: sbroj ili svota.

Poglavje IV.

Oduzimanje.

Dielković je šutio samo tako dugo, dokle je radio njegov brat. Čim je brat svršio, reče:

Sada je na meni red. Gospodin Gomiljko ima sve, što je htio; nu treba, da se i meni volja izpuni. Jabuke su i moje, pravedno je, da i ja dobim svoj diel.

Molim te, budi pametan, reče stariji brat, vidiš, što smo se namučili Bistrica i ja, da načinimo cjelinu iz svega svojega blaga. Neruši svega toga svojom prkošljivošću.

Pusti mu po volji, biti će tako bolje za vas obadvojicu. Nećete se barem više inatiti, pak onda na cielom svietu neima te cjeline (svote), koja bi vriedila, da se radi nje dva brata zavade. Što zahtievaš Dielkoviću?

Zahtievam dyadeset i pet škatulja, dvadeset pet vrećica i dvadeset pet jabuka. Nu htio bi znati, je li to sav moj diel?

Smiešna li broja, što mi ga daješ! treba ga drugčije urediti, ako ga kanimo napisati.

Dvadeset pet jabuka, to su dvie vrećice i pet jabuka. Piši: 5 u red jedinica.

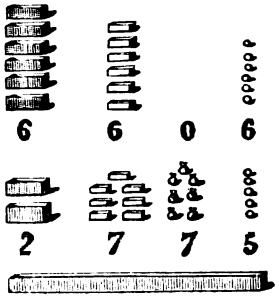

Dvadeset i pet vrećica čini dvie škatulje i pet vrećica. S-ono dvie vrećice, što dolaze od jabuka, čini sedam vrećica. Piši: 7 u red desetica.

Dvadeset škatulja, to su dvie košare i pet škatulja. Pridodavši k-tomu dvie škatulje, dolazeće od vrećica, to čini takodjer sedam. Piši: 7 u red stotica.

Da se vide i dvie košare, dolazeće od škatulja, piši: 2 u red tisuća.

Imamo dakle 2.775 jabuka, što jih tražiš, a mi jih imamo ukupno 6.606. Napiši mi

6.606
2.775
3.831

Digitized by Google

ta dva broja malko izpod velikoga, pak dobro motri, što ću raditi. Uze ugljen, pak postavi Dielkovića na ono mjesto, gdje je prije bio njegov brat. Napisao je obadva broja, i kada je vidio, kako meće daščicu pod provisiju jabuka, povuče onda crtu izpod svojih brojeva.

Ostavila je prostora izmedju daščice i jabuka.

— Gledji, reče, pokazivajuć mu prazan prostor, onamo ću metnuti ono 2.775 jabuka što ih išćeš, i koje ću iz hrpe postupice oduzimati, iduć od jednoga reda k-drugomu. Što preostane od svakoga reda, metnuti ću za daščice, a ti ćeš napisati brojke pod svoju crtu, kako si to vidio kod Gomiljka.

To rekavši, uze šest jabuka.

— Ti jih hoćeš najprije pet: evo ti jih! Ona koja će ostati, spada za daščicu.

Dielković piše: 1 izpod jedinica.

— Treba ti potle sedam desetica, t. j. sedam vrećica. Mi jih neimamo; nu to nije baš težko, imati jih. Evo ovdje šest škatulja, koje su pune vreća. Hoću da načinim, kako si ti jutros učinio, jednu naime izprazniti. Ima u njoj deset vrećica. Sedam tebi, ostaju tri; račun je pravilan. Na to stavi tri preostale vrećice za daščicu a Dielković piše: 3 pod desetice.

Sada ti imam dati sedam stotina ili sedam škatulja. Malo prije bilo jih je šest, nu kada sam baš nà jednu oduzela, neima jih više nego pet. Nu evo košara, iz kojih mogu škatulje uzeti. Izprazniti ću jednu košaru, u kojoj ima deset škatulja, i s-ono pet što jih već imamo, to čini petnaest. Dajem ti jih sedam: preostaje osam. Stavimo jih za daščicu. Dielković piše: 8 pod svoje stotinice.

Što se tiče košara, to ćemo skoro svršiti.

Uzesmo od njih jednu, ostalo nam ih pet, dvie za te a tri za daščicu; evo, što svršismo. Pomozi mi sve to prenesti.

Dielković se požuri da napiše 3 pod svoje tisuće, a košare bijahu na mjestu za tinji časak.

Mnogo li ostaje za Gomiljka? Tri košare, osam škatulja, tri vrećice i jedna jabuka. Reci nam svoj broj.

3.831! Dobro. Ti nisi valjano promatrao prije, nego si govorio, dragi moj Dielkoviću. Tvoj brat će imati više od tebe.

Ali to baš nemora ovako ostati, reče stariji, koj je uviek ljubio pravednost; drage ću mu volje predati suvišak.

— Nu kako da se potanko sazna, koliko li ima suviše? reče Dielković, češljajuć se za uhom.

— Neima lagljega, nego je to; nećemo trebati ništa premetati. Ja ću to izvesti, što se tiče brojaka. Vidi: podpisati ću mali broj pod veliki, pak ću iz njega oduzeti, kako smo malo prije radili.

$$\begin{array}{r} 3.831 \\ 2.775 \\ \hline 1.056 \end{array}$$

Digitized by Google

Nemogu oduzeti pet jedinica od jedne. Uzimljem jednu od trih desetica, koja ima deset jedinica. Deset i jedna je jedanaest, od kojih oduzmem pet, ostaje 6. Od desetice, što preostaju, nemogu uzeti sedam. Načiniti ću s-njih dvanaest desetica, pak jim pridodati deset, koje se nalaze u jednoj od tih osam stotinica. Oduzimljem sedam od dvanaest ostaje: 5.

Neimamo više nego sedam stotina odozgor, jer smo od osam jednu oduzeli, a doli jih ima upravo sedam. Oduzmem li sedam od sedam, nepreostaje ništa. Metnimo: 0.

Oduzmem li konačno dvie tisuće od tri tisuće, ostaje jedna. Pišem 1 u red tisuća; pak eno našli smo broj što smo ga tražili.

Imamo 1.056 jabuka, što jih ima Gomiljko više nego ti.

— Dakle mi jih treba dati.

Benice! Onda bi opet ti imao 3381, a on nebi imao više od 2.775. Pak bismo opet počeli iznovice.

A kako to?

Ti dakle neuvidjaš, da ono 1.056 upravo čini razliku, koja obstoji medju 3.831 i 2.775. Kada jih oduzmeš od 3.831 ostaje 2.776. Kada jih pridodaš k-2.774, to čini 3.831.

Bože mili! što da se učini sada?

Znadeš li što? klikne Gomiljko, koj malo da ni začeo sa svih tih računa skoro već i zievati. Dati ćemo te jabuke Bistrinki. Nadam se, da će jih ona skoro savladati.

— Budi! Nu samo uz ovu pogodbu, da mi raztumači jošte jednu stvar, koja me smućuje. Sada nismo imali vrećica; uzesmo jih od škatulja, nu da nije bilo ni škatulja, kako bi se to bilo svršilo?

Recimo n. p. ovaj broj. Piše: 6.006.

Liepe mi težkoće! Uzmemo jednu od košara, te se izprazni od tih deset škatulja. Za vreće treba samo jedne škatulje, zar ne? Devet jih dakle ostavimo u redu, i pridržimo samo desetu, koja nam daje deset svojih vrećica. Gledji: evo ti broja, koj ima jošte više ništica, nego tvoj. Piše: 6.000.

Imamo šest tisuća. Uzmimo da imamo od toga broja uzeti pet jedinica.

Iz jedne od tih tisuća učini deset desetica, a devet ću jih ostavi prelazeć u red stotina.

Od posljednje stotine učinim deset desetica. Devet od njih ostavim u redu desetica, A zadnja mi daje deset jedinica.

Kada si uzmeš ono svojih pet jedinica, ostati će ti 5.995.

Hoćeš li dakle opet, da se susretneš kao ondje s-cielim nizom ništica, evo ti veoma jednostavnoga pravila. Posudi 1 od prve brojke, koja se nalazi na kraju ništica. Mahom će ti postati sve sliedeće ništice 9 tja do reda, koj je bio najslabiji i dobiva samo 10. Zar ne, da sam ti pokazala, zašto tako biva?

Na to se čuje duboki uzdah. To bijaše Gomiljko, sav već iznemogao. Mila moja Bistrinko, reče sav snužden, uzmi si jabuke, pak se okani tih svojih pripoviedaka. Vrieme prolazi, a mi nismo danas prodali još nijedne jabuke.

Digitized by Google

Samo jošte časak! klikne drugi. Ta treba da mi prije reče ime za moju eperaciju. Tvoja ima ime; moja me veoma zanima. Rado bih o njoj govoriti.

Ime ti se i samo kaže: Oduzimanje, jer se tu oduzimlje broj od broja*.

— Pa kako da se zove onaj, koj spada pod crtu?

Razlika, jerbo je to razlika izmedju velikoga i izmedju maloga broja; možeš ga nazvati i ostatak, jer preostaje od velikoga, kada si bio manji od njega oduzeo. Izaberi si sada ono ime, koje ti je milije. Jedno i drugo jedne ti je vriednosti. (Dalje.)

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Pretvorba sladora vrienjem.

Da se uzmogne slador pretvoriti u žestu (vinovicu), treba mu primiešati takove tvari, od koje će uzavrjeti, a to se može polučiti različitimi tvarmi. Bjelanjak od jajeta i sve ine tvari, u kojih ga ima, kao što je meso, sir, krv a isto tako i sve bilinske tvari, u kojih ima bilinskoga bjelanjka (ljepila), mogu uzrokovati vrenje, ako su ležale dulje vremena na zraku i začele gnjiti; a najshodnije su sredstvo za to droždjice od piva, koje se, kako znamo, na veliko rabe kao kvas.

Pivnimi droždjicami dade se takodjer osladjena voda, a još bolje medena voda, a i inače svaki sladorasti sok bilinski, kao što ga ima u mrkvici i buraku, nagnati na vrienjenje i tim pretvoriti u alkohol.

A što je kvas, a što vrienje? Kako da si protumačimo djelovanje kvasa? U koliko se i čini, da su ova pitanja jednostavna, u toliko jih je mučno znanstveno riešiti; jerbo do danas nije pošlo za rukom znanosti, da na nje podpuno odgovori, premda se u tom pogledu kušalo već na sve moguće načine.

Što se o toj čudnovatoj tvari znade, evo ćemo navesti.

Ako metneš u vodu, u kojoj si raztopio sladora, tvar onakovu, u koje ima bjelanjka, dakle u gnjiloću prelazeće kelje ili sira, ter ako takovu osladjenu vodu pustiš neko vrieme stati, to će ti ta smjesa postajati mutnom, ter će se u njoj stvoriti drobne, prostim okom nevidljive, jajetu nalične krugljice. Ostavi tu smjesu u mrzloj sobi, u kojoj se baš nesmrzava, nu gdje neima topline preko 6—8 stupnjeva, to će se ona veoma lagano mutiti i lagano se u njoj ovakove krugljice stvarati, te će polagano ove krugljice padati na dno, gdje od njih postane kvas, i to tako zvani dolnji kvas ili droždjice (Unterhefe), dočim ako držiš smjesu u toploj sobi, gdje ima topline do 20 stupnjeva, dižu se iste krugjice u vis, ter tuj tvore tako znani gornji kvas ili pjenice (Oberhefe).

Utakni rt od igle u takovu kvasinu, pak ju stavi u kapljicu vode, u kojoj le klicao ječam, to ćeš moći liepo tu kapljicu sitnozorom pratiti i motriti kako

* Čini mi se, da je rieč: oduzimanje prikladnije, nego odbijanje, koje zvuči odviš masivno. Prev.

Digitized by Google

postaje kvas. Uzmimo, da imamo samo jednu takovu krugljicu od kvasa i krstimo ju stanicom — maticom.

Ota je krugljica šuplja a u njoj se nalazi nekakova tekućina. Od matice radjaju se domala nove stanice, i to tako, da se najprije pokaže s-polja na stieni matice sićušna točkica, koja se sve više širi i raste, dok nepostane od nje nova stanica. Nu ova, koju bismo nazvati mogli kćerkom, radja odmah na isti način unuku, dočim i matica sveudilj nove stanice ili kćerke radja. I tako ugledaju mladje kćerke i unuke u isto vrieme sviet. Doskora radjaju se istim načinom i od unuka praunuci, i tako se pred očima pazljiva motritelja nastavlja to radjanje; matica pako, pošto se je unučad uviek drži sve to više raste, upravo kano bilje, pa zato i možemo kvas nazvati nekom vrsti bilja, koje se radja kad bjelankovite tvari prelaze u gnjiloću, a raste čim samo kapljica kvasa dospije u tekućinu, u kojoj ima bjelanjkovine.

Uslied toga i pivar, kad meće kvas u ječmov slad, neradi ništa drugo, nego što i vrtlar, stavljajuć sjeme bilinsko u plodnu zemlju. Kvas nalazi u ječmovu sladu bjelanjka, t. j. hranu svoju, a svaka stanica — matica — radja množinu mladih, od kojih se opet svih radja veliki rod, a ovo razplodjivanje i radjanje nastavlja se sve dotle, dok se sav bjelanjak nepretvori u kvas. Ovako se dade i to protumačiti, zašto pivar kad je izvario pivo, dobije često deset putij toliko kvasa, koliko ga je u nju metnuo. Kažu, taj je kvas plod samo od prijašnjega, a ovaj da služi opet, da u drugih tjelesih porodi novi kvas.

Nu kvas se nerabi tuj, da bude od njega opet novi kvas, već se tuj rabi samo radi promjene, koju on po svom rastu potiče u tekućini, u kojoj raste.

Dočim rastući kvas vuče na se bjelanjak, mienja tekućinu, a ovu promjenu, što nastaje tim u tekućini, zovemo vrienjem. A u čem se sastoji ta promjena? Sastoji se ona, kako ćemo skoro vidjeti, u tom, da ona slador u tekućini pretvara u alkohol.

Na kakove promjene potiče vrienje.

Raztopimo li sladora u vodi, i stavimo u nju kvasa, to će nastati u vodi neka promjena i to: slador će se pretvoriti u žestu.

Voda će tim zaudarati po rakiji, nu pošto se dade voda odlučiti od žeste, to smo kadri od sladora načiniti čistu žestu ili alkohol.

Ajde da protumačimo u koliko moguće tu pretvorbu.

Kazali smo, da se je slador pretvorio u alkohol. Strogo uzamši nismo ju pravo rekli. Uzmemo li naime iztraživati sastojine u sladora i alkohola, to ćemo naći, da se nesudaraju u pogledu kolikoće.

Recimo to jasnije.

U sladoru i alkoholu jedne su te iste tvari. Sastojine sladora jesu kisik, ugljik i vodik, a i alkohola su sastojine kisik, ugljik i vodik. Nu u alkohola ima nešto manje od dvijuh ovdje spomenutih tvarij. U funti alkohola ima nešto više vodika, nego li ga ima u funti sladora; nu samo toliko više, u koliko ima u njem manje ugljika i kisika.

Digitized by Google

Lučbari oslanjajući se o dobre razloge dokazali su, da se od sladora, kada uzavrije, radjaju dvie nove stvari, da od njega postaje alkohol i ugljična kiselina. Buduć se pako ugljična kiselina sastoji od ugljika i kisika, to mora alkohol od ovih dvijuh tvarij manje imati u sebi, nego slador. S-toga od funte sladora nećeš dobiti podpunu funtu alkohola, jer ti se iz vrijućega sladora razvija plin, koji nije ništa drugo, nego ugljična kiselina, te ćeš zato upravo za onoliko manje alkohola dobiti, za koliko se dobilo od sladora ugljične kiseline.

Poznato je, da se razvija u pivnicah, gdje vrije mnogo vina ili piva, neka pogibeljna vrst zraka. Taj je zrak pomenuta ugljična kiselina, koja postaje od kisika i ugljika, te dieleći se od sladora ovih tekućina, ostavlja iza sebe alkohol.

Uslied toga kao da se nemože reći, da se slador pretvara u alkohol, već bi trebalo kazati, da se tuj samo diele tvari, da naime kisik i ugljik kao ugljična kiselina ostavljaju čist alkohol, od koga su se odielili.

Razmotrivši stvar dobro, priznati nam valja, da i ovim tumačenjem nismo dokučili pravoga uzroka djelovanju kvasa; jerbo taj pojav spada takodjer medju one mnoge zagonetke, koje nije dosele znanost još riešila. Što je uzrokom, da kvas toli čudnovato djeluje, ter u ječmovu sladoru n. pr. pretvara bjelanjak u kvas, a slador raztvara u alkohol i ugljičnu kiselinu, toga još nitko nije pravo riešio.

Ako bi se komu pričinilo, da nije ni vriedno, da se ova zagonetka rieši, budi mu ovo nekoliko riečij, koje će ga osvjedočiti, od kolikoga li je zamašaja pravo riešenje ove zagonetke.

Uzmemo li, da je kvas bilina, tad bi vrlo znamenito bilo to, da bismo mogli tvoriti biline, što je inače nemoguće. Bilina se bo radja ili raste samo iz sjemena, oli iz stanice prijašnje biline. Da je kvas sbilja bilina, to bismo morali priznati, da se bilina može i stvoriti, čim samo bjelankovitu stvar pustimo da gnjije, t. j. da se od stvari, koja nije bilina, može stvoriti bilina.

Nu sve se ovo protivi naravi bilja, te zato prirodoslovci uzeše izvor kvasu te njegova djelovanja i umnožanja posve drugčije tumačiti.

Po ovom njihovom tumačenju kvas nije drugo, van raztvaranje bjelankovitih tvarij, koje iz svoga organičkoga života prelaze u anorganičke tvari. Kvas da nije drugo, van umirajući bjelanjak. Dočim se pako kvas razvija poput biline, čim ga metneš u bjelankovitu tekućinu, to nesliedi još iz toga, da ona raste kao iz sjemena bilje, već to biva s-toga, što ima u njem neka priljepčiva sila, uslied koje zdrav bjelanjak mora se razpadati i propasti. Ovako su držali stvar a i danas se toga drže mnogi i učeni ljudi.

Nu najnovija iztraživanja medjutim dokazaše, da je kvas izbilja bilina koja se razvija iz posebnoga sjemena i klice, samo što se klice kvasa nalaze u zraku, odkuda dolaze u vrijuću tekućinu, u kojoj se dalje razvijaju i rastu. Ako zatvoriš ulaz klicam ovim iz zraka, neće ti moći nijedna tekućina vrieti, nit će se u njoj razvijati novi kvas.

Ovo malo riečij, kojimi se dakako neda ni s-daleka protumačiti prava narav kvasa, svakako će biti dostatnimi, da se pokaže, od kolike li je važnosti

Digitized by Google

pitanje o kvasu; jerbo skoro da je sigurna ta, da i množina priljepčivih bolestij ima svoj izvor u bilinskih i životinjskih u zraku se nahodećih klicah.

(Dalje.)

Poviest naših voćakâ.

(Konac.)

Medju košćasto voće spadaju: šljiva, trešnje, natiperka ili kajsija (marelica) i breskva, jer imadu pod mesnatim plodom tvrdu košćicu, u kojoj se jederka sjemena nalazi.

Šljivu (Prunus domestica) izvadjalo je prije iz Prunus spinosa, dočim su sada biljari toga mnenja, da potiče iz Prunus insititia, koja se podivljala nalazi na Kavkazu i s. z. Indiji. Za glavnu se vrst smatra i prava šljiva, koja je takodjer potekla iz Kavkaza. Sve šljive dielimo na dvoje: na krugljice i jajnice (bistrice). Krugljice nerazlikuju se samo svojom formom, već i košćicom, koja je obla, dočim je kod jajnicâ šiljasto-dutka. Od šljiva ima sijaset promjenaka, koji se razlikuju bojom, formom i veličinom. Tako ima jasno-zelenih, zelenih, bielih, modrih, ružičastih i crvenih.

Marelici ili kajsiji (Prunus Armeniaca) prvobitna je domovina Armenija, odkud ju Aleksandro Veliki donio u Grčku i Epir. Odavle presadilo ju u Italiju, a odtud razsadilo cielom Evropom. Nadjena je i na Kavkazu kao prava divljaka; na Antilibanonu, po oazah egipatskih i u s. Indiji, gdje vrlo dobro uspieva, naći ju je kao samonik. Od marelicâ opisao je Thomson 17 promjenakâ. Košćica je kod nekih okrugla, kod drugih veoma sploštena, a srhovi su oštri ili tubasti. Poznate su dvie vrsti, kojih je košćica probušena, a iz probušine izlazi na svaku stranu snopić nježnih nitij do mesa.

Poznata nam je sa slasti i breskva (Amygdalus persica), kojoj je prvobitna domovina Perzija i Kina, gdje kano i na Japanu najbolje uspieva, odtud su ju i Rimljani dobili. Kultura joj je vrlo stara; jer se spominje u 10. vieku pr. I. u knjigah Konfucijevih. Breskve dielimo u kalanke i durancije. Mesa su biela, žuta ili crvena. Početkom kršćanstva bilo je 2—5 vrstij poznato, a badema nisu po gotovu poznavali, od kojega po mnienju prirodopisacâ i breskva proizlazi. Breskva je sad razsadjena Evropom, Azijom i Amerikom, gdje osobito u potonjoj vrlo dobro uspieva. Downing nabraja 79 odlikâ za savezne države s. amerikanske, a glasoviti biljar Lindley nabrojio je prije nekoliko godina za samu Inglezku 164 odlika. Jedna kinezka vrst utisnuta je s-obih strana tako, da joj se košćica vidi, koja je samo tanahnom kožicom prevučena; a druga neka vrst oblika je jajasta. Kina ima i liepih patuljaka, koje su uresnice bašćâ. Po mnenju prirodoslovaca proizlazi trešnja od jedne, dvie i više vrstij. (Prunus Cerasus, avium itd.). Trešnja potiče iz južnoga Kavkaza, kod nas naći ju je kao podivljalu. Poviest nas uči, da kad je Lukul pobiedio Mitridata, da je donio prvu trešnju iz Cerasnuta u Pontu u Italiju i nosio ju je punu voća u slavju (triumpfu) 74 god. pr. I. Broj kultiviranih trešanja veoma je velik. Neke se vrsti

Digitized by Google

osebito odlikuju; tako ima jedna vrst u vjenčiću 12 pestića, a svaki vienčić donosi 2—6 i više trešanjâ. Kod jedne vrsti je tako čvrsto koščica na petlu prirasla, da se dadu sušiti; druga opet ima lišće na 18" duljine a ½" širine. Boje su pako jasno ili tamno crvene, žute i crne. Sve naše trešnje mogu se na dvie glavne vrsti svesti, naime na pravu trešnju i višnju.

Lupinasto voće ima izpod mehka ili bodljasta pokrova tvrdu lupinu ili kožu, pod kojom se nalazi plod. Simo spadaju orasi, liešnjaci, bademi i kostanj.

Orahu (Juglans regia) je prvobitna domovina južni Kavkaz i šume Talyshske. Aleksandro Veliki donio ga iz Perzije u Grčku. Sad pako ima orahâ u južnoj i jugo-iztočnoj Evropi po šumah i živicah dosta.

Kestenu (Castanea vesca) je domovinom Sicilija, a možda i Algerija. Bademi i liešnjaci takodjer se kultiviraju.

Hraniva bilina je i smokva ili figa (Ficus Carica), koja spada kao i dud, maline, crljeno grozdiće (ribez) i ogrozd k-jagodnomu voću.

Smokva raste u zemljah oko sredozemnoga mora kao divljaka, a isto tako i oko jadranskoga mora; dakle i u hrvatskom primorju i Dalmaciji. Najljepših smokvenicah ima na Tauru. Domovina im je Sirija i Palestina, pune su kitja, a široka lista, te s-toga i hladovite. Herodot pripovieda, da i Lidija smokvom obilovala i njom se ponosila, te kad bi htio kralj vojevati proti Medijancu, odgovarali bi ga: „ta neimaju niti vina, nego vodu piju, niti smokvom usta da oslade, nit je u njih bud kojega dobra". Ovo su hrvatske rieči o smokvi našega akademika Frana Kurelca. Vremenom prešle su smokve na otoke i Grčku, a kasnije i do Rima. Kod Rimljana bila je smokva i u više vrstij, a jedna je dva put nosila i zvali ju ficus bifera. Nosila je ljeti i pod zimu. Kad su naše strane podpale rimskomu gospodstvu, to se smokva i u nas razsadila i posve udomaćila. Smokve su biele ili crne, biele su sladje, te ih suše, a crne su kiseljaste, te ih, čim se uberu, odmah i pojedu. Biele se smokve suše, plošte i u bačnjićih svjetom razpošiljaju.

Spomenuti mi valja i dud ili murvu od kojega imamo dvie vrsti Morus-alba i nigra, koje se negoje radi voća, već se sade radi lišća, kojim gusjenice svilca hranimo. Domovina mu je M. Azija i s. Perzija. Podivljan nalazi se po Kini, Grčkoj, Italiji itd.

Jagodnik postao je radi mnogih vrstij i brza oplemenjivanja vele znamenit. Godine 1746. bilo je u Francezkoj samo tri vrsti jagoda, dočim su sada bezbrojne. Prava domovina nije nam poznata; jer svaka skoro stran svieta ima sebi karakterističnu vrst. Sve se pako odlike dadu ipak svesti na pet glavnih vrstij. U našoj domovini goje se Fragaria chiloensis (domovina joj Chile), F. grandiflora (d. Suriman), F. virginiana (d. Virginia) a domaće su F. collina, elatior i vesca.

Ogrozd (Ribes Grosularia), grozdić (Rubes rubrum), malina (Rubes Idaeus) i kupina (Rubes fructicosus) kultiviraju se u veliko. Osobito se natječu kulturom ogrozda. Ima već promjenaka, kojih bobulja 5 lotij važe. Sve se vrsti nalaze kao samonikle. Ogrozd i grozdić (ribez) je samonik na Papuku u Slavoniji.

Digitized by Google

Nacrtav u kratko poviest naših voćaka, nastojati ću, da čim skorije opišem i poviest naših tehničkih biljka. Drag. Hirc,
učitelj.

Raznice.

— II. Obća hrv. učit. skupština. Iz VI. sjednice cent. odbora 16. Svibnja. U Vinkovcih osnovani pododbor prijavljuje se i pozivlje cent. odbor, da se u poslovih II. obće skupštine nanj obraća. S-veseljem se prima do znanja postanak pododbora, i on se ima pozvati, da što prije sazove konferenciju učitelja vinkovačkih i po mogućnosti obližnje okolice, te neka se u smislu poziva centr. odb. od 26. Ož. dogovore glede nekojih pitanja skupa sa rezolucijami, koja bi se razpravljati mogla na obćoj skupštini. — Počem je I. obća učit. skupština odgodila nekoja pitanja za II. skupštinu, to se imaju dotični predložitelji pozvati, da programa radi do 15. Lipnja svoje rezolucije cent. odboru priobće. — Pročitan je dopis c. kr. ravnateljstva učiteljišta Zadarskoga od 12. Svibnja t. g. Budući isti dopis veoma znamenitih predloga i razloga sadržaje, to se je odgodila razprava o njem na budućoj odborsku sjednicu, da se dotle svi članovi o sadržaju njegovu i valjanih predlozih dobro razmisliti mogu. — Glede izložit se imajućeg malog muzeja domaćih prirodnina zaključeno je dalje, da se izvedenje toga izruča gospodinu Ljudevitu Modcu, da će centralni odbor pozvati i iz okolice nekoliko pučkih učitelja, neka sudjeluju kod izradka popisa svih potrebnih predmeta, po kom će se tada muzej sastaviti, a napokon nzimlje na sebe g. Lj. Modec i potrebna o tom predavanja prigodom skupštine. — G. Ljudevit Modec izvješćuje, da na njegovu molbu g. Zahar sastavlja himnu, koja bi se k-otvorenju skupštine pjevati mogla. Na to je zaključeno, da se pismeno umoli rodoljubivi glasbenik g. Ivan pl. Zajc, da istu himnu, kad gotova bude, uglasbi. — Uslied dopisa g. I. Gažića, iz Krapja u banskom okružju, podniet će se molba visokomu c. kr. glavnomu zapovjedničtvu i kralj. hrvat.-slavonskomu okružnomu domobranskomu zapovjedničtvu, da se u vrieme skupštine pričuvnikom i domobrancem, koji su učitelji, dade desetdnevni dopust, da na skupštinu doći mogu. — Na predloge g M. Vukovića u 13. br. »Škol. prijatelja« zaključeno je, da se njegov 1. predlog smatra i tim riešen, ako vlada dozvoli, da se na svakoj gl. školi drže sa okolišnim učiteljstvom konferencije glede skupštinskih pitanja; pa i osim toga može svaki pojedini učitelj odboru kadgod hoće svoje mnenje u tom poslu pismeno priobćiti, bez da se na to tek posebni izvjestitelji ovlašćuju. Da centralni odbor pako sva pitanja, koja mu se najave, kako isti gospodin predlaže, bez ikakova izbora stavi na predbježni program, to se nemože prihvatiti upravo uslied izkustva od I. obće učiteljske skupštine. Uzmimo, da se sada, kao onda najavi 80 pitanja, pa da se uz sva ta pitanja stave i rezolucije; tko bi se onda mogao za sva ta pitanja valjano pripraviti? Kakav bi to samo ogroman posao bio za predskupštinu, da iz tolikih pitanja tek ona najvaljanija izabere? Osim toga najavi se i mnogo toga, što za obću skupštinu ni prikladno nije, te se već iz obzira časti skupštinske nemogu takova pitanja u program uzeti. Bezuvjetnom slobodom uprav bi se palo u ono, od čega predlagatelj zazire. Odbor si mora dakle svakako pridržati pravo sastavljanja predbježnoga programa, iz kojeg i onako izključiti neće ništa, što za razpravu valjano bude, počem je on prvi i prama oblastim i prama narodu odgovoran, da skupština uredno i dostojno obavljena bude; a svakomu pojedincu neoduzimlje se opet pravo u predskupštini interpelovati cent. odbor, zašto je ovo ili ono pitanje sa programa izpušteno. Pa je kod većine ovakovih skupština običaj, da odbori sami naprvo odrede, što će se razpravljati, i to ne bez temeljita razloga; a ovaj central. odbor ostavlja ipak konačni izbor skupštini, zadržav sebi, da iz najavljenih pitanja najvaljanija i najznatnija probrati može. Ovo je neobhodno nuždno u interesu same skupštine, da dodjemo do šta promišljenije, do šta jezgrovitije razprave; ovu napokon praksu ima i stalni odbor obćih njemačkih skupština, počem i on na program nemeće sve, nego samo važnija i nuždnija pitanja. — Priredjenje izložbe nespada u djelokrug centralnog odbora, istu će prirediti mjestni odbor, i to iz učila, što ih ima petrinjsko učiteljište, a popunit će ju prema potrebi naši domaći zavodi svojimi sbirkami i domaći nakladnici svojimi nakladninami. — Napokon se očituje, da cent. odbor neće nikakovih pitanjâ bez rezolucija u program primati, a da iste rezolucije imaju sastaviti sami predlagaoci pitanja, ne pako centralni odbor. Moguće je samo, da bi centralni odbor podnešene mu resolucije, ako bi mu se nedostatnimi vidile, sporazumno sa predlagaocem kojim popunio ili možebit gdje šta prema okolnostim predrugojačio; ali on ih nikako sam sastavljati neće.

— O markovskoj procesiji u Zagrebu. Nekomu očevidcu uzračilo se u »Kat. listu« napasti zagreb. učitelje, što su pokrivene glave prisustvovali markovskoj procesiji. Nećemo se s-njim prepirati, da li su učitelji pravo ili krivo radili, što si i u hladnu i vjetrovitu jutru nesiliše djece, da idu odkrite glave, kad i onako nemole, jer je njemu po svoj prilici mal do toga stalo, da li bude u kojoj obitelji bolestnika više ili manje. Nije valjda još probdio noći uz bolestnu djecu, niti okusio jada tolikih matera u ovo neobično hladno proljeće.

Digitized by Google

Nu čudimo se, da je taj »očevidac« vidio samo učitelje pokrivene glave, a drugoga nikoga. Čestitamo mu pako, da se »očevidac« dao na metereologijska studija; tuj će ga bez sumnje zapasti lovorike; jer za čudo je, kad se prvi učenjaci godine i godine muče oko izpitivanja metereologijskih pojava, a on ti jih riešio za čas. Učiteljem pako prosti Bože taj grieh i nedaj, da radi njih griešnika postradaju drugi pravednici!

— Uslied saborskoga zaključka izašao je 28. Veljače t. g. zakon za Koruško, kojim se naredjuje, da se od svake zaostavštine u Koruškoj, ako prelazi 300 for. pa do 1000 for. u zemaljsku školsku blagajnu platiti ima pristojbe 1 for., od 1000 do 5000 for. od svake stotine 25 nov., do 10.000 for. po 30 nč., do 20.000 fr. 35 nč., do 30.000 fr. 40 nč., do 40.000 fr. 45 nč. a od 40.000 fr. dalje po 50 nč. od svake stotine. To plaća bliža rodbina, za daljne baštinike povisuje se prinesak za 50 postotaka. — Ovakov zemaljski zakon obstoji jur i u dolnjoj Austriji. Kako je posve vjerojatno, to će se i kod nas kao i drugdje skoro početi osnivati mirovinska zaklada za pučke učitelje, naime onako isto, kao što se je eno uKrajini počela osnivati; to bi onda velika blagodat bila, kad bi se naša vlada pobrinula, da se i za našu zemlju stvori ovakav zakon.

— Posljedice neuredjenoga puč. školstva — na uvaženje svim onim, koji su kadri skovati narodnju prosvjetu i bez narodnje škole. Dalmatinski list »Zemljak« donio je onomadne pod naslovom »Naše prosvjetno stanje« o tom članak, kojega evo diljem priobćujemo: »Prošle je godine stavljeno u cijeloj carevini 91.531 momak u vojsku, a od tih umjelo ih je pisati 39.996. Ako se uzme obzir na pojedine zemlje, odkud su uzeti vojnici, nalazi se, da je od svake hiljade unovačenih iz dolnje Austrije umjelo 985 pisati, iz Slezke 946, iz gornje Austrije 893, iz Češke 810, iz Salcburga 756, iz Štajerske 755, iz Moravske 671, iz Koruške 581, iz Tirolske 366. iz Ugarske 358, iz Primorja 307, iz Rieke 286, iz Erdelja 149, iz Hrvatske i Slavonije 143, iz Galicije 115, iz Kranjske 106, iz Bukovine 89, a iz Dalmacije samo po 43.

Žalostni su to po nas brojevi! Na prosvjetnom polju mi smo strašno zaostali iza svijuh ostalih naroda i pokrajina u carevini; čak i Bukovina daleko nas je pretekla. A pošto izobraženje naroda u surazmjerju stoji sa brojem njegovih vojnika, koji pisati znadu, to možemo slobodno kazati, da na cielom prosvjetnom evropskom svietu mi smo gotovo najneizobraženiji narod, jer jedva da ćeš valjda još u kraljevini Italiji naći koju pokrajinu, na primjer Basilikatu, gdje manje od 4 po sto pisati znadu.

Sada se kod nas poglavito nastoji, kako bi se materijalno blagostanje naroda podiglo; ali uzalud mi ćemo u tu ciel sve sile uložiti, ako prije ili bar u isto vrieme nepodignemo njegovo duševno stanje, jer narod neizobražen, ostati će navieke siromakom, i navieke u podčinjenom stanju, pošto danas zapovieda a u buduće će sve to više zapoviedati tko bude izobraženiji.

Taj nizki stupanj prosvjete, na kojem se naš narod nalazi, uvjeriti će svakoga, da kod nas treba da se još mnogo žrtvuje pučkoj prosvjeti i da u tom pogledu zemaljski sabor nesmije od nikakvih žrtava da zazire. Zemlja će rado još veće terete podnositi, no što ih danas podnaša, samo da se te sramote oslobodimo, da u cieloj carevini, gotovo u cieloj Evropi neima naroda od našeg manje izobražena. Gospodo zastupnici na saboru i na carevinskom vieću, nek vam je pučka prosvjeta na srdcu; u saboru najveću pažnju pučkoj prosvjeti poklonite, u Beču kod vlade neumorno pučkoj prosvjeti u prilog nastojte, a visoku politiku ostavite za bolja vremena, kad naš narod bude u prosvjeti dostigao ne kažemo stepen, na kojem su njemačke pokrajine, ali bar onaj, na kojem je Bukovina.

Nuždno bi pak bilo da se propisi pokrajinskog zakona o pohadjanju pučkih učiona strogo obdržavaju. S-krivnje rodiefelja naša djeca, osobito po selih, slabo učionu pohadjaju. Ako po selih u učionu dolaze 20% onih, koji bi na pohadjanje učione obvezani bili, to je već mnogo; no pošto naš seljak neće svojevoljno da svoju djecu u školu šalje, red je učionskoj mjestnoj vlasti, da ga primora globom i kaznami, koje su u pomenutom zakonu propisane. Prosvjeta je najveće dobro na ovom svietu; pred njom svi ostali obziri moraju da odstupe; neka dakle učionske mjestne vlasti ni za dlaku ne popuste od tih propisa. Inače će krivnja našeg nevoljnog prosvietnog stanja i pred Bogom i pred ljudmi na njih pasti.

Tako u Dalmaciji, a što da mi u Hrvatskoj kažemo; daleko li smo pred njom?!

— Za XXI. obću njem. učit. skupštinu u Vratislavi prijavljena su nadalje ova pitanja:

Za glavne sjednice: 1. Da bude njemački učitelj onako naobražen, kako to sadašnjost zahtieva, valja da se na učiteljištih uči ponajprije latinski, pa onda drugi tudji jezici. — A. Schmidt, učitelj u Naumburgu. 2. Položaj škole i učiteljâ u kulturnoj borbi u današnje doba. E. Ittig, predstojnik škole u Bremerhavenu. 3. Uzgoj novoga vieka, njegove pogibelji i kako da im se predusretne. I. Luck, konrektor u Pitschenu (Slezka). 4. Socijalno pitanje i pučka škola. Rud. Protzer, glavni učitelj u Duisburgu.

Za odsječne sjednice: 1. Obuka u pisanju u njem. školah s-obzirom na pismene oblike. A. Wild, učitelj u Reznu. 2. Antropologia u narodnoj školi — ili praktično tumačenje antropologično-plastičnih učila od dr. Bocka. Julij Kirchhoff, gradjanski učitelj u Lipskom.

Digitized by Google

Za pedagogijsku sekciju: Što zahtieva hygenija od narodne škole. Dr. med. Asch u Vratislavi. Za prirodoznanstvenu sekciju: 1. nadučitelj dr. Fiedler držati će u sveučilištnom mineralogičkom muzeju demonstrativno predavanje o rudah Slezije, a napose o tom, što se sve nalazi u fürstensteinskom i waldemburžkom području u geologičkom pogledu: 2. Isto pitanje u pogledu botaničkom. Limpricht u Vratislavi. 7. Sekcija za tjelovježbu: Predavanje ravnatelja dr. Karla u Vratislavi.

— Odlikovanje. Vinku Prauseku, čuvenomu pedagogu i zemaljskomu nadzorniku u Beču podielio je kralj danski viteški krst Danebrogov.

— Slike iz poviesti slavjanske. Učitelji pražki, koji no bijahu na skupštini slavenskoga učiteljstva u Beču, zamisliše izdati historički atlas svih slavenskih naroda za narodne i gradjanske škole. Tekst će k-tomu atlasu napisati u svem slavenskom svietu dično poznati pisac českí. Tekst će se štampati u svih jezicih slavenskih.

— Nešta nečuvena! Učitelji vel. vojvodine Hesenske izabrali su urednikom svoga lista Ivana Schmitta, poštena, uvidjavna i značajna pučkog učitelja, i doznačili su mu stalnu plaću za uredjivanje lista 1400 for. Osim toga uručili su mu kao počastan dar krasnu srebrenu, iz nutra pozlaćenu čašu sa tisuć forinti, sve samih zlatnih dvajestačkih marka. Šta sve nemogu i učitelji, kad su složni! Kad ćemo mi Hrvati doživiti takova šta? —

— U Draždjanah ima družtvo, „Allgemeiner Erziehungsverein“, koje jako blagotvorno za bolji uzgoj djeluje. To družtvo otvorilo je lani posebno obrazovalište za zabavilje, u koje su ove godine o uskrsu po drugi put pitomice primane; primljeno ih je 61. A ovo nije jedino ovakovo obrazovalište u Njemačkoj. — Iz ovog se vidi, kako se kod Niemaca prekrasno razvija uzgoj malenih. A kako je kod nas Hrvata? — Mi Hrvati imamo cigle samo dvie izučene zabavilje, naime gospodičnu Žitkovićevu i Lupovu, pa i one nemogahu si mjesta naći u Hrvatskoj, nego se smjestiše u tudjini, prva u Liesingu a druga u Beču. — Pa se onda mi srdimo, kad nas kulturni narodi poludivljaci nazivlju! Tomu se borme nije čuditi, kad neimamo ni toliko čustva ni uvidjavnosti za svoj vlastiti porod, da se bolje za njeg pobrinemo, nego li se je do sada brinulo!

— Nade krajiškoga učiteljstva. U 94. br. „Obzora“ veli ravnatelj Matija Valić: „Što još sada dobijemo, to će nam biti — bojim se — sve; jer kad se jednoč pridružimo gradjanskoj Hrvatskoj i podpanemo pod zemaljsku vladu, neće toga čini mi se više biti. Pa ako i bude, bit će puno manje i redje“. „Obzor“ na to ništa neprimjeće, a ni mi nemožemo da oprovrgavamo rieči gosp. ravnatelja.

— Novi vajmarski zakon za pučke škole izključuje ručni ženski rad i tjelovježbu iz broja učevnih predmeta u djevojačkih školah, a voćarstvo u dječačkih.

Književnost.

— Upozorujemo štov. čitateljstvo na djelo, što no je nedavno izašlo u Beču pod naslovom: „Bericht über österreichisches Unterrichtswesen“. Izdala je komisija za kolektivnu izložbu austr. ministarstva prosvjete I. dio: Poviest, organizacija i statistika austrijskoga školstva od dr. Adolfa Fiekera, c. kr. minist. savjetnika u minist. prosvjete. Sa statističkimi tablami od Gustava Schimmera. II. dio: Specijalni izvještaj o pučkih i gradjanskih školah, preparandija, srednjih škola od raznih izvjestitelja. Sa 34 priloga. Beč 1873. U komisiji kod Alfreda Höldera (Beckova c. kr. sveučilištna knjižara). Ciena 5 fr. a. vr. To je djelo neobhodno potrebno svakomu, koj hoće temeljito da prouči razvitak i stanje austrijskoga školstva; preporučamo ga zato osobito učiteljskim knjižnicam.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Čabru, županiji riečkoj. Plata: 372 fr., za drva 72 fr., za orguljanje 50 fr., a u ime paušala 18 fr., ukupno 510 fr. uza to slobodan stan i zemljišta za kuhinjski vrt 200 četv. hvatij, a od svake pjevane mise 30 nč.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 10. Lipnja 1874. preč. gosp. Gjurgju Kvaterniku, zač. kanoniku, podarcidj. i župniku u Gerovu.

Srdačna hvala svoj onoj gospodi učiteljem i prijateljem, koji su me uslied napadanja nekoga dopisnika „Obzora“ na moju osobu, sadržano u br. 89. istoga lista, počastili svojim nepokolebivim pouzdanjem.

Josip Glaser,
učitelj na petrinjskom učiteljištu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 16. U Zagrebu, 1. lipnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Biljka kao pomagalo kod uzgajanja i obrazovanja mladeži.

(Konac.)

Nu obukom u prirodopisu neima se mladež samo poticati na to, da zrije i promatra prirodu, nego ona ima i druge svrhe. Tako joj je već jedna svrha ta, da pobudi u djetetu nagon i volju za izpitivanjem, da se tako diete za rana nauči paziti i cieniti i male i nesetne stvari, pa da u njih nadje radosti i veselja. Tomu pako vodi najprije i najsigurnije biljarstvo. Najglasovitiji poznavaoci i izpitaoci prirode, kao Linné, Decandolle, Liebig, K. Müller i drugi priznavaju, da ih je najviše biljarstvo navelo i dovelo do samostalnoga izpitivanja prirode. Nu dakako da bi bilo smješno, kad bi tko zahtievao od učnnika pučkih škola, da u tom smislu samostalno izpituju prirodu, — ali na svaki način ima se obukom u prirodopisu, te prirodoznanstvom u obće polučiti barem to, da bude u djeteta pozorno oko za prirodu i za sve, što je u prirodi, da sve, što vidi i pravo vidi, pa da na onom temelju, što mu je u školi udaren, umije kasnije nekom samostalnošću i samo graditi. Jer takova obuka, kojom se to nepolući, koje obrazovna i uzgojna sila nedopire izvan uzkih stiena školske sobe, koja prestaje poticati i djelovati, čim je odjeknuo amin posljednje školske molitve, takova obuka nije nikakova obuka, niti zaslužuje, da joj bude mjesta u školi. O obuci u biljarstvu nemože se to sjegurno kazati. Baveć se diete biljem, otvara mu se srdce i za malenkosti i nesetnosti; oko mu se oštri i za ono, što se prividno neznatnim čini; u obće uči se i u malom nazrievati liepe i velike stvari. Pogledav u sviet bilinski, zavirio si u sviet jednostavnosti. Na najjednostavniji način niže se stanica do stanice dok nepostane čitava biljka; kako jednostavno je ustrojeno lišće, koje nam se čini, da je navješano po drveću onako samo za ures, a isto tako cviet i plod, pa ipak — koli čudnovat život naći ćeš u jednostavnih tih ustrojih! U istinu i po svojoj gradnji i po svrsi, kojoj su sagradjeni, prava su to čudesa u stvorstvu! I u najsitnijih organizmih u bilinskom svietu,

Digitized by Google

u nježnih mahovih i lišajih nadiviti se možeš ljepoti, skladnosti i shodnosti, koja vlada u prirodi. Pa upravo tražeć tako i nalazeć ljepota i krasota u malih, prividno neznatnih stvarih, naići ćeš na sve veći čar, koj te nekom neodoljivom šilom vuče k-prirodi, od kojega ti se ona sve više mili, i koj te neprestano goni, da tražiš samostalno u njoj novih, zanimivih ljepota. Čuveni Lübben reče ju u uvodu k-svojoj botanici ovako: „Ozbiljna je, kad kažemo, da je svrha obuke u botanici, da bude od svakoga učenika izpitivalac prirode. Jer kad se jednom pobudi u čovjeka nagon za izpitivanjem, tad se neće baviti samo onim, što ga na to potaknulo, nego će pozorno pratiti i izpitivati sve, na što nadodje, te u tom naći najveće zadovoljstvo i sreću, a krozato postati samostalnijim i nezavisnijim, ni neglededć na to, da će mu to mnogo i mnogo puta biti od koristi u običnom životu".

Svrnemo li pogledom širom Evrope i razmotrimo razne narode i njihove osobine, to ćemo opaziti, da osobito slavenski narodi od davne davnine njegovahu i dandanas njeguju bilje. Ta oni su poznati iz najstarije dobe kao ratari, a u pjesmah svih grana slavenskih to narodnih to umjetnih o čem se pjeva nego o cvjetnih poljanah, zelenih livadah i stepah i bujnih dubravah; čim prispodabljaju pjesnici zlato svoje, ljepote djevojke i njihove dražesti, nego li raznolikim cviećem? Koliko li se puta nespominje samo u naših pjesmah smilje i kovilje, te bosiljak, ružica i ljubica, a zar nebijaše od vajkada našim pradjedom lipa sveto drvo, oko kojega se sakupljahu, kada je bilo viećati o najzamašnijih državnih stvarih, pa i dan danas gdje mladost kolo igra a staro odpočiva i gledajuć ju uživa, nego li pod obljubljenom slavenskom lipom?

Slavenskim je narodom indi nekim načinom prirodjeno, da im se osobito mili bilje, to mu je narodna osebina, a na to valja da i narodna škola uzme osobiti obzir. Jer samo što čovjek dobro pozna, može cieniti, a što cieni, može uzljubiti. Treba dakle, da gojenčad hrvatsku zarana upoznajemo sa milići svoga naroda, tim se samo odužismo rodu svomu.

Kadno već spomenusmo, koli možno je kadro upoznavanje sa biljem djelovati na uzgajanje ćudi, to valja da se tuj sjetimo osobito uzgoja djevojaka. Žalibože, da se kod uzgajanja djevojaka, osobito po gradovih, udarilo stranputicom. S-jedne strane majke i odgojilje siju već zarana u nježna djevojačka srdašca sjeme svakojakoga korova, kao što je pomamnost za modom i prećeranim i nenaravnim kićenjem, koje domala uzbuja i uduši sve krasne klice naravne prostodušnosti i prave ženske ćudi; a s-druge strane što se i u školah ženska omladina prenatovaruje svakojakimi i nepotrebnimi predmeti, a otudjuje svojoj pravoj zadaći. Jedno je i drugo žalostan pojav, te može uroditi samo pogubnimi posljedicami po narod. Zvanje je žene, da bude majkom; kuća i obitelj vas joj je sviet; tuj imade radit, vladat i ravnat. Mužu je poći na borbu u sviet, njemu se uzpinjati znanošću nebu pod oblake i roniti u dubine morske, njemu se borit, skrbit i branit obitelj, a u kući da vlada i upravlja nježna i revna domaćica, umiljna, uztrpljiva majka.

Digitized by Google

A gdje da se žena za svoje buduće zvanje bolje uzgoji, nego li u naručaju majke prirode? Ona je sama puna ljubavi, pa će znati i u gojenicah svojih pobuditi ljubav i nježnost. Zato vodimo žensku omladinu u krasnu prirodu, pa ju upoznavajmo osobito sa najnježnijom njezinom dječicom, sa biljem, od nje će naučiti, kako je prostodušnost, te nježnost i blagost srdca najljepši nakit djevojački. Baveć se biljem pripravljat će se najbolje za buduće svoje zvanje, taj će naučiti cieniti i najmanju stvarcu i svaki i nesetni pojav će ju zanimati. Pa zar nevoli nekako od naravi već ženski spol cviećе i bilje? Treba dakle, da taj naravni nagon sliedimo, pa da uvedemo žensku omladinu u bilinski sviet. Rado će nas slieditи, vezati kitice i plesti vience, sabirati raznoliko lišće, a uza to i pozorno slušati, kad ćemo joj odkrivati tajne ljubimaca njenih. Tako samo, pa držeć se i inače valjanih uzgojnih načela, odgojit ćemo uputljivo žensko čeljade zvanju njegovu onako kako treba.

Napokon je i kod religioznoga uzgoja bilinstvo od ne mala upliva. Ta poznato je, u koliko uzkom savezu bijaše bilje sa religioznimi obredi starih pogana, koji se klanjahu svojim bogovom u svetih dubravah; pa kad je i kršćanstvo zavladalo, mnogo je toga preostalo, osobito raznih običaja, s-kojimi je i bilinstvo u najužjem savezu. A zar se svakomu srdce neširi, kad izašav liepoga proljetnoga dana na krasne poljane i dubrave pune svakojakoga bilja i mirisnoga cviećа, pogleda na sve te krasote; zar nisu upravo ti časovi najsgodniji za probudjivanje religioznih čuvstva? Učitelju se dakle upravo kod biljarenja najljepša prilika pruža, da upoznavajuć gojenčad svoju sa biljem u prostoj prirodi, te upozoriv ju na sve ljepote, koje nam bilinski sviet pruža, sjeti ju i na premudra stvoritelja.

Neumrli Humbold kaže u svom Kosmosu: „Glavna je svrha misaona izpitavaoca, da u raznolikosti spozna jednolikost, te shvati duh naravi, koj no je sakriven u pojedinih pojavih. Tomu pako duhu, koj svim vlada, i životom u prirodi upravlja, najlaglje ćeš upravo u bilinstvu u trag doći. U dubu orijašu, komu ni najače oluje nahuditi nemogu, kao i u sićušnoj mikroskopičnoj biljki naći ćeš da vlada isti život, da vlada isti zakon.

Dotjerav tako svoju razpravicu koncu, hajde da lagljega pregleda radi još jednom sabeiemo sve, što navedosmo, u kitice u formi teza:

1. Prirodoznanstvo je u obće koli radi formalne toli i materijalne koristi veoma shodno sredstvo kod uzgajanja i obrazovanja mladeži.

2. Izmedju ostalih prirodnina nesmije se ni najmanje zanemariti biljka, jerbo je od svih prirodnina djetetu najbližja, te za elementarnu obuku osobito prikladna.

3. Biljarstvo je veoma shodno sredstvo za estetično-moralno obrazovanje, jerbo biljka po svojem ustrojstvu i svojih svojstvih djeluje osobito na ćud, te je kadra pobuditi i hraniti osobito čuvstvo ljepote; a uza to je i u mnogostručnom savezu sa našimi osjećaji.

4. Obukom u biljarstvu uči se mladež paziti i male i neznatne stvari, a tim se pobudjuje u njoj nagon za samostalnim izpitivanjem.

*

Digitized by Google

5. I s-narodnoga gledišta imade se uzeti obzir na tu struku, jerbo je našemu narodu od naravi omiljelo bilinstvo.

6. Ta je struka od osobite važnosti kod uzgoja ženskoga spola.

7. Napokon i s-gledišta religioznoga ima taj predmet mnogo prednostij, jerbo se njim može mnogo djelovati na religiozna čuvstva.

Po „A. d. Lehrerzt." preradio x+y.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje III.

Množenje (Množitba.)

Valjalo je sada odlaziti; Bistra da se vrati svojoj kumici, dva brata da idu prodavat jabuka svaki svojim kupcem.

Gomiljko, koj je bio mnogo jači, ostavljao bi osla malomu svojemu bratu, capkajuć s-košem na ledjijuh. Napunio ga vrećicami sve do vrha, tvrdeć, da je mnogo udobnije imati jih kod ruke sve po deset na jednom. Njegova bijaše jabukami obskrbljivati velike kuće.

Prvi posao pako Dielkoviću bijaše, da izpraznjuje dvie svoje košare, koje pune, bile bi preveć težke oslu za tovar. Potle, kada jih već nanj položio, eto ti ciele kiše jabuka, jer da si prištedi trud otvarati i svezivati uviek vrećice, sve bi jih izsipao, jer je imao kupaca, koji su riedko kada poiskali deset jabuka na jednom. Kada su tako skupa koracali, a Bistra jih je veselo motrila, kako trguju, nuto je, gdje joj pala sretna neka misao. Sjećate se, da je i ona imala jabuka, jer su joj jih dečki 1.056 komada poklonili. Nije s-početka na nje ni mislila, neznajuć što bi s-njimi, jer na to nije mogla misliti, da jih odnese kući svojoj kumici. Domisli se, da jih može i ona prodavati, ili dat prodati, pak eto i njoj novaca. Tà i djevojčicam godi, kada imaju po koj svoj grošić.

Izvuče dakle dvie škatulje iz svoje košare i pružajuć jih dječakom, reče: Draga braćo! to bi bilo veoma liepo od vas, da prodate i moje evo jabuke. Ovih sam dana vidjela u dućanu liepu crvenu vezaljku, koja mi se toli ljubi. Pak onda, na cesti, kojom često prolazim, neka je kolibica, u kojoj sam već često bila. Oh, sretne li mene, da tamo uzmognem donieti jedne liepe cipelje za malo diete, koje ima sve razdrapane postole.

Gomiljko sgrabi škatulju, koju je pozorno pričvrstio bio k-svojoj košari, pričem mu je Bistra pomagala.

Medjutim otvori Dielković mekanički i nemisleć vrećice svoje sestre, kao što je bio načinio sa svojimi, a jabuke padahu poput tuče u košare, gdje su se smiešale s-njegovimi.

Digitized by Google

Eh! Bože moj! klikne Bistra, kada je svršila posao sa starijim, pak će mladjemu bratu: eh! Bože moj! šta li ga učini? Kako ćeš razpoznati, što je u košari moje, što li tvoje?

Umiri se. Prodati ću jednu jabuku za se a jednu za te; a što ću prodati za te, to ću brižljivo metnuti osebice.

To me baš posve neumiruje; nu sutra ćemo vidjeti, kakovi nam budu računi.

Ona odè, a ova dva mala jabučara takodjer svaki na svoju stranu.

Treba da vam rečem i to: U onoj zemlji imali su mjesto novaca maljušne komadićke mjedi, debele kao naši novčići, koje su zvali tokar; ti su novčići bili sredinom probušeni, te jih mogahu nanizati na debeli konac, koj je onda služio mjesto kesice. Dielković je uzeo dva konca, jedan za svoju sestru, drugi za se. Gomiljko ponesao samo jedan, na koj je nanizao sve, štogod bi prodao iz vrećice, škatulja ili koša.

Još i to vam moram reći, da su se njihove jabuke, buduć najbolje u cieloj zemlji, prodavale dosta skupo, naime jedna po osam tokara. To je bila kao stalna ciena, pak domaćici nikada nebi ni na um nalo, da se s-njima vadi radi toga. Bog si ga znaj, kako bi to bilo, da se pohtjelo gospodjam snizivati cienu; valjda su znale, da to nebi k-ničemu vodilo.

Sutradan, kada je Bistra došla, da traži svoje novce, naide obadva dječaka u najvećoj smetnji i zabuni.

Gomiljko je posve dobro znao, koliko je jabuka prodao iz škatulje; pak mu je lasno bilo pogledati, koliko jih manjka. Nu nikako nije mogao doviti, što pripada sestri mu.

Dielković je pako na vlas znao, koliko ima njezinih novaca; jer eno njegova niza, njegova, ako ćete čisla; nu nije joj znao reći, koliko je prodao njezinih jabuka, koliko li mu ih preostalo.

S-prva nisu ni smjeli, da kažu svoju nepriliku; pa ipak je trebalo, da i to dodje na vidjelo.

— Čujder Bistrice! uze gomiljko srdačno, prekinuvši dosadno mučanje: ostalo je samo devet jabuka u tvojoj škatulji. Prodao sam ti jih dakle 91, ako se nevaram. Svaka po osam tokara, kako znadeš. Uzmi što hoćeš: bolje ti neumijem ništa reći.

Oh! prosim za oproštenje, ti mi to možeš i bolje reći. Bilo bi za me bolje, da znadem sasvim, koliko mi pripada; neimam volje uzeti tvojih novaca isto tako, košto se ni tebi neće čuvati mojih.

Pokušajmo, što bi bilo najpametnije. Veliš, da si prodao 91 jabuku, svaku po 8 tokara. Da je bila svaka po tokar, to bi činilo 91 tokar. Po dva tokara svaka čini dakle dva puta 91 tokar; po tri tokara svaka čini tri puta 91 itd. Plaćalo jih po 8 tokara. Ide mi dakle 8 krat 91 tokar. Napiši 91 osam putij red po red, pak ćemo sbrajati.

— Nije šala, ti imaš pravo. Kako to, da se toga nisam već prije sjetio?

Poče pisati:

91
91
9.

Digitized by Google

— Stani! dovikne mu Bistra. Sjetila sam se i boljega.

Uzev ugljen, stade pisati:

91
8
..8

U 91, reče, ima devet desetica, više jedna jedinica. Poglednimo redomice najprije, koliko li smo dobili za jedinice i potle stopram, koliko su nam doniele desetice. Nećemo morati tako dugo pisati.

Za jedinice imam najprije 8 tokara, to je posve jednostavno Za svaku deseticu, koja sadržaje deset putij više jabuka, imala bi deset krat više tokara, to će reći 8 desetica.

Za devet desetica, imala bih dakle 9 krat 8 desetica, to se samo razumieva.

8 krat 9? ..... Deder Gomiljko i ti Dielkoviću, 8 krat 9 mnogo li to čini?

Obadvie glave se sklone. Uvidjela je s-mjesta, da se nemože u nje pouzdati.

— Ta sračunati ću si već sama, bez vas, reče nešto srdita, što je ovako zakasnila u svom računu. Pa brojeć na prstih: Jedan krat devet je — devet, dva krat devet je — osamnaest, tri krat devet je — dvadeset i sedam itd. napisala je postupice na neku podugačku daščicu male četvoriće sa brojkami evo ovako:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
9	18	27	36	45	54	63	72	81

Već znam uzklikne vesela: 8 krat 9, to je 72!

Dati ćeš mi za devet desetica jabuka 72 desetice tokara, ili 720 s-ono osam tokara, što mi pripadaju za jabuku, prodanu izvan desetica, to čini 728 tokara. Daj mi jih, pa smo u redu.

Ja sam posve zadovoljan, reče Gomiljko; nu raztumači mi jošte ovo. Baš si mi rekla, 9 krat 8, ili 8 krat 9, da je sve jedno. Znadeš to za stalno?

U mjesto svega odgovora, uze Bistra ugljen, te načini veliki broj crtica, uzporedjenih ovako.

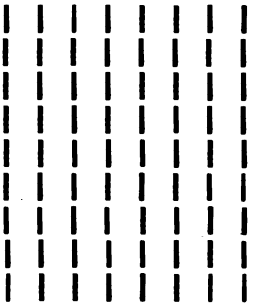

Digitized by Google

Koliko crtica ima u svakom redu?

Osam.

A mnogo li ima reda?

Devet.

Broj sve te crtice, iduć s-lieva na desno u svakom redu jednu po jednu: koliko si jih nabrojio?

Sedamdeset i dvie.

Što si činio? Brojio si devet krat osam crtica, buduć ima devet redova svaki red po osam crta. A kada bi si sada brojio crtice odozgor dole, silazeć od reda k-redu, koliko bi si jih nabrojio?

A to me pitaš? Sedamdeseset i dvie. Eda li brojim uzduž ili poprieko, crte ostaju uviek crtami, to se samo kaže.

Posve se s-tobom slažem. Dakako, brojeć odosgor dole, imao bi u osam redova svaki red po devet crta. Sada dakle uvidjaš, da je 9 krat 8 ili 8 krat 9 sve jedno, pak izabrao si ti kojegod hoćeš brojeve, uviek će biti ovako.

Tisuć krat četiri ili četiri krat tisuću, biti će uviek četiri tisuće. Daj mi mojih 728 tokara, pa budi uvjeren, da je to pravi moj diel. (Dalje.)

Kriepostna seljakinja*.

(Pisala Julija Molino-Colombini.)

Osobe:

Gospodja Marija.

Dragica, Stanka } njezine kćeri.

Učiteljica istim.

Gospodja Sofija.

Milica, Ružica, Katica } njezine kćeri.

Barica, Jelka } seljakinje.

Služkinja.

(Dvorana sa školskim stolom; po podu se vidi porastepena papira i knjiga).

---

* Neima sumnje, da je vješto sastavljena, te mladeži prilagodjena gluma veoma shodno uzgajalo: njom se ne samo može krepko djelovati na ćud mladeži, nego si ona glumeć i vježba pamet, uči, kako valja govoriti i kretati tielom. U novije vrieme osobito u Českoj i Njemačkoj zabavljalo bi tako djecu, a od prihoda takovih predstava nabavljala bi se učila ili bi pako namienjen drugoj obće koristnoj svrsi. Zato priobćujemo i ovu igru našemu čitateljstvu, nebi li možda komu i kod nas rabila. Ova se pako igra može tim laglje glumiti, što joj netreba ni posebnih ni osebitih, već običnih sprava, jer igraju djeca i sav čin se vrši u školskoj sobi. Srčika je cieloj igri u tom, da se mladeži jasno i zanimivo pokaže, koli krivim putem može udariti diete pokvarena srdca, a s-druge strane, da joj omili kriepost. Ur.

Digitized by Google

Prizor prvi

Dragica i Jelka igraju se s-orasi. Stanka sjedi kod stola pak računa.

Jelka. Moja je! ja pogodih ovu kopu*. Daj mi orahe!

Dragica. Nije istina.

Jelka. Daj mi orahe! Pravo reći, daj mi dvie kope!

Dragica. Orasi su moji, jer sam jih ja srušila.

Jelka. (Plačuć.) Lažeš! daj mi jih samo, jer ću te inače tužit svojoj majci. (Hoće da Dragici strgne orahe iz ruke, al je ova pobjegla). Daj mi jih mahom, jer su moji,

Stanka. Ali zaboga! pogodite se već jednom. Tà cielo me jutro već mutite tako, da si nemogu složiti ovoga računa.

Jelka. Dragica je tomu kriva, jer mi neda oraha, koje sam srušila.

Dragica. I opet ti velim: ti lažeš!

Stanka. Tà umirite se već jednom. Za čas dojti će učiteljica, a ja nemogu radi vas svršiti si zadaće. Morat ću joj iskreno reći, da si me ti bunila, pak da je Jelka ovdje od ranoga jutra.

Dragica. Haj si ga! (Kaže joj pestnicu.) Čuvaj me se! Ako želiš biti izdajicom, imati ćeš zaisto posla sa mnom. . . .

Stanka. Nebunite me dakle, ako ste rade da vas netužim. Još mi je ponoviti razne zadatke.

Dragica. Zadatke! ja već sve znam posvema.

Stanka. Ja si nemogu tako čvrsto zapamtiti, košto ti.

Jelka. (Stoji medjutim uviek uz Dragicu te joj kuša uzeti orahe, koje Jelka čvrsto drži, — pak će u plač). Nevaljalko! daj mi već jednom orahe! Daj mi jih!

Stanka. Evo ti je na! Moram si ovdje razbijati glavu, pak ako se još nenaučim zadatka, — to će me učiteljica i pokarati.

Prizor drugi.

Iste s-učiteljicom si.

Učiteljica. (Čuje joj se s-nutra glas.) Službenica —.

Jelka. (Razabrav njezin glas pobjegne.)

Dragica. (Migom sakrije orahe.)

Stanka. (Začne raditi.)

Učiteljica. (Stupajuć silno.) Prekrasno! Liepa li mi reda ovdje! tako li se radi? Zar pišete nogama, jer neznam, čemu da bi bile knjige i pisanke po podu? (Dragici:) Ustani! Na noge! tà tuj se ipak neradi.

Dragica. (Sakupi zadaćnice.)

Učiteljica. A znaš li zadatak svoj?

---

* Okruni tri oraha ili lješnjaka četvrtim, imaš veliku kopu; metni na dva oraha treći, eto male kope. Orah, kojim se kope tuku, zove se trkljaš ili fuljaš. Igra zove se kopičanje. Prev.

Digitized by Google

Dragica. Znadem posvema.

Učiteljica. Nuder dakle, dokaži to.

Dragica. (Donese učiteljici knjigu, pak zače pripoviedati čest nekoga izvrstnoga pisca, ali govori naglo i bez čustva.)

Učiteljica. Mila moja! Zar je to znati lekciju? To se zove klopotanje; tako ti brbutaju papige. Kala se misliš odvaditi ove ružne navade?

Dragica. Prijašnja učiteljica nebi me nikada karala radi toga; pače uviek me je hvalila, kad bi joj znala tako odgovoriti.

Učiteljica. Al ipak znaj, da ja u ovom blebetanju vidim samo nîz riečij, a nikakova znanja lekcije; u tom ti je prosta igra pamtila, u tom dar naravi, koj nezaslužuje nikakove pohvale. Treba da se ruzumi ono, što se govori; treba razglobiti, izpitati stvar da se uzmogne shvatiti smisao, a kada je to, tada se lasno izrazi čuvstvo prikladnim naglašivanjem riečij, milim i ljubkim uzdizanjem i snizivanjem izreka, slovom: talasikavim govorom. Reci mi samo: da li bi bilo liepo, kad bi svoju majku ovako molila? — (Pačinja jednozvučno pjepjevanje Dragice.) Molim te liepo, dopusti mi, da smijem popoldne sa sestrićnom si Milicom u njezin vrt.

Stanka. Ej to bi mi se majka grohotom smijala, samo ako me nebi i psovala.

Učiteljica. E — dobro. Treba vam dakle znati, da i vaše jednozvučno poviedanje lekcija veoma nemilo dira svakoga, koj vas sluša. Slušajte! dragi nam je Bog dao osebitu gibivost i pružívost glasu, da njim uzmognemo davati silu i znamenitost svojim riečim. A već sam vam tolikoputij rekla, da ga liepo razvija svoje misli i čustva onda, kada vješto uzvisuje i snizuje glas, kada prikladno i u horu postaja, kada silnije naglasi onu slovku a uzdigne cielu rieč, koja nosi osobitu znamen, kada brižljivo prikupi više neznatnijih u izreci riečij k-onoj znatnijoj itd. — —

Stanka. Ah — dà dà; vi ste nam sve to liepo tumačila, pak i sama znam, da se može čovjek prosuditi s-čitanja, je li je proučio slovnicu ili nije.

Učiteljica. Dragice; ponovite svoj zadatak!

Dragica. (Spletena izreče nekoliko riečij, spajajuć one, koje bi imale biti razlučene.)

Učiteljica. Ali čemu to . . . sa . . . slušajte me; smisao smo tumačili već jučer, mislim, da ga morate razumjeti. Dosta je dakle da čujete čitat, kako da vam prihvati uho gibkost glasa. (Čita.) — A sada mi to isto poviedaj s-pameti ti, Stanko.

Stanka. Neznam još dobro, jer si nisam imala kada ponavljati.

Dragica. (Motri ju strelovito.)

Učiteljica. Bijaše ti se učiti, moja draga, a ne brbljati i klevetati. Da vidim, što je i kako s-računom!

Stanka. Već sam ga toliko putij napravila, al da bi samo jednom dobro.

Učiteljica. Aj, aj! Ja bih rekla, da ipak nije mučno sbrojiti prostih slomaka.

Digitized by Google

Stanka. Uviek se nekako smetem, kada tražim obći nazivnik.

Učiteljica. Al ipak su pravila posve jasna.

Stanka. Pravilo znam; evo ga; svi se nazivnici umnože a ono umnoženo obći je nazivnik (govori dalje).

Učiteljica. Dobro! pak onda?

Stanka. Ali računajuć uviek se mutim.

Učiteljica. A sve je tako razumljivo. Vidiš, onomad sam to isto tumačila Marici samo pol sata, pak je odmah sve dobro sračunala, a ti . . .

Dragica. Uviek hvalite tu Maricu, a meni se čini, da je ona prava budala. Bijaše vam ju vidjeti prekjučer, kadno joj je tetka Mileva poklonila novčić! Nije joj se znala ni zahvaliti, već se zarumenila, pak vriznu plakat — bedača nekakova!

Učiteljica. Čini mi se, da si ti ta bedača, koja nemožeš shvatiti, da ono rumenilo i one suzice odkrivaju milućutno srdce mnogo više, nego li ikoja onih laskavih izreka, što jih čovjek prihvati u družtvu i kojim se vriednost mnogo putij nemože niti shvatiti.

Dragica. Nikako nemogu dokučiti, kako je to, da vi mila učiteljice, vidite toliko nježnosti i ćutljivosti u onoj neotesanoj seljakinji, koja govori same budalaštine i koja uviek zaudara nekom kozjom duhom. Neplašim se očito i jasno izreći, da nemogu prianjati uz tako surovu čeljad.

Stanka. Pak se ipak nebojiš, da se oprljaš, kada se igraš s-Jelkom.

Dragica. (Grozotno ju pogleda.)

Učiteljica. Žalibože! druže se posve dobro, jer si nalikuju, dočim Barica ima plemenitu dušu, koje nemože nitko štovati, neima li i sam nježna srdca. Lahkoumne duše sude samo s-vanjštine, s-odiela i raznih načina, kojimi se jedno drugomu klanja i uzvija. U tom je veoma velika pogrieška; prava je plemenitost sama u nježnosti ćudij, a ta se može najti tako dobro pod ruhom seljačkim košto i pod sjajnim odielom bud kojega varoščana ili varoščanke.

Dragica. Dá, — Jelka ima više duševne plemenitosti, ona je uviek rado uz nas, te nas njeguje; ona shvaća eleganciju i sasvim je sretna, kada ju obučem u koju svojih oprava da vidi, kako joj dolikuju, ili, kada . . .

Učiteljica. Jelka je podla i tašta. Uboga pako Barica uz bolestnu si majku, ima posve druge skrbi, niti misli na vaše igre, pak prezire svaki onaj sjaj i ures, za koj zna, da joj nedolikuje. Ona nosi svoje narodnje, uviek čiste i liepo nabrane suknje, pak joj tako krasno dolikuju, da ju je slast pogledati; ona je uviek čista, uviek liepo počešljana i u svem uredna. U istinu, ona je uviek u poslu, pak nije ni šala — onako malenoj obskrbiti i sebe i milu si ostarjelu majku. Dragice! Da mi te je vidjeti, što bi ti učinila, da si u njezinoj koži! Divna li onda u kući ti reda! Zar ne? Dà predivna! gdjeno evo i sada, prem imaš i služavku, tako si neuredna, da ti je jedan rubac u ormaru a drugi pod postelom, jedna cipelja u jednoj sobi a druga u drugoj, vajme! — puna te je kuća, kad ti se je spremat u školu, u crkvu, bilo to već kamo mu drago. Vjerujte mi . . . (Dalje.)

Digitized by Google

Dopisi.

Odziv na članak „Naša borba“. Pročitav članak pod navedenim naslovom, pomislih ja, a sigurno i množtvo učitelja hrvatskih: eto nam dakle u kratko predočene borbe naše borbe od nekih toli razvikane i ozloglašene, kao da učitelji s-jedne strane prezreni, a s-druge opet toli pogibeljni, hoće postati čete razvratnikâ, skûp bez nadzora i gospodara. — Pa ipak pročitav svu tu borbu, nećeš naći ništa pogibeljna, — ništa nepravedna. U istinu u tom je članku položaj učiteljstva, njegovo nastojanje i borba tako iskreno i nepristrano nacrtana, da mu ni najžešći protivnik prigovoriti neće, niti može*; nu ipak mislim, da neće biti s-gorega, da i ja neke misli, koje mi se kod čitanja toga članka porodile, ovdje nadovežem, nebi li se tim stvar još bolje razbistrila.

Počimam dakle!

Znademo svi, da je podnešena čini mi se g 1865. saboru škol. osnova pod imenom: „Ustav pučke škole“ i kako bi onda primljena a kako se sada učiteljstvu radi istih ideja, koje se u njoj izražene, svaki korak na zlo tumači, sumnjići. Pretjeranost, vjetrogonstvo itd. obično su izrazi, kojim se pravedni zahtjevi hrv. učiteljstva krste. A uzrok tomu? Ja bih rekao, da tuj i nesretni politički odnošaji igraju veliku ulogu, pa da se politiki za volju sve donekle uzmicalo, a i sada još oklieva s-riešenjem toli važnoga školskoga pitanja. Tako čusmo, a i čitasmo u javnih glasilih, da je hrv. svećenstvo rodoljubivo, pa da je i pravo, da škola ostane in statu quo, kao tobož za nagradu svećenstvu. Nu ja držim, da je to vrlo nepravedno i krivo, jer bi onda svaki stališ mogao tražiti nagradu — privilegija za svoje rodoljublje. Biti rodoljubom, veže nas poštenje, naobraženost i ona poznata: čiji krušac jedeš oj, njegovu ti pjesmu poj! Učiteljstvo traži, da se u svakom vieću i sboru, gdje se o školi i o učitelju viećalo bude, dade glas i učitelju uz svećenika i druge občinare, zahtieva, da školom upravljaju strukovnjaci. Ali ti su zahtievi upravo trn u oku mnogoj i mnogoj gospodi, i rad njih tolika vika. A zar nezovu lječnike u vieće, kada se o zdravstvu govori, a pravnike kad se govori o pravu, samo školstvo da je takova stvar, gdje baš učitelja ni za liek netreba. A s-nadzorom je isto tako, ako ne i gorje. Ali nije, gospodo moja, svaki, koj čitat i pisat znade, pa makar uz to izučio i kakove znanosti, zato sposoban za nadzornika škole. Nadzornik ima biti strukovnjak. Strukovnjak samo vidi ti u grud i srdce; a nestrukovnjak primi vanjštinu za jezgru. Pa nije dovoljno samo nadzirati, već je tuj treba i podučiti, savjetovati, pomoći, liečiti što je manjkavo, trome pobuditi a marljive poticati na daljni rad, riečju, nadzornik ima biti učiteljem sudrug, prijatelj i iskreni savjetnik. A da li je tako dosele bilo? Mislim da nije; a to priznaju kad kada i sami zagovornici sadanjega nadzorničtva, grozeć se učiteljem: čekajte samo, vaši će vam nadzornici inače na prste gledati, a pod nami vam još je blago bilo. Ali zaboga, neradi se tuj o tom, što je kojemu učitelju milo, ili kojemu nadzorniku drago, već se tuj ima gledati na korist naroda.

Glede I. učit. skupštine pravo ima pisac članka, da mi vanjski učitelji kroz ovo dvie godine progutasmo mnogu i mnogu čemeriku. Podjosmo u Zagreb puni oduševljenja, govorasmo i razpravljasmo u skupštini za boljak škole i svoga stališa po najboljem svojem osvjedočenju nedirnuv barem hotice u ničije pravo; razstadosmo se veselim srdcem u osvjedočenju, da ma koj kamičak doprinesosmo dobrobiti mile domovine; ali kad kući, sama namrgodjena i neprijazna lica. A zašto? Valjda zato, što otvoreno rekosmo svoje nazore i branijasmo svoje uvjerenje**. U pomenutom članku se dopušta, da je možda tuj i tamo koja neraz-

* Prevariste se; čitajte 21. br. „Kat. lista“. Ur.

** „Kat. list“ predbacio nam već više puta, što nije bio pozvan na skupštinu od svećenstva barem diecez. škol. nadzornik, a pozvan bijaše nečemurni Dittes. Diec. škol. nadzornik

Digitized by Google

borita i nepromišljena izušćena; pa zar je to tolik grieh? Što bismo istom mi morali kazati, koji kasnije moradosmo čuti ne samo nerazborite, nego što je za čudo od intelligentnih ljudij, i krupnih i mastnih, koje nisam ovdje nabrajati voljan.

Na onu, da smo ladanjski učitelji glupaci, neznalice, pa i lienjaci, dobro je rekao pisac, da krivnja pada na one, koji se nepobrinuše i nedadoše nam prilike, da se naobrazimo, kako treba. Ali za čudo je, da i u drugih stališih, koji su imali dovoljno prilike, da se naobraze, pa opet svi nesjaju osobitom mudrošću, najpače oni, koji nam glupost predbacuju, akoprem imadu za dalnje svoje naobraženje više sgode i u boljih su okolnostih, nego li učitelji, koji se imadu boriti sa svim, što ima samo nepovoljna. A da učitelji nisu najveći lienjaci, dokazom je to, što u mnogih i mnogih mjestih obavljaju službu katekete, ali ima riedko slučajeva, da bi kateketa obavljao službu učitelja.

Istina je i to, da nam gospoda sadanji ravnatelji, neću reći svagdje, ima bo i hvale vriednih iznimaka, nisu upravo veliki zagovornici, kad se vieća u obć. odborih o povećanju učiteljske plaće, jer ili glasuju kontra ili pako muče mramor kome*.

Da su zagrebački učitelji svećenstvu trn u oku od posljednje skupštine, to imademo mi na ladanju dosta prilike čuti, i to više puta čujemo ih častiti svakojakimi izrazi. Pa zašto se na nje viče? Da nas tobože ladanjske učitelje zavadjaju. To je upravo pogrda na sve ladanjsko učiteljstvo, jer se tim hoće dokazati, da se ono dade zavadjati kao kakova bezsvjestna masa. Mi proti toj pogrdi svećano prosvjedujemo. Zagrebačko je učiteljstvo stvorilo „Učiteljsku zadrugu“, koja utire suze mnogoj učiteljskoj siroti, osnovalo je „Hrvat. ped. književ. Sbor“, koj nam podaje duševne hrane, izdavajući pedagog.-didakt. spise, sabralo je prvi put na okup hrvatsko učiteljstvo u I. učit. skupštini i pobudilo u njem duh za napredkom i kolegijalitetom, njegovim poticanjem izlazi evo i „Slavenski pedagog“, koj ima buditi i širiti ideju slavenske uzajamnosti medju sveukupnim slavenskim učiteljstvom, ono radi iz svih sila, da se školstvo hrvatsko jednom uredi i podigne, a osobito, da se materijalno stanje i nam ladanjskim učiteljem poboljša, na njegovo poticanje napokon izradit će se toli žudjene nove školske knjige, — pa da neima ladanjsko učiteljstvo zašto na rad se svojih zagrebačkih sudrugova osvraćati, njih po mogućnosti podpomagati, njih zašto štovati? Kad toga činilo nebi, onda bi tek dokazalo, da je bezsvjestna masa, hoja nezna, niti neće ustati i raditi ni za dobrobit svoju, niti za dobrobit svoga naroda.

Nadalje je prava pravcata istina, da se od protivne strane iznose pogrješke, mnoga nepromišljena rieč pojedinacâ na vidik, da se osujeti riešenje toli vele-

---

nije bio pozvan, jer na svih takovih obćih i to slobodnih skupštinah, gdje su se god dosele držale, nebijaše osim vladinoga povjerenika nikakovih drugih ni duhovnih ni svjetovnih poglavara. Svećenstvu nije tim ni najmanje upliv prikraćen, jerbo tuj su ordinarijati, koji će braniti interese crkve, kad bi sbilja u pogibelji bili, što podnipošto nisu; a u saboru je i onako svećenstvo bolje zastupano, nego li ikoji drugi stališ, a učiteljstvo upravo nikako. Dittesa napokon nije centr. odbor pozvao možebit radi njegovih načela, o tom se bo onda ni govorilo nije, nego što je kao ravnatelj bečkoga pedagogija imajući i hrvatskih učitelja iz Krajine, zanimao se za odnošaje u Hrvatskoj, pak je trebalo, da vidi, da i hrvatsko učiteljstvo teži za napredkom, a da nije u nas sve onako, kako su obično Niemci o nas pisali. Svakomu je pojedincu medjutim slobodno slagati se ili neslagati sa Dittesovimi načeli, ali zato netreba dizati hajku na sve učiteljstvo, ili barem na svakoga, koj nedrži sve, što je u „Kat. listu“, za sveto pismo.

Ured.

* Nu „Kat. list“ nas uvjerava o protivnom. On bo veli: „Neka narod samo ima, i neka vam odluče njegovi zastupnici: svećenici, nebojte se, neće priečiti“. Znamenita su u toj izreci vratašca: „neka narod samo ima“ — kroz ta možeš uzmaći, kad te je volja. Nemislimo dakako, da valja narod globiti i uzimati mu ono, česa neima; ali za čudo da nisu ljudi kod drugih beriva i daća tako skrupolozni!?

Ured.

Digitized by Google

važna pitanja. Hoće neki, da s-toga osumnjiče cieli stališ, kao da i učitelji nebi mogli iznašati na svjetlo sličnih nepodobština. Pravo reče P. Tomić: Položaj i borba učitelja hrvatskih gorja je od onoga opozicije hrvatske, jer se svaka izjava, svaka rieč na svoju tumači. Pak ako pojedinac zabrazdi, radi bezobzirno i nedopušteno, razglasuje se to munjevnom brzinom. — Ruku na srdce, pak će svatko reći: Ima u svakom stališu nevriednikâ, pa još tomu od učitelja mnogo i mnogo više naobraženih, kod kojih se nemože uvažiti ona: „siromaštvo gotova nevolja“. — Ako se dopušta, da je učitelj slab stvor, krhka i lomna posuda, mora se i dopustiti, da može pogriešiti i zabrazditi.

Učiteljstvo se nadalje bori za svoj stališ, da zauzme u socijalnom životu ono mjesto, koje ga po bogu i pravu ide, pa se ljuto vara, koj misli, da će borbe nestati, ako se stvori zakon od sile samo zato, da se nešto učini, i da se samo iz daleka udovolji sadanjim zahtjevom. — Ono će tu borbu u protivnom slučaju nastaviti ali umjereno, dopuštenim i lojalnim načinom bez čijega uštrba, u dopuštenih granicah, kako je to svakomu u ustavnoj državi dopušteno, sve dotle, dok mu se nepriznaju njegova prava. Ako je to dopušteno svakomu stališu, neznam, zašto da se brani, da bude griešno učiteljem, koji su takodjer karika u državnom organizmu, član državnoga tiela, koji takodjer poput drugih gradjana i primjereno svomu dohodku nose dužnosti i terete.

Konačno velim, da će se samo onda udomiti sloga, prijateljstvo, i mediusobno štovanje, ako se uredi nadzor, ako se učitelju poda mjesto i glas uz ostale gradjane i svećenika u obć. vieću, ako mu se poboljša materijalno stanje. — A podav učiteljem bolje naobraženje, nestat će prigovora i glede toga.

Pouzdano se s-toga nadamo, da će oteci domovine staviti se vrh svake strasti, razmotriv pitanje sa svake strane, te neglededeć lievo ni desno, i imajuć samo napredak miloga naroda pred očima, stvoriti zakon, koj će uzdići narodnu školu na onaj stupanj, na kom joj je mjesto kao vrutku kulture i civilizacije.

Što rekoh, rekoh otvoreno, niti da komu laskam, niti se bojeć prigovora, već ju izrekoh zato, da se čuje, pa da ju uvaže oni, u koje svu nadu postavljamo. Iskrenost je mnogomu škodila, a laskanje mnoge podiglo, ali pravo ostalo vazda pravom, u iskrenosti štovana kriepost Hrvatà. Pak ako je častno i dopušteno braniti prava drugih stališâ, mnijem, da nije manje častno biti zagovornikom uzvišenoga učiteljskoga stališa. Rekoh.

Jedan seoski učitelj.

— Odgovor na dopis: „Glas iz vojne Krajine“ u 8. br. „Obzora“. U uvodu toga članka dokazuje g. dopisnik, da škole u vojn. Krajini, kako su danas uredjene, nevaljaju. Nu dokazi su mu plitki, te se zapleo u protuslovja, kao muha u paučine. Novi bo zakon dakle i po njem uredjene škole, neobstoje još ni 3, a kamo li 6 godina. Kako dakle može g. dopisnik kazati: Prvo je znao učenik iz trivijalne škole bolje čitati, pisati i računati, nego li sadanji učenici, koji polaze 6 god. učionu? Jer ako ni zakon još 6 god. neobstoji, to je sasvim jasno, da još nijedan učenik nije svih 6 godišta svršio, počem dakle može g. dopisnik suditi, da su prije djeca u 3. god. naučila više, nego li sada itd. Nu da to svoje protuslovje okruni, navadja, kako je prije mnogi krajiški narednik sa trivijalkom znao službene dopise tako korektno sastavljati, da mu se je čovjek čuditi morao, dočim sada mladići, svršivši 6 godišta, neznadu ni hrvatskoga ni njemačkoga pravopisa, kao da to on unapried znade, koliko će sadašnji učenici znati, kad svrše svih 6 razreda.

Iz navedenih redaka može se svatko osvjedočiti, da g. dopisnik nemože iz izkustva govoriti, nu pošto se on to ipak usmjelio, to nije druge, nego da ima u njega proročanskoga duha. Ali njemu se, kako se čini, dogodilo, kao i svim

Digitized by Google

prorokom, te je u svojoj domovini najmanje vriedio, pa zato je došao knam u Krajinu (jer sam kaže, da nije graničar), nebi li nas svojimi proročanstvi usrećio. Nu ja sam g. dopisniče rodjeni graničar, pak poznam škole i prijašnje i sadašnje; prevario ste se dakle ljuto, kad mene nazvaste tudjincem. Nu kao što se je uz sav proročanski duh g. dopisnik prevario o meni, to će se jamačno još manje obistiniti njegova proročanstva o krajiških školah, za to nam bo jamči napredni pokret u hrvatskomu narodu, neprestano napredovanje cieloga čovječanstva, koje on svojim ma i žešćim i kaljavijim napadanjem, nego li je ono na moju osobu bilo, zapriečiti neće.

G. dopisniku uzračilo se nazvati me neprijateljem naroda i školskoga napredka; nu štovani čitatelji mogu se iz njegova dopisa uvjeriti, da je napisav te rieči valjda pred očima imao sebe, a ne mene. On bo blagoslivlje prijašnje trivijalke i druge škole, u kojih se samo njemškutarilo. Škole, koje no je ustrojilo drugom polovinom 18. vieka, da se naš narod ponjemči, otudji, pak još blagoslivljati! — to može samo neprijatelj naroda, on mu je samo kadar otimati, što mu je najmilije, najsvetije, njegovu narodnost. Takovim je neprijateljem pako bez svake sumnje g. dopisnik, dočim jadikuje i uzdiše za njemačkimi školami.

Iz redaka dopisnikovih mora svaki misaoni zaključiti, da mu stanje današnjega našega naroda u vojn. Krajini, i sve što se za njegov napredak radi, nije po ćudi, nego da bi on volio, da se stara vremena povrate. Tko je dakle natražnjak, Vi g. dopisniče, ili ja, koj za napredkom težim? Da pako težim za napredkom, dokazao ste sam mojimi rezolucijami; a što da se o vaših željah i težnjah drži? Tko samo stoji, a nenapreduje, već nazaduje, a što je istom s-Vami, koji želite napredovati natražke poput raka? — Ja svojih ideja nenamjeravam nikomu narinuti; svakomu je prosto, da jih kritikuje i po svojem sudu odobri, ili zabaci. Nu težiti za tim, da se popravi ono, što smatramo, da je krivo, mislim, da je dužnost svakoga rodoljuba. Takove su težnje pravi biljeg naprednjaka, pa zato moram, da prosvjedujem proti insinuacijam, kojimi me g. dopisnik potvara natražnjakom i neprijateljem školskoga napredka, — valjda da sebe bolje tim proslavi.

Što dalje g. dopisnik navadja, da je učiteljski odbor u Petrinji iz istih razloga, kao što su njegovi, uvidio manjkavost novih školskih zakona, to je opet neka oprosti, divinacija njegova proročanskoga duha. Taj je odbor bio sastavljen od samih takovih članova, koji su petrinjskoj učitelj. skupštini prisustvovali. Što su ti odbornici uvidjali, to su oni i u rezolucijah po skupštini zaključenih izrazili, jer te rezolucije nisu samo moje, nego su odobrene cielom skupštinom, te se imadu smatrati kao sobstveno uvjerenje svakoga člana, koj je za nje glasovao. Nadalje veli g. dopisnik: naše svećenstvo ima premalo upliva kod odgojivanja školske mladeži, pa zato se narod od tih školskih zakona odvraća * U tom grmu dakle zec leži. Sad se poznamo. Timi ste riečmi jasno izrazio, kamo smjerate, ta to je poznata lozinka svećenstva, da uviek svoje sobstvene interese nazivlje stvarju božjom ili pako narodnom. Vidite, moj gospodine, kako sam pravo imao, rekav, da svećenstvo teži, da školu u Krajini sasvim u svoje ruke dobije, pa zato da iz svih sila nastoji, da se narodu novi školski zakoni čim više ogorče.

Što se pako tiče sloge izmedju katol. i pravoslavnoga svećenstva, koju g. dopisnik iztiče, to ga upućujem samo na fakta. Medju sljedbenici jednoga i

* Mi smo pako toga uvjerenja, da imade u vojnoj Krajini svećenstvo sada više upliva na školu i obće na uzgoj mladeži, nego li je prije pod vojničkim sistemom imalo, pak prije nije bilo vike niti bojazni, da će kršćanstvo u Krajini propasti, a sada se toliko viče. Toga lje nerazumijemo. Ured.

Digitized by Google

drugoga vjerozakona u našem narodu zavladao je od nekoga doba neki duh nesporazumljenja, da nekažem mržnje; gdje su prije živjeli u najvećoj slozi i miru, ni nemisleći na razliku u vjeroizpovicsti, danas se nekako priekim okom gledaju. Neću reći da su tomu razdoru krivi svećenici. ali neda se tajiti, da i oni tomu razdoru mnogo doprinose, ako ne drugim, a ono već tim, što ništa nečine proti njemu. Ako dakle želimo usadjivati u djeci vjeroukom ljubav a zatrti trag svakoj mržnji medju narodom jedne krvi, zar je to grieh protiva Bogu ili proti narodu?

G. dopisnik drži, kao da napada samo na moju osobu, ali dosele je svojimi navodi napadao cielu skupštinu, a ja kao izvjestitelj pitanja, koje je dalo povod napadanju i oernjivanju, pak i zato, što g. dopisnik drži mene napose krivcem, bijah dužan, da mu na to odgovorim

Nu ni to mu nebijaše dosta, najbolje si ostavio za svršetak, da bude što papreniji; bilo mu i to na čast. Iz čitavoga dopisa može se uvidjeti da mu je piscem svećenik, a koliko to svećeniku dolikuje, da kaljajuć druge tobože svoje interese brani, neka štovano čitateljstvo sudi. Tim je samo taj dopisnik opet dokazao, kako neka klika svakoga mrzi i proganja, koji nije njezina mnenja, i koliko se udaljila od Hristova nauka, koj no uči: Ljubite i svoje neprijatelje i činite dobro onim, koji vas mrze. Zato će imati dr. Dittes skoro pravo, kad govori o vjerskom i crkvenom sljeparenju. A na koncu mislim, kad bi mi se baš prohtjelo, da bih i ja našao dosta primjera o prakticiranju morala, kojim si mnogi nisu upravo lica osvjetlali, dočim je bilo moje prakticiranje sasvim nevinoga karaktera.

Josip Glaser.

Raznice.

— II. Obća hrv. učiteljska skupština. Iz VII. odborske sjednice. Povodom dopisa sl. ravn. c. kr. učiteljišta zadarskoga odgovorit će se istomu, da je neosnovana bojazan, da će se na II. općoj skupštini razpravljati pitanja, koja se tiču samo školstva u hrvatskom provincijalu, počem toga nikako nepripušta ni sastav skupštine same, pa ni njezina zadaća, koje će se centralni odbor strogo držati kod priredjivanja predbježnoga razpravnog programa. Potrebu valjanih knjiga za pučke, gradjanske i učiteljske škole uvidja i centralni odbor, nu on nevidi, da bi se to pitanje temeljito i svestrano razpravljati dalo u općih sjednicah, nego da bi se to prije učiniti moglo predmetom odsječnih viećanja. Pa da se to sbiljam i omogući, pozvat će centr. odbor isto slavno ravnateljstvo učiteljišta zadarskoga, neka ono dogovorno sa zadarskimi učitelji pripravi materijal za odsječno viećanje o pitanju učevnih knjiga za preparandije, počem je pitanje glede knjiga za pučke škole, kod kojeg je i isto ravnateljstvo pismeno sudjelovalo, već konačno riešeno pedagogijskim Sborom. — Predlogu istoga ravnateljstva, da se skupština drži prvih dana Rujna, počem se u Dalmaciji škole koncem Kolovoza dovršuju, nastojat će centralni odbor sa mjestnim odborom da udovolji, ako se uzbude mogao sigurno nadati, da će izdašno biti sudjelovanje dalmatinskoga učiteljstva. Učiteljica g. M. Žitkovićeva priobćuje potanji program svoje namjeravane izložbe zabavištnih poslova i učila. Odbor prima s odobravanjem isti program i pobrinuti će se za umoljenu novčanu pripomoć. — Učitelj virovitički g. Stjepan Basariček priobćuje, da priredjuje razpravu, u kojoj će ocieniti Preradovićeva djela sa pedagogijskoga gledišta i da želi, da se tom razpravom otvori prva sjednica II. obće učiteljske skupštine. Odbor radostno prihvaća istu razpravu, nu počem bi podulje takovo predavanje oslabiti moglo zanimanje za samu skupštinsku razpravu, to će se predavanje o Preradoviću na pose prirediti, pa da se što svečanije i dostojnije, prema uspomeni neumrloga pjesnika obavi, pozvat će se i ostalo obćinstvo na posjet toga predavanja. Napokon će se isti gospodin pozvati, da na sebe primi izvješćivanje o pitanju glede uredjenja učiteljišta, koje je I. skupština za II. odgodila, počem se g. S. F. izvješćivanja odriče.

Učitelji gradjanske škole u Novojgradiški konštituirali su se u pododbor za II. obću učiteljsku skupštinu, izabravši tajnikom g. Grgu Paulića a predsjednikom okružnoga nadzornika g. J. Bobinca, te su već odpočeli držati sjednice, da izrade rezolucije na pitanja, koja će na razpravljanje predložiti. Te sjednice drže se redovito svake nedjelje u sgradi gradjanske škole, a u nje dolaze i učitelji iz obližnje okolice. — Ugledalo se u taj svjestni rad i ostalo hrvatsko učiteljstvo.

Digitized by Google

— Carski darovi. Njihovo Veličanstvo naša carica darovala je bečkomu gospojinskomu privrednomu družtvu 500 for. za podporu njegovih škola; a mirovinskomu i podpornomu družtvu bečkih gradskih učitelja darovaše nj. veličanstva car 100 for., carica pak 50 fr.

— † Nikola Tomaseo, Šibeničanin, dični veleum, te najukusniji a za cielo i najznačajniji pisac, kojim se Italija diči i ponosi, prestavio se u Fiorenci 1. prošloga mjeseca. Tomaseo rodio se g. 1802.; početne nauke svršio u svom zavičaju i u spljetskom sjemeništu, a onda prošao u Italiju na padovansko sveučilište, gdje si zarana stekao učiteljsku lovoriku iz prava. Ele mu neumorno i zlatno, da nerečemo upravo čudesno pero zaslužilo i drugačiju i ugledniju lovoriku! On bo napisa množinu prekrasnih djela vjerozakonskih, ćudorednih, metafizičkih, povjestničkih, filozofičkih i kritičkih. Nu i na hrvatski svoj narod, kojemu je do groba vjeran ostao, on nezaboravi, ta tko mu nezna »Iskrica«, kojimi je razpaljivao grudi zemljaka svojih. U kolikoj ga je pako cieni držala Italija, dokazom je to, što su neki glasoviti Italijanci dali napraviti poprsje iz mramora i predložili, da mu se u mletačkom Ateneu još za njega živa podigne, čemu se pako on nikako nedade prikloniti. Tako bi na predlog toga odbora poprsje poklonjeno šibeničkoj obćini. Jur g. 1872. predložilo se, da mu se podigne spomenik u Fiorenci, a sada će ga jamačno podići. Vječna mu pamet!

— Rotšildova kći — pak učiteljica. Parižki list »Figaro« javlja, da je gospodjica Rotšildova, kći poznatoga milijunara baruna Alfonsa Rotšilda, položila u »Hotelu de Ville« sjajno izpit za učiteljicu. Da li je to učinila iz obiesti, ili pako u nakani, da sbilja bude učiteljicom, nezna se. Mi bismo joj preporučili, da nauči hrvatski, pa da moli ovdje za koje mjesto; u nas će joj bo uz kukavnu plaću milijuni dobro doći.

— Nove obrtne škole u Cislajtaniji. Rajsrat je dozvolio 200.000 for. za obrtne škole, te će se uslied toga podignuti: 25 škola tkalačkih, 2 prelarske, 2 gumbarske, 6 vezarskih, 15 čipkarskih, 2 za slamnato pletivo, 1 sitarsku, 2 za umjetno cviećе, 4 staklarske, 3 postolarske, 1 krojačku, 4 za ženski obrt, 1 za porculan i glineno posudje, 2 za sadrolievce, 6 za umjetno stolarstvo, 2 za tokarstvo, 1 za klesarstvo, 2 za proizvadjanje igračka, 2 za košaraštvo, 1 za graditeljstvo, 4 za strojbarstvo, 1 za bravare, 1 za proizvode od tuča, 2 za urarstvo, 2 glasbilare, 1 za drvorezce i 9 risarskih škola. Mjesta, gdje se ote škole podići imadu, nisu još opredieljena.

— Shodan predlog. Pražko je učiteljstvo u okružnoj svojoj skupštini zaključilo, da se zamoli pražko gradsko zastupstvo, neka bi u javnih vrtovih i perivojih uz svako drvo, grm ili cviet dalo postaviti malu daščicu, na kojoj bi bilo napisano ime dotične biline na českom i latinskom jeziku. Ako taj predlog zastupstvo prihvati, to će se tim načinom znamenito mladeži pripomoći u poznavanju bilja. I u nas nebi što takova s-gorega bilo. Do sad su barem u biskupskom vrtu (žalibože, što je zatvoren) te u Jurjevcu bila uz razno bilje zabilježena latinska imena; kad bi se uz ta imena dodala još i hrvatska, bila bi svrha polučena.

— Školstvo u Japanu. Japanezki odbor za javni uzgoj izradio je velikanski operat za reformu ukupnoga školstva. Po tom operatu imalo bi se podići u Japanu 8 sveučilišta, 38 gimnazija, 210 gramatikalnih škola te ništa manje nego 53.760 gradjanskih i pučkih škola.

— Nemože živjeti bez škole. U Viprahticah u Českoj službuje učitelj Schütz već od g. 1812. Ove ga je godine htjelo metnuti u mirovinu, nu on se dao po liječniku pregledati, te zadobiv od njega svjedočbu da je zdrav, umoli kot. škol. odbor, da mu dozvoli službovati sve do smrti. Kot. škol. odbor, da nerazžali starca, pak da ga sbilja prije reda u grob nespravi, zadovolji mu želji.

— O položaju vjeroučitelja u učiteljskih sborovih na pučkih i gradjanskih školah odlučilo je dolnjo-austrijsko zemaljsko školsko vieće sliedeće: Samo od školskih oblastij definitivno namješteni katekete dužni su prisustvovati mjestnim učiteljskim konferencijam; ostalim pako stoji na volju, da tim konferencijam prisustvuju ili ne, nu u njih imaju samo onda odvjetujući glas, ako se radi specijalno o njihovu predmetu i o njihovih učenicih.

Književnost.

— Djelce, što no ga objavismo u br. 11., je dotiskano, te izašlo pod naslovom: „Brojčano računstvo na temelju nove mjere i uteza. Za više razrede pučkih učiona po Dragutina Schubertu sastavio Vjenceslav Zaboj Mařík. Sa 13 slika. Mala 8-na. Str. 84. ciena 40 novč. Schubertova su djela u obće na glasu u školskoj književnosti, pa je i ovo sastavljeno vjestački, da ga svakomu učitelju što toplije preporučiti možemo. Naručbine prima tiskarna Drag. Albrechta u Zagrebu i Vjenceslav Mařík. Na 10 iztisaka dobiva se jedenaesti badava.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 17. U Zagrebu, 10. lipnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Jedan njemački uzor-seminar.

Da je za razvitak i procvjetanje narodnoga školstva ponajprije potreban dovoljan broj dobrih učitelja, a ovakovi da se mogu naobraziti samo u valjanih učiteljištih, netreba nam tek dokazivati, ali to je pitanje za nas, koji u našoj domovini oboje željno još izčekivamo, osobito od velikoga domašaja. Kad vidimo, kako se u susjeda Niemca, Magjara, u naše slavenske braće, pače i doma nam u Krajini revno radilo i radi oko ustrojenja valjanih učiteljišta, to nas mora zaboljeti, kad pomislimo, da je u nas tek prva osnova za takovo preustrojenje ili bolje rekuć za ustrojenje barem jednoga valjanoga učiteljišta još uviek u embrionalnom stanju. Ali još više, naši susjedi ne samo da si ustrojiše dovoljan broj učiteljišta prema potrebam današnjega vremena, nego su oni osobito u Cislajtaniji svake godine prvobitne osnove izpravljali i zakon ob uredjenju učiteljišta i namještenju učitelja nadopunjivali. Uza sve to ukazalo se još mana, pa zato je cislajtanski ministar za bogoštovje i nastavu sazvao anketnu komisiju od strukovnjaka, koji bi imali izraditi predloge, kako da se sadanja cislajtanska učiteljišta još bolje urede. Mi smo već jednom javili neke zaključke ote komisije, koji su bili za onda u javnost prodrli, nu premda i danas još nisu ti zaključci tiskom obielodanjeni, ipak se pročulo u Beču, da će po zaključku ote komisije preustrojiti cislajtanska učiteljišta po kalupu protestantskoga seminara u Bielskom (Bielitz) u austrijskoj Šleziji. Zato mislimo, da ćemo ugoditi našemu štovanomu čitateljstvu, ako priobćimo nekoliko crtica ob ustrojstvu toga za Cislajtance uzor-seminara, tim više, što će se to pitanje pretresivati i na II. obćoj našoj učiteljskoj skupštini, pak valja da se već i prije toga na to pripravljamo. „F. p. Blätter" donieli su ob ustrojstvu interesantnoga toga zavoda sliedeće:

Bielski seminar otvoren je g. 1867., a poznatomu pedagogu i školskomu savjetniku i prof. dr. Stoy-u bi povjereno, da ga uredi. Stoy je već god. 1843. u pedagogijskom seminaru u Jeni nadopunjivao svoja predavanja o pedagogiji praktičnimi upućivanji u seminarskoj vježbaonici, držeć se načela, da teorija za učiteljevanje nije još dovoljna, a sama praksa pako da snizuje pedagogiju do

Digitized by Google

pukoga zanata. Poput jenskoga seminara dakle ustrojen je i onaj u Bielskom, a najbitnije od svega u tom ustrojstvu jesu dogovori ili konferencije, koje se drže tri puta tjednom. Od tih dogovora zove se jedan šolastikum, drugi kritikum, a treći dogovor o pojedinih individuih.

U prvoj vrsti konferencija ima se učiteljski pripravnik upoznati ustrojstvom škole i u obće vanjštinom njezinom. Dnevni im je red sliedeći: *a.* ustrojstvo, *b.* obćenite stvari, *c.* učila i pomagala za pojedina individua. Kod točke *a.* govori se ob uredjenju i stanju razrednica, 2. ob školskom imovniku i to ima izvješćivati uviek dotični razredni pomoćnik, 3. o poredku vježbenika medju pojedinimi učevnimi sati, u čem opet ima izvješćivati praktikant, kojemu bi nadzor povjeren. Kod točke *b.* govori se o stvarih obćenite naravi, tako n. p. ako koj razred ide nemirno i u neredu preko stuba (seminarska vježbaonica nalazi se u 2. katu), tad dobije nalog koj seminarista, da uvede red itd. Kod točke *c.* govori se o učilih i pomagalih, koja bi možda nabaviti valjalo, a napokon kod *d*) ob osobitih disciplinarnih dogodjajih. Na taj se način praktično priučavaju pripravnici, kako valja držati u školi poredak i zapt, a izbjegne se suvišnomu diktovanju svakojakih pravila, koja i onako mnogi zlo shvate i nerazumiju.

U drugoj konferenciji, u kritikumu, ima se pripravnik usavršivati u metodi i školskoj tehniki. Prije svake takove konferencije drži se pako praktična vježba, u kojoj po jedan seminarista pred svimi pripravnici jedan sat djecu obučava, a svi su prisutni dužni, da mu na sve pogreške paze, o kojih se onda u spomenutom kritikumu javno razpravlja. U toj sjednici imade dotičnik prvi pravo da govori, i to da u pismenoj razpravi sam sebe kritikuje i sve si pogreške nabroji, o kojih si je svjestan. Zatim govori glavni recenzent, kojemu je odkriti sve mane i pogreške, koje je opazio. Kad bi opazke i zahtjevi recenzentovi možda bili pretjerani, tad ima dotični seminarista pravo, da se obrani. Zatim priobćuju i ostali svoje opazke i tako se povede živahna borba, jedni govore pro, a drugi kontra, a tako se istini najlaglje dodje u trag. Ako se koj pripravnik kod predavanja odlikuje, tad ga pohvale, a opažene mane i pogreške ima kod sliedećega predavanja izpraviti.

Kao druga točka na dnevnom su redu tako zvane „potežkoće“. Svakomu se pripravniku tuj i tamo dogodi, da mu se štogod pričini tako težkim, da to nije kadar svladati; u takovih slučajevih ima dotičnik to u konferenciji prijaviti, gdje ga onda savjetuju i pomognu mu.

Treće su na dnevnom redu „relacije“. Kao što jur spomenusmo, dužan je svaki pripravnik prisustvovati u prostih satih (a to je obično poslie podne) obuci u pojedinih razredih vježbaonice, a što tu opazi i izkusi, imade onda priobćiti, te se o tom onda povede govor.

U trećoj vrsti konferencija vieća se o pojedinih individuih. To je odprije bila zadnja točka šolastika, nu pošto se radi nje izgubilo mnogo vremena, to su zato opredielili posebne konferencije, i to iz sliedećih razloga: Sa svakim čeljadetom valja inače postupati, a nevalja, da se sva djeca uzgajaju po istoj šabloni, pa zato treba, da skroz pozna učitelj individualnost svakoga pojedinoga učenika. Da pako to poluči, mora se upoznati sa domaćimi njegovimi odnošaji

Digitized by Google

te u obće o svem, što na diete djeluje. Osobito učenikom zapuštenim, koje neima tko nadgledati, opredieli se svakomu po jedan seminarista, da na njega pazi i da ga rukovodi. Zato treba, da se o svih odnošajih svoga štićenika dobro ubaviesti, pa da onda o svem, što je saznao i izkusio, izviesti u konferenciji, te ujedno naznači sva sredstva i načine, kojimi da misli gojenca dovesti na pravi put. Ote su konferencije od velike koristi, jer je tako pripravnik prisiljen paziti na okolnosti i potrebe učenika, a tim mu se bezdvojbeno bistri pedagogički sud. Napokon napominje pisac ovoga opisa, da imade bielski seminar tri tečaja i jedan pripravni razred. Pripravnici 2. i 3. tečaja imaju tečajem jednoga semestra samostalno rukovoditi jedan predmet u vježbaonici, a trojica od najsposobnijih nadziru kao ordinariji pojedine razrede vježbaonice, te se zovu razredni pomoćnici. Navadja nadalje, da se i koješta prigovara tomu uredjenju bielskoga zavoda, kao n. p. da se time, što podučavaju samostalno u nekih predmetih nevješti još pripravnici, škodi napredku u vježbaonici, ili takodjer, da se tako obučavajuć samo u pojedinih predmetih izvježbaju pripravnici jednostrano. Nu da svi ti prigovori odpadaju, ako se na um uzme, da pripravnici obučavaju pod nadzorom izkusna seminarnoga učitelja i učiteljâ vježbaonice, a osim toga, da imadu dosta prilike slušati i pratiti obuku u svih predmetih, pa da o svem moraju u konferencijah i izvješćivati. Ili zar bi bolje bilo, kad bi se seminarista dao na pokuse tek onda, kad je već svršio seminar i nastupio javnu službu, gdje ili od stidljivosti ili od nadutosti nebi ni htio nikoga pitati za savjet ili s-kim se dogovarati.

Toliko pisac o tom zavodu; mi pako za sad samo to primjećujemo: da sbilja ako gdje, to u pedagogiji mora biti teorija i praksa u najužjem savezu. Teorijom bez valjane prakse poluči se malo, a praksa, koja se neosniva na zakonih pedagogijske znanosti, nije drugo, nego dresiranje, kojim se ljudski duh, iskra božanstvenosti, ponizuje. U učiteljištu dakle treba uz temeljita antropologička, psihologička, pedagogijska i didaktička študija mnogo i mnogo praktičnih osobito metodičkih vježba; prva moraju biti pripravniku vrutkom, iz kojega će grabiti pedag. izkustva, sakupljena umnici svih stoljeća, — imaju mu biti provodićem, bez kojega bi kao sliepac tumarao. Držimo, da praktična vježbanja treba dobro urediti i strogo se uvedene uredbe držati, — treba da se za svaku praktičnu vježbu pripravnici dobro pripravljaju; pa i dogovore o uspjesih pojedinih pokusa držimo za osobito shodne, kao i sve upute o praktičnom učiteljevanju; ali opet da se drže tolike konferencije svakoga tjedna, da se one tako u potankosti razgranjuju, kako to biva u bielskom seminaru, držimo za pedanteriju. Ta tuj se nemože pripravnik u ništa udubiti, u ništa zanieti, nego dan i noć vriebati na rieči i krete bud svojih sudrugova, bud svojih učitelja. Osim toga će se tuj pripravnici tako priučiti šablonam, koje vide kod svojih učitelja, i koje im dakako moraju biti kod prosudjivanja mjerodavne, da o samostalnosti kakovoj u metodi težko bude govora. U koliko je istina, da nam valja ponajprije svoje mane i nedostatke uvidjati, da se popravimo, pa takodjer iz tudjih mana i nedostataka učiti, da sami u nje nepadnemo, ipak nevalja ako se to pretjerava. Tako nam se čini pretjerano, da pripravnik o svakom svojem

Digitized by Google

radu ponajprije javno i skrušeno očituje čitulju svojih griehа, a onda opet, da uztrpljivo čeka na striele, koje će se sa svih strana nanj oboriti. To nam se čini, da odviše zaudara po novicijatu srednjovječnih samostanskih uredba. Dopuščamo, dapače držimo potriebne javne diskusije o predavanju pojedinih pripravnika, ali opet nam se čini pretjerano, da u njih tražimo izvor svoj pedagogičko-didaktičkoj vještini. U isto vrieme, koje se potroši više puta na suvišne te prepirke, koje bi jako lasno mogle i strasti kod pojedinaca podjariti i na stranputice ih zavesti, može vješt pedagog živom svojom besjedom prodrnetiti vatru u mladenačkih grudih, koja će im plamtiti za njihovo zvanje i usavršenje za čitava jim života, dočim pretjeranim kritikovanjem, osobito od strane sudrugova, može lasno kod slabijih i osjetljivijih usadit se klica zlovolje proti zvanju, od koje se s-vremenom radja podpuna apatija. Da za primjer samo navedemo velikana Diesterwega i i dr. Karla Schmidta i njihove učenike. Kolikom harnosti i oduševljenjem sjećaju se toliki i toliki njihovi učenici vatrenih riečij svojih nezaboravnih učitelja, koje ih tako uzplamtile za uzvišeno makar i težko učiteljsko zvanje, da su mu i danas poslie mnogih godina dušom i tielom odani, da ih i danas onda uzkrisena vatra grije i zanj uzhićuje. Pak i uza sve to preparirauje, disputiranje jedva da će u dvie tri godine od 18- do 20godišnjih mladića postati izkusni ili savršeni učitelji; neide to tako lako; treba tu ipak godina i godina samostalna učenja i vježbanja, dokle se dodje do neke vještine, pa i starcu vještaku često put dogodi se slučaj, kakova još za svega učiteljevanja nije doživio, i gdje mu se je dobro zamisliti, kako da iz tjesnaca izadje. Ponajprije hoće se dakle za učiteljište izvrstnih teoretično i praktično naobraženih učitelja, a onda dobro uredjena vježbaonica, pa će oni jamačno znati teoriju i praksu u sklad dovesti, ali samo ne odviše šablona i komandiranja! Lj. M.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje IV.

Nastavak množitbe.

Gomiljko razveže svoj niz, te pozorno brojio 728 komada, koji su patrili sestri mu. Ovako brojeć, dodje mu opet nova misao. Znadete, da je bio veliki prijatelj cjelini (des Ganzen). Zauze ga želja, da saznade, koliko bi to bilo u novcu, da je prodao sve jabuke svojega diela. Draga moja Bistro, reče poslie kratka oklievanja, bojim se, da ću te umoriti; nu izkaži mi jošte jednu službu. Kako bi doznao, koliko bi imao tokara, prodavši svih mojih 2.775 jabuka?

Napiši mi 8 krat 2.775, pa sbrajaj.

Za ovo te nisam molio. Rado bi računao, kako si računala maločas prije s-onom 91 jabukom.

Digitized by Google

— Evala! Netreba ti ino, nego učiniti isto tako. 2,775 sastavljeno je od 2 tisuće, 7 stotina, 7 desetica i 5 jedinica. Hoćemo pregledati, što nam dadu jedinice, desetice, stotine i tisuće, pa ćemo potle sve to sbrojiti.

Pisà dakle:

2.775
8

Počnimo odmah: 8 krat 5? .... Neide to, neide, evo nas opet u smutnji, kao malo prije. Valja, da to uredim jednom za uvieke. Na to napisà jednim dahom maljušnu tu skrižaljku, što ćete ju naći u vašoj aritmetiki uz ime Pythagorova pločica. Neću da prigovaram Pitagoru, koji bijaše u svojoj struci baš izvrstan, te je lahko mogao posve sam izmisliti nešta toli udobna. Nu istina

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	4	6	8	10	12	14	16	18
3	6	9	12	15	18	21	24	27
4	8	12	16	20	24	28	32	36
5	10	15	20	25	30	35	40	45
6	12	18	24	30	36	42	48	54
7	14	21	28	35	42	49	56	63
8	16	24	32	40	48	56	64	72
9	18	27	36	45	54	63	72	81

ostaje uviek istinom, da se nemože uzporediti s-Bistrom, i da je ona još prije njega iznašla njegovu izvrstnu skrižaljku.

Evo gledji, reče Gomiljku, kada je bila svršila, evo nà za uvieke riešenih neprilika. Metni prst na 8. red, pa ga sliedi tja do pete četverčice, koju možeš lahko razpoznati, buduć ima odozgor 5.

Nalaziš: 40.

Upravo toliko valja 8 krat 5.

Netrebamo ino, nego to isto činiti svaki put, kada bi nam nadošla kakova nova brojka. Hoćeš li se potruditi, da naučiš malu moju skrižaljku s-pameti, to ćeš moći poslie brojiti sve, što te bude volja, netrebajuć od nikoga moljakati pripomoći.

Digitized by Google

8 put 5, čini 40. Pet tvojih jabuka donosi ti najprije 40 tokara. Pišimo 40
8 krat 7, čini 56. Tvojih sedam desetica jabuka dati će ti 56 desetica
ili 560 tokara. Pišimo 560
Brojka stotina je ona ista kao ona desetica. To je dakle još jedanput
56; nu ovaj krat imamo 56 stotina, ili 5.600. Pišimo 5.600
Konačno 8 krat 2 tisuće čini 16 tisuća. Pišimo 16 000
Sada brojmo, pak ćemo dobiti 22.200

To su dakle dvadeset i dvie tisuće, dvie stotine tokara, kojim ćeš biti gospodar, kada prodaš dvie tisuće, sedam stotina sedamdeset i pet jabuka.

O draga moja Bistro, kako si dosjetljiva, uzklikne Gomiljko, sav uzbićen nad svojom sestrom. Kako si samo mogla tako brzo najti toli težku stvar?

Strpi se; začet nam je opet iznovice. Mislim, da mi je na um pao način, kako možemo jošte bržje svršiti.

Piše:

$$\begin{array}{r} 2.775 \\ \times\quad 8 \\ \hline 22.200 \end{array}$$

Sada pako treba da paziš na sve, što ću ti tumačiti.

Kada uzmem 8 putij jedinice, 8 putij desetice, 8 putij stotine, 8 putij tisuće, dobijem postupice jedinice, desetice, stotine i tisuće upravo u istom redu, u kojem sve to sliedi jedno za drugim, pišemo li kakav broj. Zato netrebam pisati posebice svaki broj što ga dobim, da jih sve sbrajam. Već i sam vidiš, da će se znati i sami sbrojiti.

Rekoh dakle: 8 krat 5 jedinica čini 40 jedinica ili 4 desetice. Nebi dakle u cieloj svoti bilo jedinica, to je jasno, jer to nisu desetice, ni stotine, i još manje tisuće, što sam jih iz jedinica dobila.

Pišem dakle posve pouzdano: 0 u red jedinica.

8 putij 7 desetica čini 56 desetica. Pridam li 4 desetice, šta su nam jih dale jedinice, imamo 60 desetica, ili 6 stotina. Neće dakle biti u svoti niti desetica.

Opet pišem: 0 u red desetica.

8 putij 7 stotina čini 56 stotina. Pridodam li 6 stotina, što su nam jih dale desetice, imamo 62 stotine ili 6 tisuća 2 stotine.

Pišem: 2 u red stotina.

Konačno 8 putij 2 tisuće čini 16 tisuća. Pridodajmo 6 tisuća, što su jih prije dale stotine, imati ćemo 22 tisuće, ili 2 desetice od tisuća i 2 tisuće.

Pišem: 2 u red tisuća, 2 u red desetica od tisuća, pa smo ovako s-mjesta našli tvojih 22.200 tokara.

Dosta je toga Bistro; neufam te se više pitati, da se nespletem i više. Samo mi još reci, kako valja ovo liepo postupanje prozvati. Liepo je, bora mi: jošte mnogo ljepše nego sbrajanje!

Nazvati ćemo ga množitbom, jer se u istinu broj brojem umnaža.

Oprosti, — još i sada neshvaćam dobro.

Digitized by Google

U 8 tokara ima 8 putij 1 tokar, zar ne? Nuder! 22.200 sadržaju u sebi 2.775 osam putij, to će reći upravo toliko putij, koliko 8 sadržava tokara ili jedinica, voliš li ovako. Drugačije rečeno, jedan broj umnažati kojim drugim brojem, reći će to, što najti treći broj, koji ima u sebi toliko putij onaj prvi, koliko putij onaj drugi sadržaje u sebi jedinica. Je li to razumiješ?

Skoro; nu razmišljajuć o tom jošte malo, mislim, da ću to posve shvatiti. Pa kako ćemo nazvati prvi, drugi i treći broj?

Prvi n. p. 2.775 zvati će se umnoženik, to će reći onaj, koji se umnaža. Drugi ovdje je 8, zvati će se umnožitelj, t. j. onaj, koji umnožava. Što se pako trećega tiče, nazvat ćemo 22.200, proizvodom, jer je on kao izveden množenjem prvoga broja s-drugim. (Dalje).

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Kako se pravi medica, rum, vino i pivo.

Buduć da kvas pretvara svaku sladorovitu tekućinu u žestoku, zovu tu vrst vrienja žestokim vrienjem, pa upravo na tom žestokom vrienju osniva se priugotavljanje medice, ruma, vina i piva.

Uzmemo li mjesto sladorovite vode medenu vodu t. j. u kojoj ima raztopljena meda te pridodav joj kvasa, pustimo ju da uzavrije, eto nam gotova ponešto žestoka a oslastna pića, naime medice. Isto tako dobiva se od jabuka i trešanja jabučnica i trešnjevica, samo s tom razlikom, da ti medju jabuke i trešnje nije treba miešati kvasa; jerbo u njih ima već po sebi nešto biljevnoga bjelanjka i dosta sladora, od čega se načini dosta kvasa, da tekućina uzavrije. Kod svakoga vrienja raztvara se slador u dvie svoje sastojine: u alkohol, koj ostaje u tekućini, i u ugljičnu kiselinu, koja se u sićušnih mjehurićih iz tekućine diže i mieša sa zrakom.

Posve na isti način postupaju u tvornicah ruma; uzimaju naime sok od sladorovca (Zuckerrohr), te vrienjem postaje od njega rum.

Premda se sva žestoka pića u bitnosti sudaraju, jer u svih se je stvorila žesta raztvaranjem sladora u vinovicu i ugljičnu kiselinu, to ima u svake vrsti voća posebni tek i svako inače djeluje, a ta svojstva prolaze i na pića, koja se od toga voća prave. Znanost nije to još točno protumačila, jer to, što se teka i učinka kojega pića tiče, ni nespada stroga u lučbu; samo nas izkustvo uči da svaka vrst pića ima svoje osebitosti u teku i djelovanju.

Neka se s toga nečini nikomu stvar smiešnom, ako se u novije doba svedj većma nastoji oko proizvadjanja vina bez vinove loze. Jabučnica, ili da bolje rečemo, vino jabukovo, koje se danas u veliko od jabuka pravi, nije doduše ono, zašto ju neki drže; ali se neda tajiti, da se revnim kultiviranjem dade i od nje načiniti piće, koje će u mnogih slučajevih moći nadomjestiti pravo vino; a vino

Digitized by Google

od ribiza i ogrozda u toliko je već kultivirano, da ga je samo dobar poznavalac vina kadar razlučiti od prava vina.

Nu najglavnije i najvažnije žestoko vrienje jest i ostaje medjutim vrienje u vina i u piva.

U vinu pretvara se u žestoko vrienje slador, koj se nalazi dakako u groždju. Glavna je stvar kod ovoga vrienja, da ono prolazi polagano, radi česa se i meće sok od groždja, naime šira, u lagve, i spravlja u pivnice, gdje je takova toplota, da se vrienje svršava tek nakon nekoliko mjesecij. U tom slučaju nediže se kvas (droždje) u vinu na površinu, već se sjeda na dno. Ako se novo vino stavi u boce, to se ono tuj popravlja naknadnim vrienjem. Vrije li vino naknadno u začepljenih bocah, to onda ostaje ugljična kiselina u vinu, i tako se pravi tako zvani šampanjac, pak buduć da iz takova vina nemože ugljična kiselina izhlapiti, ostaje u njem još uviek nešto neraztvorena sladora, od česa šampanjcu sladak tek i malo alkohola a mnogo ugljične kiseline, od koje i onaj prasak, kada se otvori boca od šampanjca.

Vrije li pako vino u otvorenom posudju, to biva vrienje jako sporo i tako se vinovica tvori polagacko, pa ako se takovo vino u bocah kašnje i začepi, vrieti će polagacko uviek, ali tim će biti i vino puno vatre, čim bude starije.

Premda to znanstveno još nije podpuno raztumačeno, ipak je u toliko stanovito, da je skoro u svih slučajevih bitna razlika, da li koja lučbena promjena polagano ili naglo prolazi. Ova se razlika najvećma opaža na vinu. Ako naime vino pustiš, da brzo vrije, ako nastojiš, da mu se slador u brzo sasvim pretvori u alkohol i ugljičnu kiselinu, to će ti od takova vina postati lošo, brzo kisajuće vino; dočim ako se pušća vino, da polagano vrije, kako to obično biva kod vina, to će od njega postati dakako vino bolje.

Kako se vari pivo, a kako tvori eter od alkohola.

I varenje piva osniva se raztvorbi sladora u ugljičnu kiselinu i alkohol; a o tom, da li ta raztvorba biva brzo ili sporo, ovisi vrst piva.

Prvom je zadaćom pivaru, da škrob ječmov pretvori u slador. To pako postigava spomenutim jur putem, dočim oblieva slad ječmov vrućom vodom i pušća ga tako neko vrieme na toplu mjestu. Nalijana ova voda postajati će sve više sladka, dočim se, kako jur spomenusmo, tvori od škroba dekstrin i slador, a ovaj opet se u njoj raztopi. Poslie ove prve pretvorbe može se tek proći na rješavanje druge lučbene zadaće, koja se sastoji u tom, da se osladjena ova tekućina pretoči. Slad svršivši svoju zadaću odstrani se iz tekućine, koja se onda kuha sve dotle, dok bude dosta jaka i čista. Kada se ohladi do 25 stepena, metne se u nju nešto kvasa, i tim počima druga lučbena pretvorba, naime žestoko vrienje, kojim se slador pretvara u alkohol i u ugljičnu kiselinu.

Na ovaj način pravi se sladko pivo, koje je gotovo za malo dana. Ovakovo sladko pivo ima još toliko sladora u sebi, da jošte u bocah, kad se začepe, sveudilj vrije i tim se dobiva sladko piće, koje ima nešto alkohola i dosta ugljične

Digitized by Google

kiseline. — Obično naše pivo dobiva svoj gorčast tek od hmelja i drugoga bilja, koje mu meću.

Jača piva, kao što je n. pr. bavarsko pivo, koje danas vrlo rado piju, postaju sporijim vrienjem u hladnih za to priredjenih pivnicah, gdje vrienje traje i po više mjesecij, od česa nestaje u pivu sladora, ali zato ima u njem više alkohola i ugljične kiseline, te je takovo pivo dakako onda i opojnije od običnoga piva.

Takovo bavarsko pivo nemože izgubiti svoje ugljične kiseline, niti se u njem nenalaze tragovi od kvasa, budući se on sjeda na dno kao droždje. Netrebaš ga niti u boce pretakati, jerbo netreba da više vrije, a najsladje se pije, kada se iz lagvića frižko toči. Što je ovakovo bavarsko pivo skuplje od drugoga piva, tomu nije uzrokom možda to, da bi u njega bilo skupljih tvarij, već to, što ono mora dugo ležati, a tim leži u njem dugo i glavnica bez kamata.

Evo smo promatrali red pretvorba, koje prolazi škrob bilinski. Nu taj red nedovršuje se s-alkoholom, već nam je reći, da se od alkohola još pravi eter i ocat.

Pretvorba alkohola u eter za znanost je od prevelike važnosti; nu u praktičnom je životu od male vriednosti, i zato ćemo o tom predmetu zadovoljiti se s nekoliko samo riečij.

Eter možemo načiniti, ako alkohol pomiešamo sumpornom kiselinom; nu kod toga neka se nemisli, da postaje sumporna kiselina sastojinom etera, već ona oduzimlje samo eteru dio vodika i kisika. Uslied toga možemo od alkohola dodavši mu više ili manje sumporne kiseline načiniti po volji ili razsvjetni plin, koj se sastoji od ugljika i vodika, ili pako tako zvani sumporov eter. Sumporov eter pomješan s-alkoholom glavna je sastojina tako zvanih Hofmanovih kapljica.

Ovo budi dosta o eteru; a sada prodjimo na pretvorbu alkohola u ocat.

Kako se pretvara alkohol u ocat.

U nijednoj struci fabrikacije nije toliko pomogla do danas lučba, koliko u octarstvu. Dočim je u tvorenju sladora, alkohola i piva trebalo lučbi samo nešto popraviti, što bijaše do savršenstva potrebno, to je tvorenjem octa pokrenula lučba sasvim novom kolotečinom, ter se samo njoj ima zahvaliti, da danas možeš u nekoliko ura načiniti tvar, za koju bi prije trebalo po više tjedana i mjesecij.

Iz izkustva znamo, da se pivo u toplo vrieme okiseli. A koja je to tvar, koja je u pivu prešla u kiselinu? — To ti je alkohol, koj se nalazi u pivu.

Uslied toga mogao bi tko pomisliti, da bi se s toga, što alkohol pretvara cielu tekućinu u kiselinu, čist alkohol morao još prije ukiseliti. Nu nije tomu tako. Da se uzmogne alkohol pretvoriti u kiselinu, treba k tomu osim topline još dvie okolnosti. Prvo mora u tekućini, zvala se ona pivo, vino ili rakija da se nalazi takova tvar, koja rado privlači kisik iz uzduha; a drugo treba, da se tekućina dotiče s uzduhom.

Digitized by Google

U rakiji neima takove tvari, koja bi privlačila kisik iz uzduha i zato možeš rakiju ostaviti na zraku, kako dugo te volja, a ona se neće pretvoriti u ocat, već će samo oslabiti, izhlapiti. U pivu nasuprot ima takova tvar. U svakom pivu i vinu ima još nešto kvasa, koj na toplini dobiva svojstvo, po kojem privlači iz uzduha kisik, a taj kisik predaje alkoholu svoje tekućine. Radi toga okiseli pivo i vino, ako ga pustiš dulje vremena u otvorenoj bačvi, u koju može doticati zrak.

Takovo pivo ili vino kiseli svedj više i više, dok se sav u njem se nalazeći alkohol nepretvori u ocat.

Ocat dakle nije drugo van alkohol, koji je upio priličnu množinu kisika; nu neupija olkohol kisika neposredno, već mu treba u tu svrhu posrednika, kojemu je primati zanj iz uzduha kisik, a tu ulogu igra kvas, koj se nalazi u pivu i vinu.

Činiti će se gdjekomu čudnovato, da ima u naravi takovih posrednika; ali je ipak tako, jer je to i dokazano. Tako n. pr. kad se tvori sumporna kiselina, treba takodjer takova posrednika; jerbo kod izgaranja sumpora dobiva se samo sumporasta kiselina, a ne prava tekuća sumporna kiselina. Da bude od sumporaste kiseline prava sumporna kiselina, treba mnogo više kisika, nego li ga troši jednostavno goreći sumpor. Toga radi upotrebljava se salitrena kiselina kao posrednik; jerbo ona sadržavajuć množinu kisika, podaje ga vrlo lasno sumporastoj kiselini, dočim si svedj toliko kisika vadi iz uzduha, koliko ga je predala sumporastoj kiselini, od koje tim postaje prava sumporna kiselina.

Kao što je salitrena kiselina kod tvorbe sumporne kiseline posrednikom, isto je tako ono malo kvasa, što se nalazi u pivu, posrednikom kod tvorbe octa. Kvas privlači iz uzduha kisik, česa alkohol sam po sebi nemože učiniti; nu u alkohola je svojstvo, po kojem može iz okiseljena kvasa privući kisik, koji gubitak kisika nadomješća si kvas tim, što iznovice opet privlači iz uzduha nov kisik, pak podavši i ovaj alkoholu, privlači sveudilj nova kisika i podaje ga dotle alkoholu, dok se sav alkohol neprotvori u ocat.

Premda je kvas, kako smo vidjeli, dobar posrednik, to se ipak i njegovim posredovanjem ocat tvori dosta lagano, ter si samim kvasom octare (tvornice) nebi mnogo pomogle, da nebude drugih boljih posrednika, kojim se ocat mnogo brže pravi.

Ajde da se upoznamo s timi brzimi posrednici. (Dalje.)

Njemačka učiteljska skupština u Vratislavi.

I.

Počem smo osvjedočeni, da će naše učiteljstvo zanimati ovogodišnje sborovanje njemačke učiteljske skupštine, to ćemo ga evo priobćiti u izvadcih, kako ga priobćuje bečki pedagogijski list „Freie pädagogische Blätter“. Mi ga tim radje priobćujemo, počem se i sami za skupštinu pripravljamo, te nam dakle u mnogom pogledu može biti i poučnim. Spomenuti list piše sliedeće:

Digitized by Google

Obća njemačka učiteljska skupština, koja je ovih dana sborovala u Vratislavi, bila je 21. svoje vrsti. A bila je to veličanstvena skupština, jer ne manje od 3000 ljudih bješe se sabralo iz Njemačke, Austrije i Švajcarske. Bez dvojbe bi pako bio taj broj i veći, da se je za skupštinu mogla naći veća dvorana, i da se je više pristupnica izdavati moglo. Medju prispjelimi bilo ih je ovaj put prilično dosta iz Austrije, skoro do sto, a izmedju ostalih napominjemo zastupnika na carevinskom vieću ravnatelja Heinricha iz Praga i gradskoga zastupnika Umlaufta iz Beča.

Što se tiče za razpravljanje predloženih pitanja, to su ona poznata štiocem našega lista, počem smo ih u svoje vrieme priobćili. Mnoga su izmedju njih bila daleka i znamenita domašaja. Svestranija i temeljitija razprava, kakovoj se kod ovakovih ogromnih skupština jedva nadati možemo, omogućena bijaše tim, što se je ovaj put puno veći obzir uzeo na diobu i odsjeke i na sgodnu njihovu razpored. Tom uredbom postignut je u obće realan napredak u korist osbiljne duševne radnje, i ograničeno je ono mnogo samo na momentani uspjeh proračunano govorenje. Stari dr. Dürre iz Weinheima preporučivao je to i zahtievao već prije nekoliko godina; nu tada su ga izsmjehavali, dapače pravili su u novinah svakojake nepristojne prispodobe s-njegovimi željami. Uvidjavnost staroga borioca dokazala se je evo čini ipak valjanom i opravdanom — kao što se to često puta u svietu i dogadja.

U predskupštini progovorio je najprije vratislavski učitelj Sturm, on pozdravi goste od strane mjestnoga odbora. Naglasio je, da vratislavski učitelji svojim gostom toplo srdce prinose. Ako se je izvana i pokazala neka ravnodušnost, osobito u njihovu pozivu, to joj bijaše razlogom nastojanje, da se predusretne prevelikoj navali, smetljivih i smutljivih elemenata (?) Napokon pozdravlja osobitom dobrodošlicom izvan njemačkoga carstva nadošle goste; oni su živimi svjedoci jedinstva njemačkih učiteljskih srdaca, koja svuda jednakom ljubavi školu i mladež ljube i njeguju.

Počem je poslovodja stalnoga odbora, dr. Schulze iz Ohrdruffa, bolešću zapriečen bio da dodje, to progovori mjesto njega ravnatelj Berthelt iz Draždjana. On se Vratislavljanom zahvali na srdačnom dočeku i predloži od strane stalnoga odbora za razpravljanje u prvoj obćoj sjednici temu: „Potrebni uvjeti za daljni sretni razvoj njemačkoga pučkoga školstva“ od školskoga savjetnika Teodora Hoffmanna u Hamburgu i „Izvješće o jednoj državnomu saboru podnieti se imajućoj peticiji glede obćeg državnog školskog zakona“ od dr. Bacha iz Vratislave. Skupština na to pristaje. Zatim se je prešlo na izbor skupštinskih častnika te bude izabran predsjednikom: Teodor Hoffmann, Hamburžanin; za zamjenika mu Sturm, Vratislavac i Berthelt, Draždjanin; za perovodje: Dr. Thiel i ravnatelj Heidrich, Vratislavci. Tim se je obavila predskupština.

Prva obća sjednica otvorena je 27. u jutro u 9 satij sa jednim koralom. Zatim je progovorio rieč predsjednik njemačkoga državnoga sabora i načelnik vratislavski Forkenbeck. On pozdravi skupštinu i naglasi, da Vratislava, ako

Digitized by Google

svojim gostom i nemože pružati svega onoga sjaja, što su ga kod slične prigode pružali Beč, Berlin i Hamburg, u jednom ipak za nijednim gradom nezaostaje: ima naime nemanje toplo srdce za školu. Ovaj slobodno upravljani grad iskrenim je slobodoumljem i čvrstom voljom osnovao temelje za skroz njemačku školu. A pri tom je jednako pravedan bio naprama svim konfesijam. Vratislava neće nikada saći sa nastupljene staze, nego će u prkos svim metežom i borbam, koje bi s-visokom burom vremena nadoći mogle, nepomično i stalno stajati sa slobodnimi učitelji uz slobodnu školu. Pa ako su u ovoj skupštini zastupane sve konfesije, to se možemo odavle nadati, da se je i njemačko učiteljstvo nečemu iz poviesti naučilo, i da prijanja uz jedinstvo i slobodu. U tom smislu i tim duhom neka skupština svoj rad odpočme, nastavi i završi.

Iza ove odlučne i muževno ponosne rieči prihvati govor školski savjetnik Ranke. On je bio nazočan kano povjerenik pruske vlade, a to je živim dokazom, da odlučni krugovi u Berlinu hoće da dodju u doticaj sa njemačkimi učiteljskimi skupštinami, što je još očevidnijim postalo jednim Bismarkovim telegramom, kao što ćemo to poslie potanje navesti. Ranke pozdravlja skupštinu ponajprije od strane kraljevske vlade i veli, sjedinjenje to je znak vremena, a sjedinjenje daje snage, pa zato nemože nitko hladnokrvno gledati ujedinjivanje učitelja, nego da se naprama tomu nečega bojati ili nečemu nadati ima. Njegova se vlada nada, i mora da se nada, da će ju učiteljstvo podupirati u borbi proti sili, t. j. onoj stranki, protiva kojoj su se uzalud i bogovi borili. Nesporazumljenja bilo je izmedju vlade i učitelja (Regulativa! Mühler!), nu to je sada bilo pa nij. U Pruskoj je toga stvoreno već mnogo, što će doista odobravati i ova skupština, pa blagoslov svakog dobrog djela je taj, da neprestano dobrim radjati mora.

Iza pozdrava od strane odbora, rečena zatim po gosp. Bertheltu, predje skupština na glavnu stvar. Hoffmann, Hamburžanin, započme govoriti. (Dalje.)

Kriepostna seljakinja.

(Pisala Julija Molino-Colombini.)

Prizor treći.

Iste i gospodja Marija.

Marija. Službenica, gospodjo učiteljice.

Učiteljica. Službenica gospodjo Marija.

Marija. A kako s-timi lekcijami?

Učiteljica. Pravo vam reći: sve polagahno. Doduše, htjelo bi se onešto više dobre volje, — ali napokon . . .

Marija. Stanka je navadno onemarna; zar nije tako?

Učiteljica. Evo nà, upravo jutros nije znala zadatka, niti je doniela zadaćnice.

Stanka. Majčice draga! što sam mogla, to sam vjeruj mi samo i učinila; nisam u svem čista, nisam tomu kriva (sva u smetnji).

Digitized by Google

Marija. Tako se navadno spričavaju nemarne djevojke.

Stanka. (Vrizne plakati).

Učiteljica. Nekarajte je, gospodjo Marija. Ja bih rekla, ona čini, koliko samo može; ona je dobro diete pak uza to veoma je pozorna za obučavanja; Kamo sreće, da vam mogu tako pohvaliti stariju.

Dragica. Ja — tà sam vam rezala svu lekciju kao otče naš.

Marija. Vidji je! to bi mi uviek govorila i prijašnja učiteljica, da je zadatke si uviek dobro znala.

Učiteljica. To je samo plod dobre i čvrste pameti, ali tim se nezadovoljuje zadatku shvaćanja, razumievanja. Drugo je znati, drugo pako umjeti.

Dragica. Gospodja učiteljica želi, da joj besjedim poput glumica; al ja vam iskreno velim, da nekanim biti komedijanticom.

Učiteljica. Aj si ga dragice moja! daleki su vam puti, kojimi se ide od razložna i čuvstvena čitanja ka krasnomu besjedjenju, da nereknem i k-samomu prikazivanju u glumnici. Evo me, da je i sa mnom i gospodja Marija u tom, da ima svaka odlična djevojka razložno i čuvstveno čitati.

Marija. Dà dà; ali mladeži se pomaže dovolje tim, ako ju naučimo stvari; ono čim se ima sve to nakitit i začinit, nadopunjuju kašnje iskustvo, dobri savjeti i okolnosti razne, koje čovjeka usavršuju.

Učiteljica. (Očito javlja nezadovoljstvo.)

Marija. Presiecimo cielu stvar. Žalim u istinu, što neimam predobrih glasa, a pravo vam reći, došla sam k-vam zato, da mi dopustite kćerkam, da mogu ostati jedan dan kod kuće poradi liepe zabave.

Dragica. Dà dà majčice; priušći nam tu zabavu, a evo ti naših srdašca da budemo sve to bolje i bolje.

Marija. Zar u istinu?

Dragica. } Stanka } Suzica nam naših, biti ćemo bolje.

Marija. Kad je već tako, to će vam gospodja učiteljica darovati jedan praznik, pak će se i ona priklopiti mojoj šurjakinji, koja je simo došla, da se s-nami zabavi,

Dragica. Zar je i Milica ovdje?

Marija. Sve su tri ovdje s-majčicom si.

Dragica } Stanka } Aj, — sladke li nam radosti! (Skaču dvoranom.)

Dragica. Bude li nam ipak prosto igrati se u dvorištu?

Marija. Ako samo budete u svem dobre.

Stanka. A bude li nam slobodno pogledati otčevu sbirku, da pokažemo Ružici životinje što jih nedavno dao otac koje nadjenuti koje balsamovati?

Marija. Zato vam valja osebito liepo prositi otca. Šurjakinja će naskoro dojti simo; kad bi gospodji učiteljici godilo družiti se s-njom, to bismo mogli mahom odijti, a ona bez toga zna, koli je ugodno družtvo Sofiji.

Digitized by Google

Učiteljica. Za čas sam ovdje. Djevojčice! pospremite si zadaćnice i druge stvari. Sadahna sam ovdje.

Marija. S-bogom!

Učiteljica. Evo me nà!

Prizor četvrti.

Učiteljica, Dragica, Stanka.

Učiteljica. (Djevojčicam, koje si pospremaju stvari). Zar se tako pospremaju stvari? Čudna li nereda! Sve redomice k-meni, da vam pregledam odjeće! (Motreć Stanku) Huj si ga!

Dragica. Moja je odjeća nova; jučer si ju obukoh prvi krat; zaisto nenosi ljepše kod kuće si niti Milica.

Učiteljica. Al ni tako sgužvana; čini se, da ju već nosite mjesec dana. Bolje bi bilo, da vam je s-kakova platánca, pak barem čista. Odjeći je prva ciena u čistoći. A ova prlja?

Dragica. To je kapljica breskvina soka, što sam ju dobila za ručak.

Učiteljica. Pak si još uviek skuštrana kao Furija.

Stanka. A što je to Furija?

Učiteljica. Furije da su bile nekakove boginje, žene u sebe žive živcate, al što su nam vlasi, to su njim bile zmije, koje su bez ikojega reda i sklada visele i preplitale se okolo glave, upravo tako, košto i vlasi neurednih djevojaka.

Stanka. Zar su bile one zmije žive?

Učiteljica. Žive, žive živcate.

Stanka. Auh si ga! Od sada bit ću uviek što skladnije počešljana, samo da ni s-daleka nebudem nalična tim Furijam.

Prizor peti.

Služkinja i učiteljica.

Služkinja. Gospodja Marija zove vas dole, jer je upravo sada došla gospodja Sofija s-gospodičnami.

Dragica. } (Odlete veselo.)
Stanka. }

Učiteljica. (Hoće da odijde.)

Služkinja. Htjela sam vas moliti, da preporučite gospodji našu dobru Lucu.

Učiteljica. A što je s-njom?

Služkinja. Zar neznate, da mora iz sobe, u kojoj su ju dosada držali moji gospodari. Jaoh si ga sirotici! Da vam je vidjeti onu siromašnu Baricu; plače jadna, neznajuć kuda će, kamo li će, — a stanarine nemogu plaćati.

Učiteljica. Al ipak, zašto ju ćeraju?

Služkinja. Što ćete! Gospodja Marija ljubi si Dragicu tako, kao da je sliepa; Dragica pogotovo nemože da trpi Barice, pak ju ogovara i crni neprestance kod majke si, — a sliepoj tako majci svidjelo se najednom odreći siroticam i ono zaklona, što su ga imale.

Učiteljica. Ipak je ta Dragica odviše zlobna; al niti netaji da mrzi Baricu.

Služkinja. Al je ipak toliko istine, da ju svatko ljubi, tko ju jednom upozna. Da vam ju je vidjeti, košto ju ja vidim! Koli je pozorna, koli nježna prama bolestnoj si majci!

Digitized by Google

Učiteljica. Kanim ju pohoditi i više putij. Zaisto već i tri mjeseca minuše, što je dobra ova kćerka neprestance uz majku si, osim, kad bi joj bilo kuda poskočiti u poslu. Tà i sama sam vidjela, kojom ju brigom, kojim čuvstvom, kojim li razumom pazi i njeguje. Evo me, tko bi se htio kladit sa mnom, — da uz majčinu bolest, više trpi kćerka, nego majka. Tko bi rekao, tko bi ju slutio bio, da je toliko plemenitih čuvstva u tako mladu čeljadetu!

Služkinja. Al vi još niste vidjela najljepših stvarij. Nekoliko je tomu dana, što si je Lucija zavrćela u mozag, da joj je bolest kužna, pak da će poslat Baricu k-stricu joj Ivanu.

Učiteljica. Ako Barica odijde, starice neima za 10 dana.

Služkinja. Nije druge: staricu dandanas drži u životu jedino njegovanje Barice, kćerke njezine. Sve to zna majka; al je ova pripravna na sve i na najgorje, samo da joj se neokuži kćerka. Jednom joj to majka pripomenula; al ti moja Barica vriznu u plač, i malo da nije bila i zla. Napokon joj reče: ostavio ju makar i sav sviet, ona da je nikada neće te neće, da bi samo časkom; pak liepo da s-toga i umre. I u to se zamislila starica Lucija, pak odluči onomadne saznat od lječnika, je li joj u istinu bolest kužna ili nije. Kad bi bila, da bi svakako morala Barica iz njezina stana.

Učiteljica. A je li već pitala lječnika?

Služkinja. Sinoć je bio tamo. Barica ga dočekala u vežici, pak mu posve sbilno rekla ovako: moja si majka upilila u glavu, da ima kužnu bolest, s-koje ću se i ja razboljet. Ako ju uvjerite, da je tako, onda će me poslati daleko u sviet, pak onda, pomislite gospodine lječniče! što bi onda bilo s-drage moje majke? tko bi ju pazio i njegovao, gdjeno neima nikoga više, do mene jedinice. (Ljuto plače). Umirite ju, g. lječniče! recite joj, da neboluje opasno, da joj nije bolest kužna, samo da me onda pridrži uza se. — Lječnik joj obreče, da će sve učiniti, što želi. Da vam je bilo vidjeti onu sreću i blaženost, što ju je uživala Barica, kad je čula, da lječnik govori iz dna duše njezine, uvjeravajuć naime staricu, da se joj kćerka nemože razboljeti, dvoreć ju i njegujuć, — prem je već i sama mislila, da se je nemoć prihvatila.

Učiteljica. Dakle je bolest u istinu kužna?

Služkinja. To baš ne; ali Barica misli da je, pak da je lječnik majčinu bolest prevrnuo samo njojzi za ljubav.

Učiteljica. Sada znam, što je to te evo odnekle kadagod dojde u poslu u čiju kuću, mahom poput srne pobjegne, pak eno neće da bi samo rečicu progovorila Stanki, koju inače toli ljubi.

Služkinja. Zaisto se boji, da nebi koga okužila onom kužnom bolešću, koja se već — kako misli — uvriežila u nju.

Učiteljica. Čudne li djevojke! Uvjerena je o toj nesreći, — pak uza to uviek toli mirna! Nije druge, već da joj se poklonim.

Služkinja. Molim vas dakle, učinite štogod samo možete, da jih gospodarica nestjera.

Učiteljica. Biti će bolje, ako to učini Sofija. Ta znate, da joj moja osoba nije poćudna

Služkinja. Razumiem. Ona želi, da uviek hvalimo i uzdižemo ljubimče joj Dragicu.

Učiteljica. Idem dole, nebi li malo odstranila gospodju Sofiju pak joj sve razložila i na časak barem simo ju dovela. Medjutim osnujte vi sve tako, da dojde amo Barica, pak da se kao pripetce sastane s-gospodjom Sofijom.

Služkinja. Ah! samo kada ju ugleda pak po koju misao s-njom razprede, zaisto će ju mahom obljubiti, pak se je zauzeti.

Učiteljica. Idite po nju, — ja sam začas ovdje. (Dalje,)

Digitized by Google

Raznice.

— II. obća hrv. učit. skupština. Iz VIII. sjednice centr. odbora. G. Bartol Francelj, realni učitelj u Varaždinu, javlja da radi poremećena zdravlja nemože primiti izvjestiteljstva na pitanje: »kako treba urediti pučku gospodarsku obuku i pokusne gospodarske vrtove, uzevši u obzir opetovne pučke škole.« Uslied toga pisat će se ravnateljstvu gospodarsko-šumarskoga zavoda u Križevcih, nebi li se koj od tamošnjih profesora odlučio, da izvješćuje u skupštini o velevažnom tom pitanju. — G. Stjepan Basariček prijavljuje razpravu o pitanju: kako bi se imala urediti učiteljska obrazovališta, da uzmognu odgovarati duhu vremena i potrebi novo uredjene pučke škole i k tomu svoje rezolucije na to pitanje; zatim spomenuto već predavanje: Petar Preradović i njegova pjesnička djela s gledišta pedagogije. — Primorska tiskara u Kraljevici šalje 2 knjige svoje naklade: »Dobro i zlo« za izložbu prigodom učit. skupštine te poklanja jednu petrinj. preparandiji, a drugu pedagog knjiž. sboru. Prima se zahvalnošću. — C. k. vojno zapovjedničtvo na molbu radi dopusta za one učitelje, koji imaju za vrieme praznika udovoljiti vojnoj dužnosti, poziva, da mu se čim prije dojave dani, kada će se obdržavati skupština. Udovoljit će se pozivu, čim stignu u tom pogledu odgovori od mjestnoga odbora u Petrinji i iz Dalmacije. — Sva austro-ugarska pedagogijska družtva pozvati će se, da pošalju svoje zastupnike na skupštinu. — Izvješće o skupštini, kao i kult.-historička slika grada Petrinje, što će ju prirediti tamošnji mjestni odbor, razdieliti će svim učestnikom skupštine bezplatno.

— Dobri glasi o učit. skupštini. Pripravni se poslovi za II. učite. skupštinu upravo krasno razvijaju, te je nade da će ona ne manje sjajno, nego li u Zagrebu obavljena biti u rodoljubivoj Petrinji. A zato nam jamčiti može izmedju ostaloga i velika pripravnost, kojom domaće naše oblasti same taj rad podupiru. O tom nam upravo sjajan primjer daje evo samo vojno zapovjedničtvo, kao zemaljska upravna oblast, odredivši mnogobrojne podpore za krajiške učitelje, koji će na skupštinu poći. Ono je naime izdalo naredbu, da se na skupštinu zemaljskim troškom ima poslati jedna trećina od svih definitivno namještenih učitelja, a po daljini da te podpore razmjerno odmjerene budu. Po tom će putne podpore dobiti njih 90 i to: iz okruž. ličkoga 16 po 40 fr. ukupno 640 fr. iz okruž. ogulinskoga 15 po 25 fr. ukupno 375 fr. iz okruž. banskoga 17 po 15 fr. ukupno 255 fr. iz okruž. gradiškoga 11 po 25 fr. ukupno 275 fr. iz okruž. brodskoga 20 po 35 fr. ukupno 700 fr. iz okruž. petrovarad. 11 po 35 fr. ukupno 385 for. što ukupnu svotu čini 2630 forinti, a dotične učitelje izabrat će okružna školska vieća. Ovo je liepa podpora, kojoj će se doista uzradovati naše krajiške učiteljstvo i koja na čast služi našoj krajiškoj vrhovnoj oblasti Nu ovo još nije sve. Mnogi će krajiški učitelji dobivati podpore i iz okružnih školskih blagajna, a mnogi i od občina, počem je to vojno zapovjedničtvo što toplije preporučilo svim podčinjenim svojim oblastim i občinam. Ta preporuka neće doista biti bez uspjeha, tim manje, počem je zapovjedničtvo samo tako sjajnim primjerom zaprednjačilo. Nu koliko nas je ovo i obradovalo, toliko moramo s druge strane ipak priznati, da nas iznenadilo nije, počem smo se velikodušnoj i izdašnoj podpori i nadali od viteškoga i plemenitoga krajiškoga zapovjednika, koji je centralnomu odboru i obrekao svu moguću podporu; a nadali smo se tomu i od rodoljubivoga načelnika krajiškoga školskoga odjela, koji interese učiteljstva kod svake zgode zagovara, pa i od naših vrlih strukovnjačkih zastupnika u tom odjelu, koji su sami gorki krušac jeli, te jade učiteljske dobro poznaju. Po svem tom dakle nadati se je pouzdano, da će krajiško učiteljstvo kao na I. tako i II. učiteljskoj skupštini velikom množinom zastupano biti. Kakove nade u tom pogledu ima naše provincijalno učiteljstvo, nečujemo do sada od nikuda; nu mi se nadamo, da provincijalne oblasti takodjer neće manje podupirati svoje učiteljstvo, počem bi doista jako žalostno bilo, kad bi se one u tom dale nadkriliti od krajiških oblastij, i kad bi provincijalno učiteljstvo u Petrinji lošije bilo zastupano, nego li bijaše krajiško u Zagrebu g. 1871.

Osim ovih priprava vriedno je spomenuti i liepe simpatije, što ih hrvatska učiteljska skupština i izvan domovine kod drugih kulturnih naroda nalazi.

Tako veli o njoj jedan od najčuvenijih njemačkih pedagogijskih listova: »Freie paedagogische Blätter« u 23. broju izmedju ostaloga ovo: »Ueberall, wo die Nationalitaeten sich in den Paedagogen vereinen und versöhnen, dämmert das Morgenroth besserer Zeiten. Dass sich deutsche und slawische Lehrer bereits im allgemeinen maehrischen Lehrerverein zu finden beginnen und vor wenigen Tagen ihren ersten gemeinsamen Lehrertag abhielten, erfüllt uns daher mit den besten Hoffnungen. Denn was sich heuer in Maehren vollzieht kann im nächsten Jahre, Dank der Macht des Beispiels, auch in Böhmen und anderswo zur That werden. Die südslavischen Lehrer haben längst ihren deutschen Kollegen die Hand gereicht, und wir sehen gerade jetzt, wie sie, eingedenk ihrer Zusammengehörigkeit mit den Standesgenossen deutscher Zunge, in deutschen Schulblättern Einladungen zum Besuch ihrer nächsten Versammlung in Petrinja ergehen lassen. So soll es sein, und wo es so nicht ist, da soll's so werden«. Tako taj list o našoj učiteljskoj skupštini; a to nam dokazuje, da će ona za stalno biti nesamo napredniim momentom po naše učiteljstvo, nego i jednim momentom, kojim će naše učiteljstvo i jedan ljepši glasak kod drugih naroda sebi i svomu narodu pribaviti! A takovo nastojanje zaslužuje zaista, da ga sav narod podupire! —

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 18. U Zagrebu, 20. lipnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Što nam je knjizi „sredstvo“ to je nepismenomu svietu i: „način“.

G. R-ru prohtjelo se lani golubinjom svojom ćudi preporučiti sposobnosti moje najnježnijim načinom; medju ostalimi napisao je i ovo: nije istina, (drugač rečeno: laž je) da se sredstvo imenuje pučkim jezikom „način“. Pak veli i ovo: „način je po Vuku ono, što je njemački „art und weise“.

Istina je, da ju Vuk tako tumači, pak da nosi i ovaj smisao; al je i to istina, koje **nije htjeo** g. R. napisati, da naime Vuk onima dvjema riečma tumači „način“ sub numero 1), — pak da istu rieč pod brojem 2) navadja u ovih redcih:

„Što sam jadna dočekala
da ja činim način sinu svomu —
Da ti način načinimo,
i mrtva te naljubimo“.

Vuk još piše, da ovako, u ovom naime položaju, živi u gornjem Primorju. Nečudim se, što nije sdušnost g. R-ra navela i ovih redaka tamo, gdje tukuć moje neznanje, sebe i svoju mudrost bahato pokazuje čitateljstvu. Ali što bi mislio g. R. — zašto nije protumačio istih riečij Vuk; dočim jih navadja u onom skladu? Je li ipak isti gospodin uvjeren o tom, da bi se tamo iste mogle zamieniti riečima: „art und weise“? Protočite, gospodine, sve ono u njemački jezik, kojemu ste gospodar košto i svomu, pak da vidimo, kamo ćete smjestiti art ili Vam weise?

Ja velim ovo: kojoj rieči nije Vuk znamena mogao shvatiti, one nije tumačio tudjom, već evo ovako takove napisao u nadi, da će jim se u svoje doba ujti u trag. Ova skromnost resila je uviek sdušnoga toga našega pisca; njom se je odlikovao za života svoga tako u vienacu družine svoje, košto i u javnosti. Jer je dakle g. R-ru rieč način splohom = art und weise, to sam uvjeren, da će si i one gori protumačiti bud kojom ovih njemačkih. Ja mu pako tuj o sebi izričem, da jim samo naslućujem znamenovanje, a to bi mogle biti: priprave,

Digitized by Google

stvari, načini nuždni za spremiti mrtvaca, naime ruho, skoljke, lies itd. to sam ja sve čuo pak si i zabilježio prije mnogo godina u Primorju imenom: nakonje u ovom vezu mislij: „Spremil mu je nakonje, mili bože! da se zna, kî ga je rodil.“ Al će mi g. R-r i na ovu: „nije ni to istina!“

G. R-r veli, Vuk neima rieči sredstvo valjda s-toga, što je narod neupotrebljava, nego ju je skovala knjiga, da izrazi pojam, što ga Latin izreče riečju: „instrumentum i medium“ — a Niemac „werkzeug i mittel“. Nu instrumentum = werkzeug = sredstvo nije isto što modus = art und weise = način. Tako je sjekira sredstvo, kojim se ciepaju drva a nije način.

Na to ću ja ovako; ne valjda, već stalno i stanovito je, da nam narod nepozna sredstvo; s-toga niti nije mogao zabilježiti savjestni naš Vuk, koj je sabirao, pak i sam rabio jedino čisto i suho blago u narodnjem sboru. Kada nam već dakle iste rieči narod neima, je li samo moguće, da si on nezamišlja svojim umom, da si na svoju neizriče istih mittela i werkzeuga? Dokazat ću mahom, kako govorimo svi, bolje reći, kako bismo ga morali, da se nemotrimo u tudja, nevjerna nam i obsjenljiva zrcala, a to ponajviše i bez nužde.

Za sredstvo, za svaku jednovitu i složeniju spravu, tvorulju rabi nam narod rieči stvar, pak i stvor; onda i orudje, orudelje, sprema, sprava Naravski onda, kada istih sprava, orudja itd. neće da imenuje vlastitimi njihovimi imeni. Evo nešto prilika za to:

Zar neimaš nikakove stvari, kojimi bi si poponabio lagve? donesi mi kakovu stvar iz kolnice, da osovimo ovaj žrvanj. Hiža bez potrebnih sprêm gotova je sirotinja. Zar neimaš nikakova stvora, da si stegnem parenicu? A Jambrešiću, pak i Belostencu rieči stvar, stvor znače i: machina, moles..

A kada ti se Hrvatu neće rabiti rieči stvar za mittel, onda si potraži i najde drugi način, kojim si izrazi misal, a taj se zove samostavnik „način“.

Ja se niti tomu nečudim. Jer što je to sredstvo? Najnaravnije može se označiti i ovim načinom: jest ona neka duševna sila i moć, jest ona i stvar, kojom želimo svoju nakanu, svoju težnju i naum oživotvoriti, k-cilju primaknuti; nešto stvoriti, načiniti.

Čuda li dakle, ako si narod onu stvar, kojom si kani što stvoriti, što načiniti, zove prilagodnom i razložnom riečju način!

Nuder, nosi li nam u ovih prilikah rieč način onu znamen, onu misal, onu stvar, što ju nosi knjigom prihvaćeno „sredstvo!“ A ovo mi izrekoše nepismeni Hrvati.

1. Kad ti već nemože sinu pomoći brezovina, nije druge, van da si potražiš boljih načina u mudrijih nego si sam.

2. Ako si neizličiš ždriebca još onim načinom, što ti ga je jučer donesao moj sin, onda neznam, kojim bi mu se drugim pomoglo.

3. Hitar si kuhač stvara začin svakojakimi načini.

Digitized by Google

4. Bog moj, bog moj! sada već neznam, kojimi bi se načini mentuval tih nesretnih vulogov.

5. Već neima ni živa stvora, ni božjega ni vražjega načina, kojim bi si mogal djetetu ognjusiti vino; toliko umire za njim (tako ga strašno pije) već ovo dvie godine. (Pod Okićem).

6. Kupi si žira želuda, kuhaj ga, pak si hrani svinjče izmence s-bučami, koje zameći mekinjami. Veruj mi, timi će se načini do Božića tako ugojit, da ti ga bude milina gledat. (Tako i ovimi riečmi svjetovao mi poštovani gradjan zagrebački Tkalčić.)

7. U ovoj ti je kožarnici (u Novoj Vesi) na stotine načinov, kojimi se sada stroje, učinjaju i dogotavljaju kože; — ja jih nepoznam ni stotinski del. (Tuj se zaisto misle razni stroji, verkcajgi, meštrije; a to su bormeš sredstva), instrumenta).

8. Začeli se liečit krojač i kovač jednim te istim načinom, i to kiselim zeljem, tustom slaninom pak rujnom starinom. Nebi tomu dugo: kovač se pridignuo a moj ti ga krojač preminuo.

Da možda nisu ovdje: zelje, slanina i vino čisti art und weise, ne pako sredstva?

Ja već odavna pozorno pratim, kojom li se i kako služi narod, kad mu je izreči onu misal, onu stvar, koju izražuje književno: sredstvo. Ovo osam navedenih prilika, čini mi se, jasno dokazuje, da je način = sredstvu.

Rado bih ga gledati, kako bi se znojio on, komu bi se prohtjelo pohrvatiti sliedeće latinski izražene misli, ali tako da nerabi rieči sredstvo, kad već nije narodnja. N. p.

a) Qua demum ratione, quaeso, corrupta societas moderna meliori invianda tramite, quibusque mediis melioranda?

b) Diversa dantur media, quibuscum aeterna vita secure obtineri potest; ast, sacramentum babtismi primum et efficacissimum medium esse, quis denegabit? —

Nebi li ova media pohrvatio ovako: orudja, orudelja, alati, meštrija, verkcajgi?

c) Qua ratione persuadenda est juventus de contrario?

č) Nunc alia ratione juventatem educandam esse, censeo.

Ovaj latinski ratio biva isto, što hrvatski: kako, čim, kojim načinom? Ono: qua ratione itd. rekao bi Hrvat i ovako: kako da nam se uvjeri mladež; čim nam ju uvjeriti; kojimi razlozi, načini?

Onaj savjet, onaj razlog jesu ujedno i duševna sredstva; a kada velimo n. p. „neznam, kako da si omekšam tvrdoglavca“, onda se zaisto ima misliti 1. ars et modus, kako nam valja postupati; 2. ujedno i isto sredstvo kojim se to čini. S-toga, pita li se: kako si si popravio sina? to se navadno odgovara: ej, liepom besjedom, pažnjom, radnjom itd. Al će se i ovako pitati: kojim načinom? pak prosto i čim?

*

Digitized by Google

Ona duboko razmišljena, ona osnovana kanoti vještina, onaj ars et modus ujedno bivaju i sredstva, jesu i načini. Ja sam barem o tom uvjeren.

Nebi li nam u tom pomogli i pisci?

Velezaslužni naš Daničić sabrao je više prilika, u kojih čitamo rieč način. Ova rieč u svojih raznih položajih, mislim, nosi onu misal, što ju art und weise, pak i onu, što je Niemcu massregel, napokon očito zastupa i naše sredstvo. Evo jih nekoliko.

Ověmzi uvětom, zakonom i načinom. Da im se plaća ověm načinom. Vojštanim načinom (Danas se govori: neznam, kojimi će se načini ljetos stjerat štibra). Drži način, da se toj vrši. Eto smo dali red i način, da se ište po seléh.

U ovoj zadnjoj prilici meni je red = massregel, način pako čisto i žeženo sredstvo.

Bez poznavanja starih pisaca neima znanja jezičnoga. Zato mimogredce pripominjem i to, da su nam stari rabili za art und weise i rieč: zakon. Tako u knjizi: „Sveti evangelium“, tiskan u nemškem Gradcu 1651, izdanoj — valjda češću i pisanoj — troškom Petretića, vladike zagrebačkoga, čitamo ovako:

„Požaluj se od srdca ovem ali prispodobnem zakonom. Osebujnem zakonom, kad ti zlo na misel pride. Mater božju treba poštuvati i čislom, — vu to ime smišljenem (izumljenim), i drugimi zakoni“. I danas se još govori: neslušaj svakoga, već si i reži i koli trsje po našem starom zakonu.

Hrvatu dalmatinskomu rieč način više nosi znamena; al je ipak na tisuće prilika, gdje znači sredstvo.

Tako nam piše Joakim Stulić: „Staviti, položiti načine podobne, potrebne za steći“, da znači: applicare i mezzi convenienti = media congrua adhibere. Opet dalje: „Jedini način“ = unico mezzo necessario.

Otac Arkangjel Kalić, kojega jezik miriše svježim još mliekom materinjim, rabi istu rieč način i u ovih prigodah:

„Evo načina, kojiem se služi nečisti pakleni duh, za urobit ... nesamo one, koje mu se predavaju, nu i one, koje se s-njimi vitežki rvu“. — Pak će onda dalje: „Što čini on dakle? Ište ino oružje (dakle: ini način, ino sredstvo; zar ne?), inu vojsku obire: žensko lice, žensku četu; s-njima nastoji duše smamit i porazit ih“.

„Ali, mogu ja izbrojit, ali umiem ja zamislit pute sve i načine, po kojiem može doteć smrt?“.

Ovdje će biti put = modus, način pako = sredstvu; oli da nije u obadvie rieči izraženo pojačano sredstvo? Jer se i „put“ rabi za sredstvo i danas još splohomice.

Čitam nadalje i ovo: „A što bi ti mogo ..., da neprimaš od mene svakčas svekolike načine, potrebe za živjet i djelovat?“.

Digitized by Google

„Neće ljudska sviest smislit i nać način za postavit, za uzdržat red, jednu vrstu medju ljudmi. — Jedan je sâm to našao, jedan ukazao način itd“. Pak će dalje: taj način da je ljubav.

U propoviesti 23-oj piše: Mnoziem je dom gorje mjesto neg li živomu; ložnica studeno tle; podglavje tvrdi kam; način za ogrijat se -- sama je zraka sunčana“.

„Nu nek te nesmeta toliki dug (toliki grieh); ti si vriedan s-malo srebra zaplatit sve. Redime te pecunia“; kaže ti način sv. Ambrozio.

Vuk bi na sve ovo zaisto podviknuo: ej — ovdje ti borami rieč način nenosi ono, što ga: art und weise.

Prije tri i pol vieka rabio je rieč način i Hanibal Lucić, koj prikazajuć svoje „Ljubezne pjesni“ Jeronimu Martiniću, dugo se u sebi razbijao, bi li jih dao na dvor, ali jih sasvim potušio. Pak veli: „Razmišljah dopokon, da ne inako svakoj ženi, kâ hoće, da poštenje svoje ubrani, — nego kako i onomu, kî hoće grad sagraditi, potribno jest znati sve pute i načine, kojimi bi ga mogli neprijatelji podhrvati, za neka umi sve te pute i načine zapriečiti“.

Mislim, tko gradi grad (tvrdjavu), tomu je znati sve pute, sve bojne naprave, svu silu i moć, kojimi bi mogli neprijatelji podhrvati grad, da tako uzmogne sve one pute, svu onu silu i moć zapriečiti. U rieči „načine“ vidim ja sva moguća različna sredstva.

Čehu je „prostředek“ ono, što je i našoj knjizi sredstvo, što Niemcu mittel, Talijanu mezzo.

Čeh rabi rieč spůsob“ i za art und weise; al ista mu rieč znači i mittel, wirkung, werk itd.

Talijanu je modo = art und weise; ali ujedno i: mezzo, spediente.

Ali Čeh ima od starine već, pak i danas jošte rieč: način, pak náčiní, koje znače liepe mittele i werkzeuge. To ću i dokazat.

Jungman tumači rieč način ovako: na čem se nešto djela = náčinek t. j. nástroj, werkzeug. Pak još veli nástroj řemeslnický, kuhyňský a domovní jakýkoli.

Rieč náčiní razlaže ovako: posuda bud kakova, geschirr, geräthe; tischzeug. A ima i ovu priliku: nebilo plachet (jadar), vesel aníž jiného **náčiní**. Veli nadalje; Náčiní slove též, co k-vozu, ke koním a vubec k-hospodarství náleží, pferdezeug.

Moj slabahan razum nevidi ovdje u onih jadrih, veslih i raznih konjskih spravah nikakovih art und weisova, već sredstva, načine hrvatske.

Drugi broj godišnjaka Vga „Budečské Zahrady“ ima članak g. I. L. Maška pod imenom „Drobnosti z-přírodopisa, průmyslu a obchodu“. Tamo sam čitao i ovo: „Z-bronzu hliníkova dělaji se stolní **náčiní**, svícny klíče itd.; — náčiní koňské itd.

Ovdje nebi zaisto niti svjetovna, niti duhovna najuvježbanija sleduha zanjušiti mogla niti tražka kakovu art und weisu.

Digitized by Google

Neću, mislim, pokliznuti, reknem li, da je upravo i ovako shvaćao rieč način i naš ovjenčani pjesnik hrvatski, Ivan Gundulić, — navadjajuć Osmana, gdjeno se milotužno sjeća starih turskih junaka, pak podvikuje svojim vršnjakom:

„Ah! neumrli vitezovi
glasoviti Turci stari,
s-kiem dobiše vas sviet ovi
moji djedi, vaši cari;
gdje **načini** vaši bojni
i djela su slavna ona,
u kieh izgled jest dostojni
viteškijeh od zakona?“

Recimo: on dalje nabraja više modusa, kojimi su se nekoč služili; al kad veli: svaki Vas u odluci „Za razkošje svoje obrà: sablju o pasu, koplje u ruci, lûk o plećijuh, konja dobra itd“, — mislim, da su ovi **bojni načini** čista bojna sredstva, košto i ostala, što jih dalje niže; mislim, da je rieč način onako jasno shvaćao za medium, kakono ju i njegov predšastnik, korenjak Hanibal Lucić i premnogi drugi hrvatski pisci.

Glasonoša našega „Gospodarskoga Lista“ ima u svom 49. broju g. 1873. raznih viestij, medju njimi i onu o velikoj medjunarodnjoj izložbi u Filadelfiji. Navadjajuć, što će ga pojedine hrpe objimati, veli, da budu u sedmoj: „Sprave i **načini** za umnožanje i razprostranjenje obće znanosti“.

Napisao one redke tkomudrago, ja sam uvjeren, da je riečju „načini“ izrazio tudje mittel, medium, a ne: art und weise.

Svi ga govorimo n. p. ovako: kako, kim putem, kojim načinom, čim ti se je obogatio susjed? Pak se odgovara n. p. ovako: poštenjem, radnjom i štednjom. Mnogi će ga danas izreć i napisat: sredstvom poštenja, radnje i štednje. Ova tri faktora zaisto su pripomoći, pripomagala, polužice; zaisto su prava sredstva; jesu čisto hrvatski načini.

Tuj nam pripomaže i naš vladika Petretić, koj piše u svom „Cathekismušu puerorum“ i ovo pitanje:

„Kiem putem je Kristuš nas od toga (iztočnoga grieha) i od drugeh naših grehov oslobodil, te od vekivečneh peklenskeh muk odkupil?“

Pak odgovara: „Svojemi mukami i krvnem prelejanjem te smrtjum itd“.

Tako je i Kaliću rieč put = načinu. Čitam ga ovako: „Kadgod bog očito odvraća i plaća, ako ne putem čudesa“.

Tko nezna za rieč sredstvo, on rabi i put; komu negodi ova, on si uzme **način**: al svakako ovdje je rieč put = načinu = sredstvu.

Sada već svaki će lasno razumjet i ovo čisto hrvatsko: „Ima više načina, kojimi lieči sv. mati crkva svoje pravovjerne, a to su: molitva, pokora, zadužbina, slovo božje“.

Neki Talijan veli: „Ciascuna maniera, e tutto ciò che si adopera per ottenere un fine, chiamasi mezzo“.

Hoću da reknem: uviek i splohom i sama ona maniera, kad ju sbiljno razglobiš, jest ujedno i sredstvo, što si ga Hrvat izriče i besjedom „**način**“.

Digitized by Google

O vitkih grančicah vise rumene jabuke; Perica jih opazio pak mahom snuje pute, kojimi bi se jih mogao dočepati. Stao drmati voćkom: al ti se ona niti negiblje; kuša se na nju popeti: jadan, slabih je mišica i nemože na nju; opazio bormeš kolac: udri te mlati po granju, da su jabuke kano tučom padale.

Perica se dočepao jabuka trojako; on je rabio tri maniere, troje pute, troja sredstva, troje načine, da postigne svrhu si.

Najzad, da rieč sredstvo nije narodnja, da nam narod za sredstvo rabi način, potvrdjuje nam i naš košćak Frane Kurelac u XXIV. knjizi „Râda“, gdjeno nalazimo u „Mulju“ na situ i rieč sredstvo, pak i ovo: Ako mislimo reći put ili način: daj sredstvo; ako novac: sredstvo itd.“.

Gospodine Riegeru! S-ovoga svega možda se ipak uvjerite, da sam imao lani barem nešto temelja i razloga u svom članku, dobroti vašoj toli omiljelu, primetnuti opazku, da se pučkim jezikom zove sredstvo i načinom.

Eto Vam opet gradiva, u kom ćete možda najti i za sebe po koje sredsvo, kojim ćete moć dokazati, da sam ja bezumnjak, kao takov i pogibelan u položaju svom; kojim ćete moć uvjeriti občinstvo, namignuti mojim poglavarom, da sam ja kriv, ako koji mojih bivših učenika nevjeruje u paklo; ako jih koji nevjeruje, „da je pekel temnica božja vu glubine zemlje postavljena, ognjem te žveplom gorućem puna, kam sunčana svetlost nigdar neprehadja“; da sam ja kriv, ako učiteljstvo hrvatsko nezna, da je „purgatorium temnica božja, dole oposred crne zemlje poleg, te obrh pekla položena“. A da je tomu tako, moramo vjerovati častnomu zagrebačkomu vladici, koj je znao: što i čemu tako uči u svojem katekizmušu.

Skender Fabković.

Njemačka učiteljska skupština u Vratislavi.

II.

Misli, što ih je razvio Hoffmann o svojoj temi: „Potrebni uvjeti za daljni razvoj njem.“ puč. školstva bijahu po prilici sliedeće: Množina znamenitih pitanja zanima sada njemačko učiteljstvo. Kako da bude u buduće škola ustrojona? Imadu li se podizati obće pučke škole? Ta i mnoga druga pitanja razpravljaju se dnevice. Neda se tajiti, da je školstvo zadnjih decenija jako napredovalo, ali mnogo još toga ima, što bi valjalo svladati. Prvi pako faktor, kojemu je snagu svoju razvijati, jest učiteljski stališ sam. Pomozi si sam! to mu budi lozinkom. Prije svega treba učiteljstvo temeljitije naobraziti, ali uza to da se učiteljstvu dade dostojan mu položaj, treba da se učiteljstvu pribavi ugled i priznanje. A sredstvo za to imadu učitelji u svojih ruku, koje se zove: Udruživanje. Sve dalje treba da se razasastire mreža udruživanja, sve bolje i čvršće da medjusobno spaja pojedine članove. To pako napredno razvijanje neka služi učiteljstvu za promi-

Digitized by Google

canje koli idejalnih toli materijalnih svrha. Zato preporuča, da se prihvate sliedeće teze:

1. Za uspješni razvoj škole hoće se ponajprije temeljite naobrazbe učitelja, zatim da se učiteljstvu pribavi dostojan položaj i u obće da se zvanje učiteljsko cieni i štuje, kako treba.

2. Udruživanje učitelja ima se sveudilj razvijati te služiti za postizavanje koli idejalnih toli materijalnih ciljeva.

3. Zakone o sveobćoj dužnosti polazenja škole da u interesu same mladeži stvara državni sabor, a onda da se svom strogošću provadjaju*.

4. Javne, t. j. državne i gradjanske obćinske škole neimaju se razlučivati u pogledu konfesija.

5. Da se uzmogne odgovarati zahtjevom vremena, pa da se škola s-obitelju spoji kako valja, treba da se uz strukovnjački nadzor uvede brižna uprava nad školom.

Toliko Hoffmann. U debati, koja se zatim zapodjela, predloži ravnatelj Heinrich (Prag) da se 1. tezi doda: „i da nadziru škole strukovnjaci, a učitelji da sudjeluju kod stvaranja školskih zakona“ — Donner (Berlin) predlaže, da se mjesto „položaj“ reće „plata“ pa da se toj tezi još doda: „škola da se proglasi državnim zavodom“. Kiesel (Kreuzberg) želi, da se školstvo skorom zakonom uredi. Kod glasovanja primljen bi izpravak Heinrichov i Donnerov — da bude naime škola državnim zavodom! I Kieselov predlog bi prihvaćen s-obćim odobravanjem. I 2., 4., i 5. teza prihvaćena bi bez svake promjene, a 3. riešena bi sliedećim predmetom dnevnoga reda. Taj pako predmet bijaše debata o peticiji dr. Hirtha iz Monakova, da se izda državni školski zakon.

Kao referent o tom pitanju govoraše najprije rektor Bach iz Vratislave. On navadja, da su mjeseca Ožujka 1874. stigle radi toga iz raznih krajeva Njemačke peticije na državni sabor. 20. Ožujka da se u peticionalnoj komisiji državnoga sabora povela o tom živahna debata, nu na predlog referenta Schulta prešlo se na dnevni red bez svakoga izvješća na sabor i to s-razloga, što školstvo nespada na kompetenciju državnoga sabora. Mi pako nesmatramo, nastavlja referent, ovo pitanje tim riešenim, nego ga moramo uviek te uviek iznovice poticati i nesmijemo mirovati, dokle se školstvu nedade medju državnimi poslovi dostojno mjesto. Zdrava i jedra ideja neda se tako lasno zabašuriti. Za 50 godina neće moći ni pojmiti, kako da se je moglo još g. 1874. sumnjati o idejah izrečenih u toj peticiji, pak u očigled borbe s-Rimom. Tomu predlogu nadovezuje Heinrich, da skupština izreče svoje uvjerenje, da školstvo mora biti državna stvar. — Kiesel se slaže s-predgovornici, samo želi, da se ponajprije stvori pruski školski zakon, koj bi tad imao biti podlogom državnomu**. Kod glasovanja prihvaćena bi Heinrichova rezolucija, te pošto bi ustanovljen dnevni red za drugu glavnu sjednicu, zaključi predsjednik prvu. O raznih svečanostih

* Ova teza odiše sasvim duhom centralističkim, ako ne još prusofilskim. Nekako nedolikuje nekadanjemu liberalcu Hoffmannu, da takove teze stavlja! Ur.

** Taj je barem otvoreno rekao, kamo šiba. Ur.

Digitized by Google

spomenuti ćemo samo nekoja u kratko. Kod svečanoga banketa nazdravi najprije Hoffmann caru njemačkomu, a Thiel njemačkoj skupštini. Thiel medju inim reče: Ja netražim znamenitosti ovako velikih skupština u rezultatih znanstvenih razglabanja, nit u rezolacijah, koje se izriču nakon dugotrajnih debata, već u tom, što one zasvjedočavaju stanovište, na kojem se razglabalo, te položaj, kojega učiteljstvo kod tako važnih pitanja zauzimlje. Moralni utisak jest onaj glavni momenat, kojim one čine propagandu za dobre i uzvišene ideje". Zatim nazdravi Berthelt Vratislavi i Vratislavljanom spomenuv, da kao što je u srednjem vieku gradjanstvo promicalo kulturu i naobraženost, da je tako i sada, te da su i sada gradovi znanosti i naobraženosti prvi izvori i njegovatelji.

I žicom odaslaše nekoliko pozdrava i to: caru Vilimu, uzvišenomu štititelju i promicatelju prave njemačke naobraženosti, knezu Bismarku, zatočniku njemačkoga duha (?!) i ministru bogoštovja Falku, prosvjetljenomu promicatelju njemačkoga školstva.

Napomenemo li još, da je tom prigodom i bečki gradski zastupnik Umlauft u svom govoru osobito naglasio simpatije austrijskih Njemaca k-braći u rajhu i potrebu što veće sloge izmedju austrijskih i njemačkih učitelja, to smo najvažnije izcrpili iz tih službenih izjava.

Iz svega se pako vidi, da je u prvoj sjednici ovogodišnje njemačke skupštine jako duvao vjetar politički, i to prusofilski, pravi pako pedagogijski i liberalni duh kao da je izginuo. Tko bi bio prije deset godina rekao, da će njemačke učiteljske skupštine, koje je pruska vlada tako priekim okom gledala, istoj votirati servilne pozdrave i zahvalnice. (Dalje.)

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje VII.

Djelitba.

A ti, reče Bistra, obrativši se k-Dielkoviću, da vidimo, koliko ti imaš za me tokara?

Broji komade. Bilo jih je 688.

Mudrovao sam, reče dječak medjutim, što si ti govorila Gomiljku. Netrebam više tvoje pomoći da potražim, koliko sam prodao jabuka. Svaka je dala 8 tokara. Koliko putij ću moći oduzeti 8 od 688, toliko jabuka sam bio prodao. Netrebam ino, nego oduzimati jedno za drugim, pa ću potle pronaći, koliko putij sam osam oduzeo. Njihov broj biti će broj jabuka.

Pa sav začaran svojom mišlju, stade ju s-mjesta oživotvarati:

Digitized by Google

688
8
680
8
672
8
. . . 4

Nu, nesretniče, klikne Bistra, iztrgnuvši mu ugljen iz ruke, ta to će trajati preko ure! potražimo radje skupa kako bismo to svršili u kratko.

Imamo ondje 688 tokara, zar ne? To je dobitak ciele prodaje.

Za svaku prodanu jabuku ima ondje 8 tokara. To znamo.

Za svaku deseticu jabuka, 8 desetica tokara. Samo se kaže.

Za svaku stotinu jabuka, treba nam dosljedno 8 stotina tokara

Ti imaš samo šest stotina. Nisi dakle prodao 1 stotinu jabuka.

Promienimo der tih 6 stotina u desetice. Sa 8 desetica, što potle dolaze, činilo bi 68 desetica.

Toliko putij 8 sadržavalo bi se u 68, koliko bi si bio prodao jabuka. Jasno je, buduć svaka desetica prodanih jabuka, predstavljena je na tvojem koncu 8 deseticami tokara.

Gledjimo na moj obrazac. (Skrižaljku) 8 krat 8 čini 64, i kada oduzmemo 64 od 68 ostati će nam 4.

Daj mi tih 64 desetice tokara, to jest 640, i mislimo, da si prodao 80 jabuka. Ima to točnu cienu od 8 desetica jabuka.

Ostaje nam medjutim jošte 4 desetice tokara ili 40. S-timi 8, što dolaze potle, činilo bi 48.

Toliko putij 8 bilo bi sadržano u 48, koliko jabuka bi ti prodao.

Što veli skrižaljka?

6 krat 8 čini 48.

Daj mi 48 tokara; to ti je čista ciena tim 6 jabukam!

Neostaje ti ništa više i znadem, da si prodao 86 jabuka: naš je račun u redu. Dala sam ti jih 100. Oduzimaj. Dužan si mi jih jošte 14.

Dielković nemogaše ništa primetiti; pa mu ipak bijaše mučno priznati, da je savladan.

S-ovako malim brojem, kako je ovaj, reče, još bi to nekako išlo. Nu da sam prodao 2.775 jabuka, kao je to Gomiljko mislio baš sada, što bi si začela, da se izmotaš iz tih 22.200 tokara?

Ništa nije tako jednostavno. Buduć si pozorno sliedio naš postupak, mogao si vidjeti da te 22.200 sastoje:

Od 40 izašlih iz prodaje od 5 jabuka.

Od 560 izašlih od prodaje tih 7 desetica jabuka.

Od 5.606 izašlih od prodaje tih 7 stotina jabuka.

I od 16.000, izašlih s-prodaje tih 2 tisuće jabuka.

Digitized by Google

Hoću tu postupice izvesti proizvod prodaje tisuća, stotina, desetina, i jedinica, pa ću opet liepo naći 2.775.

2. brojka desetica od tisuća tokara, nesadržaje 8, već vidim, da tu neće biti desetica od tisuća u broju jabuka.

Promienim desetice tisuća u tisuće, pa s-onimi 2 koje sliede, imam 22 tisuće.

U 22 nalazi se 8 samo 2 puta, to čini 16, i preostaje 6 tisuća. Prodale su se dakle najprije 2 tisuće jabuka, što je činilo 16000 tokara.

Pišimo s-jedne strane . . . . . 16.000 s-druge 2.000

Šest tisuća, što preostaje, pridodamo k-2 stotinam, čini 62 stotine. 8 nalazi se u 62 sedam putij, čini 56 te preostaje 6 stotina. Predalo se dakle 7 stotina jabuka, koje su dale 56 stotina tokara.

Pišimo s-jedne strane . . . . . 5.600 s-druge 700

6 stotina, koje ostaju, daju nam 60 desetica, kojim neimamo što pridati, buduć nalazimo 0 u redu desetica.

U 60 sadržaje se 8, 7 puta, čini 56, te ostaju 4 desetice. Prodalo se je dakle 7 desetica jabuka, koje su dale: 56 desetica tokara.

Pišimo s-jedne strane . . . . . 560 s-druge 70

S-timi 4 deseticami, što ostaju, imali bismo upravo 40 jedinica, buduć je ništica u redu jedinica.

40 sadržaje u sebi 8 upravo 5 putij. Prodalo se dakle 5 jabuka, koje su dale 40 tokara:

Pišimo s-jedne strane . . . . . 40 s-druge 5

Sada sbrajajmo, pak ćemo najti s-jedne strane . 22.200 s-druge 2.775

Imam dakle 2785 jabuka, koje su mi dale 22.200 tokara, o kojih si mi govorio; a hoću-li se uvjeriti, da se nisam prevarila, netreba mi ino, nego umnožiti 2.775 sa 8, brojem tokara naime, što jih je doniela svaka jabuka. Već u napried znaš, što bi pronašla.

Znadeš li ti Bistro, reče Gomiljko suznima očima, da ti nisi sada više tako zanimiva, kao s-početka.

Sirotica, da bude radje mučao.

Šuti! klikne na njega Dielković, sav uvriedjen. Nestidiš se, ovako da nas buniš baš a sried posla toli koristna, kako si čovjek samo izmisliti može! Nisi li kadar paziti pet minuta, to hajde, pa se igraj sa svojimi škatuljami i košarami, pak nas pusti raditi. Ja hoću da što naučim! Razumieš?

Ah! tako valja, klikne Bistra; ovako govori valjani mladić! Da te za to nagradim, hoću ti pokazati, kako imaš izvesti svoj postupak načinom tim najjednostavnijim.

Na to uze pisati:

Digitized by Google

22.200	8
16	2.775
62	
56	
60	
56	
40	
40	
00	

Pogledji amo. Nalaziš tu sve, što smo malo prije učinili. Povukla sam dugi potez uzduž tih 22.200, da odielim brojeve, što ih imamo oduzeti jedan po jedan i podvukla sam čaricom 8, da je odlučim od 2.775, broja to, što ga imamo iznaći

Jesi li opazio, da smo imali od 2775 najprije brojku tisuća, potle onu stotina, za njimi desetica a po ovih brojku jedinica? Ovdje netreba se truditi s-pisanjem: 2.000, potle 700, potle 70, pak 5 i sve to skupa sbrojiti. Pišimo uajprije: 2 posve jednostavno, pa tri brojke koje dodju potle, već će nam pokazati, da ondje te dvie predstavljaju tisuće. Pišimo: 7, a sliedeće dvie brojke, pokazati će nam, da ona pred njimi znači stotine, buduć se nenalazi na trećem mjestu. Isto tako sa 7 desetica; pet sliedećih jedinica hoće jih već staviti u red. Ovim načinom nalazimo 2.775, bez da trošimo taj ugljen, niti nam treba k-tomu postupku toliko mjesta.

S-druge pako strane, čemu da posebice pišemo 16.000, potle 5 600, potle 40. Kada pišem 16 izpod tisuća u istom redu, to ću vre vidjeti, da znači tisuće, a što je boljega, da je mogu s-mjesta oduzimati. Onih 6, što ostaje, naravski da je to 6 tisuća, buduć su pod redom tisuća, i kada uz nje napišem: 2, brojku stotina, s-mjesta uvidjam, da imam 62 stotine, jerbo 2 su iz reda stotina. Isto tako ću zaključiti radi desetica i jedinica, pa je konačno dosta očevidno, da ta četiri broja, izvučena jedan za drugim, čine ukupno 22.200, jerbo, kada sam izvadila posliednji, nepreostaje mi od svega skupa ništa više.

Šta ti tomu svemu veliš?

— Mislim, da moraš imati pravo, nu treba, da to sve pregledam i promotrim posve sam. Ta ima u tom množina stvarij. Priznaješ, da se nemogu sve najedan kratsleći mi u glavu.

Po tvojoj volji, mili moj Dielkoviću. Vidim, da si ti valjan dječarac, i da rado nastojiš sve shvatiti i proučiti. To mi je baš drago. Imadeš li jošte šta, da me zapitaš?

Ta dà! sve dosada davala si ime svim tim postupkom; ovaj mora takodjer imati ime. Čini mi se, da ga i zasluži.

I budi tako. Nazvati ćemo ga djelitba, jer sastoji u tom, da se odjeljuje, da se dieli broj u toliko dielova, koliko ima drugi broj jedinica. Ovdje n. pr.

Digitized by Google

djelismo 22.200 osmimi pak smo dobili 2.775, koji se broj ondje nalazi osam putij, upravo toliko krat, koliko ima jedinica u 8.

Baš sam se malo prije zamišljala u to, kako da sastavim za tvoga brata latinska imena: evo jih i tebi. 22.200 zvati će se dividend, jer je to broj, koji ce se dieliti.

8 biti će divisor, jer je to broj, kojim se dieli.

2,775 biti će kvocijent. Čudnih li opet imena!

Al evo nam i naših. Dividendu reći ćemo „djelitbenik“, divisoru „djelitelj“ a kvocijentu „količnik“.

Što si ti tražio, kada sam te bila obustavila kod odbitbe? Koliko putij da se 8 sadržava u 688.

Bilo je to već malo predugo. Nu što bi bio počeo s-22.200, molim te? Zahvali mi se: bilo bi ti načiniti 2.775 odbitka! (Dalje.)

Dopísi.

Iz kotara velikogoričkoga. Kako čitasmo, opredieljuje se predbježno zadnji tjedan Kolovoza za II. učit. skupštinu. I ja bijah prije za to, nu razgovarajuć s-mnogimi prihvatih njihovo mnenje, da bi naime bilo shodnije držati ju prve sedmice mjeseca Rujna. Oni, koji imadu mj. Kolovoza izpite, imadu s-istimi dosta posla a uz to im valja pisati izvješća, izpunjivati matice, nekim svjedočbe itd. A urekav skupštinu prve sedmice mjeseca Rujna, moći ćemo svi, koji odlučismo poći, uputiti se u junačku Petrinju. K-tomu će si mnogi moći koj novčić više ili laglje ponieti, jer će prvim dignuti platu ili ju koj dan prije dići, sporazumjev se prije s-dotičnim sudcem ili blagajnikom*.

Nadalje nisam za to, a i mnogo drugih, da se predskupština drži već u ponedjeljak, već utorkom 1. Rujna. Utorak je priličniji svakako, jer će mnogi krenuti ponedjeljkom ili večerom nedjelje na put, a smještanje biti će priličnije ponedjeljkom i utorkom ća do predskupštine. Ostale sjednice da se drže sliedećih dana, naime 2., 3, i 4. Rujna.

Tom sgodom neka mi bude dozvoljeno još koju reći o predmetu, koji s-ovim nije u savezu, nu po mom mnienju je svakako velevažan. Znamo, da je Nj. Veličanstvom potvrdjen zakon, kojim se ima metrička mjera uvesti skoro i kod nas, pa je s-toga neobhodno potrebito, da se i sami učitelji zadobce upoznadu novom mjerom. Neima dvojbe, da si već mnogi naručiše računice o tom sboreće, a ostali, da će to s-mjesta učiniti, nu to ipak nije sve.

Potrebno je, da imadu učitelji pri ruci primjeraka te mjere ili bar slika u naravnoj veličini, pa da narod upoznaju s-tom mjerom, a to će postići učenjem u školi svakdanjoj i u opetovnici. S-toga „Gospodarski list“ napomenuv u 20. broju, da je ugarsko ministarstvo naručilo 1200 primjerakâ, što će se razdieliti

---

* To je pitanje već riešeno i to u dogovoru s-mjestnim odborom u Petrinji i s-učitelji zadarskimi. Vidi izvještaj o IX. sjednici centr. odbora. Ur.

Digitized by Google

preparandijam i narodnim školam, dodaje: „Načelnik nastave u Hrvatskoj pobrinuti će se bez dvojbe, da se i kod nas narod za dobe pripravi i pouči o ovoj mjeri, da s-neznanstva nepostrada, kad se bude morao u trgovini njom i samo njom služiti. Nebi li sgodno bilo, udariti istim putem, kojim je eto pošlo ministarstvo u Ugarskoj?

Mi znamo, da je „pedag. knjiž. Sbor“ izdao o svom trošku litografisanu tabelu, na kojoj se sve metrične mjere bojadisane u navnoj veličini predstavljaju. A metrični sustav raztumačio je vrli naš Sk. Fabković. Ciena knjižici i tabeli napetoj na platno s-drvci je 2 st. 50 nč. Vis. vlada naručila je 243 kokom. za siromašne učione, te unapried znamo, da će ona vruće preporučiti i naložiti, da isto nabave sve škole, da se narod uzčuva od raznih varalicâ.

Narodni učitelji, ravnatelji i u obće svi na to pozvani faktori nebi smjeli prekrštenih ruku čekati, dokle im dodje nalog i preporuka vis. vlade, već kod obć. zastupnika nastojati, da se nabave s-mjesta iste tabele od „ped. Sbora“ za neznatnu svotu od 2 st. 50 nč. — Kotarski sudci svojim položajem mnogo će moći u tom učiniti kod občina. Lagljega odpravljanja radi mogle bi se naručiti za sav kotar, a onda bi ih občinam odpremili kotarski sudovi kao politička vlast. To bi se moglo odmah učiniti, obćine će rado kupovati, jer im to nalaže čovjeko- i rodoljublje, a učitelji mogli bi još i ove godine do izpitâ upoznati učenike svoje s-tom mjerom.

Naručivši to djelo, podpomoći ćemo „Sbor“, te ga potaknuti, da i nadalje revno nastoji oko plemenite svrhe, koju si uzeo za zadaću. Pak je i pravo, da prije svega svoja družtva podupiramo, da kod svojih naručujemo; podupirajmo prije svega svoje, tada tudje. A nastojanje „ped. knjiž. Sbora“ svakako je hvale vriedno, jer je već za vremena izdao te slike i tumačić metričke mjere.

K—i.

Iz školskoga kotara koprivničkoga. Čujem, da će se držati koncem ovoga mjeseca godišnja učiteljska skupština za naš školski kotar, i zato evo Vam u horu dvie tri, da se razumijemo.

Sa svih skoro strana čitam dopise i viesti, koje kažu, da se tuj i tamo jako pripravlja za II. obću hrv. učiteljsku skupštinu, samo se za koprivnički školski kotar ništa nezna. Ja sam držao, da je tomu kriva glavna škola našega kotara u Koprivnici, koja bi nam imala biti vodjom kod sličnih sgoda; nu kaže mi jedan prijatelj koprivničke glavne škole, da se na njezino učiteljstvo nemože baciti nikakova krivnja, buduć su njemu po ravnatelju Beruti svezane ruke za svaku radnju, koja bi se ticala učiteljske skupštine.

G. ravnatelj koprivničke glavne škole Beruta naime našao je takodjer u prvoj obćoj hrv. učiteljskoj skupštini velike dušmane crkvi i katoličkomu svećenstvu, te poslie I. obće hrv. učiteljske skupštine u prvoj sjednici, kakove se na glavnih školah svakoga mjeseca drže, reče svomu učiteljstvu: da kao ravnatelj svoje škole podieljenom mu vlašću i moćju zabranjuje u školskoj koprivničkoj mladeži širiti duh, kojim je odisala I. obća hrv. učit. skupština, on da neće, da učitelji njegove gl.

Digitized by Google

škole podju putem, kojim je udarila I. obća hrv. učit. škupština i da će pozorno pratiti djelovanje svojih učitelja, te dakako svom ozbiljnošću postupati proti kršiteljem ove mudre zapoviedi ili prepoviedi*.

Kada mi je ovo prijatelj pripoviedao, ja sam se grohotom smijao; a znam, da će se to svakomu činiti smiešnom, ako i ne novom. — Dakako da uz ovakova učiteljskim skupštinam neprijateljnoga ravnatelja naši učitelji koprivničke gl. škole nemogu ništa raditi niti za II. obću hrv. učit. skupštinu, jerbo g. ravnatelj unapred već vidi u toj skupštini strašnu vojsku, koja će udariti na crkvu i svećenstvo — njemu se već unapred ukazuje vrag, zloduh u toj skupštini, kojim nije smjeti nadahnuti koprivničku školsku mladež.

Ja mislim, da mi pustimo g ravnatelju Beruti, neka po volji sudi učiteljske skupštine, neka on slobodno svoje učitelje nadahnjuje svojim duhom, mi smo uvjereni, da je I. obća učit. skupština bila nepogibeljna duha, ona da nas uzdigla pred svietom, po njoj da su nas spoznali drugi napredni narodi, pak i to znamo, da niti u Petrinju neće uljesti satana, i zato treba da se mi učitelji sa sela složimo u kolo, te da stvorimo nešto u tom predmetu, da se naime pripravljamo za II. našu obću hrv. uč. skupštinu, i to da zaključimo prigodom ovogodišnje naše konferencije, gdje g. ravnatelj koprivničke glavne škole neće biti zapoviedajući general**. Školnik.

Raznice.

— Izpiti na zagreb. kr. učiteljištu započeti će ove godine 4. Srpnja i nastavit će se sliedećih dana, što se osobito onim do znanja stavlja, koji zadobiše od škol. oblastij dozvolu, da se podvrgnu učiteljskomu izpitu.

— Da šematizam hrv slav. škola i učitelja ipak jednom ugleda sviet, razposlao je upravljajući odbor »hrv. ped. knjiž. Sbora« iznovice bjelice kroz županije na kotarske sudove uz molbu, da uznastoje, da se za svaku i sliednju školu jedna takova bjelica popuni. Premda su već neki učitelji poslali ovamo statistička data na prijašnji poziv, nu upravo zato, što su to samo neki poslali, umoljavaju se opetovno svi, da liepe svrhe radi bjelice, koje će im kot. sudovi dostaviti, čim prije izpune i istim izpunjene predadu, da ih bezodvlačno opet ovamo povrate.

— (II. obća hrv. učit. skupština.) Iz IX. sjednice centr. odbora. Pododbor u Novoj Gradiški javlja, da je s-razloga, što je vis. vojn. zapovjedničtvo odlučilo poslati na skupštinu iz ovoga kotara 11 pučkih učitelja, a nijednoga sa gradjanskih škola, podnio istomu zapovjedničtvu molbu, da se i na gradjanske učitelje uzme obzir, jer je i njihovo materijalno stanje slabo, jer bez pripomoći jedva da će koj moći i uz najbolju volju skupštini prisustvovati. Centr. odbor zaključi posebnom predstavkom poduprieti molbu pododbora gradiškoga. — G. S. Cihlař, učitelj u Kraljevici, predlaže svoje pitanje, što no je preostalo neriešeno od posliednje skupštine (o daljnjoj naobrazbi učitelja) i obećaje, da će poslati i rezolucije na to pitanje. Primilo se uz poziv, da čim prije pošalje ote rezolucije. — Petrinjski mjestni odbor javlja, da je primio od ondješnjega poglavarstva 100 for. za skupštinske svrhe, a zatim predlaže, neka bi centr. odbor uznastojao, da se u Sisku osnuje pododbor, koj bi ondje primao goste i doznačivao im kola do Petrinje. Udovoljit će se, a ujedno obratit u tom pogledu na

* Koji je to skupštinski zaključak toli pogibeljan učiteljem pa i samoj školskoj mladeži? To bismo rado znati. Ur.

** Držimo gotovo za nemoguće, da bi unatoč tomu, što su obe zemaljske vlade nesamo dozvolile skupštinu, nego ju pače koje same podupiru znatnimi žrtvami, koje preporučaju občinam za što izdašniju podporu, mogao ravnatelj kao vladin organ učiteljstvu u tom pogledu ma kakove zaprieke stavljati. Molimo zato za točniju ubaviest! Ur.

Digitized by Google

poglavarstvo grada Siska. — Petrovaradinski pododbor javlja, kako se ustrojio i sabrao na okup učitelje iz okoliša, a vinkovački, da će iz ovoga okružja prisustvovati skupštini najmanje 24 učitelja. Uzeto do ugodna znanja, a glede polakšice, za koje spominje, upućuje se na oglas, koj će se u svoje vrieme glede toga obielodaniti. Ravnatelj gradj. škole u Ogulinu g. Sgurić javlja svoju temu i rezolucije. Razpravit će se, kad prispiju sva pitanja i to 24. o. m.. te će se u tu svrhu sazvati svi zagrebački, te karlovački i petrinjski učitelji. Zaključeno napokon uslied odgovora zadarskih učitelja za stalno, da će se predskdpština držati 24. a skupština 25., 26. i 27. Kolovoza.

— Višja djevojačka učiona u Varaždinu. Čujemo radostnu viest, da gradsko zastupstvo varaždinsko o tom radi, da podigne ondje višju djev. učionu, te da je već u tu svrhu potražilo ovdje ubaviesti i dotične osnove. Tako treba, jer samo dobre, naobražene Hrvatice uzgajat mogu valjanu Hrvatčad!

— Statistika naobrazbe. U Njemačkom carstvu ima po prilici 60.000 pučkih škola, u kojih se obučava 6 milijuna učenika. Gimnazija ima u Njemačkoj 850, progimnazija 214, realnih gimnazija 14, realnih i višjih gradjanskih škola 483. U svih tih škola ima 180.000 učenika. U Pruskoj bilo je na gimnazijah g. 1873. po prilici 12.000 učenika, i to: evangelika 87000 = 72,5 %, katolika 22.000 = 18.„ %, židova 10.000 = 8,7 %. Pruskoga su žiteljstva skoro ⅔ evangelici, ⅓ katolici; židova ima ⅓ % od svega pučanstva.

Na svakih 10.000 evangelika odpadaju 53 učenika, naime 31 gimnazijalac i 22 realca.

Na svakih 10.000 katolika odpada 18 učenika, naime 21 gimnazijalac i 7 realaca.

Na svakih pako 10.000 židova odpada 315 učenika, naime 194 gimnazijalca i 121 realac. Židovi dakle pošiljaju razmjerno najviše djece u škole.

Uspjeh obuke na pučkih školah vidi se iz sliedećih podataka:

U svem ima 3,7 % od ukupnoga broja vojnika bez svake školske naobrazbe t. j. što neznadu ni čitati ni pisati.

Po konfesijah neznadu od 221 novaka 195 katolika, 25 evangelika i 1 židov ni čitati ni pisati. Isto razmjerje vlada i u ostaloj Njemačkoj, samo neki predjeli Bavarske zaostaju za Pfalcom i Franačkom.

U Austro-ugarskoj monarkiji školska je naobrazba najnaprednija u Cislajtaniji.

U Francezkoj bilo je kod posliednjega popisa pučanstva 24,„% novaka, koji nisu nikad polazili škole. U Italiji nezna do 70 % pučanstva ni čitat ni pisat, što nije ni čudo, kad ondje samo 37 % školskih sposobnjaka polazi školu.

U Englezkoj, gdje nikoga nesile u školu, jer se tobože neće dirati u prava roditelja, isto je tako žalostno. Ondje umie poprieko samo 25 % mladenaca (koji se žene) upisati se u imenik (20° mužkaraca i 30% žena). u Španjolskoj ih je ¾ odraslo bez svako škole, a u Ruskoj umie samo 10% svih novaka čitati i pisati.

— Liepa zadužbina. U Pešti umro je nedavno nekadanji prokurista jedne bankirske kuće, g. A. Fox, te je ostavio sav svoj imetak, u vriednosti od 600.000 fr. na dobrotvorne svrhe. Za života već darovao je 43.000 fr. u tu svrhu, da se podigne jedno sirotište.

— Ciganska škola. U Kološvaru odlučilo je gradsko zastupstvo, da se u ciganskom predgradju za jedno 80 cigančadi podigne posebna javna škola, da neostane cigančad bez svake obuke.

— Grdna surovost. U Sv. Ivanu kod Rieda u Gornjoj Austriji, gdje je šekutor predsjednikom mjestnoga škol. vieća, iztukoše nedavno učenici učitelja, a prije nekoliko dana što se dogodi? Čopor učenika navali u učiteljev stan, i dočim se učitelj upravo u crkvi bavio, polupaše mu sve pokućtvo, te napokon htjedoše navaliti na učiteljicu. Kad ona uvidjela, da neima druge pomoći, pograbi sa stiene nabit revolver i njim se samo obrani od napastnika. — Zaisto liep primjer surovosti i prostačtva. Što bi Niemci kazali, da se takova što dogodi u Hrvatskoj?!

— Germanizacija u Poznanjskoj. U pruskoj provinciji Poznanjskoj obučavalo se dosele samo na dvijuh gimnazijah poljskim jezikom, nu sada je i to vlada dokinula, i to s-razloga, što se te gimnazije tobože jako slabo polaze. — Ali ga Niemac brzo nadje izgovor!

Književnost.

— Ovih je dana izašlo nakladom Lav. Hartmana u Zagrebu djelce pod naslovom: „Naputak za porabu računala". Za hrvatske učitelje i pripravnike priredio Franjo Klaić. Mala 8mina; str. 29; ciena 20 novč. Ovo će djelce dobro doći svim učiteljem, koji rabe tako zvano rusko računalo, pa zato ga što toplije preporučamo.

Jedan glasovir nešto stariji, ali u dobrom još stanju nudja se na prodaju. O cieni ubavješćuje uredničtvo ovoga lista.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. Sbor"**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 19. U Zagrebu, 1. srpnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

†

Fran Kurelac,

pravi član „Jugoslavenske akademije“ i „Hrvatskoga pedag. knjiž. Sbora“.

I tako, kao na jagmu, padaju nam zviezde prve veličine. Nebismo ga žalili, nebismo ju s-toga niti cvilili, da nam ponestaje zviezdâ jalovica, oliti puhlicâ; al kad nam odlaze u vječnost rodiljice plemenkinje: tko da ga nezakuka; tko da nezalelekne?!

Frane Kurelca neima živa medju nami; neima muža, neima pisca i glagolaša zlatousnoga, poznatoga ù glavu svemu narodu našemu. Vruća krvca u rodoljubivu mu srdcu kucnu zadnji krat u 1 sat iza polnoći dne 18. Lipnja t. god.; istim migom prhnu veliki mu duh u rajske visine, s-kojih motri narod svoj i njegove razne težake u liepoj nadi, da će se i htjet i umjet kriepiti obilnom i prebogatom njegovom namrštinom, štono ju namienio narodu si pod imeni: „Fluminensia, Recimo koju, Psalmi Davidovi Budinića, Runje i pahuljice, Mulj govora nespretna, Brojanica, Stope Hristove, Jačke itd.“

Ovaj list nekani opisat i ocienit djelovanje velikoga toga muža, znajuć, da je taj ogroman posao namienjen jedino velikomu duhu, koj će zaisto najti u svih njegovih umotvorinah silna i pouzdana gradiva za novu i osebno dičnu sgradu nauke jezikoslovne. Mi se neumrlomu duhu pokojnika odužujemo ovom kratkom spomeni nesamo kano njegovi učenici splohom, već i kano zastupnici „Hrvatskoga pedag. knjiž. Sbora“, kojemu je bio pokojnik sjajan alem u viencu, kano član; odužujemo se duhu njegovu, jer znamo, koli mu je bio isti Sbor u srdcu, i koli mu svjestno pripomagao mudrim svojim savjetom. A nije nam sada druge, van da ju u kratko izrečemo: „Frane! mirno ju spavaj u podpunom uvjerenju: svim da si nam bio učiteljem, pak da imaš na tisuće zahvalnih si učenika nesamo danas, već da jih bude i u stotom koljenu.

Digitized by Google

Poziv na II. obću hrvatsku učiteljsku skupštinu u Petrinji*.

Podpisani mjestni odbor pozivlje ovim svom radošću sve učiteljstvo na II. obću hrvatsku učiteljsku skupštinu, koja će se dne 24., 25., 26. i 27. Kolovoza t. g. u Petrinji, u metropoli krajiškoga pučkoga učiteljstva, obdržavati.

Umoljavaju se gostovi najuljudnije, da bi se izvolili do 10. Kolovoza prijaviti ovomu mjestnomu odboru uz priloženu 1 for. a. v.; na što će jim se pristupnice odmah priposlati. Mjestni se je odbor sbog obaljenjna ciene obratio na parobrodarska i željezničke družtva, pak na upravu kupskoga mosta u Sisku, ter se nada povoljnu odgovoru, što će se po novinah obznaniti.

Iz Siska u Petrinju i natrag vozit će se gostovi na kolih, koja će mjestni odbor priskrbiti. U tu svrhu konštituirat će se u Sisku pododboi, koji će gostove na kolodvoru i pri parobrodu dočekivati i prilike jim doznačivati; stoga odbor veoma moli, da bi gostovi izvoljeli naznačiti dan svoga dolazka u Sisak, i ako je moguće, da bi si zato odabrali dane izmedju 20. i 24. Kolovoza. Kola će biti tako uredjena, da se u njih uviek po četvorica mogu voziti. Odbor će se pobrinuti, da bi i ova vožnja što jeftinija bila. I o toj će se cieni gostovi za vremena točno ubaviestiti.

Što se stanova i inih udobnostij tiče, učinit će Petrinja, što je samo moguće, te će gostove najvjernije svim poslužiti, čim je bogata. Nu za svaki slučaj umoljavaju se gostovi, da bi se izjavili, da li su voljni imati bezplatan stan ili isti uz umjerenu cienu.

U nadi, da će se ovomu iskrenomu i srdačnomu pozivu što više hrabrih zatočnika narodnoga napredka odazvati, jesmo

u Petrinji dne 26. Lipnja 1874.

Za mjestni odbor II. obće hrv. učit. skupštine:

Pechan Ante, perovodja.

Razpravna pitanja za II. obću hrv. učit. skupštinu.

I. Kako bi se imala urediti učiteljišta, da mogu zadovoljavati duhu vremena i potrebam dobro uredjene pučke škole?

Izvjestitelj: Stjepan Basariček, učitelj u Virovitici.

Rezolucije:

1. Učiteljišta su višji strukovni zavodi, u kojih se dotični pitomci teoretično i praktično upućuju u svem onom, što je potrebno za svjestno i uspješno vršenje uzgojiteljskih i učiteljskih dužnostij.

2. Država ima podizati i uzdržavati učiteljišta mužka i ženska; na nje neima nitko u nikakovu pogledu upliva do same države, koja ih nadzire i upravlja prema zakonom, što ih u tom pogledu ustanovi narodno zakonodavno tielo. Država nadzire učiteljišta samo po strukovnjacih pučke škole.

* Sva se uredničtva umoljavaju, da bi ovaj poziv u svoj list uvrstila.

Digitized by Google

3. Kao državni zavodi imaju učiteljišta pristupna biti svim konfesijam. Za obuku vjersku brinu se dotične konfesije.

4. Učevni tečaj u učiteljištih traje četiri godine, a uredjena imaju biti tako, da se u njih pitomci usposobiti mogu za učitelje obćih pučkih i gradjanskih škola. Kandidati se imaju podvrći strogim prijamnim izpitom, te dokazati, da su si stekli podpuno znanje onih predmeta, koji su propisani za gradjanske škole ili male gimnazije. Nitko se neprima u učiteljište prije navršene 16. god.

5. U učiteljištih predaju se svi predmeti, koji doprinose k-obćem obrazovanju čovjeka, nu najveća i najglavnija briga ima se posvetiti strukovnim disciplinam, a naročito pedagogiji s-njezinimi pripomoćnimi znanostmi. Svi teoretični predmeti imaju se svršiti za tri godine, a četvrta se godina ima izključivo posvetiti samo praksi i ponavljanju teoretičnih predmeta.

6. Pedagogija je znanost i umjetnost ujedno, te se njezino tradiranje može povjeriti jedino naobraženim i revnim strukovnjakom.

7. Pošto se kod svih disciplina obazirati ima ne samo na sadržaj, već i na metodičku uporabu istih, to se za učitelje na učiteljištih imaju namještati pučki i gradjanski učitelji, pri čem treba paziti na to, da se prednost podaje onim, koji su se odlikovali svojom praktičnom vještinom i marljivim svojim radom na pedagogijskom polju.

8. Pripravnici svršiv četiri tečaja imadu položiti izpit zrelosti, a nakon dvogodišnjega praktičnoga učiteljevanja imaju se pred državnom komisijom podvrći učiteljskomu izpitu za pučke ili gradjanske škole.

9. Učiteljišta imaju se podizati u najvećih gradovih t. j. u takovih mjestih, gdje se stiče sav duševni i politički život naroda, i gdje je najpodpunije reprezentirana znanost i umjetnost.

10 Tako zvani internati neimaju se uvadjati.

11. Uz svako učiteljište ima se osnovati knjižnica i čitaonica za pripravnike, u kojoj treba da im je dozvoljeno čitati i učiti se, pa i pismene radnje obavljati.

12. Da se olakoti uzdržavanje i obskrba učiteljskih pripravnika, imaju se siromašnim i vriednim mladićem pružati dovoljne podpore iz zem. blagajne.

13. Uz učiteljišta imadu se podići uzorne četvero-razredne vježbaonice s-jednim učiteljem za praktično vježbanje pripravnika, uza to valjano uredjen vrt za praktično gospodarstvo i shodno uredjena radionica, a uz ženska učiteljišta i uzorna zabavišta po Fröblovu sustavu.

II. Kako da se daljnje obrazovanje pučkih učitelja promiče i unapredjuje?

Izvjestitelj: Sebald Cihlař, učitelj u Kraljevici.

Rezolucije:

1. Učitelj ima da prianja u svojoj dokolici (prostom vremenu) uz čitanje knjiga i časopisa i to obrazovnih u obće, pegagogijskih pako napose i navlastito.

2. Imala bi se osnovati u pojedinih kotarih ili priedjelih učiteljska družtva, koja bi u periodičkih svojih sastancih priredjivala predavanja, a osobito

Digitized by Google

razpravljala o pitanjih, koja se tiču ili uzgoja i obuke, ili škole i učiteljstva s obzirom na vanjske odnošaje.

3. Da se to čim prije pospješi, imali bi se svi sadanji skupštinski odbori i pododbori pretvoriti u konštituirajuće odbore osnovat se imajućih družtva, te što prije izraditi štatute i za potvrdu podnieti dotičnim svojim vladam.

4. Uz svako ovakovo učiteljsko družtvo treba da se osnuje učiteljska knjižnica i čitaonica.

5. Svako ovakovo učiteljsko družtvo razvija se posve samostalno; nu sva družtva stoje u zajedničkih pitanjih u savezu sa centralnim odborom obćih hrv. učit. skupština, koj se ima prema tomu urediti.

6. Svekoliko hrvatsko učiteljstvo sastaje se u povremenih svojih obćih skupštinah, priključuje se obćim skupštinam pobratimskih si naroda, osobito na jugu, šalje svoje odaslanike na obće slavenske učiteljske skupštine i posjećuje skupštine i drugih naroda, osobito s-dobre škole slovećih.

7. Svake godine ima se nekoliko mladih vrstnih učitelja poslati na koje glasovito inozemsko učiteljište o zemaljskom trošku, a centralni odbor ima u tom pogledu kod nadležnih mjesta podnositi potrebne molbe i predstavke.

8. Valjanim učiteljem imaju se izhoditi putne štipendije, da u školskom pogledu proučavaju ponajprije svoju domovinu i svoj narod, zatim razne školske zavode i ustroj i sastav im u drugih naroda. Izvješća o takovih putovanjih priobćivati će se u domaćih strukovnih listovih.

9. Neka se prema potrebi od vremena do vremena priredjuju nastavni tečaji za daljnje obrazovanje učiteljâ.

10. O tom valja nastojati, da se na zagrebačkom sveučilištu s-vremenom razvije posebni pedagogijski fakultet.

III. Da gradjanske škole svojoj uzvišenoj zadaći zadovolje i pravi ugled u narodu steku: što je nuždno u tom pogledu učiniti?

Izvjestitelj: Pododbor petrovaradinski.

Rezolucije.

1. Gradjanske škole imaju biti u svih mjestih, gdje se nalaze, obveznimi školami za mladež, koja nepredje na srednje koje učilište, do navršene joj 14., odnosno 15. godine.

2. U gradjanskih školah imade se mladež naobrazivati u svih znanstvenih disciplinah za praktičan život, a ujedno u toliko se usposobljavati, da može i prelaziti bez uštrba cilja gradjanske škole i vremena u višje razrede realke i gimnazije.

3. Sve sadanje dolnje realke imaju se pretvoriti u gradjanske škole, budući dobro uredjene gradjanske škole bolje zadovoljavaju potrebam našega naroda.

4. U svih gradjanskih školah ima se predavati latinski jezik, ali fakultativno.

5. Plaće gradjanskih učitelja neka su prema zaključku I. obće hrv. učit. skupštine za 100 fr. veće od plaća najvišje klase učitelja obćih puč. škola.

Digitized by Google

6. Sve gradjanske škole imaju biti osmorazredne i providjene s-dovoljnim učiteljskim osobljem, valjanimi knjižnicami i dovoljnimi učili. Uza to ima se za uzdržavanje knjižnica i učila opredieliti primjeran godišnji paušal.

IV. Što da za uzdržanje dobre discipline čini: škola, dom i država?

Izvjestitelj: Pododbor gradiški.

Rezolucije:

1. Prvi i najvažniji osnov dobroj disciplini jest valjana i svojih ciljeva svjestna si metoda i za svoje zvanje oduševljena osobnost učiteljeva.

2. Dalnja su sredstva racijonalnom pedagogijom dopuštene pohvale, ukori i kazni, izmedju kojih se za krajnju potrebu neizključuje ni tjelesna kazan.

3. Za disciplinu i rabljenje kazna odgovoran je na svakom zavodu ravnatelj i učitelj; s-toga valja da je ravnatelj u neprestanom savezu s-učitelji, da s-njimi radi i bdije nad disciplinom školskom.

4. Učitelj sam upotrebljava kazne izuzam tjelesne po svojoj pedagogijskoj uvidjavnosti, nu svaku upotrebljenu kaznu ubilježi u posebnu knjigu.

5. Nepomažu li sve te opetice upotrebljene kazne, tada ima učitelj s-ravnateljem, odnosno s-mjestnim nadzornikom kaznu odmjeriti tjelesnu, nu s-tom opazkom, da se djevojke neimaju nikada kazniti tjelesno, a dječaci tek u 3. i 4. razredu; u 1. i 2. razredu samo onda, ako je dječak navršio 8. god. dobe. Bude li koji učenik tjelesno kažnjen, imaju se o tom poslie roditelji njegovi ubaviestiti.

6. Nesmiju se djeca kazniti tjelesno radi nemarnosti u naucih, a u ostalom ostavlja se pedagogijskoj uvidjavnosti ravnatelja i učitelja.

7. Tjelesno se kazniti može samo šibom, i to najviše sa 6 udaraca; svaka druga tjelesna kazan strogo se osudjuje.

8. Učenici neimaju se tjelesno kazniti po učenicih, niti pred učenici.

9. Kada nebi ni ovakova trokratna tjelesna kazan pomogla, ima se pozvati mjestni školski nadzornik, te će tada on s-učiteljskim sborom, dotično s-učiteljem odlučiti, što se ima učiniti s-učenikom.

10. Škola je kadra uz sve to polučiti svoju svrhu samo onda, ako ju što krepčije podupire dom i država valjanom pazkom i uzgojem mladeži izvan škole.

11. Trebalo bi, da se što prije osnuju družtva za promicanje valjanoga uzgoja mladeži.

12. Obćinska poglavarstva neka one siromašne roditelje, koji svoju djecu dobro paze, uzgajaju i uredno u školu šalju, nagradjuju i podupiru, a nemarne roditelje da preko svojih organa strogo nadziru i u potrebi kazne.

13. Za djecu skroz pokvarenu ima se o zemaljskom trošku podići dovoljan broj popravilnica.

14. Obćinska i školska poglavarstva neka nikada na tužbe roditelja presudâ neizriču, dok se učitelj nesasluša.

15. Svaki vojnik iz onih mjesta, gdje se škola nalazi, pa čitati i pisati nezna, neka bude obvezan jednu godinu dulje u vojsci služiti, nego li onaj, koji dobro čita i piše.

Digitized by Google

16. Samo onaj član obitelji zadružne, koji je marljivo školu polazio, te dobro čitati i pisati zna, može biti izabran kućnim gospodarom, a u občini zastupnikom u občinsko vieće.

17. Samo onaj šegrt može postati djetićem, koji je barem pučku školu s-dobrim napredkom svršio, ili koji prije svoga oslobodjenja strogim izpitom dokaže, da zna dobro čitati, pisati i računati.

18. Svjetske i crkvene oblasti neka u selih, gdje se škole nalaze, koliko moguće otežćavaju vjenčanje takovih ženika, koji neznaju niti čitati, niti pisati.

(Dalje.)

Osvrt na prošlost zemlje.

Svakdanji pojavi na kori zemaljskoj jasnim su nam dokazom, da je ona tečajem vremena mnogim promjenam podlegla. Prije nego li započnem o tom razpravljati, svrnimo malko u prošlost, da vidimo, kakovi su nazori i pojmovi u početku vladali kod narodâ kao i pojedinaca o promjenah zemlje.

Drevni su Grci pripisivali najveću moć vodi, koja je po mnienju njihovu koru zemaljsku u veliko promjenjivala. Grci držahu Ocean izvorom svega zemaljskoga; nu usuprot bilo je i medju njimi filozofa, koji su pozorno pratili djelovanje Aetne i Vesuva, te uvidili, kako lava i vatra mienjaju lice zemlje; s-toga pripisivahu veliku moć i vatri.

Vremenom pojaviše se dvie škole, koje u dugoj borbi i oprjeci stajahu; naime škola neptunistâ i škola vulkanistâ. Prva pripisivala najveću moć vodi, koje mnienje polazi još od starih Egipćana; a druga pripisivala najveću silu i snagu vatri. Medju prve neptuniste spada velezaslužni geognosta Abram Verner, Niemac, koji je prvi razvio znanost, koju sam nazvà geognozijom. On je geologijske rezultate dobro znao upotriebiti, toga radi je našao i mnogo pristaša. Al mu se za njega živa iznevjeriše Hutton i Voigt, smjeli i odvažni branitelji vulkanizma, čije su nazore svojimi znanstvenimi iztraživanji i putovanji podpuno uvažili L. Buch i Aleksander Humboldt. Osebito pako zadnji, koj je neumornim trudom proputovao sav skoro poznati sviet i potanko proučio veliku moć vatre na nîzu vulkanâ kordilerskih.

Danas, gdje se geologijski nauk sve to većma širi, gdje su mnoge zemlje podpuno izpitane, gdje kemija i fizika veliku pripomoć geologiji pružaju, danas velju, drži se neptunizam i vulkanizam u ravnovesju.

Voda i vatra jednako su važne.

Djelovanje vatre vidimo kod dizanja, ulegavanja ili posvemašnjeg propadanja kopna, kod vatrometâ i vrućih vrelâ. S-druge strane djeluju neprestance voda i zrak, pretvarajuć i raztvarajuć proizvode Promethejeve.

Taložine pako u moru, riekah, jezerih itd., koturine, piesak, močik (Tuff), siga, zakopani ostanci to bilinski to životinjski svjedoci su djelovanja Poseidonova. Ali voda, zrak, svjetlo i toplina djeluju na proizvode obijuh, te ih pretvaraju, preobrazuju. Na temelju toga stvori se i treća škola, škola takozvanih metamorphistâ, kojoj se početnikom može smatrati Francez Bonè. Istu nauku je glasoviti Lyell nadopunio, nadovezao, da je sada u podpunoj svojoj odori.

Digitized by Google

George Cuvier*, otac prispodabljajuće razudbe, držao je, da je bilo nekoliko silnih zemaljskih prevrata u tvorbi površine zemaljske, koje bijahu potaknute silami, koje nismo kadri ni s-daleka pojmiti. On ju sam reče: „Smjer se je naravi sad promienio, nit djelovanju raztepla". Po njegovu mnienju nemože ni voda, ni plačkanje mora stvoriti što takova, kao što su naslage i i slojevi postavši u raznih geologijskih epokah.

Po mnienju Cuvierovu, kad se za ovih katastrofa more prelilo, poginu na onom mjestu sve živuće, ali je ujedno nastao s-naslage prudja i pieska most, po kojem mogahu životinje i biline iz poharanih prediela doći u nepoharane. Tu je Cuvier nedvojbeno priznao selitbu životinja i bilina.

Cuvier si je za ono doba svojimi geologijskimi nazori o shvaćanju tvorbe zemaljske stekao lovor-vienac.

Cuvierovo i njegovih pristaša slavlje neuztraja za dugo. Prvi i veliki udarac njegovu nauku o geologijskom shvaćanju tvorbe zemaljske zadade englezki zemljoslov Lyell svojim djelom: „Principles of Geology" (Grundzüge der Geologie). U tom je djelu Lyell bielodano dokazao, da oni prevrati nisu bili nikada obćeniti, već samo mjestni; jer da su bili obćeniti, to bi slojevi zemaljski splohomice morali biti jednaki, a po tom i flora tih predjelâ, a znamo, da u istinu nije tako.

Prošlost se zemlje zrcali u sadašnjosti. Iste sile, koje djelovahu nekoč, djeluju dandanas. Taj proces biva po mnienju Lyellovom tako lagano, da mi za svoga kratkoga života nemožemo opaziti velike rezultate toga laganoga razvijanja. Kao što kaplja vode izjeda kamen, tako mogu prividno slabe sile tečajem vremena stvoriti nevjerojatne rezultate. A pamtimo si i ovu: „da mali uzroci na velikom skupu radjaju i velike posljedice." Promjenom površine zemaljske ništa neizčezava, niti jedan atom, jer što god prividno izčezne, mora se opet na drugom mjestu pojaviti. Kao što nekoč tako i danas djeluju svjetlo, vlaga, zrak, toplina raztvarajuć kamenite mase, još i danas diže se zemlja tuj i tamo iz mora, a drugdje se opet unj ruši, još i danas se pokapaju ostanci bilinski i životinjski, te se uplivom zraka, topline i mineralnih raztopina okamenjuju ili u kameni ugalj pretvaraju; još i danas ima silnih i strašnih zemaljskih provala, otoci se ukazuju, brda iznenadce dižu, a more migom ciele krajeve pokrije. U koliko se uslied silnih potresa može kopno nadići, naveo sam lani pišuć u Napredku „o potresu" te s-toga neću, da iste rieči ponavljam.

Da se čitavi otoci uzdižu, rastu, ili da propadaju, često se već opažalo. Godine 1811. pronikne iz mora kod azovskih otoka otok Sambrina, te se od 13. Lipnja do 14. Srpnja podigao na 300 stopa iznad mora. Već u Listopadu počeo je taj otok izčezavati, a god. 1823. bilo je na istom mjestu more 360 stopa duboko.

Najveći tim načinom postali otok je otok Ivana Boguslava, koj se je godine 1796. blizu Ualaške Medju Aleuti pokazao i tako brzo rasao, da je imao god. 1819. 4 milje u obsegu a 2.100 stopa visine. Od toga mu vremena obseg pada. U Mejiki bio predjel sladorovcem zasadjen, kad se jednoga dana g. 1739.

* Cuvier's Umwälzungen der Erdrinde. Deutsch von Noeggerath. Bonn 1830.

Digitized by Google

strašna tutnjava zamieti i za kratko ukazala se množina vulkana, a medju njimi najveći Jorullo 4000 stopa nad morem.

Svaki briežuljak, svaka dràga i dràžica mienja se za nas živih. Ima okolica sada pustih, gdje je prije bila prekrasna flora, ima podrtina, sgrada, u kojih nekoč ljudi stanovahu, a sad ih zub vremena troši; vidimo taložina i iz novije dobe, u kojih leži zakopano množtvo lišća i stabalja, koje pripada u red vrstij, sada kod nas obstojećih i rastućih bilina. Tako je Vukotinović na briežuljcih okolo Toplica varaždinskih našao taložina, koje su skroz i skroz napunjene lišćem hrastovim, bukovim i grabrovim, nu ovo je još tako puhko i rahlo, da ga nije mogao ciela izvaditi.

U većoj dubljini, gdje se je zemlja bolje slegla i bolje potršala, sigurno su i ovi ostanci čvršći. Uzmimo, da uslied napredujuće kulture te uslied promiene klimatičkih odnošaja vegetacija oko Toplica varaždinskih i u obće u našoj zemlji zadobi drugo lice — što se može lako dogoditi iza mnogo i mnogo godina — tada će potomkom našim ovi bilinski ostanci biti svjedoci, da je u prijašnje doba imao ovaj priedjel drugu floru*.

Još i sada stvaraju se taložine, u kojih ima množtvo sada živućih ovapničenih puža. Takove pjeskovite namuljine našao sam u Susjedu sa ostanci Zonites verticillus, Z. Acies, Valonia pulchella, Tachea Vindobonensis, T. nemoralis, Pomatia antiquorum itd. Takovih namuljina ima i kod Cmroka, nedaleko od Zagreba. Osobito liepih i zanimih tvorina nalazimo u vodi, u kojoj ima mnogo raztopljena vapna.

Tko je kada bio na naših Plitvicah, mogao je vidjeti, koliko se tamo vapna nakupilo, koja je odlika poznata pod imenom močika (Kalktuff). Ima tamo cielih humaka. Kroz šupljine močika prodre si voda put, te ga mnogo raztopi, ali stoga opet na drugom mjestu naslaže. Mala ti je to revolucija za gledaoca. Bilje, kamenje, melania (vrst sladkovodnoga pužića) sve je to ovapničeno ili kalcinirano. Lice se naše domovine već više putij promienilo, te si staru odoru zamienila novom. Gdje su vremena, kad je kod Susjeda i na cielom podnožju gore zagrebačke ležalo more, te se protezalo i kroz Zagorje sve do krapinsko-ivaničko-kalničkih gora**; gdje su, velju, vremena, kad je veći dio kontinenta evropskoga morem prekrit bio. Neima ih — prodjoše u more vječnosti. Zanimivo bi bilo imati geologičku kartu naše domovine iz dobe terciarne, kad ju more većim dielom pokrivalo, sa točno označenimi današnjimi mjesti, koja na negdašnjem morskom dnu leže. Takove karte imaju Englezi za veliku Britaniju, Francezi svoju, a isto tako i Niemci; no zadaća, koja nas je zapala, velika je te ju nije moguće najednom riešiti, s-toga se tješimo, da će još i to biti.

Velika promjena bijaše u našoj domovini i u klimatičkom obziru. Podzemna fauna i flora radobojska pokazuje tip amerikanski i azijatski što zapadnih što južnih strana, kako to navadja naš akademik Vukotinović u svojoj razpravi, čitanoj u sjednici Jugoslavenske akademije 25. Veljače o. g.* Sigurno,

* Râd akademije znanosti i umjetnosti, knjiga IX.

** To zasvjedočavaju okamine u Susjedu, Goljaku, Dolju, dolina kod Vvabča i druga od Černomeraca do Mikulića, Šestine, Vidovci itd., sve mjesta na podnožju gore zagrebačke. Op. pis.

Digitized by Google

da bijaše tada temperatura za 20—25 stupnjeva viša nego li sada, da je to bilje uspievati moglo, a sigurno je i to, da tada i životinjstvo bijaše u Radoboju različito od današnjega. Kod Mlietaka ima gora, Bolka zvana, gtasovita svietom kao i naš Radoboj. Bilje u istoj pokazuje tip indijski i australski. Mimogredce napominjem, da osjećamo i sada promjenu u klimatičkom obziru, a kako ne, kad je god. 1868 toplomjer mjeseca Prosinca kazao u Zagrebu 12—14 stupnjeva topline. Iste se je godine već 14. Veljače ukazo prvi cvietak od podljeska (Crocus vernalis), trokrpe (Anemona Hepatica), košutke (Erithronium dens canis), visibabe (Galantus nivalis), koje sve kod nas tek u Ožujku cvatu. Nije li se ta promjena još čudnovatije predlani opetovala, gdje sam već 13. Prosinca ubrao mirisavu ljubičicu, visibabu i plućnjak. Cieli tečaj zime, kako je poznato, bijaše blag.

Tko bi od nas mogao jamčiti, da se te promjene neće češće opetovati, te vremenom promjenu u animalnom i vegetativnom svietu proizvesti. Mogao bih još i nadalje navesti mnogo riedkostij, koje vatra, a osebito voda svojim uticanjem proizvela; nu neću da budem predug, a niti prostor cienjenoga lista to nedopušća. Štovani čitalac u svakoj će ih geologijskoj knjizi opisanih naći. Budi mi samo dopušćeno pod konac mojega trudka koju progovorit još o bilinstvu i životinjstvu, kojega je uslied zemaljskih promjena površine našega planeta nestalo.

Poviest životinja i bilina opisuju nam okamine. Prije bilo mnogo kolosalnijih sisavaca i gmaza nego li jih danas poznajemo. U trećoj ili terciarnoj dobi (pliocen) živio je mamut ili predpotopni slon. Mamut (Elephas primigenius) je vrst slona nadjena g. 1801. s-mesom i dlakom po nekom Kirgizu u ledu rieke Lene u Sibiriji. Bio je toli sjvež, da bi se bilo moglo misliti, da je tekar prije kratka vremena skapao, a u zazubinah mu oslalo još listova crnogorice. Mamuta toga dala je ruska vlada dopremiti u Petrograd, gdje još sada u muzeju nadjeven stoji. Ostanci mamutovi bili su već odavna Kirgizom i Kamčadalom poznati, koji su mamutinom svoje pse hranili, a hranili se njom i vukovi, medvedi i lisice. Mamut bijaše spodoban afrikanskomu slonu, ali tom razlikom, da mu bijaše tielo obraslo gustom dlakom.

Danas te životinje neima, akoprem bijaše za treće pliocenske dobe razprostranjena po sjevernih strana Evrope, Amerike i Azije.

Istodobno s-mamutom živio je i mastodon, koj bijaše nalik afrikanskomu slonu. U družtvu s-istimi živio je i megatherium, lienjivac kolik vol, a mylodon kolik slon. Danas su nam poznati od toga razreda samo na 2—3 stope velike životinje, sve u obratničkih stranah živuće.

Krasnimi rogovi odlikovao se jelen-velerog (Cervus megaceros). Živila je za onda mačka Felis Smilodon, koje su ostanci u Braziliji izkopani. Bilo je u ovo doba glyptodona, sinateriuma, nosorožaca i što ti ga ja znadem kakovih sve orijaša. Od ovih izumrla ih većina. Od ptica poznat nam je jedan odtisak, nadjen prije nekoliko god. u fomaciji Jure. Pa i u novije doba izumrle su dvie ptice rodu sdepnjača spadajuće i to: doda i pustinjak, a od sisavaca Stelerova krava (Rytina

Digitized by Google

Stelleri), od koje još g. 1741 bila neizmjerna množina u Kamčadskom moru, a 27 godina kašnje nebje već ni jedne.

Doda (Didus ineptus) bijaše siva, na krilih i repu pako žuta perja. G. 1598. bijaše ih na Madagaskaru na tisuće, nu Portugalci i Holandezi utamaniše ih sasvim, te već g. 1679. nebijaše nijedne. Isto tako nestalo je pustinjaka (D. solitarius). od god. 1666. te nam je od njega samo nekoliko kostij poznato. Od sad živućih životinja približuju se izumrću noji, slonovi, žirafe, polumajmuni, lienjivci i kljunaši. U formaciji Jure bijahu osebito mrzki i gadni orijaški gmazi i plazi, sami stanovnici pramora.

Gušter-riba (Ichthyosaurus comunis, platyodon itd.), od koje je do 10 vrstij poznato, bijaše kratka vrata a na 40 stopa dugačka. U njoj se usredotočuju znameni guštera i zmije. Glave bijaše krokodilske a uza to imala je 4 peraje i dugačak rep. Čeljusti 7 stopa dugačke, očište od 18", množtvo oštrih zubova i nozdrve vrh glave, sve to dade slutiti na divlju krokodilsku životinju. Po okamenjenu blatu, koproliti zvanom, znano nam je, da se ta njemuština hranila nesamo ribami, već i reptilijami.

Morski zmaj (Plesiosaris dolichaderius, macrocephalus) bijaše njemuština od 18' duljine a sam labudji vrat mu imao 30 kralježa, a stanovao je u pramoru. U ovoj dobi življaše i Megalosaurus, gušterina od 45 stopa duljine. Moseljska gušterina bijaše do 25 stopa dugačka a izkopalo ju kod Mastrichta. Godine 1845. izkopalo u Alabami gušterinu od 114 stopa duljine, zvanu morski kralj (Hydrarchus Harlain).

U Trias-periodi naidjemo na ostanke letećih gušterica; medju ovimi znamenit je Pterodactylus crasirostris. Glave bijaše ptičje, trupla i repa kratkoga, prsta dugačkih, medju kojimi čini se kao da je bila perutnica razprostrta. Od ove životinje imamo po nešto naličnoga potomka u letećem zmaju (Draco volans), koj na Javi živi, te mu perutnica olakoćuje skakanje s-jednoga duba na drugi. Poznata nam je jedna sladkovoda željva Colossachelys atlas od 18 stopa duljine a 7 stopa visine našasta na Himalaji. Ribe prasvieta takodjer se od danas živućih razlikuju. Najveći broj ima caklaste ljuske, a druge ih neimaju. Prve zove Agasiz, koj si je u tom najveće zasluge stekao, caklenjače a druge bezcaklenjače. Kod Cephalaspidâ bijaše glava pokrita košćanimi pločami, ostalo pako tielo stranom manjimi pločicami, stranom caklastimi ljuskami. Najbliži su današnjim jesetram. Još čudnovatiji bijaše rod Pterichtys, kojega tielo bijaše pokriveno debelimi košćanimi pločami, a kostriš hrskast. Dandanas neživi nijedan ganoid u moru, samo njih nekolicina u riekah, a ti se približuju izumrću.

Spomenuti mi valja trilobite, vrst odurnih rakovica, koje se pojaviše već u silurnoj dobi, te poviše sve do dobe ugljevne ili carbonične. Nešto naličnoga od trilobita naći ćeš u prasičici (Porcellio scaber), koja po vlažnih mjestih osebito u pivnicah živi. Iz prelaznoga gorja poznato ih do 1000 vrstij. Najčudnovatiji je rod Paradoxides. Trilobiti u veliko su se preobrazivali, a u tom se prirodoslovci veoma mutili.

Sao hirosuta je vrst trilobita neriedka u Českoj, a u dvie godine (1846 do 1848) uvrstilo ga u 12 rodova pod 23 imeni.

Digitized by Google

Sada pako posvetimo koj časak i bilinstvu prasvieta. Mimoišav dobu devonsku i njezinu floru, svraćam pozornost na dobu kamenitoga uglevja (dobu carboničnu). Floru (cvjetanu) carbonićne dobe sačinjavaju osebito papratnjače (Filicinde), crvotočnice (Lycopodiaceae) i presličnice (Goniocanlae).

Paprat je dugovječno bilje puzajućega podanka ili osovljena stabla. Papratnjače su biljke, koje najbolje u toplih, sjenatih i vlažnih mjestih uspjevaju. U obratničkih stranah, gdje ima i topline i sjene i vlage bujna je i paprat, nekoja od velike visine, a osebito bijahu velike u dobi carboničnoj, iz koje nam ih do 500 vrstij poznato, sada pako poznajemo do 1800 živućih vrstij. Oslad ili sladki koren (Polypodium vulgare), preprut (Aspidium filix mas), rutica (Asplenium Ruta muraria), koja po starih zidina raste, bujad (Pteris aquilina) itd. naše su paprati, nu nijedna nije viša od 2, 4—5 stopa. U Evropi raste samo jedna drvolika paprat Struthi opteris germanica. U nekih stranah po Krašu u našoj domovini paprat (bujad) veoma je bujna, te kad čovjek takovom okolinom putuje i nehotice sjeti se na dobu carboničnu. Narod naš vadi s-nje veliku korist, jer ju rabi kao gnoj i stelju. Ova dakako bujnost naše papradi neda se ni iz daleka prispodobiti bujnošću dobe carbonične; jer papratnjače i crvotočnice dadoše glavní dio za kameniti ugalj, koj je od neprocjenive koristi.

Crvotočnice su stabljike grauate, criepovito pokrivenim sitnim lišćem, i tim su nalik na mahovinu. Sada nam ih poznato do 180 vrstij, od kojih nije nijedna viša je od 3', nu iz dobe carbonične ima ih od duljine 40, a debljine 20 stopa. Medju iste spada naša crvotočina (Lycopodium clavatum) koja raste u gorah, a njezinim trusom posipavaju se rane u djetce.

Dan danas su presličnice samo 1—4 stope ovelike, nu u dobi carboničnoj bijahu kolik drvo od 14—15 stopa visine sa 6 palaca do nekoliko stopa debelim stablom.

U ovoj dobi ima množina ljuskavih Lepidodendra, Sigillaria od 60 stopa visine. Koli bujna bijaše vegetacija vidi se iz debljine slojeva kamenitoga uglevlja.

Kod Saarbrückena* ima gora sastojeća od 120 slojeva kamenitoga uglevja. Lignit ili smedji ugalj ima pomä, coniferâ i listnatoga drveća tropičkoga značaja. Dub, nadjen kod Bonna ima 792 godokaza, a kod Useuxa (nedaleko Abevilla u Francezkoj) nadjen je hrast od 14 stopa u promjeru. Kako li ga bijaše u šumah ove dobe bez cvietnih bilina i bez sočnoga ploda? U ovakovih šumah bijaše narav pusta, nebilo tuj sladkoga pjevanja ptica niti blagoga mirisa cvieća. U ovo doba spadaše i naša domovina, te bijaše napunjena otoci bujne vegetacije. Da je flora bila ponajviše na otocih, to slutimo s-dvojega: prvo, dandanas ima papratnjaka i ostalih biljka napomenutih rodova u vrućih stranah najviše po otocih; a drugo, vidjeli smo, da bijahu iste biljke orijaške visine, a takovih ima danas samo u obratničkih stranah. Na otocih Bourbonu, Jamaici, Isle de France iznašaju $^1/_8$ rastlinstva, po nekojih dapače $^1/_6$ cvjetane.

Iz svega toga uvidjeli smo i učili, da je zemlja mnoge promjene pretrpila i uz to se mienjala, nu tvorba zemlje nije još prestala, već neprestance traje; zemlja viek se još mladi i usavršuje, te će doći jednom i doba, u kojoj će biti

* A. Humbold's „Kosmos" von Bernhard Cotta I. dio str. 179.

Digitized by Google

posve savršena. Kao što nam zemlja nije savršena, isto tako je i čovjek nesavršen.

Veliki izumi, umotvorine, nauci itd. sve su to svjedoci čovječjega duha; ali uz svu tu oštroću našega duha opazujemo, da ima još mnogo praznina, koje izpuniti valja. Mnogo, što je nam tajnom, biti će našim potomkom, koji će imati oštriji duh, poznato. Premudrost svemogućega nije čevjeku sigurno granicu stavila, da bismo mogli reći savršen je. Savršen biti će samo onda prema svojemu znanju, kad bude kadar shvatiti sve uvjete existencije. Dan danas nije nijedna znanost savršena, jer što su mnogi učenjaci držali savršenim, izkazalo se za njih živih ili poslie njihove smrti ili tečajem vremena nesavršenim. Kakova li bijaše lučba u srednjem vieku, kad je držalo lučbara čarobnjakom, jer je čamio sakriven u kakovoj tamnoj kuhinji uz žeravicu, okružen klieštima, miehom i kladivom. Lučbar je za onda vjerovao više otajstvenim i nadzemskim silam, nego li svojoj znanosti; — danas usupor radi otvoreno u svjetloj sobi, okružen s-nekoliko posudica i retorta.

Stari su lučbari poznavali četiri počela: vatru, vodu, zemlju i vazduh, današnji su pako dokazali, da nijedna od navedenih nije počelo. Počela od kojih sastoji vasioni sviet, ima do 70. Koliki li napredak u lučbi! Mogao bih za primjer navesti bud koju drugu znanost, nu da nebudem predug, budimo zadovoljni ovom jednom. Čovječji se duh neprestano usavršuje, a znanost kroz to neprekidno obogaćuje.

Divimo se Newtonu, Špinozi i Kantu, Goetheu i Lamarcku i mnogim drugim velikanom, nu možemo li uzeti, da se neće još pojaviti i dvostruki Newton, Špinoza, Kant itd.

Tvorba neprestance se još mienja, a njenom promjenom sada sve to većma napreduje duh čovječji. A sada čitaoče zdravo, dok mi i opet vremena uzbude, da koju progovorim.

D. Hirc.

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Dalje.)

Brza pretvorba alkohola u ocat.

Ako u tekućinu, bila ona vino ili pivo ili što drugo, pomiešaš kiselu koju tvar, pretvoriti će se ona mnogo prije u ocat. Ako n. pr. naliješ u čašu nešto rakije pomiešane vodom, ter metneš u nju u octu nakvašenu koricu kruha, pretvorio si ga domala u ocat. Alkohol bo uzima iz okvašene korice kisik, dočim ga korica sveudilj dobiva iz uzduha, što biva sve dotle, dok se sav alkohol nepretvori u ocat.

Nu nije ipak na vlas tako. Nepretvara se sav alkohol u ocat; jerbo alkohol ovim postupkom gubi nešto od svojih sastojina, a ostatak samo pretvara se u ocat. Ovaj se gubitak tumači tako, da naime alkohol neki dio svoga vodika ustupa prihodećemu kisiku, da bude od njega i kisika voda. I tako od jedne funte alkohola postaje tekućina, koja teži više od jedne funte. Vode i octa zajedno ima više, nego li bijaše samoga alkohola; jerbo je u alkohol stupio iz

Digitized by Google

alkohola slador? Zar nebi nadalje moguće bilo od sladora proizvesti škrob, kad znademo, kako od škroba postaje slador?

Lučba u današnjem stanju svoga razvitka odgovara na to razborito, da je u tom i uz osobite okolnosti jako slabo uspjela. Ona pače u svoj čednosti i to priznaje, da ona doduše naslućuje, gdje stvar zapinje, ali da ipak nemože sigurno kazati uzroka, s-kojega neide s-mjesta.

Ajde, da po mogućnosti pokažemo, gdje leži granica dosadanjoj lučbenoj znanosti, i dokle se valja toj znanosti još uzpeti prije, nego li će umjeti stvarati nove stvari, a onda ih opet pretvarati u prijašnje stanje, n. p. isto tako načiniti od alkohola slador, kao što znade načiniti od sladora alkohol.

U tu svrhu spomeni se svaki onoga, što smo jur pobliže rekli, da naime ima medju lučbenimi postupci u mrtvoj naravi i onimi u živoj naravi granica, koje znanost još nije prekoračila.

Lučbar doduše na vlas pozna svojstva ono 65 lučbenih počela i znade što će slieditі, kad ih dvoje ili više stanovitimi uvjeti pomieša, nu što mu to koristi, kad su ta svojstva sasvim druge naravi, kad ih priroda sama mieša, tvoreć budi bilinske budi životinjske organizme.

Tako znade posve dobro lučbar, da od polića kisika i dva polića vodika, ako ih shodno pomieša, postane voda i to upravo na kapljicu toliko vode, koliko bi unapried proračunano. Dodam li k-tomu ugljika, čista naime ugljena, to će biti u smjesi tri počela, ali ugljen ostaje ugljen, a neće se slučiti s-kisikom i vodikom, premda eno čusmo, da priroda od tih trijuh počela tvori drvo, škrob slador itd. Znade to lučbar dobro, ali nemože dokučiti, kako to u prirodi biva.

Tuj nas dakle ostavila znanost na cjedilu, jer u tom još vlada tmina, te nemože nikud nikamo, ali može se time tješiti, što nije sama, ima bo i druga jedna znanost, koja je u istinu ponosom čovječanstvu, pak ipak i njoj isto se sgadja. Mislimo naime astronomiju. Astronom znade na vlas, kako izmedju dvajuh nebeskih tjelesa jedno drugo privlači, kako jedno drugomu put mienja; upitaš li pako što biva onda, ako dodju u doticaj tri tjelesa, kako onda djeluje jedno na drugo, to će ti priznati, da toga pitanja niti najglasovitiji astronomi, niti u obće duh ljudski nije još riešio. Da to jednim primjerom samo razjasnimo. Tako je medjusobno djelovanje izmedju sunca, mjeseca i zemlje uz sav napor i sva pomagala pošlo za rukom tek približno proračunati; ali nikomu nepodje još za rukom točno to riešiti. Ova zagonetka u jeziku znanstvenom zove se problemom trijuh tjelesa, oko kojega se već tečajem 200 godina uzalud trude, da ga povoljno rieše.

U stanovitu smislu moći je svaku lučbenu slučeninu, koju narav u bilju stvara, nazvati takovim problemom trijuh tjelesa, jerbo u svakoj bilini slučena su ponajmanje tri počela; nu znanost nije kadra slučiti više nego po dva počela. Dà, nitko još nije kadar ni pojmiti, kako je moguće da se slučuju tri počela a da se nesluče ponajprije dva.

Iz toga sliedi, da lučba, što se gradnje bilinskih tvarij tiče, tumara još u dubokoj tami, premda gradju samu dobro pozna.

Digitized by Google

uzduha kisik, koji se s-vodikom alkohola pretvorio u vodu. Nu upravo s-toga, što je alkohol morao izgubiti nešto od svojih sastojina, da bude ocat, upravo toga radi nedobiva se od funte alkohola ciela funta čista octa.

Čist ocat je zato i mnogo skuplji od čista alkohola; a naš je obični ocat mnogo jeftiniji, jerbo je u njem malo čista octa, a mnogo vode.

Odkada je pako znanost ušla u trag tajni, kako od alkohola postaje ocat, nesamo da se tvori ocat veoma lasno, nego i vrlo brzo, radi česa i jest danas ocat dosta jeftin.

Vrlo je zanimivo, kako se sada u tvornicah na brzo pravi ocat, pa je ta obrtna grana i jako razprostranjena, jerbo za nju treba vrlo malo sprava. Čitava ti tvornica sastoji od jedne bačve, u koju se ozgor ulieva vodom pomiešana rakija, a ozdol curi iz nje gotov ocat.

Ajde da pokažemo, što se sbiva u toj bačvi, kad se pravi ocat. Osovljena bačva ima na gornjem dnu mnogo luknjica, a kroz svaku provučena je nît konca, na kojem ozgor ima uzalj, koj drži konac, da nepropadne u bačvu. Kada se na gornje dno nalije rakija, koja je dakako vodom pomiešana, to ona niz nîti polagano protiče u kapljicah u bačvu.

U bačvi pako ima ostružina od bukovine, koje su nakvašene octom. Rakija protiče nakvašenimi ostružinami i tim se njezin alkohol na dugom tom putu pretvara u ocat. Da se pako bude mogao alkohol pretvarati u ocat, treba kako znamo, da donj dotiče dosta zraka. U tu svrhu nalaze se na gornjem i dolnjem dnu bačve rupe, i dočim se samim lučbenim putem u bačvi razvije dosta velika toplina, to zrak kroz gornje rupe iz bačve izilazi, dočim kroz dolnje drugi u nju unilazi. I tim postaje u bačvi strujanje zraka poput onoga u naših svjetiljkah na cilinder, gdje takodjer ozgor vrući zrak izilazi, a ozdol hladni, svježi unilazi. Ovaj pako svježi zrak donosi ostružinam sveudilj nova kisika, čim se dakako i alkohol sve više okisuje t. j. pretvara u ocat, koj se onda kroz pipu, što no je na dolnjem kraju učvršćena, odtače iz bačve. Ostružina pako nije potrebno iznovice octom nakvašivati, jer ih dovoljno nakvašuje ocat, što no se u bačvi tvori. Takova dakle tvornica pribavlja si sama potriebno sredstvo, te tuj tvorničaru nije drugoga posla, nego ozgor nalievati u bačvu vodom razriedjenu rakiju, a ozdol odtakati gotov ocat.

Što lučba može, a što nemože.

Evo smo vidili, što neučini lučba samo od jedne jedite bilinske tvari, naime od koruna. Od koruna postao uplivom lučbenim škrob, od škroba gumi, dekstrin i slador, od sladora alkohol, a od alkohola izhlapivo ulje i ocat, i tim mislimo, da predočismo našim čitateljem liep primjer, iz kojega će moći ključiti, kakove si sve zadatke postavila lučba, da ih rieši i koliko je u tom do sad uspjela.

Nu još malo da zavirimo u tajne uzvišene te i toli koristne znanosti, prije nego li svoju razpravu završimo.

U mnogoga se možda čitatelja porodilo pitanje: zar da lučba, koja znade od alkohola načiniti ocat, nije kadra od octa opet načiniti alkohol, a od

Digitized by Google

Nu sasvim druga je, ako lučba gotovoj već bilinskoj tvari samo nešto oduzme, ako dakle neima graditi, već samo od gotove gradnje neki dio oduzimati; u tom slučaju znade lučba na vlas, što i koliko je toga preostalo i što će od tih preostalih počela postati. U sliedećem ćemo poglavju upravo iz te razlike nastojati dokazati, zašto može lučba od jedne bilinske tvari načiniti drugu, ali žašto ovu nemože više pretvoriti u prvašnju. (Dalje.)

Dopisi.

Iz kotara velikogoričkoga. Svaki izmedju braće učitelja znade, da gg. kotarski sudci u svojem sadanjem položaju mogu u veliko uplivati na obćinska zastupstva, da mogu kod ovih mnogo izposlovati. Za to imamo množ primjera. Kot. bo sudci shvativši svoj položaj, svoje zvanje uz sudstvo, kao mezimče, njeguju nar. školu. S-toga mi učitelji kotara velikogoričkoga srdačno pozdravismo kot. sudca, g. Pajanovića, kod njegova dolazka u nadi, da će svu pažnju posvetiti narodnoj školi. Pa se i sbilja čini, da nam bje nada opravdana. Za dokaz navadjam služ. dopis, što ga je razaslao na sve učitelje u poslu II. učit. skupštine pod br. 1634, i koj će slavna zastupstva u svoje vrieme uvažiti, jer ih evo pozivlje, da žrtvuju koju forintu pučkoj naobraženosti.

Evo ga dakle vjerno prepisana: „Gosp. učitelju! Tečajem velikih školskih praznika obdržavati će se u Petrinji II. obća skupština hrv. učitelja. Duh vremena teži za napredkom, dakle i valja, da mu se krči put sa svimi mogućimi na razpoloženje stojećimi sredstvi — Uvodno naglašeni sastanak smatram za uspješno sredstvo gore iztaknute svrhe, jer samo češćim sastajanjem vještih strukovnjaka, kojim je naobraženje omladine povjereno, — može se postignuti ta po domovinu jedino spasonosna ciel. Pozivam Vaše gospodstvo, da se kod ove kot. oblasti pismeno najavi: da li želi učiteljskoj skupštini u Petrinji prisustvovati, ter se tamo i djelotvornim dionikom činiti, — da uzmognem radi primjerne novčane pripomoći još za vremena shodna učiniti. U Gorici, 28. Svibnja 1874. Žup. kot. sudac: Pajanović".

Ovaj dopis priobćih zato, da se vidi, kako naš g. sudac revnuje, pa se nadam, da će ovaj naći i drugdje odziva. — Tà mi Hrvati stvorismo množtvo toga dobrom voljom, pak nećemo, ako bog da, i na polju narodne prosvjete zaostati. — Narod, koj je mnogo toga podigao vlastitim novcem, podupirat će i pregnuće narodnih učitelja, tako, da će svaki nas radostno moći uzkliknuti: Slava takovu narodu! njemu zaisto sviće zora sjajne budućnosti, — gdje su mu sinovi pripravni sve i sva učiniti za napredak i prosvjetu. — Rekoh, a recite i Vi gospodine uredniče, da li imam pravo!* K—i.

Raznice.

— II. obća hrv. učiteljska skupština. Iz X. sjednice centr. odbora. Mjestni odbor šalje kult.-hist. poviest grada Petrinje, koja se ima nakladom centr. odbora do skupštine dotiskati. Razprava se prihvaća, nu iskati će se od odbora, da i glede školstva umetne posebni obširniji odsjek, osobito pako glede razvitka sadanje petrinjske preparandije. — Pročitana je brzojavka iz Zadra, kojom se javlja, da se je u Zadru konštituirao pododbor od osam članova, a predsjednikom da mu je izabran ravnatelj tamošnjega učiteljišta g. Stj. Buzolić. Ova bi viest radostno pozdravljena. Živila nam braća Dalmatinci! — Zatim bi čitan dopis iz Crne gore od glavnoga nadzorničtva narodnih škola, kojim se javlja, da vlada doduše uslied domaćih svojih okolnostij nije u stanju poslati posebnih zastupnika na obću učit. skupštinu, ali da će se velikom pozornošću pratiti vaskolik râd, koli centr. odbora, toli i skupštine, te će se onda u svoje vrieme crnogorsko učiteljstvo o svem izviestiti. — Od svih u priličnom broju stigavših pitanja i rezolucija primljena su najvažnija, kao što će se to iz programa vidjeti, a odbačena

* Pravo ju rekoste; što si narod žrtvuje za prosvjetu, tisućstruko mu se nagradjuje; slava pako muževom, koji ga u tom upućuju, koji se za napredak mu i prosvjetu brinu! Ur.

Digitized by Google

su ona, koja su stranom već riešena, a stranom nepodpuna ili za razpravu na općoj skupštini neshodna.

— Iz XI. sjednice centr. odbora. Mjestni petrinjski odbor pozivlje centr. odbor, da vis. vojno zapovjedničtvo zaprosi za 200 kavaleta, čemu će se čim prije udovoljiti. Nadalje obznanjuje isti odbor, da se je na sva naznačena mu željeznička i parobrodarska družtva obratio radi polakšice za posjetnike skupštine, kao i to, da je umolio vis. vojno zapovjedničtvo, neka bi se za vrieme skupštine jedan odjel glasbe pukovnije nadvojvode Ernesta smjestio u Petrinji. G. Löffler, prof. na vel. realci u Rakovcu, izjavljuje, da je pripravan držati prigodom skupštine kakovo predavanje, a centr. odbor da mu naznači, o čem želi, da predavanje pripravi. Odbor će istoga gospodina umoliti, da priredi predavanje o potrebi i koristi gimnastike u narodnoj školi. — Pododbor ogulinski jadikuje, da će gradjanski učitelji slabo moći učestvovati skupštini, počem je visoko vojno zapovjedničtvo gradjanske učitelje od toga izključilo. Obznanit će se istomu odboru, da su već u tom pogledu podastrte predstavke visokomu vojnomu zapovjedničtvu od pododbora gradiškoga i centralnoga odbora, pa zato se i on upućuje da isto učini. — Visoko vojno zapovjedničtvo obznanjuje odpisom svojim od 24. prošlog mjeseca broj 1874. M. A. 3876., da je svim svojim podčinjenim vojnim organom naredbu odaslalo, da se svi učitelji u Hrvatskoj, Slavoniji i Vojn. Krajini, koji bi imali biti pozvani mjeseca Kolovoza vojničkim vježbam, imadu pozvati na ote vježbe u drugoj periodi t. j. mjeseca Rujna. Povodom izjavljene želje g. Rieglera, učitelja u Križevcih, da bi prigodom obće skupštine izložio neke ornamente, koje je izrezao iz artije, upozorit će se mjestni odbor u Petrinji, kako nebi neshodno bilo, da pozove u obće sve učitelje, da izlože tom prigodom učila ili druga pomagala (vlastite radnje), ako takovih imadu. — Ravnateljstvo gosp.-šumar. zavoda u Križevcih umolit će se opetovno, da se izjavi, da li je koji od tamošnjih gg. profesora pripravan primiti izvjestiteljstvo na pitanje: „Kako treba urediti pučku gospodarsku obuku i pokusne gospodarske vrtove, uzevši u obzir opetovne pučke škole“. — Predlozi karlovačkoga odbora glede poslovnoga reda uvažiti će se onda, kada dodje red na razpravljanje toga pitanja. Uslied vrlo krasno obrazloženih predloga novogradiškoga pododbora zaključeno bi, da se pitanje o disciplinarnom zakonu u skupštinski program primi, nu tako, da se po njem predloženim rezolucijam nadovežu u tom pogledu učinjeni i vladi podnešeni zaključci učiteljstva zagrebačkoga.

Književnost.

Javljam ovim, da je moja Poetika gotova. Štogod ljubav zvanična, štogod marljivost i požrtvovanost učiniti može, to sam ja vjerno i savjestno učinio. Djelo je sbog dodanih pjesama naraslo na 8¾ araka srednje osmine, te sam mu zato i cienu morao povisiti za 10 novčića. Dobiti se može kod knjižara Hartmana i kod mene u Petrinji. Gospodi predbrojnikom priposlati će se ista ovih dana.

A. Pechan.

Natječaji.

Na dvorazrednoj djevojačkoj učioni u mjestu Babinagreda, brodskog okružja, ima se jedno učiteljsko mjesto popuniti, s-kojim je skopčana godišnja plata od 300 for., 10% petgodišnji doplatak, 100 for. na godinu stanarine, paušal od 6 fr. za pisaće troškove, 6 hv. drva i pravo na mirovinu.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 15. Srpnja t. g. kotarskoj oblasti u Županju.

Učestnikom II. obće hrv. učit. skupštine u Petrinji.

Umoljavaju se sva gg. učitelji, koji bi učestvovali kod II. obće hrv. učit. skupštine u Petrinji, da bi izvoljeli prigodom najavljivanja za pristupnice naznačiti: je li idu na skupštinu o svom trošku ili troškom koje oblasti ili možda kojeg rodoljuba, — jer je centr. odbor zaključio, da će se svaka podpora, kao i ime dotičnoga dobročinitelja saobćiti poimence n skupštinskom izvješću, koje će izaći kao posebna knjiga.

U Zagrebu, 18. Lipnja 1874.

Za centalni odbor:

Ivan Filipović, predsjednik.

Ljudevit Tomšić, tajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 20. U Zagrebu, 10. srpnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Razpravna pitanja za II. obću hrv. učit. skupštinu.

(Svršetak.)

V. Kako treba urediti pučku gospodarsku obuku i pokusne gospodarske vrtove, uzevši u obzir opetovne pučke škole?

Izvješćuje kr. gospodarsko-šumarski zavod u Križevcih.

Rezolucije:

1. Pučka škola ima njegovati u mladeži ljubav za napredak u gospodarstvu, a osobito u takovih granah gospodarstva, za kojih praktično tumačenje dobro uredjen školski vrt dovoljno prilike pruža.

2. Isto treba da učitelji nastoje postići i kod odraslih podučavanjem budi u opetovnicah, budi u nedjelnjih ili večernjih sastancih.

3. Na ove sastanke večernje nebi se imao narod siliti, već učitelji imaju shodnim načinom nastojati, da se narod dragovoljno oko njih na te sastanke kupi.

4. Ljubav za gospodarstvo mogla bi se u djeci buditi kratkim pripoviedkami, u kojih glavne uloge imaju dječaci i djevojčice, baveće se kakovom granom gospodarstva i tim ih poticati na sve bolje unapredjenje njihova gospodarstva.

5. Odraslija mladež neka se pridržaje, da u školskom vrtu ciepi voćke, da hrani svilce, motri kroz staklo pčele u košnici itd.

6. Za opetovnjake ima se što prije prirediti sgodna gospodarska čitanka; a štogod ima knjiga gospodarskoga sadržaja u našem jeziku, treba da se nalazi u školskoj knjižnici i neka na razpolaganje bude svakomu seljaku, koj bi htio čitati.

7 Sa svakim školskim vrtom treba da bude spojeno sjemenište za voćke, cjepilnjak, murvinjak, pčelinjak i malo biljevište šumskoga drveća.

8. Kod svakoga ciepa neka bude zabilježeno ime onoga, koji ga je ciepio.

9. Stanoviti broj ciepljenih voćaka ima se bezplatno medju djecu razdieliti.

10. Da budući učitelji budu u stanju što uspješnije u tom pravcu djelovati,

Digitized by Google

treba da bar nekojim granam gospodarstva budu vješti, naročito: voćarstvu, pčelarstvu i svilarstvu, a uz to da si pribave dobre pojmove i o obćenitom gospodarstvu. Za praktično vježbanje treba da se uz preparandije urede gospodarski vrtovi.

Predavanja:

1. Petar Preradović i njegova pjesnička djela s-gledišta pedagogijskoga. Od Stjepana Basarička, učitelja iz Virovitice.

2. Kako si mogu lako i bez velika troška pučki učitelji sami sastaviti za zornu obuku potrebne muzeje domaćih prirodnina i najpotrebnijih teknologijskih stvarij? Od Ljudevita Modca, učitelja na viš. djev. učioni u Zagrebu.

3. O praktičnoj uporabi zabavištnih učila i poslova. Predavanje za hrvatske učiteljice od Marije Žitkovićeve, učiteljice u Liesingu kod Beča.

4 O gimnastici u pučkoj školi. Predavati će Löffler, profesor na vel. realci u Rakovcu.

5. Razvitak genitiva višebroja kod samostavnika i odnošaji višebrojnih oblika 3. 6. i 7. padeža na ima, ama prema onim na em, *h*, *i*. Razpravljati će A. Pechan, učitelj na učiteljištu petrinjskom.

6. Narodnje školstvo i 19. viek u obće, a napose kod nas Hrvata. Najznatnije zaprieke povoljnomu razvitku narodnjega školstva u obće, a napose u Hrvatskoj. Razpravljati će Jakov Bobinac, okružni školski nadzornik u Novoj Gradiški.

Odsječne razprave:

1. Koje knjige i kako da se sastave za naša učiteljišta, pa kako da se što prije do njih dodje. Razprava zadarskoga učiteljskoga odbora.

2. Štatut o uredjenju centralnoga odbora.

Centr. odbor obćih hrv. učit. skupština.

Njemačka učiteljska skupština u Vratislavi.

III.

Na drugi dan skupštine viećalo se u različitih odsjecih. O čem se je dogovaralo u odsječnih sjednicah i koji su im posljedci, nije nam moguće nacrtati u ovo malo redaka. Jedno smo ipak voljni iztaknuti, a to ćemo pripomenuti na svršetku ovoga izvješća. Sada pako prolazimo na treći dan škupštine, t. j. na drugu glavnu i posljednu sjednicu.

Podpredsjednik Sturm priobći ponajprije skupštini, da su stigli odgovori na pozdrave, što ih je skupština žicom dojavila Bismarku i Falku. Bismark je ozdravio: „Srdačna hvala vjernim subojnikom!“ Falk: „Zahvaljujem na pozdravu i želim zajedničkomu ozbiljnomu radu napredan uspjeh“. Slušajuć Bismarkov odzdrav, mora svaki misaoni učestnik i nehotice pomisliti, da se je tim stari htio samo našaliti. Tražiti subojnike u skupštini, u kojoj se svakomu skupštinaru tako rekuć u napried naložilo, da svakomu čarkanju i boju izbjegava, jest doduše liepo — ali zaudara jako po porugi.

Digitized by Google

Izvjestitelj Berthelt iz Draždjana uze izvješćivati o odborskoj sjednici, što ne se je obdržavala prošle godine u Kaselu. Ali ta razprava ostade opet bez svakoga zaključka, te se pitanje ob novom uredjenju njem. učit. skupština opet odgodilo (valjda ad calendas graecas?) Zatim dogovaralo se, kamo da se sazove buduća skupština, te se nebi ni u tom složili. Govorilo se o Draždjanih, Lipskom i Frankfurtu na Majni, neki zagovarahu Augsburg. koj je radi pomanjkanja prostora pozvao njem. učit. tek za god. 1876, nu ako se namakne prije prostora, da bi se mogla držati skupština već i dojduće godine. Skupštinari medjutim ustupiše taj posao odboru, koj se ima pobrinuti za pripreme skupštinske. Poslie kako bi nekim pietetom spomenuli ime pokojnoga Lübena, uze govoriti Ittig iz Bremerhaven-a o „Položaju škole i učiteljâ u kulturnoj borbi sadanjega vieka". Njegovih mislij evo u sliedećoj crtici: Zahtievati, da skupština ni slovce neprosbori o vjeri i politici, tomu se protivi moja prema duhu vremena prikrojena tema. Tko je nadahnut pravom i čistom vjerom, taj se netreba lecati, kada podignemo svoj glas proti onim, koji stupaju pod barjakom uestrpljivosti. S-poćitovanja naših protivnika nesmiju se nas kosnuti, te nemojmo zato hrliti u naručaj skrušenim pokornikom. Pa kakova odtuda korist, da se i pokajemo? Ni onda nam nebi to hasnilo, kad bi sasvim mirni i nedužni bili, kao i ono janje, koje je pomutilo vuku vodu, te je zato i glavom platilo. Pruska je vlada u početku čvrsto odlučila progoniti naše skupštine, pa je evo sada do toga dospjelo, da nas ne samo trpi, nego i pozdravlja, prem i prikritimi liepimi državničkimi riečmi. Nude da prihvatimo ponudjenu nam ruku i pustimo se s-timi borioci u boj i to čvrstom odlukom. Da vidimo sada, koji su to svi borioci u tom boju? — Država, crkva, socijalna demokracija i škola.

Svećenstvo, koje je odrvenilo u dogmah, prezire um i znanost. Glavni mu je princip, da uništi gospodstvo i moć države. Ono to doista taji, ali uzprkos tomu, živa je istina. Tvrde i to, da se samo u njih može uztražiti spas i blaženstvo čovječanstva, budući da su oni jedini nepogrješljivi stvorovi na zemlji. Pak drzko ponavljaju rieči jednoga svoga generala: Prognaste nas kao pse, osvjećivat ćemo se kao orlovi, a gospodovat ćemo poput lavova! Oni neimaju domovine. Dotešća li im vrućina u Rimu, a oni hajd u Avignon". Govornika tuj prekine strašna vika i štropot iz jednoga kraja palače; tuj se čuje vika: „konac!" ondje opet glas: „Neka dalje govori!" Predsjednik: Želite li g. Ittiga temeljito oprovrći, to ga onda morate najprije strpljivo slušati. (Odobravaju.) To je prva skupština, koja nesluša mojih riečij, nit opomena, te koju nemogu utišati. (Konac! viču) Vi imate pravo neslušati ono, što vam se nemili, ali molim vas nebunite one, koji žele slušati. Gospoda, kojoj se neljubi govor Ittigov, mogu izaći iz palače, te prisustvovati drugim predavanjem. (Odobravaju.) U tom, što je g. Ittig do sada izustio, nenazirem ni mrve uvriedljive; čule su se rieči, koje se svakim danom u sasvim pristojnih javnih glasilih čitaju, te koje se čuju i u samu rajstagu. U interesu njemačkoga učiteljstva molim vas, suzbijte sve, što vam se nesvidja. (Odobravaju.) Nakon kratkoga mrmljanja nastane opet mir.

Digitized by Google

Ittig: Dosta sam kazao o ultramontancih, te mislim, da ih nisam mogao opisati blažijimi riečmi. Što se pako tiče protestantskoga svećenstva, to opet ono nastoji, da konzervatizam uzdrži. A sada ću sve svoje misli, koje sam posebice izrazio, svesti u ovu: U kulturnoj borbi današnjega vieka dužnost je školi i učiteljstvu iz petnih sila nastojati, da se susbiju svi nasrtaji proti modernoj državnoj samosviesti.

Iza toga, kako bi skupština s-pohvalom odobrila govor izvjestiteljev, poprimi rieč Neumann iz Neustadt-Eberswalda: U školi si ima diete za svoj budući život nakupiti toliko znanja, da će moći s-njim kao valjan borioc stupiti u kulturnu borbu. Ovaj će se pako cielj postići samo onda, ako se neće razredi s-djecom prenatrpavati. Nuždno je takodjer i to, da se u niže razrede ponamještaju najbolje učiteljske sile, te dokine svaka konfesionalna obuka, a uvede obćenita obuka u vjeri, napokon da se pribavi dostojan položaj narodnomu učiteljstvu. Dr. Höhnen iz Vratislave slaže se s-predgovornikom. — Halben iz Hamburga predlaže: „Škola ima podupirati kulturnu borbu, te zato nastojati, da si mladež pribavi više znanja, nego si ga dosele pribavljala; uz to ima ju tako uzgajati, da će imati nepristran sud i slobodnu volju.

Luck iz Pitschena govori uz živahno odobravanje skupštine za to, da škola boljim naobraženjem učenikâ preprieči put socijalizmu, komunizmu i ultramontanizmu. — Kiesel iz Kreuzburga predlaže tezu: Škola ima naprama crkvi takav položaj zauzeti, da ona pravo nabožno osjećanje i gradivom i načinom u mladež ucjepljuje. — Dorner iz Berlina predlaže sliedeću tezu: Prvi korak za dokinuće kulturne borbe učinismo, ako podignemo obće narodne škole. Poslie kratka zaključna izvjestiteljeva govora bude primljena ova teza, a ostali bi predlozi zabačeni.

Seminarni učitelj Kiesel predlaže sliedeću rezoluciju: „21. obća skupština njemačkih učitelja izgleda od kralj. pruske državne vlade, da čim prije izda zakon o nastavi za Prusku, koj bude temeljem svim njemačkim zakonom, i na taj način započeti jedinstveno uredjenje njemačkoga školstva".

Na to budu pročitani žicom prispjeli pozdravi i to: od učiteljskoga družtva iz Beča, okružno-učiteljskoga družtva iz Hohensteina (iztočna Pruska), okružnoga učiteljskoga družtva iz Lötzena (iztočna Pruska), iz Pfaffenhofena (Elsass), družtva pučke obrazovanosti iz Darmstadta, hrvatskoga pedagog. književ. Sbora iz Zagreba, učiteljskoga družtva iz Mattighofena, kotarskoga učiteljskoga družtva iz Karlovca, iz Altofena itd. (Odobravanje.)

Predsjednik priobćuje, da su o odsječnih sjednicah stigle povoljne viesti, te da veliki broj sjednica potvrdjuje, da su učestnici 21. obće njem. učit. skupštine ovo vrieme u Vratislavi upotrebili za onu svrhu, u koju su se skupili. Izvješća su dovoljne svjedočbe gorljivosti i postojanosti skupštinara.

Nakon kratka zaključna govora predsjednikova i poslie izrečene zahvale gradu Vratislavi zaključena bi pjesmom skupština.

Digitized by Google

Pogled u lučbu.

Po A. Bernsteinu preveo Gj. Ester.

(Svršetak.)

Granica umjeći lučbenoj.

Kada lučbar tvori od alkohola ocat, to znademo jur, da to polučuje oduzimajuć alkoholu neku sastojinu. On naime podaje alkoholu, u kojega je više vodika, nego li u octu, stanovitu količinu kisika, a taj privlači onda taj vodik i tvori s-njim vodu, dočim još preostaje druga mu sastojina, naime ocat.

Zato nebi valjalo u strogom smislu kazati, lučbar je načinio ocat, nego bi bolje bilo, kad bismo kazali, on ga je samo razlučio od druge sastojine alkohola. Jer u alkoholu bijaše već ocat i vodik, i dočim lučbar odluči od tih dvajuh sastojina vodik, preostane mu čisti ocat. To isto bijaše i onda, kad je od sladora tvorio alkohol. I tuj nije on pravio u pravom smislu alkohol, već je on samo sladoru oduzeo ugljika i kisika, izagnav iz njega ugljičnu kiselinu, a od sladora mu preostao samo alkohol.

I tuj bismo mogli kazati, da slador nije ino, nego alkohol, u koga ima previše ugljika i kisika, i da od njega u taj čas postaje alkohol, čim mu oduzmeš tvari, kojih ima za alkohol suviše. Uslied toga bi dakako mnogi, sudeć onako naprečac, brzo ju riešio, te kazao, kad je tomu tako, onda nije nikakova mudrolija, da načinimo od octa opet alkohol, a od alkohola slador. Octu valjalo bi samo dodati vodika, da bude od njega opet alkohol, a alkoholu samo ugljične kiseline, pak eto ti od njega sladora. Nu ovdje bi zapeo. U ocat možeš doduše nagnati još vodika i bocu tako začepiti, da neće moći iz nje izajti; ali sve to nam nepomaže, kad nije nitko u stanju, barem nije to još nijednomu lučbaru pošlo za rukom, da ocat sluči s-vodikom*.

Isto tako neće se ugljična kiselina organički slučiti s-alkoholom, što se najbolje vidi u šampanjcu, gdje ti eno vinovica i ugljična kiselina po više godina kao mirni susjedi borave u boci, ali se opet neslučiše u slador. Pitat će tko, neda li se možda od sladora načiniti isto tako škrob, kao što možeš od škroba načiniti slador?

I na ovo pitanje moramo doduše odgovoriti niječno; ali možda samo za vrieme. Za sada dakako nije to moguće; ali se može dopustiti, da će doskora tko izumiti način, po kojem i to bude moguće. Naši čitatelji će se još sjećati, kako smo dokazali, da se kod pretvorbe škroba u slador nije izgubila nijedna škrobova sastojina, već da su se samo uslied sumporne kiseline sastojine u škrobu drugačije poredale. Ovo preporedanje nije još dosad protumačeno, ali zar se nemože poroditi lučbar, koji će odkriti i tu tajnu, ter nam pokazati način, kako se mogu sastojine sladora opet tako preporedati, da budu u onom istom položaju, u kojem su stojale u škrobu; a u tom slučaju postati će nedvojbeno od sladora opet škrob.

Digitized by Google

Znanost nije duhom klonula u nadi, da će moći jednom i organičke tvari umjetno proizvadjati; a početak je u tom već učinjen. Ima tomu dulje vremena, što je pošlo za rukom zasluženomu lučbaru Wöhleru proizvesti mokračinu (Harnstoff), onu tvar naime, koja je životinjskoj pišači glavna sastojina. Buduć je mokračina takova tvar, koja se tvori samo u živom životinjskom tielu, to je bez svake sumnje organička slučenina, pa kad je lučba u stanju sastaviti ju i od anorganičkih tvarij, to se može punim pravom nazvati znatnim korakom u znanosti.

Još se u novije doba više približiše cilju neki francezki lučbari, odkriv put, kako jim je moguće učiniti umjetnim načinom množinu kiselina od anorganičkih tvarij, koje su se dosele dobivale samo putem pretvorbe organičkih tvarij.

Dvie se tvari dosele osobito odlikuju, kojimi se mogu stvarati organičke slučenine, a to su sumporo-ugljik (Schwefelkohlenstoff) i soliko-ugljik (Chlor-Kohlenstoff). Ove tvari imaju to svojstvo, da razstavljaju lučbene slučenine, s-kojimi dolaze u doticaj, ter razstavljenim njihovim tvarim podaju odmah veliku težnju za slučivanjem s-drugimi opet tvarmi. — Spomenuli smo već jednom, kako lučbena tvar, koja se netom oddielila od svoje sveze, posredovanjem druge koje tvari, odmah teži iznova za drugom svezom, te da u toj težnji nebira baš odveć, samo ako se odmah može slučiti s-drugom tvarju, i zato imamo uzroka predmnievati, da i u prije spomenutom sumporo-ugljiku i soliko-ugljiku glavnu ulogu igra u čudnovatom njihovu djelovanju upravo ovo isto svojstvo, po kojem začimaju razstavljene tvari na novo težiti za slučivanjem, dočim prije ote težnje u njih nebijaše.

Ako je pako i sbilja tako, kako naslučujemo, to ga dobrahno već udjosmo u trag umjeći organičke lučbe. — Pokazali smo jur govoreć o dušiku, kako se on veoma nerado lučbeno slučuje, nu da ga možeš n. p. kod proizvadjanja salitrene kiseline uhvatiti u onaj hip, kad se upravo odlučuje. Iz toga pako vidimo, da tvari u onaj čas, kad se iz koje slučenine odlučile, najviše naginju i teže za slučivanjem s-drugimi tjelesi, nu sve što više vremena izza odlučivanja prodje, ta težnja sve više slabi. Pa zato je moguće, da sva lučbena umjeća bilja stoji samo u tom, što biva u bilju lučbeno raztvaranje i slučivanje vrlo naglo, pa s-toga samo i stvaraju se u biljki takove slučenine, koje umjetnim načinom podnipošto nisi kadar sastaviti. Ako se pako i obistini, da sbilja sve leži u pomenutih svojstvih sumporo-vodika i soliko-ugljika, te da ta svojstva u novoj kemiji kolo vode, onda će se tim pravcem odlučno i dalje poći, te će ako ne upravo stvarati umjetnim načinom bilje, a ono barem proizvadjati će bilinske tvari. Pa i to je mnogo. A nije već tako daleko, da će slador, a možda i škrob isto tako znati tvoriti od bezustrojnih tvarij, kao što sada tvore alkohol i eter; pa ako još podje za rukom proizvadjati umjetnim načinom i ugljikove organičke slučenine od tvarij anorganičkih, onda će tek postati lučba vrelom nebrojenih blagodatij za čitavi ljudski rod.

Digitized by Google

Kolikoga je zamašaja lučba kao znanost. — Koja je zadaća životinjskoj lučbi.

Prije nego li se razstanemo svojim zadatkom, valja nam još pokazati, koli je široko još polje lučbe i koli je ogromna zadaća, koju ima još lučbar riešiti, te koju već djelomice i rješava. U podpunom se smislu rieči može kazati, da je lučba tako bezkrajna, kao što nam je bezkrajan sviet.

Sve što smo dosele u kratkih odsjecih nacrtali, maglovita je samo slika svih mogućih pretvorba četirijuh počela. Mi smo pravo rekuć dosele bavili se samo kisikom i vodikom, dušikom i ugljikom, dočim smo jih promatrali u bitnosti kao anorganičke slučenine u nekojih tvarij bilinskih. Nu ima u naravi mnogo više počela, kako jur spomenusmo, a svako od njih igra ulogu u svietu, i svakomu mora znanost proučiti sve slučenine; pak ako i nije svako pojedino počelo od jednake važnosti za sviet, to se ipak mora uvidjeti, da većina njih polje znanosti neizmjerno razširuje.

Pravi lučbar nije tim zadvoljan, ako znade, da ima u ugljika težnja za slučivanjem s-kisikom, i da takovo slučivanje biva gorenjem. On se pita, što da jest ta težnja? Zašto se sa stanovitom količinom ugljena slučuje samo posve stalno odmjerena količina kisika? — Što se sbiva prigodom toga slučivanja? Je li u ugličnoj kiselini stoje ugljik i kisik jedan uz drugi u nevidivih sićušnih dielovih, ili se medjusobno probijaju tako, da jih niti najjaćim sitnozorom nisi kadar razabrati? — Znanost odkrila je vrlo umne zakone o slučeninah, koji se svedj većma utvrdjuju; nu uzrok tim zakonom velika je zagonetka. U novije je doba odkriveno, da su si lučba i munjina srodne sile; pak se pita, da li nije munjina posljedak lučbe, ili da li nisu obe — kako se mora uzeti — posljedak jedne još nam nepoznate sile?

Nemanje učinjena su znamenita odkrića pogledom na odnošaj težine počela prema njihovim slučeninam; a još su zanimivija najnovija iznašašća, iz kojih se saznalo, da postoji posve uzka sveza medju silom u počela, uslied koje se ono lučbeno slučuje, i silom onom, uslied koje postaje toplina. Nu i ovaj zakon čeka još majstora, koji će ga imati točno izpitati i dokazati.

Bacimo li okom na polje organičke lučbe, to nam se ono ukazuje vele prostranim, na kojem treba još mnogo i mnogo premarljivih, neutrudivih radnika, kojim je riešiti ogromnu zadaću. Što se prije držalo filozofijom, evo ti ga sada riešila znanost, evo to te danas liepo uči lučba, kojoj treba da širom otvorimo svi vrata, a da po tom uzmognemo dokučiti i tisuće inih pojava u naravi, koje mnogi držahu, a stranom još drže, da su čarobija, i da jih prave samo vile, vještice ili tko drugi pomoćju duha nečistoga.

Ogromna li je zadaća, što no si ju lučba preuzela, da ju rieši! — Nu još nam se većom ukazuje ona, ako se bacimo na ono njezino polje, koje počeše strukovnjaci u najnovije doba tek ponešto obradjivati, mislimo naime lučbu životinjsku, lučbu fisiologičku.

Ako već u bilju igra lučba toli ogromnu ulogu, ako ona u bilju već od različitih četirijuh počela, koje smo dosele promatrali, proizvadja bezkonačan

Digitized by Google

red različitih vrstij bilja i bilinskih tvarij, to se mora priznati, da je ono, što lučba stvara u životinjstvu, od još većega zamašaja.

Pa kad bi nam se uzračilo, da navedemo samo neke rezultate krasne te grane znanosti, to bismo morali najprije priznati, da ta znanost nije još kadra ni da pregleda materiju, koju joj svladati valja, a o kakovom sustavnom razredjenju neima ni govora.

U bilinskoj lučbi dodjoše barem tako daleko, da znadu zagonetku, koju bi riešiti valjalo; ali u životinjskoj lučbi neznaju posvema ni ote zagonetke, pak sbilja hoće se mnogo truda i požrtvovanja, da uvidimo i budemo si svjestni samo velike one zadaće, koju još životinjska lučba riešiti ima.

Mali kusak mesa, ma nebio veći od prosenoga zrna, zadaje pravu prirodoslovcu, koj se dao na mikroskopična iztraživanja, sijaset neprilika, te mu se nagomila toliko novih pitanja, da mu se gotovo smuči od njih. Tuj ti mu sve vrvi pred očima tanahni živčani pletež, a u svakoga živčana vlakanca evo ti opet vanjske odore, stabla i srčike, koje ti svako napose valja što točnije izpitati, jer svako je u lučbenom smislu svoje naravi. Kroz taj žičevni pletež vere se opet drugi red tanahnih skoro nevidljivih krvnih obtočnica i žilica, koje su opet dvovrstne, te gotovo neznaš, gdje začimlju a gdje prestaju. Živčevlje i žilje premrežano je opet po mišičju t. j. mesu, a svaka mišica sastoji od raznolikih tvorina. Na svakom uzdužnom vlakancu mišice zamjetit ćeš popriečnu prugu, koja se pravilno obvija oko prve poput najfinijega nîza bisera. Izmedju jednih i drugih ima opet neki pletež sasvim druge naravi, a sve to natopila tekućina, koja nije ni krv ni meso.

Hoće li dakle znanost da savjestno postupa, kao što joj i pristoji, to nesmije kao nekoč izpitivati u jedan mah čitavu gomilu mesa i nabrojit joj u kratko sastojine, nego tuj treba dielak po dielak odkidati, te komadić mesa, koj se jedva okom zamjetit dade, razlučiti u pojedine mu sastojine, svaku opet sastojinu iztraživati glede oblika, a svaki oblik glede sućtva, pa onda tek nakon dugih i težkih iztraživanja može se istom upustiti, da odgovori na pitanje: kako da djeluju razne te tvorine jedna na drugu i sve medjusobno.

A što, da na sva ta iztraživanja još tko upita: nije li komadić mrtva mesa, što no ga upravo sitnozorom iztražujemo, ipak nešto drugo, nego li je živo meso; nevladaju li sada u njem sasvim druge okolnosti, nego li su vladale još za života mu?

I sbilja, tko se nije udubio u znanost, prepasti će se silnih tih potežkoća i pitanja, koja mu valja svladati, ma da samo i najmanji životinjski organizam do kraja izpita. Komu je do toga, da barem iz daleka pojmi, koli je taj posao mučan i težak, neka zaviri u najnovija djela ote struke. Čudom će se načuditi i diviti odvažnosti i uztrajnosti, kojom se eno stotine učenjaka moraju truditi i složno se podupirati, ako hoće, ma da samo za korak napried koračе. Ali će i uvidjeti, da ta grana znanosti ako i polagano ipak sveudilj napreduje, jer po svih naprednih kulturnih zemljah ima prijatelja toj znanosti i neumornih radnika na njenom polju. Na mnogo tisuća sitnozora iztražuju danomice razne životinjske

Digitized by Google

tvari, nebi li najdubljim tajnam života došli u trag. Mnogo i mnogo muževa, za koje prosti narod ni nezna, ni nehaje, steklo si lovorike na tom polju i koristiti će ljudskomu rodu svojim trudom više, nego li mnogi, koji viču, da su mu jedini usrećitelji.

Pa kao što se u običnom životu radnja dieli, tako si i u znanstvenih iztraživanjih učenjaci posao podieliše te svaki u svojoj struci uztrajno sve dotle radi, dok vrieme nerodi kojega velikana, koj će znati sve te različite radnje sastaviti u jednu i obradovat njom ljudski rod.

I tako evo dotjerasmo na kraj posao, što no si ga preduzesmo; provedosmo te naime, čitatelju dragi, malo po krasnoj prirodnoj bašči i otvorismo ti tuj i tamo vratašca, da zaviriš malo u prirodni tajinstveni život, a sad na kraju želimo samo još to, da te taj pogled u lučbu što više s-prirodom sprijatelji, pa da i druge, gdje i kad samo možeš, upućuješ i sprijateljuješ s-milom majkom nam prirodom!

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje VIII.

Recimo jošte koju o množitbi pak o djelitbi.

Konačno! odahnuo se Gomiljku, pak će: ala ste potrošili vremena!

Ti si sebičnjak! zavrnuo mu Dielković. Ja nisam ništa primećivao, kada se je iztraživao tvoj i dulji još postupak, a za moj evo nismo trebali toliko časa, koliko bi mu ga dolikovalo.

Ljepši je na svaki način, nego ovaj tvoj.

O dakako, baš si ga pogodio! množitba je mnogo ljepša od djelitbe: nije toli zamršena. Pa konačno, govorio ti koliko mu drago, da su obadvojica liepa, ipak mi se to s-početka sve bolje ljubilo. Bilo je sve pred očima, što se je radilo, a sve se je bolje shvaćalo.

Ala liene mi glave! uzklikne Bistrica smijuć se. Čemu nam onda moždjani, um u glavi, nemožemo li shvatiti onoga što imamo pred očima? Ta upravo tako govorilo bi tvoje niemo, mirno blažče, kada bi moglo.

Budi i na tvoju! al kad žališ onaj moj stari način, to ćemo začeti iznovice s-vrećicami i škatuljami.

Uzmi nas svaki 5 jabuka, 4 vrećice i 6 škatulja.

Evo naša tri diela sva u redu. Vidiš jih; sada si zadoveljan.

Tuj su tri reda u svakom 645 jabuka. Radi se o tom, da se sazna, koliko čine 3 krat 645 jabuka.

3 je množitelj, 645 je umnoženik; broj, što ga tražimo, biti će proizvod. 3 krat 5 čine 15. Počimljem tim, da mećem na mjesto 5 jabuka, pak imam i čim napuniti vrećicu, što ju držim u ruci.

Digitized by Google

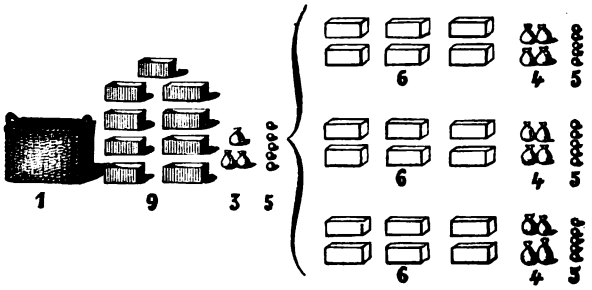

3 krat 4 čine 12. S-vrećicom od prije imamo 13 vrećica, t. j. 3 vrećice i 1 škatulju. Metnimo 3 vrećice uz ono 5 jabuka, i pridržimo si škatulju.

3 krat 6 čini 18. Jedna škatulja od prije, to je 19. Evo 9 škatulja, koje će se uvrstiti uz tri vrećice, i tih 10 ostalih činiti će jednu košaru.

Što imamo svega skupa? 1 košaru, 9 škatulja, 3 vrećice i 5 jabuka.

Znadete, kako se to piše:

1.935.

Ovo nam je proizvoda množitbe 645 sa 3.

Jesi zadovoljan?

Ti si sbilja jako uslužna, draga Bistro. Ako to još i sada zaboravim, onda me slobodno karaj.

A dieljenje? upita Dielković, koji se je ponosio pravom svojega postupka, moglo bi se i ono svršiti ovakovim načinom?

Svakako. Evo tih 1.935 jabuka, što sam jih sada skupila; zabavljajmo se tim, da si jih porazdielimo medju nas troje.

1.935 biti će djelitbenik, 3 djelitelj. Broj jabuka, što će jih svaki nas imati, biti će količnik.

Imamo samo jedan koš. Za to nam netreba baš velike mudrolije, da vidimo, da nam svakomu nemože dopasti po koš.

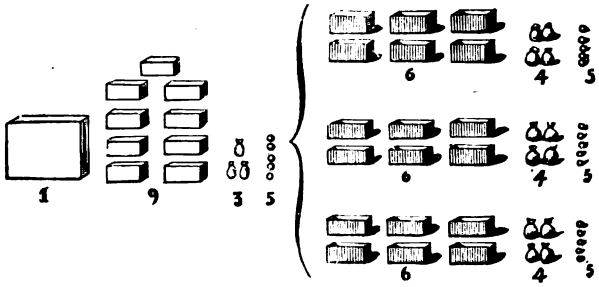

Izpraznivši koš, imamo 19 škatulja. 3 krat 6 čini 18. Razdielimo 18 škatulja medju nas troje, imat ćemo svaki 6 a jedna još preostane.

Izpraznivši ovu škatulju, imati ćemo 13 vrećica. 3 krat četiri čine 12. Razdielimo 12 vrećica medju nas troje, imati ćemo svaki 4, a preostane jošte jedna.

Izpraznivši opet ovu vrećicu, imamo 15 jabuka, 3 put 5 je 15. Imati ćemo svaki upravo 5 jabuka, a nepreostane ništa.

Digitized by Google

I tako svršismo djelitbu. Gomila od 1.935 jabuka podpuno je izčeznula, pak imamo od nje svaki 645. To je naš količnik.

Živila Bistra! reče Dielković, taruć si ruke od veselja. Sada mi je sve jasno. Nu zato smo te i dugo ovdje zadržali. Hora je, da idemo, hoćemo li dospjeti kući jošte prije podne. Već jedva čekam, kako ću ljudem pripoviedati sve to, što umijemo i što si nas ti naučila. Poznam jih, koji će se tomu veoma čuditi.

Obadva dječaka zagrliše srdačno sestricu si, koja se je vraćala kući svojoj kumici sva ugrijana, da istinu rečem, jer možete si pomisliti, da se je njezina glavica i namučila sa svojom braćom. Nu kako biva uviek poslie valjano ovršena posla, to se je i ona ćutila laganom kao perce. Pjesmice ptičica nukahu ju da pleše. Cvieće uz cestu pričinjalo joj se ljepše, te joj dišalo toli sladko, kao jošte nikada prije. Sve se samo smijalo, sve se veselilo okolo nje, kao u dnu njezina srdca. Koji su mimo nje prolazili, nisu se mogli uzdržati, da motreć ju i gledajuć za njom, radostno nepociknu: „Sretne li i blažene djevojčice!“.

(Dalje.)

Kriepostna seljakinja.

(Pisala Julija Molino-Colombini.)

Prizor šesti.

Stanka, Katica i Ružica.

Stanka. (Stupi prva, te se okrene prama ulazećim.) Borami imat ćete što i vidjeti.

Katica. (Unišav, okrene se proti vratam.) A kamo su odišle Dragica i Milica?

Ružica. Odoše kroz ona tamo vrata dole.

Katica. (Kao da gleda kroz prozor.) Eno jih tamo pod voćkom, gdje sabiru poopale kruške.

Ružica. Gledji, gledji Stanko, kako se Milica penje na krušku, kao da je živa mačka.

Stanka. Ako će tako i nadalje, svu će si opravu sgužvat i poderat.

Katica. Ah, oprave kvarit i trošit! u tom je ona prava vještakinja. Zato ju majka uviek kara.

Stanka. He! što ćeš? kad je živahna poput vjeverice. (Uzme više listova papira.) Poglednite ova liepa, obla pismena; kako su krasna, kako ugadjaju oku.

Ružiča. Ah, — krasnih u istinu pismena!

Katica. A one tame kljuke i kvake?

Ružica. Živa jih je slika našešurene ptice, kad hoće, da koga uštipne.

Katica. Zar i ovakova piše učiteljica?

Stanka. Dakako; migom jih stvara svojom rukom.

Digitized by Google

Katica. Kao da su salivena; uzorna su lika.

Stanka. Al da vam je vidjeti njezine risarije, što ih stvara olovkom! Da vidite, kako vješto riše glave, pokrajine, rukotvorine! Sve vam se pričinja, kao da je naravno.

Katica. Zaisto moraš da budeš sretna, što imaš tako vještu učiteljicu.

Stanka. Neda se u istinu izreći, koli ju ljubim.

Ružica. Zar vas nikada nekara?

Stanka. Aj! kara nas, kada što sakrivimo. Da toga nikada nečini, nebi nas ljubila.

Prizor sedmi.

Iste i Barica.

Barica. (Iz nutra.) Smijem li unijti?

Stanka. To je Baričin glas. (Trkne, da joj otvori vrata.) Ovamo te, Barice, ovamo!

Barica. Je li ovdje sobarica?

Stanka. Neima je ovdje; al zato ipak korakni k-nam.

Barica. (Stoji usried vrata.) Hvala vam. Ja ću ju pričekat ovdje vani; tà to je sve jedno. Pače — oprostite mi, ako sam predaleko koraknulo. Sobarica mi je poručila, da ju pričekam evo u ovoj sobi.

Stanka. Sve je to liepo i krasno; al ti možda smeta nazočnost ovih mojih rodjakinja? Neplaši se mila Barice! One ti nesude čovjeka poput mnogih šupeljaka.

Barica A to pak znam, da oni ljudi, kojim godi družtvo gospodje Marije, nepreziru uboge čeljadi. Ali — vi već to znate — —

Stanka. (Katici i Ružici.) To vam je djevojka ubogih roditelja; al je ipak dobra i mila nam prijateljica. Vjerujte mi — i vriedi, da ju ljubimo. Što je vrlin i dobrinje, sve je to u njoj; tako nam ju kaže naša učiteljica.

Barica. Gospodja je učiteljica predobr — pak je u tom na krivudicl; vjerujte mi,

Stanka. Ali pristupi ipak k-nam. (Hoće da ju privuče, al se Barica neda.) Dodji k-nam! A što ti je danas? Nikada jošte nisi bila tako ponosita.

Barica. Al sada mi je pojti kući da si dvorim majku, a valjda ga znate sve, da kad je čovjek uviek uz bolestnika — —

Stanka. U dobri mi ju čas napomenu! a kako ti je miloj majčici?

Barica. Evo dva već dana — kano da joj je bolje; al joj težku bol iznenadice ogorčala velika neka nemilost. (Klonù glasom te udri plakat).

Stanka. U zao čas, Barice! Što li ti je? Neplači, jagodice moja! (Hoće ju ogrlit; Barica se s-prvine neda, al napokon dopušća).

Barica. Eno — već sam vam jučer kanila nešto reći — — (Plače.) Bila sam u velikoj nuždi, pak sam vas htjela nešto prositi — — ali nisam te nisam mogla.

Digitized by Google

Stanka. Barice mila! ti da neimaš slobode povjeriti meni svojih želja, svojih i potreboća! — Zar jošte neznaš, da te ljubim, sladka Barice! Nuder — što ti jo na duši?

Barica (Pogleda Ružicu i Dragicu, kao da joj smetaju) Vrlo dobro poznam blago srdašce gospodične Stanke; al sam se ipak bojala, da joj nebi dodijala, — pak da joj nepribavim nemilostij. Uviek uz bolestnike — —.

Stanka. Možda mi kaniš bud što metnuti na srdce i na dušu? — Katice i Ružice! Odskočite na časak s-Dragicom u vrt. Oprostite, jer se moram u četiri oka nešto porazgovorit s-Baricom. Oprostite mi! —

Katica i Ružica. (Sada su uz prozor) Dà dà; pričekaj nas, da se malo poskačemo u vrtu. (Odoše.)

Prizor osmi.

Stanka i Barica.

Barica. Avaj si ga meni! da vam je samo znati veliku nesrećn! Nedaj bože, da komu ma samo čim nahudim; al već nije druge, — moram da govorim.

Stanka. Govori, zaboga! Što se je dogodilo? Ako su i natanje i najskrovnije stvari, znaj, ja jih nikomu neodkrijem nikada bez tvoje želje.

Barica. Vi znate, da stanujemo u sobi vaše gospodje majke; dà — njezinom samo dobrotom. Al ista vaša majka ćera nas naprečac iz stana — (pláče) — — Pak kuda ćemo sada u ovo nesgodno doba? kuda ćemo goli i bosi — a još k-tomu bez ikoga okrilja i preporuke?! Jaoh si ga meni! To je smrt, to je živa smrt sladkoj mi majčici.

Stanka. Uh! — sirotice moja! a zašto vas ćera?

Barica. I dosada mnogo toga podnašala, a nisam se nikada pritužila; — uzelo vam bilo zadirkivati u moje poštenje, — i mučala sam. Sada se pako radi o mojoj majci; — da, da već moram govoriti — —

Stanka. Reci mi ipak: zašto vas ćeraju iz stana?

Barica. Pravo vam reći: poradi vaše sestre.

Stanka. Doduše znam, da te netrpi Dragica; ali to nisam znala, da biste se morali seliti poradi nje.

Barica. Aj! dugo i dugo je već tomu, što nam ona svako zlo prede. Ciele godine pazi i vreba, nebi li saznala, koj bi cvietak, koje li voće omililo gospodji Mariji. Kada to zanjuši, eno ti nje u vrtu, pak čupaj i trgaj sve popriego nemilice; nosi onda gospodji, — a napokon udri, psuj i viči na mene, da sam ja i cvieće i voćke nemilostivno posatrla. Majka sve vjeruje Dragici, jer ju upravo slepimice ljubi.

Stanka. Ajoj! priznat mi je, da sam radi toga cvieća u istinu čula nejednom velikih nemilostij, a pravo ti reći, dosta putij se i prepirah s-majkom, jer me bila njoj obtužila, da i ja u tom griešim.

Barica. Tomu je zaisto razlog, što me rado imate,

Digitized by Google

Stanka. Al u svem tom ipak još nevidim dovoljna uzroka, s-kojega bi vas mogla majka toli okrutno kazniti; tà moja je majka ipak dobra i pravedna.

Barica. I ja sam o tom uvjerena; al se ljudsko i najbolje srdce razžesti, ulievaju li se unj vjekovita potvaranja. Jučerašnji pako udarac morao je sve to upravo ovjenčati; on je sklonuo duhom gospodju Mariju na to, da nas goni iz stana. Vi dobro znate, koliko je ljubila vaša majka one kamelije, štono jih je sama njegovala i pazila kano zenicu svoju? Znati vam je još i to, da mi je gospodja Brentićeva darovala bila nekoliko kamelija, posve sličnih onim vaše majke, a to prije svoga odlazka u grad; ove sam kamelije upravo jučer dobro prodala u gradu. Vrtljarov sin, koj me nemože žive vidjeti zato, što neću da razumim njegovim zamamnim ponudam, vidio je, kad sam nosila cviće na tržišće. I sroti se s-Dragicom proti meni, da će me kod vaše gospoje majke ocrniti: njezine da sam prodala kamelije: da sam tatica!

Stanka. Hu! to je zločinac.

Barica. Gospodja Marija pogriešiv u istinu svoje kamelije, planu kano živa vatra, doleti u naš stan, pak udri po meni jadnoj i nevinoj svimi psovkami što jih samo znadu ljudska usta. Badava joj bijahu moje suze gorke; badava dokazivanje, da sam prodala cviće, štono mi ga darovala dobra gospodja Brentićeva: ona osta na svojoj, proglasi me taticom, — pak nam odreče stan uz ove rieči: mahomice da se selimo! U to mi veznuše rieči, i stadoh plakati, — a majka mi onesviesti tako, da se htjelo velike moje pomoći, dok ju nisam primamila k-sviesti. Kao da bi mrtva! — Ah, — bijaše vam sve to samo slušat i gledat! (Plače u glas.)

Stanka (Plače.) A kako znaš, da je u tom kolu i i Dragica.

Barica. Stvar je posve na čistu. Malo prije, nego je nestalo majčina cvieća, vidjela sam ju, gdje se razgovara sa sinom vrtljarovim; ona je samo skočila k-majci da me proglasi nevjernicom. Ja sam pripetce jučer našla sve lonce, potrte već, u onoj jami za kućom; vidjela sam uvehle već kamelije, pak se i danas još vide tamo ovelika polomljena njihova slabalca. Da je sada ovdje gospodja Brentićeva, ona bi me mogla obraniti; ali ovako neznam, što ću i kuda ću. Nekanim tim nikomu nahuditi; al svakako moram se braniti. Kad sam već našla u vas toliko slobode, da sam vam mogla ova pripoviedati, molim vas, da — — —.

Stanka. Ali draga! tuj ti ja nemogu mnogo pripomoći, jer sam i jan sumnji — —.

Barica. A što da učinim sada? (Plače.) Tuj se radi o životu mile mi majke.

Stanka. Neplači, neplači dušo zlatna! (Tare joj suze svojom bielom pregačom.)

Barica. Neprimičite me se toliko; mogla biste se okužiti — s-jadne mene — —.

Stanka. Vriedna moja dušo! S-tebe li da se okužim!? Neboj se toga. (Grli ju i ljubi kano rodjenu si sestru) Neplači Barice! Zar neznaš, tko štiti u nesgodah nevinost? Eno ga gori! Vičemo ga: bogom. (Dalje.)

Digitized by Google

Dopisi.

Iz Primorja, 20. Lipnja 1874. Okružnicom preč. ordinarijata senjsko-modruškoga od 6. t. m. br. 959 dostavljena su učiteljstvu dva pitanja za riešenje s-nalogom, da se izradci do konca Srpnja t. g. kroz okružno školsko nadzorničtvo istomu odaslati imadu. — Mislim, da neću pogriešiti, ako koju glede hvaljene te naredbe prigovorim, te nacrtam nekoje svoje nazore, s-kojimi će se možebiti i većina ovdašnjih učitelja slagati. — Što se samih pitanja tiče, nemože se prigovarati, ali tim više radi nesgodna vremena, u kojem prispješe. Mi evo, koji smo tako rekuć prvi u kotaru, dobismo ih nakon 14 dana tek danas. Kada će pako dospjeti u ruke onim sudrugovom, koji su po primorskih kotarih raztrešeni? Uz ovdašnju neurednu poštarsku odpremu sjegurno tek izteklim rokom t. j. istom koncem Srpnja; a da li će ovi i uz najbolju volju moći zahtjevom višje oblasti zadovoljiti? Drugi ne manji razlog jest i taj, što će se držati koncem Kolovoza II. obća skupština svih hrvatskih učitelja u Petrinji, te mislim, da svaki svjestan učitelj u oči tako važne skupštine dovoljno posla ima, pripravljajuć se, da uzmogne ondje što koristnije sudjelovati. Nemanje obkupljen je učitelj sada baš najviše školom, jer su izpiti na vratih, te koliko pisarijom, toliko više inim poslom zabavljen; nastaje dakle pitanje: Je li moguće u roku od mjesec dana u ovakovih okolnostih valjano svoju zadaću riešiti? — Reći mi je još koju i s-gledišta pedagogijskoga. Mnijem, da pogledom na današnje okolnosti neimaju takova pitanja više one važnosti i koristi, koja se od njih izgledje, te ih nebi uslied toga trebalo više ni zadavati, i to s-razloga: 1. Jer im je ciena pala ostvaranjem evo već druge sveobće učiteljske skupštine, na kojih se i učiteljstvo hrvatsko poput onoga drugih prosvietljenih naroda počelo oduševljeno i slobodno gibati i napredno djelovati; jer si umije malo po malo i samo kriti nedostatke u pučkom školstvu, te stvarati predloge za bolji razvitak narodnjega školstva. 2. Da su takova pitanja neshodna, dokazuje i to, što su u Cislajtaniji višje škol. oblasti u sporazumku s-učiteljstvom već odavna odustale od zadavanja takovih pitanja, usuprot su pako ustrojile kotarske skupštine, na kojih se s-mnogo većim uspjehom razpravljaju pedagogijska pitanja i drže javna predavanja, te su tako za dalnje naobraženje učitelja i napredak škole od mnogo voće koristi, nego li je u nas rješavanje zadatih pitanja.

Pod konac mi je još jednu reći proti tim pitanjem. Čini mi se, da se zadavanjem takovih pitanja nepostizava ona korist, koja bi se imala očekivati; jer nepotiču učitelja na radinost, kano što se možebit misli. Nekoji bo učitelj i sbilja se trudi, da što bolje rieši zadato pitanje, drugi naproti nesamo što se nije trudio, nego ni neshvaćajuć valjano pitanja mnogo si zanj glave netare, već iz kakove knjige odgovor prepiše i to često posve drugoga smisla. Jedan i drugi odprave svoja pitanja na dotična mjesta, ali obično nebude nijednomu više niti traga, niti glasa. Ista plata onomu, koji je zaslužio priznanje za svoj trud, koja i onomu, koj je zavriedio ukor za svoj nemar, a to biva valjda zato, što sva ta pitanja putuju kratkim putem u — koš. Timi se dakle pitanji dobroj stvari više škodi, nego li koristi. Valjanomu bo učitelju netreba zadaća, ta ima ih stotine na izbor, a nemanjka mu niti način, kako da ih na svjetlo iznese; imamo bo dva strukovna lista, za koje radinu učitelju nikada posla nefali. Tuj mu se pako posao već tim dovoljno nagradjuje, ako se na javnost iznosi, da ga drugovi ocienjuju, a takov posao sjegurno neputuje u koš, nego se sahrunjuje u knjižnjicu. — Nu ako se imaju ove godine svakako ta pitanja riešiti, to bismo preč. ordinarijat smjerno na to upozorili, da bi kratkoće vremena radi valjalo produljiti rok bar do konca Prosinca t. g., da se predusretne mnogim neurednostim; pak i u bu-

Digitized by Google

duće, ako ima ostati pri starom, da se rok za riešenje barem 3 mjeseca unapried opredieli. Još mi je smjerno upitati, zašto u okružnici nije spomena i o učiteljicah, ta i one su odgojiteljice i to nježnoga spola, te mislim, da jim se tim uvrieda i sramota nanaša, kano da i one nisu tobož vrstne riešiti po koje pitanje. Jednaka prava, jednake dužnosti*.

Š. V—y.

Raznice.

— II. obća hrv. učit. skupština. Iz XII. sjednice centr. odbora. Iz Siska javlja ravnatelj Petrač, da se ondje konštituirao pododbor, koj će skrbiti za podvoze u Petrinju. Prima se do znanja, a u ostalom upućuje se na mjestni odbor u Petrinji, da se s-njim stavi u sporazumljenje. — Petrovaradinski odbor javlja, da je izvjestiteljem za III. pitanje izabran Tomislav Jozičić, gradjanski učitelj u Petrovaradinu. Glede predloga o poslovnom redu viećat će se kasnije, kad poslovni red dodje na dnevni red. Ostalo se uzimlje do znanja, a na zahtjev, da se i svi pododborski zapisnici diljem priobćuju, odgovara se, da materijalna sredstva nedopušćaju, da se u tu svrhu izdaje posebni „Vjestnik“ a u „Napredku“ neima toliko prostora, pa napokon nije to upravo ni tako nuždno, pošto se i onako izvadci iz svih zapisnika u izvještajih centr. odbora u „Napredku“ i drugih javnih glasilih priobćuju. — Pododbor u Otočcu javlja, da se je konštituirao i držao dvie sjednice, ujedno podnaša nekoja pitanja za skupštinsku razpravu. Pošto je tim zakašnjeno, te su već stavljena važnija pitanja u program, nemogu se uvažiti, tim manje, što nisu uz pitanja stavljene nikakove rezolucije.

— Sankcionirani škol. zakon. Nj. Veličanstvo podielilo je zakonom, što ih je votirao štajerski sabor, naime o povišenju učit. plata i dokinuću školarine previšnju sankciju.

— Izpiti na viš. djev. učionu u Zagrebu držat će se 23. i 24. o. m., a sliedećih dana na drugih gradjanskih učionah. Školska godina zaključit će se koncem ovoga mjeseca.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Glogovnici. Plata: 400 fr., za podvornika 30 fr., a 72 fr. za drva, uz to stan u naravi.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 20 Srpnja t. g. veleč. g. Miji Smetišku, podarcidjakonu i župniku u Gradcu (Vrbovac).

Književnost.

Neima prikladnije i cjenije nagradne knjige, koja se prigodom izpita valjanim učenikom i učenicam dieli, nego što je „Smilje“. Prvi tečaj „Smilja“, koj se svojim izabranim, zanimivim, zabavno-poučnim sadržajem i množinom krasnih slika odlikuje, može se dobiti mehko, nu vrlo ukusno vezan samo za 30 novč., s-toga se preporuča kao nagradna knjiga svim, koji takove nabavljaju.

Dopisnica uredničtva.

Svoj onoj gg., koja su se upitala glede novih škol. knjiga, odgovaramo ovim, da buduće škol. godine neće još biti nikakove promjene u tom pogledu, jer nove čitanke nemogu biti tako brzo gotove.

Umoljavamo svu p. n. gg. predbrojnike, koji su predplatili naš list samo na pol godine, da predplatninu i za drugu polovinu čim prije namire. Isto tako upozorujemo svu onu gg. predplatnike, koji su poslali po 3 fr., da „Napredak“ stoji na godinu 4 fr., pa da manjkajući još 1 for. pošalju „Upravi Napredka“.

Izpravak. U posljednjem broju ima se zamieniti strana 301. sa 302.

---

* Centralni odbor obće hrv. učit. skupštine umolio je vis. zem. vladu već prigodom I. obće učit. skupštine, da za onu godinu nezadaje učiteljstvu nikakovih pitanja, što je ona u koliko nam je poznato i uvažila, pa zato bi valjalo, da se to i ove godine uvaži. Ur.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 21. U Zagrebu, 20. srpnja 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Predlozi pododbora gradiškoga o razpravnih pitanjih za II. obću hrv. učit. skupštinu*.

U I. općoj hrv. učit. skupštini poprimljen je predlog, da bi se u II. skupštini imala rješavati sliedeća pitanja:

1. „Prama načelom, koja je izrekla skupština ob uredjenju narodne škole, imaju se urediti i učiteljišta“. Ovaj pododbor drži, da je to pitanje sa onim o uredjenju narodne škole u tako uzkom savezu, da se oba pitanja nedadu niti razstaviti, niti je moguće pravo odrediti, koje od njih da se na prvo mjesto postavi, poput one zagonetke: „starija koka ili jaje?“; a pošto vrieme nije dopustilo, da ovo pitanje već na I. skupštini onomu ob uredjenju narodne škole sliedi, to ovaj pododbor predlaže, da se kod druge učiteljske skupštine stavi u program kao 1. pitanje.

2. Kao drugo pitanje imalo bi po zaključku I. skupštine doći za onda šesto, naime: „Naobrazba ženskoga spola najpreča je potreba našega naroda“.

Ovo je pitanje dakako velevažno i dobro bi bilo, da u pretres dodje, ali imamo za sada mnogo važnijih. Pod uredjenjem narodnih škola razumieva se i uredjenje ženskih škola, što je jur na I. skup. riešeno, tim više, što su strukovnjačice svoje rezolucije već prvoj skupštini predložile, a ova ih je odobrila i primila, zato ovaj pododbor predlaže, da se ovo bivše šesto pitanje odgodi, a predanj za sad da se važnija stave, t. j. takova, koja valjaju za mužke i ženske škole, a ne samo za ženske.

3. Isto tako važnim, pače još važnijim pitanjem drži ovaj pododbor od I. skupštine pod brojem 7. za pretres odredjeno pitanje, koje bi se takodjer na II. skupštini pretresti imalo, naime:

„Kako bi hrvatska pučka škola uz obće humanitarno obrazovanje promicati mogla sviest i osjećanje narodnog jedinstva?“

---

* Ove predloge, kao i obrazložbu gradiškoga pododbora priobćujemo, jer ih je centralni odbor većim dielom prisvojio, pa treba da se o zamašnih tih pitanjih već prije skupštine što više razmišlja, da se onda što bolje rieše. Ur.

Digitized by Google

Bojati se je, da bi se ovim pitanjem taknuti moglo u osinjak ili doći u mrežu, iz koje bi se težkom mukom izplesti dalo. Ali ne baš s-toga razloga toliko, koliko sa onoga gori već navedenoga, da naime kratko vrieme neće dopustiti, da se sva ova pitanja u pretres uzmu, zato ovaj pododbor predlaže, neka bi se i ovo pitanje do druge ili bolje sgode odgodilo, da se tim laglje drugo koje važnije može uzeti u pretres.

4. Pitanje „osmo“ iz programa I. obće učit. skupštine, koje glasi: „Kojim bi načinom u nas mogla procvasti književnost pedagogijska, i kako bi se njezinimi plodovi ojačiti mogla moralna snaga cieloga naroda?“ za narodnu je školu u ovaj par od manje važnosti, a pošto si je pedagogijski Sbor zadaćom učinio dizati književnost pedagogijsku, predlaže ovaj pododbor, da se to pitanje do bolje sgode odgodi ili bi se možebit sasma pedagogijskomu Sboru odstupiti moglo, da ga on u svojih sjednicah rieši.

5. Pitanje „deveto“: Kako treba urediti pučku gospodarstvenu obuku i pokusne gospodarske vrtove, uzev u obzir opetovne pučke škole? jest ono, što nas jako tišti.

Pokusni vrtovi u mnogih pučkih škola obstoje žalibože u najžalostnijem stanju. Naš narod živi većim dielom od poljodjelstva i stoćarstva, u ovoj struci valja mu dakle na ruku ići, kako da svoje gospodarstvo na višji stepen savršenosti podigne. Narodna škola dakle jedini je faktor, koji bi mu naukom, primjerom i radom prednjačiti imao. Školska sgrada i s-njom ostala spojena ztanja, kao staja, pčelinjak i dr., zatim pokusni vrt, to bi moralo sve biti u takovu redu, da se u djeci želja probudi, samo takove stvari s-vremenom imati, a ne kao što su sad, gdje i najmanje diete opaziti mora, da učitelj kukavno živi, da mu u školu kisne, da si u staju ni marhe zatvoriti nemože, i tako izstupiv iz škole, ponese sa sobom pojam: „nije nit oko škole ništa ljepše, nego oko naših seljačkih kuća, pače čestoput još gore. Učitelj bi morao imati ponajljepše uredjen vrt u selu, najljepšu živad, najljepše krave i ostalo, a on je sa svojih 25 fr. mjesečnih najveći bogac.

Ovo pitanje drži ovaj pododbor prevažnim i želi, da na svaki način u pretres dodje prigodom II. skupštine. Dao Bog samo, da mu se koji vještak za izvjestitelja javi, koji će ga moći onako razložiti i podkriepiti, kao što pitanje samo radi svoje važnosti zahtieva.

Glede ovoga pitanja želi ovaj pododbor, da se kao drugo na skupštini rješava.

6. Kao treće pitanje za II. obću učit. skupštinu predlaže ovaj pododbor sliedeće pitanje:

„Kako bi se mogla dobra disciplina u narodnih školah uzdržati i kako bi se imao urediti disciplinarni zakon prema potrebi i duhu vremena?“

Sa svih skoro strana čuju se tužbe, da je učitelju nemoguće uzdržati u školi potrebiti red, a bez poslušnosti i reda neima niti napredka.

Ima učitelja, kod kojih je po njihovu mnienju sve liepo i dobro, pa i sadanji školski zakon da je sasma dobar i prama duhu vremena udešen. (Razu-

Digitized by Google

mieva se dakako u Krajini.) Oni hoće da pokažu pred svietom, da su na svom mjestu, pedagogi naime prvoga reda, te kao takovi da mogu sve i sva sa djecom postići na liepi i šaljivi način, pa se kao takovi protive svakoj kazni u školi; a da im čovjek u dušu zaviri, opazio bi, da drugačije misle a drugačije govore. Mnienje je, ako ne obće, to sigurno većine učitelja, da bi imala vladati u školah strogost veća, i da je bolji disciplinarni zakon neobhodno potrebit.

Ovaj pododbor neće tim reći, da se u školu uvede šiba, akoprem neće ni to reći, da se u skrajnjoj nuždi ista neupotriebi, samo bi se morao ustanoviti način: kako, kada i gdje da se upotrebljava, pak zatim, ako bi se izključila, da se druge kazne, koje bi opako diete popraviti mogle, nebi sasma iz škole izključiti smjele.

Kod odrasloga naroda rabila se jednoč batina, a kod djece šiba; hvala Bogu, da se prestalo upotrebljavati i jedno i drugo, ali je u novije doba odredjena za odrasloga zločinca tamnica i novčana globa, koje se on više boji nego batina, a što je ostavljeno za opako diete mjesto šibe? Ništa, baš sasma ništa. Dogodi se češće, da i diete krade, prkosi, psuje, drugomu štetu pravi, a pošto za te mane škola nikakovih kazna neima, ostaje ono nekaznjeno i ove mane liepo s-njim rastu; na taj se način dakle nemože narod do žudjenoga cilja dovesti. Učitelj je već postao mjestimice sužanj djece, služi samo radí svoje plaće, i mora gledati, da pobjegne iz školske sobe, čim prije mu to samo bude moguće. Sretna bi zemlja bila, koja nebi zločinaca imala, jer onda nit sudaca nit kazna trebala nebi, ali takovih neima, nit će jih biti, dokle sviet obstojao bude, isto je tako i opake djece bilo i biti će, dakle i za nju moraju nekakve kazne obstojati.

Proti ovomu mnienju podići će se sgodom više glasova, ali ovaj pododbor želi, da budu samo iskreni i pravedni, a ne da su u srdcu drugačiji, nego li jim usta govore, da samo na neki način ulaskaju. Ovaj pododbor će rado vjerovati, da ima djece, koja se dadu voditi liepim načinom t. j. u najgorem slučaju strogim pogledom, opomenom i inim sličnim, ali da većina školske djece treba veće strogosti, to će mu svaki izkusni učitelj odobriti.

Sa napredkom je isto tako, kao i sa disciplinom, jer je naravno, gdje neima marljiva polazka škole, poslušnosti i reda, da tu neima nit napredka. Diete se po zakonu može prisiliti, da u školu ide, ali da uči, tomu se prisiliti nesmije. Tu smo na putu onoga mlitavca-kršćanina, koji kaže: „ako moram u crkvu, nemoram se Bogu moliti“. Ovakova čovjeka valjalo bi riešiti dužnosti polazenja crkve, a isto tako i učenika, kojega nesmiješ pričeravati, da barem nešto uči, bolje je riešiti dužnosti, da školu polazi. Nevaljano i lieno diete okuži množinu druge djece.

Stavi li se opet neuku narodu na volju, da djecu u školu šalje ili nešalje, tad će si on naravno potonje izabrati, a tim bi načinom došli na put gluposti.

Djeca se dakle moraju siliti, da u školu idu, ali da i nešto uče, samo bi valjalo tomu odabrati shodan način, a to se može samo putem učiteljskih skupština. Shodnijega načina neima, nego kad bi država izdala sliedeći zakon: — (Vidi 15., 16. i 17. rezoluciju na IV. pitanje, što no ga priobćismo u 19. broju).

*

Digitized by Google

Sam disciplinarni zakon, kakav je danas u nas (u Krajini), neodgovara svrsi, a osobito glede kazna ruke su učitelju tako svezane, da nemože uspješno raditi, što jasno svjedoče sliedeće točke:

1. Šibom se kazniti nesmije u nikakovom slučaju.
2. Klečanjem kao kaznom oskvrnjuje se bogoštovje, zatim škodi zdravlju.
3. Neki pedagogi protive se kazni stajanjem, jer da ono zdravlju škodi.
4. Zatvorom je kazniti dopušteno, ali tim načinom, da učitelj djecu u zatvoru nadzire, dakle i sam sebe zatvori, tako glasi naredba u Krajini. Dužnošću, da učitelj i sam sa djecom u zatvoru ostaje i nadzire ju, ukida se na fini način ta kazna. Obratno moglo bi se dogoditi, da djeca učitelja kazne tim načinom, da mu nekoja danas dadu povod, da ju zatvori a sebe š-njom, sjutra opet druga a učitelj opet s-ovom itd.
5. Dati djetetu, da što prepiše, nije takodjer uspješnije; — dogodilo se bo već više put, da diete neće prepisati, pošto znade, da strožije kazne neima. Bilo je i takovih slučajeva, da je učenik počinio kradju i to u stvari od veće vriednosti, pa pošto škola nikakovih kazna neima, ostade taj zločin nekažnjen i sada liepo u školi sa dietetom raste.

Škola bi morala imati za zatvaranje opake djece barem jednu posebnu sobu, na kojoj su prozori tako visoko od poda, da diete do njih doseći nemože, pa da su ovi sa rešetkami providjeni, da diete nikakvoj pogibelji izvrženo nije i da mu djeca iz vana raznih stvarij davati nemogu. U ostalom imala bi se ovakova soba urediti kao svaka druga školska soba, a gdje je moguće, tako staviti, da diete do zahoda doći može. U ovakovoj sobi dalo bi se diete prisiliti, da zanemareno načini, neizradjenu zadaću izradi ili u zatvoru ostane dotle, dokle nalog neizvrši, dočim inače iz školske sobe pobjegne.

Veći zločini, kao kradja, imali bi se sudbeno (?) ili opet zatvorom u ovakovoj sobi kazniti. Kad bi se djeca osvjedočila, da se sbilja nekom poslu prisiliti mogu, manje bi ih kazniti trebalo, a škole bi bolje napredovale. Ovaj pododbor smatra priekom nuždom, da se u II. učiteljskoj skupštini povede govor o disciplini i disciplinarnom zakonu, zato ovo pitanje slavnomu centralnomu odboru što toplije preporuča.

7. U Krajini su ustrojene tako zvane gradjanske ili višje narodne škole, a radilo se već na nekih mjestih gradj. Hrvatske na tom, da se i tamo otvore. Od prieke bi nužde bilo, da se na II. obćoj učit. skupštini povede govor o tih novih zavodih, da se njihova svrha, njihovo nutarnje uredjenje obrazloži i razjasni, da nebudu samo nekimi pokusnimi zavodi, nego da se odmah znade, koja jim je svrha.

Ovaj pododbor preporuča dakle, da se na II. obć. učit. skupštini uzme slíedeće pitanje u pretres:

„Odgovaraju li gradjanske škole, kao što su sad uredjene, svojoj svrsi i što bi se moglo i moralo učiniti, da se iste prema potrebi naroda i zemlje urede?“ (A ne po njemačkom kalupu,

Digitized by Google

jer što je za grad Beč, Gradac i druge dobro, nemora biti dobro za naša sela, kao nit obratno).

Naše su gradjanske škole onako, kao što su sad uredjene, najmanje ono, što bi imale biti. One imaju naobrazivati najviše mladiće, koji svršiv gradj. školu laćaju se gospodarstva, obrta i gdje što trgovine, a riedko takove, koji bi prelazili u srednje škole.

Naš je narod navikao, da dječak svršiv 3. i 4. razred dosadanjih trorazrednih i glavnih škola ide u zanat, trgovinu ili k-gospodarstvu, te nemože dokučiti, zašto da on sad polazi osam godina školu, pa izstupiv iz nje, povrati se opet kući, da bude tek težakom. Pa još i to, kad bi narod opazio, da djeca sbilja gospodarstvo u tih osam godina bolje nauče, nego li ga on sada gospodari, tad se morda nebi tako dugomu polazku škole nit protivio, ali što nauči mladež od gospodarstva kroz cielih osam godina? Baš ništa!

Gospodarstvo se počima predavati teoretično tek u sedmom razredu i to samo 1 sat na nedjelju, a dovršuje se već u osmom razredu. Toliko su se djeca mogla naučiti i u 3. i 4. razredu. Zanat i trgovinu da ide iz grad. škole izstupivši mladić učiti poslie 14. i 15. godine svoje dobe, a tu opet ima 3 do 4 godine u nauku ostati, tu se mora priznati, da je dobrahno zakasnio. On je koncem 19. godine jedva svojim naukom gotov, al eto ti isto doba nastaje mu vojna dužnost, tako da neima kad uputit se svojim zanatom u sviet, da se u njem usavrši. Hoće li ovakav čovjek zadovoljiv vojničkoj dužnosti i vrativ se natrag, latiti se svoga zanata? Ovaj pododbor bi odgovorio: samo u veoma riedkom slučaju, a to zato, što je taj zanat skoro sasma zaboravio, tu bi ga morao od nova učiti, a tomu će ih većina izbjegavati.

Kako je opet sa prelazom iz pučke škole u gradjansku, a iz potonje u srednje škole?

Učenik, koji je šest godina polazio pučku školu, dakle u dobi od 12—13 godina, može preći u 5 razred gradj. škole, pak kad u 4 godine ovu svrši, i to da nijednoga razreda neopetuje, bit će mu 16 do 17 godina, a tad mu preostaje malo vremena, da se uči zanat ili trgovinu, jer ga naskoro na vojnu dužnost zovu.

Mladići opet, kojim se slučajno prilika pruži ili volju dobiju, da u koji viši zavod predju, nemogu u višju realku, jer predmete u onom obsegu neuče, kao u podpunoj dolnjoj realki, u gimnaziji još manje sa istoga razloga i s-toga još, što stranih jezika neuče, naime latinskoga i grčkoga, dakle se iz gradjanske škole daljnji polazak škola nastaviti nemože.

Gradjanske bi se dakle škole imale preustrojiti prema potrebi našega naroda.

Pošto ima naša zemlja i onako premalo srednjih škola, valjalo bi sadanje gradjanske škole urediti poput malih realka ili gimnazija, a to iz sliedećih razloga:

Uvjeriv se narod, da je put učenikom, koji gradjansku školu svrše, otvoren i na veliku realku i na veliku gimnaziju, nebi se opirao, da djeca po više

Digitized by Google

godina, t. j. do 14. i 15 godine starosti polaze gradjansku školu, a tim bi se obstanak istih osigurao. Da kod naroda bolji ugled dobiju, valjalo bi im tad naravno i ime promieniti.

Na ovaj način samo napunit će se višji razredi, koji su sad skoro prazni; na ovaj način probudit će se u mnogom mladiću želja, da potraži poslie koju višju realku, gimnaziju, ratarnicu ili pedagogij; na ovaj način mnogi će mladić iz sela nastaviti škole u gradu, kad uvidi, da mu mnogo nefali, te će se tako lakše napuniti naše sveučilište i obstanak mu se osigurati; na ovaj način će se i vojska moralno jačati, dobiv mnogoga naobražena mladića: zato nemože ovaj pododbor ino, nego moliti centr. odbor, da i ovo pitanje skupština uzme u pretres.

U Novoj Gradiški, 24. Lipnja 1874.

Za predsjednika:
Schütz,
podpredsjednik.

Gr. Paulić,
bilježnik.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje IX.

Kako su postali ulomci?

Dielković bijaše sav uzhićen, pak i Gomiljko nije znao kud i kamo će od veselja uprkos nestrpljivosti, što ga je bila pod konac svladala. Živim nekim čudom netom zaboravi na sav napor, na svu dosadnost nauke, čim je očutio bio koš na svojih ledjijuh i u glavi ono, što se je bio naučio. Obadva naša mala jabučara odoše vesela za svojom trgovinom, i moram reći, da nisu ovoga dana baš mnogo prodali. Kamogoda bi došli, razgovarahu se o lepih tih stvarih, koje jih Bistra naučila, a svagdje bi jih pridržavali, zahtjevajuć, da ponavljaju tumačenje.

Naskoro nisi čuo u cieloj zemlji govorit o drugom ako ne o divnom tom iznašašću. Ljudi bi se obustavljali na ulicah, da si pripoviedaju tu novinu. Bijaše vam to sveobće veselje, tako, kao da se pobiedilo u velikoj bitki; a pravo ga reći, — to je i bila pobjeda u ratu prama gluposti i neznanstvu, tom najgorjem neprijatelju, što si ga samo može duh čovječji zamisliti. Sadanje doba dječica, koja se jošte nerazume u računstvu, neznaju kakvo je to zlo, jerbo jim roditelji rade za nju i ovrše sve potrebite kućne račune. Ali nekoč, prije naime nego je izobrelo aritmetiku, bilo vam je zaisto mnogo nesgoda. Ako je trebalo što računati, morao si brojiti na prste, imati sve upravo pred očima, na stran metati ono, što si prebrojio, pak još većinom uzeti sve od oka. Ako ti je pako trebalo mnogo stvarij na jednom spojiti, tuj ti je bilo meteža i pleteža dozlaboga, a još nisi bio u poslu si stalan. I najsrčaniji prepuštali su račune drugim,

Digitized by Google

nitko nije znao, kako da se osvjedoči, je li ga prevarilo ili ne. Ta mogli ste i sami jasno uvidili, u kakvoj smetnji bila su malo prije djeca, što li se sve dogadjalo s-jabukami naših mladih trgovaca.

Sve te neprilike izčeznuše pred bistrim duhom Bistre. Nu buduć nije bila ljudem na očijuh, to je nitko niti nespominje, pak sva ona slava pripada Gomiljku i Dielkoviću, kojega ime nosilo se po svoj zemlji od ustiju do ustiju. Razumieva se, da i sam kralj nije bio baš medju najposljednjimi, koji je tu viest doznao, pak mahom poslao svojega popečitelja s-nalogom, da mu dovede ona dva dječaka, o kojih se raznaša tolika halabuka. Al i sam kralj bio je češće nego itko drugi u položaju, gdje je uzdisao i jaukao nad tom nesgodom, što mu nije bilo moguće načiniti valjana računa. Bijaše to veoma čestit kralj, koji se gorljivo starao za svoje gradjane, kojih je bilo 26.746; a sutradan već jih broji i pisao načinom Bistričinim. Dosada znalo se je samo to, da jih ima mnogo.

Čim su Gomiljko i Dielković dospjeli u kraljevski dvor, dade kralj smjestiti sve dvorjanike u klupe velike prestolne dvorane, sam se pako sjeo u prvu klup s-kraljicom i sinom si Oskarom, koji bijaše navršio mal ne dvanaestu godinu. Donesoše crnu neku tablu, koja je služila kao zapisnik ministru financija, da unj bilježi izmedju pregradica, što jih povuče žesom sve komade novaca, štogodj jih ulazilo u njegovu blagajnu ili što jih je potrošio. Pomislite si samo, taj gorostasni zanj posao. Svi bijahu veoma pozorni, jerbo je kralj obećao vezicu svoga reda „Sive zmije“ onomu dvorjaniku, koji će nauk najbrže i najbolje shvatiti.

S-toga si mogao čuti i samu leteću muhu, kada su dva naša dječaka unišla, noseć u ruci kus žesa. Obadva su skupa tumačila sbrojitbu, jedan pišuć brojke, drugi rišuć likove vrećica, škatulja i koša; pak ovu čest nauke pozdraviše svi u glas uzklikom. Potle je svaki njih redomice tumačio preuzvišenomu družtvu one poslove, što jih je smatrao za najjače svoje imanje: Gomiljko sbrajanje i množitbu, Dielković odbitbu i djelitbu.

Pa opet su morali početi iznovice, jer su bili dvorjanici, kako se je opažalo, tvrde čelik-glave. Kada su konačno svršili, obrati se kralj svojti, pak upita triputa, koji da se čuti dovoljno čvrstim, da dobi obećanu nagradu, al je na veliku si žalost opazio, da nebi bio mogao nikomu dati obećana reda, da se nije smiono oglasio djetić kralj. kuhača, kojino se nekako ušuljao zjevajuć medju pootvorena vrata. Taj čovječac zapeo je bio nekako u djelitbi, nu sve ostalo znao je toli izvrstno, da ga je kralj zagrlio pred licem cieloga uzvišenoga družtva i naimenovavši ga s-mjesta svojim prvim tajnikom, ovjesi mu o vrat dugu vezicu reda „Sive zmije“, koji mu je klepetao sve do preko koljena.

Sve vam to pripoviedam za to, da bolje shvatite, koli je to bio velevažan dogodjaj za onu zemlju, taj izum aritmetike, na koju se znaju djeca čestokrat i nakesiti. Četrnaest dana dugo nisi čuo u svih družtvih ništa drugo, nego samo razgovor o tom divnom izumu. Gospodje bi se pozivale na časti, gdje se je igralo sbrajanje i odbitba. Prvi učenjaci u akademiji kušali su se u množitbi i

Digitized by Google

djelitbi pred cielom hrpom zviedljivaca, a gromoviti živio! orio se sa svih strana na računare, kada bi jih koji sretno našao koj količnik ili proizvod.

I to mi je pripomenuti, da je naš Dielković, dječak veoma razborit, radi bolje stanovitosti, da se nebi prevario u kojoj većoj operaciji, pazio, da radeć pred obćinstvom nebi uzeo za djelitbu kojigoder broj. Sjećajuć se dobro poredka Bistre, izabrao si je za djelitbu proizvode, što jih je bio dobio prije ovršene množitbe i koju je onda dielio starim umnoživateljem. Ovako je znao uviek već unapried, koji će biti njegov količnik pak naravski, da su mu djelitbe bile uviek dobre. Po zadnjoj odbitbi nebi mu nikad ništa preostajalo.

Svjetina, koju je on naučio tako računati, s-početka je bila zadovoljna, s-ovim načinom. U vatri prvoga uzhićenja, svi bijahu upravo očarani krasotom ove radnje, niti jim padalo na um pitati se: čemu da bi sve bilo? Ta operacija, ovako izvedena, istinabog, nije služila sbilja ničemu, jerbo je davala uviek samo broj, već unapried poznat, pak je to bila puka lakrdija, ovakovim načinom iztraživati ono, što je bilo već poznato. To se je moralo konačno ipak prepoznati. Prvoga, koji je stajao sumnjati i štrmljati, veleć, da treba pokušati samo kojimgoder brojem, izkaralo je bormeš čvrsto. Dokazalo mu se jasno, da je prežganih moždjana, te da kani porušiti sve dosadanje znanje, svu tradiciju. Uzelo se je sve kao ništetna stvar, te se nije više o tom sborilo.

Konačno sazove kralj, koji je štitio više nego ikada novi taj izum, nekoga dana veliku skupštinu aritmetikâ u svoje dvore. Nije znao, kud i kamo će od veselja od onoga dana, što je potanko saznao broj svojih državljana, pak se tuj častilo bez kraja i konca. Dielković i Gomiljko dodjoše takodjer našičkani skupocienimi okrajci, jer su to bila sada odviše velika gospoda. Dielković bio je sav obterećen tolikom hrpom težkih medalja, da su kod svakoga koraka na njem samo zveketale. Gomiljko pako imadjaše istinabog samo jednu zlatnu, al je za to bila velika, da mu je poput tablice pokrivala sva prsa i sjala se kao sunce. O Bistri pako — kao da je niti neima.

Obadvie junačine toga dana približavahu se veličanstvenim korakom k-crnoj ploči, da jošte jednom ponove blaženo to svoje tumačenje, za volju nekolicini starih dvorjanika, koji sve dosada nisu mogli svega valjano shvatiti. Gospodin prvi tajnik stajao je s-velikim počitanjem za njimi sa spužvom u ruci, pripravan, da hitro sbriše suvišne brojke.

Sjednica započme toli zanimivo, kao prvi krat, jer zvjedijivost obćinstva nisi mogao nasititi. Nebijaše ova sjednica drugo, van dugo, slavno viteštvo za obadva ova dječaka; al ga nemogahu niti naslućivati, koji li se mrki oblaci nad njihovimi lovor-vienci sitlaju.

Dielković je baš dovršio svoj glavni dokaz, djelivši proizvod množitbe, što ju je prije njegov brat bio ovršio, pak je i posliednja brojka količnika na vlas izašla, kao to i prije. Pozdravilo ga je trostrukim živio! i pleskanjem, za koje bi sam kralj davao znak. Dielković se smjerno nakloni u nutrinji svojoj sav našešuren i napuhnjen s-prevelike oholosti a mali si Oskrčić mišljaše na tihahno,

Digitized by Google

da bi drage volje zamienio buduću svoju krunu sa slavom toga velikoga čovječca, koji je eto pred njim stajao.

Nu iznenadce ustane ministar financija, te stane govoriti nepitajuć ni dozvole. Zločesti su jezici tvrdili, da nije bio tim novim računom sasvim privržen, već samo nekako napolak, jer jih je bilo moći jasno pregledati. Prišapćivali su su si, da buduć bi imao s-njimi manje truda, nebi imao toliko koristi. Al se netreba preveć pouzdati u sve te glase, što kolaju o višjih službenicih i dolaze mnogokrat od onih, koji bi rado zauzeti njihovo višje mjesto. Radje ćemo vjerovati, da je to bila ljubav k-napredku, što ga je potakla, da govori.

Vaše veličanstvo! reče ministar financija, pokloniv se dubokim počitanjem prama onoj strani, gdje je bio dobri taj kralj, koji mu prijatno odvratio; vaše veličanstvo! hora je, to je barem moje mnienje, da upotriebimo za nešto koristna ovu divnu operaciju, koju smo malo prije svi uzhićeno pozdravili. Ima nas u sretnoj ovoj kraljevini 26.746, koji blagoslivljemo nebo svakim danom zato, što služimo najboljemu gospodaru. Željeli bismo Vam dati neki zalog svojega priznanja i zahvalnosti za neumrljni izum, što će razširiti slavu vašega kraljevanja ća u najdaljnije potomstvo. Smećimo svi u kup po neznatan naš jedan novčić, što ga zovemo tokar. Jabuke ove vrle djece prodavaju se po 8 tokara; neka nam gospodin Dielković odlučno razdieli 26.748 osmimi onda pako neka nam reče, koliko li jabuka možemo položiti na koljena vašega veličanstva.

Na smjelo ovo novotarenje pročulo se muklo štrmljanje i nezadovoljstvo. Samo tako na sliepo pokušati djelitbu, koje količnik nije se znao!! Prijatelji tradicije htjeli su se već na sva usta uzprotiviti, nu lukavi ministar financija spravi ih u grozovitu smetnju, obukav izdajnički svoj zahtjev u preponizni, dužni poklon kraljevskoj osobi, pa mu se nisu usudili sprotiviti, što bi se bilo moglo zlo tumačiti.

Vladar je nastojao s-početka odbiti tu ponudu, pak mu i rekao: dragi moj ministre, ja u istinu neznam, što bih s-tolikimi jabukami.

Prama tomu prosvjedovaše na skoro sa svih strana dvorane. Kraljica izjavi, da će te jabuke upravo u horu dojti za zimsku njezinu zalihu, koju još nije nadopunila. Oskar pako uvjeravaše, da te jabuke već pozna, te da su veoma dobre. Trebalo je dakle, da pukne lievo ili desno.

Konačno reče taj dobričina, tokar za svakoga, to nije mnogo, a za mene će to biti dobitak, kojim baš netreba oprovrgavati. Mali moj prijatelj Dielković ovršiti će mi djelitbu. Možda ćemo saznati šta nova.

Pa vidite, ministar financija izvadio iz svoje kesice samo jedini tokar, i podao je tim svojemu gospodaru 27.746, koji se radi toga nije ni najmanje ćutio uvriedjenim, već protivno!

Dielković sav protrne i pobliedi, razabrav zapovied, da izvede to vratolomno poduzeće. Slutio je neku pogibel, a bio bi najvoljeo bud kamo pobjeći. Nu o tom nebijaše niti govora. Drhćućom rukom vodio je žes amo tamo po

Digitized by Google

crnoj ploči, a sliedeća operacija razvila se je pred očima sakupljenoga družtva, koje ju sliedilo s-nekim strahom, što si možemo lahko pomisliti:

26.748	8
24	8.343
27	
24	
34	
32	
26	
24	
2	

Evo grozne nesgode! preostaše 2!!

Operacija se nije svršila a ovršitelj njezin nije znao kud i kamo će. Što mu je bilo znanja, sve je izcrpio. (Dalje.)

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Vidi br. 13.)

U početku XVII. vieka stupi na polje proze duhovne vriedni patar bosanski: Matija Divković, rodom iz sela Jelašakâ, koje je u nahiji kladanjskoj danas većinom Turci naseljeno. Redovnik S. O. Franje obukao se je po svoj prilici u samostanu Olovu, a nauke svršio u Italiji; bijaše kapelanom u Sarajevu, štiocem i propovjednikom u samostanih: Kreševu i Olovu. On umre g. 1631. — (Djela njegova napomenuta su u „Napredku“ god. 1873. br. 27. str. 424.) Sravni još: „Bosanski Prijatelj od god. 1856. svez I.). — U isto vrieme živio je Ivan Bandulović, rodom iz Skoplja, franciškan države bosanske. Koje se godine rodio i koje umro, nezna se. Izdao je: „Pištole i evangjelja priko sve godine, za nedielje i svetkovine zapovidne s-litaniami“ itd. Mletci 1613. in foglio. Pomenute su knjige pisane čistim pučkim izgovorom i služile su kod službe božje poldrugo stoljeće, dok nije Knežević istih knjiga pod svojim imenom izdao i tobože mnogo popravio, ali upravo pravo rekuć, pokvario. Pomenute su knjige pod Bandulovićevim imenom preštampane više krat u Mletcih i to g.: 1640., 1665., 1699. i 1718. (Vidi „Bosanski prijatelj“, sv. II. str. 84). — Matija Albertić iz Spljeta preveo je: „Oficia blažene device Marije“. — Ivan Tomko Marnjavčić, kanonik šibenički a kašnje biskup bosanski († 1639), preveo je Bellarminov spis: „Istumačenje obilnije nauka krstjanskoga“ (u Rimu 1627). Isti spis preveo je i glagolita Raf. Levaković (tisk. u Rimu 1628). Stjepan Matijević, rodom iz Soli, drugčije Tuzla, bijaše bosanski patar te je izdao g. 1630. u tisk. propagande u Rimu ćiril.: Izpoviednik sabran iz pravoslavnijeh naučitelja“.

Digitized by Google

Pavao Posilović, rodom iz Glamoča, frančiškan države bosanske. God. 1642. postane biskupom u Skradinu u Dalmaciji. God. 1639. izda: „Nasladjenje duhovno“ u Mletcih; god. 1642.: „Cvet od krepostih duhovnih“ (iz lat.). — Marljivim i slavnim spisateljem bijaše Bartol Kašić, jezuita iz Paga. Od njega se nahodi: „Slovinski ritual“ (u Rimu g. 1641.); Prevod Tomaša Kempenskoga: Nasledovanje Krista“ (u Rimu 1641.). On je prvi pokušao pisati gramatiku i stalan pravopis uvadjati u djelu: „Institutiones linguae illyricae (u Rimu 1641.). Preveo je takodjer cielo sv. pismo; nu izdati mu ga nedopustiše biskupi. Poslie njega pokušao se u gramatici Mikalja u djelu: „Thesaurus linguae illyricae“ (u Rimu 1651), nu i njegovi trudovi oko pravopisa bijahu uzalud. Nabožne spise pisao je latinicom bos. fratar Ivan Ančić, rodom iz Duvna, sela Lipe. Bio je župnikom u Velikoj, Našicah i u Brodu u Slavoniji, kašnje u Bingradu u Srbiji. Umro g. 1685. Njegova: „Vrata nebeska i život viečni“, izdana su u Jakinu 1685. g. u dva diela; godinu poslie toga izadje tuj: „Svitlost krstjanska i slast duhovna“ u dva diela, a god. 1681.: „Ogledalo misničko“. Još je Ančić pisao latinskim jezikom knjige o poveljah itd. (Bos. prijatelj svez. II. str. 85.). — Lovro Sitović, rodom iz Ljubuškoga u Hercegovini, bijaše sin turskih roditelja. Njegova otca uhvati kod obsiedanja Beča Dalmatin Šime Talaić g. 1682. Umoliv otac za slobodu, pod stanovitom platom bi pušten. Nu dokle platu donese, morade sina u Dalmaciji ostaviti. Ovaj ga dade u samostan; tuj ga fratar Ilija Mamić nauči čitati i pisati. Kad je otac odkup izplatio, uze si i sina; — nù njemu se nehtjede kući — uteče od otca, prepliva rieku Trebižat, pa dodje opet k-svomu učitelju Mamiću u samostan, gdje ga nešto kašnje i rediše. U Šibeniku učaše šest godina redovničke pitomce mudroljublje, kasnije pako postane u Spljetu učiteljem mudroljublja. Umre u Šibeniku g. 1729. — Napisao je: „Gramatica latino-illyrica“ (u Mletcih 1713.), što se je mnogo puta izdala; onda: „Pjesan od pakla“ (Mlet. 1727.), posvećenu arcibiskupu Zmajeviću; „Nauk krstjanski“.

Stjepan Markovac iliti Margitić, rodom iz Jajca, franciškan države bosanske. Bijaše na više mjesta župnikom, a najviše u Jajcu. Poslie Divkovića pisao je posliednji azbukom. Margitić spisao je: „Izpovied krstjanska i nauk se znati pravo izpoviedati“ (u Mlet. 1701,); „Hvala od svetih aliti govorenja od svetkovinah zabilježenih priko godišta“ (Mlet. 1708.). U rukopisu je ostavio: „Homilie za cielu godinu“; „Likaruše“, u kojih su domaće likarije i liečenja napisana; „Kronika“, gdje je popisao dogodjaje u Bosni za svoga vremena. — Fratar Glavinić Franjo iz Istre izdao je g. 1702. „Život svetih“; od njega je takodjer izašlo: „Svietlost duše vierne“. — Slavan talijanski spisatelj bijaše Mavro Orbini. Na hrvatski jezik preveo je: „Zrcalo duhovno“ u 15. razgovora (u Mlet. 1703.). — Petar Mačakat, spljećanin, izdao je 1708. g. u Mletcih život sv. Josipa. — Stjepan Badrić spisao je: „Ukazanje istine medju crkvom iztočnom i zapadnom“. Jero Filipović, rodom iz Rame, bio vrlo učen čovjek i dobar redovnik. Spisao je: „Put križa“ (Budim 1730.); „Pripoviedanja nauka krstjanskoga ili Beside“, u tri knjige. Njegov je jezik čist, slog dobar i razabran. (Vidi Bos. Prijat. sv. II. str. 86.).

Digitized by Google

Medju spisatelji dalmatinskimi odlikovao se je Ardelij Della Bella, rodjen Talijanac iz Fiorenze, ježuita. U Dalmaciji naučio jezik hrvatski, te literaturu mnogimi djeli obogatio. God. 1727. izda u Mletcih rječnik: Dizionario italiano illyrico. U slovnici, što ju priklopi uz taj rječnik, predlaže opet novu ortographiju, nu ne mnogo bolju od Mikaljine. Drugo izdanje njegova rječnika izadje 1785. u Dubrovniku. Po smrti mu (1737.) obielodani M. C. njegove u vrlom slogu pisane: „Razgovore i pripoviedanja“ u Mletcih. — Mnogo zaslužan je o jezik hrvatski dr. Stjepan Rusić († u Dubrovniku 1770), koj je nastojao i u crkvu jezik narodni mjesto stare slovenštine uvesti. S-toga prevede g. 1750. sveto pismo te ga posveti sa vlastitim predgovorom papi Benediktu XIV.; nu g. 1754. dobi odgovor, da ga nesmije tiskati dati. — Slavan govornik ovoga vremena bijaše: Bernardo Zuzeri rodjen u Dubrovniku g. 1683., a umro u Rimu 1762. — Od njega se nalaze samo one propoviedi, što ih je u Dubrovniku od 1735–1741. g. držao pred skupštinom dobre smrti. Tiskom su izdane u Dubrovniku 1791. pod naslovom: „Besjede duhovne otca Bernarda Zuzeri-a“ 4. str. 424.

Izmedju patra bosanskih spomenimo i Tomu Babića (1680—1750). Izdao je: „Cvit razlika mirisa duhovnoga“ (Mlet. 1726.) obsega razna u prozi i verzih. On je takodjer spisao malu hrvatsku slovnicu. — Medju najzaslužnije muževe toga vremena spada i Filip Lastrić. Rodio se u Oćevii g. 1700, a umre 1783. Bio je provincijal bosanske provincije. Njegova djela jesu: „Nauk i način dilovati molitvu od pameti“. (Mlet. 1742. u 8 str. 12.). „Kratak način činiti put križa“ (u Rimu 1758.); „Nediljnik dvostruk. To jest po dva govorenja za svaku nedilju priko godine“ itd. (Mletci 1766). „Svetnjak, to jest govorenje od Svetic“. (Mlet. 1766). „Sermones dogmatico-morales lat. et illyrice“. (Mlet. 1755.). U rukopisu ostavio je i kroniku svoga vremena. U učenom latinskom djelu: „Epitome vetustatum provinciae Bosnensis“ (Jakin 1776.) podaje i popis bosanskih pisaca.

Vinc. Vicić rodio se u Fojnici g. 1734., a umro 1796. Složi mnogo duhovnih pjesama, što ih izda Fr. Jukić 1844. u Zadru pod naslovom: „Pisme razlike na poštenje božje B. D. Marije i svih svetih“.

Juraj Zečević, varešanin, kašnje namjestnik apoštolski u Bosni i Hercegovini, biskup od Ruspa, napisao je: „Četiri govorenja ćudoredna“ i „Vrhu kraljevstva Marijina“ iz talij. od Borgije, U rukopisu je ostavio propoviedi na cielu godinu. (Dalje.)

Kriepostna seljakinja.

(Pisala Julija Molino-Colombini.)

Prizor deveti.

Iste i gospodja Sofija.

Sofija. (Ulazi tajno. Barica i Stanka grle se; Sofija jih samo motri.)

Stanka. (Opaziv gdju Sofiju odmakne se od Barice.) Ah, gospodjo tetko! Upravo sam sada tješila siromašnu djevojku. Kako je dobra, — a koliko joj treba pripomoći! —

Digitized by Google

Sofija. Zar je to Lucijina kćerka?

Stanka. Ona je to, mila tetko. Nečudite se tomu, što ju sve zlo tuče. — Treba ju svakako žaliti, pak — ova duša zaslužuje, da joj se priskoči u nuždi.

Sofija. Čula sam, da je u svem vriedna i valjana. To znam od njezine učiteljice, pak mi godi duši, što sam ju ondje našla. Tko zna, nebi li joj mogla bud čim pripomoći.

Barica. Ah! sam vas je bog simo donio. Molim vas, nezaboravite svojih riečij.

Sofija. Stanko mila! Pusti me za koj čas ovdje samu s-Baricom. Želim joj nešto reći u četiri oka.

Stanka. (Uhvativ ju za ruku.) Što mi je srdca, cielo vam ga izlievam u dobro njezino.

Prizor deseti.

Barica i Sofija.

Barica. Kad nas već toliko branite i zagovarate, molim vas štovana gospodjo, smilujte se nekoj siromašnoj majci, pak upravo nesretnoj kćerci. (Plače.)

Sofija. Već sam čula od učiteljice, koje vas zlo tuče. Hrabri se i sokoli, mila moja dušo, — što ga najvećma možeš; bit će vam pomoći. Hoćeš dakle da izrekneš ovu: ono cvieće, što si ga onomadne predala, da ti je darovala gospodja Brentanova?

Barica. To pak mogu i prisegom potvrditi.

Sofija. Ali, tko da bi odnio one cvjetnjake gospodji Mariji?

Barica. Nisam voljna nikoga sumnjičati . . .

Sofija. I ova ti valja; nu, ako hoćeš, da ti pomognem, onda mi moraš sve povjeriti. Netajkaj mi ničesa!

Barica. Kad bi već morala govoriti — — ipak — — krivila bih — —

Sofija. Koga?

Barica. Vrtljarova sina — —.

Sofija. Zar nikoga drugoga?

Barica. Gospodična Dragica upravo me mrzi. Više putij ju vidjah, gdjeno je čehala i lomila cvieće, — al kad k-majci si, krivila je uviek mene.

Sofija. Nu, ako je onomadne gospodična Dragica odniela cvjetnjake s-vrtljarovim sinom, to bi se mogli, dà — i morali negdje najti.

Barica. Ah! ja znam gdje su. Kao da mi je nešto udahnulo, zavirih u onu tamo za kućom jamu, u kojoj sam vidjela razlupane cvjetnjake — i poovehlo jurve cvieće.

Sofija. Dobro; jesi li jih brojila; jesu li upravo četiri?

Barica. Tamo je onešto tamno, pak nisam mogla sve na tanko razabrati.

Sofija. Nikomu o tom niti rieči. Dojti će naskoro hora, kad će se odkriti grozna lopovština. Al u to ću mahom poslati poruka gospodji Brentanovoj,

Digitized by Google

koja će zaisto potvrditi tvoje rieči. Nije druge, — treba da se posvema povjeriš.

Barica. Molim vas, da neokrivite nikoga. Pomozite nam, ali samo tako, da tim nitko drugi nestrada.

Sofija. To osjećaš plemenito, mila moja; ali opet nije druga, van da mi se povjeriš

Barica. Ah, — dobre li vas! Platio Vam dragi bog! — Od nas neočekujte drugo, do iskrene zahvalnosti.

Sofija. Što je nagráda, zahvalnost je medju njimi sjajac alem. — Medjutim — povedi me tamo, gdje su oni cvjetnjaci i cvieće. To bi moglo cieloj stvari mnogo pripomoći. (Hoće da izlaze.)

Prizor jedanaesti.

Iste i služkinja.

Služkinja. Ah! — zar si došla, Barice? Jesi li našla jaja?

Barica. Jesam. Evo jih (otvori košaricu, što ju uviek držala u ruci); al jih je sada malo. Hladno je doba, pak kokoši slabo nesu.

Služkinja. Koliko jih ima?

Barica. Evo jih šest, — sasvim su svježa.

Služkinja. Biti će dosta. (Uzme košaricu, pak joj dade nekoliko novčića.)

Barica. (Motri ju sva kao u čudu.) Draga moja — to je odviše novaca.

Služkinja. Pridrž si; pridrž — Baričice moja.

Barica. Hvala vam!

Služkinja. Košaricu ostavljam ti ovdje na stolu; dojdi si kašnje po nju.

Sofija. (Služkinji tihano.) Napunite ju čimgod, što bi mogla u kući si trebati. Ja ću platiti. (Odlazi; Barica pred njom.)

Služkinja. Ah! što li ti je jaoh i pomagaj! (Odlazi.)

Prizor dvanaesti.

Dragica, Milica, pak služkinja.

Milica. Igrajmo se ovdje.

Dragica. Ne ne; tamo je sgodnije. Bacajmo od ovuda!

Milica. Pucaj ti prva!

Dragica. (Prigne se, da gadja.) Eno — pogodih ju posve blizu.

Milica. Sada ću ja, — — Uh si ga! — nisam pogodila.

Služkinja. (Ujde s-Baričinom košaricom u ruci. Košaru položi na stol.) Na noge, Dragice! uviek se valjate po zemlji; sva ćete se oprljati.

Dragica. (Igra se dalje.) Ah — mrmljavice mrmljava! — (Opaziv košaricu, ustane.) Ljepote li! A što je to u košarici?

Služkinja. To su Baričine stvari, po koje će si dojti.

Dragica. Aj si ga!? — One kradljivke? —

Digitized by Google

Služkinja. Samo sve polagahno. Moglo bi se možda podviknuti: Barica je nevina, — tko drugi kradljivac. Možda već i znate, da može gospodja Sofija dokazati njezinu nevinost, pak je upravo zato gospodja Marija odustala od nakane si; ostati će u kući.

Dragica. Zaisto je nepozna teta Sofija. Pak onda, svi ga znamo, da je Barica prodala kamelija, — pak eno — naših kamelija neima u vrtu.

Služkinja. Strpite se! (Odijde)

Milica. Pravo ju reći, mi smo ipak u škripcu. Nije druge, van da nešto nova osnujemo, nešto naime, čim bi sva krivnja pala na vrtljarova sina.

Dragica. Dà dà, al onda bi pobiedila Barica, — koju jedinu hoću, da mučim. Liepa li nam života, gdjeno nam se uviek ta mùžača slika i kaže kanoti zrcalo svega dobra na tom svietu! već je žive nemogu gledati! Tuj ti učiteljica, tuj svi naši, — a sada još i služkinja: Barica te Barica naša! Kao da je već kakovo božanstvo!? Što li ga jošte! Da se ugledam u mùžaču? To pak ne.

Milica. Nije dakle druge, van da joj i gušću skuhamo kašu, al to još prije, nego se uzmogne opravdati radi kamelija.

Dragica. Snuj ju dakle ti!

Milica. Evo je! Što bi bilo, da uzmemo štogod dragocjena, pak da joj to podvrgnemo u košaricu? Hi, hi, hi! Zar nevalja ova misao sto dukata? Mogle bismo to sakriti pod ovu rižkašu.

Dragica. Ai što da uzmemo?

Milica. Idi u majčinu sobu, — možda tamo što takova najdeš.

Dragica. Tá je dobra! a ti ćeš dole na stube, da stražiš. Kada bi tko kanio gore, a ti udri pjevat.

Milica. Na posao! (Odoše — pak se za čas vrate).

Dragica. (Drži tok, u kom je ženska zlatnina.) Pak da nisam mudra glavica? Evo majčinih naušnica. (Položi na stol tok, u koj nasipa rižkaše, onda ga opet uzme u ruke te radostno motri.) Al ovu liepu škatuljicu pridržimo si svakako. (Sada uzme iz toka naušnice te položi u dno košarice pod papir, a na to nasiplje rižkašu. U to stupi u sobu i Milica.)

Milica. Što i kako je?

Dragica. Sve je u redu. Stakleni ormar bio je otvoren, jer je u njem sobarica prah brisala; u sobi bila je samo Stanka, koja je došla, da pozove sobaricu k-majci. Našla sam tamo biser-naušnice majčine; uzela sam jih migom, — pak evo jih već na dnu košarice.

Milica. Žuri se, jer sam vidjela u drugoj sobi Baricu, gdjeno se razgovara s-učiteljicom; sadahna je ovdje.

Dragica. Netko već dolazi. Sakrijmo se eno tamo, da nas nitko neopazi. (Dalje.)

Digitized by Google

Raznice.

— II. obća hrv. učit. skupština. Mjestni odbor držao je dne 7. o. m. sjednicu, te na temelju zapisnika priobćuje cent. odboru sliedeće:

1. Za posjetnike 2. obće hrv. učit. skupštine obalila su cienu sliedeća družtva: österreichisch-ung. Lloyd za 50%, Grosswardein-Esseger Strecke der Alföld-Fiumaner Eisenbahn za 50%, Kronprinz-Rudolfsbahn za 33⅓%, Kaiserin Elisabeth-Bahn za 33⅓%, Ung. Ostbahn za 50%, K. k. Südbahn za 33⅓%. Gospodin Pongratz u Zagrebu, vlastnik kupskoga mosta u Sisku, dozvolio je da se posjetnici 2. obće hrv. učit. skupštine rečenim mostom smiju poslužiti bud pješice bud na kolih sasvim bezplatno. Od ostalih družtva nisu još stigli odgovori. Odbor je zaključio, da se sva ona družtva, koja su putnu cienu samo za 33⅓% umanjila, još jedanput umoliti imaju, da bi ugledavši se u primjer drugih — obalila cienu za 50%.

Sva družtva imaju se osim toga umoliti, da bi dozvolila, da se posjetnici 2 obće hrv. učit. skupštine uz obaljenu cienu mogu željeznicom ili parobrodom odnosno mostom poslužiti od 20. Kolovoza do 4. Rujna 1874. 2. Uslied dopisa slavn. cent. odbora br. 59 zaključeno bje: *a)* Učitelji imaju se pozvati, da bi izvoljeli prigodom učiteljske skupštine izložiti svoje vlastite izume zasjecajuće u školstvo, nu o svom vlastitom trošku.

U tu svrhu konstituirao se poseban pododbor, koji će stvari primati, te jih smjestiti u odredjenu sobu, dok ne prispije izložitelj. Pododbor taj ići će gospodi izložiteljem na ruku pri poredanju i izlaganju stvarij i vodit će ob ovih poseban imenik. *b)* Što se brzopisca tiče, to se slavni centr. odbor umoljava, da bi se za takova u Zagrebu sam pobrinuo. 3. Umoljava se slavni centralni odbor da bi izvolio ubilježiti u kulturno-historijsku sliku o gradu Petrinji, da se razvitak učiteljišta nalazi u programmu, koji će se svakomu posjetniku takodjer uručiti. Mjestni odbor misli, da nije potrebno o istoj stvari dvaput govoriti; jer bi se tím samo tiskarski troškovi povisili. 4. Stanbeni odbor konstituirao se konačno i započeti će svoje djelovanje. 5. Pročitan bje zapisnik svečanostnoga odbora, koji se za sliedeće svečanosti odlučio: 1. dne 25. Kolovoza: Izlet na gradsku strieljanu uz pratnju gradske glasbe. 2. dne 26. Kolovoza: Koncert. 3. dne 27. Kolovoza: Banket. 4. dne 28. Kolovoza: Izlet u Topusko, komu će se i pjevačko družtvo „Slavulj“ pridružiti. 5. Svaki član skupštine ima na prsijuh nositi znak. To će biti kolajna na trobojnici; na jednoj strani iste ima biti napis: II. obća hrv. učit. skupština u Petrinji 1874, na drugoj grb grada Petrinje.

U Petrinji dne 9. Srpnja 1874.

J. Velko, predsjed. Pechan Ante, perovodja.

— II. obća hrv. učit. skupština. Iz XIII. sjednice centr. odbora. Pozvati će se ravnateljstvo križevačkoga gospodarskoga zavoda, da izvjestitelja o primljenih rezolucijah imenom označi. — Pododbor u Zadru moli, da bi mu se poslale sve radnje na osnovi za školske knjige, koje su se možebiti preduzele u tom obziru u Hrvatskoj. Uputit će se na ravnateljstvo petrinjske preparandije, koje se je bavilo s takovimi osnovami. — G. J. Bobinac u Novoj Gradiški javlja predavanje „narodnje školstvo i 19. viek u obće, a napose kod nas Hrvata i najznatnije zaprieke povoljnu razvitku narodnjeg školstva u obće a napose u Hrvatskoj. Prima se te će se staviti na dnevni red. — G. F. Stjepanek javlja, da je pripravan prirediti pitanje o „gospodarstvu u pučkoj školi“. Poprimljeno od križevačkoga gosp. zavoda. — Vinkovački pododbor javlja temata. Prekasno dospjelo. — Gpčni Živkovićevoj. učiteljki u Liesingu, dozvoljuje se predujam od 50 for. u svrhu priredjivanja izložbe zabavištnih predmeta. — Glede stenografijskih bilježaka sklopit će se ugovor s g. Ljud. Tomšićem. — Petrinjski mjestni odbor pozvat će se opetovno, da sastavi naert o razvitku školstva, a da nezamjenjuje učiteljstva sa školstvom. — Skupštinski znakovi dati će se izraditi po predlogu mjestnoga odbora. — Zapisnik posljednje sjednice mjestnoga odbora u Petrinji priobćit će se u cjelosti radi važnosti svoje. — Kulturno-historička slika štampat će se u oktavu u 1200 kom. Predsjednik se opunovlašćuje, da izruči rukopis jednoj zagrebačkoj tiskari. Korektura povjerava se tajniku centralnoga odbora g. Lj. Tomšiću. — Umolit će se mjestni odbor, da se u sporazumljenje stavi sa centralnim odborom glede predsjednika II. obće hrv. učit. skupštine. Centralni odbor želi, da bi ovaj put bio predsjednikom koji izmedju krajiških školskih vještaka. — Poprimljene rezolucije prevest će se na njemački, češki i slovenski jezik, te će se dostaviti nekojim novinam s molbom, da jih priobće.

Ovomu broju priložena je učiteljska himna, koju je spjevao vrli naš pjesnik Ivan Zahar, a uglasbio Ivan pl. Zajc; priložismo ju pako zato, da se ona gg. učitelji, koji su vješti pjevači, uzmognu uvježbati u svojih glasovih, pa da onda pripomognu pjevati u sboru prigodom otvorenja skupštine.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

UČITELJSKA HIMNA.

Pjesma Ivana Zahara.

Mužki sbor od Iv. pl. Zajca.

Allo moderato grandioso. **Op. 360.**

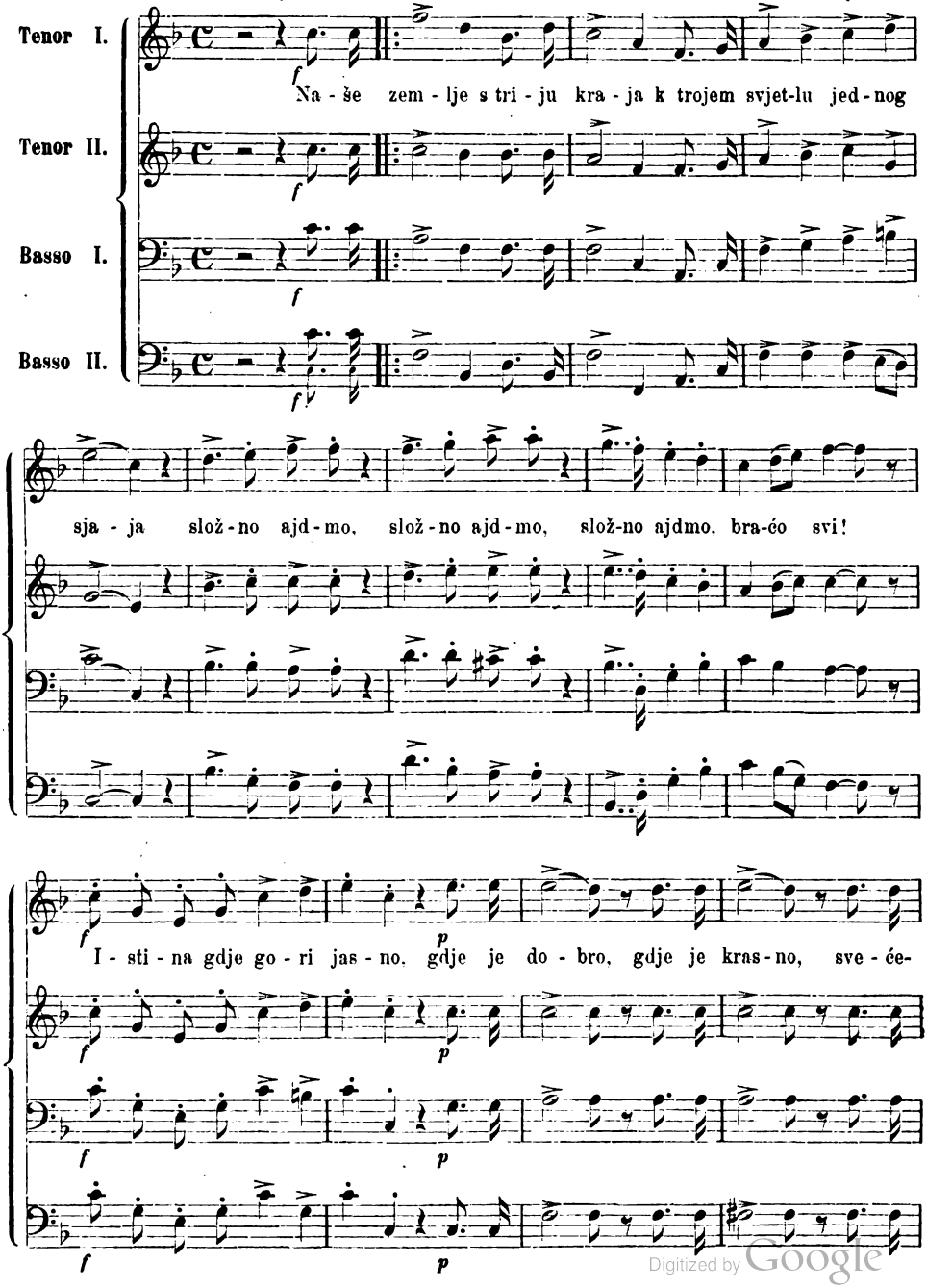

Digitized by Google

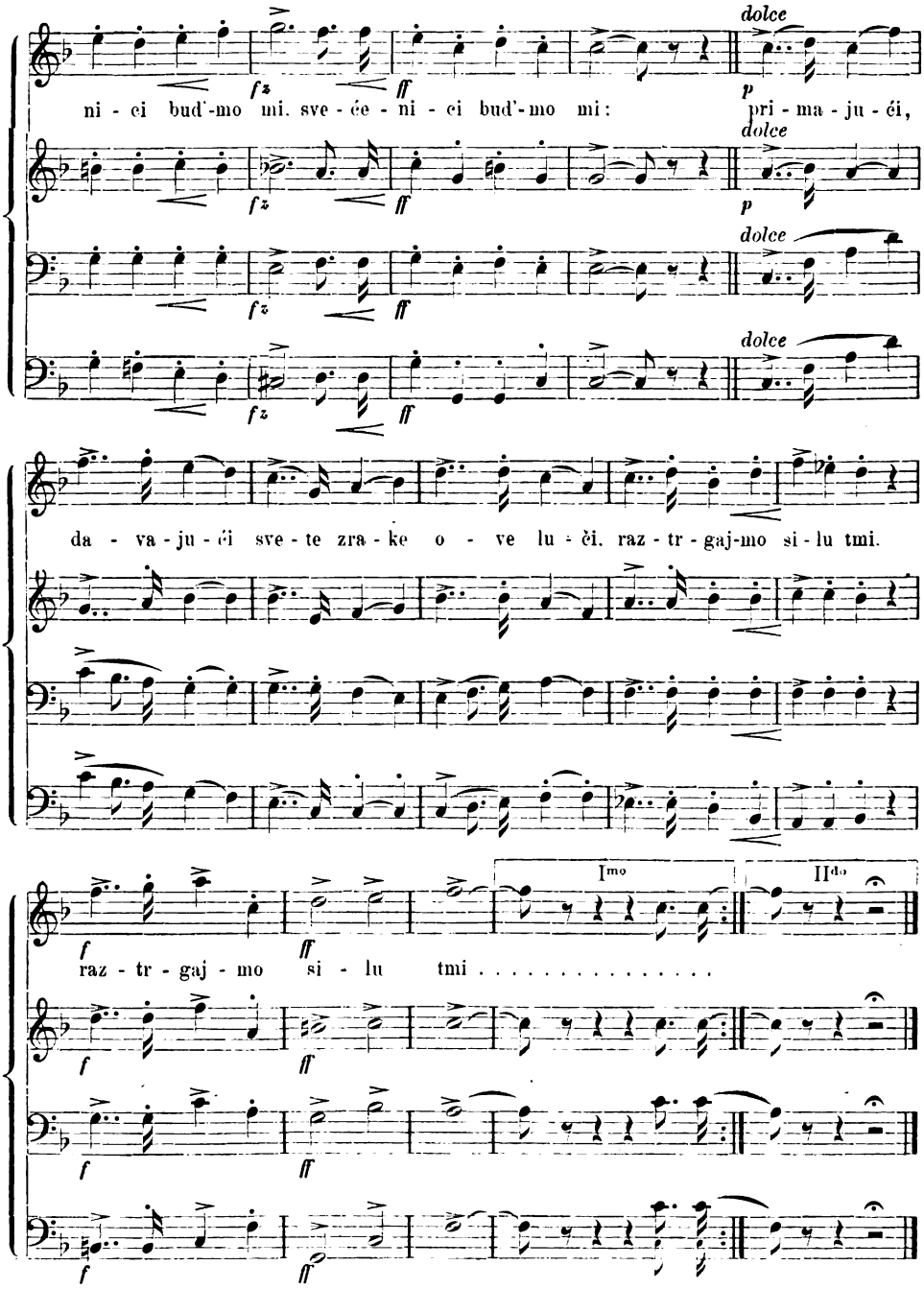

Dobre duše, svjetla uma
Radit nam je sve bez šuma.
Oružati narod svoj,
Niti mačem, niti mlatom.
Nego znanja čistim zlatom
Za tog vieka umni boj.
Neka, mjesto svojoj biedi,
Sreci svojoj, koja vriedi,
Pjevat stane glasni oj!

Biti nam je trubljom duha,
K radu prenut srca gluha.
Probuditi krasni mar:
Svaki potok i jezerce.
Svako ralo, svako perce
Tad će davat zlatni dar;
Kovat će se spomenici,
Starodavnoj našoj dici
Dati ćemo novi žar!

Bud'mo rodu dobrotvori,
Prem i da su naši dvori
Uzak stanak, nizki krov.
Našeg blaga dajmo zlato.
Potomaka nas će zato
Tihi pratit blagoslov! —
Naše zemlje s triju kraja,
K trojem svjetlu jednog sjaja,
Napred, braćo, naš je zov!

Drag. Albrecht u Zagrebu.

Digitized by Google

Br. 22. U Zagrebu, 1. kolovoza 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Srednja i gradjanska škola.

Pod ovim naslovom donio je bečki pedagog. list „Volksschule" člančić, u kojem nalazimo stvarij doista vriednih, da se osbiljno razmisle, pak zato držimo, da neće biti sgorega, ako ga u oči naše skupštine, na kojoj će se pitanje o gradjanskih školah takodjer pretresivati, i našemu štovanomu čitateljstvu priobćimo. Odista valjaju i glede toga pitanja rieči sv. Pavla, koje no glase: „Izpitujte sve, a pridržite ono, što je najbolje", pak zato treba i nam sve dobro izpitati, da pronadjemo barem ono, što je bolje, ako i ne najbolje. Pomenuti pako članak razvija sliedeće misli: „Odnošaji izmedju srednjih, te pučkih i gradjanskih škola jako su se zamrsili. Srednje škole viču, da jim pučke škole mladeži dovoljno nepripravljaju, dočim gradjanskoj školi iz gornjih razreda otimlju mladež, te od pučke škole u obće hoće, da jim bude pepeljugom. Tuj valja ustati na obranu tim više, što i pedagogijski i financijalni razlozi govore za pučku školu. Nije dovoljno, ako država i obćine usreće narod brojanicom svakojakih škola, ako neima medju njimi sklada, ako neima u svem pravoga sustava. Tuj treba ponajprije, da se zavodom, kojim je širiti medju narodom obćenito naobraženje, osigura obstanak tim, da budu nesamo valjano uredjeni, nego da jih i čim više mladeži polazi; srednji pako i strukovni zavodi, koji su si ili uzporedjeni ili jedan drugomu podredjeni, nesmiju jedan drugomu u djelovanju prieći. To pako sbilja biva izmedju gradjanske i srednje škole; gornji razredi gradjanske i dolnji srednje škole rade si medjusobno o glavi. Ove su škole poput biljka, koje se na malenu prostoru bore za tlo, zrak i svjetlo, te jedna od njih napokon mora propasti. Ali obično u ovakovih slučajevih nepobjedi uviek ona, koja je koristnija, nego često ona, koja je imala dosta vremena, te dobro uhvatila koren i razbrčila se, zaguši drugu od nje koristniju biljku. Tuj pako drugo nepomaže, nego motika, pa posjekav uzbujalu biljku, osjegurati život slabijoj. Pa u toj namjeri evo i ovih redaka.

Obće se priznaje potreba obćenite, narodu čim više priudešene, te praktične pučke naobrazbe, a u tu svrhu imaju služiti pučke i gradjanske škole.

Digitized by Google

Nu koja od toga korist, ako se pučka škola i nižji razredi gradjanske škole smatraju samo prelaznimi postajami, preko kojih ima mladež čim prije projuriti u srednje škole, samo da uzmogne ponosno kazati, da študira, neglededć na to, da srednja škola svojimi primitivnimi počeli znanosti nemože ništa ciela, u sebi savršena pružati. I tako se sgadja, da su doljnji razredi srednjih škola prepuni, dočim su gornji razredi gradjanske škole prazni. Obično se drži srednja škola kao prärogativa tako zvanih boljih stališa, dočim se pučka i gradjanska škola ostavlja puku, što no ga zovu misera contribuens plebs, neobzirući se ni najmanje na to, da srednja škola bez visokih škola nije cilja polučila, da je bez njih kao stablo bez krošnje. To pako škodi općoj pučkoj naobrazbi, a tim osobito stališu gradjanskomu. Nevaljali realci, nezreli gimnazijalci stupaju bez usavršena, praktična znanja u gradjanski život, u kojem se hoće, da bude svaki pojedinac podpun čovjek i valjan značaj, — te uobrazujuć si, da su nečemu višjemu pozvani i bog zna koliko proučili, obično su najlošiji radnici, najkukavnije eksistencije.

Tomu valja doskočiti, ako hoćemo, da nam bude sav puk jednolično te praktično naobražen. Zapriečiti valja, da nam se ili iz gluposti ili oholosti roditelja radjaju takovi polutani, koji nisu ni meso ni riba; valja zatvoriti put, da neće moći nitko prije kusati na počelih znanosti, dokle si nije stekao toliko općega naobraženja, koliko se hoće od svakoga i sliednjega pučanina, te da neće onda, ako možda kod svoga študovanja propadne, doći onako ni kuhan ni pečen u krugove gradjanskoga stališa. U kratko, svaki i sliednji imao bi do 14. svoje godine polaziti obveznu školu, bila ona pučka ili gradjanska, da se tako valjano pripravi za gradjanski život, a s-druge strane, da si udari dobar temelj, ako bi se htio dati na nauke.

Pitat će na to mnogi: A što ćemo s-dolnjimi razredi srednjih škola, koji no otimaju već 10- i 11godišnju djecu pučkoj školi? Odgovor je kratak: Neka se s-njimi postupa kao s-rak-ranom, što oni za obću pučku naobrazbu sbilja i jesu, pak neka se bezobzirce kao takova izrežu iz organizma našega školstva.

Ta sbilja nije drugo nego sljeparija, kad tko hoće suditi u desetgodišnjega dječaka, koji jedva nauči nešta čitat, pisat i računat, da je sposobau za višje nauke ili nije, ili kad se hoće tako rano odlučiti, da li je sposoban za humanistične ili realistničke nauke. Nu i to nije mnogim još dovoljno, već oni hoće da i tako preranu dobu za znanstvene nauke još na manje snize nekakovimi pripravnimi razredi, ali ne možda, da mladež u povojih već k-sebi privabe i znanstvenim ih mliekom odoje — podnipošto — već oni većinom nakon nekoliko potraćenih godina bacaju za svoje svrhe neprikladan teret opet u krilo gradjanstva, kao novi nesposobni ali arogantni mu prirastak.

Je li to od nužde? Mi tvrdimo da nije! Jer ako si mladić do svoje 14. godine pribavio dostatno općenito naobraženje, nije sjegurno ni k-naukom zadocnio, te će dosta rano doći još u srednju školu. Ova će se pako tim osbiljnije moći podati svojoj zadaći, te će sa zrelijom i sposobnijom mladeži i većim zahtjevom moći mnogo laglje zadovoljiti, nego li je to kadra sada s-današnjom

Digitized by Google

duševno i tjelesno nezrelom nedonošćadi. Pa ako su odprije tehničke visoke škole kadre bile učenike ondašnjih sjegurno ne upravo sjajnih pučkih škola uz neko predhodno praktično naobraženje dovesti u jednu, najviše dvie godine svomu cilju, to će tim laglje poći to za rukom srednjim školam u 3 ili 4 god. sa mladežju, koja je 8 godina polazila školu.

Dosadanji uspjesi, što no se postizavaju u nižjih razredih srednjih škola, dokazuju, da bi se isti lako i bez svakoga uštrba zamieniti mogli gradjanskom školom. Ta s-malom iznimkom uči se skoro isto gradivo ovdje i ondje, a sva je razlika jedino u tom, kako no p. n. gg. učitelji sa srednjih škola tvrde, što se ondje ote discipline znanstveno tumače. A to je upravo najveća nesgrapnost. S-nezrelom mladeži neda se lje na znanstvenu raditi, pače niti joj se nesmije znanstveno docirati. Usuprot valja tuj metodički postupati, t. j. onim načinom, koj se većini p. n. gg. profesora srednjih škola nemili. Ako pako neka od ote gg. tvrde, da se i onako na srednjih školah metodički postupa, to oni upravo time dokazuju, da su dolnji razredi otih škola i sbilja suvišni, te da jih gradjanske škole mogu podpunoma zamieniti.

A sad još jednu s-financijalnoga gledišta. Sa svih se strana dovikuje, da za škole neima novaca. Zašto onda da se uzdržavaju dvojake škole, od kojih su jedne suvišne, ako ne sveobćoj pučkoj naobrazbi upravo ubitačne? Odstranit ih dakle, pak tim će se steći dovoljno sredstva, da se gradjanske škole onako urede kako treba, da svojoj zadaći podpunoma odgovore, te s-jedne strane u punih razredih pružaju sveobće naobraženje puka, a s-druge strane, da polože valjan temelj za dalnje znanstveno obrazovanje".

Nekoliko riečij u pozdrav centr. odboru II. obće hrv. učit. skupštine*.

Rodoljubivi slavjanski narodni prijatelji!

Glas, da će ove godine sborovati II. obća hrv. učiteljska skupština, pobudio u meni veliku radost, razveselio mi srdce. Nemogu propustiti, da vas i ja nepozdravim, da vam nedoviknem s-dalekoga bugarskoga juga: Radite braćo! radite na pedagogijskom polju, doklegod živite! Dobra vam sreća, dobar uspjeh, braćo Slavjani!

Razdragan silnimi čuvstvi jedva nalazim riečij, da izrazim, koli željno očekujem čuti o plodu Vašega svetoga preduzeća, Vašega bratskoga udruženja, Vašega umnoga rada i Vaših trudova, koje ulažete za uzgajanje i obrazovanje miloga si naroda!

Slavjansko je pleme dosta znamenito! Historija se ponosi djeli slavjanskih muževa! Zato pokažite, braćo, djelom, da i danas još živi slavjansko pleme, da

* Ovaj pozdrav donio je „Slavj. pedagog" na bugarskom jeziku, a mi ga u prievodu priobćujemo našemu štovanomu čitateljstvu, radujući se što je naš rad i u braće Bugara odziva našao. Daj Bože, da već jednom i bugarskomu narodu sunce ograne! Ured.

Digitized by Google

ima duha u slavjanskih muževa, da teže uviek napried! Ista ideja za obći rad na pedagogijskom polju vlada i u naših srdcih, vlada u srdcu cieloga mi bugarskoga naroda, koji je trpio i trpi nesnosno i igo s-neznanstva, ne od svoje volje, već radi nesmiljenih okolnostij. Dà, bugarski narod dokazuje, da teži za naukom i napredkom, dočim želi i nastoji, da se u svakom i najmanjem selcu otvori škola. Nu ipak svakako nam je potrebno ono, što Vaš um i otvoren duh proizvadja, braćo Slavjani! Vaši umni izobreti, Vaša načela o uzgoju mladeži mogu nam služiti primjerom u našem mladjahnom razvijanju! Vi ste voljni i odlučni raditi za umni si razvitak. Vam je otvoreno široko polje, samo da ste uviek ujedinjeni, pokažite narodu, da je sloga prvo Vaše načelo u radu, da Vas ljubav ogrijava kod svakoga poduzeća! Nerazdieljujte ničesa, što je obće slavjansko, netražite u tudjoj nesreći svoju sreću i blagostanje!

U istinu svakomu Bugarinu bit će milo i drago, da sazna, što se radi u slavjanskih krajevih oko umnoga razvitka, za to, ako je moguće, moje je mnienje, da se sva riešenja i svi zaključci skupština u slavenskom svietu obielodanjuju i na bugarskom jeziku, te da se pošiljaju u Bugarsku preko poznate osobe, da jih širi medju narodom uz umjerenu cienu. Tim će se prinieti velika korist našemu narodu za razvitak mu duševni, to će biti liepi primjer i našemu učiteljstvu, koje će uvidjeti, da se samo od njega izčekiva narodni razvitak i prosvjeta, da je njemu u rukuh narodnja sudbina.

Razloživ tako u kratko sa nekoliko riečij onu dobrobit, koju nam Bugarom mogu izkazati braća Slavjani, molim, da ih prosude oni, o kojih ovisi obće obrazovanje i umstveni razvitak slavjanskoga svieta, pa ako ih shodnimi pronadju, neka se ustvare.

U Nikopolju, 24. Maja 1874. T. H. Stančev.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje X.

Desetični ulomci.

Aj, aj! što ćemo sada početi s-ono 2 tokara? Ipak jih nebi rado izgubiti. Sada se tu radi o tom, da izkažeš čast svim tim dekoracijam, kojimi sam te, moje diete, nadario. Što ćeš sada početi?

Dielković stane žuhko plakati. Neznam, reče. Više me nije naučilo. I sjetiv se, nezahvalnjak neki, sestre si Bistre, reče ovo: Jedino moja sestra, mucaše groznim naporom, jedino moja sestra znala bi tu pomoći.

Brže te žurno upregoše najbolje kraljeve konje pred najbolja njegova kola a prvi kraljevski konjušar sjedi u kola pak ćeraj i skokom i grabom. Nije bilo moguće povjeriti ove zadaće kod tako žurne vožnje običnomu konjušaru. U tinji čas povratila se kola, a dok bi se konjušari trsili oko konja, pokrivenih bielom pjenom, skokne Bistra na zemlju lagano i vitko poput ptičice.

Digitized by Google

Dva nekadašnja trgovca, jabučara, pohite njoj u susret sa svojimi zveketajućimi i plesajućimi dekoracijami, pletuć noge u duge pregibe i nabore krasnih svojih oprava. Bistrica opaziv jih, bukne u grohotan smieh. Kako li ste mi nesgrapna lica, siromašna moja djeco! Nisam znala, da ste poslala toli velemožnom gospodom.

Ah! Bistrice, zamrmlja Dielković, sada nije hora, da nam se rugaš, izgubljeni smo i mi i naše blagostanje, ako nam ti nepomogneš. Pak joj začeo žurno, posve plaha lica pripoviedati, što se malo prije dogodilo. Nije zato jošte znala, jerbo prvi konjušar u svojoj hitnji nije imao kada, da joj šta tumači.

Viditi ću, što se tu bude dalo uraditi, reče Bistra posve hladno. Što si se tako uzfrljao. Osvjedočena sam, da to nebude toli težko.

Unišla je u priestolnu dvoranu bez i najmanjega straha i smetnje radi tolike svjetine; pak uljudno pozdravi družtvo, koje je migom sve za se zadobila. Isti ministar financija i nehotice prijatno joj se nasmiehnuo. Jedan od častnika, koji bijaše uz kralja, prišaptne mu nekoliko riečij a kralj se snadje sav u čudu, doznav, da ima pred sobom pravoga izumitelja svih tih liepih stvarij, što jih je toli slavio u osobi dvijuh učenika. Zavjerio se je, da se tu već neda u ništa zakvačiti. Nu što si je mogao početi? Kraljevi su kao svi ostali ljudi: nemogu znati onoga, što jih drugi nisu naučili.

Zatim se je razložio neki svečani mir po svoj dvorani. Bistra uprla je oči na ta kobna 2, što su tako u zao čas došla, te se je duboko zamislila.

Gospodaru, reče konačno, ove dvie jedinice jesu desetputij slabije (manje vriedne) od desetica. Desetice su deset putij slabije od stotica, i to bi uviek išlo ovako sve do drugoga kraja brojeva. Postupice kako se prelazi od brojke do brojke, počamši od najvišje, one predstavljaju uviek veličine od deset do desetkrat manje. Valjda vam se to već tumačilo.

Što nam brani, da ovako nastavljamo i poslie jedinica?

Imamo dieliti 2 s-8, što se je s-početka činilo nemogućim. Može se to evo ovako.

Stade pisati:

20	8
16	25
40	
40	
00	

Kada razdielimo svaku tih jedinica u deset čestij, imati ćemo 20 mjesto ona 2; nu svaka tih desetih čestij biti će deset putij manja nego jedinica, drugač rečeno, biti će to desetina od jedinice.

U 20 sadržava se 8 dva puta, čini 16.

Digitized by Google

Kada bi se tu radilo o 16 jedinicah, 8 bi se u njih posve stalno sadržavalo 2 puta. Nu buduć se tu radi samo o 16 desetinah od jedinice, to će reći, kolikoće deset putij manje, lahko se uvidja, da se tu nalaze samo 2 desetina putij, to će reći deset krat manje. — Pišemo 2 desetine u količnik.

Oduzmemo li dakle 16 desetica od 20, to nam preostane jošte 4.

Razdielimo li svaku tih 4 desetina od jedinica opet u deset čestij, buduć je deset krat deset sto, imati ćemo stotnine od jedinice te ćemo jih imati 40.

4o sadržaje u sebi 8 upravo 5 putij, a dosljedno 40 stotnina sadržavati će jih 5 stotnina putij. — Pišimo u količnik 5 stotnina uz dvie desetine, pak smo djelitbu svršili.

26.746 sadržaju 8 u sebi najprije 3.343 krat, za koje biste gospodaru imali dati 3.343 jabuke.

Tamo su još 2 desetine, 5 stotnina, ili bolje 25 stotnine putij, za koje ćete imati 25 stotnina jabuka.

Ah, ah! reče kralj, koj je imao nešto slična s-Gomiljkom, i koji nije rado dugo razmatrao: ah, ah! to mi se čini ipak kao da je zamršeno!

Bistrica opazi dvie liepe pogače, što jih bio junoša donio na plitici za prikus kraljevskoj porodici.

Vaše će veličanstvo blagohotno označiti 8 osoba, pak mi dopustiti, da medju nje razdielim ove dvie pogače?

Kralj je naznačio najprije sebe, tako je i valjalo; poslie kraljicu i maloga kraljevića; zatim ministra financija, koji je bio tim još časom u velikoj milosti; pak Bistru i obadva brata; konačno da ima i osmoga, uze prvoga tajnika, koji mu bijaše upravo kod ruke. Gospodin tajnik radio je pogače, kadno bijaše jošte kuhtićem, a sada jih je jeo. Nije to mala stvar, postati učenjakom!

Kada se tih osam opredielilo, Bistrica izvadi iz džepa nožić, i razdieli svaku pogaču u deset čestij. Imala jih je, naravski, dvadeset.

Pak reče: gledjite gospodaru, imamo tu 20 desetnina pogače. Metnuti ću jih 16 na stran, pa ćemo imati svaki dva diela.

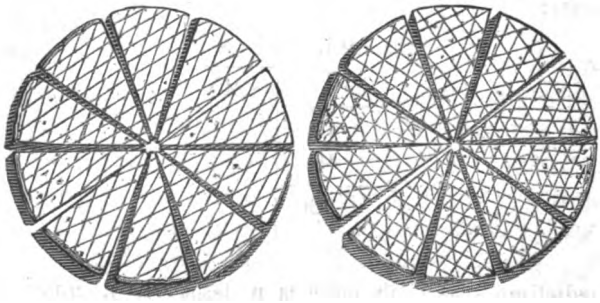

Razdielila je takodjer u deset diela i preostala 4 komada. Uzevši onda pozorno medju palac i pokazivajuć jedan tih 40 komada reče: Dobro gledjite, ovo je stotnina od jedne pogače, buduć jih treba deset onakovih, da se načini de-

Digitized by Google

setina jedne pogače. Imamo takovih stotnina 40. Razdielimo jih medju se, pak ćemo svaki imati 5. Imamo već 2 komada, od kojih svaki valja 10 onih malih ondje. To je dakle 25 stotnina pogače, što će na svakoga doći.

2 dieljeno s-8 dade količnik 25 stotnina.

Živila! klikne kralj prvi a za njim sav dvor ponoviv: Živila! Samo se je Oskar nešto kiselo držao, jerbo se je s-početka nadao, da će dobiti veći dio; te dvie pogače donielo je za trojicu, a ne za 8. Kraljica ga pokušala umiriti, prepustivši mu svoju čest; nu isto mu jošte nebijaše dovoljno. U to, mahnu junoši rukom, koji je odmah izčeznuo sa svojom pliticom, da se što prije s-punom povrati.

Medjutim častili su se ostali svojimi 25 stotninami pogače, a kralj tuckajuć ministru prijateljski po ramenu, laskao mu je najsladjimi riečmi punima ustima, za tu liepu misao, koju je imao, i zato, što je znanost tim toli unapriedio.

Sada, mila djevojčice, reče Bistrici, kada je bio pogutnuo svoju posljednju stotinicu pogače, hajdemo na posao, ako ti se uzrači. Kako nam je pisati brojeve jabuka?

Kako sam vam to naznačila, gospodaru, metnuvši nove brojke na desno u red od jedinica. Samo da označimo odielbu, načiniti ćemo zarez medju jedinicom i najmanjom onom česti, što sliedi.

Pisà: 3.343,25.

Za ovim zarezom može se metnuti brojka po volji. Njihova se vriednost onda sve to postupice deset po deset krat uviek pomanjuje, isto tako, kao što se za zarezom, počamši od jedinica iduć na lievo, uviek deset krat povećuje.

Tako imamo lievo od jedinica, koje su izhodište svemu ostalomu, desetice, stotine, tisuće, desetice od tisuća itd. to će reći u vriednosti, koje su deset krat sve to jače.

Na desno od jedinica imati ćemo desetine, stotnine, tisućine, desettisućine. to će reći vriednosti desetkrat sve to slablje, manje. Zarez će nam biti oglasiteljem, gdje da začinju vriednosti rasti s-jedne strane i padati s-druge.

Bora mi! to je prekrasno i sve tanahno, klikne dobročina kralj, smijuć se od veselja, i pokazajuć rede izvrstnih svojih zuba, koji mu se činjahu vrstni, da shrušću 3.343 jabuke i s-ono 25 stotnina.

A zamisliv se malko, reče: Ah! da! sada vidim, vidim, da je sva sila upravo u tom zarezu. Nu šta bi bilo, ljubice moja, da se dogodi nesreća te se čovjek zabuni te nebi znao, kamo da ga stavi? Znadeš li, da bi se onda sve to težko razabiralo.

Oprostite mi, gospodaru! i tomu je posve lasno pripomoći. Pomakne li se zarez o jedan red na lievo, postati će broj deset putij manjim a tako uviek sve do prve brojke. Kada se pako pomakne zarez o jedan red na desno, postati će stoputij većim; a to uviek ovako, sve do posliednje brojke.

A dok baš na to mislim, to će biti ujedno i veoma naredan način, jednim potezom žesa umnožiti ili dieliti deseticom, stotinom itd.

Digitized by Google

Da se broj umnoži deseticom, poodmakni zarez o jedan red natrag, da broj dieliš deseticom, pomakni ga o red napried, pa si svršio posao.

Vidite ovako: 33.452, 5.

Imate deset krat više jabuka.

A ovdje: 334,325.

Imate sada desetkrat manje jabuka.

Dakako! mala ti čaralice. A kako ćeš nam to dokazati?

U prvom slučaju postale su vaše jedinice deseticami: jesu dakle desetkrat jače. U drugom slučaju promienile su se jedinice u desetine; jer su deset krat slablije.

Kao što u ova obadva slučaja, svi su se redovi istim korakom ili pomakli napred ili odmakli natrag, svi su jednolično ili desetkrat slabiji, čim su se sve česti broja ili povećale, ili pomanjile, prisilile su naravski, da i cieli broj učini isto tako.

Veoma sam s-tobom zadovoljan, diete moje, ti znaš odgovoriti na sve.

Neću te pitati nego samo jošte jednu stvar: kako treba imenovati brojeve, što si jih sadahna iznašla, i koji su umiešćeni za zarezom?

Bistrica se malo zamislila pak časkom nešto snuje. Kada sam bila jošte malena, reče, slomih ruku, i sjećam se, da je to lječnik nazvao slomkom.

I u ovom slučaju razlomismo jedinicu u česti, a ove česti opet u druge jošte manje. Nazvati ćemo dakle nove naše brojeve slomke, a buduć se ti komadi lome uviek od deset do deset, reći ćemo jim: „desetični slomci“.

Svi ovdje prisutni za stalno znaju latinski; netrebam dakle nikoga naučati, da latinski decimus znači deseti.

To se razumije, reče kralj, mi svi znamo latinski. Medjutim oni, koji nisu čuli rieči decimus, — ima li ovdje možda i takovih, sada joj poznaju znamen. (Dalje.)

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

U liepom slogu pisao je benediktin Arkangjel Katić, Dubrovčanin. Njegove su propoviedi, što ih je držao u Dubrovniku za vrieme od kuge, tiskane ondje g. 1787.

Dr. Josip Pavlović Lucić rodio se 15 ožujka g. 1755. u Makarskoj a umre g. 1818. Svršiv nauke u Padovi, postane kanonikom u Makarskoj, a kašnje namjestnikom biskupovim i apoštolskim povjerenikom u Bosni. On je napisao mnogo knjiga u raznih jezicih. Ostavio je u latinskom jeziku sedamnaest, u talijanskom sedam, a u hrvatskom još više knjiga. Katalog njegovih spisa izdan je napose u Dubrovniku g. 1808.

Kadčić Ante rodom iz Makarske od plemenite i starinske kuće, biskup trogirski i arcibiskup spljetski, napisà: „Bogoslovje diloredno iliti rukovod slo-

Digitized by Google

vinski na poznanje sv. reda", u Bolonji g. 1729. Ovo djelo pohvali i radostno primi sveštenstvo u Dalmáciji ne samo radi čistoće jezika, koja ga krasi i kojoj onda nije bilo para u hrv. književnosti, nego i sbog dubokih mislij, koje se u njem sjaju. Kadčić umre 5 List. g. 1745.

Pop Tomo Ivanović sastavio je „Povjestnicu crkve dubrovačke" godine 1804.

Spise za narod počeše pisati Dominik Gjaunuci: „Nauk poljskoga težanja" (Mletci 1792.) — Frat. Cipriani Farković: „Nauk za težake od Dalmacije" (Mlet. 1799.) — Dr. Luka Stulli rodi se u Dubrovniku godine 1722. Spisao je osim mnogih drugih spisa na lat. i talij. u hrv. jeziku: „Razglas više tuge" u Dubrovniku 1805. g. On umre 1828 g.

Obradjujući jezik i pišući rječnike stekoše si neumrlu slavu i zasluge o jezik hrvatski: Fr. Marija Appendini, Josip Voltiggi i frat. Jovan Stulli. Appendini rodi se u Poirìnu (u Piemontu) 6. Stud. 1769. g., a umre u Zadru kao misnik 29. Siečnja 1837. On dodje kao učitelj govorničtva 1792 g. u Dubrovnik te se takovom marljivošću poče učiti hrvatskomu jeziku, da je 1808 g. dosta dobru slovnicu hrvatsku izdao. „Notizie istorico-critiche sull' antichità, storia e letteratura de' Ragusei", u Dubrovniku g. 1802. U rukopisu je dogotovio znameniti spis, ili kako sam kaže „opus sane operosum": Varno illyricus seu de originibus linguae illyricae ejusdem cognatione cum graeco, latino et teutonico sermone".

Voltiggi Josip (Voltić) Istrijanin, bio redarstveni činovnik u Beču, umre oko g. 1827. Izdao je g. 1803. u Beču svoj ilirsko-talijanski i njemački rječnik (Ričoslovnik illiričkoga, italijanskoga i nimačkoga jezika), njemu je priložio i hrvatsku slovnicu, a u njoj učio novi, od Mikalina i Bellina različiti pravopis. Posljednji Stulli (1729—1817) radio je na svom znamenitom i slavnom rječniku punih 50 godina. Razdieljen je na tri dielà. Prvi je latinsko-ilirski u dva diela (u Budimu 1801—1810.); drugi dio je ilirsko-latinski i talijanski u dva diela (u Dubrovniku 1806), a treći jest talijanski, ilirski, latinski takodjer u dva diela (u Dubrovniku 1810). K-rječniku tomu napisà Appendini predgovor „de praestantia et vetustate linguae illyricae". Cielo djelo posvetio Stulli Ferdinandu I. Od brata Stullova, popa Ivana (1728—1804), koj ga je mnogo podpomagao kod rječnika, ima nekoliko nabožnih spisa.

Od g. 1806—1810. izlazio je u Zadru časopis: „Kraljski Dalmatin", takodjer i u talijanskom jeziku (Il regio Dalmata). Učrednici (urednici) mu bijahu Budrišić i Santić.

Na koncu ovoga vieka spomenimo Augustina Miletića, fratra bosanskoga. Miletić se rodio u Fojnici 1736. g. Umro g. 1831. Postane biskupom Danlianskim i namjestnikom apoštolskim u Bosni. To je bio čovjek učen i svetoga življenja. Izdao je g. 1815. u Spljetu: „Početak nauka krstjanskoga i kratko iztumačenje nauka krstjanskoga"; nadalje: „Naredbe i uprave biskûpâ, namistnika apoštolskih prošastih i sadašnjega" itd. (Spljet 1815. Rim 1828.), zatim: „Početak slovstva i napomena nauka krstjanskoga" itd. (Spljet g. 1822.);

Digitized by Google

konačno: „Iztumačenje stvarih potrebitih nauka krstjanskoga“ itd. (Rim 1828.). (Vidi II. svez. Bos. Prijat. od Jukića str. 88.).

Stjepan Marjanović, provincijal bosanske države, rodi se u Lipnici 1794., a umre g. 1847. Napisao je latinski: „Institutiones gramaticae i diomatae propositae ad usum juventutis“ (Spljet 1822); „Syntaxis linguae latinae“ (Mlet. 1823.); „Bukvar latinskih i iliričkih slova“ (Budim 1835.). Pisao je i dogodjaje svoga vremena redovničke i svietovne. (Bos. prij. svez. II. str. 89).

I time bismo pregledali sve glavnije pisce prozaičke iz ove dobe, pa vidimo, da je znanostij veoma malo zastupanih — a ono malo pisali su hrv. pisci radje na latinskom ili talijanskom jeziku budući im hrvat. jezik za to jošte služiti nemogaše. A nebi li se onaj jezik, kojim je Gundulić svoj neumrli epos sastavio, i za znanosti prirediti dao — toga nisu ni pokušali. Najveću slavu za brižnimi fratri po mnienju Š. S. zaslužuju ipak oni, koji su u ono doba narodu hrvatskomu tumačili njihovim jezikom: kako treba težiti polje, kao n. pr- Farković i Stulli Luka. — Borba o pravopisu, što se je započela g. 1644. Kašićem, nije se nikako riešiti mogla, te je jošte u Dalmaciji prvih godina nove literature biesnila.

Na sjeveru u provincijalnoj Hrvatskoj i u Slavoniji rabio se je do XVIII. stoljeća većinom latinski jezik u izvanjskom svietu; — crkvene knjige za puk bijahu naravno u hrvatskom jeziku. — Pod konac XVIII. vieka počele se u Slavoniji pisati na narodnom jeziku neke poučne i nabožne knjige slavonskim pravopisom, koj se je razlikovao od dalm. i hrvatskoga. Od spisatelja onih jesu najzaslužniji: Kanižlić Ante, koji se rodio u Požegi g. 1700. Kanižlić bio Isusovac i služaše kao učitelj u požežkom zavodu više godina, gdje i umre godine 1777. On je osim nekih nabožnih spisa za mladež i historičko djelo: „Pravi kamen smutnje velike“ spisao, da razpravi uspjehe odieljenja crkve zapadne od iztočne, te je u Osieku g. 1780. tiskom izašlo. Iste godine izašla je i njegova pjesma: „Sveta Rožalija panovmitanska“ (u Beču 1780.), spjevana je u metru, kojim se je služio Marulić. Proza mu teče.

Josip Krmpotić bijaše rodom iz Like, posveti se duhovnomu stališu i postade dvorskim kepelanom u Beču. Napisa pjesmu: „U slavu Josipa Malenice“ g. 1783.; „Radost Slavonije“ g. 1787. i „Put u Krim Katarine II. i Josipa II.“ (1788). Sve u versih.

Matija Antun Relković vodi lozu iz bosanske porodice Relkovićâ, koji se u neznana vremena kako no i mnogi drugi preseliše, bježeć od zuluma turskoga, na ovu stranu i nastaniše u selu Svinjaru, gradiške regimente, koje leži medju Brodom i Starom gradiškom, na utoku rieke Vrbasa u Savu i broji od prilike 140 kuća. U tom selu rodio se spisatelj naš dne 6. Siečnja 1732. Otac mu bijaše rodom prosti graničar a službom carski krajiški kapitan. Granica naša — budi mimogred rečeno, koja neimade nikakova boljarstva, nakitila je povjestnicu tolikimi slavnimi imeni muževa prosta roda i plemena, da se nijedna zemlja u tom s-njom uzporediti nemože. Ona nam dade i našega Relkovića, dvostruka — na oružju i peru junaka. Pošavši mu otac g. 1741. u boj

Digitized by Google

talijanski, izruči ga, dječaka od 10 godina, brizi nekoga O. Mihovila Pavunovića, čuvara redovničke države sv. Ivana kapistranskoga u samostanu Cerničkom, u koga izuči početne nauke i domala ode njekud u Ugarsku, da ih tamo nastavi. Medjutim mu se otac vrati iz Talijanske, i buduć nevješt pismu, uzme ga k-sebi, da mu pročita i napiše, kad mu što uztreba. G. 1748. stupi mladićem od 16 godina u carsku vojsku kao prostak: g. 1749. postade zastavnikom a g. 1735. lajčmanom kod brodske graničarske regimente. God. 1576. kad no bijaše u najvećem napunu, u dvadeset i četvrtoj godini svojoj, planù krvavi rat izmedju Austrije i Pruske, koji za sedam godina proždre preko milijun ljudij, zemlje opûsti, narode ucvili, a slabo se tko od njega pomože. U njem je vojevao proti neprijatelju i naš Relković i borio se kod Kolina, Vratislave, Torgove i Maksena i bude ranjen u lievu ruku. Kod Vratislave ga zarobe i odvedu u Frankfurt na Odri. Tu sužnjem bivši, imadjaše za domaćina vrla nekoga Niemca, u koga si knjižnicom ugodno vrieme kratijaše i francezki nauči. Oprostivši se sužanjstva vrati se opet k-carskoj vojsci pod Draždjane. Taj put se valjade udaljiti Relkoviću prvikrat od svoje mile domovine. Tko nije kušao tudjinstva, taj nezna ni ljubit svoga. Da ostavi dakle, ako bi poginuo, ili da ponese sobom, ako bi se vratio, kakov takov spomen i dar narodu svomu, uze g. 1761. sried buke bojnoga oružja pisati u Draždjanih, prestolnom gradu zemlje Saksonske Satira, te ga ondje i štampati dade. On, kao i nijedan pametan, neljubljaše sliepo naroda svoga. Znadijaše on dobro, kako je medju narodom živio, sve glavne mane njegove i upravo zato, što ga je silno ljubio, htjede, da ga bratski pouči nebi li se okanio stare hrdje svoje Od toga dara, ili kao što on veli „pazara“ nemogaše donieti iz tudjih zemalja otačbini svojoj dražega i povoljnijega, niti joj se mogaše udobriti ljepše za to, što ga ima i što se je u njezinu krilu odgojio“. Nijedna se knjiga nije tako udomaćila kod našega naroda, kao Satir. On spada reć bi u dom i naći ćeš ga za policom mnogoga pismena seljaka i gradjanina našega. A to je zato, što je Relković poznavao dobro narod i govorio mu jezikom njegovim; a po tom što si je odabrao u dobri čas način pisanja, kojim se istina najbolje prometnuti dade. Satirom ćeš kazati istinu, da te svaki rado sluša: da se neomraziš, a da opet štogod opraviš. Prvo izdanje Satira razjagmi se i od 1500 iztisaka neostade spisatelju u dvie godine nijedan.

Kako se je Relković u sedmogodišnjem ratu vladao — o tom neka je jedini dokaz milost carska, koja ga obdari plemstvom pod imenom od Ehrendorfa. Vrativši se s-vojne, služijaše i nadalje u svojoj graničarskoj regimenti. Bivši častnikom u Šamcu napisa drugo svoje djelo, „gramatiku naime iliti slovnicu za našince, koji bi htjeli njemački i za Niemce, koji bi htjeli učiti hrvatski. Do god. 1822. bi ta knjiga dva puta štampana. Osim toga izdade za svoga života još sliedeća djela: „Ezopove fabule“ sa slikami; „Nek je svašta“, malu knjižicu, punu nauka za djecu i „Postanak pravice“ ponašeno iz latinskoga; „O gojenju ovaca i svilenih buba“; „Basne Fedrove i Pilpajeve“ prevedene iz francezkoga. Da pako narod znade, tko je i u ono doba hrvatstvo čuvao i promicao, valja primjetiti, da je veći dio gore izbrojenih knjiga izašao darežljivošću preuzvišenoga gospodina Matije Franje Krtice, za onda biskupa djakovačkega.

Digitized by Google

Dotjeravši u službi carskoj do kapetana, stiže ga napokon častna starost i ode u mir. Posljednje godine života proveo je u Vinkovcih kod svoga vrloga brata Josipa Stjepana, za onda župnika tamošnjega, koji bijaše takodjer veliki prijatelj naroda i jezika našega, u kojem napisa trudno doista gospodarstveno djelo, pod imenom „Kućnik“ zvano. U njegovu naručaju upokoji se dne 20. Siečnja 1798. vriedni starac i čista mu duša uzleti pred lice božje, da primi plaću za svoja dobra djela. Bijaše mu tada 66 godina. U samrtnici župe vinkovačke ubilježena je smrt njegova sa dodatkom: „Pater pauperum, exemplar virtutum“; a to će reći: bio je otac ubogim i uzor u kriepostih. Sudeć po njegovih spisih morao je biti veseljak i šaljivdjija, ali dobroćudan i miran čovjek, iskren i naravan, pun ljubavi sproću svega svieta, a osobiti prijatelj naroda svoga.

Davno nam ga više neima; no mu liepo pjeva životopisac A. F. od H. već na ovom svietu:

„Zalud tvoje tielo trune,
neće posao strunit tvoj“.

Toliko o njem, a sada o njegovu Satiru.

Satir izišavši prvi put na svjetlo, naidje na žestoke protivnike, izmedju kojih napominje dvojicu i sam spisatelj u predgovoru svom. I premda se mislit mora — kakov je sviet — da ono, što iz njih govoraše, bijaše zavist i pizma zelena, to ih on opet posluša u onom, gdje su imali pravo, te polag njihovih primjetba preinači nešto u drugom izdanju, koje izide god. 1779. pod njegovim okom. God. 1822. izdade Satira treći put g. A. F. H., koji ovomu izdanju doda i život spisateljev u stihovih. Četvrto izdanje zapade J. Jurkovića g. 1857. (Ova je crtica izvadjena iz pomenute knjige.)

Njegov brat Stjepan Josip Relković povadio je iz starih kućnika, materijal za svoga „kućnika“, što ga izda 1796. On bijaše župnikom u Vinkovcih, gdje je Matija svoje stare dane proživio.

— Aleksander Tomiković bijaše redovnikom reda sr. Franje države kapistranske, te prevede djelo Antuna Katifora pod naslovom: „Život Petra Velikoga, cara Rusije“ te ga tiskaše g. 1794. u Osieku.

Daniel Emir Bogdanić rodi se u Virovitici. Bijaše matematik na glasu, pisao je mnogo na latinskom jeziku; u hrvatskom je ostavio: „Dogodjaji svieta“. (Beč 1792., od kojega je djela samo jedan dio izišao.)

Fratar J. Felikanović preveo je iz talijanskoga duhovnu dramu: „Sv. Terezija djevica“, u versih (Osiek 1803), a kanonik Maretić J. prevede: „Dila sv. Mučenika“ iz lat. u tri diela (Osiek 1800).

Sa učenosti slovio je fratar reda sv. Franje, države kapistranske Matija Petar Katančić. Rodio se je u Valpovu 12. Kolovoza 1750., a umre 24. Svibnja 1825. g. Neko vreme bijaše učiteljem pjesničtva najprije u Osieku na gimnaziji, zatim u Zagrebu, poslie pako na sveučilištu peštanskom, te napisa što latinski, što hrvatski do 30 djela. Medju ostalimi prevede sv. pismo u jezik slaveno-ilirski bosanskoga izgovora u 6 svez (Budim 1831). Baveć se mnogo godina geografijom, historijom i archeologijom spisa mnogo djela i ob ovih zna-

Digitized by Google

nostih, medju kojimi je najznamenitije: „De Istro ejusdem accolis“, pa „Orbis antiquas“. Hrvatski je napisao: „Poskočnica pana Thalie“ (Osiek 1788. g.) i sbirka izvornih pjesama, medju njimi i pastirske razgovore u heksametrih izdano u Zagrebu 1794. pod naslovom: „Fructus automales“. U rukopisu je ostavio više latinskih spisa, tako: Libellus de poesia illyrica“, pa „Etymologicon illyricum ad leges philologiae dialecti bosniensis exactum“. Kaže se, da nije mnogo godina iz samostana izišao u ono vrieme, kada se je znanostmi bavio.

Grgur Čevapović, rodio se 23. Travnja 1786. u Bertolovcu. Bijaše redovnik sv. Franje, proslavi se kao latinski pisac. Hrvatski napisa pjesmotvor: „Josip, sin Jakoba patriarke, u narodnoj igri prikazan“. Sastavio je to Čevapović u Vukovaru u samostanu; gdje se je taj čin predstavljao valjda na način drama srednjega vieka. Djelo je u jednom činu, a u deset prizora. Pred svakim prizorom a često i u sredini, osobito jačem ćućenju, ima nekoliko kitica, koje se pjevaju, te ih sam pjesnik sastavi i s-notami tiskati dade. Jezik mu je pravilan i narodan. Konačno: „Vaga umrloga čovjeka“ (Budim 1823.).

Antun Filipović iz Heldenthala, učitelj u sjemeništu djakovačkom, pisao je: „Razgovor priprosti iliti vrtlar s-povrtljem se razgovara“ (Osiek 1822.), „Život velikoga biskupa našega Ante Mandića (Pečuh 1823.) oboje u versih; itd.

Marljiv spisatelj bijaše Ante Nagy, censor u Budimu. Rodi se u Požegi 14. siečnja 1774. Bijaše s-početka odvjetnik, kašnje učitelj narodne poviesti na zagrebačkoj akademiji, napokon u Budimu kod namjestničkoga vieća razsudnik knjiga. Od njega ima mnogo manjih pjesama.

Od g. 1820. izlazilo je ponajviše knjiga nabožnih, kao pripoviednih itd. i spisa za mladež. U prvoj vrsti odlikovahu se dr. Ante Mihalić i brat mu Josip, Bartol Pavlić, i Adal. Horvat; a u drugoj vrsti znamenit je Nikola Hadžić, što je izdao g. 1824. u N. Sadu: „Cvitje istine“ i „Pripoviedčice“, u Budimu 1829. (Dalje.)

Rieči pomoćnice.

U 5. broju o. g. „Napredka“ progovorio jo u kratko naš vriedni sudrug Gj. R. o riečih pomoćnicah, za koje veli, da im se mnogi tako priučio, da ju za svakom trećom, četvrtom riečju ponavlja. — Njimi se tako rekuć pomaže.

I ja ću o tom koju reći, samo s-toga, da se mi učitelji, ako bi morda u koga takova priuka bila, čuvamo takove neshodne porabe. Pa premda je priuka jedna muka, a oduka sto muka, to se čvrstom voljom sve može. Postojana volja poput bujice sve obara; ništa joj nije težko. — A sada da čujemo!

Rieč pomoćnica: „veli“ u nas je najobičnija. Kod Hrvata kajkavaca čuti ćeš ju najčešće. Tako sam poznavao nekoga gospodina, koj bi imao često u stanovitom sboru, skupu čitati, razne izvještaje i molbe, pak je čitajuć za svakom trećom, četvrtom riečju ponovio rieč „veli“.

Digitized by Google

Tako n. pr. čitajuć: Slavni sbore! „veli“. Pokorno podpisani „veli“ moli td. „veli“. — To jednomu od prisutnih dodijalo, pa ga je upitao, da li tamo sbilja pisano za svakom skoro riečju „veli“.

To ga tako dirnulo, da je odlučio, ma kakovom mukom od toga se odučiti. — Sretno se odučio, ni nemisleć više na rieč „veli“.

Nu nije to dosta, da se neki pomažu pojedinimi riečmi, već ih ima, koji se u tu svrhu cielimi stavci pomažu. Drugi ih opet kod svakoga pitanja ponavljaju.

Tko od nas već nije često čuo ove: „Kaži ti meni Ivane!“, a poslie je istom sliedilo dotično pitanje.

Drugi će opet: „Kaži ti nam Josipe!“, i to prije svakoga pitanja.

Trećemu je ova omilila: „Kaži der Franjo!“ — Da pravo reknem, nije to tako zla priuka, niti tako loša mana, kao pojedine rieči pomoćnice, ali zašto da se pitanje upravo onako, kako bi Hrvat rekao, gladko nestavi. N. pr. Ivane! Kako se Hrvati oslobodiše franačkoga jarma?

Pa da tu izreku pomoćnicu učitelj ili tko drugi izpitivajuć ponovi nekoliko puta, neka bi i bilo, nu kad ju ponavlja kod svakoga pitanja, to vjere mi liepo nezvoni. — „Što je odviše, vele Hrvati, nije niti s-kruhom dobro“.

Neki opet izgovarajuć takovu izreku pomoćnicu, razvlači svaku rieč, praveć stanke, kao da se čemu domišlja, kao da mu tu izreku ima namaknuti dotično pitanje. — Takova je gorja od prve, te se čovjeku pričinja, kao da sluša oli čuje zamišljena, u misli zadubljena čovjeka. — Pa ako je ikomu, to je sigurno prije svega učitelju na takove mane paziti, gdje on izpitivajuć tu lošinu ni tako lahko neopaža morda godine i godine, a slušatelji ju n. pr. prigodom izpita odmah opaze.

Prijatelj te opomene, da se je odučiš; dobra mu dakle namjera, pa ju s-toga uvaži. Neprijatelji šute; oni ju na svoju tumače; nakana im zla, pa na to uviek i misle.

Čuli smo nadalje, kako mnogi, kad je učenik odgovorio na stavljeno mu pitanje, potvrdjujuć reknu: „tako je“; drugi: „dakako, dakako“. — Što opet, ako se češće reć bi za svakim odgovorom ponavlja, najljepše, — najzvučnije nezvoni.

S-toga se nevalja ljutiti, ako koga izmedju nas prijatelj opomene; već budimo oprezni, slušajuć mu opomenu, pa se odučimo sličnih lošina.

Nije tako lih u nas, u učiteljstvu, ima toga i kod drugih, nu mi prosvjetitelji naroda, kako ju liepo reče R., čuvajmo se tih mana, radi kojih nas više preziru, a manje ciene.

Pa je i meni prije no svršim reći: da sam tih nekoliko riečij napisao dobrom namjerom u našem glasilu „Napredku“, u našem svjetioniku, komu je zadaća, da nas svjetuje, da nas opominje, uči, podtiče.

Ta zato i imamo svoj list, da jedan drugoga opominje, podpomaže naukom, izkustvom, riečju, sborom i tvorom. — Učimo se dok živimo, a uz to nam valja

Digitized by Google

vazda čupati korov, lošine u govoru, pismu; riečju u svačem — Gj. R. reče svoju, ja opet svoju, a drugi neka izvoli na vidik iznieti ono, što je opazio, izkusio, da tako postanemo izkusniji, oprezniji, čuvajuć se mana. K—i.

Raznice.

— II. obća hrv. učit. skupština. Iz XV. sjednice centr. odbora. Zabavištne pjesme, što ih je preveo g. Ljud. Varjačić, izpitani učitelj, štampat će se u 1200 kom., te će se podieliti medju skupštinske članove bezplatno. — G. Stj. Basariček javlja, da se neslaže sa preinakami u njegovih rezolucijah. Dotične izpravke branit će od strane centr. odbora gg. Glaser i Ivkanec. — Iz Virovitice javljaju, da se je ondje konstituirao pododbor i da je na njegovu molbu dopitalo virovitičko občinsko zastupstvo svojim učiteljem i učiteljicam 120 fr., da mogu poći na skupštinu u Petrinju. — Zaključeno, da će se obratiti na sve obstojeće pododbore, da izraze svoje mnienje o tom, kako se žele konstituirati napram centr. odboru u tu svrhu, da se osnuju stalne pedagogijske zadruge.

Iz XVI. sjednice centr. odbora. G. Löffler prof. na c. k. vel. realci u Rakovcu moli, da bi mu se opredielio dan za njegovo predavanje prije 28. Kolovoza. Udovoljit će se. — Zadarski pododbor javlja žicom, da se je stalno konstituirao i da izradjuje statute. — Iz Gline javljaju, da će prirediti izložbu učilâ za one posjetitelje skupštine, koji će putovati u Topusko. — Pododbor u Novoj Gradiški javlja, da je izabran izvjestiteljem od strane njegove g. Grga Paulić. — Odbornik g. Modec izjavljuje, da s-razloga, što je odpremanje poveće sbirke u Petrinju skopčano s-dosta neprilika i troškom; nadalje što je već i prekratko vrieme za sastavljanje oveće sbirke a on i onako obterećen raznimi poslovi, nemože za sad udovoljiti pozivu, nu da će kasnije u dogovoru sa više drugova sastaviti sbirku prirodnina za pučke škole.

— Uspjeh izpita i završetak škol. godine na ovdješnjem kr. učiteljištu i na gradskih učionah. Na učiteljištu započeli su izpiti 4., pa su trajali sve do 19. Srpnja. Uspjeh u I. tečaju utičeljišta bijaše u obće dobar, te bi svih 26 pripravnika toga tečaja proglašeno sposobnimi za prelaz u 2. tečaj. Učiteljskim izpitom u II. tečaju prisustvovao je samo diecezanski škol. nadzornik, preč. g. kan. A. Veber. Čudimo se, što već od više godina neima na učiteljskih izpitih zastupnika vis. kr. zem. vlade. Ako svakomu izpitu zrelosti na srednjih školah mora prisustvovati vladin komisar, to držimo, da su i izpiti za učiteljsko usposobljenje ma bilo to samo za pučke škole ipak tako važni, da se nebi tako malo cieniti smjeli. U drugih državah o tom inače sude. Da neidemo dalje, evo nam upravne oblasti za Vojn. Krajinu, vis. c. kr. vojnog zapovjedničtva, koje svakomu učiteljskomu izpitu svoga povjerenika odašilje. Ili zar se ima već zarana pripravnikom utuviti u glavu, da će jednom pripadati staležu, kojega se članovi nebroje niti u državne, niti zemaljske, niti občinske, već medju javne (čije??) službenike?! — Učiteljskomu izpitu podvrglo se je 11 privatista i 22 pripravnika II. tečaja. Od privatista odobrena bi 3 za učitelje glavnih, 4 za učitelje seoskih učiona, a 4 neuspješe na izpitu; od pripravnika odobreno bi ih 6 za učitelje glavnih, 12 za učitelje seoskih učiona, 2 za podučitelje gl. učiona, a 2 bi zabačena.

Na višjoj djevojačkoj učioni i na ostalih gradskih učionah prisustvovalo je izpitom osim kot. škol. nadzornika ili njegova zamjenika i više gradskih zastupnika, pa i sam načelnik velemožni g. Ivan Vončina. Uspjeh izpita dokazuju sliedeći brojevi: od 87 učenica u višjem odjelu djevojačke učione zadobilo ih 34 prvi red s-odlikom, 47 prvi red, a 6 drugi red; u nižjem odjelu od 312 učenica: 84 prvi red s-odlikom, 153 prvi red, 55 drugi red, a 20 ih ostalo neizpitanih. Od 769 učenika na gradskih glavnih učionah zadobilo ih 168 prvi red s-odlikom, 423 prvi red, 145 drugi red, 23 treći red, a 10 ih ostalo neizpitanih; dakle od 1168 učenika zadobilo ih 24·49% prvi red s-odlikom; 53·35% prvi red; 17·61% drugi red; 1·98% treći red; a 2·57% ostalo ih neizpitanih.

— Odlikovanje. Znanac i zagovornik hrv. pučkoga učiteljstva, g. prof. Petar Tomić, podvrgao se na gradačkom sveučilištu strogim izpitom iz poviesti, filozofije i latinske filologije i stekao si doktorat filozofije. Čestitamo mu na toj lovoriki, te želimo, da i nadalje uztraje na toj stazi, te da bude dikom nam na polju znanstvenom, a uviek bodrim zatočnikom hrvatskoga učiteljstva!

— Svečano odkriće spomenika J. A. Komenskoga, III. obća skupština česko-slavenskoga učiteljstva i njemački liberalizam. Českoslavenski učitelji sabirahu već više god. prineske, da podignu slav. svomu zemljaku i pedag.-velikanu J. A. Komenskomu spomenik u Prerovi u Moravskoj. I spomenik bijaše gotov, te sad odlučiše svečano ga odgaliti. Da bude svečanost što ljepša, zaključi stalni odbor za priredjivanje skupština česko-slavenskih učitelja, da se tom prigodom sazove i III. obća skupština česko-slavenskih

Digitized by Google

učitelja, premda je za oto već Prag opredieljen bio. Svečanost bi imala začeti 19. a skupština sborovati 20., 21. i 22. Kolovoza. Po svoj zemlji Českoj, Moravskoj i Slezkoj raznio se radostan glas, sve se u napred veselilo krasnim tim danom, ali da — čevjek namišlja, a Bog — ne kromeriško c. kr. okružno satničtvo odredjuje. Kadno je naime stalni odbor sa svim u formi, kako ju cislajtanski zakon ob udruživanju propisuje, prijavio kromeriškomu okružnomu satničtvu, gdje i kada će skupština sborovati, ošinu ih kao grom iz vedra neba zabrana okružnoga satničtva. Program, što no ga je stalan odbor podastro, da nije tobože dosta jasan, pa da se iz svega vidi, da skupština samo smjera na to, da se izvedu demonštracije proti vladi. Što preosta stalnomu odboru drugo, nego da odgodi skupštinu do god. 1875. To sjegurno liepo ilustrira liberalizam cislajtanskih Niemaca.

— Uzor-obćina. Zastupstvo trgovišta Virovitica dopitalo je svojim 4 učiteljem i 2 učiteljicam svakomu po 20 fr. kao podporu da uzmognu prisustvovati II. obć. hrv. učit. skupštini u Petrinji. Ako se uzme, da Virovitica nije upravo u sjajnih okolnostih, jerbo je kako znamo nedavno skoro sva izgorjela, to je tom podporom dopriniela tim veću žrtvu na žrtvenik narodnje prosvjete. Ugledajte se u Viroviticu sva druga obćinska zastupstva u našoj domovini!

— Hrv, ped.-knjiž. Sboru pristupiše kao podupirajući članovi i položiše po 1 fr. p. n. gg.: Josip Borovečki, administrator u Krapini, Matija Prelog i Dragutin Gudl, učitelji, Anka Bosner i Antuna Pećak, učiteljke.

— Učiteljsko družtvo za slovenski Štajer napreduje krasno, te mu broj članova sve više raste, što je najljepše, da pristupljuju družtvu nesamo učitelji, već i drugi slovenski rodoljubi. Želimo slovenskoj braći što bolji uspjeh.

— Ženskinja pak profesor. Na visokoj školi u Yellov-Springu u Americi postala je profesoricom matematike gdčna. Rebeka Rice-ova, koja je više godina probavila študirajuć u Evropi i na glas došla sa svoje učenosti.

— Sultan i turško školstvo. Čestiti padišah imade na godinu dohodka 29,000.000 franaka, dočim se za ukupno školstvo u Turskoj troši na godinu samo 16,500.000 franaka.

— Iz pučke škole — pa odmah zaručnica. Nedavno javila je neka učenica petorazredne pučke škole u Hradcu (u Českoj), da ne može više polaziti škole, pošto se udaje. Rodila se je 22. Veljače 1860. te joj ima dakle tek 14 godina. Zaručnik joj je izsluženi vojnik.

Natječaji.

— Kod pučkih učionah u Glogovnici, Zadubravju, Kute, Klakar, Klokočeviku, Svilaju, Novom Topolu, Andrievcih, Kupini, Prnjavoru, i Novomgradu c. kr. garčinskog; u Podgradju Novomselu, Gjeletovcih, Banovcih, Jankovcih, Lazah, Slakovcih, Retkovcih, Šiškovcih, i Otoku c. kr. vinkovačkog; u Račinovcih, Štitaru, Podgajcih i Rajevuselu c. kr. županjskog kotara imaju se popuniti mjesta učitelja a kod djevojačke učione u Otoku c. kr. vinkovačkog kotara mjesto učiteljke, za koja se ovim oglasuje natječaj do 20. Kolovoza t. g. Svakim ovim mjestom spojen je užitak plaće godišnje od 300 fr., 10% petgodišnji doplatak, stan ili 100 fr. stanarine godišnje, 6 hvatij drva, uživanje vrta i obskrba mirovinska.

Molbenice neka šalju natjecatelji već službujući putem svojeg poglavarstva, a ini dotičnoj c. kr. kotarskoj oblasti do ustanovljenog roka.

Putni se troškovi neizlaćuju.

Poziv.

Sva gg. učitelji pozivaju se ovim, neka izvole prigodom II. obće hrv. učit. skupštine u Petrinji izložiti svoje vlastite izume zasjecajuće u školstvo.

U tu svrhu konštituirao se poseban pododbor, koji će stvari primati i u posebnoj sobi čuvati, dok neprispije izložitelj. Njemu će taj pododbor u svem ići na ruku; nu troškove, koji su s-tim poduzećem skopčani, imaju gg. izložitelji sami namiriti.

U Petrinji dne 9. Srpnja 1874.

Za mjestni odbor:

J. Velko, predsj. — Pechan Ant., perovodja.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 23. U Zagrebu, 10. kolovoza 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Program II. obće hrvatske učiteljske skupštine u Petrinji 1874.

I. Predskupština je 24. Kolovoza u 7 satij na večer. U njoj će se odrediti, koja će se pitanja i kojim redom u općoj skupštini razpravljati. Ustanovit će se poslovni red i predbježno izabrati predsjednik, 2 podpredsjednika, 2 tajnika i 4 redatelja obće učiteljske skupštine.

II. Sutra dan 25. kol. u 8 satij u jutro je prva sjednica obće skupštine.

Poslie podne u 3 sata odsječna sjednica, u kojoj će se razpravljati: Koje knjige i kako da se sastave za naša učiteljišta, pa kako da se što prije do njih dodje. Razprava zadarskoga učiteljskoga odbora.

U 4 sata predavanje za hrvatske učiteljice: O uporabi zabavištnih učila i poslova od Josipe Žitkovićke, učiteljice u Liesingu kod Beča.

U 6 satij predavanje: O tjelovježbi u pučkoj školi od prof. Ante Löfflera iz Rakovca. Poslie 7 satij zabava u streljani.

III. 26. Kolovoza u 8 satij u jutro druga sjednica obće učiteljske skupštine.

U 3 sata poslie podne predavanje: Narodno školstvo i 19. viek u obće, a napose kod nas Hrvata. Najznatnije zapreke povoljnomu razvitku narodnoga školstva u obće, a napose u Hrvatskoj. Od Jakova Bobinca, okružnoga škol. nadzornika u Novoj Gradiški.

U 4 sata odsječna sjednica za razpravu štatuta centralnoga odbora.

Na večer koncert sa predavanjem: Petar Preradović i njegova pjesnička djela s gledišta pedagogijskoga, od Stjepana Basarička, učitelja u Virovitici.

IV. 27. u jutro u 7 satij predavanje: Razvitak genitiva višebroja kod samostavnika i odnošaji višebrojnih oblika 3. 6. i 7. padeža od Ant. Pechana, učitelja na učiteljištu u Petrinji.

Digitized by Google

U 9 satij treća sjednica obće učiteljske skupštine.

U 2 sata poslie podne zajednički banket.

Cielo vrieme skupštine bit će u prostorijah petrinjskoga učiteljišta priredjena izložba učila istoga učiteljišta i drugih raznih učila za pučke škole.

V. 28. Kolovoza izlet u Topusko. Uzput: Izložba učilâ c. k. gradjanske škole u Glini u sgradi iste škole.

Poslovni red za II. obću hrvatsku učiteljsku skupštinu.

Obće ustanove.

§. 1. Obća hrvatska učiteljska skupština dieli se na: 1. predskupštinu, 2. obće sjednice, 3. odsječne sjednice, 4. javna predavanja.

§. 2. Predskupština odredjuje pitanja, koja će se razpravljati u općih sjednicah, ustanovljuje poslovni red i izabire skupštinske častnike.

Obće sjednice razpravljaju i ustanovljuju glavna načela, na kojih se temeljiti i razvijati ima pučka škola i obuka u njoj.

Odsječne sjednice razpravljaju posebne predmete pučke škole, i priobćuju svoje zaključke općim sjednicam.

Predavanja jesu popularno-naučne razprave, koje pojedini strukovnjaci za pouku učitelja prirede.

§. 3. U sjednicah obće hrvatske učiteljske skupštine imaju svjetujući i odlučujući glas, ako se sa pristupnicom na svoje ime izkazati mogu: profesori, učitelji, podučitelji, odnosno učiteljice i podučiteljice svih javnih i privatnih učevnih zavoda u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji; zatim katekete, koji su samo kao takovi stalno namješteni na glavnih, višerazrednih općih pučkih, gradjanskih i inih srednjih školah; ravnatelji i ravnajući učitelji, ako svojim zvanjem izključivo k učiteljstvu pripadaju; napokon okružni nadzornici u Krajini, kotarski nadzornici u Dalmaciji, zemaljski nadzornici kod vlada zemaljskih u Hrvatskoj i Slavoniji i kod namjestničtva dalmatinskoga.

§. 4. Isto se pravo daje i svim centralnim i mjestnim odborom posebno pozvanim za školstvo zaslužnim osobam; svim članovom učiteljstva susjednih slavenskih zemalja, ako na skupštinu dodju sa skupštinskom pristupnicom; napokon svi odaslanici učiteljskih družtva i sborova.

§. 5. Pristup u skupštinu imaju takodjer svi novinarski izvjestitelji, ako radi izvješćivanja u skupštinu dodju, te se kao takovi od dotičnog uredničtva izkažu.

Predskupština.

§. 6. Predsjednik mjestnog odbora pozdravlja predskupštinu i predsjeda joj.

§. 7. Predsjednik centralnog odbora izvješćuje predskupštinu o onih pitanjih, koja centralni odbor za razpravljanje preporučuje.

§. 8. Sasluša se mnenje glede toga i drugih skupštinara.

Digitized by Google

§. 9. Kad se razprava završi, glasuje se prema okolnostim ili ustajanjem ili dizanjem ruku, i to najprije o pitanjih, što ih je predložio centralni odbor, a zatim o pitanjih, što ih drugi skupštinari predlažu.

§. 10. Predsjednik central. odbora predlaže poslovni red i to, da li se prima en bloc, ili se želi, da se točka po točku razpravlja.

§. 11. Ako se točka po točku razpravlja, to mogu samo trojica o svakoj točki govoriti, i to ne preko pet časova; a zatim se glasuje.

§. 12. Izabere se predbježno častničtvo obće skupštine i to predsjednik, dva podpredsjednika, dva bilježnika i četiri redatelja. Mjestni odbor učini po svom izvjestitelju predlog za predsjednika, a izabrani predsjednik predlaže onda, tko da se izabere za podpredsjednike i ostale častnike.

§. 13. Sliede razne na skupštinu se odnoseće ubaviesti i obznane.

Obće sjednice.

§. 14. Tri su obće sjednice, i to 25. 26 i 27. Kolovoza.

§. 15. Predsjednik mjestnog odbora pozdravi u prvoj sjednici skupštinu i pozove ju, da odobri u predskupštini izabranog predsjednika. Izabrani predsjednik konštituira zatim skupštinu, daje rieč odaslanikom, koji skupštinu pozdraviti žele, te napokon obznani u predskupštini za razpravu prihvaćena pitanja, a zatim pozove dotičnoga izvjestitelja, da poprimi rieč.

§. 16. Izvjestitelj je onaj, kojega je pitanje, i on svoje izvješće slobodno predaje. U njem ima da bude razjašnjeno obće stanovište, sa kojega se pitanje pokreće, i njim se razjašnjuje potreba i korist njegova riešenja; ali izvjestitelj se neupušta u potanju obrazložbu pojedinih rezolucija, koje predložiti namjerava. Svršiv svoje izvješće, predlaže točku po točku one rezolucije, koje želi, da skupština u njegovu pitanju prihvati. Izvjestitelj može 30 časova govoriti.

§. 17. Zatim sliedi glavna debata, t. j. ako tko šta ima govoriti ili za ili proti stanovištu i razlogom izvjestiteljevim, pa želi izvestiteljeve rezolucije ili novimi popuniti, ili pako posve drugimi zamieniti. Govore pako samo oni, koji su se zato prije ili za vrieme same skupštine predsjedniku ili sami ili preko redatelja prijavili, i to onim redom, kojim su se najavili, a negovori nijedan preko 10 časova, niti više nego samo dvâ puta o istom predmetu. Kod prijave ima svaki naznačiti, da li će govoriti za ili proti izvjestiteljevim predlogom.

§. 18. Sve nove rezolucije, bile one ili samo dopunjujuće ili pako posve protivne, imaju se predsjedničtvu pismeno po predložitelju dostaviti.

§. 19. Po dovršenoj glavnoj debati prelazi se na specijalnu o pojedinih rezolucijah. Dotični izvjestitelj ima sada u kratko obrazložiti svaku pojedinu rezoluciju, a na koncu obrazložbe pridodade rezoluciju, koju želi, da skupština usvoji.

§. 20. Zatim daje predsjednik rieč onim, koji za ili proti govoriti žele, i to kako se je koji najavio; zadnju rieč ima uviek izvjestitelj, ako se njegov predlog napada. U specijalnoj debati može svaki samo 5 časova govoriti, a izvjestitelj, ako mu je braniti svoj predlog, 10 časova.

Digitized by Google

§. 21. Nitko nesmije govorniku u rieč padati; ako se govornik udaljuje od razpravnoga predmeta, pozivlje ga predsjednik na stvar, a ako se nepristojno vlada, pozivlje ga na red. Nemari li govornik za opomenu u dva puta, oduzimlje mu predsjednik rieč.

§. 22. Ako se predloži, da se viećanje završi ili odgodi, dade predsjednik glasovati; pa odluči li skupština konac viećanju, to nemogu dalje govoriti upisani ili najavljeni govornici.

§. 23. Po svršenoj razpravi obće sjednice proglašuju dotični izvjestitelji zaključke odsječnih sjednica i obznanjuju se razne viesti i upute.

§. 24. Bilježnici (tajnici) obće skupštine imaju početkom 2. i 3. obće sjednice pročitati od predsjednika, obijuh podpredsjednika i od njih podpisane u prediućoj sjednici prihvaćene rezolucije. To isto ima se učiniti i u zadnjoj sjednici sa prihvaćenimi u njoj rezolucijami, prije nego predsjednik skupštinu zaključenom proglasi.

Odsječne sjednice.

§. 25. Po centralnom odboru odredjeni izvjestitelj pozivlje sabrane, da si izaberu predsjednika i izvjestitelja.

§. 26. Izabrani predsjednik proglasi sjednicu otvorenom, a izvjestitelj priobći onda odsjeku za razpravu priredjeni materijal, o kojem je odsjeku viećati.

§. 27. Kojim redom da se vieća, odredjuje sam odsjek, a izvjestitelj odsječni bilježi zaključke.

§. 28. Predsjednik pozivlje govornike, kako se koji javi, a više od dva puta nemože nitko govoriti o istom predmetu. §§. 21 i 22. valjaju i za odsječne sjednice.

§. 29. Zaključci odsječne sjednice podpisani dotičnim predsjednikom izručuju se predsjedniku skupštine, da se u općih sjednicah proglase.

§. 30. Odsječne sjednice nemogu se držati u vrieme, kad se drže obće sjednice.

Predavanja.

§. 31. Za vrieme obće skupštine mogu prirediti poznati i vješti strukovnjaci ili naučnjaci predavanja o kojem pedagogijskom ili pako obće obrazovnom predmetu. Takova predavanja izključuju svaku razpravu, a nepriredjuju se takodjer za vrieme općih sjednica, nego ili prije ili poslie.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje XI.

Slomci obični.

Tim časom unidje veliki onaj junoša sa svojom pliticom, na kojoj su bile dvie druge pogače.

Digitized by Google

Sretne li misli! reče vladar; a bio je veoma dobre volje. Evo s-čega li možemo jošte načiniti djelitbu.

Oskar hitro ustane.

Bábo! klikne; mi već znamo kako se diele 2.— 8 mi i želio bih vidjeti, kako bi se dielila 2 — 3 ma. Što, da bi dao razdieliti dvie one pogače medju nas troje?

Kako te je volja, Dragiću. Ta meni godi, kad te vidim, da si željan nauke.

Hajde, draga, pokušajmo tu djelitbu.

Bistrinka se je zamislila, pak se kano i uzrujala, što bi riedko bivalo.

S vašim dopuščenjem, veličanstvo, reče konačno, pokušati ću tu djelitbu samo na jednoj pogači. Ako mi nepodje za rukom, s drugom ćemo pokušati drugačije.

Na to uze pogaču, koju razdieli u 10 komada. Tri komada dade kralju, tri kraljici a tri malomu kraljeviću, što je činilo devet. Ostade joj jedan.

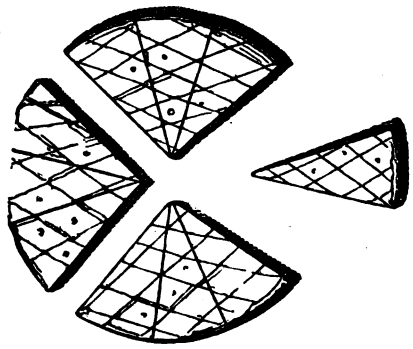

Razdjelivši ovaj komad opet u deset inih, te preda svakoj kraljevskoj osobi opet po tri komada. Preostade jošte jedan.

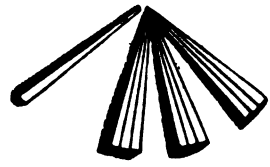

I uzklikne: to je ono, česa sam se bojala! Mogli bismo ovako liepo dieliti sve do rane zorje: uvieke bi nam preostajao po komadić, po mrvičica. Gledjite sada djelitbu na ploči.

I ostavivši pogače, uze žes, pak stade pisat:

10	3
9	0,3333 . . . .
10	
9	
10	
9	
10	
9	
1	

Tri desetine, tri stotnine, tri tisućine, tri deset-tisućine! . . . Nikada tu nećemo dočekati konca. Valja šta drugoga izumiti.

Samo riečcu prije, nego nastavimo, prekine joj kralj rieč. Zašto si onamo pred zarez stavila ništicu?

Digitized by Google

Zarez mora dojti za redom jedinica, a mi neimamo jedinica u količniku, buduć 1, brojka jedinice u djelitbeniku, nesadržaje djelitelja 3.

Trebalo je ništicu, da izpuni prazno mjesto. Ta znate već svi, čemu je ništica.

Pravo je, pravo. Ali to nam ipak nepomogno, da se izpletemo iz ove djelitbe. Kako ćeš se, sirotice, iz nje izvući?

Ta da! začne iznenadce Bistrica, s malim grohotom, što ga nije mogla udušiti u dobri čas. Idem tražiti, bog si ga znaj kako daleko to, što mi je posve blizu.

I uzev nož razdieli drugu pogaču u tri komada.

Evo! reče, svaki ćete imati jednu trećinu.

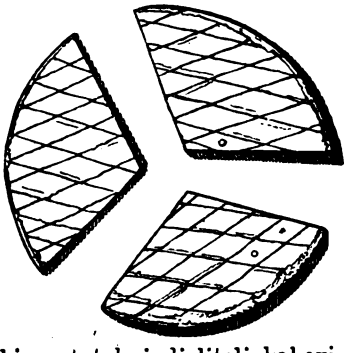

Ako je to sve, što si izmislila, to bih bio i ja sam našao. S jednom je pogačom sve to veoma lahko! Nu da budeš imala dvie, šta li ga onda?

Raztrojih vam onda obadvie pogače a svaki vas ga dobi po dvie trećine.

Ah! sada mi je puklo pred očima; ta mogasmo i prijašnju si djelitbe sa 8 takodjer ovršiti ovako! Vaše veličanstvo ima pravo. Ovim načinom mogu se ovršiti sve djelitbe, bio ostatak i djelitelj kakovi mu drago. Mislimo si n. p. da se dieli 11 pogača medju 6 osoba. U 11 nalazi se 6 jedanput, ostaje 5.

Svaku tih pet pogača razdielimo u toliko komada, koliko je osoba, to jest u 6; a svaka će se osoba uzeti toliko komada, koliko je pogača, dakle 5.

Ovu djelitbu pisala bih ovako:

$$\begin{array}{r|l} 11 & 6 \\ \hline 6 & \\ \hline 5 & 1\frac{5}{6} \end{array}$$

Kako vidite, onaj ulomak ondje nije drugo nego ostatak djelitbe, koj se napiše gore, a djelitelj, koj se napiše dole.

Onaj pet odazgor označuje, mnogo li svaka osoba ima komada. Nazvala bih ga brojnikom.

Ono 6, što je doli naznačuje, u koliko je komada svaka pogača razdieljena. Nazvala bih ga nazivnikom. Označuje komadom ime, nazivlje jih, jesu li polovine, trećine, četvrtine, petine i t. d.

Mi imamo ovdje šestine, pak evo nam i količnika: Jedna pogača i pet šestina pogače.

Ovo će biti diel svakoj tih šest osoba.

U ovom slučaju reče kralj, koji je napeto slušao, umjesto da bih imao 25 stotnina jabuke za moja 2 novčića, imao bih 2 osmine. Ovako mi je to bolje. Komadi su veći, a čini mi se, da imam s njih više koristi.

Digitized by Google

Ma to je posve jedna te ista stvar, uze Bistrica.

U prvom je slučaju jabuka razdieljena na 100 komada, a vi od njih imate 25.

U drugom je slučaju razdieljena u 8 komada a vi jih imate 2.

25 je četvrtina od 100. 2 je četvrtina od 8. Na jedan ili na drugi način, uviek je to četvrtina jabuke, što ju imate.

Gle mamo, reče na to Oskar kraljici, imao sam malo prije od dvie pogače samo četvrtinu pogače, a sada od jedne jedine dobio sam trećinu. Uvidjaš i sama, da još i s tvojim dielom, nisam imao podpun svoj dio, jer to je činilo dvie četvrtine, a imao sam dobiti dvie trećine.

Nisi moj Dragiću, puno sgubio. Razlika nije tako jako velika.

Gospodično Bistrice, nastavi kraljica, obrativši se k djevojčici, mogla biste nam reći, koja je razlika medju dvie trećine i dvie četvrtine?

To je odbitba, gospodjo, što me pitate. Dopustite, da se malo zamislim.

Da mi bude stvar jasnija, najprije ću napisati obadva slomka.

$$\frac{2}{3} \qquad \frac{2}{4}$$

Promislimo si valjano cielu stvar. S-dva slomka, koja bi imala isti nazivnik, naskoro bi se odbitba ovršila. Oduzeo bi se manji brojnik od većega. Isto tako, kada bi se htjelo sbrajati. Nebi trebalo ino, nego spojiti, sbrojiti brojnike. Ovo je baš načinila Njeg. preuzvišenost, kraljević Oskar. Nu mahom je uvidjeo, da jedna četvrtina i jošte jedna, čine dvie četvrtine, da jedna trećina i jošte jedna, čini dvie trećine.

Nu da se izvedu obadvije ove operacije, svakako je nuždno, da imaju slomci jednaki nazivnik. Nije moći oduzeti 2 četvrtine od dvijuh trećina upravo kao nije moći sbrojiti 3 jabuke i 6 pasa. Bile trećine, četvrtine, psi, jabuke, uvieke valja raditi s jednovrstnimi stvarmi.

Prisiljeni smo dakle spraviti $\frac{2}{3}$ i $\frac{2}{4}$ na isti naziznik, nepromjenivši ništa, dobro si to pamti, u vriednosti svakoga slomka. Što sada?

Časkom je motrila obadva slomka; pak lupivši se veselo u čelo, reče:

Već znadem, treba samo paziti na dvie stvari.

Ponajprije, posve je jasno kada množim najednom brojnik i nazivnik slomka kojimgoder brojem, n. p. 4, to nebi slomak promienio vriednosti, jer s jedne strane imao bi četiriputa više dielova a s druge strane, bili bi 4 puta manji, budući se je svaka jedinica razdielila u četirikrat veći broj tih čestica.

Načinimo li to s- $^2/_3$, imati ćemo $^8/_{12}$, koje posve nose istu množinu.

Valja se ujedno sjetiti, da smo bili u tom složni, kada ste se učili množitbu, da je svejedno množiti 3 s- 4 ili množiti 4 s- 3, pak da naravski uviek izadje isti proizvod.

Množimo li istim načinom one dvie čosti $\frac{2}{4}$ s- 3, imati ćemo $^6/_{12}$ koje su posve iste vriednosti.

Što smo to činili?

Digitized by Google

Množili smo obadva broja svakoga slomka s-nazivnikom drugoga 2 i 3 s-4, 2 i 4 s-3. Ovim načinom umnožila su se obadva nazivnika dvaputa jedan s-drugim, pak mora svakako izajti dvaputa isti proizvod.

Ovo se upravo i dogodilo.

U mjesto $\frac{2}{3}$ i $\frac{2}{4}$, što jih nije bilo moći jedno od drugoga oduzeti, imamo sada $\frac{8}{12}$ i $\frac{6}{12}$, skojimi je moći odbitbu lahko obaviti.

Oduzmimo 6 od 8, ostaje 2.

Uprkos vašoj veledušnosti, gospodjo, Njegova je preuzvišenost izgubila dvie dvanaestine kod djelitbe, štono sam ju tumačila. Dvie dvanaestine, ta to je mnogo! mrmljaše kraljević Oskar. (Dalje.)

Kriepostna seljakinja.

(Konac.)

Prizor XIII.

Prijašnje i Baricu.

Barica. (Ide si po košaricu. Osjeti da je otežka, pa zaviri u nju.) Aj si ga, aj! Koliko rižkaše! To je darak gospodje učiteljice. Bog ju blagoslovio! (Uzme košaricu pak odijde.)

Milica. (Obazre se naokolo, pak reče drugarici.) Ode!

Dragica. Nikada bolje; kako ju umno zaigrasmo, zaisto i pobiedismo.

Milica. Ej — ali, — čudna li ipak skoka, kada se opazi, da nejma naušnica!

Dragica. Težko li ju izreć, da jih uzela i odniela Barica!

Milica. Samo sve hladno. Zar se nebi moglo posumnjati i na nas?

Dragica. Al svakako treba da bude ona kriva. Valja da se pregleda njezin stan, pak će se onda zaisto najti u košarici njezinoj i naušnice.

Milica. Mudro ju sboriš, doduše; al što onda, najde li sama naušnice, kada si izvadi rižkašu, pak jih sama povrati? Tuj bi ti bio posve drugi skok. Sada ju mudruj!

Dragica. To se nemože dogoditi. Ja sam naušnice pokrila tamnim papirom; ona jih nemože opaziti niti onda, kada si sasiplje rižkašu. Oj! na sve sam ti mislila.

Milica. Sada nam se dakle prenavljivati i uzvijati kako najbolje uzmognemo; mi smo nevine golubice; — puklo sada već kuda mu drago.

Dragica. Hodmo se opet igrat!

Milica. Neće mi se s-tobom; jer kada sgubiš, nikada neplaćaš, a kada dobiš, uviek mi sve uzimlješ.

Dragica. Al ipak sam ti dala onu sliku.

Milica. To nije bilo za igru, njom si mi samo zamienila lutku. Za zadnju igru obećala si mi prsten a ti mi ga nedade; nedaj mi ga mahomice, ja se više s-tobom neigram.

Dragica. Prstena ti nemogu dati, jer bi to opazila majka.

Digitized by Google

Milica. A ti mi daj što drugoga; — inače nesamo da se s-tobom više neigram, već sam voljna majci sve — sve spripoviedati.

Dragica. Hu! — ti li to? čuvaj se toga!

Milica. A to pak bormeš hoću, ako mi nedaš ono, što sam dobila igrom.

Dragica. Nevaljalko jadna! S-bogom naše prijateljstvo i sve dosadanje milakanje!

Milica. Briga me za sve to! Daj mi samo prsten, inače idem mahom k-majci, pak ću joj reći, da si ti ukrala kamelije i naušnice.

Dragica. Toliko li u tebi zlobe? Dobro; evo ti kovčega!

Milica. Ah! — koli je krasan.

Dragica. Jesi li sada mirna? Nekaniš li me još i sada odati?

Milica. Daj mi ga samo, daj mi ga mahom! pak ću sve pritajiti.

Prizor XIV.

Stanka, Dragica i Ružica ustupe uzbunjene.

Milica. Zašto ste tako žalostne?

Stanka. Majci je nestalo stvarij u sobi, pak je, sva bjesnovita, navalila na nas. Veli da smo mi krive, pak nas za kaznu ovamo poslala na tako dugo, dok se nenajde krivac.

Dragica. Nama nereče o tom niti slovca.

Prizor XV.

Iste, gdja. Marija i služkinja.

Gdja Marija. Nije već druge; — bud koja vas mora da bude krivcem.

Dragica. Što li? Mi smo u tom čiste. Već odavna kopčamo se nas dvie ovdje.

Gdja Marija. Sada će dojti sobarica; saslušat ću potanko i nju, da se vidi, tko je čist, tko li vas kriv.

Milica. Draga tetko! A što je ipak u cieloj stvari? Mi o ničem neznamo.

Služkinja. (Unidje.)

Gdja Marija. Pripoviedajte sada sve po duši onako, kako znate.

Služkinja. Ja znam samo ovo. Kadno sam došla u sobu da ju pospremim, vidjela sam na peći otvoren tok s-naušnicami. Htjedoh jih spraviti, al znajuć da vam je nemilo, kada diram u vašu urebu, to sam jih ostavila tamo u miru. Netom, što sam začela prestiljati vašu postel, dojde gospodična Stanka, pak mi reče, da me vi zovete. Nakon četvrt sata povratih se u istu sobu, al kad očima na peć: nejma naušnica. U to skočih k-vam, da vam javim, što sam opazila. To je sve što znam.

Gdja Marija. A tko se onda desio u blizini sobe?

Služkinja. Nisam vidjela nikoga drugoga, van gospodičnu Stanku, koja je ostala u sobi za menom i motrila slike.

Digitized by Google

Stanka. Pridržah se tamo iza nje samo časkom; to će mi priznati Ružica i Katica.

Gdja Marija. Dovoljan je i časak, da se uzme i odnese škatuljica.

Stanka. Ja je nisam ni vidjela.

Gdja Marija. A jesi li tamo vidjela koga drugoga?

Stanka. Ako se nevaram, bila je tamo Dragica.

Dragica. Aj? — mene zaisto nisi vidjela; ja se liepo igrah tamo s-Milicom; — nije li tako, Milice?

Milica. Živa istina. Mi se dvie liepo igrasmo evo ovdje, a to je vidjela i sobarica, koja bijaše doniela neku košaricu pak ju metnula na stol.

Gdja Marija. Gospodično Stanko! Sva sumnja pada na vas; — odkrijte mi svu tajnu, koja krije nesretne naušnice.

Stanka. Lasno se govori o stvari poznatoj. Ja nemogu polagati računa ob onom, česa nisam ni vidjela.

Gdja Marija. Al ipak — same samcete nisu se mogle prenesti drugamo. Jedna da vas je čista, — druga tamo da nije kriva: tko dakle da bude?

Dragica. Ej — ima i stranjskih ljudij.

Milica. Pravo ju reći, ja sam vidjela neku ubogu djevojku, koja se je cielo jutro po kući šetala. — Meni se pričinjala veoma zazorna i sumnjiva, jer je simo tamo hodala kao skriomice a očima je strieljala na sve strane.

Gdja Marija. (Služkinji.) Tko je bio u kući?

Služkinja. Nitko drugi, van Barica, koja nam je donesla jajâ.

Gdja Marija. Je li bila samo u kuhinji?

Služkinja. Mislim, skoknula je i ovamo, da se porazgovori s-učiteljicom.

Gdja Marija. Zar nisam već češće rekla, da mi nejma ta djevojka dohadjati u kuću? Govorilo se o njoj liepâ i milâ koliko mu drago, meni se ipak čini sumnjivom.

Stanko! Tebi mora da bude poznata ciela ta stvar; ja dobro znam, što ti je Barica. Evo vam svega u dvie rieči: ja krivim tebe i Baricu; vama se je sada prati i oprati, ako možete.

Stanka. Ja neznam ništa o cieloj stvari.

Prizor XVI.

Iste i Sofija.

Sofija. Upravo sam došla, da vas potražim.

Gdja Marija. Baš ste mi došla u horu; jedva sam vas čekala samo da vam jih nekoliko žuhkih izbrojim.

Sofija. Nerazumiem; — zašto dakle?

Gdja Marija. Zato, što krijete i štitite neke ljude.

Sofija. Sada vas već shvaćam, gospodjo. Pohitih amo upravo naumice, nebi li vas možda nagovorila, da neizreknete presude, koja bi mogla kašnje i same se vas nemilo dirnuti.

Digitized by Google

Gdja Marija. Al stvar je već tako zrela, da će se lasno uvidjeti, koja nas dvijuh brani nevinost.

Sofija. O tom sam uvjerena. Koraknite sa mnom doli, da se porazgovorimo.

Gdja Marija. Govorila vi što vam već milo i drago, nu prije svega dopustite mi, da mi sluga sve potanko razvidi tamo, gdje se nalazi corpus delicti. Vaša draga Barica napreduje prekrasno po navadi svojoj; sada je već sve na čistu; — ova evo gospodična (kaže na Stanku) prilično joj pomaže.

Stanka. (Plačuć) Ah! Ja sam nevina.

Gdja Marija. Tiho! da mi se niti nemakneš iz ove sobe! Sve druge van! — treba da ovdje samotuješ za kaznu. (Sve odoše; — Stanka ostade.)

Prizor XVII.

Stanka pak Dragica.

Stanka. Bože moj dragi! (Plače).

Dragica. Stanko!

Stanka. Nevaljalko! Zaisto si ti uzela naušnice majčine, samo da se majka obori na mene i na Baricu. Dobro sam te vidjela, gdjeno si se bila sakrila u sobi, tobož — da te neopazim, kad mi je bilo izajti iz sobe.

Dragica. Tiho! Da mi o tom ni nepisneš; jer inače, — — tako mi žarkih očiju mojih! — —

Stanka. Zlotvorice neka! Zar mi se još ovdje rugat?! — a nevidiš, jadna, da ovdje trpim radi tebe? Ti znaš za naušnice. — Mahom da si jih povratila majci, — a prosto ti izreći i to: htjela sam se malo našaliti. Tebi će majka oprostiti, pak bude opet sve u redu.

Dragica. Mudre li te! Já, — da tužim samu sebe?! Zar si poludjela, Stanko?!

Stanka. Mislim, — kada se radi o tom da se spasi nevinost.

Dragica. Tiho — tiho! toga pak neučinim nikada.

Stanka. Kad je već tako, — ej — onda je već progovorit i meni, — — posve jasno.

Dragica. Muči! Obrekni mi, da nerekneš nikomu ništa, dati ću ti nešto liepa, pak ću te spasiti. Reći ću majci, da si se i ti s-nami igrala.

Stanka. Lažju se nitko nečisti; neću da me braniš — kad znam da nisam kriva.

Dragica. Pak dobro. Uzmi si barem ovaj zamotaj slastica, — ali samo šuti!

Stanka. Pak da budem onda ja krivcem?

Dragica. Aj — šuplja glavo! sve ću tako navinut, da sva sumnja na Baricu padne.

Stanka. Evo ti slastica — žuhke ti bile!

Dragica. Vidji, Stanko! kako je ovaj liep; — ah — krasne li slike evo na ovom kolačiću!

Digitized by Google

Stanka. Moli mi se s-pred očiju! (Tura ju od sebe). Za ovaj kus sladka kolača, — ja, jâ da izdam nevinost, da ju dotučem?! odlazi — da te nevidim!

Dragica. A tim gorje po tebe, — Stanko!

Stanka. Sve ću izreći kako se dogodilo. Reći ću da sam te vidjela, — da si to učinila jedino za to; da upropastiš nevinu i dobru Baricu.

Dragica. Aha! Majka tebi nevjeruje.

Stanka. Što bog dade! Bolje je i dičnije, da sam nevina u kazni, nego u sreći kriva, Idi, idi! — Dok si uza me — neka me groza hvata.

Dragica. Kad već nećeš na moju, — a ti si pomagaj sama.

Prizor XVIII.

Stanka i učiteljica.

Stanka. (Zamišljena je; hodajuć plače). Siromašna moja Barice! Bože! pripomozi joj. (U to opazi učiteljicu.) Ah — draga učiteljice! Sam mi vas bog donio sada, gdje no trebam mudra savjeta.

Učiteljica. Sirotice! Umirite se: — istini se mora ujti u trag — a to što prije.

Stanka. Ja bih sve pregorela, kad bi se sve to motalo samo okolo mene, ali Dragica kani upropastiti Baricu: radi toga moram Vas otvoreno pitati ovako: je li u redu, da tužim sestru si, samo da spasim nevinu Baricu?

Učiteljica. Jeste li posve stalna, da je Dragica kriva?

Stanka. U tom sam posve stalna. Nesamo da sam ju vidjela unijti u sobu, kada je nestalo naušnica, već mi je to i sama priznala. Što više, htjede me podmititi slasticami, da budem s-njom, samo da što laglje upropastimo Baricu.

Učiteljica. Slasticami vas podmititi?

Stanka. Tako mi zdravlja moga;

Učiteljica. A kakov je bio zamotak?

Stanka. Evo ovakov (slika na dlan); sve naokolo cvieće, u sredini slika neke gospodje.

Učiteljica. A je li si ga Dragica pridržala?

Stanka Metnù si ga u žep.

Učiteljica, Ohrabrite se dušo moja! Kad je već tako, istina će nam se za čas prikazati; netužite si sestre, a vi se nebojte.

Stanka. Ah, mila učiteljice! da vam je znati, kako mi je sada blago u duši!

Prizor XIX.

Iste, Sofija i gdja Marija.

Sofija. Razmatrajte si stvar koliko vam drago, svi ćete uvidjeti, da imam ja pravo. Jedina je Dragica kriva.

Gdja Marija. Čast vam, mila snaho! ali ja ipak nemogu podnesti, da vi krivite najbolje moje diete jedino zato, da branite jedno — seljanče.

Digitized by Google

Sofija. Prečesto je istina veoma trpka; al je ipak istina. Sada će dojti gja Marija pak da vidimo.

Gdja. Marija. Pak je li i moguće, da se sav taj čin preokrene? Baricu već davno krive, da mi uzimlje cvieća i voća. Jučer mi nestalo kamelija, a dokazalo se, da je Barica upravo jučer prodala kamelije na tržištu. Nostalo evo i naušnica upravo onda, kada se Barica skitala po mojoj kući. Bila je evo gori, te se zabavljala sa Stankom. U njezinoj košarici, u kojoj je donesla amo jâjâ, našle su se pod papirom i naušnice. Sve ovo složite sada u jedno, pak mi onda odgovorite, imam li pravo, da odsudim krivce?

Prizor XX.

Iste i Barica.

Sofija. Često se čovjek vara, draga moja. Evo nam Barice; njoj je sada izreći svoju.

Barica. Smilujte se gospodjo, — ah smilujte se nevinoj duši! Ne ubijajte mi siromašne majke prezadobce!

Gdja. Marija. Tko hoće da bude pomilovan, tomu treba da si to i zasluži.

Barica. Tako mi očiju, tako mi majčina mlieka, tako mi svieta i samoga boga, gospodjo, ja-sam nevina!

Gdja. Marija. Al ipak su se našle naušnice u vašoj košari?

Prizor XXI.

Iste, Dragica i Milica.

Dragica. (Iz druge sobe). Ne — ne —

Milica. (Isto) Da, da; — sve ću spripoviedat. Ili mi daj kovčeg, ili ću s-istinom na vidjelo.

Gdja. Marija. Što li je to? Kakve li tamo krike?!

Dragica. Nevjerujte, majko; ova djevojka laže.

Milica. Još nisam niti rečice izustila.

Dragica. Hoće da me ocrni.

Milica. Dobro dakle; daj mi kovčeg!

Gdja. Marija
Sofija } Govorite što je!

Milica. Dragica mi je dala liep kovčeg, a sada mi ga silom oduzela pak neće da mi ga povrati.

Dragica. Ja sam joj ga samo posudila.

Milica. Lažeš, ti si mi ga dala uz pogodbu, da ništa o tebi nereknem tetki.

Sofija. Draga moja! takovih pogodba nejma. Ako se što nesmi reći, to se zamuči i bez pogodbe; mora li se pako izreći, onda tuj nejma pogodbe.

Gdja. Marija. Ali, kakov li kovčeg imaš joj dati?

Milica. Onaj, što ga krije pod pregačom.

Digitized by Google

Sofija. Pokaži ga mahom! (Hoće da joj ga uzme; Dragica se otimlje; napokon ga uzme i pokaže gdji. Mariji) Poznate li ga?

Gdja. Marija. (Zlovoljna) Gdje si ga uzela?

Dragica. (Plačuć) Našla sam ga na tlih.

Gdja. Manja. A gdje?

Dragica. Na stubah.

Gdja. Marija. Kada?

Dragica. Jutros.

Učiteljica. Dopustite gospodjo. Dragice, što ti je u žepu?

Dragica. Ništa.

Učiteljica. Al eno iz žepa ti visi crvena vezica.

Dragica. (Hoće da prikrije). Nejmam ništa.

Učiteljica. Ne sakrivaj ništa. Izvadi sve, što ti je u žepu.

Dragica. Al — nejmam ništa u njem.

Gdja. Marija. Slušaj si učiteljicu!

Dragica. (Izvadi zamotak slastica).

Učiteljica. (Uzme ga, pak ga poda gdji Marijani). Zar nisu to one slastice, štono su bile na peći uz onaj tók s-naušnicami? tada nam reci, kako ti je došao u žep?

Gdja. Marija. Dragica, gdje si ga uzela?

Dragica (Oboriv glavu, muči sva zapožarena).

Sofija. (Gdji Mariji) A što ćete sada, gospodjo?

Gdja Marija. (Barici) Al kako su došle naušnice u tvoju košaru?

Barica. Neznam. Košaricu ostavih ovdje na stolu; nije druge, van da jih je netko navlaš metnuo u nju.

Milica. Dragica mi dade kovčeg zato, da nerečem o svem ništa.

Dragica. Ti si me na sve to naputila.

Sofija. Je li to istina?

Milica. Dragica je naušnice navlaš metnula u košaricu samo zato, što ju mrzi i prezire.

Učiteljica. U zao si ga čas! Zato, što Dragica nemože poprimiti vrlina i svih dobrinja Baričinih, ovu siroticu već odavno mrzi. — Ona je kriva, što je nestalo cvieća iz vrta, pak ga bacila u jamu tamo za kućom. A znate li, tko je sve to učinio? Vrtlarov sin, a to s-poslušnosti prama Dragici, pak s-mržnje na Baricu. Štovana gospodja može se o tom mahom osvjedočiti, korakne li samo tamo za kuću.

Gdja Marija. Avaj si ga meni tužnoj majci! Nesretnice! kako si samo mogla varati svoju majku, — majku, koja te nada sve ljubi? kako si mogla onako bezćutno gledati rodjenu si sestricu u zatvorenoj sobi? kojim si srdcem mogla strmoglaviti u propast nevinu ovu djevojku, pak još i umirajuću joj majku, — bez stida i srama? Kćeri, kćeri! ti me razcvili, ti me ubi zločini svojimi.

Dragica. (Plače sva sbunjena)

Gdja Marija. Plači il neplači! Sada nam iskreno reci: što te je navelo na takovu i toliku okrutnost?

Dragica. Na sve to nisam ni mislila.

Gdja Marija. Al što si ipak mislila?

Digitized by Google

Dragica. Strašno mi se glavom motalo neprestano pohvaljivanje Barice, pak sam s-toga zarežala na nju.

Barica. A jesam li vas ikada uvriedila svojim ponašanjem? Istina je, da mi je i odviše godilo pohvaljivanje učiteljice, pak je moguće, da sam kojom sgodom i nehoteć odviše odkrila svoju radost.

Gdja Marija. Konačno mi puklo u mozgu. U koliko dosad ljubljah ovu nesretnicu, u toliku ću biti odsada s-njom što strožja. Pripravi se dakle na kaznu, koja ti ima biti sladka i vriedna vječne spomeni. A sada već mahom velim ti i zapoviedam svojom materinskom vlašću: klekni mahom pred Stanku i Baricu te jih moli, da ti oproste, što si jih toli grozno uvriedila i osramotila!

Barica. Gospodjo! } Oprostite Dragici! (kleknu pred gospodju). Mi joj
Stanka. Majko! } prašćamo od srdca

Gdja Marija. Zaisto nije mislila na ono, što radi. Samo je liepo i krasno, što ste joj oprostile; ja sam uvjerena, da se s-ovoga nauka popravi i opameti. Zar ne, Dragica? od srdca nam svim zadaješ tvrdu rieč, da budeš uviek u svem dobra? pak — da budeš svojoj majci jedino na radost i veselje? Je li da, čedo moje!

Stanka. (Grleć ju) Dragice! Obreci si majci, da budeš uviek u svem dobra! Da, da, biti će dobra; zar ne, Dragice?

Gdja Marija. A što ti na to, kćeri moja?

Dragica. (Sasvim hladno i bezćutno) Obričem, da budem dobra. (Obrnjena sebi): kad već moram biti.

Gdja Marija. Nejma srdca. — auh si ga meni! Što sam pod srdcem nosila, što li je drugo, ako ne: ptica bez pjevanja, cvietak bez miloduha! Djevojka bez srdca — izgubljeno je diete na tom svietu.

Barica. Gospodjo! Vaša mi je kćerka mnogo zla počinila; ja joj ipak od srdca prašćam. Budite samo uvjerena o tom, da će ju opametiti ovo moje oproščenje. Ja sam uvjerena, da se ljudi najlaglje i najpouzdanije popravljaju s-dobra i uzorna primera. Pohrvatio Letnašić.

Raznice.

Osnovu školskoga zakona, što ju je enquetna komisija pod predsjedničtvom samoga preuzvišenoga bana izradila, prihvatilo je Njegovo Veličanstvo previšnjim riešenjem od 5. Kolovoza 1874. i to ne jednostavnim samo odobrenjem, nego uz **najmilostivlji izraz pohvalnoga mnienja ob istoj osnovi;** *te je preuzvišeni ban toga radi posebnim dekretom izjavio svoju osobitu zahvalu svim članovom te komisije. Tim dakle neima sada više sumnje, da će se sadanjemu saboru podnieti na ustavno razpravljanje i školski zakon, te da će se napokon i naše školstvo jednom već urediti. Mi se u obće radujemo, da će se naše školstvo urediti, a ovomu se zakonu dvojstruko radujemo, što će se njim, ako ne baš sve ali svakako barem* **najglavnije želje** *učiteljstva našega izpuniti, i školstvo naše zaputiti stazom, kojom je zaputilo i kod drugih naprednih naroda. Državni strukovni nadzor, dostojniji položaj, sigurnija budućnost, obskrba udovica i siročadi, valjanija naobrazba učitelja, širji osnov školskoj obuci: te davne i opravdane želje hrvatskoga učiteljstva bit će napokon izpunjene, jer se nije bojati, da bi samo naš sabor zabacio načela, koja sav naobraženi sviet prihvaća, koja je usvojila vlada preuzvišenoga bana Ivana Mažuranića, i koja pohvalno odobrava i ista posvećena osoba našega premilostivoga kralja. Tu će zaista umuknuti i najbahatiji fanatizam, te hrvatsko učiteljstvo može radostnim i veselim srcem izgledati skori čas, gdje će i pred njegova vrata sinuti sunce boljega i dostojnijega života, gdje će i ono izravnano biti ostalim svojim sudrugovom prosvjetljenih naroda!* — *I. F.*

— Školsko pitanje stavljeno je na dnevni red u saborskoj sjednici 10. t. m.

— II. obća hrv. učiteljska skupština. Iz XVII. sjednice centr. odbora. Mjestni odbor odgovara, da neuvidja potrebe, da se crtica o postanku petrinjskoga učiteljišta i o razvitku krajiškoga školstva u obće napose sastavlja, pošto će to i onako biti štampano u ovogodišnjem izvješću učiteljišta petrinjskoga, koje će se izvješće i onako po odredbi vis. voj. zapovjedničtva medju skupštinare bezplatno dieliti. Na to cent. odbor zaključi, da se ni kulturno-

Digitized by Google

historijska slika grada Petrinje napose neštampa, pošto bez gore pomenutih podataka neima tolike važnosti, a i bez toga bi materijalna sredstva centr. odbora jedva za to dotekla. — Ustanovljen bi program skupštine, koj će se štampati u 1000 kom. i porazdieliti medju skupštinare. — Za stenografijsko izvješće opredieljuje se g. Lj. Tomšiću nagrada od 20 for. od tiskanoga tabaka na 16. sa kompresnim garmont-slogom — i to samo za debate. — Pošto se s-raznih strana pojavljuje bojazan, da će biti mnogi učitelji budi izpiti, bud kot. učit. skupštinami zapriečeni prisustvovati općoj skupštini u Petrinji, to će se umoliti vis. zem. vlada, da kotarske nadzornike, dotično ravnatelje škola sjeti na naredbu glede izpita od 19. Travnja 1870. br. 1017, uslied koje se naime imadu izpiti na svih pučkih školah završiti koncem mjeseca Srpnja, a ujedno će se umoliti vis. vlada, da uputi kot. škol. nadzornike, da nesazivlju kot. konferencija baš u vrieme obće ove hrv. učit. skupštine. — Prigodom skupštine prodavat će se izvješće I. obće hrv. učit. skupštine uz sniženu cienu od 40 novč. — Umolit će se družtva „Pedagogijski Sbor“ i „Narodna škola“, da po mogućnosti pošalju na družtvene troškove nekoliko učitelja u Petrinju. — Predsjedniku, tajniku i blagajniku centr. odbora, koji moraju skupštini prisustvovati, doznačuje se podpora svakomu po 15 for. — Gg. Ivan pl. Zaje, Ivan Zahar i Eugen Tomić pozvat će se obzirom na njihove zasluge kod priredjivanja ove skupštine posebnimi dopisi, da prisustvuju skupštini, te će im se ujedno priložiti pristupnice. — Umoliti će se nekoji hrvatski velikaši, koji su poznati kao prijatelji školstva, da na svoje troškove pošalju nekoliko učitelja u Petrinju. — Mjestni odbor u Petrinji nadalje javlja, da su željeznička družtva: „Oesterreichische Nordwestbahn, Süd - Norddeutsche - Verbindungsbahn, Donau-Drau-Eisenbahn, Mohač-Fünfkirchnerbahn“ obalila vozarinu posjetnikom skupštine za 33%. — Visoka kr. zem. vlada na molbu centr. odbora doznačuje iz zemaljske blagajne gospodični Žitkovićevoj u Liesingu kod Beča podporu od 100 for. da priredi sbirku zabavištnih predmeta uz tu opazku, da se pomenuti predmeti poslie skupštine imadu predati kao svojina budućoj otvorit se imajuće zemaljske ženske preparandije u Zagrebu ravnateljstvu sadanje višje djevojačke učione u pohranu. Stigoše ponude za štampanje skupštinskoga izvješća od tiskara g. Albrechta i L. Hartmána. Pošto je ponuda Albrechtova jeftinija od one druge za 6 for. od arka, to će se izvješće štampati u štampariji Albrechtovoj.

— Školske viesti. Vis. kr. zem. vlada imenovala je Nikolu Šanteka učiteljem na glavnoj učioni u Samoboru, a ondješnje mu občinsko zastupstvo dopitalo svotu od 20 for. kao podporu, da može prisustvovati II. općoj hrv. učiteljskoj skupštini u Petrinji. — Iz izvješća glavne dječačke i djevojačke učione u Križevcih vidimo, da su na tamošnjoj dječačkoj školi bila koncem godine 173 učenika, a opetničara 263, na djevojačkoj pako školi bilo je 169 učenica, a nedjeljnu školu polazila je 81 djevojka. Na čelu je izvješća vrlo sgodan članak „Metrička mjera“ od Kvirina Vidačića.

— Zemaljska učiteljska skupština u Kranjskoj sborovat će u Ljubljani 21. Rujna. Dnevni red biti će joj sliedeći: 1. Sastavljat će se učevne osnove za Kranjsku; 2. razpravljat će se o čitankah, koje se rabe po kranjskih školah; 3. koja bi učila shodna bila za kranjske škole gledom na §. 71. školskoga i učevnoga reda; 4. kako bi se doskočilo nestašici učitelja i koje su zapreke neurednomu polazku škole po selih? U tu zemaljsku skupštinu bira učiteljstvo u svakom kotaru po 2. u kotarih postonjskom, kočevskom i kranjskom po 6, a u litijskom i črnomeljskom po 1 zastupnika.

— Spomenik J. A. Komenskomu odgaliti će se svečano 19. o. m. u Prerovi, a pošto je III. obća skupština češkoslavenskoga učiteljstva zabranjena, to će 20. držati ravnatelj Zoubek iz Smichova predavanje o životu i djelovanju J. A. Komenskoga, a 21, će se razgledati i razjasnjivati razna izložena učila. Sve moravske željeznice obalile su vozarinu posjetnikom ote svečanosti za vrieme od 17. do 25. Kolovoza.

— Vojska, škola i redarsvo. G. 1869. trošilo se u Francezkoj od 1000 franaka na vojsku 295 for., na školu 11 for., u Austriji na vojsku 270 for., na školu 19 for., u Pruskoj na vojsku 276 for., na školu 11 for., u Bavarskoj na vojsku 219 for., na školu 22 for., u Virtemberžkoj na vojsku 218 for., na školu 47 for. u Saksonskoj na vojsku 214 for. na školu 37 for., u Badenskoj na vojsku 182 for., a na školu 33 for. — Grad Berlin troši sada na redarstvo 900.000 talira, a na narodnu školu samo 500.000 talira.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Prezidu, čabarskom okružju; plata: od vjerozakonske zaklade 200 for., od občine 115 for. za paušal 12 for., za orguljanje od občine 40 for., za orguljanje od crkve 10 for., a občina će napokon dobrovoljno dodati 23 for.; dakle ukupno 400 for.; uza to slobodan stan, kuhinjski vrt, voćar, te od svake pjevane mise 35 novč.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 15. Rujna 1874. preč. g. Gjuri Kvaterniku, zač. kan., podarcidj. i župniku u Gerovu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 24. U ZAGREBU, 20. KOLOVOZA 1874. **Tečaj XV.**

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

†

ŽIVKO VUKASOVIĆ,

c. k. zemaljski škol. nadzornik u Vojnoj krajini, pravi član „Jugoslavenske akademije“ i „Hrvatskoga pedagog.-književnoga Sbora.“

I opet nam je zakukati, zaleleknuti od ljute boli! Kruta nas sudbina evo iza nekoliko desetak dana već opet zaodjela u crno, uzela nam jednoga od prvakâ i milića naroda našega. **Živko Vukasović** ostavio nas 10. o. m. na noć iznenada, gdje ga narod i zemlja, škola i prosvjeta najviše treba. Boljega učitelja i prijatelja mladeži, boljega ravnatelja učiteljem, boljega perovodje u nastavnom odsjeku, boljega nadzornika hrvatskim školam, a revnijega, marljivijega i savjestnijega radnika na književnom polju, te poštenijega i iskrenijega čelik-Hrvata gdje ćeš naći? Nikao iz prostoga naroda, ljubio ga je svom vatrom dobroga srca i posvetio mu svu svoju snagu, sve prekrasne darove, kojimi ga mati priroda obdarila. Poslie napornoga dnevnoga rada sjedio bi još do kasno doba noći i sastavljao narodu knjige poučnice: Životoslovje bilja, Rudoslovje, Narovoslovje domaće životinje, Računice za male i velike gimnazije a osim toga mnogim je člankom nakitio „Književnik“ i „Rad“ jugoslavenske akademije.

A kako mu bila darežljiva desnica, znade mnogi i mnogi hrvatskih mladića, znadu mnoga hrvatska družtva, znade i „Hrv. pedagog.-književni Sbor“, kojemu osim toga svjetom i činom pomagao, gdje je samo mogao. Vječna mu zato pamet i laka zemljica crna!

Digitized by Google

Naša nova školska osnova.

Našemu je štovanomu čitateljstvu jur poznato, da je osnova zakona ob ustrojstvu pučkih školâ i preparandija predana saboru na razpravljanje, te se već u javnih glasilih i doslovce priobćuje. Da naše učiteljstvo čim prije upoznamo duhom njenim, a opet da prištedimo prostora, priobćujemo evo u izvadku samo glavnije njezine ustanove, na koje osobito naše štovano čitateljstvo upozorujemo.

Po toj dakle zakonskoj osnovi dielit će se naše školstvo na obće pučke i gradjanske škole, s kojimi će se moći spojiti i posebni strukovni tečaji (§. 2.) Obće pučke škole neće imati kao dosada 3 ili 4 razreda, nego će sve škole splohomice i po selih i gradovih imati 4 razreda sa 1 ili sa 4 učitelja (§. 18. i 19.) Po selih do 80 učenika obučavati će jedan učitelj, a naraste li broj preko 160, dotično 240, onda će se namještati treći i četvrti učitelj (§. 20.); medjutim moći će se u 1. i u 2. razredu namještati za nuždu i učiteljice i podučiteljice (§. 22.) Gdjegod na kojoj obćoj pučkoj školi ima više učitelja, jedan je medju njimi ravnajući (§. 23.) Tako po selih, nu po gradovih bez iznimke i po svih mjestih, gdje je najmanje 3000 duša, mora biti obća pučka škola sa najmanje 4 učiteljske sile (§. 26.) Za podmirivanje potreba školskih kao i za plaćanje učitelja osnovat će se školske blagajne (§. 29.) i školske zaklade (§. 32.). Učitelji dobivati će svoje plaće iz naznačenih blagajna i zaklada na prvom mjestu iz dohodaka potrošarine, a gdje to nedoteče, iz ostalih občinskih dohodaka (§. 30.); nu nesmiju se u to ime razporezivati nikakovi posebni školski nameti.

Od dosadanjega zakona, da djeca sa navršenom 6 god. moraju polaziti školu, odustaje se, te djeca postaju u toj dobi samo sposobnom za školu, a obveznom pako tek navršenom 7. god. (§ 43); obveznost pako ta traje 5 god. za svakdašnju školu (§. 44.) a 2 god. za opetovnice (§. 55.), koje će se držati 2 puta na tjedan po 2 ure, neračunajuć u ovo vrieme nauk vjere (§. 63.) Svi roditelji biti će dužni pod stanovitom globom (§. 48.) pošiljati svoju djecu u školu, a djeca, koja se kod kuće podučavaju, morati će svake godine položiti izpit na kojoj javnoj pučkoj školi pod globom od 20—100 for. (§. 50.) na korist škol. blagajne.

Medju propisanimi predmeti obće pučke škole nalazimo predmete, koji su se i dosele obučavali, samo jim se još dodaje geometričko oblikoslovje, gimnastika i praktična uputa u najvažnije struke gospodarstva, a u ženskih školah kućanstvo (§. 52.); gdje pako neima samostalne ženske pučke škole, ondje se mora po mogućnosti skrbiti za posebnu učiteljicu u ručnom djelu i kućanstvu.

Boljoj naobrazbi gradjanskoga stališa namienjene gradjanske škole trajati će najmanje 3 godine (§. 66.); sve dosadašnje male s-glavnimi školami spojene realke imaju se pretvoriti u gradjanske škole ili u samostalne male realke.

I naobrazba učitelja krenuti će na bolje; potreban broj mužkih i ženskih učiteljišta uzdržavati će zemlja o svom trošku (§. 73); sa svakom mora biti skopčana obća pučka škola kao vježbaonica, za tim školska radionica za praktičnu obuku budućih učitelja, k tomu još prostran vrt i gombalište a sa ženskom preparandijom ima se spojiti zabavište (§. 74.); sastojati će se pako učiteljište od

Digitized by Google

3 godišnja tečaja (§. 75.) Na preparandiju primati će se pripravnici samo uz prijamne izpite, ako su svršili malu realku, malu gimnaziju ili gradjansku školu ili ako u tom obsegu inače dokažu svoje znanje (§. 77). Na preparandijah će se predavati sliedeći predmeti: *a*) nauk vjere i moral; *b)* pedagogika, didaktika s-njihovom poviešću i pomoćnimi naukami; *c*) hrvatski jezik i poviest književnosti njegove; *d*) njemački jezik; *e*) zemljopis i poviest s-osobitim obzirom na domovinu i njezin ustav; *f)* prirodopis; *g)* prirodoslovje i lučba; *h)* matematika (aritmetika, algebra i geometrija); *i*) gospodarstvo i obrtoslovje s-osobitim obzirom na domaće okolnosti; *j)* krasopis; *k)* geometričko i prostoručno risanje; *l)* pjevanje, glasba i orguljanje; *m)* gimnastika (§. 80.) Na ženskih preparandijah predaju se isti predmeti, samo pridolaze još k tomu ženska ručna djela, a mjesto guslanja i orguljanja učit će se samo glasba (§. 81.)

Nakon svršenoga trogodišnjega nauka polažu kandidati stroge izpite pred posebnim zemaljskim povjerenstvom (§. 85.), te si stiču svjedočbu za učiteljsku službu na obćih pučkih školah (§. 86.), a žele li usposobljeni biti za učitelje gradjanskih škola, to se onda mogu poslie podvrći takovim izpitom, za koje će takodjer biti posebna izpitna povjerenstva (§. 88.) Osoblje pako novih preparandija (§. 91.) sastojiti će od ravnatelja, zatim od 2 do 4 glavna učitelja, dotično učiteljica. Glede dalnjega obrazovanja učitelja naredjuje se izmedju ostaloga, da se u području svakoga županijskoga nadzorničtva imaju držati učiteljski sastanci barem jedanput svake godine, a na svakoj preparandiji prema potrebi za vrieme jesenskih praznika produžni učevni tečaji (§. 100.)

Prava i dužnosti učiteljâ uglavljuju se u sliedećih ustanovah: Učitelji su javni činovnici (§. 109); za sada kao prelazno doba mogu i učitelji pučkih škola imenovani biti gradjanskimi učitelji, ako su se iztaknuli znanjem u pojedinih strukah, koje su propisane za gradjanske škole (§. 111); vlada imenuje u obće sve učitelje budi na trojni predlog dotične obćine, ako ona školu uzdržava, budi na predlog županijskoga nadzornika, ako zemlja školu uzdržaje (§. 113. i 114); za znanstveni i moralni napredak svoje škole odgovoran je dotični učitelj, ali ako ih više ima, ravnajući učitelj (§. 115); napokon neće biti učitelj ko što dosele u svojih zvaničnih odnošajih bezpravan, počem se točno disciplinarni postupak ustanovljuje u (§. 116—122.) Učitelj neće nadalje ni morati ni smjeti obavljati nikakovih uzgrednih služba, koje bi ga priečile u izvršavanju učiteljskih dužnostij, ili koje bi se protivile ugledu učiteljskoga stališa (§. 124.) Svoje plaće dobivati će učitelji kao i dosada iz obćinskih školskih blagajna (§. 125); a sve škole bit će u tom pogledu administrativnim putem razdieljene na 4 razreda, te će im najmanja plaća iznositi na školah 1. razreda 700 for., 2. razreda 600 for., 3. razreda 400 for., a 4. razreda 350 for. na godinu (§. 126); gradjanskim pako učiteljem ustanovljuje se najmanja plaća sa godišnjih 800 for., (§. 128.) a učiteljem na preparandijah sa godišnjih 900 for. (§. 129.) sa stanom u naravi ili 15% stanarine (§. 131.) Povrh toga dobivati će još funkcionalnih doplataka ravnatelji preparandija 300 for., ravnatelji gradjanskih škola 200 for., ravnajući učitelji pučkih škola 1. i 2. razreda 100 for., a ravnajući učitelji na

Digitized by Google

školah 3. i 4. razreda 50 for. (§. 130), k tomu se još izravnjuje žensko učiteljsko osoblje sa mužkim glede svih pristojba.

Ustanove glede beriva u (§. 134.) priobćujemo doslovno: Gdje su s-učiteljskim mjestom spojena beriva u prosječnih trgovnih cienah posliednjih deset godina, ili gdje se trgovne ciene pronaći nemogu, imadu se po vještacih gotovim novcem procieniti, te se iznosom toga novca mogu budi u plaću uračunati, budi u stalno novčano berivo pretvoriti.

Na temelju rečene procjenbe moći će se dakle ne samo i u buduće pučkim učiteljem jedan dio službenoga dohodka u podatcih u naravi namienjivati, nego gdje takovi podatci već sada postoje, neće se moći u gotov novac pretvarati bez privole dotičnika.

Zemlje, što ih učitelji uživaju, izključene su svojim prihodom iz računa u plaću. Isto tako izključen je od toga računa stan učiteljev, drva za ogriev stana i vrt.

Koji učitelji imadu veće plaće, nego li su u §. 126. naznačene, nesmiju im se umanjivati, dok su oni živi i u službi ostanu. K-tomu imaju još učitelji prava na petgodišnje doplatke u iznosu 10% najmanje plaće one kategorije, u koju bude uvršćena škola, na kojoj službuju. Iznos, kojim sadašnji dohodak kojega učiteljskoga mjesta nadmašuje najmanju plaću one kategorije, u koju bude uvrštena dotična škola po ovom zakonu, nesmije se uračunati u kvinkvenalne doplatke (§. 136.)

Svi definitivno namješteni učitelji imaju pravo na mirovinu (§. 137.) i to iza navršene 10. god. neprekinuta službovanja, probavljena makar gdje na javnoj pučkoj učioni (§. 138); a na podpunu mirovinu imaju pravo tjelesno i duševno iznemogli učitelji iza 30 god. neprekinutoga službovanja (§. 139), te su glede mirovinskih pristojba svojih kao i njihovih udova i siročadi izravnani sasvim sa drugimi javnimi činovnici (§. 140); a namirivat će se iz utemeljit se imajuće mirovinske zaklade, kojom će upravljati zemaljska vlada (§. 141.) U istu zakladu ulagat će svikoliki učitelji, čim budu definitivno namješteni 25% od svoje prve plaće, isto toliko od svakoga potlašnjega povišenja plaće i petogodišnjega i funkcionalnoga doplatka, a preko svega još svake godine 2% od svojih u mirovinu uračunivih beriva. Odavlje se izuzimlju učitelji, koje ovaj zakon u službi zatekne, jer oni će u mirovinsku zakladu plaćati samo 2% od svoje plaće, a gore spomenutih 25% samo od dalnjih povišaka i doplataka, koje postignu poslie, kako ovaj zakon u život stupi (§. 142).

U mirovinsku će zakladu teći: *a)* averzualna svota, koju svaka občina kao utemeljiteljni prinesak u mirovinsku zakladu jednom za uviek položiti ima; *b)* razne novčane globe; *c)* prinesci zaručnika, koji se za svakoga pučkoga učitelja, kad se ženi, ustanovljuju sa 50 for.; *d)* dobrovoljni prinesci, darovi i legati (§. 143.) Prvih deset godina neće se u ovu zakladu dirati, nego će učitelji, udovice i njihova siročad svoje mirovine dobivati od onih, koji su im ih i dosad morali plaćati; nakon 10 godina pako biti će dotičnici (občine) rečene mirovine

Digitized by Google

i nadalje, ali samo na toliko podmirivati dužni, na koliko nebude dotjecao prihod mirovinske zaklade (§. 144.)

Uprava školska dieli se na občinsku, županijsku i zemaljsku. Svaka školska občina mora imati občinski školski odbor (§. 145.), u kojem će biti: *a)* načelnik občine; *b)* župnik, a u konfesionalno mješovitih občinah dušobrižnici one vjere, kojoj pripada manjina učenika, ako broj tih učenika iznosi barem 20; *c)* učitelj, a ako je više učitelja, ravnajući učitelj; *d)* 2—5 članova dotične škol. občine; *e)* školski patron (§. 146.) Za nadziranje propisane obuke i u obće uzgoja mladeži putem škole imenuje županijska oblast na predlog županijskoga školskoga odbora jednoga od članova občinskoga odbora, čovjeka inteligentna i prijatelja škole, mjestnim nadzornikom školskim, koji kano takav ima ujedno biti i predsjednik občinskoga školskoga odbora (§. 152.) Občinski školski odbor: *a)* predlaže učitelje; *b)* brine se za svekoliko materijalno stanje svojih škola; *c)* upravlja občinskom školskom blagajnom; *d)* nastoji da djeca idu marljivo u školu; *e)* posreduje u razmiricah izmedju učitelja i djece; *f)* pazi, da učitelji svoju dužnost prama škol. zakonom točno izpunjuju, neutičući u ostalom u didaktično-pedagogičku zadaću škole, u kojem pravcu jedini je mjestni škol. nadzornik pozvan svoje opazke priobćivati neposredno županijskomu škol. nadzorniku (§. 153.)

Za županijsku upravu pučkih škola imenuje zem. vlada izmedju takovih učitelja pučkih škola, koji se barem 6 god. u škol. službi proveli ili izmedju drugih škol. vještaka potrebiti broj škol. nadzornika (§. 158.), a teritorijalni obseg pojedinim nadzorničtvom opredieliti će zem. vlada administrativnim putem (§. 159.). Županijski školski nadzornik *a)* nadzire sve javne i privatne škole svoga područja; *b)* u didaktičko-pedagogičkom pravcu svjetuje ter u disciplinarnih slučajevih njemu pridržanih čini prvu molbu; *c)* izvršuje glede svih javnih i privatnih škola naredbe zem. vlade, i podnosi svake godine izvješća o stanju škola; *d)* brine se za svekoliko znanstveno i moralno stanje svih pučkih škola, ter ako nedostatkom nemože sam doskočiti, traži pomoć kod zem. vlade; *e)* rješava razmirice izmedju učitelja i obćin. škol. odbora i nadzire djelovanje istih odbora i *f)* predsjeda učiteljskim sastankom svoga područja (§. 160.) Župan. škol. nadzornici jesu zemaljski činovnici, stojeći u IX. dnevnom razredu. Polovica njih uživati će plaću od 1.200 for., a polovica od 1000 for.; za putne i pisarničke troškove dobivati će primjeran paušal (§. 161.) Za područje svakoga županijskoga škol. nadzorničtva bit će pod predsjedničtvom žup. predstojnika ili njegova namjestnika žup. škol. odbor, sastojeći od članova stanujućih u mjestu, u kojem svoje službeno sjedište ima žup. škol. nadzornik (§. 163.) Žup. škol. odbora su članovi osim predsjednika: *a)* žup. škol. nadzornik, kano izvjestitelj; *b)* po jedan od dotične crkvene oblasti, dotično bogoštovnoga zastupstva imenovani zastupnik svake od onih vjeroizpovjestij, koje u području žup. šk. nadzorničtva broje najmanje 1.000 duša; *c)* dva učitelja puč. škola, koji se izabiru na godišnjem sastanku izmedju učitelja nalazećih se na sjedištu žup. škol. odbora; *d)* šest od dotičnih žup. skupština iz njihove sredine imenovanih članova (§. 164.) U gradovih pako biti će gradski škol. odbor, koj će pod predsjedničtvom grad. načel-

Digitized by Google

nika obavljati poslove koli obć., toli žup. škol. odbora. I za ovaj odbor valjaju propisi §. 164., samo da ovdje bira članove grad. zastupstvo, a članove pod *e*) učitelji gradski izmedju sebe (§ 165.). Županijski škol. odbor: *a*) pregledava i potvrdjuje škol. račune obć. šk. odbora; *b*) čini u pitanjih disciplinarnih drugu, dotično prvu molbu; *c*) brine se za svekoliko materijalno stanje javnih puč. škola i *d*) podnosi žup. zastupstvom izvješća o stanju škola (§. 170.).

Zemaljsku škol. upravu izvršuje zem. vlada putem strukovnih organa (§. 174.) i to: *a*) rješava sva načelna didakt.-pedagog. i disciplinarna pitanja; *b*) izdaje naučne osnove; *c*) izdaje škol. knjige; *d*) imenuje učitelje svih pučkih škola; *e*) izvršava vrhovni nadzor nad svimi puč. školami; *f*) čini najvišju molbu u svih škol. poslovih; *g*) izdaje svake godine tiskom izvješće o stanju škola (§. 175.). Kod zem. vlade postoji stalni zem. škol. odbor (§. 176.), kojega su članovi: *a*) strukovni organi vlade; *b*) po jedan zastupnik svake u zemlje priznane vjeroizpovjesti i *c*) šest od zem. vlade imenovanih što pučkih učitelja, što drugih škol. vještaka (§. 177.), a prama potrebi može vlada imenovati i nekoliko vanjskih članova (§. 178.). Zem. škol. odbor, kojemu predsjednika i njegova zamjenika imenuje zem. vlada (§. 180.), vieća o svih načelnih didakt.-pedagog. i discipl. pitanjih tičućih se pučkih škola (§. 181.), a zem. vlada dužna je u svih poslovih u §. 175. navedenih predbježno saslušati mnienje zem. škol. odbora. Ako zem. vlada neprihvati odborova mnienja, priobćit će mu svoje razloge (§. 183.)

Crkvena uprava napokon normirana je sliedećimi ustanovami: Crkvene oblasti rukovode i nadziru samostalno svu obuku nauka vjere (§. 184.), izdaju naučne osnove o nauku vjere i predlažu propisanja radi učevne knjige za obuku u vjeri (§. 185.), obavješćuju se svojim putem o religioznom i ćudorednom stanju školâ, ter prema opaženim nedostatkom mogu tražiti lieka kod zem. vlade (§. 190); svoje naredbe pako o podučavanju u nauku vjere i o izvršivanju nabožnih obreda priobćuju zem. vladi, koja ih, ako im na temelju postojećih zakona i naredaba ništa prigovoriti neima, dostavlja na vršenje predstojnikom pučkih škola (§. 192.), a napokon imaju se sve crkvene oblasti u obće i svi učitelji nauka vjere pokoravati svim postojećim škol. zakonom i naredbam zem. vlade (§. 191.). Glede učiteljâ vjere ustanovljuje se, da se na svakoj gradj. školi i gdje su dvie obće pučke škole svaka sa 4 učitelja, ima namjestiti poseban plaćeni kateketa, a inače je na obćih pučkih školah dužan dotičnu djecu bezplatno podučavati u nauku vjere dotični župnik ili njegov duh. pomoćnik. Učitelj je pako obvezan duhovnika svoje vjere u tom podupirati, ter ga, kad nalogom poslova ili inače bude zapriečen, zamieniti (§. 187.). Samostalne katekete imenuje na predlog dotičnoga duh. stola zemaljska vlada (§. 189.), a glede plaće i mirovine uzporedjuju se samostalni kateketi ostalim učiteljem iste učione (§ 188.).

Zaglavnom ustanovom napokon (§. 193) se odredjuje, da ovaj zakon stupa u kriepost početkom škol. godine, koja uzsliedi iza proglašenja njegova, i od toga vremena da gube kriepost svi dosadašnji njemu protivni zakoni i naredbe.

Digitized by Google

Odvratak na članak: „O preparandiji ženskoj.“

(Vidi „Obzora“ br. 179. i sliedeće.)

Sine ira et studio.
Tacitus.

Jedno izmedju najvažnijih pitanja sadanjega doba kod nas jest zaista pitanje o preustrojstvu ženske preparandije. O valjanom riešenju istoga zavisi napredak pučkoga školstva i ugled zvanja učiteljskoga. Pa zato držimo za dobru kob, što se tim pitanjem nebavi samo naše učiteljstvo, već i visoka vlada i zastupnici naroda. Ta kojega rodoljuba da nije obradovala viest, da je vriedni zastupnik dr. Špun stavio na vladu interpelaciju glede preustrojstva ženske preparandije? Pa pošto saborske stolice zauzimaju muževi svjestni, koji uvidjaju, da je pučki učitelj škola, a škola sjemenište i vrielo narodnje prosvjete, koja vodi k zlatnoj slobodi: to se nadamo, da će se i to pitanje riešiti po zahtjevu napredna vremena. Liepo li veli Rückert o važnosti zvanja učiteljskoga:

Die Zukunft habet Ihr, Ihr habt das Vaterland,
Ihr habt der Jugend Herz, Erzieher in der Hand!
Was Ihr dem lockern Grund eingepflanzt, wird Wurzeln schlagen,
Was Ihr dem zarten Zweig einimpft, wird Früchte tragen.

Svako se pitanje dade razpravljati objektivno i subjektivno, pa dočim je g. interpelant zauzeo stanovište sasma objektivno, pedagogičko-znanstveno, udario je pisac gore pomenutoga članka protivnim putem.

Akoprem u obće valja ova: „šutit je zlato“, ali ima i doba, gdje nam je upravo dužnost govorit i istinu branit, pa tako nemožemo ni mi sada pregoreti, a da nerazjasnimo to pitanje i uputimo občinstvo o stvari, koju iz izkustva skroz i skroz poznamo onako, kako sbilja jest. To nam je dakle namjera, pa bilo zato bez zamjere.

Biser leži na dnu mora, pa zato ćeš ga uzalud tražiti na površju, već ti valja zaronit u dubljinu. Podjimo dakle i mi u dubljinu, reć bi u dušu toga zavoda, pak ćemo lasno doći do osvjedočenja, da neodgovara ni svojoj svrsi, ni duhu napredna vremena.

Da obrani obstanak mezimčetu svomu, uzeo g. pisac na svaku ruku dokazivati, da državne ženske preparandije netreba, pače da bi bila ubitačna po hrvatski narod, ali dokazujuć mnogo nije dokazao ništa, van to, da je po njegovu mnienju u sadanjoj ženskoj preparandiji sve zlato, bilo to dokazano ili ne, a sve drugo da nevalja, makar toga nikad ni vidio nije, a kamo li, da je zrelo prosudio. Medju inim navadja, da su u Englezkoj, Francezkoj pa i u Njemačkoj (??) skoro svi učevni zavodi u privatnih rukuh, a zaboravio je primjetiti, da je upravo toga radi i zaostala tuj pučka prosvjeta.

Zaboravio je navesti, da god. 1866. nije znalo 25/88% mužkaraca, a 41/62% žena kod ženitbe napisati svojega imena. Dapače ima mnogo priedjela, gdje do 67% mužkoga, a 79 do 98% ženskoga spola, a u samu Parizu po statistici od 1873. do 300.000 duša nezna pisati. Glede napredka u Englezkoj veli

Digitized by Google

Grim u svojoj Länder- und Völkerkunde (Wien 1870) (5. Band, Seite 587.) „Der Volksunterricht entspricht in seiner Einrichtung durchaus nicht den grossartigen politischen Institutionen des Landes. Bei der Abneigung der Engländer gegen Staatsschulen ist der Volksunterricht von jeher den Corporationen und der Privatpflege überlassen, daher die grossen Contraste: an einem Orte, wo Pfarrer, Grundherr oder Privatvereine die Sache in die Hand genommen, gewöhnliche Volksschulen, Gewerbeschulen etc., gleich daneben aber wächst die Jugend ohne Geistespflege auf und verwildert entsetzlich. Die Folgen davon zeigen sich in den Wohnungen des Landvolkes, der Arbeiter in den Gassen der grossen Fabrikstädte, wo man dem namenlosen Elend begegnet. Što se školstva u Njemačkoj tiče, poziva se dopisnik na Richtera, te naveo gdješto iz njegove knjige pod naslovom: Die Erziehung der weiblichen Jugend.“ Pošto se i u nas ta knjiga nalazi, dopuštamo si navesti rieči Richterove, koje je g. dopisnik il hotice il nehotice preskočio.

„Für den Augenblick und so lange es den Seminarien unsers engern Vaterlandes nicht gelingt, ihren Zöglingen eine allgemeinere Bildung zu geben, wünsche ich möglichst viele wissenschaftlich academisch gebildete Männer mit dem Unterrichte betraut zu sehen, aber nicht etwa blos Theologen, die flüchtige „Gastrollen“ im Schulfache geben, um, sobald eine gute Pfründe lockt, den „erhabeneren“ Standpunkt der Schulinspektoren einzunehmen, sondern wirkliche „Pädagogen“, die ihrer Aufgabe gewachsen sind und in der Jugenderziehung ihren Lebensberuf finden. Ich kann nicht umhin, hier die Forderung zu stellen, dass der Staat, die Wichtigkeit der Frauenerziehung für die Wohlfahrt des deutschen Volkes erkennend, endlich mit der Errichtung von Lehrer- und Lehrerinnen-Seminarien für Töchterschulen vorgeht. Bis jetzt sorgen fast nur Privat- oder Communal-Einrichtungen für die Heranbildung von Lehrerinnen und die Lehrer bezieht die höhere Töchterschule entweder von den Seminarien für Volksschulen oder sie erhält dieselben in solchen academisch gebildeten Männern, welche zufällig an sie verschlagen werden, weil es ihnen momentan nicht gelingt an Gymnasien oder Realschulen anzukommen, oder weil sie noch keine Pfarrstelle mit guter Dotation beanspruchen können. Es muss im Interesse des Vaterlandes anders werden! Nicht länger dürfen die Töchter so stiefmütterlich behandelt werden.“

Iz jur rečenoga jasno se vidi, da se svigdje uvidja, da se država ima pobrinuti za pučku prosvjetu, dosljedno za valjano pučko školstvo.

Gospodin dopisnik imao je dobrotu uztvrditi, da je sada obstojeća ženska preparandija državni zavod, te veli, da se na njoj predaje po zakonskoj osnovi, da stoji pod nadzorom države, te da je već i radi toga takav zavod, što mu je ravnateljstvo svagda pripravno podvrći se zahtjevom višje oblasti. Ala mi liepih dokaza. Dakle za to, što stoji samostanska preparandija pod nadzorom duh. stola, državni je zavod! To bi onda valjalo i za zavod gospodjice Bronnerove, jer se i ona mora pokoravati ne samo visokoj vladi, već i ravnateljstvu ovdašnjih glav. učiona; a toga jamačno neće nitko uztvrditi. Ali da se u samostanskom zavodu,

Digitized by Google

premda je tobože pod državnim nadzorom, ipak nepokoravaju zem. vladi, dokazom je to, što se u tom zavodu nedrže osnove za k. učiteljište sastavljene na temelju naredbe vis. c. k. ministarstva za bogoštovje i nastavu od 1. Rujna 1857 br. 14786/1225 i dopunjene u smislu naredbe vis. k. namjestničkoga vieća od 15. Siečnja 1864 br. 19445/4939.

A da je tako, dokazati ćemo sliedećimi podatci:

Da se iz vjerouke i više uzima, nego li je propisano, to se i samo po sebi razumije, predjimo dakle umah na pedagogiju. U osnovi se naročito veli: obćenita načela i pravila gojitbe uz tieloslovje i dušoslovje. Nam su okolnosti u tom zavodu sasma poznate, pak s toga možemo uztvrditi, da se tomu zahtjevu nezadovoljava. O tieloslovju neima govora ni u pedagogiji, a još manje u prirodopisu. Da vidimo, da li se iz toga predmeta barem išto uči, stavismo na nekoje pripravnice, odobrene za učiteljice glav. škola, u tom pogledu pitanja, pak se osvjedočismo, da ob ustrojstvu svoga tiela neimaju ni pojma. O dušoslovju uče od rieči do rieči ono, što je u „Obuki i gojitbi od Novotnoga“. Znademo, da je ta knjiga propisana, ali ne za memorisanje. — Ako se pripravnice neupoznavaju sa ustrojstvom čovječjeg tiela, a o postanku, postupnom razvitku duševnoga života neimaju ni pojma, pitamo u svoj smjernosti: kako će one mladež uzgajati? Hoće li ikada moći pojmiti rieči Juvenalove: „Mens sana in corpore sano“.

Scienimo, da su učitelju najvažniji predmeti pedagogija sa pomoćnimi znanosti; a u samostanu to je upravo najslabija strana. Čuli smo toli često, da se dobar i vješt učitelj poznaje po dobru pitanju. A što da se reče o učitelju, koj nije kadar sam sastaviti pitanja, već pita onako, kako stoje redom pojedini paragrafi u kazalu dotične knjige. Tako n. pr. prvi paragr. glasi: „Odredjenje čovjeka“, a g. učitelj pita: „Što je odredjenje čovjeka?“; 3. paragr. Odgojivanje mladeži potrebito je. Pitanje: Je li odgojivanje mladeži od potrebe? I tako bismo mogli cielo kazalo proći. Takova i slična pitanja složio je g. učitelj po prilici 14 dana prije izpita, te ih pripravnicam uručio, da po njih uče, a isto tako zadobiše pripravnice pitanja iz svih ostalih predmeta.

Lahko će svatko dokučiti, da se n. p. ciela pedagogija ili poviest neda takovimi pitanji izcrpiti, već se uzimaju samo pojedinosti. Nije li pripravnici lahko izpit polagati, kad znade, toliko i ne više biti će pitana. Polagati izpit iz čitava predmeta ili pako odgovarati samo na stanovita pitanja, velika je razlika. Tko je kada imao polagati izpit, znati će, koli bi sretan bio, da je znao ma 100 pitanja, na koja mu je odgovoriti bilo. Mi se dakle ni malo nečudimo, što se svake godine tolike usposobljuju za učiteljice glav. učiona.

Na mužkoj preparandiji ima tu struku vriedni naš Gj. Šimončić, koji je, kao i svi njegovi predšastnici morao položiti izpit za učitelje preparandije. Od učitelja ženske preparandije nezahtieva se nikakov izpit, već se namješća onaj, koji je baš pri ruci. Ili zar i to dokazuje znanje i strukovnu vještinu, ako je dotičnik bio tečajem nekoliko godina izpovjednikom zločinaca u Lepoglavi? Kako se dakle može sadanja ženska preparandija zvati državnim zavodom, kad se na njoj nedrže one uredbe, koje valjaju za naše državne zavode?

Digitized by Google

Učbu (metodiku) predaje takodjer dotični učitelj, dočim praktične vježbe rukovodi učiteljica. Po kojoj je logici to razdieljeno? Dade li se tuj dieliti teorija od prakse? Učbena načela mogu se samo praktičnim načinom učiti i spoznati. Učiteljica ima pred pripravnicami držati praktičnu vježbu, a njima tada reći, zašto je tako, a ne inako postupala i kojih se načela držala. Drugi put opet vježbaju se pripravnice redomice, a učiteljica im izpravlja, kazivajuć, proti kojim načelom su pogriešile i za što. To mi razumievamo pod učenjem učbe. Malo će bo koristiti učiteljici, ako znade reći, što je simbolički, što sokratički način, a nezna, kako i kada se rabi.

O zakonskoj osnovi veli se: „Pripravnici ovoga tečaja razdieljeni su na grupe te moraju pojedine razrede glav. učiona polaziti i tamo predavanjem dotičnih učitelja prisustvovati. Svaki tjedan moraju barem po 1 sat pod nadzorom obrazujućih učitelja sami predavati, da si potrebitu okretnost pribave, za koju svrhu imaju dotično gradivo pismeno izraditi te ga dotičnomu učitelju na pregled podnieti. Kad prisustvuju predavanjem razrednih učitelja, tad si moraju bilježke voditi. Praksi se posvećuje 6 satij na nedjelju.“ Je li se tako postupa u ženskom učiteljištu?

Nadalje uztvrdio je g. pisac, da se u tom zavodu njeguje hrvaština, ali mi se usudjujemo protivno uztvrditi. Jer slovnica i skladnja od Vebera nečini još hrvaštine. Je li se u tom zavodu predaje poetika, je li se pripravnice upoznavaju sa proizvodi naših pjesnika? Nimalo! Htjedosmo se osvjedočiti, da li pripravnice, odobrene za učiteljice glav. učiona, imadu o tom pojma, al se osvjedočismo, da neimaju, jer nam i na još tako jednostavna pitanja neznadoše odgovoriti. Neka se nastoji ugrijati ćut djevojaka za naše pjesničtvo, za našu književnost, pak tada ćemo tek pristati uz tvrdnju g. dopisnika, da se hrvaština njeguje.

Najtemeljitije predaje se prirodoslovje i lučba, pak nam je i priznati, da je sestra Ignacija učiteljica sposobna. Prirodopis se memoriše. G. dopisnik spominje pohvalno herbarijum, koga si svaka pripravnica složi. Koliko je nam znano, pripravnice su prošle godine 4 puta botanisirale i to u Jurjevcu i Tuškancu. Mi smo se takodjer bavili sa kupljenjem biljka, al nemožemo baš reći, da su ti biljnici znanstveno složeni, biljke po ikakvom sistemu poredane, bar oni ne, koje smo mi u rukuh imali. Zadaće, koje dopisnik spominje, nemogu nam biti dokazom za napredak toga zavoda, jer se takove zadaće dva tri put prepisuju i izpravljaju, te nisu ino, no puka blištavila.

Sada koju o računstvu, za koje i g. dopisnik priznaje, da je napredak u njem slabiji od drugih predmeta. Pitamo zašto? Zato što je računstvo predmet, koj iziskuje zdravo mišljenje a ni malo memorisanja. Prigodom učiteljičkog izpita prošle godine (1873) zadavali su se računi prikladni za učenice 3. i 4. razreda pučke učione. Evo nekoliko primjera: Ako glava kupusa stoji $^1/_2$ novč., što će stojati 500 glava? Netko ima 5 stot. a duguje $^1/_3$ od toga, koliko mu osta plativši svoj dug? Takove vrsti bili su računski izradci osim jednoga družtvenoga računa i nekoliko pravila trojnih. U takovih računih mogla se je viditi dakako

Digitized by Google

velika sposobnost. I opet se nečudimo, što se svake godine tolike za učiteljice glav. učiona usposobljuju, ta zahtjevi nisu prećerani.

Veoma naivna je tvrdnja g. pisca, da nam računstvo nekako po ćudi nije. Čuli smo jednom tvrditi, da je Židovom talenat za računstvo prirodjen, dakle mi se kršćani nesmijemo tim premnogo baviti.

Gospodin pisac spominje još s osobitom pohvalom geometrijsko risanje, ali nedodav, da se geometrija nepredaje. Pripravnice rišu, a neznadu što; nemaju bo pojma o geometrijskih likovih, koje bi ipak dobro poznavati imale, jerbo su temeljem i risanju i ručnim radnjam. Nije li i to puki mekanizam? Mislim, da bi i ovdje valjale rieči Faustove: Was man nicht weiss, das eben brauchte man, und was man weiss, kann man nicht brauchen.

Toliko o napredku toga toli prehvaljenoga zavoda, kojemu u svoj zemlji, pa ni na daleko premca neima! Sapienti sat.

Gospodinu piscu uzračilo se kazati, da se opatice mogu bolje usposobiti za učiteljice, nego li preparandice ma na kojem zemaljskom svjetskom zavodu, pa navadja tomu za uzrok kojekakove zaprieke, kao: zabave, plesove, gostbe, izlete itd., koje prieče preparandice u napredovanju. A zar nezna g. pisac sasvim ništa o čestitkah i svečanostih, koje se u samostanu moraju pripremati prigodom imendana častne majke, veleč. g. superiora i drugih učiteljica, te o onih forintih, koje se kod takovih : goda takddjer pod moraš sakupljaju za darove raznim tim svečarom i svečaricam. Ili zar to baš nimalo neprieči pripravnice u naucih? Pa kad bi gore navedena tvrdnja g. pisca sbilja osnovana bila, kako da nisu sve vlade naprednih naroda već odavna ponamjestile na svojih učiteljištih i inih zavodih same kaludjere i koludrice, ili da nisu sve svoje zavode smjestile u samostanih? Hajd, da vidimo, tko ima više vremena za nauku, svjetske ili kloštarske učiteljice? Posljednje ustaju svaki dan u 4 sata, te mole do 6 satij, u ½7 idu na zajutrak a poslie opet k misi sa školskom djecom. Poslie podne imadu, ako predavanje nezačme u 2 sata, od 2—3 pobožna razmatranja iz knjige: Tome Kempenskoga. U večer idu u 8 satij k molitvi, a zatim na počinak. Koliko tu vremena ostaje pripravam za pojedina predavanja, a koliko u obće za dalnju naobrazbu i to u onom slučaju, kad bi svaka učiteljica i sbilja strukovno naobražena bila? A što onda, ako nije svaka tako naobražena? Svjetske učiteljice mogu mnogo više satij posvetiti nauku a da nebudu toga radi bezvjernice. A da imadu svjetske učiteljice više prilike usavršivat se, netreba pametnu čovjeku dokazivati.

Što se tiče tvrdnje g. pisca, da opatice, vezane zavjetom poslušnosti, rado primaju svaku uputu od svojih poglavara, dočim svjetovne učiteljice neimaju u svojem stališu toliko povoda isto činiti, odvratit nam je ovo: Svaki učitelj ili učiteljica ima prigodom definitivnoga namješćenja u ruke ravnatelja položiti prisegu, u kojoj se naročito naglašuje poslušnost prama poglavarstvu. Tu se je pisac malo porezao svojimi sophističkimi zaključci nu medjutim: „Errare humonum est.“

Neka nam g. pisac izvoli oprostiti, što mu moramo predbaciti, da nije dosljedan u svojih tvrdnjah, već da sam sebi protuslovi. Na jednom mjestu veli, da se narod hvali i ponosi svojimi učiteljicami (naravno i svjetskimi), a s druge

Digitized by Google

strane opet napada na naše gradske učione, na kojih službuju svjetske učiteljice, koje su se sve skoro upravo u samostanu naobrazile.

Nadalje nastojao je dokazati osobite sposobnosti opatica tim, što su u nekojih selih zauzele mjesta svjetskih učiteljica. Doista žalostno je, da opatice, osobe skroz obskrbljene, uzimaju izpred nosa svjetskim učiteljicam koricu kruha. Ako su milosrdnice u toliko zauzete za napredak, zašto badava neslužubju u takovih občinah, koje neimaju sredstva da školu ustroje, a mi ćemo im se tada duboko pokloniti. Da se namieštaju na mnogih mjestih opatice nije čudo. Župnik u selu glavna je osoba. On će se sigurno za nje zauzeti sebi u probit, jer kako znademo, rede one crkvu i crkveno ruho. One to i mogu učiniti, jerbo je njih po troje, koje uz školu i cielo gospodarstvo vode.

Što se napadanja tiče na zagrebačku višju djev. učionu, nemožemo o tom ništa reći, niti suditi, jer nijesmo prisustvovali izpitom na tom zavodu, ali toliko znademo, da na tom zavodu službuju rad svojih sposobnostij poznate učiteljske sile, što one u samostanu sjegurno nisu.*)

Konačno prošao je g. dopisnik na polje religiozno, a mi mu moramo, akoprem nerado, koju otvorenu odvratiti. I opet nam je naveo rieči Richterove, ali preskočiv nekoliko redaka, koji evo sliede:

„Lehre die Mädchen Liebe, innige Liebe fassen zu dem Geiste des Christenthums; lehre sie das Gute lieben um seiner selbst willen (a ne da dobij svjedočbu za glavne škole) und aus Liebe zu Gott; aber man hüte sich, das junge Pflänzlein religiösen Bewusstseins zu überladen und zu ersticken durch eine zu grosse Fülle von Memorirstoff. Nirgends — ich bin dessen gewiss — wird dies gefährlicher sein, als bei der weiblichen Jugend. Na drugoj strani veli: „Die trivialsten Erklärungen erregten mir Langeweile, sicher nicht minder den Schülerinen; so glaubte man die religiösen Anlagen des Mädchens zu entwickeln! Ich kann mir keine grössere Thorheit denken.“ Ove rieči baš kao da su za kloštar napisane. Katekizam, obredoslovica uči se na pamet. Pripravnice bježe po nedjeljah dva tri puta u crkvu, svakih osam dana k-izpovjedi, a što je rezultat kad izstupe iz zavoda?

Onim, koje to čine iz nabožnosti, čast, jer molitva nije još nikomu naškodila, al imademo dosta primjera, da je bilo i takovih, koje su u samostanu bile najpobožnije, samo zato da dodju u milost učiteljicam i učiteljem svojim, a kad su ostavile zavod, nebijaše razuzdanije čeljadi, do njih. Liepo li veli Hufeland u svojoj knjizi: „Anleitung zur physichen und moralischen Erziehung des weiblichen Geschlechtes.“ Die Furcht Gottes ist aller Weisheit, und so auch aller Erziehung Anfang. — Nichts in der Welt besteht, als was sich auf Gott gründet, und so auch nur der Mensch, dessen Dasein, Wollen und Wirken sich auf Gött bezieht. Das erste und hauptsächlichste Streben aller Erziehung muss also dahin gerichtet sein, dem jugendlichen Gemüthe diese Richtung, den religiösen Sinn zu geben.

*) A kako je mogao g. branitelj samostanskih škola osuditi učitelje višje djevojačke učione, dočim nije ni on prisustvovao izpitom na tom zavodu, pače nije još nijednomu razredu ni praga prekoračio. Ured.

Digitized by Google

Denn das allein heisst Religion, nicht der äussere Cultus, nicht das historische Studium des Religionsgeschichte, das Auswendiglernen gewisser Formeln, was man daher leider häufig sowie andere Wissenschaften, auf spätere Jahre verspart und in einzelnen Stunden treiben und lernen lässt, — sondern die Religion des Herzens, nicht die an Stunden und Zeiten gebunden ist, vielmehr von der ersten Periode des Lebens an den zarten Gemüthe durch das Leben eingepflanzt werden muss."

Dr. Müller: „Ueber Erziehung und Bildung" veli: Die Religion will weniger durch Lehre und Unterricht, durch den trockenen Buchstaben der Theologie und durch geistlose Gebräuche gehuldigt, als vielmehr durch die schuldlose Sprache des Herzens, durch unseren sittlichen Umgang und durch die Mittheilung heller, für das Gemüth wohlthätiger Religionsbegriffe geweckt und erhalten werden. Ihr Reichthum ist nicht die Masse trockener Formen und unverständlicher Gebete, nicht das leider! stattlich genug aufgethürmte Gerüste von Meinungen und Menschenklügelei über ein in uns offenbartes mystisches Licht, — nicht die Summe der unnützen menschlichen Verziehrungen, womit man die himmlische Urgestalt der Religion seit Jahrtausenden überladen hat, sondern das stille vertraungsvolle Hingeben des Glaubens an ein unendlich vollkommenes Wesen, welches sich in allen Reihen seiner grenzlosen Schöpfung als die weiseste Güte der Natur von der Sonnenwelt bis zum Grashalm, ankündigt und uns Alle in jedem unseres Daseins mit dieser Güte, Weisheit und Heiligkeit umgibt."

Niedergesäss, ravnatelj zemaljske ženske preparandije u Beču, veli: Aufdrängen von religiösen Empfindungen und gewaltsamen Rührungen bringt eine kränkliche Gemüthsentfaltung hervor, die über kurz oder lang zur Heuchelei wird. Des Kindes Religion kann nach seiner ganzen Anlage nichts anderes, als Herzensreligion sein; sie muss das Gemüth erwärmen, obgleich sie nicht ohne äusserliche Zeichen der kindlichen Andacht bleibt, da ja die kindliche Natur hier alle Stimmungen einer Gebärde, eines Ausdruckes bedarf. Mann lasse jedoch das Kind nicht öffentlich oder gar zur Schau und nie mit erzwungenen äussern Formen beten. Wenn du betest, so geh' in dein Kämmerlein und schliess die Thür hinter dir zu." Tako se uči vjera, tim načinom ugrijati ćemo ćut djeteta za sve, što je Bogu i ljudem pravo. Mi doduše nismo duhovnoga stališa, al nam je zato vjera duboko u srdcu usadjena, ako ju i neiznašamo tim na vidjelo, da pred mladeži osobe ogovaramo, laži širimo, te nastojimo da se osvetimo svakomu, koj bi koju našu slaboću na vidik izneo. Ako u samostanu u tom vjera sastoji, onda smo mi dakako bezvjernici.

U dotičnom članku napada veleučeni g. pisac i na Dittesa i na njegove pristaše i pristašice. Svaki čovjek, bio on ma koje konfessije, mora priznati, da je Dittes znanstveno naobražen, muž zaslužan, al zato ipak pogriešiv. Njegova pedagogička načela zaista su plemenita i krasna, ali priznati moramo, da u naših okolnostih nisu u svem izvedljiva.

Svaki učitelj, ili učiteljica neće sliepo slieditи ovoga ili onoga, već odabrati si najbolje. Medjutim toga Dittes nikada nije zahtievao. Liepo li veli u predgovoru

Digitized by Google

svojoj psychologiji: Hinaus mit dem Autoritätsglauben, dem Janer- und Sectenwesen aus der Psychologie und Pädagogik. Wer uns überzeugt, der soll recht haben und kein Anderer. Psychologie und Pädagogik sind nicht ein Inbegriff geoffenbarter Dogmen um deren willen man zu einer „Schule“ schwören müsste, sondern sie sind die Sache der allgemeinen Menschenerfahrung und Menschenvernunft. Pravo veli Uhland: „Heilig achten wir die Geister, aber Namen sind uns Dunst; würdig ehren wir die Meister, aber frei ist uns die Kunst. Neznamo, zašto se g. dopisnik toliko žesti radi Dittesa. Mi se usudjujemo uztvrditi, da samo oni na Dittesa napadaju, koji ga neshvaćaju, il oni, koji se strogo drže (?) riečij Spasiteljevih: „Ljubi bližnjega kao sama sebe.“ Tko je iole proučio pedagogiju toga veleuma, naišao je zaista na krasne misli; tako on veli: Welche Hoheit, welcher Friede, welche Reinheit des sittlichen Urtheils liegt in dem unverfälschten Evangelium Jesu! Im engsten Anschlusse an die Bedürfnisse und Kräfte der Menschennatur fasst es die ästhetischen, praktischen und intellectuellen Elemente des Glaubens harmonisch zusammen. Es ergreift und erfüllt in gleichem Masse das Gemüth, den Willen und den Verstand. Sein Inhalt ist das ewig Wahre, Gute und Schöne, sein Zweck die Aufklärung, Veredelung und Beglückung der Menschheit. In den Erscheinungen des Natur- und Menschenlebens lehrt es die Offenbarungen eines allweisen, allgütigen und allmächtigen Wesens erkennen, des alleinigen über Zeit und Raum erhabenen, geistigen und persönlichen Gottes, von dem alle Dinge ihr Dasein haben, in dessen Hand die Lebendigen und die Todten sind. Dieser Gott ist zugleich das höchste moralische Musterbild für alles menschliche Wollen und Handeln; unter ihm, dem heiligen und liebevollen Allvater, soll die Menschheit zu einer Familie, zu einer sittlichen Lebensgemeinschaft von Brüdern und Schwestern sich vereinigen, um ihr Glück und ihre Vollkommenheit zu befördern; das Erdenleben ist eine Vorstufe der Ewigkeit, in der alle zeitlichen Missverhältnisse ihre Ausgleichung, alle Forderungen des sittlichen Bewusstseins und des denkenden Geistes ihre Befriedigung finden würden.“

Tako govori Dittes u svojoj pedagogiji, al ga naše svećenstvo ili neće shvaćati, ili ga sbilja neshvaća. Nije on proti vjeri (vjera i konfessija nisu identički pojmovi), osim ako svećenstvo vjeru sačinjava. Bude li ustrojena ženska državna, ali svjetska preparandija, pa na njoj namješteni makar i pristaši gosp. Dittesa, to možemo mirnom dušom uztvrditi, da će se više religiozna ćut njegovati, nego u kloštru, ali se dakako neće uzgajati, djevojke, koje bi bile u stanju slediti primjer sv. Konstance, Eulalije i ostalih. — Medjutim neka nastoji gosp. pisac, kao cieli samostan, da položi pred Bogom tako račun rad svoje vjere, kao što mi rad tobožnje nevjere.

Na koncu svoga članka govori g. pisac o ćudorednosti, nakitu. Tko hoće biti opak, može biti takav, kao što nam primjeri iz prošlosti i sadanjosti posvjedočavaju i u samostanu, kao i u svietu. Ima takodjer dokaza, da su kadšto osobe, jednostavno obuvene, razuzdanije od onih u svili i kadifi. Medjutim odjeća nečini čovjeka. Uz sve te dokaze g. pisca ipak se nadamo, da će naši zastupnici pristati uz našu visoku vladu te osnovu, u tom pogledu izradjenu,

Digitized by Google

jednoglasno prihvatiti. Kako smo čuli, bio je i g. Veber u toj komisiji, koja je izradjivala dotičnu osnovu, al je ostao u manjini.

Gosp. interpelantu se usrdno zahvaljujemo, što je pronašao, gdje bolujemo, al umah i nastojao, da nam lieka pribavi. Gospodi zastupnikom pako kličem Experto credite i ovu:

„Qui statuit aliquid parte altera Aequum licet statuerit haud aequus fuit.“

—i—

Raznice.

— Zakonska osnova ob ustrojstvu pučkih škola i preparandija doći će kako čujemo 24. o. m. na saborsko razpravljanje.

— II. obća hrv. učit. skupšina. Predsjedničtvo c. k. voj. zapovjedničtva imenovalo je vladinim povjerenikom za II. obću učit. skupštinu kod istoga se zapovjedničtva nalazećega nadzornika pučkih škola g. Andriju Kneževića, kojemu čestitamo, što uživa toliko povjerenje pomenute visoke oblasti, a čestitamo i pučkomu učiteljstvu, što se je dovilo do takova uvaženja, da se i članovom njegova stališa takove važne misije povjeravaju.

— „Katolički list,“ kako se čini zastavnik naših natražnjačkih svećenika, navaljuje na mene u 34. broju, što sam u posljednjem br. (23.) Napredka priobćujući viest o osnovi školskoga zakona opazio, da će umuknuti i najbahatiji fanatizam pred osnovom, koju je odobrila i ista posvećena osoba našega premilostivoga kralja, te veli, da on vrlo dobro zna, da njega pod tim razumievam. Katolički si list valjda neprisvaja to svojstvo, da naime zna, što drugi ljudi misle, ljudi s-kojimi se on nigda ni razgovarao nije, a kamo li, da bi ih pobliže poznavao; on dakle mora da ili sam sebe fanatikom smatra ili mora da je osvjedočen, da glede školskoga pitanja drugdje fanatizma i neima do u njegovu stališu. Ja medjutim u nijedno od toga nevjerujem, pa toga radi neću ni da odgovaram na ta njegova pitanja, dok nam budi koje od toga sam nedokaže. — Samo neka isti gospodin još nepropusti dokazati nam, da izključivanje svakoga prigovora i svake kritike ujedno i svaku želju glede čega izključuje. A ujedno neka nam još dozvoli, kad se je on već usudio reći, da si je pohvalu stekla osnova našega školskoga zakona zato, što je u njem donekle barem sačuvan religiozni značaj naših škola, i da bi još i pohvalnije bila primljena, kad bi se crkvi bio još veći upliv na škole ostavio, da bi mu, kad bi htjeli, istim pravom opet i mi mogli reći, da bi si taj zakon možebit i još veće pohvale stekao, da je još manje (ne crkvi nego) svećenstvu upliva na školu ostavio. Suum cuique! I. F.

— „Učiteljsko družtvo za slovenski Štajer“ poslalo nam je sliedeći poziv na 1. svoju obću skupštinu: Vabilo k-pervemu občnemu zboru „Učiteljskega družtva za slovenski Štajer.“ Duh časa i ljubezen do domovine in školskega napredka kliče tudi slovensko-štajerske učitelje k-skupnemu, vzajemnemu delovanju vabi je k-družabnemu in bratovskemu posvetovanju o važnih zadevah svojega imenitnega poklica. V-tanamen se oni na klic „Učiteljskega družtva za slovenski Štajer“ zbero 21. in 22. septembra v-Mariboru k-pervi s-kupščini slovensko-štajerskih učiteljev, ki bode obravnavala sledeče reči:

1.) Pitanja graške deželne učiteljske skupščine.
2.) Imenovanje učiteljev.
3.) Zadeve „Učiteljskega društva za slovenski Štajer.“

Zborovalo se bode v Wiesthalerjevi dvorani (Hotel zur Stadt Wien); začetek vsikdar ob 9. uri do poldne. Z-zborom bode združen mali učiteljski koncert ter izleti o mariborsko okolico. (Natančniši program objavi 7. številka „Slovenskega učitelja). Vabimo k-temu zboru ne samo štajerske učitelje ter druge svoje slovanske in nemške sobrate, kako tudi vse slovenske šolske prijatelje. Pohodite v-obilem številu naš 1. zbor, da nas s-tem ne samo podpirate marveč veselje in srčnost, k-daljnemu delovanju v-nas obudite, ker baš vstranjosti nam je treba v-seh naših slovenskih zadevah, zlasti pa na šolskem polji. Vse za blagor naše ožje in širje domovine! Vodstvo južne železnice je dovolilo vsem udeleževateljem teg zbora za ⅓ snižano vožnjo ceno v 2. in 3. razredu na teh le čertah: Gradec, Terst, Beljak, Maribor, Kaniža, Pragersko in Zagreb, Zidan most. Ta znižana cena velja od 19. septembra do 24. sept. (incl.) „Pristopnice“ se dobivajo pri odboru v-Ljutomeru do 15. sept. in sicer za nedružabnike po 30 kr.

Začasni odbor „Učiteljskega družtva za slovenski Štajer“ v-Ljutomeru 20. o. g. 1874.

J. Lapajne, predsednik. Janko Žirovnik, tajnik.

— Dragutin Hirc, učitelj i dopisnik ovoga lista, kani proputovati gornjom Krajinom u liepoj namjeri, da sakuplja prirodnine, koje će predati zem. muzeju. Svrha je putovanju plemenita, pa se stoga nadamo, primjećuje „Obzor“ pa i mi, da će mu svaki patriot ići na ruku, te ga pomagati, koliko bude trebao čije pomoći ili savjeta.

Digitized by Google

Književnost.

— Poetika. Nauk o pjesničtvu. Za učiteljske pripravnike i učitelje. Srednja 8-na, str. 135. Cjena 70 novč. Dodje nam ruku u ovom listu oglašena već knjiga, koju je sastavio neumorni učitelj na petrinjskom učiteljištu, pravi član hrv. pedagog. književnoga sbora, gosp. Antun Pechan.

Mi se tomu pojavu na polju školske naše književnosti radujemo tim više, što je ova knjiga, svoje vrsti prva, izašla u ovo doba, gdje se u domovini našoj otvaraju gradjanske učione. Znamo, koliko zadaje učitelju truda pjesničko gradivo u pučkoj školi, ako hoće da njim djeluje na ćud djetinju, te da ju oplemeni; ali još težje je učitelju na višjih učilištih tumačiti onim uzhitom pjesničke umotvore, ako se sam u visoke te krugove uznieti nemože, ako nikakova rukovodnika pri ruci neima.

Ovoj oskudici doskočio je pisac ove knjige.

Veli u predgovoru: „U knjižici ovoj ne nalazi se niti sve i svašta, niti mnogo i koješta; nego u jezgri ono, što je svakomu potrebno, da može književnost s-koristću učiti". Nije dakle knjiga ova namienjena pjesnikom, da iz nje uče, već učiteljem i učenikom, da znadu pjesme si tumačiti. Knjiga je razdieljena na tri odsjeka: I. O slogu. II. O pjesničtvu u obće. III. Vrsti pjesama.

Prvi dio, čini se, da je prekratak, ali sam predmet nedopušća, da se pisac u obširno razlaganje pravila o slogu upusti; dočim je dakle u kratko glavne, neobhodno potrebite točke iztaknuo, prešao je na „Pjesničtvo" i to na „Slike." Ovaj dio mu je veoma liepo za rukom pošao i u izboru primjera za pojedine slike bijaše vrlo sretan. Koliko bi knjiga učitelju valjalo pročitati i koliko se truditi, dok bi si sve ovako sastavio, kako mu za školsku uporabu treba i kako ovdje poredano nalazi. Trudno djelo gosp. pisca svake je hvale i priznanja vriedno.

Treći dio: „Vrsti pjesničtva" izradjen je u kratko, kako za školu i valja. Osnov je jasan i temeljit a učitelj si može gradivo po potrebi razširiti i nadopuniti.

Sto se jezika i opisivanja tiče, odlikuje se knjiga čistom hrvatštinom; definicije su podpune a izabrane pjesme kao primjeri pojedinim vrstim pjesama sasvim su shodne.

Izdanje je veoma ukusno a cjena prama obsegu gradiva dosta mala, pa zato preporučamo trud našega rodoljuba svim učiteljem višjih i nižjih učiona a na pose visokoj zemaljskoj vladi, da ovu knjigu, koja nam dobro došla, u učionah kao pomoćnu knjigu preporučiti blagoizvoli.

F. Š.

— Školstvo Evrope i Amerike na svjetskoj izložbi u Beču god. 1873. Napisao Fr. Šuller, učitelj donjo-grad gl. i trgov. škole u Zagrebu. Zagreb 1874. Mala 8-na, strana 160. Dobiva se po 50 novč. u knjižari Hartmanovoj i kod pisca. Ovo je djelce preštampano iz „Škol. prijatelja" te mu dakle i sadržaj već poznat, ali zato će ipak razštrkano ondje gradivo sabrano u jednoj knjižici dobro doći učiteljem a osobito svim onim, koji si taru glavu s-preustrojstvom hrvatskih škola. U tom bo je djelcu sakupio pisac velikim trudom sve podatke ob uredjenju pučkih, produžnih, gradjanskih, obrtnih i trgovačkih škola u Evropi i Ameriki; liepih indi primjera i puno nauke za svakoga prijatelja škole. Budi dakle svim što toplije preporučeno!

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Kraljevvrhu. Plata 400 for., 15 hrv. drva za učitelja i školu i ⅛ rali zemljišta. Molbenice s-dokaznicami šalju se do 10. Rujna t. g. veleč. g. Jakovu Cerovskomu, podarhidj. i župniku u Bistri.

— Za učitelja u Hrženici, područnici župe sv. Jurja kod Ludbrega. Plata: 400 for., slobodan stan s-vrtom 2 rali oranice i 30 for. za drva. Molbenice s-dokaznicami šalju se do 10. Rujna 1874. veleč. g. Josipu Savoru, podarcidj. i župniku u Velikom Bukovcu,

— Za učitelja i orguljaša u Šišincu. Plata 315 for., 6 hvat. drva za učitelja, udoban stan, ⅝ rali vrta i 1½ rali dobra zemljišta.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 30. Kolovoza 1874. veleč. g. Stjepanu Harabajsi, podarhidjakonu i župniku u Šišincu (Pisarovina).

— Za učitelja i orguljaša u Putincih (dolnji Sriem, sudčija Ruma). Nastavni je jezik njemačko-hrvatski, a plata: 380 for., 3 hv. drva, 6 funt. lojenih svieća, vrt i 40 for. štolarine na godinu.

Molbenice s-dokaznicami šalju se do 1. Rujna t. g. velečast. g. Gjuri Malachovskomu, podarhidjak. i župniku u Irigu.

Na mnoge pritužbe p. n. gg. predplatnika, da „Napredak" neuredno primaju, odgovaramo ovim, da se odavle uredno odašilje; neka se dakle upitaju kod svojih pošta, koje su jamačno svim neurednostim krive. Odpravničtvo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 25. U Zagrebu, 1. rujna 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieua god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

Prije četiri mjeseca razaslasmo na sve strane naše domovine viest radostnicu, da je vis. voj. zapovjedničtvo dozvolilo, da o velikih praznicih sboruje u Petrinji II. obća hrv. učit. skupština. Četiri mjeseca prodjoše u pripravah za to sborovanje, u svih odbora bijahu pune ruke posla, i eto, što bijaše daleko, najednom bje pred vrati. Sa svih strana liepe nam domovine pa i preko Velebita, iz koljevke nam Dalmacije, sa ravnih bačkih poljana i preko Save i Dunava iz junačke Srbije hrle skupštinari cestom, morem, željeznicom i Savom u drevni Sisak, gdje ih prima revni odbor i odprema na vrancih i kulaših u Meku učiteljsku za ovu godinu, u bielu Petrinju. A kad tamo, sve je živo, ulicami vrve skupštinari, a pred pedagogijem, dikom Petrinje, imaš istom što za vidjeti. S prekrasne te sgrade, s realke i gradske kuće viju se zastave raznobojne, a pred pedagogijem i realkom vrve učitelji kao pčele pred košnicom. Ovdje se rukuju znanci, ondje ljube prijatelji, jedni traže stanove, drugi se upituju i traže ubaviesti, a mjestni i stanbeni odbor rješavaju težku svoju zadaću vješto i okretno, kao da je to deseta, a ne tek prva skupština u Petrinji.

Na 24. u 7 satij na večer pohrli sve u razpravnu dvoranu i domala dubkom bi napunjena, te mnogi jedva da je glavu samo pomolio u dvoranu, da uhvati barem koje slovo liepe besjede, kojom je pozdravio skupštinare vriedni predsjednik mjestnoga odbora, g. ravnatelj Velko. Poslie kratkoga toga, ali jezgrovitoga i srdačnoga pozdrava ubaviesti skupštinare u ime centr. odbora predsjednik mu, g. Ivan Filipović, o pitanjih, koja je isti odbor za razpravljanje preporučio. On naglasi, da je centr. odbor morao ponajprije u obzir uzeti ona pitanja, koja je već bila prihvatila I. obća hrv. učit. skupština, ali koja su sbog kratkoće vremena ostala onda neriešena, te u sporazumku s pododbori predloži od tih pitanja 1., 2. i 5. za razpravljanje. Žalibože, što je predlagatelj 5. pitanja, realni učitelj g. B. Francelj, radi bolesti prepriečen, da preuzme izvještivanje o njem, a umoljeni u to ime kr. gospodar.-šumarski zavod u Križevcih, takodjer se nije molbi odazvao, te tako centr. odbor nije mogao ino, nego samo rezolucije ma i

Digitized by Google

bez izvještaja na razpravljanje preporučiti. Ostala pitanja od 1. skupštine izostavio je centr. odbor za sad, jer nedrži za shodno, da se o njih sada razpravlja. Od pitanja, što su ove godine koje od pododborâ, koje od pojedinaca prispjela, odabrao je centr. odbor u dogovoru sa mjestnim odborom i sa učiteljstvom zagrebačkim pitanje pododbora petrovaradinskoga i pododbora novogradiškoga. Izvjestitelj zatim predloži, a predskupština prihvati sliedeći red za razpravljanje:

Za prvi dan I. (Kako bi se imala urediti učiteljišta, da mogu zadovoljavati duhu vremena i potrebam dobro uredjene pučke škole) i III. pitanje: (Da gradjanske škole svojoj uzvišenoj zadaći zadovolje i pravi ugled u narodu steku, što je nuždno u tom pogledu učiniti?); za drugi dan II. (Kako se dalnje obrazovanje pučkih učitelja promiče i unapredjuje?) i V. pitanje (Kako treba urediti pučku gospodarsku obuku i pokusne gospodarske vrtove, uzevši u obzir opetovne pučke škole?), a za treći dan IV. pitanje (Što da za uzdržanje dobre discipline čini škola, dom i država?).

Isto tako prihvati predskupština en bloc po centr. odboru predloženi poslovni red i po mjestnom odboru predloženo častničtvo, naime za predsjednika skupštine g. Ivana Filipovića, za podpredsjednika gg. Mijata Stojanovića i Stjepana Buzolića, za tajnike gg. Ljudevita Modca i Antu Pechana. Častničtvo se na odlikovanju smjerno zahvali, a predskupština ga pozdravi, kličući: živio! Tim bi predskupština završena, a kasnije se skupštinari sakupiše u liepo razsvieljenom vrtu gostione „k sidru“, gdje uz svirku petrinjske glasbe sprovedoše ugodan večer.

I. sjednica od 25. Kolovoza.

Predsjednik mjestnoga odbora, g. Velko, pozdravi još jednom skupštinu i predloži skupštini, da odobri jučerašnji izbor častničtva u predskupštini. Skupština odobri izbor jednoglasno. Predloživ još za redatelje gg. Frkovića, Rožajića, Diklića i Biljana, koje je takodjer skupština jednoglasno odabrala, pozove predsjednik mjest. odbora izabrano častničtvo, da zauzme svoja mjesta. Na to predsjednik g. I. Filipović pozdravi skupštinu sliedećim govorom: Slavna skupštino! Ako što dičnoga po čovjeka biti može, to je zaista dično odlikovanje, kada komu svoje povjerenje poklanjaju sudrugovi cieloga njegova naroda. A takova odlikovanja udostojava evo mene već po drugi put obća skupština hrvatskoga učiteljstva. Duboko osjećam, koliku mi čast ukazujete, a tim dublje, počem znam, da ju više imam zahvaliti Vašoj izvanrednoj dobroti, nego li svojim zaslugam. Molim zaoto sl. skupštinu, da bi imala što veće ustrpljenje sa mojom neuputnošću, te da bi me što srdačnije podpomagala u vršenju težkih mojih dužnostij.

Nadam se pako, da ćete to voljno učiniti već radi uzvišene zadaće same skupštine, te radi koristi i ugleda vlastitoga svoga stališa. Svim nam bo lebdi pred očima, što se takovimi skupštinami postići ima, da se naime imaju njimi označiti putevi, kojimi će se uspješnije i naprednije u narodu promicati plemenitiji uzgoj i širiti bolja naobrazba. Njimi se ima buditi u učiteljstvu veće pouzdanje u sama sebe, da mu se kriepi i jača duševna snaga, a čeliči volja i

Digitized by Google

uztrajanje u mučnom a većinom nezahvalnom radu. Napokon se ima njim dizati i ugled učiteljskoga stališa, na koj još uviek mnogi s gospodskim pogledom i preziranjem gledaju.

Ali uzvišene te ciljeve možemo polučiti samo plemenitimi načini, samo dostojnim držanjem i trieznom razpravom. Nu nespominjem ja ono, kano da bi ja jošte sumnjao o trieznosti i uljudnosti ma kojega izmedju poštovanih članova ove skupštine. Ne, Bože sačuvaj! Ja hoću samo da konstatujem, da smo si svi svjestni i svojih ciljeva i svojih načina. Mi znamo, što hoćemo, a znamo i kako hoćemo. Hoćemo da valjanim školstvom prokrčimo svomu narodu puteve do slavnije budućnosti, hoćemo da nam naš stališ bude posve svoj, posve ravnopravan medju ostalimi faktori narodnoga i državnoga života. To neka čuju naši prijatelji, da što više pouzdanja u nas steku, neka čuju i oni, koji od naših težnja zaziru, te ih svakom sgodom ocrnjuju! Zato nam dobro došli svi, koji ste se s bliza i daleka ovamo potrudili na takov sveti osbiljni rad! Ako nas i neima u onom broju, u kojem smo se bili sakupili prije 3 godine u I. našoj skupštini u Zagrebu, to još nije dokazom, da je sada u učiteljstvu hrvatskom manje oduševljenja, nego li ga onda bilo, već što su sada bile okolnosti za posjet skupštine mnogo nepovoljnije, jer se ne samo s mnogih strana agitovalo, da se učiteljem nedaju podpore, nego se i druge svakojake zaprieke na put stavljale; nu zato je upravo i tim veća zasluga za svakoga pojedinca, koji je sve te neprilike ipak svladao, te je tim još sjajnije dokazao svoje oduševljenje, svoju požrtvovnost!

Jest, sve nas je ovamo dovela dobra volja, žarka ljubav prama narodu, prama zvanju svomu; a to su uvjeti, koji našoj skupštini zajamčuju liep uspjeh, naime zaključke, koje će, buduć osnovani na razboru i patriotizmu, nalaziti odziva i kod oblastij i kod naroda hrvatskoga.

Dajmo se dakle svetom osbiljnošću na svoj plemeniti rad; posijmo zdravo i jedro sjeme na njivi gospodnjoj, a Bog neka blagoslovi naš trud na spas mile nam mladeži, a na slavu i korist učiteljstva i naroda hrvatskoga! (Burni živio!)

Predsjednik predstavi zatim skupštini zastupnika c. kr. voj. zapovjedničtva, kao upravne zem. oblasti u Voj. krajini, pogl. g. Andriju Kneževića, a skupština ga pozdravi sa trokratnim živio!

Zastupnik vlade odvrati skupštini: Liepa i častna me zadaća zapala, da vas pozdravim na teritoriju c. k. voj. krajine, gdje se sakupiste, da radite i viećate o boljku narodnoga školstva, o boljku cieloga nam naroda. Težku i ogromnu zadaću preduzeste, mnogo i mnogo ima još zaprieka, koje prieče razvitku našega školstva, ali u slogi, gospodo moja, u slogi je ona moć, kojom se sve zaprieke svladati dadu.

Krajiška je vlada odazvala se molbi centr. odbora i sve moguće učinila, da bude skupština što bolje uredjena, da bude što sjajnija, a to je dokaz, koliko ona učiteljske skupštine u obće, a napose ovu uvažava, pa budite uvjereni, da će se ona obazirati i na zaključke skupštinske, ali dakako samo onda, ako se bude i ona obazirala na obstojeće okolnosti, ako se bude držala lozinke: Svoje bra-

*

Digitized by Google

nimo, a u tudje nedirajmo. U nadi toj izručujem pozdrav krajiške vlade slavnoj skupštini i milim gostom! (Živio!)

Nikola Kos, bilježnik grada Petrinje: Sl. skupštino! Radujem se, što sam tako sretan, da vas mogu u ime ovoga grada pozdraviti na gradskom teritoriju, te izrazujuć želju, da bude rad ove skupštine što koristniji po naš narod i milu domovinu, kličem iz svega srdca: živili učestnici II. obće hrv. učiteljske skupštine! (Živio!)

Milorad Popović Šapčanin, sekretar kod ministarstva prosvjete u Biogradu: Srdačni pozdrav sl. skupštini! Ministar prosvjete blagoizvoljeo je odrediti, da trojica nas učestvujemo kod II. ove obć. hrv. učit. skupštine. Koliko nam je drago, da se lično upoznamo s braćom, s kojom smo do sele bili samo u duševnom savezu, toliko se radujemo u misli, da će rad ove skupštine, kojoj smo evo sretni, da i mi prisustvujemo, biti na uhar i korist naše narodne škole, koja ima narod vaspitati, narod podići do sreće i blagostanja. Pa zaoto izričem želju, neka bi rad ove skupštine bio bogato sjeme, koje će dati bogatu žetvu za naše školstvo i vas narod. (Živio!)

Mita Petrović, prof. na učiteljskoj školi u Zomboru. Dopustite, da prije skupštinskih viećanja čujete glas od naroda, koj s vami jednak jezik govori, koj s vami jednako misli i jednako čuvstvuje, da čujete glas srbskoga naroda iz ravnih podunavskih poljana. Srbska učiteljska škola, koja već više od 60 god. naobrazuje učitelje, koji uzgajaju i prosvjetljuju srbski narod, pozdravlja sakupljene ovdje hrvatske učitelje! Živilo svjestno hrvatsko učiteljstvo! (Burni živio!)

Josip Poljanec, učitelj iz Brežaca u Štajerskoj. Sl. skupštino! S veseljem smo mi učitelji na slovenskom Štajeru primili poziv na II. obću hrv. učit. skupštinu. To je bio za nas novi dokaz, da nas draga braća hrvatski učitelji odista ljube. I mi smo Slovenci oduševljeni za takova udruživanja, gdje se dogovara i vieća, kako bi se unapriedila naobraženost i sloboda narodnja. Ako je bratska ljubav medju hrvatskim i slovenskim učiteljstvom dosele možda samo tinjala, to neka sada uzplamti, neka bude sve življa, sve iskrenija. Dopustite mi da vam u ime odbora družtva: „učitelja na slovenskom Štajeru“ izručim bratski pozdrav, te uzkliknem: „Živili hrvatski učitelji! (Živio.)

Predsjednik: Prije nego prodjemo na rješavanje pitanja, koje je danas na dnevnom redu, dužnost mi je sjetiti slavnu skupštinu, da u isto vrieme dok mi ovdje sborujemo, vieća u glavnom grada hrvatski sabor o školskom zakonu; pa ako se njim, u koliko se to iz zakonske osnove razsuditi može, i neće mahomice izliečiti sve rane našega školstva i izpuniti sve želje narodnoga učiteljstva, to će se ipak njim bez svake sumnje znatno unaprieditи naše narodno školstvo u svakom obziru, a za sve to imademo najviše zahvaliti preuzvišenomu g. banu Mažuraniću, pa zato predlažem, da ga slavna skupština izvoli pozdraviti sliedećom brzojavkom: „Preuzvišeni bane! Počem bi Njegovim Veličanstvom premilostivo odobrena i saboru podnesena osnova školskoga zakona kadra bila prokrčiti put naprednijemu razvitku hrvatske pučke škole i dostojnijemu stanju pučkoga učitelj-

Digitized by Google

stva: to ju druga obća hrv. učit. skupština nadajuć se pouzdano njezinu uzakonjenju oduševljeno pozdravlja, a Vašoj Preuzvišenosti izriče sa neograničenim poštovanjem svoju najdublju zahvalnost, te se izručuje smjerno hrvatsko učiteljstvo dalnjoj zaštiti Vaše Preuzvišenosti."

Skupština prihvati taj pozdrav s uzhićenim oduševljenjem.

Podpredsjednik Stojanović: Slavna skupštino! Na ovom mjestu, gdje danas sborujemo, stajala je obična sgrada nekadanje glavne škole i u njoj je prije 24 god. po prvi put sborovao sbor krajiških učitelja*. I ja sam tomu sboru prisustvovao i živo mi lebdi pred očima i ona sgrada i ondašnje stanje krajiških škola. Pa to će svaki, koj je to onda samnom vidio, a sada gleda velekrasnu ovu palaču i pozna sve reforme, koje su u krajiškom školstvu u najnovije vrieme učinjene, jamačno priznati, da je učinjen velik napredak, da je prokrčen put, kojim možemo dospjeti i do najvećega savršenstva, što dakako ovisi sada ponajviše o nas i našem radu. Za te pako reforme imamo najviše zahvaliti Njegovoj Preuzvišenosti, barunu Mollinary-u, zato predlažem, da mu iz ove skupštine odašaljemo žicom izraz svoje zahvalnosti, i to ovimi riečmi: „Visoko cieneći velikodušno promicanje pučkoga školstva, a nada sve najnovije napredne školske reforme u krajini provedene, izriče II. obća hrv. učit. skupština Vašoj Preuzvišenosti svoje neograničeno počitovanje i svoju duboku zahvalnost, te se pouzdano nada, da će Preuzvišenost Vaša i u buduće kao i dosad otčinski skrbiti za dalnji razvitak našega pučkoga školstva, od koga u prvom redu zavisi promicanje sveobće narodnje prosvjete, dakle duševnoga i materijalnoga blagostanja naroda, domovine i države."

I ovaj pozdrav prihvati skupština oduševljeno burnim živio!

Prošav na dnevni red, uze skupština razpravljati I. pitanje: „Kako bi se imala urediti učiteljišta, da mogu zadovoljivati duhu vremena i potrebam dobro uredjene pučke škole."

Izvjestitelj Stjepan Basariček: Pozdravljam vas mili drugovi i drugarice iz dubljine srdca na ovom polju, na polju samoobrazovanja. Tri su godine minule, odkako stupismo na ovaj način po prvi put pred narod, da iztaknemo najvažnije interese nastave, pa od onda uhvatismo čvrst korjen, a narod prianjaše uz nas živim saučešćem. Razprave I. naše obće skupštine bijahu zamašne, te su pobudile obću pozornost, žalibože samo da zaključci ote skupštine nisu još oživotvoreni. Nu preostalo je od prve skupštine i pitanja još neriešenih od isto tolike važnosti, od istoga zamašaja, a to je pitanje o naobrazbi učitelja, a zatim pitanje o dalnjem obrazovanju učitelja Prvo pitanje naime o naobrazbi učitelja spada medju najglavnija pitanja školske reforme, učitelj bo je sunce, oko kojega se sve

* Bijaše to god. 1850., kad no je sazvala krajiška oblast učitelje iz hrv. slav. krajine na konferenciju, da viećaju o škol. knjigah, koje bi se bile uvesti imale. Ta je konferencija viećala pod predsjedničtvom Nikole Hadžića, ali žalibože da su joj zaključci ostali mućak, jer se nisu nikada izveli.

Digitized by Google

kreće, on ima čitavu okolicu ogrievati znanjem. Gdje je učitelj uman, razvija se i narodnji napredak, a gdje toga neima, uzalud sve reforme; jer i najbolje reforme bit će iluzorne, ako ih neima tko izvesti. Valjana reforma mora zaoto početi kod učitelja; to tvrde svi prijatelji pučke prosvjete, da će samo temeljitim naobraženjem postati učitelj i sbilja koristnim članom čovječjega družtva. O tom pako naobraženju učitelja razilaze se mnienja. Jedni hoće da se imaju učitelji naobrazivati ća na sveučilištih, a drugi se i manjim zadovoljavaju; nu o tom neću razglabati, nu toliko mogu reći, da učitelju nije neobhodno potrebno, da bude učenjak u strogom smislu rieči. Na sveučilištih goje se znanosti u svih potankostih, pa ako i učitelju treba, da se donekle na to polje pusti, nemora se upustiti u toj mjeri, niti u potanka iztraživanja. Današnji je viek viek specijalista, a pučki učitelj nemože biti specijalista u znanosti, već on mora biti vješt svim predmetom, u kojih valja da naobrazuje puk, a uz to mora biti uzgojitelj. Samo onda, ako bude jedno i drugo, obrazovatelj i uzgojitelj, moći će odgovoriti velikoj svojoj zadaći. Učitelju treba da znade etiku, antropologiju i psychologiju. Istina, to sve uče na sveučilištih, ali tako, da ta znanstvena hrana nije za učitelja. Za naobrazivanje učiteljâ najbolje odgovaraju učiteljišta, gdje se sve te znanosti onako obradjuju, kako upravo učiteljem treba. Ta poznato je svemu pedagogijskomu svietu, koliko su kroz učiteljišta učinili za napredak u školstvu Diesterweg, Hentschl, Schmidt, koliko su učinili i jednostavni učenici učiteljištâ Lüben i Kehr. Ako se i nije sve postiglo, što se želi, nisu tomu kriva učiteljišta, nego to, što se s njimi maćuhinski postupalo. Svi su drugi zavodi uživali veća prava i povlasti, a bez materijalne podpore nebi mogla ni sveučilišta pružati ono, što se od njih zahtieva. O valjanosti ote institucije naime učiteljišta uvjeren je sav naobraženi sviet, ali dakako sve zavisi od njegova nutarnjega ustrojstva.

Naobrazbu učitelja dielim u obće na humanitarnu i strukovnu. Pod obće humanitarnim naobraženjem razumievam ono, što ga u obće treba za praktičan život. Ako i nemora biti učitelj učenjak, ipak je potrebno da bude u obće naobražen čovjek. Bojazan, da će uz veće naobraženje biti učitelji naduti, oholi i nećudoredni, neima smisla, jer bi se ta mana dosljedno morala opaziti i kod drugih stališa, koji si stiču višu naobrazbu. To dakle mogu samo oni kazati, kojim je mutna voda draga.

Naobraženje učitelja mora odgovarati umu i srdcu. Uz intelektualni razvitak treba da se u mladiću usadjuje religioznost i moralnost. Učitelj ima biti zadahnut pravim religioznim duhom, ali kad to zagovaram nisam za to, da se u učiteljištih njeguje fanatizam i vjerska mržnja. U učiteljištih treba da vlada duh tolerancije i humaniteta, budući učitelji neka nevide u inovjerniku neprijatelja ili protivnika, nego čovjeka, brata si po Bogu, jednom im otcu. Označiv tako granice obćenito humanitarne naobrazbe, prelazim na strukovnu, koju opet dielim na praktičnu i idealnu. Što se tiče praktične naobrazbe, zahtieva se od učitelja, da znade ciljeve, koje ima u pučkoj školi postići i sredstva, kojimi će ih polučiti. Zato se mora i na učiteljištih osnivati obuka na temelju znanstvenom, ako i ne upravo na temelju spekulativne filozofije. Ako i nezahtievamo od učitelja

Digitized by Google

znanstveno strukovno naobraženje, to se opet nemožemo zadovoljiti naobraženjem enciklopedičnim i površnim. Najveća se važnost ima položiti u historiju pedagogije. Veliki uzori potaknuti će učitelja mladenca i na velika djela. Uz teoretičko pedagogijsko naobraženje treba nadalje i na praktično obzir uzeti, jer inače značilo bi sve graditi zlatne kule u zraku. Samo ondje, gdje se jedna drugim popunjuje, možemo se nadati pravomu uspjehu. Tako nam eto Amerikanaca, koji štogodj rade, praktično rade, što pišu, praktično pišu, pa zato su u mnogih stvarih pretekli nas Evropljane.

S idealnoga gledišta hoće se od učitelja, da bude zadahnut nekom višjom ideom, hoće se, da pùt podloži duhu, da služi nekomu višjemu idealu, kao što nam je u tom primjerom velikan Komenski. Na to će ga pako dovesti pedagogija, koja je kadra uzdići učitelja od pukoga mekanizma do najviših ideala. Pedagogija je neizcrpiv vrutak, u kojem će uviek ma i kako malaksao od mekaničkoga rada, nasrkati se moći čiste vrelice, koja će ga opet osokoliti i napuniti oduševljenjem. Što je podizalo Komenskoga, kad su ga progonili, dobro zlim mu vraćali, nego njegovi ideali, kojim je sav svoj život služio? Što je ohrabrivalo Pestalozzija, da je svoj uzvišeni humanitarni zadatak jednako iznovice započimao, ma i koliko ga težke okolnosti zemlji pritisle, nego opet njegovi ideali? Jest, bez ideala život je bez višje moralne snage prazan i ništetan, a učitelj prosti nadničar; — da, bez idealnosti bila bi i ista vječnost pusta i prazna!

Napokon spomenuti mi je još jednu: Učitelj služi narodu i omladini, a k tomu treba ljubavi. Ljubav pako samo radja ljubav. Vrla učitelja neće nikada narod moći u onoj mjeri nagraditi, u koliko to zasluži, ali zato nesmije ni učitelj trpiti glada ni nužde. Treba dakle skrbiti, da će moći bez brige za budućnost oduševljeno raditi na svom polju, on treba da znade, da će ljubav naroda za njega i njegove skrbiti, kad nebude više mogao sam. Bez toga nepomažu svi ideali! (Živio.)

Razloživ tako svoje nazore o tom pitanju u obće, predloži izvjestitelj skupštini rezolucije, koje su već štov. čitateljem poznate, a za tim otvori predsjednik generalnu debatu. (Sliedi.)

O naobrazbi učiteljica ručnoga posla.*

Ob ovom predmetu pisalo se kod nas dosele veoma malo oli gotovo ništa, a ipak je za djevojačke škole važan ma kao koji drugi predmet. Pisalo se pako zato tako malo, što se, kako se čini, o takovoj mekaničkoj radnji, kao što je ručni posao, nije ni za vriedno smatralo o tom napose pisati ili koga poučavati. Žalibože da je još dan danas u nas tako, pa i na istoj našoj ženskoj preparandiji, koja bi ipak u tom prednjačiti imala, plete se kotac, kao što ga pleo otac. Tako i ja, naobraziv se na tom zavodu, te izučiv naravno i taj predmet, držah poput mnogih mojih drugarica, da sve znadem, da u tom više napredka neima, van kad donesu koje modne novine kakov novi kroj, ili kakov novi uzorak, brže

* Priobćujuć ovaj članak gospodjice Maretićeve, želimo iz svega srdca, da se u tom pogledu čim prije učine potrebite reforme, a njojzi želimo, da što prije zadobije takovo mjesto, gdje će moći, što je naučila, i praktično izvesti. Ur.

Digitized by Google

bolje ga izvedi, jerbo je u modi Nu ove godine otvoriše mi se oči, pa sada evo ono, što sam vidjela, naučila i izkusila, priobćujem evo milim si drugaricam, nebi li se i one u to zamislile, te uznastojale, da nestane u naših djevojačkih školah mekanizma, koj mjesto da pobudjuje i razvija duh, uspava ga i ubija i čini nebogu našu dječicu pukimi makinami. Kako pako dodjoh do toga, da sam u toj stvari progledala i boljemu se naučila? Evo ovako: Jedan mojih prijatelja bivši prošle godine na bečkoj svjetskoj izložbi, pripoviedaše mi mnogo toga o ženskih ručnih radnjah a osobito pako vriedna mu gospodja supruga, te me uvjeravahu, da se iz tih radnja vidjelo, da u cislajtanskih školah kod obuke u ručnom djelu sasvim drugačije postupaju, nego se postupa kod nas. Isti me prijatelj napokon nagovori, da podjem na neko vrieme u štajerski Gradac, da ondje na ženskom državnom učiteljištu temeljito proučim ručni posao. Uputih se dakle onamo, pa imadoh što i vidjeti. Kolika razlika u podieljivanju obuke u ručnom djelu ondje i kod nas!

Ja se držah prilično vrstnom u toj struci, a sad uvidih, da znadem doduše radit kao radilja, ali da neznadem obučavat. Tuj se bo neupućuju djeca pojedince i to mekanički u poslu, nego tuj čitavi razred svaki posao ujedno uči, ali tako, da kod toga učenice sve zriju, o svem misle i govore, kod svakoga posla nerade samo ruke, nego i duh. Kao kod svakoga drugoga predmeta u pučkoj školi, tako i kod ručnoga posla duh se u mladeži pobudjuje i postupice razvija. A sad ću nastojati, da u koliko moguće razjasnim postupak tamošnje vriedne učiteljice. U 2. razredu obučava djecu gospodična Emilija Kalmincerova i to u plelu.* Prvi sat pripoviedaše ona djeci o pamuku i to sasvim jednostavno u toliko, da su djeca naučila: od kud i kako se ova tvar dobiva, zatim razložila je djeci, čim se plete, od česa se prave iglice, tko ih pravi, koliko si iglica mora svaka nabaviti. Zatim upozori mladež, koji broj pamuka imadu nabaviti. (Tamo se nemota pamuk u školi, kao u mnogih školah kod nas). Tako je minulo prvo predavanje. Drugoga dana ponovi učiteljica jučerašnje predavanje i nastavi dalje. Djeca morahu imenovati svaki prst posebice na ruci. Poslie toga stavi se izmedju prve i druge klupe i odmjeri dosta dugu nit, da može započeti trideset okanaca. Zatim prodje redomice sve klupe, da vidi: jesu li sve nit dobro odmjerile. Poslie vrativ se na prvašnje mjesto, reče: pustite, da odmjerena nit visi, a nit od klubašca metnite izmedju maloga prsta i prstenjaka, omotajte ju oko kažiprsta dva puta a oko palca jedan put i to na unakrst i držte prstenjakom i srednjim prstom čvrsto. Osvjedočiv se učiteljica, da sva djeca znadu pamukom prste omotati, uze u desnu ruku iglicu i pokaza, kako treba iglom kod palca u križić ubosti, te nit, koja je oko kažiprsta, izvući, zatim s palca spustiti okance i zategnuti ga, da nebude odviše veliko. U dva sata naučila su sva djeca početak (Anschlagmasche). Treći sat učaše ih ravno okance (glatte Masche). Djeca uzeše započeto pletivo u lievu ruku, a u desnu iglu. Ona nastavi: „Ubodite od desna na lievo u okance; što je na kažiprstu, uzmite na iglu, izvucite okance, spustite i zategnite.“ Poslie toga prodje od klupe do klupe i pokaza taj postu-

* Tamo počimlje ručni posao istom u 2. r.

Digitized by Google

pak svim redomice. A što su radila djeca u zadnjoj klupi, dok je ona u prvih kazala? Slušala ju i čekala mirno, dok je do njih došla, da se osvjedoči o njihovu radu. Kad im se približila, veselim srcem joj klicahu djeca: znamo pamuk oko ruke omotati i iglicu u desnoj ruci držati a uz to i ravno okanca zaplesti. Tuj se nije učiteljica mnogo mučila, jer mladež od prevelike pozornosti i ljubopitnosti, dok učiteljica do nje dodje, nauči početak pletenja malom mukom. Mnoga hrvatska učiteljica reći će: to nije moguće. Tako sam i ja sprva mislila, ali se kašnje osvjedočih, da se tuj ručni posao predaje kao krasnopis po taktu, gdje svi djaci moraju u jedno te isto vrieme raditi, koliko jedan, toliko drugi. Idimo dalje! Kad je učiteljica djecu naučila ravno okance, uze ju učiti plesti po taktu, upozoriv ju najprije, da za ravno okance treba pet kreta, čemu se djeca vrlo obradovaše, jer su nešto nova naučila. U četvrtom predavanju učiteljica preuze okance naopako (verkehrt), pa i to su djeca brzo shvatila i naučila. I tako je učiteljica pet put predavala i u pet satij bila plelom gotova. Dovršiv djeca malu vrpcu (Strickband), začela su djeca u jedan mah plesti čarapu. Učiteljica ih nadziraše kod pletenja, pokazivaše pogrješke, ali da bi ona kojemu djetetu čarapu započela, kako to kod nas biva u mnogih školah, tomu ni traga. Po dovršenu poslu ostavljaju djeca svoje poslove u učioni. Svako diete spravi svoje ručno djelo u torbicu, koja je načinjena od papira. Na svakoj torbici ubilježeno je ime i prezime svake pojedine učenice. Kao što se kod nas krasnopis posebice i obćenito izpravlja, tako popravljaju tamo i ručni posao. Drugi dan razdieli učiteljica sama djeci poslove i poziva preda se redomice pojedine učenice i prijazno ih upozoruje na pogrieške. One, koje su najprije pokazale djelo, naravski da su i prije izpravile svoje pogrieške. Što one zatim rade, a što one, koje su poplele pamuk? Pomislit će gdje koja, pošalje ju učiteljica pod urom po pamuk ili igle, kako se kod nas na to mnogi roditelji tuže? To ne. Nesjede one badava. Učiteljica ih pozivlje redomice k ploči. Svaka mora znati risati ravno i krivo okance, pa i cieli okrajak čarape znadu djeca s-raznimi promjenami okanaca narisati, što je veoma zanimivo a i veoma koristno po mladež. Razumieva se samo po sebi, da sve štogod učiteljica iz ručnoga posla predaje, to pred djecom prije i nariše. O tom, čini se, na zagrebačkoj preparandiji neimaju ni pojma. Možda će ovu metodu koja osuditi, to joj je prosto, nu neka zna, da se njom postigne ono u kratko vrieme, čim se naša mladež muči ne samo mjesece i mjesece, već godine i godine. Kod nas učiteljica muči kod ručnoga posla sebe i mladež. Tko je kriv? One, koje nas neupoznaše boljom metodom. Vrieme rane lieči, pa možda će doći vrieme, gdje ćemo i u tom pogledu na bolje okrenuti. Dok se to sbude, trebalo bi se pobrinuti, pa nekoje učiteljice poslati u Gradac ili Beč, da prouče metodu ručnoga posla.

Sada ću u kratko navesti, koliko se uzima iz ručnoga posla u III., IV., V. i VI. razredu. U III. razredu prvo polugodište uče djeca kačkati, i kod toga sve u jedan mah s učiteljicom rade. Nevidi se bo u tom zavodu, da bi jedna to, a druga što drugo radila. Jedna škola radi isti posao u isto vrieme. A kako je kod nas u tom pogledu u mnogih školah? Zlo i naopako. Za nekoliko je dana

Digitized by Google

godovni dan ovoga otca, a za nekoliko opet one majke. Naravski da kćerka mora na harmak raditi za svoju majčicu, druga opet za svoga otca itd., ova kapicu, druga papuče. Tko ih počme, tko dogotovi, lahko je pogoditi. Ajdmo dalje. Prvo predavanje bijaše, kako imaju djeca držati u ruci iglu kačkalicu. Poslie upozna učiteljica mladež, kako će razlučiti pletenje od kačkanja. Kod pletenja trebasmo pet igala i na svaku iglu mnogo okanaca, a za kačkanje rabi nam samo jedna igla, koja je odozgor zavinuta. Kačkanje započimljemo samo jednim okancem. Poslie toga uvoda približi se djeci, da ju uzmognu sva vidjeti kao i kod pletenja. Pokaza djeci početno okance (Anschlagmasche) ili tako zvanu kesicu. To su djeca brzo shvatila i tim se svršilo prvo predavanje. Kod drugoga predavanja nauči djecu čvrsto okance (Feste Masche). Čujmo, kako si je pomogla, da ju mladež laglje shvati. Uze kredu i nariše najprije djeci, kako treba, narisati čvrsto okance. Zatim pozva redomice iz svake klupe po jednu učenicu, da se osvjedoči, znadu li i one to narisati. Poslie predavanja vježbahu se dječica tako dugo, dok nisu naučila čvrsta okanca. Treće predavanje o kačkanju bijaše štapić (Stäbchenmasche). S početka to nepodje učiteljici tako dobro za rukom kao obično, nu to ju ni najmanje neuznemiri. Ona započme malo drugčije i to po prilici ovako: „Djeco! metnite nit na čipkalo; ubodite u prvo okance, te nit mora opet doći na čipkalo. Izvucite van nit tako, da ćete imati na čipkalu tri okanca. Nit, koju imate na kažiprstu, metnite na iglu; zatim uzmite dva i dva okanca skupa, pa ih počipkajte. Kad se mladež u tom uvježbavala, obreče joj, da će drugi put opet nešto nova naučiti. Učiteljica zadrža ručni posao u školi, za da se osvjedoči ob uspjehu svake pojedine učenice. Drugi put opet dodje i prije nego je nastavila predavanje, prozivaše redomice k sebi učenice te im pokazivaše ponajprije oveće zatim manje pogrieške. Još jednom ponovi prijašnje predavanje i rekne: izpravite sve, koja je što pogriešila. Izpraviv sve, nastavi: Čvrsto okance ima pet kreta a štapići imaju osam. O tom se djeca osvjedočiše. Učiteljica stane pred djecu i počme po taktu s djecom zajedno raditi. Da vam je vidjeti tu radost! Prema koncu svoga predavanja zaredi po klupah, da se osvjedoči o napredku. Uvidiv, da je sve u redu, naloži djeci, da si nabave jedan isti broj pamuka, jer će sutra započeti raditi pregledalice (Musterband). Drugi dan bila je već svaka spremna, donesav sa sobom o klubko omotan pamuk. Začmite šestdeset i jedno okance, a na ova okanca napravite šestdeset i jedan štapić. Tako učiniše sve. Učiteljica pozornim okom pratijaše, kako je koje diete radilo. Kad su djeca dogotovila ova dva redića, pomislim u sebi: što će biti sada, odkuda učiteljici toliko pregledalica, da uzmognu sva djeca ujedno raditi? Približiv se ona k ploči, stane prvi i najlaglji uzorak risati i ujedno tumačiti. Dogotovi li koje diete prije svoj uzorak, nesmije s nova započeti, već ovakove učenice učiteljica redomice k ploči pozivlje, da ono narišu, što su čipkale. Istom onda, kad su sve dogotovile, započmu novi uzorak. Razumieva se, da se i tuj ide od lagljega k težemu. Poslie kod sliedećih predavanja preuzela je ostalo, kao: kako se rišu tiskani uzori, razloži djeci što znači bieli i crni carò; zatim razdjelbu istih. Toliko po prilici uzme se tamo u prvom polugodištu.

Digitized by Google

U drugom polugodištu III. razreda učila je čvrste uzorke sa više boja učipkivati, zatim čvrsta okanca na krst razdieljivati i tunejsko čipkanje. Tim su dovršila djeca pregledalicu. Pošto je preostalo još vremena, vježbahu se u tom, kako se pletu pregledalice na jamice i t. d., i t. d.

U IV. razredu uče djeca bilježiti i to vunom na gjergjefu sredinje vrsti, jer na pretankom odviše se napinju djetinje oči. Svaka učenica mora izvesti bilježnik raznih pismena. Prije nego li učenice započeše raditi, uze učiteljica kredu i stane risati okomne i vodoravne (wagrecht) poteze i to na blizu. To si moraju djeca pomisliti kao da je to gjergjef. Zatim stane s djecom niti brojiti te joj pokaza, gdje treba zabosti. Nadalje upozorila je mladež, da se podšav vuče od zdola gori, a pokrovni šav od lieva na desno. I tako se djeca brzo bilježiti naučila, dakako uz veliku pozornost učiteljičinu. Drugi put bi tumačila različite znakove, koji se vide po raznih tiskanih uzorih. Napokon učile su učenice različite šave i to šav smirnajski, biserni, ravni šav i t. d.

U II. polugodištu učahu se djeca opet zajedno mrežkati. Najprije im učiteljica razložila latak i orudje, kojega k tomu treba, a postupala je kao i u prijašnjih razredih.

U V. razredu nastavilo se uz obširno tumačenje ono isto, što se predavalo u IV. razredu, a zatim filegipirno izšivavanje. Poslie toga proučila su djeca bušenje (Schlingen). Kod drugoga predavanja upoznala je učiteljica djecu modrom tvarju, kojom se uzori tiskaju. Pokazala joj nadalje, kako se to modrilo pripravlja za tiskanje, zatim kako treba platno k tomu pripraviti. Poslie toga uze model i utakne ga u modru boju, zatim ga pritisnu na platno. Takove modele morala bi imati svaka škola. U drugom polugodištu uzimlje se u V. razredu šivanje. Najprije upoznala je učiteljica djecu sa centimetrom i sa svakim brojem, što je na njem utisnut. Zatim raztumači rif, pol rifa, četvrtinu, osminu i t. d., poslie toga uze komad artije tako dug kao što jedan rif. Isto tako dug komad imaše svaka učenica. Učiteljica razdieli na ploči rif u pojedine česti. Isto načiniše djeca i na papiru. Istom onda uzelo svako diete u ruke jedan rif platna. Svako diete razdieli platno na osam jednakih čestij. Razdieliv djeca platno, moradoše pukati niti a zatim ga po niti rezahu. Poslie toga tumačila je učiteljica, gdje se koja vrst šava upotriebljava; naučila ih našivati, pošav širji i uzki, kako treba rubiti, prošivati, šuplji rub praviti. To su bile predvježbe.

U VI. raz. usavršuju se učenice u šivanju raznovrstne domaće rubenine; vježbaju se u krojenju iste i to najprije na papiru. Nedopušta se tamo, da diete već skrojeno platno sobom donese u školu. Učiteljica najprije na tabli nariše, zatim djeca uzmu u ruku papir pak ono na papiru izrežu, pa onda istom stanu sama krojiti. Koja korist djetetu, ako mu učiteljica kroji? Tuj se uče djeca i krpati i vrpati (stopfen) čarape i druge razne radnje, koje su potrebne svakoj gospodarici. Pa zato se na izpitih neizlažu ovdje Bog zna kakove skupocjene radnje na svili i kadifi, nego jednostavne, domaće stvari, pa i — gle čuda — pokrpane košulje i izvrpane čarape. Što bi se kod nas kazalo, da tko što takova učini?

Digitized by Google

Zaista mnogo i mnogo učenica izlaze u nas iz škole, koje su liepo svilom i zlatnom žicom vezle, ali neznadu zakrpati košulje. Trebalo bi dakle i glede toga kod nas korenite reforme. Van dakle iz škole sa sljeparijom; neobsjenjujmo roditelje tim, da smo djecu Bog zna što naučili, a u istinu ništa praktična neznaju; nekradimo roditeljem iz džepa novce za skupocjene radnje, koje je većim dielom učiteljica započela, radila i dovršila.

Početak pak da se učini na preparandijah ženskih, jer dokle nebude ondje odlučne reforme, neće biti niti u školah napredka. Trebalo bi zato, da što više mladih učiteljica podje na takov zavod, kao što je gradački, pa da ondje vidi i nauči, što su praktični ženski ručni poslovi i kako valja metodički s njimi postupati.

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

To je jedna šestina. Možemo se tu služiti djelitbom, kao malo prije množitbom. Dieleć obadva broja, ili, hoćete li obadva izraza ulomka istim brojem, nepromienismo mu vriednosti.

Tako $\frac{1}{6}$, koja u sebi nosi i 2 i 12, dieljena svako sa 2, ima natanko vriednost $\frac{2}{12}$.

Sbilja, mjesto dva komada pogače, imamo samo jedan, istina je; nu za to i pogača, mjesto da bude razdieljena u 12, razdielila se samo u šest komada, pa je očevidno, da naš novi komad valja za dva prijašnja, buduć kada bi se razrezao svaki tih šest komada u dva, bilo bi jih dvanajst. Jedna šestina valja dakle dvie dvanajstine.

Oskar, koji se žurio, da pogutne posljednji svoj zalogaj pogače, zaklima glavom, kao u znak, da je shvatio, pa povuće mamicu za suknju, da ga odvede.

Čekajte jošte časkom, reče Bistrica. Govoreć vam o množitbi i djelitbi, sjetih se jošte jedne stvari.

Da se umnoži slomak nekim brojem, n. p. s-3, to se posve ravnodušno može množiti njegov brojnik ili dieliti mu nazivnik trima.

U prvom slučaju imamo 3 krat više čestij; u drugom postanu te česti trikrat veće.

Da se razdieli slomak s-3, to je posve jednako, dieliš li njegov brojnik ili množiš njegov nazivnik trima.

U prvom slučaju, imamo 3 krat manje čestij; u drugom postanu 3 krat manje.

Mnijem, da valja na ovo obzir uzeti. Kašnje nam može sve to dobro dojti.

Želi vaše veličanstvo, da iztražujemo što drugo? reče Bistrica, obrativši se prama kralju, koji je već počeo zievati.

Ne, Dragice, svaki dan nosi ti svoje breme, odgovori kralj, stresav se malo. Mislim da je toga za danas već dosta. Znamo za sada šta su ulomci. Ostalo će doti kašnje, postupice, kako nam već toga uztreba.

Digitized by Google

Onda se digne, jer su mu bile noge već odrvenile s-tako duga sjedjenja, i sva skupština učini to isto.

Kraljica zagrli Bistricu, koju su na to svi dvorjanici zaokružili, obsipljujuć ju tolikimi udvornostmi i nakloni, da se je sva zarumenila i nije znala više kako bi se držala.

Kralj, opaziv da je sva u smetnji, uze ju za ruku i odvede u priklonak okna, kamo jih se nitko nije uhvao slieditі.

Čuješ, moje diete, reče joj otčinskim glasom, dužan sam ti nagradu za sve ono, što si nas naučila. Koje si mjesto želiš u mojih dvorih? Govori, možeš birati; ako uželiš i onakovo mjesto, kojega danas niti neima, to će se stvorit zavolj tebi.

Gospodaru, nezahtievam nikakova, odgovori Bistrica. Presretna sam kod svoje kume. Nu, ako me kanite osobito razveseliti, a vi mi povratite moja dva brata, koja ste dao toli smiešno obući. Dobro jim poznam ćud; nisu baš čvrste glave, ovdje medju tom vašom svjetinom posve bi ju sgubili.

Sva sreća po smionu tu djevojčicu, da je nitko nije mogao čuti, jer neznam drugač, šta bi se bilo moglo dogoditi? Štovanje, pače i neko obožavanje, što ga je udahnula kralju prama sebi, štitili su ju prama buki ljutitosti, štono mu se zrcalila na licu.

Pa svi ti duhoviti ljudi jedne su svagdje naravi, štrmljao si u bradu. Njihov je ponos isbilja smiešan. Al je ipak pobiedio u njem bolji duh, te reče blažjim glasom.

Odvedi si braću, Dragice. Buduć nećeš ine nagrade, to ti hoću ime sjajno ubilježiti u povjestnicu svojega kraljevanja.

Budi o tom osvjedočena.

Bistrica dakle ode s-braćom si, a obećani joj list u povjestnici, stalno će se spuniti njezinom slavom.

Na veliku nesreću ciela se povjestnica od onda izgubila tak podpunoma, da se nezna niti za ime kralju: s toga niste sve do sada čula govoriti o Bistrici, toj najduhovitijoj, najbistrijoj djevojčici, što jih je ikada bilo na svietu. Vidite, sada, kamo bi bila dospjela, da bude radila poradi slave! Nu buduć je htjela samo druge razveselit, pak jim biti na korist, to je dobila nagradu po želji svojoj, a mi je netrebamo sažaljivati u ničem. (Dalje.)

Pozdravi II. općoj hrv. učit. skupštini.

Kolikim je saučešćem pratilo II. obću hrv. učit. skupštinu ne samo hrv. učiteljstvo i narod hrvatski gotovo iz svih krajeva domovine, nego i učiteljstvo slovensko, srbsko, česko i njemačko, dokazuju sliedeće brzojavke, na kojih se u ime na skupštini sakupljenoga hrvatskoga učiteljstva najtoplije zahvaljuje podpisano predsjedničtvo:

Digitized by Google

Bag. K današnjemu otvorenju skupštine pozdravljamo vas kličuć: Živila hrvatska učiteljska skupština na korist, slavu i prosvjetu naše Trojednice. Napried i neklonite duhom!

U ime gradjana: Stjepan Dominec, načelnik.

Bakar. Učiteljski sbor ovomjestnih učiona, uvidiv važnost ote skupštine, a nestašicom materijalnih sredstva zapriečen joj prisustvovati, želi da joj rad bude odgovarao i zahtievom vremena i boljku pučke naobrazbe, te pozdravlja i kliče učestnikom njenim najsrdačnije živio! Balas, ravnatelj.

Beč. Hrvatski narod očekuje, a hrvatska omladina mora doživiti, da Hrvatska bude slobodna. Vi danas sborujući reprezentanti slobodne škole vodeći k toj zlatnoj slobodi Hrvatske primite najsrdačniji pozdrav. Plodom vašega rada osvjetlali, ovjekovječili Hrvate, u tri put da nam što skorije osvane doba Krešimirove slave! Živila Hrvatska, živilo napredno hrvatsko učiteljstvo, živila hrvatska omladina! Hrvati, slušatelji bečkoga Pedagogija.

Brandeis. Duh Komenského osvěť horvatský sjezd učitelův.

Redakce „Posla z Budče". Kredba.

Brandeis. Z bývalého pobytu Komenského, kde sepsal „Labyrint světa" a „Ráj srdce" pozdravuje krajinský sjezd učitelův českých bratry Horvaty a Srby.

Matyaš, předseda sjezdu vBrandýse nad Orlicí.

Brod. Nemoguć osobno udioničtvovati pozdravljam na prosvjetni rad sakupljene sudrugove sa živili! Bio trud uspješan! Gabrić, ravnatelj.

Brod. Iz Broda na Savi najusrdniji pozdrav skupštini. Bog neka blagoslovi trud, umni rad i napredne težnje ovakova bratskoga udruženja, smjerajućega na korist uzgajanju i obrazovanju miloga nam naroda!

Jakob d' Elia, gradski načelnik.

Brod. Dao Bog, te urodilo započeto djelo obilatim plodom. Primite srdačan naš pozdrav. Učitelji i učiteljice grada Broda.

Brod. Našim sudrugovom i boriocem za istinu i pravdu naš srdačni pozdrav i najbolji uspjeh! Učiteljstvo občine Vrpolje.

Brod. Očekujuć od vašeg domoljubja i rada sve dobro za narodnu prosvjetu, kliče vam Živio! Občina garčinska.

Brod. Nastojanje vaše unapred odobravajuć želimo mu najbolji uspjeh!

Učitelji občine garčinske.

Celje. Vrlim napredujakom, prvim pospješiteljem prosvjete srčni pozdrav. Bog dao sjajni uspjeh! Živili Hrvati naši brati! Živila sloga!

Savinsko učit. družtvo. Radoslav Škoflek, predsjednik.

Cetinje. Nemogav se odazvati bratskomu pozivu dolazkom, pozdravljamo skupštinu. Želimo, da rad njezin bude koristan narodu hrvatskomu, članovi njegvi njegujući prosvjetu neka njeguju i bratsvo svoga sa ostalijem narodima jugoslavenskim, pa će morati prestati današnji nežudni odnošaji i svijema sigurno nastati liepa budućnost. U toj vjeri sa učiteljima crnogorskijem kličem skupštini: živila! Nadzornik škola: Kovačević.

Digitized by Google

Gorica. Narod, kojega učitelji toli složno rade i snuju, čeka sjajna budućnost. Slava dakle narodu, a sakupljenim učiteljem pozdrav i najbolji uspjeh!
Više občinara odranskih.

Gospić. S vašim radom ogranut će narodu zora sreće i napredak. Živila skupština! Vouk, ljekarnik.

Gospić. Širitelji slobode i prosvjete narodne! Kliče vam ovaj kraj gromoviti živio! Gospičko gradjanstvo.

Gospić. Naša krasna Lika očekuje od vašega rada spasonosna lieka.
Gospićka občina.

Nova Gradiška. Srdačan vam pozdrav prosvjetitelji naroda u vašem podhvatu i što sretniji uspjeh. Više gradjanka novogradiških: Antonija Paulić, Jelisava Martinović, Lucija Bobinac, Franjka Schütz.

Nova Gradiška. Svemogući blagoslovio vaš rad! Prosvjetom podižimo omladinu, te stupove budućega svieta. Občina novogradiška.
Sigmund Sekić, načelnik.

Nova Gradiška. Živili prosvjetitelji našega naraštaja! Urodio vam rad dobrim plodom na boljak naroda hrvatskoga. Čitaonica novogradiška.

Nova Gradiška. Uspješan rad na polju naobrazovanja, te ogranulo sunce bolje nam budućnosti! Srčani pozdrav od novogradiškoga vatrogasnoga družtva.

Nova Gradiška. Poručujemo vam braćo naš srdačni pozdrav i želimo vašemu poduzeću najsrdačniji uspjeh! Učitelji novogradiški. P. Martinović.

(Dalje sliedi.)

Raznice.

— (Osnova školskoga zakona u saborskoj razpravi.) Kako smo posliednji put javili, došla je i sbilja osnova škol. zakona prva na dnevni red i započela o njoj već generalna debata. U uvjerenju, da će štovano naše čitateljstvo zanimati svaka rieč, koja će se u saboru prosboriti za ili proti toj osnovi, odlučismo obielodanjivati što podpunije čitavu saborsku razpravu, i to ponajprije obrazložbu zakona od strane vlade, jerbo se iz nje najbolje vidi, kako sama vlada shvaća i tumači pojedine stavke zakona, zatim čitavu generalnu i specijalnu debatu, a napokon i sam zakon, kad ga potvrdi svietla kruna. Da pako sve to nebude razštrkano u više brojeva lista, štampati ćemo sve te razprave napose i slati ih svim predplatnikom bezplatno, ali da i mi kod toga negubimo, prikratiti ćemo u toliko nekoliko brojeva našega lista, koje bi i onako većim dielom izpunjavale ote razprave. Toliko našim štovanim čitateljem na sporazumljenje, a sada još u kratko neke opazke k razpravi šk. osnove, u koliko je do sada dospjela. Tako kod prvoga čitanja osnove razumjesmo, da je zakonodavni odbor neke paragrafe u njoj promienio, a neke sasvim izpustio. Od važnijih promjena navesti ćemo samo ove: §. 109. glasi sada ovako: „U prelazno doba mogu se za učitelje na gradjanskih školah imenovati i takovi učitelji obćih pučkih škola, koji su se inače iztakli znanjem pojedinih struka, koje su propisane za gradj. škole ali uz obvezu, da se naknadno budu dužni osposobiti za učiteljstvo gradj. škola, a kod §. 141. izpuštena je 2. alineja, po kojoj su oni učitelji bili oprošteni od plaćanja 25% u mirovinsku zakladu, koje bi taj zakon bio u službi zatekao i tako sada ovaj §. glasi ovako: „Od krieposti ovoga zakona počamši dužni su svikolici definitivni učitelji 25% od svoje prve u mirovinu uračunive plaće i isto toliko od svakoga potlašnjega povišenja plaće, petgodišnjega i funkcionalnoga doplatka, a preko toga još svake godine 2% od svojih u mirovinu uračunivih beriva polagati u mirovinsku zakladu.“ Ako ovaj §. u ovoj formi primi sabor, sadanjim će se službujućim učiteljem, osobito onim, kojim je mirovina i dosele bila osigurana, nanieti tim veliki teret i to za onu blagodat, koju su i onako već dosele uživali.

U generalnoj je debati najprije kriepko branio zakonsku osnovu dakako po stilizaciji zakonodavnoga odbora izvjestitelj mu g. dr. Mijo Posilović, a zatim obrazložio stanovište vlade i preporučio saboru osnovu krasnim i jezgrovitim govorom tajnik zem. vlade i škol. nadzornik g. Janko Jurković. Proti njoj ustade prvi na megdan zastupnik gjurgjevački g. Lehpamer, te

Digitized by Google

skoro debela 3 sata dokazivaše saboru, da su tom osnovom povriedjena prava crkve, dotično svećenstva, koje si steklo toliko zasluga po naš narod i napokon predloži, da se razpravljanje o njoj odgodi, a vladi naloži, da izradi drugu osnovu. Mi nebi ovdje napose spominjali ni rieče o tom govoru, da nije govornik udostojao spomenuti na saboru i »Napredak«, na čem mu liepa hvala. Ne samo da ga počastio liepom čašću, te 24. broj ponio u sabornicu, nego i sam iz njega čitao stentorskim glasom citat, iz kojega mu je bilo dokazati, kakova da je bezvjerska duša urednik „Napredka", a naravno uslied toga i svi Napredkovići. Nastojao ga doduše drugoga dana umiriti zastupnik varaždinski g. Jagić, uvjeravajuć ga, da se to čeljade rodilo u Hrvatskoj, da je kršteno i odgojeno na kršćansku, da je prošlo kršćansko-kat. škole, pa da nije moguće, da bi takova što iz svoga uvjerenja uzpisalo. Srdačna hvala g. zastupniku varaždinskomu na obrani, a g. Lehpameru bilo još i to na umirenje, da je to čeljade učiteljujuć jedno 12 godina učilo liepo dječicu Bogu se molit, pripoviedalo joj i bibliju i učilo ju katekizam, da tumačeć štiva nije nikada propustilo pobuditi i njegovati u djeci čuvstva religiozna i moralna, da je upućivalo i mladiće, buduće učitelje, kako im je religiozno-moralno uzgajanje mladeži prva i preča dužnost od sama obučavanja, pa da mu je sviest rad toga čista i mirna i da je bez straha pripravno uviek položiti račun o djelovanju svojem. Pa ako je uvjeren g. zastupnik gjurgjevački, da su svi vjerovjestnici svoju dužnost vršili, nije trebao sjegurno naknuti tako tamne naočale, te nebi onda ni u citatu: „Hinaus mit dem Autoritätsglauben in der Pädagogik und Psychologie etc.", kojega je pisac naveo u svom članku, uvidjao povrjedu kršćanske vjere, nego bi i on sudio, kao što to i drugi sude, da u pedagogiji i psychologiji kao znanosti neimamo sliepo vjerovati ovomu ili onomu autoru, nego u toliko, u koliko je to sbilja znanstveno dokazao, da se kao uzgojitelji neimamo sliepo povadjati za ovim ili onim, nego da nam je samim izučavati djetinju dušu, djetinju čitavu narav i prema tomu udešavati svoj uzgojiteljski rad. Hvala g. zastupniku varaždinskomu, što je u sabornici javno konstatovao, da on, koj je kao župnik i bivši vjeroučitelj mnogo s učitelji obćio, nije u njih uvidjeo onakove bezvjernjake, kako no ih danomice u »Kat. listu« rišu ljudi medju četirima svojima stienama po uzorih u »Vaterlandu«, „Kirchenzeitungu" i „Germaniji«.

Natječaji.

— Na novoj višjoj djevojačkoj učioni, koja će se početkom nastajuće školske godine 1874/5 otvoriti u gradu Varaždinu, imaju se popuniti predbježno sliedeća učiteljska mjesta:

1. Za niže razrede jedno mjesto razredne učiteljice s plaćom od 500 for. i stanbinom od 100 for. na godinu;

2. Za više razrede mjesto učitelja jezikoslovno-povjestne struke s plaćom od 700 for. i stanbinom od 100 for. na godinu:

3. Za više razrede mjesto učiteljice ženskoga ručnoga djela s plaćom od 500 for. i stanbinom od 100 for. na godinu.

Za ta mjesta razpisuje se natječaj do 25. Rujna t. g.

Natjecatelji i natjecateljice imaju svoje, na kr. zemaljsko-vladni odiel upravljene, krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom osposobljenju, bezprikornom vladanju i dosadašnjem možda službovanju podkriepljene molbenice do gori naznačenoga roka predati gradskih učiona nadzorniku, kanoniku Franji Sladoviću, u Varaždinu.

Učiteljica ženskoga ručnoga djela mora, osim vještine u toj struci, dokazati, kano i ona za niže razrede, o sposobljo za učiteljstvo na glavnih učionah; učitelj pako jezikoslovno-povjestne struke mora da je osposobljen za učiteljstvo na malih nesamostalnih realkah ili na gradjanskih učionah; nu prosto je natjecati se i učiteljem glavnih učiona, ali samo pod uvjet, da će, postignu li mjesto zamoljeno, najkašnje za godinu dana položiti izpit propisani za kandidate učiteljstva na malih nesamostalnih realkah ili gradjanskih učionah.

— Za učitelja i orguljaša u Tompojevcih, žnpanije sriemske. Plata: 210 for., 15 mjerova žita, 15 mjer. kukuruza, 5 hv. drva, slobodan stan i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. preč. g. Antunu Matiću, predstavniku, podarhidj. i župniku u Tovarniku.

— Za učitelja i orguljaša u Novoj-Babskoj, sl. županije sriemske. Plata: 400 for., 5 hv. drva, slobodan stan i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. preč. g. Ant. Matiću u Tovarniku.

— Uslied dozvole vis. kr. zem. vlade traži podpisani za iduću škol. god. zamjenika, koji će dobivati cielu učiteljsku plaću, t. j. 400 for., 100 for. stanarine i 6 hv. drva. Tko želi ovo mjesto dobiti, neka izvoli odmah podpisanomu poslati svoju učiteljsku svjedočbu i svoju na preč. duh. stol djakovački upravljenu molbu.

J. Göszl,
ravnajući učitelj gl. učione.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 26. U Zagrebu, 10. rujna 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Dalje.)

Za izviestiteljem progovori prvi i otvori debatu Mijat Stojanović: Podpuno se slažem s predloženimi rezolucijami, nu ipak mislim, da bi jim valjalo jednu i to bitnu dodati. Prva naša skupština izrekla je krasnih zaključaka, ali malo ih je još izvedenih; nu zato neklonimo duhom, ta i od posijana žira nebude preko noći, nit za godinu dvie dub, već za to treba i stoljeća. To nas neka hrabri i sokoli. I prije tri godine izrekosmo, ako ovo i ono učinimo, ako se to izvede, školstvo će procvasti, ali ja mislim, da glavno još manjka, pa sada to izjavimo. Izrecimo svečano, da će naše narodno školstvo samo onda pravo se i uspješno, valjano i zamašno razvijati i jačiti, kad budu najbolje, najbistrije glave, zlatne glave našega naroda takmile se za mjesta narodnih učitelja, a to će po naše školstvo tek onda nastati, kad bude učitelj narodne škole u svakom obziru tako postavljen i svim potrebitim za tjelesni i duševni život obskrbljen, da uzmogne bezbrižno sve svoje tjelesne i duševne sile posvećivati izključivo svojoj dvostrukoj, velikoj zadaći kao uzgojitelj i učitelj mladeži. Dobar, vješt i valjan poslenik zaslužuje dobru plaću za svoj uspješan rad i trud. Kako su sada plaćeni učitelji naših narodnih učiona nije izgleda, da će stupiti u konkurenciju najbolje sile, najvrstnije glave naroda jagmeć se za učiteljska mjesta pri narodnih učionah, nego kao i dosele, kad koju takovu glavu natjera prieka nužda kao orla zla godina, posvetit će se zvanju učiteljskomu pri narodnoj školi.

Braćo! buduć sam mnogogodišnjim izkustvom uvjerio se, da nećemo u nijednom obziru pravo napredovati, makar se još toliko puta ovako sastajali, sbor sborili i najbolje rezolucije o narodnom školstvu prihvaćali, ako se neukloni s puta ova najglavnija zaprieka, stojeća na stazi razvijanja našega školstva. U okružju ogulinskom n. p. nalazi se na gradj. i narod. učionah medju 94 učit. i učiteljka 36 za nuždu učitelja, pa gdje se nužda sije, nužda se i žanje. Bez masla i pšenična brašna nepravi se pita! veli pravo naša poslovica. Zato toplo preporučam sl. skupštini sliedeći predlog, da ga usvoji: „Učiteljem narod-

Digitized by Google

nih škola neka se doznači godišnja plaća od najmanje 400 for. uzato stan, ogriev, vrt, paušal za pisarinu, petgodišnje doplate 10% i osjeguranu mirovinu poslie 35godišnjega službovanja, a osim toga obskrbu za iznemogle učitelje i učiteljske udovice i sirote."

Kad se to bude postiglo, dobit ćemo sposobne, dovoljno naobražene učitelje za naše nar. učione, pak će domala uroditi naše školstvo željenim plodom, jer dobar učitelj, dobra i škola, a mršavo meso, čorba za plot!

Niti naše obćine, niti država nebi smjela zazirati od potroška na narodne učione. Svaki novčić, što se potroši u tu svrhu, nosi najveće kamate. Narodna škola uzgaja buduće gradjane, koji će kao pošteni i značajni ljudi, a uz to kao vješti, umni i valjani poslenici koristiti i domovini, dižuć i unapredjivajuć poljodjelstvo, obrt i trgovinu. Kako u tom pogledu stojimo, svim je dobro poznato, a bez valjane pučke učione neće se i nemože se nadati na bolje. Prosvjeta i naobraženost to je preka nužda za naš narod, to nam treba; bez valjano uredjenih učiona i dobrih učitelja to se neće i nemože postići. Ja rekoh svoje, a vi činite po duši, kako vas je Bog naučio. (Živio.)

Predsjednik: G. je govornik liepo govovio, ali njegov predlog nespada sada na dnevni red, stoga dajem rieč g. Glaseru.

Glaser: Gospodo! Pučki učitelj neuživa jošte svih gradjanskih prava, neima jošte pristupa svim onim zvanjem, koja su u obsegu pučkoga školstva. A zašto? Vele, da nije dovoljno naobražen. Drugi opet tvrde: ako naobrazimo bolje pučkoga učitelja, nego što mu je najnuždnije, biti će ohol, pa s toga nezadovoljan, neće se znati do gojenčadi svoje sniziti. Kako da sad učitelj iz te dileme izadje? Ili zar je odsudjen, da bude do vieka pariom! Nu gospodo! posliednji razlog nije istinit. Eno lječnika, šumara, svećenika, svi su prošli akademičke škole, pa opet živu s nami na ladanju i obično su zadovoljniji od nas, jerbo imadu što jesti, na čem mi oskudievamo. Što se tiče pomenutoga snizenja do mladeži, to je samo naobraženi pedagog, koji ima uvidjavnosti u razvitak čovječjega duha i poznaje zakone, po kojih se razvija, i sbilja kadar sniziti se ma na kako nizki stepen, nipošto pako neznalica, koja nevidi dalje od nosa.

Pa onda traže od nas oduševljenje, kao da neznadu, da čovjek, dokle živi, uviek za nečim višim teži, a ta težnja i jest upravo biljeg života. Svakomu je činovniku u državi otvoren put, da može postići svako zvanje i svaku čast u obsegu svoga stališa; samo učitelju zatvoren je put; već za života biti mu je mrtvu; što je drugomu na čast, to je njemu na ruglo.

Nu u tom leži, gospodo! još i druga pogibelj, a to je propast naroda. Jedna pedagogička poslovica kaže: „Što samo na polak znadeš, možeš drugoga samo na četvrt naučiti." Kad pako učitelj malo znade, što će naučiti djecu, budući nam narod? Glupost je svakomu narodu propast, to dokazuje historija u sijaset primjera. Dalje. Nam je znao naš štovani učitelj dr. Dittes više puta u svojih predavanjih spomenuti: „Za pučku je školu ono najbolje, što je upravo dobro." Zaoto bi najbolji ljudi, podpuno duševno savršeni imali biti učitelji.

Digitized by Google

Puca zora, bit' će dana, pjeva naš mili pjesnik Preradović. Tu bi ja izreku, gospodo moja, upotrebio na današnje stanje pučkoga učiteljstva. I medju nami pobudila se težnja za boljom naobrazbom; to nam dokazuju današnja razpravna pitanja, to nam dokazuju razne zadruge, što si ih pučko učiteljstvo u svrhu svoje bolje naobrazbe ustrojilo.

Mi smo evo došli do toga osvjedočenja, da za nas valja samo ova: Pomozi si sam, pa će ti onda i drugi pomoći. Kad ovako motrim taj pokret u pučkom učiteljstvu, sjetim se nehotice starih kršćanskih vremena. Prvi učitelji kršćanske vjere bijahu prosti ljudi, koji su po nutarnjem svojem nagnuću prionuli uz Kristov nauk, koji pako nebijahu kadri isti dostojno zastupati napram poganskim učenjakom, nit ga dovoljno braniti To ih je prisililo, da i oni stupiše u poganske akademije, da se naoružaju istim oružjem, kojim ih je neprijatelj pobijao, s poganskimi naime znanostmi, osobito s dialektiom i rhetorikom. I mi smo, gospodo! zaostali, što se tiče naobrazbe za našimi neprijatelji, pa zato je naša težnja opravdana. I mi hoćemo, da si duh prosvjetom ohrabrimo, da uzmognemo naša prava napram neprijatelju dostojno braniti, da si uzmognemo samostalnost, ugled i dostojnu nagradu izvojevati, da uzmognemo stupiti u red onih, koji nas radi toga preziru, što nismo prošli sve one škole, koje su oni polazili.

S ovih razloga radujem se po g. Basaričku predloženim rezolucijam, koje uz neke male iznimke slavnoj skupštini najtoplije preporučam, da ih prihvati. Ako se ove rezolucije i u zakonodavnih krugovih uvaže, onda načinismo opet liepi korak napried.

Za sada možemo se i tim zadovoljiti, ali podnipošto nesmijemo to smatrati konačnim ciljem. Ja nemislim, da nebi mogao biti na sveučilištu pedagogijski fakultet, za to ću ja one preinake, s kojimi se neslaže g. izviestitelj, zastupati u ime centr. odbora kod specijalne debate. (Živio.)

Predsjednik za tim zaključi generalnu debatu, te se prošlo na čitanje i razpravljanje pojedinih rezolucija.

Izviestitelj pročita 1. rezoluciju: „Učiteljišta su strukovni zavodi, u kojih se dotični pitomci teoretično i praktično upućuju u svem onom, što je potrebno za svjestno i uspješno vršenje uzgojiteljskih i učiteljskih dužnostij.“ Zatim ju obrazloži ovako: Učiteljišta zovemo strukovnimi zavodi; pa ako se i na njih ima nastavljati humanitarno obrazovanje, to se ipak svi takovi predmeti na učiteljištu imadu sasvim drugačije uporavljati, nego li na srednjih učilištih, t. j. svaki predmet ima se na učiteljištu predavati prema tomu, kako će budućim učiteljem rabiti. Za to opet podnipošto neželim, da se učiteljišta snize do puke pučke škole, kao što su to bila regulativna učiteljišta u Prusiji. Želim pako da kao strukovni zavodi uživaju sva prava kao i sva druga strukovna učilišta.

Filipović nije zadovoljan s rezolucijom, jer da neprecizuje zvanje učiteljsko onako točno, kao što je to izrečeno već u jednoj rezoluciji I. učit. skupštine, te želi, da se prema tomu ova rezolucija izpravi, Milorad Popović pako nije zadovoljan s izrazi: uzgojiteljske i učiteljske dužnosti, jer kad

Digitized by Google

se kaže učiteljske, razumievaju se već jedne i druge, a odgojiteljske su samo jedan dio učiteljskih dužnostij, za to predlaže, da se izraz „odgojiteljskih“ sasma izostavi.

Buzolić brani redakciju proti Filipoviću, jer čemu da se navadjaju ovdje i one dužnosti, koje mora učitelj i onako vršiti kao čovjek i rodoljub, jer inače izrekla bi se tim neka sumnja, kao da si učitelj nije svjestan svojih čovječnih dužnostij. Popoviću pako odgovara, da nenalazi suvišnim, da se naročito napomenu i uzgojne dužnosti; naukom se naobrazuje samo um, a uzgojem srdce, ćut. Uz nauk mogli bi postati umni i vješti, ali zato ostati tvrda i surova srdca. Slavni Tomaseo veli: Učenje samo po sebi nije niti dobro, niti zlo; ali u toliko je samo dobro, u koliko služi uzgoju čitava čovjeka.

Izviestitelj pobija predlog Filipovićev, jer da ova rezolucija nije ni najmanje u protuslovju s onom od 1. skupštine. Ondje se nabrajaju dužnosti učiteljske u potanko, a ovdje bi to suvišno bilo. Sa predlogom Popovićevim mogao bi se složiti, nu ipak želi, da ostane izraz „odgojiteljske dužnosti“, jer ima stranaka, koje bi nam predbacile, da želimo samo naobrazivati um, a do naobrazbe srdca, da nam nije stalo.

Kod glasovanja prihvati skupština stilizaciju redakcije bez svake preinake.

Kod 2. rezolucije: (Država ima podizati i uzdržavati učiteljišta mužka i ženska; na nje neima nitko u nikakovu pogledu upliva do same države, koja ih nadzire i upravlja prema zakonom, što ih u tom pogledu ustanovi narodno zakonodavno tielo. Država nadzire učiteljišta samo po strukovnjacih pučke škole) — naglasi obrazlažuć ju izviestitelj, da se u učiteljištih imaju naobrazivati učitelji, koji će koristiti čitavu narodu i cieloj zemlji, zato da je država dužna podizati i uzdržavati ote zavode. A pravo je, da država nadzire i upravlja timi zavodi po zakonih, što ih ustanovi zakonodavno tielo, jer su oti zakoni izraz većine naroda, a u ustavnoj državi mora se manjina podvrći većini.

Ljuboje Dlustuš zagovara osobito 2. dio ote rezolucije, a odrešito se protivi svakomu drugomu uplivu. Osobito se izrazuje proti opaticam, koje nemogu odgajati učiteljica za sviet, pošto su se same svieta odrekle; one nadalje nemogu ni napredovati s duhom vremena, pak neimaju ni one ljubavi ni onoga pedagog. takta, koji se učiteljici hoće, jer se sve to s oporom samostanskom disciplinom neslaže. U samostanih da nevlada prava religioznost ni duh tolerancije; kao posljedice takve vjerske nesnosljivosti navadja španjolsku inkviziciju i tridesetgodišnji rat i t. d.

Buzolić. Na prvi mah bio sam toga mnienja, da glasujem za ovu rezoluciju, ali iz ovoga, što je rekao štovani predgovornik, mogu zaključiti, da se ovim smjera na to, da se izključi svaka mogućnost, da podigne drugi tko učiteljište osim države. Proti tomu se ogradjujem, to ja smatram nasrtajem proti slobodi. Svakomu neka se dade sloboda u koliko to dopušća zakon. Neću se ovdje upuštati u potankosti, jer je stvar delikatna. Može biti, da ja pretjeravam, ja neznam; nu držim, da bi se moglo sumnjati, kao da mi smjeramo ugušiti inštitucije za religiozno uzgajanje. Ali ako se ova rezolucija ovako razumieva,

Digitized by Google

da država podiže i uzdržaje učiteljišta, ali ne izključivo, slažem se s rezolucijom, nu želim, da joj se doda izpravak.

Izviestitelj: Nedržim, da bi se tim kršila sloboda, kad se državi daje izključivo pravo na podizanje učiteljišta. Ja sam veliki prijatelj privatnih pučkih škola, ali u učiteljištih treba da vlada jednoličnost, pa zato je nuždno, da samo država podiže takove zavode. U Ugarskoj se dopustilo, da korporacije mogu podizati učiteljišta, pak se dokazalo, da su daleko zaostala za državnimi. Najlošije pitomce državnih učiteljišta propuštali bi na takovih zavodih. Radi jednoličnosti dakle i sjegurnosti, da budu svi učitelji valjano naobražavani jesam za to, da država podiže i uzdržava ote zavode.

Buzolić: Ja se, kako rekoh, podpunoma slažem s ovom rezolucijom, jerbo u stilizaciji nenalazim onoga, proti čemu bih morao podići glas. Istina, država ima pravo podizati takove zavode, ali nesmijemo zaoto konfiscirati pravo drugih. Time bi pako najviše naškodili samomu školstvu. Evo nam otca novije pedagogije, slavnoga Pestalozzija, zar bi on mogao bio ono na pedagogijskom polju polučiti, što je polučio, da mu nije država dozvolila podići zavode? Pa i u svih prosvjetlenih naroda daje se ta sloboda i privatnim ljudem, pak se toga radi nisu pokajali. Eno Niemci imadu napredak u svom školstvu ponajviše zahvaliti takovim zavodom. Pa i u Cislajtaniji imademo zaoto primjera. U Bielitzu otvoreno bi privatno protestantsko učiteljište, a sad je uzorom, te sva cislajtanska učiteljišta ustrojena su po primjeru bieličkoga. A što bi se dogodilo, da u državi zavlada drugi duh, da on podje protinarodnim smjerom, zar nebi onda sve učiteljstvo takodjer takovim duhom opojeno bilo. Zabranjivati dakle svakomu osim države podizati i uzdržavati takove zavode, značilo bi sama sebe podkapati, zato predlažem, da se toj rezoluciji doda izpravak: Prosto je pojedinim osobam ili zadrugam podizati i uzdržavati posebna učiteljišta, u koliko se neprotive državnim zakonom.

Izviestitelj: S religioznoga gledišta nebih bio proti tomu izpravku, jerbo smo u obće izrekli načela tolerancije, nu s gledišta političkoga i narodnoga držim, da ostanemo kod toga, da se osnuju zajednička učiteljišta za sve vjeroizpoviesti.

Ćuturilo: U koliko se ovom rezolucijom izriče, da država ima skrbiti za naobrazbu učitelja u obće, slažem se s njom, ali u koliko bi ona alterirala prava i preimućtva posebnih konfesija, u tom se neslažem. Pa i pedagogijskim interesom u obće neškodi to nimalo, ako su voljne pojedine konfesije za napredak škole napose što učiniti. Takovoj konfesiji pripadam i ja, konfesiji, koja imade zajamčena prava i privilegija. Ako se tom rezolucijom razumieva, da je konfesijam otvoreno polje njihovoj djelatnosti i požrtvovnosti u tom pogledu, onda se s njom slažem, nu ako se misli, da jim se tim oduzmu ta prava, onda se s njom neslažem. Ja nemislim, da je to protivno državnim interesom, ako tko radi u interesu javne naobrazbe, kad joj i onako ostaje pravo nadzora; tuj dakle nejma nikakove bojazni, da bi se tim narodnim i državnim interesom mogla kakova šteta nanieti.

Digitized by Google

Milorad Popović Šabčanin. Ja držim, da se ovom rezolucijom izriče samo dužnost države, a ne izključivo pravo, jer inače bismo mogli udariti u javnoj nastavi u nazadak mjesto u napredak. Uzmimo, da se pojavi gdje novi Pestalozzi ili Diesterweg, koj bi odkrio nove puteve i staze u pedagogiji; kako će se on i sviet osvjedočit o njihovoj vriednosti, kad bi mu država priečila, da izkuša svoje reforme. Nadalje može se dogoditi, da koj bogataš ostavi legat u tu svrhu, da se pod patronatom koje privatne osobe ili družtva osnuje učiteljska škola; zar bi to po državu bilo krivo, kad i onako imade pravo nadzirati sve zavode. Napokon nisu ni sve države ni u toliko imućne, a najmanje u ovih krajevih, da bi kadre bile sve učiniti, što se u tom pogledu od njih zahtieva, zar bi onda mudro bilo, da država prieči u tom nastojanju druge. Zato preporučam sl. skupštini predloženi dodatak k ovoj rezoluciji.

Posavec: Nadam se, da će duh vremena to učiniti, da nebude skoro trebalo posebnih vjerskih škola, tad će to pitanje samo po sebi pasti. Neprotivim se tomu, da pojedini mecenati podignu i uzdržaju posebna učiteljišta dakako pod nadzorom države, ali se protivim tomu, da se to dopusti pojedinim redovom, jer ma i koliko država takove redove nadzirala, neće ih moći u njihovih zidinah prisiliti, da rade u duhu vremena i u duhu naprednoga odgojivanja.

Dlustuš: Ogradjujem se proti tomu, kao da sam htio ustati proti vjerskim interesom. Što se tiče pako vjerskih korporacija, osobito redova, dokazalo se, da se od njih neimamo nadati po narod koristnomu radu, dok nam nedadu dostatne garancije, da će raditi u smislu zakona. A za onaj slučaj, da bi se vlada mogla iznevjeriti narodnim težnjam, bio bi i ja za posebne učiteljske zavode.

Pošto je još Lovrić branio dodatak Buzolićev, uze ga napokon braniti sam predlagatelj proti prigovorom protivnika, naglasivši osobito, da i u Cislajtaniji smiju podizati učiteljišta i privatne osobe i korporacije, ako se podvrgavaju zahtjevom zakona. Ondje naime da svatko, koji hoće podignuti takov zavod, mora ponajprije podnieti državi svoje ustanove, kojih će se držati u upravljanju i uzdržavanju zavoda, pak onda od države ovisi, hoće li neće li ih odobriti, dotično dozvoliti zavod. Država da ima nadalje podpunu garanciju u neograničenom nadzoru.

Na koncu ogradio se proti svakoj insinuaciji, koju da je imao predlažuć dodatak k ovoj rezoluciji.

Kod glasovanja pao je i dodatak Buzolićev kao i predlog Posavčev, da se samo redovom zabrani podizati takove zavode, te bi primljena rezolucija, kako ju je predložio izviestitelj. (Sliedi.)

Digitized by Google

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Poglavje XII.

Sustav metrički.

Gomiljko i Dielković povratiše se kući, trgovci, jabučari kao i prije, pak jim nije ništa gorje. Bistrica je sada posjedovala pravom pripadajuću si slavu; nu ova slava obasjavala je i njezinu braću, s kojom je svaki postupao kao s-odličnom gospodom. Nu to nebijaše sve; uslied sve te halabuke dobi trgovina njihova razvoj gotovo strašan, preogroman.

Putnici i trgovci raznesoše u kratko doba od pokrajine do pokrajine glas o čarobnom voćnjaku i divnih jabukah, uz koje se izumila arithmetika. Svaki jih je htio imati toli radi slasti, koli sa zvjedljivosti, jer su svi ujedno saznali, da su veoma sočne i sladke; s-toga su naručbine za jabuke sa svih tudjih zemalja, upravo padale poput tuče na siromašne naše jabučare. Srećom, što su bili dubi u voćnjaku, dubi vilovnjaci, i što su, akoprem svaki dan obirani, to čvršći u svem te deseterostručno više jabuka plodili nego prije; nu uza sve to jošte jih je manjkalo. Svi oni, što bi jednom okusili od izvrstnoga toga voća, silom i krikom zahtievali su ga i nadalje, pa si možete pomisliti, da tu sada nije moglo više biti govora ob oslu ili o koših. Na cestah nisi susritao ništa do same vozove jabuka, koji bi ciele dane daleko znali putovati tja do najodaljenijih pokrajina. Videć, da stvari ovako stoje, podvostruče dječaci jabukcm cienu; da potrostruče ju i početvorostruće; ništa nehasni; navala za naručbine bijaše nesamo ista, već još i veća. Samo si pomislite, da jabuke nisu bile ništa bolje od prije; al se u to upleo dobar glas, pak budete li kašnje trgovati, znati ćete sada, šta će to reći roba je u dobru glasu. Ciena tim jabukam uzrasla je u toliko, da bi naskoro bili samo kraljevi i pjevači opera mogućni njimi se nasladjivati, da se nebude toga zauzela kuma naših dvajuh trgovaca. Izjavi veoma suhoparno, da jim je voćnjak darovala ponajviše poradi malene djece, pak jim se zagrozi, da će ga stvoriti neplodnim, kada bi komu na um palo, preskupo prodavati ono, šta nekošta ništa, nego samo da se to pobere s-duba. Odlučiše dakle, prodavati cjenije. Sada već mogahu se na to sklonuti mirne duše, jer se već liepo i na brzu ruku obogatiše.

Okladio bih se, da niti s-daleka neslutite, kud i kamo ću sa svim tim pripoviedanjem o prodavanju i trgovanju s-tudjimi krajevi. Evo vam odgonetke.

U ono doba — a i dan danas je malo ne tako — samo mnogo manje — svaka pokrajina, zemljica, pak bila velika samo kao dlan, imala je svoje mjere, svoje vage, svoje novce, koji nisu bili u nikakovu savezu s-mjerami, vagami i novci inih kraljevina. Pak su vam nadošli dani, gdje naši siromašni dječarci nisu znali, gdje jim je glava sa svega toga meteža.

Tuj ti zahtievalo njihove jabuke na vagu; tamo, bijaše to u Ruskoj, iskaše ih na pude, koji vriede 32 naše funte i jošte nešto; drugi, to su bili Inglezi,

Digitized by Google

iskahu jabuke na libre, koje su vriedile 453 gramma, i nešto malo preko pol grama. Sada opet tražiše jabuke na mjeru; jedni, bijahu to Švicari, iskaše malters, koji je vriedio mal ne 150 litara, ili pako vagane, kojih svaki vriedi 16½ litara, ili pako sesters, kojih svaki vriedi 15 litara, i svake vrsti i inih mjera: to opet bijahu Niemci. Francezi zahtievali su boisseaux; nu zaonda bilo vam je boisseaux-a upravo toliko, koliko i sela, tako, da se tu nije bilo moći više rasaznati. A gdje su vam razne hrvatske mjere, kano: vreće, vagani, košare, koši, vagani, četvrtine, pinte, polići, struganje i t. d. Bilo ti je platiti? To je pak bilo drugo pitanje. Eno ti došla:

Funt englezkoga sterlinga, koji je vriedio 25 franaka 20 centima; pruski thaler, u vriednosti 3 franka 71 i 2 desetine centima; austrijska forintača vriedna 2 franka 60 centima, pak Ranjski, vriedan 2 franka 12 centima; dva ruska rubla, rubal srebrni, u cieni 4 franka i rubal papirnati, vriedan samo jedan franak; amerikanski dollar, vriedan 5 franaka, 34 centima i nešto malo više od pol centima; španjolski piastr, u cieni 5 franaka 26 centima, manje 2 desetine centima; uzimljem novi piastr, jer ima i starih u vriednosti 5 franaka 49 centima, i jošte jedan starinski piastr, koji je vriedio 6 centima manje.

To je množina novaca, zar ne? Jest, bora mi! zahvalite mi se, što sam sve to pobrao.

A da se nebogim našim jabučarom posao jošte većma zamrsi, izumilo ti je — za volju zaslužbice onih, koji mnogo promeću i trguju, veoma to dražestno iznašašće, naime mjenice. Uslied ovih valjala je n. p. litra sterlinga danas 25 franaka 20 centima, sutra 25 franaka 25 centima, posutra 25 franaka 15 centima; isto tako s-thaleri, s-forintačami, s-piastri, s-dolari: sve onako, kako se je toj gospodi računilo.

Sada shvaćate, kako je to bilo zanimivo za naša dva mala trgovca, kada su morala vršiti račune svoje s-tokari i sve to sravnjivati s-malteri i scheffeli. Više nego jedankrat morala jim je Bistrica priskočiti u pomoć; nu i ona bi se tuj takodjer znala izgubiti sa svim svojim znanjem, u kom bijaše ipak toli vješta, a znala joj se veoma često uboga njezina bistra glavica sasvim znojiti s-truda i prevelika napora.

Bistrice, reče joj jednom Gomiljko, motrivši ju nježnim pogledom, kako je već trećikrat začela bila njemački neki račun, dvie strane dugačak, u kojem su se scheffeli sproplitali s-thaleri, i sesteri s-dvovrstnimi forintačami; Bistrice, ljubezna sestrice, nebi ti mogla smisliti novce, vage, mjere, koje bi bile iste za sve zemlje ovoga svieta? Ta već i sama vidiš, da bi vriedno bilo u to se zamisliti! Bila bi to neocjenjiva usluga, što bi si ju izkazala svemu svietu!

Oh! drage bih volje to učinila, odgovori mila ta djevojčica; nu to je za me jako težko. Što misliš, odakle mi toliko znanje?

Čekaj, evo što mi sada na um pade. Kad si onomadne izumljivala slomke u prestolnici našoj, bijah i ja ondje, pa neznajuć što raditi, motrio sam kraljeve noge. Znadeš, da ima baš skladnu al omašnu nogu; dulja je nego su sve, što

Digitized by Google

sam jih ikada vidjeo! Što bi bilo, da si uzmeš nju za prvu mjeru duljine, pak ona da ti bude izhodištem za stvaranje ostalih?

Eh! Dragiću moj, ostale kraljevine nebi toga htjele. Svaka bi izjavila, da njezin kralj ima najljepšu nogu.

Dobro ju reče. Nogi našega kralja neima para; o tom sam posve osvjedočen; ali da ju narinemo drugim narodom, tim bi se, dakako, svi nekako ponizili.

Dielković je kod ovoga razgovora pozorno napeo sav svoj sluh, a naskoro ćete saznati, zašto. U svojoj strasti, da s-jabukami izvede uviek neke mješarije, pohiti s-početka u prvoj silnoj navali naručbina, da se ponudi za razpošiljanje u tudjinu, pak je čvrsto ocutio, da mu je malo manjkalo do toga, da nepoludi sa svega toga meteža. Kolikoputij mu se pripetilo, da je poslao maltere mjesto sestera a podóve mjesto česa drugoga! Bijaše tuj neprilika bez kraja i konca. Dosta mu putij i vraćahu robu, — a za to se htjelo opet troška. Drage volje bio bi dao polovinu svojih dohodaka, da se oslobodi svih tih neprilika. Ali eto, iznenadce ga nešto udahnulo.

Zar se nebi dalo, reče, izumiti nešto, što bi bilo obće svim ljudem, koji nespadaju više na ovu, već na onu kraljevinu? Ovim se načinom nitko nebi ponizio.

Oh! nedvojbeno, reče Bistrica, to valja i učiniti; nu kako bi se liepo mjerilo, da najdem stvarcu, što bi se mogla držati u rukuh, pak da nebi bila svojinom nijedne zemlje? Uzalud si zasada glavu tarem; neumijem ništa smisliti. Pak će i dalje:

Čujte li me! mi ovako samo uzalud gubimo vrieme, mučeć se sa stvarju, koja nadmašuje naše sile. Hajdemo radje k-svojoj kumici, koja znade sve; ona će nam savjetovati, što se tuj može činiti. Najgorje bude po Niemca, jer će čekati. Biti će mu to plaća za to, što je bio toli zamršen u svojih mjerah i računih. Pak se uhvati sve troje za ruke, te stadoše trčati putem, štono je vodio k-njihovoj kumi.

Vrla ta vila nasmije se srdačno, ugledavši jih, gdjeno ulaze svi zasopljeni; ona je dobro znala, što jih vodi k-njojzi.

Draga moja djeco! reče jim kumica, ona stvar, radi koje ste simo došli, zasada vam je nemoguća. Jošte će dugo ljudi čekati, dok budu mogli uživati toli dragocjene blagodati. Nu, ako mi obećate, da nereknete nikomu ništa radi sljubljivosti, to ću vas unapried priučati na ono, što će se izumiti i stvoriti, kada dojde tomu hora. Dojti će doba, — što treba zahvaliti svim onim, koji su živjeli na ovoj zemlji, pak i ti, moja Bistrice, imati ćeš tuj veliki svoj diel, dojti će dakle doba, kada će ljudsko znanje dopuščati poduzeća, o kojih si zasada vi nebiste znali stvoriti pojma. Vagati će vam jednom sunce i mjesec, mjeriti će prostor, što nas od njih dieli a bez napora možete si pomisliti, da će jim poslie svega toga, kada izmjere tu daleku kruglju, koja se zove zemlja, isto tako malo smetati, košto bi i vam, kada si izmjerite jednu svojih jabuka, obvukavši ju žicom.

Digitized by Google

Najti će se onda narod, o kojem bi se možda dalo reći svašta, što nebi bilo baš u njegovu korist; medjutim jest stvar, koja će ga učiniti stranom većim, nego su svi ostali. Brinuti će se naime manje nego sav sviet sam za se, to će reći manje za svoje koristi i za svoje osebno slavlje, nego za istinu, za pravednost i za obće dobro. Naravski, da će to biti taj narod, kojega će odabrati, da ovrši veliki taj prestroj na korist svemu čovječanstvu Al — pomislimo si malo kao da je ta stvar već gotova.

Biti će mi ovako mnogo laglje da vam to tumačim.

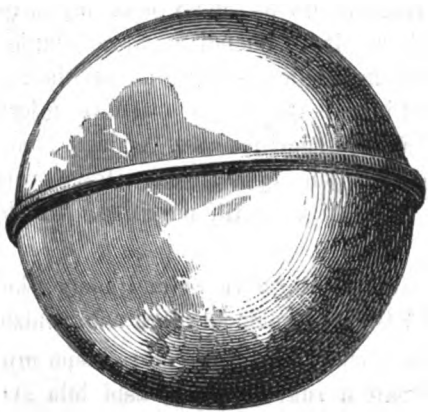

Vidite-li krugljicu, koju sam navlaš narisao? To vam kaže zemlju. U njoj barem zaisto ima nešto, što je svim ljudem obćenito. Nijedan narod, pak bio i kako naprasit, nijedan nemože reći, da je samo njegova, a njezinu mjeru, štono se joj sretnim načinom upravo oduzela, mogu poprijeti svi njezini stanovnici, bez ikakova zatora i poniženja. Pazite dakle na ono, što će sada sliediti. Obsegnite si nitju koju svojih jabuka, to ćete onda lasno mjeriti daljinu crta drugih i znati, koliko ima u sebi obsega vaše jabuke. Razumieva se, da se ovom duljinom nebi moglo služiti kod mjerenja pojasa djevojčica, a niti onda, kad bi jim bilo izmjeriti latak za opravu si. Pak što su izmislili? Uzeli su od nje 40milionski dio.

Što li nam ga reče, kumice draga? kliknulo sve troje djece u jedan glas.

Velim 40 milionsku česticu. Možete si dobro pomisliti, što je to milion: to vam je tisućkrat tisuća: velika li broja, zar ne? Dobro! uzmite ga 40 putij, imati ćete broj čestica, izmišljenih, da se njimi dieli ogromna crta, koja bi sačinjavala obseg zemlje, prolazeći kroz obadva stožera. Dakle, jedna tih čestica bila bi 40 milionkrat manja, pak bi se moglo služiti njom dosta naredno.

U ovoj se složiše, da će ju uzeti za mjeru obću, koja može služiti svim ljudem; pak sa straha, da nebi potaknuli druge narode na jal, nehtjedoše joj niti dati imena, uzeta iz jezika onoga naroda, kod kojega se je veliki taj posao obavio, već ju prozvaše

Mètre,

ime posudjeno od jezika drevnih vremena, od jezika grčkoga, što znači mjera.

Mètre bila bi dakle mjera a to mjera izvrstna, ona, koja bi morala biti za temelj svim, koje se još imaju izumiti. (Sliedi.)

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

U gramatici i filologiji odlikovahu se dva redovnika, suvremenici: Ivan Belostenec (Gazophilacium 1740) i And. Jambrešić (Lexicon Latinum Interpretatione, Germanica et Hungarica, 1742).

U historiji: Adam Baltazar Krčelić rodi se 9. Veljače 1715. u Brdovcu blizu Zagreba od plem. porodice korbavske ondje naseljene. Umre god. 1778. Bio kanonikom u Zagrebu. Veliku mu hvalu dugujemo, jer je bio dobar historik a i revni sabiratelj starih domaćih spomenika. —

Spomenimo još nekoje zaslužne pisce, koji su kajkavštinu gojili. Fr. B. Koržinek veli u svojoj poviesti: „Magjari počeše ozbiljno nastojat, kako da podignu svoj jezik, uvadjajuć ga u škole i urede, a to je djelovalo i na kajkavske Hrvate. Tako se dogodi, da je i medju njimi ustalo više pisaca, koji su prekoračiv granicu najprešnijih potrebâ, latili se svojski posla, kako da u hrv. narodu probude i razšire ljubav k-čitanju, i tako prokrče put obsežnijemu narodnomu naobraženju. Medju ovimi pisci ide prvo mjesto Lovrenčića Jakova (rodjena u Zagrebu oko 1780.) Njegov jezik može se prozvati klasičnom kajkavštinom. On ostavi više djela, nu mi spominjemo samo: „Petricu Kerempuha.“ Zatim spomenimo i Mikloušića Jastrebarčanina, koji učiteljevaše na gimnaziji zagrebačkoj, zatim bijaše župnikom u Pušći, Stenjevcu i napokon u Jastrebarskom, gdje i umre. Rodi se 27. Listopada 1767. a umro 7. Prosinca 1833. g. Ta pčelica ostavi nam mnoga djela, koja bi naveli, ali nam prostor nedopušta. (Vidi: Ogledalo književne poviesti jugoslavenske od Ljubića str. 531.) —

Na sreću zasjede upravo sada na stolicu biskupsku u Zagrebu muž, koji je vrlo dobro shvatio svoju zadaću, te točno poznavao potrebe svoga naroda. Bijaše to Maksimilijan Vrhovac Rakitovački (rodjen u Karlovcu 23. Studena 1752. od graničarske porodice, a umro 17. Listopada 1827 godine.) S-početka bijaše vojnik, nu brzo se rieši toga stanja, te ode u Bolognu na nauke. Vrhovac podupiraše sve namjere smierajuće na obće blagostanje; a glavna mu je skrb tamo išla, da se narod probudi iz duševnoga mrtvila. Kao ljubitelj hrvatske narodne knjige (sam napisao nekoje pjesme, prodike i molitvene knjige), izda dne 26. Srpnja 1813. poziv na sve duhovne pastire svoje biskupije, nukajuć ih, neka bi rieči, izreke, poslovice i pjesme narodne sakupljali, a osim toga sve parekijalne „knjigoshrane“ pregledali, nebili se gdjegod što važna ili u rukopisu ili štampana našlo. (Taj je poziv naštampan u latinskom i hrvatskom jeziku u III. tečaju „Danice ilirske“ god. 1837).

Ja sam o tom pozivu u jednom broju „Napredka“ jednu crticu napisao, a poslie mene je moj jedan prijatelj cieli poziv priobćio u „Obzoru.“ Kao što ja mislim, njegova je želja bila, potaknuti koga toga na sakupljanje narodnoga blaga. I opet opetujem ono, što sam u „Napredku“ napisao: nebi li bilo dobro, da obje visoke vlasti upravo nalože i učiteljstvu i svećenstvu, da

Digitized by Google

svaki barem jednu poslovicu zabilježi, zatim pripoviedku itd. i jedino tim načinom moći je spasiti narodno blago, koje danomice propada. Ugledajmo se u primjer dičnoga Karlovčanina Vrhovca!

Jednakom revnošću podupiraše ote svrhe i Aleksander Alagović (rodjen 1760., umro 1837. god.), biskup zagrebački, koji je izdao god. 1831.: Čtejenja i evangeliumi. U istom smislu djelovahu: Brezovački Tito (1754—1805.), prebendar kod sv. Marka u Zagrebu, koji napisa djelo: „Mathiaš Grabanciaš diak“ (značajna komedija); zatim Mat. Jandrić, župnik (od njega je Ljubomirović ili pravi prijatelj, Diogen, ili sluga dveh zaljubljeneh bratov. Umro je god. 1828). Domin Imbrich, sastavi hvalevriednim trudom više juridičkih knjiga. Posljednji branitelj kajkavštine jest Ignjat Kristianović, kanonik zagreb. (rodjen u Zagrebu god. 1796.) On prevede više dielova sv. pisma, napisa više životopisa svetaca, slovnicu hrvatsku i druge obće koristne knjige, pa izdavaše od godine 1834—1850. Koledar: Danica zagrebačka. (Dalje.)

Dopis.

Školstvo u kotaru djakovačkom. Mili „Napredče“! uvrsti ovo nekoliko riečij medju svoje redke, primi vapaj naš i razširi ga, nebi li gdje odjeknuo, pa nam lieka pribavio. Mnogo ima rana, istina, u domovini za vidati, ali ipak kako se čini najviše kod nas u Slavoniji, a od tih najveća naše je školstvo. I u Hrvatskoj, znadem, nije u tom pogledu sve zlato, ali ipak sravnim stanje školstva hrvatskoga s našim, svakako je ono u boljih okolnostih. Razabirem bo u javnih glasilih, da po Hrvatskoj ima skoro u svakom kotaru privatnih ljudij, ima kod poglavarstvâ naprednih muževa, ima pače i domoljubnih gospodja, koje se brinu za boljak i polakšicu sirote seljaka to u materijalnom, to u duševnom smislu. Kod nas pako, a navlastito u kotaru djakovačkom ostaje sve onako, ko što je bilo in illo tempore. Za primjer navesti ću samo učionu širokopoljsku, koja evo obstoji već 5 godina a bez učitelja. Seljaci dugo su tražili i moljakali i napokon dobili ga. Al kad on dočuo, da neima stalne plaće od nijedne oblasti ustanovljene, ode on bez traga. Što sada? Radi premalene i nesigurne plaće neda se nitko u Širokopolje. Žitelji dakle odlučili se i na veću žrtvu i povisili plaću od 200 na 315 for. Nu kraj svega toga, što već poldrugu godinu hodaju od jedne do druge oblasti, za da im se njihova ponuda i želja prihvati, te putem ma kojegoder oblasti na papir stavi i natječaj za učitelja razpiše, ostao im glas vapijućega u pustinji. Žitelji sada jadikuju amo tamo pitajući jedan drugoga, što smo jadni skrivili, da nam nijedna oblast neće, akoprem smo plaću povisili, pribaviti učitelja, te ćemo tako i dojduće godine ostati bez njega.

Osim širokopoljske imademo u našem kotaru jošter u Forkuševcih i Vučevcih utemeljene učione, koje su takodjer vazda bez učitelja. Ova dva sela vrlo su malena, a učiteljska plaća još manja. I ovoj nestašici moglo bi se pomoći, kad bi se samo sve oblasti htjele za naše učione zauzeti. Naime: ova su dva

Digitized by Google

sela premalena i nisu u stanju, da svako selo za sebe plaća 315 for., ali neka bi se spojila, te ustrojila jednu učionu, kad i onako nije jedno od drugoga daleko.

Sada još jednu. U nas imade neki učitelj plaće po 315 for., neki pako po 100 for. i malo hrane, a napokon neki po 200 for., ali bez svake hrane. Mi se dakle dogovorismo, pošto smo prije našu platu u naravi obično po četnicih iztjerivati morali, te jedva polak i to najlošije hrane pokupili, da ćemo putem slavne županije moliti, da nam se plata u naravi pretvori u gotov novac, i što moljasmo, zadobismo. Ali kada je izaslanik političke oblasti u obćine prispjeo bio, ljuto se prevarismo. Mi se naime nadasmo, da će se hrana cieniti po sadanjoj cieni, te bismo tako skuckali upravo 315 for., ali kad tamo, povjerenstvo uze cienu po starih zakladnicah, kadno je žito bilo po 2 for. 50 n., a kukuruz po 2 for., i tako nam sada plaća jedva nadmašuje 200 for.

Sada istom izkusismo, što je kukavica učitelj od svih ostavljeni i uzalud nam bilo moliti nazočne i obćinske i duhovne i ostale poglavare, da uzmu u obzir današnju cienu hrane, sve molbe ostadoše jalove.

Nu neklonismo duhom, te mi hajde na novo molit još mjeseca Veljače 1873 slavnu županijsku skupštinu, da nam ista blagoizvoli putem kot. oblasti izposlovati kod obćina, da nam se onoliko plaće nadomakne, koliko manjka do 315 f. Ali kadgod kojega od poglavara uzpitamo, slušamo isti odgovor, da neće dugo trajati te će se to obaviti — nu toga dana još nedočekasmo. Odlučih se dakle mjeseca Veljače ove godine, da podnesem molbu na sam obćinski odbor, da mi u ovih skupih vremenih povisi plaću na 315 for. Pa kad sam otu molbu prije pred nekojimi inteligentnimi zastupnici obćinskoga odbora ustmeno izrazio bio, ele me obuzeše nagovarati, da toga nečinim, jer da će g. sudac za koj dan poradi toga i onako izaći; ali od Veljače prodje mnogo dana, a ja ostadoh pri starom.

Druge sada neznam, nego smislih sve u jednu, da bi se naše bolne rane i traljave učione samo tim izliečiti mogle, kad bi koj velemožni gospodin od vis. kr. zemaljske vlade svojim milostivim posjetom sve učitelje i učione u kotaru djakovačkom usrećiti udostojao, jer u istinu reći moram, odkako već puno godina ovdje učiteljujem, pa da neima školskih izpita, na koji još jedini kot. škol. nadzornik s dotičnim ravnateljem koncem svake škol. godine dolaze, naša školska djeca nebi ni pojma imala, što su gospoda.* J. F. .r...

Pozdravi II. obćoj hrv. učit. skupštini.

(Dalje.)

Hotzenplotz. Mähren. Lebet hoch Ihr Pioniere der Bildung und es ertöne ein mächtiges: Frisch voran! Für den hotzenplotzer Lehrerverein: Bříza.

Jaska. Koliko nasledovala težnjom i radnjom prvu sestru si, toliko živila i napredovala! Jastrebarski Hrvati.

Karlovac. Kao otcevi i rodoljubi želimo vam odgojiteljem mladeži u interesu naroda sretan uspjeh! Ladjević, Gavela, Banjanin.

---

* Liepa ilustracija o stanju našega školstva, vriedna, da se prikaže svoj onoj gospodi, koja nisu mogla dosta nahvaliti dosadanje uprave nad našimi školami. Ured.

Digitized by Google

Karlovac. Neprijatelj učitelju neprijatelj je narodu, jer sav sviet priznaje: Bez učitelja, učilišta neima prosvjete ni budućnosti za narod. Živili!

Hermina Shostarz, Barbara Trstenjak, dr. Tomić. Kiurina, Janko Tomić.

Karlovac. Rodoljubi banijanski želeć uspješan i po narod blagotvoran rad kliču skupštini učitelja: živili! Katkić, Kovač, Štefanović.

Karlovac. Samo valjano učiteljstvo može narodu uzgojiti vrle učitelje, bez kojih neima dobroga nauka niti naobraženoga napredka mladeži. Želimo vam sretan uspjeh u tom podhvatu. Živili! Gašparović, Ritonia, Benić, Janko Hudela, Hallagić, Matanić, Findeis, Lach, Purebl.

Karlovac. Bilo vam od koristi savjetovanje ob shodnijem načinu pouke i napredka budućih naučitelja mladeži! Živili! Dragoila Jarnević, Franciska Moguth, Terezija Reiner, Berta Kateaić, Ana Benić, Draga Malić.

Karlovac. Živili hrvatski učitelji! Bio uspjeh vašega sborovanja koristan napredku i koristi hrvatskoga naroda! Mjestno školsko vieće švaračko.

Karlovci. Radi pomanjkanja materijalnih sredstva zapriečeni prisustvovati skupštini, nu shvaćajuć joj korist i zamašaj, kličemo učestnikom: Sretan vam rad braćo i najiskreniji pozdrav! Živili! Za učiteljski sbor: Matija Ćošić.

Kostajnica. Kostajnički gradjani najsrdačnije pozdravljaju hrvatske učitelje želeć najbolji uspjeh. Slobodoumno radite za razvitak naraštaja! Živili prosvjetitelji naroda! Miškić, načelnik.

Kraljevica. Pučka prosvjeta narodna sloboda, sloboda vaša pobjeda prosvjete. Radite, narod najbolje plaća! Sretan bio uspjeh!

Uredničtvo „Primorca."

Kraljevica. Učiteljskoj skupštini na mukotrpnom nu plodonosnom trudu o prosvjeti naroda kličemo: zdravo! Stj. Polić, Kraljevčanin.

Kraljevica. Narodnomu radu želimo blagoslov naroda! Uskorite vašom duševnom hranom slobodu i prosvjetu puka! Občina kraljevačka.

Kraljevica. Sakupljenomu hrvatskomu učiteljstvu želimo sretan uspjeh! Kuća pučke prosvjete jest pribjegalište narodne slobode. Narodna čitaonica.

Krapina. U ime množine žitelja krapinsko-topličkih pozdravljam drugu učiteljsku skupštinu kao radostni daljnji korak samovjestne radnje, koja obično narodnoj prosvjeti u prilog ide. Živili svjestni sabrani i radeći učitelji!

Rozgaj, pravnik.

Krapina. U ime više prijatelja i učitelja kotara krapinsko-topličkoga srdačno čestitam drugoj učiteljskoj skupštini radećoj na što većoj duševnoj nezavisnosti učiteljstva, a napose izručam pozdrav svoj gg. učiteljem, koji na polazku ove slavne skupštine naidjoše na protivstvo svećeničko, koje im nastojaše uzkratiti pozdrav od občine. Manić.

Križevci. Gradjani križevčani kliču širiteljem prosvjete naroda hrvatskoga trokratni živio! Ante Modec.

Ljubljana. Srčni bratovski pozdrav! Živila narodna škola! Slovensko učiteljško družtvo v Ljubljani. A. Praprotnik.

Digitized by Google

Ljutomer. Vrlo napredujućemu hrvatskomu učiteljstvu zbranemu danes v Petrinji pošilja presrčni bratovski pozdrav

Odbor učit. družtva za slovenski Štajer v Ljutomeru.

Maribor. Živili hrvatski učitelji! Z veseljem pozdravlja napredak hrvatskih učiteljev Miklošić, učitelj iz Maribora.

Marburg. Ein herzliches donnerndes Hoch mit dem besten Erfolg den wackeren Kämpfern für Hebung der Jugendbildung und des Lehrerstandes!

Für den St. Leonharder Bezirkslehrerverein in Steiermark:
Rich, Obmann.

Morović. Štovatelji srbsko-hrvatske prosvjete kliču iz svega srdca: Živili neumorni djelaoci na prosvjetnom polju! Družtvo lipovačko.

Ogulin. Gradjanstvo i prijatelji napredka i učiona raduju se drugoj učiteljskoj skupštini i žele, da bi skupština za boljak i napredak naroda najplodniji uspjeh imala. Živili skupštinari! Više gradjana.

Ogulin. Želim svesrdno čestit rad. Djelujte za dobro učiteljstva i miloga nam naroda. Živili! Posmuga.

Otočac. Pokretnice narodnoga boljka i prosvjete izvojevala nam slavno lovorike. Živila! Za brložku občinu: Maras, načelnik.

Otočac. Složnim radom uspješujte unapredjivanje prosvjete u narodu našem! Živili skupštinari! Narodna čitaonica u Otočcu.

Požega. Pozdrav sastanku učiteljskomu; krčite dračje priečeće prosvjeti i napredku! Činovničtvo požežko stoji uz vas. Brlić, Bosanac, Papazović.

Požega. Bog blagoslovi vaš rad; duh prosvjete nek svlada protivnike napredka! Živili! Grdašić, Čačić, Baruškin, učitelji.

Petrovaradin. Prateć osobitom nadom vaš rad, želimo dobar uspjeh kličuć velepoštovanoj skupštini: živili narodnji prosvjetitelji! U ime zastupstva grada Varadina: Hamel, grada načelnik.

Petrovaradin. Želeć vam braćo srećan i uspješan rad, kličemo: živili nosioci prosvjete, živio narod hrvatski! Pododbor petrovaradinski.

Samobor. Nemoćnim glasom, al vedrim duhom dozivlje vam jadna otačbina: Ponajmladji sinci, ponajveća nada ste moja. Ili me pridigoste prosvjetom k životu ili me nemarom zakopaste živu! Hrvatski učitelj nebude grobar svomu narodu, on je čedo oračevo! On zna ljubiti otačbinu svoju, on će vršiti dužnost svoju! Živite i napredujte sretno! Vaši samoborski prijatelji.

(Dalje sliedi.)

Raznice.

— Osnova zakona ob ustroju pučkih škola i preparandija prošla je sretno kroz vatru generalne i specijalne debate i prihvaćena po saboru velikom većinom proti dva tri li glasa, te će možda još ovoga mjeseca zadobiti previšnju sankciju Nj. Veličanstva. Što toli željno izčekivasmo, izpunilo se, sabor naš, izraz većine hrvatskoga naroda, dogradio se time hram narodnoj prosvjeti, hram veleliepi, jer je okrunjen sveučilištem, hram čvrst i stalan, jer mu je sada udaren čvrst temelj. Kao što svakomu rodoljubu-učitelju srdce radostnije kuca, što će odsele moći uspješnije raditi za dobrobit naroda svoga, dočim su mu uz dužnosti ustanovljena i osjegurana i prava, a svagdje, gdje se radilo bude o školi, radionici njegovoj, ili krojilo mu pravo, svagdje velju, slušati se i njegov glas, to se može već i toga radi radovati, što se sada

Digitized by Google

eklatantno dokazalo, da nije bila pusta tlapnja, što je učiteljstvo evo kroz nekoliko godina govorilo i u svojih skupštinah i sborovih, u javnih tiskopisih i predstavkah, dočim je evo sve to sav narod kroz sabor svoj izrekao i usvojio. Dakako da imade dosti još toga, što neće ovoga ili onoga zadovoljiti, mnogim, dà svim će kad pomisle na materijalnu nagradu, kanuti u čašu radosti gorka pelen-kapljica — al druge nije, to nam valja za sad još pregorjeti. Kad je samo učinjen prvi korak, nadajmo se, da će se s vremenom sve te manjkavosti izpraviti. Nu zato nam valja sada svom ozbiljnošću prionuti uz rad i dokazati muževno, da smo bili vriedni onoga povjerenja, što ga stavila u nas vis. vlada, što ga stavio u nas cieli narod. U to ime pomoz' Bog!

— Novi školski zakon u Ruskoj. 1. Srpnjem (po star. kol.) stupio je u život u Ruskoj novi školski zakon. To je takodjer jedno od blagotvornih djela cara Aleksandra II., od kojega se nadaju liepomu razvitku pučkoga školstva, samo ako se zakon valjano provede. Nadzor nad školom povjerio je car plemstvu, koje se caru zaoto u mnogobrojnih adresah zahvalilo, obećavajući, da će dragovoljno patriotsku tu zadaću vršiti. Prihodnost će dokazati, da li će se nada careva izpuniti.

— Šesta obća austrijska učit. skupština sborovala je 18., 19. i 20. prošloga mjeseca u Beču, a predsjedao joj poznati ravnatelj Bobies. Prvoga dana živahno se razpravljalo o temi: „narodna škola kao državni zavod." O važnijih zaključcih ote skupštine izviestit ćemo kasnije.

Književnost.

„Anatomija i životoslovje domaće životinje s osobitim obzirom na gospodarstvo" zove se djelo, što ga je sastavio Josip Ubl, diplomirani živinar, učitelj anatomije i živinarstva na kr. gospod.-šumarskom učilištu križevačkom, a izdala ga o svom trošku vis. kr. zem. vlada. Velika 8na, str. 144 sa 50 slika. Ciena 60 n. To je prvo djelo, što je u toj struci izašlo na hrvatskom jeziku. o kojem će dakako što se tiče svih potankostih najbolje moći sud izreći strukovnjaci, ali i nestrukovnjak opazit će pregledavši ga, da je gradivo sistematično poredano te točno a opet tako jasno izradjeno, da će i onaj, koji neima potrebitih predznanja, njim se okoristiti moći. Pisac je zaslužio i tim svaku hvalu, što mu je jezik pravilan i što je i glede nazivlja, u čem mu bilo svladati velikih potežkoća, takodjer sretno uspjeo. Knjiga je namienjena ponajprije slušateljem gosp. zavoda, nu košto se je i učitelju a osobito na selu baviti i živinogojstvom, dobro će i njemu doći, jer proučiv ju, moći će temeljitije poučavati u toj struci opetovnjake i odrasle.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Kanižkojivi, Ladislavu i Novoj Plošćici. Plata a) u Kanižkojivi i Ladislavu 180 for., 6 hv. drva za školu, a 6 hv. za učitelja, 30 vag. žita i napokon slobodan stan; b) u Novoj Plošćici 180 for., 6 hv. drva, vrt, slobodan stan i sjenokoša od 1 rali.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. veleč. g. Dragutinu Vranu, podarhidj. i župniku u Tomašici (Garešnica).

— Za učitelja i orguljaša u Hrnetiću. Plata: 400 for., za orguljanje 63 for., za učitelja 12 hv. drva ili u novcu 63 for., za učionu 6 hv. ili u novcu 31 for. 50 n., napokon udoban stan i 1 ral oranice.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. veleč. g. Mašeku, vicearhidjakonu i župniku u Dubovcu (Karlovac).

— Za učitelja i orguljaša na područnoj učione župe našičke u Klokočevcu. Plata: 315 for., 10 hv. drva, slobodan stan i dosta prostran vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. veleč. g. Jos. Kršnjavomu, podarcidjakonu i župniku u Feričancih.

— Za učitelja u Otrovancu, područnoj učioni župe pitomačke. Plata: 126 for., 12 hv. drva, bašće od 1⅓ rali, livade 1 ral, 17½ vag. žita, slobodan stan s primjernim gospodarskim zdanjem.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. veleč. g. Ignjatu Klemenčiću, podarhidj. i žup. u Novomgradu.

— Zu učitelja na područnih učionah župe daruvarske a) u Brestovcu, b) u Dežanovcu, c) u Končanici. Beriva pod a) 315 for., za čišćenje i loženje 12 f., za učitelja i učionu 12 hv. drva, slobodan stan, vrt i 3 rali zemlje; pod b) 315 for., za čišćenje i loženje 12 for., za učitelja i učionu 12 hv. drva, slobodan stan, vrt i zemlje 7 ralij; pod c) 315 for., za čišćenje i loženje 12 for., za učitelja i učionu 12 hv. drva, slobodan stan, vrt i ¾ rali zemlje.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Rujna t. g. preč. g. Dragutinu Pavčecu, začast. kanoniku, podarhidj. i župniku u Kutini.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 27. U Zagrebu, 20. rujna 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Dalje.)

Izviestitelj pročitav 3. rezol. („Kao državni zavodi imadu učiteljišta pristupna biti svim konfesijam. Za obuku vjersku brinu se dotične konfesije“) napomenu, da je u uzkom savezu s 2. rezol., jer čim učiteljište država uzdržaje, onda mora i pristupno biti svim konfesijam.

Buzolić. Slažem se s prvim dielom ove rezolucije, ali drugi dio, čini mi se, u protuslovju je s prvim, i dočim se tu kaže, da se konfesije izključivo brinu za vjersku obuku, to će onda ote konfesije po svojoj neograničenoj vlasti i birati ljude, koji će obuku predavati, a tim se ograničuje pravo države. Zato predlažem ovu stilizaciju: Za izbor i obsjeg vjerske obuke brinu se dotične konfesije.

Ovu promjenu prihvatila je i skupština.

Izviestitelj. Četvrta rezolucija glasi: „Učevni tečaj u učiteljištih traje 4 god., a uredjena imaju biti tako, da se u njih pitomci usposobiti mogu za učitelje obćih pučkih i gradjanskih škola. Kandidati se imaju podvrći strogim prijamnim izpitom, te dokazati, da su si stekli podpuno znanje onih predmeta, koji su propisani za gradjanske škole ili nižje realke. Nitko se neprima u učiteljište prije navršene 16. god.“ — U ovoj se rezoluciji izriče prvo, da se na istih učiteljištih imaju naobrazivati i učitelji pučkih i gradjanskih učiona, a drugo opriedjeljuje se njom predtečno znanje kandidata. Neki bi htjeli da se učitelji za gradjanske učione naobrazuju u posebnih zavodih. To je neshodno ne samo s financijalnih nego i s pedagogijskih obzira. Pučkoj je školi ista svrha kao što i gradjanskoj, čemu onda to ciepati? Ta i onako imademo dosta medju nami aristokracije. Što se tiče predtečnoga obrazovanja, to mi je ovdje napomenuti, da u Njemačkoj imadu u tu svrhu posebne zavode, takozvane proseminare. Kad čovjek čita Kehra, koj to zagovara, na prvi bi mah uz to pristao, ali kad se opet promisli, da nije probitačno diete od 13 god. odlučiti za poseban stališ, koj nije upravo sjajan, zaoto je svakako shodnije, da se pitomci za učiteljište pripravljaju na gimnazijah ili gradjanskih školah.

Buzolić. Pristajem u svem uz ovu rezoluciju, nego bih samo želio, da se izpusti rieč „navršene“ (16. god.); jer bi inače pitomci svršivši nakon 4 god. učiteljište pali upravo u ruke vojničtvu. Zato mora se skrbiti da ranije svrše učiteljište, pa će si onda moći prije naći učit. mjesto, koje ih rješava od presentne službe. Mladići nadalje svršuju obično nižju realku ili gimnaziju već

Digitized by Google

14. godinom, a ovdje se kaže, da se mogu primiti u učiteljište tek nakon navršene 16. Što ćemo s takovimi mladići, hoćemo li ih zabacit uz sve to, što manjka toliko učitelja? Napokon kaže se ovdje, da se primaju samo mladići, koji su svršili malu realku ili gradj. školu. Izkustvo me uči, da takovi mladići imadu teoretičkog nu malo praktičkoga znanja. Ja sam se barem sam osvjedočio kod prijamnih izpita, da su učenici sa pučkih škola donieli više predtečnoga praktičnoga znanja, nego li oni sa gimnazija i realka. Da se dakle svemu tomu doskoči, predlažem: „Uz učiteljišta imaju biti pripravni tečaji, u kojih bi se imalo nadopuniti znanje, koje bi falilo kod prijamnoga izpita. Tako nebismo nikoga odvraćali od stališa učiteljskog, te bi u takovih tečajih i oni izpod 16. god. mogli pripravljajuć se za učiteljište navršiti propisanu starost.

Danilo (prof. na učiteljištu arbanaškom kod Zadra). Pošto iz ove i iz svih ostalih rezolucija izvirava, da ustroj ovdjašnjih preparandija smjera da bude sličan onomu cislajtanskih, ja se nemogu složiti s 4. rezol., a to iz uvjerenja, koje sam si stekao trogodišnjim predavanjem na preparandiji arbanaškoj. Ako hoćemo da se na učiteljištih usposobljuju ne samo učitelji za pučke, nego i za gradjanske škole, to se kroz 4 god. izvesti neda. U nas, kao i po svoj Cislajtaniji nastavna je osnova tako obširna, te obuhvaća svaki pojedini predmet u takovu obsegu, da kad bi se i mogla izvesti, što medjutim s najboljim nastojanjem nije moguće, to bi naši pripravnici postigli toliko znanja, da bi mogli biti bez ikakove priprave usposobljeni za učitelje gradj. škola i to u svih predmetih, koji se na preparandiji predavaju.

Svaki čovjek mora da posjeduje neku obćenitu kulturu, a to se mora zahtievati i od učitelja; ali prećerano bi bilo, da stvaramo od njih enciklopediste, t. j. ljude, koji moraju da poznaju sve predmete od korena pa čak do one obširnosti, koja se ima zahtievati od dobroga učitelja gradj. škole.

To je uvidjelo i bečko ministarstvo, te izdalo naredbu glede izpita ob usposobljenju za učiteljstvo na pučkih i gradj. školah, kojom su naredbom predmeti za gradj. škole razredjeni na 3 struke. Svaki kandidat pako uz znanje za posebnu struku mora još dokazati, da je postigao kulturu potrebitu za učitelja obćih pučkih učiona.

Ali takovoj pametnoj razredbi neodgovara osnova naukovna, po kojoj se krše mlade sile pitomaca prisiljenih na 7 svakdanjih satij predavanja, i to bez ikakova odmora kroz sedmicu, a praktična se vježba udušuje pod silom teorija, i tako naukovna osnova uz najveću djelatnost od strane učitelja ostaje neizpunjena.

Istinabog da je učiteljište dalmatinsko samo trorazredno, ali da se isto desi i na četverogodišnjih, dokaz nam je to, što se ove godine radilo u Beču o preinaki obukovne osnove, koja će se možda još ove nastajuće godine oživotvoriti. Pak u čem sastoji ta preinaka? U tom, da se dade bolji razvitak praktičnim vježbam na uštrb obširnosti pojedinih predmeta. Iz toga se vidi, da naša učiteljišta nisu kadra dovoljno pripravljati gradjanskih učitelja, a nemože se očekivati, da će svaki svojim privatnim trudom moći sve ono nadoknaditi, što mu nije bila škola pružiti kadra. Dodajmo dakle još jednu godinu, pošto je dokazano, da četiri nisu dostatne. Tim ćemo olakotiti rad našim pitomcem te krepće ih pridati narodu na korist; praktičnoj vježbi pružit će se obilatije vremena tako, da će se mladi učitelji udomaćiti sa školom još prije nego li iz zavoda izadju, a strukovno udešena predavanja usposobiti će učitelje u posebnih po njih odabranih strukah za gradjanske škole.

Po sebi se pako razumieva, da onim, koji bi se zadovoljili usposobljenjem samo za pučke škole i vrieme učenja bilo bi kraće. Ovako bi sama učiteljišta odgovarala podpunoma svojoj svrsi, a dostojanstvo ovako udešenih zavoda podi-

Digitized by Google

glo bi se do onoga stepena, da bi se punim pravom moglo nazvati učiteljskom akademijom.

Predlažem dakle, da bi se predložena rezolucija ovako preinačila, te da bi slovila: Učevni tečaj na učiteljištih traje 5 godina, a uredjena imadu biti tako, da se kroz prve 4 godine pitomci mogu usposobiti za učitelje obćih pučkih, a petom za učitelje gradjanskih škola.

Paulić. Krasni su to zahtjevi, da učitelj sve više uči, nu meni se čini da je uz sadanje okolnosti odviše zahtievati 4, a kamo li 5 god. Ta sada je već veliko pomanjkanje učitelja, a g. Stojanović nam malo prije dokazao, da samo u jednom okružju manjka gotovo polovica učitelja. Pa onda zahtievajmo 5 godina a uz platu od 300 for.! Glasujem proti predlogu predgovornika.

Milorad Popović. Držim za najshodnije, da se razprava ob ovoj rezoluciji odgodi na sutra, jerbo težko je opredieljivati stanoviti broj godina za koje učilište, dok se nevidi nastavni plan, prema kojemu se može vreme odrediti. Izvjestitelj neka podnese takav plan, pak onda da se razprava nastavi. Anticipando pako primjećujem, da bi bio za 4 godine, ali gledeć na naše okolnosti dosta će biti 3. Ta evo vidimo da u Germaniji, u koju najviše oči upiremo, tako n. p. u Gothi takodjer traje nastavni tečaj samo 3 god. Nadalje ustanovljuje se u rezoluciji maksimum, pod kojim se može pitomac primiti, a ja bih naproti ustanovio maksimum, iz nad kojega se pitomci nemogu primati, jer ja nebi nikako dopustio, da 50 god. starac sjedi uz 16 god. mladića. Što se tiče prijamnih izpita, koji kako se čini zamienjuju svjedočbe, ja ih odobravam, jer netreba imati Bog zna kolike vjere u svjedočbe, ali s druge strane netreba braniti ni onim stupiti u učiteljište, koji nisu imali prilike ili sredstva, da polaze javne škole. Slažem se dakle s time da se uvedu posebni proseminari i to navlastito u okružjih, gdje neima ni gimnazija ni gradjanskih škola.

Velko. Čuli smo razna mnienja. Jedni se zadovoljavaju 1 godinom, pak opet hoće dobre učitelje i dobre škole. A je li to moguće? Velim, da ne. Drugi opet zahtievaju 2, 3, 4, da i 5 godina. Tako je, jedan ekstrem radja drugi. Nepobitna je istina, da za valjane škole treba valjanih učitelja, pa ako je jedan g. predgovornik kazao: s mršavom čorbom za plot, to bi se moglo i na loše učitelje protegnuti. Ja držim da su za naobraženje valjana učitelja jedva dovoljne 4 god. Znadem iz izkustva, kako je mučno u 3 god. sve svladati, što se zahtieva, te žalim mladiće prigodom izpita zrelosti, kada im vidim od silnoga napora propala lica. Što se tiče proseminara, to znadem iz izkustva, da su u raznih zemljah različiti. U nekih se zemljah pripravljaju budući učitelji kao šegrti za zanat; dodju naime k učitelju, taj ih malo pripravi, pa onda hajd u seminar. ali dakako kao šegrti. U drugih se opet mjestih pripravljaju mladići 3 god. u proseminaru, pa onda prolaze u seminar, koj traje po 3, 4 god., da vidio sam i takovih, koji traju i 6 god. Ja držim za najshodnije, da obuka u učiteljištu traje 4 god. i to tako da se 3 god. posvete teoriji, a 4. opetovanju i praksi. Na prigovor, da nećemo imati dovoljno učitelja, odgovaram, da si tuj nepomogosmo tim, ako ćemo sniziti učevne godine, jer dokle imademo samo jedan zavod za cielu krajinu, nepomogasmo si, ma i kako godine snizili; a da je tako, nismo mi krivi. Preporuča svoj predlog.

Posavec. Sve sam razloge razumio, što su se ovdje navadjali za razne predloge. Jedni žele 2, drugi 3 i 4 god. Ali gospodo, mi nemožemo niti nećemo nazad, nego s duhom vremena napried. Ja sam dakle svakako za 4 god. Na iztaknutu bojazan, da nećemo imati dovoljno učitelja, ako se učevni tečaj produlji, odgovaram, da će onda, kada bude učitelj dovoljno za svoj rad nagradjen, dosta biti učitelja. Treba dakle od učitelja više zahtievati, ali ga prema tomu i nagraditi. (Živio).

*

Digitized by Google

Izviestitelj slaže se s Buzolićem glede pripravnoga tečaja, jer je nešto drugo, nego li proseminar. I Danilov bi predlog prihvatio, nu pošto vidi, da mu skupština nije sklona, stoga misli, da bi se mogao zadovoljiti sredinom. Popoviću odgovara, da bi se protivilo zaključku I. obće skupštine, kad bi se htjeli u pojedinosti upuštati. Iz 5. točke vidi se jasno, koji se predmeti imadu na učiteljištu učiti. Pobijajuć napokon predlog Velkov napominje, da je Diesterweg kazao, da je na krivu putu, koj misli da se ima samo posliednja godina posvetiti praksi, nego da se ima svaka godina, dà svaki sat isto tako posvetiti praksi kao i teoriji. Učitelji na preparandijah nesmiju bo predavati doktrinarno, nego praktično. Školu smatra ratnim poljem, gdje se treba neprestano boriti i vježbati. Praksa dakle ima se jednako razdieliti na sve vrieme. Napokon, što se tiče rieči iza „navršene“ (16. god.), pristaje, da se ta rieč izpusti.

Kod glasovanja primljena bi rezolucija redakcije izpustiv rieč „navršene“, a s dodatkom: „Za one, koji kod prijamnoga izpita nebi dokazali dovoljnoga znanja, ima se uvesti pripravni tečaj od 1 god.“

K 5. rezoluciji (U učiteljištih predavaju se svi predmeti, koji doprinose k obćemu obrazovanju čovjeka, nu najveća i najglavnija briga ima se posvetiti strukovnim disciplinam, a naročito pedagogiji s njezinimi pripomoćnimi znanostmi) preporuča Glaser, da se dodade izpravak, što ga već Velko predložio, da naime 3 god. služe teoriji, a 4. izključivo praksi, naglasujuć, da imadu pripravnici u prve tri godine premalo vremena, da si uz sve tumačenje učiteljevo prisvoje onoliko praktične vještine, koliko se učitelju hoće. Pošto je izviestitelj spomenuo, da je taj predlog već bio na dnevnom redu, te da se o njem nemože više govoriti, pobija ga Modec, dokazujuć, da se prije o ovom predlogu nije glasovalo, te da upravo k ovoj rezoluciji spada. Pobija ga i nadalje i glede tvrdnje Diesterwegove, jer ako je i Diesterweg kazao, da se ima kod svakoga predmeta ujedno kazati i metoda, i da se ništa nesmije suhoparno predavati, iz toga opet nesliedi, da netreba pripravniku mnogo i mnogo praktičnoga vježbanja napose. Znade se bo iz izkustva, kako dolaze mladi učitelji iz preparandija nevješti, da se neznaju u školi gotovo ni kretati, niti znadu što bi i kako radili, neznadu često ni protokola ni zapisnika sastaviti. Preporuča zaoto, da se u 4. god. predaje takozvani „Schulkunde“, te da se pripravnici ote godine čim više uvježbaju u praktičnom postupanju u školi.

Izviestitelj odgovara, da bi to bilo eksperimentiranje, a da na takove ksperimente nebi nitko dao djece u školu. Kod glasovanja primljena bi rezolucija redakcije uz dodatak, da imadu tri godine u učiteljištu biti namienjene teoriji, a četvrta opetovanju i praksi.

Obrazlažuć 6. rezoluciju (Pedagogija je znanost i umjetnost ujedno, te se njezino tradiranje može povjeriti jedino naobraženim i revnim strukovnjakom) naglašuje izviestitelj, da se tradiranje pedagogije nemože više kao dosele povjerivati jedino teologom, nego strukovnjakom, koji su si radeć u pučkoj školi stekli dosta izkustva, premda s druge strane netvrdi, da taj strukovnjak nebi mogao biti teolog, te za primjer navadja pokojnoga Novotnoga.

Ova kao i sliedeća rezolucija (Pošto se kod svih disciplina obazirati ima ne samo na sadržaj, već i na metodičku uporabu istih, to se za učitelje na učiteljištih imaju namieštati pučki i gradjanski učitelji, pri čem treba paziti na to, da se prednost podaje onim, koji su se odlikovali svojom praktičnom vještinom i marljivim svojim radom na pedagogijskom polju) pošto bi ju izviestitelj obrazložio i naveo, da se tuj ima najviše obzir uzeti na učitelje pučke, jer da su mnogi pučki učitelji kao Kehr, Lüben upravo na tom polju krasnih zasluga si stekli, primljene bi kod glasovanja bez svake dalnje debate.

Digitized by Google

Drugi odgovor g Martinu Perokoviću, kapelanu već bistričkomu.

Vi gospodine u svom kratkom boravljenju na Kašini napali ste na me dva puta u „Kat. listu“ najviše stoga, 1. što sam „Napredković“, 2. što nisam htio Vam velikomu gospodinu biti podložan i 3. što nisam htio niti mogao pristati na Vaše svakojake reforme u školi.

U 32. br. „Kat. lista“ počastili ste me raznimi častmi kao: inžinir, fiškal, lihvar, trgovac, neznalica, ludjak i t. d. Ja bih Vam mogao na svako Vaše pitanje odgovoriti i dokazati, da se to sve na Vas proteže; mogao bih Vam mnogo primjera navesti kako ste brutalno postupali u učioni; — u crkvi na sv. izpoviedi za vlasi vukli i ćuskali i t d., nu k čemu, da vrieme tratim, Vi ostanete stari u svom zanatu, to Vas sigurno nebi popravilo. Vi imate osobitu slast (što je Vaša bolest) druge opisivati.

Ako Vi na isto svećenstvo napadate, nije čudo, da učiteljstvo ovako hinite.

Prošle godine branili ste se u „Obzoru“, da niste nikad ništa o svom župniku Königu pisali (samo kako se govorilo u pokojnom smetnjaku „Narodu“.)* A što ste radili s podarcidjakonom Crnkovićem?

Jesam li tiran u školi, kao što me Vi u svojoj strasti opisaste, dokazat će iztraga, koje se niste mogli dočekati, da ju sam uztražim, nego ju na samom izpitu dne 22. Kolovoza pismenom tužbom zahtievaste.

Kad bi Vi gospodine bili miran čovjek, snosan i nezabavljiv, to sigurno nebi morali promieniti u svom četirigodišnjem kapelanovanju ništa više nego četiri mjesta, što Vam doista na čast služi.

Vi ste proti meni javno bunili one seljake, koji su bili poradi nemarnoga pošiljanja svoje djece u učionu odsudjeni na zatvor i globu. Ja sam Vas pustio u miru u izvršivanju svete missije, jer sam znao, da nećete uspjeti.

Na hrdjav uspjeh školske mladeži neću da Vam ja odgovaram, jer biste mogli reći, da lažem, neka Vas i „Kat. list“ o istini uvjeri priložena svjedočba.**

---

* To je polit. borba?

** Podpisano nadzorničtvo učiona kot. vugrovačkoga na zahtievanje g. Janka Benkovića učitelja kašinskoga uredovno posvjedočava, da je tamošnje mjestno ravnateljstvo u svojih godiš. izvješćih vazda hvalilo njegovo dobro ponašanje ćudoredno i nabožno, priznavalo njegovu podpunu vještinu i točnu pomnju u učiteljevanju, — o čem se je takodjer i ovo nadzorničtvo na svakom šk. izpitu osvjedočilo uviek rado pohvaliv ukazani dobar napredak, van ovogodišnjeg prvopoljetnog izpita, koj slabije izpade radi dokazanih prekomjernih izostataka šk. mladeži, u kojoj su bile zavladale razne bolesti; — ali zato se spomenuti učitelj na zadnjem konačnom izpitu uprav odlikovao sa tamošnjom školskom mladeži — njih 174 na broju — u svih propisanih predmetih tako, da smo se svi divili sjajnomu tomu uspjehu, (Perković nije, jer je pod cielim izpitom zadirkivao i napadao na me. Pisac) kog je podpisani u tabelarnom izvješću pod *A* jur dostojno ocienio.

U Moravču dne 31. Kolovoza 1874.

Gustav Barabaš, v. r.,
kot. nadzor. vugrovački.

Digitized by Google

Prije nekoliko dana izjavili ste u Zagrebu u jednoj gostioni pred gosp. K . . . ćem: „Ja odlazim iz Kašine, nu priredit ću svoga nasljednika dobro za Benkovića.“ — To je više nego i smješno, Vi me valjda mislite prestrašiti svojim nasljednikom kao djecu bau-bauom. Vaša nazloba i nenavidnost mora po Vašu proći na Vaše nasljednike, kao i iztočni grieh od Adama na sve ljude. Vi sve radite na temelju sv. pisma.

Braći učiteljem kot. stubičkoga preporučujem g. Martina Perokovića kao osobitoga prijatelja učiteljstva; gg. svećenikom netreba preporuke, jer ga dobro poznadu.

Na Kašini na Malu gospoju 1874.

Janko Benković,
učitelj.

Digitized by Google

Kod 8. rezolucije (Pripravnici, svršiv 4 tečaja, imadu položiti izpit zrelosti, a nakon dvogodišnjega praktičnoga učiteljevanja imaju se pred državnom komisijom podvrći učiteljskomu izpitu za pučke ili gradjanske škole) zametnula se živahna debata.

Milorad Popović spominje, kako su slabo plaćeni učitelji, a koliko se zahtieva da bude pripravnik primljen u učiteljište, onda kad svrši preparandiju mora polagati izpit zrelosti, pak napokon još izpit učiteljski, to da je odviše prema nagradi, koja ga čeka. Ako imademo uvjerenje u koga, da je sposoban za učitelja, ali nismo sigurni, da li će dalje napredovati, to ga neimenujmo tako dugo učiteljem, dok se neuvjerimo o njegovom dalnjem napredovanju, ali nemučimo ga opet izpiti. Pa to bi bilo pogubno i za školu, jer takav neće mnogo raditi kod djece, nego za svoje vlastilo naobraženje. Zato se protivi rezoluciji.

Ni Posavec se neslaže s tom rezolucijom, jer kad pripravnik stupi u učiteljište, mora praviti prijamni izpit, zatim polaže izpit svake godine i napokon izpit zrelosti, te ga onda kao zrela puštamo da učiteljuje, a nakon dvajuh godina zovemo ga opet kao nezrela natrag. To nije drugo nego stavljati ga na muke. Za to predlaže, neka se pripravnik, pošto je 4 godine probavio na učiteljištu, podvrgne strogomu izpitu, a za dalnje naobraženje pružaju mu dosta prilike razna družtva, čitaonice itd. Napokon taj je postupak i nepravedan, jer mu se tim otimlju dvie godine službovanja. (Dugotrajni živio.)

Velko. Težko je govoriti kad je jedno mnienje mah već preuzelo, ali ću ipak svoju otvoreno kazati. Da se zahtieva i izpit zrelosti, a poslie dvogodišnjega službovanja učit. izpit, nije prećerano, ta i kod drugih učenika zahtieva se izpit zrelosti prije, nego li se dočepaju stalne službe, pa ako mi to zahtievamo i od učitelja, držim, da time učit. stališu raste ugled prema drugim stališem. Prigovor, da učitelji službujuć nemogu napredovati, a ujedno i u školi raditi, nestoji (Vika: Stoji, istina je), jer sam se, od kad mi je čast biti predsjednikom izpitnoga povjerenstva, osvjedočio, da su učitelji, svršivši prije samo 2 god. preparandiju, uz svoje službovanje ipak kašnje dobro načinili izpite. A sada imade i više sredstva za dalnje naobraženje, ima knjižnica školskih, kotarskih i t. d. (Vika, nemir.) Uvjeren sam dakle, da će takovi izpiti biti po učiteljstvo od velike koristi, pa žalim, što ih neima u zakonskoj osnovi, koja no se sada u Zagrebu pretresuje. (Vika: I pravo, da je neima.) Molim gospodo, ja sam očitovao svoje mnienje samo za to, da spasim ugled učiteljski.

M. Popović Šabčanin dokazuje takodjer iz izkustva, koje si stekao prigodom izpita u Srbiji, da je upravo kod onih učitelja, koji su naknadno izpite dobro učinili, škola bila najhrdjavija, a obratno oni, kod kojih je bila dobra škola, propadoše na izpitu. Nadalje veli, da učitelji u mnogih zabitnih mjestih nemogu ni doći do knjiga i drugih potrebitih sredstva, a napokon, ako činovnici prave državne izpite, postizavaju i veći rang, a učitelj ostaje isti, koj je i bio. (Živio.)

Jozičić smatra izpit zrelosti potrebnim, ali nije za to da se kašnje polaže opet posebni državni izpit, nego da učitelj s izpitom zrelosti položi ujedno izpit za pučkoga učitelja.

Šuller predlaže srednji put, da naime pripravnici poslie treće godine prave izpit zrelosti, a poslie četvrte, koja je i onako praksi posvećena, da se podvrgnu učiteljskomu izpitu. Kod glasovanja propala je rezolucija redakcije, a prihvaćen predlog Šullerov. (Dalje).

Digitized by Google

Nazivoslovje za tjelovježbu.*

Priredio And. Hajdenak.

A

Abburzeln, prekopitnuti se.
Abfroschen, u propanj (dići se, pasti).
Abgewinnen, preteći.
Abgrätschen, razkračiti.
Abhang, ovies.
Abhärten, ožilaviti.
Abhocken, u ćućanj.
Abhüpfen, poskok.
Ablösung, izmjena.
Abrücken, odstup.
Absprung, odskok.
Abspringen, odskočiti.
Abstand, razmak.
Abstossen, odtisnuti.
Abstrecken, spružiti.
Abschwingen, odmahnuti.
Abschwung, odmašaj.
Abtheilung, odiel.
Abtreten, odstupiti.
Abwechseln, izmjeniti se, menjati se.
Abwechselnd, izmjenice.
Abwechslung, izmjena.
Abwehr, obrana.
Abwehren, braniti se.
Abwippe (von Schaukel), odnih, odnihaj.
Abwippen, odnihati se.
Achsel, rame.
Achsellinie, os ramena.
Achselzucken, sažimanje ramenom.
Affenhocke, ćuć, ćućak.
Affenkehre, okret ćućkom.
Affensprung, skok ćućkom.
Affenwende, obrat ćućkom.
Anfersen, ritati se (pete dizati).
Angehen, mit, nastup (om).
Angreifen, prihvatiti (napasti).
Angreifer, napadnik, nasrtač.
Angriff, nasrt, -aj; napad, -aj.
Anhieb, prvi udar, -ac.
Anlauf, zalet.
Anlaufen, zaletiti se.
Anlehnen, nasloniti.
Anmunden, poljubiti, doustiti.
Anreihen, stati u vrstu (nadonizati vrstu).
Ansatz, naskok.
Anschluss, priklop.
Anschliessen, priklopiti se.
Anschultern, doramiti, priramiti.
Anschulterwippe, nihaj doramkom.
Anschweben, zalebditi, dolebditi.
Anspringen, zatrčati se, zaletiti se.
Ansprung, zatrk, zalet.
Antreten, nastupiti.
Antritt, nastup.
Anzeigen, najaviti, naznačiti.
Anziehen, pritegnuti; — die Arme, stegnuti ruke; — die Fussspitzen, dizati prste (na nozi); — die Knie, stezati koliena.
Arm, ruka.
Arm abstrecken, ruku pružiti (u laktu).
Armausbreiten, ruke razširiti.
Armausdrehen, ruku izvijati.
Armbeugen, ruku pregibati (u laktu, pregib).
Armdrehen, vrtiti rukom.
Arme abwärts stossen! Komi rukama dolje!
Arme breit, ruke širom.
Armgehen, na rukuh ići.
Armharnisch, rukobran.
Armhauen, udariti rukom.
Armhieb, udar —, zamah rukom.
Armkreisen, kružiti rukom.
Armstehen, stajati na rukuh, (osoviti hrast).
Armschnellen, vrcnuti rukom.
Armstoss, sun —, gur rukom.
Armstossen, suvati, gurnuti rukom.

* Ovim predajemo našim čitaocem kano i svim prijateljem tjelovježbe nekoliko gombalačkih izraza u ugodnoj nadi, da će jim dobro doći. Ujedno primjećujemo i molimo sve naše prijatelje, da nas blagoizvole poduprieti u ovom mučnom poslu, jer nije šala sastavljati nazivoslovje ondje, gdje ga jošte ni bilo nije, i svatko će rado priznati, da je to vrlo mučan posao. — Stoga molimo najuljudnije sve one, koji se tjelovježbom bave te se za istu zanimaju, da nas dobrohotno i prijateljski opomenu i upozore na mjesta, gdje misle, da smo pogriešili; ujedno pako opažavamo, da se kod tjelovježbe moraju rabiti (što baš u našem jeziku nije lahka stvar) što kraći a točni izrazi.

Digitized by Google

Armstrecken, raztezati ruke.
Armschwingen, vitlati rukama.
Armschwung, vitlaj rukom.
Armverschlingungen, zapletaj ruku.
Auf! ustaj! na noge! gore!
Aufgreifen, prijeti, prihvatiti, sgrabiti.
Aufgriff, prihvat, (boč ručke).
Aufheben, dignuti, podignuti.
Aufkippen, uzhit.
Aufkommen, podići, podizati.
Auflösen! Razlaz!
Aufmarschiren! Razvoj u —! Stupaj —!
Aufschwingen, uzvinuti se.
Aufspringen, djipiti.
Aufsprung, odskok, zaskok.
Aufstemmen, poduprieti se.
Aufstemmung, podpor.
Aufstehen, ustati.
Aufsteigen, uzpeti se (po lestvi).
Augen links! lievo gled!
Augen rechts! desno gled!
Ausbreiten, razširiti.
Ausdehnen, raztegnuti.
Ausdehnung, raztezanje.
Ausfall, izpad, nasrt.
Ausfallen, nasrnuti, napasti.
Ausholen, zamahaj, zamahnuti.
Ausschnellen, odvrcnuti.
Auslage, položaj, stav.
Auslegen sich, postaviti se.
Aussenblösse, vanjska odkrit.
Aussendeckung, zaštit —, zaklon vanjski.

(Nastavit će se.)

Pozdravi II. općoj hrv. učit. skupštini.

(Dalje.)

Rieka. Skupštinari županije riečke učestvujući velikoj kolovozkoj skupštini na Rieci jednoglasno iz svoje sredine radostno i srdačno pozdravljaju današnji sastanak hrvatskih učitelja u Petrinji želeći na utjehu naroda uz napredak uspješan rad. Providnost tvorca pratila vas u težkom ali najplemenitijem radu. Živili! Skupština županije riečke.

Ruma. Složnim boriocem za slobodni napredak i ugled škole kličemo trokratni živili! Gőszel, Koprinski, učitelji rumski.

Graz. Den Kämpfern für wahre Volksbildung einen herzlichen Gruss!
Lehrerverein in Radkersburg.

Stara Gradiška. Pozdravlja vas općina uskočka prosvjetitelji naše omladine. Živili i Bog vam blagoslovio rad! Općina uskočka.

Virovitica. Srdačan pozdrav i uspješan napredak boriocem narodnje prosvjete i napredka mile domovine naše. Živili skupštinari, nadvladali mrak neznanstva za korist miloga mladoga naraštaja.
U ime gradjana trgovišta Virovitice: Stj. Horvat.

Virovitica. Zastupstvo trgovišta Virovitice želi od srdca dobar i uspješan napredak boriocem narodnje prosvjete. Blažeković, načelnik.

Vinkovci. Sakupljenim prosvjetiteljem naroda našega najsrdačniji pozdrav, želeć radu njihovu najbolji uspjeh! Općina vinkovačka.

Vinkovci. Velevažni sastanak našega hrvatskoga učiteljstva ponukuje nas slavnoj skupštini doviknuti gromovito živio!
Općinsko zastupstvo vinkovačko.

Vinkovci. Srećan i uspješan rad, mudro i razborito djelovanje za nas i naše potomstvo žele učitelji vinkovačkoga kotara slavnoj skupštini. U duhu smo s vami, a cilj nam je jedan te isti. Živili! Glavačević.

Vukovar. Braćo i sudruzi! bez prosvjete niti slobode niti blagostanja domovini. Vašemu radu želi dobar uspjeh
Marijan Vuković.

Digitized by Google

Wien Der Lehrerverein „Die Volksschule“ in Wien biethet den Theilnehmern des 2. allgemeinen kroat. Lehrertages collegialen Gruss und wünscht der ernsten Geistesarbeit, zu der sich die Männer der Schule zusammengefunden, glückliches Gedeihen. Für den Verein: Der Präsident: Laurenz Mayer.

Beč. Nemogoh s vama sudjelovati; želim najbolji uspjeh. Nek se širi pod zastavom sloge prosvjeta i napredak! Lorenz, učitelj.

Wien. Ein Hoch der 2. allgemeinen kroatischen Lehrerversammlung vom Lehrervereine im Schulbezirke Hernals. K. Böhm, Vorstand des Vereins.

Zadar. Srdačni pozdrav i čestitka narodnoj skupštini sa živom željom, da joj rad izpane na korist i na čast vjere i domovine. Živili!

Učitelji učiteljišta i vježbovne učione u Arbanasih.

(Dalje sliedi.)

Raznice.

— Ima li pučki učitelj aktivno i pasivno pravo izbora u občini. U nekoj občini izbrisaše učitelja iz listine birača, a on prituživ se županiji dobi sliedeće riešenje: Učitelju neobziruć se na njegov privatni posjed već kao javnomu učitelju i uživatelju učiteljske s posjedom skopčane prebende, na kojoj on stalno obitava, pripada kao občinaru pripadniku aktivno i pasivno pravo izbora u občini onim istim načinom, kao što to pravo uživaju gg. župnici.

— Promjena pravila učiteljske „Zadruge.“ Upravljajući odbor umolio je u smislu zaključka glavne skupštine vis. zemaljsku vladu za potvrdu promjenjenih §§. 9. i 24. družtvenih pravila. Odlukom od 12. Kolovoza o. g. odobrila je vis. kr. zem. vlada predloženu promjenu obadvajuh paragrafa.

§. 9. glasi sada ovako: „Svi sadanji učitelji, učiteljice i podučitelji glavnih pučkih i s ovimi spojenih nižih realnih i preparandijalnih učiona, koji žele postati redoviti članovi „Zadruge“, imaju za godinu dana, računajuć od 1. Studenoga god. 1875. ovomu družtvu pristupiti, u buduće pako ima svaki novo-imenovani učitelj, koji uzželi postati nakon više godina svoga službovanja članom ovoga družtva, za svaku godinu počam od svoga stalnoga namještenja za definitivnoga učitelja po tri forinta nadoknaditi.

Ad. §. 24. Ako na prvi poziv nedodje na skupštinu dovoljan broj članova, ima se sazvati skupština po drugi put, te se onda drži, a ako je na skupštini bar toliko članova, koliko odbornika.

— Novi katol.-politički dnevnik u Hrvatskoj. Prečastno kat. svećenstvo kotara stubičkoga u uvjerenju, da kat. crkva i kat. svećenstvo neimaju već prijatelja niti u saboru, niti u novinarstvu, drži za potrebito, da se pokrene poseban kat.-političko dnevnik, koj bi interes crkve i ugled svećenstva branio proti „struji bezvjerstva“. U to ime sabralo je isto već 300 f. „Narodne Novine“ razpravljaju o tom u poduljem članku, koji se završuje ovimi riečmi: „Do sada, hvala Bogu, jošte se neopaža kod nas nikakva krajnost liberalistička. Zašto dakle zalaziti u drugu krajnost, dok se zna, da jedna krajnost može izazvati drugu?“

Književnost.

— Poziv na predplatu. „Novi pakao“, spjevao I. Sundečić. Ciel je pjesmi narodno poboljšanje, i s toga — kako isti pjesnik veli — šiba bez milosti tri vrste grješnika, koji pripadaju onomu našemu južnomu plemenu, koje je po svojih političkih okolnostih i po svojem ratobornom junačkom duhu pozvano, da najvećma sudjeluje u oslobodjenju južnoga Slavenstva.

Pjesma ima do pune 2000 stihova. Ciena je za predplatnike 40 novč., a za predupisnike 50 n. Rok upisivanja dostaje na 1. Studenoga. Dućanska ciena povisit će se na 80 novč. Ako se skupi 2000 predbrojnika, knjiga će izaći u dva izdanja: jedno s ćirilicom, drugo s latinicom. Pisma se šalju pjesniku u Kotor.

Natječaj.

— Za učitelja i orguljaša u Hlebinah. Plata: 126 f., 15 f. u ime križeca, za pogreb 14 n., a za pjevanje zadušnice 20 n., zatim 6 hv. drva uz slobodan stan, bašču od pol rali i ral oranice, od svake kuće četvrt vagana žita i 25 funti siena.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 30. Rujna t. g. preč. g. Ignjatu Klemenčiću, začast. kan., podarhidj. i žup. u Novomgradu.

Ovomu su broju dodana dva priloga.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 28. U Zagrebu, 1. listopada 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

O naobrazbi učiteljica ručnoga posla.

(Konac.)

Čuveni učenjak Pfeil veli u svom djelu: „Nepobitna je istina, da onaj narod postiže najveće dobrostanje i imućnost, u kojem je nauk i znanje najviše razprostranjeno. Ako je dakle pravi cilj države sreća naroda, to ga vlada nemože više pospješivati nego širenjem obrazovanosti i samosvojnoga razvitka, da tako narod spozna pravu svoju korist. Uzdržati ga u neznanstvu, to će reći naprtiti si dužnost, da se nadomjesti pameću vlade oskudica pameti u naroda; postaviti mrtvo slovo zakona na mjesto živoga tvornoga duha.“ Zato evo i mene, da koju reknem o najvažnijem zavodu, koji uzgaja prosvjetitelje naroda, koji će širiti prosvjetu u hrvatskom naroda. Čim zadobije potvrdu novi školski zakon, za cielo će se i kod nas bolji red uvesti i glede ručnoga posla na naših preparandijah. Dosad sam nacrtala u kratko, kako se u Gradcu u narodnih učionah ručni posao predaje, a sad mi još preostaje koju progovoriti glede ženske preparandije u Gradcu, osobito, što se tiče ručnoga posla i koliko se tamo u pojedinih tečajih iz pomenutoga predmeta zahtieva. Pripravnice polaze u Gradcu preparandiju četiri godine. Dozvolite mi, da Vam navedem u izvoru, koliko se uzimlje iz ručnoga posla u svakom tečaju. U I. tečaju predaje se ručni posao dva sata na tjedan, a ovo uzme se kroz cielu godinu.

Häkeln. Die Maschenarten; Zusammensetzung derselben zu Mustern. Häkeln nach gehäkelten Vorlagen. Geometrische Formen, namentlich Kreise. Viktoriahäkelei (Tunesischer Häkelstich). Das Häkeln nach Beschreibungen mit Benützung von Musterzeitungen. Ausführung gehäkelter Gegenstände für den Hausbedarf.

Stricken. Die Maschenarten; Zusammensetzung derselben zu Mustern. Stricken nach gestrickten Vorlagen. Geometrische Formen, namentlich Kreise. Stricken nach Beschreibungen mit Benützung von Musterzeitungen. Das Stricken der Strümpfe und anderer Gegenstände für den Hausbedarf; das Ein- und Anstricken und das Stopfen der Strümpfe.

Digitized by Google

U drugom tečaju kao i trećem i četvrtom namienjena su ručnomu poslu takodjer svigdje po dvie ure, Ovdje se uči Weissnähen mit Zuschneiden. Das Nähtuch, enthaltend die Stiche und Nähte in systematischer Reihenfolge. Das Zeichnen der Schnitte; das Zuschneiden aller Arten der Haus- und Leibwäsche. Das Nähen aller Arten der Leibwäsche. Flicken und Stopfen der Wäsche. Der Gebrauch der Nähmaschine.

Netzen. Die Maschenarten; das Musternetzen. Geometrische Formen im schiefen und im geraden Netz. Das Stopfen im Netz. Ausführung von Gegenständen für den Hausbedarf. U trećem tečaju uči se:

Sticken. Tapisseriearbeiten. Die Sticharten in systematischer Reihenfolge; Anwendung derselben zu Mustern.

Schlingen. Anwendung derselben zur Verzierung von Kanten. Englische Stickerei, mit besonderer Berücksichtigung des Buchstabenstickens, Plattstickerei; einfachste Ausführung derselben in Farben.

Specielle Methodik; Hospitiren der Zöglinge in der Uebungsschule innerhalb der für dasselbe überhaupt bestimmten Stundenzahl.

U četvrtom predaje se:

Wiederholung und Einübung des gesammten Unterrichtsstoffes (2 Stunden wöchentlich).

Praktische Uebungen der Zöglinge in der Uebungsschule innerhalb der für dieselben überhaupt bestimmten Stundenzahl, wobei auf den Massenunterricht Rücksicht zu nehmen ist.

Auf allen Unterrichtsstufen ist die theoretische Unterweisung mit den praktischen Arbeiten in unmittelbare Verbindung zu setzen. Den Unterricht begleiten stets Belehrungen über die zu den Arbeiten verwendeten Stoffe (nach Art, Güte und Bezugsquellen) sowie über die gebrauchten Werkzeuge (Nähmaschinen u. dgl.) Bei der Ausführung von Gebrauchsgegenständen ist auch die Geschmacksbildung besonders zu berücksichtigen.

Nadalje u ovom učilištu ustrojen je posebni tečaj za one djevojke, koje se žele usposobiti samo za učiteljice ručnoga posla. I ovdje mi neka bude dozvoljeno citovati iz „Organisations-Statuta“ u izvoru koliko se iz kojega predmeta uče učiteljice ručnoga posla.

Pedagogiji su opredieljena 2 sata na tjedan. Iz pedagoglje predavaju:

Die wichtigsten Grundsätze aus der Erziehungs- und Unterrichtslehre, insoweit sie für den Beruf der Zöglinge nothwendig sind, insbesondere jene über die Stellung der Lehrerin zu den Kindern, über Schulführung und Schulzucht. Erklärung der Aufgabe und Organisation der öffentlichen Volksschulen.

Jezik se uči tri ure na tjedan. Iz jezika uče:

Lectüre prosaischer und poetischer Musterstücke des Lesebuches mit sachlicher und sprachlicher Behandlung, Angabe des Inhaltes und des Gedankenganges. Mit Benützung der Lectüre werden Erzählungen und Beschreibungen gearbeitet. Memoriren entsprechender Stücke.

Monatlich 2 Hausarbeiten und 1 Schularbeit.

Digitized by Google

Risanje uče 2 ure na tjedan. Iz risanja prouče:

Gerad- und krummliniege Figuren und Zierformen, soweit dieselben für den Arbeitsunterricht nothwendig sind. Zeichnen auf der Schultafel.

Računstvu je naimienjena 1 ura na tjedan. Iz računstva uzmu:

Wiederholung der vier Grundrechnungsarten mit ganzen und gebrochenen Zahlen.

Za kućanstvo je opredieljena 1 ura na tjedan, a uzme se ovo:

Leichtfassliche Darstellung der Wirksamkeit der Frau in Wohnung, Küche und Keller, insbesondere Belehrung über Kinderpflege, Ernährung und Bekleidung, Pflege der Haut, Zähne und Haare, Gesundheits- und Krankenpflege, Behandlung des Gesindes.

Belehrung über die Stoffe und Werkzeuge, Nähmaschinen u. dgl. zu weiblichen Handarbeiten und über die für den Haushalt wichtigen Industrieartikel nach Art, Güte, Verwendung und Bezugsquellen.

Konačno ručnomu poslu namienjeno je 12 satih na tjedan, a uzme se ovo:

Stricken, Häkeln, Weissnähen, mit Zuschneiden, Merken, Netzen, Tapisseriearbeiten, Schlingen, englische Stickerei, französische Stikerei und Plattstickerei nach dem für den I., II. und III. Jahrgang der Lehrerinnen-Bildungsanstalten vorgezeichneten Lehrgange; nach Zulass der Zeit und der Fähigkeit der Zöglinge weitergehende Kunstarbeiten, Specielle Methodik (10 St. wöchentl).

Im ersten Vierteljahre Hospitiren, darauf praktische Uebungen der Zöglinge in der Uebungsschule. (2 Stunden wöchentlich.)

Auf allen Unterrichtsstufon ist die theoretische Unterweisung mit den praktischen Arbeiten in unmittelbare Verbindung zu setzen. Bei der Ausführung von Gebrauchsgegenständen ist auch die Geschmacksbildung besonders zu berücksichtigen.

Ručni posao i gospodsrstvo predaje Emilija Kalmincerova, a ostale predmete profesori. Sad mi je koju reći i o mašinah za ručni posao, kojih ima 12 za šivanje. Medju ovimi su dvie, koje se rukom okreću. Nadalje u tom je zavodu i jedna mašina za pletivo. Pod godinom učile smo se sve vrsti ručnoga posla i na mašinah šivati t. j. bielo i šareno šivanje. U Gradcu mora svaka pripravnica znati i na mašini šivati. Riedke su kod nas učiteljice, pa bile one namještene na preparandijah ili višjih djevojačkih školah, koje bi imale ovu okretnost u šivanju, kako se to vidjeva u Gradcu. Tik zavoda je gospodarski vrt za pripravnice i pripravnike. U tom vrtu ima svega, što u krug gospodarice zasieca. Što smo u školi teoretički učile, ono nam se u vrtu praktički pokazivalo. Nadalje vodili su nas ravnatelj i gospodična Kalmincerova u tvornicu šećera, da vidimo, kako se šećer pravi; zatim smo bile u suknari, papirnici i td. U preparandiji imaju cieli aparat za pranje, sve stvari za kuhinju, u kratko: sve što treba gospodarici, to može vidjeti u zavodu. Tuj imaju i krasnu sbirku svake vrsti sjemenja i t. d. Da budemo znale, kako treba s malom djecom postupati, pohadjasmo svakoga četvrtka od 11—12 ure zabavište, koje je pod istim krovom.

*

Digitized by Google

Sada mi je koju reći u kratko i glede izpita iz ručnoga posla.

Izpiti se polažu pod predsjedom zem. škol. nadzornika u prisutnost ravnatelja i učiteljskoga sbora. Bilo nas je 40, koje smo polagale izpit samo za ručni posao ali i iz onih predmeta, koje prije napomenuh. Dva dana imale smo pismeni izpit iz pedagogije i gospodarstva; zatim četiri dana iz ručnoga posla i to praktični izpit. Pitali nas tuj od pletiva pa sve do krojenja, zatim: kako se kroje i šivaju razne tvari. Teoretička pitanja donio je zavnatelj zapečaćena, koja je poslao zemaljski školski nadzornik. Odkad kod nas preparandija ženska obstoji, nije se niti čulo a niti čitalo u nijednih novinah, da bi ovako pitali na izpitu preparandicu iz ručnoga posla, kao što u Gradcu. Evo o tom nešto sasvim u kratko. Zemaljski školski nadzornik pozva jednu pripravnicu k stolu, na kojem je bilo priredjeno dosta papira. (Razumieva se, da svaka kandidatica mora imati pri sebi sve stvari, koje treba za ručni posao.) Školski ju nadzornik zapita: „koliko rifih treba za najveću mužku košulju.“ Ona protumači i izmjeri sve na pripravljenom papiru i onda ju odmah morala sastaviti t. j. sašiti. (Da vidite, kako se postupa, evo vam jedne ženske košulje, a tu si mogu one učiteljice pogledati, koje bi zanimalo vidjeti postupak ručnoga posla u Gradcu.*) Poslie toga išla je k tabli i morala pojedine česti svaku posebice narisati. Tako se postupa kod svakoga ručnoga posla.

Nadam se, da će visoka vlada i kod nas u tom pogledu shodnije reforme narediti. Konačno: ja sam neobziruć se niti lievo niti desno ovo u najboljoj namjeri priobćila, da svoje drugarice potaknem na razmišljanje ovako važna predmeta, te se nadam, da mi se neće u grieh upisati, što sam iskreno i otvoreno svoju rekla.

Draga Maretić.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Dalje.)

Deveta rezolucija („Učiteljišta imaju se podizati u najvećih gradovih t. j. u takovih mjestih, gdje se stiče sav duševni i politički život naroda i gdje je najpodpunije representirana znanost i umjetnost“) primljena bi poslie obrazložbe izviestiteljeve bez promjene, nu zato se kod desete rezol. („Tako zvani internati neimaju se uvadjati“) zapodjela žestoka debata. Izviestitelj nastojao je dokazati neshodnost tih zavoda, dà paće i pogibelj, koja od njih prieti narodnjemu školstvu. Medju inim navede, da se u samostanskih zidinah, odieljenih od svieta, te u stegi ubijajućoj svaki samostalni rad neda postići svjetsko naobraženje, kakovo se hoće od učitelja. U internatih neimaju pitomci prilike, da se upoznadu sa ugladjenijim družtvenim životom, dočim u eksternatu podučavajuć djecu u boljih krugovih postaje okretniji u svojem zvanju i u obće ugladjeniji i samostalniji. Uz pedanteriju, koja obično vlada u internatih radja se pretvaranje i farizejstvo, a uza to još i denunciacije i špionstvo. Pa napokon tim, što buduće učitelje, koji su izključivo opredieljeni za javni život, za javno djelovanje, zatvaraju u zidine, nanaša se učiteljskomu stališu najveća pogrda. Zašto se budući lječnici,

* Ova košulja stoji svakomu na ugled kod „Hrv. pedagog. knjiž. Sbora“.

Digitized by Google

juriste i t. d. nezatvaraju u takove zavode? Preporuča rezoluciju, da ju skupština prihvati.

Velko brani internate proti prigovoru, kao da ovi jedini uzgajaju licumjerce, nesamostalne ljude i bezznačajnike, pak dokazuje, da i u prostom životu imade licumjeraca, koji nisu bili u internatih. Veli, da upravo slobodan život pruža mladićem mnogo prilike zasva kojako skvarenje, jer ih nitko nemože ni neće nadzirati. Ljudi, kod kojih su u stanu, gledaju samo na materijalni probitak, a nebrinu se za boljak povjerenih im mladića, koji u svietu nalaze sto i sto prilika, da posrnu, pa ako na zlo malo samo nagiblju, propadoše gotovo. Dokazuje nadalje, da su mladići, koji se posvećuju učiteljstvu, ujedno obično i najsiromašniji, pak da bez internata buduć je sve skupo, nebi mogli ni polučiti svrhe, za kojom teže. Navadja nadalje za primjer Švicarsku i Njemačku, u kojih su većinom internati; pak da bi ih slobodoumni Švicari davno već ukinuli bili, da neodgovaraju svrsi. Pa i nisu internati svagdje takovi, kako se obično opisuju. Govornik da je imao priliku posjetiti takov zavod u Švicarskoj, pa što je našao? Našao je pitomce za jednim stolom sa svojim ravnateljem, našao ih kao familiju uz dobra, brižljiva otca. Pa kako da ti Niemci, na koje se uviek pozivljemo u pogledu pedagogije, još uviek drže internate? Napokon i u drugih stališih imade internata, pak se u njih odgojile prekrasne sile. Evo vrli naš pjesnik Preradović, pak prvi sin domovine Štrosmajer uzgojeni su u internatu slobodnim i naprednim duhom. Preporuča napokon internate po sistemu švicarskom, da naime internat traje samo dvie godine, treće godine stoji na volju pitomcem, da li će živjeti u internatu ili eksternatu, a četvrte godine mora upravo svaki u eksternat. Ravnatelj pedagogija u Küsnachtu kod Cüricha, Fries, pripoviedao mu je, kako se malo mladića prijavljivalo treće godine, da ostave interuat, a četvrte godine, da su upravo suznima očima ostavljali omiljel zavod. Preporuča još jednom internate još i s toga razloga, što u 16. god. zavlada obično najveća pogibelj za mladića, pa zato ga valja tim više čuvati, a onda tekar, kad ojača, da se pusti u sviet, jer će se tada i sam znati čuvati.

M. Popović kaže, da je predgovornik živo iznio i dokazao valjanosti internata, te da mu malo preostaje, da tomu doda. Školski su vještaci obično danas proti internatu, ali to samo u načelu. Nu za nas ima se to pitanje još iz sasvim drugoga gledišta smatrati. Kod nas su odnošaji takovi, da moramo za sada biti za internate. Ako tko a to učitelj mora biti dobro vaspitan, najbolje pako vaspitanje je primjer. A gdje će mladić u svietu taj primjer naći? Zar u onih siromašnih kućah, gdje ga za zlu plaću na stan primaju? Treba dakle da budu mladići u zavodih, gdje će biti na oku vješta učitelja. Za to predlaže, da se rezolucija ovako promieni: „Tako zvani internati imadu se po nuždi uvadjati.“

Jos. Posavec govori odlučno proti svakomu internatu, bio taj iz nužde ili bez nužde. To da su zaostatci 13. vieka u uniformi 19. vieka. (Živo odobravanje.) Ako su se nekoji veliki muževi odgojili u internatu, nije to još dokaz, da nebi još bolji bili, da nisu nikada ni vidjeli internata. Oni su, buduć jake volje, svladali sve napasti i sve zlo, što prieti u internatu; ali što biva obično s drugimi,

Digitized by Google

sa slabiši? A da se mladić samo u tamnici može od zla sačuvati, onda bi po tih nazorih morao biti sav sviet pokvaren, koji nije bio u 16. godini u internatu. Pa ni siromaštvo pitomaca nije razlog, da se upravo moraju uvesti internati. Ako država može hraniti pitomce u internatu, neka im dade sredstva, da će moći živjeti izvan njega. Eksternat je u svakom pogledu za učitelje i buduće uzgojitelje shodnije, u obitelji vidit će mnogo primjera, kako se s djecom postupa, česa u internatu neima. Mnogih pako zala, koja se radjaju u internatih, neće ni nabrajati. Napredni duh 19. vieka izključuje u pedagogiji svaki internat, pa zato preporuča ovu rezoluciju skupštini, da ju prihvati.

Buzolić. Predgovornici naveli su mnogo liepih razloga „za“ i „proti“ internatom, ali jedni i drugi došli su u krajnost. Internati mogu biti loši i dobri, kakova im je naime uprava. To kaže i Kehr i Diesterweg i drugi najglasovitiji pedagogi, a to dokazuje i praksa. I Dittes, da mu je kazao, da nije niti „za“ niti „proti“; može se naime internat dozvoliti ili nedozvoliti po duhu, kojim diše. Nu ima prilika, gdje su internati upravo potrebni, a to je n. p. u Dalmaciji. Da neima internata u Arbanasih, živili bi mladići u Zadru, te se potalijančili, a ovako im se usadjuje u zavodu ljubav do narodnoga jezika i do narodne književnosti. Predlaže zato ovaj izpravak: „Internati neka se uvadjaju po nuždi, a uprava njihova ima se povjeriti strogo izkušanim i značajnim muževom“.

Pošto je jošte Dlustuš odlučno se izrazio proti internatom, nazvavši ih pedagogijskom sljeparijom (rad čega ga predsjednik opomenuo) a Popović Šabčanin ih opetovno zagovarao, završi debatu izviestitelj pobijajuć zagovornike internata. Na tvrdnju Velkovu, da se mogu odgojiti licumjerci i izvan internata, odvrati, da to dopušta, ali da se u takovih zatvorenih zavodih, osobito, ako budu još ravnatelj i nadstojnici licumjerci to licumjerstvo upravo umjetno goji, pa će u tom pitomci dalje dotjerati, nego li vani, gdje čovjek dolazi u doticaj s raznimi ljudmi. Pilići u gajbi bolje se utove, nego li vani na slobodi. (Smieh i odobravanje.) U ostalom da pristaje s obzirom na Dalmaciju uz dodatak Buzolićev.

Kod glasovanja prihvaćena bi rezolucija s Miloradovim i Buzolićevim izpravkom ovako: „Tako zvani internati neimaju se uvadjati, nego samo po nuždi, te se ima njihova uprava povjeriti strogo izkušanim i značajnim muževom.“

Jedanajesta rezolucija („Uz svako učiteljište ima se osnovati knjižnica i čitaonica za pripravnike, u kojoj treba da im je dozvoljeno čitati i učiti se, pa i pismene radnje obavljati“) te dvanajesta („Da se olakoti uzdržavanje i obskrba učiteljskih pripravnika, imaju se siromašnim i vriednim mladićem pružati dovoljne podpore iz zem. blagajne“) prihvaćene bi bez debate, a kod trinajeste („Uz učiteljište imadu se podići četverorazredne uzorne škole s jednim učiteljem, uza to valjano uredjen vrt za praktično gospodarstvo i shodno uredjena radionica, a uz ženska učiteljišta i uzorna zabavišta po Fröblovu sustavu“) zapodjela se debata radi zabavišta. Dočim se je M. Popović izjavio proti zabavištom, jer da su kod nas još izlišna, zagovarao ih je Modec i dokazivao, da su potrebna barem u glavnom i u drugih većih gradovih, a za buduće učiteljice i odgojiteljice, da

Digitized by Google

će biti na svaki način samo od koristi, ako se u zabavišta upoznadu, kako se postupa s malenom djecom. I ova bi rezolucija prihvaćena bez promjene. Pošto bi pročitani brzojavni pozdravi sa svih strana domovine, zaključi predsjednik 1. sjednicu.

Pozdravi II. obćoj hrv. učit. skupštini.

(Svršetak.)

Zagreb. Zastupajuć u saborskom odboru školsku osnovu žalim, da nemogoh doći. Želim od srdca dobar uspjeh! Jurković.

Zagreb Srdačan pozdrav 2. obćoj hrvat. učit. skupštini u Petrinji sa željom, da sredstva, koja se za napredak domaćega školstva u kolegialnom obćenju u pretres uzmu, što uspješnija budu. Špillauer, četnik.

Zagreb. Bez sunca mrtva na priroda, a bez znanja glupost u narodu; zato blagoslovio Bog učiteljske skupštine plod! Živilo napredno narodno učiteljstvo! Pozdravljaju roditelji, činovnici i gradjani zagrebački, zauzeti za dobru pučku obuku i naravni uzgoj mladeži! Sliedi sto podpisa.*

Zagreb. Živili borioci narodnih svetinjah na polju prosvjete! Urodio podhvat, uzprkos rovanju neprijatelja, žudjenim plodom! Marija Jambrišak.

Zagreb. Gradjani zagrebački kliču vam srdačan živio! Stupajte neuzkolebivo smjerom, koj ste si preuzeli, budite svjestni svoje težke zadaće, te izčupajte svaki korav, koj vam prieči razvitku školstva. Bog poživi Hrvate!

Više zagrebačkih gradjana.

Zagreb. Dušom i tielom Hrvat i 28 godina učitelj pratim s veseljem svako promicanje napredka i njegova razširitelja u narodu — učiteljstvo; u to ime šaljem vam moj patriotični pozdrav i najbolje želje uspješnomu radu.

Dévide.

Zagreb. U borbi proti neprijateljem istine i slobodnoga razvitka škole stoji uz vas za prosvjetom težeće ljudstvo. Nastojte školu od svakoga skrbničkoga upliva osloboditi; zahvalnost čovječanstva djelo će vam slavno krunisati. Živili gojitelji narodnje prosvjete! Zagrebački tipografi.

Zagreb. Slava muževom znanosti i napredka, koji sada viećaju o blagostanju i budućnosti mile nam domovine! Vaše stanovište osobitu ima važnost za narod i domovinu, jer vi pripravljate gradilište, na kojim će se podignuti krasna vjekomtrajna sgrada narodnoga blagostanja, s toga kliče: dao Bog sreću i blagoslov vašemu radu! Knjižara Hartman.

Zagreb. Od Boga najbolji uspjeh plemenitomu nastojanju i vašemu radu!

Gradjani, članovi vatrogasnoga družtva zagrebačkoga.

Zagreb. Pozdravljamo vas vriedni promicatelji naobraženosti u narodu našem. Bože daj, bio vam sastanak uspješan i koristonosan, da se zatare za uviek put tmine a otvore vrata prosvjeti u hrvatskoj nam domovini. Živili!

Činovničtvo brzojavne glavne postaje zagrebačke.

Odgovor skupštini od preuz. g. Mollinary-a.

Agram. Dankend für das bei meiner Rückkehr nach Agram erhaltene Telegramm des zweiten allgemeinen kroatischen Lehrertages wünsche ich der Schule und durch sie dem Lande das beste Gedeihen. Indem ich den Lehrerstand der kroat.-slavon. Militärgrenze meiner besten Unterstützung versichere, erwarte ich dessen vollste Hingebung in seinem schönen und edlen Berufe.

Mollinary, FZM.

* Svi podpisi bit će štampani u brzopisnom skupštinskom izvješću, koje se jur pod tiskom nalazi.

Digitized by Google

Raznice.

— Zaključci II. obće hrv. učit. skupštine u Petrinji podnešeni su posebnom predstavkom jednoj i drugoj zemaljskoj oblasti, a Njegova Preuzvišenost svietli ban blagoizvoljeo je u svoj prijaznosti obećati, da će zem. vlada u obzir uzeti skupštinske zaključke što više bude moguće.

— Molitve u krajiških škola. U razpravi osnove zakona za pučke škole potužio se je gospodin narodni zastupnik Vučetić, da se u krajiških pučkih učionah mole molitve, koje nisu osnovane na pozitivnoj religiji. „Nar. Novine“ označuju tu tvrdnju netemeljitom, te donose o tom sliedeće razjasnjenje: U krajiških pučkih školah mole se danas one iste konfesionalne molitve, koje su ondje pred 30 godina rabljene. God. 1871. dao je zapovj. general po tadašnjem škol. savjetniku za Krajinu, kat. svećeniku, preč. g. Sabljaku, sastaviti za krajiške škole nove molitve, te jih tada biskupskim ordinarijatom priobćiti na odobrenje. Preč. nadb. ordinarijat u Zagrebu izjavio se o ovih molitvah u svojem dopisu od 3. Ožujka 1871., br. 3288, „da proti njihovu sadržaju neima posve nikakova prigovora.“ Ove molitve nisu ipak do danas jošte u Krajini uvedene, jer je zapovj. general hotio s njimi pričekati, dok se ustroji zem. škol. vieće. Ako se pak sada ove molitve u krajiških školah uvedu, jamačno se neće moći oznacivati „bezvjerskimi“, pošto jih je prečastni nadbiskupski ordinarijat navlastito odobrio.

— Imenovanja. Ban kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je učiteljicu pučke učione u Klanjcu, Tereziju Šnidaršićku, učiteljicom djevojačke glavne učione u Belovaru, a izpitanu za gl. učione učiteljicu Korneliju Travinovu učiteljicom djev. gl. učione u Karlovcu.

— † Petar Orlić, učitelj na belovarskoj gl. učioni, preminuo je 11. p. mj. nakon dulje bolesti u 40. god. dobe svoje. Pokojnik je službovao 22 god. što u Krajini, što pako u belovarskoj županiji. Lahka mu zemljica!

Javna zahvala.

Preuzvišeni gospodin barun Mollinary opredielio je velikodušno znatniju svotu novaca, da nabavi moju „Poetiku“ za sve srednje i gradjanske učione i za sve školske knjižnice u Vojnoj Krajini.

Njegova Preuzvišenost, koja svaki pojav na polju krajiške prosvjete očinskom brigom prati, poduprla je i moj koliko nesebično toliko nuždni podhvat znatno, i tim znatnije, što bi je bez ove velikodušne podpore lako mogao doći u novčanu nepriliku; jer u nas se knjiga žalibože slabo kupuje!

Preuzvišeni gospodin dopustit će, da mu se na ovom velikodušnom činu, koji je za me isto tako odličan koliko materialno koristan, ovim javnim putem u sinovskoj smiernosti zahvaljujem.

Pechan Antun,
učitelj na učiteljištu u Petrinji.

Slavnim občinam i ravnateljstvom pučkih škola u Hrvatskoj i Slavoniji.

Obzirom na §. 2. alineju 2. pravilâ učiteljskoga družtva „Narodne škole“ pozivlju se sve slavne občine, dotična ravnateljstva školska, koja žele, da bi se njihovim školam kakovimi učili, nabavljenimi po §§. 29., 30. i 31. od družtvenih prinosaka „Narodne škole“ pripomoglo, neka bi se do glavne skupštine, koja će se obdržavati u drugoj polovici mjeseca listopada o. g., najavila upravljajućemu odboru ovoga družtva, da se uzmogne u glavnoj skupštini, na koliko družtvena sredstva u tu svrhu nabavljena dosizala budu, na njihove škole obzir uzeti.

U Zagrebu, 24. Rujna 1874.

Za upravljajući odbor „Narodne škole“:

Ferdo Vuksanović, predsjednik. — Ljud. Tomšić, tajnik.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Ivancih. Plata: 400 f., paušala 105 f. i po prilici 50 for. štolarnih pripadaka, 3 rali oranice, livada na 3 kosca, prostrani vrt i stan u naravi.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. Listopada t. g. veleč. g. Mavri Brozu, podarhidjakonu i župniku u Ivancih.

— Za učitelja III. i IV. razreda na djevojačkoj učioni u Kloštru Ivaniću. Plata: 400 f., slobodan stan, polovicu vrta, ograda i 6 hv. drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. Listopada t. g. preč. g. Ivanu Samuelu, začastn. kan., podarhidj. i župniku u Kloštru Ivaniću.

— Za učitelja i orguljaša u Plešivici. Plata: 315 f., slobodan stan, 12 hv, drva za učitelja i školu, ¾ rali vrta, za orguljanje 50 f., u ime paušala 15 f.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. Listopada preč. g. Jakovu Jambrečaku, začast. kanoniku, podarhidjakonu i župniku u Slavetiću (Jaska).

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 29. U Zagrebu, 10. listopada 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Dalje.)

II. sjednica od 26. Kolovoza.

Na dnevnom je redu pitanje: Kako da se daljnje obrazovanje pučkih učitelja promiče i unapredjuje?

Izviestitelj Sobald Cihlář, učitelj iz Kraljevice, obrazlaže u oduljem sboru, kako je svaki viek iznio na povrh po kojega veleduha, koj ostaje i kasnijim pokolenjem neizcrpivi vrutak raznostruka znanja i umjenja, najdragocienija to baština ljudskomu porodu. Daleko je od nas vrieme Sokratovo, Aristotelovo, Platonovo i drugih velikana grčke klasične drevnosti, pa još uviek nam duša rada uranja u neumrlu njihovu ostavštinu. Nu ako nam oni sjaju na obzorju sjajem neutrnivim, to ipak od onda daleko odmakosmo nesamo dobom, već i duha napredkom. Promislimo li samo, kako sadanja znanost vječitimi neprobitnimi zakoni siže do nedohvatnih nebeskih visina i ponire u nedogledne zemne dubljine. Pa tako duh ljudski sve dalje napreduje rušeć i kršeć svaku zaprieku, te svaki kasniji viek napredniji je od netom minuloga, svi ljudskoga uma plodovi neprekidni su lanac, obujimajući svukoliku radnju duševnu čitavoga čovječanstva. Tuj neima ostanke, mira, a tko toj jurbi i žurbi nesliedi uzastopce, komu duševni mrak prkosi svjetlu, taj vene, odumire ljudskomu rodu bez traga i glasa.

Nu komu bolje pristoji atribut naprednika, van učitelju, tomu bakljonoši prosvjete, komu dakle više treba odmicati ne samo s dobom već i s duhom, ako ne učitelju? Njemu nije ostat kod one duševne zalihe, što ju postigao pripravom za uzvišeno si zvanje, već vjernu si geslu i imenu graditi mu je iza dovršenih nauka sve dalje, da bude sgrada uglednija, savršenija, da mu râd zadovoljava svagda i svagdje sve to većim zahtjevom napredne znanosti i obsežnijim potrebam čovječanstva.

U učiteljištu ima se razpiriti u učitelju živa vatra neutažive težnje za znanjem, a ta vatra nesmije utrnuti ni poslie, već planuti žarom neugasivim,

Digitized by Google

kojim će razgrijati narod u nadobudnoj mladeži svakom vrlinom, svakom dobrinjom. U učitelju neka se odsieva svaki pokret i polet duševni, da se tako uzdrži na razini kulturnoga razvoja. Pa i jedino i samo naobrazba uništuje robstvo, goni i pudi podlu bojazljivost, zatire nedostojno prekomjerno poklonstvo. Naobrazba budi i goji u čovjeku samosviest, muževnu zrelost, osjećaj dužnosti i prava, pa zato nas lih po naobrazbi samosvojnimi, slobodnimi, lišenimi svakoga nevriedna podložničtva.

Po naobrazbi našoj biti će i naša škola, naš ugled, naši pravni odnošaji, po njoj i naš materijalni položaj. Naobrazbom će svojom najjamačnije slomit učiteljstvo sve to staro oružje, kojim još uviek školastička doba vojuje proti pravednim i stožernim zahtjevom racionalne gojitbe i obuke.

I pedagogija sama znanost je izkustvena, pa zato nesmijemo časa počasiti, da uzporedo s njezinim razvojem razvijamo i svoju umjeću u uzgojnom djelovanju.

Nu za sve to iziskuje se mnogo, čemu se još uviek dovinuti nemožemo, nu ako i nemožemo kako hoćemo, a mi dajmo, kako možemo i moramo. Živa naša želja i žudnja za našim udovršenjem a po tom i za procvatom naše škole svratiti će sunce jedared i pred naša vrata. Dakle „napred, braćo, naš je zov!“

Pošto je zatim izviestitelj pročitao rezolucije i preporučio ih skupštini, a nitko se nije javio za generalnu debatu, pošlo se na specijalnu.

Obrazlažuć 1. rezoluciju (Učitelj ima prianjati u svojoj dokolici uz čitanje knjiga i časopisa i to obrazovnih u obće, pedagogijskih pako napose i navlastito) naglasi izviestitelj, da učitelju imadu biti knjige Puškinovi prijatelji, s kojimi se težko raztajemo.

Učitelju je u obće nastojati, da mu bude periferija znanja svę to širja, a napose razgledati mu se pomnjivo po domaćoj knjizi svake dobe, jer je pučka škola u prvom redu zvana razliti sve to obilje bogatoga našega jezika po cielom narodu u sgoljnjoj čistoći. Nadalje mu se upoznati skrozimice s pedagogijskom literaturom, a osobito sa slavenskom, a napokon vjerno mu pratiti časopise školske, pa i političke. Nekim nije to po čudi, da učitelj čita političke novine, nu ako i netreba da se učitelj otimlje za lovor-vience na političkom polju, ipak nemože i nesmije ostati indiferentan za razvoj države i družtva, on je bo gradjanin i državljanin, on ima zadobce polagati u omladini temelje, na kojih se osniva obćina, zemlja, država, družtvo, rad, glavnica i sve grane javnoga života. Nu što se čita, ima se i probaviti, jer tek probavljena čitulja jakom je polugom obrazovanja.

M. Popović Šabčanin usvaja ovu rezoluciju, ali veli, da učitelju osim toga još treba, da pozna bolje svoju zemlju, nego li koji naučnjak, da sabire bilje i rude u svojoj okolini, da kupi nar. poslovice, da se sastaje s ljudmi, koji znaju pričati o dogodjajih naroda i da sve to vjerno bilježi, pa zato predlaže, da se predloženoj rezoluciji doda: „a pri tom proučava svoju okolinu u geografskom, etnografskom, prirodoslovnom, jezikoslovnom i historičkom pogledu.“

Poslie kratke debate prihvaćena bi ova rezolucija s dodatkom.

Digitized by Google

Izviestitelj obrazlaže 2., 3., 4., 5. i 6. rezoluciju zajedno, jer im se predmet vrti o istoj osi, o asocijaciji. Veli, kako možno djeluje na misaona čovjeka, može li svoje misli izmieniti s drugom, te napokon sud si ustaliti, kristalizirati. To se hoće osobito učiteljem; njim treba mnogo empiričkoga znanja — te zato nije učitelju dovoljno reći: „tko zna bolje, široko mu polje", već „tko znaš bolje, kaži i meni, jer, više ljudij više zna". S toga nam se valja udruživati, da budemo jedan drugomu na posegu. Učiteljska družtva mogu najbolje potaknuti popravak našega uzgoja i naše obuke, a obzirom na školu i učiteljsko tielo kao jaka falanga raditi i o boljih jim vanjskih odnošajih. I za 1. i za 2. učit. skupštinu konstituirali su se odbori i pododbori, a ovi bi mogli biti najshodniji osnov slobodnim zadrugam. Da bude pako cjeline, jedinstva bar u načelnom radu, svezat ćemo se s centr. odborom, koj će se dakako prema tomu posebnim štatutom preustrojiti. Uz ova družtva neka se podignu i urede učiteljske knjižnice i čitaonice, jer svaki pojedinac nemože si nabavljati mnoga i skupocjena djela. Udružbom bi nam se i ugled množio i većao, dočim bi se tako izkazivali uspjesi zajedničkoga svoga rada i nastojanja o narodnoj duševnoj i stvarnoj dobrobiti.

Naglasuje dalje od kako će velikoga domašaja biti obće učit. skupštine, kojim će učiteljstvo predočiti narodu neutrudivu težnju i djelovanje za kulturni njegov razvoj, a stranomu nepravednomu svietu živi svoj osjećaj zamašne učiteljske misije. Napokon, kao što je škola ponajprije zvana gojiti ćut plemenske zajednice pobratimskih naroda, poteći je i nam do braće, da se s njimi upoznamo i na uzvrat se pomažemo. Zajedinstvom naših sila biti će i naše djelo uharnije, biti će i naša naobrazba podpunija; zajednički složni rad dovesti će u sklad naše školstvo, pa i pokrenuti i podići cielo naše pleme navlastito u pogledu složnijega duševnoga djelovanja. Koli blagotvorno će na svakoga djelovati, ako prispije na sam izvor, gdje se plodonosnim tokom razlieva blagonosno djelovanje Komenskoga, Škode, Obradovića, Ušinjskoga i drugih uzor-učitelja slavenskih.

A prigrliv i priljubiv svoje, zagledati ćemo i preko naših narodopisnih granica u tudji kraj i tuj učiti i prisvojiti, što je dobra. Ovakovom sve to složnijom asociacijom jačati će se naše sile, naša pregnuća, naš duh, po njoj naš intelekt sve to budniji, sve to bistriji, po njoj školi oduševljenih neutrudivih radnika, po njoj narodu vrlih prosvjetnika, koji sbiljno osjećaju veliku zadaću pučke škole u civilizatornoj težnji svakoga naroda i svega čovječanstva.

Zatim pročita izviestitelj spomenute rezolucije, koje skupština nakon kratke debate uz izpravak Bužolić-Popovićev i prihvatila. Rezolucije dakle glase: 2. Imala bi se osnovati u pojedinih kotarih ili predjelih učiteljska družtva, koja bi u periodičkih svojih sastancih priredjivala predavania, a osobito razpravljala o pitanjih, koja se tiču ili uzgoja i obuke, ili škole i učiteljstva s obzirom na vanjske odnošaje. 3. Da se to čim prije pospješi, imali bi se svi sadanji skupštinski odbori i pododbori pretvoriti u konštituirajuće odbore osnovat se imajućih družtva, te što prije izraditi štatute i na potvrdu podnieti dotičnim svojim vladam. 4. Uz svako ovakovo učiteljsko družtvo treba da se osnuje učiteljska

*

Digitized by Google

knjižnica i čitaonica, (k tomu izpravak:) iz kojih se nebi imali izključiti najbolji jugoslavenski časopisi. 5. Svako ovakovo učiteljsko družtvo razvija se posve samostalno; nu sva družtva stoje u zajedničkih pitanjih u savezu sa centralnim odborom obćih hrv. učit. skupština, koji se ima prema tomu urediti. 6. Svekoliko hrv. učiteljstvo sastaje se u povremenih svojih obćih skupštinah, priključuje se obćim skupštinam pobratimskih si naroda, osobito na jugu, šalje svoje odaslanike na obće slavenske skupštine i posjećuje skupštine i drugih naroda, osobito s dobre škole slovećih.

Kod 7. rezolucije (Svake godine ima se nekoliko mladih vrstnih učitelja poslati na koje glasovito inozemsko učiteljište o zemaljskom trošku, a centralni odbor ima u tom pogledu kod nadležnih mjesta podnositi potrebne molbe i predstavke) bi nakon kratke debate zaključeno, da se nakon rieči učitelja uvrsti rieč „i učiteljica“, a nakon riečij „zemaljskom trošku“ „i o trošku velikih gradova i imućnih obćina.“

Izviestitelj uze za tim obrazlagati 8. rezoluciju, te reče, da sve napredne države, koje svojski mare za pučku školu i prosvjetu narodnju, šalju vješte, valjane svoje učitelje, da putujuć proučavaju pogledom na školstvo koliko svoju domovinu, toliko i školske zavode u drugih naroda, pa da onda, što je dobro, presade u vlastiti sád, a od svakoga zla da čuvaju svoju školu. Dakako da se tu treba čuvati jednostranosti, nije bo našemu duhu sve sviklo, što je zamislio i oživotio duh germanski, kao što nam neprija ni svaki plod, svaka inštitucija, što je nikla i liepo se razvila pod plavetnim nebom plemena romanskoga. Učimo tu i ondje, zadjimo i u silnu Njemačku i svratimo se i u francuzke kantone u Švajcarsku i u Belgiju s dobre škole sloveću, te birajmo ovdje i ondje, što može i kod nas dobra obroditi. U svem držimo se sredine izmedju oba plemena, pa nećemo zabasati do krajnostij, pa niti duh naš nepodnosi niti oštrine sjevera, niti mehkoće juga, u njem se spaja najudesnija harmonija uma i srdca.

Poslie kratke debate prihvaćena bi ta rezolucija kako sliedi: Valjanim učiteljem imaju se izhoditi putne štipendije, da u školskom pogledu proučavaju ponajprije svoju domovinu i svoj narod, zatim razne školske zavode i ustroj i sastav im u drugih naroda. Izvješća o takovih putovanjih priobćivati će se u domaćih strukovnih listovih.

Izviestitelj pročitav 9. rezoluciju (Neka se prema potrebi od vremena do vremena priredjuju nastavni tečaji za daljnje obrazovanje učitelja) preporuči ju skupštini, jer da se izkustvom u drugih zemljah pokazali ovakovi tečaji vele koristni, unapredivši znatno učiteljsku naobrazbu.

Buzolić primiećuje, da bi tu rezoluciju valjalo razjasniti i popuniti; veli se bo: prema potrebi, — kako se ima to razumievati? Kada i gdje se ti nastavni tečaji držati, tko će ih polaziti, tko će ih rukovoditi? Za to predlaže: Neka se svake godine poimence o velikih učionskih praznicih na zemaljskom trošku uz mužka i ženska učiteljišta drže nastavni tečaji za daljnje učiteljsko obrazovanje, na koje će uz naknadu putnih i inih neobhodnih troškova izmjenice biti pozvani svi učitelji i sve učiteljice dotičnoga predjela.

Digitized by Google

M. Popović Šabčanin priznaje važnost otih nastavnih tečaja, jer kad se učitelji sastaju. upoznavaju se lično, vide naprednije od sebe te i sami uzpregnu, a uče putujuć i bolje poznavati svoju zemlju, a slušajuć predavanja kao zreli ljudi postići će u 2 nedjelje toliko, koliko bi inače postigli u godinu dana. Pristaje dakle uz Buzolićev predlog, ali pita, tko će predavati na nastavnih tečajih, zar učitelji preparandija, koji su čitavu godinu radili? Kada će se odmoriti, a kada za novi rad pripravljati? Predlaže, da predavače odredi vlada iz kruga najboljih učitelja i pedagoga u zemlji.

Iza kratke debate prihvati skupština predlog Buzolićev uz dodatak Popovićev.

Napokon obrazloži izviestitelj 10. rezoluciju (O tom valja nastojati, da se na zagrebačkom sveučilištu s vremenom razvije posebni pedagogijski fakultet) i naglasi, da je razvoj pedagogije same dosudio joj dično mjesto u krugu ostalih znanostij. Zasizuć bo svojom svrhom u ethiku, u znanost, koja razpravlja najuzvišenije ciljeve čovječjega života i rada, a svojimi sredstvi zahvaćajuć u psychologiju i antropologiju, što nas upućuju o svezi tiela i duše, o silah, ustrojih, svojstvih i činih bića našega, posta pedagogija dielom filozofije i zasjede u aeropagu znanostij, svoju stolicu. Od nekoliko vremena tumači se pedagogija na mnogih glasovitih sveučilištih evropskih, i pošto će se ljetos i nam otvoriti najvišji hram prosvjete, izrazimo dakle i mi želju, da nam se za najvišju učiteljsku naobrazbu poskiti u buduće stolica, s koje bi razkriliti mogli uzgojno naše znanje. (Živio.)

Glaser govori za rezoluciju i dokazuje, kako će samo onda učiteljstvo dostojan položaj medju inimi stališi zauzeti moći, ako mu se otvore vrata hrama znanosti, a da je to moguće i praktično, dokazalo se to u Cürichu u Švajcarskoj, a proti prigovoru, kao da učitelji, koji bi crpili svoje znanje na sveučilištu, nebi bili dobri pedagogi, odvraća, da su i Komenski i Pestalozzi učili na sveučilištih, pak ih sav sviet slavi.

M. Popović Šabčanin pristaje takodjer uz rezoluciju, jer je to načelo već sav napriedan sviet prisvojio, te se pedagogija kao znanost tumači ne samo u Cürichu, nego i u Lipskom na sveučilištu i u Biogradu u velikoj školi, pak dodaje, da ne samo pučkim, nego i profesorom srednjih škola treba da prouče zakone o razvitku toli tjelesnom, koli duševnom, jer se dosele upravo na srednjih i višjih školah s te strane najviše griešilo.

Dr. Bakić slaže se u bitnosti sa rezolucijom, ali u formalnosti je proti njoj. Dokazuje, da nije nuždan poseban fakultet za pedagogiju, jer se ona osniva na ethici i psychologiji, a logika joj treba u pomoć, pak to je već polovica filozofije, a osim toga je pedagogija još u svezi i sa esthetikom, pače u savezu je s njom i metafizika — a sve to tumači se i onako na filozofskom fakultetu. Netreba dakle posebnoga fakulteta, ali treba da se uz filozofski fakultet osnuje poseban pedagogijski seminar, kao što je ustrojen na sveučilištu u Lipskom. Predlaže rezoluciju: „O tom valja nastojati, da se na zagrebačkom sveučilištu osnuje što prije pod upravom profesora pedagogije

Digitized by Google

akademijsko-pedagogijski seminar, u koji će se u interesu višjeg obrazovanja primati i učitelji narodnih škola.“ Kod glasovanja prihvati skupština rezoluciju dr. Bakića.

Ćuturilo, gradj. učit. iz Otočca: Vidimo, da nam je svim do toga stalo, da napredujemo, za to predlažem jedan praktičan način, kojim će se bez svake sumnje mnogo moći djelovati za daljnje obrazovanje učitelja, a to je razpisivanje nagrada za književna djela pravca pedagog.-didaktičnoga. Predlaže rezoluciju: Centralni odbor općih hrv. učit. skupština ima se postarati za sredstva, iz kojih bi se razpisivale nagrade za najbolje pedagog.-didaktične razprave.

Šuller se tomu protivi, jer da se to već pokušalo, pa da se nije tim uspjelo, a tko hoće raditi, eno mu pedagog. listova, pak neka u nje piše; učitelju da se nepristoji raditi samo za novac; osim toga da manjka za takove nagrade potrebitih glavnica.

M. Popović Šabčanin zagovara rezoluciju, jer da se tako u Njemačkoj obogatila pedagogijska literatura, a protivi se Šulleru dokazujuć, da u današnjem vieku materijalizma nitko rado badava neradi, a ono što je jeftino, nije najbolje.

Ćuturilo brani svoju rezoluciju a pobija Šullera. Veli, da nevalja samo učitelja upućivati na nagradu u drugom svietu, dočim ju svi drugi stališi liepo traže već na ovom svietu. Pa kad „Matice“ i druga književna družtva nagragradjuju dobre pisce, zašto se nebi smio nagraditi dobar pedagogijski pisac. Dobar radnik zaslužuje i dobru nagradu.

Skupština prihvati jednodušno i ovu rezoluciju i tim se razprava o II. pitanju dovršila. (Dalje.)

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Dalje.)

Ponajprije valjalo je misliti na slučaj, u kojem bi trebalo ili umnažati ili dieliti; to će reći, mjeriti duljine, bilo veće ili manje, nego je ta mjera.

Služiti će se onda tim, što si ti izmislila, moja Bistrice. Postupati poput tebe od deset do deset, umnažajuć i dieleć metre, pak će učiniti najprije mjere od 10 mètara, od 100 mètara, od 1000 mètara, od 10.000 mètara; onda mjere jedne desetine, jedne stotine, jedne tisućine mètra. Dalje od jedne tisućine bilo bi veoma maljušno. Izobrelo je, da se može i bez nje sve obavljati.

Po svoj prilici, da ste zvjedljivi saznati, koja imena je dalo novim tim mjeram. Evo vam jih.

Da nebi nikoga vriedjali, potražiše jim ime izvan jezika onoga naroda, koji se bijaše trudio za sve to, te uzeše imena iz istoga jezika, koj je već dao mètre, ona imena, što znače: deset, sto, tisuću, deset tisuća. Pričuvaše jih o-

Digitized by Google

nakove, kakove jesu; jedva se njih dotaknuvši, samo jim primetnuše s-kraja mètre. Evo jih:

Déca mètre, 10 metara.
Hecto mètre, 100 metara.
Kilo mètre, 1000 metara.
Myria mètre, 10.000 metara.

Ovako za velike mjere. Za malene, nije se moglo služiti istimi riečmi, što bi bilo prouzročilo smetnju, te se povrnuše u latinštinu, Bistrice, koja je takodjer podala svoje izraze od deset, na sto, tisuću. I tako se stvoriše ove:

Decimètre, desetina mètra
Centi mètre, stotnina mètra
Millimètre, tisućina mètra.

Sjećate se, moja djeco, one muke, što ste ju imala svakim časkom s-onimi forinti po 60 krajcara, kojih je svaki vriedio 4 feniga, kako mogaste vidjeti u svojih pismih; s-onimi thaliri po 30 groša, kojih svaki vriedi 12 feniga; tih libra sterlinga po 20 schillinga, kojih svaki opet valja 12 penca; a gdje su i pûdi po 40 libra, a svaka libra po 32 lota. Samo se sjetite svih karikaturnih brojeva, od kojih jedan nenaliči drugomu i kojimi valjalo šepesati kao po skalinah, kojih bi jedne bile visoke šest stopa a druge šest palaca. Sjeti se, ljubezna Bistrice, svih tih hrpa množitba i djelitba, što si jih morala malo prije obavljati, da se izpleteš iz računa, iz kojega se nisi izplela, pa mi recite svi skupa, zar to nije mnogo probitačnija stvar, kada se može pravilno postupati od početka do svršetka, neimajuć kod toga inoga posla, nego umjestiti brojku pod brojku, svaku u svoj red!

Reci der, kumice, klikne Dielković, koji se je dao unesti od rečite žestine svoje kume, prama karikaturnim brojevom, reci der kumice, kako bi ono bilo naredno sbrajati, da bude Bistrica rekla, da treba 60 jedinica za jednu deseticu, 4 desetice da se s-njih načini jedna stotina, 30 stotina za jednu tisuću, i 12 tisuća da treba za jednu deseticu od tisuća!? Zar ne?

Na to su se svi grohotom smijali. Ništa nemože toli ganuti na smieh, kao izliev nenavadne nespodobštine; a u tom si položaju i onda, kada motriš, kako su ljudi ćudne ćudi: srde se, kada se tko smije nepodobštinam, na koje su privikli, s-kojimi su i rasli. (Svršetak sliedi.)

Raznice.

— Nj. c. i kr. ap. Veličanstvo blagoizvoljelo je na predlog bana kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, podnešen od ministra istih kraljevina, prev. riešenjem odobriti, da se u odjelu hrv.-slav. zem. vlade za bogoštovje i nastavu ustroji drugo mjesto odjelnoga savjetnika, te sadašnjega tajnika pomenutoga odjela Janka Jurkovića prem. imenovati odjelnim savjetnikom pučkih i srednjih škola.

— Nova školska godina započela se na 1. o. m. na svih gradskih učionah, kao i na drugih učilištih u Zagrebu. U učiteljstvu neima znatnijih promjena do te, da su na dolnjogradskoj i višjoj djevojačkoj učioni ovom godinom otvorene sve četiri paralelke, te su na prvoj osim prijašnjih učitelja namještena još gg. Andr. Hajdenak i Jos. Šnajder, na posljednjoj pako gdjca. Draginja Dolenčićeva. Gradsko je zastupstvo uresilo višju djevojačku učionu i to višje razrede novimi stolovi i stolci, a nižje klupami po novoj sistemi sve za dvie i dvie učenice.

Digitized by Google

To je posoblje i bojadisano, te sbilja ures školi, — ali žalibože što nisu sobe prema tomu posoblju. Neki su bo razredi smješteni u luknjah, a ne sobah, a jedan u podzemnoj nekakovoj dvorani. Kad će se jednom na dotičnom mjestu uvidjeti, da je zdravlje mladeži najveće blago, a da mračne i vlažne školske sobe zdravlju mladeži ljie neprude. Čudnovato, da se u 19. toli razvikonom vieku još uviek brinu više za vojarne, nego li za škole!

Književnost.

— Esterovi članci u ovom listu pod naslovom „Pogled u lučbu“ štampani su napose, te će kao poučna knjižica osobito odraslijoj mladeži veoma dobro doći. Članovom hrv. pedagog.-književnoga Sbora dostavit će se doskora, a na prodaju ima je po 50 novč. kod upravlj. odbora istoga Sbora, kao i u knjižari Albrechta i Fiedlera.

— Upravo se doštampavaju „Zanovetanja iz devete dietenklase“, od kojih je jedan dio čitateljem „Obzorovim“ poznat. Sadržaj djelcu je sliedeći: Posveta. — Zanovetalčeva ouvertura. — Drobtinje iz neposlane poslanice. — Krasan san. — Poslanica gg. kanonikom zagrebačkim. — Skolastika majčici Eklesiji. — Doričin stric Mikek pravi je zvekan. — Poslanica nar. zastupniku popu Jagiću. (Reminiscencije iz školske i tiskovne debate. Nešto obširnije.) — Zašto bi Dorica htjela opet djevojkom biti. — Poslanica nar. zastupniku dru Vučetiću. (Nastavak Jagićeve poslanice.) — Ja nisam kriv. Djelce to jedino je svoje ruke u hrv. knjizi. S mnogih strana nukan, šiljem ga u sviet s podpunim uvjerenjem, da neće biti nikoga, koji bi pročitav ovu knjižicu mogao reći, da nije u njoj ništa našao, što bi ga razigralo bud na povoljicu bud na ljutost — efekti, brez kojih se satira pomisliti ne može. Tko mi javno prizna, da ga djelo ovo nije onako razigralo, tomu ću novce za knjigu izdane vratiti za nju.

Prijateljem, koji u „dioničkoj tiskari“ u Zagrebu naruče najmanje deset knjižica, zapada desetina bezplatno. Razprodaja povjerena je knjižaram Županovoj i Hartmánovoj. Ciena 50 novčića.

Frane J. Folnegović.

Natječaji.

— Za učitelja na novoustrojenoj učioni u Domagoviću, župe petrovinske. Plata: 315 f., 12 hv. drva, pol rali zemlje za vrt, 6 f. za čišćenje učione, 15 f. paušala i slobodan stan.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Listopada t. g. preč. g. Jakovu Jambrečaku, začast. kanoniku, podarhidjakonu i župniku u Slavetiću (Jaska).

— Za učitelja na trorazrednoj dječačkoj učioni u Prelogu u Medjumurju. Plata: 300 f., 3 hv. drva i udoban (?) stan od jedne sobice.

Molbenice s dokaznicami (Natjecatelji imadu dokazati, da su vješti magjarskomu i hrvatskomu jeziku) šalju se do 20. Listopada t. g. veleč. g. Martinu Laposy-u, namj. podarhidj. i župniku u Prelogu.

— Na djevojačkoj učioni u Novojgradiški kotara novogradiškoga ima se popuniti mjesto treće učiteljice, a na novoustrojenih djevojačkih učionah u Gornjem Raiću kotara novskoga, Vrblju, kot. novogradiškoga i Kobašu, kotara oriovačkoga, mjesto upravljajuće učiteljice.

Sa svakim ovim mjestom spojena je godišnja plata od 300 f., 100 f. stanarine ili stan u naravi, petgodišnji doplatci i obskrba polag obstojećih propisa.

Molbenice s dokaznicami šalju se najdulje do 20. Listopada t. g. onoj c. k. kot. oblasti, u koje području je izpražnjeno dotično mjesto.

— Za učiteljicu na novoustrojenoj djevojačkoj učioni u Novomgradu u županiji belovarskoj. Plata: 300 f., 6 hv. drva, 12 f. pisarskoga paušala i udoban stan.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Listopada preč. g. Ignjatu Klemenčiću, začast. kanoniku, podarhidjakonu i župniku u Novomgradu.

— Za učitelja i orguljaša u Erpenji, Plata: 400 f., za drva 20 for., za bašću odštete 30 f., zatim štolarni pripadci i slobodan stan.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Listopada t. g. veleč. g. Ferdi Krajačiću, podarhidj. i župniku u Kraljevcu (Dubravica).

— Za katoličkoga učitelja na glavnoj učioni u Karlovcih. Plata: 400 for. i 100 for. stanarine.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Listopada t. g. gradskomu magistratu u Karlovcih.

— Za podučitelja u Zlataru. Plata: 300 for. Molbenice s dokaznicami šalju se do konca Listopada veleč. g. Stjepanu Tumpiću, podarhidj. i župniku Pod Belcem.

Listovnica.

G. F. Š. u D. Pošaljite nam cieli članak, da se znademo ravnati glede prostora.

G. Lj. D. u R. S Vami je težko na kraj izaći. U ovoj formi nemože se nikako primiti; Vi medjutim učinite po svojoj volji.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 30. U Zagrebu, 20. listopada 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Hrvatsko sveučilište Franje Josipa I.

Hrvat ima danas svoj najuzvišeniji hram, svoje sveučilište. Hrvat ima dakle učilište, u kom će se pretakati i natakati u rodoljubiva srdca, u bistar i prijetljiv duh cvieta hrvatskoga, budućnosti hrvatske — s-početka mnoga, kašnje pako sva znanja i umienja, što jih duh ljudski izumio, kojim zakone ustanovio i sreći ljudskoj namienio.

A što bi na to pučki, narodnji učitelj?

Samo nekoliko riečij, da ostane i u „Napredku“ spomenak

19-mu Listopadu godine 1874,

kada su se otvorile dveri hrvatskoj mladeži k-rečini, bolje ga reći k-moru raznih znanja i nauka.

Hrvatski pučki učitelj od srdca se raduje najvišjemu hramu znanostij.

A kako da se tomu neraduje, kadno vidi u sebi vrutke vode žive, kadno znade, da je u učiteljstvu hrama najvišjega skup svih izvora. On se tomu hramu veseli u istinu, jer vidi, da mu se izvori negube u začelih svojih, već da se, hraneć polja, livade i dubrave narodnje, stvarajuć potoke i rieke liepom brižljivošću sinova svojih, — svi stvoriše rečinom, vjernim to skladištem, koje će, dok bude krvce i sbora hrvatskoga, pouz-

Digitized by Google

dano i zdravo za uzdarje navlaživati sve one duhove, sva ona srdca, iz kojih pršte trakovi duševni, namienjeni prvomu oplemenjivanju čovjeka.

Hrvatski pučki učitelj pozdravlja svoje sveučilište, jer je uvjeren,

1. da će vrstno njegovo učiteljstvo predavati učenikom svojim svjetiljku takovu, koja će nesamo nositeljem svjetiljke pokazivati staze, vodeće sâmo k-dobru njihovu, već svjetiljke, koje će razžarivati obstojeću tminu cieloga naroda te upućivati cieli narod k-dobru i sreći njegovoj;

2. jer znade, da ukupno učiteljstvo sveučilišta hrvatskoga predobro shvaća uzvišen svoj zadatak, pak da je upravo zato i hotno i mogućno nesamo bistriti um svojim učenikom, već ujedno i plemeniti jim srdca;

3. jer je osvjedočen o tom, da će dično učiteljstvo hrv. sveučilišta umno učeć i sdušno uzgajajuć mladež naroda našega, stvarati s-iste mladeži muže ne samoživce, ne puke materialiste, već muže, koji će i shvatiti i osjećati dostojanstvo čovjeka, muže, koji će umjet i htjet najveću čest stečena si blaga žrtvovati oplemenjivanju srdca si, naobraženju duha svoga, koji će služiti: krasnu, pravdi i dobru.

Ima u Evropi visokih škola, koje ulievaju u srdca i duh mladeži svoje — uzvišeno ime: „čovječanstvo“, „kosmopolitisam“. Prekrasno! Al se znade, da se upravo isti učitelji i njihovi učenici brinu ponajviše za sebe, sve pako druge narode žele što prije progutati.

Hrvatski pučki učitelj i u tom pozdravlja sveučilište svoje i njegove rodoljubive učitelje, jer je podpunoma uvjeren, da će sva visokoučena gospoda učitelji hrv. sveučilišta sve svoje umne sile upotrebljivati na to, da stvore prije svega poštene, umne i rodoljubive Hrvate; da si učenike uvjere o znamenitosti stare naše poslovice: „bližja je košulja nego haljina“, pak da neće opovrći liepom i prikladnom položaju našemu naukom, što ju izustio zlatousti Talijan ovako:

„Prima padron di casa in casa mia,
poi cittadino nella mia città;
Italiano in Italia, e così via
discorrendo, uomo nell' umanità. —

Di questo passo do vita per vita,
abbraccio tutti, e son cosmopolita.“

Što će reći: hoću da budem prije svega gospodar svojoj kući, onda gradjanin u gradu svojem; Talijan u Italiji, a povuci tako dalje — čovjek u čovječanstvu.

Kada sam već tuj, voljan sam onda dati život za život, — sve ću grliti, eto me onda i kosmopolitom!

Digitized by Google

Hrvatski je učitelj podpunoma uvjeren, da će iz hrvatskoga sveučilišta izhadjati muževi, koji će slastno izušćivâti rieči: „narod hrvatski, domovina hrvatska“, koji će znati, nije dosta željeti samo domovini svojoj da bude krasna, moćna i sretna, već da je svakomu rodoljubu dužnost predavati istoj si domovini sva najplemenitija osjećanja, sav um svoj, dà i život svoj. A sveta je istina, onaj samo narod ima moćnu i sretnu si domovinu, koj shvaća domovinske si dužnosti.

Raduj se pučki učitelju liepu napredku naroda svoga! Raduj se tim većma, što je sve što imaš plod vruće rodoljubivosti sugradjana tvojih, naroda tvoga! Raduj se, što znadeš, da ti domovina milostinju drugim rado dieli a sama je neprima! Raduj se, što imaš svoje „hrvatsko sveučilište“, kojega utemeljitelju, branitelju, kojega zaštitniku: „Slava!“

Osnova zakona o zdravstvu u hrv. saboru.*

Prije nekoliko dana predala je vis. vlada saboru na razpravu osnovu zakona ob uredjenju zdravstva. U toj osnovi ima jedan §, u kojem se nabrajaju putevi, stanovi itd., što će naime imati sve dotični lječnici nadgledati. Pročitav taj § pomislih, da se medju stanovi razumievaju i školske sgrade, nu nebi bilo sgorjega, kad bi se tamo upravo reklo: „školske sgrade“, gdje veću stran godine djeca, krv krvi občinara, prosjedi. — Pa upravo se iz zdravstvenih obzirâ na škole dosele slab ili bolje rekav nikakov obzir nije uzimao.

Nezaboravni nam Ivan Dežman u svom predavanju „Škola prema zdravlju“ reče: „Bilo je, a i jest još mnienje u mnogih naših občina, da je „za školu svaka kuća dobra“. Jedino na što bi se možebit gledalo jest to: da nepada kiša u nju. Vele občinari, da diete neostaje dugo u školi, pa ona dva tri sata može lahko izdurati u kakvoj god kućerini, koju občina ni za što drugo rabiti nemože. Neobziru se takvi ljudi na to, da može makar i privremeno, al svakdanje djelovanje na tielo od trajnih, pače doživotnih posljedicâ za pojedinca biti.

Težko bi bilo upuštati se u razsudjivanje takve učione, jer joj nebi ni slamke na krovu čitave ostavili; težko bi i druge novije sgrade, koje se još uviek, žalibože, bez lječničkoga savjeta grade, kritizirati, to ćemo voliti govoriti ne o školskih sgradah kakve u nas jesu, već kakove bi imale biti.“

Tako ju izrekao nezaboravni dr. Dežman, koj je sbilja ljubio svoj narod; rekao ju onako u brizi, da nam se mnogo zdravo sjemence u školi neizkvari morda za uviek. — Pa da se u buduće nebudu gradile školske sgrade kao prve

---

* Dok je ovaj članak bio u štampi, prihvatio je sabor en bloc čitavu osnovu: nu ako i nisu u samu zakonu naročito napomenute školske sgrade, nadamo se, da će vis. vlada u provedbenih naredbah zdravstvenim organom preporučiti osobitu pažnju na stanje škol. sgrada sa zdravstvenoga obzira. Ur.

*

Digitized by Google

i najvažnije u svakoj občini bez lječničkoga savjeta; pa da se i već obstojeće šk. sgrade pod što strožiji lječnički nadzor stave, nebi bilo sgorjega, da se to u zak. osnovi naročito napomene. Zato ovim smjerno gg. zastupnike naroda molimo, da to učine.

Koliko je već u nas školâ sagradjeno; koliko je stotinâ ljudij danomice kraj njih prošlo, ni nepomislivši na to: da li odgovara svojim uredjenjem zdravstvenim propisom. — Kod školâ se obično gleda na vanjštinu; vanjski lik i vanjsko njezino uredjenje obično je ono, na što se gleda! — Koliko ima školâ, koje izvana liepo uredjene, unutrašnošću svojom, kao: tjesnoćom, vlažnimi zidovi truju zdravlje nevine mladeži.

Dan danas nastoje gradovi i njihova zastupstva iz obzira zdravlja smjestiti svoja groblja čim dalje od grada; dapače neki zabrinuti za zdravlje svojih sugradjanâ, pomisliše na sažiganje lješinâ; pa ipak ima kod nas školâ, koje su tik groblja, a znam školu, koja je jednim svojim dielom upravo u groblju. —

Znam nadalje i takovih, koje su tik močvara, pa k tomu su još drvenjare. U zimi, u vlažnoj godini, može se svatko predstaviti, kako se tû učitelj s djećicom pari, dà, kuha u takovoj školi. Uz to si pomisli mokru obuću od tolike djece, pa ćeš imati sliku takove škole.

Znam školu u mojoj blizini, koja bi prije za sve drugo bila, nego za školu; pak neznam, da li je u njoj i kada lječnik bio, da ju pregleda; van morda na izpitu, ili drugim kojim slučajem.

Na ventilaciju, toplotu i čistoću zraka niti se negleda žalibože u naših školah; to je u nas deveta briga. — Da se broj djece ima ravnati prema prostoru škole, nitko ni nemisli, već se to u nas sudi i izriče onako prema broju klupâ.

U nas ima množina školâ, gdje djeci dolazi svjetlost iz desne strane, tako da si djeca zastiruć desnom rukom, čine sjenu, pa tako kvare vîd. Pisac ovih redakâ rekao je poslie I. učit. skupštine u družtvu, da bi se prema Dežmanovom predavanju imale škole modro-svjetlom bojom okrečiti, pak mi se reklo: da su to trice i sitnarije, kojih se pametan čovjek okaniti mora.

Uzmimo nadalje klupe; koliko ima školâ, tolikovrstne su i klupe. — Čim su jeftinije i cienije, tim su bolje; izkrivljenje kostijû dakako nuzgredna je stvar!

Ja sam toga mnienja, da bi svaku učionu u kotaru imao dotični lječnik više putâ kroz godinu pregledati, o tom višju vlast izvješćivati, te prema izvidjenju učitelju, školskomu odboru, naputke, savjet i predloge podieljivati.

Svaki čas ćeš čuti i slušati ovu: Učitelj obično doživi veliku starost, jer ga zdrava para, — što ju djeca izdišu, pomaže i jača! — A znamo svi, da dišući udišemo kisik, a izdišemo mimošav ostala ugljikovu kiselinu, koja zdravlju hudi, ako je ima u zraku više nego dvotisući dio. — Kad se dakle ono za zdravlje koristno uzimlje, što je upravo škodljivo i štetno, to nije čudo, da mnogi niti nesanjaju, da valja staviti škole pod strogi lječnički nadzor.

S-toga još jednom molimo gg. zastupnike, da na to kod zdravstvene osnove obzir uzmu u interesu i učiteljâ i šk. mladeži, budućega nam naroda.

K—i.

Digitized by Google

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Dalje.)

U drugoj sjednici imalo se još razpraviti III. pitanje, naime: „Da gradjanske škole svojoj uzvišenoj zadaći zadovolje i pravi ugled u narodu steku: što je nuždno u tom pogledu učiniti?“

Izviestitelj Tomislav Jozičić, gradj. učitelj u Petrovaradinu, napominje najprije, da nam već poviest pedagogije dokazuje, od koje su vriednosti gradjanske škole, premda nebijahu onako uredjene, kako bi trebalo. Tek koncem 18. i 19. vieka počele se u Njemačkoj širiti bolje uredjene gradj. škole, a sada su uvedene i u Vojnoj krajini, a uvesti će se doskora i u drugom dielu domovine. Ako se u nas i kasno uvadjaju, tješimo se tim, da je „dobro“ uviek dobro došlo, makar to i kasno bilo, a „zlo“, kadgod došlo, vieke je prerano došlo. Ako su te škole kod nas tek u razvitku, to ipak možemo od njih suditi, u koliko našemu narodu odgovaraju, i što jim manjka i što bi trebalo, da jih narod obljubi. Nu nevalja nam samo kuditi, nego i kazati, što i kako da se popravi, kaže bo čuveni pedagog Kehr: „Es ist keine Kunst zu tadeln, sondern etwas Besseres zu schaffen.“ Gradjanska je škola zavod, kojim se djeci kako mogućih tako i siromašnih roditelja, koji neimaju dovoljno sredstva da šalju svoju djecu u višje zavode, pruža liepa prilika, da se priprave i naobraze za gradjanski život. Duh vremena napreduje, a mi moramo s njim jednakim korakom, i nesmijemo da bi zajedan za njim zaostali. Istina je doduše, da nam se obrt i trgovina prilično diže, ali priznati moramo, da je još uviek u velikom nazadku spram drugih zemalja. Ali nije se tomu ni čuditi, kad skoro polovica obrtnika nezna ni čitat ni pisat, a i medju trgovci liepi bi se broj takovih sakupio, a o drugom znanju neima ni govora. Tko će dakle moći zanijekati, da i zemljodjelcu i obrtniku i trgovcu bolje naobrazbe netreba? Treba dakle škola za bolju naobrazbu gradjana, pod kojimi nerazumievam samo stanovnike gradske, nego svakoga i sliednjega državljanina. Da budu pako te škole posebnim okolnostim, u kojih se naš narod nalazi, odgovarale, predlažem sl. skupštini sliedeće rezolucije, da ih prihvati. (Čita rezolucije.)

Pošto se nije nitko javio za generalnu debatu, prošlo se na specijalnu. Čita se dakle 1. rezolucija, koja glasi: „Gradjanske škole imaju biti u svih mjestih, gdje se nalaze, obveznimi školami za mladež, koja nepredje na sredńje koje učilište, do navršene joj 14. odnosno 15. godine.“ Iza kratke obrazložbe izvestiteljeve prihvaćena bi bez svake daljnje debate.

Drugu rezoluciju (U gradjanskih školah ima se mladež naobrazivati u svih znanstvenih disciplinah za praktičan život, a ujedno u toliko se usposobljavati, da može i prelaziti bez uštrba cilja gradjanske škole i vremena u višje razrede realke i gimnazije) poprati izviestitelj oduljim sborom. Naglasi osobito, pošto se naša mladež ponajviše posvećuje gospodarstvu, ali i zanatom i trgovini, da se mora na sve dovoljan obzir uzeti. Predmeti da se netjeraju znanstveno, nego čim više praktično. Zemljopis n. pr. da započme domovinom, pa onda da se po-

Digitized by Google

znavanje zemlje postupice širi, iz poviesti da uči mladež najprije poznavati sadanji viek, onda srednji a najposlje stari. Osobito da se pozornost posveti gospodarstvu, ali da se netjera svikud po jednom kalupu, nego da se uzme obzir na razne predjele domovine, na njihovo podneblje i njihove proizvode. Ali uz sve to valja opet naukovnu osnovu tako udesiti, da će moći mladež i prelaziti na srednje škole, a da nebude mladeži put zapriečen u gimnazije, neka se dade prilika onim, koji upravo žele, da uče i latinski. Napokon, da bi valjalo uzeti obzir i na graditeljstvo kao predmet za našu domovinu osobito važan. Skupština prihvati ovu rezoluciju bez svake preinake; isto tako i 3. i 4, koje glase: Sve sadanje dolnje realke imaju se pretvoriti u gradjanske škole, budući dobro uredjene gradjanske škole bolje zadovoljavaju potrebam našega naroda. — U svih gradjanskih školah ima se predavati latinski jezik, ali fakultativno.

Kod 5. rezolucije (Plaće gradjanskih učitelja neka su prema zaključku I. obće hrv. učit. skupštine za 100 for. veće od plaće najvišje klase učitelja običnih pučkih škola) zapodjela se nešto žešća debata. Iza kako je izviestitelj nastojao dokazati, da gradjanskim učiteljem treba plaću povisiti, jer moraju sve svoje sile napregnuti, ako hoće da valjano svomu zvanju odgovore, te si nemogu nikojim drugim načinom što zaslužiti, ustade M. Stojanović na obranu pučkih učitelja, dokazujuć, da treba ponajprije pučkim učiteljem plaće povećati, a onda istom gradjanskim, pučki bo učitelji da imadu ogromnu zadaću, a najkukavnije su plaćeni. (Burni živio).

Glaser se slaže s rezolucijom i misli da nestoji u opreci prama Stojanoviću. Gradjanska je škola nova institucija, pa ako hoćemo da nam ju narod obljubi, treba da na njoj posluju bolji učitelji. Bolje pako sile, više naobražanje mora se i bolje platiti.

Modec kaže, da je lahko želit dobre plaće, ali žalibože, kad neću željam našim udovoljiti. I on bi želio pučkomu učitelju, i to onomu u 1. razredu najbolju plaću, bolju nego ikojemu drugomu učitelju, ali što ćemo kad je već u običaju, da učitelje višjih škola bolje plaćaju, nego one na nižjih, ma oni upravo manje radili i manje se mučili, nego li ovi. Ali se mora obzir uzeti i na pripravu, koja se od jednih i drugih zahtieva. Ako će se zahtievati jedna priprava za jedne i druge, neka im bude i jednaka plaća, nu dočim se zahtievaju od gradjanskih učitelja još posebni izpiti, pravedno je, da im se razmjerno prema tomu povisi i plaća. (Odobrava se.)

Pošto je još i izviestitelj branio rezoluciju, prihvati ju skupština bez promjene, a isto tako i 6., koja glasi: „Sve gradjanske škole imaju biti osmorazredne i providjene s dovoljnim učiteljskim osobljem, valjanimi knjižnicami i dovoljnimi učili. Uza to ima se za uzdržavanje knjižnice i učila opredieliti godišnji paušal.“

Napokon dodaje izviestitelj još sliedeću rezoluciju: „U mjestih, gdje neima višjih djevojačkih škola, mogu i djevojčice polaziti gradjanske škole, a kod svake takove gradj. škole ima se namjestiti najmanje jedna učiteljica za ručno djelo i nauk o kućanstvu.“

Digitized by Google

Glaser se protivi tomu, da višje razrede polaze djevojčice zajedno sa dječaci, nego da bi trebalo otvoriti u takovih mjestih posebne paralelke za djevojčice.

Basariček misli, da se to pitanje nemože riešiti tako na brzu ruku. O tom da bi valjalo razpravljati na budućoj učiteljskoj skupštini.

Skupština prihvati i ovu posljednju rezoluciju i tim bi druga sjednica završena. (Dalje.)

Izkaz

prinosaka, uplaćenih u blagajnu učiteljske „Zadruge“, počam od 1. Siečnja t. g.

Preuzviš. g. nadbiskup Mihalović, kao utemeljitelj 50 st., p. n. gg. Jawand Hinko kao ut. 50 st., Matošek Mio, kao ut. 50 st.. Kraus Ferdo, kao ut. 50 st., Živko Vukasović kao ut. 10 st., Zeininger Benjamin kao ut. 10 st.

Lončarić Ivan, Bezuk Mijat, Korbar Franjo, Pomper Mirko, Hudec Stjep., Arnold Antun, Dugački Stjepan, Klobučar Josip, Pravica Nikola, Bota Ivo, Sajko Juraj, Basariček Stjepan, Ljubić Dinko, Irgolić Ante, Ivkanec Tomislav, Janzon Stjepan, Baboselac Matija, Šah Ivan, Klaić Franjo, Modec Ljudevit, Filjak Pavao, Benković Janko, Kovačić Ivo, svaki kao redoviti član po 3 st.

Jambrešić Josip, Vlašić Vastroslav, Kobali Milan, Dobrovoj Stjepan, svaki kao redoviti član po 1 st. 50 n.

Kuten Juraj 7 st., Vrbanec Mio 4 st. 50 n., Jerand Ivan Nepomuk 6 st., Laksar Ivan 2 st., Špoljer Mijo 9 st., Tomšić Ljudevit 10 st., Šmidt Makso 5 st., zagrebačka štedionica i zalagaonica 25 st., Cerovski V. 3 st., rodoljub izpod Kalnika 10 st.

Čisti iznos tombole u Zagrebu 300 st., čisti iznos plesa u Karlovcu 150 st.

Tečajem ove godine dakle unišlo:

Od utemeljitelja	210 st.	—	n.
Od redovitih članova	113 „	50	„
Od podupiratelja	43 „	—	„
Od zabava	405 „	—	„
Kamate polugodišnje	526 „	43	„
Ukupno	1307 st.	93	n.
A izdalo se na podpore sirotčadi	1073 „	94	„
Nabavilo se 300 hrv.-slav. razteret za	238 „	80	„
Izdalo se ukupno	1312 st.	74	n.

Imetak „Zadruge“ sastoji se za sada:

U hrv.-slavon. razteretnicah	18870 st.	—	n.
Na hipotekah	1811 „	93 1/3	„
U državnih obveznicah	300 „	—	„
U štedionici uloženih	880 „	87	„
Na dugu	45 „	81	„
U gotovu	25 „	38	„
Svota	21933 st.	99 1/3	n.

U Zagrebu, 8. Listopada 1874.

Ante Irgolić,
blagajnik.

Digitized by Google

Raznice.

— Jučer je ovdje otvoreno uz veliko slavje hrvatsko sveučilište Franje Josipa I. Širio taj hram znanosti luč prosvjete po svem slavenskom jugu, da nestane mraka, a udari se čvrst temelj napredku i slobodi!

— Promjene u učiteljstvu. G. Vorgić, realni učitelj u Gospiću, a kasnije imenovan učiteljem za jezikoslovno-zemljopisnu struku na višjoj djevojačkoj učioni u Karlovcu, zahvalio se na tom posljednjem mjestu, te ostaje i nadalje u Gospiću. Za učitelja na višjoj djevojačkoj učioni u Varaždinu izabran je g. Franjo Šćepanek, za učiteljicu ručnoga djela na istom zavodu gdjica Draginja Dolenčićeva, dosada učiteljica na paralelki na višjoj djevojačkoj učioni u Zagrebu, a za gl. djev. učionu izabrana je gdjica Stjepana Klaićeva, dosad učiteljica na dolnjogradskoj djev. učioni u Osieku.

— Pomanjkanje učitelja u Štajerskoj i kakovi su izgledi u tom pogledu kod nas. Pomanjkanje učitelja postalo je u najnovije doba pitanjem od velikoga domašaja u cieloj Cislajtaniji, a osobito pako u Štajerskoj. Da se tomu doskoči, poprimila se okružna zastupstva te zemaljski sabor raznolikih sredstva. Tako su ustrojena dva državna učiteljišta u Mariboru i Gradcu; 600 učitelja podielilo je remuneracije po 50—100 f., mnogim su uredjeni stanovi, a drugim opet, osobito u gorskih predjelih, odredjeno gorivo i posvet. Nu uza sve to vidi se iz ovogodišnjega izkaza, da je lani od 1272 sistemizovanih učit. mjesta ostalo praznih 140, a 230 ih samo provizorno popunjenih. K tomu je još podigao zem. sabor više štipendija za pripravnike, učiteljem povisio je plaće za 100 i 150 f., a u glavnom gradu za 200 for. Plaće dakle sad iznose u Štajerskoj 550, 600, 700, 800 i 900 for. Privremeni učitelji dobivaju 60—70%, a definitivno namješteni podučitelji 80%. Od 1. Svibnja dobivaju dakle plate u Gradcu: 8 ravn. učitelja po 1000 f., 47 učit. po 900 f., 23 poduč. po 720 f. Na školah prvoga razreda: 20 ravn. učit. po 900 f., 49 učit. po 800 f., 33 podučitelja po 640 f.; na školah drugoga razreda: 69 ravn. učit. po 800 f., 105 učit. po 700 f i 95 podučitelja po 560 f.; na školah trećega razreda: 112 ravn. učit. po 650 f., 246 učit po 600 i 137 podučitelja po 480 f.; na školah 4. razreda: 99 ravn. učit. po 550 f. i 199 učit. po 550 f. i 101 poduč. po 440 f.

Tomu nisu priračunani ni funkcijonalni ni petogodišnji doplatci. U Štajerskoj su sada sistemizovana 1343 učit. mjesta. Plata za nje iznosi 826.530 f. K tomu jošte valja pribrojiti 12.000 f. za kvinkvenalke, a 25.000 f. za nagrade učiteljem vjere, tielovježbe i učiteljkam ručnoga djela. To je sigurno u svem liepa svota za zemlju, koja broji 1,000.000 stanovnika.

Pa uza sve to nedostaje učitelja, osobito pako u Gornjoj Štajerskoj, akoprem su ondje sva mjesta stavljena u prva tri plaćevna razreda.

A kakovi su izgledi kod nas? U ovogodišnjoj petrinjskoj skupštini čuo se glas, da ima u Krajini okružja, u kojih je popunjena jedna trećina mjesta tek s učitelji za nuždu. Kod nas se za sad neopaža ta nužda za učitelji, ali što će biti, kad bude valjalo izvesti novi zakon, te podići u svakom mjestu školu, gdje imade preko 40 sposobnjaka, a u mnogih mjestih, gdje je sada jedan učitelj, radi velikoga broja djece namjestiti i drugoga i trećega učitelja. Nit u Krajini niti kod nas i novim zakonom ustanovljene plaće nisu takove kao u Štajerskoj, koje bi kadre bile zamamiti mladiće, da se posvete tomu zvanju. Ali Krajina ipak nešto čini, da se doskoči zlu, koje sve to više diže glavu. Ona pruža podporu učit. pripravnikom u obilnoj mjeri. Tako je lani podielila 63 pripravnikom u Petrinji i 45 pripravnicam u samostanu u Zagrebu štipendije po 200 f., ukupno dakle 21.600 f. A koliko se izdalo kod nas u tu svrhu? 4 pripravnika uživahu štipendij po 120 f., 6 ih po 73 f. i 50 n. i 4 podporu od nadbiskupa po 60 f., ukupno dakle 1161 f. Koja razlika! Ali prema tomu vidi se i uspjeh, dočim se je, kako čujemo, prijavilo u petrinjskom učiteljištu u 1. razred preko 40 pripravnika, javilo se ih u Zagrebu u 1. tečaj ciglih 12. Krajnja je dakle nužda, da i naša vis. vlada u tom pogledu nešta učini, ako nećemo, da i uz novi školski zakon radi pomanjkanja učitelja zaostanemo u školstvu?

Natječaji.

— Početkom školske godine 1874/5 imaju se u kr. učiteljištu zagrebačkom podieliti četiri podpore po 120 f. i tri podpore po 73 f 50 n. na godinu za one mladiće, koji se posvećuju pučkomu učiteljstvu u Hrvatskoj i Slavoniji. — U tu svrhu razpisuje se ovim natječaj do 20. Studenoga 1874. — Natjecatelji za te podpore imaju svoje na kr. zem.-vladni odiel za bogoštovje i nastavu upravljene molbenice podkriepiti krstnim listom, školskimi svjedočbami o dovršenoj sa dobrim uspjehom maloj gimnaziji ili maloj realci, lječničkom svjedočbom o podpunom zdravlju i vlastoručno pisanim i podpisanim očitovanjem, da će u slučaju, ako postignu koju od razpisanih podpora, barem deset godina u Hrvatskoj i Slavoniji učiteljevati. — Tako podkriepljene molbenice imadu se do naznačenoga roka putem dotičnoga školskoga ravnateljstva podnieti duhovnomu stolu nadbiskupskomu u Zagrebu.

Od kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odiela za bogoštovje i nastavu.

U Zagrebu, 9. Listopada 1874.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 31. U Zagrebu, 1. studenoga 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Dalje.)

Treća obća sjednica.

Iza kako je predsjednik otvorio sjednicu, predloži M. Stojanović, da se od strane skupštine podupre spomenica, što su ju oba učit. družtva „Hrv. ped. knjiž. sbor" i „Nar. škola" podniela saboru s molbom, da bi isti neke paragrafe zakonske osnove za pučke škole promienio, te da se u to ime skupština obrati na predsjedničtvo sabora sliedećom brzojavkom: „Obća hrvatska učiteljska skupština pridružuje se u ime svega hrvatskoga učiteljstva molbi, što su ju zagrebački učitelji u svojoj spomenici podnieli visokomu saboru."

Truhelka na to primjećuje, da se u dodatku ote spomenice tako rekuć preporučaju internati, dočim ih skupština samo za nuždu pripušta, pa se čudi, kako su pod tim dodatkom podpisani zagrebački učitelji, koji su jučer glasovali proti internatom.

Posavec zatim razjasnuje, kako su se zagrebački učitelji složili u tom, da podpišu i podnesu saboru samo spomenicu, i da su na dotični arak naročito napisali, da podpisuju spomenicu i ostavili ga ravnatelju Fr. Klaiću, da on sve obavi. Na dodatak nespadaju dakle podpisi, a da su onamo dospjeli, moglo se je dogoditi same nekakovom pometnjom. *

Pošto je još Basariček predložio, da se dodatak neprimi, prihvati skupština samo spomenicu, a u brzojavku naročito da se uvrste rieči „bez dodatka".

Predsjednik predlaže skupštini, da se prije svega uzme u pretres štatut ob uredjenju centr. odbora, pošto nije vrieme dopustilo, da se u odsječnoj sjednici pretrese. Mijat Stojanović ga pročita, a Buzolić preporuči skupštini, da ga prihvati en bloc, i tim da se nekim načinom dade pouzdanica centr. odboru, koji tako otčinski i savjestno djeluje na polju školarstva i to s uvjerenjem, da razborito postupa kod sazivanja i priredjivanja učiteljskih skupština i da u svakom obziru zasvjedočuje neumoran rad, a napokon preporuči taj svoj predlog i poradi kratkoće vremena.

* Dokazalo se kasnije, da su samo pometnjom prigodom štampanja dospjeli podpisi pod dodatak, a g. Klaić da nije rukovodio štampe. Ur.

Digitized by Google

M. Popović Šabčanin slaže se s predgovornikom, te naglasuje, ako je skupština u rukuh rodoljubivih, obrazovanih učitelja, ljudij od vida, da će sve ići liepo svojim tokom, a u protivnom slučaju i najbolji će zakoni u rukuh nerazboritih ljudij ostati prazni i oskudni.

Skupština prihvati jednodušno predloženi štatut.

Prošlo se zatim na 5. pitanje: „Što da za uzdržanje dobre discipline čine škola, dom i država?“

Izviestitelj Grga Paulić. Sve se više širi mnienje, da disciplina u školah nije kakva bi biti mogla i biti morala, dapače da sve lošijom postaje. Od prieke je dakle potrebe, da se tomu ne samo na kraj stane, nego da se takodjer potraže i nadju sgodna sredstva, kojimi bi se dobra disciplina uzpostaviti i uzdržavati mogla. Dobrom disciplinom ima se pitomac pripraviti za obuku; on ima naviknuti, da marljivo školu polazi, da bude poslušan, pazljiv, pokoran, uljudan itd.; kroz disciplinnu treba da postane jednom dobrim i značajnim gradjaninom, valjanim članom čovječanstva. Nije pako tako lasno i najvještijemu pedagogu priučit djecu uz naravnu živahnost na sve te krieposti, tim više, što djeca donesu mnogo mana sa sobom u školu, pa što se i družeć medjusobno prisvoje raznih mana od druge pokvarene još djece. K tomu dolaze i krivi nazori o slobodi, koja da naime sastoji u samovolji. Tomu se može samo lieka naći, ako dom i škola složno rade. Nabraja za tim sve, u čem roditelji već za rane dobe grieše, te više školi na uštrb rade, nego da ju podpomažu. Navodi nadalje, da bi i občina i družtvo u obće imalo se zauzimati za javni uzgoj i podupirati školu, kako se nekoč radilo za Solona u Ateni.

Nabrojiv onda sve, što je činit i kako se je vladat učitelju, da se uzdrži dobra disciplina, uze dokazivati, da se i država ima za to brinuti, da se mladež što bolje uzgoji, pa da ima u tom pogledu školu podpomagati. Država da bi to imala činiti nesamo u interesu naroda, nego i u svojem vlastitom. Država treba dobro uzgojenih i značajnih žitelja. Što ima država od čovjeka, koga 10 do 20 godina u zatvoru hrani? Nebi li bolje bilo, da je barem polovicu od onoga, što ju u zatvoru stoji, potrošila na njegov bolji uzgoj, te bi bila onda uzgojila istim troškom čovjeka, koji bi bio kadar obavljati razne poslove i državi i čovjećjemu družtvu! Država nebi dakle smjela štediti na školah, kao što sada štedi a ponajviše na vlastitu svoju štetu. Spominje nadalje, da su lošoj disciplini mnogo krive i školske sgrade, osobito onakove, u kojih neima stana za učitelja, koji bi na učenike prigledavao, pa i one, koje su pretiesne, te bi zato trebalo, da bude u svakoj školskoj sgradi i učiteljski stan; da je na školah, koje se od više razreda sastoje po jedan učitelj više namješten, pa da se klatareća mladež nadzire po redarstvenih organih, a prema potrebam da se skoro dobije školski disciplinarni zakon; onda bi se time mnogo doprinielo za uzdržavanje dobre discipline.

Veliki je uzrok razklimanoj disciplini i to, što su učenici odviše slobodni, a učitelju odviše ruke svezane. Učitelju je uzeto svako povjerenje, te je stavljen pod mnogobrojnu kontrolu i tutorstvo. On ima množinu nadziratelja, koliko ih

Digitized by Google

još nikada imao nije; a svi su dakako iznad njega, svim se pokoravati ima, pa tako se sbiva, da je podvržen ljudem, koji sami škole nikada polazili nisu. Ele svi ti nadziratelji nisu još popravili nijednoga učitelja, koji popravka treba; a onaj, koji je na svom mjestu, netreba tih kontrola, njemu je najbolja kontrola njegova savjest. Nije proti svakomu nadzoru, nego želi, da ti nadziratelji nastoje malo po malo izposlovati, da bude učitelj u školi slobodniji, a da nebude raja kao sada.

Predsjednik opomenu govornika, da se više stvari drži, a on nastavi: „Raznio se po školah glas: Nesmije učitelj šibati! Ako će te zatvoriti, mora s tobom ostati!“ Mi smo inteligentni ljudi, pa neka bi se saznalo, da nam poglavarstvo ništa učiniti nemože i nesmije, ja kriv, ako se nebi i mnogi učitelj, osobito nesavjestniji — promienio. Može li se morda od djece što drugoga očekivati?

Dokazuje nadalje, da je neobhodno potreban disciplinarni zakon, koj bi se imao izraditi i podnieti vladi na odobrenje. Po njem bi se imalo postupati čim više moguće humanitarnim načinom, ali za izvanredne slučajeve nebi sigurno škodio niti suvišan bio i strožiji zakon. Kazne su obstojale od početka svieta, pak ih ima i danas. Zakon je još do prije nekoliko godina kaznio odrasle batinom, a malene šibom. Hvala Bogu, da je to prestalo, a to zato, jer su se te kazne mnogo samovoljno rabile. U novije doba uvelo je za odrasle zločince tamnice i novčane globe, kojih se oni više boje nego li tjelesnih kazna. A što je dobila škola mjesto šibe za opaku djecu? Ništa, baš sasma ništa! Pa k tomu nam još ljetos izdanim disciplinarnim zakonom i ono uzelo, što no se u svakoj dobroj učbi kao shodni načini za držanje dobre discipline navode i upotrebljivati dopuštaju. Predlaže zaoto, da se izabere odbor, koji bi imao sastaviti disciplinarni zakon. Navadja za tim, kako sada stojimo sa kaznami: Šibom se kazniti nesmije u nikakovu slučaju; klečanjem kao kaznom oskvrnjuje se bogoštovje i škodi zdravlju; o stajanju veli se, da takodjer nije zdravo; kad učeniku dadeš, da što prepiše, on ti kaže: neimam pera ni papira, pa ti mu valja samu dati jedno i drugo ili od kazne odustati, a zatvorom kazniti dopušteno je samo pod uvjetom, na koji učitelj pristati nemože. Učitelj naime ima da sam nadzire zatvorenu djecu ili da sam sebe s djecom zatvori; a po čem on to neće, to je liepim, finim načinom dokinuta i ta kazna. Koliko bi se uzničara još iza 24 sata u zatvoru našlo, kad bi se sudovom zakon izdao, da sudci moraju sa kaznjenici u zatvoru sjediti. Tu bi se barem liepa svota prištediti dala, a kod učiteljstva puka je to sekatura.

Ako se pako ima tjelesna kazan sasvim dokinuti, onda bi trebalo drugih sredstva, tako n. p. medju inim u svakoj školi posebna jedna soba za zatvaranje opakih dječaka. Ta bi se soba imala urediti, kao i svaka druga škol. soba, te biti postavljena tik podvornikova ili tik učiteljeva stana. Tim bi se neposlušna djeca mogla pričerati, da zanemareno nauče, neizradjenu zadaću izrade.

Razpravlja dalje o tom, tko imade pravo kazniti, te naglasuje, da je to nepobitno pravo roditelja i skrbnika. Pa što onda, ako ovi učitelja ovlaste, da

*

Digitized by Google

u nuždi ma i tjelesnu kazan upotriebi? Dokazuje za tim, da disciplinu ništa tako nenarušuje, nego kad mladež znade, da učitelj nesmije tjelesno kazniti, ali ako će koga kazniti zatvorom, da se mora s njim sam zatvoriti. Napokon napominje kao veliku manu i to, što zakon doduše sili roditelje, da djecu šalju u školu, ali se ostavlja djeci na volju, da u školi uče ili neuče. U tom slučaju da bi bolje bilo, da se onaj, koji se ništa neuči, rieši od polazka škole, nego da još i druge okužuje. Ako pako to nesmijemo, valja svakako lienjake na rad pritjerivati.

Izviestitelj pročita za tim poznate već rezolucije, a onda se započela generalna debata, koju otvori prvi Buzolić. Neshvaćam, veli, taj toliki strah od prevelike slobode, kojega izviestitelj u svojoj obrazložbi tako naglasio; već moje same haljine dokazuju, da nisam prećeran slobodoumnjak, ali me ipak taj strah od prekomjerne slobode nezadovoljava. Što se tiče tjelesne kazne, kazat ću svoje nazore kod specijalne debate, a sad želim samo neke točke bolje razjasniti. Navadja za tim kao velik uzrok lošoj disciplini prepunjene razrede i neshodne školske prostorije u obće.

Dr. Bakić drži, da nije shodno uvadjati u diskusiju pitanja, koja ima riešiti nauka, pa da bi upravo opasno bilo po skupštinu, da nešto naprečac izreče, čim bi se mogla kasnije blamirati. Ako se već hoće, neka se o tom govori i vieća, ali nije podnipošto za to, da se što dekretira kao disciplinarni zakon.

Mil. Popović. Pitanje o tom, kako da se dobar red uzdrži u školi, već odavna zanima pedagoge, ali je još uviek neriešeno, pa se ni neda tako lasno na čistac izvesti. Tuj se mora ponajprije obzirati na okolnosti, jer neće za svaku pokrajinu i kraj isto valjati. Gdje je nastava uzorna, tuj je i kazna suvišna, ako pak učitelj govori o stvarih, koje djeca nemogu pojmiti, uzrok je neredu učitelj i nastava. Stoga preporuča kod rješavanja toga pitanja veliku opreznost. Navadja nadalje, da ima mnogo specija kazne, koje nisu nabrojene u rezolucijah, a po analogiji bi trebalo, kad se već govori o kaznah, da se ide od manjih kazna na veće. Izjavljuje se napokon u obće proti kaznam, a naročito proti tjelesnoj kazni. —

Posavec. Neke od predloženih rezolucija tako su udešene, da je težko o njih govoriti, a osobito o onoj, koja govori o tjelesnoj kazni. Primimo li ju, proglasit će nas barbari, natražnjaci; — a neprimimo li ju, što ćemo onda s onom najgorom i razuzdanom djecom, koja nas svakom prilikom upravo zlobno prieče kod nauka, te su na uštrb školskoj obuci? Bilo bi dakle najbolje, da puštamo tu stvar pedagogijskoj vještini i uvidjavnosti dotičnoga učitelja, te da se on s kaznami posluži i u buduće, kako najbolje znade. Dobro nam je još u pameti, kako se nekoč batinjalo, pa kakav imamo pojam o onih školah; a sada opet da se sami povraćamo u onaj viek? Čim bude više i bolje naobrazbe, tim će više nestajati batina u školi. S toga sam proti tim rezolucijam.

Pošto još Buzolić napomenu, da nebi trebalo zabaciti čitave rezolucije, nego samo gdjekoju rieč, prošlo se na specijalnu debatu, te bi 1. rezolucija (Prvi i najvažniji osnov dobroj disciplini jest valjana i svojih ciljeva svjestna

Digitized by Google

si metoda i za svoje zvanje oduševljena osobnost učiteljeva) prihvaćena bez svake debate.

Izviestitelj pročita i obrazloži 2. rezoluciju („Daljnja su sredstva racionalnom pedagogijom dopuštene pohvale, ukori i kazni, izmedju kojih se za krajnju potrebu neizključuje ni tjelesna kazan).

Stj. Buzolić govori najprije za neke promjene u stilizaciji, a drugi dio rezolucije (u kojem se za krajnju potrebu neizključuje ni tjelesna kazan) da se sasvim izpusti, jer da to vrieme i doba zahtieva. Obrazlažuć svoje nazore, naglasi, da dobar učitelj nerabi ni nagrada ni kazna, dočim se loš učitelj poslužuje samimi kaznami i nagradami. Za primjer navodi vježbaonicu u Arbanasih kod Zadra, gdje od godine 1866. nitko nije ni pomislio na ikakovu šibicu, ma bila ona tanka kao vlas. Predlaže napokon, da se poslie riečij „nagrade i kazne“ uvrsti: „te sgodno priredjene i sa učili dovoljno proyidjene učione i primjeran broj učenika.“

Glaser zagovara tjelesnu kazan, makar i toliki ustali proti njoj; smatra humanizam našega vieka u obće kao prećeran, kao što je bio u staro vrieme barbarizam. Malena su djeca na veoma nizku stepenu duševna razvitka, pak ako što sakrive, neznadu da su krivo uradila; hoćemo li ju pako dovesti na pravi put, ništa neškodi, ako kojega nevaljalca malo ošinemo. To se osniva već na samoj prirodi, jer uzmemo li poviest narodâ, to ćemo vidjeti, da čim su ljudi stajali na nižjem stupnju naobraženja, tim je nuždnija bila absolutistička vlada. Pučki učitelj treba da bude absolutista u svojoj školi, treba da mu se povjerena mladež bezuvjetno pokorava i da on kao absolutistički vladar u školi nesmije si uzkratiti nijedno sredstvo, koje može dovesti diete na pravi put. Slaže se s Buzolićem glede učila u školi i ograničena broja učenika, jer je i to nuždno sredstvo za uzdržavanje discipline, ali se neslaže s tim, da se posliednji dio rezolucije izpusti.

Mil. Popović je proti rieči „pohvale“ u rezoluciji, jer da pohvale djecu neutvrdjuju toliko u dobru, koliko joj otvaraju vrata do nezadovoljnosti. Tim se kvari dub i upravo ruši disciplina. Ako je diete učinilo krivo, dosta je, da mu damo osjetiti, da smo s njime nezadovoljni, kazni dakle u tom smislu nemožemo izbjeći; ali kad je diete učinilo dobro, učinilo je samo svoju dužnost, a dobro vladanje djeteta nije zasluga, nego dužnost. Kod pohvale, bile to ustmene ili materijalne, može biti lasno učitelj nepravedan. Ako se već hoće učenici n. pr. knjigami nagraditi, onda neka se dadu svim, osim najgorih. Konačno još dodaje, da bi valjalo kazne bolje specificirati.

Ćuturilo prihvaća izpravak Buzolićev, nu opet nije za to, da se pasus o tjelesnoj kazni sasvim izpusti. Spominje, da su u Cislajtaniji ukinuli tjelesnu kazan, ali da su za to uveli popravilišta, pa tako bi valjalo i kod nas najprije podići popravilišta, pak tek onda ukidati tjelesnu kazan. Nu ako se i kaže, da je u državi tjelesna kazan ukinuta, to je samo fikcija, jer dok sud glasi na post, na robiju, pak i na istu smrt, dotle je smješno tvrditi, da je u državi ukinuta tjelesna kazan. Pa valja glede toga zamisliti se još i u ovu: Dok nebude ta-

Digitized by Google

kove djece, koja o tjelesnoj kazni, kad u školu stupe, ništa neznadu, tako dugo je ukinuće tjelesne kazne u školi bez svake svrhe; jer što koristi, ako se diete u pogledu kazne štedi, a kod kuće možda osim batinanja niti neima druge kazne. Napokon veli, da je Bog najpravedniji u svojoj odluci, pa je ipak uveo za prestupke takove nagrade i kazni, koje nismo kadri ni zamisliti, a to je raj i pakao. Dok bude dakle raja i pakla, tako dugo može i tjelesna kazan ostati u školi. (Živio.)

Velko veli, da valja diete najprije čuvati, da nepogrieši, da se dakle zlo neporodi, a ako možeš učiniti, da se zlo neporodi, da zlo dakle nebude počinjeno, onda netreba nikakove kazne. Pa ako je učitelj onakav, kako se to zahtieva u 1. rezoluciji, kako može nastati potreba, da se diete kazni, jer gdje nije zla, nije nit kazne. Tvrdi, da se u školi takova zla poradjati nemogu, a što se izvan škole dogodi, nespada na školu. Nadalje, sve moderne države ukinule su tjelesne kazni, a mi govorimo o modernih školah, pa hoćemo, da uvedemo u nje batine. Kako se to slaže? Nemojmo se sami pobijati. Zaključi napokon riečmi Jean Paula: „Schaffet die Thränen der Kinder ab, das viele Thränen in der Blüthezeit ist schädlich.“ (Konac.)

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Preporodjenje hrvatske književnosti od Ljudevita Gaja godine 1835.

Tečajem prošloga i početkom ovoga vieka do Gaja nemogaše književna radinost domorodnih pisaca u Hrvatskoj i Slavoniji pored svega hvalevriednoga nastojanja njihova željnim plodom uroditi, jer nije imala nikakva temelja, ni pravca za književno jedinstvo ni u jeziku, ni u pravopisu. Hrvati pisahu ponajviše kajkavskim i ponešto čakavskim, a Slavonci štokavskim i to ikavskim narječjem, te, koliko pisaca, po gotovu toliko bijaše i krivopisaca.*

Latinski jezik vladaše svejednako, kaošto od vajkada, izključivo ne samo u svih učevnih zavodih, već i u svihkolikih strukah javnoga života kano: „lingua nationalis“, a uza to otimaše jezik njemački sve to više mah bujnim uplivom književnosti, kazališta, družtvenosti i prometa u svih gospodskih i pogospodjenih krugovih obiteljskih tako, da je jezik hrvatski, nazvan: „lingua vernacula“, izrinut iz gospodskoga života i svagdje preziran, služiti morao samo za obćenje s prostim ljudstvom. Ovako bijaše po narodnost gluho, a po književnost zaista pusto doba u Hrvatskoj, kad se je Dr. Ljudevit Gaj, svršiv nauke na različnih sveučilištih, 1831. godine povratio u domovinu. Pustimo dalje dičnoga i nezaboravnoga pokojnoga Frana Kurelca, da izreče svoj sud o zaslugah Dr. Lj. Gaja „Onaj, kojega danas materi zemlji predajemo, nije od onih ljudij, koji se u nas svaki dan radjaju; er je pokojnik ne samo tvorac one književne i kulturne dobe,

---

* Vidi Hrvatsku i srbsku književnost F. B. Kořinek.

Digitized by Google

pod koje okriljem i danas stojimo, nego i stvoritelj i uzdržitelj one pomisli, toliko mile jednim, toliko zazorne drugim, pomisli južnoga Slovinstva. Dok se Ljudevit Gaj nepojavio, u svojem mraku zemlja čamila, mrtvi san sanjala. Rodio se je u Krapini (8. Srpnja 1809). Poučavatelj njegov, Pavao Pobor, potonji plovan i arcižakan Ogulinski i Otočki, prvi je, koji sjeme ljubavi roda u mladu mu dušu zasadjivao, er je na izmaku ratov Bonapartovih kipělo pitanje: s kim držiš? s Rusom ili s Francuzom? No je Pavle uviek odgovor na slovinsku stranu navodio. Kao dětence, može se reći, Gaj něčto nacrtao o Krapinskih gradovih, a ono, čto se o njih priča, može odista i stariju glavu zanesti, nego bijaše njegova, kad ono uzpisao. Na putu mojega (Kurelčeva) života srio sam se i upoznao s njim u Němačkom Gradcu. Tamo se hvatao učenih ljudij, pokojnoga Muhara, pověstnika Štajerske zemlje, i one sladke i mile dušice Wartingera, arkivara, toli skromne, toli učene; njih se hvatao kao djak, koliko djak smio, da prihvati, da se priuči. Samo boravište najmilije mu bilo Johanneum, tamo ga oči moje vidjale, kdě se po Farlatu naiskat te iz njega sit načitat ne može. Od gospodara mojega, u kojega ja bio na stanu i hrani, učena čověka te kojega knjige ja priglědao i čuvao, od njega za ono malo novaca, čto mu majčica na veselje pošiljala, Valvasora nabavio te njim željnu svoju mladost osladjivao, željnu ne po današnju piva i jestiva, dangube i prohoda, nego knjige i nauka. Topal privrženik svojega roda, već se tada u njem objavilo onoga duha razplodnika, kojim vsakad obiluje onaj, čto je pravi ugrîjanik. Latio se pokojnoga Murka, kojega smo nedavno izgubili, te ga svojim žarom podgrîjavao i nagovarao, te Murkov Slovenski slovnik, kojemu u Slovenac tako milo nadanje bilo, božje světlo ipak ugledao te poslě i poveće putij svoj blagoslov po světu prosuo. Nastojao pokojnik i na tom (god. već 1828.), da Murko svoj slovnik u svět odpravi pravopisom českim, nu ne znam na čijih konservativnih silah ta se kola slomila. Napomenut mi je i to, kako je Gaj k meni dohodio te me pitao, čto ja mislim, kojim pravopisom, da se dělo štampa. Ja mu, na koliko se domišljam, ni crne ni běle nerekoh, er mi srdce bilo presno za vse, čto se Slovinstva tiče. Nu se mladi vatrenik tim ne uplašio, nego vse to veće domorodni oganj u mene pirio i podjarivao, ako i jesam otvrd i oporan bio. Tako se opominjem, da me pokojnik jednom uprosio, kojim bi jezikom ja uzpisao, da ikad što napišem? Rekoh mu po svoju: „ne znam, reku, da je ikad hrvatska učenost o čem propitala te koju stvar doznati požudila; na kojem jeziku bio upros, na tom treba i odgovor da bude.“ Nisam znao tužan, da je vsaka duša božja lakoma za slovom i slova željna, mudro li je slovo i lěpo. Ljudevite Gaju! u grobu ti hvala, čto si me svrnuo na narodnu stazu, srdce mi otvorio narodnoj misli, domorodnoj ćutnji, ter s toga dara, prem da siromah i zapušten, bez službe i zasluge, bez plaće ni dohodka, na dnu sam duše zdrav i krěpak, tvrd i stanovit. Ta me sreća drži, ta me podpire. God. 1829. učeni Poljak, Kucharski, uzeo putovat po čitavom Slovinstvu. Kako Gaj dočuo, da se primiče Hrvatskim stranam, umače školi te se dade sprovadjat učenoga muža po svih Hrvatih, i s našimi ga, čto je bilo, muževî spravljat i spoznavat.

Digitized by Google

Dok u Pešti boravio i učio, iznesè knjižicu na svět, koja sitna i malena, od veće nam postade koristi, nego da je bog zna koje tegotne učenosti puna bila, knjižicu o pravopisu. Jer iz nje se izvilo ono presrětno jedinstvo pravopisno u Latinske polovice ter u iste susědne bratje Slovenske, koje i sad na kupu nas drži moralnom i književnom, na kupu, kojeg iz prvoga odmah početka zavist razmetnuti htěla i vse sile u to uprla, tako, da je pověst o našem pravopisu svoju pragmatiku zaslužila. To je trud i spomenik onoga muža, s kojega, da je sám i jedinstven, imena mu do věka prěostà. Za toga boravka u Pešti i s pokojnim se Kolárom upoznao, te odonud se vrativ, vsa je družtva, vse sastanke mladih ljudij okadio učenostju toga Slovaka, toga skromnoga Lutorskoga duhovnika, te ugrijane Slovinske duše a najpače čudesî divne mu i pročuvane pěsni: Slávy d cera. Nam je bilo kao da nam je ko usta medom omazao, i bolje smo k tomu pridisali nego k ljiljanu i k čeminu. To je bila prava kitica iz golemoga vrta Slovinstva.

Došad u domovinu i o njoj s kim progovarajuć usta mu se topila u opisivanju onoga, čto je u njoj krasote i milote; a pamet nagnjetena spomena i dike starih nam ljudij Hrvatskih, o kojih, kad bi uzeo pričat, to trvalo i duralo, nu nikamo ne dosadilo. Najveć mu se srdca prilěpio Senjanin Vitezović, kojemu on poslědovat htio ter kojemu poslědovao i jest, nu kojega se zle sudbine pobojao ter i žalibože ubojao nije. Er ako je, kako Krčelić piše, tolika nenavist nesmrtnoga Pavla priklopila, a to nije ni Ljudevit uklonit ne umio; te ona grožnja zlotvorov naših, da ga misle tako zatrt i narodu omrazit, da vsak Hrvat kamen nanj podigne, mal da ne čto se izpunila nije. Požalimo to njega, to i osude mu takve.

Kad Ljudevit mladovao, Hrvatski narod ikakvih novin na svojem jeziku ne imao, te kako nas pretekla i u nas se ugnězdila gluma tudjinska, tako nam preotele mah i novine tudjinske. Pomislio mladi promišljenik i na glavnu potrebu za književni uzkrs, na štampariju, te čim ju dobavio, a bog sam zna kojom mukom i nategom, odè lutče sámo i mlado pred carevo lice, te zaprosi novine ubogomu rodu Hrvatskomu. Carsko veličastvo Franko I. dobrotivo i milostivo, uzove ih mal da ne šaljive rěči dopusti: „Nije pravo da Magjari štampajuć toliko, vi baš ne štampate ništa. Primite se i vi posla te štampajte i vi.“

Čto je bilo s Gajevom utlakom (da već tako štampariju prozovemo), kako je u njoj vse kipělo i vrvělo, věšti se ljudi za nju nabavljali, Hrvatske knjige, koje bijahu obmùkle, iz nje prosipavale, i slava njezinih pismen lěpo rezanih, lěpo utisnutih, kako se razlěgala, o tom ne progovorim, er to ide u nižju slavu čověka prometnika.

Nu mi je s ponosom i slavom napomenut, kojim su putem novine mu udarile, kojim krilom uzprhnule, kojim duhom odisale, kojom vatrom vojevale. Ne samo da se poprimio prostraniji jezik, kojega Dalmatinski um izbrusio, Dalmatinska knjiga obogatila, Dalmatinska usta usladila, nego se uzeo gonit i razbijat zakonski razdor i nemir; učila se plemena od svojega popuštat a kupnomu pridavat, o slozi nastojat; začeo na-

Digitized by Google

rod o sebi pomišljat i svojem jedinstvu; uzeli smo na um i uputili se čto je ljubav roda i koje li joj pravo; zagledali u spomenike stare nam slave; trgli i uzpregli onomu se oprět, ko nam dobra ne htio. To su bile staze Gajevim novinam.

Takvim se novinam i takvomu glasu narod i odazvao, po vsih stranah Ilirskih pokrajin nastala radost i klicanje, s toga se i ljubav uvrěžila te je vsudaj sladki rád proklijao i napunio se, očekivanje procvalo, dok nije vsemu tomu korěn podgrizla ona zlokobna svadja, koja se u nas konca ne dočeka, svadja radi imena. Niti se Španjol plaši imena Iberskoga, ni sěverni sin imena Škandinavskoga, ni se lecaju u Švicah imena Helvetskog, niti po Němcih imena Germanskoga, nu naši ljudi, mišje ćudi, ulekli se imena Ilirskog, er im bio u prilog zakonski kvasac, s kojega i danas našlo bi se ljudij, koji, kako i po Turskoj, narode bi po zakonu brojili i krojili.

Takve svadje po sreći izasula i zatrpala godina 1848.-a. Ote se godine pojavio i narodni naš junak i čudna stvar! onaj, o kojem protivnici gatali, da je uztuk i odpor svobodi i napredku, o njem· puno godin ranije, dok Josip u Ogulincev služio, meni Gaj tainstveno i veselo progovarao, da u Krajini šibica raste, koja se prometne prutom osvetnikom; da tamo čověk žive, Hrvatski plemić, čto je naumio našu nevolju uklonit, i našoj svobodi putove prokrčit. Tako je Gaj umio ljude uvrebat, te na službu domovine, na ljubav roda podgovorit ih i uputit: er se nevaram, ako mislim, da je Gaj u banovu dušu prvo sěme zasadio.

Žao mi je da o godini, koju spomenuh, kao svědok govorit ne mogu, nu one godine, tužnâ spomena, čto se potom objavile, i našega Ljudevita obsěnile, u svoje ga ne narodne mrěže zaplele, u jamurinu težkih dugov zavukle, zasužnjile i sile mu skršile, na kraj propasti dovele, i, težko mi je reći, omrazom obastrle i sramotom obasule. Težko li se čověku oteti i ohrabrit, kad zalutao, dušman ga ukléštio i davi, a svoji ga se ne sěćaju, nit iodkle kakva pomoć da sîne! Nu hristjanom na grobu nije da sudimo, nego da pomilujemo, da požalujemo, da oprostimo, da zaboravimo slabost i krivicu, a da priznamo počten trud i učinjeno dobro, i da oplačemo čověka, koji knjigu nam obnovio, jeziku puteve otvorio, slogu med plemenî uveo, zakone izmirio, narod osvěstio, světu nas pokazao i na oči mu izveo, te na veliki put narodnjega nauka i napredka odpremio. Tvojemu putovanju po zemlji ostala stopa, koje nitko ne zatare. Zato ti hvala, uzkrisitelju roda, istom sada u grobu, kad je živ nisi mogao imati od nezahvale na zemlji.“

Tako ocjeni zasluge Dra. Ljudevita Gaja pokojni Fran Kurelac, a mi ćemo još one muževe navesti, koji Gaja podupirahu.

Već u početku javnoga djelovanja svoga sabiraše Gaj oko sebe osobito mlade prijatelje, prizivajuć jih najviše s tudjih staza u „Kolo domaće književnosti“, veleć: „Učilišta narodnih neimamo; sva dakle domovina da nam bude jedna učionica, a svi mi sinovi njezini medju sobom ujedno i učitelji i učenici.“

Digitized by Google

Ovaj glas njegov neostade glas vapijućega u pustinji; jer se odmah u prvih tečajih „Novina“ i „Danice“ pridruživahu redomice k njemu kaoknjižev ni pomoćnici i suradnici i Kajkavci i Štokavci, prvi: Rakovac, Babukić, braća Mažuranići, Vukotinović, Stoos, Demeter, Vraz, Topalović, Marić, Trnski, Tordinac, Marjanović, Bogović, Mikanović, grof Janko Drašković, Kukuljević, A. Zdenčaj, Blažek, Galac, Seljan, Niemčić, Utiešenović, Preradović, Užarević. Kolo ovo umnožiše zatim svi domorodni književnici.

U prvom tečaju listovâ pisalo se naravno i mudro običnim razrječjem kajkavskim, gdješto i jezikom štokavskim, a isto tako krivopisom običnim: „horvatskim“ i „slavonskim“. No već u desetom i sliedećih brojevih: „Danice“ razloži Gaj pravila „organičkoga pravopisa“ u posebnoj razpravi, kojom izpravi prvu osnovu svoju od g. 1830. i u život uvede novi svoj ustavni pravopis, koji je, pozivajuć se na starije rukopise i knjige hrvatske, uporavio na jezikoslovne potrebe osobitih glasova čistoga hrvatskoga jezika, te prema tomu usavršio kano paralelni ključ k ćirilici. Uz uvedeni novi pravopis odvažio se je, da isto tako bez oklievanja uvede čisti narodni štokavski jezik, koji je i zaista već g. 1836. pod starodavnim imenom ilirskim tako u „Novinah“, kao što u „Danici“ nad svimi razrječji održao pobjedu. Uslied toga odvažnoga čina Hrvati provincijalci, ostavivši svoje prirodjeno kajkavsko narječje i prigrlivši čistu štokavštinu za književni jezik s početka pod imenom: „ilirskoga jezika“, dadoše riedki primjer ljubavi k bratskoj slozi, i tim usvojiše ne samo cielu staru izvrstnu bogatu književnost dubrovačku i dalmatinsku, nego i svekoliko obilato i nebrojeno blago jezika hrvatskoga, koje žive u narodu i koje se čuva u narodnih pjesmah, poslovicah i pripovjedkah. Te tako Gaj poslie viekovâ izjednači sve razlike glede književnoga jezika medju Hrvati i braćom srbskom do jedine azbuke.

Pošto je već početkom g. 1836. promienio naslov svojih novina, okrstiv jih: „Ilirske narodne novine“ i „Danica ilirska“ i tim ostavio tiesno polje osamljene kajkavštine i stupio na široko polje hrvatskoga jezika, razigra u isti čas svojimi „proglasi“ ozbiljno revnovanje za jedinstvo medju rodoljubivimi muževi ne samo u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, već i u Sloveniji, te gotovo u svih jugoslavenskih zemljah, koje su se po redu hvatale u novo kolo književno.

Kao što je Vjekoslav Babukić u dobar čas prvi svojom najprije u Danici štampanom: „Osnovom slovnice slavjanske narječja ilirskoga“ doskočio priekoj potrebi, pruživ mladeži sustavom pravilâ učevnu pomoć; tako k unapredjenju podvigâ Gajevih svojim uplivom mnogo doprinesoše dva ugledna i veleučna starine Hrvata: medju aristokracijom grof Janko Drašković, a medju svećenstvom opat bistrički Ivan Krizmanić. Jer, čim su odmah s prvim pojavom preinake prionuli uz novi pravopis i jezik, zabacivši svoje ne malim trudom od više godinâ sastavljene spise, obrnuli su mudrim svojim primjerom mnoge protivnike na pravi put.

Da u tih okolnostih književnost hrvatska dobije stalniji i zakoniti temelj, zaključi se nastojanjem revnih privržnika novoga pokreta već g. 1836. na saboru hrvatsko-slavonskom posebnim člankom, da se ima ustrojiti narodno: „Učeno

Digitized by Google

družtvo". Da se pako nar. jeziku prokrči put do viših, latinštinom i niemštinom otudjenih krugova, zavede se g. 1838. pod predsjedničtvom grofa Janka Draškovića u Zagrebu: „Narodna čitaonica". Tu bijaše glavno središte rodoljubâ ne samo iz ciele Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, već iz sve Ilirije, pod kojim se starodavnim imenom razumievahu tada, naravno u smislu namjenjoga jedinstva književnoga, sve zemlje, u kojih živu bratska plemena: slovensko, hrvatsko, bugarsko i srbsko. (Dalje.)

Djedova aritmetika.

(Iz francezkoga prevela Marija Fabkovićka.)

(Svršetak.)

Sada kumice, molim te, reče Bistrica, kada je opet nekako postala tišina, reci nam, kako je došlo od mètra k drugim mjeram. U istinu sam zvjedljiva saznati, kojim načinom bismo mogli uspjeti u tom, da si mjerimo ili važemo jabuke, služeć se tom 40 milionskom česticom obsega naše zemlje.

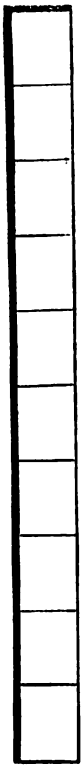

Da mjeriš jabuke, uzmi posudu, koja bi bila jedan décimetar visoka i décimètar široka

Vidiš, ovo je duljina décimètru.

Lahko si možeš predstaviti posudu ovakova lika. Zove se litar.

Posuda, imajuća deset litara, zove se décalitar.

Posuda, imajuća sto litara, zove se hektolitar. Svemu je, kako se vidi, temelj metar.

Isto tako zove se desetina jedne litre décilitar, a stotnina zove se centilitar.

To su domala jedine mjere one vrsti, koje je smatralo potrebnimi; pak sbilja mogu u svem zadovoljiti.

A za vaganje jabuka?

Isto tako. Uzmi majušnu posudicu, centimetar visoku, centimetar široku, i centimetar dugu.

Vidiš evo ovakovu.

Vidiš, da nije velika. Napuni ju razomice čistom vodom. Težina ove vode zove se gram, i s-gramom ćemo načiniti sve ostale uteze (vage).

Decagram, 10 grama
Hectogram, 100 grama.
Kilogram, 1000 grama.
Myriagram, 10.000 grama.
Decigram — desetina grama,
Centigram — stotnina grama,
Milligram — tisućina grama.

Uvidjaš li, da je to dosta jednostavno?

Digitized by Google

Bože moj! i te kako.

Nu kako s novci? Njih se svaki komad nemože dieliti u 40 miliontnina.

Nebježi tako naglo. Gram dolazi od metra, zar ne? To je njegov sin. Vidiš, novac dohadja od grama; to je metrov unuk Umisli se u ovu prispodobu.

Pet grama srebra čini jedan franak.* Ovaj ti neima toliko sudrugova. Sam samcat je u svojoj vrsti a broji se: deset franaka, sto franaka, tisuću franaka i tako do bezkonačnosti; pravo reći, prema tomu, koliko bi jih mogla imati.

Njegove razdjelbe ipak su dobile imena; nu izmakoše obćenitomu pravilu, po kojem bi se desetina franka morala zvati décifranak, stotnina centifranak. Veli se: décime, centime; — što ćemo mi: desetica frankova, pak novčić frankov.

Vidite moja djeco, uzalud vam je graditi sustave ma i kako učenjačke; uviek će vam se u nju uvući iznimke za novac.

Kumice, što je to sustav? klikne Gomiljko, koj se bio upravo preplašio s-ove nove rieči.

Sustav! Dragiću moj: Vrlo se bojim, da toga nećeš moći mahomice shvatiti; nu konačno budi ti i to: sustav je skup stvarij, koje služe sve za neku obćenitu porabu, i koje se sve opet čvrsto spajaju s-obćenitim središtem n. p. različno ono sravnjivanje i prilagodjivanje, što sam ti jih tumačio, služi sve i u svem za istu porabu, za mjerenje, a opet sve to spada k métru, koj je njihovo središte. Njihov skup, njihov sbor i sklad prozvalo je:

Sustav métrični.**

Nadam se, da toga izraza nikada nezaboravite.

Ah, moj bože! što li ga izrekoh, — trznù se živahno vila. Neboga ova djeca, da si zapamte metrični sustav! To je nemoguće; tomu jošte nije hora. Treba da na nju puhnem, da što prije zaborave sve ono, da o tom nikomu nepripoviedaju. Svaka noć nosi svoju moć; radi ove djece nesmim poremetiti reda u vremenu.

Ah, kumice draga! al ipak, prije nego nam sve to razpuhneš, reci mi samo jednu jošte stvar o metričnom sustavu, koji me u istinu veoma zanima.

A što bi to bilo, mila moja?

Kada dojde hora sustavu metričnomu, to će ti biti velika veselja na zemlji; zar ne? Svi će onda narodi uzajamce slaviti veliko slavje, pak će nagraditi onoga, koj no je narodom poklonio toliki dar, — a to upravo poput našega vladara, koj je htjeo nagraditi mene, što sam darovala njegovu aritmetiku narodu. Zar ne? Pak zar neće odbaciti starinskih svojih miera i mahom prihvatiti nove?

Ti si odviše duhovita, uboga moja Bistrice, pak i suviše dobra; s-toga nemožeš valjano poznati ljudij.

---

* Franak ili Lira vriedi naša 24 novčića. Franak ima 100 centima. Naš 1 forint = 2.50 franka. Prevod.

** Ovoj nauci najvjerniji su priskok slike „Metričnoga sustava“ što ga izdao „Hrv. ped. književni sbor“. Prevoditeljica.

Digitized by Google

Zaradi toga dara, prvom ovom nagradom pokušati će susjedi pomenutoga naroda, samo da stvar izglade, za kaznu ove reforme i množinu drugih jošte, kojimi se mi nemožemo sada baviti. Al i to još nije ništa prema tomu, što ti jošte imam reći. Kada se već i prihvati metar, to ti za sedamdeset godina kašnje, u svetčanoj sjednici, neće narodi, koji će sami sebe zvati prvimi i najodličnijimi ovoga svieta, htjet čuti ni govora o tom, već će i nadalje povlačiti svoje maltere, pude, vagane, funte, stertine, groše itd.

U to stade Bistrica gorko plakati.

Ah kumice! ako je svemu tomu ovako sudjeno, a ti radje sve to razpuhni, samo da mi od svega toga ništa nepreostane u glavi.

Vila puhne na nju, onda na braću joj, s-kojom se ljubezno oprostila, znajuć, da se primiče sat, kada je imala raditi s-Bistricom u vrtu.

I reče jim: hoću da zadovoljim zvjedljivosti vašoj; pridigla sam okrajak koprene, koja vam krije mnogo liepih stvarij; nu ove ovdje nisu jošte za vašu mladost. Idite sada prodavat jabuke si, pak o svem tom nemislite više. Sve će se to u svoje doba zovnuti k-vam.

Dielković i Gomiljko odoše k-trgovini svojih jabuka. I postadoše vješti računari, koji nisu nikoga saplitali, al kojih takodjer nemogaše nitko mutiti, kako se to nesrećom dogadja, kada se hoće odviše računati. Zaboraviše posve na dobre i spretne mjere pak su rabili stare i nespretne, služeć si ipak mnogo novaca. Malo bilo, te si sgrnuše toliko blago, te si sagraditi upravo biele dvorove, u kojih postajahu sve pomalo manje zadovoljni, nego li su nekoč bili u svojoj kolibici, u kojoj su se rodili i uzrasli.

Sve polagahno stadoše se bormeš i ponositi sa svojimi dvorovi, usupor tomu, što bi jim se znali znanci i vršnjaci, poznati od doba „osla i koševa“ podrugivati, krsteć jim dvore „jabučarskimi dvorovi“, — samo da si odlahnu srdcu i naljute ove nove bogataše.

Reći ću vam još i dalje: Dvorove si naresiše skupocjenimi slikami i prilikami, u kojih nije bilo hrane za njihovu dušu; sjajna i prelišna pokućtva bilo je toliko, te su i podovi pod njima popušćali, — a sami plašili su se samo sjesti na stolice tanke svile i kadife; knjižnica se, kraljevska upravo, diže u najljepšoj sobi od tâlâ do stropa, — prem jih nebi niti jedan da bi samo jednu otvorio. Pak usupor svemu tomu ipak su poumrli, kano što bi bili, — možda malo i kašnje — u kolibici svojoj. Jedva što ih pokopalo, što jim odpjevalo pokoj duši, — nestalo jim spomeni, nestalo jim glasa. Pak eto — bijahu ipak dobri računari, znali su dakle dobro aritmetiku, kojoj hvale te se toli obogatiše! Al isti ovi nisu znali toga, — ako i jest aritmetika krasna znanost, da ovih ima još i više; nadalje, nisu znali niti ovoga: „prem je liepo i krasno zaslužit si i nabaviti novaca, — da ipak sve to jošte nije dovoljno za dostojno ljudsko življenje.“

A što o Bistrici? Rado bih vam izreći, da ju je oženio kraljević Oskar, kada jih obadvoje ponaraslo; — ali, — to se nije dogodilo. Njezina kumica bi-

Digitized by Google

jaše sva presretna, što ju je liepu udala poštena muža, kojno ju štovao i ljubio nadà sve; muža, kojno si je znao umom i trudom svojim toliko sticati, te su imali nesamo sva potriebna za sebe i kuću si, već bi dragevolje suvišak dielili siroticam. Krasnu i zdravu imala je dječicu, koja su joj davala sve ono zadovoljstvo, što ga samo može zahtievati materinsko srdce. Njoj se upisivalo u zaslugu, što su joj bila djeca prva u poslu, što su bila poštena srdca, milokrvna, prava i čista zrcala svim vrlinam i dobrinjam.

Na čast sebičnjakom njihovo podvikavanje: Svaki se brini samo za se! Moj ti krušac, moj trbušac! Ovi vele, da je u tom najbolje znanje računarsko.

Ja vam velim: onaj je račun najbolji, koj se osnuje i ovrši povoljno za druge, za sve narode. Taj i takov račun uviek i uviek pouzdano pripomaže i onim, što jih obavljamo u samoći svojoj — samo za sebe.

Zato velim, da će što prije i naš metrični sustav savladati sve druge mjere; velim još i to: Onaj će se narod najvećma zapožariti sa stida, koj si ga zadnji prigrli i uživoti. Svi tvrdoglavci, koji mu se protive, morali bi se svim pravom takodjer zarumeniti, ako ne i pobliedjeti zato, što je Bistrica radi njih plakala.

Djed se luči s-unučadi.

Ovo vam je, sladka moja dječice, dogodovština mojih dvajuh jabučara i dobre jim sestrice Bistrice. A što vi na to?

Pravo reći, mili naš babajko! višeputij veoma nas zabavila, al bilo je priilika tu i tamo, gdje nam nije išla u dušu.

Vidji, vidji tih malih strašila! Namaži jim medom kruh, koj upravo i hrani, oni će ti olizati med a kruh će ostaviti. Idite samo, idite, pak si potražite drugoga djeda, koj bi se bavio tim, da vam aritmetiku začinja sladkimi pripoviedkami. Da vidimo, koliko si jih najdete.

Nemoj, nemoj zlaćahni naš babajko! Nesrdi se na nas! Ta mi ju uviek pozorno slušasmo, samo želimo, što nismo mogli uviek s-tobom uzporedice kasati. I sâm uvidjaš, da ondje kod onih brojka, — dà — to nije šala.

Mila djeco! to vam ja znadem još i bolje. Al ova pripoviest nije one ruke, koje su druge. To nije pripoviest jedino za zabavu; to vam je cieli aritmetični tečaj. To vam se nečita onako u brzo i površno, kao što se priče o vilah i vukodlacih. Tuj treba upravo proučati štivo za štivom, košto se uče i drugi zadatci. Ostavit ću vam svoju pripoviest: pogledat ćete u nju tu i ondje, gdje možda niste mogli česa dobro shvatiti.

Nu, ako je to aritmetični tečaj, čini mi se, da u njem još nije sve. Učitelj nam je govorio mnogo više stvarij, nego jih je ovdje. Govoraše nam i o metričnih mjerah, — kojih se baš svih nesjećam, — al toliko ipak znam, da je on napominjao nekoje, o kojih ti nisi ništa pripoviedao.

Digitized by Google

Ja nisam niti htjeo toga, da vam moja pripoviedka nadomjesti učitelja i njegovu knjigu. Dobro znam i to, da vam nisam rekao svega. Al nisam ni mogao pripoviedati vam, da ničesa neizpustim; jer bi bila tako duga, te ga liepo i pozaspaste. Samo nastojte, da dobro sve ono shvatite što sam vam rekao, pak se uvjerite nabrzo, kako ćete lasno proučiti ostatak, kako budete liepo odgovarati poput razumnih ljudij, nepako klopctati rieči poput istinskih papiga. Kod toga vas ostavljam, jer mi se pričinja, da mi je kao onako, košto je bilo Bistrici pod konac njezine zadaće. Sav sam vam već umoran.

Samo jošte jednu, mili djede. Ovo je samo početak aritmetici našoj. Ima još svake vrsti drugih pravila u drugoj polovini knjige: nebi li nam mogao stvoriti pripoviest, u koju bismo mogli sve ono uvrstiti?

Vi ste još premaleni. Toga vam zasada netreba, jer bi vas sve to odviše ubijalo. Ako li ste voljni sve ovo dobro rabiti i tim se okoristiti, pak uzčujem li o vas samo dobre glase, — neću baš reći, da nebi možda pokušao buduće godine pripoviedat vam i ostatak u drugoj pripoviesti. S-bogom! Učite se, pak radite sve marljivo i sviestno!

Hvala ti, mili naš babajko! Evo ti naših srdaca, evo nam častnoga imena našega: mi ćemo se marljivo učiti.

Raznice.

— Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandija u Hrvatskoj i Slavoniji zadobio je 14. Listopada previšnju sankciju.

— Centralni odbor razaslao je na sve odbore i pododbore II. obće hrv. učit. skupštine „Osnovu štatutâ“, po kojih bi se mogle osnovati učiteljske zadruge, i pozvao ih je, da se konstituiraju kao privremeni odbori, te da odpočmu raditi, kako da što prije činom postanu u tom pogledu prihvaćene rezolucije II. obće učit. skupštine. Mi se stalno nadamo, da će se tomu pozivu svi pododbori radostno odazvati, jer nemožemo nikako misliti, da oni koji su dotične rezolucije stvorili i pomagali stvarati, nebi sada takodjer revno nastojali i o njihovoj izvedbi. Ako dakle Bog dade, to će na skoro sa konštituiranjem naumljenih zadruga nastati posve drugi život medju našim učiteljstvom, te će se tako naša II. skupština označiti odpočetnom točkom posve bolje i častnije dobe našega školstva. Mi ćemo medjutim pozorno pratiti sav taj rad i vjerno ćemo bilježiti i sve objavljivati, štogod se u tom poslu radilo bude.

— Prva učiteljska skupština na Crnoj gori Na Cetinju držan je prošloga mjeseca učiteljski sbor, kojemu je prisustvovalo preko 50 učitelja. Sbor je otvorio škol. nadzornik Kovačević. U više sjednica prisustvovao je i sam knez. Izmedju ostalih stvarij rješeno je, da se smanji premnogo predavanje nauka vjere i da se više pažnje poklanja prirodnim naukom. Prirodopis će se predavati po knjižici Fračkovićevoj, račun u sva 4 razreda po računicah Konjevićevih, a otačastveni zemljopis po knjižici Vukičevićevoj. Još su nekolicina učitelja držala predavanja. Kad je jedan učitelj govorio o važnosti zemljodjelske škole po Crnu goru, koja je gotovo izključivo upućena na zemljodjelstvo, izjavi knez, koji je prisutan bio, da će se pomenuta škola još ove godine otvoriti. Na posljedku je zaključeno, da se osnuje penzioni fond učiteljski.

— Školstvo u Rumuniji. Broj osnovnih škola iznosi 1.975 (i to 1891 za mužku i 84 za žensku djecu) i u njih se uči 55.985 učenika kod 1909 učitelja.

U varoših ima 246 osnovnih škola, u kojih 571 učitelj obučava 27.160 pitomaca.

Od srednjih škola ima u Rumuniji· 14 gimnazija sa 85 prof. i 1155 djaka; 7 liceja sa 113 prof. i 1734 djaka; tri višje ženske škole sa 25 prof. i 291-om učenicom; osim tih škola, u kojih su internati, imaju i tri eksternata za djevojke.

U trgovačkih školah ima 300 učenika. Universitet u Bukureštu ima 316 akademijskih gradjana.

Universitet u Jašu ima samo 3 fakulteta, a ima na njem 115 djaka. U privatnih školah, koje stoje samo pod nadzorom državnim, ima 855 prof. i 10.000 djaka. Osim svega toga imadu Rumunji 3 škole za umjetnosti i zanate sa 114 pitomaca, 2 konservatorija za muziku i deklamaciju sa 388 pitomaca i 2 škole liepih umjetnostij sa 52 djaka

Digitized by Google

Književnost.

Troškom spisatelja upravo je izašlo: „Brojčano računstvo“. Po Drag. Schubertu sastavio Vjenceslav Zaboj Mařík. Sa 13 slikâ. Ciena 40 novč.

O valjanosti i shodnosti ovoga djelca najbolje svjedoči odpis vis. kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu od 10. Listopada t. g., br. 4108, kojim se isto učenikom pučkih učionâ preporučuje kao pomoćna knjiga.

A budući, da će se već početkom god. 1876 izključivo morat rabiti metrička mjera i utez, to je i neobhodno potrebno, da se još ove godine školske sva mladež u računstvu s tom mjerom i utezom valjano uvježba S toga dakle i mi isto djelce svim učiteljem što toplije preporučamo.

Ujedno sjećamo naše štovano učiteljstvo na tabele metričnoga sustava, što no ih je izdao hrv. pedagog. knjiž. sbor, te kojih za zornu predstavu novih mjera neobhodno treba u školi. Ciena je nenapetoj tabeli 1 f. 20 n., a na platnu napetoj s lakiranimi drvci 2 f. 50 n. Ovo je djelo, ako je i nešto skuplje, nego li druga slična oglašena djela, jedino shodno za obuku mladeži u pučkoj školi, jerbo je upravo za zornu obuku priredjeno, a nije tek sbirka naslikanih metr. mjera pobacanih na artiji bez svakoga sustava.

P. n. gg. članovom „Hrv. ped. knjiž. Sbora“.

Koja gg. članovi žele, da jim se pošalju izašli družtveni spisi za godine 1873 i 1874, neka uzrače što prije poslati Sboru prinos po 1 forintu. U Zagrebu, 1. Studena 1874,

Za upravljajući odbor Fabković.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Lepoglavi. Beriva: 300 f. plate i slobodan stan.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Studenoga t. g. veleč. g. Franji Sajku, podarhidjakonu i župniku u Klenovniku (Ivanec).

— Za učitelja na područnoj učioni župe pitomačke u Otrovancu. Beriva: 200 f. plate, 12 hv. drva, bašća od 1¼ rali, livada od 1 rali, 17¼ vagana žita, slobodan stan s primjernim gospodarskim stanjem.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Studenoga t. g. preč. g. preč. g. Ignjatu Klemenčiću, zač. kanoniku, podarhidj. i župniku u Novomgradu.

— Za učitelja i orguljaša u Ladislavu i Novoj Plošćici razpisuje se iznovice natječaj. Beriva: u Ladislavu 180 f. plate, 6 hv. drva za školu, 6 za učitelja, 30 vagana žita i slobodan stan; u Novoj Plošćici 180 f. plate, 6 hv. drva, slobodan stan, vrt i sjenokošu od 1 rali.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Studenoga t. g veleč. g. Dragutinu Vranu, podarhidj. i župniku u Tomašici (Garešnica).

— Za učiteljicu na novo ustrojenoj djevojačkoj učioni u Peterancih u županiji belovarskoj. Beriva: 315 f., plate, bezplatan stan, vrt i 6 hv. drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. Studenoga t. g. preč. g. Ignjatu Klemenčiću, začast. kan., podarhidj. i župniku u Novomgradu.

— Za učitelja i orguljaša u Ivancu kraj Koprivnice. Beriva: 400 f. plate, 30 f. za orguljanje, slobodan stan s vrtom od 1 rali, livada od 2 rali i oranica od 1 rali, 12 hv. drva i pravo na občinskom pašnjaku pasti marvu.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. Studenoga t. g. veleč. g. Josipu Šavoru, podarhidj. i župniku u Velikom Bukovcu (Mali Bukovec).

— Za učitelja i orguljaša u Ce·niku, okružju podarhidjakonalnomu bakarskomu. Beriva: 315 f. plate, 15 f. paušala, 66 f. za drva kroz godinu, i 30 f. nagrade za orguljanje.

Molbenice šalju se do 30. Studenoga t. g. preč. g. Ivanu Soiću, opatu, arhidj. i župniku u Bakru.

☛ Umoljavamo što učtivije svu p. n. gg. predplatnike, da predplatu, u koliko je još namirili nisu, čim prije pošalju; štampu i artiju bo treba platiti, a tko je iole sdušan, neće zahtievati, da se uz trud i požrtvovanje još u dugove zakapamo. Hrv. pedag. knjiž. sbor.

☛ **Peti tabak priloga izaći će sa budućim brojem.**

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 32. U Zagrebu, 10. studenoga 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

II. obća hrv. učiteljska skupština u Petrinji.

(Konac.)

III. sjednica. Svršetak specijalne debate o sredstvih za uzdržanje dobre discipline.

M. Vrbančić, gradj. učit. u Petrovaradinu, brani tjelesnu kazan kao sredstvo za uzdržanje discipline, makar za to pao na učiteljstvo prikor modernoga svieta. Mladež je nježna biljka, koju valja njegovati i čistiti, te izčupati oko nje svaki korov. I otac ljubi diete, pa ipak voli latiti se i šibice, nego da mu se u djetetu zlo ukorjeni. Ali zar neima to pravo i učitelj, koji je djetetu drugi otac? Dakako, da se očekuje od svakoga učitelja, da pri tom postupa otčinskom ljubavlju i pedagogijskim taktom.

Buzolić dokazuje, da kad se govori o tom pitanju, radi se i o poštenju narodnom i o toli žudjenom sdruženju s braćom hrvatskom. Pokazivali su neprijatelji toga sdruženja kod vas na batine, pa vas pribrajali k najzadnjim narodom. Nu sada su batine ukinute i u Krajini, a vi ih hoćete uvesti. Učinite li to, evo jedna zaprjeka više našemu sdruženju.

Poljanec, učit. iz Brežaca, govori proti redakciji, dokazujuć, da se ljubavlju dade više postići nego li palicom. Pa kad su batine odstranili iz sudnice, kad su ih dokinuli kod vojske, onda jim nesmije biti traga niti u školi. Dobra rieč vriedi više nego 20 batina.

Lovrić pobija nazore Šabčanina glede nagrada i kazna, jer dok vidimo, da dobivaju odrasli ljudi zlatne i srebrne kolajne, te dokle je to nuždno kod njih, da je tim nuždnije kod djece. Izjavljuje se za tjelesnu kazan, ali je proti barbarstvu, koje je do nedavno u tom pogledu vladalo.

Pošto je još jednom M. Popović Šabčanin odlučno govorio proti tjelesnoj kazni, dokazujuć, da ako roditelji smiju tjelesno kazniti, neprelazi to pravo na učitelja, jer je roditeljska ruka djetetu svoja ruka, dočim je učiteljeva ruka uviek tudja ruka, predloži Pechan, da se izpusti druga alineja, koja glasi: „izmedju kojih

Digitized by Google

se za krajnju potrebu neizključuje ni tjelesna kazan", a da se prihvati samo prva: „Daljnja su sredstva razboritom pedagogijom dopuštene nagrade i kazni." Ovaj općeniti izraz da može zadovoljiti jedne i druge, jer se nespecificiraju raznovrstne kazne. Predsjednik za tim odgodi sjednicu za 10 časaka, a poslje odmora odluči se većina skupštine za to, da se druga alineja izpusti, a na predlog Buzolićev, da se rezoluciji doda: „napokon su veoma važna sredstva za uzdržanje stege: sgodno priredjena soba, dovoljna učevna sredstva i da broj djece nepremaši 60."

Četvrta rezolucija, koja glasi: „Za disciplinu i rabljenje kazna odgovoran je na svakom zavodu ravnatelj i učitelj, s toga valja da je ravnatelj u neprestanom savezu s učitelji, da s njimi radi i bdije nad disciplinom školskom", prihvaćena bi namah bez svake debate, a 5., 6., 7. i 8., koje govore, kada i kako se ima rabiti tjelesna kazna, odpale su sasvim. Prihvaćene bi pako iza kratke debate još sliedeće rezolucije:

5. Kada su sve kazne izcrpljene, ima se pozvati mjestni školski nadzornik, te će tada on s učiteljskim sborom, dotično s učiteljem odlučiti, što se ima učiniti s učenikom.

6. Škola je kadra uz sve to polučiti svoju svrhu samo onda, ako ju što krepčije podupire dom i država valjanom pazkom i uzgojem mladeži izvan škole.

7. Trebalo bi, da se što prije osnuju družtva za promicanje valjanoga uzgoja mladeži.

8. Obćinska poglavarstva neka one siromašne roditelje, koji svoju djecu dobro paze, odgajaju i uredno u školu šalju, nagradjaju i podupiru, a nemarne roditelje da preko svojih organa strogo nadziru i u potrebi kazne.

9. Za djecu skroz pokvarenu ima se o zemaljskom trošku podići dovoljan broj popravilnica.

10. Obćinska i školska poglavarstva neka nikada na tužbe roditelja presuda neizriču, dok se učitelj nesasluša.

11. Samo onaj dječak može postati djetićem, koji je barem pučku školu svršio, ili koji prije svoga oslobodjenja izpitom dokaže, da zna čitati, pisati i računati.

Predsjednik pozva zatim skupštinu, da si izabere centr. odbor, na što Stojanović toplimi riečmi opisa neumoran rad i zasluge dosadanjega centr. odbora i preporuči, da mu se u priznanje na novo častna zadaća povjeri. Skupština je taj predlog uz kliktanje jednodušno prihvatila.

Pošto je još Stojanović spomenuo žalostivnimi riečmi veliki gubitak, što je zadesio hrvatsko učiteljstvo i hrvatski narod, izgubiv dva uzor-učitelja, dična književnika i uzor-rodoljuba — akademike Frana Kurelca i Živka Vukasovića, a skupština im uzkliknula u jedan glas: Slava! te pročitao se zapisnik odsječne sjednice glede sastavljanja školskih knjiga za preparandije, zaključi napokon predsjednik 3. sjednicu i samu skupštinu srdačnim slovom. Iztaknu najprije, da se skupština mirne sviesti i sasvim spokojno može obazrjeti na rad svoj, na zaključke, koji smjeraju na to, da se dočepa naš narod dobro uredjenih škola,

Digitized by Google

ključeva tih, kojimi se narodom otvaraju vrata k prosvjeti i kulturi, a samo krajnja zloba mogla bi reći, da takov rad nebi bio patriotičan, te se nabaciti blatom na skupštinu. Zahvaliv se za tim svim na izkazanom patriotizmu, trudu i uztrajnosti, a napose izviestiteljem, iztaknu zasluge milih gostova, a medju njimi osobito zastupnika srbskoga ministarstva, g. sekretara Milorada Popovića Šabčanina. Prije razstanka sjeti se jošte i dobročinitelja skupštine, kojemu ona u prvom redu duguje veliku zahvalnost, visokoj naime c. k. krajiškoj vladi, a na čelu joj preuzv. podmaršalu bar. Antunu Mollinary-u, velikodušnomu tomu promicatelju i zaštitniku školstva i prosvjete u obće, te i nazočnomu ovdje povjereniku ote vlade, g. Andriji Kneževiću. Izraziv napokon u ime skupštine veliku zahvalnost gostoljubivu gradjanstvu petrinjskomu, preporuči još skupštinarom, da vazda toplom ljubavlju odišu naprama školi i njezinoj mladeži, da vazda točno vrše dužnosti zvanja svoga, te neprestano napreduju u naobrazbi svojoj a medjusobno da vazda podržavaju i šire slogu i uzajemnost. Samo tako da će biti pravi otci skupštinskoga svoga duševnoga poroda i postati dostojnimi radnici na njivi gospodnjoj, na njivi uljudbe i naobrazbe svoga naroda.

Skupština se odazove tomu liepomu govoru dugotrajnim Živio! te izreče svoju hvalu i har predsjedničtvu.

Osim obćih skupštinskih sjednica držana je jur spomenuta odsječna sjednica glede izradjivanja školskih knjiga za preparandije, a predavanja držahu g. Jakov Bobinac: „Narodno školstvo i XIX. viek“, g. A. Pechan o razvitku genitiva višebroja kod samostavnika i odnošaji višebrojnih oblika 3., 6. i 7. pad. na *ima, ama* prema onim na *em, h, i*; gosp. prof. Löffler: o gimnastici u pučkoj školi“, gdjica Josipa Žitkovićeva o praktičnoj uporabi zabavištnih učila i poslova i gosp. Stjepan Pejaković o svilarstvu.

Sva su predavanja bila dobro posjećena kao i izložba učila petrinjskoga učiteljišta i male realke.

Pa i sve zabave, koje su gostoljubivi petrinjci skupštinarom priredili, izpale su sjajno, osobito pako koncert i banket. Za koncert steklo si velikih zasluga petrinjsko pjevačko družtvo „Slavulj“, a na čelu mu čuveni rodoljub g. Petrušić kao predsjednik a g. Hausman kao vodja, i zagrebačko pjevačko družtvo „Kolo“, koje je preko očekivanja bilo dobro zastupano i svojim milozvučnim pjevanjem ugadjalo krasoticam petrinjskim.

Osobitu pako nasladu priredio je svečanostni odbor skupštinarom izletom u Topusko. Tko se ono krasno jutro u svježem zraku u dugoj povorki zastavami nakićenih kola polagano uzpinjao na petrinjske gore i od onuda uživao divan pogled na petrinjsku ravnicu, preko koje se vijuga Kupa, pak onda prijazno primit i u Glini i u liepom Topuskom, ondje u veselom družtvu proživio ono nekoliko satij, bit će mu ti časovi nezaboravni. Živili rodoljubni Petrinjci i Glinjani, a hrvatskomu se učiteljstvu doskora pružila opet prilika, da se uz triezan rad naužije liepe domoljubne zabave.

---

*

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Dodje medjutim i vrieme, gdje su pokraj svega toga hrabroga napredovanja počimali pobornici narodne književnosti duhom klonuti od prevelike borbe sa preponami, koje sve nadvisivala censura. No u dobar čas ohrabre se domorodni duhovi, kad je Gaj g. 1839. dobio od Nj. c. kr. Veličanstva Ferdinanda V. iznenada previšnju pohvalu i dragocjeni brilijantni prsten, kao znak priznanja zaslugâ za hrvatsko-ilirsku književnost. Kraljevska ova nagrada obodri i pobode na slobodnije djelovanje ne samo hrvatske, već i sve ostale slavjanske književnike u carevini austrijskoj.

Sakupimo sve u mali vienac, što dosad o Gaju kazasmo, da bude čitatelju Gajev rad u cielosti pokazan. Novi život u Hrvatskoj, na koji Dr. Ljudevit Gaj narod izza smrtonosna sna probudio i kojemu je od početka mnogo godina ne samo na zapuštenom, kupinjem i trnjem zaraslom polju književnom, već i kroz tiesnace državne, gomilami zaprjekâ zapremljene, put krčiti i utirati morao, zaobuzeo je svekolike njegove sile tako, da mu za vlastiti književni rád posve malo vremena preteče.

Od prve mladosti njegove dva su prvenca, što navratiše na mladića-pjesnika mnoge oči prijateljske, i to su pjesme, godine 1826. u Zagrebu tiskane: Horvatska zemlja i Zagorje. Iste godine u Karlovcu tiskom izda prvi svoj povjestni pokušaj: Die Schlösser bei Krapina. Ovoj je knjižici predmet prastara, u narodu jošte svejednako živa, rodoslovna priča.

Od g. 1827—1830. napisa i tiskom obielodani u Zagrebu neke svoje prevode pjesama, kao što: Cesargrad i elegiju Matisonovu. Na podrtinah grada staroga. — God. 1830. izdade u Budimu: Kratku osnovu hrvatsko-slavonskoga pravopisanja, kojom je postavio prvi temelj organičkomu pravopisu. Od g. 1830.—1835. sastavi i tiskom izda nekoliko pjesama u narodnom duhu, kano što: Slavoglasje 1832. u Zagrebu. A 1834. godine dne 20. Listopada izdade prvi svoj proglas, kojim je pokrenuo duhove na novi rad i život, u kajkavskom i napose u štokavskom narječju. U tom proglasu nacrta smjer: „Novinâ“ i naznači pravac i zadatak književno-zabavnoga časopisa: „Danice“. God. 1835. izadje 6. Siečnja br. 1. „Novina“, a 10. Siečnja br. 1. „Danice“.

Prideševajuć razne sastavke prema potrebi okolnostij i razumku občinstva, i sam napisa mnogo različnih pjesama, sastavaka i političkih članaka. Od sastavaka, tiskanih u „Danici“, odlikuju se rodoljubnim duhom: Proglasi, Nietila; povjestne i narodopisne razprave: Naš narod; Uvod u povjestnicu Velike Ilirije; Tko su bili stari Iliri? Povjestno-mjestni opis: Krapina, zatim: Banoslovje, Leljiva. Za tisak je takodjer pripravio: Dogodovštinu Ilirije Velike.

Digitized by Google

Knjižnica, koju je, putujući po slavjanskom svietu, sustavno usavršio prema povjestnomu, zemljo- i narodopisnomu te jezikoslovnomu poznanju jugoslavjanskih zemalja, bijaše vazda otvorena mladoj književnoj braći; a od rukopisâ, koje je nabavio u Dalmaciji, naročito u Dubrovniku, ustupi mnoge na porabu: „Matici“ za izdanje, a i sam o svom trošku izdade više izvrstnih djela, kano što: Hanibala Lucića Skladanja; Dinka Ranjine Piesni razlike; Ignjata Gjorgjića Piesni ljuvene i razlike itd. Pomnjom i troškom njegovim izašlo je mnogo knjiga različna sadržaja, kano i poveći: izbor kazališnih komada. Njegovim povodom i troškom sastavili su: Ivan Mažuranić i Dr. Užarević prvi obširniji: Njemačko-ilirski Slovar, kojega je u svojoj tiskarnici g. 1842. izdao. U obće tiskarnicom i knjižnicom podupiraše svojski svako književno poduzeće i sve rodoljubive mlade književnike i vrstnjake. K njemu se pridružiše: Drag. Rakovac, P. Štoos, Lj. Vukotinović itd. Ob ovih kao i ostalih bude kašnje govora.

Sada pako recimo: Ljudevite Gaju, naučitelju južnih Slsvena, pokoj ti duši!! Nadario te Višnji krunom za tvoja djela!

Da se što većma razpiri duh narodni i ljubav za književni napredak, razširivahu se svuda domorodne pjesme, razbudi se ljubav za glasbu, priredjivahu se koncerti i dobrovoljne kazališne predstave u narodnom jeziku, natiecahu se čitaonice zavedene već skoro po svih gradovih i zavodih Hrvatske i Slavonije, i družtva književna, da podkriepe književni razvitak; ali već onda nadkrili i radom i uplivom sva slična zavedenja: „Družtvo duhovne mladeži sjemeništa zagrebačkoga“. Jošte iste godine 1839. ponovilo se bijaše ozbiljno nastojanje oko toga, da se u smislu saborskoga članka 15. od g. 1836. podigne: „Učeno družtvo“ poput: „Akademije magjarske“; no premda bi molbenica zajedno sa pravili na previšnjem mjestu u obće odobrena, ostade ipak bez uspjeha, radi nedostatka zakladnih sredstva.

Da se postavi stalan temelj narodnomu kazalištu, učini god. 1840. prve podvige uzoriti pokojni stožernik i nadbiskup Juraj Haulik, bivši tada biskup i banske časti namjestnik. Pošto on sam za nabavljenje Stankovićeve kazališne sgrade pokloni veleznatnu svotu i na istu darežljivost potakne i druge velikaše: pozove sve oblasti, da sabiraju i daju u tu domorodnu svrhu dobrovoljne prineske. Tim se načinom skupi glavnica, kojom bude kazalište poslie kupljeno, pa tako se taj odtudjeni zavod, čim postade zemaljskim, doskora pretvori u stalno: „Narodno kazalište“.

Organički pravopis bude poslie velikih naporâ tek god. 1841. od ugarskoga namj. vieća odobren i potvrdjen za „knjige školske“ u Hrvatskoj i Slavoniji.

Ove iste godine utemeljeno je pod zaštitom biskupa i banske časti namjestnika, Jurja Haulika: „Hrvatsko-slavonsko gospodarsko družtvo“ u Zagrebu. Ovo družtvo ima više podružnica, pokušalište i preko 700 članova; izdaje „gospodarski list“ uz gospodarsko-poučne priloge, te neumorno radi za boljak domovine i naroda.

Digitized by Google

Godine 1842. pomnjom družtva zagrebačke čitaonice po primjeru matice češke i srbske, utemeljena je u Zagrebu: „Matica ilirska“. (Ove su ju godine prozvali: „Maticom hrvatskom“.) Matici bijaše svrha, da pomoćju glavnice, skupljene dobrovoljnimi prinesci, izdaje stare izvrstne rukopise i knjige i u obće podupire razvitak književni, kojemu jošte nebijahu dorasle sile, da se ustroji. — Po primjeru časopisa českoga muzeja osnovaše: Rakovac, Vraz i Vukotinović (g. 1842.) časopis: „Kolo“, koji je poslie izdavala Matica ilirska.

Nastojanjem čitaonice i gospodarskoga družtva, a naročito revnim djelovanjem Rakovca, Sabljara, i Vukotinovića umnožala se je za utemeljenje naumljenoga već odavna „Narodnoga muzeja i knjižnice“ sbirka knjiga, starih novaca i drugih svake struke znamenitih stvarij tako, da nastade neobhodna potreba, da se nabavi kuća za muzej, čitaonicu, gospodarsko družtvo i maticu, te da se u njoj otvori: „Narodna Dvorana“. U tu svrhu sastavi se g. 1846. družtvo, koje putem podpisâ na dionicah kupi i utemelji: „Narodni Dom“.

Zemaljski narodni muzej u Zagrebu, osnovan g. 1843., a preustrojen god. 1866., dieli se na tri razdjela: a) razdjel arheologijski, b) prirodoslovni i c) na knjižnicu. Arheologijski razdjel obsiže sbirku predhistorijsku, vrlo važnu egipatsku, liburnijsko-grčkih i rimskih starina; sbirku napisa, numizmatičku brojeću preko 100.000 starih novaca, medju timi vrlo riedkih grčkih, rimskih, bizantinskih i južno- slavenskih novaca, i sbirku slika. Razdjel prirodoslovni obsiže dva odsjeka: a) zoologijsko-botanički, u tom je malokologijska sbirka, osobito jadranskoga mora, veoma znamenita, b) odsjek geologijsko-mineralogijski s mnogimi predmeti iz predpotopne dobe nadjenimi ponajviše u Savi kraj Županja u Slavoniji. —

Godine 1847. počeli su: „Stališi i Redovi“ na saboru pod predsjedom biskupa i banske časti namjestnika rabiti: „narodni jezik književni“ uza stari zakoniti jezik latinski, kako to pokazuju: „Acta et Articuli“, štono jih izdade iste godine Drag. Galac, gdje se prvi put u javnosti nalaze uz latinske i hrvatski govori.

Radinost na književnom polju zaustaviše za čas bujni dogodjaji prevratne godine 1848.; no premda je tada razvitak sam ponešto zapeo, ipak je istom ove godine održao narodni jezik književni prirodno svoje pravo, pošto ga je narod svetčano uveo ne samo u sve učevne zavode, već i u sve urede zemaljske samouprave i sve struke javnoga života, ukloniv naprečac sve dotadašnje zaprjeke, a naročito, iztisnuo jedva jedan put konačno i posvema zastarjeli jezik latinski.

Književna radnja skoro se opet pojavi i već g. 1850. utemeljeno bi: „Družtvo za poviest i starine hrvatske“, kojemu posveti svoje sile neumorni arkivar Ivan Kukuljević. Družtvo sakuplja gradju i starine za hrvatsku historiju, broji 150 članova, razpolaže glavnicom od 6548 for. i godišnjimi prinesci članova, te je izdalo do sada osim nekojih manjih stvarij XIX knjiga Arkiva.

Ali doskora zavlada i opet opasno mrtvilo u knjizi narodnoj. U ono zlokobno doba centralizacije bečke počamši od god. 1851. bude izključen narodni

Digitized by Google

hrvatski jezik iz javne uprave i malo ne sasvim iz nastave, te moraše ustupati svagdje mjesto njemačkomu, koji se je tada pomoću viših njemačkih oblastij svuda ugnjezdio i razširio. I tako se u ono jadno doba skuči u javnosti sva skoro književna radnja na: „Narodne Novine“, u kojih jošte nekoji književnici svoje poizvode priobćivahu.

Istom g. 1860. stade se na novo dizati, razvijati i usavršivati hrvatska naša književnost, osobito čim su narodnomu jeziku povraćena prirodna prava, i pošto je uveden u javnost i u sve urede i sva viša i niža učilišta. Od ono doba napredovala je književnost znamenito sve do danas. Središte umnih sila u strogo znanstvenom smjeru nahodilo se posljednje vrieme osobito u: „Književniku“, što ga uredjivahu troškom Matice ilirske od god. 1864. do 1866. neumorni naši književnici: Dr. Franjo Rački, Vatroslav Jagić i Josip Torbar. O „Književniku“ izrekao je učeni sviet toli povoljni sud, da se on neima stiditi ni jednoga svoga književnoga druga. Godine 1866. završi taj naš „časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti“ svoje djelovanje, jer se imala god. 1867. otvoriti, kao što je i sbilja ote godine otvorena: „Jugoslavenska akademija znanostij i umjetnostij“ u Zagrebu, kojoj je osnov položio g. 1861. djakovački biskup J. Strosmajer, prinesav u to ime 50.000 for. — Pošto je sabor ovih kraljevina primio ju iste godine u zaštitu, sliedila je previšnja potvrda 2. Siečnja 1866., a u Srpnju 1867. započme svoje djelovanje. Akademija dieli se na 4 razreda: a) na filologijsko-historijski, b) filozofijsko-pravoslovni, c) matematičko-prirodoslovni i d) na razred za umjetnost, koj nije jošte u život stupio. Na čelu stoje joj pokrovitelj i predsjednik, ima 32 prava, 16 počastnih, a dopisujućih članova, koliko si sama odredi. Redovna književna radnja sastoji se iz „Rada“, kojega izlaze 4 knjige na godinu (do sada XXVIII knjiga), pa iz sbornika historijskih spomenika (Monumenta hištorica), iz sbornika omanjih historijskih i književnih spomenika (Starine), te izdanja starih hrvatskih pisaca. Osim ovih sustavnih redovnih radnja izdaje i druga naučna djela i sakuplja gradju za veliki rječnjak hrvatskoga jezika i pripravlja sbornik pravnih spomenika slavenskoga juga. Sve dojakošnje publikacije iznose ukupno 50 knjigâ. Zaklada pako iznosi 300.000 f. Akademija ima takodjer svoju dragocjenu sbirku slika, svoju posebnu knjižnicu i arkiv, kojih su sbirke bogate osobito u južno-slavenskih rukopisih i inkunabulih. Rukopisa ima do 2.000, a listina do 15 000 komada.*

Družtvo sv. Jeronima u Zagrebu, osnovano god. 1867. za izdavanje i širenje pučke književnosti, ima liep broj članova, a izdalo je dosada veliki broj koristnih pučkih knjiga.

Pedagogijsko-književno družtvo u Zagrebu, osnovano godine 1871. nastoji ob obćoj naobraženosti medju narodnim učiteljstvom i promiče interese narodne škole. Izdalo je više koristnih pedagogičko-didaktičnih spisa, te izdaje školski list „Napredak“.

---

* Hrvatska i Slavonija u svojih fizičnih i duševnih odnošajih dr. P. Matković.

Digitized by Google

Družtvo sv. Cirila i Metoda za prosvjetne i dobrotvorne svrhe, osnovano je 20. Listopada g. 1873. u Zagrebu, svoje djelovanje započe 1874. godine.

Svrha družtva jest: da podupire crkvu i školu naše katoličke braće obojega obreda na iztoku, što novcem, što ostalimi crkvenimi i školskimi potrebštinami. (Dalje.)

Raznice.

— Plod II. obće hrv. učit. skupštine. Štovanomu je učiteljstvu 2 pitanje II. obće hrv. učiteljske skupštine pa i rezolucije na nj dobro su poznate. U smislu 2., 3., 4. i 5. rezolucije istoga pitanja konštituirao se je bivši pododbor iste skupštine u Petrovaradinu u svojoj dne 3. Studenoga t. g. držanoj sjednici u privremeni odbor „učiteljskog družtva". U istoj je sjednici izabran užji odbor za predradnju štatuta odborovih. Izradjeni štatuti pretresivat će se u prvoj budućoj sjednici, a zatim će se visokoj oblasti radi potvrde podnieti. — Zatim sliedi upisivanje članova u družtvo. — Predsjednik pr. odbora je g. Mitar Vurdelja a tajnik gosp. Tomislav Jozičić. — Užji odbor sačinjavaju gg. Luka Grbanović, Tomislav Jozičić i Matija Vrbančić. — Tim je započet rad učiteljskog družtva u Petrovaradinu. (Prvi se dakle odazvaše Petrovaradinci; čast im! Nadamo se, da ćemo doskora čuti glasova i s drugih strana domovine. Ur.)

— Nastojanjem g. Milorada Popovića Sabčanina, sekretara ministarstva prosvjete u Biogradu, koji će biti u dobroj uspomeni kod hrvatskoga učiteljstva od II. obće učit. skupštine, izdana je naredba državnoj štampariji u Biogradu, da sve njom izdane školske knjige odašalje knjižnicam c. k. učiteljišta u Petrinji i u Arbanasih (Dalmacija), zatim učit. knjižnicam u Rakovcu, Gospiću, Kraljevici i Sinju. Nebi li možebiti naša zem. vlada ovu ljubav vratiti hotjela, te opet njezinom nakladom izašle knjige poslala srbskim učit. školam u Pakracu, Somboru i Kragujevcu, te učit. knjižnici u Biogradu. Ljubav srbskoga ministarstva zaslužuje za cielo, da mu se ta ljubav sličnom ljubavju odvrati!

— Slovenski rodoljub i zastupnik u carevinskom vieću g. Martin Hočevar gradi o svom trošku u Krškom gradjansku školu, a gradnja ta stojati će preko 60.000 forinti. Dao Bog više takovih rodoljuba slovenskomu narodu!

— Gornjo-austrijski sabor povisio je plaće svojim učiteljem. Po tom će tamo imati odsele ravnatelj gradjanske škole 1100 f., i 200 f. doplate, učitelji gradjanski 1000 f., pučki učitelji 900 for., podučitelji izpitani za gradjanske 600 f. a ostali podučitelji 500 f. i 400 for.

— Gradska oblast u Lipskom poklonila je koncem zadnje školske godine 1000 talira, da se za školsku mladež priredi svečanost.

— Lord-major u Southamptonu počastio je nedavno 12.000 školske djece i 600 učitelja. Kod te prilike sviralo je 5 bandà a na večer priredjen je bio-sjajan kries.

— U ruskom ministarstvu prosvjete radi se na osnovi, po kojoj bi se u Petrogradu uredilo sveučilište za žene, i to sa fakultetom medicinskom, juridičkom i filozofičko-prirodoslovnom.

Natječaji.

— Za učiteljska mjesta na pučkih učionah u Glogovici, Duboviku, Šušnjevcih, Zadubravju, Kute, Klokaru, Klokočeviku, Svilaju, Novom-Topolju, Kupini i Prnjavoru c. kr. kotara Garčinskog; u Podgradju, Novomselu, Gjeletovcih, Banovcih, Jankovcih, Lazah, Slakovcih, Retkovcih i Šiškovcih c. kr. kotara Vinkovačkog; u Račinovcih i Podgajcih c. kr. kotara Županjskog — pak na djevojačkoj učioni u Striživojni c. kr. Garčinskog kotar proglasuje se ovime natječaj do 4. Prosinca t. g., do kojeg roka imaju natjecatelji svoje molbenice dotičnoj c. k. kotarskoj oblasti priposlati.

Putni se troškovi neizplaćuju

— Za učitelja i orguljaša u Grubišnompolju. Beriva: 180 f. plaće, 6 hv. drva za učitelja a 6 za školu, vrt, slobodan stan i za orguljanje 65 f. a. v.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 25. Studenoga 1874. veleč. g. Dragutinu Vranu, podarhidj. i župniku u Tomašici (Garešnica).

— V Ljutomeru na slovenskem Štajerji so razpisane tri službe podučiteljev ali podučiteljk. Učitelji ali učiteljke z učiteljskim spričevalom (svedočbo) imajo 560 goldinarjev letne plače, brez te svedočbe samo 420 gld. Za podučevanje v petji daje se 50 gld. doklade.

(Ljutomerski jezik je po vsem podoben hrvatskemu, zaradi tega se morejo tudi hrvatski učitelji sprejeti).

K ovomu broju peti tabak priloga.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 33. U Zagrebu, 20. studenoga 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Odpis centr. odboru obćih hrv. učit. skupština.

Kao što smo u svoje vrieme već javili, centr. je odbor visokomu zapovjedničtvu i zemaljskoj vladi mjeseca Rujna t. g. podnio rezolucije II. obće hrv. učit. skupštine i to posebnom predstavkom, u kojoj je iste rezolucije obrazložio, te prema okolnostim u jednoj i drugoj strani naše domovine za uvaženje i provedenje njihovo molio. Na tu predstavku stigao je centralnomu odboru odpis od visokoga zemaljskoga zapovjedničtva, iz kojega se vidi, da se zaključci te skupštine u mjerodavnih krugovih dostojno uvažavaju, i da se učiteljstvo — barem krajiško — njihovu provedenju nadati može. Buduć da to našemu svjestnomu učiteljstvu samo na čast služi, te mu ujedno i dokazom biti može, da je ono udarilo putem, kojim će postići povoljnih rezultata i po školstvo i po stališ svoj; to evo radostno priobćujemo doslovno u prievodu spomenuti dopis, koji ovako glasi:

„Br. 2628. U Zagrebu 12. Studena 1874. Iz izvješća centralnoga odbora od 18. Rujna t. g. br. 115, podnešenoga o razpravah II. obće hrv. učit. skupštine, držane u Petrinji 25, 26. i 27. Kolovoza t. g., uvidio sam sa zadovoljstvom, da si je ovozemno učiteljstvo stavilo zadaću, da temeljito razpravi najglavnija školska pitanja, naime o strukovnoj naobrazbi učiteljâ i o promaku uzgoja mladeži.

Dočim si pridržajem, da o tom stvorene zaključke na pretres dadem zemaljskomu školskomu vieću, pa da ih po mogućnosti i izvedem; nalazim se ujedno ugodno ponukanim, da učestnikom te skupštine, kao i centralnomu odboru radi dostojnoga držanja skupštine svoje priznanje izreknem.

Mollinary, FZM.“

Digitized by Google

Slovnica u pučkoj školi.*

Prije nego li se upustimo u razpravu toga pitanja, t. j. prije nego li progovorimo o načinu, po kom bi se imala slovnica predavati u pučkih učionah, trebalo bi dokazati, da li je.ista u obće za mladež pučkih učiona potrebna ili ne; — jer u pedagogijskom se je svietu u tom pogledu porodilo raznovrstnih mnenja, a nije baš neznatna stranka, koja hoće, da se slovnička obuka posve izluči iz pučkih škola.

Najveću agitaciju potakli su u tom smislu u Njemačkoj, te je već sam Martin Luther o tom ovako progovorio: „Jezici se najbolje uče vježbanjem. Svatko će bolje naučiti njemački ili drugi koji jezik ustmenim govorom u kući, na trgu ili u prodiki, nego li iz knjige. Slova su mrtve rieči, a govor je živa rieč. Kaži mi samo jednoga, koji se je iz gramatike naučio koji jezik liepo i dobro govoriti.“ ** U novije vrieme ustali su proti slovničkoj obuci najodlučnije Kellner i Otto, dokazujuć, da veoma jednostrano djeluje na obrazovanje uma, dočim oplemenjenje srdca posve zapušća i zanemaruje.

I kod nas se je već dovoljno pisalo, ako ne proti slovnici u obće, a to proti načinu, kojim se je do danas u naših pučkih školah predavala. Naročito je prof. Jambrečak prigodom prve naše skupštine dokazivao pogubnost sistematiziranja, te zahtievao, da jezikoslovna obuka bude odnosna i poredna, uz to da se čim više svede na glavno načelo svake elementarne obuke, na načelo zornosti! Uz g. Jambrečaka progovorio sam i ja o tom pitanju, ali još g. 1869. i to povodom zadatka preč. duhovnoga stola; i prem da nisam posve osudio svaku gramatičku obuku, kao neki njemački pedagogi, to sam se ipak izrazio proti neshodnomu poredanju i nepraktičnomu predavanju iste.

Cielokupno učiteljstvo, sboreće o toj stvari, moglo bi se podieliti u tri glavne stranke. Jedna hoće, da se slovnica uzdrži u dosadanjem obliku i obsegu, a druga, da se iz pučke škole posve odstrani, te jezikoslovna obuka ograniči na golo čitanje i tumačenje pojedinih štiva realnoga i moralnoga sadržaja. Treća napokon udara sriednjim putem i nevojuje proti svakoj slovničkoj obuci, jedino nastoji o tom, da joj se poda drugi naravniji i odnošajem pučke škole shodniji smjer.

Da su zahtjevi prve stranke neshodni i nemogući uvidit će svaki, komu su odnošaji pučke škole iole poznati. Pokraj obće humanitarne svrhe, t. j pokraj formalnoga naobraženja umnih sila mladeži, mora ona nastojati takodjer i o usavršenju njihovu u onih strukah, koje su za praktični život neobhodno potrebne. Može li pako ona tomu zadovoljiti, dok joj slovnička obuka u onoj formi, u kojoj je prema dosadanjim propisom i nalogom predavana, tako rekuć polovinu školskoga vremena absorbira? Pri tom valja i na to misliti, da je umna snaga mladeži u onoj dobi, u kojoj polazi pučku školu posve slaba i nerazvita i da je

---

* Prema ljetošnjem zadatku vis. kr. zemaljske vlade: „Kako se u pučkih učionah imaju djeca učiti slovnicu materinskoga jezika?“

** Dr. Karl Šmidt: „Geschichte der Pädagogik“, svezak 3., str. 36., izdanje III.

Digitized by Google

tako rekuć prava nečovječnost, ako se zahtieva, da mladež u toj dobi slovničke abstrakcije u sistematičkom obliku uči i dokučuje. Tim se njeguje pusto mekaniziranje, kojim se razvijajuće duševne sile mladeži neoštre, već upravo uništuju i tamane.

Nu ni druga stranka, t. j. oni, koji hoće, da se slovnica izključi iz pučke škole, te cielokupna jezikoslovna obuka ograniči na pusto razlaganje i tumačenje štiva, neudara shodnim ni praktičnim pravcem, i predlaže puteve, koji su posve nemogući i neizvedivi. Ima nekih dielova slovničke obuke, koji se dadu veoma dobro spojiti s tumačenjem štiva, tako se n. p. pravopisna obuka nemora samostalno podavati, jer pravopisni zakoni i pravila nesačinjavaju nikakovu zajedničku cielost, te se mogu i pojedince valjano razumjeti i protumačiti, što više svrha se pravopisne obuke može mnogo laglje postići, ako se djeca i kod čitanja priučavaju na to, da slova i njihovo poredanje točno promatraju i izgovaraju; isto je tako i sa stilističkom obukom, nu sama se slovnica nemože podnipošto ograničiti lih na tumačenje štiva; jer ako se, kako to neki njemački pedagogi, naročito Kellner, zahtievaju, jedno te isto štivo izasebce i bez prestanka s gledišta gramatičkoga obradjuje i svestrano razudjuje, tad takova obuka ipak napokon mora umoriti i učitelja i učenika. — Slovnička obuka mora dakle ostati samostalna, jer to zahtieva njezina svrha i narav; naravski da se radi toga nemora odkinuti od čitanke. Pojedina razjašnenja, kao i kratko opetovanje onoga, što se je uzelo u posebnih slovničkih satih, može se svakako sa tumačenjem pojedinih štiva spojiti. Isto se tako može slovnička obuka i s drugimi učevnimi predmeti u savez dovesti, — ako to dopušća sama narav stvari, — što više takovo se spajanje prema zakonom concentrične obuke toplo preporučiti mora; samo valja pri tom paziti na to, da se tako nepodčini, da bi pred ostalom obukom posve izčeznuti morala.

Kad bi se slovnici oduzeo karakter samostalnoga predmeta, te kad bi se ista jedino s čitanjem spajala, izgubila bi ono jedinstvo, koje je svakoj obuci toli nuždno, i mi nikako nevjerujemo, da bi djeca tim načinom naučila ijedno slovničko pravilo; jer pojedini zakoni i pravila odkinuti iz svoga naravskoga saveza nemogu biti dovoljno jasni i razumljivi. Istom na pravom svom mjestu, pošto je sve, što se na njih odnosi, dovoljno protumačeno, mogu jih djeca shvatiti. Napokon najveći dio pravila nije ni moći na temelju štiva protumačiti, jer u pojedinih se štivih pokazuju samo pojedini pojavi stanovitoga pravila, ostalo se mora ipak na izumljenih stavcih i primjerih razjasnjivati; čim se opet nezadovoljava protivnikom slovnice, koji hoće, da se jezik tumači na stavcih, stojećih u neprekinutu savezu.

Bez valjano poredane i samostalne gramatičke obuke neće djeca nikada pravo dokučiti raznovrstnih gramatičkih pojmova, a to je ipak radi vježbanja duševnih sposobnostij veoma potrebno i važno. Stoga gledišta nemožemo nikako dopustiti, da je bozkoristno, ako djeca uče gramatičku terminologiju. Pojmovi su u najužjem savezu s riečmi, pa kao što nevalja, ako se djeca uče rieči, kojih neshvaćaju i nerazumiju, tako nevalja ni to, ako jim se upiljuju pojmovi, a

*

Digitized by Google

nepodavaju ujedno i rieči, uz koje bi se pojmovi spajali, i koje bi mnogovrstnost predstava pojedinih pojmova u neku cielost vezale. Kolika je to neprilika za djecu i zaprieka u napredku, kad se moraju kod svakoga novoga razvitka svi pojmovi, na kojih se isti temelji, s nova opisivati i označivati, dočim bi u protivnom slučaju poznate jur rieči odmah na dotične pojmove sjećale! Radi toga neslažemo se s g. prof. Jambrečakom u tom, da je učenikom pučke škole svaka priručna knjiga za slovnicu posve nepotrebna. Takova knjiga ne samo, da nije suvišna, već se ona radi domaće potrebe i opetovanja onoga, što se je u školi čulo i učilo, toplo preporučiti mora. U obće je prećerano zahtievati, da se sve knjige osim čitanke izobće iz pučkih škola, jer da se njimi pospješuje mekanizam. Valjan učitelj neće uz nijednu knjigu njegovati mekanizma, a nevaljan neće ga se okaniti, makar mu se oduzela i čitanka.

Pomočne školske knjige, naročito slovnice, nisu dakle ni najmanje suvišne, samo se kod njihova sastavljanja mora jako paziti na svrhu i zadaću škole, kojoj su namienjene. Ništa nije toliku graju i viku proti slovničkoj obuci izazvalo, koliko neshodno i nevaljano sastavljene slovnice. Uzmimo samo naše hrvatske. Što smo ih imali, bilo posebnih, bilo u formi dodatka k čitankam, nijedna neodgovara onim zahtjevom, koji se moraju izgledati od knjige, koja ima služiti temeljem i podlogom samostalnoj slovničkoj obuci. Jedna je razredjena bez svake osnove i sustava, druga sadržaje odviše pojedinostij, koje niti služe praktičnoj porabi, niti iole doprinašaju razvitku duševnih i umnih sila mladeži. Neke razjasnuju jezikoslovne pojmove samo po vanjskih pojavih, a ne po njihovu bivstvu i sadržaju; druge su opet pune raznih neshodnih zadaća i primjera i tako najvećim dielom nepodpune i bez onoga, što je najglavnije i najvažnije.

Najglavniji zahtjev dobre školske knjige jest shodno razredjenje gradiva; jer da bude obuka shodna i naobrazujuća, mora prije svega najvišju silu čovječju t. j. um kriepiti i jačati, a to može samo onda, ako je tako uredjena, da, kao što Fröbel, najglasovitiji pedagog novije dobe, veli, u mnogostručnosti jedinstvo, a u jedinstvu mnogostručnost podaje; dakle samo onda, ako sačinjava valjano svedenu i uredjenu cielost. Strogi moraliste mogli bi nam poput Burgwardta predbaciti,* da je takova obuka jednostrana, jer da se malo obazire na srdce ili na moralni uzgoj; nu posve krivo; jer razum je ona sila, koja je kadra raznovrstnost u pravoj cielosti shvatiti, i koja upravo radi toga, dočim zajedinstvo svih pojava u najvišjem jedinstvu spoznaje, dovadja k pravoj moralnosti, k pravoj vjeri u Boga, te k najčišćoj religioznosti.

Ako dakle hoćemo, da nam slovnička obuka bude obrazujuća, to ju moramo tako udesiti, da sačinjava valjano p e r e d a n u c i e l o s t. Istina i u dosadanjih naših slovnicah vlada neki red, nu taj red naliči onomu, što ga udesi graditelj kuće prije gradnje, snašajuć brvno do brvna, dasku do daske, kamen do kamena; a ne onomu, što nam se pokazuje iza gradnje, gdje je sva ta razno-

* Na hamburžkoj učit. skupštini uztvrdio je naime Burgwardt, da se obukom samo intelektualno naobraženje pospješuje, i da bi se uzgoj od obuke imao odieliti. Vidi „Napredak" tečaj XIV., br. 35., str. 546. S. B.

Digitized by Google

vrstna gradja sastavljena u jednu umno svedenu cjelinu. — Dosadanje naše slovnice za pučke škole nesačinjavaju nikakovu cielost, jer u nauci je samo ondje jedna jedinstvena cielost, gdje se sve jednoj glavnoj i temeljnoj misli podredjuje. Razredjenje pako gradiva prema sličnosti ili nesličnosti pojedinosti, dakle prema pukomu obliku, neodgovara niti znanstvenoj sustavnosti, — za kojom neki toliko teže, — niti obrazovnoj svrsi pučke škole. (Svršetak sliedi.)

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Nova literatura Srbalja* počimlje od konca XVIII. vieka.

Kada je srbski narod u svojoj krvi ogreznuo, zavlada u njegovoj knjizi mrtva tišina. Ta tišina uztraja sve do zadnjega srbskoga despota Gjure Brankovića, koji je sastavio srbsku historiju od najstarijih vremena do cara Leopolda I. u staro-slavenskom jeziku (pisa ju od g. 1689—1711. u Chebu; rukopis u Karlovcih). U to vrieme podpunoga književnoga mrtvila osjećaše samo narod svoje jade; spominjao bi se prošlih sretnih i nesretnih vremena i opjevao jih u narodnoj pjesmi. Da je pako srbska književnost uzkrsnula, pomogla je seoba Srbalja u Austriju. Cviet stare Srbije, stolica srbske patrijaršije, sve to bijaše za Leopolda I. otišlo s juga na sjever, te se nastanilo po Ugarskoj.

Jezik. Posljedica, što su Rusi srbski narod obskrbljivali svojimi crkvenimi knjigami, bijaše ta, da je u novu srbsku književnost unišao neki mješoviti srbsko-slovenski jezik, kano višji literarni napram pučkomu, i to za sve književne proizvode, bili oni nabožnoga ili svjetskoga sadržaja. Dositej Obradović bijaše prvi, koji se je odvažio, podignuti narodni jezik na čast književnoga; nu liepe ove zadaće nije dovršio niti na kraj doveo. To je pošlo za rukom stopram njegovim nasljednikom: Davidoviću i ponajviše Vuku Štefanoviću Karadžiću, premda je i njih mnogo napora i truda stalo, jer se je našlo ljudij, koji su se tomu njihovu nastojanju jako dugo i svestrano protivili. (Vukov protivnik Svetić.) Izdavši Vuk narodne pjesme, slovnicu i rječnik, ustanovi konačno jedan obćeniti književni jezik i podigne na ovu čast južno ili hercegovačko narječje jekavskoga izvora. Budući da su Hrvati u provincijalu poprimili od g. 1835. štokavsko narječje za književno, to sada medju Hrvati i Srbi u njihovoj knjizi do pisma neobstoji nikakva razlika.

Zaprjeke i pomoćna sredstva literaturi. Nova literetura Srbalja razvijaše se jako polagano. Preselivši se Srbi u Austriju, moradoše u novoj domovini služiti s početka kano vojnici; pa kad su nastala mirnija vremena, bijaše jim opet boriti se za uzdržanje i izvedenje svojih povlasticâ. Golema zaprjeka bijaše takodjer nedostatak ćirilskih tiskarna. Prvu srbsku tiskarnu u Au-

* Naučny slovník „Jihoslované"; Šafařik „Geschichte der südslavischen Literatur"; „Književnik" i Kořinek.

Digitized by Google

striji podigne Marija Terezija u Beču g. 1771., od g. 1791. u Budimu); nu srbske štamparne počele su se umnažati stopram svojih 30 godina kašnje u XIX. stoljeću. A budući da Srbi u Austriji nisu imali ni višjih učiona za naobrazivanje, to jim se nije ni literatura mogla hitro razvijati. Prvu srbsku gimnaziju u Karlovcih ustroji g. 1791. metropolit Stjepan Stratimirović, a uz ovu i sjemenište za bogoslovce. Istom g. 1818. bude u Novom Sadu druga srbska gimnazija podignuta. Sve to krenu na bolje u XIX. vieku, osobito odkle su se Srbi u kneževini oslobodili turskoga jarma, te se ovako prostor srbske literature razprostranio. God. 1826. bude ponajviše nastojanjem Hadžićevim iliti Svetićevim u Pešti ustrojena srbska matica (njezin najveći dobročinitelj bijaše Sava Tekeli), a god. 1841. podigne se u Biogradu: družtvo srbske slovesnosti, sada poznato pod imenom: srbskoga učenoga družtva. Srbsku žurnalistiku stvori Dim. Davidović, koji je izdavao srbske novine u Beču (od god. 1814. do 1822.), zatim u Kragujevcu (1833.).

Od uzkrsnuća literature na koncu XVIII. vieka do god. 1830.

Znakovi literature. Većina knjigâ pisana je jezikom „slaveno-srbskim“ budi sasvim budi pomješano. Literatura je ograničena ponajviše na austrijske Srbe. Knjigâ ima mnogo, ali imaju ukusa i kritike. Narodni se jezik bori sa „slaveno-srbskim.“

Začetnik prave narodne srbske književnosti jest Dositej pravo Dimitrij Obradović. On se rodi u Čakovu u Banatu g. 1739. U svojoj se mladosti zakaludjeri u samostanu Opovi, nu težnja za naukom i za svietom, učini, da je ostavio manastir i u sviet pošao. Njegov bieg iz manastira Opove toliko je vriedan za književni život, koliko Muhamedancu begjra za njegovu vjeru; jer da nebude on utekao, tko zna, kada bi se našao bio nov povod, da netko u toliko osviesti i sebe i druge. Istinabog mi nalazimo, što nam liepo pripovieda sam Dositej, da se u njem već kao djetetu probudio bio nutarnji nagon, koji mu nedade mirovati, da neteži sve dalje i dalje u široki sviet, da upozna ljude i njihove običaje; njihovo bistroumlje, koje se nezataji u nijednoj prigodi, njegova pohlepa za naukom uzpiri u vrućem srcu žarku vatru ljubavi za znanstvenim usavršivanjem i to ga napokon izagna iz zabiti samostanske. Prošav Hrvatsku i Dalmaciju, proputova: Grčku, Albaniju, Italiju, Tursku, Rusku, Njemačku, Francezku i Englezku, pa se vrati poslie 25 godina k svojim zemljakom.

Putujući dakle svietom nadje Dositej, čemu se u svom samostanskom zakutku nije nikada nadao, — svuda po dalekom jugu jedan te isti, dobroćudan, nu zapušten narod. Ovdje pane mu prva misao o narodnjem jeziku i kako bi valjalo knjige pisati. Vriedno je, da se i danas još na daleko čuju njegove rieči o toli znamenitoj i sretnoj domisli. U listu od g. 1788. iz Lipskoga govori ovako: „Sravnjivajući ova mjesta i ljude s prekrasnom no biednom varvarskom Albanijom, s koliko dražim i milijim, toliko većeg sažaljenja dostojnim zemljama: Srbijom, Bosnom i Hercegovinom, uzdisao sam i često gorke suze prolivao, sam sobom govoreći: Kad će u onim prekrasnim zemljama ovaka učilišta biti! Kad

Digitized by Google

će se i ona mladež s ovakovim naukama napojavati! Milioni naroda, jadni Turci čekaju, da što pametna čuju od derviša! A biedni i udručeni Hrišćani od kaludjera! No šta će im oni kazati, kad nigdje ništa drugo pod nebom neznadu, nego: daj milostinju! daj sve, štogod imaš, a ti umri od gladi i mrzi i proklinji sve ljude na svietu, koji tvoje vjere i zakona nisu? Gledajući kakve se knjige svaki dan sastavljaju, pišu i na sviet izdaju, žalost na mene napadaše, kad bi god pomislio, kako kod nas viču: daj nosi knjige iz Rusije! Razmišljavajući neprestano o ovima veščma (stvarma) spomenem se jošte u Dalmaciji začetoga željenja i namjerenja, da je krajnje potrebe i nužde djelo, na obštem narodnjem jeziku što napisati i izdati. Ja sam čisto pred očima imao, kakvu su buru i metavicu na sebe svi oni privlačili, koji su se usudili najpre podobna predstavljanja narodu činiti: no mora se kad god ko, jedan put, naći!" Ajde u ime božje nek se počme . . . .

U Dalmaciji dakle, pamtite, tako pripovieda sam Dositej, zamisli on, gledajuć i žaleć narod, veliku misao, da mu pomogne knjigom; knjigom takovom, koja će se kosnuti njegova srca i saći duboko u njegovu čistu dušu. Kad se naime, pošav put Grčke, bolestan natrag vratio u neko dalmatinsko selo Kosovo, prebude u domu Abrama Simića jedan mjesec, čitajuć besjede Ivana Zlatoustoga na Djela Apostolska.* Na molbu njegove kćeri Jelene prevede nekoliko odlomaka na prosti narodni jezik i porazdieli ga na glave po Azbuci. To čitanje omili djevojci veoma, a i drugi prosili bi od nje i prepisivali si tako, da se u kratko vrieme raznese i razplodi po svoj Dalmaciji pod imenom: „Dositeove bukvice". ** „Ovo je prvi povod — rieči su njegove — i uzrok, da se u meni velika želja začne i rodi: da mi samo Bog daruje život, dok što srbski na štampu izdam i prekrasnim kćerma i sinovom roda mojega saobštim."

Dositej nije samo svjestno razmislio zadaće, koju mu je valjalo riešiti, već i sve one protivnosti, u kojih će se naći napram duboko zakorienjene dosadanje navade; sasvim tim o svojoj čvrstoj nakani i volji govori odvažno i pouzdano na više mjesta, n. pr. u listu prijatelju Haralampiju: „Sladka je utjeha nadati se, da će naša imena živiti i mila našemu rodu biti za dobro, koje smo mu učinili, do onih samih dalekih vremena, kad se naše kosti u prah obrate . . ." Odbijajući prigovore, da će taj prosti jezik u nemarnost dovesti i upropastiti crkvenu slovjenštinu, navadja za primjer Franceze, Talijane i Ruse: „Samo prostota i glupost zadovoljava se svagda pri starinskom ostati. Zašto je drugo Bog dao čovjeku razum, razsudjenje i slobodnu volju, nego da može razsuditi, razpoznati i izabrati ono, što je bolje?" — — —

(Dalje.)

---

* Vidi članak: Iz prošlosti hrvatskoga jezika od dra. Jagića. „Književnik" od god. 1864., str. 451, 452 itd.

** Ovo je kašnje štampano od S. Ilića u Karlovcu g. 1830. pod naslovom: Dosite-a Obradovića Prvenac.

Digitized by Google

Raznice.

— Ovoga još mjeseca 29. sastat će se krajiško zemaljsko školsko vieće. Ono će razpravljati i o rezolucijah II. naše skupštine, i mi se najboljemu uspjehu nadamo.

— Školstvo u Srbiji. Gg. Josip Pecić i Milorad Popović Šabčanin, sekretari ministarstva prosvjete i crkv. djela, podnieli su ministru istoga ministarstva izvještaj o osnovnih školah u Srbiji, koje su kao nadzornici ove godine pregledali. Iz toga veoma zanimivoga izvještaja vadimo neke crtice, da se i naše učiteljstvo upozna, kako je sa školami kod prekosavske braće. Obadva nadzornika pohodiše 233 od 277 škola, koje im bilo pregledati U svih skoro školah nadjoše dovoljan broj učenika, a učiteljem osobito seoskim, koji su ih od 1. Svibnja neprestano očekivali kod škole, od jutra do mrkle noći, kako radenim, tako i nedjeljnim i prazničnim danom, izrazuju sa zadovoljstvom podpuno priznanje. Po svršenom izpitu, kažu nadalje, svagda smo ocienili učiteljev rad prema postignutom uspjehu i zabilježili to u dotičnom školskom protokolu, naznačivši i stanje čistoće i reda, koje smo zastali. Isto su tako opisali potrebne preporuke glede nastave, čistoće, discipline, ili šk. administracije i to učitelju ravnanja radi, a nadzorniku školskomu radi napomene, što da bolje uzme na oko, kad se bude nalazio o školi. Tužbe proti učiteljem da su bile u obće riedke, a i te da su najviše potekle odtuda, što je učitelj vršio i dužnosti občinskoga pisara, pa je tim dolazio u sražaj s občinari. Glede stanja nastave izjavljuju sa zadovoljstvom, da se propisi nastavne osnove sve više vrše i da rad učitelja odgovara principom suvremene racionalne školske praktike Ali ipak, da se neki predmeti gdjegdje ili nepredaju ili barem ne u onoj mjeri, kako to propisi zahtievaju, tako n. p. negdje tjelesno vježbanje, (Kod nas se nepreduzimlje još ni na preparandijah, a kamo li na pučkih školah. Ur.) njegdje crkveno pojanje, tamo poznavanje prirode, ondje ustmen račun, pouka o čuvanju zdravlja itd. Uzroci pako da su tomu ili što učitelj neima dovoljnih sprema, ili što mu manjka dobro izradjena strukovna knjiga, ili pako lične mane. Imenuju za tim ministru znatan broj učitelja, koji su na svojem radu pokazali primjer savjestnosti, točnosti, nepokolebiva truda i pregaočtva, koji su odlično vršili dužnosti svoje sebi na čast i na blago ciele zemlje, kojoj su posvetili svoje usluge, da se tako ohrabre za dalnji još energičniji rad. Nu ipak glasi dalje izvještaj, u koliko smo sa nastavnim radom naših učitelja zadovoljni, u toliko manje možemo odati priznanje njihovu uzgojnomu radu, prem ako i u tom obziru ima istina skroman broj učitelja, koji i kao dobri uzgojitelji zaslužuju spomena. Nastava da je bez uzgoja kao jedno oko bez drugoga, kao jedna ruka ili noga bez druge. Da si pako u ovom pogledu srbske škole osvjetlaju lice, preporučaju gg. nadzornici, da se pooštri naredba o uzgojnih dužnostih učiteljskih, da se napiše u tu svrhu što praktičnija knjiga i da se u napredak od svijuh učiteljskih kandidata traži bolje poznavanje pravila za budjenje moralnih, etičnih i estetičnih osjećanja, i da se veća pažnja obraća na porodičko njihovo uzgajanje, bar u ravnoj mjeri koliko i na njihovo naučno obrazovanje.

Izvješćujući nadalje o školskih sgradah, kažu, da i one služe uzgoju i nastavi u pomoć, ako su u svem udesene prema higijenskim pravilom. I u tom obziru da ima dobrih, svrsi odgovarajućih sgrada, ali da ima i srednjih i tako loših, koje bi valjalo s mjesta zatvoriti, te preporučuju u tom obziru shodne predloge.

Na koncu spominju još, da koliko dobar uzgoj i nastava i blagostanje šk. sgrade zavisi od dobroga učitelja i čestite občine, toliko isto napreduju kad je nadzor točan, svjestan i instruktivan, te glede mjestnoga nadzora kroz mjestne šk. nadzornike izjavljuju u obće, da neodgovara i da bi se drugčije urediti imao; nadzor policajne vlasti da je sasvim slučajan, jer zavisi od pojedinih ličnostih i njihove sklonosti za ovaj rad, a jedini odgovarajući strogo strukovni nadzor kroz ministarske izaslanike, da takodjer nezadovoljava, jer ih je premalo te da i tu treba pomoći. Napomenuv još neke mane glede upisivanja i odpuštanja učenika, glede polazka crkve i pomanjkanja učila u nekih mjestih preporuča se napokon ministarstvu, da ono izdaje časopis u neobveznih svezcih, u kojem bi se priobćivale sve ministarske naredbe glede uzgoja i nastave, članke, koji bi razjasnjivali ote naredbe, pouke i upute za predavanje pojedinih predmeta, izvještaji nadzornika i njihovi pojedini predlozi i školska statistika.

Natječaji.

— Za učiteljice na novoustrojenih djev. učionah u Vrbju, kotara novogradiškoga i u Kobašu, kotara oriovačkoga. Plata: 300 for., 6 hv. drva, 6 for. paušala i obskrba po obstojećih propisih. Molbenice se šalju do 5. Prosinca dotičnim kot. oblastim.

— Za učitelja na područnoj učioni u Čeralijih, župe vučinske. Beriva: 315 f., vrt, stan, 8 hv. drva za učitelja i 4 za školu.

Molbenice šalju se do konca Studenoga veleč. g. Ivanu Grgesini, podarhidj. i župniku u Turnašici (Pitomača).

☞ K ovomu broju 2 tabaka priloga, jer bje 32. br. bez priloga razposlan.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 34. U Zagrebu, 1. prosinca 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Slovnica u pučkoj školi.

(Konac.)

Sa gledišta, što sam ga u zadnjem broju naveo, moraju se ponajprije zabaciti naše slovnice za II. i III. razred, koje se kao dodatci k dotičnim čitankam nalaze. U njih je gradivo razdieljeno prema „čestim govora", kao da je svrha jezikoslovne obuke u pučkoj školi, da se uče pusta imena raznovrstnih riečij i oblika. Težkom mukom pametisaju djeca sklonitbu, a istom kod predloga saznadu, čemu su se toliko mučila, te žale ujedno, što su medjutim ono, što istom sada upotrebiti mogu, na polak jur zaboravila. Pa i sada istom na prosto uče, da s jednim predlogom stoji ovaj, s drugim onaj padež, a čemu to sve tako biva, kako to sve u glavnom znamenovanju padeža i naravi dotičnoga predloga leži; kako sve u jednom svoj glavni temelj ima, te kako se napokon sva ona pravila i iznimke, što su jih učila, iz jednoga temeljnoga pravila izvesti mogu, to je posljednja stvar i briga slovničara!

U obće može se reći, da je za pučku školu svaka ona slovnica neshodna, koja je podieljena u obliko- i stavkoslovje (etimologiju i sintaksu); i to zato, što je oblik napred, koji se ipak istom u savezu stavačnom pomisliti i valjano razumjeti može. Ubitačno je veoma oblik izvan njegova odnošaja napram misli ili sadržaju razmatrati, i nijedna tužba nije tako pravedna, kao djece, koja se tuže na pametisanje pustih deklinacija i konjugacija, t. j. praznih oblika, kojim smisao istom nakon godina shvatiti imadu. Mladež je u obće jako znalična, pa s toga je i pravo, ako hoće, da zna svrhu i uporabu onoga, što se uči; k tomu oblici se takodjer mnogo laglje zapamte, kad jim čovjek znade smisao. Istina, da je veoma dobro i koristno, kad djeca sve oblike deklinacijonalne i konjugacijonalne valjano znadu, te tim neki pregled zadobiju; nu to nesmije biti najprečje; pregled ima sačinjavati svršetak, a ne početak.

Nu netreba misliti, da je dovoljno, ako se stavkoslovje kod poredanja slovničkoga gradiva stavi napred, te da je tim već elementarnoj metodi pučke škole zadovoljeno. U pučkoj se školi mora sadržaj s oblikom ujedno podavati, a ne

Digitized by Google

odieljeno. Neshodnost takova poredanja vidi se najbolje kod slovnice za IV. razred. Čast i poštenje velezaslužnomu piscu, kao hrvatskomu filologu, — nu metode pučke škole nije pogodio. Knjiga je u svojoj struci izvrstna i podpuna, te bi kao što i g. prof. Jambrečak veli, prava sreća bila, kad bi ju i svaki pučki učitelj podpuno znao i razumio, nu prema svrsi i zadatku pučke škole ipak nije. Što ju kao priručnu knjigu za mladež pučke škole najviše grdi, jest „priprava“, u kojoj se svekolike česti govora u kratkom pregledu navadjaju. Mi shvaćamo dobro namjeru pisca, koji je nastojao, da tim načinom djeca preopetuju ono, što su u prijašnjih razredih učila; nu moramo ujedno izjaviti, da onakov postupak neodgovara svrsi. Osim što je onim poremećen sav red i metodički postupak, ugušuju se djeca odmah s početka množinom abstrakcija, koje se bez konkretne ljuske podnipošto shvatiti nemogu. A učitelj, ako hoće, da mu djeca onu „pripravu“ razumiju i shvate, mora si istom stvoriti tumač, i tako na taj način nastanu dvie slovnice. Zašto se dakle nebi odmah prirodnim i postupnim načinom postupalo? Zašto se nije ona priprava, kao većinom iz prijašnjih razreda poznata, medju ostalo gradivo pomješala, što osnovanom sustavu i redu ne samo nebi smetalo, već bi ga upravo uzdizalo? U ostalom mora se priznati, da je u toj slovnici, izmedju svijuh domaćih naših, najbolje zadovoljeno elementarnoj metodi, samo da se je nešto dosljednije održao zasnovani pravac.

Nije dakle dostatno, ako se slovnica za pučke škole začme stavkom, t. j. sintaksom, i ista odieljeno uči od oblikoslovja; jer tumačenje pojmova bez oblika naliči duhu bez tiela, pa kao što se duh istom u savezu s tielom viditi i razpoznati može, tako se može i pojam jedino u savezu s riečju ili oblikom shvatiti i zapamtiti. Svrha je jezika ta, da zasnovane misli valjano i dobro izrazi. Misliti pako znači podredjene predstave s glavnimi shodno spajati. Onaj, koji govori, ima po tom na dvoje paziti, prvo na to, da onomu, komu govori, označi predstave, koje medjusobno spaja, zatim na način, kojim jih spaja. Pri razdieljenju slovničkoga gradiva ima se dakle pokazati, kako jezik razne oblike spaja, zatim u kojem odnošaju isti medjusobno stoje.

Toliko na brzu ruku o tom velevažnom predmetu. K navedenomu neimamo ništa više pridodati, jedino ćemo prema stavljenomu pitanju svoje misli resumirati, da budemo što jasniji i razumljiviji: „U pučkih školah ima se slovnička obuka tako udesiti, da se raznovrstni gramatički pojmovi, zakoni i oblici razmatraju na cielih komadih, te da se i kod predavanja toga predmeta uvede koristonosna koncentracija.“ Stjepan Basariček.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Dositej niti se bavio filologijom niti historijom, niti je izpitivao razmjere nabožne, niti narodoslovne našega naroda: njemu bijaše najmiliji na vlastitom izkustvu osnovani dokaz, da je svuda po jugu, kud je proputovao, našao

Digitized by Google

jedan narod. Ko nezna — piše na jednom mjestu — da žitelji crnogorski, dalmatinski, hercegovski, bosanski, srbski, horvatski, slavonski, sremski, bački i banatski osim Vlahâ jednim istim jezikom govore? . . . razumievam koliko grčke crkve toliko i latinske sljedovatelje neizključavajuć ni same Turke, buduć i da zakon i vjera može se promieniti, rod i jezik nikada . . .“

Obradovićeva ideja brže je zamišljena nego li svršeno izvedena. Obradovićev jezik jest doista na pravom putu, da bude narodnim, ali do kraja dotjeran i dovršen nije; dà, budimo pravedni, stranom nije ni mogao biti, jer toli golemu obsegu najuzvišenijih, filozofičnih mislij nije lako namah odoljeti jezikom, koji se iz prosta prirodnoga života sada istom prvi put uznesao na dostojanstvenu službu, da bude obćim posrednikom u višem, duševnom životu svojega naroda, a o književnosti hrvatskoj u Dalmaciji i Slavoniji nije ni Dositej mnogo znao, već i s toga razloga, što za onda, dok se medju njimi bavio, nebijaše još sasvim prost od sumnje i nepouzdanja, kao što nam svjedoči ona na polu smiešna, polu ozbiljna pripoviest, kada ga namjera namjerila u Zagrebu na grčko-katoličko sjemenište.

U Dositejevu dakle jeziku nije jošte sasvim narodan izraz: upotrebljuje mnogo takovih riečij, kojih u narodu neima, a nije mu nužda bila pridržati jih, jer neizrazuju ništa drugo, nego li pravi pravcati narodni izrazi: tu se dakle Dositej, reći ćemo istinu, zaletio, i nemisleći, u crkvenu slovjenštinu, kano ti: обаче аки полза, весма, itd.; osobito je mnogo takovih izraza na *ie*: благополучије, житіе itd.

Vuk kaza, da uzevši jedno s drugim, moglo bi se reći, da je jezik Divkovićev (iz XVI. do XVII. stol.) bolji i pravilniji od Dositejeva; i pravo kaza, jer je sbilja tako: Dositej ustanovi i uglavi načelo, ali ga neuzmognu sam do kraja i prema nekoj dosljednosti dotjerati; njegov jezik naliči poluzreloj jabuci, koja je s vana liepa, ali kad ju nagrizeš, još nešto trpka i kisela.

Konačno navedimo sav rad Dositejev. Godine 1806. predje u Srbiju, postane u Biogradu viećnikom i odhraniteljem djece Karagjorgjeve, gdje i umre g. 1811. Bivši u Lipskom, nadje tuj rusku tiskarnu s ćirilskimi pismeni, i to ga navede, da je u kratko napisao svoj život i prikljućenija i dao ga tiskati. Njegovi drugi spisi jesu: sovjeti zdravoga razuma, basne, etika, sobranije raznih naravoučitelnih veščej. Poslie njegove smrti izdade vjerni i radini mu drug Solarić njegova: Mezimca. Ima od njega i nekoliko pjesama, kano: pjesma na insurekciju Srbijanov. Obradovića ide ta neumrla slava, što je prvi medju Srbi počeo pisati prostim narodnim jezikom, premda ove zadaće sasvim na kraj doveo nije.

Sjeme bačeno Dositejem Obradovićem neostade bezuspješno, već urodi do mala liepim plodom. Akoprem se nije bilo lako sasvim odreći staroga crkvenoga jezika, jer ga štitila obća poraba, sasvim tim našlo se ipak ljudij, koji su dušom i tielom prionuli uz novo načelo, da se naime izvan službe crkvene izključivo upotrebljava jezik narodni.

*

Digitized by Google

Medju ovimi sljedbenici Obradovićevimi ide ponajprije vjerni i radini učenik Dositejev: Pavao Solarić, Janković, Stojković, dà sâm Raić u povećoj pjesmi: „Boj zmaja s orlovi“ sliedjaše primjer Dositejev, i tako naskoro mnogi drugi, kao: Dimitrij Davidović (1789—1838.), koji poče godinu dana prije Vuka izdavati svoje novine u Beču (od g. 1813—1821.), gdje je takodjer izdao almanah pod naslovom: Zabavnik. U njegovih se je novinah sredotočio sav literarni život onoga vremena, pa je rasla ne samo važnost narodnoga jezika, nego je u njih takodjer izlazilo na svjetlo mnogo književnih plodova u stihovih i prozi. U tih novinah izadje (g. 1819.) poznata pjesma Lukijana Mušickoga (r. 1777, umro 1839.) glas narodoljubca i druge ine ovoga neobično nadarenoga pjesnika. Za živa dade Mušicki malo svojih odâ naštampati (njegova djela izidjoše na svjetlo po njegovoj smrti u četiri knjige 1838—1848.), nu svaka razpaljivaše u srcu štioca ljubav za narod i književnu radnju. U uzkom sevezu s njim bijaše Pavao Berić, u svoje vrieme jedan od najboljih srbskih spisatelja.

Za razvoj srbske literature steče si velikih zasluga M. Svetić (dr. Jovan Hadžić) tim, što je sudjelujuć kod srbskoga ljetopisa, izdavanoga god. 1825. Magaraševićem u Novom Sadu, u savezu s njim i Mušickim dao prvi povod utemeljenju srbske matice. Buduć da se je bilo bojati, da nebi isti ljetopis onako kao i Davidovićeve novine prestao izilaziti, to bude ponajviše nastojanjem Svetićevim ustrojena matica u tu svrhu, da se opet stvori novo središte za spisatelje, da se izdaje ljetopis i druge dobre knjige (svega skupa izdala je matica srbska do g. 1867. preko stotinu knjiga, ljetopisa i mnogo drugih knjiga). Svetić je poznat kao srbski pjesnik a najbolji su mu prevodi; znanstvene njegove radnje nevriede mnogo. Kano glavni protivnik Vukov nije uspio. Velik upliv imadjaše na svoje suvremenike Milovan Vidaković (1779, † 1841., napisa više romanâ), ali znatniji je J. S. Popović (r. 1806 u Vršcu u Banatu, † 1856). Kano načelnik kod ministarstva prosvjete u Biogradu uvede u život družtvo srbske slovesnosti i položi temelj sada bogatomu biogradskomu muzeju. Napisa znatan broj dramatâ u vrieme, gdjeno u čitavom jugoslavenstvu nebijaše nijednoga narodnoga kazališta. Najbolji mu spisi jesu: Tvrdica ili Kir Janja, Roman bez romana, Moda, Dečini balovi, Bračno more i Slezi. Vele odlično mjesto zauzima u to doba u srbskoj literaturi učitelj neumrloga Petra Petrovića Njeguša: Simeon Milutinović Serajlija, inače nazvan Čubro Čojković (r. u Sarajevu 1791., umre kano historiograf srbsko-kneževski u Biogradu 1847.). Njegova Srbijanka (izdana u Lipskom g. 1828.) opjeva u liepih i uzvišenih junačkih pjesmah dogodjaje i čine srbskoga naroda pod Karagjorgjem i Milošem. Pokraj nje izdade još: Nekoliko pjesmica, Zoricu, diku crnogorsku, Obilića, troje sestarstvo, troje bratstvo, istoriju Srbije, istoriju Crne Gore. Takodjer je izdao sbirku narodnih junačkih pjesama po imenu: pjevanja crnogorska i hercegovačka. Zadnji njegov spis jest tragedija Karagjorgje.

Na polju znanstvene povjestnice steče si velikih zasluga Ivan Raić (r. 1726. u Karlovcih, umre kano arhimandrita u Kovilju 1801.). On napisa

Digitized by Google

toga vrlo mnogo; nu veća čest njegovih djela leži još u rukopisih.* Najznamenitiji simo spadajući njegov spis jest: Istorija raznih slovenskych narodov najpače Bolgar, Chorvatov i Serbov (u Beču 1794.). Premda nije imao dovoljno kritičkoga duha, ipak je njegovo djelo poradi toga prevažno, što je, na koliko je umio, sve pristupne izvore upotrebio; pripoviedajuć mirno i objektivno, te sa ljubavi za svoj predmet, čini ovo djelo prilično ugodan utisak na štioca. Različita historička djela izdadoše: P. Julinac (g. 1765 Uvedenije u istoriju proizchoždenija slovenskago naroda; izvadak iz rukopisa Brankovićeva); Nešković, Solarić (novograždansko zemljopisanije 1804.; prvi zemljopis u narodnom jeziku, a poslie Obradovića prvi pokus u tom jeziku); Kengelac, Boić, Magarašević (Pametodostojnosti života Napoleonova, istorija najvažnijih europejskih priključenija, kratka svemirna istorija; Napoleon car Francezke); Davidović (istorija srbskoga naroda), Dim. Izailović, Abr. Branković, Milutinović (istorija Srbije i Crnogore) itd. — Svojim velezaslužnim djelovanjem spada u prvu i drugu dobu nove književnosti neumrli Vuk Štefanović Karadžić. (Dalje.)

Vjekopis o pokojnom Franu Kurelcu popunjen i izpravljen.

„Obzor“ je u br. 260. od 13. Studenoga ove godine donio crtimice ono, što je preč. g. Adolf Veber, kanonik i pravi član jugoslovinske akademije znanostij i umjetnostij u javnoj sjednici od 11. Studena o dičnom i nezaboravnom Franu Kurelcu čitao. Jer će se taj vjekopis po svoj prilici na skoro u „Radu“ priobćiti, s toga mi neka bude dozvoljeno ako i kasno gdješto popuniti a i izpraviti vjekopis, što ga je g. Veber u pomenutoj sjednici čitao. Kao što se za Frana malo tko brinuo, dok je živio: tako se i po njegovoj smrti po mom mnienju nisu valjda mnogi oglasili na poziv g. Vebera, da uzmogne o pokojniku onako točan vjekopis napisati, kako ga je Fran zaslužio. Reći će tkogod: i Tomić je vriedan ukora, jer nije zadobe poslao svojih crtica. Nešto je tomu krivo slabo zdravlje, a drugo mislio sam, da neima medju akademijskimi članovi ni jednoga, komu nebi bio Fran o svojih sgodah i nesgodah pripoviedao.

Nu sada držim, da nesmijem zašutjeti, što sam o njegovu životu iz samih njegovih ustiju saznao, a to već toga radi, što mi je jednom, kad sam ga nagovarao, da nam protumači naš aurist, pa da i svoj život opiše, ovu rekao: „Ako ti neuzpišem ništa o svom životu, a ti si pamti, što ti pripoviedah pri tvom stolu, na šetnji i t. d.“ Pa onda i ovu: „Sinko, nije me volja, er moj je život pun tuge i nevolje; ta i sam znaš, da sam često bez krajcare.“

Evo dakle, što znadem o životu Franovu.

Fran Kurelac polazijaše najprije nar. školu pri sv. Petru, gdje je sada župnikom g. Bučar. Učiteljem mu bijaše Blažević. U naucih se odlikovaše osobito u napametnom računstvu. Pri kom je bio na stanu, neznam. Na Švarču je

---

* Kořinek.

Digitized by Google

običavao dolaziti u pohode k jednoj kapetanici, koja ga rado imaše kao vlastita sina. O toj gospodji je Fran mnogo liepa pripoviedao. Bila je to krasna gospodja, dobra duša kao dobar dan; krasna i tanka stasa, crnih vlasij. Još djevojkom otišla u Beč pred sama cara, da joj se dozvoli udat bez kaucije. Što molila, to izmolila. Tu gospodju, kojoj bi se imena starci još sada lako mogli sjetiti, često je radi toga spominjao, jer ga uviek bodrila i poticala na nauk. Sjećao se je nekakove pjesmice, što ga je bila naučila. Mali Fran na jedan put oboli pri sv. Petru. Dočuv to kapetanica, dodje ponj i odvela ga k sebi na stan i hranu, dok je ozdravio. Fran mi se hvalio, kako mu je odmah lječnika dozvala, kako se liepo s njom vozio u karuci. Nije se mogao dosta načuditi njezinu pokućtvu a nahvaliti njezine dobrote. Njoj Fran najviše s toga omilio, jer znao liepo pripovjedčice pripoviedati, što ih je u školi čuo, a i za to, jer ga učitelj najviše hvalio, da je najbolji djak. Ozdraviv Frane, ode opet u školu. Poslie su ga kapetan i kapetanica često pohadjali i donašali mu kolača, jabuka itd. Ovo doba bio je na glasu ne samo pomenuti učitelj pri sv. Petru, nego i Kovačević, koji je bio nadučitelj u Rakovcu. Kašnje od sv. Petra dodje Fran u Rakovac u narodnu školu i to u tako zvani: „Oberschul“, „Oberabtheilung“. Učiteljem mu bijaše Kovačević. Kad god je Fran sa mnom u Rakovac išao, uviek mi je znao pokazivati kuću, gdje je stanovao. Ta se kuća još sada nahodi u Rakovcu. Godine 1824. nahodimo našega Frana u karlovačkoj gimnaziji. Meni je pokojnik znao često pripoviedati o svojih profesorih, saučenicih itd. Akoprem ga nisam čuo, da bi koji krat neistinu rekao, ipak sam se popitao za sve, da li je ono onako, kako mi je običavao pripoviedati. Njegov saučenik, gosp. dr. Niko Ivančević, ustupio mi je na porabu program: „Juventus regii gymnasii Carolostadiensis ex moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholastico MDCCCXXIV. Carolostadii ex typographia Joannis Nep. Prettner.“

Iz pomenute klasifikacije od g. 1824. zabilježismo si nekoje sada živuće a i već umrle Franove saučenike. God. 1824. čitam ovo: In I. gramaticae classe praemio donati sunt: Lucas Petrovich, Croata Szluinensis, Nikolaus Ivanchevich, Croata Carolostadiensis. His proxime accesserunt: Franciscus Kurelacz, Croata Gozpichensis, Antonius Schuln, Carniolus. Vidi se, da je Fran u prvoj gimnaziji odlično napredovao. Zatim ga opet nahodimo u izvješću od g. 1825. Naslov je izvješću: „Juventus regii gymnasii Carolostadiensis e moribus et progressu in literis censa exeunte anno scholastico MDCCCXXV. Carolostadii ex typographia Joannis Nep. Prettner. Učenika bijaše četrdeset i jedan. I Frana opet ovdje nahodimo u drugom razredu. Kod svakoga predmeta ima ubilježenu eminenciju. Ne samo, da se je veoma dobro učio, nego se je i uzorno ponašao, kako to svjedoči natiskani red ex moribus: e m.

Osim pomenutih saučenika Kurelčevih, spomenimo i sada živuće i to g. dra. Ivančevića, koj je bio po svih školah s odlikom; nadalje g. dra. Rudolfa Cvetića, sada u Zagrebu i Eduarda Erdelca, c. kr. kapetana u miru u Karlovcu. Da li je Kurelac još koje razrede u Karlovcu polazio i kada, moglo bi se doznati od ravnateljstva karlovačke gimnazije.

Digitized by Google

Čujmo, kako je Fran sproveo prazne dane, dok je polazio prvi i drugi gimnaz. razred. God. 1824. osnuje se u Karlovcu djačko družtvance, koje se uzdržalo, dok je Fran ovdje gimnaziju pohadjao. U tom je družtvancu bio i naš sadanji gradski fizik, g. dr. Niko Ivančević, Franov saučenik, od koga sam takodjer dobio više podataka a i ono je potvrdio, što sam mu ja kazao po kazivanju Kurelčevu. To je družtvance proste dane sprovadjalo u liepoj zabavi. Dobilo pod krovom od gospodje Štefulinke badava sobicu za svoju porabu. Štefulinkina kuća bila je u nutarnjem gradu, gdje je danas kuća g. Neufelda, t. j. kavana. U toj se sobici vidjevao oltarić, polag njega ormar sa misničkim ruhom, sa strani oveće mjesto kao prodikaonica, a otrag poviše mjesto kao kor. Jedan bi služio misu, drugi bi ga djaci dvorili, a treći svirali u gusle, flautu i t. d. Našega Frana zapala najljepša uloga; on bi morao svaki krat propoviedati. Od onih, koji su misili, spomenimo samo: Lukšića, Kuzmića, a koji su dvorili, od tih je vriedno napomenuti g. dra. Ivančevića; od svirača se odlikovao Duriguci, koj je poslie otišao u Kalcutu u Indiju i tamo se nastanio. O tom se družtvancu pročuo glas i u gradu. Doznao za to gimn. direktor Aurelius Hermann, rodom iz Solnograda, koj bijaše u Karlovcu trideset godina, ali nije mogao hrvatski naučiti. Bio je inače poštenjak prve vrsti, kako veli g. dr. Ivančević. Tadanji samostanski predstojnik znao bi našega Frana više put odlikovati, jer bi ga zvao često na objed. Po objedu morao Fran kadkada na želju predstojnikovu koju progovoriti ex abrupto onako, kako je običavao u Štefulinkinoj kući. Po dovršenu govoru bi mu braća pleskala i bodrila ga, da se uči marljivo na izust liepe komade. Već se onda vidjalo, da će Fran danas sutra doći na glas kao govordjia. Toliko o njegovu životu u karlovačkoj okolici.

Poslie je Fran na daljnje nauke otišao u štajerski Gradac. Bio na stanu kod nekakova ravnatelja, koji ravnao čitaonicu. Fran ga je hvalio. Rekao je, da je imao veliku, bogatu i krasnu biblioteku. Kod njega bilo više djaka na stanu, ali samo Franu je dozvolio, da smije kadgod uzhtije u njegovu bogatu biblioteku. U večer bi mu znao donesti iz čitaonice takodjer po koje novine ili knjigu. Onda je Fran morao pred njim na glas čitati. Pokojnik reče, da se ima tomu ravnatelju (ako se nevaram bio je Poljak) najviše zahvaliti, što je naučio za dobe liepo čitati. — Kašnje je iz Gradca otišao u Zagreb. Pod predavanjem nije pazio, već je uviek čitao poviest, tako mi reče njegov saučenik gosp. Ivančević. Gosp. dr. Iv. tvrdi, da je Fran otišao oko g. 1835. u Beč. Uslied otčeve oporuke dobio je šesto for. U Beču se upiše Fran u tehniku, nu za kratko vrieme ostavi taj zavod. Po izmaku od šest mjesecij, osta Fran bez novaca (valjda si je pokupovao razna djela i razdielio novac medju uboge). Poslie je živio od pomoći svojih saučenika i od instrukcija. Učio se francezkomu, talijanskomu i slavjanskim jezikom. Poslie je otišao u Požun, da nastavi filozofiju i bude u samostanu Franjevaca primljen, gdje dobi stan i hranu. S njimi se nije slagao, zato je otišao iz Požuna u Peštu.

Toliko za sad o Kurelcu, dok ga ocienim kao hrvatskoga učitelja i pedagoga.

Janko Tomić.

Digitized by Google

Raznice.

— Iz sabora u Cislajtaniji. U českom saboru imalo se viećati o zakonskoj osnovi, kojom bi se materijalno stanje učitelja poboljšalo, ali u zadnji čas bi razprava na predlog zastupnika dra. Herbsta odgodjena do budućega zasjedanja. Izjalovila se dakle za sad nada českim učiteljem. — Kranjski je sabor dokinuo školarinu na pučkih školah — ali je odbio molbu kranjskoga učit. družtva, da se učiteljem povisi plaća. — U dolnjo-austrijskom saboru zaključiše na predlog dra. Stögera, neka se vlada pozove, da podigne višje obrazovalište za djevojke (gimnazij ili licej) a ujedno neka se upita vlada, u koliko bi se dopustilo uticati u upravu zavoda zemlji, kad bi sabor preuzeo neki dio troškova. O tom se ima kod budućega zasjedanja saboru izvješće podnieti. — Galički sabor u Lavovu prihvatio je predlog škol. odbora o povišenju plaća, a ujedno pozvao zem. škol. odbor, da škol. zakon od g. 1873. čim prije provede.

— Česko školstvo. Po službenom izkazu ima Češka (sa stanovničtvom od preko 5 mil.) 4558 pučkih škola (medju njimi 269 privatnih) sa 8913 razreda. Od javnih pučkih škola jesu 128 gradjanskih a 4161 obća pučka škola. Odkako su u život stupili novi šk. zakoni, pomnožale su se škole za 412, a pojedini razredi za 1944. Na gradj. i obćih pučkih školah (javnih) djeluje 113 ravnatelja, 1755 nadučitelja. 3281 učitelj, 949 podučitelja. 1339 pripomoćnih učitelja, 54 nuzučitelja; nadalje 11 nadučiteljica, 142 učiteljice. 41 podučiteljica, 556 industrijalnih učiteljica, 4 pripomoćne učiteljice i 14 nuzučiteljica. 821 učit. mjesto prazno je. Škole su u Českoj glede plaća učiteljskih razdieljene na više redova, kao što će n. p. i naše biti razdieljene na 4 reda. Kad su novi školski zakoni u život stupili, spadalo je samo 67 obćina u prvi najviši red, 568 u drugi, 2272 u treći a 866 u četvrti najniži red: a dan danas nalazi se u prvom redu 241, u drugom 1386, u trećem 2342 a u četvrtom najnižem redu samo 88 škola. Ovo zadnje navodimo zato, da naši učitelji vide, kako se je u tom pogledu drugdje napredovalo, pa da nebudu zlovoljni, ako i u nas u prvom trenutku nebude sve po našoj volji. S vremenom će se i kod nas u tom pogledu napredovati, samo kad se jednom škole naše sadanjih svojih tutora izbave. Napokon ima u Českoj sposobnjaka, računajuć ovamo i djecu u 13. i 14. godini, ukupno 766.295, a škole polaze 678.249. Iz ovoga se vidi, da je školstvo u Českoj novimi zakoni ne nazadovalo, nego silno napred pokročilo. Mi se nadamo, dapače mi smo osvjedočeni, da će to biti i kod nas, kad i naš novi školski zakon u život stupi, samo ako se skroz i dosljedno proveo bude. Polovično samo izvadjanje i izpostavljanje nestrukovnjakâ za nadzornike, kao što se u tom pogledu svakojaki glasovi raznose, a osobito ako se kod same vlade nepostave izkusni i odlučni strukovnjaci, osujetiti će se sve blagotvorne posljedice našega za sad samo još na papiru nalazećeg se novog školskog zakona. Mi se medjutim nadamo, da to neće biti!! Vidit ćemo!!

— Ruski ministar nastave izdao je izvješće o ruskom školstvu, iz kojega glede pučkih škola sliedeće navadjamo. Osnovnih škola po izkazih kuratorâ ima ove godine 19.658 sa 761.129 učenika a 135.345 učenica. Nu ovi brojevi nisu točni. Manjkaju još evangeličke seoske škole dorpatskog okružja. U Livlandiji i Kurlandiji bilo je 1375 škola sa 78.399 učenika, a na otoku Ezlu 154 škole sa 3685 učenika. Ovaj je broj škola za ogromnu Rusiju očevidno nedovoljan, pa to priznaje i samo ministarstvo: nu i glede kakvoće preostaje još mnogo za željeti; jer u istom izvješću doslovno stoji: „Većina naših škola mora da se za sada zadovoljava učitelji, koji jedva čitati i pisati znaju.“ Pa i nadzor je vrlo nedovoljan, jer gdjekoji nadzornik ima da preko 500 škola da pregleda. Ele ako gdje, to se je nadati, da će se u Rusiji, koja ogromnimi sredstvi razpolaže, kao ostale grane narodnog života, i školstvo orijaški razvijati. A i sam ministar u svom izvješću obriče, da će svom odlučnošću nastojati, da se pučko školstvo što prije razvije prema interesom ruskoga naroda!

Natječaji.

— Za učitelja na područnoj učioni župe selničke u Središću u Medjumurju. Beriva: 315 f. plate, 5 hv. drva, 7 jutara zemlje, vrt i slobodan stan. Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. Prosinca t. g. preč. g. Dragutinu Novaku, zač. kan., podarhidj. i župniku u Nedelišću.

— Za učitelja i orguljaša u Dubravi, županiji križevačkoj. Beriva: 400 f. plate, slobodan stan, drva, vrt, šljivik i štolarni pripadci. Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. Prosinca t. g. preč. g. Ivanu Samuelu, začast. kan., podarhidj. i župniku u Kloštru Ivaniću.

Opomena našim dužnikom.

P. n. gg. predbrojnici, koji su naručili naš list, a nisu ga još platili, pozivlju se, da čim prije dug namire. Ima mnogo i takovih, koji su poslali samo 3 for., za to ih sjećamo, da list stoji na godinu 4 for.

K ovomu broju 7 tabak priloga.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 35. U Zagrebu, 10. prosinca 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Poziv na predplatu.

Petnajest je godina „Napredku“ života, petnajest je godina, što on na ugaru našem školskom radi za razvitak narodnjega školstva i za boljak mu učiteljstva. Pak vjeran vazda svomu imenu, ako mu bilo kadkada i u trpiku zagristi, mnogu žuhku i nepravednu pretrpiti, sretnim se scieni, kad no vidi načela, koja je on toliko godina širio učiteljstvom, sada uzakonjena voljom naroda i potvrdom svietle krune.

Na temelju toga toli željno izčekivana zakona stojat će „Napredak“ i nadalje kao stjegonoša naprednoga učiteljstva, i nastojati, kako bi mrtvo slovo zakona i sbilja oživjelo, — pazit će ga kao amanet, da ga svatko štuje i vrši, — a u koliko nije taj zakon kadar još izliečiti sve rane, s kojih nam školstvo boluje, nastojat će i upućivati, da se tečajem vremena zakonitim putem, što je manjkavo, izpravi, što nepodpuno, usavrši.

U to ime pozivlje sve napredno učiteljstvo pod svoj stieg, jer samo u slogi stoji spas!

Čim se više bude u njem hrv. učiteljstvo oglašivalo, tim će biti zanimiviji, svakomu ugodniji, a po školstvo uharniji, pa za to pozivljemo ujedno naše učiteljstvo, da mu vjerno dojavljuje sve, što se oko našega školstva gdje sbiva, a osobito sada u doba njegova preustrojstva.

U novom godišnjaku bilježiti ćemo i u koliko moguće ocienjivati plodove pedagogijskoga književtva ne samo našega, nego i srodnih nam slavenskih i drugih kulturnih naroda, nebi li se tim utro put boljim pedagogijskim knjigam medju naše učiteljstvo.

Ciena listu ostaje ista:

Za Zagreb	3 for. 50 n.
„ vanjske u Austro-ugarskoj	4 „ „ „
„ strane države	4 „ 50 „

Nepočasi dakle nitko časa predplatom, ili barem prijavom, jer će se samo tim izbjeći svakoj neurednosti u odpremanju. Najuputnije su u tu

Digitized by Google

svrhu poštarske naputnice, koje valja slati: Upravi „Napredka“. Pivarska ulica, br. 90.

Napokon još dužnikom našim posljednja opomena. Tko nam u roku od 14 dana duga nenamiri, bit ćemo prisiljeni, predati ga odvjetniku.

Hrv. pedagog. knjiž. sbor.

Učiteljice u mužkih školah.*

Pitanje o namještanju učiteljica na mužkih i dvospolnih pučkih učionah potaknuo je u našoj domovini jur prije dvie godine preč. zagrebački duh. stol, zamoliv visoku kr. zemaljsku vladu, neka bi dozvolila, da se učiteljice u pomanjkanju učitelja takodjer i na mužki školah namještati mogu.

U ono doba progovorio sam u „Napredku“ proti tomu predlogu**, te izrazio ujedno volju, neka bi se o njem povela ozbiljnija i svestranija razprava. Nu naš pišući pedagogijski i nepedagogijski sviet držao se je u tom pogledu posve pasivno, pače činilo se je, kao da bi neki od najvrstnijih i najzaslužnijih naših prednjaka bili pripravni tu promjenu, tobož kao duhu i zahtjevom vremena odgovarajuću, objeručke prihvatiti i svesrdno zagovarati. Prošlo je medjutim prilično vremena; po nekih mjestih bile su učiteljice na mužkih školah faktično namještane, kako su svojoj zadaći odgovarale, nije nam poznato; a napokon je u najnovije vrieme i sam sabor tu stvar sankcionirao, zaključiv, da se učiteljice na mužkih i dvospolnih pučkih učionah ne samo po nuždi, već upravo redovito namještati mogu.

Pitanje to došlo je na taj način „post festum“, te je tako rekuć, posve suvišno a i nepolitično o njem razpravljati. Uzprkos tomu ja sam i danas proti namještanju učiteljica na mužkih školah, i to s onih istih razloga, koje sam naveo jur prije dvie godine.

Neprezirem ni ja priznanih vrlina žena, niti ignoriram cielom Amerikom i Evropom razliegajući se zov za emancipacijom i jednakopravnošću njihovom; ali sam ujedno tvrdo osvjedočen, da one po svojoj naravi nisu vrstne rukovoditi obuku u mužkih dvospolnih učionah, i da jim tim, što jim krčimo put u takove škole ni najmanje usluge nečinimo, dapače da jih nekim načinom upropašćujemo, naročito s gledišta fizičkoga.

Učiteljsko zvanje u obće, naročito u mužkih školah, gdje je mladež gorja i razuzdanija, iziskuje veoma veliki tjelesni napor, komu često ni najjače mužke naravi odoljeti nemogu. Najjasnije to dokazuje štatistika o pomoru, jer od 100 učitelja umire jih 73 prije navršene 70. godine. Kako možemo dakle zahtievati, da slabašna žena prevlada sve one tegobe, za koje ni najjača mužka narav nije

* Prema ljetošnjem zadatku vis. kr. zemaljske vlade: Bili se i na koliko bi se nestašici učitelja imalo pomoći namještanjem učiteljica u mužkih i dvospolnih pučkih učionah?

** Vidi tečaj XIV. br. 1. str. 8.

Digitized by Google

dovoljna. Sjetimo se u tom pogledu rieči jedne veoma uvažene žene Mine Pinof, što jih je još g. 1867. napisala:

„Za učenje treba mnogo tjelesne snage, nu za obučavanje još više, naročito pako snage živčane. Koja pako ženska može takovu izkazati? Što je dakle konačni rezultat kod onih, koje poduzmu težki teret obučavanja? To, da hrabro započeto djelovanje napokon s pomanjkanja potrebne tjelesne snage omlitavi, i da siromašne djevojke izgube ne samo liepo svoje vrieme i novac uložen u pripravu, već i isti život.“

Mnogogodišnjim izkustvom u drugih zemljah dokazalo se je, da žene vrlo riedko smažu onu krjepčinu, koja je za školsko djelovanje toli nuždna; prekorednim namještanjem učiteljica u obće, naročito na mužkih školah, obterećuje se dakle samo mirovna zaklada. Uvidjao je to dobro zle uspomene Stiehl, odsječni načelnik u pruskom nastavnom ministarstvu, pa s toga je nekoj deputaciji, tražećoj dozvolu u svrhu podignuća ženskoga učiteljišta odgovorio: „Učiteljice su državi odviše skupe“. Ravnatelj callenberžkoga ženskoga učiteljišta, dakle čovjek, komu se kompetentnost i bezpristranost u tom pogledu zanijekati nemože, veli: „Žena je u sredini izmedju muža i djeteta, slabe organizacije, te za višji razvitak mnogo manje sposobna od muža.“ Pa i dr. Dittes spominje, da je u žena mnogo više sposobnosti za primanje vanjskih utisaka, nego li nutarnje jakosti i hrabrosti.

Manji stepen nutarnje jakosti i čvrstoće dovodi ne samo k površnosti u svakom pogledu, već takodjer k zaboravljivosti i nestalnosti, te nejasnosti u svakom višjem umnom i razumnom razvitku. U takovu stanju i položaju nemože se očekivati od žena, da uzgajaju našu mladež čvrstimi, odlučnimi i čeličnimi značaji, što je ipak kod uzgoja mužkaraca najpreče i najpotrebnije. Glasoviti psiholog ravnatelj Dressler veli: „Kod žena opaža se u obće brži, nu ipak plići razvitak; kod njih prevladjuju čuvstva predstave, mašta jim je bujnija, nu njihove se misli bave više vanjštinom; u obće cieli jim je život bez samostalnosti i samosvojnosti, nadalje ima u njih više okretnosti, ali i više promjenljivosti, više afekta, nego li strasti; one su veselije i dobroćudnije, ali takodjer i bojazljivije i pune hira.“

Takove naravi nisu vrstne uzgojiti čelik — muževe. Tko hoće uzgajati značaje, mora i sam biti čovjek samostalne i ozbiljne dosljednosti i odlučnosti. Predstave, što jih svojim učenikom predočuje i razvija, nesmiju sustati kod vanjskih zorova, već moraju u nutarnjost njihovu prodrieti, te jih na samostalno razmišljanje i umovanje poticati. To se može jedino od mužkaraca zahtievati. Već i naša narodna poslovica veli: „Bio muž kao puž, samo nek je muž.“ Ima doduše i žena mužke značajnosti i odlučnosti, nu to su riedke iznimke, i čim su u tom pogledu savršenije, tim se više udaljuju od zadaće, što ju je sama narav ženam označila i propisala.

Ako ikad, a to upravo danas trebamo ljudij čeličnih i značajnih. Jer današnje je doba, doba sveobće borbe. — Budućnost našega naroda, komu još mnogo napasti i navala doživiti valja, neće biti najbolje osigurana, ako se poda

Digitized by Google

ženam prekoredni i izključivi upliv na uzgoj mužke mladeži. Samo odlučni i samostalni, te u borbi izkušani muževi mogu kroz školu doprinieti k valjanomu i uspješnomu riešenju prietećih političkih i socijalnih pitanja, te uzgojiti odvažan i djelotvoran narod. To nas uči izkustvo onih država, u kojih se učiteljice na mužkih školah redovito i u izvanrednoj mjeri namještaju, kao u Americi i Francezkoj. Kroz njih se je mnogo doprinielo k tomu, da je narod sam po sebi površan i nestalan, postao još mekoputniji i lahkoumniji; igračka puste mode i luksusa.

Još valja osobito i to naglasiti, da žene pod nikojim uvjetom nisu u stanju uzdržati disciplinu kao mužkarci. Ta njihova pogrješka i nedostatnost opaža se već kod djevojaka, kamo li neće kod dječaka. Zapt je pako temelj svake uspješne obuke, jer naš Komensky veli: „Škola bez zapta, naliči mlinu bez vode". U učiteljici smatrati će dječaci vazda zastupnicu majke. Poznavajuć pako majčine slabosti i manjkavosti očekivati će jih posve dosljedno i od učiteljice. Od njezine popustljivosti i mlitavosti izgledati će lahko oproštenje, te će nastojati, da si molbom, plaćem, laskanjem i prilizavanjem steku ono, što bi morali polučiti marljivošću, radinošću i dosljednim ćudorednim ponašanjem. Vriedni starina Majer, ravnatelj ženske škole, koji se mnogo bavi ženskim pitanjem, te je veliki prijatelj njihovej emancipaciji, veli o djeci uzgajanoj jedino ženami, da su puna nenavisti, mržnje, proganjanja i intrigua, te da se veoma rado medjusobno svadjaju i prepiraju.

Nijedno zakonodavstvo u Evropi, osim našega, nije sve dosele ženam priznalo neograničena prava namještanja na mužkih školah; većinom se to dopušća samo u priekoj nuždi. Čuli smo jur, kako je o tom mislio pruski zvaničnik Stiehl; pa i današnji pruski ministar Falk, liberalac „non plus ultra", odlučio je još g. 1872., da se učiteljice samo ondje namještati mogu, gdje je posvemašnje pomanjkanje učitelja, nikad pako da se nesmije učiteljica predpostaviti učitelju. Regulativ za pučke škole u Elsasu i Lotrinžkoj od 4. Siečnja o. g. naredjuje, da se učiteljice podnipošto neimaju namještati u višjih i srednjih (dakle samo u I. razredu) razredih dječačkih škola. Na dvospolnih pako školah mogu se učiteljice jedino iznimice namještati.

Zakon za kneževinu Gotu, uzor-zemlju u pogledu pučkoga školstva, kaže u §. 41.: „Obuka u prve tri godine (ne prva tri razreda) mogu podieljivati i učiteljice, ali samo uz osobitu dozvolu državnoga ministarstva i dotične školske obćine."

Dokazav tim, da je redovito namještanje učiteljica na mužkih školah neshodno i pogubno, opazit mi je, da nisam protiv njihovu namještanju u obće. U ženskih školah i zabavištih mogu one blagotvorno djelovati, jer njihova posebna narav i ćud odgovara posve pravcu i zadaći ženskoga uzgoja, kao iz uzgoja malene i nedorasle djece.

To je moje mnenje; da li je krivo, imadu drugi dokazati.

Stjepan Basariček.

Digitized by Google

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Dalje.)

Prostu sinu prirode, mladjahne hitre pameti i bistra uma, ali bez nikakovih viših priprava, zapade sudbina, da ako i od drugih potaknut i opomenut, poćuti krasotu te upozna dragocjenost onoga blaga, koje iz pastirskih dneva u pameti nosijaše, te da preko toga sredstva dodje do zdravih mislij i nazora o jeziku narodnom, da nadje onaj pravi put, koji premda je toliko blizu, ipak toli riedko namjera ljude nanj namjeri — taj jest, da narodu, jezikom narodnim, pisati možeš, ako se i nisi s narodom dobro upoznao. Ovako je, putujući raznimi krajevi hrvatskoga i srbskoga roda, sakupio i čitavu Evropu zapanjio divotom narodnoga pjesničtva; ovako je, poznavajući temeljito jezik, napisao prvu narodnu slovnicu, i izdao prvi rječnik toga jezika, — djelo toli uzorito, da će još za dugo na ugled i primjer služiti ne samo nam Hrvatom i Srbom, već i ostalim Slovjenom.*

Vuk Štefanović Karadžić rodi se 1787. u Tršiću u srbskoj kneževini.** Njegovim prvim učiteljem bijaše rodjak mu Jefto Savić. Naučiv od njega i u manastirih: tronoškom i lozničkom čitati i pisati, postade g. 1804. pisarom Jurja Ćurčije, vodje jadarskoga pučanstva, ustavšega na Turke. Kad su pako Turci Jadar predobili, otidje Vuk u Austriju i nastavi nauke u Karlovcih, nu vrati se doskora u Srbiju te postade opeta pisarom kod Jakova Nenadovića, zatim tajnikom kod senata u Biogradu. Kad je Jugović u kući Savićevoj otvorio školu, uze ju i Vuk pohadjati, a uza to je različite poslove u javnoj službi obavljao. Kad su pako Turci na novo zauzeli zemlju i Karagjorgje u Austriju pobjegao, učini isto i Vuk te dodje g. 1813. u Beč. Upoznavši se tuj sa Kopitarom, sklopi s njim užje prijateljstvo, koje bijaše odlučna upliva za sve buduće djelovanje Vukovo. Ovaj ga nagovori, da napiše i tiskom izdade srbske narodne pjesme, poslovice, pripoviesti itd., što jih sam znade, i onda da nastavi sabiranje i poredanje svega toga, pa da na ovom temelju sastavi slovnicu i rječnik. Narodne pjesme, slovnica i rječnik — ove su tri stvari onaj stožer, oko kojega se kreće sav ostali rad Vukov ali i neoborivi temelj njegovih zasluga i slave. Naduta učenost nije imala pravo, podrugivati se njemu neuku, jerbo se ni sam nije nigdje svoje prostote postidio, nigdje zatajao, da ga je sretna zgoda namjerila na posao, koji doskora imadjaše prekrasnih posljedica. „Prije osam godina — piše g. 1814. u prvoj svojoj knjizi „Pjesmarici“ — ja sam čuo u Karlovcima sremskim, gdi zahtevaše g. sadašnji arhimandrit Lukijan Mušicki, da mu napišemo, ako koji zna, prosti' pjesana srbski'. Ja sam istina onda imao u pameti različnoga roda pjesana, pet puta više, a deset jasnije nego sad, ali mu nijesam smio ni jedne napisati i dati, jerbo sam celo mislio, da se on črez to podsmjeva

* Vidi knjiž. Hrvatski jezik od dra. Jagića str. 458., 459. itd.

** Sravni obću poviest Kořinkovu.

Digitized by Google

nama, kao momčadma, koja su po šumi kod svinja, kod koza i kod ovaca odrastla. Po tom kad je mene biedno siromaštvo od nauka razstavilo i u otečestvo odteralo, našao sam onamo jednu veliku pjesnaricu (od Kačića) sa latinskim pismenima pečatanu, koju kako sam uzeo u ruke i vidio, da su pjesne i baš ovakove iste, kakove naši Serblji kod vatre sjedeći uz gusle pjevaju, odma sam počeo sumnjati, da je g. Mušicki s nama šalu provodio, a kad sam onu pjesnaricu svu pročitao, onda sam tek počeo njegovo namjerenje dogadjati.“ — Ove iskrene rieči Vukove mora da su svakomu nas tim milije, što nam otvaraju i najtajnije skrovište njegova srdca, u kojem duboko upisano bijaše, kako evo sam reče, ime našega Hrvata Kačića! protivnikom pako Vukovim pada mraz na obraz, što nisu umjeli shvatiti moralne vriednosti i duševne snage prosta čovjeka, koji govoreć o svojih kukavnih naucih, nazva jih predmetom, koji je najdragocjeniji duši njegovoj postao i kojemu sva „sokrovišta“ i sve sladosti ovoga svieta „predpočituje“. Kada on god. 1814. izdade „Pismenicu jezika srbskoga“ — kaza takodjer, da je osvjedočen, da ima u našem narodu dovoljno muževa, koji bi za onakov posao mnogo sposobniji i vještiji bili, ali na nesreću nemare zanj! On dakle „neuk“ odlikovaše se od „učenih“ tim, što je mario za korist svoga naroda. Ovo revno nastojanje držalo bi ga, da neklone duhom, i onda, kada se imao boriti s prevelikimi i neslućenimi težkoćami. Danas, kad no se poslenik prestavio u vječnost, a nam samo njegov posao ostaje, mogu se kao nadpis Vukove radinosti uzeti rieči, što jih izrekao u „Pismenici“ str. VIII.: „Mene je istinita revnost k rodu mome obodrila, i prinudila me, da zažmurim i da jedanput tumarim glavom kroz ovo trnje, makar na onu stranu sav poderan i krvav izišao!“

Kako već prije spomenusmo, potaknućem Kopitarovim izdade Vuk (u Beču g. 1814.) malu prosto-narodnu slaveno-srbsku pjesmaricu, pa iste godine i slovnicu pod naslovom: „Pismenica srbskoga jezika po govoru prostoga naroda“. Pohodiv svoju domovinu sabiraše Vuk veoma marljivo nove pjesme, rieči, pripoviesti, pa se onda vrati u Beč, te izdade ovdje drugi svezak svoje pjesmarice.

Prve tri knjige Vukove, t. j. Pjesnarica I. dio u Beču 1814., II. dio 1815. i Pismenica t. j. slovnica od g. 1814. imaju historičku znamenitost. Ove narodne pjesme nadju pohvalu i budu čitane s velikim veseljem i u domaćem i u stranom svietu, kojega se je pozornost i onako svraćala na srbski narod, boreći se u to vrieme s Turci za svoju slobodu. Što se tiče: „Pismenice“ (slovnice), ona je prvi trn, zaboden u oko tadanjih Slavenosrba. Kolikogod Vuk čednо govori o njezinoj znanstvenoj vriednosti, da je ni sam nebi htio uzporediti niti slovnici Adelungovoj niti Dobrovskovoj, opet je naravsku probudila pozornost i kod domaćih i kod stranih ljudij. U toj knjizi je on prvi dosljedno izveo pravila i primjere prostoga narodnoga govora po načelu: „piši kako se govori.“

Karadžić, potaknut opeta Kopitarom, lati se posla na rječniku, te ga izdade g. 1818. pod naslovom: „Srbski rječnik iztolkovan njemačkim i latinskima riečma“, spreda s gramatikom znatno obširnijom nego što bijaše pismenica. U rječniku bijaše 26.270 rječij.

Digitized by Google

Sa starim bečkim izdanjem narodnih pjesama, sa slovnicom i rječnikom zaključuje se prvi odsjek književnoga râda Vukova; temelj bijaše položen na kojem se dalje gradi. Koliko je Vuk vatreno ljubio svoj narod i njegov krasni jezik, vidi se odatle, što nije prestao takodjer posredno koristiti mu tim, da vriednost njegovu daleko po Evropi razglasi i razširi. Znamenito mu posluži sretan slučaj, što se još g. 1813. u Beču upoznao s Kopitarom i J. Grimmom, a prijateljstvo ove dvojice bijaše onaj ključ, koji mu otvarao vrata i do mnogih drugih imenitih učenjaka onoga vremena.

Odputovav u Rusku i upoznav se ondje s učenjaci i s drugimi odličnimi osobami, vrati se poslie, kako se neko vrieme i opet u Srbiji desio, natrag u Beč; pa buduć da je njegova sbirka narodnih pjesama bila već razpačana, izdade novu umnožanu u Lipskom g. 1823. i 1824. Tom prigodom, što se radi toga u Njemačkoj desio, upozna se s mnogimi glasovitimi muževi, kano: s Goetheom, Valterom — pa postade doktorom filozofije na sveučilištu u Jeni. U Lipskom naštampa ulomak svoga prevoda novoga zakona pod naslovom: versionis novi testamenti serbicae specimen. Pomenuta dvojica: Grimm i Kopitar pratili bi, a preko njih još mnogi drugi slavna imena muževi svako književno djelo Vukovo velikom pomnjom, navieštajuć učenomu svietu s užhitom i radosti, kolike krasote sakriva u sebi naš nepoznati narod, toli svojim jezikom, koli svojim narodnim pjesničtvom.

Nam je Vuk i tu krasan primjer dao, u koji bi se valjalo vjerno ugledati. Pošto nije sam toliko njemački razumio, moljakao bi oko znanaca i prijatelja, koji kasnije nanj zamrziše, da mu rieč po rieč prevedu narodne pjesme i slovnicu na njemački jezik, da jih može ponieti u Njemačku i s njimi učeni sviet upoznati. Vriedno je čuti, što piše sam o gramatici: „Ja sam i prije znao, da mnogi inostranci žele učiti naš narodni jezik, osobito zbog narodnijeh pjesama, za to sam, spremajući se u Germaniju, g. 1823. i namolio g. Tirola, da gramatiku onu prevede na njemački jezik, da bih po tom kakvoga učenoga Niemca lakše nagovorio, da je izda na sviet. Kad se u Lipsci na novo uvjerim, da najznatniji njemački književnici, kao n. p. Goethe, pitaju za knjige, iz kojih se jezik naš može učiti, zamolim pokojnoga doktora Valtera, koji je mnogo gramatika različnih jezika pisao, nebi li se primio, da prevod onaj srbske gramatike preradi i na sviet izda, no on mi odgovori, da bi to rado učinio, ali neće moći naći „verlegera“, jer knjižari težko primaju gramatike, da ih o svome trošku štampaju. Po tom zamolim za to u Evropi slavnoga gramatika Jakova Grimma, koji mi odgovori, da će trud taj dragovoljno primiti na sebe, i da se nada, da će berlinski knjižar Gjorgje Reimer njemu za ljubav primiti, da se štampa. Dokle on prevod onaj, koji mu odmah predam, popravi i za štampu popravi, dotle mu dodje i od R. povoljan odgovor.“

Gramatika ova izadje g. 1824. s dugačkim predgovorom, bolje rekuć s historičko-filologičkom razpravom od samoga Grimma i opet drugom razpravom Valterovom: „Ueber die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Volkes von Serbien.“ Isto doba, kako već prije spomenusmo, štampao je u Lip-

Digitized by Google

skoj novo umnožano izdanje narodnih pjesama (on jih htjede i opet u Beču štampati, ali neda cenzura) u tri knjige, od kojih najprije izadje izpod štampe treća g. 1823., u kojoj su junačke pjesme poznije, a zatim prva i druga knjiga. K prvoj ima i dugačak (LXII. strane) predgovor, u kojem je najprije preštampana liepa presuda treće knjige od Jakova Grimma, za tim sliedi izvrstna razprava Vukova: o postanku i načinu pjevanja naših nar. pjesama (str. XVII—XXXV.), iza toga neke sitnice: o jeziku, napokon o pjesničkom mjerilu (LII.—LXI.) Sve to je prevažno za historiju jezika; niti se o tom, što je ovdje, prije Vuka išta javno znalo. — Četvrta knjiga ovoga drugoga izdanja narodnih pjesama izadje g. 1833. u Beču.

Tom prigodom, što se radi svojih pjesama u Njemačkoj desio, upozna se i opet s mnogimi glasovitimi muževi inih naroda, a takovo družtvo neprodje bez blagotvorna upliva na način njegova mišljenja. Taj „od strani' jezika i od svake nauke čist" čovjek, kako mu se kod kuće predbacivalo, dokaza na čast svomu narodu pred nadležnijimi sudci u stranom svietu, da mu nisu silni nauci prepunili glave, nu da njegova zrela pamet bolje shvaća, koje se zadaće valja latiti i kako, nego li njegovi protivnici svi do jednoga. Budućnost dokaza, da je pravo imao J. Grimm, kadno reče: „Istom u naše dane usudi se jedan jediti čovjek, spasiti srbski jezik od pogrdna mrtvila, i to s uspjehom, kojega valjanost za sada bolje uvidja nesrbski, nego li srbski sviet; on dokaza, što može neutrudiva revnost ter uspješna radinost i u najkraće vrieme izvesti. Za što bi ga u drugih zemljah krunili krunom javna priznanja njegovih zasluga, to može biti, da ga u domovini izvrže pregonom . . . .

Poslie počme Vuk izdavati almanah pod naslovom: „Danica", koja je 1826—1828 i 1834. u Beču, a 1829. u Budimu izlazila, sadržavajući medju ostalimi članke filologičke. Historički članci n. p. Življenje našega naroda pod Turcima; bune na Dahije smjerahu na razjasnjenje zamršenih dogodjaja iz najnovijega srbskoga ustanka. Ovamo idu i dva njim u Budimu izdana životopisa: Gjorgja Arsenijevića Emanuela god. 1826. i Miloša Obrenovića g. 1828. Iz njegovih poučenja najviše je crpio glasoviti povjestničar Ranke za svoju knjigu: Geschichte der serbischen Revolution. Što se tiče ovih njegovih djela, može se reći, da su s jezičnoga gledišta pravi uzor najčistije prostonarodne proze, i da se mogu dostojno uzporediti ostalomu poslu kao valjani primjeri za pravila, gramatikom i rječnikom ustanovljena, dokazujuć očito, da je Vuk umio ne samo sboriti već i tvoriti.

God. 1828. bude Vuk od kneza Miloša pozvan u Srbsku, da sudjeluje kod zakonodavnoga odbora, a kad je isti svoj posao svršio, postane on načelnikom grada Biograda, nu zahvali se doskora i ode opeta u Beč, zatim u Njemačku pa u Rusku, te se u Petrogradu upozna s crnogorskim vladikom Petrom Njegušem II. Na njegov poziv posjeti Crnu goru, pa dade u Cetinju tiskati: narodne srbske poslovice i pripoviedke, zatim u Stuttgartu i Tübingenu: Montenegro und die Montenegriner (anonimno). U ovo vrieme pada njegova polemika sa Svetićem ili drugim imenom J. Hadžićem, koja je javno

Digitized by Google

trajala od g. 1838. do g. 1846. Sa svim tim, što je ta javna pravda prekoračila granice umjerenosti sama jezikoslovnoga povoda, može se reći, da su nekoje razprave Vukove upravo cviet i uzor naše filologičke kritike.

Osim napomenutih razprava, medju godinami 1839—1846., zarediše njegova ostala, veća i znamenita djela od godine do godine ovako. Godine 1836. izadju na Cetinju „Poslovice“, god. 1841. novoga bečkoga izdanja Narodnih pjesama knjiga prva; godine 1845. knjiga druga; god. 1846 knjiga treća; god. 1847. Novi zavjet; god. 1849. Kovčežić i novo izdanje „Narodnih poslovica“; g. 1852. drugo umnoženo izdanje „Srpskoga rječnika“; g. 1853.: Narodne pripovietke; god. 1857: Primjeri srbsko-slavenskoga jezika; god. 1860.: pravitelstvujući sovjet; god. 1862.: Narodnih pjesama, knjiga četvrta. Osim toga ima u Miklošićevoj „Slavische Bibliothek“ I. od g. 1850. liepo protumačena rieč: Kmet; u Slav. bibl. II. od g. 1854. ima kratka razprava pod naslovom: Vuka Štefanovića Karadžića pismo J. Steriji Popoviću o srpskoj prozodiji str. 232. i više drugih po manjih stvarij po raznih časopisih. Po njegovoj smrti štampana je „priprava za istoriju svega svijeta radi djece“ — biser pučke književnosti kao sve, što je Vukovo.

* * *

To su plodovi, i doista obili plodovi, zrele dobe Vukove. Sve do godine 74. svoga vjekovanja, dok ga višnji otac uze iz sredine naše i k sebi pozva, bijaše neumorno radin na korist našega naroda. On umre u Beču god. 1864. — Nije od potrebe izbrajati množinu svakovrstnih odlikovanja, kojimi je domaći i strani sviet priznao zasluge Vuka Štefanovića Karadžića: krasnije nego li zlatni redovi i častni naslovi, držat će slavu njegova imena u uspomeni zahvalnoga naroda ona dragocjena književna djela, kojimi je narod svoj bogato nadario, one proste bezlažna nakita, pune mudrosti rieči, kojimi progovari nam i — sretnijemu potomstvu; priznanje pako naći će najveće i najmilije njegov neumrli duh onda, ako ozbiljno uvažimo njegove liepe nauke, da nad grobom pokojnikovim danas sutra nikne i procvate jedna ruža, koje će blagoduhi miris širokim i dalekim svietom pršiti: ta je ruža — književna sloga Hrvata i Srba. Timi riečmi završi dr. J. V. (Svršetak.)

Vjetrovi pasati.

(Nastavak članka „Praznovjerje u našega naroda itd.“ u br. 12. i 13.)

Posliednji put opisasmo postanak dvojakoga strujanja zraka i to: strujanje toploga zraka od polutnika prema stožerom i obratno. Uslied toga vladala bi na svakoj polutki samo dva vjetra: sjever i jug. Nu ipak nije tako. Na sjevernoj polutki opažamo u pojasu pasata mjesto čistoga sjevera sjeveroiztočnjak, a na južnoj polutki mjesto juga jugoiztočnjak. Kako da si to protumačimo?

Čisti sjever i čisti jug duvao bi onda, kad bi zemlja mirno stajala. Ali naša se zemlja kreće oko svoje osovine i to od zapada prema iztoku. Ovo kre-

Digitized by Google

tanje djeluje i na zrak. Kao sva tjelesa na zemlji, tako privlači zemlja i zrak, pa uslied toga mora se i sve s njom kretati, ako baš ne na svakoj točki zemlje istom brzinom. Brzina u kretanju zraka mienja se po daljini od stožerina Čim je bo koja točka bliže stožerinam, to imade provaliti u isto vrieme manji put, nego li koja točka, koja je bliže polutniku; uslied toga je prema stožerinam kretanje sve sporije, a prema polutniku sve hitrije. Kad dakle zrak struja od stožera prema polutniku, prolazi iz mjesta, koja se laganije okreću u mjesta, koja u isto vrieme veći put provaliti imadu, dakle i hitrije se okreću. Uslied toga će struja, dolazeća od stožera kod svoje prvobitne brzine u okretanju, sve to više zaostajati, čim dalje dopre do polutnika. A ovo zaostajanje je uzrokom, da prava sjeverna struja postane sjeveroiztočnom, a na južnoj polutki biva naravno protivno kretanjem zemlje nešto promienjene struje. Te stalne struje zraka zovemo pasati.

Pasati pako vladaju do 30° na svakoj strani polutnika. Sliedimo li tečaj ovih vjetrova, to ćemo opaziti, čim su bliže polutniku, da tim većma od iztočne strane pušu, te blizu polutnika posve su iztočni, a to ne samo s toga, što se mjesta ovdje najbrže vrte, te uslied toga zrak i najviše zaostaje, nego i zato, buduć se ovdje obadva pasata tj. sjeveroiztočni i jugoiztočni sukobe, te ih u sredini kao iztočni vjetar osjećaju.

Ovi vjetrovi (pasati) najviše su poznati na atlantskom oceanu i to radi velikoga prometa izmedju Evrope i Afrike Prvu viest o redovito duvajućih pasatih donese Evropljanom Columbo, kojega se suputnici veoma uplašiše, videći, da brodove uviek onaj isti vjetar napram zapadu tjera. Oni mišljahu, da se neće moći nikada više kući povratiti. I tako rekući samo ovomu vjetru imamo mnogo zahvaliti, da je Amerika jur onda odkrivena. Češćim polazkom Amerike nestane i straha, te nazvahu onaj pojas mora „djevojačkim morem“, gdje redoviti pasati vladaju, buduć da tamo može i mlada djevojka kormilom ravnati. Uzprkos tomu može se smjelo tvrditi, da su ovi pasati barem u indičkom moru već u staro vrieme morali biti poznati. Osobito su se morali opaziti medju Indijom i Egiptom, buduć je u staro vrieme medju Indijci i Egipćani veliki promet bio. Iztočni pasat bio je povoljan brodarom iz Indije u Egipat, a zapadni iz Egipta u Indiju. Ali čim je zlatna doba Egipćana prestala, zaboravilo se i na to, barem Grci za to nisu znali. Kad je Aleksander proti Indijcem vojevao, nije se ufao svojimi brodovi na morsku pučinu.

Na atlantskom oceanu protežu se pasati više zemaljskih stupnjeva na svakoj strani polutnika preko obratnika; nu radi razna položaja sunca prama zemlji medje su jim jako promjenljive. Ljeti se pružaju, a u zimi stežu. Razlika se opažava na sjevernoj strani za 3° i to od 27 do 30° s. š. isto tako i na južnoj do 25° južne širine.

Nu čudnovato je, što se južni pasati, kojim je domovina lje južna polutka naše zemlje, protežu do 3° preko polutnika; nu ako pogledamo na zemaljsku kruglju, vidjet ćemo na južnoj polutki mnogo više vode, nego li na sjevernoj.

Digitized by Google

S toga iz gori opisanoga uvidismo, da zemlja mnogo prije ohladni, nego li voda, pa tako možemo razliku izmedju sjevernoga pasata i južnoga lahko pojmiti.

Razno razdieljenje mora i kopna te kroz to nastale okolnosti i promjene u gibanju zraka možemo najlaglje proučiti u tihom ili velikom oceanu, u neizmjernom tom prostoru izmedju Azije, Australije i Amerike.

Tamo je najviše vode na zemlji, imajuće u sebi otoke poput točaka, a s druge strane okružavajuće kopno, sad visoke ravnine i visoke gore i velike ostrve. Tomu je posljedicom, da pasati na tihom oceanu redovito po gori opisanoj teoriji duvaju. Učenjak Varremus mnije dapače, da mogu mornari od Acapulco do Fillipina cielo vrieme mirno spavati, buduć da će ovi vjetrovi tjerati brod sigurno i stalno pravim pravcem do žudjenoga cilja.

Posve drugačije je u indijskom moru. Ovdje ima razni odnošaj mora i kopna te naravno razdieljenje topline kao i razna ljetna doba velik upliv, s toga imaju pasati sasvim drugi pravac. Ovaj upliv izražuje se već i imenom, kojim se ovi redoviti vjetrovi nazivaju. Ime Moussons proizlazi iz malajskoga i znači ljetno doba. Nekoji mornari nadjeli su tim vjetrovom ime „vojnički vjetrovi“, buduć poput vojnika stupajući redovito sad napred i natražke duvaju.

Na južnoj strani polutnika, na velikom prostoru izmedju južne Afrike i Australije, gdje neimade toliko kopna, puše južni pasat redovito cielu godinu. I na sjevernoj strani imade redovito duvajućih vjetrova, ali drugih u zimi, a drugih u ljetu. Od Listopada do Travnja vlada sjevero-iztočni pasat, Mousson nazvan, od Travnja do Listopada pako vjetar od jugo-zapadne strane. Prelaz sačinjavaju svaki put promienljivi vjetrovi, koji su sad posve mirni, sad strašni vihrovi, tako, da je u to doba za mornare veoma opasno. Još više valja na to mornarom paziti na iztoku, gdje imade mnogo ostrova medju Azijom i Australijom, te gdje otoci čine vele zaprjeke redovitim vjetrom, s toga se mora mornar timi promjenami dobro upoznati.

Ove promjene možemo si lahko protumačiti, ako okolnosti dobro uočimo. Kopno sa sjevera proteže se daleko u vrući pojas, te prem je more uz polutnik, ipak se kopno žegom sunčanih traka većma razžeže, nego li more; vjetar puše iz mora prama sjeveru i pošto zrak iz širine bržega kretanja oko zemaljske osi u širine manje brzine dospije, s toga se i zaokrene jugozapadno.

U zimi ohladni pako kopno prije od mora i čim je voda toplija od suhe zemlje, sliedi protivni vjetar. Da toplina sunca ovu promjenu prouzroči, vidi se i odatle, što se pojavlja Moussons na raznih mjestih i u razno doba, na sjevernih mjestih kašnje, nego na južnih.

Razliku izmedju obale na Malabaru i Bombayu, izmedju Afrike i Arabije sačinjava više od mjesec dana. Prelaz tih vjetrova nastaje pako onda, kada je toplina mora i kopna jednaka. Mousson je dakle naličan sa mora i kopna duvajućim vjetrovom, nu tom razlikom, da se to kod Moussona nedogadja svaki dan, već u godini jedan put, t. j. jedan put duva naprvo, drugi put natražke, a dva puta stoji mirno.

Digitized by Google

Ta promjena vjetrova, obstojećih u indijskom moru, vlada u mnogo manjoj mjeri takodjer u sredozemnom moru.

Ovdje je od veoma velikoga upliva pustara Sahara, koje se tlo mnogo jače razzeže od mora, što je povodom sjevernim vjetrovom, koji ljeti brodarstvo u Afriki mnogo pospješuju.

U zimi je opet obratno.

Želimo li vrlo zamršene odnošaje vjetrova u naših zemaljskih širina razumjeti, to se moramo svrnuti na pasate.

Jur smo gori naveli, da se topao zrak, težeći prama hladnijim okolicam, sve većma hladi i zato se sve više zemlji primiče. Iz istih uzroka, kao kod dolnjih pasata, nastane u težnji prama sjeveru i jugu promjena pravca.

Struja zraka dospjeva neprestance iz širine od bržega kretanja u širine polaganijega i tako se krene prama iztoku; pa tako, kad se gornji pasat zemlji približi, teži zrak na sjevernoj polutki prama sjevero-iztoku. Buduć pako mi zovemo vjetar po onoj strani svieta, s koje k nam duva, s toga imenujemo povraćajući se pasat sjevero-zapadnim pasatom.

U srednjih širinah, gdje se dolnji i gornji pasat redovito izmienjuje, odnošaji su vjetrova prilično jednostavni. Kad je sunce posve nizko, tad teži gornji pasat dolje, a kad je u sred obzora, tad duva dolnji gore.

Posve drugčije biva to u viših širina, gdje se nediže kao u vrućem pojasu dolnji pasat gori, te neodstupljuje prostor dolnjoj struji, nego jedan kraj drugoga lebdi ili se medjusobno bore, te sad jedan sad drugi zavlada, t. j. puše.

Da se ova nestalnost vjetrova u našem pojasu ponešto razmrsi, to je učenjak Dove u Königsbergu namjestio vjetrnjaču, te tečajem dvijuh godina neprestance svom pomnjom motrio tlakomjer, toplomjer i vjetrnjaču, kao i na postanak oblaka, kiše i sniega. I tako opazio je neku pravilnost u duvanju vjetrova u umjerenom pojasu.

Dove je dakle ustanovio pravilo, da u umjerenih pojasih, gdje se gornji i dolnji pasat t. j. sa vrućega i mrzloga pojasa duvajući vjetar neprestano izmienjuju, da se i tuj vjetar po stanovitom pravilu kreće, što se na vjetrnjači opaziti dade, i to na sjevernoj polutki mienjaju se sliedećim načinom: jug, zapadnjak, sjever, iztočnjak i opet jug.

Vjetar se kreće dakle sa suncem. Nu ovo će bolje razjasniti sliedeće:

Uzmimo, da se je u našoj blizini porodio uzrok sjevernu vjetru. Taj uzrok postaje, ako se tlo sunčanimi traci bolje ugrije, topao zrak naglom se brzinom u vis diže, a zrak iz mrzloga kraja silnije onamo teži. Potraje li silniji uzrok težnje mrzloga zraka dulje vrieme, tad će vjetar sve više duvati iz sjevernijih širina, gdje se naime zrak sporije sa zemljom vrti, i tako će vjetar od sjevero-iztočne strane prama iztoku sve većma strujati.

Mislimo si nadalje čisti jug, taj će kod dužega trajanja sve više toploga zraka od južnih širina sobom povući, koji naglijom brzinom k nam dolazi, te od jugozapada posve prama zapadu okrenuti.

Digitized by Google

Kad je tako vjetar iz mzrlijih širina od sjevero-iztoka do iztoka, a jug od jugo-zapadne strane do pravoga zapada obišao, tada obično nastane ravnovesje u zraku, a vjetra nestane i to s toga, što strujanje vjetra na silne zaprieke nadodje, po tom od svoje jakosti sve više gubi i napokon se sa redovitimi pasati izravna. Traje li uzrok, prouzrokovavši vjetar, neprestano, to se ta igra u gori opisanom pravcu opetuje, te sad sjevero-iztočni, sad opet jugo-zapadni silnije puše. Protivne struje samo onda vladaju, kad se borba medju glavnimi, gori naznačenih vjetrova (sjevero-iztočnjaka i jugo-zapadnjaka) iz poznatih uzroka zametne. Ovo redovito kretanje vjetrova u svijuh krajevih umjerena pojasa bijaše jur do prije 300 godina poznato i od raznih prirodoslovaca odlučno izrečeno. Ali ovdje valja, što Baco o pasatih izreče: „Stvar je sigurna, ali je tomu uzrok nesiguran.“ No da je od toga različito vrieme u nas odvisno, to nebijaše prije Dovena poznato.

Često je uzrok postanku vjetra od nas veoma odaljeno mjesto. Vjetar, dopirivši k nam od odaljenijih krajeva, donese sobom svakojakih svojstvâ. Zapadni vjetrovi, dolazeći preko mora, nasićeni su vlagom, dočim su iztočni, duvajući preko kopna, suhi. Ovi suhi vjetrovi, duvajući silno osobito u proljeću, povodom su mnogim bolestim. Vjetrovi, duvajući preko snježnih gorâ, jako su oštri i mrzli. Takovi vjetrovi poznati su osobito u južnoj Evropi. Često bivaju veoma žestoki, te su poznati pod imenom Bura u Dalmaciji i Istriji, Mistral u dolnjoj dolini Rhone za vrieme proljeća i Gallego u Španjolskoj.

Velike pustare i pešćare u Aziji i Afriki, kojih se tlo sunčanimi traci silno razžeže, povodom su vrućim vjetrovom. Strašni ovi vjetrovi poznati su pod imenom Samum, koji u iztoku t. j. Perziji i Arabiji silno duvaju. U Egiptu zove se ovaj vjetar Chamsin, t. j. petdeset, budući obično toliko vremena puše, počam od zadnjeg Travnja do Lipnja. Na zapadnoj strani Sahare zove se Harmatan. Najstrašniji od ovih vjetrova je Samum, koji je zakopao mnoge i mnoge karavane.

I u južnoj Evropi poznat je slični južni vjetar. Tako u Italiji često duva nepovoljno tako zvani Sirocco, koji u Siciliji još žešće puše, nu ne tako dugotrajno. Sirocco vlada sve do Švajcarske, gdje se zove Föhn, te ovdje svojom silom sve ostale nadkrili. Počme li ovdje duvati, tad pobliedi sunce, oko mjeseca vidi se crvenkasti parokrug, a zviezde trepeću poput plamena na vjetru. Na sjevernih gorah razastre se gusta magla, koje tako brzo nestane, kako je postala. Ova promienljiva igra traje tako dugo, dokle nezapočme ovaj vjetar (Föhn) puhati svom žestinom. U toplini i gibanju zraka vlada velika nejednakost; može bo se dolinom mirno putovati, niti zamjetiv kakovo gibanje zraka. Ali na jedanput puhne sad topao, sad mrzao vjetar.

Na jednom drvetu šušti silno lišće, dočim je na drugom posve mirno. Toplina zraka tako je različita, kao da bi bio sad u mrzloj, sad u toploj i onda opet odmah u mrzloj sobi. U obće ako je toplije, tlakomjer pada znatno, a toplomjer se diže, te stoji danju i noću na istoj visini. Uzprkos jačemu izparivanju zrak je tako suh, da neima ni na najstudenijih predmetih rose. Bilje i životinje ćute jur naprvo taj vjetar; prvo sahne, a zadnje postaju nemirne.

Digitized by Google

Goveda podignutimi repovi ruče, a konji hržu i postaju plašljivi; ptice se skrivaju, dà, istim ribam nije u vodi povoljno, te pračkaju i skaču nad površje vode. Mušice i ose i ostali zareznici dosadjuju ljudem. Ljudi boluju na glavi, budu zlovoljni i pospani, a ipak nemogu mirno zaspati. Bolestnici ćute veliko trganje u kostih i udih.

Brzina i jakost Föhna nije na raznih mjestih i u razno doba jednaka. Na nekojih mjestih vlada tišina, a nekoliko stotina koračaja lama vjetar drveće i baca krovove s kuća.

Trajanje Föhna je nestalno, sad puše samo nekoliko satij, drugi put po osam i po više dana. Osobito dugotrajno puše u jesen i proljeću. Kod ovoga vjetra često se vidi, kako se kao jugozapadnjak sa sjeveroiztočnjakom bori

I u Španjolskoj vlada vrući vjetar pod imenom Solano, koji je isto tako nepovoljan kao Sirocco u Italiji.

Obično se tvrdi, da ovi vrući vjetrovi dolaze sa afrikanske pustare: prem bi mogle velike ravnine Andaluzije i gole pećine u Siciliji takodjer takove vjetrove prouzročiti. Ant. Irgolić.

Dopisi.

(Iz kotara belečkoga.) Dulje sam vremena izčekivao, neće li Vam tko javiti što o učiteljskom sastanku u Loboru, nu kad se nitko neoglasi, evo mene.

Na 1. Listopada sastadosmo se u Loboru; od svećenstva bijaše tuj veleč. g. Stjepan Tumpić, novoimenovani podarhidj. i župnik belečki, zatim veleč. gg. župnici: Mihinić, F. Tumpić i duhovni pomoćnici iz Orehovice, Lobora i Zlatara. Od učitelja bijasmo upravo svi, što nas ima u kotaru, naime: Berc, učitelj belečki, Božić, uč. zlatarski, Dornikovič, uč. loborski, Hercezi, uč. mihovljanski, Kanceljak, uč. orehovački, Pisačić, uč. mačanski, Pužar, uč. zajezdački i Župančić, uč. konščinski. Za čudo, veleč. g. domaći župnik B. nedodje u skupštinu; vele, da se srdi na učitelje radi novoga školskoga zakona,* nu mi ju obavismo i bez njega.

Pošto je novoimenovani podarhidjakon otvorio skupštinu kratkim govorom, a učitelj zlatarski ga pozdravio od strane učitelja, pretresivasmo zadana pitanja.** Za tim nas pozva veleč. g. predsjednik, da odkrijemo svoje tegobe, ako takovih možebiti imade, nu nijedan nije imao ništa takova da odkrije***, što služi na čast dotičnim občinam i poglavarstvu: pa niti isti učitelj mihovljanski se nepotuži, premda su mu četiri gole stiene i biela ploča sva učevna sredstva.**** Izrazismo napokon pismeno svoju zahvalu bivšemu podarhidjakonu, veleč. gosp. Tomi Capeku na trudu i muci, koju je uložio, upravljajuć 9 god. ovim kotarom.

---

* I učitelji moradoše dugo se srditi i jadikovati, ali nikoga nije za to zaboljela glava. Ur.

** Zašto nam i o tom koju neuzpisaste? Ur.

*** Sretnih li ljudij! Ur.

**** A komu služi to na čast?! Ur.

Digitized by Google

Poslie skupštine sastasmo se u prijateljskom krugu, te nazdravismo a ujedno poslasmo brzojavom smjernu svoju pouzdanicu i zahvalu radi novoga škol. zakona preuzv. g. Ivanu Mažuraniću, banu Trojednice, za tim nazdravismo i pouzdanicu poslasmo zastupniku varaždinskomu, veleč. g. Ivanu Jagiću, što je u saboru branio školu, a nepogaziv za to vjere, a nazdravismo i uredniku „Napredka“ sa željom, da i nadalje tako zastupa i brani učiteljstvo od nepravednih napadanja.*

Da bude moguće sl. uredničtvu tiskati sav novi školski zakon i sve o njem naredbe, sakupismo u to ime dobrovoljne prineske, da se predadu uredničtvu „Napredka“, te znadem, da ih već imate u ruci.

U to ime položiše: Gg. Gjuro Pakšec st., trgovac, 50 n., Pakšec mladji 1 for., Božić 2 f., Dornković 1 f., Hercezi 1 f., Kanceljak 1 f., Pisaćić 1 f., Pužar 1 škudu. i Župančić 1 f., ukupno 8 f. 50 n. i jedna škuda.

Toliko dakle o učiteljskoj skupštini kotara belečkoga; a za kratko vrieme nešto više.

Na Andraševo 1874. Zagorski sin.

(Dopis iz Gline.) Glinski pododbor II. hrv. učit. skupštine konstituirao se je u privremeni odbor osnovati se imajućeg učit. družtva.

U svojoj sjednici držanoj 8. i 14. Studenoga, preinačio je po centralnom odboru poslanu osnovu štatutâ, te ju je vis. glavnomu vojnomu zapovjedničtvu na potvrdu podnesao.

Ovaj odbor razposlao je na sva mjestna školska vieća u svojem kotaru pozivnice uz osnovu, te si tako sakuplja članove, da, čim potvrda stigne, družtvo oživiti može. U samoj Glini nadati se je većem broju članova, dočim se mnogi rodoljubi za tu stvar zauzeše, ako i nisu učitelji.

Konačno javljamo svoj braći učiteljem, da smo visokomu glavnomu vojnomu zapovjedničtvu podnesli molbu, da bi nas učitelje vojne krajine sa braćom u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji po njihovom novom školskom zakonu glede beriva i vremena službovanja izjednačiti izvolilo.

Odbor učit. družtva u Glini.

Raznice.

— *Naše nove čitanke. Hrv. pedagog. knjiž. sboru stigao je odpis od c. k. gl. vojnoga zapovjedničtva, u kojem mu se javlja, da je isto u dogovoru s kr. zem. vladom odobrilo podnešene osnove početnice i čitanaka uz neznatne promjene, te ga ujedno pozivlje, da se râd oko tih čitanaka što prije započme, kako da bi nove čitanke do buduće škol. godine gotove bile. Za sada javljamo tu viest, da bi svi učitelji, koji kane kod toga rada sudjelovati, za dobe se na nj pripravili,* **a sve osnove s vladinimi promjenami, kao i sve ostale uvjete priobćiti ćemo u prvih brojevih budućega godišnjaka „Napredka“.**

---

* Učiteljstvo će neutrudivim i složnim radom najbolje se obranit od svih napadaja, jer to je najjači štit, a „Napredak“ će kao i do sele biti vjernim tumačem pravednih mu želja i zagovornikom takovih institucija, koje će biti učiteljstvu na čast, a narodnjemu školstvu na uhar. Uredn.

Digitized by Google

Književnost.

— Dotiskano je „Izvješće II. obće hrv. učit. skupštine“, i čim bude svezano, moći će ga dobiti skupštinari. Ono iznosi podpunih 19 araka i sadržaje veoma točnu i zanimivu sliku skupštine. Upozorujemo one, koji ga žele imati, da se požure, jer naklada je jako odmjerena, te će se na skoro razpačati razpoloživi iztisci. —

— Upravo je izašao: Metričnjak. Koledar za prostu godinu 1875. Osim običnoga koledara ima u toj knjižici još i kratka pouka o novih mjerah i utezih. Ciena mu je sašitu 25 novč., a u platnu liepo vezanu sa zlatnim riesom, olovkom i 30 listova pisaćega papira za razne bilježke 70 novč. Mi ga što toplije preporučujemo svim učiteljem. Naručbine prima g. Franjo Suler, učitelj dolnjogradske učione u Zagrebu.

— Za nekoliko dana doštampati će se u Albrechtovoj štampariji nakladom Županove knjižare (Albrecht i Fiedler): Geometrijsko oblikoslovje za mladež pučkih škola. Napisao ga Ljudevit Modec. Pošto će se budućom školskom godinom po novom zakonu uvesti na pučkih učionah kao učevni predmet i geometrijsko oblikoslovje, to će pomenuto djelce našemu učiteljstvu i mladeži upravo u horu doći. Cienu ćemo objaviti, kad djelo sviet ugleda.

Svoj gg. pravim članovom „Hrvatskoga pedagog. knjiž. sbora“.

Nastojanjem ovoga sbora tiskao se za godinu 1874 „Pogled u lučbu“, djelo zaisto tako znamenito i tako nam nuždno, da smo uvjereni, da bude premnogim liepom pripomoćnicom kod učenja raznih naravnih pojava, kojih uzroke posve razumljivo tumači rečeno djelo.

Ovaj odbor nakan je izdati novo koje djelo i za godinu 1875. S-razloga, što je upravljajući odbor uvjeren, da se mnoga gospoda članovi ovoga sbora bave knjigom, da mnogi mogu imati u osnutku već, a možda i gotovo koje djelo, vriedno i dostojno da ga tiska ovaj sbor; s-razloga, što bi se moglo dogoditi, da bi se bez ovoga poziva i oglasa moglo uzeti tiskati upravo ono djelo, koje bi istodobce možda i drugi koji gospode članova dogotavljao, ili možda već posve svršio, čim bi poslenik mnogo štetovao, ovim se umoljavaju sva gg. članovi: neka bi uzračili do konca Siečnja 1875. upravljajućemu odboru ovoga sbora javiti: 1. Imaju li možda koje djelo u osnutku? 2. Imaju li koje možda već i dogotovljeno te spremno za tisak? 3. Jesu li voljni svoje djelo predati ovomu sboru uz nagradu 200 istisaka?

Kada stignu ovomu odboru o tom viesti, onda će se rukopisi proučiti, pak nesamo javiti mahom piscu, kojega se djelo prima, već ujedno i u „Napredku“ za ravnanje svoj gospodi piscem, da se možda nebi dali na istu radnju. Primećujemo i to, da bi se djelo svakako moralo predati upravljajućemu odboru do 1. Travnja 1875.

Nadalje umoljavaju se sva gg. članovi, naročito pako gg. povjerenici, da bi uznastojali preporučivati i razprodavati ova sbora našega djela:

1.	Metrične slike, na platnu s-prieponami po . . .	2 for.	50 n.
2.	Didaktiku Komenskoga, sada po	1 „	— „
	a preparandom po	— „	80 „
3.	Zablude uzgoja po	— „	50 „
4.	Pogled u lučbu po	— „	50 „
5.	„Smilje“, godišnjak 1874. broš. po	— „	30 „

Za trud drage volje dava sbor na deset komada jedan.

Konačno uvjereni smo, da rodoljublje svakoga pojedinca nuka i na to, da prema svojim okolnostim preporuča i dva lista sborova, mislimo „Napredak“ pak „Smilje“.

U Zagrebu 30. Studena 1874.

Za upravljajući odbor „hrv. ped. knjiž. sbora“:
Skender Fabković.

☞ **K ovomu broju zadnji tabak priloga.**

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec**. Tiska ga **Drag. Albrecht**.

Digitized by Google

Br. 36. U Zagrebu, 20. prosinca 1874. Tečaj XV.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga Sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Poziv na predplatu.

Petnajest je godina „Napredku“ života, petnajest je godina, što on na ugaru našem školskom radi za razvitak narodnjega školstva i za boljak mu učiteljstva. Pak vjeran vazda svomu imenu, ako mu bilo kadkada i u trpiku zagristi, mnogu žuhku i nepravednu pretrpiti, sretnim se scieni, kad no vidi načela, koja je on toliko godina širio učiteljstvom, sada uzakonjena voljom naroda i potvrdom svietle krune.

Na temelju toga toli željno izčekivana zakona stojat će „Napredak“ i nadalje kao stjegonoša naprednoga učiteljstva, i nastojati, kako bi mrtvo slovo zakona i sbilja oživjelo, — pazit će ga kao amanet, da ga svatko štuje i vrši, — a u koliko nije taj zakon kadar još izliečiti sve rane, s kojih nam školstvo boluje, nastojat će i upućivati, da se tečajem vremena zakonitim putem, što je manjkavo, izpravi, što nepodpuno, usavrši.

U to ime pozivlje sve napredno učiteljstvo pod svoj stieg, jer samo u slogi stoji spas!

Čim se više bude u njem hrv. učiteljstvo oglašivalo, tim će biti zanimiviji, svakomu ugodniji, a po školstvo uharniji, pa za to pozivljemo ujedno naše učiteljstvo, da mu vjerno dojavljuje sve, što se oko našega školstva gdje sbiva, a osobito sada u doba njegova preustrojstva.

U novom godišnjaku bilježiti ćemo i u koliko moguće ocienjivati plodove pedagogijskoga književtva ne samo našega, nego i srodnih nam slavenskih i drugih kulturnih naroda, nebi li se tim utro put boljim pedagogijskim knjigam medju naše učiteljstvo.

Ciena listu ostaje ista:

Za Zagreb	3	for.	50 n.
„ vanjske u Austro-ugarskoj	4	„	„ „
„ strane države	4	„	50 „

Nepočasi dakle nitko časa predplatom, ili barem prijavom, jer će se samo tim izbjeći svakoj neurednosti u odpremanju. Najuputnije su u tu

Digitized by Google

svrhu poštarske naputnice, koje valja slati: Upravi „Napredka“. Pivarska ulica, br. 90.

Napokon još dužnikom našim posljednja opomena. Tko nam u roku od 14 dana duga nenamiri, bit ćemo prisiljeni, predati ga odvjetniku.

Hrv. pedagog. knjiž. sbor.

Je li pravedno zapuštati učenike slabijih duševnih sposobnostij?

Kad bi trgovac vazda dobivao, to se nebi zvao trgovcem, već dobivalcem. Kad bi nadalje imao učitelj u školi djecu lih i skroz shvatljiva i pronicava uma, to nebi ni pô muke bilo; znao bi jedan od starijih učiteljâ, svomu mladjemu drugu reći. „Dobri talenti kroz cielu godinu, a koncem godine odličnjaci“, liepih riečij za svakoga učitelja. Tko si izmedju nas nebi želio na takovoj školi učiteljevati?

Nu šta ćemo, kad nisu na ruci ni prsti, premda ih samo pet na broju, jednaki; tako su i talenti različno podieljeni.

Učenika shvatljiva uma, valja prigoniti i nastojati, da neulieni, već da uztrajnom marljivošću napreduje. Nu nije tako s onimi, koji su manje shvatljiva uma.

U mnogoga je dobra i čvrsta volja, pa ipak neshvaća, nepamti kao onaj pronicava uma, kao onaj vrlih duševnih sposobnostij. Pak što ćemo ove zapustiti ili morda sasvim ostaviti reć bi bez svakoga milosrdja; zar ćemo bolje predpostaviti ovim?

Velim, da bi nepravedno, dà, nečovječno bilo, kad bi tako radeći, ove zapuštali. Pa se žalibože još gdjegdje takovim slabišem neposvećuje briga ona, koja odličnjakom; kao da su one sirote tomu krive, što teže shvaćaju nauk iz ustijû učitelja svoga.

Čim veći napor, veći trud i mùku od nas ište posao, to je sladji svršetak; pa onako čovjek nekim ponosom gleda na plod truda i muke svoje. Pa i ljudi obično neciene toliko djelo onako s lahka i na brzu ruku svršeno; dočim je upravo protivno kod râda, koj je zadavao brige, znoja i žuljevâ.

Ljudi se onomu reć bi junačini, koji započev djelo trudno i naporno, cielo vrieme napetom i uztrajnom marljivošću uztrajao, te ga i sretno dovršio, upravo dive. Ljudi ovakovu raznim načinom izražavaju svoju radost, svoju sućut, što je znao sve zaprieke svladati. On se takodjer raduje, pa mu je pô gotovo nagrada, gdje mu susjedi i sugradjani priznavaju uztrajnost i marljivost.

Njemu je to, kad onako na samu odmarajuć se, promišlja svoj tegotni nu svršeni râd, pobudom i nukalom za budući još uztrajniji râd.

Tako je i u školi — radionici učitelja pučkoga — gdje taj skromni radnik, kao svagdje tako i u nas, naš žalibože zapušteni do zlaboga, nu s veće strane pronicavi narod, podučava.

Digitized by Google

Kad on podučavajuć izpituje, to mu godi, to ga raduje, što mu milići njegovi tako liepo shvaćaju, a još ljepše i temeljitije odgovaraju. Nu veća radost obuzimlje srdce njegovo, kad vidi, gdje slabiši čvrste volje nastoje dospjeti u redove onih boljih i shvatljivijih. On se raduje, gledajuć svoje sirote slabiše obogaćene znanjem u onoj mjeri, na koju na početku morda nije ni mislio, ili pače držao nemogućim, da to postigne. On je, tražeći sve načine, na početku morda sumnjao o tom, da li će biti kadar svladati tolike zaprieke. S toga u njega dvostruka radost, gdje ih je doveo do žudjene mête.

Zar nepomišlja radostan na svoj mučan rad, nevjerujuć sám sebi, da je to plod njegova nastojanja. Sám u sebi sbori: „tko bi ikad bio i pomislio, da ću ja s timi slabiši dotle dotjerati!“

Ljudi obično vele: „postojana volja sve i sva nadvlada; ona je jaća od željeza i kamena.“ Treba uztrpljivosti. Istina je to, nu toj se gorkoj jabuki svatko uklanja. Pa ako igdje, to je ona u školi na vrhuncu; tû je ona onako obiljna. Ona se s pučkim učiteljem upravo posestrila, pa ga sliedom sliedi.

Treba tu neizrecive uztrpljivosti, gdje neki učenici u hip shvaćaju nauk; oni reć bi hvataju svaku rieć učitelja svoga. Jedva da je raztumačio koj predmet, već ti je on svojinom onih.

Reći će mnogi: tu treba i više nego uztrpljivosti; nu što ćeš, kad si zamjenikom otca, majke. Pak što majka radi? Zar ona neposvećuje djetetu nakažnencu najveću brigu? Ta zašto to čini? Zato jer joj se smili; gledajuć ostalu svoju djecu čilu i zdravu; znajuć, da je zdrav čovjek gotovo bogat, jer može raditi te si vazda štogod privrieditи. A nakažnenac je kukavac.

I braća svoga nezdrava, nakažnena brata miluju, šaljuć uzdahe put neba za pomoć.

Popratimo nadalje majku k nauci. Nauka počimlje učenjem krsta i otče naša; dakle molitvice. Pak kako ta prva učiteljica svoga čeda postupa? Učeć ostalu djecu, podvikuje slabijemu: „slušaj i pazi ranče moje! dok ću ove učiti; znaš, da teže pamtiš, pa ti zato valja biti pazljivijemu! Ja ću već nekoliko putâ s tobom proći molitvicu.“ Pak ako ostali prigovoraju tomu, to ga majka zagovara, veleć: „što ćete? sirotče rado bi, nu nemože da ulovi rieč po rieč kao vi.“

Imajuć učitelj u školi slabiše, koji težko uče i pamte, neka pomisli, da je zastupnik i zamjenik majke; pa da mu se upravo za to latiti posla oko takova slabiša s trpljivošću, kojom ga pratila majka njegova do školskoga praga.

Pa zar majka, prekoračiv sa sinčićem oli kćerkom školski prag i preporučiv ranče svoje brizi i njegi učitelja, nesbori onako na tužno: „Gospodine! molim vas, imajte uztrpljenje, jer je slabiš. Budite mu siroti otac i majka, ta Bog će vam platiti!“

Je li nadalje majka, razgovarajuć sa znanci i prijatelji, vazda nemiluje svoje slabije djetešce, veleć: da mi nije samo toga djeteta, lako bih ostavila ovaj sviet! Nu ovako ću tužna težko ostaviti sirotče na uzburkanom svjetskom moru.“

*

Digitized by Google

Umiruć preporuča ga ostaloj braći; pa mu često i više oporuči, moleć i opet braću ostalu, da nezaborave sirotčeta.

Nezapuštaj dakle nikada u školi takovu sirotu slabiša, već ga stavi bliže sebi, da ti bude na oku. Nezapuštaj ga, jer, znaj, da ćeš ga spasiti i obogatiti po mogućnosti znanjem; da ćeš od njega učiniti čovjeka. Neka te tješe rieči, koje će ovakovi slabiši poslie kao zrieli muževi izušćivati ovako: „Bog platio mojemu učitelju, koj je od mene slaboga učinio čovjeka!“

Često takovi slabiši uz najbolju volju nemogu s drugimi uzpored koracati, pak ako ih ti učitelju zapuštaš oli odbijaš, vriedjaš ih; nećeš im pripoznati dobre volje.

Okanimo se dakle običaja, koj je do nedavna vladao, gdje su takovi siromasi na duhu bili poredani u stanovite klupe, slušajuć ondje nauku, pak što uloviše, to uloviše. Tako je bivalo, velim i opet, nedavno, kad ga i mi mnogi sada u najljepšoj dobi, pamtimo.

Na izpitu bili siromasi opet poredani u stražnje klupe, pa nije bilo nikomu ni na kraj pameti, da bude koj izpitan. Oni bolji govorahu za sebe i za ove slabiše.

Nu što je još više, tjeralo je često ovakove slabiše iz razreda u razred oslom ili guskom o vratu uz smieh ostalih suučenikâ.

„Oselska klupa“ bila u školi, a često u tu svrhu naročito priredjena u kutu, kako je već bilo od potrebe dužom ili kraćom!

U mnogih školah naročito bi pokazivali takove siromake posjetnikom škole, jer se reklo: „biti će ih sram, pa će učiti!“

Mnogi od ovakovih slabiša sjeća se i sada onih liepih nazivâ i predikatâ, kojimi ih častilo u školi.

Svrni nadalje okom širom svieta, pa ćeš eno vidjeti poljodjelca, ratara, kako ponosno koraca sa susjedom uz njivu oli livadu, koja bila nedavno šikarom, živicom, a on ju izkrčio svojima rukama i žuljevi; pa sad veseo pjeva oj! gdje mu se naplaća trud i muka.

Ondje ti seljani prstom kazuju na gospodara, koj je onako râdom i uztrajnošću podigao sebe i kuću.

Eno vrtljar vazda kopa, prekapa, zalieva slabe i kržljave voćke. Sam sobom sbori: što ću, kako li ću, da mi se podignu, da bude od njih ploda.

Tamo u cvietnjaku kopa i čupa korov oko cvieta, koj nekako hiri i zaostaje. Pa kako da ti učitelju onda zapuštaš svoje slabije učenike!

Tako vidismo, što biva u svietu medju ljudmi, a sada podjimo dalje i pogledajmo njemuštinu, što ona radi.

Eno ti kvočke, kako dvorom svojim pilići koraca. Svi zdravi, jedri i veseli kao ribice, samo jedno kržljavo, zaostalo; nemože onako brzo, kao ostali. Pak što misliš, da li ga ostavila? Nije bora mi, već ostaviv ostale, pošla k onomu, pa polagacko s njim koraca za onimi. Našav zrnce nutkati će svojim kvocanjem uviek najviše ono kržljavče.

Digitized by Google

Učeć napokon slabije, nutkaš ih, da budu pazljiviji i neumorni; a zanemarivajuć ih, priuče se tomu, pa neuče i nečine ni onoga, što bi mogli činiti.

Nu najnečovječnije postupahu oni, koji su ovakove siromake bez milosrdja šibali, zatvarali, da nereknem mučili. Tû se nije mnogo obaziralo, da li razumije ili nerazumije, što je učitelj oli tumačio oli zadao, već mu se odsjekla u kratko odsuda. — Nebilo tu siroti kad moliti; već šuti, legni i trpi!

Mnogi od ovakovih izostajao je češće iz škole, bojeć se šibâ, a mnogi i sasvim izostao, te ga nemogahu niti isti roditelji više u školu natjerati. Pak da li mu nije takav postupak i nauk učitelja kao mučitelja omrzio? Da li ga to popravilo ili čak učinilo prilježnim? Tako postupajuć, postiglo se, mnijem, upravo protivno. —

Pod konac velim, da ako učitelj i nije daleko s kojim od takovih slabiša dotjerao, ili morda ostao sav njegov trud i napor bezuspješan, to mu barma sviest tihano šapče: učinio si svoje kao čovjek i kao učitelj. Sijao si, čupao korov, zalievao kržljavu voćku; pa ipak nije se pridigla uz sav tvoj napor i nastojanje; nu na tebi nije krivnje. Čista ti i mirna sviest. K—i.

Hrvatski pisci.

Priobćuje Janko Tomić.

(Svršetak.)

Drugi odsjek od g. 1830. do danas.

Znakovi literature. Jezik je već većinom narodan. Nutarnja vriednost spisa raste. Prostor literature se je razširio i po srbskoj kneževini, kamo se mnogi zasluźni muževi iz Austrije zovu, da svoje izkustvo na korist svoje braće ulože (kano djelomice isti Vuk, pak zatim Davidović, koji je g. 1834. počeo u Biogradu izdavati prve novine, tako isto i J. Hadžić). U izvanjskoj extensivnosti približava se literatura drugim evropskim. Broj tiskarâ i novina raste.

U pjesničtvu odlikova se: Petar II. Petrović Njeguš, „silan i liep kano Dušan, učitelj svoga naroda kano Dositej i pjesnik kano Mušicki.“ Rodi se u Njeguših u Crnoj Gori g. 1811. God. 1830. postade vladikom Crnegore i umre g. 1851. Njegovim učiteljem bijaše izvrstni Milûtinović. Prije njega nije Crnogora imala škola, pak su se mladi ljudi pripravljali u manastirih samo za duhovni stališ učeći se i čitati i pisati. On je prvi utemeljio na Cetinju školu, zatim g. 1835. štamparnu, u kojoj je izlazio almanah: Grlica od Milakovića, Vukove: srbske narodne poslovice, Milutinovićeva drama: Dika Crnogorska i vladičin pustinjak Cetinjski. Buduć da je ista štamparna doskora prestala, izadjoše Petrova djela na inih mjestih, kao: luča mikrokosma, odlikujući se uzvišenošću mislij; ogledalo srbsko (sbirka junačkih pjesama, koje narodnih koje njegovih). Najljepši mu je umotvor: gorski vienac. Po njegovoj smrti izadjoše: Kula Gjurišića i čardak Aleksića, lažni car Stjepan Mali i slobodijada. Predmet vladičinih pjesmotvora jest Crnagora, njezini junaci, sivi sokolovi i njihov život.

Digitized by Google

Odlično mjesto medju pjesnici i učenjaci zauzimlje dr. Jovan Subotić. Rodio se je 1817 g. u Dobrincih u Sriemu. Svršiv nauke u Karlovcih, Segedinu i u Pešti, postao je doktorom filozofije i pravâ. Od g. 1842 do 1853. uredjivaše izvrstno Ljetopis, organ srbske matice. Ovdje i nehotice vratit nam se je opet k Vuku. Osim Svetića i Matice srbske (dok ju uredjivaše Pavlović do g. 1842). nadje Vuk i na drugoj strani velika odpora, gdje bi mu se čovjek manje nadao bio, t. j. u družtvu srbske slovesnosti. Već g. 1840. dogovarahu se profesori kragujevačkoga liceja o družtvu, kojega bi zadaća bila, da radi oko obrazovanja i uljudjivanja narodnoga jezika i razširivanja nauke; nu istom g. 1841., kada se praviteljstvo i licej premjesti iz Kragujevca u Biograd, nastaviše viećanja naročito A. Nikolić i J. Popović, i uspješe donle, da se skoro zatim pod pokroviteljstvom sama kneza sastavilo „družtvo srbske slovesnosti.“ Djelovanje ovoga družtva bijaše iz početka takovo, da si pojedini članovi porazdieliše izmedju sebe zadaće, koje će izraditi i u družtvu pročitati, a osobito još da razvide pojedina književna djela. Kada se družtvo ovo, koje bješe skoro zapelo, god. 1844. obnovi i redovitije za posao prionu, upotrebi god. 1845. sgodu Vuk, da sâm glavom prisutan kaže, što misli, kako bi valjalo raditi na pravu korist narodnoga jezika. Pismo, što ga pisa popečitelju Jankoviću i govor držan u jednoj sjednici, mogu se čitati u: Pismih 14—30. Njegov predlog „da bi družtvo srbske slovesnosti najbolje učinilo za sad, kad bi se potrudilo, da bi književnici naši poznali i naučili svoj narodnji jezik i to kako u riečima tako i u mislima“ znače ono isto, što je već toliko putij govorio i branio, da valja „jezik očistiti od svega tudjega, utvrditi njegova pravila“ i t. d.; nu kad se ovako čitavomu družtvu istina kaže, da srbski još nezna, to je odviše krupno i nemilice kazano, i Vukov predlog propade; družtvo srbske slovesnosti podje svojim putem a Vuk takodjer svojim.

Ovako se sve to veći jaz prolamao izmedju Vuka i njegovih književnih protivnika, dok nam sreća nedade nekoliko bistroumnih posredovatelja, koji vidjeći Vukov liep napredak, njegovo razmišljeno držanje i da ga strasti nisu toliko obsjenile, te bi svoj posao za bezpogrešan držao, stadoše u samoj Matici glasom pravedna priznanja govoriti o književnih zaslugah Vukovih.

Medju ovakovimi posrednici zaslužuje prvo mjesto dr. Subotić, koji preuzevši nakon Pavlovića g. 1842. uredjivanje Ljetopisa, podiže ga u nekoliko godinâ do onakve valjanosti, kakovom se nemože podići ni prije ni poslije: toli u izvornih koli u prevedenih člancih vidi se sada dobar izbor prema tendencijam i cilju časopisa, u pitanjih prepornih vlada veća umjerenost i razboritost, dà sâm urednik unapriedi porazumljenje nekolikimi razpravami, koje su, makar i proti Vuku dokazivale, opet sasvim drugim duhom pisane, nego li „Situice“ i „Ustuci, te su most gradile, preko kojega će se što lakše prieći s jedne strane na drugu, kano ti Subotićevi članci: nešto o nekim našim pismenima (1838.); članak o srbskoj Azbuci (g. 1839.); o pismenu и dokaza, da je suvišno Aforizmi jezikoslovni 1843. i t. d. U njegovu sastavku: „neke crte iz povjestnice srbskog književstva“ (Ljetopis 1846—1847. č. 75. 76.) čita se pravedan sud o

Digitized by Google

djelovanju Vukovu, kako ga je jedva od prije u ljetopisu naći. „Vuk ima jošte jednu zaslugu o srbskom književstvu, piše Subotić, a ta se sastoji u pravopisu, kojim se on, najpostojaniji u tom od svih srbskih spisatelja, neprestano od 30 godina služi, koji kako u prostoti, tako u cieli, shodnosti ravnu sebi traži, koji bi trebalo svi srbski spisatelji oberučke da prigrle, i koji će sigurno prije ili poslije sve primorati, da ga prime, ako neće gore kod boljega da izaberu. —

Godine 1847. predavaše Subotić rimsko pravo na peštanskom sveučilištu, zatim bijaše odvjetnik u Novom Sadu, te je sada član akademije u Zagrebu. Već g. 1837. izdade sbirku svojih liričkih pjesama pod imenom: lira; nu premda su iste pune uzvišenih mislij, to mu je ipak najvaljaniji rad na polju epike i dramatike, gdje ima velikih zasluga i za narodno kazalište (Kralj dečanski, Vladislav, Zvonimir, Nemanja, Miloš Obilić, Prehvala i Bodin); njegova sabrana djela počeše g. 1858. izlaziti u Karlovcih, do sada izadjoše 4 knjige. —

Medju pjesnici toga doba zauzima jedno od najodličnijih mjesta Matija Ban (r. 1818 u Dubrovniku u Dalmaciji; u 12. godini ostavi domovinu i odputi se na iztok, gdje je duže vremena učiteljevao, kano u Carigradu i napokon u Biogradu; tudjer živi sada blizu grada na svom imanju). Svoje poetičke plodove priobći stranom u časopisih, stranom u sbirci svojih raznih pjesama, i pokaza liepe svoje darove na dramatičkom polju (Mejrima, Dobrila i Milenko, Smrt kneza Dobroslava, Car Lazar i u Biogradu 1865. g izašli Cvijeti, što nije toliko historijska drama, koliko upravo historija srbskoga ustanka, predstavljena kroz historijska lica). Neko vrieme izdavaše časopis: Dubrovnik. Njegova prozaička djela sastavljena su stranom hrvatskim, stranom francezkim i talijanskim jezikom. — Joksim Nović Otočanin pisa mnogo junačkih pjesama poput narodnoga pjevanja; najbolje podje mu za rukom Lazarica; zatim ima još od njega: „Smrt cara Stjepana i cara Uroša Miloševa, Hajduk Veljko, Karagjorgjev život i t. d.“ Uz J. Sundečića (Niz dragocjenoga bisera), Gj. Jakšića, J. Jovanovića, Gjuru Popovića, J. Ignjatovića i druge odlikuje se kano jedan od najboljih liričkih pjesnika, koji je u srbskoj literaturi novu školu narodne lirike osnovao, Branko Radičević, koji napisa svoje liepe pjesme u banatsko-sriemskom narječju (izašlo podpuno izdanje g. 1867. u N. Sadu). — Medju najnovijimi pjesnici odlikuje se L. Kostić (spjevao Maksima Crnojevića), Kujundžić (Aberdar), M. Popović Šapčanin i u beletristici St. Novaković, urednik Vile.

Na polju prozaičke literature djelovahu kano novinari: Davidović, J. Hadžić, Th. Pavlović, T. Petranović (uredjivaše dalmatinski magazin), J. Nikolajević, Miloš Popović i t. d. Različita historička djela izdadoše: M. Vidaković, A. Theodorović, Lazić, J. Nikolić, Stojaković (istorija vostočno-slavenskog bogoslužija i kirilskog književstva), P. Joanović, D. Avramović (opisanije drevnostij srbskih i sv. Gora); T. Petranović (istorija književnosti poglavitih na svietu naroda), Knez Medo Pucić (srpski spomenici), Krstić (istorija srpska), Ljubomir Nenadović, M. Medaković (istorija Crnegore i život i običaji Crnogoraca), Dan. Medaković poviest srbskoga naroda),

Digitized by Google

A. T. Brlić, Miličević, M. Svetić, (duh naroda srbskoga). — Za poviest i starine ima prevelikih zasluga J. Šafařik, a za prirodne znanosti evropske si glas stekao Pančić rodom iz Hrvatske; državnom ekonomijom bavi se Č. Mijatović, filozofijom Kujundžić, pedagogijom dr. Natošević („zašto naš narod u Austriji propada“, od matice srbske nagradjeno djelo), dr. Matić. —

Najveći filolog jest Gjuro Daničić. Medju njegova djela spada: rat za srpski jezik i pravopis; mala srpska gramatika; o srpskim akcentima, o srpskom i hrvatskom jeziku; srpska syntaxa; rječnik iz srpskih književnih starina; život sv. Simeona i Save od Domentijana; Nikoljsko jevangjelje; životi kraljeva i archiepiskopa od Danila; prevod sv. pisma stari zavjet itd. itd.

Na polju pravničke literature radili su: P. Virovac (javno pravo Srbije; načela državnoga prava), K. Cukić (državna ekonomija), Lešnjanin, Miloš Popović (Dušanov zakonik), N. Krstić (prevod slavjanskoga pravodavstva od Maciejovskoga), Filipović, Cenić, Veljković, Medović.

Srbska znanstvena literatura ima danas svoje središte u Biogradu i u Novom Sadu. Kao njihov organ izlazi u Biogradu: Glasnik družtva srbske slovesnosti, a sada učenoga družtva (do g. 1867 izašla 21 knjiga), a u Novom Sadu: Srbski ljetopis, kao organ matice srbske, koja je sada u Novom Sadu.—

* * *

Time dovršismo pregled hrvatske i srbske literature, ako izuzmemo književnu radinost pojedinaca u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, što kanim buduće godine popuniti, dadne li Bog zdravlja.

Pripomenak.

Kad sam u 4. broju „Napredka“ god. 1873. počeo priobćivati djelovanje naših pisaca pod naslovom: Hrvatski pisci, obrekoh, da ću u drugom dielu u kratko nacrtati najvažnije iz teorije proze, poetike i estetike poput drugih pisaca. Za sada odustajem od te namjere s više razloga te ovim brojem završujem svoje crtice.

U koliko sam imao pri ruci knjiga i sredstva, u toliko sam uradio po onoj poznatoj: „Ovi članci nisu moje djelo, jer ja nisam imao pri tom drugoga posla, van potražiti, izabrati članke i djelo priugotoviti.“

Premda je dosta mučno iz hrvatske literature što podpuna napisati, jer: jedno trebalo bi imati pri ruci knjižnicu, kojoj se možeš uteći, kad te volja; a drugo: s mnoge strane sakriva nam crna tmina našu poviest: ipak se dadoh na rad uz pripomoć poznatih naših hrvatskih pisaca Ivan Kukuljević, Šime Ljubić, pisac Š. S. u „Naše gore listu“, Stojan Novaković, Armin Pavić, dr. V. Jagić, Janko Jurković, Paul Jos. Šafařik's Geschichte der illyrischen Literatur, Ante Mažuranić, Adolf Veber, Fraue Kurelac, F. Kořinek, dr. Matković, tako i arkiv za poviest jugoslavensku, za tim „Književnik“ i „Rad“ jugoslavenske akademije itd. itd.: to su mi bili i još nekoji pomagači pri pisanju ovih crtica.

U Karlovcu na dan sv. Jelisave 1874.

Janko Tomić.

Digitized by Google

Branila bubâ.

Napisao D. Hirc.

Svaki razred, red, rod i pleme životinjâ ima se boriti s raznimi opasnostmi, koje im priete; s toga u njih veća ili manja, žešća ili blaža borba za bivstvo vlada. Najvećim opasnostim izvržene su bube, te bi ih moralo već odavna nestati, da se za njih nije narav pobrinula i sigurnimi branili obdarila. Tečajem ove razpravice proći ću sve načine, kojim se bube brane, a ponajviše bit će govora o naših domaćih.

Veliki razplod prvo je i najvažnije branilo, koje ne samo bube već i mnoge druge životinje od izumrća čuva. Tako znamo, da se naša pčela medarica triput na godinu roji, a uz to se ipak broj prve košnice neumanji; no što više, dok matica iznese 6000 jajâ, iznese ih raztočnica (ženka termitâ) 86.000 hiljadâ.

Ženke nekih leptirâ iznesu do 200 jajâ, ako od ovih polovica postane ženkami, to bismo imali za dvie godine 4,000.000 leptirâ.

Osim razploda obdarene su bube i drugimi branili.

Najopasnije branilo je kod opnokrilacâ žaoka. Ovom se brane pčele i ose. Kako se pčele i ose žaokom brane, poznato je svakomu, a u većoj množini priete i istomu čovjeku.

Žaoka sastoji od dva toka, u kojih su dvie šiljaste bodlje, a medju ovimi žliebčić, kojim iz polag ležeće žliezde jedka tekućina u piknuto mjesto štrcne. Od naših žalkara poznati su svakomu pčela-medarica (Apis mellifica), prava osa (Vespa vulgaris), stršen (Vespa crabro), naša liepa osa zlatica (Chrysis ignita) i posleni i neumorni mravi.

Kod mravâ imaju žaoku ženke i radnici, kojom mogu uštipnuti i kiselastu tekućinu, mravju kiselinu, u piknuto mjesto štrcnuti. Ova kiselina rabi se u ljekarnah, a osobito je oštra kod našega žutoga mrava (Formica flava), koj po gorah od travulja ili trôših svoje mravunjake gradi. Etimologi Kyrbi i Spence pripoviedaju o mravu pieščaru (Mutilla coccinea), koj u Africi živi, da ima tako oštru kiselinu, da se s uboda neka žena onesviestila.

Dvokrilci imaju naličnо oružje u svojoj trubici, sisalu ili crpilu, s kojimi sišu bud bilinske ili životinjske sokove.

Komarcem i obadom nesluži crpilo kao branilo, već sišu njim sokove drugih životinjâ. Dobro branilo imadu i polukrilci, a to je kljunac sastojeći od četiri čekinje. Tako sam često putih osjetio strašnu bol s uboda naših dvijuh povodnih štipavaca, koji po moćvarah i kâlu živu. Dalnje je branilo grizenje, kojemu pripomažu jake čeljusti. Osobito grizu jako naši trkalci (Carabus auratus, nodolosus, intricatus, nodolosus i t. d.); nu nadkriljuju ih naši plivači, kojim ploštac (Dytiscus latissimus) i kozak (D. marginalis) spadaju. Jake čeljusti imaju i grabilci, kojim spadaju grabilac veliki (Ocypus vlens), grabilac rudokrili (Staphylinus erythropterus), grabilac pjegasti (S. nebulosus) itd. Grabilci, ti osvjetljivci, brane se još i drugim načinom. Tiela su dugoljasta i sploštena, a krila im jedva pokrivaju trećinu tiela. Mnogi je vidio već takova grabilca, kako preko puta

Digitized by Google

brza, a hoćeš li ga dignuti, to ti odmah zadak svine i nadigne, da misliš, da će te ubosti. Toga se plaše osobito djeca, a i odrasli; a on si uz tu plašljivost već-krat život spasio. Sigurno branilo imadu naše dvie vrsti rogača (Linanus Cervus i Capreolus).

Mrieżokrilci brane se grizenjem ili štipanjem. Tako ima naša kukača (Panorpa communis) na zadku štipaljku nalikujuću na klještice, kojom štipne.

Nadalje pomažu se bube biegom, a to osobito one, koje letiti nemogu. Mnogi, koj je kakav takav etimolog, osvjedočen je o potežkoći, kojom je poljskoga ili šumskoga brzca (Cicindela campestris i sylvestris) uhvatio. Kada sjedi, ako mu se približuješ, to već iz daleka čuje, pobrza, i letom, koj je nalik na skok, nestane ga izpred tvojih očijuh.

Najhitriji zrakoplovci naši su sjajnici, kojim hitri Agrillus bigotatus, riedka Erythyrca mieans, krasna Dicerea berolinensis itd. spada. Leptiri ili ljuskokrilci pomažu si takodjer letenjem, koje je vijugajuće ili trepteće. Veoma vješti su u tom naša dva velerilca (Macroglossa Stelletarum i Croatica), koji ljeti višeput i naše sobe posjećuju.

Najvećma koristi bieg trkalcem (Carabus), koji letjeti nemogu, buduć su im krilni pokrivci srasli, ali usuprot imaju duge i jake noge. K ovim spada sivi usonjak (Carabus nodolosus), liepi zlatac (C. auratus), brzonogi Procenos gigas itd. Ovo je naš najveći brzac, pokrivacâ je crnih, hrapavih i sraslih a duljine od 18—20‴. On je obljubljena lovina etimologâ. Buha, skakavci, buhači gledaju se spasiti skokom. A osobito su sa svoga skoka poznati naši strigavci. Kad s proljeća ili ljetom izadjemo na sjenokošu, naći ćemo tuj mnogo biljkâ, na kojih je neka biela pjena, poznata u našem narodu pod imenom „kačje pjene ili mlieko“. U toj pjeni živi ličinka od strigavca pjenjaka (koj svojim ubodom u biljku pjenu pruzročuje.) U buhača kupusnjaka (Haltica oleracea), koj nam većkrat sav kupus uništi, i buhača badljača (H. exoleta) zadnja su stegna debela, te mogu s toga i daleko skočiti. Buha prema svojoj daljini tiela medju svimi životinjami najdalje skače. Mnogi kornjaši (kukci) pritvaraju se toli vješto, da bi ih držao mrtvimi n. pr. zujak ili govnovalj (Geotropus stercararius) i mnoge zlatice (Crysomella).

Kuckalo (Anobium pertinax, die Todtenuhr), koje već dušu mnogoga praznovjernika uzbunilo, i kojega naš puk za predteču smrti drži, pritaji se još i onda, kad ga na gumbašnicu nabodeš.

Ljeskotoč (Balaninus nucum), listojed-kruškar (Phyllobius piri) i mnogi drugi naši kljunovci, nesamo da se na biljkah mrtvimi pritvaraju, već se odmah puste, da na zemlju padnu. Čudnovato gledaju se spasiti klisnjaci (Elateride). Ti kukci imaju trnasti poskok, kojeg u rupicu na srednjem prsnom kolutiću utaknuti mogu, zatim se malko svinu, tim se poskok odapne i oni u zrak klisnu. Kod nas imade ih mnogo, kao: „Adelocera lepidoptera, Lacaon murinus, Campylus denticollis, Corymbites haematodes, Dolupius umbrinus itd. Najpoznatiji je klisnjak sivi, obljubljena zabava djeci.

Digitized by Google

Brzci, plivači, povodnjaci i kratkokrilci imadu još i drugo branilo, a to je — smrdeći i oštri sok, koji iz zadnjice štrcaju ili im na usta izlazi. Čim digneš trkalca velikoga (Procenos gigas), svu ti ruku migom osmradi, osobito zaudara kobar, koj se po pivnicah i drugih tamnih mjestih zadržaje. Kobra (Blaps mortisaga) drži puk takodjer za predteču smrti. Od nekih je taj sok veoma oštar n. pr. kod jasenke ili prištnjaka (Lytta vesicatoria), od kojih se u ljekarnah vesikatorij pravi, koj ti većkrat uho od trganja izlieći. Stisneš li prvi kolutić gusjenice lastavičnjaka (Papilio machasu), to izadju dva rožčića, na kojih se pojavi kapljičica neugodno vonjajućega soka. Ličinka ose brezarice (Cimbex variabilis) štrcne na stopu daleko smrdeći sok, tu vlastitost ima još jedini naš šumski mrav (Formica rufa).

Mošačar (Aromia moschata), gusjenica vrbotoča (Cossus ligniperda) i grobari (Necrophorus vespillo, germanus) zaudaraju moškom.

Medju našimi domaćimi kukci imamo i topničara, koj uviek nosi uza se nabiti topić za obranu, a to je naš odvažni puckar (Brachinus crepitans). Kad god je u pogibelji, pusti iz zadka neku jedku tekućinu, od koje se čuje praskot, a vidi mali oblačić dima. Tim se on obrani i suprot nasrtaju povećih kukacâ.

Vrlo važno branilo bubâ je i njihova boja. Tako je vrlo mučno u zelenilu prepoznati poljskoga brzca, zelenu štitaricu (Casida viridis), kljunovca (Chlarophanus viridis) i množinu gusjenicâ. Leptiri Totrix quercana i viridana jasno su zeleni. Mnoge vrsti kljunovacâ roda Clesnes i Sitanes zeleni su tako, da ih samo oprezno oko na biljki nazrieti može.

Kljunovac liešnikar iste je boje kao i lieskova kora na kojoj živi. Više vrstij kukacâ živi po mravinjacih, te su iste boje, koje i njihovi kućani, n. pr. naš vrlo riedki kijašar (Claviger flaveolatus).

Kod mriežokriláca zelene je boje nježna biserbuba (Perla viridis), a kod pravokrilacâ bogomoljka ili hvatalica (Mantis religiosa).

Napomenuti mi valja, da imaju nekoji kornjaši s boje dvostruku korist, jedno, što se tako proti neprijatelju osiguraju, a drugo, što svoje drugove varaju.

Pjegasti grabilac (Staphylinus nebulosus) iste je boje, koje i lajno, na kojem ćeš ga najobičnije naći. Na lajno sakupi se množina i drugih kukčićâ, koji njega sbog srodne boje sa lajnom neopaze, a on ih tako mnogo pohvata.

Kako se pako brane oni kornjaši, kojim boja nepomaže? Poznato je, da, kada siva čaplja (Ardea cinerea) na jajih sjedi, sva se blatom omaže, da ju njezini neprijatelji neopaze.

Isto vidimo i kod kukacâ.

Ličinke mnogih naših štitaricâ i tankonoge lierovke omažu se blatom, s toga ovoj zadnjoj i latinsko ime Lema merdigera, a njemačko Misträger. Naš Hyloecetus dermestoides vazda je blatan, te ga s toga na zemlji i težko opaziti.

Svakomu je dobro poznat moljac ili molj. Njegova gusjenica načini si od malih kusićâ sukna kutijicu, koju uviek sobom nosi i u kojoj se preobrazuje. Kod nekojih su te kutijice upravo umjetno složene. Gusjenica našega leptira travnjaka (Psyche graminella) pravi si takovu kutijicu od palca duljine.

Digitized by Google

Najznamenitije je kod kukacâ maskiranje, kad naime naliče drugim tvarim. Kolikoputij sam se ja, sabirajući kukce, sbog maskiranja prevario. Jednom nadjoh na gugutini (Scrophularia) kupčić nalikujući izmetu koje poveće gusjenice, promotrih ga bliže i bolje, opazio sam, da je to kljunovac Cianus scrophulariae, koj na gugutini živi. Streseš li štapom mišjakinju ljekarsku (Cynoglosum officinale), pričini ti se, kao da je palo nekoliko suhih cvietakâ; nu pogledaš li bolje, eno ti maloga kljunovca krstaša (Centorhynchus crucifer). Višeput pako opaziš na grmiću krugljicu, pogledaš li ju, sastoji s dvijuh vrstij kukacâ Cychramus lutens i Coeliodes quercus. Mnoge naše liepe muhe toli su nalične osam, da bi ih svaki, koj nije u poznavanju vješt, držao za ose.

Tim završujem svoju prirodopisnu razpravicu, u kojoj sam nastojao nabrojiti sva moguća branila naših ponajveć domaćih bubâ. Ako je pako što izostalo, to mi budi svaki čitatelj blagi sudac.

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.

(Nastavak.)

B.

Bahn frei! Prostor prost!
Balancirschritt, pelivanski (sominjarski) korak.
Balgen, hrvati se.
Ball, lopta.
Ballen, žape.
Ballenstand, žapce stajati.
Ballwerfen, loptom bacati.
Bärensprung, medvedji skok.
Barren, ruče.
Barrenholme, držke.
Barrensäulen, stupci.
Barrenständer, stalak.
Barrenriegel, klinac.
Barrenschwingen, nihati se na ručah.
Barrière, ograda, brana.
Bauchaufschwung, uzvitlac natrbušni.
Bauchfelge, uzvitlac.
Bauchwelle, kovrtlaj oko trbuha.
Befehl, zapovjed.
Beinheben vorwärts, nogu uzdizati spreda, rückwärts, straga.
Beinkreisen, nogom kružiti (einwärts, nutar, — auswärts, van).
Beinschieben, smicati nogami.
Beinschnellen, nogami vrcati, (vorwärts, napried, — rückwärts, natrag, — seitwärts, po strani.)
Beinspreizen, nogom uprieti.
Beinstossen, nogom suvati.
Berühren, dotaknuti, taknuti.
Berührung, dotik, doticaj.
Beugehang, vis skučeni.
Beugen, skučiti.
Beugen des Rumpfes, pregib trupa.
Beugekraft, pregibna snaga.
Beugung, prigib, pregib.
Bewegen sich, kretati, gibati se.
Bewegung, gibanje, kretanje.
Bock, kozlić.
Bock springen, skakati preko kozlića.
Bocksprung, skok preko kozlića.
Bogen, lûk.
Bogenwerfen, bacati u lûk.
Bogenwurf, hitac u lúk.
Böschung, zastrmak.
Boxen, šakati se.
Bratspiesswelle, kovrtlaj oko ražnja.
Brechen, lomiti.
Brett, daska (planjka).
Brustwelle, kovitlaj oko prsiju.
Bug, pregibak.
Bügel, stremen, strumenka.
Burzelaufsprung, uzskok u kozlac.
Burzelbaum, kozlac, koprcaj.
Burzelfall, prekopitac, pad u kovitlac.
Burzeln, koprcati se.
Burzwelle, vitlaj koprcajem.

Digitized by Google

D.

Dauerlauf, uztrajan trk.
Diebsprung, ganzer, hitar skok bez dodirka.
Diebsprung halber, hitar skok s dodirkom.
Diskus, bacanje u nišan.
Doppel, u dvoje.
Doppelgriff, poprječan prihvat.
Doppelkehre, okret dvostruki.
Doppelreck, dvopreča.
Doppelreihe, dvored, dvovrsta.
Doppelring, dvokaričje.
Doppelrotte, dvovod.
Doppelschraube, vijak s babicom.
Doppelschritt, brz korak.
Doppelspreizen, dvopodpor.
Doppelsprung, dvoskok.
Doppelter Abstand, dvostruki razmak.
Doppelwende, dvokret.
Dorn, kapac.
Drang, guranje.
Drängen, gurati.
Drehen, kretati.
Drehgrätsche, kret razkrekom.
Drehhocke, kret ćućke.
Drehkehre, cio kret.
Drehung, okret.
Drehsprung, skok okretce.
Drehwende, polukret.
Drehwendeaufsitzen, nasesti s polukretom.
Dreisprung, troskok.
Durchbiegen! Provijaj!
Durchhinken, podjipkivati kroz . . .
Durchlaufen, protrčati.
Durchschlängelung, proveraj.
Durchschub, prosmuk.
Durchschwung, prosuk (promik).
Durchwinden, provérati se (proplesti).
Durchziehen, provući se.
Durchzug, provlak.

E.

Eben, ravno.
Ebene, ravnina.
Einer, jedan (— zweier, etc., prvi, drugi itd.)
Einerreihe, jednored, vrsta.
Einreihen, uredati, uvrstiti.
Einreihig, jednoredom, jednovrstom.
Einseitig, jednostran.
Eintheilen, razrediti.
Eintheilen in Reihen, razporedati, razvrstati.
Ellbogen, lakat.
Ellbogenheben, lakat dizati.
Ellbogenwippen, nîh laktom.
Ellengriff, zahvat laktom.
Ellenlage, laktomice.
Entgegen, proti.
Entgehen, izmaći.
Entschlüpfen, uzmaknuti se, uzmak.
Erheben sich, uzdignuti se, podignuti.
Erster (letzter), preduji (prvak), zadnji.*

(Dalje sliedi.)

Dopisi.

(Iz Gospića.) Učiteljski sbor ovdješnje c. kr. realke, obće pučke djačke i djevojačke učione držao je dne 29. Studenoga o. g. na poziv pogl. gosp. Mijata Stojanovića, okružnoga školskoga nadzornika, u to ime sjednicu, da bi se po želji centralnoga odbora u Zagrebu osnovalo učiteljsko družtvo za okružje ličko-otočko.

Uvidjavajuć svrhu i važnost takova udruživanja prihvaćeno je konštituiranje družtva jednoglasno; izabran je privremeni odbor, sastojeći se od gg. M. Stojanovića, nadzornika, J. Balaška, ravnatelja realke, N. Damina, realnoga učitelja, P. Oreškovića, gradj. učitelja i M. Pejnovića, pučkoga učitelja. Ovaj odbor latio se je predbježnih i pripravnih poslovâ ozbiljno; družtvena pravila stići će na skoro visokomu gl. zapovjedničtvu potvrde radi, dočim se pozivnice u družtvo

* Priloga radi nedotješe nam prostora, da završimo „Nazivlje za tjelovježbu", nu nastavit ćemo taj članak u budućem godišnjaku, držeći, da je u horu, da se ozbiljno o tom predmetu bar sad razmišlja, kad no ga evo vlada zakonom buduće godine uvadja kao redoviti predmet u pučke škole. Ur.

Digitized by Google

ujedno razašiljaju na sve učiteljstvo i ine prijatelje mladeži i sveobće pučke prosvjete.

Nadat se je, da će podhvat dobrim plodom uroditi, jer se — koliko vidim — pokazuje dosti oduševljenja za stvar. Ovom sgodom napomenut mi je naročito p. n. učiteljski sbor realke, koj je toli rado u znak svoga rodoljubja stupio u kolo pućkoga učiteljstva, da mu pomaže što skorije i uspješnije polučiti već davno žudjeni promak narodnjega školstva, a kroz to i sveobću pučku prosvjetu. Nastojat ću, da Vam u svoje vrieme opet koju javim o dalnjem rádu odborovu i razvitku ovoga podvelebitskoga nadobudnoga mladenčeta.* P. O.

Raznice.

— S veseljem bilježimo, da rezolucije II. obće hrv. učit. skupštine glede osnovat se imajućih učiteljskih družtva neće ostati samo na papiru, nego da će u istinu postati živim slovom, kako nam se to već s više strana oglašuje. Osim Petrovaradina i Gline, što već javismo, konštituirali su se privremeni odbori u Petrinji, Ogulinu, Gospiću i u Križevcih, a iz Osieka javljaju novine, da je tamo na 26. Studenoga urečen bio sastanak učiteljski u tu svrhu, da se i ondje osnuje učiteljsko družtvo, te time dokaže, da ni učitelji i drugoga glavnoga grada u domovini neće da zaostanu, nego da će prednjačiti učiteljem slavonskim. Pouzdano smo takodjer čuli, kako se i u Varaždinu učitelji živo dogovaraju i da dogovori neće biti u tutanj. Sve to, nadamo se, da će pobudno djelovati i na onu braću, koja se još nisu radom odazvala centralnomu odboru, te da će nam tako na skoro ciela domovina premrežana biti učit. družtvi, koja će zajednički i složno pokretati prosvjetnim napredkom svoga naroda.

— Hrvatska glavna škola tik Rieke. Poznato je žalibože, da je hrvatska glavna škola na Rieci, neznamo čijim (?) nemarom, a znamo komu za volju, propala. Ali Primorci naši dokazaše opet, da su čelik-Hrvati, jer kako nam se pouzdano javlja, zastupstvo je trsatske obćine u svojoj sjednici, držanoj 4. o. m., zaključilo, da se početkom škol. god. 1875—6. na Sušaku, mjestu tik Rieke, kao bedem proti navaljajućoj talijanštini, podigne glavna učiona i to na predlog načelnika trsatske obćine dra. Marijana Derenčina. Slava obćini trsatskoj i njezinu načelniku!

— U Cislajtaniji je Nj. V. car dozvolio, da se podignu 3 nove obrtne škole, naime u Černovicah, Brnu i Bielicu. Učitelji tih zavoda bit će ravni učiteljem srednjih škola. Svaka ta obrtna škola, kad bude sasvim osnovana, imati će 10 profesora i više namjestnih učitelja. Uzdržavanje svake te škole stajati će državu 25.000 for. A šta se u nas radi za podignuće obrta? — Mi barem neznamo ništa!

— Promjena ministarstva u Srbiji. Novinstvo je nedavno iznenadilo Evropu krizom u srbskom ministarstvu, pa ako je u ubće lista novih ministra obradovala svakoga naprednjaka, to je tim više rodoljuba i učitelja hrvatskoga, dočim je opet listnicu ministarstva za prosvjetu poprimio čuveni naučnjak i naprednjak Stojan Novaković. Bili dani tomu ministarstvu što dulje odmjereni na korist i napredak srbskoga naroda!

— Neprilika poradi govora na učiteljskoj skupštini. Bečki gradjanski učitelj Asiemus izvješćivao je na ovogodišnjoj austrijskoj učit. skupštini o „vjerskih vježbah", pa je sada obtužen radi prekršaja po §. 303. kazn. zakona (uvrieda priznate crkve) i pozvan pred zemaljski kazneni sud. Liepa mu nagrada za referat!

— Učevni tečaj za učiteljice ručnoga posla. Prvim Listopadom otvoren je na c. k. ženskom učiteljištu u Lincu posebni učevni tečaj za učiteljice ženskoga ručnoga posla, koj će trajati jednu godinu. U tom će se tečaju tumačiti: a) najbitnije iz školske pedagogije; b) naukovni jezik; c) prostoručno risanje; d) računstvo; e) kućanstvo; f) ženski ručni poslovi; a napokon g) preduzimat će se praktične vježbe.

— Zdrav zrak! Kralj. vlada u Oppelnu izdala je sliedeću naredbu: „Pošto se imade škola brinuti i za tjelesni razvitak povjerene si mladeži, dužan je svaki učitelj na to paziti, da djeca u školi uviek udišu svjež zrak, jerbo je to čovjeku prva potreba. Nu dokazalo se dosele, da se nije na tu bitnu stvar u svih školah dovoljno pazilo, te za to sjećajući učitelje na obstojeću već naredbu o zračenju školskih soba, odredjujemo još sliedeće: 1. Školska se soba ima prije i poslie nauka valjano prozračiti, za to se imadu na prozorih namjestiti shodne kvačice. 2. U svaki se prozor ima udesiti probušena ploča, kroz koju će moći zrak u sobu ulaziti a da se nemora prozor otvarati. 3. Neka se djeci, osobito u malenih i nizkih školskih sobah dozvoljuje, da mogu poslie svakoga učevnoga sata 5 do 6 časaka iz sobe izaći; a u to vrieme neka se prozori i vrata širom otvore." — Nebi li takova naredba i kod nas trebala!

* Rieč vam činom bila! Ur.

Digitized by Google

— I ministar hospitira škole. „Berlinski pedagog. Zeitung“ javlja, da ministar bogoštovja i nastave dr. Falk namjerava prisustvovati u svih višjih učevnih zavodih po jedan sat obuci u vjeri, da se tako uputi, kako se postupa kod toga predmeta. — Na to dodaje bečka „Volksschule“, da nebi sgorega bilo, kad bi i ministar Stremayer zavirio u bečke pučke škole, da bi se tuj mogao o svačem uvjeriti. A kod nas?!

— Stalna izložba učila grada Beča (VII. Westbahnstrasse Nr. 25) otvorena je 26. Listopada troškom gradske občine. Do sad su napunjene 3 velike i 3 manje sobe raznimi učili. Tim je i domaćim i stranjskim učiteljem a i občinarom pružena prilika, da se upoznaju najboljimi učili. I kod nas se već što takova predlagalo, i mi sami povedosmo već o tom rieč, — ali što ćemo, kad neima u nas za to podpore. —

— Bit će ih kao lista u gori! U kolikoj se množini u najnovije vrieme posvećuju ženskinje učiteljskomu zvanju, dokazuje sliedeći slučaj: Prijavilo se naime ove godine na bečkom c. k. državnom ženskom učiteljištu u 1. tečaj ništa manje nego 188 kandidatica, od kojih je ravnateljstvo prema prostorijam samo 80 ih primilo.

— U Berlinu dokidaju popoljdašnju obuku. Gradsko zastupstvo uputilo je glavne učitelje na občinskih školah, da se od 1. Listopada o. g. u nižjih razredih neima obučavati poslie podne, a sveukupna 22 učevna sata, da se imadu prenieti na prije podne. Ako se ova odredba pokaže praktičnom, dokinuti će već možda o uskrsu popoldašnju obuku i u višjih razredih.

— Obrazovanje ženskinja u Ugarskoj. Prošle je godine otvoren privatnimi sredstvi „licej za djevojke“. Dobar uspjeh toga zavoda da je potaknuo ugarskoga ministra Treforta na misao, da se i u Ugarskoj i to u glavnom gradu i nekih drugih većih gradovih podignu takovi liceji. U budget za god. 1875 da su već metnute za to potrebite svote.

Književnost.

— U hrv. pedagog. knjiž. sboru imade u zalihi jošte nekoliko iztisaka: **„Zakona ob ustroju škola i preparandija u Hrvatskoj i Slavonlji i razprave o njem u hrv.-slav. saboru god. 1874.“** Tko za dobe naruči, dobije broš. komad po 40 novč.

— Upozoravamo opetovano štov. čitateljstvo na objavljeno jur djelce: **„Metričnjak“**, koje će kao žepni koledar sa svojimi praktično uredjenimi skrižaljkami o metričkih mjerah, i učiteljem i učenikom, jer ga uviek mogu imati pri ruci, osobito biti u prilog. Ciena je meko vezanu komadu 25 novč., a tvrdo ukusno vezanu poput „Notesa“ sa umetnutom bielom artijom za bilježke po 70 n.

Naručbine prima uredničtvo ovoga lista i g. Fr. Šuler, učitelj na dolnjogradskoj učioni.

— Od nove će godine „Pučki prijatelj“ opet izlaziti u Varaždinu, a tendencija bit će mu prvobitna, t. j. širenje svakojakoga znanja medju pukom. Uredjivati će ga učitelj na tamošnoj višjoj djevojačkoj učioni, g. Franjo Ščepanek, i našemu čitateljstvu poznat iz mnogih članaka u „Napredku“. Dosadanji pako urednik „Pučkoga prijatelja“, g. D. Jagić, pokrenuti će podporom tiskara Dragutina Albrechta nov list pod naslovom „Hrvatska lipa“. Tomu će listu biti zadaćom, širiti uz zabavu koristnu pouku medju srednjim gradjanstvom, kao što je to prošle godine radio „Pučki prijatelj“. Prvomu listu ostaje ciena ista, a „Hrvajskoj lipi“ je ciena za Zagreb 4 f., a izvan Zagreba 5 f. a. v. Preporučamo našemu čitateljstvu što toplije oba lista.

— Narodna tiskara u Vinkovcih pokreće „Učenički kolendar“ sa poučnim i zanimivim sadržajem za našu školsku mladež. Doista krasan i praktičan podhvat, koji mi našim učiteljem najtoplije preporučamo. Stajat će samo 15 do 20 novč. Naručbina se šalje školskomu nadzorničtvu u Vinkovcih, a plaćat će se, kad knjiga dodje.

P. N.

Štovanim predplatnikom na pedagogijski list „Slavjanski pedagog“.

Iz mnogih i nenadanih zaprieka prisiljeni bismo obustaviti za vrieme izdavanje časopisa: Slavjanski pedagog, a radi boljeljivosti urednika nemožemo za sad još naznačiti, kad će ugledati svietlo budući svežčići. Zato umoljavamo p. n. gg. predplatnike, da se još neko vrieme uztrpe, te ih uvjeravamo, da ćemo nastojati sve, u čem zaostasmo, točno nadoknaditi.

U Pragu, 5. Prosinca 1874.

Izdavateljstvo lista: „Slavjanski pedagog“.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Marija Gorici. Beriva: 315 for. plate, 60 f. za drva, 25 f. za opetovnicu, slobodan stan i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca Prosinca t. g. veleč. g. Jakovu Cerovskomu, podarhidj. i župniku na Bistri.

Digitized by Google

— Za učitelja i orguljaša u Veleškovcih. Beriva: 315 f. plate, udoban stan sa liepim vrtom, s povećom plodonosnom podkućnicom, 2 jutra zemlje oranice, 6 hv. drva za ogriev i pripadajuća štolarna pristojba.

Molbenice s dokaznicami upravljene na škol. pokrovitelja preuzv. S. baruna od Prandau-a šalju se do 15. Siečnja 1875 veleč. g. Anti Regenu, podarhidj. i župniku u Podgajcih (preko Dolj. Miholjca.)

— Za podučitelja u Dolj. Miholjcu. Beriva: 300 f. a. v., slobodan stan i drva za ogriev. Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. Siečnja b. g. veleč. g. Anti Regenu, podarhidj. i župniku u Podgajcih (Dolj. Miholjac).

Svoj gg. pravim članovom „Hrvatskoga pedagog. knjiž. sbora“.

Nastojanjem ovoga sbora tiskao se za godinu 1874 „Pogled u lučbu“, djelo zaisto tako znamenito i tako nam nuždno, da smo uvjereni, da bude premnogim liepom pripomoćnicom kod učenja raznih naravnih pojava, kojih uzroke posve razumljivo tumači rečeno djelo.

Ovaj odbor nakan je izdati novo koje djelo i za godinu 1875. S-razloga, što je upravljajući odbor uvjeren, da se mnoga gospoda članovi ovoga sbora bave knjigom, da mnogi mogu imati u osnutku već, a možda i gotovo koje djelo, vriedno i dostojno da ga tiska ovaj sbor; s-razloga, što bi se moglo dogoditi, da bi se bez ovoga poziva i oglasa moglo uzeti tiskati upravo ono djelo, koje bi istodobce možda i drugi koji gospode članova dogotavljao, ili možda već posve svršio, čim bi poslenik mnogo štetovao, ovim se umoljavaju sva gg. članovi: neka bi uzračili do konca Siečnja 1875. upravljajućemu odboru ovoga sbora javiti: 1. Imaju li možda koje djelo u osnutku? 2. Imaju li koje možda već i dogotovljeno te spremno za tisak? 3. Jesu li voljni svoje djelo predati ovomu sboru uz nagradu 200 istisaka?

Kada stignu ovomu odboru o tom viesti, onda će se rukopisi proučiti, pak nesamo javiti mahom piscu, kojega se djelo prima, već ujedno i u „Napredku“ za ravnanje svoj gospodi piscem, da se možda nebi dali na istu radnju. Primećujemo i to, da bi se djelo svakako moralo predati upravljajućemu odboru do 1. Travnja 1875.

Nadalje umoljavaju se sva gg. članovi, naročito pako gg. povjerenici, da bi uznastojali preporučivati i razprodavati ova sbora našega djela:

1. Metrične slike, na platnu s-prieponami po . . .	2	for.	50 n.
2. Didaktiku Komenskoga, sada po	1	„	— „
a preparandom po	—	„	80 „
3. Zablude uzgoja po	—	„	50 „
4. Pogled u lučbu po	—	„	50 „
5. „Smilje“, godišnjak 1874. broš. po	—	„	30 „

Za trud drage volje dava sbor na vješ[illegible] komada jedan.

Konačno uvjereni smo, da rodoljublje svakoga pojedinca nuka i na to, da prema svojim okolnostim preporuča i dva ova sborova, mislimo „Napredak“ pak „Smilje“.

U Zagrebu 30. Studena 1874.

Za upravljajući odbor „hrv. ped. knjiž. sbora“:
Skender Fabković.

Listovnica.

G. M. P. u Z. U posljednjem dopisu objavljeni dobrovoljni prinesci nestigoše nam još ruku.

Sbor je bio prisiljen predati sudbenomu povjereniku popis dužnika za „Napredak“ 1873., buduć sve opomene uzaludne bijahu. Uprav. odbor ped. knjiž. sbora.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. Sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

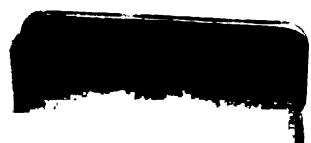
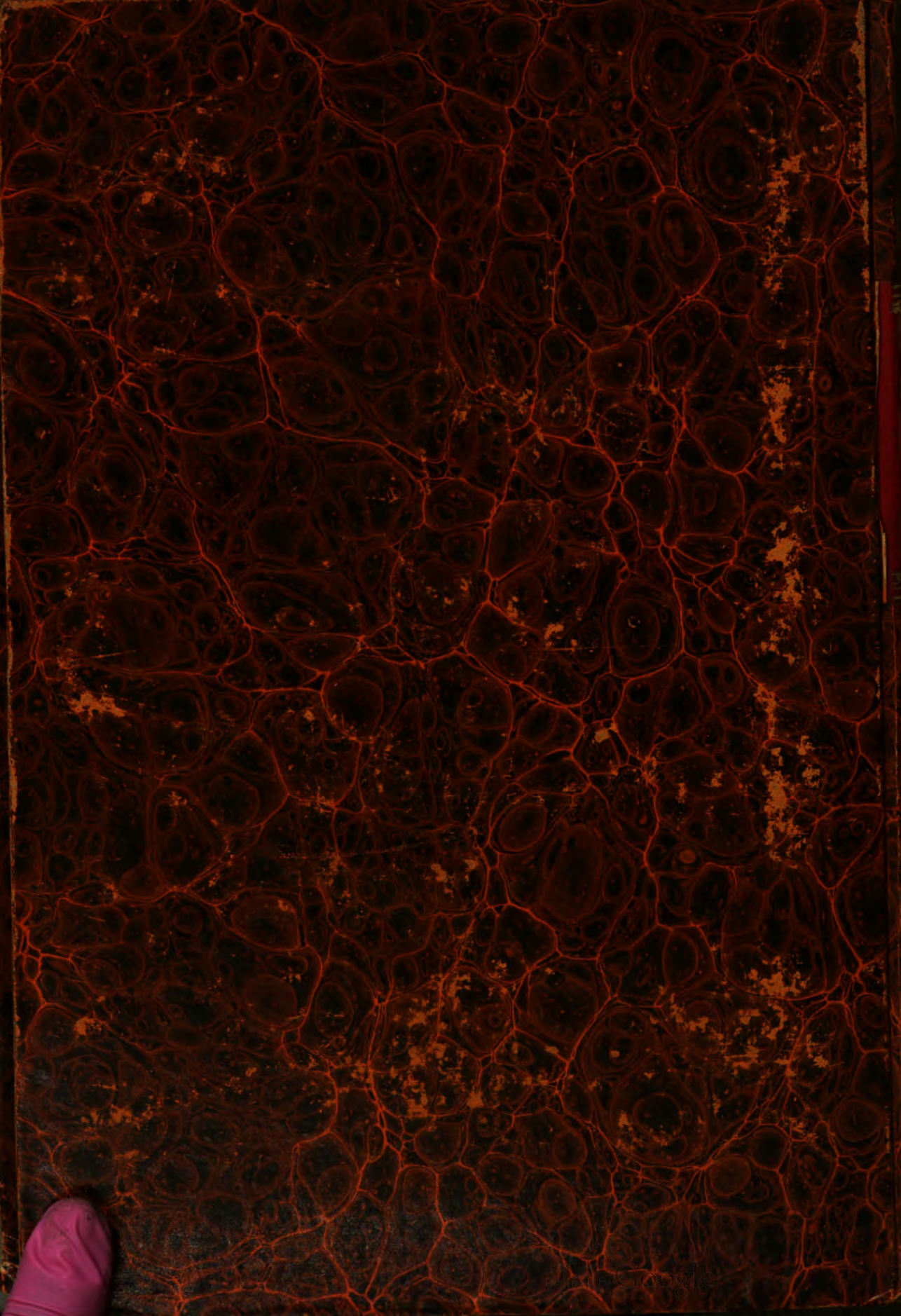
Digitized by Google